

รายงานวิจัยฉบับสมบูรณ์

โครงการ

ไทยในการรับรู้และความเข้าใจของประเทศเพื่อนบ้าน

โดย ดร.สุนทร ชุตินทรานนท์ และคณะ

มีนาคม พ.ศ.2552

รหัสโครงการ : RDG51H0002

ชื่อโครงการ : ไทยในการรับรู้และความเข้าใจของประเทศเพื่อนบ้าน

ชื่อนักวิจัย : สุเนตร ชุตินธรานนท์ – จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
 อุกฤษฏ์ ปัทมานันท์ – จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
 พรพิมล ตริโชติ – จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
 วิรัช นิยมธรรม – มหาวิทยาลัยนเรศวร
 อติสร เสมรัมย์ - จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
 มนธรา ราโท - จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
 ชีระ นุชเปี่ยม - จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
 ไกล่รุ่ง อามระดิษ – จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
 ธิบดี บัวคำศรี – มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์
 จรรย์ มะลูสิม – มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์
 ชปา จิตต์ประทุม - จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

E-mail Address : mekong_researchunit@yahoo.com

ระยะเวลาโครงการ : 1 มีนาคม 2551 – 31 มีนาคม 2551

การรับรู้และความเข้าใจที่ “เพื่อนบ้าน” ซึ่งในที่นี้หมายถึงสหภาพพม่า สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว ราชอาณาจักรกัมพูชา สาธารณรัฐสังคมนิยมเวียดนาม และสหพันธรัฐมาเลเซีย มีต่อไทย ไม่ว่าจะเป็นคนไทย สังคมไทย และประเทศไทย นั้น มีนัยที่ซับซ้อนเป็นหลายมิติ ระดับความซับซ้อนยิ่งยวดเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันกับรูปแบบและระดับความสัมพันธ์ กล่าวคือ ยิ่งมีความสัมพันธ์ที่มีพลวัตสูง มีขอบเขตความสัมพันธ์ที่ขยายตัวครอบคลุมกิจกรรมและประชาคมระดับต่างๆมากเท่าใด การรับรู้และความเข้าใจก็ยิ่งซับซ้อนขึ้นเป็นเงาตามตัว กล่าวได้ว่าในกรอบสังคมร่วมสมัย ความซับซ้อนตามกล่าวได้เพิ่มระดับขึ้นเมื่อการปะทะสังสรรค์ระหว่างไทยกับเพื่อนบ้านได้เริ่มขยายขอบเขตจากความสัมพันธ์ที่เคยจำกัดอยู่ระหว่างรัฐที่ส่วนใหญ่ยึดอุดมการณ์ทางการเมือง และมีนโยบายการบริหารประเทศที่ต่างไปจากประเทศไทยสู่ความสัมพันธ์ภาคประชาชน ผ่านสื่อและกลไกทางเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม และเทคโนโลยีซึ่งเกิดและพัฒนาอย่างฉับไวหลังการสิ้นสุดยุคสงครามเย็นในปี ค.ศ. 1991 เป็นอย่างช้า ไทยในการรับรู้และความเข้าใจของเพื่อนบ้านจึงเป็นได้ทั้งเพื่อนบ้านที่เป็นประหนึ่ง “ผู้ร้าย” ที่คอยจ้องเอารัดเอาเปรียบหรือเป็นมหาอำนาจที่พร้อมจะรุกรานผู้ที่อ่อนแอกว่า หรือเป็นแหล่งให้พึ่งพิงในยามตกยาก การรับรู้และความเข้าใจอันมีหลายหลากนี้ส่วนหนึ่งเป็น “มรดก” ทางความคิดที่ตกทอดมากับอดีตที่ทิ้งรอยความสัมพันธ์ที่ขมขื่น อาทิการทำสงครามแย่งชิงผู้คน ทรัพย์สิน และทำลายบ้านเมืองลงให้พินาศ ส่วนหนึ่งเป็นดอกผลอันเกิดจากการ “กล่อมเกลาง

สังคม” ผ่านกลไกของรัฐ ไม่ว่าจะเป็นรัฐอาณานิคม หรือรัฐชาติหลังการได้รับเอกราช เพื่อสนองประโยชน์ทางการเมือง การรับรู้และความเข้าใจที่เพื่อนบ้านมีต่อไทยยังเกี่ยวพันกับภูมิหลังและประสบการณ์ความสัมพันธ์ที่คนแต่ละกลุ่มมีกับไทย ด้วยเหตุนี้จึงมิได้เป็นเรื่องแปลกที่ชนชาติเดียวกัน อาจมีทัศนคติต่อคนไทย หรือประเทศไทยต่างกันได้ ยิ่งการปะทะสังสรรค์ยิ่งรากลงสู่คนระดับล่างมากเท่าใด ความรู้สึกนึกคิดที่มีต่อ “ไทย” ก็ยิ่งหลากหลายขึ้น ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับ “ไทย” ที่ได้ประสบพบเจอหรือผูกสัมพันธ์ด้วยนั้น “เป็นใคร” เจ้าหน้าที่ของรัฐ นายทุน ชาวบ้านร้านตลาด หรือผู้ทรงศีล นอกเหนือจากนี้ “เพื่อนบ้าน” ที่แวดล้อมประเทศไทยก็พัฒนาการรับรู้และความเข้าใจต่อคนไทย สังคมไทย และประเทศไทยต่างกันไป อาทิคนกัมพูชา คนลาว คนพม่า เวียดนาม และมาเลเซีย มีความทรงจำและความเข้าใจต่อ “ไทย” ที่ต่างกัน ลักษณะร่วมประการเดียวที่พึงจะเห็นได้คือการใช้ “ตนเอง” เป็นบรรทัดฐาน คุณค่าทั้งหมดทั้งสิ้นจึงขึ้นอยู่กับ การ “มองตน” เป็นสำคัญ อาทิการ “มองตน” เป็นผู้อ่อนด้อยกว่าก็พร้อมจะมองฝ่ายตรงข้ามซึ่งก็คือ “ไทย” เป็นผู้รุกราน เบียดเบียน ไม่น่าไว้วางใจ ที่สำคัญก็คือผลจากการวิจัยทำให้ได้ข้อยุติว่า การรับรู้และความเข้าใจที่เพื่อนบ้านมีต่อไทยนั้นส่วนหนึ่งเป็นผลต่อเนื่องที่สั่งสมมาจากอดีตยากแก่การเยียวยา ในขณะเดียวกัน การขยายมิติความสัมพันธ์ที่เกิดขึ้นหลังยุคสงครามเย็นได้เอื้อต่อการพัฒนา ปรับเปลี่ยน และเพิ่มเติมแนวการรับรู้และความเข้าใจใหม่ๆ ที่สำคัญคือทั้งรัฐและสังคมไทย สามารถเข้าไปมีบทบาทสร้างการรับรู้และความเข้าใจในทางสร้างสรรค์ได้ภายใต้รูปแบบความสัมพันธ์ใหม่ที่ขยายตัวขึ้นผ่านการวางนโยบาย การวางรูปแบบความสัมพันธ์ผ่านสื่อความสัมพันธ์ต่างๆ อาทิการค้า การลงทุน การให้ความช่วยเหลือ หรือผ่านสื่อทางวัฒนธรรมและเทคโนโลยีใหม่ๆ ตลอดจนรวมถึงการบริหารจัดการไม่ให้เกิดการเอาัดเอาเปรียบโดยเฉพาะต่อผู้พลัดถิ่นที่เปรียบเสมือนทูตทางวัฒนธรรมระดับประชาชน จะเห็นได้ว่าภายใต้บริบทความสัมพันธ์ใหม่ของโลกยุคหลังสงครามเย็น รัฐเดี่ยวมิได้ “ผูกขาด” การรับรู้และความเข้าใจของประชาคมผ่านกลไกการกล่อมเกลางทางสังคมที่รัฐเป็นผู้จัดตั้งได้ทั้งหมด โลกไร้พรมแดนได้เปิดช่องให้ “ไทย” สามารถเข้าไปมีบทบาทร่วมสร้างการรับรู้และความเข้าใจต่อประชาคมเพื่อนบ้านได้ แต่ทั้งนี้ต้องขึ้นกับการ “สำนึกรู้” ถึงความสำคัญในโอกาสที่เปิดขึ้นนี้ และต้องไม่ปล่อยให้โอกาสกลายเป็นวิกฤตไปในที่สุด

คำหลัก : ประเทศเพื่อนบ้าน, การรับรู้, ความเข้าใจ, ไทย, ความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ

Project Code : RDG51H0002

Project Title : Thailand in Neighboring Countries' Perceptions, understanding and knowledge.

Investigators : Sunait Chutintaranond – Chulalongkorn University
 Ukrist Pathamanand – Chulalongkorn University
 Pornpimol Trichot – Chulalongkorn University
 Wirat Niyomtham – Naresuan University
 Adisorn Semyam – Chulalongkorn University
 Montira Rato – Chulalongkorn University
 Theera Nuchpiam – Chulalongkorn University
 Klairung Amratisha – Chulalongkorn University
 Thibodi Buakamsri – Kasetsart University
 Jaran Maluleem – Thammasat University
 Chpa Chitpratoom – Chulalongkorn University

E-mail Address : mekong_researchunit@yahoo.com

Project Duration : 1 March 2008 – 31 March 2009

This study of perceptions and understanding of neighboring countries here focuses on the perceptions and understanding of the Union of Myanmar, Lao PDR, the Royal Kingdom of Cambodia, the Socialist Republic of Vietnam, and the Federation of Malaysia. It is a study, in other words, of how these countries perceive and understand Thailand as the country and society, as well as its people.

Though cohesively designated as “perceptions and understanding” of those specific nations, these perceptive evaluations of Thailand have multivariate implications, that is, covering various levels of the relationships of these nations with Thailand – from “inter-nation” to community and people-to-people levels. Moreover, these perceptions and understanding are also highly dynamic; that is, the more they cover the different levels of relations with Thailand, the greater is their complexity. In the contemporary context, we can generally say that the perceptions and understanding of these countries become more complex when their interactions with Thailand expand from the inter-state relations that once represented different political ideologies and rules to accommodate the people-to-people sector through the media

and economic, social, cultural, and technological channels and mechanisms. The latter domain of relations between Thailand and the neighboring countries has developed since the end of the Cold War in 1991 at the latest. Thailand in the perceptions and understanding of the neighboring countries can thus be a “villain” who is intent upon taking advantage of these countries, or a “big power” that is always prepared to invade weaker neighbors, or, on the other hand, a good neighbor who is ready to offer help to the neighbors who are in trouble. These multivariate perceptions and understanding are partly “legacies” of the modes of thought that have been shaped by past bitterness, and that have been inherited to later generations. Such bitterness is understandably closely associated with past experiences of wars leading to forced migration of large number of people, transportation of treasures and wealth, as well as destruction of cities of the vanquished nations. These experiences thus have become part of the socialization of the people in these countries through state mechanisms created by both the colonial states and the post-independence states to support the conduct of their relations with Thailand or other political needs and interests.

It is thus not surprising that different groups in even the same nations might maintain different perceptions and understanding of Thailand. The wider the range of interactions involved in the relationships with Thailand is, the more varied these perceptions and understanding become. That is, their perceptions and understanding of who the “Thai” are and how they are become more complex, depending on who the “Thai” are that are involved in such relationships – state officials, capitalists, ordinary people, monks or other religious persons. In addition, the “neighbors” surrounding Thailand have also developed their own specific perceptions and understanding of our country. The Cambodians, Lao, Burmans, Vietnamese, and Malaysians have their different memories and understanding about “Thai”. The only thing that they have in common is that they mainly look at Thailand from their own perspectives – that is, from how they look at their “self”. For instance, those who are weaker than Thailand would look at our country as an invader or predator, whose motives are always suspicious. The research findings have come to a conclusion that the perceptions and understanding that our neighbors are maintaining about us are deeply rooted in the historical past and have become wounds that are difficult to heal. At the same time, the expansion of the scope of the relationship after the end of the Cold War has been favorable to the development of new perceptions and understanding and even change of the old deep-rooted outlooks. This

expanded relationship developing through trade, investment, development assistance, and cultural media and new technologies, could give rise to new creative or constructive perceptions and understanding. Also helpful is a fair, non-exploitative conduct of policy towards the neighboring countries, including the treatment of the misplaced peoples from these countries. Such a policy orientation would serve as a people-to-people cultural diplomacy to enhance better perceptions and understanding of these countries and peoples. Evidently, in the post-Cold War context, a unitary state does not monopolize the people's perceptions and understanding through socializing mechanisms set up and organized by the state. The increasingly borderless world provides a space for "Thailand" either as a country or its people to have its role in constructing new perceptions and understanding of its neighbors. But this depends very much on our "awareness" of this opportunity and our determination to let it go.

Keyword: Neighboring Countries, perception, understanding, Thailand, International Relations

บทสรุป

ไทยในการรับรู้และความเข้าใจของประเทศเพื่อนบ้าน

โครงการวิจัย “ไทยในการรับรู้และความเข้าใจของประเทศเพื่อนบ้าน” นี้ เป็นโครงการวิจัยที่ต่อเนื่องกับโครงการวิจัยเรื่อง “อุษาคเนย์ในการรับรู้และความเข้าใจของสังคมไทยร่วมสมัย” ซึ่งได้ดำเนินการสำเร็จเรียบร้อยในปี พ.ศ. 2549 ภายหลังการทำวิจัยว่าด้วยอุษาคเนย์ในการรับรู้และความเข้าใจของสังคมไทย คณะผู้วิจัยตระหนักได้ว่ายังขาด “ภาพองค์รวม” ของทัศนคติ การรับรู้ และความเข้าใจที่ประเทศเพื่อนบ้านมีกับ “ไทย” ไม่ว่าจะเป็นไทยในความหมายของ “คนไทย” “สังคมไทย” หรือ “ประเทศไทย” ถึงแม้ว่าที่ผ่านมาจะได้มีงานค้นคว้าทางวิชาการ อาทิ งานวิจัยเรื่อง “ความสัมพันธ์ไทย-ลาว ในสายตาของคนลาว” ของ เขียน ธีระวิทย์ และคณะ “คิดแบบพม่า ว่าด้วยชาติและวีรบุรุษในตำราเรียน” ของวิรัช นิยมธรรม ที่ได้พยายามตีแผ่ทัศนคติในแง่มุมต่างๆ ที่เพื่อนบ้านมีต่อ “ไทย” แต่กล่าวได้ว่าที่ผ่านมายังขาดการนำเสนอหรือการทำวิจัย “เชิงลึก” ที่มุ่งให้ภาพที่เป็น “องค์รวม” ซึ่งในที่นี้หมายถึงงานวิจัยที่นำเสนอทัศนคติของเพื่อนบ้านที่แวดล้อมประเทศไทย คู่ขนานพร้อมกันไปในงานวิจัยเดียวโดยผ่านข้อมูลหลักฐานของเพื่อนบ้านที่มีลักษณะใกล้เคียงสอดคล้องประสานกัน ด้วยเหตุดังกล่าวคณะผู้วิจัยจึงเสนอโครงการวิจัยเรื่อง “ไทยในการรับรู้และความเข้าใจของประเทศเพื่อนบ้าน” ต่อสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย โครงการวิจัยดังกล่าวได้ดำเนินการเสร็จสมบูรณ์แล้วในขั้นต้น

ในการทำงานวิจัยเรื่อง “ไทยในการรับรู้และความเข้าใจของประเทศเพื่อนบ้าน” นี้ คณะผู้วิจัยได้เลือกกลุ่มประเทศเพื่อนบ้านรอบด้านประเทศไทย อันประกอบด้วยสหภาพพม่า สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว กัมพูชา เวียดนาม และมาเลเซีย ทั้งนี้ได้อาศัยเกณฑ์หรือบรรทัดฐานในการคัดเลือกกลุ่มประเทศเพื่อทำการวิจัยโดยคำนึงถึงปัจจัยสำคัญ ได้แก่

1) ความสืบเนื่องในเชิงความสัมพันธ์ทางประวัติศาสตร์

ปัจจัยความสืบเนื่องในเชิงความสัมพันธ์ทางประวัติศาสตร์นี้นับเป็นปัจจัยที่สำคัญยิ่งต่อการสร้างและพัฒนาทัศนคติ การรับรู้ และความเข้าใจที่ประเทศคู่สัมพันธ์จะพึงมีต่อกัน และเมื่อคณะได้ศึกษาตรวจสอบข้อมูลหลักฐานตามมีปรากฏแล้วได้ค้นพบว่ากลุ่มประเทศที่มีปฏิสัมพันธ์กับไทยมาอย่างต่อเนื่องยาวนานคือกลุ่มประเทศเพื่อนบ้าน ภาคพื้นที่ปชชคเนย์ส่วนประเทศในหมู่เกาะนั้นถึงจะมีปฏิสัมพันธ์กันอยู่บ้างแต่ก็ไม่ต่อเนื่อง และที่สำคัญคือปราศจาก “กิจกรรม” ที่สำคัญแก่การหยั่งรากความทรงจำอันส่งผลต่อการ “พลิกฟื้น” ความทรงจำนั้นขึ้นมา “ผลิตซ้ำ” ในรูปลักษณะต่างๆ เพื่อสนองประโยชน์ที่เปลี่ยนไปตามยุคสมัย กิจกรรมที่กล่าวได้ว่ามีความสำคัญแก่การหยั่งรากความทรงจำได้แก่ กิจกรรมสงคราม อาทิ สงครามคราวเสียกรุงศรีอยุธยา สงครามอันนำมาซึ่งการล่มสลายของอาณาจักรพระนครหลวง

ของเขมรโบราณ คือเจ้าอนุวงศ์และการเผากรุงเวียงจันทน์ คือละแวก อันนามสยามยุทธ สงครามทวงคืนพระตะบองเสียมราฐ และศรีโสภณ และสงครามเวียดนาม เป็นต้น ซึ่งจะเห็นได้ว่า กลุ่มประเทศภาคพื้นทวีปจะมีความสืบเนื่องในเชิงความสัมพันธ์ทางประวัติศาสตร์กับประเทศไทยมากกว่ากลุ่มประเทศหมู่เกาะ เป็นที่น่าสังเกตว่า การรับรู้และความเข้าใจที่เพื่อนบ้านมีต่อไทย ซึ่งประมวลได้จากผลงานวิจัย จะร้อยรัดเป็นหนึ่งเดียวกับความทรงจำอันสืบเนื่องกับความสัมพันธ์ทางประวัติศาสตร์ทั้งสิ้น บ่อยครั้งที่ทัศนคติในทางลบอันเป็นผลจากการกระทบกระทั่งภายใต้สภาวะการณ์ปัจจุบันมักจะถูก “ให้ความหมาย” ยึดโยงกับความสัมพันธ์ในอดีต อาทิ การกระทบกระทั่งกันระหว่างไทย-กัมพูชา กับปัญหาเขาพระวิหารที่ถูก “ให้ความหมาย” ย้อนไปถึงกรณีพระแก้ว พระโค หรือปัญหาข้อพิพาทไทย-ลาว กรณีบ้านร่มเกล้า นั้น ถูกให้ความหมายยึดโยงไปถึงเรื่องผานนครเวียงจันทน์ หรือการฟื้นฟูอดีตองค์เชียงสีที่เข้ามาพึ่งพระบรมโพธิสมภารสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าฯ เมื่อเกิดกรณีพิพาทกับเวียดนามเพื่อเป็นการอ้าง “เอานูญคุณ” งานวิจัยได้มุ่งนำเสนอให้เห็นว่า ความทรงจำที่ “ฝังรอย” นั้น มิได้เกิดโดยภาวะวิสัยธรรมชาติของมนุษย์เพียงประการเดียว หากแต่ยังเป็นดอกผลของกระบวนการ “กล่อมเกลางานสังคม” ผ่านการสร้างตำนานการจัดทำสิ่งพิมพ์เผยแพร่ หรือแม้แต่การจัดทำตำราเรียน

2) วิกฤตการณ์การเผชิญหน้า การใช้กำลัง หรือวิวาทะห้าห้า

บรรทัดฐานการคัดเลือกกลุ่มประเทศขึ้นศึกษา ยังคำนึงถึงสภาวะความสัมพันธ์ในปัจจุบันสมัย อันมีปัจจัยปัญหาชักนำให้เกิดวิกฤตการณ์การเผชิญหน้า การใช้กำลัง หรือการตอบโต้โดยสื่อและวาทะ ซึ่งประเทศที่เป็นคู่กรณีสำคัญกับไทยจะได้แก่ สหภาพพม่า ซึ่งมักจะมีเหตุกระทบกระทั่งนับแต่กรณีเนิน 491 บางหนูน โกเตงนาโฮยง ตลอดจนรวมถึงการยึดสถานทูตและโรงพยาบาล อันนำไปสู่การเผชิญหน้ากันทางกำลังทหารบริเวณแนวชายแดน และการตอบโต้ทางสื่ออย่างต่อเนื่อง หรือกรณีการกระทบกระทั่งกับประเทศลาว และประชาคมลาวด้านวัฒนธรรมผ่านสื่อวิทยุ โทรทัศน์ และภาพยนตร์ ตัวอย่างที่เห็นได้ชัดคือการตอบโต้ของทางลาวต่อการสร้างภาพยนตร์เรื่องหมากเตะโลกตะลึง ขณะที่กรณีกัมพูชามีปัญหากระทบกระทั่งโดยตลอดจนเกิดเหตุการณ์รุนแรงถึงกับเผาสถานทูตไทย และกรณีมาเลเซียนั้น ได้มีการแสดงออกในทางลบต่อรัฐบาลไทยภายหลังกรณีกรือเฮะ และตากใบ ภายใต้เงื่อนไขนี้ บรรทัดฐานที่ถูกนำมาใช้ในการเลือกประเทศศึกษาจึงสัมพันธ์กับกรณีความขัดแย้งจากเหตุการณ์ร่วมสมัย ตลอดจนถึงทิศทาง แนวโน้มความขัดแย้งที่อาจเกิดขึ้นได้ในอนาคต

3) การพึ่งพิงประสานประโยชน์

บรรทัดฐานการคัดเลือกกลุ่มประเทศจีนศึกษา ยังตระหนักถึงการพึ่งพิงประสานผลประโยชน์ทั้งโดยตรงและทางอ้อม บนพื้นฐานที่คำนึงถึงทิศทางการพัฒนาของประเทศไทยไปสู่การเป็นสังคมเศรษฐกิจอุตสาหกรรม ทำให้จำเป็นต้องพึ่งพิงทรัพยากร แรงงาน และตลาด จากกลุ่มประเทศเพื่อนบ้าน โดยนัยนี้กลุ่มประเทศที่ไทยจำเป็นต้องพึ่งพิงประสานประโยชน์จะเป็นกลุ่มประเทศบนภาคพื้นทวีปอุษาคเนย์ นับแต่การปรับเปลี่ยนนโยบายความสัมพันธ์ระหว่างประเทศสู่การเปลี่ยนนามรบเป็นสนามการค้าของรัฐบาลพลเอกชาติชาย ชุณหะวัณ เป็นต้นมา ภายใต้กรอบตามกล่าว กลุ่มประเทศที่เป็นเป้าหมายการศึกษาระดับต้นจึงเป็นประเทศในกลุ่มอนุภูมิภาคลุ่มน้ำโขง

ผลจากการวิจัยในโครงการ “ไทยในการรับรู้และความเข้าใจของประเทศเพื่อนบ้าน” ทำให้ทราบว่

1. **ทัศนคติที่เพื่อนบ้านมีต่อ “ไทย” นั้น สัมพันธ์อย่างแนบแน่นกับทัศนะที่ประเทศแต่ละประเทศมีต่อตนเอง หรือ “มองตนเอง” เช่นใด** เพราะการสร้างภาพลักษณ์ของไทยนั้นมักจะถูกกระทำคู่ขนานไปกับการเปรียบเทียบกับตัวตนของแต่ละประเทศ ทั้งนี้เห็นได้อย่างเด่นชัดในกรณีตำราเรียนของพม่า และตำนานพระแก้วพระโคของกัมพูชา รูปแบบของการสร้างและพัฒนาทัศนะตามกล่าวนี้อยู่มีพัฒนาการตามเงื่อนไขหรือตามบริบทอันเป็นภาวะแวดล้อมทางสังคม การเมือง กล่าวคือ ทัศนคติที่เพื่อนบ้านมีต่อตนเองหรือ “มองตนเอง” นั้น แปรเปลี่ยนไปตามยุคสมัย เป็นเหตุให้ภาพการรับรู้และความเข้าใจที่เพื่อนบ้านมีต่อไทยนั้นมีพลวัตในยุคจารีต ภาพลักษณ์ของไทยตามมีปรากฏในหลักฐานทางประวัติศาสตร์ อาทิ พงศาวดาร ตำนาน และนิทาน ก็จะเป็นอย่างหนึ่ง แต่เมื่อสังคมปรับเปลี่ยนไปสู่ยุคอาณานิคม ภาพลักษณ์ของไทยก็ถูกสร้างขึ้นใหม่ ภายใต้กรอบสังคมการเมืองใหม่ ดังเห็นได้กรณีของกัมพูชาและเวียดนาม เมื่อประเทศเพื่อนบ้านได้รับเอกราช และสังคมการเมืองอุษาคเนย์เคลื่อนเข้าสู่ยุคชาตินิยมและสงครามเวียดนาม ภาพลักษณ์ของไทยในทัศนะเพื่อนบ้านก็แปรเปลี่ยนไปอีกและทวีความซับซ้อนขึ้น แต่ทั้งนี้ยังคงแปรเปลี่ยนตามทัศนะที่เพื่อนบ้าน “มองตนเอง” เป็นสำคัญ

2. **ทัศนคติที่เพื่อนบ้านมีต่อ “ไทย” นั้น จะเพิ่มระดับความซับซ้อนตามระดับ “ปฏิสัมพันธ์” ที่เพื่อนบ้านมีต่อไทย จากทัศนคติที่ “การขึ้นา” เคยถูกผูกขาดโดยรัฐ ภายใต้กลไกการล้อมเกลางทางสังคม ซึ่งทำให้ภาพลักษณ์ของไทยมีลักษณะตายตัวตามแนวคิดและทิศทางที่รับเพื่อนบ้านประสงค์จะให้ เป็นเหตุให้กระบวนการสร้างภาพลักษณ์เป็นไปในทิศทางเดียวจาก “บน” ลงสู่ “ล่าง” แต่ผลการวิจัยผ่านการศึกษางานเขียนและวรรณกรรมของประเทศบางประเทศ อาทิ กัมพูชา และเวียดนาม สะท้อนให้เห็นว่าเมื่อรูปแบบความสัมพันธ์ระหว่างไทยกับเพื่อนบ้านได้เกิดการขยับ**

ขยาย อันเป็นผลจากการสิ้นสุดยุคสงครามเย็น รวมถึงการปรับเปลี่ยนนโยบายและทิศทางการพัฒนาประเทศทั้งในส่วนของประเทศไทยและประเทศเพื่อนบ้านแล้ว แนวการรับรู้และความเข้าใจที่เพื่อนบ้านมีต่อไทยจึงก่อเกิดในทิศทางที่ “สวนกลับ” คือ จาก “ล่างสู่ล่าง” หรือประชาชนสู่ประชาชน และจาก “ล่างสู่บน” คือภาคประชาชนสู่ภาครัฐ ขณะที่ “ภาพลักษณ์” ของไทยในการรับรู้และความเข้าใจของเพื่อนบ้านก็ทวีความหลากหลาย ขึ้นอยู่กับว่า “ไทย” ที่เพื่อนบ้านได้ประสบพบเจอนั้น “เป็นใคร” เจ้าหน้าที่ของรัฐ นายทุน ชาวบ้าน หรือนักวิชาการ

3. “เพื่อนบ้าน” ที่แวดล้อมประเทศไทย พัฒนาการรับรู้และความเข้าใจต่อคนไทยและสังคมไทยต่างกัน อาทิ คนกัมพูชา คนลาว คนพม่า เวียดนามและมาเลเซีย ต่างมีความทรงจำและความเข้าใจต่อ “ไทย” ที่ต่างกัน ซึ่งการรับรู้และความเข้าใจที่เพื่อนบ้านมีต่อไทยนั้น ส่วนหนึ่งเป็นผลต่อเนื่องที่สังคมจากอดีตที่อาจยากแก่การเยียวยา ในขณะที่ส่วนหนึ่งมาจากความสัมพันธ์ที่เกิดขึ้นในยุคที่การปะทะสังสรรค์ข้ามพรมแดนได้ขยายตัวขึ้น นับแต่ช่วงการเคลื่อนไหวที่ต่อสู้เพื่อความเป็นเอกราช โดยเฉพาะกรณีเวียดนาม มาจนถึงยุคที่ความสัมพันธ์ภาคประชาชนขยายตัวเพิ่มขึ้นหลังสงครามเย็น ที่การค้าแรงงานข้ามชาติและพัฒนาการด้านการสื่อสารสนเทศได้ขยายตัวขึ้น

4. ผลจากการวิจัยค้นพบว่าระบบคิดที่ไทยมีต่อเพื่อนบ้านบนพื้นฐานของความเข้าใจที่ยึดเอาไทยเป็นศูนย์กลางกับระบบคิดในเรื่องเดียวกันที่เพื่อนบ้านมีนั้นมีตรรกะการให้คุณค่าและความสำคัญที่ต่างกัน อาทิ คนไทยมักจะอ้างว่าไทยได้กระทำ “บุญคุณ” กับเวียดนามมาแต่ครั้งรัชกาลสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก โดยการส่งกองทัพไปช่วยองเชียงสือปราบกบฏและสถาปนาความเป็นเอกภาพทางการเมืองขึ้นได้ ในขณะที่เวียดนามเห็นว่าบุญคุณอันใหญ่หลวงที่ไทยให้กับเวียดนามคือการให้ที่พักพิงกับกองกำลังกู้เอกราชที่ลี้ภัยมาหลบซ่อนและฝึกอาวุธในประเทศไทย ขณะที่คนไทยส่วนน้อยที่รับรู้และให้ความสำคัญต่อความเอื้อเฟื้อครั้งนั้น ผลจากงานวิจัยได้ช่วย “จัดระบบ” การรับรู้และความเข้าใจใหม่ในเรื่องสำคัญๆหลายเรื่อง เพื่อประโยชน์ในการสื่อสารสัมพันธ์ระหว่างไทยกับเพื่อนบ้านที่ราบรื่นลงตัว

งานวิจัย “ไทยในการรับรู้และความเข้าใจของเพื่อนบ้าน” ประกอบด้วยสาระสำคัญ 2 ส่วน ส่วนหนึ่งเป็นการนำเสนอข้อเท็จจริงหรือภูมิหลังความสัมพันธ์ที่ไทยมีกับเพื่อนบ้านในช่วงหลังประวัติศาสตร์ยุคจารีต ซึ่งส่วนใหญ่แล้วจะอาศัยยุคสมัยที่เป็นจุดเปลี่ยนแปลงสำคัญให้ประวัติศาสตร์เป็นกรอบการวิจัยซึ่งแต่ละประเทศ คณะผู้วิจัยจะใช้กรอบที่ต่างกัน ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับเงื่อนไขปัจจัยและสถานะของการรับรู้และความเข้าใจที่เพื่อนบ้านแต่ละประเทศมีต่อประเทศไทยและสังคมไทย ส่วนในกรณีของสหภาพพม่า กรอบการวิจัยภูมิหลังทางประวัติศาสตร์จะย้อนไปเพียงปี ค.ศ. 1988 อันเป็นจุดเริ่มต้นของการเปลี่ยนแปลงทัศนคติที่รัฐบาลพม่าจะพึงมีต่อไทย ในขณะที่กรณีของกัมพูชา การ

วิจัยจะย้อนไปถึงยุคอาณานิคมที่ฝรั่งเศสเข้ามามีบทบาทจัดระบบการรับรู้และความเข้าใจให้กับคนกัมพูชา กรณีเวียดนามจะย้อนไปเน้นที่ยุคการกอบกู้อิสรภาพจากฝรั่งเศสเป็นต้นมา เพราะเป็นยุคที่ปรากฏหลักฐานขบวนการกู้ชาติเวียดนามหรือเวียตเกียวกู้เข้ามาตั้งฐานในประเทศไทย ขณะที่กรณีมาเลเซียจะใช้เหตุการณ์ความไม่สงบใน 3 จังหวัดชายแดนภาคใต้เป็นกรอบการศึกษา

สาระส่วนที่สองจะเป็นการวิจัยการรับรู้และความเข้าใจที่เพื่อนบ้านมีต่อไทยผ่านหลักฐานลักษณะต่างๆ อาทิ งานวรรณกรรมในกรณีของกัมพูชา เนื่องจากปรากฏงานวรรณกรรมไม่น้อยที่นำเสนอภาพของไทยในแง่มุมต่างๆ ขณะที่กรณีของพม่าจะศึกษาดำรงเรียนที่แต่งตั้งหลังปี ค.ศ. 1988 เพื่อโจมตีประเทศไทยโดยเฉพาะ ส่วนกรณีของเวียดนามนั้นจำเป็นต้องศึกษาผ่านหลักฐานหลายประเภท เพราะยังขาดวรรณกรรมที่มุ่งนำเสนอภาพลักษณ์ของไทยโดยเฉพาะเช่นเดียวกับมาเลเซีย ขณะที่กรณีของลาวได้มุ่งจำกัดขอบเขตการศึกษาลงไปในเรื่อง “เจ้าอนุเวียงจันทน์” เป็นสำคัญ

ผู้วิจัยจำเป็นต้องยอมรับว่าภายใต้เวลาอันจำกัดและข้อจำกัดด้านทรัพยากรมนุษย์ตลอดรวมถึงทุนการวิจัยเป็นเหตุให้การทำวิจัยครั้งนี้ไม่อาจครอบคลุมสาระและข้อมูลหลักฐานได้ถ้วนทั่ว กระนั้นก็ดี วัตถุประสงค์หลักของการวิจัยอยู่ที่การมุ่ง “เปิดประเด็น” ที่ยังไม่เคยได้รับความสนใจและนำเสนออย่างครบวงจร งาน “เปิดประเด็น” จึงไม่ควรเสียเวลาไปกับการนำเสนอรายละเอียดข้อเท็จจริงจนเกินควร แต่ควรมุ่งเป้าไปยัง “ประสิทธิผล” ของงานที่มุ่งจะ “เปิดประเด็น” ให้ผู้สนใจได้เล็งเห็น “ภาพรวม” ของการรับรู้และความเข้าใจที่เพื่อนบ้านมีต่อไทยผ่านข้อมูลหลักฐานขั้นต้น ซึ่งที่ผ่านมายังไม่เคยเกิดความพยายามที่จะศึกษาเพื่อนบ้านรอบด้านไทยในมิตินี้ ในเชิงสอดประสานควบคู่กันเพื่อให้เห็นภาพในเชิงเปรียบเทียบ คณะผู้วิจัยหวังเป็นอย่างยิ่งว่างานวิจัยจะช่วยเปิดทางสู่การสร้างงานวิจัยในแนวเดียวกันนี้ที่ขยายพื้นที่และครอบคลุมสาระที่ลุ่มลึกขึ้น

กระบวนการภูมิภาคนิยมไทยต่อเพื่อนบ้าน¹

อุกฤษฏ์ ปัทมานันท์

สถาบันเอเชียศึกษา จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

คำนำ

เมื่อพูดถึงไทยกับประเทศเพื่อนบ้านอันได้แก่ พม่า ลาว กัมพูชา เวียดนามเรามักจะพูดถึงประเทศเพื่อนบ้านมีทัศนคติที่ไม่ดีต่อไทยอยู่เสมอ เช่น พบว่าลาวมีความรู้สึกที่ไทยมักดูถูกคนลาว นักร้องและภาพยนตร์ไทยถูกประท้วงจากทางลาวเสมอ บ้างก็ว่าไทยทำตัวใหญ่กว่าลาว ส่วนในกัมพูชา มีการศึกษาถึงแบบเรียน ภาพยนตร์ นิทานของชาวกัมพูชาเรื่องพระแก้ว พระโคที่มีเผยแพร่อยู่จนทุกวันนี้ว่า ไทยหรือสยามในอดีตไปเอาคู่พี่น้องพระแก้ว พระโคของกัมพูชามาจนทำให้กัมพูชาถึงแก่กาลเสื่อมโทรม เนื่องจากสูญเสียสิ่งที่ทำให้บ้านเมืองสมบูรณ์พูนสุขไป ความรู้สึกเกลียดชังเกิดขึ้นง่ายและอันตรายเมื่อถูกกระตุ้นด้วยผลประโยชน์ของฝ่ายต่างๆในทั้งสองประเทศเช่น ความขัดแย้งเรื่องเขาพระวิหารที่กำลังเกิดขึ้นนี้ พม่าก็เช่นกัน ตำราเรียนที่ทางการพม่าบังคับให้เรียนนั้นกล่าวว่า ไทยเป็นชาติเอาเปรียบ ไทยเป็นศัตรูต่อจากอังกฤษและเป็นศัตรูที่ร้ายมากหลังปี 2532 เป็นต้นมา ส่วนเวียดนาม มีการพบว่าทั้งคนไทยมองเวียดนามเป็นคู่แข่งทางเศรษฐกิจของไทยและแม้แต่กีฬาฟุตบอล การรับรู้ที่เพื่อนบ้านไม่ชอบหรือคิดไม่ดีต่อไทยเป็นเรื่องที่น่าสนใจและควรรู้ให้มากกว่า “ทำไมเขาจึงคิดต่อเราอย่างนั้น” คือรู้ให้ดีเสียก่อนว่าเพื่อนบ้านเขาคิดอย่างไรต่อไทย เราจะได้ไม่ไปแตะต้องส่วนที่อ่อนไหว (sensitive) ของเขา

แต่ในเวลาเดียวกัน ทัศนคติที่ไทยเป็นใหญ่กว่าเพื่อนบ้านหรือการเอาไทยเป็นศูนย์กลาง (Thai Centric) ก็มีอยู่ในการรับรู้ของคนไทยในหลายระดับเช่นกัน เช่นในตำราเรียนของไทยที่ใช้สอนเกี่ยวกับไทยกับเพื่อนบ้านด้วยเหมือนกัน² อย่างไรก็ตาม ถึงแม้เพื่อนบ้านจะมีทัศนคติไม่ดีต่อไทยและไทยมี

¹ เป็นรายงานวิจัยส่วนหนึ่ง ในชุดโครงการวิจัยเรื่อง ไทยในความรู้และความเข้าใจของเพื่อนบ้าน ของสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.) ที่มีดร.สุเนตร ชุตินธรานนท์เป็นหัวหน้าโครงการ ผู้เขียนขอขอบคุณ ขนิษฐา คันธะวิชัย ผู้ช่วยวิจัยในการเก็บข้อมูลลาวและอนรรฆ พิทักษ์ธานินทร์ ผู้ช่วยวิจัยในการเก็บข้อมูลพม่า ขอขอบคุณคณาจารย์ในทีมวิจัยที่ช่วยกันแลกเปลี่ยนความคิดเห็นและองค์ความรู้ใหม่เกี่ยวกับประเทศเพื่อนบ้านมากมาย

² จากการศึกษาของวารุณี ตำราเรียนชั้นประถมศึกษาและมัธยมศึกษาของกระทรวงศึกษาสรุปว่า รัฐไทยได้ใช้ลัทธิชาตินิยมเป็นท้องเรื่องหลักในการเขียนตำราเรียนเพื่ออธิบายความสัมพันธ์ไม่เท่าเทียมกันระหว่างไทยและลาวซึ่งเป็นบ้านพี่เมืองน้องแต่ในความสัมพันธ์แบบนี้ไทยเป็นพี่เพราะมีอำนาจมากกว่าลาวซึ่งเป็นน้อง อ้างในวารุณี ไชยธรรมย์ “แบบเรียนไทยกับเอเชีย

ทัศนคติไม่ดีต่อประเทศเพื่อนบ้าน แต่ในรอบเกือบสองทศวรรษมานี้ เพื่อนบ้านได้กลายเป็นแหล่งการลงทุน ฐานการผลิต เป็นแหล่งพลังงานรวมทั้งเป็นแหล่งที่มาของแรงงานที่ป้อนเข้าสู่ภาคเศรษฐกิจ โดยเฉพาะภาคเศรษฐกิจที่ใช้แรงงานมาก (Labour Intensive Industry)

มีผู้ตั้งข้อสังเกตมานานแล้วว่า เพราะความใกล้ชิดทางภูมิศาสตร์ ความเปลี่ยนแปลงระหว่างไทยกับเพื่อนบ้านจะเป็นเรื่องสำคัญในอนาคต ดังเช่นในปาฐกถาสำคัญขึ้นหนึ่งเมื่อปี 2536 ของศาสตราจารย์ ดร. ชัยอนันต์ สมุทวณิช กล่าวเพื่อชี้ให้เห็นว่าเท่าที่ผ่านมาสังคม เศรษฐกิจ การเมืองไทยเปลี่ยนแปลงไปมากขนาดไหน แต่ถ้าให้มองสังคมไทยอีก 10 ข้างหน้า ท่านกล่าวว่า ปัจจัยใดบ้างที่คงที่คือไม่เปลี่ยนแปลงมากนัก สิ่งนั้นคือ *ที่ตั้งภูมิศาสตร์ของประเทศไทยเรา*³

ในขณะเดียวกัน ท่านได้กล่าวถึง ระเบียบโลกใหม่ที่มีความเกี่ยวข้องพัวพันทางเศรษฐกิจ ความเป็นสากลของทุนข้ามชาติ การปรับเปลี่ยนจากระบบเศรษฐกิจแบบสังคมนิยมมาเป็นเศรษฐกิจที่เน้นพลังของตลาดจะมีความสำคัญต่อไทยและภูมิภาคนี้มากขึ้น ท่านได้กล่าวด้วยว่า การเคลื่อนไหวดังกล่าวนี้เกิดจาก *กฎของการอยู่ใกล้เคียงกัน (Law of proximity)*⁴ หลังจากนั้นไม่นาน เราเห็นความเปลี่ยนแปลงสำคัญของกฎของการอยู่ใกล้เคียงกัน เราเห็นการไหลบ่า (Flow) ทางเศรษฐกิจเช่น การไหลบ่าของการลงทุนไทยในประเทศเพื่อนบ้านโดยเฉพาะประเทศในกลุ่มแม่น้ำโขง อันได้แก่ พม่า ลาว กัมพูชาและเวียดนาม เราได้เห็นการพัฒนาทางเศรษฐกิจในกลุ่มประเทศเหล่านี้ที่เติบโตขึ้นเรื่อยและคงที่ โดยส่วนสำคัญมาจากประเทศไทยด้วย เราได้เห็นการเชื่อมต่อทางกายภาพ (Physical connection) อันได้แก่ เขื่อน สะพาน ถนน ระหว่างไทยกับประเทศเพื่อนบ้านเหล่านี้ นอกจากนี้ ยังเห็น รูปแบบความสัมพันธ์ระหว่างรัฐต่อรัฐอย่างเป็นทางการ (Formal State to State relations) เช่น ความตกลงสำคัญๆ ที่สานต่อความสัมพันธ์ระหว่างกันในทุกภูมิภาค เช่น นโยบายเปิดสนามรบเป็นตลาดการค้า (turn battlefield to market place) โครงการสี่เหลี่ยมเศรษฐกิจ (Economic Quadrangle) นโยบายผูกพันอย่างสร้างสรรค์ (Flexible Engagement) ยุทธศาสตร์ความร่วมมือทางเศรษฐกิจ อิระวดี เจ้าพระยา แม่น้ำโขง

ตะวันออกเฉียงใต้ : เพื่อนบ้านเราภาพสะท้อนเจตคติอุดมการณ์ชาตินิยมไทย" กาญจน์ ละอองศรี (บรรณาธิการ) ลาวรู้หยัง: ไทยรู้อะไร? (กรุงเทพ : โครงการอาณานิคมศึกษา 5 กุมภาพันธ์ 2544) : 21-127.

³ พิมพ์ครั้งแรกใน หนังสือพิมพ์ผู้จัดการรายวัน 19 มีนาคม 2536 ใน ชัยอนันต์ สมุทวณิช, "กระบวนการทัศน์ใหม่ในการศึกษารัฐ-สังคม : สยามท่ามกลางกระแสโลกาภิวัตน์" เมืองไทยในสิบปีข้างหน้า (กรุงเทพ: สถาบันนโยบายศึกษา พิมพ์ครั้งที่ 2, 2538) : 41

⁴ เฟิ่งอ่าง : 42

(Ayeyawady-Chao Phraya-Mekong Economic Cooperation Strategy-ACMECS) และความร่วมมือทางเศรษฐกิจ BIMST-EC หรือ Bangladesh-India-Myanmar-Sri Lanka-Thailand Economic Cooperation

ความคิดเรื่อง ความใกล้เคียงทางด้านพื้นที่เมื่อ 2536 เป็นจุดเริ่มต้นของการอธิบายความเชื่อมโยงของไทยกับโลกใหม่ที่อยู่ใกล้ๆเราคือประเทศเพื่อนบ้านได้ดี แต่ปัจจุบันนี้ (2551) หรือ 15 ปีมาแล้วเราเห็นกระบวนการภูมิภาคนิยมไทยต่อประเทศเพื่อนบ้านในหลายแง่มุม ทั้งทางด้านพลังงาน การค้าและการลงทุนในรูปแบบใหม่ๆ การวิจัยนี้ประยุกต์ใช้ กรอบคิดในการอธิบายเรื่องนี้เป็นกรอบคิดด้วย “กระบวนการภูมิภาคนิยม” (Regionalization) อันเป็นแนวคิดที่นักเศรษฐศาสตร์การเมืองนิยมใช้อธิบายภาวะของโลกช่วงทศวรรษ ค.ศ.1980 และ ค.ศ.1990 แนวคิดนี้เป็นการอธิบายเพิ่มเติมจากโลกาภิวัตน์ (Globalization) โดยมุ่งเน้นไปที่กระบวนการภูมิภาคนิยมอันเป็นการเติบโตขึ้นของเครือข่ายต่างๆของการพึ่งพาซึ่งกันและกัน (Interdependence) ในความสัมพันธ์ข้ามชาติของหลายๆภูมิภาคในโลก⁵

แน่นอน เราไม่อาจสรุปได้ว่า ไทยพึ่งพาประเทศเพื่อนบ้านมากกว่า หรือประเทศเพื่อนบ้านพึ่งพาไทยมากกว่ากัน งานวิจัยชิ้นนี้เพียงชี้ให้เห็น กระบวนการภูมิภาคนิยมไทยในรูปแบบต่างๆในรอบประมาณ 15 ปี อีกทั้งจะพยายามชี้ให้เห็นว่า กระบวนการดังกล่าวเกิดขึ้นได้อย่างไร อย่างไรก็ตาม ด้วยข้อจำกัดของความรู้ของผู้วิจัยเอง เพื่อนบ้านในที่นี้จะศึกษาเพียงพม่า ลาวและกัมพูชาเท่านั้น

การรับรู้ใหม่ของไทยต่อเพื่อนบ้าน

จุดเปลี่ยนสำคัญของการรับรู้ใหม่ของไทยต่อเพื่อนบ้านคือ การรับรู้ว่า “ศัตรูเปลี่ยนเป็นมิตร” แล้วทั้งนี้เพราะ “สงคราม” ที่มีกัมพูชาเป็นสนามรบสำคัญในอินโดจีนกำลังจะสิ้นสุดลงแล้ว ที่ผ่านมา ประเทศไทยแสดงบทบาทอย่างสำคัญต่อความขัดแย้งในกัมพูชามาตลอดตั้งแต่ช่วงหลังสงครามโลกครั้งที่สอง จุดเปลี่ยนของบทบาทไทยต่อกัมพูชาเปลี่ยนอีกครั้งหนึ่งเมื่อเวียดนามบุกกัมพูชาในเดือนมกราคม 2522 การบุกกัมพูชาของเวียดนามได้เปลี่ยนความสัมพันธ์ระหว่างไทยกับเขมรแดงคือ เปลี่ยนจากที่เคยเป็นศัตรูมาเป็นพันธมิตร หลังจากนั้น แม้ว่าจะมีการประกาศอยู่บ่อยครั้งถึงความเป็นกลางแต่ประเทศไทยได้เกี่ยวข้องกับความขัดแย้งในกัมพูชาอย่างมากตั้งแต่เริ่มต้น บทบาทของไทยมีความสำคัญทั้งทางด้านการทูต และ

⁵ Robert O. Keohane and Joseph S. Nye Jr. “ Introduction” Joseph S. Nye Jr. and John D. Donahue (eds.,)

ทางทหารต่อกองกำลังติดอาวุธของกลุ่มพอลพต รวมทั้งกองกำลังอีก 2 กลุ่มที่นำโดยเจ้าโรดม สีหนุ และซอนซาน

ความขัดแย้งในกัมพูชาไม่ได้เป็นความสัมพันธ์ 2 ฝ่ายอีกต่อไป คือ ระหว่างเวียดนามกับกัมพูชา หรือไทยกับเวียดนาม หลังจากที่มีความขัดแย้งนี้ถูกนำมาสู่ความสนใจของอาเซียนและองค์การสหประชาชาติ ในนามของอาเซียน นโยบายต่างๆ ของไทยได้รับความสนใจอย่างมากและได้รับการยอมรับกว่าการแสดงออกโดยประเทศไทยประเทศเดียว

ความผูกพันระหว่างไทยกับจีนพัฒนาอย่างสำคัญ เมื่อความขัดแย้งในกัมพูชาเริ่มต้นขึ้น ความร่วมมือระหว่างทั้งสองประเทศนี้ในปัญหากัมพูชาเป็นสิ่งสำคัญที่สุดของการคงอยู่ของกลุ่มเขมรแดงและตอนหลังการเป็นพันธมิตรกับกองกำลังที่ไม่ใช่คอมมิวนิสต์ นำโดยเจ้าสีหนุและซอนซาน จีนวางบทบาทเป็นผู้ให้การสนับสนุน ในขณะที่ไทยทำหน้าที่เป็นสะพานเชื่อมในการลำเลียงอาวุธและสินค้ายุทธปัจจัยต่างๆ ไปให้ฝ่ายต่อต้านทั้ง 3 กลุ่มที่อยู่บริเวณชายแดนไทย - กัมพูชา เจ้าหน้าที่ของไทยมองเห็นจีนเป็นปัจจัยสำคัญในทางยุทธศาสตร์เพื่อสกัดกั้นอิทธิพลของเวียดนามและสหภาพโซเวียตในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้

โดยความพยายามร่วมกัน ไทย อาเซียน จีนและสหรัฐฯ ประสบความสำเร็จในการนำโลกให้สนับสนุนกลุ่มพอลพตซึ่งมีที่นั่งอยู่ในองค์การสหประชาชาติจนถึงปี 2535 การปฏิเสธการยอมรับทางการทูตต่อรัฐบาลเฮง สัมรินที่มีเวียดนามหนุนหลัง เป้าหมายคือ ลดความชอบธรรมของรัฐบาลเฮง สัมริน ทั้งจากภายในและภายนอก เพื่อเป็นอุปสรรคและไม่ให้ผ่านไปง่าย ๆ ของระบบการเมืองใหม่ที่สร้างขึ้นมาร่วมทั้ง การคงทหารเวียดนามในกัมพูชาด้วย⁶

อย่างไรก็ตาม ความขัดแย้งในกัมพูชาได้คลี่คลายลงทั้งจากสภาพแวดล้อมภายในภูมิภาคและจากโลกภายนอก ในบริบทการเมืองภายในภูมิภาค การปรองดองกันระหว่างไทยและเวียดนามมีส่วนผลักดันให้เวียดนามถอนทหารออกจากกัมพูชาในเดือนกันยายน 2532 และสุนเฉินตกลงยอมรับข้อเสนอ

⁶ Eva Myaliwill, Punishing the Poor: The International Isolation of Kampuchea (Oxford: Oxfam, 1988)

หยุดยั้งของไทย นโยบายการทูตของรัฐบาลชาติชายสมัยนั้นเป็นพื้นฐานสำคัญให้เกิดกระบวนการสันติภาพในกัมพูชาซึ่งค่อยๆ นำไปสู่การเลือกตั้งภายใต้การดูแลขององค์การสหประชาชาติในปี 2536⁷

เมื่อกระบวนการสันติภาพในกัมพูชาดำเนินไป ความขัดแย้งในกัมพูชาไม่ใช่ปัญหาของภูมิภาคอีกต่อไปแล้ว องค์การที่สำคัญที่สุดในภูมิภาคคือ อาเซียน จึงเริ่มเข้าสู่ข้อถกเถียงใหม่เรื่องบทบาทอาเซียนหลังการสิ้นสุดปัญหาในกัมพูชา (Post - End of Cambodia Problem) พร้อมกันนั้น ความคิดใหม่ๆ ภายในชาติต่างๆ ก็เกิดขึ้น เช่น ผู้นำของชาติต่างๆ ในอาเซียน เริ่มตระหนักว่า องค์การเดิมคือ อาเซียนเป็นเครื่องมือที่ไม่เพียงพอต่อความต้องการเพื่อรวมรัฐสังคมนิยมในอินโดจีน ซึ่งกำลังก้าวไปสู่ระบบเศรษฐกิจแบบตลาด เราจะพบว่า ในความคิดของอินโดนีเซียและมาเลเซียเห็นว่า ควรรวมอินโดจีนเพื่อเพิ่มความเข้มแข็งให้กับกิจกรรมร่วมกันของประเทศต่างๆ ในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ในการต่อต้านจีน⁸

ในขณะที่ประเทศไทยและสิงคโปร์คิดถึงกลุ่มประเทศในแถบอินโดจีนในความหมายของศักยภาพทางธุรกิจและการพาณิชย์ เป็นโอกาสอันหนึ่งในการพัฒนาความผูกพันทางการค้าและเศรษฐกิจที่ไทยและสิงคโปร์มีต่อกลุ่มประเทศอินโดจีน⁹

ทัศนคติของไทยชัดเจนขึ้น เมื่อสหภาพโซเวียตล่มสลาย และนำไปสู่การสิ้นสุดสงครามเย็น การล่มสลายของสหภาพโซเวียตกระทบต่อทัศนะของกลุ่มชนชั้นนำไทยในประเด็นความขัดแย้งในกัมพูชา ในช่วงปลายทศวรรษ 2530 นโยบายแข็งกร้าวของข้าราชการกระทรวงการต่างประเทศไทยเริ่มเผชิญหน้ากับความจริงซึ่งมองเห็นว่า ไม่มีกลไกประสิทธิภาพอันใดจะแก้ปัญหาความขัดแย้งในกัมพูชาได้ ไม่มีอะไรเหมาะสมไปกว่าการเติบโตอย่างรวดเร็วของเศรษฐกิจไทย¹⁰

ความพยายามในการยุติการผูกขาดการกำหนดนโยบายของกระทรวงการต่างประเทศมาจากรัฐบาลใหม่ที่เกิดจากการเลือกตั้งโดย พลเอกชาติชาย ชุณหะวัณ (สิงหาคม 2531 - กุมภาพันธ์ 2534)

⁷ Puangthong R. Pawakapan, "Impact of Thailand Diplomatic Commitment and Economic Investment to Cambodia after 1991: the role of neighboring country to stabilize and develop a post-conflict country," Paper presented to Japan International Cooperation Agency Bangkok Office, 2006, : 10.

⁸ Leszek Buszynski, "Southeast Asia in the Post - Cold War Era," in *Asian Survey* (September 1992) : 833.

⁹ Far Eastern Economics Review, 12 October 1995 อ้างใน Leszek Buszynski, "Trends, Development and Challenges," in *Southeast Asian Affairs* (Singapore: The Institute of Southeast Asian Studies, 1996), : 4.

¹⁰ Puangthong R. Pawakapan, Op.cit., : 8.

การคำณูนำเสนอเป็นกลวิธีทางการทูตอันใหม่เพื่อปรับปรุงความไว้วางใจและความสัมพันธ์ระหว่างไทยกับประเทศเพื่อนบ้าน¹¹

ความสัมพันธ์ทางการเมืองและเศรษฐกิจระหว่างไทยกับกัมพูชาพัฒนาดีขึ้นมากหลังปี 2534 เมื่อความสัมพันธ์ทางการทูตถูกรื้อฟื้นโดยรัฐบาลอานันท์ ปันยารชุน กระทรวงการต่างประเทศที่ครั้งหนึ่งปฏิเสธความปรองดองระหว่างไทยกับรัฐบาลกัมพูชาที่เสนอโดยพลเอก ชชาติชาย ชุณหะวัณ ตอนนั้น มีบทบาทเกี่ยวข้องอย่างมากในการสนับสนุนความผูกพันทางการเมือง เศรษฐกิจ และวัฒนธรรมกับกัมพูชา

ในความเป็นจริง นโยบายนี้ได้เปลี่ยนยุทธศาสตร์ใหญ่ของไทยเป็นศูนย์กลางทางเศรษฐกิจในภูมิภาค ไทยต้องการอย่างแนบแน่นในการเห็นสันติภาพและเสถียรภาพในภูมิภาคซึ่งไทยเชื่อว่าจะสามารถทำให้กัมพูชายังคงรักษาสีธรรมและเสรีจากการแทรกแซงจากภายนอก มากไปกว่านั้น การเพิ่มพูนความรู้เรื่องจากการค้าและการลงทุนจะป้องกันคนกัมพูชาไม่ให้หนีจากประเทศของพวกเขามาหางานและอยู่อาศัยในประเทศไทย¹²

เป้าหมายนี้สะท้อนทัศนะของไทยต่อประวัติศาสตร์กัมพูชาซึ่งเต็มไปด้วยการต่อสู้ของกลุ่มต่างๆ การพึ่งพิงภายนอกและไทยมักจะรับภาระจากการทะลักเข้ามาของชาวกัมพูชา นอกจากนั้น การค้า การลงทุน และความช่วยเหลือจะเป็นเครื่องมือที่มีประสิทธิภาพสำหรับประเทศไทยในการสร้างความไว้วางใจและทัศนะเชิงบวกกับศัตรูที่ยาวนาน คือ กัมพูชา รวมทั้งลาวและเวียดนาม นี่คือนัยหนึ่งในหน้าที่สำคัญของหน่วยงานรัฐบาลไทยต้องทำ¹³

ในแง่ของฝ่ายความมั่นคงซึ่งเป็นฝ่ายที่มีอำนาจในการตัดสินใจเชิงนโยบายต่อเพื่อนบ้านมากกว่าฝ่ายใดทั้งหมดในเวลานั้น แนวคิดต่อสงครามในกัมพูชาเปลี่ยนแปลงไปอย่างมาก กล่าวคือ ระหว่างธันวาคม 2520 ถึง กันยายน 2532 อันเป็นช่วงเวลาที่เวียดนามบุกและยึดครองกัมพูชา ระบบความคิดทางด้านนโยบายของกลุ่มชนชั้นนำไทยให้ความสำคัญกับกัมพูชาและเวียดนามจนถึงขั้นครอบงำประเด็น

¹¹ Ibid.,

¹² Department of Policy and Planning, Ministry of Foreign Affairs, Report on the Foreign Ministry works in accordance with the Cabinet Policy, (October 1992 - October 1993), n.d. : 4.

¹³ Ibid., : 23.

อื่นๆ ในระบบความสัมพันธ์ระหว่างประเทศของไทยทั้งหมด¹⁴ กล่าวได้ว่า การรุกรานครั้งนี้ไปตอกย้ำทัศนะของกลุ่มชนชั้นนำไทยว่า เวียดนามเป็นภัยเพราะประสบการณ์ทางประวัติศาสตร์และปัจจัยทางภูมิยุทธศาสตร์ (geo-strategic)¹⁵

นอกจากความแตกต่างทางอุดมการณ์แล้ว ปฏิบัติการของไทยต่อการรุกรานครั้งนี้ยังรุนแรงเป็นพิเศษ เพราะเกิดขึ้นหลังจากที่มีความหวังอยู่บ้างว่าจะอยู่ร่วมกับเวียดนามได้ ประกอบกับการสูญเสียหลักประกันความมั่นคงโดยสหรัฐฯ การสูญเสียลาวและมาบัตน์ก็สูญเสียกัมพูชาไปด้วยในฐานะเป็นเขตกันชนโดยประเพณี (Traditional Buffer-Zone) ของไทย¹⁶

แต่เมื่อปัญหาถึงขั้นสุด กัมพูชาแท้ๆ เพียงประเทศเดียว ไม่รวมเวียดนามมีความสำคัญน้อยลงมากในระบบความคิดทางนโยบายความมั่นคงของกลุ่มชนชั้นนำไทย จากปี 2532 ถึงปัจจุบัน ระบบความคิดทางนโยบายด้านความมั่นคงของกลุ่มชนชั้นนำไทยไม่เคยให้ความสำคัญต่อการเปลี่ยนแปลงทางการเมืองในกัมพูชา ทั้งๆ ที่มีความขัดแย้งอย่างรุนแรงและมีการใช้กำลังเกิดการนองเลือดจากความขัดแย้งทางการเมืองภายใน

เราจะเห็นได้ชัด เมื่อเกิดการรัฐประหารในปลายเดือนมิถุนายน 2540 เมื่อนายกรัฐมนตรีคนที่ 2 สมเด็จพระเจ้าน้องนางเธอ เจ้าฟ้าจุฬาภรณวลัยลักษณ์ อัครราชกุมารี เสด็จขึ้นครองราชย์ ใช้กำลังยึดอำนาจจากนายกรัฐมนตรีคนที่ 1 สมเด็จพระเจ้าน้องนางเธอ เจ้าฟ้าจุฬาภรณวลัยลักษณ์ อัครราชกุมารี เสด็จขึ้นครองราชย์ จนกระทั่งอาเซียนต้องเลื่อนเวลาการรับกัมพูชาเป็นสมาชิกใหม่¹⁷ แต่กลุ่มชนชั้นนำไทยไม่ได้เรียกร้องการเปลี่ยนแปลงทางการเมือง

¹⁴ Leszek Buszynski, "Thailand's foreign policy: management of a regional vision," *Asian Survey* 8 (August 1994) : 731.

¹⁵ สุชุมพันธ์ บริพัตร, "การแข่งขันอิทธิพลเหนือลุ่มแม่น้ำโขงและความมั่นคงของไทย," ใน ระบบทหารไทย: บทศึกษาของทัพในบริบทสังคม – การเมือง, สุชาติ บำรุงสุข, บรรณาธิการ (กรุงเทพมหานคร: สถาบันศึกษาความมั่นคงและนานาชาติ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย 2530), : 177-178.

¹⁶ กุสุมา สนิทวงศ์, "นโยบายต่างประเทศไทยหลังสงครามเย็น," ใน 5 ทศวรรษการต่างประเทศของไทย: จากความขัดแย้งสู่ความร่วมมือ, ชัยโชค จุลศิริวงศ์, บรรณาธิการ (กรุงเทพมหานคร: สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ, 2536), : 224.

¹⁷ "The Tigers' fearful symmetry," *The Economist* (19 July 1997): 25. Murray Hiebert and Michael Vatikiotis, "Conflict of Interest," *Far Eastern Economic Review* (24 July 1997) : 18-19.

ในกัมพูชาครั้งนั้นว่า "รัฐประหาร"¹⁸ อันมีนัยที่แสดงถึงความสำคัญของการเปลี่ยนแปลงทางการเมืองภายในกัมพูชาต่อไทย

ต่อเหตุการณ์ครั้งนั้น นายกรัฐมนตรีไทยสมัยนั้น พลเอก ชวลิต ยงใจยุทธ กล่าวแต่เพียงว่า "...ทางรัฐบาลได้เตรียมพร้อมที่จะนำคนไทยอพยพออกจากประเทศกัมพูชา เพื่อหลีกเลี่ยงผลกระทบจากการสู้รบ...ขณะนี้กำลังจับตาสถานการณ์อย่างใกล้ชิด แต่จะไม่เข้าไปยุ่งในประเทศนั้น..."¹⁹ ในเวลาเดียวกัน ชนชั้นนำทางนโยบายด้านความมั่นคงของไทยอีกท่านหนึ่งก็กล่าวในลักษณะคล้ายคลึงกัน พลเอกเชษฐา ฐานะจาโร ผู้บัญชาการทหารบก (ในสมัยนั้น) กล่าวว่า "...เหตุการณ์ที่เกิดขึ้นในประเทศกัมพูชานั้น ไม่น่าจะมีผลกระทบต่อชายแดนไทย เพราะเป็นเรื่องภายในของกัมพูชา แต่ในเรื่องของความสัมพันธ์ระหว่างประเทศเพื่อนบ้านก็ยิ่งเหมือนเดิม ไม่ว่าใครจะขึ้นมาใช้อำนาจอธิปไตยตามไทยก็สามารถเป็นเพื่อนที่ดีต่อกันได้ โดยไม่มีข้อแม้ใดๆ..."²⁰

คำสัมภาษณ์ของนายกรัฐมนตรีและผู้บัญชาการทหารบกของไทยในสมัยนั้นอธิบายเป็นอื่นไม่ได้ว่า การนองเลือด ความขัดแย้งทางการเมือง การใช้กำลังในกัมพูชาไม่ว่าจะรุนแรงสักเท่าใด จะไม่กระทบกระเทือนต่อประเทศไทย ความเปลี่ยนแปลงทางการเมืองใดๆ ในกัมพูชาไม่มีผลต่อการเปลี่ยนแปลงทางการเมืองใดๆ ในประเทศไทยอีกต่อไปแล้ว หรือกล่าวอีกนัยหนึ่ง กัมพูชาที่มีความสำคัญน้อยมากต่อระบบความคิดด้านความมั่นคงของชนชั้นนำไทย

เมื่อสภาพแวดล้อมในประเทศลุ่มแม่น้ำโขงเปลี่ยนจากสภาพของสงครามกลายเป็นประเทศที่แม่ปกครองด้วยพรรคคอมมิวนิสต์แต่ก็มีนโยบายเปิดกว้างทางเศรษฐกิจทั้งการค้าและการลงทุน ประกอบกับแนวคิดเชิงนโยบายของผู้นำทางนโยบายไทยก็เปลี่ยนจากการมองประเทศเหล่านี้เป็นศัตรูมาเป็นมิตร กระบวนการภูมิภาคนิยมไทยก็เริ่มต้นขึ้น กระบวนการดังกล่าวเป็นกระบวนการภูมิภาคนิยมทางเศรษฐกิจอย่างเห็นได้ชัด

กระบวนการภูมิภาคนิยมไทยในพม่า ลาวและกัมพูชา

พม่าในมิติใหม่ : จากสัมปทานไม้และประมงสู่แหล่งพลังงานของไทย

¹⁸ ศิริรัตน์ คล้ามไพบูลย์, "ศึกเขมร," มติชนสุดสัปดาห์ (22 กรกฎาคม 2540) : 30 – 31.

¹⁹ กรุงเทพธุรกิจ (8 กรกฎาคม 2540) : 15.

²⁰ เพิ่งอ้าง : 15.

“...ในช่วงทศวรรษ ค.ศ. 1970 เป็นยุคทองของการค้าในอำเภอแม่สอด จังหวัดตาก ...เราทำธุรกิจโดยแลกกับเงินและทองคำ เพราะว่าพ่อค้าพม่าชอบใช้เงินและทองคำแลกเปลี่ยนกับสินค้าไทย...ธุรกิจเติบโตอย่างรวดเร็วไม่มีเวลานับเงินและทองคำที่เก็บได้ โยนเข้าไปไว้ในห้อง...”²¹

นี่เป็นคำสัมภาษณ์พ่อค้าอำเภอแม่สอด จังหวัดตากรายหนึ่งโดยพรพิมล ตริโชติจากการลงภาคสนามและสัมภาษณ์เรื่องการค้าชายแดนไทย-พม่าเมื่อช่วงในช่วงปี พ.ศ. 2532 จากคำกล่าวของพ่อค้าท่านนี้แสดงว่าการค้าระหว่างไทยกับพม่าแม้จะมีการทำสงครามกันและเป็นช่วงเวลาที่ชนกลุ่มน้อยในพม่าเขตนั้นซึ่งเป็นชาวกะเหรี่ยงมีกองกำลังติดอาวุธที่เข้มแข็งมากแต่การค้าชายกักรุ่งเรืองเหลือเกิน

อย่างไรก็ตาม ความรุ่งเรืองระหว่างการค้าระหว่างไทยและพม่าเปลี่ยนแปลงไปหลายอย่าง เปลี่ยนจากการค้าชายแดนซึ่งยังคงมูลค่าสูงอยู่เป็นการค้าระหว่างประเทศ เปลี่ยนการค้าจากกับชนกลุ่มน้อยเป็นกับรัฐบาลและผู้นำพม่า เปลี่ยนจากการค้าชายอาวุธ สินค้าอุปโภคบริโภคให้กับชนกลุ่มน้อยในพม่ามาเป็นการได้สัมปทานป่าไม้ เหมืองแร่และประมงจากรัฐบาลพม่า เปลี่ยนจากการลงทุนสัมปทานป่าไม้และเหมืองแร่มาเป็นการได้สัมปทานแหล่งก๊าซธรรมชาติและก่อสร้างเขื่อนพลังน้ำผลิตกระแสไฟฟ้า มีการลงทุนโดยตรงจากภาครัฐและเอกชนเพิ่มขึ้นและการลงทุนโดยตรงนั้นลงทุนในการสร้างเขื่อนผลิตกระแสไฟฟ้าพลังน้ำที่ขายให้กับไทย ทั้งหมดนี้เกิดขึ้นนับตั้งแต่ช่วงปี 2532 หรือนับตั้งแต่รัฐบาลชาติชายเป็นต้นมา

อาจกล่าวได้ว่าการเปลี่ยนรูปแบบการค้า จากการค้ากับชนกลุ่มน้อยมาเป็นการค้ากับรัฐบาลพม่าและเป็นการค้าสำคัญเริ่มต้นในยุครัฐบาลชาติชาย การได้สัมปทานป่าไม้และประมงจากรัฐบาลพม่าและมีผลต่อการปราบปรามชนกลุ่มน้อยด้วยนั้นเริ่มต้นเมื่อปี 2532 เมื่อร้อยตรี ประพาส ลิ้มปพันธ์ รัฐมนตรีช่วยว่าการกระทรวงการต่างประเทศสมัยนั้นเยือนพม่าและทำความตกลงเพื่อความร่วมมือทางเศรษฐกิจ การค้าและความร่วมมือด้านการลงทุนป่าไม้ ประมง พลังงานและเหมืองแร่ในช่วงวันที่ 11-13 เมษายน 2532 หลังจากนั้น มีภาคเอกชนไทยได้รับสัมปทานป่าไม้ 48 สัมปทานในเขตจังหวัดเชียงราย แม่ฮ่องสอน

²¹ Pornpimol Trichot “ Myanmar : Permanent Enemies Turns Friends ?” Thai Stakeholders’ perception toward the Greater Mekong Subregion countries-Burma, Cambodia, Laos, Vietnam. International Seminar organized by Institute of Asian Studies, Chulalongkorn University, Research Institute on Contemporary Southeast Asia, November 8, 2007. :

เชียงใหม่ ตาก ราชบุรี กาญจนบุรี ประจวบคีรีขันธ์เรื่อยไปถึงจังหวัดระนองของไทย²² ทั้งนี้ต้องบันทึกลงไปด้วยว่า สัมปทานทั้ง 48 สัมปทานอยู่ในเขตชนกลุ่มน้อย ได้แก่ มอญ กะเหรี่ยง คะเรนนี่และฉาน²³ นั้นหมายความว่าเราได้สัมปทานป่าไม้เท่ากับเป็นการเปิดพื้นที่ให้กองทหารพม่าเข้าไปสู้รบในเขตชนกลุ่มน้อยง่ายขึ้น จนในที่สุดกองกำลังชนกลุ่มน้อยอ่อนกำลังลงดังเช่นในปัจจุบัน

หลังจากนั้นมา การลงทุนโดยตรงของไทยในพม่าก็เพิ่มความสำคัญมากขึ้นอย่างเห็นได้ชัด

²² เฟิงอ้าง : 12

²³ ซึ่งในที่สุดทำให้กองทัพพม่ากวาดล้างชนกลุ่มน้อยได้สำเร็จ นโยบายการให้สัมปทานแก่ต่างชาติแล้วเปิดพื้นที่กวาดล้างชนกลุ่มน้อยคล้ายคลึงกับที่พม่าให้สัมปทานป่าไม้กับทางการจีนและมีการปราบชนกลุ่มน้อยบริเวณชายแดนพม่าติดกันจีนเช่นเดียวกัน

	คู่แข่งการลงทุนของไทยที่สำคัญ ได้แก่ - จีน ลงทุนในสาขาพลังงาน การจัดซื้อวัตถุดิบ และก๊าซธรรมชาติ การซื้อขายสินค้าอุปโภคบริโภคผ่านเขตเศรษฐกิจพิเศษชายแดน - มาเลเซีย สิงคโปร์ ลงทุนในสายสินค้าอุปโภคบริโภคและธุรกิจบริการ - สหราชอาณาจักร ฝรั่งเศส เกาหลี ลงทุนในอุตสาหกรรมน้ำมัน และก๊าซธรรมชาติ - ส่วนประเทศ ญี่ปุ่น และสหรัฐ ได้เข้าไปสำรวจจัดเก็บข้อมูลอย่างต่อเนื่อง เตรียมพร้อมลงทุนเมื่อถึงเวลาที่เหมาะสม

ที่มา: สำนึกความร่วมมือการค้าและการลงทุน กรมการค้าต่างประเทศ

แน่นอนการค้าขายแดนระหว่างไทยกับพม่ายังมีมูลค่าที่สูงคือ ในปี 2550 มูลค่า 97,268 ล้านบาท²⁴ แต่รูปแบบการลงทุนจากไทยไปพม่าที่ควบคู่กันไปนั้นคือ การลงทุนโดยตรงจากต่างประเทศ (Foreign Direct Investment-FDI) การลงทุนโดยตรงของไทยในพม่าในปี 2547 อยู่ที่อันดับ 3 จำนวน 51 โครงการ ด้วยมูลค่าการลงทุน 1,312 ล้านดอลลาร์สหรัฐ สัดส่วนการลงทุน 17.28 % รองจากสิงคโปร์และสหราชอาณาจักร²⁵ แต่การลงทุนโดยตรงของไทยในพม่าเปลี่ยนไป ในปี 2550 ไทยก้าวขึ้นมาเป็นอันดับ 1 คือ 58 โครงการ มูลค่า 7,392 ล้านดอลลาร์สหรัฐ สัดส่วนการลงทุนทั้งหมดคิดเป็น 50.16 % ทั้งนี้เพราะไทยลงทุนสร้างเขื่อนพลังน้ำท่าซาง มูลค่ากว่า 6,000 ล้านดอลลาร์สหรัฐ²⁶ นอกจากนี้ยังมีการลงทุนทางด้านเกษตรประมงและก่อสร้าง จะเห็นได้ว่า ในปี 2550 การลงทุนโดยตรงของไทยในพม่าแซงหน้าสิงคโปร์และสหราชอาณาจักร

กล่าวโดยภาพรวม นับตั้งแต่พม่ามีกฎหมายส่งเสริมการลงทุนจากต่างประเทศในปี 2531 จนถึงปี 2548 มีการลงทุนจากต่างประเทศในพม่า 395 โครงการ เงินลงทุน 13,754 ล้านดอลลาร์สหรัฐ โดยมีไทยเป็นประเทศลงทุนรายใหญ่ที่สุด 7,379 ล้านดอลลาร์สหรัฐ รองลงมาสิงคโปร์ 1,572.7 ล้านดอลลาร์สหรัฐ สหราชอาณาจักร 1,431.0 ล้านดอลลาร์สหรัฐ มาเลเซีย 660.7 ล้านดอลลาร์สหรัฐ²⁷

น่าสนใจมาก การลงทุนโดยตรงของไทยในพม่าโดยรวมเป็นดังนี้ พลังงาน (42.8%) น้ำมันและก๊าซ (22%) อุตสาหกรรม (11%) อสังหาริมทรัพย์ (7%) โรงแรมและการท่องเที่ยว (7%) เหมืองแร่ (3.6%)²⁸ นั่นหมายความว่า การลงทุนในด้านพลังงานเป็นการลงทุนอันดับหนึ่งและมีความหมายต่อแหล่งพลังงานของไทยอีกทางหนึ่งด้วย อันคล้ายกันกับกรณีการลงทุนสร้างเขื่อนพลังน้ำผลิตกระแสไฟฟ้าในลาวเช่นกัน (ดังจะกล่าวต่อไป)

²⁴ ตารางการค้าระหว่างประเทศไทย-พม่า ปี 2548-2551 (มกราคม-พฤษภาคม) กลุ่มความร่วมมือทางเศรษฐกิจ 1 สำนักความร่วมมือการค้าและการลงทุน กรมการค้าต่างประเทศ กระทรวงพาณิชย์
[http://www.dft.moc.go.th/the_files/\\$59/level3/00003491_bm1.xls](http://www.dft.moc.go.th/the_files/$59/level3/00003491_bm1.xls)

²⁵ สำนักความร่วมมือการค้าต่างประเทศ กรมการค้าต่างประเทศ กระทรวงพาณิชย์ มีนาคม 2551

²⁶ เพิ่งอ้าง

²⁷ เพิ่งอ้าง

²⁸ เพิ่งอ้าง

พม่าแหล่งพลังงานใหม่ของไทย

พม่าเป็นแหล่งพลังงานของไทยอย่างน้อย 2 แหล่ง แหล่งแรกคือ แหล่งก๊าซธรรมชาติซึ่งมีสองแหล่งที่ให้บริการส่งก๊าซมาไทยแล้วอันแรกคือ แหล่งเยตากุน เริ่มต้นส่งให้ไทยเมื่อต้นปี 2543 และแหล่งที่สองคือ แหล่งเยนาดา ผู้รับสัมปทานในโครงการนี้ประกอบด้วยบริษัท Texco บริษัท Premier บริษัท Nippon บริษัท ปตท.สำรวจและผลิตปิโตรเลียม จำกัด(มหาชน)หรือ ปตท.สผ. ในภายหลัง บริษัทน้ำมันและก๊าซแห่งชาติพม่า (The Myanmar Oil and Gas Enterprise-MOGE) เข้าร่วมโดยถือหุ้นในสัดส่วนร้อยละ 15²⁹ แหล่งเยนาดามีมูลค่า 1,200 ล้านดอลลาร์สหรัฐ และแหล่งเยตากุนมีมูลค่าโครงการ 700 ล้านดอลลาร์สหรัฐ³⁰

พร้อมกันนั้น ทางกรไทยและพม่าได้ร่วมกันพัฒนาโครงการสร้างเขื่อนผลิตกระแสไฟฟ้าพลังน้ำที่มีมูลค่าถึง 6,000 ล้านบาทและผลิตกระแสไฟฟ้าได้ถึง 7,000 เมกะวัตต์ นั่นคือ โครงการเขื่อนท่าซาง

โครงการเขื่อนท่าซาง (Tasang)

รัฐบาลไทยและรัฐบาลพม่าได้มีการลงนามในบันทึกความเข้าใจ (Memorandum of Understanding-MOU) เรื่องการรับซื้อไฟฟ้าจากพม่าเมื่อวันที่ 4 กรกฎาคม 2540 ซึ่งมีสาระสำคัญโดยสรุปว่า ทั้งสองฝ่ายจะส่งเสริมและร่วมมือกันในการพัฒนาโครงการผลิตไฟฟ้าในสหภาพพม่าเพื่อขายไฟฟ้าให้กับประเทศไทยในปริมาณ 1,500 เมกะวัตต์ ภายในปี 2553 โดยพม่าจะเป็นผู้คัดเลือกโครงการที่มีความเหมาะสมให้ฝ่ายไทยพิจารณา

รัฐบาลพม่าได้เสนอโครงการผลิตไฟฟ้าที่จะขายให้ไทยจำนวน 2 โครงการ ประกอบด้วย

- 1) โครงการโรงไฟฟ้าพลังน้ำฮัจยี (Huygyi) กำลังการผลิต 1,200 เมกะวัตต์ มีเส้นทางแนวสายส่งบริเวณอำเภอแม่สอด จังหวัดตาก

²⁹ ข้อมูลจาก <http://www.eppo.go.th/vrs/VRS35-01-Yanada.htm>

³⁰ U Kyan Nyein (Managing Director, Myanmar Oil and Gas Enterprise)Country Report for Myanmar (Ministry of Energy : Union of Myanmar)

- 2) โครงการโรงไฟฟ้าพลังน้ำท่าซาง (Tasang) กำลังการผลิต 7,000 เมกะวัตต์ มีเส้นทางแนวส่งบริเวณอำเภอแม่ฮาด จังหวัดเชียงใหม่³¹

นอกจากนี้ รัฐบาลทั้งสองฝ่ายได้ทำการแต่งตั้งคณะกรรมการผู้มีส่วนเกี่ยวข้องในการซื้อขายและเจรจาในรายละเอียดของสัญญาตามบันทึกความเข้าใจดังกล่าว อันได้แก่ คณะกรรมการเพื่อดำเนินการรับซื้อไฟฟ้าจากพม่า : คชฟ-ม (Committee on the Implementation of Power Purchase Program from the Union of Myanmar : CIPP-M) ของไทยและคณะกรรมการเพื่อดำเนินการส่งออกไฟฟ้าให้ประเทศไทย (Thai-Myanmar Transmission Line Interconnection Working Group)

คณะกรรมการทั้งสองฝ่ายได้ประชุมร่วมกันครั้งแรกเมื่อวันที่ 29 เมษายน 2541 ณ เมืองท่าซังเหล็ก สหภาพพม่า ฝ่ายพม่าได้เสนอซื้อโครงการในแผนที่จะเสนอขายไฟฟ้าให้ไทยและฝ่ายไทยได้เสนอวิธีการและขั้นตอนในการเจรจาซื้อขายไฟฟ้า รวมทั้งข้อมูลเบื้องต้นเกี่ยวกับจุดเชื่อมต่อสายส่งระหว่างไทยและพม่า

การประชุมครั้งที่สองมีขึ้นเมื่อวันที่ 13 มกราคม 2542 ณ กรุงย่างกุ้ง สหภาพพม่า มีประเด็นในการประชุมคือ ติดตามความก้าวหน้าของโครงการไฟฟ้าพลังน้ำที่จะพัฒนาไฟฟ้าเพื่อจำหน่ายให้แก่ประเทศไทยทั้งสิ้นรวม 3 โครงการ ได้แก่ โครงการไฟฟ้าพลังน้ำแมกก (55 เมกะวัตต์) โครงการไฟฟ้าพลังน้ำฮัจยี (400 เมกะวัตต์) และโครงการไฟฟ้าพลังน้ำเขื่อนท่าซาง (3,600 เมกะวัตต์)³²

ในที่สุดปี 2551 รัฐบาลพม่าอนุมัติให้ทางการไทยสร้างเขื่อนไฟฟ้าพลังน้ำท่าซาง โดยวางศิลาฤกษ์แล้ว เมื่อวันที่ 6 เมษายน 2551 เขื่อนท่าซางมีมูลค่าในการก่อสร้าง 6,000 ล้านดอลลาร์สหรัฐหรือประมาณ 228,000 ล้านบาท มีกำลังติดตั้ง 7,110 เมกะวัตต์ ซึ่งคาดว่าจะผลิตกระแสไฟฟ้าได้ 35,446 ล้านกิโลวัตต์ต่อปี จะใช้เวลาในการก่อสร้าง 15 ปี เขื่อนแห่งนี้จะเป็นเขื่อนไฟฟ้าพลังน้ำที่ใหญ่ที่สุดในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ โดยมีความกว้าง 868 เมตรและสูง 228 เมตร โครงการนี้เป็นการร่วมทุนระหว่าง

³¹ เอกสารประกอบการสัมมนาการรับฟังความคิดเห็นของผู้มีส่วนเกี่ยวข้อง การจัดทำแผนพัฒนากำลังการผลิตกระแสไฟฟ้าของประเทศไทย พ.ศ. 2550-2564 (PDP 2007) ณ สโมสรทหารบก 3 เมษายน 2550

³² สำนักงานคณะกรรมการนโยบายพลังงานแห่งชาติ พฤษภาคม 2546

<http://mfa.go.th/web/showNews.php?newsid=4132&Qsearch=thai>

กลุ่มบริษัท เอ็มดีเอ็กซ์ (MDX Group Co.Ltd)³³ บริษัท ข.การช่าง จำกัด บริษัท ไฟฟ้าราชบุรี จำกัด บริษัท Gezhouba Water & Power Group-CGGC ของจีน³⁴ โดยมีกระทรวงพลังงานพม่าร่วมทุนด้วย

ในช่วงเวลาประมาณทศวรรษกว่า กระบวนการนิยามไทยได้ค่อยๆเปลี่ยนเศรษฐกิจไทยและพม่าจากการค้าขายตามแนวชายแดน การค้าขายอาวุธและสินค้าอุปโภคบริโภคให้กับชนกลุ่มน้อยผู้ยากกับกองกำลังรัฐบาลพม่า ในไม่ช้าเศรษฐกิจไทยและพม่ามีส่วนปฏิสัมพันธ์และบูรณาการกันกล่าวคือ ไทยเป็นแหล่งที่มาของเงินลงทุน แหล่งนักลงทุนสำคัญอันดับหนึ่งของพม่า พม่าก็ค่อยๆเปลี่ยนจากแหล่งที่มาของทรัพยากรธรรมชาติ อาทิ ป่าไม้ เหมืองแร่และการประมงของไทย ในช่วงนี้ พม่ากลายเป็นแหล่งพลังงานผลิตกระแสไฟฟ้าป้อนขายไทย ไทยซึ่งเป็นประเทศที่ต้องบริโภคพลังงานเพื่อตอบสนองความต้องการพลังงานทั้งของภาคอุตสาหกรรมและครัวเรือน

ลาวในฐานะแหล่งการลงทุนของไทย

กระบวนการนิยามไทยต่อลาวเห็นได้ทั้งในแง่ของการลงทุนโดยตรงที่เพิ่มขึ้น การที่ลาวเป็นฐานการผลิตจากอุตสาหกรรมสิ่งทอ ลาวเป็นแหล่งพลังงานผลิตกระแสไฟฟ้าของไทยต่อมอลาวกำลังจะเป็นฐานการผลิตพืชแบบ “เกษตรแบบมีพันธะสัญญา” ของไทยด้วย

ไทยนักลงทุนอันดับ 1 ของลาว

ในงานศึกษาของสุลักษณ์ กาญจนขุนดี ซึ่งชี้ให้เห็นว่า การลงทุนของไทยในลาวระยะแรกเน้นไปที่ทรัพยากรธรรมชาติของลาวเช่น ป่าไม้และเหมืองแร่ ในปี 2531 ตอนที่มิอินโดจีนมีการเปิดประเทศใหม่ๆ

³³ รายงานจากตลาดหลักทรัพย์แห่งประเทศไทยระบุว่า กลุ่มบริษัทเอ็มดีเอ็กซ์ (MDX Group Co. Ltd.) มีดร. สุบิน ปิ่นขันธ์เป็นประธานเจ้าหน้าที่บริหาร นายประชา เติระกุลเป็นประธานกรรมการและนางสงศรี กัลยาณมิตรเป็นกรรมการผู้จัดการและกรรมการบริหาร http://www.settrade.com/C04_04_stock_boardofdirector_p1.jsp?txtSymbol=MDX&SELECTPAGE=4

³⁴ สำนักข่าวประชาไทย 7 เมษายน 2551

http://www.prachathai.com/05web/th/home/page2_print.phpmod=mod_ptcms&ContentID=7655&System_Session_Language=Thai

การลงทุนของไทยในลาวอยู่ที่อันดับ 1 โดยมีการลงทุนเพียง 4 โครงการด้วยเงินลงทุนเพียง 632, 000 เหรียญสหรัฐ³⁵

ตารางที่ 2 การลงทุนจากต่างประเทศในสปป.ลาว 5 อันดับแรก ตั้งแต่ปี 2543- กันยายน 2549

อันดับที่	ประเทศ	จำนวนโครงการ	มูลค่าการลงทุน (USD)
1	ไทย	130	1,269,329,211
2	เวียดนาม	78	745,665,752
3	จีน	181	705,394,415
4	ฝรั่งเศส	42	428,498,111
5	ญี่ปุ่น	25	414,646,583

ข้อมูลจาก Department for Promotion and Management of Domestic and Foreign Investment (DDFI)

³⁵ Supalak Ganjanakhundee, "Lao as a reserve for growth of Thailand" in Thai Stakeholders' perception toward the Great Mekong Subregion countries- Burma, Cambodia, Laos, Vietnam, International seminar organized by Institute of Asian Studies, Chulalongkorn University and Research Institute on Contemporary Southeast Asia, November 8, 2007

ตารางที่ 3 การลงทุนจากต่างประเทศในสปป.ลาว 5 อันดับแรก ปี 2549

อันดับที่	ประเทศ	จำนวนโครงการ	มูลค่าการลงทุน (USD)
1	ไทย	30	655,229,967
2	จีน	55	423,231,606
3	ญี่ปุ่น	2	401,500,000
4	อินเดีย	1	350,000,000
5	เวียดนาม	22	261,176,139

ข้อมูลจาก ศูนย์ข้อมูลลาว มหาวิทยาลัยขอนแก่น

ตารางที่ 4 การลงทุนจากต่างประเทศในสปป.ลาว 3 อันดับแรก ปี 2550

อันดับที่	ประเทศ	จำนวนโครงการ	มูลค่าการลงทุน (USD)
1	จีน	47	496,060,000
2	เวียดนาม	35	155,930,000
3	ไทย	31	92,720,000

ข้อมูลจากหนังสือพิมพ์ฐานเศรษฐกิจ 3 เมษายน-5 เมษายน 2551

แต่การลงทุนของไทยในลาวได้เพิ่มขึ้นมาก ในปี 2549 การลงทุนของไทยในลาวได้รับการส่งเสริมการลงทุนจากรัฐบาลลาว 30 โครงการ เงินลงทุนทั้งหมด 655,229,967 เหรียญสหรัฐ³⁶ โดยในปี 2550 การลงทุนของไทยเพิ่มขึ้นเป็น 92.72 ล้านดอลลาร์สหรัฐ โครงการธุรกิจสำคัญที่ไทยเข้าไปลงทุน ได้แก่ โครงการปลูกยางพาราของบริษัทลาว-ไทยฮั้วรับเบอร์ จำกัด การขุดค้นแร่ธาตุอะลูมิเนียมและก่อสร้าง

³⁶ “Country Profile สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว” เอกสารสำนักงาน เอกอัครราชทูตไทย ณ กรุงเวียงจันทน์ 3

เขื่อนไฟฟ้าพลังน้ำของบริษัท ชิโนลาวอูมูนิเยม คอ์ปอเรชั่น จำกัด การสร้างระบบโปรแกรม คอมพิวเตอร์ โรงงานผลิตไม้อัดไม้ปาร์เกต์ โรงงานผลิตหัวอาหารสัตว์และเลี้ยงสัตว์ของบริษัทซีพี ธุรกิจ โรงแรม โรงงานอบข้าวโพด ธุรกิจสิ่งทอ สถาบันศึกษาด้านพยาบาลศาสตร์และธุรกิจ เป็นต้น³⁷

ทั้งนี้ในปี 2550 ประเทศที่ลงทุนอันดับหนึ่งในลาวคือ จีน จำนวน 47 โครงการ มูลค่า 496.06 ล้านดอลลาร์ คิดเป็นร้อยละ 43.63 ของมูลค่าทั้งหมด ส่วนใหญ่เป็นการลงทุนในโครงการขนาดใหญ่ อาทิ โครงการผลิตพลังงานไฟฟ้า เช่น การผลิตกระแสไฟฟ้าจากพลังน้ำเขื่อนน้ำงึม 5 เงินลงทุน 170 ล้านดอลลาร์ (ประมาณ 5,440 ล้านบาท) และโครงการน้ำลึก 1-2 เงินลงทุน 120 ล้านดอลลาร์ (ประมาณ 3,840 ล้านบาท)³⁸

ส่วนประเทศที่ลงทุนมากเป็นอันดับที่สองคือ เวียดนาม มีโครงการลงทุน 31 โครงการ มูลค่าการลงทุน 92.72 ล้านดอลลาร์ (ประมาณ 2,967 ล้านบาท) คิดเป็น ร้อยละ 13.71 อย่างไรก็ตาม สำหรับการลงทุนสะสมตั้งแต่ปี 2543-2551 ประเทศไทยยังคงเป็นอันดับ 1 มีโครงการลงทุนในลาว 169 โครงการ เงินลงทุนทั้งสิ้น 1,355.70 ล้านดอลลาร์หรือประมาณ 43,382 ล้านบาท คิดเป็นร้อยละ 21.23 ของการลงทุนทั้งหมด³⁹

³⁷ฐานเศรษฐกิจ 3-5 เมษายน 2551 http://home.kku.ac.th/laos/index2.php?option=com_content&id=160&Itemid=1
(downloaded 20/4/2551)

³⁸ เฟื่องอ้าง

³⁹ เฟื่องอ้าง

แหล่งพลังงานและฐานการผลิตใหม่

ตารางที่ 5 รายนามเขื่อนในลาวที่ไทยเข้าไปลงทุน

ลำดับ	ชื่อ	ที่ตั้ง (แขวง)	กำลังการผลิต (เมกกะวัตต์)	ปีที่เริ่มการผลิต	ผู้ลงทุน	ตลาดที่ส่ง
1	เขื่อนเทิน-หินบูน	บอลิคำไซ	210	1998	รัฐวิสาหกิจไฟฟ้าลาว (60%) Nordic group (Norway) (20%) MDX (Thailand) (20%)	ไทย
2	เขื่อนห้วยเฮาะ	จำปาศักดิ์ อัตตะปือ	150	1999	รัฐวิสาหกิจไฟฟ้าลาว (20%) Suez Energy (Belgium) (60%) HHTC (Thailand) (20%)	ไทย
3	เขื่อนน้ำเทิน 2	คำม่วน	1088	2009	LHSE (Laos) 25% EDF (France) 35% EGCO (Thailand) 25%	ไทย/ลาว

					ITD (Thailand) 15%	
4	เขื่อนน้ำจี้ม 2	เวียงจันทน์	615	2011	ช.การช่าง (28.5%) ราชบุรีไฮโดติงส์ (25%) ทางด่วนกรุงเทพฯ (12.5%) Shalapak Group (USA) 4% Edl (Laos) (25%)	ไทย
5	เขื่อนน้ำจี้ม 3	เวียงจันทน์และ เวียงขวาง	440	2014	LHSE (Laos) 23% Marubeni (Japan) 25% Ratchaburi (Thailand) 25% GMS (Thailand) 27%	ไทย
6	เขื่อนน้ำเจียบ 1	บอลิคำไซ	260	2015	LHSE (Laos) 30% Kansai Electric&Nippon Keoi (Japan) 50% EGAT 20%	ไทย/ลาว
7	เขื่อนเทิน	บอลิคำไซ	220	2012	EDL 60%	

	หินปูน 2				Nordic Group (Norway) 20% MDX (Thailand) 20%	
8	เขื่อนน้ำเทิน 1	บอลิคำไซ	523	2014	LHSE (Laos) 20% Gamuda (Malaysia) 40% EGCO (Thailand) 40%	
9	เขื่อนเซ เปียน-เซน้ำ น้อย	อัตตะปือและ บอลิคำไซ	390	2015	GOL 24% SK Engineering & Construction (Korea) 26% Korea Western Power 25% ราชบุรีโฮลดิ้ง 25%	ไทย/ลาว
10	เขื่อนน้ำบัก 1	ไชยะบุรี	80	กำลัง ประเมิน	ช.การช่าง	ไทย
11	เขื่อนน้ำบัก 2	ไชยะบุรี	68	กำลัง ประเมิน	ช.การช่าง	ไทย/ลาว
12	เขื่อนน้ำลิก 1	เวียงจันทน์	60	กำลัง ประเมิน	GOL 20% Hydro Engineering Co. (Thailand) 80%	ลาว

13	เขื่อนน้ำเซื่อง 1	หลวงพระบาง	56	กำลัง ประเมน	บรูไทย อินเตอร์เนชั่นแนล	ไทย
14	เขื่อนน้ำเซื่อง 2	หลวงพระบาง	220	กำลัง ประเมน	บรูไทย อินเตอร์เนชั่นแนล	กำลัง ประเมน
15	เขื่อนไซยะบุรี	ไซยะบุรีและ หลวงพระบาง	1260	กำลัง ประเมน	ช.การช่าง	ไทย/ลาว
16	เขื่อนบ้านกุ่ม	จำปาสัก	2330	กำลัง ประเมน	อิตาเลียน-ไทย Asia Corp Holdings Limited	ไทย/ลาว
17	เขื่อนลาด เสือ	จำปาสัก	800	กำลัง ประเมน	เจริญ เอเนอร์จี แอนด์ วอเตอร์ เอเชีย	ไทย/ลาว

ข้อมูลจาก www.poweringprogress.com

จะเห็นได้ว่า ลาวมีเขื่อนเป็นแหล่งผลิตกระแสไฟฟ้าให้กับไทยมากถึง 17 เขื่อน ส่วนใหญ่เพิ่งจะเซ็นสัญญาแต่ยังไม่ได้ลงมือสร้าง ถึงกระนั้นก็ตาม เฉพาะ 3 เขื่อนแรกคือ เขื่อนเพินหินบุน (2541) เขื่อนห้วยเหาะ (2542) และเขื่อนน้ำเทิน 2 (2552) รวมทั้ง ปัจจุบันลาวสามารถผลิตกระแสไฟฟ้าขายให้กับไทย 3,000 เมกกะวัตต์ มูลค่าประมาณ 2,500-30,000 ล้านบาทต่อปีแต่กำลังจะเพิ่มเป็น 5,000 เมกกะวัตต์ในปี 2558 โดยเซ็นเอ็มโอยูไปแล้วเมื่อวันที่ 18 ธันวาคม 2549 ในช่วงรัฐบาลพลเอก สุรยุทธ์ จุลานนท์⁴⁰ ทั้งนี้เกือบทั้งหมดของไฟฟ้าในลาวขายให้กับไทย

ฐานการผลิตใหม่

เมื่อดูจากตารางบริษัท 10 อันดับแรกที่ทำการค้าระหว่างไทยกับลาวมีความน่าสนใจ โดยดูจากบริษัทไทยที่นำเข้าจากประเทศนั้นๆจะเห็นได้ว่าการนำเข้าแร่ทองแดง นำเข้าโดยบริษัท Bangkok Cable Co.,Ltd ถ่านหินนำเข้าโดยบริษัทในเครือปูนซีเมนต์ไทย (สระบุรี) ไม้แปรรูปและผลิตภัณฑ์จากไม้นำเข้าโดย หจก.แสงทองค้าไม้และกลุ่มบริษัทเอียบฮวดเส็ง ที่มีความน่าสนใจคือ มีสินค้าเช่น เยื่อกระดาษและ

⁴⁰ อ้างจาก www.eppo.go.th และ คม ชัด ลึก (18 ธันวาคม 2549)

วัตถุดิบเพื่อผลิตกระดาษ พืชและผลิตภัณฑ์จากพืช เสื้อผ้าสำเร็จรูปซึ่งนำเข้าโดยบริษัทชั้นนำของไทย ได้แก่ บริษัทในเครือเจริญโภคภัณฑ์ (นำเข้าพืชและผลิตภัณฑ์จากพืช) บริษัท อินเตอร์เนชั่นแนล เท็กซ์ไทล์ จำกัด (นำเข้าเส้นใย) บริษัท ไทยทรีเซล (ไทยแลนด์) (เสื้อผ้าสำเร็จรูป) บริษัท บางกอกโพลีออสโมติก (เสื้อผ้าสำเร็จรูป)⁴¹ ทั้งนี้เป็นเพราะสินค้าเหล่านี้ประเทศลาวได้รับสิทธิพิเศษทางภาษีศุลกากร (GSP)

โดยทั่วไปแล้ว สินค้าประเภทสิ่งทอ ลาวได้รับสิทธิพิเศษทางด้านภาษีศุลกากรจากประเทศเจริญแล้ว เช่น อังกฤษ เยอรมัน เนเธอร์แลนด์ ฝรั่งเศส ดังนั้น การย้ายฐานการผลิตของบริษัทสิ่งทอของไทยได้หันและส่งออกไปลาวจึงดำเนินมาตั้งแต่ช่วงปี 2530 ดังนั้นเราจึงพบว่า สินค้าประเภทเครื่องตัดเย็บจากลาวมีการส่งขายยังประเทศเจริญแล้วมากถึง ร้อยละ 14.37 และเราก็จะเห็นความเชื่อมโยงกับการนำเข้าวัตถุดิบที่ใช้ในการตัดเย็บจากไทยเช่นกัน นั่นหมายความว่า บริษัทสิ่งทอไทยย้ายฐานการผลิตไปตั้งโรงงานในลาว โรงงานนั้นนำเข้าวัตถุดิบในการตัดเย็บ⁴² แล้วส่งออกโดยได้สิทธิพิเศษทางภาษีศุลกากรจากลาวมากกว่าสองทศวรรษแล้ว ดังตารางที่ 6 สินค้าส่งออก/สินค้านำเข้าหลักของประเทศสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว

ตารางที่ 6 สินค้าส่งออก/สินค้านำเข้าหลัก ของประเทศ สาธารณรัฐประชาธิปไตย

สินค้าส่งออกหลัก	ประเทศที่ส่งออกไป	สินค้านำเข้าหลัก	นำเข้าจากประเทศ
แร่ธาตุต่าง ๆ (44.76 %)	ไทย เวียดนาม มาเลเซีย	น้ำมันเชื้อเพลิงและ ก๊าซหุงต้ม	ไทย เวียดนาม
เครื่องตัดเย็บ (14.37 %)	อังกฤษ เยอรมัน เนเธอร์แลนด์ ฝรั่งเศส	วัตถุดิบใช้ในการตัด เย็บ	ไทย จีน เยอรมัน เวียดนาม
พลังงานไฟฟ้า (11.52 %)	ไทย	วัตถุดิบใช้ใน อุตสาหกรรม	ไทย เวียดนาม จีน เยอรมัน
ไม้และผลิตภัณฑ์ไม้ (11.00 %)	ไทย เวียดนาม จีน ญี่ปุ่น	วัสดุก่อสร้าง	ไทย จีน เวียดนาม

⁴¹ ตารางบริษัท 10 อันดับแรกส่งออกจากไทยไปลาวและนำเข้าสินค้าจากลาวเข้าไทย เอกสารสำนักงานเอกอัครราชทูตไทย ณ กรุงเวียงจันทน์ อ้างแล้ว :14

⁴² สำนักงานเอกอัครราชทูตไทย ณ กรุงเวียงจันทน์ อ้างแล้ว: 7

ทองคำ (10.55 %)	ออสเตรเลีย	เครื่องนุ่งห่ม	ไทย จีน เวียดนาม

ข้อมูลจาก ฐานข้อมูลลาว ปี 2007 ศูนย์ข้อมูลลาว มหาวิทยาลัยขอนแก่น

อย่างไรก็ตาม ฐานการผลิตสินค้าในลาวที่เป็นความต้องการของบริษัทชั้นนำของไทยมีเพิ่มมากกว่าอุตสาหกรรมสิ่งทอ นั่นคือ พืชเกษตร อันได้แก่ ถั่วเหลือง ข้าวโพดเลี้ยงสัตว์ ละหุ่ง มันฝรั่ง ข้าวโพดหวาน เม็ดมะม่วงหิมพานต์ ยูคาลิปตัส ลูกเดือย ถั่วเขียวผิวมัน ถังลิสงและงา สินค้าเหล่านี้จะได้รับสิทธิพิเศษจากไทยถึง 2 ชั้นกล่าวคือ

1. จากกรอบพหุภาคี

1.1 ภายใต้ ACMECS : ไทยให้สิทธิพิเศษเก็บภาษี 0% ในลักษณะ One Way Free Trade กับสินค้าผลผลิตทางการเกษตร 11 รายการดังกล่าวข้างต้น

1.2 ภายใต้ ASEAN Integration System of Preference (AISP) : ในปี 2550 ไทยให้สิทธิพิเศษ AISP แก่ลาว 301รายการเป็นเวลา 3 ปี โดยเก็บภาษีนำเข้า 0-5 %

2. ได้รับสิทธิพิเศษ GSP จาก 48 ประเทศและยังได้รับสิทธิพิเศษอื่นๆจากหลายประเทศ⁴³

ทั้งนี้เพราะตั้งแต่รัฐบาลทักษิณ ชินวัตรได้ผลักดันโครงการ “เกษตรแบบมีพันธสัญญา” (Contract Farming) ตามกรอบความร่วมมือ ACMECS ความสนใจการลงทุนด้านเกษตรแบบมีพันธสัญญา จึงเกิดขึ้นอย่างมากทั้งทางลาวและทางไทยเอง

ลาวกำลังกลายเป็นฐานการผลิต เกษตรแบบมีพันธสัญญา ไม่เพียงแต่บริษัทขนาดใหญ่ของไทยเท่านั้น เอกชนรายเล็กและกลางทั้งไทยและลาวต่างสนใจการทำเกษตรแบบมีพันธสัญญานี้มาก ในคราวการประชุมวันที่ 3-4 มีนาคม 2551 จังหวัดอุบลราชธานีนำโดยนาย สุรพล สายพันธ์ รองผู้ว่าราชการจังหวัดอุบลราชธานีได้พาคณะผู้แทนภาครัฐและภาคเอกชน เช่น พาณิชย์จังหวัด เกษตรจังหวัด อุตสาหกรรมจังหวัดสหกรณ์จังหวัด การค้าภายในจังหวัดหอการค้าจังหวัดและผู้ประกอบการนำเข้าสินค้าเกษตรไปประชุมร่วมจับคู่ธุรกิจกับภาครัฐและภาคเอกชนของแขวงจำปาสัก แขวงสาละวันและแขวงเซกองสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว ณ เมืองปากเซ แขวงจำปาสัก โดยมีผู้เข้าร่วมประชุมประกอบด้วยจังหวัดอุบลราชธานี บุรีรัมย์ กรุงเทพมหานคร สมุทรปราการและปทุมธานี รวม 140 คนและ

⁴³ เฟื่องอ่าง

ผู้ประกอบการแขวงจำปาสัก 10 ราย แขวงสาละวัน 2 ราย แขวงเซกอง 2 ราย ปรากฏว่าได้มีการลงนามสัญญาข้อตกลง เกษตรแบบมีพันธะสัญญา ปี 2551 ทั้งสิ้นจำนวน 19 สัญญา เป็นสินค้า 15 ชนิดได้แก่ กะหล่ำปลี กว๊าน้ำว้า มะขามเปียก ผักกาดขาว ฝ้าย ลูกเดือย ถั่วเหลือง ข้าวโพดเลี้ยงสัตว์ เมล็ดละหุ่ง มันเทศ ถั่วลิสง บรอกโคลีมัน ลำปะหลังและเม็ดงา รวมมูลค่าแล้ว 250 ล้านบาท⁴⁴ ทั้งนี้ยังมีรายละเอียดของสัญญาแต่ละแขวงประกอบด้วย แขวงจำปาสัก จำนวน 15 ชนิดสินค้า 14 สัญญา แขวงสาละวัน จำนวน 14 ชนิดสินค้า 3 สัญญาและแขวงเซกองจำนวน 14 ชนิดสินค้า⁴⁵

จะเห็นได้ว่า นอกจากลาวจะเป็นฐานการผลิตของผู้ประกอบการไทยด้านสินค้าสิ่งทอเนื่องจากค่าจ้างแรงงานถูกและการที่ลาวได้สิทธิพิเศษทางภาษีศุลกากรจากประเทศพัฒนาแล้ว ในปัจจุบัน เนื่องจากพื้นที่เพาะปลูกพืชเกษตรก็ดี แรงงานที่จะทำการเพาะปลูกก็อยู่ในภาวะขาดแคลนและเมื่อทำแล้วต้นทุนการผลิตอยู่ในเกณฑ์สูง ประกอบกับความต้องการสินค้าทางการเกษตรโดยเฉพาะ ถั่วเหลือง ข้าวโพดซึ่งเป็นส่วนประกอบสำคัญของอาหารสัตว์มีอยู่สูงมากในไทย ดังนั้นเมื่อรัฐบาลไทยในสมัยรัฐบาลทักษิณ เสนอกรอบความร่วมมือทางเศรษฐกิจกับเพื่อนบ้านคือ ACMECS ซึ่งไทยให้สิทธิพิเศษสินค้าเหล่านี้โดยเก็บภาษี 0%⁴⁶ ความต้องการลงทุนทั้งจากภาครัฐและภาคเอกชนทั้งไทยและลาวจึงมีมากและต่อเนื่องดังที่กล่าวแล้วข้างต้น ดังนั้น เกษตรแบบมีพันธะสัญญา จะเป็นปัจจัยทางเศรษฐกิจเชื่อมต่อระหว่างไทยและลาวทั้งภาครัฐและเอกชนทั้งระดับส่วนกลางและท้องถิ่นอย่างเห็นได้ชัด

กล่าวโดยสรุป ลาวเองก็เกิดกระบวนการพัฒนา ถึงแม้ลาวจะยังเป็นประเทศยากจนอยู่แต่อัตราการเติบโตทางเศรษฐกิจอยู่ที่ 7%⁴⁷ คงที่ต่อเนื่องทำให้เห็นกระบวนการพัฒนาทางเศรษฐกิจของลาวในช่วง 15 ปีหลังมานี้ ลาวเป็นฐานการผลิตสินค้าอุตสาหกรรมสิ่งทอของนักลงทุนไทยที่ย้ายฐานการผลิตเข้าไปในลาว ผู้ประกอบการไทยได้ฐานการผลิตและการส่งออกสิ่งทอโดยอาศัยลาวมีสิทธิพิเศษทางภาษีศุลกากรจากประเทศเจริญแล้ว ลาวเองมีรายได้จากการส่งออกสินค้าสิ่งทอทั้งส่งออกไปยุโรปและที่ขายกลับมาให้กับไทย ไทยจึงเป็นทั้งแหล่งเงินทุน วัตถุดิบ แหล่งเครื่องจักรและตลาดของลาวไปในตัวด้วย

⁴⁴ RTV multimedia 6 มีนาคม 2551 www.rtvdd.tv

⁴⁵ เพิ่งอ้าง

⁴⁶ สำนักงานเอกอัครราชทูตไทย ณ กรุงเวียงจันทน์ อ้างแล้ว : 7

⁴⁷ ลาวมี GDP growth อยู่ที่ 7.2% (2548) 7.5 (2549) 7-8 (2550) อ้างจากสำนักงานเอกอัครราชทูตไทย ณ กรุงเวียงจันทน์ อ้างแล้ว : 2

อย่างไรก็ตาม ในช่วง 5 ปีหลังนี้ ด้วยต้นทุนการผลิตพืชเพื่อใช้ประกอบอาหารสัตว์มีราคาสูงขึ้น แรงงานในไทยหายากขึ้น ที่สำคัญพื้นที่เพื่อการเพาะปลูกก็มีน้อยลง ประกอบกับ รัฐบาลทักษิณมีกรอบความตกลงกับประเทศในกลุ่มแม่น้ำโขงคือ ACMECS ซึ่งให้ฐานภาษีเป็น 0% หากพืชเกษตรนั้นผลิตจากประเทศเพื่อนบ้าน ดังนั้น ข้าวโพด ถั่วลิสง ถั่วเหลืองและพืชอื่นๆด้วยจึงเข้าไปอยู่ในโครงการ เกษตรแบบมีพันธะสัญญา ซึ่งมีภาคเอกชนทั้งไทยและลาวให้ความสนใจเป็นจำนวนมาก อาจกล่าวได้ว่า ลาวกำลังกลายเป็นฐานพืชเกษตรสำคัญของไทยในอนาคต

กัมพูชาในฐานะผลประโยชน์ใหม่ของไทย

ภาคเอกชนไทยกับการลงทุนใหม่ในกัมพูชา

กัมพูชาซึ่งเป็นประเทศที่ยากจนมาก มีรายได้ต่อหัวประมาณ 280 เหรียญสหรัฐต่อปี แต่กลับมีความสำคัญทางเศรษฐกิจต่อภาคธุรกิจเอกชนของไทยโดยเฉพาะเมื่อความขัดแย้งทางการเมืองในกัมพูชาสงบลง กัมพูชาเป็นพื้นที่การลงทุนโครงการ “เกษตรแบบมีพันธะสัญญา” กัมพูชาเป็นฐานการผลิตอุตสาหกรรมปูนซีเมนต์และน้ำมันของบริษัทขนาดใหญ่อันดับ 1 และอันดับ 2 ของประเทศไทยคือ บริษัทปิโตรเลียมแห่งประเทศไทยและบริษัทปูนซีเมนต์ไทย จำกัด⁴⁸ เท่ากับว่าระบบเศรษฐกิจของกัมพูชาเปลี่ยนไปมากคือ เปลี่ยนจากกัมพูชาในฐานะตลาดสินค้าอุปโภคบริโภคดังเช่นในอดีตมาเป็นฐานการลงทุนอุตสาหกรรมของไทย รวมทั้งชาติอื่นๆด้วย

โครงการเกษตรแบบมีพันธะสัญญา

รัฐและภาคเอกชนไทยสนใจการลงทุนในภาคเกษตรในประเทศเพื่อนบ้านมานานแล้ว อย่างไรก็ตาม การทำธุรกิจภาคเกษตรในระบบ เกษตรแบบมีพันธะสัญญา เดินหน้าไปมาก ด้วยแรงสนับสนุนทางนโยบายต่อประเทศเพื่อนบ้าน ภายใต้กรอบความร่วมมือ ACMECS ภายใต้กรอบความร่วมมือดังกล่าว ไทยและกัมพูชาได้ร่วมมือกันจัดทำโครงการเกษตรแบบมีพันธะสัญญา อันเป็นความร่วมมือในสาขาเกษตรกรรมและอุตสาหกรรม โดยมีสินค้าเกษตรที่เข้าร่วมโครงการจำนวน 10 รายการในอัตราภาษีนำเข้าร้อยละ 0 อันได้แก่ มันฝรั่ง ข้าวโพดหวาน เมล็ดมะม่วงหิมพานต์ ข้าวโพดเลี้ยงสัตว์ ถั่วเหลือง ถั่วลิสง ทุเรียน กล้วย กล้วยไม้ และถั่วเขียวผิวมัน

⁴⁸ ดูเพิ่มเติม Ukrist Pathmanand, “Thailand and Cambodia after 1991 : Cambodia as a New Interest for Thailand” Thai Stakeholders’ perception toward the Great Mekong Subregion countries-Burma, Cambodia, Laos, Vietnam, International seminar organized by Institute of Asian Studies, Chulalongkorn University and Research Institute on Contemporary Southeast Asia November 8, 2007.

ตามโครงการนี้ รัฐบาลไทยได้ส่งเสริมและสนับสนุนให้ภาคธุรกิจเอกชนไทยเข้าไปทำการเกษตร และปศุสัตว์ในกัมพูชาในโครงการเกษตรแบบมีพันธะสัญญา ระบบนี้ก่อประโยชน์โดยตรงต่อภาคเอกชนไทย โดยเฉพาะบริษัทเกษตรอุตสาหกรรมรายใหญ่ และบริษัทผลิตอาหารสัตว์ เพราะจะมีการนำเข้าสินค้าเกษตรด้วยภาษีร้อยละ 0 โดยสินค้าเกษตรทั้งหมดสามารถนำมาเป็นวัตถุดิบผลิตเป็นอาหารสัตว์ที่เลี้ยงไว้ใช้บริโภคภายในประเทศ ใช้ในอุตสาหกรรมแปรรูปอาหารสัตว์ และแปรรูปสินค้าเกษตรเหล่านี้ส่งขายต่อยังประเทศที่ 3 ได้ด้วย ปรากฏว่าในปี 2548 ปริมาณการนำเข้าสินค้าเกษตรจากกัมพูชามีมูลค่า 1.1 ล้านบาท⁴⁹

โครงการเกษตรแบบมีพันธะสัญญาของไทยในกัมพูชาก้าวหน้าไปมาก ขณะนี้มีการทำข้อตกลงระหว่างผู้ประกอบการไทยกว่า 20 ราย และผู้ประกอบการกัมพูชา 3 ราย ทั้งนี้ผู้ประกอบการกัมพูชาได้เสนอพื้นที่เพาะปลูกรวมกันกว่า 4 แสนแhekเตอร์ หรือ 2.5 ล้านไร่ที่มีเกษตรกรกัมพูชาในเครือข่ายกว่าหมื่นราย และพร้อมจะทำการผลิตสินค้าเกษตรตามที่ผู้ประกอบการไทยต้องการ⁵⁰ ในขณะที่ภาครัฐของไทยให้การสนับสนุนโครงการนี้มาก รัฐบาลได้อนุมัติวงเงินเริ่มต้นจำนวน 16,438,000 บาทให้ความช่วยเหลือด้านการเกษตรแก่ประเทศกัมพูชาให้ทันสมัยยิ่งขึ้น⁵¹ โดยมีพื้นที่เพาะปลูก 2,142 ไร่ ใน 4 จังหวัดของกัมพูชา คือ พระตะบอง บันเตียเมียนเจย เสียมเรียบและอุดรมีชัย⁵² ส่วนทางภาครัฐไทยได้กำหนดให้จังหวัดจันทบุรีเป็นพื้นที่นำร่องในการผ่อนปรนให้สามารถนำเข้าสินค้าที่กำหนดไว้ในโครงการเกษตรแบบมีพันธะสัญญา โดยไม่ต้องแสดงใบรับรองแหล่งกำเนิดสินค้า นอกจากนี้ ในปี 2550 จะมีการขยายพื้นที่นำร่องเพิ่มขึ้นอีกหนึ่งจังหวัดคือ จังหวัดสระแก้ว

⁴⁹ “สศก.พบผู้ประกอบการเขมรถกกรอบ Contract Farming ยืนยันไม่กระทบเกษตรกรไทย,” แนวหน้า (14 มีนาคม 2549)

⁵⁰ “ไทยลุย “คอนแทรค ฟาร์มมิ่ง” กัมพูชา ยึดพื้นที่ 2.5 ล้านไร่ผลิตสินค้าเกษตร,” กรุงเทพธุรกิจ (11 มีนาคม 2549)

⁵¹ “เกษตรจัดทำโครงการความร่วมมือไทย – กัมพูชา,” [online]. 2005. Available from: http://www.dailynews.co.th/dailynews/pages/front_th/popup_news/Default.aspx?newid=69462&newsType=1&template=1 [downloaded 30/04/07]

⁵² “เกษตรจัดทำโครงการความร่วมมือไทย – กัมพูชา,” [online]. 2005. Available from: http://www.dailynews.co.th/dailynews/pages/front_th/popup_news/Default.aspx?newsid=69462&newsType=1&template=1 [downloaded 24/04/07]

ในอนาคตโครงการเกษตรแบบมีพันธะสัญญา จะก่อผลดีต่อภาคเอกชนไทยโดยตรง โดยเฉพาะผู้ประกอบการในอุตสาหกรรมเกษตรใน 2 ประการคือ 1) เป็นการช่วยเพิ่มแหล่งวัตถุดิบซึ่งผู้ประกอบการอุตสาหกรรมเกษตรรายใหญ่ของไทยขาดแคลนอยู่ เท่ากับโครงการนี้ช่วยสร้างและขยายฐานการผลิตพืชเศรษฐกิจในประเทศกัมพูชาป้อนแก่ผู้ประกอบการอุตสาหกรรมเกษตรและอุตสาหกรรมแปรรูปของไทย เป็นการเพิ่มขีดความสามารถในการแข่งขันและศักยภาพการผลิตให้กับไทย ที่สำคัญคือ ในอดีตที่ผ่านมา การค้าผลผลิตทางด้านเกษตรอยู่ในรูปของการค้าออกระบบเป็นส่วนใหญ่ ซึ่งมีการหลีกเลี่ยงพิธีการศุลกากรที่มีค่าใช้จ่ายค่อนข้างสูง หลังจากโครงการ เกษตรแบบมีพันธะสัญญา เกิดขึ้น สินค้าเกษตรตามรายการดังกล่าวมีภาษีเป็นร้อยละ 0 นอกจากนั้นยังไม่ต้องแสดงใบรับรองสินค้าอีกต่อไป ทำให้เกิดการลดขั้นตอนนำเข้าที่ยุ่งยาก และลดการลักลอบนำเข้าสินค้าตามแนวชายแดน มีการนำเข้าสินค้าง่ายและสะดวกยิ่งขึ้น

ในแง่ของกัมพูชา โครงการเกษตรแบบมีพันธะสัญญา เป็นการช่วยยกระดับมาตรฐานสินค้าเกษตรนำเข้าจากกัมพูชา เพราะกระทรวงเกษตรและสหกรณ์ของไทยให้การสนับสนุนเกษตรกรกัมพูชาในการปรับปรุงการผลิต มีการให้คำแนะนำด้านเทคโนโลยี การเพิ่มผลผลิตและการควบคุมคุณภาพสินค้าเกษตรนั้นๆ

มีการประเมินในอนาคตด้วยว่า โครงการเกษตรแบบมีพันธะสัญญา ไทยและกัมพูชาจะช่วยสร้างการจ้างงานและเพิ่มรายได้ให้แก่เกษตรกรกัมพูชาอันเป็นการช่วยลดจำนวนแรงงานต่างด้าวผิดกฎหมายที่จะก่อให้เกิดปัญหาทางสังคมอื่นๆ ในประเทศไทยตามมาอีกด้วย (โปรดดูตารางสรุปผลประโยชน์จากโครงการเกษตรแบบมีพันธะสัญญา)

ตารางที่ 7 สรุปผลประโยชน์ของไทยและกัมพูชาจากโครงการเกษตรแบบมีพันธะสัญญา

ผลประโยชน์ของฝ่ายไทย	ผลประโยชน์ร่วม	ผลประโยชน์ของฝ่ายกัมพูชา
1. แก้ไขปัญหาแรงงานกัมพูชาที่อพยพเข้ามาหางานทำในไทยได้	ลดปริมาณแรงงานต่างด้าวผิดกฎหมาย ซึ่งจะทำให้แนวโน้มการเกิดปัญหาข้ามชาติลดน้อยลง	1. สร้างการจ้างงานและเพิ่มรายได้ให้แก่เกษตรกรกัมพูชา
2. ช่วยเพิ่มแหล่งผลิตทางวัตถุดิบให้กับไทย เพื่อสร้างและขยายฐานการผลิตพืชเศรษฐกิจในประเทศ กัมพูชาป้อนให้แก่อุตสาหกรรมแปรรูปของไทย	ลดปัญหาลักลอบนำเข้าสินค้าเกษตรตามแนวชายแดน เนื่องจากที่ผ่านมาการค้าผลผลิตเกษตรระหว่างไทย-กัมพูชาอยู่ในรูปของการค้านอกระบบเป็นส่วนใหญ่ เพื่อหลีกเลี่ยงพิธีการศุลกากรที่มีค่าใช้จ่ายค่อนข้างสูง อีกทั้งการสุ่มตรวจสินค้าจำนวนมาก ทำให้สินค้าส่วนหนึ่งได้รับความเสียหาย ภายหลังโครงการเกษตรพันธะสัญญาถือกำเนิดขึ้น ก็จะมีการผ่อนปรนระเบียบต่างๆ ทำให้การค้าขายสะดวกคล่องตัว ทำให้แนวโน้มปัญหาการลักลอบนำเข้าสินค้าลดน้อยลง	2. ยกระดับมาตรฐานสินค้าเกษตรนำเข้าจากกัมพูชา โดยกระทรวงเกษตรและสหกรณ์ของไทยให้การสนับสนุนเกษตรกรกัมพูชาในการปรับปรุงการผลิตภายใต้แผนงานต่างๆ อาทิ การทำแปลงเกษตรสาธิต การสนับสนุนให้เกษตรกรกัมพูชาเข้ามาศึกษาการปลูกพืชไร่นาในไทย ซึ่งจะช่วยเพิ่มพูนความรู้ให้แก่เกษตรกรกัมพูชาทั้งในด้านเทคโนโลยี การเพิ่มผลผลิตและการควบคุมคุณภาพสินค้าเกษตร อันจะช่วยยกระดับมาตรฐานสินค้าเกษตรของกัมพูชา
3. ช่วยลดต้นทุนการผลิตของผู้ประกอบการในอุตสาหกรรมเกษตรของไทย เป็นการเพิ่มขีดความสามารถในการแข่งขันและศักยภาพการผลิตให้กับไทย โดยอาศัยการพึ่งพาความได้เปรียบเชิง	ลดขั้นตอนที่ยุงยากของระเบียบพิธีการศุลกากร เดิมการนำเข้าสินค้าเกษตรอยู่ภายใต้โครงการ ASEAN Integration System of Preference ซึ่งผู้ขอรับสิทธิต้องแสดงใบรับรองแหล่งกำเนิดสินค้า แต่หลังจากนี้ เมื่อ	

เปรียบเทียบระหว่างกัน ทั้งด้าน มีโครงการเกษตรพันธสัญญา แล้ว ให้สูงขึ้นอีกทางหนึ่ง
คุณภาพและต้นทุน ไม่ต้องแสดงใบรับรองดังกล่าวอีก
ต่อไป อันจะทำให้การนำเข้าสินค้ามี
ความสะดวกและมีค่าใช้จ่ายลดลง

ประมวลจาก: ธนาคารเพื่อการส่งออกและนำเข้าแห่งประเทศไทย. 2549. ราชอาณาจักรกัมพูชา, หน้า 86-87. สำนักพัฒนาพื้นที่ (สพท.)
สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. การจัดระบบเศรษฐกิจตามแนวชายแดน. [online]. 2003. Available from:
http://www.nesdb.go.th/Portals/0/eco_data/area/data/data15.pdf [15/04/07]

อย่างไรก็ตาม ผลดีของเกษตรแบบมีพันธสัญญาเป็นการประเมินของภาคราชการไทยในฐานะผู้
เสนอโครงการแต่สิ่งที่ต้องคำนึงมากคือ ผลกระทบทางสังคมโดยเฉพาะชาวบ้านที่อยู่ในพื้นที่ทั้งในลาว
กัมพูชาและพม่า โดยเฉพาะชนกลุ่มน้อย เพราะมีการศึกษาของอดิศร เกิดมงคล⁵³ ในแง่ผลกระทบของ
เกษตรแบบมีพันธสัญญาต่อประชาชนในพม่าพบว่า หลายรัฐในพม่ามีการยึดที่ดินและบังคับใช้แรงงาน
ชาวบ้านของทหารพม่า เช่น รัฐฉาน จนกลายเป็นทุ่งร้าง (Desert Field)

เมื่อรัฐบาลพม่ามีนโยบายส่งเสริมพืชไปโอดีเซล เช่นปาล์มน้ำมัน ในมณฑลตะนาวศรี เขตมะริด-
ทวายมีบริษัทของรัฐบาลทหารพม่ายึดเอาที่ดินไปทำการปลูกปาล์มน้ำมันกว่า 1
หมื่นเอเคอร์หรือประมาณ 25,290 ไร่ ที่ดินจำนวนมากถูกทำลาย ชาวบ้านส่วนใหญ่ในพื้นที่เคยเลี้ยงชีพ
ด้วยการทำเกษตรดั้งเดิมทำไถนา ต่อมาถูกโจมตีและมีการปราบปรามชนกลุ่มน้อยในปี 2540 ชาวบ้าน
จำนวนมากถูกบังคับย้ายออกจากพื้นที่และทำลายเรือทอไถนาของชาวบ้านทิ้ง หลายปีต่อมา บริษัท
รัฐบาลทหารพม่ามีโครงการปลูกปาล์มน้ำมันในพื้นที่นี้และให้บริษัทเอกชนเข้ามาลงทุนเพาะปลูกพืชตาม
แผนของรัฐบาล ทั้งนี้เพราะในปี 2549 รัฐบาลพม่าได้ออกกฎหมายใหม่เรื่องรณรงค์การปลูกพืชพลังงาน
ทางเลือกเพื่อนำมาใช้ผลิตไปโอดีเซลทดแทนการใช้น้ำมันเชื้อเพลิง พืชพลังงานทดแทนที่รัฐบาลทหารพม่า
รณรงค์ให้ปลูกมี 2 ชนิดคือ ต้นละหุ่งและสบู่ดำ นอกจากรณรงค์แล้ว รัฐบาลพม่ายังห้ามส่งออกพืชน้ำมัน
ทั้งสองชนิดอย่างเด็ดขาดผลิตไปใช้กับเครื่องจักรในโรงงานอุตสาหกรรมต่างๆโดยกำหนดเป้าหมายว่าอีก
5 ปีพม่าจะนำเข้าน้ำมันจากต่างประเทศหรือนำเข้าให้น้อยที่สุด⁵⁴

⁵³ Workshop on Development Policies Affecting Migration in the Greater Sub-region co-organised by Mekong
Migration Network, National University of Laos and Asian Migrant Centre 16 July 2008, Vientiane, Lao, PDR. Post in
<http://www.prachathai.com>

⁵⁴ http://www.terrapeer.org/file_upload/BiofulloyDecress.pdf

ดังนั้น การประเมินของภาคราชการไทยเกี่ยวกับ เกษตรแบบมีพันธะสัญญาอาจไม่เป็นจริงที่ว่า เกษตรแบบมีพันธะสัญญาจะสร้างรายได้อย่างเป็นรูปธรรมให้แก่ประชาชนของประเทศเพื่อนบ้าน ขยาย ผลให้เกิดการลงทุนธุรกิจต่อเนื่องทางด้านเกษตรระหว่างสองประเทศ ลดการเคลื่อนย้ายแรงงานผิด กฎหมายและปัญหาชายแดน ยิ่งที่ดินทำกินถูกยึดและกลายเป็น “ทุ่งร้าง” คนก็จะอพยพมาทำงานในไทย มากขึ้น ต้องอย่าลืมว่า คนในรัฐต่างๆของพม่าล้วนเป็นชนกลุ่มน้อยทั้งสิ้น สิ่งนี้ภาครัฐต้องทบทวนและ ตรวจสอบตลอดเวลาถึงผลกระทบต่อชนกลุ่มน้อยหรือแม้แต่ชาวบ้านลาวและกัมพูชาเองอันเนื่องมาจาก โครงการเกษตรแบบมีพันธะสัญญา

เครือซิเมนต์ไทย(Siam Cement Group- SCG) กับกัมพูชา

เครือซิเมนต์ไทยเป็นบริษัทขนาดใหญ่ที่ก่อตั้งขึ้นเมื่อปี 2456 ภายใต้ชื่อเดิมว่า “The Siam Cement Public Company Limited” ในปัจจุบันนี้เครือซิเมนต์ไทยมีธุรกิจหลัก 5 สาขา คือ เหม กระจก ซีเมนต์ วัสดุก่อสร้าง และการจัดจำหน่าย ทั้งนี้เครือซิเมนต์ไทยมีบริษัทในเครือมากกว่า 100 บริษัท และมี บุคลากรประมาณ 24,000 คน โดยมีกำไรสุทธิในช่วงปี 2546 – 2549 คือ 19,954 ล้านบาท 36,483 ล้านบาท 32,236 ล้านบาท⁵⁵ ซึ่งเป็นที่น่าสังเกตว่า นับตั้งแต่ปี 2546 นั้นเครือซิเมนต์ไทย สามารถทำกำไร เพิ่มขึ้นถึงเกือบเท่าตัว

อย่างไรก็ตาม ในฐานะบริษัทขนาดใหญ่ที่มีอายุเกือบ 100 ปี การปรับตัวให้ทันกับการแข่งขันที่มี อยู่สูงเป็นสิ่งที่หลีกเลี่ยงไม่ได้ การขยายการลงทุนไปในอาเซียนโดยเฉพาะอินโดจีนเป็นวิสัยทัศน์ จุดแข็ง และการปรับเปลี่ยนจากสภาพตลาดภายในประเทศหดตัวลง

ตุลาคม ปี 2549 นายกานต์ ตระกูลฮุน กรรมการผู้จัดการใหญ่เครือซิเมนต์ไทย (SCG) แถลงว่า กลุ่มบริษัทในเครือซิเมนต์ไทย มีกำไรสุทธิ 24.77 พันล้านบาทหรือลดลง 9%⁵⁶ ทั้งนี้ด้วยต้นทุนพลังงานคือน้ำมันราคาแพงขึ้น และความต้องการซีเมนต์ภายในประเทศลดลง⁵⁷ แต่เนื่องจากเครือซิเมนต์ไทย มีการลงทุนผลิตปูนซีเมนต์อยู่แล้วในกัมพูชา โรงงานกระเบื้องในเวียดนาม ธุรกิจเคมีภัณฑ์เพื่อผลิตพีวีซีที่

⁵⁵ Siam Cement Group, Facts Book (Bangkok: Corporate Headquarters, 2006), : 2.

⁵⁶ "Siam Cement hit hard by fuel price," Bangkok Post (26 October 2006): B1.

⁵⁷ Ibid., : B2.

อินโดนีเซีย และเครือซิเมนต์ไทย มีรายได้จากการส่งออกเพิ่มขึ้นหลังวิกฤตเศรษฐกิจปี 2540⁵⁸ ดังนั้น วิสัยทัศน์เชิงภูมิภาคด้วยการขยายฐานการผลิตให้ใหญ่ขึ้นโดยการเพิ่มการลงทุนในอาเซียนจึงเกิดขึ้น⁵⁹

ในความคิดของผู้บริหารระดับสูงของเครือซิเมนต์ไทย เห็นว่าตลาดอาเซียนมีประชากรถึง 550 ล้านคน และยังมีการเพิ่มของประชากรอีกมากเครือซิเมนต์ไทย จึงต้องการเป็น “ผู้นำแห่งเอเชีย” (Asian Leader) ภายใต้แนวคิดของเครือซิเมนต์ไทยที่ว่า “เมื่อนึกถึงอาเซียนก็นึกถึงเครือซิเมนต์ไทยในแง่คุณภาพสินค้า”⁶⁰ โดยใช้ยุทธศาสตร์ในการส่งออกสินค้า เพื่อสร้างแบรนด์และผลิตภัณฑ์ของบริษัทให้ติดตลาด รวมไปถึงการเข้าไปลงทุนในอาเซียน โดยเฉพาะในอินโดจีน

สำหรับกัมพูชา กัมพูชาเป็นแหล่งผลิตปูนซีเมนต์และเป็นส่วนหนึ่งของเป้าหมายการไปสู่ “ผู้นำแห่งเอเชีย” ของเครือซิเมนต์ไทย เครือซิเมนต์ไทยได้ลงทุนข้ามชาติโดยตั้งโรงงานผลิตซีเมนต์ที่กัมพูชา ในอำเภอบันทายมาศ (Banteay Meas) จังหวัดกัมโปต เครือซิเมนต์ไทย เข้าไปถือหุ้นใหญ่ 90% และเป็นหุ้นท้องถิ่นอีก 10%⁶¹ จึงถือเป็นโครงการร่วมทุนไทย – กัมพูชา โรงงานแห่งนี้จะเริ่มผลิตได้ในช่วงต้นปี 2551 และมีแผนจะตั้งโรงงานผลิตซีเมนต์เพิ่มขึ้นเป็นแห่งที่ 2 ในเขต อำเภอยะเกรยติง (Chagrey Ting) จังหวัดกัมโปตในอนาคต สำหรับโครงการก่อสร้างโรงงานผลิตซีเมนต์นี้เป็นการร่วมทุนของบริษัทชาวจุฬี (Khao Chuly) ด้วยเงินลงทุน 182 ล้านดอลลาร์สหรัฐ⁶² นอกจากการลงทุนในธุรกิจซีเมนต์แล้วเครือซิเมนต์ไทย ยังได้ขยายฐานการผลิตวัสดุก่อสร้าง (building materials) ในกัมพูชา โดยมีศูนย์ปฏิบัติการ

⁵⁸ พงษ์พันธุ์ อุทยานนท์, “สำนักทรัพยากรสิ่งแวดล้อมพระมหากษัตริย์กับบทบาทการลงทุนทางธุรกิจ,” ใน การต่อสู้ของทุนไทย, ผาสุก พงษ์ไพจิตร, บรรณาธิการ (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์มติชน, 2549), : 123-125.

⁵⁹ “เขียนธุรกิจแนะไม่ตายฝ่าปัจจัยเสี่ยงปี 50,” [online]. 2007. Available from: <http://72.14.235.104/search?q=cache:-MpNehF4YIAJ:www.thaifita.com/ThaiFTA/NewsFTA/tabid/67/ctl/Details/mid/426/ItemID/1904/Default.aspx> [downloaded 15/05/07]

⁶⁰ “บีกรูปูนแถมยุทธศาสตร์ซีเมนต์ไทย ทำไม ‘อาเซียน’ ไม่ใช่จีน – อินเดีย,” [online]. 2007. Available from: <http://www.thannews.th.com/detailNews.php?id-T0821311&issue=> [downloaded 16/02/07]

⁶¹ “บีกรูปูนแถมยุทธศาสตร์ซีเมนต์ไทย ทำไม ‘อาเซียน’ ไม่ใช่จีน – อินเดีย,” [online]. 2007. Available from: <http://www.thannews.th.com/detailNews.php?id-T0821311&issue=> [downloaded 16/02/07]

⁶² “วางศิลาฤกษ์โรงงานซีเมนต์ไทยที่ จ.กัมโปต,” [online]. 2007. Available from: http://www.dmr.go.th/news_dmr/data/0702.html [downloaded 30/03/07]

(business operations) ชื่อว่า CPAC Monier (Cambodia) Co., Ltd.⁶³ จากสภาวะการลงทุนใน กัมพูชาของเครือซิเมนต์ไทย นั้นถือได้ว่าเป็นก้าวจังหวะที่ดีที่บริษัทขนาดใหญ่ของไทยได้มีโอกาสขยาย อาณาจักรการค้าในภูมิภาคอินโดจีน

อย่างไรก็ดี หากโรงงานผลิตซีเมนต์แห่งนี้แล้วเสร็จในต้นปีหน้า จะทำให้มีกำลังการผลิตปีละ 900,000 ตัน ซีเมนต์ที่ผลิตได้นั้นนอกจากจะผลิตขายภายในกัมพูชา เพื่อตอบสนองความต้องการของตลาด ก่อสร้างแล้ว ยังผลิตเพื่อส่งออกไปขายในตลาดต่างประเทศ ไม่ว่าจะเป็นสหรัฐอเมริกา เวียดนาม บังกลาเทศ ซึ่งเป็นตลาดสำคัญในการนำเข้าปูนซีเมนต์ของเครือซิเมนต์ไทย⁶⁴ การผลิตซีเมนต์ของ SCG ในกัมพูชาจึงถือได้ว่าเป็นการย้ายฐานการผลิต เพื่ออาศัยความได้เปรียบของกัมพูชา ทั้งในด้านทรัพยากร แรงงาน พลังงาน และการขนส่งที่มีระยะทางใกล้กับท่าเรือด่านงของเวียดนามมากกว่า อันเป็นการลด ต้นทุนในการผลิต และสร้างขีดความสามารถในการแข่งขันให้กับเครือซิเมนต์ไทย ในตลาดโลก ในขณะที่ ธุรกิจซีเมนต์มีปัญหาค่าขนส่งและสิ่งแวดล้อมด้วย

ทั้งนี้แม้ว่าการตั้งโรงงานผลิตปูนซีเมนต์ดังกล่าวจะเป็นโครงการร่วมทุนของไทยและกัมพูชาก็ตาม แต่ดูเหมือนว่าผลกำไรที่ได้กลับมาในอนาคตย่อมตกอยู่กับเครือซิเมนต์ไทย ซึ่งถือหุ้นถึงร้อยละ 90 การ ร่วมทุนครั้งนี้จึงสะท้อนให้เห็นว่าเครือซิเมนต์ไทย ได้รุกคืบเข้าไปทำธุรกิจในสาขาที่ตนมีความรู้ความ ชำนาญ โดยอาศัยความได้เปรียบของเพื่อนบ้านในการเพิ่มผลกำไรให้กับบริษัทของตน และต่อไปใน อนาคตข้างหน้า เราจะได้เป็นปรากฏการณ์การขยายตัวของเครือซิเมนต์ไทยในการลงทุนยังประเทศอิน โดจีนโดดเด่นมากขึ้น

กัมพูชาจึงมีหลายสถานะสำหรับเครือซิเมนต์ไทย คือ กัมพูชาเป็นทั้งความต้องการการลงทุนใหม่ ในภูมิภาค เป็นส่วนหนึ่งของวิสัยทัศน์ “ผู้นำแห่งเอเชีย” และโดยพื้นฐาน กัมพูชาเป็นประเทศส่งออกใหญ่ รายที่ 3 ของเครือซิเมนต์ไทย อยู่แล้ว ดังนั้นกัมพูชาจึงเป็นฐานการผลิตปูนซีเมนต์สำหรับภูมิภาคอาเซียน ในอนาคตของเครือซิเมนต์ไทย

⁶³ Siam Cement Group, Op.cit., : 12.

⁶⁴ การส่งออกปูนซีเมนต์ในปี 2546 มีปริมาณรวม 11.81 ล้านตัน ลดลงจากปี 2545 ซึ่งมีปริมาณการส่งออก 16.59 ล้านตัน คิดเป็น ร้อยละ 28.81 โดยแบ่งเป็นการส่งออกปูนเม็ด 7.04 ล้านตัน ซีเมนต์ 4.78 ล้านตัน ตลาดที่สำคัญคือสหรัฐอเมริกา คิดเป็นร้อยละ 39.0 ของมูลค่าการส่งออก รองลงมาคือ เวียดนาม กัมพูชา และบังกลาเทศ ตามลำดับ อ้างถึงใน “บทวิเคราะห์อุตสาหกรรมปูน ซีเมนต์,” [online]. 2007. Available from: <http://doc.dpim.go.th/Html/Cement4.htm> [downloaded 01/04/07]

การปิโตรเลียมแห่งประเทศไทย จำกัด (มหาชน) กับกัมพูชา

การปิโตรเลียมแห่งประเทศไทย จำกัด (มหาชน) ในฐานะรัฐวิสาหกิจที่จดทะเบียนในตลาดหลักทรัพย์ และมีรัฐบาลถือหุ้นทั้งทางตรงและทางอ้อมประมาณ 68% ปัจจุบัน ปตท.มีทรัพย์สินรวมกันประมาณ 7 แสนล้านบาท มีมูลค่าทางตลาดทั้งกลุ่มประมาณ 1.5 ล้านล้านบาท หรือประมาณร้อยละ 30 ของส่วนแบ่งทางตลาด⁶⁵ ทำให้ ปตท.เป็นบริษัทน้ำมันขนาดใหญ่ที่ต้องดูแลพลังงานของประเทศเกือบทุกด้าน ไม่ว่าจะเป็นด้านปิโตรเลียม อาทิ น้ำมัน ก๊าซธรรมชาติ ปิโตรเคมี และมีการลงทุนขนาดใหญ่ โดย ปตท.เตรียมแผนระยะ 5 ปี เริ่มตั้งแต่ปี 2549 – 2553 รวมเป็นเงินลงทุนทั้งสิ้น 181,830 ล้านบาท⁶⁶ โดยการลงทุนส่วนใหญ่ของ ปตท.ประมาณ 78% เป็นการลงทุนในกลุ่มธุรกิจก๊าซธรรมชาติ⁶⁷ เพื่อจัดหามาใช้ในประเทศได้เพียงพอต่อความต้องการ ปตท.ได้ให้ บริษัท ปตท.สำรวจและผลิตปิโตรเลียม จำกัด (มหาชน) หรือ ปตท.สผ. ที่ ปตท.ถือหุ้นอยู่ 66% เป็นตัวขับเคลื่อนหลักในการเข้าไปลงทุนในแหล่งสำรวจปิโตรเลียมและการค้าน้ำมันในต่างประเทศทั้งหมด ดังคำสัมภาษณ์ของนายมารุต มฤคทัต กรรมการผู้จัดการใหญ่ ปตท.สผ.

“ปตท.สผ.ตระหนักถึงภารกิจที่บริษัทมีต่อประเทศ ผลประกอบการที่ดีในระยะนี้ถือเป็นโอกาสที่ ปตท.สผ.จะได้ขยายการลงทุนในต่างประเทศเพื่อสร้างความมั่นคงในด้านพลังงานของไทยในระยะ

⁶⁵ Nation News Bureau, “ปตท.ตั้งเป้าเพิ่มรายได้จากการเป็นธุรกิจข้ามชาติเป็น 2 ล้านล้านบาทในอีก 10 ปีข้างหน้า,”

[online]. 2006. Available from:

<http://72.14.235.104/search?q=cache:UDRzm978YIAJ:thainews.prd.go.th/previewnews.php>

[downloaded 05/04/07]

⁶⁶ แบ่งเป็นปี 2548 ลงทุนรวม 60,123 ล้านบาท ปี 2006 ลงทุนรวม 54,310 ล้านบาท ปี 2550 ลงทุนรวม 26,185 ล้านบาท ปี 2551 ลงทุนรวม 25,307 ล้านบาท ปี 2552 ลงทุนรวม 15,905 ล้านบาท อ้างถึงใน สุวิทย์ สุทธิจิระพันธ์, ““สีนามิ” ไม่กระทบแผนปตท. 5 ปี “ประเสริฐ” เผยลงทุน 1.8 แสนล้านบาท ชูธุรกิจก๊าซฯ นำรายได้เข้าประเทศ,” แนวหน้า (5 มกราคม 2548)

⁶⁷ เพิ่งอ้าง

ยาว ซึ่งการลงทุนในธุรกิจนี้แม้จะมีค่าใช้จ่ายสูงขึ้น แต่ก็จะเป็นผลดีต่อประชาชนชาวไทยและต่อประเทศไทยในที่สุด”⁶⁸

ปตท.สผ.จึงได้เดินทางไปประสานความร่วมมือในการศึกษาสำรวจและขุดเจาะน้ำมันธรรมชาติ กับ กัมพูชา ซึ่งได้นำไปสู่การได้รับอนุมัติให้เข้าร่วมในสัญญาแบ่งปันผลผลิต (Production Sharing Contract) ในโครงการสำรวจปิโตรเลียม แปลงบี (Block B) จากรัฐบาลกัมพูชา เมื่อเดือนสิงหาคม 2005 โดยมีกลุ่มผู้ร่วมทุนคือ ปตท.สผ. ร้อยละ 30 บริษัท Resourceful Petroleum Limited (PRL) ของมาเลเซีย ร้อยละ 30 SPC Cambodia Ltd. (บริษัทลูกของบริษัท Singapore Petroleum Company: SPC) ของสิงคโปร์ ร้อยละ 30 และบริษัท CE Cambodia B Ltd. (CEL) ของออสเตรเลีย ร้อยละ 10⁶⁹

การก้าวสู่การลงทุนด้านพลังงานระหว่างประเทศนั้น นอกจากเป็นการแสวงหาแหล่งพลังงานใหม่แล้ว ยังเป็นการขยายรายได้จากธุรกิจในด้านอื่น อันจะผลักดันให้ ปตท.เป็น “Thai Multi-National” หรือบริษัทข้ามชาติไทยชั้นนำได้ภายใน 5 ปี เพื่อรักษาอัตราการทำกำไรไว้ในระดับเดิม เนื่องจากวงจรธุรกิจน้ำมันและปิโตรเคมีกำลังก้าวเข้าสู่ช่วง Down Trend อีก 2 ปี หลังจากจีน – ตะวันออกกลางเริ่มสร้างโรงกลั่นน้ำมัน ส่งผลค่าการกลั่นทรุดต่ำกว่า 6 เหรียญสหรัฐ⁷⁰ ทั้งนี้แผนการขยายรายได้จากธุรกิจในต่างประเทศ ปตท.ตั้งเป้าไว้ว่ารายได้จากการขยายการลงทุนในต่างประเทศเพิ่มขึ้นร้อยละ 20 หรือประมาณ 300,000 ล้านบาท ภายใน 5 ปี ซึ่งปัจจุบัน ปตท.มียอดขายต่างประเทศประมาณร้อยละ 5-7 เท่านั้น และคาดว่าจะภายใน 10 ปี รายได้รวมจะเพิ่มจาก 1 ล้านล้านบาท เป็น 2 ล้านล้านบาท⁷¹

⁶⁸ “ปตท.สผ.แจ้งผลประกอบการไตรมาส 3 กำไรสุทธิ รวม 7,183 ล้านบาท แสวงหาโอกาสขยายการลงทุนในต่างประเทศผลิตพลังงานเพื่อไทย,” [online]. 2005. Available from: <http://www.newswit.com/news/2005-11-03/a595d9f9d9184f8e26a911917dfd6def/> [downloaded 20/03/07]

⁶⁹ เพิ่งอ้าง

⁷⁰ “ปตท.ตั้งเป้า ‘บริษัทไทยข้ามชาติ’,” *กรุงเทพธุรกิจ* (21 สิงหาคม 2549)

⁷¹ Nation News Bureau, “ปตท.ตั้งเป้าเพิ่มรายได้จากการเป็นธุรกิจข้ามชาติเป็น 2 ล้านล้านบาทในอีก 10 ปีข้างหน้า,” [online]. 2006. Available from: <http://72.14.235.104/search?q=cache:UDRzm978YIAJ:thainews.prd.go.th/previewnews.php>

เมื่อเดือนกุมภาพันธ์ที่ผ่านมา ปตท.ได้ร่วมลงนามในสัญญาซื้อขายน้ำมันกับ บริษัท Societe Concessionnaire de l'Aeroport (SCA) ผู้ได้รับสัมปทานให้บริการเติมน้ำมันอากาศยาน ณ สนามบินนานาชาติเสียมเรียบประเทศกัมพูชา โดย ปตท.(กัมพูชา) จำกัด จะเป็นผู้จัดจำหน่ายน้ำมันท่าอากาศยาน (Jer A-1) ให้แก่บริษัท SCA เป็นระยะเวลา 5 ปี (เริ่มตั้งแต่ 1 กุมภาพันธ์ 2550) ในปริมาณ 7.2 ล้านลิตร รวมมูลค่าประมาณ 200 ล้านบาท⁷²

ทั้งเครือซีเมนต์ไทย และปตท. ล้วนมีเป้าหมายที่จะก้าวไปสู่การเป็นบริษัทข้ามชาติ เพื่อขยายรายได้จากการทำธุรกิจในต่างประเทศ และ “กัมพูชา” ก็เป็นประเทศที่ทั้งสองบริษัทต่างก็เล็งเห็นแล้วว่า กัมพูชาไม่ใช่เพียงแค่ประเทศที่มีเพียงทรัพยากร หากแต่ยังมีศักยภาพด้านอื่นๆ ที่จะเอื้อให้ธุรกิจของตนจะเติบโตขึ้นได้ จึงถือได้ว่าเป็นจังหวะที่ดีที่บริษัทขนาดใหญ่ของไทยได้ขยายอาณาจักรการลงทุนในภูมิภาคอินโดจีนก่อนที่จะก้าวไปสู่ภูมิภาคอาเซียนในอนาคตข้างหน้า

กล่าวโดยสรุป ประเทศที่เคยเป็นสนามรบสำคัญของอินโดจีนในช่วงทศวรรษ คศ. 1970-1980 ค่อยๆอยู่ในส่วนหนึ่งของกระบวนการภูมิภาคนิยมทั้งภูมิภาคอินโดจีนและพม่า นอกจาก สหราชอาณาจักร ญี่ปุ่น จีน เกาหลีใต้ สิงคโปร์ มาเลเซียที่ไหลบ่าเข้าไปลงทุนในกัมพูชา กัมพูชามีหลายสถานะสำหรับไทย คือ เป็นทั้งความต้องการการลงทุนใหม่ในภูมิภาค เป็นส่วนหนึ่งของวิสัยทัศน์ “ผู้นำแห่งเอเชีย” ของบริษัทชั้นนำของไทยอย่างเครือซีเมนต์ไทย สิ่งที่เกิดขึ้นคล้ายๆกับลาวคือ พื้นที่อันกว้างใหญ่ของกัมพูชาจะรองรับการปลูกพืชเกษตรแบบมีพันธะสัญญาเพื่อตอบสนองอุตสาหกรรมผลิตอาหารสัตว์และการผลิตเพื่อแปรรูปทางการเกษตรของไทย คนงานกัมพูชามีงานทำมากขึ้นและถึงแม้จะแก้ปัญหาไม่ได้ทั้งหมด แรงงานกัมพูชาจะรองรับการเกษตรที่เกิดขึ้นเพื่อไม่ให้แรงงานย้ายถิ่นผิดกฎหมายจากกัมพูชาเข้ามาไทยมากขึ้น

สรุป

ตามความคิดของ Joseph and Nye Jr. ภูมิภาคนิยมอันหมายถึง เครือข่ายหลายๆเครือข่ายที่เชื่อมโยงกันของการข้ามชาติต่างๆ⁷³ ในยุคทศวรรษ คศ. 1980 เป็นต้นมา ภูมิภาคนิยมอันหมายถึง การผูกพันกันระหว่างประเทศต่างๆในโลกแต่ที่เข้มแข็งที่สุดคือ การบูรณาการทางเศรษฐกิจและการเมือง กลุ่ม

⁷² “ขยายตลาดอากาศยานกัมพูชา,” ผู้จัดการรายสัปดาห์ 19 (19 – 25 กุมภาพันธ์ 2550)

⁷³ Joseph and Nye Jr. Op cit.,

ของภูมิภาค (regional blocs) ต่างๆกำลังพัฒนาขึ้นมาโดยรัฐบาลและสังคมเพื่อป้องกันความขัดแย้งทางทหาร เพื่อร่วมมือกันพัฒนาและปกป้องสิ่งแวดล้อมและที่ชัดเจนที่สุดคือ เวย์ขยายการค้าเสรี (Free Trade) ภูมิภาคนิยมเป็นแบบแผนใหม่ทางภูมิศาสตร์ของวัฒนธรรม การจ้างงานและการเป็นสหพันธรัฐ

หากในอเมริกาเหนือ เราเห็นพัฒนาการนี้ในการรวมกลุ่มทางเศรษฐกิจทวีปอเมริกาเหนือหรือ NAFTA⁷⁴ ในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ช่วงทศวรรษ ค.ศ. 1990 เป็นต้นมา อาเซียนซึ่งเคยเป็นองค์การภูมิภาคที่ใช้เพื่อต่อต้านคอมมิวนิสต์ได้ปรับบทบาทให้หลังยุคสงครามกัมพูชาสิ้นสุดลง ความคิดเขตเสรีการค้าอาเซียน หรือ AFTA เกิดขึ้นโดยใช้การลดภาษีระหว่างกันของกลุ่มอาเซียน อย่างไรก็ตาม จากการศึกษาข้างต้น เครือข่ายของการข้ามชาติก็เกิดขึ้นในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ส่วนที่เป็นภาคพื้นแผ่นดิน (mainland Southeast Asia) อันได้แก่ ไทย พม่า ลาว กัมพูชา และเวียดนาม หากแต่ไม่ใช่กลุ่มทางภูมิภาค (regional bloc)

ภูมิภาคนิยมดังกล่าวคือ เครือข่ายต่างๆของการข้ามชาติของเงินทุน สินค้าและบริการ การจ้างงานโดยมาจากไทยและประเทศอื่นๆเช่น สิงคโปร์ ฮองกง ไต้หวัน ญี่ปุ่น เกาหลีใต้ จีน เวียดนาม มาเลเซีย เป็นต้น ส่วนของไทยนั้น เครือข่ายของการข้ามชาติของเงินทุน สินค้าและบริการเปลี่ยนจากการค้าชายแดนและการค้าแบบไม่เป็นทางการในช่วงยุคสงครามเย็นเป็นการค้าระหว่างประเทศ การลงทุนโดยตรงและการค้าระหว่างภาคเอกชนทั้งสองฝ่าย

หลังปี 2532 เป็นต้นมา ประเทศเพื่อนบ้านเป็นแหล่งการลงทุน เป็นแหล่งพลังงานของไทย ในเวลาเดียวกันไทยเป็นแหล่งเงินทุน เทคโนโลยีและตลาดรองรับสินค้าจากประเทศเพื่อนบ้าน สิ่งที่น่าสนใจคือ เพื่อนบ้านได้กลายเป็นแหล่งพลังงานสำคัญแหล่งหนึ่งของไทย ในอนาคตเพื่อนบ้านจะเป็นแหล่งเพาะปลูกพืชเกษตรอันได้แก่ ข้าวโพดเลี้ยงสัตว์ ถั่วเหลือง ถั่วลิสงในลักษณะเกษตรแบบมีพันธะสัญญาพื้นที่เพาะปลูก แรงงานจะเป็นของประเทศเพื่อนบ้าน เงินทุน เทคโนโลยีและตลาดจะเป็นของไทย พืชเกษตรที่ปลูกในประเทศเพื่อนบ้านจะเป็นวัตถุดิบและถูกนำส่งเข้าโรงงานผลิตอาหารสัตว์ โรงงานแปรรูปอาหาร

⁷⁴ Edward D. Manfields and Helen V. Milner, "The new wave of Regionalism" in The Politics of Global Governance : International Organization in an Interdependent World, ed. Paul F. Diehl 2nd ed. (Boulder, Colo.: Lynne Rienner Publisher, 2001) : 332.

ภูมิภาคนี้ขึ้นเป็นกระบวนการภูมิภาคนี้ที่แสดงการปะทะสังสรรค์ทางเศรษฐกิจและสังคมระหว่างไทยกับพม่า ลาว กัมพูชา ตัวเร่งสำคัญของกระบวนการนี้เกิดจากหลายสาเหตุ หนึ่งคือ การปลดจากภัยสงคราม สองคือ การใช้กลไกภาษีศุลกากรทั้งจากอาเซียนและจากการริเริ่มของไทยตามกรอบความร่วมมือทางเศรษฐกิจ ACMECS สามคือการลงทุนของธุรกิจทั้งขนาดใหญ่และขนาดกลางที่แต่เดิมเป็นการย้ายฐานการผลิต (relocation) เช่นอุตสาหกรรมสิ่งทอเพื่อลดต้นทุนการผลิต ในตอนหลังคือการลงทุนด้านพลังงานและการผลิตสินค้าที่จะขายสินค้าทั่วภูมิภาคอาเซียนโดยได้รับประโยชน์ภาษีเป็น 0% ตามหลักการ ASEAN 2020 เช่น ปูนซีเมนต์และวัสดุก่อสร้าง เป็นต้น

อย่างไรก็ตาม ภูมิภาคนี้ที่เกิดขึ้นระหว่างไทย พม่า ลาว กัมพูชาเป็นภูมิภาคที่มีผลกระทบต่อประชาชนของทั้งสี่ประเทศ โดยเฉพาะชนกลุ่มน้อยของประเทศเหล่านี้ ทั้งการแสวงหาแหล่งพลังงาน การเปิดที่ดินผืนใหญ่เพื่อรองรับกับเกษตรแบบมีพันธะสัญญาที่มีการโยกย้ายคนที่ยู่ในพื้นที่เดิมอย่างมาก และเกิดขึ้นแล้ว แนวคิดที่จะสร้างการจ้างงานและลดการเคลื่อนย้ายคนเพื่อเข้ามาทำงานในไทยยังไม่เป็นจริงและนี่คือผลกระทบต่อคนในพื้นที่ท่ามกลางการบูรณาการทางเศรษฐกิจของภูมิภาคนี้ไทยในพม่า ลาวและกัมพูชา

บรรณานุกรม

หนังสือ – วารสารทางวิชาการ

กุสุมา สนิทวงศ์. "นโยบายต่างประเทศไทยหลังสงครามเย็น" ใน 5 ทศวรรษการต่างประเทศของไทย:

จากความขัดแย้งสู่ความร่วมมือ. ชัยโชค จุลศิริวงศ์, บรรณาธิการ. กรุงเทพมหานคร:

สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ, 2536

ชัยอนันต์ สมุทวณิช, "กระบวนการทัศน์ใหม่ในการศึกษารัฐ-สังคม : สยามท่ามกลางกระแสโลกาภิวัตน์"

เมืองไทยในสิบปีข้างหน้า. กรุงเทพฯ: สถาบันนโยบายศึกษา พิมพ์ครั้งที่ 2, 2538

สุชุมพันธ์ บริพัตร, "การแข่งขันอิทธิพลเหนือลุ่มแม่น้ำโขงและความมั่นคงของไทย," ใน ระบบทหารไทย:

บทศึกษากองทัพในบริบทสังคม – การเมือง, สุรชาติ บำรุงสุข, บรรณาธิการ

(กรุงเทพมหานคร: สถาบันศึกษาความมั่นคงและนานาชาติ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย 2530

พอพันธุ์ อูยานนท์, "สำนักทรัพย์สินส่วนพระมหากษัตริย์กับบทบาทการลงทุนทางธุรกิจ," ใน การต่อสู้

ของไทย, ผาสุก พงษ์ไพจิตร, บรรณาธิการ. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์มติชน, 2549

ไม่ปรากฏนามผู้แต่ง. เอกสารประกอบการสัมมนาการรับฟังความคิดเห็นของผู้มีส่วนร่วม การ

จัดทำแผนพัฒนากำลังการผลิตกระแสไฟฟ้าของประเทศไทย พ.ศ. 2550-2564 (PDP

2007) ณ สโมสรทหารบก 3 เมษายน 2550 (เอกสารอัดสำเนา)

Edward D. Manfields and Helen V. Milner, "The new wave of Regionalism" in The Politics of

Global Governance : International Organization in an Interdependent World, ed. Paul F.

Diehl 2nd ed. Boulder, Colo.: Lynne Rienner Publisher, 2001

Eva Myaliwill, Punishing the Poor: The International Isolation of Kampuchea. Oxford:

Oxfam, 1988

Leszek Buszynski, "Southeast Asia in the Post - Cold War Era," in Asian Survey. September

1992

Leszek Buszynski, "Trends, Development and Challenges," in Southeast Asian Affairs

(Singapore: The Institute of Southeast Asian Studies, 1996

Leszek Buszynski, "Thailand's foreign policy: management of a regional vision," Asian Survey 8

August 1994

Murray Hiebert and Michael Vatikiotis, "Conflict of Interest," Far Eastern Economic Review (24

July 1997

Pornpimol Trichot “ Myanmar : Permanent Enemies Turns Friends ?” **Thai Stakeholders’**

perception toward the Greater Mekong Subregion countries-Burma, Cambodia, Laos, Vietnam. International Seminar organized by Institute of Asian Studies, Chulalongkorn University, Research Institute on Contemporary Southeast Asia, November 8, 2007.

Puangthong R. Pawakapan, “Impact of Thailand Diplomatic Commitment and Economic Investment to Cambodia after 1991: the role of neighboring country to stabilize and develop a post-conflict country,” Paper presented to Japan International Cooperation Agency Bangkok Office, 2006

Robert O. Keohane and Joseph S. Nye Jr. “Introduction” Joseph S. Nye Jr. and John D. Donahne (eds.), **Governance in A Globalizing World**. DC. Brooking Institute, 2001.

Supalak Ganjanakhundee, “Lao as a reserve for growth of Thailand” in **Thai Stakeholders’ perception toward the Great Mekong Subregion countries-Burma, Cambodia, Laos, Vietnam**, International seminar organized by Institute of Asian Studies, Chulalongkorn University and Research Institute on Contemporary Southeast Asia, November 8, 2007

U Kyan Nyein (Managing Director, Myanmar Oil and Gas Enterprise) Country Report for Myanmar (Ministry of Energy : Union of Myanmar)

ข่าว – เว็บไซต์

กลุ่มความร่วมมือทางเศรษฐกิจ 1 สำนักความร่วมมือการค้าและการลงทุน กรมการค้าต่างประเทศ กระทรวงพาณิชย์. Available from

[http://www.dft.moc.go.th/the_files/\\$59/level3/00003491_bm1.xls](http://www.dft.moc.go.th/the_files/$59/level3/00003491_bm1.xls)

กรุงเทพธุรกิจ (8 กรกฎาคม 2540) : 15.

“เกษตรจัดทำโครงการความร่วมมือไทย – กัมพูชา,” [online]. 2005. Available from:

http://www.dailynews.co.th/dailynews/pages/front_th/popup_news/Default.aspx?newsid=69462&newsType=1&template=1 [downloaded 24/04/07]

“ขยายตลาดอากาศยานกัมพูชา,” **ผู้จัดการรายสัปดาห์** 19 (19 – 25 กุมภาพันธ์ 2550)

“เขียนธุรกิจนะไม่ตายฝ้ายเสี่ยงปี 50,” [online]. 2007. Available from:

<http://72.14.235.104/search?q=cache:->

[MpNehF4YIAJ:www.thaifita.com/ThaiFTA/NewsFTA/tabid/67/ctl/Details/mid/426/ItemID/1904/Default.aspx](http://www.thaifita.com/ThaiFTA/NewsFTA/tabid/67/ctl/Details/mid/426/ItemID/1904/Default.aspx) [downloaded 15/05/07]

ตลาดหลักทรัพย์แห่งประเทศไทย. Available from :

http://www.settrade.com/C04_04_stock_boardofdirector_p1.jsp?txtSymbol=MDX&SELECTpAGE=4

ฐานเศรษฐกิจ 3-5 เมษายน 2551. Available from :

http://home.kku.ac.th/laos/index2.php?option=com_content&id=160&Itemid=20/4/2551 (downloaded 20/4/2551)

ไทยลุย “คอนแทรค ฟาร์มมิ่ง” ทัพชา ยึดพื้นที่ 2.5 ล้านไร่ผลิตสินค้าเกษตร,” **กรุงเทพธุรกิจ** (11 มีนาคม 2549)

“บทวิเคราะห์อุตสาหกรรมปูนซีเมนต์,” [online]. 2007. Available from:

<http://doc.dpim.go.th/Html/Cement4.htm> [downloaded 01/04/07]

“บิ๊กปูนแย้มยุทธศาสตร์ซีเมนต์ไทย ทำไม ‘อาเซียน’ ไม่ใช่จีน – อินเดีย,” [online]. 2007. Available

from: <http://www.thannews.th.com/detailNews.php?id-T0821311&issue=16/02/07> [downloaded 16/02/07]

“ปตท.สผ.แจ้งผลประกอบการไตรมาส 3 กำไรสุทธิ รวม 7,183 ล้านบาท แสวงหาโอกาสขยายการลงทุนในต่างประเทศผลิตพลังงานเพื่อไทย,” [online]. 2005. Available from:

<http://www.newswit.com/news/2005-11-03/a595d9f9d9184f8e26a911917dfd6def/> [downloaded 20/03/07]

“ปตท.ตั้งเป้า ‘บริษัทไทยข้ามชาติ,’” **กรุงเทพธุรกิจ** (21 สิงหาคม 2549)

“วางศิลาฤกษ์โรงปูนซีเมนต์ไทยที่ จ.กัมพูชา,” [online]. 2007. Available from:

http://www.dmr.go.th/news_dmr/data/0702.html [downloaded 30/03/07]

สคต. ณ กรุงเวียงจันทน์ . Country Profile สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว. Available from :

<http://home.kku.ac.th/laos/images/stories/laos2007.pdf> (29 มีนาคม 2550)

“สศก.พบผู้ประกอบการเขมรรถกกรอบ Contract Farming ยืนยันไม่กระทบเกษตรกรไทย,” **แนวหน้า** (14 มีนาคม 2549)

สุวิทย์ สุทธิจิระพันธ์, ““สึนามิ” ไม่กระทบแผนปตท. 5 ปี “ประเสริฐ” เผยลงทุน 1.8 แสนล้านบาท ชูธุรกิจก๊าซฯ นำรายได้เข้าประเทศ,” **แนวหน้า** (5 มกราคม 2548)

สำนักข่าวประชาไทย 7 เมษายน 2551. Available from:

http://www.prachathai.com/05web/th/home/page2_print.phpmod=mod_ptcms&ContentID=7655&System_Session_Language=Thai

สำนักงานคณะกรรมการนโยบายพลังงานแห่งชาติ พฤษภาคม 2546. Available from :

<http://mfa.go.th/web/showNews.php?newsid=4132&Qsearch=thai>

ศิริรัตน์ คล้ามไพบูลย์, "ศึกเขมร," **มติชนสุดสัปดาห์** (22 กรกฎาคม 2540) : 30 – 31.

ไม่ปรากฏนาม. Available from : <http://www.eppo.go.th/vrs/VRS35-01-Yanada.htm> . (20 March 2008)

Nation News Bureau, “ปตท.ตั้งเป้าเพิ่มรายได้จากการเป็นธุรกิจข้ามชาติเป็น 2 ล้านล้านบาทในอีก 10 ปีข้างหน้า,” [online]. 2006. Available from:

<http://72.14.235.104/search?q=cache:UDRzm978YIAJ:thainews.prd.go.th/previewnews.php> [downloaded 05/04/07]

Nation News Bureau, “ปตท.ตั้งเป้าเพิ่มรายได้จากการเป็นธุรกิจข้ามชาติเป็น 2 ล้านล้านบาทในอีก 10 ปีข้างหน้า,” [online]. 2006. Available from:

<http://72.14.235.104/search?q=cache:UDRzm978YIAJ:thainews.prd.go.th/previewnews.php> [05/04/07]

Siam Cement Group, **Facts Book** (Bangkok: Corporate Headquarters, 2006), : 2.

"Siam Cement hit hard by fuel price," Bangkok Post (26 October 2006): B1.

"The Tigers' fearful symmetry," **The Economist** (19 July 1997).

Workshop on Development Policies Affecting Migration in the Greater Sub-region co-organised by Mekong Migration Network, National University of Laos and Asian Migrant Centre 16 July 2008, Vientiane, Lao, PDR. Post in <http://www.prachathai.com>
http://www.terraper.org/file_upload/BiofulloyDecress.pdf

ไทยในการรับรู้และความเข้าใจของพม่า

กรณีศึกษาตัวบทในตำราเรียนสังคมศึกษา ว่าด้วย “ความสัมพันธ์เมียนมา-โยดะยา”^{*}

วิรัช นิยมธรรม

0. หมายเหตุ

งานวิจัยชิ้นนี้อาจมีความอ่อนไหวในข้อมูลและชุดโต่งในวิธีวิทยา ผู้วิจัยจึงจำเป็นต้องขอชี้แจง ประการแรก ข้อมูลที่ใช้เป็นตัวบทในการวิเคราะห์นั้นเป็นตำราเรียนที่มีฐานะเกินกว่าตำราเรียนสำหรับเยาวชน เพราะแฝงด้วยรหัสทางการเมืองและความมั่นคงที่อาจส่งผลกระทบต่อความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ และอีกประการหนึ่ง วิธีวิทยาที่ใช้ในการวิเคราะห์ตัวบทนั้น ผู้วิจัยได้ปรับใช้แนวคิดแบบโครงสร้างนิยม จึงมุ่งชำแหละตัวบทโดยมิได้คำนึงถึงข้อมูลเชิงบริบท เหตุผลก็คือ ผู้วิจัยเห็นว่าตัวบทจากตำราเรียนชุดนี้ เกิดจากการ “ประกอบสร้าง/ประดิษฐ์ขึ้น” โดยมีเป้าหมายเพื่อการ “ปลูกฝัง” สำนึกชาตินิยมที่รัฐพม่าใช้เป็นเครื่องมือทางการเมืองโดยอ้างเหตุผลความมั่นคง ฉะนั้น จึงควรถือว่าตัวบทชุดนี้เป็นงานประพันธ์ “เยี่ยงวรรณกรรม” ที่ต้องการความรู้ทางประวัติศาสตร์ผสมผสานกับข้อมูลจากสถานการณ์จริง เพื่อให้ตัวบทเป็น “เชื้อ” ทางอารมณ์/ความรู้สึกตามเจตนาของรัฐ นั่นคือให้เชื่อว่าโยดะยาคือภัยสำหรับพม่า เพราะเป็น “เพื่อนบ้านที่ต้องระวังอยู่เสมอ”¹ ด้วยเหตุนี้ ผู้วิจัยจึงอาศัยการรื้อตัวบทเพื่อให้เห็นโครงสร้าง เข้าถึงความหมาย และสามารถตีค่าตัวบทอย่างอิสระจากบริบทที่ไทยกับพม่าอาจรับรู้ต่างกัน

1. ความนำ

ในการศึกษาการรับรู้และความเข้าใจของพม่าที่มีต่อไทย หรือ โยดะยา² ในภาษาพม่านั้น ผู้วิจัยได้อาศัยข้อมูลปฐมภูมิที่เป็นภาคปฏิบัติหนึ่งของวาทกรรม “ภัยของชาติ” ของรัฐพม่า ประเภทตัวบท (text) จากตำราเรียนสังคมศึกษาระดับพิเศษ (จากนี้ไปจะขอเรียกว่า ตำราฯฉบับพิเศษ) เรื่อง “ความสัมพันธ์เมียนมา-โยดะยา” ซึ่งมีแก่นเรื่อง (theme) “ภัยโยดะยา” เป็นสาระหลัก ตำราฯฉบับพิเศษนี้น่าจะถือเป็น

^{*} สนับสนุนโดยสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.) ภายใต้ชุดโครงการ “ไทยในการรับรู้และความเข้าใจของประเทศเพื่อนบ้าน” นำทีมวิจัยโดย ดร.สุเนตร ชุตินธรานนท์ สถาบันเอเชียศึกษา จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย 2551

¹ อ้างจากชื่อหนังสือ เขียนโดย จอห์นฮอร์ธ เป็นหนังสือที่ขยายความจากตำราเรียนเพื่อเผยแพร่ทั่วไป

² คำว่า “โยดะยา” นั้นเป็นคำที่พม่าใช้เรียก “ไทย” โดยปกติอยู่แล้ว หากคำนี้ให้ความหมายในทางลบ (ดู วิรัช นิยมธรรม, 2545)

ส่วนขยายหรือตัวบทเสริม (plug-in text) ให้กับตัวบทแม่ (host text)³ ในตำราเรียนสังคมศึกษาฉบับมาตรฐานของพม่า (จากนี้ไปจะขอเรียกว่า ตำราฯฉบับมาตรฐาน) ซึ่งมีแก่นเรื่อง “ภัยลัทธิล่าอาณานิคม” ตัวบทจากตำราทั้ง 2 ชุดประสานกันเพราะต่างมีแก่นเรื่อง “ภัยต่างชาติ” ที่แจ่มแจ้งให้เชื่อว่าการเสียเอกราช ความด้อยพัฒนา และความไม่สงบภายในของพม่ามีเหตุมาจาก “ภัยจงใจ”⁴ จากภายนอก โลกภายนอกสำหรับพม่าจึงดูน่ากลัวและไม่น่าวางใจ โดยเฉพาะภัยจากโยคยะยาซึ่งตำราฯฉบับพิเศษรำพัน⁵ไว้มาก ดังนั้น การวิจัยนี้จึงมีวัตถุประสงค์เพื่อต้องการเผยแพร่ความรู้ (episteme)⁶ ของรัฐพม่าต่อโยคยะยาในมิติ “ภยากติ”⁷ หรือ “อคติเพราะกลัวภัย” จากตัวบทในตำราฯดังกล่าว นอกจากนี้ ผู้วิจัยยังเชื่อว่าตัวบทนี้ส่อเค้าว่าจะเป็นแบบฉบับ (stereotype) ให้แก่ภัยของชาติได้ในมิติความมั่นคง การเมือง และเศรษฐกิจของพม่าในอนาคต ส่วนเหตุที่ตัวบทเผยแพร่ในรูปแบบตำราเรียน จึงคาดว่าตัวบทภัยโยคยะยาชุดนี้น่าจะเป็น “พิมพ์เขียว” เพื่อการผลิตซ้ำวาทกรรมภัยของชาติในส่วนที่ถือว่าเป็นภัยต่างชาติให้ดำรงอยู่ในโลกทัศน์ของพม่าต่อไป

1.1 สถานะของตัวบท

ในเบื้องต้น ผู้วิจัยพบว่าตัวบทนำเสนอภัยโยคยะยาโดยเชื่อมโยงกับข้อเท็จจริง เพื่อพยายามจะบอกว่าเกิดอะไรขึ้นและทำไมจึงต้องเกิด ส่วนคำตอบก็จะเป็นคำชี้แจงสร้างความเข้าใจในประเด็นต่าง ๆ เพื่อสร้างความหมายใหม่ให้แก่โยคยะยา แล้วถ่ายทอดความหมายนั้นสู่การรับรู้ในสังคมโดยผ่านระบบการศึกษาซึ่งง่ายต่อการครอบงำ เพราะหากเทียบเคียงกับ “โยคยะยา” ในบริบทเดิมของสังคมพม่า นับว่าตัวบทได้ให้ความหมายแก่โยคยะยาแตกต่างไปจากการรับรู้ทั่วไป⁸ และหากอ้างอิงพจนานุกรมฉบับ

³ เป็นศัพท์ทางคอมพิวเตอร์ plug-in หมายถึงซอฟต์แวร์เสริมที่เชื่อมต่อกับซอฟต์แวร์หลักหรือ host เพื่อเพิ่มประสิทธิภาพหรือคุณสมบัติใหม่ อุปมาว่าตัวบทภัยโยคยะยาเชื่อมต่อกับตัวบทภัยอาณานิคม ก็เพื่อเสริมวาทกรรม “ภัยของชาติ-ภัยต่างชาติ” ให้แข็งแกร่งหรือมีให้ทันสมัย

⁴ กำหนดศัพท์โดยอาศัยแนวคิดนิยัตินิยม (determinism) ที่เชื่อว่าการกระทำของมนุษย์ถูกกำหนดไว้แล้วด้วยปฐมเหตุทางวัตถุหรือจิตใจ ซึ่งต่างจากชะตาธิชิตินิยม (fatalism) ซึ่งเชื่อว่ามีหนทางเลี่ยงได้ กล่าวคือ ในสายตาวาณานัน ภัยโยคยะยาไม่เกิดจากความปรารถนาในทรัพยากรด้วยความโลภ พม่าจึงน่าจะอาศัยแนวคิดนิยัตินิยมเพื่ออ้างว่าภัยต่างชาติของพม่ายังมีอยู่ เหตุเพราะพมามั่งคั่งด้วยทรัพยากรและอยู่ใกล้โยคยะยาเพื่อนบ้านที่ไม่น่าวางใจ

⁵ คำว่า “รำพัน” สื่อความหมายว่าตัวบทใช้ภาษาแบบพรรณนาตามอารมณ์ขุนเคื่อง การใช้ภาษารำพันเรื่องราวเช่นนี้น่าจะเป็นแบบฉบับของการกล่าววิจารณ์ภัยต่างชาติและภัยของชาติ พบไม่เฉพาะในตำราเรียนเท่านั้น แต่ยังใช้อย่างเข้มข้นในคำกล่าวประณามศัตรูของชาติโดยเฉพาะจากมวลชนของรัฐ

⁶ ภาษากรีกหมายถึง knowledge เป็นคำที่ Michel Foucault ใช้หมายถึงกรอบความรู้/คิดที่กำหนดความเข้าใจ ณ เวลานั้นโดยมิรู้ในงานวิจัยนี้ตั้งใจที่จะบอกว่าในสังคมพม่านั้น ภูมิภาวะทางสังคม วัฒนธรรม และการเมืองอาจฝังอยู่ในจิตใต้สำนึกของพลเมืองพม่า เพราะถูกปลูกฝังด้วยระบบการศึกษา ระบบรัฐการ และสื่อทางการของรัฐ

⁷ ในทางพุทธศาสนา ภยากติ ถือเป็นอคติ (ความลำเอียง) แบบหนึ่งใน 4 แบบ อันประกอบด้วย จันทาคติ อคติเพราะรัก; โทสาคติ อคติเพราะโกรธ; โมหาคติ อคติเพราะหลง และภยากติ อคติเพราะกลัว อาทิ เกรงใจ เกรงอิทธิพล หรือเกรงเสียเปรียบ เป็นต้น

⁸ จากการสำรวจทัศนคติของชาวพม่าต่อโยคยะยา โดยการสัมภาษณ์และการค้นคว้าเอกสาร ได้ข้อสรุปว่า เอกสารเก่าพม่าจะเอ่ยถึงโยคยะยาในด้านการสงครามในอดีต การแลกเปลี่ยนทางวัฒนธรรมและวรรณกรรม แต่ในปัจจุบัน ภาคประชาชนเห็นแผ่นดิน

ราชบัณฑิตยสภา (ค.ศ. 1991) คำว่า “โยดะยา” จะมีความหมายเพียง “นามประเทศไทยซึ่งชาวเมียนมาใช้มาแต่เดิม (ภาษาบาลี ว่า อยุธยา)”⁹ พร้อมกันนี้ พจนานุกรมพม่ายังให้ลูกศัพท์ที่สะท้อนวัฒนธรรมโยดะยา ได้แก่ ลายโยดะยา (ลายกนก) เพลงโยดะยา รำโยดะยา และไก่โยดะยา ถ้าอาศัยเอกสารประเภทพงศาวดารของฝ่ายพม่า โยดะยาจะได้รับการอ้างถึงเฉพาะในเรื่องราวการสงครามระหว่างอาณาจักรเมียนมากับอยุธยาเท่านั้น¹⁰ ดังนั้น คำโยดะยาจึงเป็นศัพท์ทางวัฒนธรรม และได้มีความหมายในทางการเมืองอย่างในตำราฉบับพิเศษ ซึ่งตีพิมพ์และใช้ในปี ค.ศ. 2001 โยดะยาจึงเพิ่งถูกสร้างเพื่อให้มีความหมายปลูกฝังภาคี หรือ ความระแวงภัยจากต่างชาติ¹¹

ก่อนที่จะมีการผลิตตำราฉบับพิเศษนั้น ตัวบท “ภัยต่างชาติ” มีอยู่ก่อนแล้วในตำราเรียนของพม่าโดยเนื้อหา ตัวบทจะเน้นการสร้างราชอาณาจักรโบราณ การสูญเสียเอกราช และการต่อสู้เพื่อเอกราช ส่วนโดยเป้าหมาย ตัวบทนั้นควรต้องถือเป็นวาทกรรมการเมือง (political discourse) เพราะรัฐพม่าได้ยึดถือไว้อย่างเหนียวแน่นให้เป็นอุดมการณ์แม่แบบเพื่อสร้างชาติเอกภาพที่ความเป็นเมียนมาครองอำนาจนำ (hegemony)¹² และรัฐพม่ายังได้ใช้ตัวบทเดิมนี้เป็นแก่นเรื่องในการเขียนประวัติศาสตร์แห่งชาติเพื่อการปลูกฝังอบรมในระบบการศึกษา ตัวบทซึ่งรัฐพม่าสร้างขึ้นนั้นจะพรรณนาความเป็นมาของเมียนมา¹³ ว่ามีความเป็นปึกแผ่นและยิ่งใหญ่มาก่อนที่จะถูกคุกคามจากเจ้าอาณานิคมอังกฤษและ

โยดะยาเป็นแหล่งอาชีพและรายได้ หากเป็นกลุ่มต่อต้านรัฐพม่าก็จะอาศัยพื้นที่โยดะยาในการปฏิบัติการทางการเมือง และเป็นหน้าด่านของการนำประชาธิปไตยไปสู่ประเทศพม่า อย่างไรก็ตาม รัฐพม่ากลับมองว่าโยดะยาเป็นภัยด้านความมั่นคง

⁹ พจนานุกรมพม่าฉบับเดิมที่ตีพิมพ์เมื่อปี ค.ศ. 1979 โดยราชบัณฑิตยสภานั้น มิได้ตั้งศัพท์โยดะยาไว้ จะมีแต่ศัพท์ทางวัฒนธรรมเท่านั้น จึงไม่ปรากฏนิยามเช่นในฉบับ ค.ศ. 1991 ที่กล่าวชัดว่าโยดะยาเป็นนามประเทศหรือชนชาติ ที่กร่อนมาจากคำ “อยุธยา”

¹⁰ อาจศึกษาได้จากพงศาวดารพม่าฉบับหอแก้วที่เคยมีการแปลบางส่วนเป็นภาษาไทยโดยนายต่อ ของฉบับสำนักพิมพ์มติชน พิมพ์ ในชื่อมหาวงศ์ พงศาวดารพม่า 2545

¹¹ ความเชื่อว่ารัฐพม่ามีภาคีต่อภัยต่างชาติเป็นเพียงการคาดคะเน แต่ก็มักจะยอมรับกันว่าเป็นจริง ดังในบทบรรณาธิการ น.ส.พ.ไทยรัฐ ฉบับวันที่ 16 พฤษภาคม 2551 เขียนวิจารณ์รัฐบาลพม่าไว้ว่า “รัฐบาลทหารพม่าชักช้าไม่ยอมเปิดประเทศให้นานาชาติเข้าไปช่วยเหลือ (ผู้ประสพภัยพายุไซโคลนนาร์กีส) เพราะถูกครอบงำด้วย “ภยากติ” กลัวต่างชาติ โดยเฉพาะสหรัฐฯและโลกตะวันตกจะเข้าไปปลั่งความลับ เข้าไปจับผิดเรื่องการละเมิดสิทธิมนุษยชน หรือการลงประชามติรับรองร่างรัฐธรรมนูญ หรืออาจกลัวว่าจะเข้าไปแพร่ระบาดโรคประชาธิปไตย จึงยื่นกรานเอาแต่เงินกับของ “ไม่เอาคน” อย่างไรก็ตาม ความกังวลที่คล้ายกันในเชิงภยากติแต่มีลักษณะเป็นสากลมากกว่า ก็คือความกลัวในภัยจากลัทธิจักรวรรดินิยมแนวใหม่ ที่แม้แต่ในวงวิชาการเองก็มีการถกถึงภัยดังกล่าว (อาจอ่านความคิดต่อเรื่องแต่งแนวล้านกบปของเจ้าอาณานิคมหรือ anti-hero ในนิยายฉากหลังพม่า ของ จอร์จ ออร์เวลล์ โดย สุริยา สุไลมาน, 2549)

¹² “อำนาจนำ” ทราบว่าเป็นคำที่เกซีเยร เดสเซพีระ แปลจาก hegemony ตามแนวคิดของ Antonio Gramsci ในงานวิจัยนี้ยังได้อาศัยคำนี้เพื่อจะอ้างว่ากองทัพแห่งชาติของเมียนมามีอำนาจนำทางการเมือง และในการผลิตซ้ำตัวบท “ภัยต่างชาติ” เพื่อตอกย้ำอุดมการณ์สหภาพที่เน้นความเป็นเอกภาพ และบดบังอุดมการณ์อื่นของกลุ่มต่อต้านรัฐ นั่นคือ อุดมการณ์สหพันธรัฐ(federal) ของชนกลุ่มน้อย และอุดมการณ์เสรีประชาธิปไตยของกลุ่ม 1988

¹³ คำว่า “พม่า” และ “เมียนมา” ในงานวิจัยนี้ ใช้ต่างกัน โดยจะขอใช้พม่าโดยทั่วไป (อ้างจดหมายข่าวราชบัณฑิตยสถาน ปีที่ 1 ฉบับที่ 6 มิถุนายน, 2532) และจะใช้เมียนมาต่อเมื่ออ้างเอกสารพม่า ส่วนในภาษาไทยมักเขียนว่า “เมียนมาร์” เพราะถ่ายอักษรตามภาษาอังกฤษ (Myanmar) แต่เนื่องจากผู้วิจัยถ่ายตามอักษรพม่า (เมียนมา : ย ~ เอีย) จึงไม่จำเป็นต้องมี ร์ ให้รกตา

ฟาสซิสต์ญี่ปุ่นในภายหลัง ส่วนการได้เอกราชนั้นก็ได้อาศัยพลังสามัคคีของชนในชาติและการมีผู้นำที่รักชาติอย่างแท้จริง ตัวอย่างเช่นนี้ผ่านการผลิตซ้ำทางความหมายในหลายรูปลักษณะอย่างสืบเนื่อง จนบังเกิดเป็นมโนทัศน์ภัยต่างชาตินี้มีนัยสำคัญต่อการคงรูปแบบวิถีการเมืองการปกครองของพม่าที่ผู้นำต้องมาจากกองทัพ ประวัติศาสตร์แห่งชาติของพม่าจึงเป็นประวัติศาสตร์แห่งการต่อสู้กับภัยคุกคามจากต่างชาติเป็นแกนของเรื่อง¹⁴

ในการสร้างตัวบทประวัติศาสตร์แห่งชาตินั้น รัฐพม่าจะอาศัยความจริงเชิงข้อเท็จจริง (factual truth) ผสมผสานด้วยความจริงเชิงเหตุผล (rational truth)¹⁵ เพื่อสร้างความรับรู้และความคิดแบบตรรกะ (logic) อันเรียบง่ายแบบคู่ตรงข้าม (binary opposition) หรือทวิลักษณ์ตรงข้าม¹⁶ อาทิ จริง/เท็จ ถูก/ผิด และดี/ร้าย โดยอาศัยอุดมการณ์พุทธชาตินิยม (Buddhist nationalism)¹⁷ ซึ่งมีทวิลักษณ์ขัดแย้ง เป็นแนวทางในการตีความ ดังนั้น “ต่างชาติ” ที่ถือเป็นภัยจึงถูกฉายให้คมชัดโดยไม่ก้ำกึ่งหรือซ้อนทับกับ “ชาติเรา” และนิยามต่างชาติอย่างตายตัวให้เป็น “พวกอื่น” ที่กระทำการคุกคามเอกราชและอธิปไตยของ “พวกเรา” ซึ่งคือรัฐพม่า ในตำราฉบับพิเศษนั้นอ้างถึงภัยของชาติไว้ชัดเจนทั้งในส่วนของบทนำและปัจฉิมบท โดยระบุว่าภัยโยดะยาเป็น “ภัยอันใหญ่หลวง” ต่อเมียนมา ดังนั้น “โยดะยา” ในตำราชุดนี้จึงเป็นภาพตัวแทนฝ่ายผิดแปลกและร้ายกาจแบบไม่นำให้อภัย แทบไม่ต่างจาก “อังกฤษ” และ “ญี่ปุ่น” ในสมัยอาณานิคมตามที่ปรากฏในตำราฉบับมาตรฐาน ส่วน “เมียนมา” นั้นจะถูกวาดภาพให้เป็นฝ่ายถูกต้องและดีงามจนน่าเห็นใจ

ตำราฉบับมาตรฐานนั้นยังมีการใช้ในระบบการศึกษาของรัฐเรื่อยมาจนถึงปัจจุบัน และมีเนื้อหาไล่เรียงเริ่มจากห้วงก่อนกำเนิดพุทธอาณาจักร (ก่อนคริสต์ศตวรรษที่ 11) - ความรุ่งเรืองของราชอาณาจักร (พุกาม ตองอู อังวะ คองบอง) - ความเสื่อมจากการมีผู้นำขาดปรีชาญาณ (เกิดขึ้นบางช่วงเวลาและช่วงเปลี่ยนผ่านของแต่ละราชวงศ์/อาณาจักร) - การตกเป็นทาสอาณานิคมและฟาสซิสต์อันเจ็บปวด (ผลจากสงครามกับกองทัพอังกฤษ 3 ครั้งและช่วงสงครามโลกครั้งที่ 2) - การต่อสู้เพื่อเอกราช

¹⁴ พม่าปลูกสำนึกเรื่องภัยต่างชาติดังจริงจัง ดังสะท้อนได้จากถ้อยคำปลูกเร้าที่พบได้เสมอ อาทิ “ไม่ยอมให้ใครรวี ไม่มีใครว่า ยอมแพ้ พึ่งพาตัวของตน และกำหนดชะตาตนเอง”; “แผ่นดินพม่า แผ่นดินของเรา อักษรพม่า อักษรของเรา ภาษาพม่า ภาษาของเรา จงรักแผ่นดินพม่า จงเชิดชูอักษรพม่า จงเทิดทูนภาษาพม่า”; “เอาทองไป เอาคนไป แล้วก็สูญเผ่าพันธุ์ นำวันกล้ว”; “กลืนแผ่นดิน ยังไม่สิ้นชาติ แต่สูญชาติ เพราะกลืนคน”; “หากชาดวรรณศิลป์ ก็สิ้นชาติ หากสูญชนชาติ ก็สิ้นแผ่นดิน”; “ก่อนที่จะพวกเขายดินแดนจะกลับคืนแผ่นดินตน ยังได้สาตราหยลงบนชิ้นเนื้อที่ตนไม่กินแล้ว” (วิรัช นิยมธรรม, 2551)

¹⁵ อ้างแนวคิดของ Hannah Arendt (ค.ศ.1906-1975) นักทฤษฎีการเมือง ที่ว่าความจริงเชิงข้อเท็จจริงบอกถึงแนวคิดทางการเมือง (political thought) ส่วนความจริงเชิงเหตุผลบอกถึงข้อคิดทางปรัชญา (philosophical speculation) (ดู สมบัติ จันทวงศ์, 2549 หน้า 15)

¹⁶ คำว่า “ทวิลักษณ์” ในงานวิจัยนี้ เป็นทวิลักษณ์แบบขัดขาน มี 2 แบบ ได้แก่ “ทวิลักษณ์ตรงข้าม” เป็นคุณลักษณะที่ไม่เกิดด้วยกัน เช่น ดีจริง-ร้ายจริง มีดีจริง-สว่างจริง และ “ทวิลักษณ์ขัดแย้ง” เป็นทวิลักษณ์ที่เกิดสลับกันได้ เช่น เดียวดี-เดียวร้าย มีดีบ้าง-สว่างบ้าง ตัวบทภัยโยดะยาสะท้อนว่าการมองโลกด้วยทวิลักษณ์ตรงขามนั้นเกิดจากจิตใจที่มีทวิลักษณ์ขัดแย้ง (กล่าวอีกในหัวข้อที่ 5 บทสรุป)

¹⁷ กล่าวอีกในหัวข้อที่ 4.3 อุดมการณ์ของตัวบท

โดยเด็ดเดี่ยว (ในช่วงสมัยรัฐอาณานิคม) - ความแตกแยกทางชนชาติและวิถีทางการเมือง (สมัยอนุ ค.ศ. 1948-1962) - การสร้างเอกภาพในสมัยสังคมนิยม (สมัยเนวิน ค.ศ. 1962-1988) - และการรักษาเอกภาพในสมัยรัฐบาลทหาร (ค.ศ. 1988-ปัจจุบัน) อย่างไรก็ตาม แกนหลักของเรื่องจะให้น้ำหนักแก่เหตุการณ์ใน 2 สมัยพอกัน คือ สมัยอาณานิคมและสมัยอาณานิคม เหตุนี้จะเป็นเพราะเป็นสองสมัยที่ให้ภาพแทนอันเหมาะสมกับอัตลักษณ์แห่งชาติ (national identity) ที่มีชนชาติพม่าเป็นตัวเอกในการต่อสู้และสร้างความเป็นปึกแผ่นแก่ประเทศเมียนมา ยิ่งไปกว่านั้น ประวัติศาสตร์แห่งชาติ 2 สมัยยังยืนยันมโนทัศน์ต่างชาติไว้อย่างลงตัวเป็นเนื้อเดียวกันกับประวัติศาสตร์กองทัพแห่งชาติ ผลสำเร็จสืบเนื่องของกระบวนการสร้างมโนทัศน์นี้มีประจักษ์อยู่มาก อาทิ ความเรียงยาวชน บทเพลง บทกวี นิยาย การ์ตูน ภาพวาด ภาพยนตร์ พิพิธภัณฑสถาน อนุสาวรีย์ และประติมากรรม¹⁸ ชนต่างชาติที่เป็นภัยต่อเมียนมาและเป็นศัตรูผู้รุกราน จึงได้แก่ เจ้าอาณานิคมอังกฤษ และฟาสซิสต์ญี่ปุ่น ส่วนโยคะยาในตำราฉบับมาตรฐานกล่าวแต่การสงครามในยุคอาณานิคม และมีเนื้อหาคล้ายกับที่กล่าวไว้ในตำราฉบับพิเศษ เพียงแต่ตำราฉบับมาตรฐานเสนอเฉพาะข้อเท็จจริงที่ปรากฏในเอกสารพม่า และไม่มีการเสริมแต่งหรือตีความโต้แย้งความเชื่อของฝ่ายโยคะยาอย่างปรากฏในตำราฉบับพิเศษ

ส่วนเนื้อหาของตำราฉบับพิเศษนั้นเป็นตัวบทเสริมให้แก่ตำราฉบับมาตรฐาน ซึ่งเคยเลือกเรียนรู้ภัยของชาติในสมัยอดีตว่ามีเพียงลัทธิล่าอาณานิคมเป็นภัยต่างชาติเท่านั้น ครั้นเมื่อพม่าเปิดประเทศภายใต้แรงกดดันทางการเมืองและเศรษฐกิจตามกระแสโลกาภิวัตน์นับแต่ ค.ศ. 1988 เป็นต้นมา รัฐพม่าได้หันมาขยายมิติการรับรู้ต่อวาทกรรมภัยต่างชาติ ด้วยการสร้างให้โยคะยาเป็น “ภัยใหม่” ของพม่า¹⁹ ตัวบทเสริมในตำราฉบับพิเศษ ซึ่งต่อยอดภัยของชาติยุคใหม่นั้น ได้นิยาม “โยคะยา” ว่าเป็น “เพื่อนบ้านที่ไม่จริงใจ” และเป็น “เพื่อนบ้านที่ต้องเฝ้าระวัง” ภาคปฏิบัติของวาทกรรมที่สำคัญของรัฐบาลพม่าในการเผยแพร่ภัยโยคะยามีปรากฏเป็นรูปธรรมบ้างแล้ว โดยเฉพาะการผลิตตำราฉบับพิเศษดังกล่าว ก่อนหน้านั้นมีการประณามไทยผ่านสื่อของรัฐในรูปแบบของสิ่งพิมพ์ การแสดงพลังมวลชน และการปลุกกระแสชาวลื้อเพื่อต่อต้านสินค้าไทย อีกทั้ง มีการสร้างอนุสาวรีย์วีรกรรมขึ้นหลายแห่งเพื่อสื่อเจตนาเชิดชูสถาบันผู้นำ อาทิ อนุสาวรีย์บุเรงนองที่ตองอู รวมถึงเมืองชายแดนไทย-พม่า ณ อำเภอท่าลี่และเกาะสอง ส่วนอนุสาวรีย์สามกษัตริย์ ได้แก่ อโนรธา บุเรงนอง และอลองพญา นั้น ครั้งแรกสร้างในพื้นที่เปิด ณ หน้าพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ เมืองย่างกุ้ง ส่วนอีกครั้ง ได้สร้างอนุสาวรีย์สามกษัตริย์นั้นอีกในพื้นที่ปิด โดยตั้งตระหง่านใกล้เนินดอยในเขตกองทัพ ณ เมืองเนปีดอ ราชธานีแห่งใหม่

¹⁸ ตัวอย่างประวัติศาสตร์นิพนธ์แบบชาตินิยมและการต่อสู้กับเจ้าอาณานิคม ที่เขียนโดยนักวิชาการพม่า และมีการแปลเป็นภาษาไทย ได้แก่ A History of Burma ของ Maung Htin Aung (แปลโดย เพ็ชร สุมิตร, 2519) และ Burma's struggle against British Imperialism 1885-1895 ของ Ni Ni Myint (แปลโดย จุลอง สุนทรวาณิชย์, 2543)

¹⁹ ใช้คู่กับ “ภัยเก่า” ซึ่งหมายถึงภัยจากลัทธิอาณานิคม ส่วนภัย “ภัยใหม่” พม่าจะหมายถึงภัยลัทธิอาณานิคมแนวใหม่ ความต่างคือ ภัยเก่าทำให้สูญเสียเอกราช ส่วนภัยใหม่จะทำให้สูญเสียเอกภาพ (กล่าวใน 3.4 มโนทัศน์รัฐเหยื่อ กรณี เมียนมา)

ของพม่า ผู้วิจัยเชื่อว่าภาคปฏิบัติดังกล่าว²⁰น่าจะมีเจตนาเพื่อต่อยอดหรือไม่ก็ซ่อนทับมโนทัศน์ “ทาสอาณานิคม” ในอดีตของพม่า และ “วีรบุรุษแห่งเอกราช” ของนายพลอองซาน ซึ่งเคยปรากฏในตำราเรียน และในรูปแบบอนุสาวรีย์มาก่อน มโนทัศน์ใหม่ของพม่าได้กำหนดโครงเรื่องย้อนเวลาล่วงไปในยุคสมัยก่อนอาณานิคม คือ “ราชอาณาจักรเมียนมา” และ “วีรกษัตริย์เมียนมา” ทั้งนี้เพื่อยืนยันบทบาทสืบเนื่องของผู้นำกองทัพในการพัฒนาประเทศให้มั่นคง ยิ่งใหญ่ และทันสมัย อย่างไรก็ตาม มีข้อสังเกตว่าโครงเรื่องของตำราฉบับพิเศษที่ว่าด้วยภัยโยคะยานั้น ยังคงยึดติดอยู่กับวิธีคิดแบบเดิมของการเขียนประวัติศาสตร์ขมขึ้นอย่าง “ผู้แพ้” “ผู้ถูกกระทำ” หรือ “ผู้ถูกรังแก” คล้ายกับตำราฉบับมาตรฐานของพม่าที่ว่าด้วยภัยลัทธิล่าอาณานิคม

ผู้วิจัยตั้งข้อสังเกตในเบื้องต้นต่อดำราของพม่าไว้ว่า ประเทศพม่าเป็นอดีตอาณานิคมที่สร้างรัฐชาติให้เป็นรูปธรรมขึ้นได้ด้วยอุดมการณ์ชาตินิยม และหากจะจัดรูปแบบชาตินิยมของพม่าโดยดูเนื้อหาจากตำราฉบับมาตรฐานแล้ว จะพบว่าตำราดังกล่าวอาศัยอุดมการณ์ชาตินิยม 2 แบบในการวางโครงเรื่องสำหรับการเขียนประวัติศาสตร์แห่งชาติ²¹ ได้แก่ ชาตินิยมแบบอนุรักษ์ (Conservative Nationalism) และชาตินิยมแบบต่อต้านการล่าอาณานิคม (Anti-Colonial Nationalism) เพราะเนื้อหาในตำราดังกล่าวจะพรรณนาถึงอดีตอาณาจักรพุกาม-ตองอู-อังวะอันยิ่งใหญ่ รุ่งเรือง และสงบสุข และตำรายังตีแผ่การถูกคุกคามและการต่อสู้กับเจ้าอาณานิคมเพื่ออิสรภาพทางการเมือง เศรษฐกิจ และสังคม อีกทั้งยังแสดงน้ำเสียงขุ่นเคืองต่อการต้องตกเป็นอาณานิคมของต่างชาติ ส่วนตำราฉบับพิเศษซึ่งผลิตเสริมในภายหลังนั้น ได้ให้ภาพโยคะยาว่ายึดถือในชาตินิยมแบบขยายอำนาจ (Expansionist Nationalism) นั่นคือ โยคะยาเป็นรัฐก้าวร้าวและนิยมการแผ่อิทธิพลและขยายดินแดน การนำเสนอเนื้อหาที่ให้ภาพโยคะยาเป็นรัฐเกเร (rogue state) สำหรับประเทศเพื่อนบ้านเช่นนี้ จึงบอกได้ว่าตำราได้เพิ่มความเข้มข้นให้กับอุดมการณ์ชาตินิยมแบบอนุรักษ์แก่พม่า เหตุเพราะตำราฯมีเนื้อหาที่สร้างความรู้สึกว่าชาติของตนกำลังถูกคุกคามจากภัยภายนอกคือโยคะยา ดังพบว่าในตำราฉบับพิเศษนั้น โยคะยาถูกกล่าวหาว่านิยมลัทธิมหาโยคะยา (Pan-Thaiism) มาแต่อดีตตั้งแต่สมัยรามคำแหงแห่งสุโขทัย ภายหลังโยคะยายังนิยมลัทธิมหาชนชาตินิยมแบบนาซีและฟาสซิสต์ในสมัยจอมพล ป. พิบูลสงคราม (ตำราเรียกย่อว่า พิบูล) และปัจจุบันตำรายังเห็นว่าท่าทีของโยคะยาล้ำลายจะพยายามมีอิทธิพลต่อเมียนมาเพื่อหวังเอาเปรียบทางเศรษฐกิจและความมั่นคง ด้วยการประกาศนโยบายเปลี่ยนนามรบเป็นนามการค้า และสนับสนุนผู้ก่อการร้ายโดยอ้างศูนย์อพยพและการปราบปรามยาเสพติดเป็นฉากหน้า

1.2 คุณค่าของตัวบท

²⁰ พม่าสร้างภาคปฏิบัติเพื่อตอกย้ำชาตินิยมเมียนมา ด้วยการประกาศวีรกรรมของกษัตริย์ที่สร้างอาณาจักรเมียนมาให้เป็นปึกแผ่นใน 3 ยุคสมัย ได้แก่ สมัยอโนรธา สมัยนุเรนอง และสมัยอลองพญา แต่กระนั้นกลับมีการสร้างเพียงอนุสาวรีย์ของวีรบุรุษนายพลอองซานเท่านั้นที่ตั้งตามเมืองสำคัญ การสร้างอนุสาวรีย์วีรกษัตริย์เพิ่งมีขึ้นในสมัยรัฐบาลทหาร

²¹ อ้างแนวคิดการจำแนกอุดมการณ์ชาตินิยม ของ Andrew Heywood ,2002 (เว็บอร์ดประเทศไทย)

การเกิดกรณีนี้ที่แม่ “ภัยโยดะยา” ที่รัฐพม่าให้กำเนิดในรูปแบบของตำราเรียน และฝ่ายโยดะยาเองก็ตอบโต้ผ่านสื่อด้วยนั้น อาจบอกได้ว่าตัวบทนี้ต้องมีนัยสำคัญเป็นพิเศษทั้งต่อเมียนมาและต่อโยดะยา สำหรับเมียนมานั้น มีการใช้ปฏิบัติการของรัฐเพื่อทำให้วาทกรรมภัยโยดะยาเข้าถึงพื้นที่สั่งการหรือพื้นที่หวงห้ามอย่างเป็นระบบ อาทิ โรงเรียน กองทัพ ห้องสมุด สื่อโฆษณาการ และมวลชนรัฐ ส่วนฝ่ายโยดะยาก็มีการยกระดับการตอบโต้ตำราชุดนั้นว่าเป็นการหลอ่สถาบันพระมหากษัตริย์และกระทบสถาบันทหาร ส่วนสื่อมวลชนก็ขยายผลจนเรื่องเกือบจะบานปลาย อย่างไรก็ตาม แม้เรื่องราวครั้งนั้นจะเลือนรางไปแล้ว แต่พม่าในใจของคนไทยและโยดะยาในใจพม่าก็ได้เผยตัวจนเป็นประเด็นให้สองฝ่ายประทะคารมกัน เหตุการณ์ครานั้นจึงควรถือเป็นบทเรียนหนึ่งต่อปัญหาความสัมพันธ์ระหว่างประเทศที่น่าศึกษา

ตำราฉบับพิเศษชุดนี้มี 3 เล่ม เพื่อเผยแพร่ใช้ในระดับการศึกษาขั้นพื้นฐาน ได้แก่ ขั้นต้น ขั้นกลาง และขั้นสูง ทุกเล่มมีโครงเรื่องเดียวกัน ต่างกันที่ความละเอียดของแต่ละประเด็น ภายในเล่มมีรูปประกอบเป็นแผนที่ (อาณาจักรเมียนมาโบราณ เส้นเขตแดน ที่ตั้งของศูนย์อพยพ) และภาพถ่าย (รูปปั้น หน้าปกแบบเรียนประวัติศาสตร์ไทย ภาพวาดพระสุพรรณกัลยา แผ่นโฆษณาภาพยนตร์ บารุจันและสุริโยไท) หน้าปกเป็นสีเขียวเช่นเดียวกับตำราเรียนทั่วไปของพม่า อย่างไรก็ตาม ถึงแม้ตำราฉบับพิเศษชุดนี้จะอาศัยรูปแบบของตำราเรียนเพื่อสามารถเข้าสู่ระบบการศึกษาของรัฐ แต่เมื่อเป็นตำราที่อุบัติขึ้นภายใต้บริบทของความขัดแย้งระหว่างเมียนมากับโยดะยา ตำราชุดนี้จึงมีบทบาทเฉพาะกิจแบบหนังสือแถลงการณ์ของรัฐบาลต่อกรณีปัญหาความมั่นคงหรือปัญหาการเมืองอื่น ๆ อาทิ ภัยคอมมิวนิสต์ ภัยประชาธิปไตย ภัยอเมริกา ฯลฯ พอเมื่อปัญหาความขัดแย้งเมียนมากับโยดะยานั้นคลี่คลาย ตำราก็เหมือนจะหมดภารกิจ จึงไม่ต้องเป็นภาระต่อครูและนักเรียนต้องท่องจำ กระนั้น การปรากฏขึ้นของตำราฉบับพิเศษก็ช่วยให้มุมมองของภาครัฐออกสู่สาธารณะเป็นที่รับรู้ไม่เฉพาะฝ่ายพม่า แต่ยังได้รับการถ่ายทอดเนื้อหาบางส่วนเป็นภาษาอังกฤษและภาษาไทย²² จากการเกิดของตำรายาภายใต้บริบทของวิกฤติความสัมพันธ์ระหว่างสองประเทศ และเป็นตัวบทที่รัฐบาลพม่าประมวลขึ้นโดยอาศัยหลักฐานและมุมมองอันจำกัดนั้น ตัวบทจากตำราฯจึงไม่อาจถือเป็น “ความรู้และความเข้าใจ” ของสังคมพม่าโดยรวมหรือโดยถาวร อย่างไรก็ตาม ผู้วิจัยมิได้ตั้งใจจะบอกว่าการวิจัยชิ้นนี้เริ่มขึ้นด้วยข้อจำกัด เหตุเพราะมิได้อาศัยข้อมูลในมุมมองของชาวพม่าโดยผ่านการสำรวจทัศนคติจากภาคประชาชน ในทางตรงกันข้าม ผู้วิจัยกลับเห็นว่าตำราชุดนี้มีคุณค่าอย่างยิ่ง ด้วยเหตุผล 4 ประการคือ

1) สังคมพม่าแทบไม่มีเรื่องเล่า (narratives) เกี่ยวกับโยดะยาในแบบมุขปาฐะ ที่รัฐพม่าจะอาศัยอ้างอิงเป็นเครื่องมือในการเมืองมาก่อน อย่างตำนานเรื่องพระโคในกรณีของเขมร หรือประวัติศาสตร์เรื่องเจ้าอนุวงศ์ในกรณีของลาว

²² ฉบับที่แปลจากภาษาอังกฤษตีพิมพ์ในหนังสือพิมพ์มติชนรายวัน (...) ส่วนฉบับที่แปลจากภาษาพม่าตีพิมพ์ในสารรัฐจักพม่า ฉบับที่ 15, 2544 ตัวบทของทั้งสองฉบับแปลมาจากตำราฉบับพิเศษสำหรับขั้นต้น ความยาว 12 หน้า

2) ตำราเรียนฉบับพิเศษฉบับนี้ เป็นปรากฏการณ์ใหม่ที่รัฐพม่าได้ดีแผ่เรื่องราวเกี่ยวกับโยดะยาในทางลบให้เข้าสู่กระบวนการบ่มเพาะในระบบการศึกษา

3) ตำราเรียนฉบับพิเศษนี้ช่วยบ่งบอกถึงความยุ่งยากซับซ้อนในความสัมพันธ์ไทย-พม่าในช่วงเวลาที่ผ่านมา

4) คาดว่าในทัศนะของพม่าต่อโยดะยาดังที่ปรากฏในตำราเรียนนี้จะถูกใช้เป็นกรอบความรู้แม่แบบของพม่าในการปลูกกระแสชาตินิยมในอนาคต

ด้วยเหตุผลดังกล่าว ตำราฉบับพิเศษนี้ ซึ่งประมวลเหตุการณ์ความขัดแย้งและวิพากษ์ไทยอย่างจริงจัง จึงย่อมมีคุณูปการต่อฝ่ายไทย ที่จะได้เห็นอดีตผ่านมุมมองของประเทศเพื่อนบ้านใกล้ชิดอย่างพม่า ฉะนั้น หากการวิจัยไม่มีตำราฉบับพิเศษชุดนี้ไว้อ้างอิง การวิจัยในหัวข้อนี้ก็ไม่อาจเป็นไปได้หรืออาจไม่จำเป็น

1.3 สารของตัวบท

ตัวบทนำเสนอความเป็นมาของปัญหาความสัมพันธ์ระหว่างเมียนมากับโยดะยา โดยพยายามสร้างความต่อเนื่องของเหตุการณ์อย่างการเรียบเรียงประวัติศาสตร์ชาติเพื่อยืนยันว่าภัยโยดะยาที่ส่งผลกระทบต่อเมียนมานั้นมีอยู่อย่างแท้จริงนับแต่โบราณกาลจวบจนถึงปัจจุบันและจะมีต่อไปในอนาคต โดยตัวบทได้อ้างถึงข้อเท็จจริงจากหลายแหล่ง อาทิ เอกสารโบราณ ข้อเขียนยุคหลัง ข่าวสารฝ่ายไทย ข่าวสารฝ่ายพม่า และความคิดเห็นจากนักวิชาการ เป็นต้น นอกจากนี้ ตัวบทยังพยายามนำเสนอเหตุปัจจัยของปัญหาอันนำมาสู่เหตุการณ์ความขัดแย้งด้วยการยกเหตุผลเชิงข้อเท็จจริงและเชิงทัศนะสารโดยสังเขปมีดังนี้

ในเชิงข้อเท็จจริง ตัวบทเริ่มด้วยคำชี้แจงถึงความจำเป็นในการเรียบเรียงตำราฉบับพิเศษ ทำนองว่าโยดะยาเป็นฝ่ายคุกคามเมียนมา ตัวบทจึงต้องเปิดเผยข้อเท็จจริง เพื่อเตือนให้ระวังภัยจากโยดะยา จากนั้นจึงเล่าภูมิหลังของโยดะยาในแนวทฤษฎีอพยพว่าโยดะยาคือชนชาติไตที่อพยพมาจากอาณาจักรน่านเจ้า และสร้างประเทศช้ากว่าเมียนมา ภายหลังถูกเมียนมาตีได้อยุธยา พอในยุคอาณานิคมยังถูกชาติตะวันตกคุกคามจนเสียอำนาจอิทธิพล และถูกญี่ปุ่นครอบงำในสมัยสงครามโลกครั้งที่ 2 ส่วนที่โยดะยารอดพ้นจากการเสียเอกราชมาได้ก็เพราะยอมโอนอ่อนแก้มหาอำนาจ จากนั้นตัวบทได้ย้อนไปในสมัยที่เมียนมาต้องทำศึกกับโยดะยาในยุคราชวงศ์ โดยให้เหตุผลว่าเป็นเพราะโยดะยาหวังครอบครองพื้นที่ชายฝั่งตะนาวศรีเพื่อประโยชน์ทางการค้า จึงรุกรานพื้นที่ของเมียนมาก่อน จากนั้นเมียนมาจึงได้ยกทัพมากำราบโยดะยา ในการรบนั้น ตัวบทกล่าวถึงการทำสงครามโดยแสดงให้เห็นว่า โยดะยาเป็นฝ่ายเพลี่ยงพล้ำและพ่ายแพ้ โดยยังกล่าวถึงวีรกรรมของกษัตริย์เมียนมา ได้แก่ ตะเบ็งชเวตี้ บุเรงนอง อลองพญา และมังระ แล้วก็ปลงวีรกรรมของพระนเรศวร ต่อมาตัวบทได้เล่าถึงการสงครามกับโยดะยาในต้นสมัยกรุงธนบุรี (รามาที่ 1-4) และเมื่อคราต้องเผชิญกับภัยอาณานิคม โยดะยาก็มีเจตนาช่วยอังกฤษรุกรานเมียนมา สุดท้ายเมียนมาตกเป็นอาณานิคมของอังกฤษ ฝ่าย

โยเดยานั้นถูกอังกฤษและฝรั่งเศสทยอยยึดไปทีละส่วน และยังคงเสียเปรียบด้วยสนธิสัญญา ส่วนพื้นที่ที่เหลือของโยเดยานั้นถูกกำหนดให้เป็นกันชนระหว่างสองมหาอำนาจ จากนั้นโยเดยาก็พยายามเลียนแบบโลกตะวันตก จนเปลี่ยนแปลงการปกครองและมีรัฐธรรมนูญ ในสมัยพิบูล (ป.พิบูลสงคราม) โยเดยานิยมลัทธิมหาชนชาติและอาศัยญี่ปุ่นยึดรัฐฉานของเมียนมาและพื้นที่บางส่วนของประเทศเพื่อนบ้าน ตัวบทได้เผยภาพลักษณ์ของพิบูลว่าทำให้ลัทธิมหาโยเดยาเป็นจริง พอในสมัยสงครามเย็น โยเดยาใช้นโยบายความมั่นคงโดยร่วมมือกับอเมริกาทำสงครามกับเวียดนามเพื่อต้านภัยคอมมิวนิสต์โดยตั้งฐานทัพอเมริกาในโยเดยาและสร้างพื้นที่กันชนตามแนวชายแดน เมื่ออเมริกาแพ้สงครามเวียดนาม โยเดยาก็ก็นำไปคบกับจีนคอมมิวนิสต์ ตัวบทยังได้กล่าวถึงการรุกรานเมียนมาของจีนขาว โดยความช่วยเหลือของซีไอเอและโยเดยา และการที่โยเดยาช่วยเหลือชนกลุ่มน้อยและกลุ่มต่อต้านเมียนมาในการต่อต้านรัฐบาลเมียนมาเรื่อยมา สุดท้ายตัวบทจึงได้รำพันถึงสภาพปัญหาในปัจจุบัน อาทิ ปัญหาเส้นเขตแดน ปัญหาศูนย์อพยพ ปัญหาการลักลอบค้าทรัพยากรและแรงงาน ปัญหายาเสพติด เป็นต้น

ในเชิงทัศนะ ตัวบทพยายามชี้ให้เห็นว่าผู้นำโยเดยาในอดีตปกครองด้วยระบบอุปถัมภ์ พอถึงสมัยอาณานิคมผู้นำเอาตัวรอดได้ด้วยการอ่อนข้อต่อประเทศล่าอาณานิคม โดยยอมเสียดินแดน เสียอำนาจ อธิปไตย และปล่อยให้ประชาชนยากลำบาก และตัวบทยังอ้างว่าโยเดยาเป็นพวกชนชาตินิยมรุนแรง จึงได้พยายามยึดครองพื้นที่ที่มีชาวไต-ไทในประเทศเพื่อนบ้านเพื่อสร้างจักรวรรดิมหาโยเดยา โดยตัวบทเอ่ยถึงผู้นำโยเดยาที่เคยรุกรานเมียนมา ได้แก่ งามคำแหง พระนราธิวาส งามคำที่ 1 เจ้ากาวิละ งามคำที่ 4 และพิบูลสงคราม พอในสมัยสงครามเย็นโยเดยาได้ใช้นโยบายความมั่นคงฝ่ายเดียวโดยร่วมมือกับอเมริกาเพื่อป้องกันภัยคอมมิวนิสต์ จนถึงขนาดรุกรานประเทศเพื่อนบ้าน แล้วนำมาสู่การสร้างพื้นที่กันชนและการสนับสนุนกลุ่มก่อการกำเริบเพื่อทำสงครามตัวแทน แต่ก็แอบแฝงด้วยการค้ายาเสพติด การค้าอาวุธ และลักลอบค้าทรัพยากร เป็นต้น ตัวบทพยายามแสดงให้เห็นว่าโยเดยาได้สร้างปัญหาอยู่ตลอด พอในสมัยหลังสงครามเย็น โยเดยาประกาศนโยบายเศรษฐกิจเพื่อเปลี่ยนสนามรบเป็นสนามการค้าและนโยบายการเมืองเพื่อแทรกแซงแบบยืดหยุ่น ที่กลับก่อผลกระทบต่อเมียนมาทั้งในด้านความมั่นคง เศรษฐกิจ การเมือง และสังคม โยเดยาได้ปฏิบัติต่อเมียนมาอย่างไม่เป็นธรรม อีกทั้งยังสร้างความเกลียดชังเมียนมาเพื่อประโยชน์ทางการเมืองของผู้นำ โดยสร้างความเกลียดชังผ่านระบบการศึกษาและสื่อต่าง ๆ ตัวบทยังกล่าวว่าโยเดยาไม่จริงใจในการแก้ปัญหาในหลายเรื่อง อย่างกรณีการประท้วงและยึดสถานทูตเมียนมา การให้ร้ายว่าเมียนมาเป็นแหล่งผลิตยาเสพติด เจตนาไม่บริสุทธิ์ในทางการค้า และการก่อเหตุให้เกิดปัญหาชายแดน นอกจากนี้ ตัวบทยังสรุปว่าโยเดยามีอุปนิสัยไม่เหมาะกับการเป็นเพื่อนบ้านที่ดี โดยเหมารวมจากภาพลักษณ์ที่ตัวบทได้สร้างไว้

1.4 วิธีศึกษาตัวบท

ในการศึกษาตัวบทในตำราฉบับพิเศษนั้น ผู้วิจัยกำหนดเป้าหมายของการอ่านไว้ 3 แบบ ได้แก่ การอ่านเพื่อจับใจความ การอ่านเพื่อเผยมโนทัศน์ และการอ่านเพื่อเผยมายาคติ²³ วิธีการอ่านเพื่อจับใจความนั้นจะเป็นการอ่านแบบ “ชื่อตรง” เพื่อดึงเอาแก่นสาระตามที่ตัวบทตั้งใจเสนอ ผลจากการอ่านด้วยวิธีนี้คือใจความ (essence) ของตัวบท ส่วนการอ่านเพื่อเผยมโนทัศน์นั้นเป็นการอ่านแบบ “ซ้ำแหละ” เพื่อค้นหาโครงสร้างของตัวบทในรูปของเหล่ามโนทัศน์ที่สัมพันธ์ยึดโยงกัน ผลที่ได้จากการอ่านด้วยวิธีนี้คือชุดมโนทัศน์ (concepts) และความสัมพันธ์ของเหล่ามโนทัศน์ในตัวบท ส่วนการอ่านเพื่อเผยมายาคตินั้นเป็นการอ่านแบบ “ไม่ชื่อตรง” เพราะต้องอ่านให้พ้นอิทธิพลของตัวบทเพื่อด้านการครอบงำ ไม่ว่าจะเป็นนำไปสู่การคล้อยตามหรือการแข็งขืนก็ตาม ผลที่ได้จากการอ่านด้วยวิธีนี้คือมายาคติที่แฝงภาพพจน์ (figure) เจตนารมณ์ (intention) และอุดมการณ์ (ideology)²⁴ หากกล่าวตามกรรมวิธี การอ่านตัวบทจะเริ่มจากการขจัดเนื้อหาเปลือกเพื่อให้เหลือเพียงเนื้อหาแก่นซึ่งเป็นใจความโดยย่อ จากนั้นจึงตัดแบ่งใจความออกเป็นมโนทัศน์ที่มีนัยสำคัญ สุดท้ายจึงพินิจหามายาคติอันเป็นนัยแฝง

เฉพาะในการศึกษาตัวบทเพื่อเผยมโนทัศน์และมายาคตินั้น ผู้วิจัยได้ปรับใช้วิธีการวิเคราะห์ตัวบท (textual analysis) ในแบบสัญศาสตร์ (semiotics / semiology) ซึ่งพัฒนามาจากแนวคิดของ Ferdinand de Saussure (ค.ศ. 1857-1913) นักภาษาศาสตร์/สัญศาสตร์ชาวสวิส ที่มองว่ามนุษย์เป็นผู้ทำให้สรรพสิ่งมีความหมาย (a creature who gives things meanings) โดยอ้างถึงด้วยสัญญาณ (sign)²⁵ สรรพสิ่งจึงมิได้มีความหมายโดยธรรมชาติ หากจะมีความหมายภายใต้ระบบความสัมพันธ์ (a coherent system of relations) ตามแบบแผนทางสังคม (social practices)²⁶ ดังนั้นความหมายของสัญญาณ (sign) จึงเป็นมโนทัศน์ของความสัมพันธ์ (relational) หาได้อ้างอิง (referential) ถึงโลกแห่งความเป็นจริงไม่ ส่วนตัวบท (text) ก็คือกลุ่มของสัญญาณที่ถูกประกอบสร้างขึ้นมา (construction of signs) ในบริบททางสังคม (social context) ความหมายในตัวบทจึงเป็นร่องรอยทางวัฒนธรรมมากกว่าเป็นเงาความคิดของผู้เขียน ตัวบทจึงย่อมแฝงมายาคติ (myth) ที่อาจลวงผู้อ่านให้หลงเข้าใจไปว่าผู้เขียนเป็นผู้กำหนดความหมาย²⁷ ดังนั้น การอ่านตัวบทภัยโยคะยาจึงควรอ่านโดยคิดเสียว่าผู้เขียนไม่มีอยู่จริง แต่จะ

²³ ในแนวคิดหลังโครงสร้างนิยม (post-structuralism) ของ Roland Barthes คำว่า มายาคติ (myth) คือความหมายแฝงเร้นของสรรพสิ่งหรือสรรพภาวะ อีกนัยหนึ่ง มายาคติเป็นความลวง (illusion) เพียงเพราะเข้าไม่ถึงความจริงแท้ (absolute truth) คำนี้ผู้วิจัยจะใช้แบบอภิภาษา (meta language) เพื่ออธิบายความหมายแฝงเร้นตามวิธีวิทยาเท่านั้น มิได้มีเจตนามองตัวบทที่จะวิเคราะห์ในแง่ลบ

²⁴ ปรับใช้วิธีวิทยาเพื่อการวิเคราะห์เรื่องเล่า (narrative) ของ Algirdas Julien Greimas

²⁵ สัญญาณ (sign) หมายถึงมโนทัศน์ (concept) ที่สื่อความหมายโดยสัมพันธ์กับสัญญาณอื่น ๆ ในรูปของสัญลักษณ์หรือเสียง ตัวอย่างระบบสัญญาณที่ซับซ้อนที่สุดก็คือภาษาของมนุษย์ ภายหลัง Roland Barthes (ค.ศ. 1915-1980) ชาวฝรั่งเศสอาศัยแนวคิดนี้มาพัฒนาจนเป็นรากฐานให้กับวัฒนธรรมศึกษา (cultural Studies) ในแนวโครงสร้างนิยม (structuralism)

²⁶ ตีความจากคำนำโดย Jonathan Culler ใน Course in General Linguistics, xi-xxv ของ Ferdinand de Saussure

²⁷ อ้างความคิดของ Roland Barthes ที่ประกาศถ้อยคำ death of the author

พบเพียงความรู้แบบสหบท (intertextuality)²⁸ ของพม่าเกี่ยวกับโยดะยาภายใต้บริบททางสังคมและการเมืองของพม่า ณ เวลาหนึ่งเท่านั้น และเพื่อสะดวกในการนำเสนอ จึงขอเสนอผลการศึกษาดังกล่าวออกเป็น 2 ระดับ คือ ในระดับผิว (surface level) อันประกอบด้วยใจความกับมโนทัศน์ และในระดับลึก (deep level) อันประกอบด้วยภาพพจน์ เจตนารมณ์ และอุดมการณ์ ดังนี้

ตัวบท ----->

ใจความ ----- มโนทัศน์ / <--- (ระดับผิว)

(ระดับลึก) ---> / ภาพพจน์ ----- เจตนารมณ์ ----- อุดมการณ์

ตัวบทภัยโยดะยานั้นมิเพียงถูกเรียบเรียงขึ้นมาเป็นตำราเรียนเท่านั้น แต่เพราะตัวบทมีเนื้อหาเข้าลักษณะประหนึ่งเป็นแถลงการณ์ของรัฐ (official statement) จึงต้องคาดไว้ว่าตัวบทนี้ถูกสร้างหรือประมวลขึ้นด้วยอุดมการณ์หลัก (dominant ideology)²⁹ ที่อำนาจรัฐตั้งใจครอบงำและควบคุมพลเมืองและเมื่อพิจารณาเนื้อหาตั้งแต่ต้นจนจบ ผู้วิจัยพบว่าตัวบทเต็มไปด้วยข้อวิพากษ์ของรัฐพม่าต่อท่าทีของโยดะยาทั้งในอดีต ปัจจุบัน และอนาคต โดยดำเนินเรื่องด้วยวาทกรรม (speech act) ส่อเจตนาในมนาวอารมณ์ร่วมและมโนสำนึกให้ผู้อ่านมีทัศนคติต่อเมียนมาและมีภยาคติต่อโยดะยา ดังนั้น ตัวบทภัยโยดะยาจึงมีนัยทางการเมืองเด่นชัด และถือเป็นวาทกรรมการเมืองรูปแบบหนึ่งของการรักษาอำนาจนำเพื่อบดบังการรับรู้อื่น จึงเป็นไปได้ว่ารัฐบาลพม่าสั่งให้เรียบเรียงตัวบทภัยโยดะยาก็อเพื่อหมายสร้าง-ดำรง หรือ ปลุก-คืนชีพ (actualize)³⁰ สำนึกแบบภยาคติในสังคมพม่า เหตุเพราะความจำเป็นทางการเมือง³¹

เนื่องจากตัวบทส่อเจตนาเพื่อการครอบงำ (domination) ทางการเมืองการปกครอง ในงานวิจัยนี้จึงต้องถือว่า ตัวบท (text) เป็นภาคปฏิบัติของการสร้างความหมาย โดยถักทอด้วยภาษาขึ้นเป็นมโนทัศน์สำหรับการอ้างอิงเพื่อใช้ยุติการโต้แย้งหรือถกเถียง และมโนทัศน์ (concept) คือหน่วยความหมายซึ่งเป็นองค์ประกอบที่มีนัยสำคัญในโครงสร้างของตัวบท ส่วนภยาคติ (myth of fear)

²⁸ Mikhail Bakhtin เสนอไว้ว่าการผลิตตัวบทจำต้องเกี่ยวโยงตัวบทอื่น ๆ ประดุจแผ่นโมเสกที่ประสานต่อกันเป็นพื้น และ Julia Kristeva มองว่าตัวบทเป็นการบรรจบกันของเหล่าตัวบทและรหัสนานา (the text is an intersection of texts and codes) ดังนั้นการผลิตตัวบทก็คือการเลือกหยิบยืมบรรดาตัวบทเดิม ๆ มาร้อยเรียงเสียใหม่เพื่อสื่อความหมายอย่างหนึ่ง

²⁹ อ่างแนวคิดการจัดประเภทอุดมการณ์ของ หลุยส์ อัลธุสแซร์ (Louis Althusser) (อ้างใน กาญจนา แก้วเทพ 2551 หน้า 219)

³⁰ คำนี้มีความหมายเกี่ยวเนื่องกับคำว่า สะกด (virtualized) อาทิ ครั้นพระจันทร์เต็มดวง ผิดบิที่ถูกระงับอยู่ในโลงก็ถูกปลุกขึ้นมาหลอกลอน

³¹ การสร้างความสามัคคีเป็นคำอ้างทางการเมือง ภยาคติเป็นเป้าหมายหนึ่ง แต่ผลกระทบอาจไม่ธรรมดา ดังที่พระไพศาล วิสาโลกล่าวว่า “อคติอันเนื่องจากความกลัว หรือภยาคตินั้น สามารถปลุ่แต่งให้เราเห็นเชือกเป็นงู เห็นหมูเป็นช้าง และเห็นกวางเป็นเสือไปได้ไม่ยาก ด้วยเหตุนี้ความผิดพลาดอย่างไม่ตั้งใจของฝ่ายตรงข้ามแม้เพียงเล็กน้อย สามารถกลายเป็นเรื่องใหญ่โตได้ทันที เมื่อผู้คนเกิดภยาคติขึ้นมา” (เครือข่ายพุทธิกา <http://budnet.info> และ <http://www.phrathai.net/node/1023> 18 พฤษภาคม 2551)

เป็นนัยแฝง (connotation) เชิงอคติที่เข้าสวมรอยนัยตรง (denotation) เพื่อสร้างสำนึกกระแวงภัย หากกล่าวโดยย่อถึงสาระและเป้าหมายของตำราฉบับพิเศษนี้ ตัวบทว่าด้วย “ภัยโยคยะ” จึงเป็นชุดความรู้ที่ประกอบสร้างขึ้นด้วยมโนทัศน์ “ภัยต่างชาติ” เพื่อรองรับการตอกย้ำโนสำนึกแบบ “ภยากติ” นั่นเอง

อนึ่ง ในการศึกษาตัวบทดังกล่าว ผู้วิจัยได้ละการวิพากษ์วิจารณ์ถึงข้อเท็จจริงในตัวบท และจะไม่อาศัยการตีความตามบริบททางการเมืองของพม่าในช่วงที่ตัวบทอุบัติขึ้นมา³² เพราะตระหนักอยู่ว่า รัฐบาลไทยยังยึดถือความรู้ชุดหนึ่งซึ่งมีอำนาจนำในการตีความอยู่แล้ว³³ ส่วนการนำเสนอผลการวิจัยนั้น จะจำแนกเสนอเป็น 3 ประเด็น ได้แก่ **ใจความ**ของตัวบทเพื่อเผยแพร่สำคัญตามโครงเรื่องในตำราฉบับพิเศษ **มโนทัศน์**ในตัวบทเพื่อเผยแพร่นัยความหมายที่มีนัยสำคัญต่อการประกอบสร้างตัวบทในตำราฯ และ**มายาคติ**ในตัวบทเพื่อเผยแพร่กระบวนการสร้างความหมายตามจารีตการสร้างตัวบทภัยต่างชาติของรัฐบาลพม่า

2. ใจความของตัวบท

ตำราฉบับพิเศษของพม่าว่าด้วย “ความสัมพันธ์เมียนมา-โยคยะ” ซึ่งมีเนื้อหาตีแผ่ “ภัยโยคยะ” นั้น เป็นตัวบทแบบความเรียงประวัติศาสตร์ ที่ร้อยเรียงอดีตของโยคยาก่อนสมัยรัฐชาติมาจนถึงสมัยปัจจุบัน ตำราฯ จำแนกเนื้อหาออกเป็น 10 บท ได้แก่ บทนำ, ภูมิหลังของประเทศโยคยะ, สงครามเมียนมา-โยคยะในยุคราชวงศ์เมียนมา, เหตุการณ์โยคยะในช่วงหลังคริสต์ศตวรรษที่ 18, การก่อเกิดและการใช้ลัทธิมหาโยคยะ, ความคิดของโยคยะต่อประเทศเพื่อนบ้าน, นโยบายความมั่นคงแห่งชาติของโยคยะและเจตนาต่อเมียนมา, ปัญหาระหว่างเมียนมากับโยคยะ, ท่าทีความสัมพันธ์เมียนมา-โยคยะ และปัจจุณบท

ตำราฉบับพิเศษที่ใช้ในการวิเคราะห์ตัวบท เป็นตำราฯ สำหรับชั้นเรียนระดับสูง (ชั้น 9-10) ซึ่งมีเนื้อหาละเอียดมากกว่าตำราฯ สำหรับระดับต้นและระดับกลาง³⁴ แต่เนื่องจากตำราฉบับพิเศษมีความยาวถึง 163 หน้า ผู้วิจัยจึงย่อตัวบทให้ได้ใจความสำคัญเหลือเพียง 1 ใน 3 ของตัวบทจริง อย่างไรก็ตาม สาระสำคัญมีเสนอเกือบครบถ้วน ทั้งในด้านสาระหลักและน้ำเสียงของตำราฯ ในระดับหนึ่ง นอกจากนี้ ใน

³² สำหรับประเด็นข้อนี้ ศึกษาได้จากผลงานวิจัยของ พลพิมล ตรีโชติ ซึ่งอยู่ภายใต้ชุดโครงการเดียวกันนี้

³³ “ความรู้ชุดหนึ่ง” ในฝ่ายไทยต่อกรณีเดียวกันนี้เป็นแค่การตอบโต้โดยภาครัฐและเสียงสะท้อนก้องผ่านสื่ออยู่ระยะหนึ่งเท่านั้น และไม่ได้หวัดถึงขนาดต้องเขียนเป็นตำราในแบบพม่า อย่างไรก็ตาม ในวงวิชาการไทยกลับสนใจการตรวจสอบสังคมไทย ด้วยกรรมวิธีการวิจัยเพื่อวิพากษ์ตัวเองมากกว่าวิพากษ์พม่า ดังเห็นได้จากชุดวิจัยนำโดยสุนทร ชุตินทรานนท์และคณะ (2549) ในเรื่อง “พม่าในแบบเรียนไทย” โดยนิติยาภรณ์-มาโนช พรหมปัญญา (หน้า 128-170) และกรณีศึกษาเรื่องการเสนอข่าวเกี่ยวกับประเทศพม่าของสื่อหนังสือพิมพ์ไทย โดย พลพิมล ตรีโชติ (หน้า 328-368) ส่วนตัวอย่างทัศนคติต่อความบกพร่องทางองค์ความรู้ไทยต่อเพื่อนบ้าน อาจอ่านได้จากบทสัมภาษณ์เรื่อง “ประวัติศาสตร์ติดต่อน” ใน วารสารฟ้าเดียวกัน, 2546 ซึ่งกล่าวโดยสรุปได้ว่า ไทยยังขาดความพร้อมในการเข้าใจประเทศเพื่อนบ้าน และส่วนที่มีอยู่ก็ยังมีอคติด้วยอิทธิพลจากสำนึกชาตินิยมซึ่งตกตะกอนอยู่ในใจคนไทยโดยทั่วไป อย่างไรก็ตาม นับว่า ในฝ่ายไทย ยังมีความพยายามสร้างพื้นที่/ความรู้/ทัศนคติอีกด้าน เพื่อเหนี่ยวนำกระแสชาตินิยมไว้

³⁴ สอดคล้องกับวิธีการเรียบเรียงชุดตำราเรียนสังคมศึกษาของพม่า ซึ่งจำแนกเป็น 3 ระดับ คือระดับต้น ระดับกลาง และระดับสูง

ตัวบทฉบับนี้จะมีเสียงของผู้แปลแทรกอยู่ด้วย ทั้งนี้เพื่อความต่อเนื่องของเนื้อหา และอำพรางข้อความที่อาจไม่เหมาะสมต่อการนำเสนอในวงกว้าง

2.1 บทนำ

ในมุมมองต่อประวัติศาสตร์นั้น ตัวบทได้ชี้ถึงความสำคัญของบทเรียนอดีต เพราะเชื่อว่าผลที่ปรากฏในปัจจุบันนั้นย่อมเชื่อมโยงจากเหตุในอดีต และเห็นว่าควรอาศัยบทเรียนอดีตนั้นเป็นแนวทางในการกำหนดอนาคตที่ดีกว่า ตัวบทยังกล่าวอีกว่า การที่จะกำหนดอนาคตที่ดีได้นั้น ยังขึ้นอยู่กับภาวะปฏิสัมพันธ์กับประเทศอื่น ๆ ซึ่งจะส่งผลกระทบต่อการเมือง เศรษฐกิจ วัฒนธรรม และการทหารของประเทศ และในบรรดาประเทศอื่นร่วมโลก ประเทศเพื่อนบ้านใกล้ชิดมีนัยสำคัญเป็นพิเศษ โดยให้เหตุผลว่า ความสงบสันติ และความเจริญในประเทศนั้น จะเชื่อมโยงกับรูปแบบความสัมพันธ์และท่าทีหรือเจตนาของประเทศข้างเคียง การกำหนดอนาคตประเทศด้วยบทเรียนอดีตนั้น จึงมีเพียงอาศัยเฉพาะความรู้ในประวัติศาสตร์เฉพาะของประเทศตน หากต้องอาศัยประวัติศาสตร์ที่เกี่ยวข้องกับประเทศเพื่อนบ้านอีกด้วย นอกจากนี้ จากการที่ประเทศเมียนมาแวดล้อมด้วยชาติมหาอำนาจอย่างจีน อินเดีย และโยดะยา ดังนั้น ความเข้มแข็งทางเศรษฐกิจและการทหารจึงเป็นสิ่งจำเป็น

ในด้านท่าทีความสัมพันธ์ของเมียนมาต่อประเทศเพื่อนบ้านนั้น เมียนมาอ้างถึงปฏิญญา 5 ข้อ ที่เริ่มตกลงไว้กับจีนและอินเดียเมื่อปี ค.ศ. 1950 ที่ว่าด้วยการเคารพในอธิปไตย การไม่รุกราน การไม่แทรกแซง ความเสมอภาค และการแก้ข้อพิพาท ซึ่งปฏิญญาดังกล่าวถือเป็นแบบอย่างให้กับนานาประเทศสืบมา เมียนมามองว่าตนยึดมั่นในปฏิญญานั้นมาจนปัจจุบัน โดยเฉพาะอย่างยิ่งต่อความสัมพันธ์ที่มีต่อประเทศรอบบ้าน พร้อมกับตำหนิฝ่ายโยดะยาว่า ได้ละเมิดต่อปฏิญญาสากลนั้น และเป็นเพื่อนบ้านที่ไม่จริงใจ เรื่องราวของโยดะยาจึงเป็นเรื่องที่ชาวเมียนมาควรต้องเรียนรู้เป็นอย่างยิ่ง และตัวบทยังแถลงอีกว่า การเรียบเรียงตำราเล่มนี้ มิได้เขียนบิดเบือนอย่างฝายโยดะยาเขียน หากเป็นการเขียนโดยอาศัยข้อเท็จจริงเป็นพื้นฐาน

ส่วนการเกิดขึ้นของสงครามระหว่างเมียนมากับโยดะยาในอดีตนั้น เมียนมาอ้างว่าหาใช่สงครามล่าอาณานิคมเพื่อขยายดินแดนอย่างที่อังกฤษกระทำต่อเมียนมา แต่เป็นเพราะโยดะยาเป็นฝ่ายล่วงล้ำดินแดนของเมียนมาก่อน เมื่อเกิดสงครามก็ย่อมมีการสูญเสีย แต่ฝ่ายโยดะยากลับอาฆาตแค้น โดยสร้างความเกลียดชังและต่อต้านเมียนมา เพราะพะวงอยู่แต่ว่า หากฝ่ายเมียนมาแข็งแกร่งขึ้นมาก็คจะเป็นภัยต่อโยดะยา นั่นคือโยดะยาเห็นเมียนมาเป็นศัตรูตลอดกาล ฉะนั้น โยดะยาจึงสนับสนุนกลุ่มที่รุกรานเมียนมา กลุ่มต่อต้านประเทศเมียนมา และเอาเปรียบเมียนมาในทางเศรษฐกิจทุกด้าน พอเมื่อเศรษฐกิจหรือการทหารของเมียนมาดีขึ้น ก็หาเหตุสร้างปัญหา เป็นเช่นนี้มานับแต่อดีตจนปัจจุบัน

ท้ายบทนำปรารภว่า ตัวบทนี้หาได้ประสงค์ที่จะให้ชาวเมียนมาหันมามองโยดะยาในฐานะศัตรู แต่ต้องการให้เยาวชนเมียนมาตระหนักว่า “ภัยของชาติ” นั้นใหญ่หลวงเพียงใด ดังนั้น จะต้องมียอมให้

เมียนมาถูกละเมิดอธิปไตยแม้แต่น้อย และต้องการเตือนให้เยาวชนเมียนมามีจิตใจรักชาติ มีสำนึกในความเป็นชาติ และให้ถือเป็นบทเรียนที่ต้องให้ความสำคัญ

2.2 ภูมิหลังของประเทศโยดะยา

เนื้อหาส่วนนี้ กล่าวถึงกำเนิดของประเทศโยดะยา ว่าเกิดหลังประเทศเมียนมา โดยอ้างว่า ในขณะที่ชาวเมียนมาสร้างพุกามได้ในระดับอาณาจักรนั้น ชาวโยดะยายังอยู่กันแบบนครรัฐเท่านั้น นั่นคือโยดะยาสร้างประเทศชาติช้ากว่าเมียนมาถึง 200 ปี ชาวโยดะยาคือชนชาติไต ในราวต้นคริสต์ศตวรรษพม่าอาศัยกันอยู่ในญูนนาน เอกสารจีนเรียกว่า ปายยี ในศิลาจารึกจำปา คริสต์ศตวรรษที่ 11 และศิลาจารึกสมัยพุกาม เขียนว่า สหยม ชาวยุโรปเรียก ประเทศโยดะยาว่า Syam หรือ Siam และใช้สยามเรื่อยมาจนหลังสงครามโลกครั้งที่ 2

ตอนที่ชนชาติไตอยู่ในญูนนานนั้น พอประชากรเพิ่มก็มีอำนาจขึ้นมา จนตั้งอาณาจักรน่านเจ้า ในคริสต์ศตวรรษที่ 6 และเสื่อมลงในคริสต์ศตวรรษที่ 9 ภายหลังถูกพวกมองโกลยึดเมืองหลวงตาลีได้ในคริสต์ศตวรรษที่ 13 แล้วย้ายลงใต้สู่พื้นที่ประเทศเมียนมา ลาว เวียดนามเหนือ และโยดะยา กลุ่มที่อยู่ในประเทศเมียนมานั้น เรียกว่า มอฉาน กลุ่มนี้พยายามจะสร้างน่านเจ้าขึ้นใหม่แต่ไม่สำเร็จ จึงหลบพวกมองโกลมาสร้างเมืองโมแน โมญิง และโมกองในเมียนมา ครั้นพวกมองโกลมาตีก็อพยพต่อไปยังเมืองกะเลซันตี ชินตวินตอนบน จนไปตั้งราชวงศ์อาหมในแคว้นอัสสัม ส่วนในแถบแม่โขงและแม่น้ำ³⁵ นั้น ตั้งเชียงแสน เชียงราย และสุโขทัยเป็นเมืองในยุคแรก ๆ สุโขทัยรุ่งเรืองในสมัยรามคำแหง รัชสมัยของพระเจ้าอู่ทอง ได้เรียนรู้การปกครองจากมอญ ชาวโยดะยาถือว่าสุโขทัยเป็นบ่อเกิดของประเทศโยดะยา

จากหลักฐานศิลาจารึก บอกได้ว่ารัฐสุโขทัยครองพื้นที่ถึงตอนกลางน้ำแม่โขง หงสาวดี หลวงพระบาง และลือคอก พอลิ้นรามคำแหงอำนาจสุโขทัยก็เสื่อม เกิดผู้นำไตด้านแม่น้ำตอนล่าง โดยรวมกับมอญในลุ่มน้ำเจ้าพระยาปกครองลพบุรี ในปี ค.ศ. 1350 จึงย้ายมาตั้งเมืองอยุธยา รามาธิบดีเป็นปฐมกษัตริย์ของโยดะยา อำนาจอยุธยาลงไปถึงมาเลย์ ในเวลานั้น ยังไม่เป็นนครรัฐที่โดดเด่นและไร้คู่แข่ง แต่ยังมีนครรัฐเชียงใหม่ และนครรัฐล้านช้างเป็นคู่แข่งกับนครรัฐอยุธยา นครรัฐทั้ง 3 ไม่ลงลอยกัน เกิดสงครามอยู่บ่อย หลังสมัยรามามาธิบดีอยุธยาขยายดินแดนได้กว้างขึ้น ชาวโยดะยาจึงเพ็ญรวมตัวเกิดเป็นประเทศโยดะยาในปี ค.ศ. 1350 อยู่มาได้จนปี ค.ศ. 1767 รวมอายุราว 4 ร้อยปี ความหมายของอยุธยา นั้น มีว่า เติบโตขึ้นได้ แต่ชาวเมียนมาตีได้ จึงเรียกว่า อยุธยา ภายหลังเป็น โยดะยา

ตัวบทกล่าวถึงอุปนิสัยของชาวโยดะยาว่า ชาวโยดะยาหลงใหลความงามและความสำราญ ไม่พึงตน ไม่ชอบงานตรากตรำ เหตุเพราะสัมพันธ์กับชาติตะวันตก เหล่าชนชั้นสูงจึงเกิดทูลและเอาอย่างวัฒนธรรมตะวันตก ดังนั้น วัฒนธรรมประเพณีของชาติจึงค่อย ๆ เสื่อมไป จนจิตใจรักชาติใกล้จะสูญ ชาวโยดะยาไม่ชอบศึกสงคราม พอชาวตะวันตกเข้ามาก็โอนอ่อน มิกล้าเผชิญศึก เจ้าผู้ปกครองก็ห่วงเสีย

³⁵ น่าจะแปลมาจาก The River

บัลลังก์ จนในปี ค.ศ. 1855 ก็ยอมทำสัญญาให้อังกฤษได้สิทธิพิเศษต่างๆ แม้โยดะยาจะมีเสียเอกราช แต่ก็กระทบถึงอำนาจอิทธิพลไทย ในช่วงสงครามโลกครั้งที่ 1 โยดะยาเข้ากับฝ่ายมหาอำนาจแล้วพยายามเรียกร้องอำนาจอิทธิพลไทยนั้นคืน พอในช่วงสงครามโลกครั้งที่ 2 โยดะยาเข้าใจว่าญี่ปุ่นจะชนะสงครามก็เข้ากับฝ่ายญี่ปุ่น ประกาศสงครามกับมหาอำนาจ แต่ในปี ค.ศ. 1944 ผู้นำโยดะยารู้ว่าฝ่ายญี่ปุ่นจะแพ้สงคราม ก็หันมาเข้ากับฝ่ายมหาอำนาจ พอหลังสงครามโลกครั้งที่ 2 เกิดสงครามอินโดจีน โยดะยาก็ได้ร่วมมือกับอเมริกาเพื่อให้พ้นภัยคอมมิวนิสต์ ในปี ค.ศ. 1975 อเมริกาแพ้สงครามเวียดนาม โยดะยาก็หันมาใกล้ชิดจีน ชาวโยดะยานั้น ไม่พึ่งตัวเอง ไม่เป็นตัวของตัว จะผูกมิตรยอมเป็นสมุนเฉพาะกับประเทศมหาอำนาจที่มีโอกาสเหนือกว่า

2.3 สงครามเมียนมา-โยดะยาในยุคราชวงศ์เมียนมา

ตัวบทกล่าวว่า ในสมัยตองอู มิงตะยาชเวทีและบุเรงนองแห่งเมียนมาเริ่มเกี่ยวข้องกับโยดะยาแห่งอยุธยา เหตุของสงครามมิใช่เพราะเมียนมาเริ่มรุกรานโยดะยาก่อน หากเป็นเพราะโยดะยารุกเข้ามาถึงทวายของเมียนมา จึงต้องเกิดศึกกัน พงศาวดารโยดะยาอ้างว่าตะนาวศรี ทวาย เมะตะมะ เป็นของอยุธยา ตัวบทอ้างว่า ตะนาวศรีและทวายเป็นของเมียนมาตั้งแต่สมัยพุกาม ในคริสต์ศตวรรษที่ 11 โดยอินธราเคยยีได้ดินแดนรอบอ่าวเมะตะมะ ในศิลาจารึกปี ค.ศ. 1196 บอกได้ว่าเมียนมาครองถึงด้านตะวันตกของแม่น้ำสาละวิน ตะวันออกถึงมัจฉศิริ ทางเหนือถึงชะงาชาง ทางใต้ไปถึงตะนาวศรีและทวาย

โยดะยาเห็นประโยชน์ของพื้นที่ชายฝั่งตะนาวศรีในการค้ากับต่างประเทศ โดยเฉพาะกับจีน และพากมหาสมุทรอินเดีย จนในปลายคริสต์ศตวรรษที่ 15 พ่อค้ายุโรปพบเส้นทางสู่โลกตะวันออก เมืองท่าด้านฝั่งตะนาวศรีจึงพลอยมีความสำคัญมากขึ้น และเส้นทางบกสู่อยุธยาเป็นที่นิยมกว่าเดินเรือผ่านช่องแคบมะละกา โยดะยาจึงหมายยึดเมืองท่าฝั่งตะนาวศรีเพื่อผลประโยชน์ฝ่ายตน ในสมัยมิงตะยาชเวที โยดะยาลงลี้ถึงทวาย แต่พ่อค้าชาวทัพบกเมียนมายกมา โยดะยาก็ถอยไปตะนาวศรี หลังชัยชนะศึกทวาย มิงตะยาชเวทียกทัพจากหงสาวดีมาตีอยุธยาในปี ค.ศ. 1548 โดยอาศัยเส้นทางเจดีย์สามองค์ พอยึดกาญจนบุรีได้โดยง่าย ก็ยกต่อไปยังสุพรรณบุรี รบชนะทัพของมหาจักรพรรดิ 2 ครั้ง ครั้งที่สุพรรณบุรี ได้เสียไว้มาก รวมถึงตัวพระโอรสกับพระอนุชา อีกครั้งรบกันแถวกำแพงเพชร จักรพรรดิแพ้จึงต้องถอยสู่อยุธยา เมืองอยุธยานั้นมีแม่น้ำกั้นเป็นคูเมือง พอหน้าฝน ก็มีน้ำหลาก จึงตีได้ยากหากมิเตรียมการณอย่างดี มิงตะยาชเวทีล้อมตีอยุธยาอยู่ราว 1 เดือน ขาดเสบียง จึงยกทัพถอยไปกำแพงเพชร โยดะยาออกตามตี แต่แพ้เมียนมา เมียนมาได้ตัวราชบุตรเขย อำมาตย์ และช้างไว้เป็นจำนวนมาก เจ้าเมืองกำแพงเพชรหนีไป ฝ่ายเมียนมาจึงได้เมืองไว้ ในขณะที่ยกไปตีสุโขทัยกับพิษณุโลก เจ้าโยดะยาต่อรองขอตัวอนุชา โอรส และบุตรเขยคืน โดยจะยอมส่งช้าง เงิน เงินภาษีท่าเรือตะนาวศรี ส่วยเมืองพิษณุโลก เมืองสวรรคโลก ฝ่ายเมียนมารับข้อเสนอ แล้วจึงคืนสู่หงสาวดีทางแม่ละมอในปี ค.ศ. 1545 พอมิงตะยาชเวทีสวรรคต ประเทศเมียนมาไม่สงบ ฝ่ายโยดะยาก็เลิกลิงส่วย เป็นเหตุให้เกิดสงครามกันอีกในสมัยบุเรงนอง

โยดะยามีข้างเผือก 4 เชือก บุเรงนองเห็นว่าโยดะยาเป็นรัฐบรรณาการมาแต่สมัยมังตะยา-
ชเวที ด้วยชาวพุทธถือว่าข้างเผือกบ่งบอกบารมี จึงส่งราชทูตมาขอข้างเผือกนั้น 2 เชือก โยดะยาไม่ให้ แล้ว
ยังได้ตอบมาอย่างมีควร บุเรงนองจึงยกทัพจากหงสาวดีมาอยุธยาในปี ค.ศ. 1563 บุเรงนองเคยมาร่วมรบ
ในศึกอยุธยาคราก่อนจึงเตรียมการเป็นอย่างดี ยกทัพมาทางแม่ละมอ พร้อมปืนใหญ่ และให้เชียงใหม่
ส่งเสบียงมาทางน้ำ บุเรงนองตียึดได้เมืองบริวารด้านเหนือเพื่อเตรียมการก่อนลงมาล้อมตีอยุธยา
จักรพรรดิอภัยยุทธวิธีเช่นคราก่อน คิดว่ารอน้ำหลากเสบียงหมด เมียนมาก็จะถอยเอง แต่
บุเรงนองเตรียมการไว้แล้ว ยิงปืนใหญ่ถล่มถึงตัวเมืองทุกวัน จนฝ่ายโยดะยาเสียขวัญ จึงขอเจรจาส่ง
ข้างเผือก 1 เชือกมาถวายเพื่อหย่าศึก บุเรงนองรับข้อเสนอ ให้จักรพรรดิรักษาสัจจะว่าจะส่งบรรณาการ
ตั้งพระมหินทราธิราชไธสงครองอยุธยา แล้วนำจักรพรรดิไปหงสาวดี ให้ประทับอย่างสมพระเกียรติมิถือเป็น
เชลย ในตัวบงยังแสดงข้อคิดว่า หากเป็นชาติตะวันตก คงยึดอยุธยาเบ็ดเสร็จเป็นอาณานิคม แต่บุเรงนอง
มิกระทำเช่นนั้น ภายหลังจักรพรรดิผนวชแล้วขอกลับมาแสวงบุญที่อยุธยา แต่กลับร่วมมือกับไธสงตั้งตน
เป็นกบฏ บุเรงนองจึงยกทัพมาอีกครั้ง ล้วนข้างช่วยโยดะยา จึงไปตีล้วนข้างก่อนลงมาล้อมตีอยุธยา โดย
ตั้งค่ายล้อมไว้ 4 ด้านระยะพันกระสุนปืนใหญ่จากโยดะยา พยายามเข้าตีแต่ไม่สำเร็จ จึงใช้ชาวโยดะยา
เป็นไส้ศึกเข้าวางแผนจนโยดะยาแพ้ จากนั้นตั้งพระมหาธรรมราชา เจ้าเมืองพิษณุโลก
ราชบุตรเขยจักรพรรดิครองอยุธยา โยดะยาจึงเป็นเมืองขึ้นของเมียนมา

โยดะยาร้อยทั้งร้อยต่างยอมรับว่าบุเรงนองเป็นจักรพรรดิราช(เจ้าจักรวาล) และยกย่องเป็น
ผู้ชนะสิบทิศ พงศาวดารฝ่ายโยดะยากล่าวถึงทัพเมียนมายิ่งใหญ่นัก เสียงยกทัพมาดุจฟ้าคำราม
ศึกข้างเผือกครั้งนั้นเป็นธรรมยุทธ เพราะข้างเผือกเป็นดุจแก้วรัตนอันหนึ่งแห่งจักรพรรดิราช
นักประวัติศาสตร์กรุงเทพฯ ต่างยอมรับว่าสงครามคราวนั้นบ่งชี้ว่าบุเรงนองมีบารมีเหนือจักรพรรดิ
ถึงขนาดยาขอบยังแต่งนิยายผู้ชนะสิบทิศให้เป็นทั้งนักรบและนักรัก ส่วนที่โยดะยามองบุเรงนองเปลี่ยนไป
นั้น เป็นเพราะโยดะยาต้องเผชิญกับชาติตะวันตกในคริสต์ศตวรรษที่ 19 ดังที่เจ้าชายดำรง
นักประวัติศาสตร์โยดะยา ผู้เขียนหนังสือโยดะยาบเมียนมา เห็นว่าบุเรงนองเป็นนักล่าอาณานิคมผู้หนึ่ง
และเป็นศัตรูของโยดะยา

พอในสมัยนั้นทพฺเรง อังวะก่อกบฏ พอชกกำลังหนุนจากโยดะยา พระนราธิราช ราชบุตรเจ้าโยดะยาก็
ยกทัพมาด้วยอุบาย พงศาวดารฝ่ายโยดะยาว่า ตอนพระนราธิราชมีพระชนม์ 9 พรรษา ได้มาอยู่ ณ
หงสาวดี บุเรงนองชุบเลี้ยงพระนราธิราชเสมอด้วยโอรสองค์อื่น พระนราธิราชอยู่หงสาวดี 6 ปี จึงรู้ภาษา
ความนึกคิด และสติปัญญาของเมียนมาและมอญ เข้าใจในยุทธวิธีทำศึกและธรรมเนียมราชสำนัก
เมียนมา ซึ่งกลายเป็นเครื่องมือให้พระนราธิราชใช้เป็นหนทางจนอิสระจากเมียนมาในภายหลัง พงศาวดาร
ฝ่ายโยดะยายังกล่าวถึงพระสุวัณณเทวี ซึ่งถูกนำตัวมาถวายบุเรงนอง เพื่อแลกตัวพระนราธิราช ซึ่งมี
พระชนม์ 15 พรรษา แล้วตั้งให้เป็นอุปราชครองเมืองพิษณุโลก พอรบชนะกัมพูชาจึงยิ่งมั่นใจที่จะกบฏต่อ
เมียนมา เมื่อนั้นทพฺเรงขอให้มาช่วยรบอังวะก็ถึงเวลามาซ้ำ หมายจะตีหงสาวดีในขณะที่นั้นทพฺเรง
ไม่อยู่ พอรู้ว่ำนันทะบุเรงกลับมา ก็ยกไปเมาะตะมะกวาดต้อนผู้คนกลับโยดะยา เห็นชัดว่าพระนราธิราช

คิดเป็นกบฏ เมียนมาจึงยกมาตีโยเดียบ่อยครั้ง แต่ไม่สำเร็จ ในปี ค.ศ. 1592 มีการชนช้างระหว่าง พระนรากับมหาอุปราช มหาอุปราชสิ้นพระชนม์ ฝ่ายโยเดียก็อวดวีรกรรมนั้น สร้างเจดีย์ มีภาพวาด ยกย่องกันใหญ่โต ตัวบพอ้างว่า มหาอุปราชตายมิใช่ด้วยฝีมือพระนรา แต่ต้องกระสุนที่ฝ่ายโยเดียช่ม ยิง ฝ่ายโยเดียละคิดเอาเองฝ่ายเดียว หลังเหตุการณ์นั้น มีแต่โยเดียยกทัพมาตีเมียนมา ในปี ค.ศ. 1598 เจ้า ตองอูกับเจ้ายะไข่ยกมาตีหิงสาวดีจนแตก พงศาวดารฝ่ายโยเดียกล่าวว่าพระนราถูกขอให้มาช่วยตีหิง สาวดี แต่ถูกหักหลังเสียก่อน พระนราจึงมิได้ตั้งใจมาช่วยนั้นทบทวน หากต้องการเข้าตีหิงสาวดี พอรู้ ว่านั้นทบทวนถูกเอาตัวไปตองอู จึงไปตีตองอู ล้อมไว้ 1 เดือนกว่า ขุดลำคลอง โยเดียปล่อยน้ำคูเมืองลง แม่น้ำปองลง แต่ตีไม่ได้เพราะขาดเสบียง ขณะยกทัพกลับก็ตั้งมอญให้ควบคุมพื้นที่แถบเกาะตะมะ ตัว บพเห็นว่า การกระทำเช่นนี้เป็นการควร เพราะเป็นการยุแหยงให้มอญแตกแยกกับเมียนมา ส่วนใน เมียนมานั้น อังวะ ตองอู แปรต่างแยกจากกัน เจ้าญองยางแห่งอังวะทรงคิดจะรวบรวมเมียนมาขึ้นใหม่ จึง ไปตีเขตฉาน เจ้าฟ้าโมแนขอให้พระนราช่วยยกทัพมาช่วย แต่ปี ค.ศ. 1605 ถึงเมืองหางเขตเชียงใหม่ก็ สวรรคต สมัยอะเนาะละวันมิงเคยพยายามเข้ายึดตะนาวศรี แต่โยเดียมาช่วยต้านจึงไม่สำเร็จ ตลอด สมัยราชวงศ์ญองยางนั้น เมียนมาแทบมิสนใจเข้าตีโยเดีย แต่ฝ่ายโยเดียนั้น หากมีโอกาสคราใดก็จะ เข้ามาตีถึงเขตเมียนมา

เชียงใหม่ นั้น เป็นนครรัฐคู่แข่งอยุธยา อยุธยาเข้าตีบ่อย ๆ แต่ด้วยได้รับความช่วยเหลือจาก เมียนมา อยุธยาจึงมีอาจยึดเชียงใหม่ได้เบ็ดเสร็จ กษัตริย์ตองอูถือว่าเชียงใหม่เป็นยุทธภูมิสำคัญ จึงเอาใจ ใส่เป็นพิเศษ อาทิ คราบุเรงนองตีอยุธยา เชียงใหม่คือแหล่งเสบียง ในปี ค.ศ. 1578 พอลิ้นเชื้อพระวงศ์ เชียงใหม่ บุเรงนองจึงตั้งโอรส นาม อนนรธาซอ เป็นเจ้าเชียงใหม่ ให้ปกครองโดยไม่กดขี่ เก็บภาษีให้ต้อง ธรรมเนียม เพื่อประโยชน์ต่อพระศาสนาและราษฎร นับแต่นั้น เชียงใหม่จึงถูกปกครองโดยเชื้อสาย บุเรงนอง พอลิ้นบุเรงนองเชียงใหม่ก็ใกล้ชิดกับอยุธยา ตัวบพอ้างว่า คราที่เมียนมาปกครองเชียงใหม่ นั้น ไม่มีการทำลายประเพณี เจ้านายฝ่ายเมียนมาปล่อยให้ราษฎรอยู่โดยอิสระ ไม่อาศัยกฎหมายกดขี่เข้มงวด ในสมัยบุเรงนอง ยังได้วางรากฐานเมียนมาธรรมศาสตร์และมาตรฐานการชั่งตวงวัดให้กับ โยเดีย หากเมียนมายึดได้เมืองใด ก็จัดให้เจ้าเมืองเดิมปกครอง โดยให้รับสัจจะส่งส่วย เมียนมาเขียนบท ประพันธ์พรรณนาความงามของเชียงใหม่ วัฒนธรรมเมียนมาส่งอิทธิพลถึงเชียงใหม่ เช่น วัด ศิลปะ และ เจดีย์ ทั้งอัญเชิญพุทธรูปทองเหลืององค์หนึ่งไปจากเมียนมา คนพื้นเมืองเชียงใหม่สักรายเหมือนเมียนมา ทุกคนจะหุ่ใส่ตุ้มหู ผู้หญิงทัดดอกไม้ และกับข้าวก็ได้รับอิทธิพลจากเมียนมา

ในสมัยคองบอง เกิดสงครามระหว่างเมียนมากับโยเดียขึ้นอีก ตัวบพว่า เหตุของสงครามใน สมัยอลองมิงตะยานั้น เป็นเพราะโยเดียรุกล้ำเข้ามาในเขตทวาย มิได้เป็นเพราะเมียนมารุกล้ำก่อน อลองมิงตะยาจึงนำทัพเข้าตีทวาย แล้วยึดตะนาวศรีและมะริดได้โดยง่าย จากนั้นก็ยกทัพเข้าเขต โยเดีย โดยตัดผ่านเทือกเขาตะนาวศรี ซึ่งโยเดียไม่คาดคิด ทัพอลองมิงตะยาเป็นทัพที่กวาดชน มีระเบียบวินัย ไม่ให้มีการรังแก และห้ามทำการตามอำเภอใจ แม้เสบียงก็มีจัดเพียงสำหรับกองทัพ ยังจัด ให้กับชาวเมืองที่ตีได้ เมียนมาไล่ตีเมืองต่าง ๆ จนเข้าล้อมอยุธยา ภายในมีความระส่ำระสาย โยเดียนั้น

ไม่ยอมออกสู้รบกับเมียนมา เพียงรอเวลาให้เมียนมาลำบากแล้วถอยกลับเอง แล้วคอยตามตีไล่หลังเท่านั้น เจ้าโยดะยาหาเหตุตั้งเวลาต่อรองกับเมียนมาเพื่อมิให้เสียอำนาจ และขอครองบัลลังก์ต่ออลองมิงตะยาจึงแจ้งกลับไปว่า ที่ยกทัพมาก็เพียงเพื่อบำรุงพระศาสนาซึ่งเสื่อมถอยในโยดะยา หาได้ประสงค์จะมาทำลายความสุขเกษมในบัลลังก์ แต่อลองมิงตะยาประจวบและเข้าหน้าฝนจึงต้องถอยกลับแล้วสวรรคตที่บ้านเจกิง เมืองเมาะตะมะ ในปี ค.ศ.1760

พระเจ้าช้างเผือก หรือ เจ้าเมยดู โอรสอลองมิงตะยา รบกับโยดะยาเพราะเกิดกบฏทวายหนีไปมะริด โยดะยะในมะริดไม่ส่งตัวเจ้าเมืองทวาย เมียนมาจึงเข้าตีมะริดและตะนาวศรี แล้วยกต่อมาตีโยดะยา ครานี้เมียนมามากมาด้านเหนือและด้านใต้ ยึดเมืองรายทางด้วยการศึกและเจรจา ตัวยกอ้างว่าไม่มีการทำลายหมู่บ้านโยดะยา บางหมู่บ้านก็เข้ากับเมียนมาโดยมิทันต้องสู้รบ เมืองบริวารโยดะยาไม่ติดต่อกับเมืองศูนย์กลางโยดะยา ทั้งต่างคนต่างอยู่ ตัวยกเห็นว่า ชาวโยดะยาไม่สมัครสมาน เจ้าโยดะยาแค่เตรียมรับศึกอยู่ในเมืองหลวง ภูมิสุจริตประตุมือง คิดแค่เมียนมาล้อมพองหน้าฝนก็จะถอยทัพเช่นเคย เมียนมาล้อมไว้กว่าสองปี จนโยดะยาขาดเสบียง ชาวโยดะยาบางส่วนหนีมาค้าขายเมียนมา สุดท้ายเมียนมาขุดสุ่มไฟดินกำแพงจนพัง ทัพเมียนมาจึงเข้าเมืองได้ ซึ่งสะท้อนยุทธวิธีของเมียนมาได้ดี เจ้าโยดะยาหนีไป แต่ต้องอาวุธสิ้นพระชนม์ พงศาวดารฝ่ายเมียนมาบันทึกไว้ว่าได้ช่วยปลงพระศพเจ้าโยดะยาอย่างสมพระเกียรติ ฝ่ายเมียนมายังได้ช่วยชีวิตอนุชาของเจ้าโยดะยา ในปี ค.ศ. 1767 เมียนมามีชัยต่อโยดะยาทั้งหมด ทัพเมียนมาตั้งมอญสุกกับหม่องระ เป็นทัพเมียนมา-มอญดูแลอยุธยา สุกินันเคยช่วยเมียนมารบกับทัพโยดะยาที่บ้านบางระจัน จนรบกับโยดะยานั้น จินยกทัพมา เมียนมาจึงทำลายเมืองอยุธยาเพื่อมิให้เป็นศึกสองด้านจนพินตัวไม่ได้ ฝ่ายโยดะยาทั้งเมืองให้อยู่ในสภาพเดิม เพื่อให้คนรุ่นหลังรู้สึกชิงชังเมียนมา อย่างไรก็ตามเมียนมามีได้ทำลายอยุธยาขนาดนั้น แต่เป็นเพราะโยดะยาสร้างเมืองหลวงใหม่ที่กรุงเทพ จึงมาชนเอาอิฐจากอยุธยา เลยกองอย่างเห็น สิ่งนี้เจ้าชายดำรงบันทึไว้ชัดเจน เมียนมานำตัวเชื้อพระวงศ์โยดะยามาอยู่อังวะและสะกาย และให้อยู่อย่างเหมาะสม โยดะยาย้ายเมืองหลวงมาธนบุรี แล้วก็ย้ายมากรุงเทพ เพราะเกรงภัยจากเมียนมา

2.4 เหตุการณ์โยดะยาในช่วงหลังคริสต์ศตวรรษที่ 18

โยดะยามีปัญหาในราชสำนักก่อนที่อลองมิงตะยามาตีเสียอีก เมื่อพระเจ้าช้างเผือกมาตี ล้อมไว้เกือบสองปี เมียนมาตีไม่ได้ แต่โยดะยาก็ก็นำเอาเมียนมาให้ถอย พระยาตากสินนายทัพผู้หนึ่งยิงปืนใหญ่โดยมิรอคำสั่ง ถูกตำหนิจึงมีพ้อใจ เลยออกจากอยุธยาไประดมพลยึดเมืองได้หลายแห่ง

พระยาตากสินเป็นสามัญชน หาได้สืบสายกษัตริย์ พ่อเป็นจีนนายอากรบ่อน แม่เป็นโยดะยา เหตุเป็นคนมีฝีมือจึงได้เป็นเจ้าเมืองตาก เมื่ออยุธยาแตก เมียนมามอบอำนาจแก่ผู้สำเร็จราชการและตั้งทัพเฝ้าเมืองตามธรรมเนียม ผู้สำเร็จราชการของเมียนมามีได้ทำให้สถานการณ์แย่ง แต่เป็นด้วยโยดะยาแตกสามัคคี พระยาตากสินเข้าตีสุกี้แม่ทัพมอญฝ่ายเมียนมา และกำจัดคู่แข่งรวมถึงเชื้อพระวงศ์ แล้วยึดเมืองธนบุรี ตีอยุธยาคืนไป แต่ก็ทิ้งไว้ให้ร้างทั้งที่มีเสียหายขนาดคืนเป็นเมืองไม่ได้ ทัพเมียนมา

ก็มัวสู้รบ จึงขอมให้มิได้ ภายหลังฝ่ายโยตะยาก็รื้อกำแพงเมืองชนเอาอิฐหินไป แล้วกลับโทษว่าเมียนมาทำลายเมืองดังที่เห็น

พระยาตากสินเป็นคนเก่งกล้าจึงขึ้นชม(พระยา)จักรีซึ่งเป็นบุตรผู้กล้า ทั้งสองเคยร่วมรบกันมา ในปี ค.ศ. 1776 มหาสีหสุระยกทัพมาผลักดันทัพโยตะยาที่ยกมาเชียงใหม่ของเมียนมา พระยาตากสินกับ(พระยา)จักรียกมาถึงพิษณุโลก เวลานั้นพระเจ้าช้างเผือกสวรรคต สิ่งกู่มึงเป็นกษัตริย์และเรียกมหาสีหสุระกลับมา แต่หากถอยโดยพลัน ทัพโยตะยาก็จะตามตี จึงเชิญตัว(พระยา)จักรีมาเจรจามหาสีหสุระมีวัย 72 กล่าวคำต่อแม่ทัพจักรีซึ่งมีวัยเพียง 39 ว่า ท่านสมเป็นแม่ทัพ มีวาสีเป็นได้ถึงกษัตริย์ จงดูแลตนให้ดีเถิด คำพูดนั้น นักประวัติศาสตร์กรุงเทพฯตีความมั่นใจว่า เป็นคำพูดจริงใจ หรือจงใจให้แตกแยกกับพระยาตากสิน ภายหลังพระยาตากสินถูกสังหารเพราะวิกฤจจริต ซึ่งจริงมีจริงนั้น นักประวัติศาสตร์กรุงเทพฯก็มีอายุได้เช่นกัน ก่อนสังหาร มีการขอให้พระยาตากสินผนวชเสียแต่มิได้รับอนุญาต นักประวัติศาสตร์โยตะยาอ้างว่ากษัตริย์ในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้หรือในยุโรปมักมีปล่อยให้กษัตริย์คู่แข่งมีชีวิตรอด แต่หากมาดูประวัติศาสตร์เมียนมา สมัยคองบอง เจ้าสาวาวดีทรงปลุกตำหนักให้เจ้าภะจีต่อหรือเจ้าสะกายอยู่จนมีพระชนม์ถึงสิ้นอายุขัย ในสมัยเจ้ามิงดงก็ไว้ชีวิตปะดั่งมิงเช่นกัน จึงนำศึกษาเปรียบเทียบกับกษัตริย์เมียนมาซึ่งมักรำลึกถึงพระคุณผู้อื่น การเกิดขึ้นของราชวงศ์จักรีช่วยให้เข้าใจเหตุการณ์ที่จะตามมาได้ดี

พอรามาที่ 2 ขึ้นครองราชย์ บุตรพระยาตากสินก่อนบฏ บุตรชายบุตรสาวของพระยาตากสิน รวมถึงผู้ร่วมคิดต่างถูกประหาร รามาที่ 2 มิได้ตั้งรัชทายาท รามาที่ 3 ได้ขึ้นเป็นกษัตริย์ในวัย 37 ทั้งที่มีมารดาเป็นแคสนมไม่ถึงชั้นมเหสี เมื่อเจ้าอาทอกบฏก็จับโอรสธิดาประหารโดยทุบด้วยไม้จันทน์ รามาที่ 3 มิได้ยกสนมองค์ใดขึ้นเป็นมเหสี โอรสจึงเป็นเพียงเจ้าฟ้า มิใช่เชื้อสายแท้ของกษัตริย์ หลังจากรามาที่ 3 สวรรคต เหล่าอำมาตย์ตั้งเจ้าชายมังกูโอรสรามาที่ 2 ขึ้นเป็นกษัตริย์ เจ้าชายมังกูเป็นเชื้อสายกษัตริย์โดยแท้ แต่ผนวชตั้งแต่พระชันษาได้ 20 เมื่อรามาที่ 3 ขึ้นครองราชย์ ทั้งนี้เพื่อรักษาชีวิต บวชอยู่นานถึง 27 ปี จึงมีโอกาสเตรียมตนอย่างดี ลาผนวชเมื่อวัยได้ 47 ขึ้นครองราชย์ต่อมา เรื่องราวในพระองค์ ราชวงศ์และความสัมพันธ์กับต่างชาติของรามาที่ 1 ถึงรามาที่ 4 ในราชวงศ์จักรีนั่นจึงนำศึกษาเชิงเปรียบเทียบ

ต้นสมัยราชวงศ์จักรีนั่น เมียนมายังคงมีสงครามกับโยตะยาต่อมา ครั้นมหาสีหสุระถอยมาในปี ค.ศ. 1776 จนปี ค.ศ. 1802 ก็มีศึกจากเมียนมาเข้าตี มีแต่ฝ่ายโยตะยาที่เป็นฝ่ายยกทัพมายึดเชียงใหม่ซึ่งตกเป็นของเมียนมาแต่เดิม หลังจากสิ่งกู่มึงก็เป็นสมัยปะดุงมิง ในบันทึกฝ่ายเมียนมาว่าปะดุงมิงยกทัพมาโยตะยา 4 ครั้ง แต่ฝ่ายโยตะยาบันทึกว่าเมียนมายกทัพมา 5 ครั้งโดยไร้เหตุ ในครั้งที่ 5 นั้นหาได้ยกมาถึงโยตะยา แต่ยกมาขับไล่โยตะยาที่ยกมาปะทะเชียงใหม่ แล้วเชียงใหม่ก็หลุดจากมือเมียนมา ฝ่ายโยตะยาไล่คนเชียงใหม่ออกไปแล้วทิ้งเมืองเชียงใหม่ไว้ไม่บำรุง มิเท่านั้นกองทัพอโยตะยายังเข้าประชิดเมืองทวายอีกด้วย ปะดุงมิง หาใช่กษัตริย์นักรบ จึงไม่สำเร็จในการทำศึกกับโยตะยา และในปี ค.ศ. 1787 รามาที่ 1 ยังยกทัพมาตีทวายด้วยพระองค์เอง เพื่อปลุกเร้าชาวโยตะยาและเพื่อแสดงอิทธิพล แต่ด้วยขาดเสบียงจึงถอยกลับ พอในปี ค.ศ. 1791 อ้างเรื่องราวชาวทวายขอให้ยกทัพมา แต่พอรามาที่ 1 มาถึง ก็ปิด

ประตู่เมือง เลยต้องกลับ ตัวบทเห็นว่า ที่อ้างว่าทวาย มะริด ตะนาวศรีขอให้ยกทัพมานั้น เป็นเพียงข้ออ้างที่จะเข้าตีเท่านั้น

ในคริสต์ศตวรรษที่ 19 เมียนมามีอาณาเขลิยวแลโยดะยาได้อีก เพราะมีการเจรจาการทูตกับอังกฤษในเรื่องชายแดนยะไข่อยู่บ่อย ต่อมาในปี ค.ศ. 1819 สะกายมิงหรือกะจีด่อขึ้นครองราชย์ ปีนั้นอังกฤษอ้างเกาะฉิงมะผุเป็นของจิตตะกอง ในช่วงปี ค.ศ. 1824-1826 เกิดศึกอังกฤษแย่งชิงพื้นที่เมียนมา ในช่วงศตวรรษนี้ อังกฤษกับฝรั่งเศสต่างเข้ามาสร้างอิทธิพลในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ อังกฤษเข้ามาทางเมียนมากับโยดะยา ส่วนฝรั่งเศสเข้ามาทางอินโดจีน เมียนมากับโยดะยาจึงสัมพันธ์กันน้อยลง

ในด้านความสัมพันธ์ระหว่างโยดะยากับมหาอำนาจอังกฤษกับฝรั่งเศสนั้น ตัวบทกล่าวถึง ราชทูตอังกฤษ คือ ครอเพิต เบอร์เนย์ เบาริง ว่า กรณีครอเพิตนั้นเข้ามาในสมัยรามาที่ 2 ก็เพื่อเรียกร้องเอาประโยชน์ และเพื่อสำรวจพื้นที่เพื่อหาช่องทางรุกรานภายหลัง ข้อเรียกร้องของอังกฤษ ได้แก่ การขอลดภาษีนำเข้า การยกเลิกผูกขาดการค้า การลดหย่อนกฎเกณฑ์เรือสินค้า ข้อเรียกร้องของโยดะยา ได้แก่ การขอซื้ออาวุธ และการขายน้ำตาล ฝ่ายอังกฤษไม่ยอมตามข้อเสนอของโยดะยา ครอเพิตจึงกลับโดยมิได้ผลงานเป็นชิ้นเป็นอัน กรณีนี้โยดะยาจึงไม่ต่างจากเมียนมา ส่วนกรณีเบอร์เนย์นั้น เกิดในปี ค.ศ. 1824 สมัยรามาที่ 3 อังกฤษเริ่มทำศึกกับเมียนมาครั้งที่ 1 อังกฤษขอให้ฝ่ายโยดะยาช่วยทำศึกกับเมียนมา โยดะยาเตรียมทัพไว้ 3 ทัพ ยกทัพหนึ่งมาในเขตเมียนมารออยู่ แต่อังกฤษไม่ร้องขอให้ช่วย พออังกฤษมีชัยชนะก็ล้มสัญญาว่าจะมอบตะนาวศรีให้แก่โยดะยา เบอร์เนย์เข้ามาอีกในปี ค.ศ. 1826 เพื่อขอทำสัญญาการค้าที่เคด้า เหตุการณ์เมียนมาแพ้ กับปัญหาพื้นที่มาเลย์นั้นดูเหมือนจะสมอยู่ในพระทัยของรามาที่ 3 เบอร์เนย์จึงได้รับการต้อนรับอย่างดีและได้ข้อตกลงที่พอใจ ส่วนกรณีสนธิสัญญาเบาริงนั้น เข้าพบพระเจ้ามงกุฎในปี ค.ศ. 1855 เพื่อขอสิทธิสภาพนอกอาณาเขตสำหรับชาวอังกฤษที่อาศัยในโยดะยา พระเจ้ามงกุฎปรารถนาเป็นพันธมิตรกับอังกฤษ เพราะเห็นเมียนมาที่โยดะยาแพ้ยังต้องพ่ายต่ออังกฤษ ทั้งจีนก็แพ้ อังกฤษ จึงยอมทำสัญญาเป็นไมตรีและทำการค้าต่อกัน ถือเป็นสัญญาขุดรากถอนโคนการผูกขาดของกษัตริย์และขุนนางโยดะยา สนธิสัญญานี้เท่ากับอังกฤษเอาชนะโยดะยาโดยมิต้องทำสงคราม เพราะได้ทุกอย่างตามต้องการ หากเปรียบกับฝ่ายเมียนมาที่แพ้สงครามอังกฤษในปี ค.ศ. 1853 แล้ว เป็นเพราะเจ้ามิงดงมียอมให้ประเทศต้องเจ็บปวด ขนาดที่จะจำยอมต่ออังกฤษในทางศาล สิทธิพิเศษอื่นๆ และการมิเก็บภาษีค้าฝิ่น

นอกจากนี้ อังกฤษและฝรั่งเศสยังยึดเอาแผ่นดินโยดะยาไปที่ละส่วน แต่โยดะยาก็มักกล่าวว่าประเทศตนไม่ได้เสียเอกราช ผู้คนโยดะยาเชื่อกันเช่นนั้น และไม่มีการบันทึกว่าโยดะยาเคยตกเป็นอาณานิคมของประเทศใด แต่รู้กันว่าโยดะยามีเอกราชมาได้ก็เพราะถูกกำหนดเป็นพื้นที่กันชนระหว่างฝรั่งเศสกับอังกฤษ ตามข้อตกลง ค.ศ. 1896 ซึ่งโยดะยามีได้มีส่วนร่วมเลย ก่อนหน้านั้นฝรั่งเศสก็ได้ผนวกดินแดนตะวันออกที่เป็นของโยดะยาไป และอังกฤษผนวกเอาดินแดนมาเลย์ที่เป็นของโยดะยาไปแล้ว

ในช่วงคริสต์ศตวรรษที่ 18-19 นั้น เมียนมามีได้ติโยดะยาโดยไร้สาเหตุ หากแต่โยดะยาเข้ามา รุกล้ำเขตเมียนมา ฝ่ายเมียนมาจึงต้องตีตอบโต้ บุเรงนองซบเลี้ยยพระนราธิวาสและให้ความรู้ด้านยุทธวิธี แต่ พระนราธิวาสก็ใช้ความรู้ที่นั่นมารุกรานเมียนมา เข้ายึดชายฝั่งตะนาวศรี แต่ก็ไม่รักษาไว้ กลับรุกเข้าก่อวุ่นเขต ฉาน จนแม้ชาวโยดะยามีได้ติดต่อสัมพันธ์กับเมียนมาแล้ว โยดะยาก็ยังรู้สึกถึงอิทธิพลของเมียนมา พอเมียนมาแพ้อังกฤษ จึงอ่อนข้อให้กับฝรั่งเศสและอังกฤษ โดยยอมทำสัญญาข้อตกลงต่าง ๆ จนเสื่อม ศักดิ์ศรี

2.5 การก่อเกิดและการใช้ลัทธิมหาโยดะยา

ชนชาติไทซึ่งกลายมาเป็นชาวโยดะยานั้น อพยพมาจากจีนตอนใต้เข้ามาเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ แต่มีอาจรุกรานเขตชนชาติทิเบต-เมียนมากับมอญ-เขมรซึ่งอาศัยอยู่ก่อน จึงตั้งรกรากกระจายอยู่ ด้านเหนือของเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ จากพื้นที่ด้านตะวันออกของอินเดีย เมียนมาด้านเหนือ ลิบสองปันนา ลาว โยดะยา จนถึงเวียดนาม และมีชื่อเรียกแตกต่างกันไป พอชาวโยดะยาตั้งประเทศขึ้นได้ เหล่ากษัตริย์โยดะยาก็ต่างสานต่อความพยายามรวมแผ่นดินใกล้เคียงที่มีคนไตอาศัยเป็นกลุ่มก้อนอยู่ใน ประเทศอื่น หมายถึงก่อตั้งจักรวรรดิมหาโยดะยา แต่ไม่อาจทำได้สำเร็จ ด้วยทว่าลัทธิ มหาโยดะยาเริ่มมาตั้งแต่สมัยรามคำแหงแห่งอาณาจักรสุโขทัย ในสมัยนั้น เมื่ออาณาจักรพุกามล่มสลาย ในปี ค.ศ. 1283 เมียนมาทั้งประเทศมีต่างจากกำไมไม่คล้ายมัด สุโขทัยส่อเค้าวามีอาณาเขตมาถึงพะโค และเมะตะมะ เพราะวารัฐ ราชบุตรเขยรามคำแหง สังหารอำมาตย์อลิมมา เจ้าเมืองเมะตะมะ ต่อมาใน สมัยอยุธยา พระนราธิวาสกระทำการขยายเขตแดนด้วยลัทธิมหาโยดะยาอย่างต่อเนื่อง ยึดเอาเมะตะมะ ตะนาวศรี กัมพูชา และยกทัพหมายขยายอำนาจขึ้นไปถึงเชียงตุง ลิบสองปันนา แต่สิ้นพระชนม์ เสียก่อนที่เมืองหาง จึงไม่สำเร็จ พอถึงสมัยกรุงธนบุรี เจ้าจักรีรามที่ 1 ยึดได้ลาวและกัมพูชา และในปี ค.ศ. 1802-1805 กาวิละเจ้าเมืองเชียงใหม่เข้าตีเชียงแสน เชียงตุงในเขตของเมียนมา จนถึงเมืองตองบนแถบ แม่น้ำโขง รามที่ 1 ยังรุกเข้าเมืองทวายถึงสองครั้ง แต่เมียนมาตีได้อย่างองอาจจนต้องถอยไป อีกคราใน สมัยเจ้ามังกูฎรามที่ 4 ได้ยกทัพขึ้นไปตีเชียงตุงของเมียนมา ในปี ค.ศ. 1852-1853 และ 1854 แต่ด้อย เสี่ยง และทหารโยดะยาท้อใจ จึงตีไม่ได้ ภายหลังโยดะยาต้องเผชิญกับการรุกรานจากชาติตะวันตก ลัทธิมหาโยดะยาจึงอ่อนพลังไม่เป็นผล

ในต้นราชวงศ์จักรีนั้น โยดะยาก็ตองเผชิญกับภัยอาณานิคมเช่นกัน แต่เพราะเพียงเพื่อรักษา บัลลังก์ไว้ กษัตริย์โยดะยาจึงโอนอ่อนต่อเจ้าอาณานิคม และยอมยกดินแดนให้แก่อังกฤษกับฝรั่งเศส สัญญาเบาริงช่วยให้อังกฤษได้ประโยชน์ฝ่ายเดียว เป็นแบบให้เจ้าอาณานิคมอื่น อาทิ ฝรั่งเศส อเมริกา ดำเนินรอยตามเพื่อประโยชน์ทางการค้า ประเทศโยดะยาถูกกดขี่เช่นนั้นจึงสูญเสียรายได้จากภาษี กระทบ ต่อรายได้ของเหล่าเชื้อพระวงศ์ แต่ก็ชดเชยด้วยการหารายได้จากกรเรียกเก็บค่าอากรใบอนุญาตค้าฝิ่น เหล้า การพนัน และหวย เหล่าคนจีนในโยดะยาทำงานเหล่านี้ บางคนได้รับพระราชทานยศศักดิ์เลื่อน

ชั้นเป็นผู้ดี ในขณะที่ผู้ปกครองและนายทุนอยู่สุขสบายนั้น ประชาชนโยคะยากลำบากต่ำทางเศรษฐกิจ สังคม ศีลธรรมจรรยา และความรักชาติ

ในสมัยราชวงศ์นั้นโยคะยาใช้ระบบศักดินา กษัตริย์ถือครองที่ดินส่วนใหญ่ และแบ่งที่ดินให้กับกลุ่มเจ้านาย คือ เจ้า เชื้อพระวงศ์ และขุนนาง(แม่ทัพนายกองและอำมาตย์) เพื่อกำหนดสิทธิครองไพร่เป็นลำดับชั้น ขึ้นรองลงมาเป็นข้าราชการกับพ่อค้า ส่วนชั้นล่างสุดคือทาสกับไพร่ คนจีนมีอยู่ในระบบศักดินา แต่ทำหน้าที่เป็นนายอากรบ่อน และผู้แทนทางการค้ากับต่างชาติจึงร่ำรวย ในสมัยนั้น การปกครองเป็นระบบอุปถัมภ์ ใครมีเงินก็ชนะความได้ บุตรหลานเชื้อพระวงศ์ ขุนนาง และคนที่มีโอกาสทางการศึกษาสมัยใหม่ ประชาชนชั้นล่างเป็นได้แค่ทาสติดดิน รามาที่ 5 สืบภารกิจต่อจากรามาที่ 4 ในการทำประเทศให้ทันสมัยอย่างชาติตะวันตก เริ่มรูปแบบการปกครองแบบใหม่ จึงต้องการผู้มีการศึกษาสมัยใหม่มากขึ้น จำเพาะลูกหลานเชื้อพระวงศ์ขุนนางไม่พอ จึงต้องคัดเลือกคนเก่งจากวัดมอบทุนเล่าเรียนหลวงไปเรียนยังต่างประเทศ ในสมัยรามาที่ 6 เริ่มมีการปลูกฝังความรักชาติ ตั้งกองกำลัง 2 กอง กองหนึ่งเป็นกองทหารรักษาพระองค์ อีกกองเป็นกองทหารเสือป่า ฝ่ายหลังคอยปกป้องชาติ ศาสน์ กษัตริย์ อันเป็นเสาหลักของประเทศ ในสมัยวชิราวุธ มีการพัฒนากองทัพทั้งทัพบก ทัพเรือ และทัพอากาศ ระดับนายทหารมิได้มีเฉพาะเชื้อพระวงศ์ดังแต่ก่อน แต่ยังรับสามัญชนเข้ามาด้วย ภายหลังผู้มีการศึกษาและนายทหารสามัญชนเริ่มไม่พอใจระบบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ และการปกครองแบบนายกับบ่าว จนในปี ค.ศ. 1909 นักเรียนนายทหารได้คิดการยึดอำนาจและคิดปลดรามาที่ 6 แต่ไม่สำเร็จ

นับแต่ปี ค.ศ. 1905 เรื่อยมาราวสิบปี เศรษฐกิจตกต่ำ ในปี ค.ศ. 1919-1920 ผลผลิตข้าวลดลง เงินเฟ้อ เหตุเพราะรามาที่ 6 ใช้งบประมาณผิดพลาด เป็นหนี้ต่างชาติ พอรามาที่ 6 สวรรคตในปี ค.ศ. 1925 ประชาธิปไตยขึ้นครองราชย์ แต่เป็นเวลา เศรษฐกิจโลกย่ำแย่ ปี ค.ศ. 1930-1932 ราคาข้าวตกถึงสองในสาม ราคาที่ดินก็ตกต่ำมาก เหตุที่ข้าวเป็นสินค้าหลัก เศรษฐกิจโยคะยาจึงถึงขั้นล้มละลาย ชาวนาขาดรายได้ ไม่อาจใช้นี้สิน ซื้อสินค้าไม่ไหว ในปี ค.ศ. 1932 รัฐบาลเก็บภาษีได้น้อย จึงต้องตัดงบประมาณเหลือหนึ่งในสาม และทยอยเลิกจ้างข้าราชการ ลดเงินเดือน เชื้อพระวงศ์กับพ่อค้าจีนได้รับผลกระทบน้อยที่ลำบากคือคนชั้นกลางและชาวไร่ชาวนา ดังนั้นในปี ค.ศ. 1932 ข้าราชการพลเรือนและนายทหารระดับกลางจึงยึดอำนาจให้กษัตริย์อยู่ใต้กฎหมาย

บุคคลสำคัญที่อยู่เบื้องหลังการโค่นล้มอำนาจกษัตริย์ คือ พิบูลสงคราม นายทหาร กับ ปรีดี พนมยงค์ นักกฎหมาย ทั้งสองเป็นลูกสามัญชน ได้ทุนเล่าเรียนหลวงไปเรียนที่ฝรั่งเศส และเป็นเพื่อนกัน สำหรับพิบูลนั้น เรียนโรงเรียนนายทหารสอบได้ที่หนึ่งในปี ค.ศ. 1914 และได้ทุนไปเรียนที่ฝรั่งเศสในปี ค.ศ. 1924 พิบูลมีบุคลิกภาพดีและมีมนุษยสัมพันธ์ดี จึงเป็นที่เคารพนับถือ มาสนิทสนมกับปรีดีในช่วงปี ค.ศ. 1924-1927 พิบูลเป็นคนรักชาติรุนแรง ส่วนปรีดีมีหัวเอียงซ้าย ศึกษาแนวคิดสังคมนิยมซึ่งเป็นที่นิยมในฝรั่งเศส ณ เวลานั้น ทั้งสองต้องการปฏิวัติการเมืองโยคะยาซึ่งสิ้นคลอนล้ำสมัย พกกลับจากฝรั่งเศสก็เคลื่อนไหวโค่นล้มระบอบกษัตริย์เจ้ามหาชีวิต จนวันที่ 4 มิถุนายน ค.ศ. 1932 ขณะประชาธิปไตย รามาที่ 7 เสด็จฝึกม่อน นายทหาร 4 คน กับข้าราชการพลเรือน 114 คนร่วมกันยึดอำนาจรัฐ ยกเลิกระบอบ

สมบูรณาญาสิทธิราชย์ เริ่มระบอบการปกครองที่กษัตริย์อยู่ใต้รัฐธรรมนูญ ตั้งพลเป็นหัวหน้าพรรคประชาชน แต่แตกแยกกันภายหลัง ปรีดีนำเสนอบรรณการเศรษฐกิจแบบซ้าย โดยจะปฏิรูปที่ดินที่บรรดาเจ้าและคนชั้นสูงถือครอง จึงถูกกล่าวหาว่าเป็นคอมมิวนิสต์และถูกเนรเทศไปฝรั่งเศส

พิบูลสร้างชื่อจากการปราบกบฏ ในปี ค.ศ. 1933 แล้วขึ้นเป็นรัฐมนตรีว่าการกระทรวงกลาโหมในปี ค.ศ. 1934 และมีอำนาจชักใยอยู่เบื้องหลังนายกพล พอในปี ค.ศ. 1938 เกิดความแตกแยก พิบูลขึ้นเป็นนายกรัฐมนตรีในตำแหน่งพลเอก ส่วนประชาธิปไตยก็ไปศึกษาพระเนตร ณ ต่างประเทศ ตั้งแต่ปี ค.ศ. 1934 และประกาศสละราชสมบัติในปี ค.ศ. 1935 อนันตมหิดลครองราชย์ต่อในวัย 10 ชันษา ดังนั้นเมื่อพิบูลเป็นนายกรัฐมนตรี จึงครองอำนาจโดยไม่มีใครแข่งอำนาจได้ แล้วยังกำกับดูแลทั้งกระทรวงมหาดไทยและกระทรวงกลาโหม สามารถอาศัยโอกาสนี้กำราบภัยคุกคามทางการเมืองไว้ได้ นอกจากนี้ ยังปูทางสู่ลัทธิเพื่อผู้นำเพื่อคุมอำนาจเบ็ดเสร็จ พิบูลนิยมชมชอบลัทธิประชาสังคมนิยมแนวนาซีและฟาสซิสต์อย่างเยอรมันและอิตาลี เห็นว่าประเทศไทยจำเป็นต้องมีผู้นำที่เข้มแข็ง จึงทำทุกทางให้ลัทธิชาตินิยมแพร่หลายในประเทศ และยอมรับความคิด เลือดเดียว เลี้ยงเดียว คำสั่งเดียว อย่างฮิตเลอร์และมุสโสลินี

พิบูลประกาศสร้างประเทศใหม่ เรียก “สมัยสร้างชาติ” และประกาศว่า “ประเทศไทยตะยาเพื่อชนชาติไทยตะยา” เป็นการปลุกเร้าลัทธิชาตินิยมไทยตะยา อ้างว่าหากประเทศอ่อนแอ ก็จะถูกผู้อื่นรังแก จึงต้องสร้างชาติให้แข็งแกร่ง ในช่วงปี ค.ศ. 1939-1942 ได้ประกาศรัฐธรรมนูญ 12 ข้อ เพื่อยืนยันให้คนมีความรักชาติ ทนสมัย สุภาพ และแข็งแรง อาทิ ต้องยืนเคารพธงชาติ ร้องเพลงชาติ ใช้ภาษาประจำชาติ เรียนรู้เรื่องร่วมสมัย นุ่งห่มทันสมัย ชายสวมเสื้อเชิ้ต นุ่งกางเกงขาสั้น ผูกเน็คไท สวมเสื้อโค้ต หญิงสวมเสื้อเป้า สละเก๋ สวมหมวก สวมถุงมือ หากออกนอกบ้านต้องสวมหมวกสวมรองเท้าหนังกันทุกคน ชื่อสินค้าไทยตะยา กินอาหารที่เป็นประโยชน์ต่อสุขภาพ เป็นต้น ในปี ค.ศ. 1939 เปลี่ยนชื่อประเทศสยามเป็น “เมืองไทย” ภาษาอังกฤษใช้ว่า “ไทยแลนด์” อ้างว่าไทยแปลว่าอิสระ สยามเป็นคำที่คนต่างชาติอย่างจีน เขมรใช้เรียก คำเรียกไทยนั้นคนไทยใช้เรียกตัวเองมาตั้งแต่สมัยรามคำแหงแห่งสุโขทัย ที่ลึกซึ้งยิ่งกว่านี้เชื่อว่าสยามหมายถึงไทในลุ่มน้ำเจ้าพระยา และไทยยังเกี่ยวข้องกับไททั้งหมดที่อาศัยอยู่นอกแผ่นดินสยาม เป้าหมายคือต้องการปลุกเร้าลัทธิมหาไทยตะยา (Pan Thai) ขึ้นมา เพื่อขยายเอาดินแดนที่เคยอยู่ใต้จักรวรรดิไทยตะยาเดิมและสูญเสียไปให้คืนกลับมา นอกจากนี้ เพื่อจะปลุกจิตใจรักชาติแบบสุดขีด จึงได้สร้างสิ่งยั่วยุให้เกลียดชังเมียนมาศัตรูเก่าที่จะเป็นภัยต่อไทยตะยา เขียนเป็นตำราเรียนไว้ว่า ในอดีตไทยตะยาอาศัยในพลังสามัคคีจึงต้องพ่ายแพ้ ส่วนคนเมียนมาเป็นเพียงพวกใจผู้ร้ายหยาบทราม หากชาวไทยตะยาอ่อนแอ พวกเมียนมาจะมาตี มีการแต่งนิยาย บทกวี สร้างละคร ภาพยนตร์ เพื่อยกย่องวีรบุรุษที่เคยสู้รบกับเมียนมาอย่างแพร่หลาย ในสมัยพิบูลนั้น มีนักเขียนที่มีชื่อ คือ วิจิตรวาทการทำรายการละครของรัฐ จัดแสดงในช่วงปี ค.ศ. 1936-1940 อาทิ เรื่องบางระจัน พระเจ้าตากสิน ผู้คนชื่นชอบ พิบูลก็ขึ้นชมและตั้งให้เป็นรัฐมนตรีว่าการกระทรวงการต่างประเทศ พิบูลปลุกเร้าความรักชาติ ทั้งทางวัฒนธรรมและทางการฝึกวิชาทหารให้กับชาวไทยตะยา ในช่วงปลายทศวรรษ 1930 ลัทธิชาตินิยมกำลังเฟื่องฟูในเยอรมัน

อิตาลี ญี่ปุ่น ฝ่ายโยดะยากิเอาอย่างบ้าง พิบูลสร้างกองกำลังยุวชนและลูกเสือไปทั่วประเทศ ในปี ค.ศ. 1938 พิบูลอวดว่ากำลังพลมีถึง 1 ล้านคน จากประชากรทั้งประเทศ 14 ล้านคน หลังปี ค.ศ. 1932 เศรษฐกิจดีขึ้น งบประมาณขึ้น จึงนำมาใช้ในด้านความมั่นคงมากขึ้น พอในปี ค.ศ. 1940 มีการซื้อเครื่องบินทิ้งระเบิด ปืนใหญ่ รถถังจากญี่ปุ่นเป็นจำนวนมาก ในปี ค.ศ. 1941 พิบูลเลื่อนยศเป็นจอมพล เป็นผู้นำสูงสุด ก่อนฉายหนังในโรงภาพยนตร์จะฉายภาพของพิบูลให้ทุกคนดูยืนร้องเพลงชาติ ห้ามแขวนรูปกษัตริย์องค์เดิมในหอประชุมหรือที่บ้าน แต่ให้แขวนรูปของพิบูลแทน ให้มีการออกข่าวยกย่องพิบูล และตั้งป้ายริมทางแสดงคำขวัญของพิบูล ดังนั้น ในช่วงก่อนสงครามโลกครั้งที่ 2 พิบูลจึงมีต่างจากกษัตริย์ผู้ยิ่งใหญ่ แนวคิดขยายดินแดนเป็นมหาโยดะยาจึงชัดเจน พร้อมกับแสดงกำลังอำนาจแก่รังกาล้า

ก่อนสงครามโลกครั้งที่ 2 ทั้งเศรษฐกิจและกองทัพโยดะยามีพลัง พิบูลจึงพยายามที่จะเรียกเอาดินแดนที่เคยเสียไปกลับคืน โยดะยาเผชิญหน้ากับเจ้าอาณานิคมตั้งแต่คริสต์ศตวรรษที่ 19 ต้องก้มหัวให้กับการกดขี่ด้วยสนธิสัญญาเอาเปรียบอย่างสัญญาเบาริ่ง เพียงเพราะกษัตริย์ต้องการรักษาสถาบัน และพวกเจ้าอาณานิคมก็รังแกทั้งยึดเอาดินแดนของกษัตริย์โยดะยาที่เคยทรงพลาญภาพ ฝรั่งเศสยึดเวียดนามแล้วผนวกลาวกับเขมรรวมเป็นอินโดจีน โยดะยาต้องยอมให้เพราะมีอาจแข็งขึ้น โยดะยาทำสัญญามอบดินแดนต่าง ๆ ให้ฝรั่งเศส ในปี ค.ศ. 1867 , 1888 , 1893, 1904 1907 และในปี ค.ศ. 1909 ยกดินแดนตอนเหนือมาเลยให้กับอังกฤษ พิบูลได้ดินแดนเหล่านั้นคืนมาตามโอกาส แล้วเข้าตีลาวและเขมร ทำสงครามกับฝรั่งเศส จนถึงปี ค.ศ. 1944 ญี่ปุ่นเข้ามาไกล่เกลี่ยปัญหาจึงลุล่วง เมืองเสียมเรียบถูกเรียกใหม่ว่าจังหวัดพิบูลสงคราม ในปี ค.ศ. 1941 พิบูลคิดว่าญี่ปุ่นจะชนะสงครามจึงเป็นพันธมิตรกับญี่ปุ่น และประกาศสงครามกับอังกฤษและอเมริกาในปี ค.ศ. 1942 เมื่อญี่ปุ่นยกทัพเข้ามาทางรัฐกะเหรี่ยงและเขตตะนาวศรีนั้น ฝ่ายโยดะยาได้เข้าไปยังรัฐฉานตะวันออกของเมียนมา ในปี ค.ศ. 1942 ยึดเชียงตุงกับเมืองป๋น แม่ทัพคือพลเอกผิน ชุณหะวัณ ซึ่งเป็นบิดาของพลเอกชาติชาย ชุณหะวัณ อดีตนายกรัฐมนตรีโยดะยา การยึดเชียงตุงกับเมืองป๋นเป็นการสืบต่อแนวคิดมหาโยดะยาให้เป็นจริง ซึ่งรามาที่ 3 และรามาที่ 4 เคยพยายามมาก่อนแต่ไม่สำเร็จ มีการลงนามทำสัญญากับญี่ปุ่นในปี ค.ศ. 1943 เพื่อครองพื้นที่นั้น และเรียกว่า ถิ่นโยดะยาเดิม ส่วนพื้นที่ในมาเลย์ที่อังกฤษยึดไว้ในปี ค.ศ. 1909 ก็ได้คืน จึงกล่าวได้ว่า แนวคิดมหาโยดะยาเพิ่งเป็นจริงขึ้นได้ในสมัยญี่ปุ่นนั่นเอง แต่พอในปี ค.ศ. 1945 ญี่ปุ่นแพ้สงคราม อังกฤษจึงได้ดินแดนนั้นคืนมา และโยดะยาต้องมอบค่าชดเชยแก่อังกฤษ ชื่อประเทศกลับไปใช้ว่าสยาม (ไม่นานก็กลับไปใช้ไทยแลนด์อีก) ลาวและเขมรก็คืนให้ฝรั่งเศส แต่เขตแดนบางส่วนยังมีข้อพิพาท เมื่อโอกาสไม่อำนวยแนวคิดมหาโยดะยาก็ก็น่าผิดหวัง แต่พอมีกำลังขึ้นมาก็ไร ก็รอจังหวะที่จะให้ความเพ้อฝันนั้นเป็นจริงให้ได้

2.6 ความคิดของโยดะยาต่อประเทศเพื่อนบ้าน

นับแต่เริ่มสมัยราชวงศ์จักรีจนถึงสิ้นสุดสมัยสงครามเย็นนั้น ประเทศโยดะยาดำเนินความสัมพันธ์กับประเทศเพื่อนบ้านบนพื้นฐานความมั่นคง โดยคบหากับประเทศมหาอำนาจตามโอกาส ในช่วง

สงครามโลกครั้งที่ 2 ก็ได้ร่วมมือกับญี่ปุ่นยึดครองเมียนมามากมายบางส่วนเพื่อแสวงประโยชน์ แต่พอญี่ปุ่นแพ้สงคราม จึงคืนดินแดนนั้นแก่อังกฤษ และมามีปัญหาทางเขตแดนกับลาวและเขมร พอสิ้นสมัยสงคราม เวียดนามบุกเขมรและคอมมิวนิสต์ครองแผ่นดินจีน โยเดยาจึงหันไปอาศัยอำนาจอเมริกาเพื่อป้องกันภัยคอมมิวนิสต์ โดยได้รับความช่วยเหลือทางเศรษฐกิจและความมั่นคง เหตุที่มีนโยบายเพื่อความมั่นคงแห่งชาติ จึงส่งผลกระทบต่อความสัมพันธ์กับประเทศเพื่อนบ้าน ภายใต้นโยบายความมั่นคงแห่งชาตินั้น โยเดยาได้กำหนดให้มีพื้นที่กันชนกับประเทศเพื่อนบ้านเพื่อดำเนินยุทธวิธีเชิงป้องกัน โดยยอมให้พื้นที่แก่พวกกลุ่มต่อต้านรัฐบาลเพื่อนบ้าน และกลุ่มผู้ก่อการร้ายถืออาวุธตลอดแนวชายแดน อีกทั้งเปิดศูนย์อพยพเพื่อรับความช่วยเหลือจากองค์กรนานาชาติและองค์กรเอกชน ซึ่งส่งผลกระทบต่อความสงบและความมั่นคงของประเทศเพื่อนบ้าน เพราะมีการขายอาวุธ ให้การสนับสนุนแก่กลุ่มถืออาวุธ ดำเนินธุรกิจการลงทุนนอกกฎหมายเพื่อประโยชน์ทางเศรษฐกิจ แต่ในอีกด้านหนึ่ง โยเดยาก็คงพยายามดำเนินนโยบายสร้างความสัมพันธ์ทางการทูตกับประเทศเหล่านั้น ดังนั้น ประเทศโยเดยาจะคำนึงเฉพาะประโยชน์ของชาติตน จึงสร้างความสัมพันธ์กับเพื่อนบ้านด้วยสองวิธีที่สองหน้า ในเวลาเดียวกัน

พอหลังสมัยสงครามเย็น โยเดยาได้ปรับเปลี่ยนนโยบายต่อประเทศเพื่อนบ้าน ซึ่งเหมือน ๆ ประเทศที่เจริญแล้วทั้งหลาย สถานการณ์ทางการเมืองในประเทศต่าง ๆ ส่วนใหญ่สงบลง ต่างหันมาดำเนินนโยบายเศรษฐกิจโลกาภิวัตน์ โยเดยาเชื่อว่าภัยคุกคามความมั่นคงต่อประเทศตนหมดแล้ว และอเมริกาก็ให้ความสนใจต่อภูมิภาคนี้น้อยลง ดังนั้น จึงต้องกำหนดนโยบายต่างประเทศต่อเพื่อนบ้านขึ้นใหม่ โดยหันมาเน้นความสัมพันธ์ทางเศรษฐกิจมากกว่าความมั่นคง เพื่อเป็นฐานรองรับการเติบโตของโยเดยา โดยประกาศนโยบาย เปลี่ยนสนามรบเป็นสนามการค้า ต่อประเทศอินโดจีนและเมียนมา เพื่อเป็นช่องทางให้ได้วัตถุดิบราคาถูกและตลาดสินค้าสำเร็จรูป อีกทั้ง พยายามตั้งตนเป็นศูนย์กลางความช่วยเหลือทางวิชาการและการลงทุนของภูมิภาคอีกด้วย

ความสัมพันธ์โยเดยา-กัมพูชา : โยเดยาหาประโยชน์ทางเศรษฐกิจและการเมืองจากความไม่สงบทางการเมืองในกัมพูชา ในช่วงสงครามโลกครั้งที่ 2 พอฝรั่งเศสอ่อนแอ ก็ยึดพื้นที่ชายแดนกัมพูชา พอสิ้นสงคราม ก็เกิดข้อพิพาทและการสู้รบระหว่างสองประเทศอยู่บ่อย ๆ ปัญหาเขมรแดงผู้อพยพสร้างความตึงเครียดให้กับสองประเทศ โยเดยาได้ดำเนินนโยบายให้ผู้อพยพเขมรเป็นกันชน (Human Buffer) นานอยู่หลายปี ซึ่งเป็นไปตามนโยบายจัดตั้งพื้นที่กันชน ในปี ค.ศ. 1979 เวียดนามบุกยึดกัมพูชา ตั้งเฮงสามรินเป็นประธานาธิบดี กลุ่มเขมรแดงของพลพตหนีมาตั้งมั่นอยู่ทางเทือกเขาด้านตะวันตก โดยฝ่ายจีนส่งอาวุธมาช่วยเหลือผ่านโยเดยา แต่ฝ่ายโยเดยากลับลักลอบนำอาวุธเหล่านั้นมาขายให้กับผู้ก่อการร้ายในชายแดนเมียนมา ส่วนพวกเขมรแดงก็ค้าไม้และอัญมณีในพื้นที่คุ้มครองของตน โยเดยาเพียรเข้าร่วมลงทุนในกิจการนี้เพื่อหาผลกำไรทางเศรษฐกิจ และเขมรแดงก็นำรายได้ไปซื้อสรรพอาวุธต่อ เขมรแดงจึงมีกำลังเข้มแข็ง ก่อความสงบของกัมพูชา รัฐบาลกัมพูชาประณามโยเดยาว่า กองทัพโยเดยาที่ชายแดนได้ให้ความช่วยเหลือ ลำเลียงขนส่ง และรักษาพยาบาลพวกเขมรแดง แต่ใน

อีกด้านหนึ่งนายกรัฐมนตรีชาตียาย ก็นำการเจรจาให้มีการยุติสงครามภายในและการสู้รบ ในกรณีกัมพูชา นั้น ถือว่าโยดะยาได้ใช้นโยบาย Dual Policy (ตีสองหน้า/คู่ขนาน) ในปี ค.ศ. 1992 สหประชาชาติมีมติให้ กัดันทางเศรษฐกิจแก่เขมรแดง รัฐบาลโยดะยาเล็งไม่ได้ จึงต้องปิดการค้าชายแดนโยดะยา-กัมพูชาใน พื้นที่เขมรแดงในปี ค.ศ. 1993 แต่ก็มีข่าวว่าเขมรแดงลักลอบค้าไม้และอัญมณีผ่านพ่อค้าโยดะยา เห็นชัด ว่าโยดะยามุ่งหาประโยชน์ ในปี ค.ศ. 1994 กองทัพกัมพูชาล้ำเขตโยดะยาเพื่อเข้าตีเขมรแดง จึงเกิดข้อ พิพาทกัน ในปี ค.ศ. 1995 ทั้งสองประเทศทำข้อตกลงกำหนดเส้นเขตแดนกัน ต่อมาในปี ค.ศ. 1997 โยดะ ยากลับตัดสินใจขยายเส้นทางน้ำซึ่งฝ่ายกัมพูชาและลาวกำลังร้องขออยู่ เห็นได้ว่าด้านหนึ่งนั้นโยดะยา วางตัวเป็นมิตร แต่ก็มีความสัมพันธ์สองทางเพื่อประโยชน์ฝ่ายตน พอในปี ค.ศ. 1998 พลพตตาย สถานการณ์ในกัมพูชาจึงสงบลง แต่โยดะยาก็ยังรับพวกลี้ภัยการเมืองกัมพูชา เพื่อมิให้ปัญหาภายใน กัมพูชาสงบ แม้จนเมื่อกัมพูชาเข้าร่วมในองค์การอาเซียนแล้วก็ตาม

ความสัมพันธ์โยดะยา-ลาว : ลาวมีชายแดนติดกับโยดะยา 1095 ไมล์ ลาวเป็นพื้นที่ที่ปิดจึงพัฒนา ข้ำ ความมั่นคง ความสัมพันธ์ต่างประเทศ และเส้นทางออกทะเลจึงต้องพึ่งโยดะยา เวียดนาม และจีน ลาวเคยเป็นพื้นที่ประลองยุทธ์นอกอาณาเขตของฝรั่งเศสและอเมริกามาก่อน ในปี ค.ศ. 1880 ลาวตกเป็น อาณานิคมของฝรั่งเศส ในช่วงสงครามโลกครั้งที่ 2 (ค.ศ. 1941-1945) ถูกญี่ปุ่นยึดครอง พอหลังสงครามก็ คืนให้กับฝรั่งเศส และได้เอกราชในปี ค.ศ. 1954 พอในปี ค.ศ. 1960 ฝ่ายขวายึดเวียงจันทน์ได้โดยความ ช่วยเหลือของอเมริกา และกองทหารรับจ้างโยดะยาเข้าช่วยรบดยึดกองกำลังประเทศลาว ในปี ค.ศ. 1961 เกิดสงครามกลางเมือง กองกำลังประเทศลาวยึดพื้นที่ได้กว่าครึ่งประเทศ ลาวฝ่ายขวาก็มากบดานใน ประเทศโยดะยา โยดะยาใช้ลาวฝ่ายขวাপ้องกันภัยคอมมิวนิสต์ และจัดตั้งกองกำลังม้งเพื่อต่อต้านกอง กำลังประเทศลาว เมื่อคอมมิวนิสต์ได้อำนาจในลาว ในปี ค.ศ. 1975 นับแต่นั้นความสัมพันธ์กับโยดะยาก็ ตึงเครียด เชื่อว่าผู้ลี้ภัยลาวกลายเป็นภาระทางเศรษฐกิจต่อโยดะยา ในปี 1980 มีการสู้รบกันอยู่เนื่อง ๆ เกิดศึกบ้านร่มเกล้าในปี ค.ศ. 1987 โยดะยาใช้กำลังทางอากาศ ปืนใหญ่ รถถัง แต่เอาชนะลาวไม่ได้ จึง เลิกร่ากันไปในปี ค.ศ. 1988 ต่อมาในปี ค.ศ. 1990 เวียดนามถอนกำลังออกจากลาว ความสัมพันธ์ลาว-โย ดะลาจึงดีขึ้น นายกชาตียายไปเยือนเวียดนามเพื่อกระชับความสัมพันธ์ ลาวดำเนินนโยบายต่างประเทศ โดยอิสระ ในขณะที่โยดะยาก็ให้ความสำคัญในการเติบโตทางเศรษฐกิจ ความสัมพันธ์กับจีนและโยดะยา มีมากขึ้น โยดะยาหาโอกาสเอาประโยชน์จากความด้อยพัฒนาของลาว เมืองชายแดนโยดะยา-ลาว กลายเป็นศูนย์กลางแลกเปลี่ยนทางการค้า โยดะยาเป็นที่พึ่งของลาวในขนส่งทางบกและการลงทุน ใน ด้านหนึ่งนั้นโยดะยาดำเนินธุรกิจกับลาว แต่อีกด้านหนึ่งก็ช่วยเหลือผู้ก่อการร้ายชายแดน ด้วยนโยบายตี สองหน้า(เหลาสองด้าน) ประชาชนลาวจึงเกรงกลัวภัยโยดะยา แม้ความสัมพันธ์ต่อกันดีขึ้น แต่ก็ไม่อาจ แก้ปัญหาที่สั่งสมมานานปี ชาวลาวกังวลมิหายว่าสักวันหนึ่งโยดะยาจะรุกรานประเทศลาว เพราะในอดีต นั้นโยดะยามักรุกรานประเทศที่มีกำลังน้อยกว่าอยู่เสมอ นักวิจารณ์กล่าวว่า โยดะยาจะไม่ทำลายลาวด้วย การสงคราม แต่จะโจมตีด้วยหนทางเศรษฐกิจ จึงประกาศเปลี่ยนสนาามรบเป็นสนาามการค้า

ความสัมพันธ์โยดะยา-มาเลเซีย : ด้วยนโยบายความมั่นคงแห่งชาติ โยดะยาให้การสนับสนุนคอมมิวนิสต์มาเลย์ที่อยู่ตามชายแดน และโยดะยาก็คัดค้านมาเลย์ที่ให้ความช่วยเหลือกลุ่มมุสลิมแบ่งแยกดินแดน แต่พอในปี ค.ศ. 1989 ก็กำจัดการก่อการร้ายคอมมิวนิสต์ที่ชายแดนได้สำเร็จความสัมพันธ์สองประเทศจึงดีขึ้น ในปี ค.ศ. 1995 มีการตั้งคณะทำงานแก้ปัญหาการทำประมงสองประเทศ ทั้งนี้เพราะชาวโยดะยา 2 คนถูกเรือลาดตระเวนมาเลย์ฆ่า ในปี ค.ศ. 1996 โยดะยาคัดค้านเรื่องที่มาเลเซียจะชิงรั้วรดหนามกันเขตแดน ดังนั้น ในปี ค.ศ. 1997 จึงกำหนดให้แม่น้ำโกโละเป็นเส้นเขตแดน ปัญหากระทบความสัมพันธ์ที่ยังมีอยู่นั้น ได้แก่ ปัญหาผู้ก่อการร้าย ปัญหาการลักลอบจับปลาในน่านน้ำมาเลเซีย ปัญหาคนต่างชาติดลบนีเข้าเมืองมาเลเซียผ่านทางโยดะยา

เจตนาของโยดะยาต่อเมียนมา : เมียนมาเริ่มทำสงครามกับโยดะยาในสมัยตองอู เมียนมาเข้าตีโยดะยาในสมัยตะเบ็งชเวที (ค.ศ. 1548) สมัยบุเรงนอง (ค.ศ. 1563 และ ค.ศ. 1568) และสมัยพระเจ้าธรรมราชาช้างเผือก (ค.ศ. 1767) ดังนั้น โยดะยาจึงฝังใจเกลียดเมียนมา ในเวลาก่อนสงครามโลกครั้งที่ 2 โยดะยาเข้าข้างมหาอำนาจเพื่อความมั่นคงของประเทศ จึงเป็นประเทศหนึ่งที่ไม่ตกเป็นอาณานิคม แต่ในตลอดช่วงสิ้นสงครามนั้น โยดะยาต้องพึ่งอิทธิพลของอเมริกา ในช่วงสมัยสงครามเย็น โยดะยาพึ่งอเมริกาเพื่อป้องกันภัยคอมมิวนิสต์ เมื่อคอมมิวนิสต์ได้ชัยชนะในจีน จีนชาวก๊กมินตั๋งได้ถอยออกจากยูนานมาในเมียนมา หลังปี ค.ศ. 1950 โยดะยาให้การช่วยเหลือพวกจีนชาวก๊กมินตั๋งในชายแดนเมียนมา อเมริกาส่งความช่วยเหลือผ่านโยดะยา ในการปกป้องประเทศจากภัยรุกรานของจีนชาวนั้น ชาวเมียนมาต้องสละชีวิตไปมากมาย หลังปี ค.ศ. 1960 พรรคคอมมิวนิสต์เมียนมาเคลื่อนไหวในรัฐฉาน เหตุที่คอมมิวนิสต์มีกำลังมากขึ้น และในปี ค.ศ. 1975 อเมริกาถอนกำลังจากเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ประเทศโยดะยาจึงให้ความสำคัญในการจัดตั้งพื้นที่กันชนที่ชายแดนเมียนมา ก็เพื่อป้องกันภัยคอมมิวนิสต์ การที่โยดะยาให้ความช่วยเหลือผู้ก่อการร้ายเมียนมาและกลุ่มต่อต้านเมียนมานั้น จึงขวางกั้นการพัฒนาพื้นที่ชายแดน ความสงบสุขในเมียนมา ตลาดมีดชายแดน การลักลอบขุดสินแร่ และการค้าอาวุธได้ส่งผลร้ายต่อเศรษฐกิจเมียนมา และยังช่วยยืดชีวิตอันชั่วร้ายของพวกผู้ก่อการร้าย ในปี ค.ศ. 1988 นับแต่รัฐบาลสลอร์กมีอำนาจ สภาพเศรษฐกิจและสังคมก็ดีขึ้น ในขณะที่โยดะยาพยายามสร้างความสัมพันธ์ไมตรีเพื่อหวังประโยชน์ทางเศรษฐกิจก็ตาม แต่ก็ยังสนับสนุนพวกผู้ก่อการร้ายและกลุ่มต่อต้านรัฐบาล จึงเกิดข้อพิพาทกับเมียนมาอยู่บ่อย ๆ แม้นโยบายเปลี่ยนสนามรบเป็นสนามการค้าของโยดะยาจะแก้ปัญหาได้ แต่ก็ยังคงขัดขวางความเจริญทางเศรษฐกิจและสังคมของเมียนมาอยู่มิวาย

2.7 นโยบายความมั่นคงแห่งชาติของโยดะยาและเจตนาต่อเมียนมา

ชาวโยดะยามีนิสัยรักสนุกไม่พึ่งตนและไม่ยอมเสียมิว่าคราใด ด้วยอุปนิสัยเช่นนี้ นโยบายความมั่นคงแห่งชาติจึงอาศัยหนทางที่ส่งผลกระทบต่ตนให้น้อยที่สุด หนทางนั้นมี 2 วิธี ได้แก่ การเป็นลูกน้องพึ่งร่วมเงาชาติมหาอำนาจที่กำลังมีอิทธิพล และการสนับสนุนกลุ่มก่อการร้ายในพื้นที่ชายแดนที่ขัดแย้งกับรัฐบาลประเทศเพื่อนบ้านเพื่อจัดตั้งพื้นที่กันชน

นโยบายต่างประเทศของไยตะยาเป็นนโยบายลู่ตามลม โดยพึ่งประเทศมหาอำนาจเพื่อความมั่นคงทางเศรษฐกิจมาแต่ไหนแต่ไร สมัยก่อนที่จีนมีอำนาจก็ส่งบรรณาการแก่จีน กษัตริย์ไยตะยาจะครองราชย์อย่างชอบธรรมต้องได้รับสุพรรณสาสน์จากจักรพรรดิจีน และยกย่องจีนทุกเรื่อง เช่น งานหัตถศิลป์จีน พอในคริสต์ศตวรรษที่ 19 อำนาจของจีนเสื่อมลง พวกเจ้าอาณานิคมตะวันตกเข้ามาไยตะยาก็โอนอ่อนผ่อนตามเพื่อรักษาราชบัลลังก์ พอในสมัยสงครามโลกครั้งที่ 1 ก็รอดูจังหวะ จนใกล้ยุติสงครามในปี ค.ศ. 1917 เห็นทีท่าว่ามหาสมุทรจะเป็นฝ่ายชนะ ก็ประกาศสงครามกับอีกฝ่าย ส่งกำลังหนุนช่วยหุงข้าวและพยาบาลไปในสนามรบเพียงนิด พอในปี ค.ศ. 1918 ก็ได้ขึ้นชื่อว่าเป็นฝ่ายชนะสงคราม และอวดว่าร่วมตั้งองค์การสหประชาชาติ ทั้งยังร้องขอให้ยกเลิกสนธิสัญญาเสียเปรียบที่ทำกับชาติตะวันตกอย่างสัญญาเบาริง ส่วนในช่วงสงครามโลกครั้งที่ 2 ที่แรกนั้นไยตะยาวางตัวเป็นกลาง พอ ปี ค.ศ. 1941 ญี่ปุ่นทิ้งระเบิดอ่าวเพิร์ลของอเมริกาเสียหาย จึงเป็นมหาสมุทรกับญี่ปุ่นเพราะเห็นว่าจะชนะ ในปี ค.ศ. 1942 ประกาศสงครามกับชาติตะวันตกที่เคยร่วมเป็นมหาสมุทรในสงครามโลกครั้งที่ 1 ไยตะยายอมให้กองทัพญี่ปุ่นผ่านแดนเข้าตีเมียนมาและมาเลย์ซึ่งอังกฤษปกครองอยู่ จึงได้ผลประโยชน์จากสงคราม จากการที่ไยตะยาเป็นมหาสมุทรกับญี่ปุ่นจึงไม่ได้รับการกดขี่หรือรับภัยสงครามจากญี่ปุ่น กลับยังเจรจากับญี่ปุ่นเพื่อยึดเมืองเชียงตุง มายบันของเมียนมา และรัฐ 4 รัฐของมาเลเซีย พิบูลเคยกล่าวกับผู้พ่ายแพ้ไม่ว่าจะเป็นใครก็ตาม คือศัตรูของตน ในขณะที่พิบูลเป็นมหาสมุทรกับญี่ปุ่นนั้น ทูตไยตะยาประจำอเมริกามีได้ยื่นคำประกาศให้แก่รัฐบาลอเมริกา แจ้งว่าชาวไยตะยาไม่ถือว่าอเมริกาเป็นศัตรู อเมริกาจึงไม่ประกาศสงครามกับไยตะยาและซุบเลียงทูตไยตะยาเป็นลูกน้อง เพื่อให้เคลื่อนไหวไต่ดินต่อด้านญี่ปุ่น เท่ากับว่าไยตะยาเหยียบเรือสองแคม พอในปี ค.ศ. 1944 ญี่ปุ่นเพลี่ยงพล้ำ ก็ปลดพิบูล ตั้งพลเรือน ควง อภัยวงศ์ เป็นนายกรัฐมนตรีแทนในปี ค.ศ. 1945 ญี่ปุ่นวางอาวุธ อังกฤษเข้ามาในไยตะยาอเมริกาช่วยต่อรอง หลังจากนั้น ไยตะยาจึงพึ่งพาใกล้ชิดอเมริกามากขึ้น

หลังปี ค.ศ. 1950 ลัทธิคอมมิวนิสต์แพร่หลายในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ อเมริกาก็มีความกังวลว่าจะถูกลามยังประเทศอื่น จึงตั้ง SEATO เพื่อด้านการขยายตัวของคอมมิวนิสต์ แต่มีแค่ฟิลิปปินส์กับไยตะยาร่วมเป็นสมาชิก สำนักงานใหญ่อยู่ในไยตะยาซึ่งเป็นจุดสำคัญทางภาคพื้นทวีป และมีทหารอเมริกาจำนวน 5 หมื่นคนมาตั้งฐานทัพในประเทศไยตะยา อเมริกาสัญญาว่าจะช่วยเหลือไยตะยา ดังนั้นความมั่นคงของไยตะยาจึงอยู่ได้ร่มอเมริกา มีฐานทัพอากาศอเมริกาหลายแห่งในไยตะยา และฐานทัพเรือที่สัตหีบ อเมริกาใช้ฐานทัพเหล่านี้ไปทิ้งระเบิดในพื้นที่อินโดจีน คือ เวียดนาม ลาว กัมพูชา ไยตะยาได้สนามบิน ท่าเรือ และเส้นทางยุทธศาสตร์โดยไม่ต้องจ่ายเงินสักสิ่ง นอกจากนี้ อเมริกายังช่วยเหลือทางเศรษฐกิจและการทหารอีกมาก โดยเฉพาะในช่วงปี ค.ศ. 1950 – 1987 อเมริกาให้การช่วยเหลือทางทหารเป็นเงินกว่า 2 พันล้านดอลลาร์ นอกจากนี้ ทหารอเมริกาจากสนามรบเวียดนามเดือนละราว 5 พันยังเข้ามาหาความสำคัญในสถานเชิงมยุรีในไยตะยา จนเกียรติศักดิ์ศรีของผู้หญิง ไยตะยาแย่งชนิดที่ไม่อาจจะยับยั้งได้ เกิดการต่อต้านและเกลียดชังอเมริกา และหมายขจัดผู้นำที่อยู่ใต้อิทธิพล

อเมริกา ฝ่ายกองกำลังพรรคคอมมิวนิสต์ก็เคลื่อนไหวมากขึ้น หลังปี ค.ศ. 1970 อเมริกาช่วยเหลือด้านแผนการและอาวุธเพื่อปราบปรามคอมมิวนิสต์ แต่ก็ไม่สำเร็จ

นับจากปี ค.ศ. 1969 อเมริกาพลาดท่าในสงครามเวียดนาม โยดะยาเกรงภัยเวียดนามจึงแอบคบหากับมหาอำนาจจีนแบบลับ ๆ ในปี ค.ศ. 1975 ก่อนอเมริกาจะถอนฐานทัพ โยดะยาก็ก็นำบริวารจีนและมีสัมพันธภาพทางการทูตกับจีน มีการเจรจาลับกับเจอจินไห่ในปี ค.ศ. 1974 เพื่อไม่ให้จีนสนับสนุนพรรคคอมมิวนิสต์โยดะยา พร้อมกับยอมรับข้อเรียกร้องจากจีนในการส่งอาวุธผ่านชายแดนโยดะยาเพื่อช่วยกลุ่มเขมรแดง โยดะยาอาศัยความช่วยเหลือจากจีนเพื่อป้องกันการคุกคามจากคอมมิวนิสต์เวียดนามซึ่งไซเวียตหนุนหลังอยู่ ณ ตลอดแนวชายแดนลาวและกัมพูชา เหตุที่โยดะยามักพึ่งพาอยู่ได้ร่มมหาอำนาจมาตลอดนั้น นักประวัติศาสตร์โลกจึงให้นิยามโยดะยาในนโยบายด้านความมั่นคงและเศรษฐกิจว่าเป็นนโยบายลู่ตามลม

ในด้านนโยบายพื้นที่กันชน โยดะยาเพาะเลี้ยงกลุ่มต่อต้านรัฐบาลไว้ในพื้นที่ชายแดนให้เป็นกันชน เพื่อป้องกันภัยจากประเทศเพื่อนบ้าน ในสมัยสงครามเย็นมีกลุ่มก่อการร้ายตลอดแนวชายแดนโยดะยากับเมียนมา ลาว และกัมพูชา อาทิ กองกำลังม้ง ลาวขาว เขมรแดง และที่มากที่สุดคือกลุ่มก่อการร้ายชายแดนเมียนมา

จีนชาวก๊กมินตั๋งเป็นอีกกลุ่มหนึ่งที่ถูกใช้เป็นกันชน โยดะยา มีการติดต่อกับกองทัพจีนชาวมายาวมาตั้งแต่ช่วงที่โยดะยารุกล้ำเข้ามาในรัฐฉานในช่วงสงครามโลกครั้งที่ 2 ต่อมาในปี ค.ศ. 1950 ทักษิณคอมมิวนิสต์เข้าตีทัพจีนชาวจนหนีเข้ามาในพื้นที่ด้านตะวันออกของรัฐบาล ตรงกับช่วงที่เกิดสงครามเกาหลี ซึ่งเป็นการเผชิญหน้ากันระหว่างกลุ่มประเทศทุนนิยมซึ่งนำโดยอเมริกากับประเทศคอมมิวนิสต์ อย่างจีนและไซเวียต อเมริกาต้องการเปิดแนวรบทางด้านใต้ของจีนจึงอาศัยทัพจีนขาว โดยใช้ประเทศโยดะยาเป็นเส้นทางลำเลียงกำลังพลเสบียงอาวุธ โดยตั้งกองบัญชาการฝ่ายจีนขาวในเชียงใหม่ เท่ากับว่าอเมริกากับโยดะยาช่วยจีนชาวยุทธล้ำแผ่นดินเมียนมา ในปี ค.ศ. 1952-1953 กองทัพจีนขาวยังกระจายลงใต้ไปรัฐกะยา รัฐกะเหรี่ยง และรัฐมอญ เพื่อรอรับความช่วยเหลือจากไต้หวัน

ช่วงหลังปี ค.ศ. 1949 นั้น กลุ่มก่อการร้าย KNDO และ MNDO หลบเข้าพื้นที่โยดะยา และรับการช่วยเหลือจากจีนชาวด้านอาวุธ มีการติดต่อกับผู้นำจีนขาวในกรุงเทพฯและเชียงใหม่ ผู้ก่อการร้ายมอญและกะเหรี่ยงร่วมมือกับก๊กมินตั๋งโจมตีกองทัพเมียนมา และในปี ค.ศ. 1954 กะเหรี่ยงวางระเบิดรถไฟ ต่อมาในปี ค.ศ. 1959 กบฏฉานตั้งมั่นอยู่ในเขตโยดะยา ได้ทำข้อตกลงกับจีนขาวในการช่วยเหลือกันกู้ชาติในปี ค.ศ. 1961 จากนั้นก็เกิดกลุ่มก่อการร้ายฉานอีกหลายกลุ่ม โดยจีนขาวเพาะเลี้ยง มีการตั้งศูนย์ขึ้นหลายแห่ง ตำรวจโยดะยาคอยเฝ้าดูแล และมีการค้าฝิ่นด้วย ภายหลังจีนขาวแพ้ ก็หันมาคุมโรงงานผลิตฝิ่นขาวให้กับตำรวจโยดะยา ต่างช่วยเหลือกันมาเช่นนั้น

ฝ่ายเมียนมาต้องเรียนรู้เรื่องจีนชาวยุทธล้ำประเทศเมียนมาต่อสหประชาชาติ แต่ถอนไม่หมด กองทัพเมียนมาจึงต้องสู้รบขับไล่ระหว่างปี ค.ศ. 1953-1961 ส่วนหนึ่งกลับไต้หวัน แต่อีกส่วนโยดะยาใช้เป็นหมู่บ้านป้องกันตนเองในชายแดนเมียนมา-โยดะยาอย่างเปิดเผย ขณะเดียวกันก็ยังมีการค้า

ยาเสพติดต่อมา การล่องล้าประเทศเมียนมาของจีนชาวจีนเป็นความช่วยเหลือหรือจากซีไอเอกับโยดะยา ผู้ก่อการร้ายในเมียนมาได้ยุทธปัจจัยจากจีนชาวจีน ส่วนโยดะยาก็อาศัยจีนชาวจีนและกลุ่มก่อการร้ายเมียนมาเป็นกันชนกับเมียนมาคู่กรณี จึงต่างได้ประโยชน์กันทั้งสามฝ่าย แต่กระทบต่ออธิปไตยและเขตแดนของเมียนมา ทหารเมียนมาต้องสละชีวิตไปมากมายเพื่อประเทศชาติ ส่วนประชาชนก็ได้รับผลกระทบจากสงคราม ดังนั้น การตั้งพื้นที่กันชนกองกำลังจีนชาวจีน จึงกระทบต่อผลประโยชน์ของเมียนมาอย่างมาก

โยดะยายังให้การช่วยเหลือพวกผู้ลี้ภัยการเมืองและกลุ่มก่อการร้ายอื่น ๆ อีก ในช่วงหลังปี ค.ศ. 1960 CPB เคลื่อนไหวในเขตรัฐฉานมาถึงชายแดนโยดะยา สร้างความหวั่นเกรงต่อโยดะยา ในช่วงปี ค.ศ. 1960-1970 นั้น โยดะยากังวลอย่างมากกับการก่อการร้ายของ CPT และ CPM ยิ่งในปี ค.ศ. 1975 อเมริกาแพ้สงครามเวียดนามถอนตัวไป โยดะยาซึ่งอยู่ใต้ร่มเงาของอเมริกาเลยขาดที่พึ่ง จึงต้องสร้างกองกำลังกันชนไว้ เพื่อดำเนินการกองกำลังคอมมิวนิสต์เวียดนามที่เข้ามาถึงลาวกับกัมพูชา และด้านกลุ่ม CPB ทางด้านตะวันตก ยิ่งเมียนมาใช้ระบอบการปกครองแบบสังคมนิยม โยดะยาเลยถือว่าเมียนมาเป็นฝ่ายซ้าย จึงยิ่งต้องอาศัยกลุ่มก่อการร้ายเมียนมาเป็นกันชน และตั้งหน่วยสายลับพิเศษคอยติดต่อกับผู้ก่อการร้ายเมียนมา ดังนั้น พื้นที่โยดะยาจึงเป็นที่พักพิงให้กับกลุ่มก่อการร้ายทั้งหลาย นอกจากนี้ ในปี ค.ศ. 1969 โยดะยายังอนุญาตให้ผู้นุเคลื่อนไหวต่อต้านเมียนมาจากกรุงเทพฯ โดยติดต่อกับต่างชาติและผู้ก่อการร้ายเมียนมาในพื้นที่โยดะยา แต่ก็แตกแยกกันไปในปี ค.ศ. 1973 ประโยชน์ตกแก่ KNU จากนั้น KNU ก็แข็งเกร่ง และมีกำลังเงินจากการลักลอบค้าไม้และสินแร่ จนเป็นผู้นำกลุ่มกองกำลังผสมชนชาติประชาธิปไตยไปร่วมกับกลุ่มชนชาติอื่นอีก 9 กลุ่ม และร่วมมือกับกลุ่มผู้ลี้ภัยการเมืองรุ่นก่อน คือ CRDB และได้รับความช่วยเหลือด้านการฝึกวิชาการทหารจากต่างประเทศ

ในช่วงเกิดการจลาจล ในปี ค.ศ. 1988 นักศึกษาได้เข้าไปร่วมกับผู้ก่อการร้ายฉานกะเหรี่ยงแดง ปะโอ กะเหรี่ยง และมอญจำนวนกว่า 4 พันคน ส่วนหนึ่งตั้งกลุ่มถืออาวุธ ABSDF ต่อต้านรัฐบาลเมียนมา มีการร่วมกับ NCGUB และอีกหลายกลุ่มเป็น DAB และ NCUB ดังนั้น จึงเห็นได้ว่าโยดะยาได้สร้างกันชนเพื่อความมั่นคงด้วยการสนับสนุนกลุ่มต่อต้านเมียนมาอยู่มีขนาดนับแต่เมียนมาได้รับเอกราชมาจนถึงปัจจุบัน การช่วยเหลือผู้ก่อการร้ายเมียนมามีเพียงให้ประโยชน์ด้านความมั่นคงแก่โยดะยา แต่ยังให้ประโยชน์ทางเศรษฐกิจจากการลักลอบค้าไม้ อัญมณี สินแร่ อาวุธ และสินค้าอุปโภคบริโภค โดยเฉพาะมีการลักลอบนำอาวุธจากชายแดนกัมพูชามาขายให้กับผู้ก่อการร้ายเมียนมา ช่วยยืดชีวิตอันเลวร้ายให้กับพวกนั้น ส่งผลให้เมียนมาต้องสูญเสียทรัพยากรมนุษย์ ทรัพยากรธรรมชาติ และเศรษฐกิจของประเทศ ประเทศเมียนมาจึงล้าหลังไม่มีโอกาสพัฒนาให้เจริญเทียบเท่าประเทศเพื่อนบ้านอื่น ๆ นับแต่เมียนมาได้รับเอกราชเป็นต้นมา ทั้งนี้ เพราะต้องเสียเวลาอยู่กับการปราบปรามกลุ่มก่อการร้ายภายในประเทศ

ในช่วงปลายทศวรรษ 1980 เป็นช่วงท้ายของสมัยสงครามเย็น คอมมิวนิสต์เวียดนามที่โซเวียตหนุนหลังไม่เป็นภัยต่อโยดะยาอีกต่อไป เกิดสงครามย่อยกับลาวเพื่อชิงบ้านร่มเกล้าในปี ค.ศ.

1987 และปัญหาสงครามกลางเมืองในกัมพูชายุติลงในปี ค.ศ. 1991 รัฐบาลชาติชายประกาศนโยบายเปลี่ยนสนามรบเป็นสนามการค้าในปี ค.ศ. 1991 เพื่อให้โยดะยาเป็นศูนย์กลางของดินแดนสุวรรณภูมิที่อุดมด้วยทรัพยากรธรรมชาติ นั้นหมายความว่า โยดะยาต้องการเป็นศูนย์กลางทางการเมืองและเศรษฐกิจ โดยอาศัยทรัพยากรธรรมชาติของประเทศเพื่อนบ้านยากจน ที่จะกลายเป็นตลาดระบายสินค้าโยดะยา และหันมาพยายามพัฒนาศักยภาพของกองทัพจากแค่ระดับปราบปรามผู้ก่อการร้ายภายในประเทศให้ทันสมัยถึงระดับสากลตั้งแต่ปี ค.ศ. 1996 ทั้งนี้เพื่อให้โยดะยาเป็นประเทศมหาอำนาจในภูมิภาค โดยอ้างสถานการณ์โลกที่ยุ่งเหยิงขัดแย้งกันมากขึ้น ประกอบกับโยดะยากำลังเติบโตทางเศรษฐกิจ และมีการใช้ทรัพยากรอย่างขาดระบบ จึงต้องประกาศปิดป่าและการทำประมง

สมัยหลังสงครามเย็น โยดะยาต้องการร่วมมือทางเศรษฐกิจกับรัฐบาลเมียนมา คิดค้นน้ำจากแม่น้ำสาละวิน เพราะป่าถูกทำลาย ดินถูกกัดเซาะ น้ำในแม่น้ำล้นล้นลดลง ระดับน้ำในเขื่อนภูมิพลและเขื่อนสิริกิติ์ลดลง และสนใจแหล่งพลังงานในอ่าวมะตะมะเพื่อผลิตพลังงานไฟฟ้าที่จำเป็นต่ออุตสาหกรรม เหตุที่ปิดป่าและการประมง โยดะยาจึงได้หาโอกาสเข้ามาตัดไม้ในเขตชายแดนเมียนมา และทำประมงในน่านน้ำเมียนมา อีกทั้งประสงค์จะพัฒนาท่าเรือน้ำลึก ณ ชายฝั่งทวาย ให้เป็น Golden Gateway Project เพื่อการขนส่งสินค้าจากพื้นที่อุตสาหกรรมแถบกรุงเทพฯ ซึ่งใกล้กว่าใช้เส้นทางมะละกา ด้วยผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจ โยดะยาจึงปรารถนาจะมีความสัมพันธ์อันดีกับรัฐบาลเมียนมา ดังนั้น ในช่วงต้นทศวรรษ 1990 โยดะยาจึงใช้นโยบาย Constructive Engagement ต่อเมียนมา และสนับสนุนให้เมียนมาเป็นสมาชิกอาเซียน

ในปี ค.ศ. 1997 ประเทศในอาเซียนประสบปัญหาทางการเงิน ซึ่งเริ่มจากโยดะยา ค่าเงินบาทตกรุนแรง เศรษฐกิจโยดะยาพังลง กระทั่งถึงการเมืองจนรัฐบาลชาวลิตลัม แทนด้วยรัฐบาลผสมนำโดยชวนนุกยกชวณดูแลกระทรวงกลาโหม ตั้งพลเอกสุรยุทธ์เป็นผู้บัญชาการทหารบก เพื่อป้องกันการรัฐประหารโดยอ้างปัญหาทางเศรษฐกิจ ส่วนในความสัมพันธ์กับเมียนมานั้น เปลี่ยนจากฝ่ายทหารมาเป็นกระทรวงการต่างประเทศ มีการตั้งรัฐมนตรีต่างประเทศที่ใกล้ชิดกับอเมริกาและซีไอเอ มีการเปลี่ยนแปลงนโยบายต่อเมียนมาอย่างมาก ปรับเรียกนโยบาย Constructive Engagement ให้ฟังดูอ่อนลงเป็นนโยบาย Flexible Engagement และขอรับความช่วยเหลือจาก IMF ซึ่งอเมริกาคุมอยู่ จึงไม่แปลกที่โยดะยาต้องขยับตัวตามความประสงค์ของอเมริกา

ส่วนในพื้นที่ชายแดนที่ติดกับเมียนมานั้น โยดะยามีความกังวลอันเนื่องจากการเปลี่ยนแปลงภายในประเทศเมียนมา ในปี ค.ศ. 1989 CPB สลายตัว กองกำลังชนกลุ่มน้อยยุติการสู้รบ หันมาเข้าร่วมกับรัฐบาลเมียนมา 17 กลุ่ม มีการแตกแยกในกลุ่ม KNU โดยกะเหรี่ยงพุทธ DKBA แยกตัวออกมา รัฐบาลเมียนมาจึงทำลายค่าย KNU ในเขตเมียนมาได้สำเร็จ KNU จึงหลบเข้าไปตั้งค่ายในเขตโยดะยาในนามศูนย์อพยพ และรับความช่วยเหลือจากต่างประเทศเพื่อเคลื่อนไหวต่อมา ส่วน MTA ของขุนส่าก็นำกำลังเข้ามอบตัวกับรัฐบาลเมียนมาในปี ค.ศ. 1996 กองทัพเมียนมาจึงเข้าคุมพื้นที่ชายแดนติดโยดะยาได้สำเร็จ โยดะยาจึงต้องหวนมาทบทวนนโยบายความมั่นคงใหม่ จากที่เคยมุ่งระงับด้าน

ตะวันออกหันมามุ่งด้านตะวันตก เพราะคาดกันไว้ว่าเมียนมาจะเป็นปัญหาใหญ่ของไยตะยา เพราะอาจต้องเผชิญความตึงเครียดโดยตรงกับกองทัพเมียนมา อีกทั้งเส้นเขตแดนส่วนใหญ่ก็ยังไม่ปักปัน ฝ่ายความมั่นคงไยตะยาถือว่าสาเหตุของปัญหาจะได้แก่ การปราบปรามชนกลุ่มน้อยของฝ่ายเมียนมา การปักปันเขตแดน ปัญหาภายในของประเทศเพื่อนบ้าน การลักลอบเข้าเมือง การลักลอบทำการค้า การลักลอบขายอาวุธ และการค้ายาเสพติด ดังนั้น ตั้งแต่ปี ค.ศ. 1996 ไยตะยาจึงเห็นว่าเมียนมาจะเป็นภัยต่อความมั่นคงในอนาคต จึงต้องพัฒนากองทัพให้ทันสมัย พอในปี ค.ศ. 1997 ไยตะยามีปัญหาการเงิน จึงลดงบประมาณทางการทหาร แคมิได้เลิกแผนพัฒนากองทัพให้ทันสมัย เพียงชะงักไปชั่วขณะ

ในปี ค.ศ. 1999 วามีเขตพิเศษมาใกล้ชายแดนไยตะยาเพื่อทำอาชีพทดแทนฝิ่น แต่ไยตะยากลับกล่าวหาว่าว่าผลิตยาบ้า ที่จริงเป็นฝีมือของกลุ่มนักการเมืองผู้มีอิทธิพลและเจ้าพ่อยาเสพติดชาวไยตะยา ซึ่งอาศัยชายแดนที่ห่างไกลเป็นแหล่งผลิต แล้วขึ้นโทษผู้อื่นเพื่อบดบังความผิดของตัวเอง

ในปี ค.ศ. 1999 และ 2000 กรณียึดสถานทูตเมียนมาและโรงพยาบาลราชบุรีนั้นส่งผลกระทบต่อความสัมพันธ์เมียนมากับไยตะยา ชาวไยตะยาหันมาระแวงและอาฆาตชาวเมียนมาที่อยู่ในไยตะยา และพยายามขจัดชาวเมียนมาทั้งหมดที่มาอยู่ในประเทศไยตะยาให้ออกไป จึงยิ่งต่อต้านเมียนมา ในปี ค.ศ. 2000 ไยตะยากล่าวโทษเมียนมาว่านิ่งเฉยให้ว่าผลิตยาบ้า เพื่อทำลายเยาวชนไยตะยา และเคลื่อนไหวต่อต้านเมียนมา โดยอ้างเรื่องภัยยาเสพติด และมีการฝึกจู่โจมรบกับบอเมิกาใกล้ชายแดนเมียนมา พร้อมกับเพิ่มกำลังพลที่ติดกับชายแดนเมียนมา ไยตะยาหันมาอาศัยชาวเขาที่เคยถูกละเลย เข้ามาร่วมในโครงการหมู่บ้านป้องกันตนเอง และทำบัตรประชาชนให้ เพื่อฝึกวิชาทหาร ส่วนนอกเขตเมียนมาก็สนับสนุนกลุ่มก่อการร้าย SURA และ KNU ให้เป็นกันชน อ้างว่าช่วยปราบปรามยาเสพติด แต่กลับคอยช่วยเหลืออยู่ด้านหลัง เมื่อกลุ่มก่อการร้ายรบกับกองทัพเมียนมา ไยตะยาจึงเป็นเพื่อนบ้านที่ไม่ดี เห็นได้ว่าไยตะยานั้นมองเมียนมาเป็นภัยความมั่นคง จึงไม่ต้องการให้เมียนมามีกำลังเข้มแข็งและเจริญรุ่งเรือง จึงรังควานเมียนมาตลอดมา

2.8 ปัญหาระหว่างเมียนมากับไยตะยา

2.8.1 ปัญหาเส้นเขตแดน

ในจำนวน 5 ประเทศที่มีเขตแดนติดกับเมียนมานั้น ต่างได้มีการปักปันเขตแดนกันเสร็จแล้ว เว้นแต่ไยตะยาเท่านั้น ชายแดนที่ติดกับไยตะยานั้นอาศัยข้อตกลงตั้งแต่สมัยอังกฤษ ยังมิได้ปักปันเขตแดนชัดเจน จึงเป็นปัญหาอยู่มาก เมียนมามีเขตแดนติดกับไยตะยา 1,314 ไมล์ มีส่วนที่แบ่งเขตด้วยลำน้ำ ได้แก่ คลองแม่ฮอกที่แม่สาย (ราว 30 ไมล์) แม่น้ำสาละวิน (ราว 70 ไมล์) แม่น้ำสองยาง (ราว 145 ไมล์) และแม่น้ำปากจั่น (ราว 50 ไมล์) เขตแดนได้เป็นไปตามข้อตกลงระหว่างรัฐบาลอังกฤษกับกษัตริย์ไยตะยา ตั้งแต่สมัยอาณานิคม ยังไม่ได้มีการกำหนดเขตแน่นอน หลังจากที่ยังกษัตริย์ตะนาวศรีได้เป็นเวลาล่วงไปนานก็มีได้ปักปันเขตแดนกัน จนเมื่อมีข้อพิพาทเส้นเขตแดน จึงได้เจรจาปักปันเขตแดนที่ติดกับรัฐกะเหรี่ยง รัฐมอญ และมณฑลตะนาวศรี ทำข้อตกลงกันไว้ในปี ค.ศ. 1868 หลังจาก

อังกฤษยึดเมียนมาได้หมด ในปี ค.ศ. 1885 ขณะสำรวจพื้นที่รัฐฉาน โยตะยาอ้างว่า มายตุง มายปาน มายจวต มายบุเป็นของตน จึงเจรจาเพื่อหาข้อยุติในการปักปันเขตแดนระหว่างสองประเทศ มีการตั้งคณะกรรมการร่วมอังกฤษ-โยตะยา ในปี ค.ศ. 1892-1893 และร่วมปักปันชายแดนระหว่างแม่น้ำโขงกับแม่น้ำสาละวิน มีการทำแผนที่พร้อมกับลงนามข้อตกลงร่วมกัน เส้นเขตแดนที่ตกลงกันนั้นให้อาศัยเส้นเขตแดนตามธรรมชาติ อันได้แก่ แม่น้ำลำคลอง และสันปันน้ำ แม้จะเพียงพอในสมัยนั้น แต่เป็นการปักปันไม่แน่นอน นานวันแม่น้ำลำคลองก็ผันเปลี่ยน เกิดเป็นกรณีพิพาทมาจนหลังจากที่เมียนมาเป็นเอกราช เหตุที่โยตะยาชูปะเลียงกลุ่มต่อต้านเมียนมาไว้ที่ชายแดน จึงมิได้มีการปักปันเส้นเขตแดนกันอีก ในบางพื้นที่ที่เส้นเขตแดนยังไม่ปักปันแน่นอน ฝ่ายโยตะยาก็หวังประโยชน์และกระทำการละเมิด เกิดเป็นข้อพิพาท อาทิ ปัญหาคลองแม่ฮอกที่ท่าซี้เหล็กและแม่สาย ปัญหาดอยโองที่ท่าซี้เหล็ก ปัญหาโยตะยาดั้งฐานทัพในเขตลอยกลาง เมืองมายสาด ปัญหาเกาะกลางน้ำในแม่น้ำสองยางที่เมียวดี ปัญหาการเปลี่ยนเส้นทางน้ำไหลในแม่น้ำสองยาง ที่บ้านผะลู เมืองเมียวดี ปัญหาเส้นเขตแดนด้านเจดีย์สามองค์ ปัญหาข้อพิพาทเนิน 491 เมืองนุดเปียง มณฑลตะนาวศรี และปัญหาเกาะ 3 เกาะที่ปากแม่น้ำปากจั่น เมืองเกาะสอง ในบรรดาปัญหาข้างต้นนั้น คลองแม่ฮอกและแม่น้ำสองยางเป็นเขตแดนธรรมชาติก็จริง แต่มีการกันแนวกันน้ำและเส้นทางน้ำเปลี่ยนไป จึงเกิดข้อพิพาทมากมาย โดยโยตะยามีได้ร่วมเจรจา เป็นการทำให้ฝ่ายเดียว ปัญหาจึงเกิด

ในปี ค.ศ. 2001 เกิดปัญหาดอยโอง-7 ซึ่งเป็นของเมียนมา กองทัพเมียนมายึดคืนได้จากพวกจีนขาวผู้รุกราน ซึ่งฝ่ายโยตะยาก็ทราบ ในปี ค.ศ. 1995 กลุ่มค้าฝิ่น MTA เข้าโจมตีเมืองท่าซี้เหล็กโดยอาศัยดอยโอง-7 ใช้อาวุธหนักยิงถล่ม จากนั้นกองทัพเมียนมาจึงตั้งฐานไว้บนดอยนั้น พอในปลายปี ค.ศ. 2000 ถึงต้นปี ค.ศ. 2001 โยตะยาประกาศว่าจะรื้อถอนฐานที่มั่นบนดอยโอง-7 เมื่อเมียนมาไม่ยอมเพราะเป็นเขตเมียนมา โยตะยาจึงอาศัยกลุ่มค้าฝิ่น MTA (SURA) เป็นกองหน้า ส่วนที่ลอยกลางซึ่งเป็นพื้นที่ของเมียนมายาว 10 ไมล์ กว้าง 3 ไมล์นั้น โยตะยาเข้ามาตั้งฐานที่มั่น เมียนมาจึงคัดค้านไป เพราะเมียนมาเคยตั้งฐานอยู่ก่อน พอเกิดเหตุการณ์จลาจล 1988 จึงถอนมา ฝ่ายผู้ก่อการร้าย MTA เข้ายึดแทน พอ MTA หันมาเข้าร่วมกับรัฐบาลเมียนมา โยตะยาจึงอาศัยเหตุนี้เข้ายึดไว้ อ้างว่าเป็นเขตตน ส่วนพื้นที่ด้านเจดีย์สามองค์ ก่อนปี ค.ศ. 1992 เป็นเขตคุ้มครองของฝ่ายผู้ก่อการร้ายถืออาวุธที่พึ่งพิงและกลัวเกรงฝ่ายโยตะยา โยตะยาได้อาศัยโอกาสนั้นสร้างถนนและสิ่งปลูกสร้างเข้ามาในเขตเมียนมาตามหลักฐานที่อังกฤษทำไว้กับโยตะยา แต่โยตะยาอาศัยโอกาสนั้นขยายพื้นที่ จึงกลายเป็นปัญหา ส่วนเนิน 491 นั้นเป็นฐานของผู้ก่อการร้ายกะเหรี่ยง กองทัพเมียนมาเข้ายึดไว้ในปี ค.ศ. 1992 ฝ่ายโยตะยาประกาศเป็นพื้นที่ของตนให้เมียนมาถอนออก เนื่องจากโยตะยามักอ้างว่าไม่ได้สนับสนุนผู้ก่อการร้ายในแดนตนมาตลอด จึงต้องตกลงให้ต่างถอยออกมา ส่วนเกาะ 3 เกาะที่ปากแม่น้ำปากจั่นนั้น เป็นของเมียนมา ตามข้อตกลงระหว่างอังกฤษ-โยตะยาในปี ค.ศ. 1868 และหากว่าตามแผนที่ที่ชัดเจนอยู่ แต่ฝ่ายโยตะยาจะขออาศัยแผนที่ของตนฝ่ายเดียว จึงเกิดข้อพิพาทกัน เหตุของปัญหาเขตแดนที่มีสืบมานั้น เป็นเพราะโยตะยาไม่ให้ความเคารพ ต้องการประโยชน์ และทำตามอำเภอใจ

2.8.2 ปัญหาเรือประมงโยดะยา

เหตุที่โยดะยาผลาญปลาไปมาก กษัตริย์โยดะยาจึงทรงประกาศคำสั่งห้ามจับปลาในน่านน้ำโยดะยาในปี ค.ศ. 1989 เหล่าเรือประมงเป็นหมื่นลำจึงเดือดร้อน เลยต้องหันมาลักลอบจับปลาในเขตน่านน้ำประเทศเพื่อนบ้าน และลักลอบเข้ามามากที่สุดในเขตน่านน้ำเมียนมาเพราะมีพื้นที่ใกล้ โดยมักเข้ามาลักลอบจับปลาในแถบชายฝั่งตะนาวศรี เขตนอกฝั่งปากแม่น้ำอิรวดี และแถบอ่าวเบงกอลในเขตเมียนมา บนเรือมีการติดตั้งเรดาร์และเครื่องมือสมัยใหม่ เข้ามาลักลอบจับทั้งวันทั้งคืน บางทีมากันเป็นฝูงเรือ พวกที่โลกก็อาศัยสารพัดวิธีร่วมมือกัน เรือลาดตระเวนเมียนมาเก็บสถิติการจับกุมไว้ เช่น ระหว่างปี ค.ศ. 1970-1987 จับได้ 3,0004 ลำ ได้ผู้กระทำผิด 20,754 คน เป็นโยดะยา 5,102 คน พอในระหว่างปี ค.ศ. 1988-2000 จับได้ 2,693 ลำ ได้ผู้กระทำผิด 15,868 คน เป็นโยดะยา 2,983 คน

2.8.3 ปัญหาการลักลอบตัดไม้

แต่ก่อนนี้ ตลอดชายแดนเมียนมา-โยดะยา ผู้ก่อการร้ายถืออาวุธตั้งค่ายมั่นคงอยู่มากมาย ผู้ก่อการร้ายซึ่งอาจร่วมมือกับพ่อค้าไม้โยดะยา ลักลอบตัดไม้มีค่าไปขายในประเทศโยดะยา ผู้ก่อการร้าย เช่น MTA KNPP และ KNU อาศัยวิธีนี้เป็นหลักเพื่อหาเงินตรามาต่อชีวิตอันชั่วร้าย มีเงินได้หลายล้านบาท กลุ่มก่อการร้ายได้เงินไปอย่างไม่ถูกต้อง แต่สร้างผลเสียต่อประเทศอย่างมาก ฝ่ายโยดะยามีแต่ได้ประโยชน์ยิ่งขึ้น เพราะได้ไม่มีค่าในราคาถูก ฝ่ายเจ้าหน้าที่โยดะยานั้น นอกจากไม่ห้ามแล้ว กลับยังคอยช่วยเหลือ มีการร่วมมือกับผู้มีอำนาจลักลอบค้าไม้ และเป็นไปไม่ได้ที่ผู้ก่อการร้ายจะลักลอบทำไม้โดยไม่ผู้มีอำนาจเปิดทางให้ เมียนมาสูญเสียไม้มีค่าไปมากนับแต่มีกลุ่มก่อการร้ายโยดะยาจึงมีแต่ได้ เมียนมามีแต่เสียหายในทุกทาง เพราะเก็บภาษีไม่ได้ ไม่มีค่าก็สูญ ส่วนเงินที่ผู้ก่อการร้ายได้มากนำไปซื้ออาวุธ พอในสมัยรัฐบาลกองทัพแห่งชาติ ได้ให้สัมปทานการตัดไม้ในเขตชายแดน สามารถขนไม้จากเมียนมาสู่โยดะยาได้อย่างถูกกฎหมาย แต่พ่อค้าไม้ก็จะเมล็ดข้อตกลงลักลอบตัดไม้จึงต้องปิดสัมปทาน ปัจจุบันผู้ก่อการร้ายไม่อาจตั้งมั่นในพื้นที่ชายแดนเมียนมา-โยดะยาได้อีกแล้ว เมียนมาจึงสามารถดูแลพื้นที่ได้ทั้งหมด ปัญหาการลักลอบตัดไม้จึงลดลง แต่กระนั้น เนื่องจากโยดะยาปิดป่า จึงมีการร่วมมือกับกลุ่มก่อการร้ายที่หลงเหลือลักลอบซื้อขายไม้กันได้อยู่

2.8.4 ปัญหาการลักลอบค้าอัญมณี สินแร่ วัตถุดิบ ของเก่า และปศุสัตว์

ในการค้าที่โยดะยาทำกับเมียนมานั้น โยดะยาจะได้ผลประโยชน์จากวิธีนอกกฎหมายมากกว่าถูกกฎหมาย ผู้ทุจริตกับผู้ก่อการร้ายร่วมกันทำการลักลอบค้าอัญมณี สินแร่ วัตถุดิบ ของเก่า และปศุสัตว์ ผ่านเส้นทางผู้ก่อการร้ายไปขายยังโยดะยา อัญมณีที่โยดะย่นำไปเจียรไนขายไปทั่วโลกนั้นมาจากเมียนมา นอกจากนี้ ยังซื้อสินแร่และยางพาราจากรัฐกะเหรี่ยง รัฐมอญ และตะนาวศรีผ่านผู้ก่อการร้าย ส่วนปศุสัตว์ เช่น วัว ควาย แพะ ก็มีการลักลอบค้ากันทุกวัน ที่แยกว่ำนั้นมีการลักลอบนำพระพุทธรูปมีค่าจากเมียนมาไปขายในโยดะยา พบได้ตามร้านค้าในเชียงใหม่และกรุงเทพฯ สิ่งของเหล่านี้

ซื้อไปในราคาถูกในเส้นทางตลาดมืด ฝ่ายโยดะยาได้กำไรมหาศาล การลักลอบค้ากันเช่นนี้ นับเป็นทางหนึ่งที่ทำให้เมียนมาต้องเสียหายในหลายด้าน

2.8.5 ปัญหาคนข้ามแดน

โยดะยาให้การช่วยเหลือผู้ก่อการร้ายและครอบครัวโดยตั้งเป็นศูนย์อพยพในพื้นที่ชายแดนเมียนมา-โยดะยา โยดะยาจ้างผู้ร้ายอพยพเหล่านั้นเป็นแรงงานราคาถูก ชาวบ้านที่ได้รับความเดือดร้อนจากผู้ก่อการร้ายก็ทยอยกันไปรับจ้างทำงานเพราะเหตุไม่สงบ ในปลายทศวรรษ 1980 มีโรงงานเกิดขึ้นมากมายในโยดะยาและต้องการแรงงาน โดยมาตั้งโรงงานใกล้ชายแดนเมียนมาเพื่อใช้แรงงานราคาถูก แม้จะเป็นผู้ลักลอบเข้าเมือง แต่เป็นเพราะโยดะยาได้ประโยชน์ เจ้าหน้าที่จึงทำเป็นไม่รู้ไม่เห็น ในจำนวนแรงงาน 7 แสนคนนั้น ฝ่ายโยดะยาว่าเป็นชาวเมียนมาเสีย 6 แสนคน แต่ในปี ค.ศ. 1997 เกิดปัญหาการเงินในเอเชีย โยดะยาประสบกับปัญหาเศรษฐกิจ โรงงานจำนวนมากปิดตัวลง เกิดคนว่างงานมากมาย จึงนำคนโยดะยาเข้ามาทำงานแทนคนงานต่างชาติ ดังนั้น ผู้มีอำนาจโยดะยาจึงดำเนินการส่งคนงานกลับประเทศตน ส่วนโรงงานก็ต้องการแรงงานราคาถูกจากต่างชาติ จึงเกิดปัญหาคนเข้าเมืองผิดกฎหมายตามมา ชาวเมียนมาเข้าไปทำงานลำบาก ซึ่งคนโยดะยาไม่ยอมทำ เมื่อเข้าเมืองผิดกฎหมายเลยถูกกดค่าแรง พอนายจ้างไม่ยอมจ่ายค่าจ้าง ก็ร่วมมือกับตำรวจให้มาจับเสีย แล้วผลักดันออกนอกประเทศอย่างป่าเถื่อน ผู้หญิงเมียนมาถูกล่วงเกิน บางคนถูกข่มเหงจนต้องไปเป็นโสเภณี นายจ้างบางคนให้กินยาบ้าหรือปล่อยควั่นยานั้นเพื่อให้ทำงานได้มากขึ้น บางคนต้องกลายเป็นคนติดยา ในที่สุด ส่วนผู้หญิงที่ไปเป็นโสเภณีก็รับเชื้อเอดส์ การกระทำของนายจ้างทำให้ติดยาและติดเอดส์ แล้วก็ผลักดันมายังประเทศเมียนมาด้วยวิธีต่าง ๆ ดังนั้น เมียนมาจึงสูญเสียทรัพยากรมนุษย์ ส่วนโยดะยานั้นกลับได้ประโยชน์มากมายจากแรงงานเมียนมาผิดกฎหมาย ตอนเข้าเมืองนั้นก็ไม่ได้ตรวจตราให้เป็นระบบ แต่พอผลักดันกลับ ก็เที่ยวประกาศให้เป็นเรื่องเป็นราว จนเกิดเป็นปัญหาความสัมพันธ์ระหว่างประเทศไปอีก

2.8.6 ปัญหาศูนย์อพยพ

ในพื้นที่โยดะยา ตามแนวชายแดนเมียนมา-โยดะยานั้น มีศูนย์อพยพมากมาย ซึ่งเป็นปัญหาความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ ด้วยพบว่าศูนย์เหล่านี้ เป็นที่รวมของผู้ก่อการร้าย เรียกว่าศูนย์อำพราง ผู้ก่อการร้ายจึงสามารถอาศัยพักพิงเพื่อเข้าไปเคลื่อนไหวในเมียนมา จนกลายเป็นปัญหาความมั่นคงของเมียนมา ในปี ค.ศ. 1980 โลกตะวันตกได้กดดันให้โยดะยาเปิดศูนย์อพยพ เพื่อ NGO จะได้เข้าไปช่วยเหลือผู้ก่อการร้ายที่ต่อต้านเมียนมาตามชายแดน องค์กรต่างชาติต่าง ๆ ได้เข้ามาช่วยเหลือผู้ก่อการร้าย เมื่อตรวจสอบดู พบว่าผู้อพยพในโยดะยานั้น ได้แก่ สมาชิกกลุ่มก่อการร้าย ครอบครัวของสมาชิก และชาวบ้านที่ถูกกวาดต้อนมา ศูนย์อพยพจึงเป็นที่หลบภัยของผู้ก่อการร้าย และเป็นที่สำหรับองค์กรต่างชาติสามารถเข้ามาช่วยเหลือได้อย่างถูกกฎหมาย ในปลายปี ค.ศ. 1995 กองทัพเมียนมาได้กวาดล้างตลอดแนวชายแดน บรรดาผู้ก่อการร้ายและครอบครัวจึงหนีไปโยดะยา และได้รับเข้า

ศูนย์อพยพ ได้แก่ กลุ่ม SURA WNA KNU ABSDF จำนวนศูนย์อพยพมีทั้งหมด 31 แห่ง องค์การเอกชน ตะวันตกเข้ามาให้เงินช่วยเหลือ โยคยะยาได้ประโยชน์จากการขายเสบียง เวชภัณฑ์ เสื้อผ้า ผู้อพยพไม่ได้เงินช่วยเหลือเต็มที่เพราะต้องผ่านโยคยะยาและกลุ่มก่อการร้าย กลุ่มก่อการร้ายสามารถนำเงินไปซื้ออาวุธ จึงก่อการร้ายได้อีก ศูนย์อพยพเป็นประโยชน์ต่อโยคยะยาทั้งความมั่นคง การเมือง และเศรษฐกิจ ในขณะที่สร้างปัญหาความมั่นคงให้กับเมียนมา

2.8.7 ปัญหาเสียดุลการค้า

การเสียดุลการค้าเป็นปัญหาสำคัญอย่างหนึ่ง เท่าที่เป็นอยู่นั้น สินค้านำเข้าจากโยคยะยามีปริมาณมากกว่าสินค้าส่งออกจากเมียนมาไปโยคยะยา การเสียดุลจะมากขึ้นเรื่อย ๆ สินค้าส่งออกจากเมียนมาเป็นวัตถุดิบได้ราคาต่ำ ส่วนสินค้านำเข้าจากโยคยะยะเป็นสินค้าสำเร็จรูปมีราคาสูง โยคยะยาจึงได้เปรียบเมียนมาทางการค้า นอกจากนี้ยังแปลงวัตถุดิบจากเมียนมาเป็นสินค้า แล้วขายไปยังประเทศใหญ่ ๆ จึงได้กำไรอีกทอด หากดูตัวเลขการค้าชายแดนที่ทำขึ้นหลัก เมียวดี เกาะสอง และมะริด ในรอบ 4 ปีที่ผ่านมาพบว่าเมียนมาส่งออกสินค้ามากกว่านำเข้าสินค้าจากโยคยะยา หากดูเงิน ๆ เหมือนว่าเมียนมาจะได้เปรียบ แต่มีสินค้าที่ส่งออกและนำเข้าผิดกฎหมายอีกมาก วัตถุดิบมีค่าจากเมียนมาที่ถูกลักลอบไป เช่น ไม้ อัญมณี ควาย วัว สินค้าประมง แต่สินค้าจากโยคยะยามีราคาสูง เช่น ผงชูรส เครื่องดื่มชูกำลัง ซึ่งเป็นโทษต่อสุขภาพ นอกนั้นก็สินค้าพลาสติก สินค้าอุปโภค ของเล่น อีกทั้งยังมีการหนีภาษี ซึ่งทำให้เมียนมาเสียรายได้ ดังนั้น ไม่ว่าจะเป็นสินค้าถูกกฎหมายหรือผิดกฎหมาย โยคยะยะก็จะได้เปรียบอยู่เสมอ ส่วนเมียนมามีแต่เสียเพียงฝ่ายเดียว

2.8.8 ปัญหายาเสพติด

การปลูกฝิ่นเริ่มในเมียนมาตั้งแต่สมัยที่อังกฤษเข้ายึดครองเมียนมา โดยมาถึงชายแดนเมียนมา ผ่านยูนนาน อังกฤษออกกฎหมายอนุญาตค้าฝิ่น ฝิ่นจึงระบาด สามเหลี่ยมทองคำเกิดมาจากพวก จีนขาวผู้รุกราน ซึ่งหนีกองทัพจีนแดงมาในปี ค.ศ. 1949 และมาอยู่ที่เชียงตุง ต่อมาในปี ค.ศ. 1953 จีนขาวได้กระจายไปยังพื้นที่ต่าง ๆ เช่น ฉานเหนือในเขตโกกั๋ง เขตว่า และฉานใต้ในเขตมลายูสาต มายตุง จนถึงรัฐกะยา รัฐกะเหรี่ยง รัฐมอญ จีนขาวคุมการค้าฝิ่นและปลูกฝิ่นในรัฐฉาน เวลานั้นอเมริกากลัวการรุกราน คีบของคอมมิวนิสต์ จึงอาศัยจีนขาวเข้าตีจีนแดง โดยการช่วยเหลือจากซีไอเอ ซึ่งมีสำนักงานใน โยดะยา และส่งฝิ่นดิบไปขายทั่วโลก ในปี ค.ศ. 1960 ซีไอเอได้วิธีแปลงฝิ่นดิบเป็นผงขาว จึงมาสอนแก่จีน ขาว จีนขาวจึงสร้างโรงต้มฝิ่นในพื้นที่ชายแดนและผลิตกันใหญ่โต มีการขนฝิ่นดิบและผงขาวเข้า โยดะยา ด้วยม้า ล่อ รถไฟ และเครื่องบิน โดยซีไอเอช่วยดูแลให้ จนปี ค.ศ. 1970 นั้น ไม่มีการจับกุมการค้า ฝิ่นในโยดะยา ทั่วโลกก็ทราบดีว่าการค้าฝิ่นของจีนขาวเกี่ยวข้องกับผู้มีอำนาจในขณะนั้น ดังนั้นฝิ่นหนึ่งใน สามในตลาดโลกจึงมาจากพวกจีนขาว ในช่วงปลายทศวรรษ 1980 ยาบ้าจากตะวันตกเข้ามาระบาด ภายหลังมีสารตั้งต้นเข้ามา เกิดที่ผลิตยาในกรุงเทพฯและพื้นที่ใกล้เคียง จึงระบาดไปทั่วประเทศ ต่อมาจึง ไปผลิตแถวชายแดน ไม่ต่างกับการค้าฝิ่นในสมัยก่อนที่ต้องติดต่อกับจีนขาวและผู้ก่อการร้าย ในเมียนมา ไม่มีสารตั้งต้นและไม่มีการนำเข้ามาจากต่างประเทศ แต่สามารถซื้อได้ในโยดะยาและในจีนเท่านั้น ที่จริง ผู้ผลิตและจำหน่ายยาบ้าคือชาวโยดะยา กลุ่มหลัก ๆ จะเกี่ยวข้องและใกล้ชิดกับนักการเมืองและผู้มี อำนาจ ในขณะที่ยาบ้าระบาดไปจนถึงโรงเรียนในโยดะยา แต่ในเมียนมาเพิ่งมีการจับกุมได้ที่ชายแดนเมื่อ ปี ค.ศ. 1996 โยดะยาสร้างภาพดีให้ตน แล้วกล่าวโทษเมียนมาว่าเป็นแหล่งผลิตฝิ่น ผงขาว ยาบ้า และยา เสพติด ที่จริงปัญหายาเสพติดต้องช่วยกันแก้ไข ไม่ใช่มาโทษกันไปมา และหากยังมีการสนับสนุนกลุ่มก่อ การร้าย ปัญหายาเสพติดก็จะดำรงอยู่ต่อไป

2.9 ท่าทีความสัมพันธ์เมียนมา-โยดะยา

ตัวบทกล่าวว่าเมียนมาทำตนสมกับเป็นเพื่อนบ้านของโยดะยา สอดคล้องกับกฎบัตร 5 ข้อในการ อยู่ร่วมกันอย่างสันติโดยไม่บงการ ไม่ว่าจะเป็นรัฐบาลก่อน(รัฐบาลสังคมนิยม)หรือรัฐบาลกองทัพ แห่งชาติ(รัฐบาลทหารปัจจุบัน) แต่ฝ่ายโยดะยากลับประพฤติไม่สมเป็นเพื่อนบ้านที่ดี โดยให้การสนับสนุน กลุ่มก่อการร้ายถิออาวูธและกลุ่มต่อต้านประเทศเมียนมา พอมีปัญหาความสัมพันธ์สองประเทศ เช่น ปัญหาเส้นเขตแดน ฝ่ายเมียนมาพยายามทำเรื่องใหญ่ให้เป็นเรื่องเล็ก และทำเรื่องเล็ก ให้สิ้นไป แต่ฝ่ายโยดะยากลับทำให้เป็นเรื่องใหญ่ในทุกครั้งที่มีความขัดแย้ง ทั้งด้วยแนวทางทางการทูตและ แนวทางโฆษณาประชาสัมพันธ์ นอกจากนี้ พอชาวเมียนมาเข้าเมืองผิดกฎหมาย หรือทหารเมียนมา ซึ่ง เข้าเขตโยดะยาโดยมิตั้งใจ หากฝ่ายโยดะยาจับได้ ก็สอบสวนอย่างเคี่ยวเข็ญบีบคั้น และยังห่วงเหนียว การส่งกลับ แต่พอเมื่อเครื่องบิน เฮลิคอปเตอร์ และกองทหารถิออาวูธของโยดะยาล้ำเข้ามาในเขตเมียนมา หรือกรณีเรือประมงที่เข้ามาจับปลาโดยผิดกฎหมาย หรือนักโทษยาเสพติดที่หนีมา ก็ช่วยส่งตัวกลับด้วย เล็งถึงความสัมพันธ์ไมตรี ตัวอย่างการล่องลำประเทศเมียนมาเช่น เครื่องบินลงจอดที่เมือง

อมรปุระเพราะน้ำมันหมด (ค.ศ.1967) เครื่องบินตำรวจลงจอดที่บ้านมายตวนในเมืองสาต (ค.ศ.1973) เครื่องบิน T-37 จากนครปฐมลงทางมาถึงเกาะลำไย (ค.ศ.1974) จับตำรวจโยตะยาและยึดเฮลิคอปเตอร์ลำหนึ่งใกล้โหมิน (ค.ศ. 1977) เครื่องบินบินลงน้ำมันหมดลงด้านเหนือพะโค (ค.ศ.1991) ในบางที่ที่เข้ามาในเขตเมียนมา ก็มีการติดต่อกับกลุ่มก่อการร้าย แต่เมียนมาก็ดูแลอย่างดีแล้วปล่อยกลับไป

ในปี ค.ศ. 1981 เกิดรัฐประหารในโยตะยา แต่ไม่สำเร็จ ผู้นำก่อรัฐประหารหนีเข้ามาในเมียนมา พร้อมทหารคนสนิท กองทัพดูแลไว้อย่างดี และรัฐบาลก็ให้ลี้ภัยการเมือง จนเมื่อได้รับการอภัยโทษจึงได้ส่งตัวกลับ และในปี ค.ศ. 1997 นักโทษยาเสพติดหนีเข้าเมียนมา ถูกจับได้ก็ส่งกลับเพื่อรักษาไมตรีและให้การปราบปรามยาเสพติดเห็นผล นอกจากนี้ ในช่วงปี ค.ศ. 1993-2000 ยังจับชาวโยตะยาที่เข้ามาลักลอบจับปลาและเข้าเมืองผิดกฎหมาย แต่โยตะยาร้องขอมาเพื่อมิตรไมตรี จึงลดหย่อนโทษแล้วให้มารับกลับไปจำนวน 582 คน

ส่วนเรื่องที่โยตะยาทำตัวไม่เหมาะสมกับการเป็นเพื่อนบ้านนั้น ตัวบทกล่าวว่า โยตะยาไม่ใช่ประเทศเพื่อนบ้านที่ดีต่อประเทศเพื่อนบ้านทั้งหลาย ดังในสงครามเวียดนาม โยตะยามิเพียงยอมรับการรุกรานของอเมริกา แต่ยังเข้าร่วมรบอีกด้วย อีกทั้งยังให้ความช่วยเหลือฝ่ายต่อต้านลาวและกัมพูชา จึงสร้างปัญหามากมาย ทั้งยังมีปัญหาทางชายแดนกับมาเลเซีย เห็นชัดว่าโยตะยานั้นไม่ใช่เพื่อนบ้านที่ดีเฉพาะอย่างยิ่งกับเมียนมานั้นมีหลักฐานแสดงเจตนาว่าไม่ใช่เพื่อนบ้านที่ดีมาตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน

2.9.1 การสร้างความเกลียดชังเมียนมา

ตัวบทกล่าวว่าโยตะยาอาฆาตเมียนมาและเห็นเป็นศัตรูมาตลอดอย่างเนิ่นนาน เพื่อใช้เป็น “อาวุธชาตินิยม” ในการสร้างสรรค์ความสามัคคีในประเทศ นักการเมืองและผู้นำทางปัญญาต่างใช้เรื่องนี้เพื่อครองอำนาจ และใช้ปลอบปลุกใจในยามเศรษฐกิจตกต่ำ ตัวบทยังได้กล่าวถึงวิธีสร้างความเกลียดชังต่อเมียนมาไว้ ดังนี้

การสร้างความเกลียดชังเมียนมาในตำราเรียน ประเทศโยตะยาซึ่งมีศูนย์กลางอยู่ ณ ยุธยานั้น เริ่มปฏิสัมพันธ์กับเมียนมาในสมัยอาณาจักรเมียนมายุคที่ 2 และเผชิญหน้ากันหลายครั้งในสมัยอยุธยาแล้ว ส่วนเหตุของสงครามนั้น หาใช่ฝ่ายเมียนมาเริ่มรุกราน แต่เป็นเพราะฝ่ายโยตะยารุกล้ำก่อนเสมอ ซึ่งหลักฐานมีมากมาย ตัวบทให้ความเห็นว่าการตีระหว่างสองฝ่ายนั้นเป็นธรรมดาที่ต้องมีการล้มตายและเสียบ้านเสียเมือง แต่ด้วยโยตะยาตั้งใจให้คงความอาฆาตแค้นต่อเมียนมา โยตะยาจึงปล่อยอยุธยาไว้ในสภาพเดิมโดยมิได้บูรณะเจดีย์ พระพุทธรูป วัดในเมือง ถือเป็นการกระทำโดยตั้งใจ ให้คนเห็นสภาพปรักหักพัง ก็จะได้รู้สึกเกลียดชังเมียนมายิ่งขึ้น และเพื่อให้ภาพชาวเมียนมาเป็นคนโหดร้ายไร้เมตตา จึงพาเหล่านักเรียนโยตะยาไปเรียนรู้ให้เห็นจริง ทั้งนี้หมายบ่มเพาะเมล็ดพันธุ์แห่งความเกลียดชังเมียนมาตั้งแต่วัยประถมศึกษา ในหนังสือแบบเรียนประวัติศาสตร์ที่ผลิตโดยกระทรวงศึกษาธิการโยตะยา ก็แสดงให้เห็นถึงความเกลียดชังเมียนมา ดังปรากฏในตำราประวัติศาสตร์สยามในปี ค.ศ. 1903 ในตำรานี้ได้เน้นเรื่องการเสียอยุธยาในปี ค.ศ. 1767 ไว้ด้วย

โยดะยาเปลี่ยนแปลงการปกครองในปี ค.ศ. 1932 พิบูลสงครามเป็นนายกรัฐมนตรีในระหว่างปี ค.ศ. 1938-1944 โยดะยายึดถือลัทธิชาตินิยม ดำเนินการปลุกฝังเยาวชนให้รักชาติเพื่อแสดงการเป็นพลเมืองที่ดี สอนให้เกลียดชังเมียนมา เริ่มเรียนกันตั้งแต่ชั้นประถมศึกษาขึ้นนับแต่ช่วงหลังปี ค.ศ. 1932 ผู้เป็นต้นคิดคือหลวงวิจิตรวาทการ โดยยกย่องความเป็นโยดะยาในตำราประวัติศาสตร์ ลักษณะการเขียนเหมือนกับพจนานี้และฟาสซิสต์ร่วมสมัย หลวงวิจิตรมิได้เขียนประวัติศาสตร์ตามหลักฐาน บางทีก็ไม่สนใจข้อเท็จจริง แต่เขียนตามแต่ใจ แบบเชิดชูเกียรติชาวโยดะยา แต่หยามเกียรติชนชาติอื่น ในสมัยนั้นเป็นเวลาที่ยอดยานิยมชมชอบในลัทธิชาตินิยมและ “ลัทธิมหาชนชาติ” ในตำราเรียนประวัติศาสตร์ชั้นประถมศึกษาเล่มหนึ่งได้บันทึกไว้ว่า ในปี ค.ศ. 1765 สมัยพระเจ้าเอกทัศน์ เมียนมารุกเข้าตีอยุธยา กองทัพเมียนมาหยุดพักอยู่ ณ เมืองวิเศษชัยชาญ แล้วเที่ยวยื้อแย่งทรัพย์สินเงินทองของชาวบ้านส่งไปเมียนมา มิเพียงเท่านั้น ยังจับพาเหล่าหญิงสาวไป และชาวบ้านบางระจันเจ็บแค้นในการกระทำของเมียนมา จึงต่อสู้ด้วยกำลังชาวบ้าน ฝ่ายโยดะยาอยากเชิดชูชาวบ้านบางระจัน จึงเขียนโจมตีเมียนมาอย่างผิด ๆ ยกย่องชาวบ้านบางระจันเป็นวีรชนรักชาติ และอ้างว่าที่บางระจันแพ้นั้น ก็เพียงเพราะไม่มีอาวุธขนาดใหญ่อย่างเมียนมา ถือเป็นแบบอย่างความกล้าหาญให้แก่ชาวโยดะยาทั้งหมด จนรู้สึกอยากปกป้องประเทศชาติ ซึ่งถือเป็นการปลุกความรู้สึกรักชาตินั่นเอง

ในตำราเรียนประวัติศาสตร์เล่มอื่น ๆ กล่าวถึงสงครามอยุธยาในสมัยเมงตยาซเวตี(พระเจ้าตะเบ็งชเวตี้) และเกิดเกียรติพระมหาลี้ของพระมหาจักรพรรดิษัตริย์โยดะยา พระนางปลอมเป็นชายร่วมทำศึกกับมหาจักรพรรดิพระสวามี ในขณะที่ชนช้างกับเจ้าเมืองแปร ช้างมหาจักรพรรดิพลั้งถอย สุริโยทัยจึงไล่ช้างเข้าแทรก สุริโยทัยเลยสิ้นพระชนม์บนคอช้างด้วยฝีมือเจ้าเมืองแปร บรรยายความกล้าหาญของสุริโยทัยเพื่อปลุกใจให้เยาวชนโยดะยาเสียสละเพื่อชาติและชนชาติ ในตำรานั้นยังกล่าวถึงฉากที่พระนราธิวาสธิดาจากเมียนมาเมื่อปี ค.ศ. 1584 และพรรณนาถึงการชนช้างกับราชบุตรอุปราชเมียนมา(พระมหาอุปราช) ณ หนองสาหร่าย แขวงสุพรรณบุรี อุปราชาสิ้นพระชนม์บนหลังช้างวาดรูปและเขียนอวดชัยชนะเป็นพิเศษ ตัวบทแย้งว่า อุปราชาวังหน้าหาได้สิ้นพระชนม์บนหลังช้างด้วยฝีมือของเจ้าโยดะยา หากเป็นการถูกข่มยิง จากนั้นมีการสร้างเจดีย์ที่หนองสาหร่าย ที่ซึ่งอุปราชาสิ้นพระชนม์ เมื่อวันที่ 15 มกราคม 1593 ฝ่ายโยดะยาได้กำหนดให้วันนั้นเป็นวันกองทัพบก และสร้างความเกลียดชังด้วยใจอาฆาตแค้นอย่างเป็นระบบ เพื่อมิให้ลืมสงครามระหว่างเมียนมากับโยดะยามาจนบัดนี้ ในตำราเรียนประวัติศาสตร์ชั้นมัธยมต้นปรากฏรูปชนช้างและรูปปั้นพระนราธิวาสธิดาที่แสดงเส้นทางทัพหลวงเมียนมา 9 ทักษมาติโยดะยา ด้วยกำลังพล 144,000 นาย และยังอ้างให้เยาวชนเข้าใจผิดไปว่าโยดะยาเคยครอบครองถึงดินแดนเมียนมา เช่น เกาะสอง (ก่อนปี ค.ศ. 1882) และเชียงตุงในเขตล้านนา ในตำราชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 กล่าวถึงสภาพสังคมในสมัยธนบุรี ว่าเมียนมาทำลายเมืองอยุธยาเสียหายใหญ่หลวง เป็นการทำลายทางการเมือง กำลังรบ เศรษฐกิจ สังคม ตลอดจนวัฒนธรรม โดยเผาสุปฏิเจดีย์ พระพุทธรูป วัดวาอาราม ราษฎรและพระสงฆ์ต่างหนีหลบซ่อนยังที่ห่างไกลให้พ้นภัยเมียนมา และกล่าวว่าเจ้าตากสินต้องเที่ยวรวบรวมผู้คนที่ยลหนีภัยให้รวมตัว

ได้ใหม่ เป็นการจูงใจให้เด็กนักเรียนโยดะยาคิดผิดว่า เมียนมาเป็นผู้ทำลายวัฒนธรรมโยดะยา ทำลายมรดกวัฒนธรรมโยดะยา ทั้งที่เมียนมานับถือพุทธศาสนานิกายเถรวาทเช่นกัน

เกี่ยวกับเรื่องที่พระเจ้าช้างเผือกมาติดอยู่อยุธยาจนชนะนั้น ตัวบทกล่าวว่า โยดะยาเจ็บแค้นเหลือหลาย รู้สึกสูญเสียเกียรติที่ต้องเสียอยุธยา จึงมักเผยแพร่ภาพเมืองอยุธยาที่ล่มลง และพรรณนาถึงความโหดร้ายของเมียนมา โดยเขียนว่า หลังจากอยุธยาตกเป็นของเมียนมาแล้ว เมียนมาได้เผาบ้านเรือน และราชวัง แสงไฟที่เผาผลาญบ้านเรือนเจิดจ้าดูจากกลางวัน จับกุมชาวเมืองและแย่งชิงทรัพย์สิน และจับตัวเจ้าอุทุมพรซึ่งผนวชอยู่พร้อมกับเหล่าพระมหาลี อำมาตย์ ภิกษุสามเณรไปยังเมียนมา อีกทั้งเขียนลบหลู่ราวกับว่าเมียนมาเป็นโจรผู้ร้าย มิเพียงแย่งชิงสมบัติหลวง ยังยึดเอาเงินทองของสุจริตชน แย่งชิงเอาแม้แต่เงินทองรัตนจากองค์พระ ข้าวของจากวัดวา และเผาหลอมเอาทองจากองค์พระ สร้างเรื่องเขียนให้เห็นว่าเมียนมามีจิตใจชั่ว ไม่มีพระ ไม่มีธรรมะให้ชาวโยดะยาเจ็บแค้น อีกทั้ง ยังเขียนว่า “พวกเมียนมาข่มขู่เอาเงินทองรัตนจากชาวบ้าน หากยอมให้ก็ไม่เอาผิด หากไม่ยอมให้ก็จะทารุณในทุกวิถีทาง” ตัวบทแย้งว่า เมียนมาใช้เป็นชนชาติป่าเถื่อนอย่างที่นักประวัติศาสตร์โยดะยากล่าวหา ขนาดว่าจะแย่งสมบัติสงฆ์หรือพระเจดีย์ เมียนมานั้นเป็นชนชาติที่มีอารยธรรมมาก่อนโยดะยา พุทธศาสนานิกายเถรวาทได้รุ่งเรืองมาตั้งแต่คริสต์ศตวรรษที่ 11 เป็นชนชาติที่มีอารยธรรมสูงส่ง ที่สร้างเรื่องราวเมียนมาทำลายนั้น จึงมีอาจสรุปได้

ตัวบทบอกว่า โยดะยามักจะจูงใจจะเลวความดีของเมียนมา อาทิ การมีเมตตาธรรมของเมียนมา การไม่ประสงค์จะยึดเอาโยดะยาเป็นอาณานิคม หรือ น้ำพระทัยของกษัตริย์เมียนมา ดังเช่น ในสมัยบุเรงนองนั้น ทรงมีน้ำพระทัยต่อเจ้าโยดะยา โดยชนะแล้วก็คืนบัลลังก์ให้ อนุญาตให้เจ้าโยดะยาองค์ก่อนผนวชที่หงสาวดี และยอมให้กลับมาแสวงบุญที่อยุธยา ตัวบทเน้นว่า ในยุคกษัตริย์นั้น ไม่มีกษัตริย์เมืองไหนมีน้ำพระทัยเช่นนี้ บุเรงนองเคยชุบเลี้ยงพระนราธิวาสซึ่งชาวโยดะยาต่างยกย่องนั้นไว้ ณ หงสาวดี ประดุจเป็นพระโอรสของพระองค์ ให้ความรู้อันควรแก่ราชบุตร ได้แก่ สรรพวิชา ธรรมเนียมราชสำนัก และยุทธวิธีการรบ ที่พระนราธิวาสกอบกู้ต่อเมียนมาและเอาชนะล้านช้างและละโว้ได้ก็ด้วยอาศัยความรู้การศึกสงครามซึ่งฝ่ายเมียนมาได้สอนให้ โยดะยาสร้างเรื่องราว โดยไม่ยึดถือความถูกต้องต้องตามประวัติศาสตร์ กลับเขียนตำราเรียนตามแต่ใจ เพื่อเด็กนักเรียนจะได้มีอคติต่อเมียนมา จนส่งผลเลวร้ายเป็นอุปสรรคต่อความสัมพันธ์ระหว่างสองประเทศ

การสร้างความเกลียดชังเมียนมาด้วยวรรณกรรม ภาพยนตร์ และบทเพลง นอกจากแต่งตำราเรียนให้เกลียดชังเมียนมาตั้งแต่ชั้นประถมศึกษาแล้ว ยังมีการตีแผ่และการปลุกเร้าถึงประชาชนทั่วไปด้วยวิธีการต่าง ๆ อีกด้วย พิบูลสงครามซึ่งยกเลิกระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์และตั้งระบอบกษัตริย์อยู่ใต้กฎหมาย ได้ขึ้นเป็นนายกรัฐมนตรีในช่วงสงครามโลกครั้งที่ 2 พิบูลเอาอย่างญี่ปุ่นและเยอรมันซึ่งมีอำนาจในขณะนั้น จึงพยายามชักนำ “ลัทธิชาตินิยมสุดขั้ว” อย่างฟาสซิสต์ ด้วยการปลุกเร้าสองทางให้เห็นเมียนมาเป็นภัยของโยดะยา พิบูลให้แต่งประวัติศาสตร์เป็นตำราเรียนเรื่องการทำสงครามระหว่างเมียนมา

กับโยดะยา เพื่อปลุกเร้าให้มองเมียนมาเป็นดั่งโจรผู้ร้าย และเชื่อว่าหากโยดะยาอ่อนแอเมื่อไร เมียนมาจะ มาตี จากนั้นยังได้เผยแพร่ลัทธินี้สู่สาธารณชนผ่านนิยาย บทละคร ละคร และภาพยนตร์

ในปี ค.ศ. 1997 เกิดปัญหาทางการเงินและเศรษฐกิจผืดเคืองในอาเซียน ซึ่งเริ่มจากประเทศ โยดะยา ทุกครั้งที่เกิดปัญหาในประเทศ โยดะยาจะปลุกเร้าความเกลียดชังเมียนมาเพื่อสร้างขวัญกำลังใจ มีการเปิดเผยเรื่องราวเกี่ยวกับพระสุพรรณกัลยา พระราชธิดาของพระมหาธรรมราชา กษัตริย์อยุธยา มี ข่าวว่าพระสงฆ์รูปหนึ่งในจังหวัดพิจิตร นั่งสมาธิเห็นนิมิตพระสุพรรณกัลยาแล้วเล่าถึงชีวิตพระนาง เรื่องราวของพระนางกระพือไปทั่วประเทศ รูปภาพพระสุพรรณกัลยาขายดิบขายดีเพราะเชื่อกันว่าให้ลาภ พระสงฆ์รูปนั้นยังเล่าอีกว่าหลังจากที่เมียนมาตีอยุธยาแตก ได้พาพระสุพรรณกัลยากับ พระนราธิวาสรังสวดีเพื่อเป็นองค์ประกัน พอบูเรงนองสวรรคต พระนราธิวาสรังสวดีได้ทรงประกาศอิสรภาพจาก เมียนมา เวลานั้น นันทบุเรงพิโรธ จึงสังหารพระสุพรรณกัลยาในขณะทรงพระครรภ์แก่ด้วยดาบประจำ พระองค์ ในพงศาวดารโยดะยาก็บันทึกว่าพระสุพรรณกัลยาถูกสังหารด้วยดาบ ในพงศาวดารบางฉบับ บันทึกว่านันทบุเรงสังหารในขณะที่พระนางกำลังให้นมแก่สายพระโลหิต แต่ตามทีบันทึกในพงศาวดาร เมียนมานั้น มิได้กล่าวถึงเรื่องนี้ บันทึกเพียงว่าพระสุพรรณกัลยาคือ “อะมโยโฮยง” มีพระธิดากับ บูเรงนองธรรมราชา 1 องค์ มีพระนามว่า เมงอะถวย (เจ้าล่า) ที่จริง ฝ่ายโยดะยาต้องการหันเหความสนใจ ของประชาชน ด้วยการสร้างเรื่องให้มาสนใจเกลียดชังเมียนมา

ในปี ค.ศ. 2000 มีการสร้างภาพยนตร์เรื่องบางระจันด้วยเงินจำนวนหลายล้านบาท เพื่อสร้าง ความเกลียดชังเมียนมา เป็นเรื่องที่เกิดในปี ค.ศ. 1965 เมียนมายกทัพไปตีอยุธยา และชาวบ้านบางระจัน เข้าต่อสู้ต้านทาน เป็นเรื่องที่แต่งขึ้นมาทั้งเพ เพื่อต้องการปลุกเร้าให้เกลียดชังเมียนมาว่า ปาเถื่อนโหดร้าย โดยฉายทั่วประเทศในช่วงเหมาะแก่ที่เมียนมากับโยดะยากำลังตึงเครียดในปัญหา ชายแดน ในขณะเดียวกันนิตยสารและหนังสือพิมพ์โยดะยาก็อธิบายโจมตีเมียนมา ต่อมาในปี ค.ศ. 2001 ก็ สร้างภาพยนตร์เรื่องสุริโยทัย พระมเหสีมหาจักรพรรดิ กษัตริย์โยดะยา ซึ่งสิ้นพระชนม์บนคอช้างด้วยฝีมือ ของเจ้าเมืองแปร และมียังแผนจะสร้างภาพยนตร์เรื่องพระนราธิวาสรังสวดีซึ่งชนช้างกับอุปราชา ราชบุตรของนันท บูเรง ในการสร้างพลังรักชาตินั้น ได้มีนิยาย ละคร และภาพยนตร์ที่ปลุกเร้าลัทธิชาตินิยมและความเกลียดชัง เมียนมาเกิดขึ้นมากมาย ทั้งในตำราเรียนและทางสื่อสารมวลชน นับตั้งแต่หลัง ค.ศ. 1932 เป็นต้นมา

2.9.2 การช่วยเหลือพวกจีนชาวผู้รุกรานประเทศเมียนมา

ในปี ค.ศ. 1949 จีนชาวก๊กมินตั๋งฝ่ายแพ้จีนแดงคอมมิวนิสต์ในพื้นที่มณฑลยูนนาน จึงหนีเข้ามา ในรัฐฉานของประเทศเมียนมา ในช่วงปี ค.ศ. 1952-1953 กองทัพจีนชาวพร้อมครอบครัวทยอยเข้ามากว่า 12,000 คน ในเวลานั้น อเมริกาไม่ต้องการให้คอมมิวนิสต์แผ่อิทธิพลเข้ามาในพื้นที่เอเชียตะวันออกเฉียง ใต้ จึงวางแผนให้พวกจีนชาวก๊กมินตั๋งฝ่ายแพ้จีนแดง โดยให้อยู่ในความดูแลของซีไอเอ ส่วน โยดะยาซึ่งอยู่ใต้อิทธิพลอเมริกา ก็ให้ความช่วยเหลือพวกจีนชาวที่รุกรานประเทศเมียนมา โยดะยาให้จีน ชาวเปิดสำนักงานใหญ่ ณ ใจกลางกรุงเทพฯอย่างโจ่งแจ้งนับแต่เริ่มก่อการร้ายในเมียนมา มีการส่งอาวุธ

สงครามด้วยเครื่องบินอเมริกาไปยังโยดะยาเพื่อหนูนจีนขาว แล้วส่งจากกรุงเทพฯ มาเชียงใหม่ทางรถไฟ จากนั้นจึงใช้รถยนต์ขนต่อไปให้พวกจีนขาวในประเทศเมียนมา ผืนและผงขาวของจีนขาวกระจายไปทั่วโลกตามแผนซีไอเอและการช่วยเหลือจากโยดะยา มีการเสริมกองกำลังที่ฝึกจากไต้หวันผ่านทางโยดะยาเข้ามาในประเทศเมียนมา เมื่อกองทัพเมียนมาเข้าตีจีนขาว ก็ถูกรับเข้าไปในประเทศโยดะยา ถึงแม้เมียนมาจะฟ้องไปยังสหประชาชาติและส่งพวกจีนขาวกลับ แต่ก็ยังหลงเหลืออยู่ในโยดะยาเป็นจำนวนมาก ฝ่ายโยดะยาก็รับไว้เป็นผู้อพยพ โดยไม่เกี่ยวกับไต้หวันอีกต่อไป ทำเป็นหมู่บ้านป้องกันทางชายแดนเมียนมาในแม่สลาย เชียงราย และเชียงใหม่ พวกจีนขาวผู้รุกรานมีการติดต่อค้าขายอาวุธให้กับผู้ก่อการร้ายถืออาวุธในเมียนมา ช่วยยึดชีวิตอันชั่วร้ายให้กับผู้ก่อการร้าย การค้าผืนและผงขาวเพิ่มปริมาณมากจนพื้นที่สามเหลี่ยมทองคำเป็นที่รู้จักไปทั่วโลก การผลิตผืนและผงขาวจึงฝังรากอย่างมั่นคง พวกจีนขาวที่ตกหล่นอยู่ในเมียนมาจนถึงปี ค.ศ. 1976 และอยู่ได้ด้วยการผลิตยาเสพติดก็เพราะพวกจีนขาวในโยดะยา เหตุที่โยดะยาปฏิบัติไม่สมกับเป็นเพื่อนบ้านที่ดี จึงช่วยยึดชีวิตชั่วร้ายของจีนขาว รวมถึงกลุ่มก่อการร้ายในเมียนมาทั้งหลายให้มีกำลังเข้มแข็ง

2.9.3 การสนับสนุนกลุ่มต่อต้านประเทศเมียนมา

โยดะยามิเพียงให้ความช่วยเหลือกลุ่มก่อการร้ายที่ถืออาวุธ แต่ยังช่วยเหลือกลุ่มต่อต้านที่ไม่ถืออาวุธอีกด้วย โดยให้ความช่วยเหลือด้านที่พัก มีทั้งเข้าเมืองถูกกฎหมาย และผิดกฎหมาย มีทั้งกลุ่มใหญ่และกลุ่มเล็ก โดยเปิดสำนักงานในกรุงเทพฯ และในเมืองใหญ่อย่างเปิดเผย แม้ไม่ถืออาวุธ แต่ก็เคลื่อนไหวบ่อนทำลายประเทศเมียนมา กลุ่มที่อยู่ในกรุงเทพฯ ได้แก่ NCGUB NLD(LA) NCUB FTUB CRDB ABFSU-FAC ที่แม่สอด ได้แก่ NCGUB NLD(LA) NCUB ABFSU-FAC DPNS PDC ABMU PPP ABBESU MLO ที่เชียงใหม่ ได้แก่ NLD(LA) ABFSU-FAC DPNS MLO MSOB ABYMU NDD กลุ่มดังกล่าวไม่ได้เข้าเมืองโดยถูกกฎหมาย แต่เพราะเคลื่อนไหวต่อต้านเมียนมา เจ้าหน้าที่โยดะยาจึงคุ้นเคยทำเป็นไม่รู้ มิได้เพียงแค่เคลื่อนไหวได้ในโยดะยา แต่ยังสามารถเดินทางเข้าออกประเทศได้อย่างสะดวก กลุ่ม CRDB NLD(LA) FTUB ในกรุงเทพฯ พิมพ์หนังสือพิมพ์และวารสารต่อต้านเผยแพร่ทั้งภายในและนอกประเทศ ทั้งที่ผิดกฎหมายกระนั้นก็ได้โดยอิสระ กลุ่มบางกลุ่ม เช่น FTUB เป็นกลุ่มปฏิบัติการรุนแรงในประเทศเมียนมาอีกด้วย เจ้าหน้าที่โยดะยา ด้านหนึ่งก็ทำพูดดีว่าไม่ได้ให้การสนับสนุนกลุ่มต่อต้านเมียนมา แต่ในอีกด้านหนึ่งก็ได้ให้การช่วยเหลือ ไม่โดยทางตรง ก็ทางอ้อม

2.9.4 การสนับสนุนกลุ่มผู้ก่อการร้ายถืออาวุธที่ต่อต้านประเทศเมียนมา

รัฐบาลโยดะยาทุกยุคทุกสมัย มักพูดอยู่เสมอว่ามีได้ให้การสนับสนุนกลุ่มต่อต้านประเทศเมียนมา แต่เป็นการโกหกแบบพูดอย่างทำอีกอย่าง เพราะประจักษ์ชัดว่ามีการช่วยเหลือกลุ่มก่อการร้ายและกลุ่มต่อต้าน ส่วนที่ช่วยเหลือกันอยู่นั้น เป็นด้วยความเกลียดชังเมียนมา และนโยบายกันชนเพื่อความมั่นคง กลุ่มก่อการร้ายถืออาวุธเกิดขึ้นนับแต่เมียนมาได้เอกราช และนับแต่นั้นมา โยดะยาก็ได้ให้การช่วยเหลือเหล่าผู้ก่อการร้าย ตลอดจนพรรคคอมมิวนิสต์เมียนมามาจนถึงปัจจุบัน กลุ่มก่อการร้าย

ในรัฐฉาน ได้แก่ ฉาน ปะโอ ละหู่ โกกั้ง ว้า และ KIA ต่างปักหลักเคลื่อนไหวอยู่ในดินแดนโยดะยา ทางด้านเหนือเชียงใหม่ และเชียงราย ทำนองเดียวกัน กลุ่มกะเหรี่ยงแดง KNPP จากรัฐคะยา กลุ่มก่อการร้ายกะเหรี่ยงและมอญจากรัฐกะเหรี่ยง รัฐมอญ และมณฑลตะนาวศรี ต่างปักหลักเคลื่อนไหวอยู่ทางชายแดนนับแต่ก่อตั้งขึ้นมา แม้แต่กลุ่มก่อการร้ายที่ฉุนเป็นผู้นำ ก็มีสำนักงานอยู่ในกรุงเทพฯ และเคลื่อนไหวเข้าออกทางชายแดน ส่วนกลุ่ม MTA นั้น แม้โยดะยาจะป่าวประกาศนามขุนส่าว่าเป็นราชายาเสพติดก็ตาม แต่กลุ่มพรรคก็มีสำนักงานตัวแทนในเมืองต่าง ๆ อาทิ เชียงใหม่ เชียงราย แม่สาย แม่ฮ่องสอน เช่นเดียวกับกลุ่มก่อการร้ายอื่น ๆ สามารถเข้าออกเคลื่อนไหวได้ตลอดแนวชายแดน เจ้าหน้าที่ฝ่ายโยดะยาติดต่อขุนส่าได้ถึงฐานปฏิบัติการ โยดะยามิเพียงยอมรับผู้ก่อการร้าย แต่ยังช่วยเหลือในการรบอีกด้วย ในปี ค.ศ. 1995 MTA โจมตีทำซ้ำเหล็ก แล้วถอยไปยังแม่สาย โยดะยาไม่ขวางกั้น กลับช่วยพยาบาลผู้บาดเจ็บ ในปี ค.ศ. 1994 กองทัพเมียนมาเข้าตีค่ายพวกกะเหรี่ยงที่แม่คะวอ มาเนปโล และวังข่า ฝ่ายโยดะยาก็ตูยยิงปืนใหญ่ ในเรื่องที่โยดะยาให้การช่วยเหลือด้านอาวุธเป็นหลักนั้นก็มิอาจปฏิเสธได้ เพราะพบตราบนอาวุธที่ยึดได้จากผู้ก่อการร้าย โลกก็รู้ว่าพอสิ้นสงครามเวียดนาม อาวุธจากกัมพูชาและลาวมาถึงผู้ก่อการร้ายเมียนมาก็ด้วยการช่วยเหลือของโยดะยา โยดะยาได้ผลประโยชน์จากการค้าเครื่องอาวุธยุทธโปกรณ์ เสบียง ยา และยังซื้อไม้ อัญมณี ควาย วัว ปศุสัตว์ และสินแร่ได้ในราคาถูก ก็ด้วยเพราะผู้ก่อการร้าย โยดะยาจึงได้ผลประโยชน์มากมาย และยังช่วยยืดชีวิตอันชั่วร้ายของผู้ก่อการร้าย เพื่อให้พื้นที่กันชนมีความแข็งแกร่ง เสมือนพื้นที่เดี่ยวขาดสอง

อย่างไรก็ตาม ในสมัยรัฐบาลกองทัพแห่งชาตินั้น กลุ่มก่อการร้ายทั้งหลาย เข้าใจถึงเจตนาและความตั้งใจในนโยบายแห่งชาติอันถูกต้อง จึงเข้ามาขอตัวมอบอาวุธเพื่อแลกกับสันติภาพ กองกำลังผู้ก่อการร้ายในชายแดนเมียนมา-โยดะยาจึงน้อยลง พื้นที่กันชนของโยดะยาจึงน้อยลงด้วย ในปลายปี ค.ศ. 2000 ยังเหลือเพียงกลุ่ม SURA WNA KNPP KNU และ ABSDF กลุ่มที่เหลือเหล่านี้มิได้มีที่ทางในเมียนมาอย่างเด่นชัด แต่ไปอาศัยในพื้นที่ชายแดนเขตโยดะยาในนามค่ายอพยพและฐานกองกำลังกลุ่มยอดศึกกลุ่มเล็ก ๆ นั้นอาศัยลักลอบค้าไม้และธุรกิจการเงิน ยังได้รับความช่วยเหลือจากโยดะยา จึงสามารถเคลื่อนไหวอยู่ได้ ด้วยการสร้างค่าย ฝึกอาวุธให้ และช่วยเหลือด้านเสบียง ในปี ค.ศ. 2001 โยดะยาก็ตูยช่วยกลุ่มนี้ในการรบกับกองทัพเมียนมาที่ซ้ำซ้ำเหล็กและมายสาด

ส่วนกลุ่ม WNA นั้นเป็นกลุ่มค้าฝิ่นกลุ่มเล็ก ๆ เคลื่อนไหวอยู่ที่โหมิน แม่ฮ่อ และเขตติดต่อในพื้นที่โยดะยา ส่วนกะเหรี่ยงแดง KNPP นั้น อาศัยอยู่ในศูนย์อพยพที่แม่เสลียง แม่ฮ่องสอน เข้ามาก่อการร้ายในรัฐคะยา ส่วนกะเหรี่ยง KNU นั้นหนีเข้าไปอยู่ในโยดะยา หลังจากที่ค่ายต่าง ๆ แตก กลุ่มก่อการร้ายที่อาศัยค่ายอพยพในนามนั้น ยังคงเข้ามาก่อการร้ายในชายแดนแถบรัฐกะเหรี่ยง รัฐมอญ และมณฑลตะนาวศรี ผู้นำกะเหรี่ยงได้รับอนุญาตให้อยู่กันแถวแม่สออด สามารถเดินทางในโยดะยาและไปต่างประเทศได้โดยอิสระ ส่วนพวก ABSDF ซึ่งหนีกฎหมายในเหตุการณ์จลาจล ปี ค.ศ. 1988 ก็ได้รับความช่วยเหลือจากผู้ก่อการร้ายกะเหรี่ยง แล้วไปอาศัยในศูนย์อพยพและยังคงดำเนินการก่อการร้าย กลุ่ม

ก่อการร้ายเล็ก ๆ ที่เหลืออยู่เหล่านี้ต่างอยู่ต่อมาได้ก็เพราะโยดะยาซึ่งยังอยากให้พื้นที่กันชนได้ให้การช่วยเหลือ ฉะนั้นที่ยังมีการก่อการร้ายอยู่นั้นก็เพราะโยดะยา โยดะยาจึงไม่สมกับเป็นเพื่อนบ้านที่ดี

2.9.5 เจตนาไม่บริสุทธิ์ในการแก้ปัญหาการประท้วงหน้าสถานทูตเมียนมาและผู้ก่อการร้าย

ตัวบทกล่าวถึงเจตนาของโยดะยา โดยแสดงความเห็นว่า ความปลอดภัยของสถานทูตเป็นหน้าที่ของประเทศที่สถานทูตนั้นตั้งอยู่ในประเทศเมียนมานั้น จะให้การดูแลสถานทูตต่าง ๆ ไม่ว่าจะได้รับการร้องขอหรือไม่ก็ตาม จึงไม่เคยเกิดปัญหา ส่วนกรณีสถานทูตเมียนมาในประเทศโยดะยานั้น พบเจตนาไม่บริสุทธิ์ในด้านการรักษาความปลอดภัย นับแต่ปี ค.ศ. 1989 สมัยรัฐบาลกองทัพแห่งชาตินั้น ก็เริ่มมีการประท้วงหน้าสถานทูตเมียนมาโดยกลุ่มต่าง ๆ ที่ต่อต้านเมียนมา การประท้วงมากขึ้นในปี ค.ศ. 1998 และรุนแรงขึ้นในปี ค.ศ. 1999 หากนับระหว่างปี ค.ศ. 1989-2001 พบว่ามีการประท้วงกว่า 100 ครั้ง ผู้มาประท้วงนั้นมีทั้งที่เข้าเมืองผิดกฎหมาย ผู้ก่อการร้ายถืออาวุธ และผู้อพยพในนามที่มาจากศูนย์อพยพทางชายแดน รัฐบาลโยดะยามีได้จัดการใด ๆ เพื่อห้ามปรามผู้ประท้วงที่ก่อวุ่นจนอาจกระทบความปลอดภัยของสถานทูตเมียนมา มิได้ดำเนินการตรวจสอบการเข้าเมือง ขนาดปิดล้อมมิให้รถเอกอัครราชทูตเมียนมาเข้าไปในสถานทูต ผู้ประท้วงบางส่วนจะเข้าไปในสถานทูต แต่ฝ่ายรักษาความปลอดภัยโยดะยามีได้เข้าห้าม เจ้าหน้าที่รักษาความปลอดภัยฝ่ายโยดะยาบางคนคลุกคลีกินอาหารร่วมกับผู้ประท้วง ขนาดจัดห้องน้ำริมทางให้แก่ผู้ประท้วง พูดได้ว่าตำรวจโยดะยาก็นับสนุนการประท้วง การไม่เอาผิดกับผู้ประท้วงจึงสื่อเจตนาไม่ถูกต้องของฝ่ายโยดะยา

ในปี ค.ศ. 1999 กลุ่ม ABSDF กับ God Army นำโดยจอนี บุกเข้ายึดสถานทูตเมียนมาในกรุงเทพฯ พวกนี้มาจากศูนย์อพยพมณีลอย จังหวัดราชบุรี จากคำพูดของชอนินู ซึ่งถูกจับที่เมียวดีในปี ค.ศ. 2000 นั้น ทราบว่าจอนีสนิทกับทหารฝ่ายความมั่นคงโยดะยา และไปพบจอนีที่มณีลอยและพาไปกรุงเทพฯ บ่อย ๆ ในการวางแผนยึดสถานทูตนั้น วางแผนกันในกรุงเทพฯ ว่าไม่ต้องกังวลเรื่องอาวุธ ส่วนเวลากลับจะเตรียมเฮลิคอปเตอร์ไปส่งใกล้ค่ายกะมาปโล โดยทำลานจอดไว้พร้อม แล้วใช้รถยนต์ขนอาวุธมาจากราชบุรีถึงกรุงเทพฯ มีด่านตรวจถึง 7 ด่าน หากเจ้าหน้าที่โยดะยาไม่ช่วย ก็ไม่ยากที่จะมาได้ถึงกรุงเทพฯ รัฐบาลโยดะยามีเพียงไม่จับกุม แต่กลับใช้เฮลิคอปเตอร์นำส่งคืนค่ายผู้ก่อการร้าย การกระทำของฝ่ายโยดะยาเหมือนจัดฉากไว้ก่อน เห็นได้ทางทีวี เมื่อนานาชาติรวมถึงอเมริกาออกประณามการยึดสถานทูต รัฐมนตรีช่วยว่าการกระทรวงการต่างประเทศจึงออกแถลงว่ากลุ่มนี้ไม่ใช่ผู้ก่อการร้าย มิได้มีการฝึกฝนมาอย่างดี ไม่ใช่กลุ่มที่มีเป้าหมายเป็นผู้ก่อการร้าย แต่มีลักษณะเป็นผู้เรียกร้องประชาธิปไตย อีกทั้งรัฐมนตรีมหาดไทยก็แถลงว่าไม่ใช่เป็นการก่อการร้าย แต่เป็นแค่การเรียกร้องประชาธิปไตยเท่านั้น การกระทำของโยดะยาคั้งนี้ไม่ซื่อ ไม่สมกับเป็นเพื่อนบ้านที่ดี

ในปี ค.ศ. 2000 ผู้ก่อการร้ายจำนวน 10 คนนำโดยผู้ที่เคยยึดสถานทูต ได้เข้ายึดโรงพยาบาลราชบุรีอีก ในการแก้ไขสถานการณ์ครั้งนี้ ได้อาศัยหน่วยคอมมานโด ผู้ก่อการร้ายยอมวางอาวุธ แต่ทั้งหมดถูกยิงสังหารอย่างโหดร้ายในโรงพยาบาลนั้น สื่อโยดะยาเผยแพร่ให้เห็น ที่เมื่อคราที่ยึดสถานทูตเมียนมา

นั้น กลับบอกว่าไม่ใช่ผู้ก่อการร้าย แต่พอมายึดโรงพยาบาลของตนก็ว่าเป็นผู้ก่อการร้าย แล้วสังหารโดยไม่ถือกฎหมาย เห็นชัดว่าโยดะยามีเจตนาไม่ดีต่อเมียนมา

2.9.6 การให้ร้ายเมียนมาด้านเดียวต่อกรณีปัญหายาเสพติด

ราวปี ค.ศ. 1980 เป็นต้นมา ตัวบทอ้างว่ายาบ้าจากประเทศตะวันตกได้เข้ามาระบาดในโยดะยา โดยเฉพาะในกรุงเทพฯและเมืองใหญ่ ระบาดไปจนถึงโรงเรียน เริ่มจับกุมได้ทางชายแดนในประเทศเมียนมาเมื่อปี ค.ศ. 1996 เครื่องมือและสารตั้งต้นนั้นมาจากโยดะยาและประเทศเพื่อนบ้านเท่านั้น ไม่เคยพบว่าผลิตในเมียนมา ที่จับได้ในเมียนมาเป็นของที่นำเข้ามาจากโยดะยา จีน และอินเดีย การปราบปรามยาเสพติดในเมียนมานั้นถือเป็นหน้าที่หนึ่งของประชาชน แม้ไม่ได้ขอความช่วยเหลือจากประเทศตะวันตกและอเมริกา เมียนมาก็จัดการดูแลกันเอง โลกก็ทราบดี มีการลงนามความร่วมมือกับทั่วโลกและประเทศเพื่อนบ้าน แต่กระนั้นฝ่ายโยดะยาก็ก่อกว้างหาเมียนมาด้านเดียว ในสมัยรัฐบาลชวน หลีกภัย ซึ่งความสัมพันธ์สองประเทศไม่ราบรื่น หนังสือพิมพ์ นิตยสาร โทรทัศน์ต่างบอกว่าเมียนมาเป็นแหล่งผลิตยาเสพติดที่ใหญ่ที่สุดในโลก หนังสือพิมพ์ที่ตะวันตกหนุน เช่น Bangkok Post และ Nation รวมถึงหนังสือพิมพ์ภาษาโยดะยาต่างเขียนทำให้เชื่อว่าเมียนมาเป็นแหล่งเกี่ยวข้องกับยาเสพติด รวมถึงโทรทัศน์โยดะยาก็อวยแพร่ข่าว การปราบปรามยาเสพติดนั้นเป็นเรื่องหลักที่ประเทศนั้นต้องดำเนินการอย่างจริงจัง ไม่มีประโยชน์อันใดที่จะไปกล่าวหาประเทศอื่น โยดะยาต้องการปกปิดความหละหลวมของตนจึงกล่าวโทษเมียนมาฝ่ายเดียว ดังเช่น ชี้นำกล่าวหากลุ่มสันติชนชาติว่าที่มายาสาดและมายยวนฟากตะวันออกของรัฐบาล ปรณามว่าว่าผลิตยาบ้า มีโรงผลิตราว 50 แห่ง และใช้เงินนั้นสร้างเมือง สร้างโรงแรมระดับ 5 ดาว ยิ่งกว่านี้ยังเขียนว่าผู้ใหญ่ในประเทศเมียนมาให้การสนับสนุนในการผลิตยาเสพติด อันที่จริงกลุ่มสันติชนชาติว่าได้ให้การร่วมมือกับรัฐบาลในการปราบปรามยาเสพติด ว่าได้เงินจากการทำเหมืองแร่และอัญมณีจึงมีเงินมากมาย แล้วนำเงินมาลงทุนในการเกษตรและปศุสัตว์ที่เมืองมายยวน พยายามสร้างพลังงานไฟฟ้าจากน้ำ สร้างเขื่อนฝาย และเปิดพื้นที่ทำเกษตร หลังปี ค.ศ. 1997 เมืองมายยวนจึงเจริญขึ้นอย่างรวดเร็ว เรื่องที่โยดะยาก่อกว้างหาจึงไม่เป็นธรรม

ฝ่ายโยดะยาต้องการอำพรางเรื่องการผลิตยาบ้าของพวกจีนชาวที่ตกค้างในโยดะยา กลุ่ม SURA และ WNA ซึ่งลักลอบค้าฝิ่น แล้วกล่าวหาเมียนมา กลุ่มก่อการร้ายที่โยดะยาหนุนหลังเท่านั้นที่ยืนหยัดอยู่ได้ด้วยยาเสพติด แต่กลับยกย่องว่าเป็นกลุ่มปราบปรามยาเสพติด ทำให้ออกข่าวว่า SURA ทำลายไร่ฝิ่นยี้ดยาบ้า ให้ร้ายฝ่ายเมียนมา กล่าวหาว่ากองทัพเมียนมาผลิตยาเสพติดเอง ในประเทศโยดะยานั้น ยาบ้าระบาดจนคุมไม่ไหว เป็นปัญหาที่แก้ไม่ตก จึงต้องหาแพะมารับบาป คือ เมียนมา เพื่อให้ภายในและต่างประเทศหันเหความสนใจจากสถานการณ์นั้น แทนที่จะอาศัยความร่วมมือกันสองประเทศ กลับโทษฝ่ายเดียว โยดะยาจึงไม่สมกับเป็นเพื่อนบ้านที่ดี

2.9.7 เจตนาไม่บริสุทธิ์ต่อการค้าชายแดนโยดะยา

ตัวบทพูดถึงการค้าขายแดนเมียนมา-โยดะยาไว้ว่า แต่ก่อนนั้นเป็นการค้าไม่ถูกกฎหมาย มีเพียงการลักลอบค้าขายกัน พอในสมัยรัฐบาลกองทัพแห่งชาติ มีความตกลงสองฝ่ายให้เปิดด้านการค้า ตามกฎหมายที่ทำขึ้นเหล็ก เมียวดี และเกาะสอง แม้จะมีด้านถูกกฎหมาย แต่ก็ยังมีการลักลอบค้าตลอด แนวชายแดนที่ยาวเหยียด โยดะยาได้เปรียบเมียนมาไม่ว่าจะเป็นการค้าถูกกฎหมายหรือ ผิดกฎหมาย มีการลักลอบค้าไม้ อัญมณี สินแร่ ฝ่ายโยดะยาก็นำไปเป็นไม้รู้ไม่เห็น สินค้าที่เมียนมาห้ามนำเข้า เช่น ผงชูรส เครื่องดื่ม ก็ยังอนุญาตให้เข้ามายังเมียนมา ส่วนสินค้าที่โยดะยาห้ามนำเข้า เช่น หอม กระเทียม พริก ก็จะมีการกวัดข้นจริงจัง สรุปก็คือ สิ่งใดที่เป็นประโยชน์ต่อโยดะยาก็นำเข้าด้วยความสำคัญ พร้อมเอาเปรียบเมียนมา เห็นชัดถึงเจตนาไม่ดีของโยดะยาที่มีต่อเมียนมา

2.9.8 การก่อเหตุให้เกิดเรื่องปัญหาชายแดน

ตัวบทวิจารณ์ว่า ฝ่ายโยดะยาใช้ความเกลียดชังเมียนมาเพื่อปลุกเร้าชาตินิยมของตนมาตั้งแต่หลัง ปี ค.ศ. 1932 โดยปลุกเร้าผ่านทางวรรณกรรม ดนตรี ภาพยนตร์ และตำราเรียน ปลุกฝังความเกลียดชังเมียนมาให้นักเรียนมาแต่เวลานั้น จนปัจจุบันนักการเมืองและผู้นำเหล่าทัพต่างก็ยึดติดในความเกลียดชังเมียนมา มีส่วนน้อยที่เข้าใจประวัติศาสตร์ได้ถูกต้อง แต่ส่วนใหญ่ยังอาฆาตแค้นชิงชังเมียนมา เมื่อบุคคลนั้นมีอำนาจ ความสัมพันธ์สองประเทศก็จะไม่ราบรื่น บางทีก็ตึงเครียดถึงขนาดเหินห่าง หากผู้เกลียดชังรุนแรงมีอำนาจก็จะหาเหตุสร้างปัญหาระหว่างสองประเทศ ดังในปี ค.ศ. 1997–2000 เป็นสมัยรัฐบาลชวน หลีกภัย ได้ตามใจชาติตะวันตก ขนาดเอ่ยว่าจะเปลี่ยนนโยบาย Constructive Engagement เป็น Constructive Intervention เพื่อกดดันเมียนมา เมื่อรู้ว่าจะพ่ายแพ้ในการเลือกตั้ง ก็สร้างปัญหาหาความสัมพันธ์กับเมียนมาในปี ค.ศ. 2000 โดยประกาศจะกวาดล้างกองทัพเมียนมาและกองกำลังประชาชนบนดอยโอง ที่จริงดอยโองนั้นเป็นดินแดนของเมียนมา เมียนมามีได้เพิ่งมาตั้งฐาน แต่เริ่มมาตั้งแต่ปี ค.ศ. 1995 เมื่อกลุ่มค้าฝิ่น MTA เข้ามาโจมตีเมืองท่าซี้เหล็ก จึงต้องตั้งฐานไว้ดูแลความปลอดภัยของเมือง ดังนั้น โยดะยาจึงวางแผนให้กองกำลัง SURA เข้าโจมตีดอยโองจากฝั่งโยดะยา แต่เป็นการอ้างชื่อ SURA ให้กองทัพโยดะยาเข้าร่วมด้วย ปืนใหญ่ได้สร้างความเสียหายแก่วัด โบสถ์คริสต์ บ้านเรือน ร้านค้า รถยนต์ และชาวบ้านผู้บริสุทธิ์ต้องบาดเจ็บล้มตาย โยดะยาได้วางแผนลำเลียงรถถัง ปืนใหญ่ เครื่องบินมาล่วงหน้าแล้ว เพื่อหาเรื่องให้เป็นปัญหาชายแดน ในครั้งหนึ่งโยดะยาเคยวางแผนให้กะเหรี่ยง KNU เข้าตีฐานทัพเมียนมาในรัฐกะเหรี่ยง โดยช่วยยิงจากกองทัพโยดะยา มีผู้บริสุทธิ์บาดเจ็บล้มตาย จะเห็นได้ว่าหากผู้เกลียดชังเมียนมามีอำนาจก็จะจงใจหาเหตุให้เกิดปัญหากับเมียนมา ฝ่ายเมียนมาก็อดกลั้นเพื่อมิให้ปัญหามานปลาย จึงประจักษ์ชัดว่าโยดะยานั้นหาใช่เพื่อนบ้านที่ดี และยังมีความเกลียดชังเมียนมา

2.10 ปัจฉิมบท

ตัวบทสรุปปิดท้ายว่า โยดะยามักผูกประวัติศาสตร์ให้พยายาบทกับเรื่องในอดีต เชื่อสนิทว่าหากเมียนมาแข็งแกร่งก็จะเป็นภัยต่อพวกตน และถือว่าเมียนมาเป็นศัตรูถาวร โยดะยาซึ่งไม่ต้องการให้

เมียนมาเจริญ จึงกระทำการทุกทางให้เมียนมาแตกแยกเสื่อมสูญ แม้โยดะยาจะพูดฝ่ายเดียวว่า เมียนมาเป็นผู้รุกรานและเป็นคนโหดร้าย แต่ตลอดสมัยในประวัติศาสตร์ ในเวลาที่เมียนมาอ่อนแอ โยดะยามักเข้ามารุกรานเมียนมา เพื่อยึดเอาแผ่นดินและชาวเมียนมาไป โยดะยามิเพียงรุกรานเมียนมา แต่ยังรุกรานประเทศเพื่อนบ้านอื่นอีกด้วย เป็นการสำแดงลัทธิมหาโยดะยา ที่นิยมในการขยายอาณาเขตและเผด็จการ มีการแสดงออกของลัทธิมหาโยดะยาในหลากหลายรูปแบบและชื่อนาม

โยดะยาปลุกเร้าความเกลียดชังเมียนมา เพื่อกระตุ้นความรักชาติของตน มีการเขียนประวัติศาสตร์เป็นตำราใช้ในโรงเรียนอย่างผิด ๆ เพื่อปลุกฝังความรู้สึกเกลียดชังเมียนมาตั้งแต่เด็ก ในปัจจุบันโยดะยายังถือว่าเมียนมาเป็นศัตรู และกระทำตนไม่สมเป็นเพื่อนบ้านที่ดี โดยให้การช่วยเหลือฝ่ายต่อต้านเมียนมา ไม่ว่าจะเป็นกลุ่มก่อจลาจลหรือกลุ่มปฏิวัติทางการเมือง มีการวางนโยบายความมั่นคง โดยให้ตั้งพื้นที่กันชนในประเทศตนและให้แก่พวกก่อการร้ายก่อจลาจล และได้ให้ความช่วยเหลือสนับสนุน ที่ร้ายที่สุด แทนที่จะช่วยกันควบคุมยาเสพติด กลับกล่าวหาใส่ร้ายเมียนมาฝ่ายเดียว โฆษณาให้เห็นว่าเมียนมาเป็นประเทศที่ผลิตยาเสพติดที่ใหญ่ที่สุดในโลก และยังปลุกเร้าประชาชนให้เกลียดชังเมียนมาทางภาพยนตร์ นิตยสาร และโทรทัศน์ ในด้านเศรษฐกิจนั้น ก็เอาเปรียบเมียนมาในทุกรูปแบบ การค้าถูกกฎหมายและผิดกฎหมาย พอมีกำลังด้วยการพึ่งพากลุ่มประเทศตะวันตก ก็ก่อเหตุให้มีปัญหาชายแดน โดยหมายให้เกิดการกระทบกระทั่ง

กระนั้นตัวบทก็กล่าวว่า แม้ว่าโยดะยาจะกระทำการต่าง ๆ ขนาดนั้น ไม่สมกับเป็นเพื่อนบ้านที่ดีก็ตาม แต่เมียนมายังติดต่อสัมพันธ์ด้วยไมตรีเพื่อการอยู่ร่วมกันอย่างสันติกับประเทศเพื่อนบ้านเหมือนเคย ปฏิบัติสืบมา มิได้เคยมีเป้าหมายที่จะรุกรานหรือถือว่าโยดะยาเป็นศัตรู อันที่จริง เหตุการณ์ในอดีตนั้น เมียนมาหาได้ประสงค์จะรบกับโยดะยาเพื่อเอามาเป็นทาส แต่เป็นเพราะโยดะयरุกรานก่อน จึงมีการสู้รบ

เมียนมากับโยดะยาสองประเทศเป็นเพื่อนบ้านที่มีเขตแดนติดกันยาวไกล ต้องทั้งเหตุการณ์อดีตไว้ให้อยู่กับอดีต แล้วอยู่ร่วมเคียงด้วยไมตรีเพื่อประโยชน์ของทั้งสองประเทศ เพราะมีมีทางอื่นให้ได้เลือก ฝ่ายโยดะยานั้นปลุกเร้าให้เจ็บปวดกับอดีต ยังเห็นเมียนมาเป็นศัตรูตลอดกาลทั้งในปัจจุบันและในอนาคต ส่วนเมียนมานั้น มีน้ำใสใจจริงมาแต่เดิม ทำได้เพียงมีปฏิสัมพันธ์ด้วยความอดกลั้นและให้อภัย เมียนมาเป็นชนชาติที่รักในเผ่าพันธุ์ ถ้าอธิปไตยถูกกระทบ ก็หาได้เป็นชนชาติที่จะก้มหัวให้แก่ใคร

สุดท้ายตัวบทยังสรุปไว้ว่า โยดะยานั้น มิว่าในอดีตหรือปัจจุบัน เห็นเมียนมาเป็นศัตรูอยู่เสมอ ในอนาคตย่อมจะมีพฤติกรรมเช่นนั้นต่อไป ดังนั้น ประชาชนทั้งหลายต้องถือว่าเจตนาอันมิควรของโยดะยานั้นเป็น “ภัยของชาติ” และถือเป็นหน้าที่ที่จะต้องปฏิบัติการตอบโต้ให้เด็ดขาด ด้วยตระหนักและมีสำนึกในความเป็นชาติ

3. มโนทัศน์ในตัวบท

ในกายวิชัยชิ้นนี้ มโนทัศน์ (concept ~ abstract idea) เป็นหน่วยความหมายเด่นของตัวบท ที่สกัดได้จากการอ่านแบบจับประเด็นหลัก (main issue / main point) ผลที่ได้จากการอ่านคือมโนทัศน์ของสรรพสิ่งหรือสภาพการณ์ที่ปรากฏซ้ำ ๆ หรือโดดเด่นในตัวบท มโนทัศน์จึงคล้ายกับประธาน (subject)

ของประโยค (sentence) หรือ หัวเรื่อง (topic) ของบทย่อย (chapter) เพราะถ้าขาดประธานหรือหัวเรื่อง ย่อมยากที่จะเข้าใจในทันทีหรือต้องตีความ หากกล่าวโดยอุปมา มโนทัศน์นั้นอาจเปรียบได้กับระลอก คลื่นบนผิวน้ำหรือรอยแยกระหว่างผิวดิน มโนทัศน์จึงควรเป็นสิ่งเด่นชัดที่รับรู้ได้ง่าย และยิ่งหากตัวบทใช้ ภาษาเรียบง่ายตรงไปตรงมาก็ยิ่งช่วยลดอุปสรรคในการอ่านเพื่อค้นหาโน้ตสโน้ต คำราชาเรียนฉบับพิเศษชุด นี้ับว่ามีคุณสมบัติทางภาษาในทำนองนั้น จึงเหมาะกับผู้อ่านเป้าหมายซึ่งได้แก่เยาวชนที่มีอายุไม่เกิน 18 ปี และผู้ช่วยอ่าน ซึ่งคือครูระดับการศึกษาขั้นพื้นฐาน ก็สามารถซึมโน้ตสโน้ตได้ไม่ยากนัก อย่างไรก็ตาม เนื่องจากตัวบทมีความยาวขนาดหนังสือหนึ่งเล่ม ในขณะที่อ่านเพื่อสกัดมโนทัศน์ออกมานั้น จึงต้องตั้ง คำถามตลอดเวลาที่ตัวบทกล่าวถึงประเด็นอะไร เปลี่ยนประเด็นหรือยัง มีประเด็นไหนที่เกิดซ้ำ เป็นการ ซ้ำความหรือเพิ่มความใหม่ และมโนทัศน์ต้องมาพร้อมกับส่วนขยาย นิยาม หรือ ความหมาย สำหรับตัว บทในคำราชาเรียนฉบับพิเศษนี้ ผู้วิจัยพุ่งความสนใจไปที่การค้นหาประเด็นที่มุ่งให้โยดะยามิภาพเป็นภัยของ เมียนมา ซึ่งสอดคล้องกับเจตนาของการสร้างตัวบท³⁶

ในการวิเคราะห์เพื่อเผยมโนทัศน์ของตัวบทนั้น ผู้วิจัยได้ตัดแบ่งตัวบทเพื่อตั้งถามโน้ตสโน้ตที่ เด่น ๆ ออกมาโดยอาศัยเกณฑ์ความสัมพันธ์ในเชิงกระบวนการชุด (paradigmatic/associative relationship) และในเชิงกระแสความ (syntagmatic relationship)³⁷ กล่าวคือ แต่ละมโนทัศน์ต่างมีนัยสำคัญได้ก็เพราะ มีความสัมพันธ์ในมุมต่าง (opposition) กับมโนทัศน์อื่น ๆ ในตัวบท มโนทัศน์จึงมิได้อุบัติขึ้นลอย ๆ หรือ เป็นอิสระจากมโนทัศน์อื่น ๆ ในตัวบทนั้น แนวคิดนี้อ้างอิงจากทฤษฎีสัญศาสตร์สายโครงสร้างนิยม ที่มอง ว่าสัญญาณ (sign) คือรูปสัญญาณ (signifier) ที่มีนัยยะ (signified) โดยต้องเพียบต่าง (contrast/oppose) และเข้าชุด (associate) กับสัญญาณอื่นในระบบ (system) สัญญาณจึงไม่อาจมีความหมายได้โดยลำพังและ ไม่อาจปรากฏโดยไร้บริบทที่สอดคล้องกับระบบ³⁸ แม้สัญญาณจะพอเทียบได้กับมโนทัศน์ แต่ผู้วิจัยกำหนดมโน ทัศน์ให้ต่างจากสัญญาณ โดยมองว่าสัญญาณจะบังเกิดในระบบภาษา (la langue) ส่วนมโนทัศน์จะบังเกิด เป็นการใช้ภาษา (la parole)³⁹ ในที่นี้คือตัวบท (text) ซึ่งเป็นภาคปฏิบัติ (practice) แบบหนึ่ง ยกตัวอย่าง เช่น “พม่า” เป็นสัญญาณหนึ่งในระบบภาษาไทย ครั้นพอเข้ากระแสความของตัวบทหนึ่งเป็นประโยคว่า “ชาวพม่ามีเชื้อสายมองโกลอยด์” คำ “พม่า” จึงกลายเป็นมโนทัศน์ด้วยการนิยาม ส่วนคำที่ร่วมมโนทัศน์

³⁶ แม้ตัวบทจะให้ตระหนักในภัยโยดะยามิ แต่ก็ประกาศในบทนำว่า มิได้หวังให้ชาวเมียนมาถือว่าโยดะยามิเป็นศัตรู อย่างไรก็ตาม ตัวบทถ่ายทอดอารมณ์ขุนเคืองโยดะยามิ และประกาศไว้ในปัจฉิมบทว่า “ไม่ขอแก้หัวให้ใคร” จึงยากที่จะเชื่อในเจตนารมณ์ตามที่ ตัวบทแถลง

³⁷ แนวคิดของ Ferdinand de Saussure ที่ว่าความหมายของสัญญาณ (signs) มิได้อยู่ในตัวสัญญาณ แต่เกิดจากความสัมพันธ์เชิง ต่างและเชิงร่วมในระบบสัญญาณ ส่วนคำว่ากระบวนการชุดและกระแสความนั้นเป็นคำแปลของนพพร ประชากุล (2547)

³⁸ ขอให้ลองนึกถึงโครงสร้างของบ้านในสังคมวัฒนธรรมหนึ่ง จะต้องมีส่วนประกอบย่อย ๆ หากหรือออกก็หมดสภาพของบ้านเป็น เพียงแผ่นไม้ ขอนไม้ แฝก ฯลฯ ต่อเมื่อนำแต่ละส่วนประกอบเข้ากันเป็นบ้าน ส่วนย่อยจึงจะมีหน้าที่(หรือมีนัยสำคัญ)ตามคติ สังคมวัฒนธรรมนั้น

³⁹ อ้างตามทฤษฎีทางภาษาศาสตร์ของ Ferdinand de Saussure ซึ่งที่แรกให้ความสำคัญต่อค้นพบ “ระบบภาษา” มากกว่า “การ ใช้ภาษา” แต่ในปัจจุบัน “การใช้ภาษา” กลับได้รับความสนใจในวงการภาษาศาสตร์มากขึ้นเรื่อย ๆ

กับคำ “พม่า” และเกิดได้ในตำแหน่งประธานของประโยคได้นั้น อาจได้แก่ “ไทย” “ลาว” และ “เขมร” เป็นต้น นั่นคือ ชาวพม่า ชาวไทย ชาวลาว และชาวเขมรต่างถูกผนวกด้วย “มองโกลอยด์” ซึ่งเป็นอีกรากศัพท์หนึ่งที่สื่อความเหมือนในความต่างทางชนชาติ และต่างก็สามารถสวมบทประธานในประโยคดังกล่าวที่ถูกสร้างขึ้นภายใต้กรอบความรู้ชุดหนึ่ง ในที่นี้คือตัวบททางประวัติศาสตร์เชื้อชาติที่เชื่อในทฤษฎีชาติพันธุ์และการอพยพ ซึ่งปัจจุบันด้วยความสำคัญในทางวิชาการ ตัวอย่างที่ยกมานี้ มิเพียงจะแสดงให้เห็นถึงการอุบัติของมโนทัศน์ภายใต้แบบแผนความสัมพันธ์เชิงโครงสร้าง(กระบวนชุดกับกระแสความ)ในตัวบทเท่านั้น แต่ยังแสดงให้เห็นว่าตัวบทเองก็มีส่วนในการกำหนด “ความจริง” ให้แก่มโนทัศน์ อย่างไรก็ตามเมื่อตัวบทนั้นหมดความน่าเชื่อถือ ก็ย่อมส่งผลต่อมโนทัศน์ที่ตัวบทสร้างขึ้นมา ดังนั้น มโนทัศน์จึงเป็นเพียงสัญญาณตามการใช้ที่ไม่อาจบังถึงความจริงโดยแท้ (absolute truth) หากแต่ถูกสร้างขึ้นเพื่อรับใช้อ่านบางอย่างที่ทำให้ตัวบทได้รับการผลิตซ้ำไปยังผู้รับสารที่พร้อมจะรับรู้ มโนทัศน์จึงสื่อถึงความจริงโดยสัมพัทธ์ (relative truth) ตามชุดความรู้ (knowledge of subject-matter) เท่านั้น

หากประยุกต์แนวคิดนี้ใช้กับตัวบทภัยโยคะยา ก็ต้องถือว่ามโนทัศน์ “โยคะยา” เป็นความคิดรวบยอดที่สัมพัทธ์ (relative) กับบริบท (context) ในตัวบท มโนทัศน์จึงอาจรองความหมายตามการใช้ (usage) หาได้คงความหมายตามพจนานุกรมหรือคำหนึ่งถึงความจริงแท้ ดังนั้น คำว่า “โยคะยา” ในตัวบทของตำราฯฉบับพิเศษจึงถูกใช้ในบริบทเฉพาะเพื่อรองความหมายอย่างหนึ่งที่อาจต่างไปจากเดิม อีกทั้งยังมีนัยสำคัญ (significant) ต่อตัวบทและมีความหมายจำเพาะที่ตรงข้าม (oppose) หรือ ขัดแย้ง (contradictory) กับมโนทัศน์อื่นที่เกิดร่วมในตัวบท อาทิ เมียนมา อเมริกา ลาว กัมพูชา ว่า จีนขาว ฯลฯ นั่นคือแต่ละมโนทัศน์ต่างก็มีความหมายตามข้อเท็จจริงหรือทศนะที่ถูกอ้างถึง ในตัวบทนี้ “โยคะยา” ถูกกำหนดให้หมายถึง “ภัย” ของเมียนมา และยักรวมถึงเป็นภัยต่อประเทศเพื่อนบ้านอย่างลาวและกัมพูชาอีกด้วย ประเทศรอบข้างโยคะยาจึงต่างตกเป็นผู้ถูกกระทำโดยโยคะยาทั้งสิ้น เท่ากับว่าตัวบทยังได้พยายามสร้างมโนทัศน์ต่อประเทศเพื่อนบ้านของโยคะยาว่าเป็น “เหยื่อ” ของภัยโยคะยา นอกจากนี้ตัวบทยังได้สร้างมโนทัศน์แก้หาอำนาจและกลุ่มต่อต้านรัฐพม่าเพื่อให้มีบทบาทเป็น “ผู้ช่วย” หรือ “สมุนรับใช้” ของโยคะยาในการทำร้ายเหยื่อ ทั้งนี้โดยอ้างอิงจากพฤติกรรม เหตุผล พื้นที่ เวลา และอุปนิสัยเพื่อใช้เป็นคำนิยามของมโนทัศน์ “ภัย” และ “เหยื่อ” ดังกล่าว หากกล่าวถึงนัยยะโดยรวมของตัวบท ตัวบทภัยโยคะยา คือ “บทร่ำพันถึงพฤติกรรมและอุปนิสัยของโยคะยาว่าได้กระทำการคุกคามเมียนมาในพื้นที่และในเวลาด้วยเหตุผลนานา”

แบบแผนในการสร้างตัวบทของตำราฯ ว่าด้วย “ภัยโยคะยา” สามารถรู้ออกมาภายใต้ความสัมพันธ์แบบกระบวนชุดและกระแสความจากตัวบท ได้เป็นกลุ่มมโนทัศน์จำนวน 9 ประเภท ทั้งนี้งานวิจัยนี้มิได้นำเสนอทุกมโนทัศน์จนหมดสิ้น หากจะเลือกนำเสนอเฉพาะมโนทัศน์ที่สำคัญเท่านั้น และได้จำแนกประเภทของมโนทัศน์ออกเป็นกลุ่มตัวแสดง (participants) และกลุ่มภาคแสดง (predicates) มโนทัศน์ในกลุ่มตัวแสดง ได้แก่ รัฐเกรม มหาอำนาจ สมุนรับใช้ และรัฐเหยื่อ ส่วนมโนทัศน์ในกลุ่มภาค

แสดงจะได้แก่ พฤติกรรม อุปนิสัย เวลา พื้นที่ และเหตุผล ดังจำแนกตามความเหมือนในกระบวนชุด และความต่างในกระแสดความ ซึ่งอ้างอิงตามตัวบทภัยโยคยะยา ดังนี้

มโนทัศน์	กระบวนชุด	กระแสดความ
รัฐเกร	โยคยะยา	ผู้กระทำ - คุกคาม
มหาอำนาจ	อเมริกา ญี่ปุ่น จีน อังกฤษ	ผู้ให้กระทำ - ครอบงำ
สมุนรับใช้	กะเหรี่ยง ฉาน มอญ จีนขาว เขมรแดง ม้งขาว	ผู้ร่วมกระทำ - รับใช้
รัฐเหยื่อ	เมียนมา กัมพูชา ลาว ว้า	ผู้ถูกกระทำ - ถูกคุกคาม
พฤติกรรม	รุกราน ก่อวณ เอาเปรียบ	บอกว่าทำอะไร
อุปนิสัย	ดี - ชอบธรรม ร้าย - ไม่ชอบธรรม	บอกว่าเป็นอย่างไร
เวลา	ยุคก่อนอาณานิคม ยุคอาณานิคม ยุคปลายอาณานิคม ยุคสงครามเย็น ยุคหลังสงครามเย็น	บอกว่าเมื่อไร
พื้นที่	ชายแดน กันชน ศูนย์อพยพ โรงงาน ที่ตั้งสถานทูต	บอกว่าที่ไหน
เหตุผล	ขยายแดน สร้างอิทธิพล หาประโยชน์ เกลียดชัง	บอกว่าเหตุใด

มโนทัศน์ทั้ง 9 ประเภทดังกล่าวนี้เป็นมโนทัศน์เด่นที่สกัดออกมาจากใจความของตัวบท และเป็นหน่วยความหมายที่มีนัยสำคัญของตัวบทภัยโยคยะยา โดยแต่ละมโนทัศน์นั้นต่างมีสมาชิกร่วมกระบวนชุดที่มีหน้าที่จำเพาะในกระแสดความที่สอดคล้องกับตัวบทภัยโยคยะยา อาทิ มโนทัศน์ประเภท “สมุนรับใช้” นั้น มีตัวแสดงร่วมกระบวนชุดถึง 6 ตัว ได้แก่ กะเหรี่ยง ฉาน มอญ จีนขาว เขมรแดง และม้งขาว ในขณะที่มโนทัศน์ประเภท “รัฐเกร” มีตัวแสดงตัวเดียว คือ โยคยะยา ครั้นเมื่อเกิดในกระแสดความ ซึ่งอาจเป็นในรูปแบบของประโยค หรือถ้อยแถลง “รัฐเกร” อาจแสดงบทบาทโดยลำพังหรือแสดงร่วมกับ “มหาอำนาจ” หรือ “สมุนรับใช้” ในท่าทีที่เป็นภัยคุกคามต่อ “รัฐเหยื่อ” ซึ่งก็คือ เมียนมา ลาว เขมร จึงจะถือได้ว่าเป็นกระแสดความที่สอดคล้องกับเจตนาของตัวบทภัยโยคยะยา ดังนั้นในด้านตัวแสดง ผู้ร่วมกระทำต่อเหยื่อจึงมีตัวแสดงถึง 3 พวก คือ มหาอำนาจ รัฐเกร และสมุนรับใช้ ซึ่งต่างมีอำนาจกระทำต่อรัฐเหยื่อร่วมกันโดยลำดับ คือ ครอบงำ-คุกคาม-รับใช้ ส่วนที่เป็นภาคแสดงนั้น จะเน้นที่การกระทำของรัฐเกรต่อรัฐเหยื่อในหลายเวลา และหลายพื้นที่ อีกทั้งยังมีมโนทัศน์ที่บ่งชี้ถึงอุปนิสัยของตัวแสดงและเหตุของการกระทำไว้อย่นมโนทัศน์ พฤติกรรม ส่วนการที่ตัวบทกำหนดแก่นเรื่องให้รัฐเหยื่อถูกกระทำอย่างไม่เป็นธรรมนั้น ทำให้ตัวบทภัยโยคยะยาในตำราฉบับพิเศษมีโครงสร้างเชื่อมซ้อนทับกับตัวบท

ภัยอาณานิคมในตำราฯฉบับมาตรฐาน นั่นคือ ตัวบทภัยโยตะยาลอกเลียนแนวคิดในการสร้างตัวบทจากตัวบทภัยอาณานิคม ดังอาจเปรียบเทียบให้เห็นได้ในรูปแบบความสัมพันธ์ของเหล่ามโนทัศน์ในเชิงกระแสดความและกระบวนชุด ซึ่งสกัดออกมาจากตัวบท “ภัยอาณานิคม” กับ ตัวบท “ภัยโยตะยา” ดังนี้

ในตัวบท “ภัยอาณานิคม” จากตำราฯฉบับมาตรฐาน⁴⁰ อาจสรุปให้เห็นความสัมพันธ์ของมโนทัศน์ในเชิงกระแสดความและกระบวนชุด ได้ดังนี้ (มองแนวนอนเพื่อดูกระแสดความ และมองแนวตั้งเพื่อดูกระบวนชุด)

ตัวแสดง			ภาคแสดง				
มหานาจอ	สมุนรับใช้	รัฐเหยื่อ	อุปนิสัย	พฤติกรรม	เวลา	พื้นที่	เหตุผล
อังกฤษ (เจ้าอาณานิคม) ญี่ปุ่น (ฟาสซิสต์)	แขกซิจตี้ (นายทุนเงินกู้)	เมียนมา	(อังกฤษ, ญี่ปุ่น) ร้ายกาจ ไม่ชอบธรรม (เมียนมา) ดั่งม ชอบธรรม	หาเรื่อง รุกราน เอาเปรียบ	โบราณ อาณานิคม สงครามโลก	เมียนมา (ถูกยึดครอง ทีละส่วน)	ยึดครอง หาประโยชน์

⁴⁰ อังกฤษ ในตำราฯฉบับมาตรฐานกล่าวไว้ว่า ในสมัยอาณานิคมนั้น แม้อังกฤษเจ้าอาณานิคมจะอ้างว่าใช้เศรษฐกิจแบบทุนนิยมในรัฐอาณานิคมเมียนมาก็ตาม แต่ก็ยังเป็นเศรษฐกิจที่พวกเขาขูดรีดคนสร้างขึ้นมาใช้เพื่อกอบโกยผลประโยชน์จากดินแดนในอาณานิคม ก่อให้เกิดการเอารัดเอาเปรียบและกดขี่ชนพื้นเมือง นอกจากนี้ เจ้าอาณานิคมยังได้นำแขกและเงินเข้ามาแสวงประโยชน์จากคนพื้นเมืองจนคนพื้นเมืองไม่มีที่ทำกินและกลายเป็นคนรับจ้างทำนาและกรรมกรชั้นต่ำ ถนนหนทางที่ดีขึ้นในสมัยอาณานิคมนั้นเป็นไปเพื่อเอื้อประโยชน์ให้ระบบทุนนิยมของเจ้าอาณานิคมปรากฏเป็นรูปธรรม การศึกษาแบบอาณานิคมคือการสร้างข้าราชการระดับล่าง และสอนให้ยกย่องและซื่อสัตย์ต่อเจ้าอาณานิคม ชาวเมียนมาถูกกีดกันทางการศึกษาและอาชีพ ไม่ได้รับการดูแลทางสาธารณสุขที่ดีพอ พุทธศาสนาและภูมิปัญญาท้องถิ่นถูกละเลย ทั้งยังเกิดมีคนหลายเชื้อชาติ และวัฒนธรรมต่างชาติเข้าครอบงำวิถีชีวิตชาวเมียนมา คนท้องถิ่นจึงทั้งถูกขูดรีดและถูกครอบงำ จำเลยสำคัญที่สร้างความทุกข์ยากให้กับชาวเมียนมาจึงได้แก่นายทุนทั้งหลายที่หากินอยู่ภายใต้ระบบทุนนิยมอาณานิคม

ญี่ปุ่น ในตำราฯฉบับมาตรฐานกล่าวไว้ว่า ในช่วงที่ญี่ปุ่นเข้าปกครองพม่าระยะหนึ่งนั้น กองทัพญี่ปุ่นเป็นพวกฟาสซิสต์ที่ทำลายทั้งเศรษฐกิจและสังคมพม่า ชาวพม่าพบกับความยากลำบากทางเศรษฐกิจเพราะนายทุนญี่ปุ่นผูกขาดธุรกิจการค้า และยังโจมตีกองทัพญี่ปุ่นว่าลิดรอนเครื่องนุ่งห่ม ตลอดจนอาหารการกิน ที่อยู่อาศัย และเวชภัณฑ์ ในสมัยฟาสซิสต์นั้นการสาธารณสุขแย่และการศึกษาตกต่ำ

นอกจากอังกฤษและญี่ปุ่นที่เมียนมาถือเป็นภัยต่างชาติหรือศัตรูของชาติแล้ว ตำราฯฉบับมาตรฐานยังได้กล่าวถึง โปรตุเกส จีนมองโกล จีนแมนจู แขกกูลา และจีนขาว แก่นเรื่องเกี่ยวชนต่างชาติเหล่านี้ ตำราฯจะให้ภาพว่าเป็นผู้รุกรานอาณานิกรในยุคราชวงศ์และอริปไตยในยุครัฐชาติ กล่าวคือ โปรตุเกส เป็นพ่อค้าล่าอาณานิคม และยังย่ำว่าโปรตุเกสคือพวกทำลายสุขภาพจิตและเอาพุทธรูปมีค่าไป แล้วยังชักชวนชาวเมียนมาให้หันไปนับถือศาสนาคริสต์ อีกทั้งดัดจริตโปรตุเกสยังคิดการณ์ใหญ่ที่จะครอบครองเมียนมาทั้งประเทศ ส่วนจีนมองโกลเป็นผู้ทำให้อาณาจักรพุกามล่มสลาย จีนแมนจูเคยเข้าล้อมโจมตีอว่งและชายแดนเมียนมาหลายครั้ง แขกกูลาเคยฉกฉวยโอกาสตักตวงผลประโยชน์จากแผ่นดินพม่า เป็นนายทุนเงินกู้และเข้ามาแย่งงานชาวเมียนมาในสมัยอาณานิคม ส่วนจีนขาวหรือพวกก๊กมินตั๋งคือผู้รุกรานอริปไตยเมียนมา ทำให้ทหารเมียนมาต้องสละชีวิตเป็นอันมากเพื่อขับพวกจีนออกไปจากแผ่นดินเมียนมา (วิรัช นิยมธรรม, 2551 หน้า 41-43)

สรุปได้ว่า ในตัวบท “ภัยอาณานิคม” นั้น ประกอบด้วยมโนทัศน์ 8 ประเภท เป็นตัวแสดง 3 ประเภท ได้แก่ มหาอำนาจ สมุนรับใช้ และรัฐเหยื่อ ส่วนที่เป็นภาคแสดงมี 5 ประเภท ได้แก่ อุปนิสัย พฤติกรรม เวลา พื้นที่ และเหตุผล อธิบายได้ว่า “ในสมัยอาณานิคมต่อด้วยสมัยสงครามโลกครั้งที่ 2 นั้น เจ้าอาณานิคมอังกฤษกับฟาสซิสต์ญี่ปุ่นอันร้ายกาจและไม่ชอบธรรม ต่างเข้ามายึดครองเมียนมา ซึ่งดิงามและชอบธรรม แล้วแสวงหาประโยชน์ ด้วยกลวิธีหาเหตุ รุกราน และเอาเปรียบ ส่วนแขกซิกตึ้นายทุนเงินกู้ยืม นั้น เป็นสมุนรับใช้ให้กับอังกฤษมาแต่แรกและตกหล่นมาเป็นภาระต่อเมียนมาในสมัยหลัง”

ส่วนตัวบท “ภัยโยคะยา” ในตำราฉบับพิเศษนั้น อาจสร้างเป็นกระแสความได้ในทำนองเดียวกับกลุ่มมโนทัศน์ที่สกัดได้จากตัวบทภัยอาณานิคมข้างต้น ความต่างคือ ในตัวบทภัยโยคะยาได้เพิ่มมโนทัศน์ “รัฐเกร” ขึ้นมา โดยมี “โยคะยา” เป็นตัวแสดงหลักตัวเดียว เหตุที่ตัวบทภัยโยคะยาไม่รวมโยคะยาไว้ในมโนทัศน์ “รัฐมหาอำนาจ” นั้น น่าจะเป็นเพราะตำราฉบับพิเศษนี้เห็นว่าโยคะยาไม่มีอำนาจมากถึงขนาดที่จะยึดครองเมียนมาได้อย่างอังกฤษหรือญี่ปุ่นในตัวบทภัยอาณานิคม สิ่งที่โยคะยาจะกระทำต่อเมียนมาได้นั้นมีเพียงก่อกวนและเป็นเครื่องมือให้กับมหาอำนาจ ส่วนที่ไม่จัดโยคะยาให้อยู่ร่วมมโนทัศน์ประเภทสมุนรับใช้นั้น อาจเป็นเพราะตัวบทยอมรับว่าโยคะยามีอำนาจในระดับผู้มีอิทธิพลที่มีสมุนรับใช้ให้เข้ามาก่อกวนเมียนมา อีกทั้งโยคะยาก็นับว่าผลประโยชน์คล้ายคลึงกับมหาอำนาจ คือ แสวงหาประโยชน์อย่างประเทศทุนนิยม ดังนั้น โยคะยาจึงต้องจัดให้เป็นมโนทัศน์ที่มีนัยสำคัญต่างจากมโนทัศน์ตัวแสดงอื่น การสร้างตัวบทภัยโยคะยาจึงอาศัยกระแสความเดิมจากตัวบทภัยอาณานิคม เพียงแต่ได้แทรกเสริม/ฝังตริง (embed) มโนทัศน์ “รัฐเกร” ไว้ในตัวบท พร้อมกับประมวลกระบวนชุดให้แก่มโนทัศน์แต่ละประเภท โดยสอดคล้องกับเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นร่วมสมัยนับจากสมัยสงครามเย็นเป็นต้นมา ตัวบทภัยโยคะยาจึงมีความซับซ้อนกว่าตัวบทภัยอาณานิคม เพราะได้บังเกิดรัฐเกรที่ทำตัวประดุจ “ร่างทรง” ให้กับมหาอำนาจเพื่อคุกคามเมียนมา กระแสความและกระบวนชุดของมโนทัศน์ที่สกัดออกมาจากตัวบทภัยโยคะยาเป็นดังนี้

ตัวแสดง				ภาคแสดง				
มหาอำนาจ	รัฐเกร	สมุนรับใช้	รัฐเหยื่อ	อุปนิสัย	พฤติกรรม	เวลา	พื้นที่	เหตุผล
อเมริกา	โยดะยา	จีนขาว	เมียนมา	(โยดะยา)	รุกราน	โบราณ	ชายแดน	ขยายแดน
		กะเหรี่ยง	ลาว	ร้ายกาจ	ก่อวิน	อาณานิคม	พรมแดน	สร้างอิทธิพล
ญี่ปุ่น		มอญ	เขมร	ไม่ชอบธรรม	เอาเปรียบ	สงครามโลก	พื้นที่กันชน	หาประโยชน์
จีน		ฉาน	ว้า	อาชมาต	ลักลอบ	สงครามเย็น	ศูนย์อพยพ	เกลียดชัง
อังกฤษ				ระวาง	หาเรื่อง	ปัจจุบัน	โรงงาน	
		เขมรแดง	เวียดนาม	อ่อนแอ	กล่าวหา		โรงพยาบาล	
		ม้งขาว	มาเลย์	ไม่พึ่งตัวเอง		สมัยสุโขทัย	สถานทูต	
		ลาวฝ่ายขวา		เอาเปรียบ		สมัยอยุธยา		
				ฉวยโอกาส		สมัยกรุงเทพ	อยุธยา	
				เฉยเมย		สมัยพิบูล	เชียงใหม่	
				(เมียนมา)		สมัยพุกาม	หงสาวดี	
				ดิงาม		สมัยหงสาวดี	อังวะ	
				ชอบธรรม		สมัยอังวะ	ตองอู	
				มีไมตรี		สมัยรัฐบาล	เกาะตะมะ	
				ไม่ก้มหัว		ทหาร	ทวาย	
				ไม่พอใจ			มะริด	

สรุปได้ว่า ในตัวบท “ภัยโยดะยา” นั้น ประกอบด้วยมโนทัศน์ 9 ประเภท เป็นตัวแสดง 4 ประเภท ได้แก่ มหาอำนาจ รัฐเกร สมุนรับใช้ และรัฐเหยื่อ ส่วนที่เป็นภาคแสดงมี 5 ประเภท ได้แก่ อุปนิสัย พฤติกรรม เวลา พื้นที่ และเหตุผล อธิบายได้ว่า “ในสมัยโบราณและเรื่อยมาถึงหลังสงครามเย็นนั้น โยดะยาอันร้ายกาจ ไม่ชอบธรรม ไม่พึ่งตัว ข้าอาชมาต ขี้ระวาง ฯลฯ ต่างเข้ามาสร้างอิทธิพล คุกคามและแสวงหาประโยชน์จากเมียนมา ซึ่งดิงาม ชอบธรรม มีไมตรี แต่ไม่ยอมก้มหัวหรือวางใจใคร โยดะยาได้อาศัยกลวิธีรุกราน ก่อวิน และเอาเปรียบเมียนมา โดยมีอเมริกาหรืออดีตมหาอำนาจอื่นคอยหนุนหลัง ส่วนชนกลุ่มน้อยหรือกลุ่มต่อต้านนั้น ทำหน้าเป็นมือไม้ให้โยดะยา ผู้คอยคุ้มครอง”

รายละเอียดของมโนทัศน์แต่ละประเภท ที่สรุปได้จากตัวบทภัยโยดะยา มีดังนี้

3.1 มโนทัศน์รัฐเกร

รัฐเกรคือ “ต่างชาติ” ที่รุกรานเมียนมา หากเป็นในอดีตก็คืออังกฤษกับญี่ปุ่น ซึ่งตำราฯฉบับมาตรฐานนำเสนอไว้ แต่รัฐเกรในปัจจุบันนั้น ตำราฯฉบับพิเศษหมายถึงโยดะยา โดยตัวบทได้สร้างภาพ “ภัยโยดะยา” ขึ้นมา เพื่อชี้ให้เห็นว่าเมียนมากำลังถูกคุกคามจากโยดะยา ทั้งนี้เพื่อผลประโยชน์ทางความมั่นคงและเศรษฐกิจของฝ่ายโยดะยาเป็นสำคัญ

โยดะยา ในตำราฯฉบับมาตรฐานนั้น ได้ให้ภาพโยดะยาเป็นแค่คู่สงคราม และเล่าถึงการทำศึกระหว่างกันในสมัยอยุธยาอย่างย่อ โดยไม่มีการขยายความให้เกิดความรู้สึกว่าเป็นวีรกรรมกำราบ โยดะยาผู้รุกราน จึงต่างกับตำราฯฉบับพิเศษที่เน้นว่าโยดะยาเป็นฝ่ายรุกรานก่อนเสมอ และได้วิพากษ์โยดะ

ยาไว้ค่อนข้างแรงว่าเป็นชนชาติที่ชอบบรรณเมียนมา แต่กระนั้น “โยดะยา” ในตัวบทใหม่กลับมีน้ำเสียงว่า มักหมายถึงผู้นำและกลไกของรัฐโยดะยาเท่านั้น เหตุเพราะปัญหาระหว่างสองประเทศที่อ้างในตัวบทจะ เกี่ยวพันเฉพาะกับปัญหาในระดับรัฐที่กระทบต่อเกียรติภูมิและความมั่นคงของเมียนมา อาทิ ปัญหาการสู้รบในพื้นที่ชายแดน ปัญหาแหล่งผลิตยาเสพติด และปัญหาการสูญเสียชีวิตพลเมือง

ตัวบทกล่าวว่า ในยุคพินุลปลุกกระแสนิยมชาโยดะยา เพื่อหมายผนวกกรรมสิทธิ์ไทยเดิมให้เป็น แผ่นดินเดียว และใช้เป็นเครื่องมือทางการเมือง โดยอาศัยการรุกรานและการปลุกฝังความชิงชังเมียนมา ด้วยสื่อหลายประเภท พอในสมัยสงครามเย็นโยดะยาทำให้มีพื้นที่กันชนเพื่อความมั่นคงของประเทศ แล้ว ยังมีการลักลอบทำการค้าผิดกฎหมาย โดยอาศัยความร่วมมือจากกลุ่มต่อต้านรัฐบาลประเทศ เพื่อนบ้าน อาทิ จีนขาว มังขาว เขมรแดง และกลุ่มชนชาติในเมียนมา⁴¹ ตัวบทระบุอีกว่าโยดะยาเป็นสมุน ชชาติมหาอำนาจตามโอกาส และสนับสนุนกองกำลังต่อต้านเพื่อก่อกวนประเทศเพื่อนบ้านโดยตั้งศูนย์ อพยพบังหน้า อีกทั้งโยดะยายังใช้นโยบายแบบตีสองหน้า เพื่อหวังผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจและความ มั่นคง อย่างไรก็ตาม โยดะยากลับทำให้ความรักชาติอ่อนพลังลงเสียเอง เหตุเพราะผู้นำหันไปนิยม วัฒนธรรมจีนและชาติตะวันตก อีกทั้งดำเนินนโยบายผิดพลาดหลายด้าน ตัวบทแสดงให้เห็นว่าผู้นำ โยดะยานั้นมิเพียงเป็นผู้ก่อปัญหาให้กับเมียนมาและประเทศรอบบ้าน แต่ยังสร้างปัญหาภายในให้กับ ประเทศของตนอีกด้วย ส่วนปัญหาที่ตัวบทโทษว่ามีต้นกำเนิดจากโยดะยาจะได้แก่ ปัญหาความมั่นคง ปัญหา ยาเสพติด ปัญหาทรัพยากร ปัญหาแรงงาน และปัญหาทางการเงิน โดยกล่าวว่าปัญหาดังกล่าวได้ ส่งผลกระทบต่อนานาชาติ และสร้างปัญหาให้กับเมียนมาหลายด้าน โดยเฉพาะปัญหาความไม่สงบภายใน เมียนมา และปัญหาการลักลอบค้าทุกประเภท โยดะยาจึงเป็นผู้ก่อปัญหา และเป็นภัยไม่เฉพาะต่อ เมียนมา หากยังรวมถึงประเทศโดยรอบ ตัวบทยังเผยถึงอุปนิสัยของชาวโยดะยาไว้ว่า โยดะยามีจิตใจ เลื่องลือ รักความสบาย ไม่เป็นตัวของตัว ฟังพาลผู้อื่น ผูกใจเจ็บ ห้วนหวาด อาฆาตร้าย ชอบรุกราน ก่อกวน หาเรื่อง และเอาเปรียบ เท่ากับว่าตัวบทหลักให้โยดะยาเป็นต่างชาติที่น่ากลัว น่าดูถูก ไม่จริงใจ และไม่คบหา

นอกจากนี้ ตัวบทยังได้บ่งชี้ตัวแสดงย่อยในส่วนที่เป็นกลไกของฝ่ายโยดะยาอีก 3 กลุ่ม ได้แก่ **กลุ่มตำรวจ** เป็นกลไกภาครัฐของโยดะยา โดยโทษว่ามักจะทำเป็นไม่รู้ไม่เห็นหรือล่าเอียงในการกระทำ ผิด เช่นในกรณีการลักลอบเข้าเมือง การค้ามนุษย์ และการประท้วงหน้าสถานทูตเมียนมา **กลุ่มพ่อค้า** เป็นกลไกภาคเอกชนของโยดะยา มักกดดันรัฐบาลโยดะยาเพื่อรักษาผลประโยชน์ทางการค้ากับเมียนมา และ**กลุ่มผู้นำ** เป็นกลไกหลักของโยดะยา เช่น อ้างว่านักการเมืองโยดะยาจะสร้างความขัดแย้งกับ เมียนมาเพื่อหวังผลในทางการเมือง เป็นต้น

หากเปรียบเทียบโยดะยากับมโนทัศน์ต่อต่างชาติอื่นในตัวบทตำราชนบัตมาตรฐาน จะพบว่า ตัวบทได้นำเสนอพฤติกรรมร่วมบางอย่าง อาทิ โยดะยาลักค้าโบราณวัตถุของเมียนมาในทำนองโปรตุเกส ทำลายเจดีย์และพระพุทธรูปมีค่า และพระนารายณ์เมืองตองอูในทำนองจีนแมนจูล้อมอังวะ โยดะยาได้

⁴¹ ตัวบทเรียกกลุ่มต่อต้านรัฐบาลเมียนมาว่า กลุ่มก่อการร้าย

ประโยชน์จากการขายเสปียง เวชภัณฑ์ เสื้อผ้าที่ส่งมอบให้ผู้อพยพในทำนองญี่ปุ่นลดรอนเครื่องนุ่งห่ม เวชภัณฑ์ในสมัยยึดครองเมียนมา และโยดะยาประกาศเปลี่ยนสนามรบเป็นสนามการค้าเพื่อหวัง ทรัพยากรและแรงงานราคาถูก ในทำนองอังกฤษใช้ระบบเศรษฐกิจที่พวกขยายดินแดนสร้างขึ้นมาใช้ เพื่อ กอบโกยผลประโยชน์จากดินแดนในอาณานิคม เป็นต้น โยดะยาในตัวเองจึงเป็นผู้กระทำการคุกคาม เมียนมาเหมือนกับต่างชาติอื่นที่เคยคุกคามเมียนมา

3.2 มโนทัศน์มหาอำนาจ

ตัวบทกล่าวถึงมหาอำนาจที่เคยครอบงำโยดะยาในทางการเมือง เศรษฐกิจ และความมั่นคง โดย สร้างมโนทัศน์มหาอำนาจขึ้นมาเพื่อต้องการชี้ให้เห็นว่าโยดะยาเคยเป็นลูกสมุนหรือไม่ก็เป็นเบี้ยล่างของ ประเทศมหาอำนาจ ได้แก่ จีน อังกฤษ ญี่ปุ่น และอเมริกา

จีน ตัวบทกล่าวว่าในอดีตโยดะยาเคยส่งบรรณาการแก่จีน กษัตริย์โยดะยาจะครองราชย์ได้ ต่อเมื่อได้รับสุพรรณสาสน์จากจักรพรรดิจีน และอ้างว่าโยดะยาเคยยกย่องจีน โดยเฉพาะรับเอางาน ทัศนคติมาจากจีน พอในคริสต์ศตวรรษที่ 19 เมื่ออำนาจของจีนเสื่อมลง ก็โอนอ่อนตามพวกล่า อาณานิคม แต่เมื่อจีนกลายเป็นคอมมิวนิสต์ โยดะยากลับภัยคอมมิวนิสต์ จึงพึ่งพาอเมริกาเพื่อช่วย จีนขวรับกับจีนแดง ครั้นอเมริกาแพ้สงครามเวียดนาม โยดะยากลับหันมาคบกับจีนอีก เพื่อหนุน เขมรแดงรบกับเขมรเฮงสัมริน

อังกฤษ ตัวบทกล่าวว่า เมื่ออังกฤษเริ่มทำศึกกับเมียนมาครั้งที่ 1 อังกฤษขอให้ฝ่ายโยดะยาช่วย ทำศึก ทางฝ่ายโยดะยาก็ตีรับพร้อมอยู่ แต่อังกฤษกลับไม่ร้องขอ พออังกฤษมีชัยชนะ ก็ล้มสัญญาว่าจะ มอบตะนาวศรีให้โยดะยา ส่วนในกรณีสนธิสัญญาเบาริงนั้น โยดะยาต้องยอมมอบสิทธิพิเศษให้แก่อังกฤษ ถือเป็นสัญญาขูดรากรถอนโค่นการผูกขาดของกษัตริย์และขุนนางโยดะยา จนเจ้าอาณานิคมอื่นเอาเป็น แบบอย่าง ตัวบทมีความเห็นว่าผลแห่งสนธิสัญญาฉบับนี้เท่ากับว่าอังกฤษเอาชนะโยดะยา โดยมีต้องทำสงคราม ภายหลังโยดะยาต้องยอมเป็นมหามิตรกับอังกฤษ เพราะเห็นเมียนมาซึ่งโยดะยาเคย แพ้ยังต้องพ่ายต่ออังกฤษ และแม้แต่จีนก็ยังแพ้อังกฤษ ฝ่ายอังกฤษและฝรั่งเศสยึดเอาแผ่นดิน โยดะยาไปทีละส่วน ในสมัยสงครามโลกครั้งที่ 2 โยดะยาประกาศสงครามกับอังกฤษและอเมริกา เมื่อ ญี่ปุ่นแพ้ อังกฤษเข้ามาในโยดะยา แต่อเมริกาช่วยต่อรอง จึงต้องคืนดินแดนที่ยึดไปให้แก่อังกฤษ

ญี่ปุ่น ตัวบทกล่าวว่า ในช่วงสงครามโลกครั้งที่ 2 เมื่อญี่ปุ่นทิ้งระเบิดอ่าวเพิร์ลของอเมริกา โยดะยาเข้าใจว่าญี่ปุ่นจะชนะสงครามก็เข้ากับฝ่ายญี่ปุ่น มีการซื้อเครื่องบินทิ้งระเบิด ปืนใหญ่ รถถังจาก ญี่ปุ่นเป็นจำนวนมาก เมื่อญี่ปุ่นยกทัพเข้ามาทางรัฐกะเหรี่ยงและเขตตะนาวศรีนั้น ฝ่ายโยดะยาได้เข้าไป ยังรัฐฉาน ยึดเชียงตุงกับเมืองบัน แล้วให้นามว่า ถิ่นโยดะยาเดิม อีกทั้งยังได้รัฐ 4 รัฐของมาเลเซีย ตัวบทชี้ ว่าแนวคิดมหาโยดะยาเพิ่งเป็นจริงขึ้นได้ก็ในสมัยญี่ปุ่นนี้ โยดะยายอมให้กองทัพญี่ปุ่นผ่านแดนเข้าตีเมียน มาและมาเลย์ซึ่งอังกฤษปกครองอยู่ โยดะยาจึงได้ประโยชน์จากสงคราม และจากการที่โยดะยาเป็นมหา

มิตรกับญี่ปุ่น จึงไม่ได้รับการกดขี่หรือรับภัยสงครามจากญี่ปุ่น ตัวบทยังกล่าวว่าฟิลิปปินส์และเยอรมันซึ่งมีอำนาจในขณะนั้น และฟิลิปปินส์นิยมลัทธิชาตินิยมสุดขั้วอย่างฟาสซิสต์

อเมริกา ตัวบทกล่าวว่า ในช่วงต้นสงครามโลกครั้งที่ 2 โยคยาเห็นว่าญี่ปุ่นจะชนะสงครามจึงเป็นมหามิตรกับญี่ปุ่น และประกาศสงครามกับฝ่ายสัมพันธมิตร ส่วนอเมริกาก็ซบเลี้ยวทูตโยคยาไว้เป็นลูกน้อง พอหลังสงคราม โยคยาก็นำไปพึ่งอเมริกาเพื่อป้องกันภัยคอมมิวนิสต์ และยังได้รับความช่วยเหลือทางเศรษฐกิจและการทหารจากอเมริกา พออเมริกาต้องการเปิดแนวรบทางด้านใต้ของจีนจึงอาศัยทัพจีนขาว โดยใช้พื้นที่โยคยาเป็นเส้นทางลำเลียงเสบียง อาวุธและกำลังพล ส่วนโยคยาซึ่งอยู่ใต้อิทธิพลอเมริกาก็ให้ความช่วยเหลือพวกจีนขาวที่รุกรานประเทศเมียนมา ตัวบทบอกว่ามีฐานทัพอเมริกาหลายแห่งในโยคยา ดังนั้นความมั่นคงของโยคยาจึงอยู่ใต้วงเงาอเมริกา อเมริกาได้ใช้ฐานทัพเหล่านี้ไปทิ้งระเบิดในพื้นที่อินโดจีน โยคยาจึงไม่เพียงยอมรับการรุกรานอินโดจีนของอเมริกา แต่ยังเข้าร่วมรบอีกด้วย จนลาวฝ่ายขวายึดเวียงจันทน์ได้โดยความช่วยเหลือของอเมริกา แต่พออเมริกาแพ้สงครามเวียดนาม โยคยาจึงขาดที่พึ่ง จึงต้องสร้างพื้นที่กันชนไว้ตามแนวชายแดนเพื่อต้านภัยคอมมิวนิสต์ พอในช่วงมีปัญหาการเงินในปี ค.ศ. 1997 โยคยาต้องขอรับความช่วยเหลือจาก IMF ซึ่งอเมริกาคุมอยู่ โยคยาจึงต้องขยับตัวตามความประสงค์ของอเมริกา มีการฝึกร่วมรบกับอเมริกาใกล้ชายแดนเมียนมา พร้อมกับเพิ่มกำลังพลทางชายแดนที่ติดกับเมียนมา

อันที่จริง ตัวบทได้กล่าวถึง**เมียนมา**ว่าเคยครองโยคยาในพื้นที่อยุธยาและเชียงใหม่ แต่กลับให้ภาพว่าเมียนมาต่างไปจากมหาอำนาจอื่นที่เคยมีอิทธิพลต่อโยคยา กล่าวคือ เมียนมาปกครองไม่กดขี่และยังมอบอารยธรรมให้แก่บ้านเมืองที่เมียนมาตีได้ ในขณะที่มหาอำนาจอื่นอย่างจีน ญี่ปุ่น และอเมริกาครอบงำโยคยาเพื่อให้รุกรานประเทศเพื่อนบ้านในช่วงต้นสงครามโลกครั้งที่ 2 และในสมัยสงครามเย็น

3.3 มโนทัศน์สมุนรับใช้

ตัวบทสร้างมโนทัศน์สมุนรับใช้ เพื่อชี้ให้เห็นว่าโยคยาได้สร้างพื้นที่กันชนโดยสนับสนุนกลุ่มรุกรานหรือต่อต้านรัฐเพื่อนบ้าน ได้แก่ จีนขาว กะเหรี่ยง มอญ ฉาน เขมรแดง และม้งขาว เป็นต้น พม่าเรียกกลุ่มการเมืองและกลุ่มแบ่งแยกดินแดนในช่วงแรกของสมัยที่พม่าได้รับเอกราช (ก่อน ค.ศ.1962) ว่ากลุ่มกบฏหลากหลาย แต่ภายหลังเรียกกลุ่มแบ่งแยกดินแดน และเรียกกลุ่มที่มุ่งแย่งชิงอำนาจรัฐ คือ กลุ่มคอมมิวนิสต์ และขบวนการเรียกร้องประชาธิปไตย ว่าเป็นกลุ่มผู้ก่อการร้าย

กลุ่มจีนขาว คือกองกำลังจีนคณะชาติหรือก๊กมินตั๋ง ที่หนีคอมมิวนิสต์จีนเข้ามาในเขตเมียนมา ฝ่ายอเมริกาได้ส่งความช่วยเหลือผ่านโยคยา เพื่อเปิดแนวรบทางด้านใต้ของจีน เมียนมาจึงถือว่าอเมริกากับโยคยาช่วยจีนขาวรุกรานแผ่นดินเมียนมา นอกจากนี้ จีนขาวยังช่วยเหลือกลุ่มกบฏชาติและเพาะเลี้ยงกลุ่มก่อการร้าย ปลุกปั่นและผลิตผงขาว ภายหลังมาตั้งเป็นหมู่บ้านป้องกันชายแดนในพื้นที่ของโยคยา

กลุ่มฉาน คือกลุ่มที่โยคยาสนับสนุน อาทิ กลุ่มก่อการร้าย SURA เป็นกองกำลังกันชนและเคยถูกหนุนให้รบกับเมียนมาในกรณีดอยไถ่ ตัวบทว่าปัจจุบันกลุ่ม SURA รวมถึง กลุ่ม WNA KNPP KNU

และ ABSDF แทบมิได้มีที่ทางในเมียนมา แต่อาศัยพื้นที่ชายแดนเขตโยดะยาเป็นฐานกองกำลังหรือในนามศูนย์อพยพ ตัวบทยังบอกอีกว่ากลุ่ม SURA และ WNA อยู่ได้ด้วยการค้ายาเสพติด แต่โยดะยากลับยกย่องว่าเป็นกลุ่มปราบปรามยาเสพติด แล้วให้ร้ายกองทัพเมียนมาว่าผลิตยาเสพติด

กลุ่มกะเหรี่ยง คือกลุ่มก่อการร้าย KNDO ในอดีต กลุ่มนี้ได้รับการช่วยเหลือจากจีนชาวด่านอาวู มีการติดต่อกับผู้นำจีนชาว กะเหรี่ยงร่วมมือกับจีนชาวโจมตีกองทัพเมียนมา และวางระเบิดรถไฟ ตัวบทว่า KNU แข็งแกร่ง และมีกำลังเงินจากการลักลอบค้าไม้และสินแร่ ทั้งยังได้รับความช่วยเหลือด้านการฝึกวิชาการทหารจากต่างประเทศ ครั้นเมื่อรัฐบาลเมียนมาทำลายค่าย KNU ในเขตเมียนมาได้สำเร็จ KNU จึงหลบเข้าไปตั้งค่ายในเขตโยดะยาในนามศูนย์อพยพ และได้รับความช่วยเหลือจากต่างประเทศเพื่อเคลื่อนไหวดำเนินการ ตัวบทกล่าวอีกว่าโยดะยาเคยวางแผนให้กะเหรี่ยง KNU เข้าตีฐานทัพเมียนมาในรัฐกะเหรี่ยง โดยช่วยยิงจากกองทัพโยดะยา จนมีผู้บริสุทธิ์บาดเจ็บล้มตาย ปัจจุบัน โยดะยาสนับสนุนกลุ่มก่อการร้าย KNU เพื่อให้เป็นกัณชน โดยอ้างว่าช่วยปราบปรามยาเสพติด แต่กลับคอยช่วยเหลืออยู่ด้านหลังเมื่อกลุ่มก่อการร้ายรบกับกองทัพเมียนมา

กลุ่มมอญ ตัวบทว่ามอญเคยสมัครสมานกับเมียนมาในสมัยจันลิตตาแห่งพุกาม ส่วนกับโยดะยานั้น มอญได้ให้ความรู้ทางการปกครองแก่รัฐสุโขทัย ต่อมาโยดะยาร่วมมือกับมอญตั้งเมืองอยุธยา พอในสมัยนราธิวาส โยดะยาเคยยุแหยงให้มอญแตกแยกกับเมียนมา เมื่อโยดะยาเสียอยุธยา ฝ่ายเมียนมาได้ตั้งมอญสุโขทัยกับหม่องระ เป็นทัพเมียนมา-มอญดูแลอยุธยา ในสมัยหลังสงครามโลกครั้งที่ 2 ผู้ก่อการร้ายมอญร่วมมือกับจีนชาวโจมตีกองทัพเมียนมา ในสมัยสงครามเย็นกลุ่มก่อการร้ายมอญได้ปกปิดเคลื่อนไหวยู่ทางชายแดน

กลุ่มอุษ อุษเคยเป็นผู้นำกลุ่มก่อการร้าย ติดต่อกับต่างชาติและผู้ก่อการร้ายเมียนมาในพื้นที่โยดะยา โยดะยาอนุญาตให้อุษเคลื่อนไหวดำเนินการเมียนมา โดยตั้งสำนักงานอยู่ในกรุงเทพฯ และเคลื่อนไหวก้าวออกทางชายแดนอย่างเสรี

กลุ่มนักศึกษา คือกลุ่ม ABSDF ที่หลบหนีจากเหตุการณ์จลาจลในปี ค.ศ. 1988 กลุ่มนี้ได้รับความช่วยเหลือจากผู้ก่อการร้ายกะเหรี่ยง จากนั้นไปอาศัยในศูนย์อพยพ และยังคงดำเนินการก่อการร้ายต่อมา เช่นเดียวกับกลุ่มก่อการร้ายอื่น ๆ ตัวบทอ้างว่าเป็นเพราะฝ่ายโยดะยาต้องการให้มีพื้นที่กัณชน

กลุ่มเขมรแดง ตัวบทกล่าวว่าโยดะยาได้ดำเนินนโยบายให้ผู้อพยพเขมรเป็นกัณชน (Human Buffer) นานอยู่หลายปี โดยกองทัพโยดะยาที่ชายแดนได้ให้ความช่วยเหลือ กลุ่มเขมรแดงตั้งมั่นอยู่ทางเทือกเขาด้านตะวันตก ครั้นฝ่ายจีนส่งอาวุธมาช่วยเหลือผ่านโยดะยา ฝ่ายโยดะยากลับลักลอบนำอาวุธเหล่านั้นมาขายให้กับผู้ก่อการร้ายในชายแดนเมียนมา ส่วนพวกเขมรแดงก็ค้าไม้และอัญมณีในพื้นที่คุ้มครองของตน และนำรายได้ไปซื้ออาวุธต่อ เขมรแดงจึงมีกำลังเข้มแข็ง และก่อความสงบของกัมพูชา

กลุ่มม้งขาว ตัวบทกล่าวว่าเมื่อกองกำลังประเทศลาวยึดพื้นที่ได้กว่าครึ่งประเทศ ลาวฝ่ายขาวจึงมากบดานอยู่ในพื้นที่โยดะยา ฝ่ายโยดะยาใช้ลาวฝ่ายขาวป้องกันภัยคอมมิวนิสต์ พร้อมกับจัดตั้งกองกำลังม้งเพื่อต่อต้านกองกำลังประเทศลาว

มโนทัศน์สมุนรับใช้ที่ตัวบทสร้างขึ้น ต่างเกี่ยวข้องกับโยดะยาในการช่วยคุกคามและก่อวินาศกรรมมา ลาว และกัมพูชา โดยตัวบทพยายามทำให้เห็นภาพว่าพื้นที่ในเขตโยดะยาคือที่กบดานของผู้ก่อการร้ายเพื่อคอยปฏิบัติการสงครามตัวแทนกับรัฐเพื่อนบ้าน จึงต่างจากสมัยก่อนที่ฝ่ายโยดะยากัทพมาเองเพื่อเข้ามารุกรานเมียนมา ดังกรณีพระนราชนและพิบูลซึ่งน่าจะเป็นตัวอย่างที่ชัดเจนที่สุดในตัวบท ส่วนกลุ่มคอมมิวนิสต์พม่าซึ่งเคยเคลื่อนไหวอยู่ในรัฐฉานนั้นถือเป็นภัยต่อโยดะยา เมื่ออเมริกาถอนกำลังจากเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ โยดะยาจึงให้ความสำคัญในการจัดตั้งพื้นที่กันชนที่ชายแดนเมียนมา ส่วนหนึ่งก็เพื่อป้องกันภัยคอมมิวนิสต์จากด้านเมียนมา

3.4 มโนทัศน์รัฐเหยื่อ

ตัวบทสร้างมโนทัศน์รัฐเหยื่อ เพื่อต้องการชี้ให้เห็นว่าโยดะยาถูกฉวยประโยชน์และก่อวินาศกรรมสุขของประเทศเพื่อนบ้านที่ยากจน เมียนมาเป็นรัฐเพื่อนบ้านที่ตัวบทกล่าวถึงว่าถูกโยดะยาคุกคามเรื่อยมานับแต่มีการก่อการโค่นล้มรัฐบาลโชกุนจนถึงปัจจุบัน ส่วนลาวและกัมพูชานั้น กล่าวว่าถูกโยดะยาคุกคามเช่นกัน โดยเฉพาะในสมัยสงครามเย็น

เมียนมา ตัวบทในตำราฉบับพิเศษไม่ลังเลที่จะขึ้นชมความเป็นเมียนมา จึงอ้างว่าเมียนมาปฏิบัติต่อประเทศเพื่อนบ้านอย่างถูกต้องตลอดมา โดยอ้างถึงปฏิญญา 5 ข้อ ซึ่งทำไว้กับจีนและอินเดียเมื่อปี ค.ศ. 1950 ที่ว่าด้วยการเคารพในอธิปไตย การไม่รุกราน การไม่แทรกแซง ความเสมอภาค และการแก้แค้น นอกจากนี้ ตัวบทยังเสนอภาพผู้นำเมียนมาในสมัยโบราณว่ามีคุณธรรมสูง ไม่กดขี่บ้านอื่นเมืองอื่น ให้เกียรติผู้นำอื่น ส่วนการยกทัพไปตีเมืองอื่นเช่นอยุธยา นั้น อ้างว่าเป็นเพราะเมียนมาถูกรุกรานก่อน และยังอ้างการกระทำศึกเพื่อบำรุงพระศาสนา คล้ายกับจะบอกว่าชาวเมียนมามีความเป็นอารยชนและเป็นพุทธศาสนิกชนที่เคร่งครัด

ส่วนภัยของชาตินั้น ในสมัยโบราณตำราฉบับมาตรฐานมิได้กล่าวชัดเจน กลับเน้นเฉพาะเรื่องภัยอาณานิคม ซึ่งอาจเรียกว่า “ภัยเก่า” เพื่อให้ต่างจากตัวบทในตำราฉบับพิเศษที่ให้ภาพแก่โยดะยาว่าเป็น “ภัยใหม่” ทั้งภัยเก่าและภัยใหม่จึงต่างคุกคามเมียนมาจากภายนอก ตัวบทอ้างว่าภัยของชาติจะเกิดขึ้นในภาวะที่เมียนมาอ่อนแอหรือแตกความสามัคคี ภาพของภัยสองสมัยต่างกันตรงที่ภัยเก่าจะอาศัยการเข้ายึดครองโดยตรง ส่วนภัยใหม่จะอาศัยการยึดครองโดยอ้อม เช่น การเปลี่ยนสนามรบเป็นสนามการค้า คือความหวังของโยดะยาที่ปรารถนาเป็นศูนย์กลางทางการเมืองและเศรษฐกิจโดยอาศัยทรัพยากรของประเทศเพื่อนบ้านที่ยากจน นโยบายความมั่นคงใหม่ของโยดะยาคือการเปลี่ยนจากการเฝ้าระวังด้านตะวันออกมาสู่ด้านตะวันตก หรือโยดะยาจะไม่เข้าทำลายรัฐเพื่อนบ้านด้วยการทำสงคราม แต่จะโจมตีด้วยวิถีทางเศรษฐกิจ นอกจากนี้ตัวบทยังบอกว่าโยดะยามักมองเมียนมาเป็นภัยความมั่นคง จึงไม่ต้องการ

ให้เมียนมามีกำลังเข้มแข็งและเจริญรุ่งเรือง โดยหาช่องทางสร้างความเมียนมาตลอดมา เมียนมาจึงเป็น “เหยื่อ” จากท่าทีใหม่ของโยดะยา

ลาว ตัวบทกล่าวว่ารามาที่ 1 เคยยึดได้ลาว ภายหลังลาวตกเป็นอาณานิคมของฝรั่งเศส และถูกญี่ปุ่นยึดครองในช่วงสงครามโลกครั้งที่ 2 จากนั้นอเมริกาและโยดะยาช่วยลาวฝ่ายขวาบดขยี้กองกำลังประเทศลาว แต่ลาวฝ่ายขวาก็ต้องมากบดานในโยดะยา โยดะยาจึงใช้ลาวฝ่ายขวาป้องกันภัยคอมมิวนิสต์ เมื่อเกิดศึกที่บ้านร่มเกล้า โยดะยายังเอาชนะลาวไม่ได้ ต่อเมื่อเวียดนามถอนกำลังออกจากลาว ความสัมพันธ์ลาว-โยดะยาจึงกลับดีขึ้น ตัวบทบอกว่าโยดะยาหาโอกาสเอาประโยชน์จากความด้อยพัฒนาของลาว แต่อีกด้านหนึ่งก็ช่วยเหลือผู้ก่อการร้ายชายแดน ลาวจึงเกรงกลัวภัยโยดะยา และกังวลว่าสักวันหนึ่งโยดะยาจะรุกรานประเทศลาว เพราะในอดีตนั้นโยดะยามักรุกรานประเทศที่มีกำลังน้อยกว่าอยู่เสมอ และโยดะยาจะไม่ทำลายลาวด้วยการสงคราม แต่จะโจมตีด้วยหนทางเศรษฐกิจ จึงประกาศเปลี่ยนสนามรบเป็นสนามการค้า

กัมพูชา ตัวบทกล่าวว่าคราเมื่อพระนรธาเป็นอุปราชครองเมืองพิษณุโลก เคยรบชนะกัมพูชาจึงมั่นใจที่จะเป็นกบฏต่อเมียนมา ส่วนเจ้าจักรีรามาที่ 1 ก็เคยยึดครองกัมพูชา พอสิ้นสงครามโลกครั้งที่ 2 ก็เกิดข้อพิพาทและการสู้รบระหว่างสองประเทศอยู่บ่อย ๆ โยดะยาได้ใช้นโยบาย Dual Policy ต่อกัมพูชา และแสวงประโยชน์ทางเศรษฐกิจและการเมืองจากความไม่สงบในกัมพูชา ลักลอบนำอาวุธจากชายแดนกัมพูชามาขายให้กับผู้ก่อการร้ายเมียนมา อีกทั้ง ยังดูแลผู้ลี้ภัยการเมืองจากกัมพูชา เพื่อมิให้ปัญหาภายในกัมพูชาสงบ

กลุ่มว่า ตัวบทกล่าวว่าว่ามีเขตพิเศษใกล้ชายแดนโยดะยา ทำอาชีพทดแทนฝิ่น แต่โยดะยาหาว่ากลุ่มว่าผลิตยาบ้า และใช้เงินนั้นสร้างเมือง สร้างโรงแรม ตัวบทแก้ข้อกล่าวหาว่ากลุ่มว่านั้นได้ให้การร่วมมือกับรัฐบาลเมียนมาในการปราบปรามยาเสพติด ว่ามีเงินเพราะทำเหมืองแร่และอัญมณี แล้วนำเงินมาลงทุนในการเกษตรและปศุสัตว์ที่เมืองมายยวน ลงทุนสร้างพลังงานไฟฟ้าจากน้ำ และสร้างเขื่อนฝายเมืองมายยวนจึงเจริญขึ้นมาอย่างรวดเร็ว แต่โยดะยากลับโทษเมียนมาว่าปล่อยให้ว่าผลิตยาบ้าเพื่อทำลายเยาวชนโยดะยา

นอกจากนี้ ตัวบทยังกล่าวถึงชะตากรรมของ **ชาวเมียนมา** ในโยดะยาไว้ว่า ชาวโยดะยาระแวงและอาฆาตชาวเมียนมาที่อยู่ในโยดะยา และพยายามขจัดชาวเมียนมาทั้งหมดที่มากอยู่ในโยดะยาให้ออกไป นายจ้างบางคนให้คนงานกินยาบ้าหรือไม่ก็ปล่อยวันยำนั่นเพื่อให้ทำงานได้มากขึ้น บางคนต้องกลายเป็นคนติดยา ส่วนผู้หญิงเมียนมาก็ถูกล่วงเกิน บางคนถูกข่มเหงจนต้องไปเป็นโสเภณีและรับเชื้อเอดส์ และกล่าว **ชาวโยดะยา** เองก็เจอกับชะตากรรม เช่น ในสมัยสงครามเวียดนาม มีทหารอเมริกาเข้ามาหาความสำราญในสถานเริงรมย์ในโยดะยาจนผู้หญิงโยดะยาเสียศักดิ์ศรี และโยดะยายังหันมาอาศัยชาวเขาที่เคยถูกละเลย ให้เข้าร่วมในโครงการหมู่บ้านป้องกันตนเองเพื่อแลกกับการมีบัตรประชาชน

มโนทัศน์รัฐเหยื่อนั้น ตัวบทกล่าวถึงผู้ถูกระงับหรือถูกล่วงละเมิดว่ามีทั้งในระดับรัฐและระดับประชาชน รวบรวมจะบอกว่าการคุกคามของโยดะยาหรือการที่โยดะยาถูกมหาอำนาจครอบงำนั้น ได้ส่ง

ผลกระทบอย่างใหญ่หลวงในระดับภูมิภาค จึงเท่ากับเป็นการตั้งคำถามต่อท่าทีของโยเดยาในปัจจุบันว่ามีความจริงใจต่อรัฐเพื่อนบ้านเพียงใด

3.5 มโนทัศน์พฤติกรรม

เนื่องจากตัวบทมีแก่นเรื่องว่าด้วยภัยโยเดยา ดังนั้น ตัวแสดงหลักจึงได้แก่ โยเดยา โดยนิยามโยเดยาว่าเป็นผู้คุกคามด้วยการรุกราน ก่อวณ และเอาเปรียบเมียนมา ส่วนตัวแสดงที่มีบทบาทช่วยโยเดยากระทำการคุกคามเมียนมา ได้แก่ มหาอำนาจที่ครอบงำโยเดยาในทางการเมือง การทหาร เศรษฐกิจ และวัฒนธรรม ส่วนตัวแสดงที่เป็นกลุ่มต่อต้านรัฐเมียนมานั้น มีเป้าหมายเพื่อแบ่งแยกดินแดนและแย่งอำนาจรัฐ หากเป็นต่างชาติอย่างจีนชาวตัวบทก็ว่าเคยรุกร้าเข้าก่อวณในเมียนมา

รุกราน ตัวบทอ้างว่าโยเดยามีพฤติกรรมชอบรุกรานชนชาติอื่นมาตั้งแต่สมัยสุโขทัย สมัยอยุธยา ต้นสมัยกรุงเทพระ และสมัยสงครามโลกครั้งที่ 2 และสรุปว่าแรงจูงใจในการรุกรานนั้นเป็นนิสัย “คลั่งชาติ” ของโยเดยาที่หมายผนวกรวมพื้นที่ที่มีชนเผ่าไต-ไทอาศัยอยู่ นั่นหมายถึงความปรารถนาในดินแดนของประเทศเพื่อนบ้าน ตัวบทกล่าวถึงสมัยที่โยเดยาอยู่ใต้ร่มเงาของญี่ปุ่น ครั้นพิบูลย์อำนาจ มีการระดมกำลังพล สร้างกำลังรบ แล้วยังมีการปลุกกระตือรือร้นความรู้สึกรักชาติและลัทธิมหาโยเดยา ทั้งอ้างว่าหากโยเดยาอ่อนแอ เมียนมาจะมาเข้าตี เท่ากับว่าโยเดยาได้กระทำการรุกรานเมียนมาพร้อมไปกับการโฆษณาชวนเชื่อ

ก่อวณ ตัวบทอ้างถึงสมัยอยุธยา ต้นสมัยกรุงเทพระ สมัยสงครามเย็น และสมัยหลังสงครามเย็น ว่าโยเดยาเข้ามาก่อวณในพื้นที่เมียนมา พื้นที่ที่เคยเข้าก่อวณ ได้แก่ ทวาย มะริด เมะตะมะ หงสาวดี และตองอู เหตุการณ์เหล่านี้เกิดในสมัยอยุธยา ตัวบทยังเน้นบทบาทของพระนารายณ์เป็นพิเศษว่าทำให้มอญกับเมียนมาแตกแยก ต่อมาในต้นสมัยกรุงเทพระ โยเดยาก่อวณถึงทวาย และเชียงตุง พอในสมัยสงครามเย็น และหลังสงครามเย็น ตัวบทกล่าวว่าโยเดยาก่อวณเมียนมาโดยอาศัยการตั้งพื้นที่กันชนและศูนย์อพยพ และบอกว่าเหตุผลของโยเดยาแปรเปลี่ยนไปตามสถานการณ์ แต่เด่นชัดมี 3 เรื่อง ได้แก่ การป้องกันภัยคอมมิวนิสต์ การสนับสนุนผู้ก่อการร้าย การปราบปรามยาเสพติด ตัวบทชี้ว่าท่าทีของโยเดยาดังกล่าวเป็นการก่อวณเพื่อหวังทำลายความสงบและเอกภาพของเมียนมา

เอาเปรียบ ตัวบทมองความสัมพันธ์กับโยเดยาว่าเมียนมาเป็นฝ่ายเสียเปรียบ เพราะฝ่ายโยเดยาเอาเปรียบทางการเมือง เศรษฐกิจ และความมั่นคง โดยช่วยเหลือกลุ่มต่อต้านเพื่อไม่ให้เกิดการเมืองภายในเมียนมาสงบลงได้ง่าย เหมือนกับที่โยเดยาเคยช่วยเหลือเขมรแดงทำสงครามในกัมพูชา ทั้งนี้เพื่อหวังประโยชน์จากการค้าอาวุธกับกลุ่มก่อการร้าย การลักลอบค้าทรัพยากร และการแสวงประโยชน์จากการมีศูนย์อพยพในชายแดน ส่วนในทางเศรษฐกิจนั้น โยเดยาอาศัยผู้ก่อการร้ายลักลอบค้าวัตถุดิบราคาถูกลงและแรงงานราคาถูกจากเมียนมา ยิ่งมีการประกาศปิดป่าและเลิกทำประมงในพื้นที่โยเดยา โยเดยาจึงเข้าไปลักลอบทำประมงและทำไม้ในเมียนมามากขึ้น ส่วนในด้านความมั่นคงนั้น โยเดยายังอาศัยกองกำลังกลุ่มเล็ก ๆ เคลื่อนไหวเป็นกันชนและคุกคามเมียนมา เพื่อสร้างปัญหาความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ โยเดยา

มักกล่าวโทษเมียนมาว่าเป็นแหล่งผลิตยาเสพติด และเป็นฝ่ายรุกล่าชายแดนโยดะยา ตัวบทถือว่าท่าทีของโยดะยาเป็นการเอาเปรียบเมียนมาเพื่อประโยชน์ของโยดะยาเพียงฝ่ายเดียว

มโนทัศน์พฤติกรรมของโยดะยานั้น บอกโดยนัยว่าเมียนมาไม่ใช่ภัยคุกคามของโยดะยา เว้นแต่โยดะยาจะกระทำต่อเมียนมาก่อนเท่านั้น ถึงกระนั้น คล้ายจะบอกอีกว่า ด้วยอุปนิสัยประนีประนอมของเมียนมา ปัญหาความขัดแย้งจึงผ่านพ้นมาได้ตลอด

3.6 มโนทัศน์อุปนิสัย

อุปนิสัยโยดะยา ตัวบทประณามความเป็นโยดะยาไว้มาก อาทิ โยดะยาอ่อนแอไม่รักชาติ โยดะยาพึ่งผู้ได้เปรียบ โยดะยาไม่พึ่งตัวเอง โยดะยารักความสนุกและความสบาย โยดะยาพลาญทรัพยากร โยดะยาคลั่งชาติ โยดะยาฉวยโอกาส และโยดะยาโหดร้าย⁴² ตัวบทอ้างว่าเมียนมาต้องลำบากและไม่อาจพัฒนาประเทศได้สะดวกก็เพราะมีเพื่อนบ้านอย่างโยดะยา นอกจากนี้ ยังวิจารณ์ผู้นำโยดะยาและบริวารว่าอยู่สุขสบายและมักเกลียดชังเมียนมา ประชาชนโยดะยาอยากลำบากและถูกปลุกกระแสให้รักชาติแบบสุดขั้ว โยดะยาจึงมีนัยเป็นผู้ร้ายและฝ่ายผิด ตัวบทยังกล่าวด้วยว่าโยดะยาชอบกุเรื่องให้ร้ายเมียนมา

อุปนิสัยเมียนมา ตัวบทยกย่องความเป็นเมียนมาไว้มาก อาทิ ชาวเมียนมาเป็นชาวพุทธ เมียนมามีความกรุณา เมียนมาเป็นกัลยาณมิตร เมียนมารักสงบ เมียนมามีจิตใจแกร่ง เมียนมารักชาติ และเมียนมามีทรัพยากรมาก ตัวบทอ้างถึงเหตุที่ทำให้เมียนมาต้องยอมสู้จนสิ้นเอกราช และหันมาต่อสู้เพื่อเอกราช ก็เพราะชาวเมียนมาไม่ยอมตกเป็นทาสใคร⁴³ อีกทั้งเมียนมาไม่รุกรานประเทศอื่นก่อน เมียนมาจึงมีนัยเป็นฝ่ายดีและฝ่ายถูก นอกจากนี้ ตัวบทยังแก้คำกล่าวหาของโยดะยาที่ว่าเมียนมาโหดร้ายนั้นไม่จริง

มโนทัศน์อุปนิสัยของเมียนมากับโยดะยาเหมือนจะเป็นคู่ตรงข้าม คนละขั้ว และเข้ากันไม่ได้ เมียนมาจึงมีภาพอยู่ในฝ่ายธรรมะ ส่วนโยดะยาเป็นฝ่ายอธรรม โดยสอดคล้องกับพฤติกรรมที่ตัวบทอ้างถึงและอุปนิสัยที่ตัวบทสร้างขึ้นมา การวาดอุปนิสัยต่อเมียนมาและโยดะยาด้วยอัตวิสัยแบบสุดโต่งเช่นนี้ จึงลดความน่าเชื่อถือของตัวบทไปโดยปริยาย

3.7 มโนทัศน์เวลา

มโนทัศน์เวลาเป็นกรอบแสดงความสืบเนื่องของเหตุการณ์ตามระนาบของกาลเวลา ตัวบทสร้างมโนทัศน์นี้ขึ้นมาเพื่อเผยให้เห็นความสืบเนื่องของแนวคิด “มหาโยดะยา” โดยยืนยันศักราชไว้ชัดเจน

⁴² คำกล่าวถึงอุปนิสัยของคนไทยตามอัตวิสัยนั้น พบได้ในบันทึกของหมอสอนศาสนาอย่าง มองซิเออร์ เดอ ลาลูแบร์ ว่าชาวสยามมีความพยายามรุนแรง พุดปดเก่ง บ้าเห้อยศ เกียจคร้าน ไร้ใจไม่ได้ ขี้ลัทธิขี้โมย (อ้างอิงแปลของ สันต์ ท. โกมลบุตร, 2548 หน้า 227-235) นับว่ารัฐพม่าก็มีภูมิธรรมเสมอด้วยฝรั่งดังขอในแดนบูรพาเมื่อ 300 กว่าปีก่อน

⁴³ ถึงแม้เมียนมาจะต้องตกเป็นทาสอาณานิคม แต่ก็มักกล่าวอย่างภูมิใจว่า แม้เมียนมาจะถูกจักรวรรดิอังกฤษยึดไว้ได้แต่ก็ไม่ได้หลังสุด และเมียนมาก็ยังได้เอกราชก่อนใคร (นิรนาม, 2007 หน้า 6)

ในช่วงเวลาตั้งแต่ ค.ศ. 1196 มาจนถึง ค.ศ. 2001 จึงอาจจำแนกยุคสมัยเป็น 5 ยุค ได้แก่ ยุคก่อนอาณานิคม ยุคอาณานิคม ยุคปลายอาณานิคม ยุคสงครามเย็น และยุคหลังสงครามเย็น

ยุคก่อนอาณานิคม เป็นยุคที่ระบบการปกครองแบบราชานิยมของเมียนมามีโยคะยายังไม่ได้รับผลกระทบรุนแรงโดยตรงจากลัทธิล่าอาณานิคม ในช่วงเวลานี้ ตัวบทกล่าวถึงสภาพความเหนือกว่าของเมียนมาต่อโยคะยา อาทิ อาณาจักรแรกของเมียนมา(พุกาม)เกิดก่อนอาณาจักรแรกของโยคะยา (สุโขทัย) นานถึง 200 ปี แม้โยคะยาจะตั้งอยุธยาได้ในภายหลัง แต่ก็มีฐานะเพียงระดับนครรัฐเท่านั้น อีกทั้งยังแตกแยกกับนครรัฐเชียงใหม่และนครรัฐล้านช้าง ในช่วงเวลานั้น เมียนมาได้ตั้งราชอาณาจักรใหม่เป็นยุคที่สองแล้ว ในยุคนี้ เมียนมาต้องทำสงครามกับโยคะยาอยู่เนือง ๆ ด้วยเหตุที่โยคะยารุกรานพื้นที่เมียนมาก่อนเสมอ บางครั้งโยคะยาก็เป็นกบฏ และตัวบทยังอ้างการบำรุงพระศาสนาในแผ่นดินโยคะยาว่าเป็นเหตุจำเป็นของสงคราม อีกทั้งโยคะยาทำให้มอญและฉานแตกแยกกับเมียนมา ส่วนการที่เมียนมาจำต้องทำลายเมืองอยุธยาเพื่อไม่ให้เกิดศึกสองด้านกับจีนและโยคะยา นับว่าในยุคก่อนอาณานิคมหรือยุคกษัตริย์ ตัวบทได้ให้ภาพโยคะยาว่าเป็นภัยของเมียนมา อีกทั้งแนวคิดมหาโยคะยาเกิดขึ้นแล้วในยุคนี้ โดยยืนยันจากเหตุของสงครามในอดีต

ยุคอาณานิคม ตัวบทอ้างว่าก่อนที่อังกฤษจะก่อสงครามกับเมียนมา โยคะยาเคยจะช่วยอังกฤษทำศึกกับเมียนมา พอเมียนมาแพ้ โยคะยาจึงกังวลและเกี่ยวพันกับเมียนมาน้อยลง โยคะยาต้องยอมทำสัญญาให้สิทธิพิเศษแก่อังกฤษซึ่งทำลายระบบผูกขาดของโยคะยา แต่ตัวบทอ้างว่าเหตุที่เมียนมาต้องทำสงครามกับอังกฤษเรื่อยมาจนพ่ายแพ้สิ้นราชวงศ์ เพราะไม่ต้องการให้ประเทศเจ็บปวดอย่างโยคะยา ส่วนโยคะยาก็อยู่ใต้อิทธิพลของเจ้าอาณานิคมอย่างอังกฤษและฝรั่งเศส ตัวบทว่าในยุคนี้ลัทธิมหาโยคะยาอ่อนกำลัง

ยุคปลายอาณานิคม ตัวบทอ้างว่าโยคะยาเริ่มดำเนินนโยบายแบบลู่ตามลม เพื่อเอาตัวให้รอดจากภัยมหาอำนาจต่างค่าย ในช่วงนั้นเมียนมากำลังต่อสู้เพื่อให้ได้เอกราช ตัวบทกล่าวว่าหลังจากที่พิบูลและปรีดีล้มระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์แล้ว พิบูลก็มีอำนาจอย่างกษัตริย์โดยเฉพาะในช่วงสงครามโลกครั้งที่ 2 ซึ่งโยคะยาเป็นพันธมิตรกับญี่ปุ่น ในช่วงนี้ พิบูลนิยมนั้ลัทธินาซีและฟาสซิสต์ สร้างกองทัพและปลุกเร้าชาตินิยมสุดขั้ว อีกทั้งรุกรานพื้นที่ของเจ้าอาณานิคมอังกฤษและฝรั่งเศส ซึ่งรวมถึงพื้นที่ในรัฐฉานของเมียนมา แนวคิดมหาโยคะยาเป็นจริงขึ้นในช่วงนี้

ยุคสงครามเย็น ตัวบทว่าโยคะยาเข้ามาอยู่ใต้ร่มเงาของอเมริกาเพราะหวั่นภัยคอมมิวนิสต์ ในช่วงแรกจีนชาวกู๋เข้ามาในพื้นที่รัฐฉานของเมียนมา ฝ่ายอเมริกาจึงส่งความช่วยเหลือแก่จีนชาวกู๋ผ่านโยคะยาเพื่อใช้ต้านจีนแดง ตัวบทโทษว่าจีนชาวกู๋ให้ความช่วยเหลือกลุ่มต่อต้านรัฐเมียนมา และร่วมมือกับโยคะยาค้าฝิ่น ภายหลังโยคะยารับจีนชาวกู๋บางส่วนมาอยู่ในโยคะยาเพื่อต้านภัยคอมมิวนิสต์ และยังอาศัยกลุ่มต่อต้านรัฐเมียนมาให้เป็นกัณชนกับเมียนมา เพราะโยคะยามองเมียนมาเป็นฝ่ายซ้าย แต่พออเมริกาแพ้สงครามเวียดนาม โยคะยาจึงขาดที่พึ่ง อเมริกาถูกชาวโยคะยาต่อต้าน รัฐโยคะยาจึงต้องตั้งพื้นที่กัณชนตามแนวชายแดนเพื่อต้านภัยคอมมิวนิสต์ และยังหันมาคบหากับจีนแล้วช่วยฝ่ายเขมรแดงต่อสู้กับ

คอมมิวนิสต์สายรัสเซีย ด้วยบทโฆษณาว่าฝ่ายโยดะยาลักลอบนำอาวุธจากกลุ่มเขมรแดงมาขายให้แก่กลุ่มต่อต้านรัฐเมียนมา ทั้งยังเกิดตลาดมืด การลักลอบค้าทรัพยากร และศูนย์อพยพซึ่งเป็นที่หลบซ่อนของกลุ่มต่อต้านรัฐเพื่อนบ้าน ส่วนกับลาวก็เคยเกิดศึกบ้านร่มเกล้า โยดะยาจึงมีปัญหากับประเทศเพื่อนบ้านทั้งเมียนมา เขมร และลาว ด้วยว่าในสมัยนี้ โยดะยาเริ่มใช้นโยบายตีสองหน้า แต่ไม่ได้กล่าวถึงลัทธิมหาโยดะยา อาจเป็นเพราะโยดะยากำลังหมกมุ่นอยู่กับตัวเองและเผ่าระวังภัยคอมมิวนิสต์

ยุคหลังสงครามเย็น ด้วยบทกล่าวว่าโยดะยาประกาศนโยบายเปลี่ยนนามรบเป็นสนามการค้า ประกาศปิดป่า ห้ามทำการประมง จึงมีการลักลอบค้าและทำประมงจากเมียนมา ฝ่ายโยดะยาพยายามสร้างความสัมพันธ์ปกติกับเพื่อนบ้าน แต่ก็เอาเปรียบทางการเมือง เศรษฐกิจ และความมั่นคง โดยยังให้มีกันชนและศูนย์อพยพตามแนวชายแดนเพื่อยึดชีวิตผู้ก่อการร้ายกลุ่มเล็ก ๆ และลักลอบทำธุรกิจนอกระบบ นอกจากนี้ โยดะยายังหาเหตุให้เกิดปัญหากับเมียนมา อาทิ การล่องลำเซตแดนหลายจุด ซึ่งเมียนมามองว่าโยดะยาหนุนหลังกลุ่มต่อต้าน การกล่าวหาเมียนมาว่าเซตว่าเป็นแหล่งผลิตยาบ้าแล้วสร้างภาพดีแก่โยดะยา ปัญหาแรงงานเมียนมาซึ่งเมียนมามองว่าฉีดยาเสพติดที่กลไกภาครัฐของโยดะยา และกรณีการยึดสถานทูตเมียนมาซึ่งเมียนมาเห็นว่าโยดะยาขาดความจริงใจ ดังนั้น เมียนมาจึงถือว่าโยดะยาดำเนินนโยบายแบบตีสองหน้า ส่วนแนวคิดมหาโยดะยาก็เปลี่ยนรูปแบบเป็นความหวังที่จะเป็นศูนย์กลางของภูมิภาคในทางการเมืองและเศรษฐกิจ โดยอาศัยทรัพยากรจากประเทศเพื่อนบ้านที่ยากจน ในขณะเดียวกันโยดะยาก็กลัวว่าเมียนมาจะเป็นภัยความมั่นคงของโยดะยาเพราะกลุ่มต่อต้านหันไปปรองดองกับรัฐบาลเมียนมา อีกทั้งมีการปลุกกระแสเกลียดชังเมียนมา ด้วยการใช้สื่อหนังสือพิมพ์และภาพยนตร์เรื่องบางระจัน สุริโยไท นเรศวร รวมถึงการเผยแพร่ตำนานพระสุพรรณกัลยา

มโนทัศน์เวลานั้น ด้วยบทใช้ยืนยันความสืบเนื่องของ “ภัยโยดะยา” ในรูปแบบของแนวคิดชาตินิยมสุดขั้วที่ถูกเรียกว่า มหาโยดะยา ตลอดจนนโยบายลู่ตามลม และนโยบายตีสองหน้า ซึ่งโยดะยาใช้ในการสร้างความสัมพันธ์กับประเทศมหาอำนาจ และประเทศเพื่อนบ้านใกล้เคียง อย่างเมียนมา กัมพูชา และลาว

3.8 มโนทัศน์พื้นที่

มโนทัศน์พื้นนั้นแสดงภาวะเหนือกติกา หรือเหนือการควบคุมของรัฐ ด้วยบทได้สร้างมโนทัศน์นี้ขึ้นเพื่อต้องการให้เห็นว่า โยดะยามีกลไกภาครัฐที่หละหลวม และมีเจตนาไม่เคารพกติกาของการอยู่ร่วมกันอย่างสันติ โดยนำเสนอพื้นที่ที่สร้างปัญหาดังกล่าว ได้แก่ ชายแดน พรมแดน พื้นที่กันชน ศูนย์อพยพ โรงงานค่าแรงต่ำ และที่ตั้งสถานทูตเมียนมา

ชายแดน ด้วยบทกล่าวว่าตลอดแนวชายแดนเมียนมา-โยดะยาเคยมีค่ายของกลุ่มก่อการร้ายถืออาวุธอยู่เป็นจำนวนมาก ผู้ก่อการร้ายเหล่านี้จะร่วมมือกับพ่อค้าไม้โยดะยาลักลอบตัดไม้มีค่าไปขาย เพราะเป็นหนทางหลักเพื่อหาเงินตรามาต่อชีวิต แต่กลับสร้างความเสียหายต่อประเทศเมียนมา ด้วยบทว่า

ฝ่ายโยคยานั้นมีแต่ได้ประโยชน์ เพราะได้ไม่มีค่าในราคาถูก ส่วนเจ้าหน้าที่ฝ่ายโยคยานั้น นอกจากไม่ห้ามแล้ว กลับยังคอยช่วยเหลือ และร่วมมือกับผู้มีอำนาจลักลอบค้าไม้และทรัพยากร

พรมแดน เป็นเส้นเขตแดนที่อาศัยแนวแบ่งตามธรรมชาติ อันได้แก่ แม่น้ำลำคลอง และสันปันน้ำเป็นหลัก แต่ยังไม่มีการปักปันแน่นอน พอแม่น้ำลำคลองเปลี่ยนทาง จึงเกิดเป็นกรณีพิพาท เหตุที่ไม่ได้มีการปักปันเส้นเขตแดนให้เสร็จสิ้นนั้น ตัวบทว่าเป็นเพราะโยคยาชอบเลี้ยงกลุ่มต่อต้านไว้ที่ชายแดน ตัวอย่างกรณีพิพาท ได้แก่ คลองแม่ฮอกที่ทำขึ้นเหล็กและแม่สาย ดอยโองที่ทำขึ้นเหล็ก ลอยกลางที่เมืองมายสาด เกาะกลางและเส้นทางน้ำในแม่น้ำสองยางที่บ้านผะลู เมืองเมียวดี ด้านเจดีย์สามองค์ เนิน 491 เมืองบุดเปียง มณฑลตะนาวศรี และเกาะ 3 เกาะที่ปากแม่น้ำปากจั่น เมืองเกาะสอง

พื้นที่กันชน ตัวบทกล่าวว่าพื้นที่เหล่านี้ถูกกำหนดขึ้นเพื่อการทำสงครามตัวแทน ในสมัยหลังสงครามโลกครั้งที่ 2 จีนชาวเคยถูกใช้เป็นกันชน ส่วนผู้ก่อการร้ายในเมียนมาเคยอาศัยยุทธปัจจัยจากจีนชาว และเป็นกันชนให้กับโยคยา ทั้งสามฝ่ายต่างได้ประโยชน์ ทั้งที่กระทบต่ออธิปไตยของเมียนมา ในสมัยสงครามเย็น โยคยาได้กำหนดให้มีพื้นที่กันชนกับประเทศเพื่อนบ้านเพื่อดำเนินยุทธวิธีป้องกันภัยคอมมิวนิสต์ โดยยอมให้พื้นที่แก่กลุ่มต่อต้านรัฐบาลเพื่อนบ้านและกลุ่มผู้ก่อการร้ายถืออาวุธตลอดแนวชายแดน อาทิ มัง ลาวฝ่ายขวา เขมรแดง และที่มากที่สุดคือกลุ่มก่อการร้ายชายแดนเมียนมา แม้แต่ชาวเขาที่อาศัยในโยคยาก็ยังต้องมาร่วมในโครงการหมู่บ้านป้องกันตนเองเพื่อฝึกวิชาทหาร ส่วนนอกเขตเมียนมาโยคยาได้สนับสนุนกลุ่มก่อการร้าย SURA และ KNU เพื่อให้เป็นกันชน

ศูนย์อพยพ ตัวบทมองว่าเป็นเพียงศูนย์อำพรางที่ประเทศตะวันตกกดดันให้โยคยาร้างขึ้นมา แต่กลับใช้ช่องสุ่มผู้ก่อการร้ายให้เข้าไปก่อวินาศกรรมเมียนมา และระบุว่ามีศูนย์อพยพทั้งหมด 31 แห่งตั้งอยู่ตลอดแนวชายแดนเมียนมา-โยคยา จากการที่องค์กรเอกชนตะวันตกเข้ามาให้เงินช่วยเหลือผ่านโยคยา และกลุ่มก่อการร้าย ฝ่ายโยคยาจึงได้ประโยชน์จากการขายเสบียง เวชภัณฑ์ เสื้อผ้า อีกทั้งผู้อพยพจะไม่ได้เงินช่วยเหลือเต็มที่ เพราะกลุ่มก่อการร้ายสามารถนำเงินไปซื้ออาวุธเพื่อก่อการร้าย ศูนย์อพยพจึงเป็นประโยชน์ต่อโยคยา ทั้งด้านความมั่นคง การเมือง และเศรษฐกิจ แต่กลับสร้างปัญหาความมั่นคงให้กับเมียนมา

โรงงานค่าแรงถูก ตัวบทกล่าวว่า จากการที่โรงงานต่าง ๆ ในโยคยาต้องการแรงงานราคาถูกจากต่างชาติ จึงเกิดปัญหาคนเข้าเมืองผิดกฎหมาย และว่าชาวเมียนมาเข้าไปทำงานที่ลำบาก ทั้งต้องเข้าเมืองผิดกฎหมายจึงถูกกดค่าแรง พอนายจ้างไม่อยากจ่าย ก็ร่วมมือกับตำรวจให้มาจับ แล้วผลักดันออกนอกประเทศอย่างป่าเถื่อน ผู้หญิงเมียนมาถูกล่วงเกิน บางคนถูกข่มเหงจนต้องไปเป็นโสเภณี นายจ้างบางคนให้กินยาบ้าหรือปล่อยควั่นยานั้นเพื่อให้ทำงานได้มากขึ้น การกระทำของนายจ้างทำให้กลายเป็นคนติดยาและติดเอดส์ เมียนมาจึงสูญเสียทรัพยากรมนุษย์ ส่วนโยคยานั้น กลับได้ประโยชน์มากมายจากแรงงานเมียนมาผิดกฎหมาย⁴⁴

⁴⁴ อาจเทียบกับบันทึกของศาสตราจารย์คาร์ล ออกัสตัส ฟรีดริค กุสตาฟฟ์ ชาวเยอรมัน ใน ค.ศ. 1831 ตรงกับสมัยรัชกาลที่ 3 บันทึกไว้ว่า “ชาวสยามมีนิสัยชอบลักจับชาวพม่าไปเป็นทาส ถึงแม้ว่าภายหลังอังกฤษจะเข้ามาแทรกแซงประเทศพม่าแล้วก็ตาม

ที่ตั้งสถานทูตเมียนมา ตัวบทอ้างถึงการประท้วงหน้าสถานทูตเมียนมาโดยกลุ่มต่าง ๆ ว่ามีทั้งผู้เข้าเมืองผิดกฎหมาย ผู้ก่อการร้ายถืออาวุธ และผู้อพยพ และโทษว่าโยดะยาไม่บริสุทธิในด้านการรักษาความปลอดภัย เพราะไม่ห้ามปรามผู้ประท้วงที่เข้ามาก่อความวุ่นวาย อีกทั้งมีเจ้าหน้าที่รักษาความปลอดภัยฝ่ายโยดะยาเข้าคลุกคลีกับผู้ประท้วง อำนาจความสะดวก ขนาดจัดห้องน้ำริมทางให้แก่ผู้ประท้วง ส่วนกรณีสถานทูตเมียนมาถูกยึดนั้น ตัวบทต่อว่ารัฐบาลโยดะยาว่า มิเพียงไม่จับกุมผู้ก่อการ แต่กลับอ้างเป็นผู้เรียกร้องประชาธิปไตย และยังใช้เฮลิคอปเตอร์นำส่งผู้ก่อการกลับคืนค่ายผู้ก่อการร้าย พื้นที่ที่ตั้งสถานทูตจึงไม่ได้รับการดูแลตามหลักสากล

ในพื้นที่ที่ห่างไกลอำนาจรัฐหรือเขตแดนต่อแดนอย่างบริเวณชายแดนเมียนมา-โยดะยา และในพื้นที่เมืองใหญ่อย่างกรุงเทพฯและเชียงใหม่ ตัวบทได้ชี้ให้เห็นว่าเป็นพื้นที่เคลื่อนไหวของขบวนการลักลอบทำการค้า อาทียาเสพติด อาวุธ ทรัพยากร และแรงงาน อีกทั้งยังเป็นพื้นที่เคลื่อนไหวทางการเมืองของขบวนการผู้ก่อการร้ายและขบวนการเรียกร้องประชาธิปไตย มโนทัศน์พื้นที่จึงแยกไม่ออกจากขบวนการนอกกฎหมายดังกล่าว นอกจากนี้ มโนทัศน์พื้นที่ยังบอกถึงปัญหาสังคมด้านความสัมพันธ์เมียนมา-โยดะยา และความเปลี่ยนแปลงของพื้นที่ปัญหาจากเมียนมาให้มาอยู่ในพื้นที่ของโยดะยา ฝ่ายเมียนมามองว่าโยดะยาได้รับผลที่เคยก่อไว้แล้ว ตัวบทบอกเป็นนัยว่าพื้นที่เขตเมียนมาสงบลง หลังจากที่ชนกลุ่มน้อยหันมาเข้ากับฝ่ายเมียนมา อย่างไรก็ตาม ตัวบทมองว่าโยดะยายังไม่น่าไว้วางใจสำหรับเมียนมา เพราะโยดะยายังขาดความจริงใจในการแก้ปัญหา

3.9 มโนทัศน์เหตุผล

มโนทัศน์เหตุผลแสดงการเชื่อมโยงระหว่างสาเหตุและผลลัพธ์ที่ตามมา โดยตัวบทแสดงเหตุที่เมียนมาต้องมีปัญหากับโยดะยา อาทิ การทำศึกสงครามในอดีตเพราะโยดะยาหวังขยายดินแดน การที่รัฐบาลทหารยังไม่สามารถพัฒนาประเทศได้เต็มกำลังเพราะโยดะยาสร้างอิทธิพล เหตุที่ชาวเมียนมายังต้องเฝ้าระวังโยดะยาอยู่ตลอดเพราะโยดะยาหวังหาประโยชน์ และเหตุที่โยดะยาไม่ใช้มิตรที่จริงใจเพราะเกลียดชังเมียนมา เหตุผลดังกล่าวสามารถสร้างมโนทัศน์ต่อโยดะยาในทางลบและสร้างภาพลักษณ์ที่ดีแก่เมียนมา ดังนี้

เพราะโยดะยาหวังขยายดินแดน จึงเกิดศึกเมียนมารบโยดะยา ตัวบทในตำราฉบับพิเศษอ้างว่า เหตุที่เมียนมาต้องทำสงครามกับโยดะยาในสมัยอยุธยาจนถึงต้นสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ เป็นเพราะโยดะยาเป็นฝ่ายก่อเหตุก่อน อาทิ รุกรานลำแดนเมียนมา (ศึกทวายและศึกเชียงใหม่) แข็งข้อต่อเมียนมา (ไม่ส่งส่วย ไม่ส่งมอบกบฏ) และก่อกบฏ (กบฏจักรพรรดิ) นอกจากนี้ ยังอ้างว่ามาตีโยดะยาเพื่อรักษาธรรมยุทธ (ศึกขอช้างเผือก) และบำรุงพระศาสนา (ศึกอลองมิงตะยา) เท่ากับว่าเมียนมามีความ

ชาวสยามก็ยังกระทำการสิ่งชั่วร้ายนี้อยู่ มีชาวพม่าหลายพันคนที่ยังมีชีวิตอยู่ถูกจับมาเป็นทาสด้วยวิธีนี้ พวกเขาถูกบังคับให้ทำงานหนักยิ่งกว่าพลเมืองชาวสยามเองเสียอีก และยังได้รับการปฏิบัติจากชาวสยามด้วยความทารุณโหดร้ายและดูถูกอย่างที่สุดและแทบจะไม่ได้รับปัจจัยในการยังชีพเลย” (ศุภรัตน์ ธาวัศศักดิ์, 2532 หน้า 78)

ขอบธรรมที่จะตอบโต้โยคยะ นอกจากนี้ ตัวบทยังอ้างถึงไมตรีของเมียนมาต่อฝ่ายโยคยะไว้หลายเรื่อง อาทิ เมียนมาไม่ตีโยคยะเพื่อเอามาเป็นอาณานิคมอย่างชาติตะวันตกแต่แค่ให้ส่งส่วยเท่านั้น เมียนมาดูแลจักรพรรดิและพระนราชอย่างดี เมียนมาปกครองเชียงใหม่โดยธรรม และเมียนมาเคยถ่ายทอดยุทธวิธีและภูมิปัญญาแก่โยคยะ ส่วนเหตุที่ยุติศึกต่อกันนั้น ตัวบทว่าเป็นเพราะเมียนมาติดพันทำสงครามกับกองทัพอังกฤษ ส่วนโยคยะเองก็ถูกอังกฤษคุกคามด้วยสัญญาที่ทำให้โยคยะต้องเสียศักดิ์ศรี อีกทั้งความพ่ายแพ้ของเมียนมาต่ออังกฤษทำให้ฝ่ายโยคยะไม่อาจรุกรานเมียนมาอีก คงเหลือแต่ความรู้สึกว่าเมียนมาเป็นศัตรูของโยคยะ นอกจากนี้ ตัวบทยังได้สร้างภาพแก่โยคยะว่าคลังไค่ลัในลัทธิมหาโยคยะ ซึ่งเป็นลัทธิคลังชาติเพื่อมุ่งขยายดินแดน โดยอ้างถึงขนาดว่าความคิดมหาโยคยานั้นมีมานานแล้ว ตั้งแต่โยคยะตั้งรัฐสุโขทัยในสมัยรามคำแหง และมาแสดงพลังอีกในสมัยพระนราช จนถึงต้นสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ก็ยังมีพลังให้เห็น ครั้นเมื่อเหล่าประเทศล่าอาณานิคมเข้ามาคุกคามข่มเหง ลัทธินี้ก็อ่อนพลังลง แต่ก็กลับมาเห็นเป็นรูปธรรมชัดเจนในสมัยที่โยคยะอยู่ใต้ร่มเงาของญี่ปุ่น ผนวกกับพิบูลขึ้นขอบแนวทางฟาสซิสต์และนาซี โยคยะจึงกลายเป็นชาตินิยมสุดขั้ว การยึดเอาดินแดนคืนจากเจ้าอาณานิคมเดิมจึงเกิดขึ้น จนเมื่อญี่ปุ่นแพ้สงครามโลกครั้งที่ 2 ลัทธินี้ก็อ่อนพลังลงอีก แต่ก็เหมือนรอเวลาฟื้นคืนชีพมาใหม่อีกครั้ง ดังนั้นการรุกรานเมียนมาจึงมีคติมหาโยคยะเป็นแรงจูงใจ

เพราะโยคยะสร้างอิทธิพล กลุ่มถืออาวุธจึงอาศัยพื้นที่ของโยคยะเป็นที่พักพิง ตัวบทอ้างถึงความสำเร็จของรัฐบาลทหารชุดปัจจุบัน (SLORC และ SPCD) ว่าสามารถทำให้พื้นที่ชายแดนเมียนมา-โยคยะกลับคืนสู่ความสงบ ก็เพราะชนกลุ่มน้อยส่วนใหญ่ได้หันกลับมาเข้าร่วมกับรัฐบาลในการพัฒนาประเทศ และอ้างถึงความสำเร็จของรัฐบาลทหารในการพัฒนาประเทศ สร้างความปรองดอง และกำลังนำประเทศไปสู่ความทันสมัยทัดเทียมนานาชาติอารยประเทศ ตัวบทโทษโยคยะว่ายังคงสร้างเงื่อนไขต่างๆ ที่ไม่ต้องการให้ประเทศเมียนมาสงบสันติ จึงก่อปัญหาอย่างต่อเนื่อง อาทิ การซบเลี้ยกองกำลังที่อ้างการปราบยาเสพติด แต่กลับทำหน้าที่เป็นกันชนแล้วอาศัยกลุ่มเหล่านี้เป็นกองหน้ารุกรานชายแดนเมียนมา และทำการค่านอกระบบ หรือในกรณีชนชาติว่าสร้างเมืองใหม่ ตัวบทโทษฝ่ายโยคยะว่าโฆษณาโจมตีรัฐบาลเมียนมาและว้าวุ่นมือกันค้ายาบ้า ในด้านการสูญเสียทรัพยากรของเมียนมานั้น ตัวบทอ้างถึงการปิดป่าปิดการทำประมงของฝ่ายโยคยะ ว่าทำให้เกิดการลักลอบขโมยทรัพยากรเมียนมาด้วยรูปแบบหลากหลาย นอกจากนี้ ตัวบทยังอ้างถึงศูนย์อพยพว่าเป็นกลไกทำลายความมั่นคงเมียนมาโดยฝ่ายตะวันตก และว่าการที่ฝ่ายต่อต้านรัฐบาลเมียนมายังอาศัยแผ่นดินโยคยะดำเนินการทางการเมืองเพื่อต่อต้านรัฐบาลเมียนมานั้น เท่ากับว่าโยคยะประพฤติดนเป็นเพื่อนบ้านที่ไม่น่าไว้วางใจ จึงอาจสรุปได้ว่าตัวบทต้องการสร้างมโนทัศน์เหตุที่โยคยะสร้างอิทธิพลส่งเสริมกลุ่มถืออาวุธ ก็เพื่ออ้างถึงเหตุที่รัฐบาลเมียนมา ยังไม่สามารถพัฒนาพื้นที่ได้เต็มกำลัง

เพราะโยคยะหวังหาประโยชน์ จึงต้องพึ่งมหาอำนาจและหันมาคบหากับเมียนมา หากย้อนไปในสมัยสงครามเย็น ตัวบทชี้ว่าโยคยะอยู่ใต้ร่มเงาอเมริกาเพื่อร่วมสงครามต้านลัทธิคอมมิวนิสต์ โยคยะจึงได้ช่วยจีนชาวก่อกวนเมียนมาและร่วมรบในสงครามเวียดนาม ครั้นเมื่ออเมริกาแพ้สงคราม

เวียดนาม และถอนกำลังออกจากโยดะยา ฝ่ายโยดะยาก็นำมาใช้นโยบายความมั่นคง โดยกำหนดพื้นที่กันชน เพื่อช่วยให้กลุ่มแบ่งแยกดินแดนหรือกลุ่มต่อต้านรัฐเมียนมาปฏิบัติการก่อวินาศกรรมเพื่อไม่ให้เมียนมาสงบสันติ ตัวบทจึงกล่าวว่านี่คือโฉมใหม่ของลัทธิมหาโยดะยา ที่ฝังอยู่ในใจของผู้นำฝ่ายโยดะยาตลอดมา ตัวบทโทษว่านโยบายความมั่นคงของโยดะยาในสมัยสงครามเย็นนั้น ได้สร้างความเสียหายต่อเมียนมาอย่างมาก โดยเฉพาะด้านความมั่นคงของเมียนมา แต่ยังทำให้เมียนมาต้องสูญเสียทรัพยากรไปเป็นอันมาก และสภาพการณ์เช่นนี้ก็กำลังแปรขบวนเข้ามาในรูปแบบใหม่ในสมัยหลังสงครามเย็น ในสมัยนี้ตัวบทอ้างถึงปัญหาสังคมที่เมียนมาแก้ไขฝ่ายเดียวไม่ได้ และยังโทษโยดะยาว่าเป็นฝ่ายก่อเหตุอาชญากรรม ปัญหาเส้นเขตแดน ปัญหายาเสพติด ปัญหาการลักลอบค้า และปัญหาของกำลังชนกลุ่มน้อยและกลุ่มต่อต้านรัฐบาลเมียนมา เป็นต้น ตัวบทยังโจมตีว่าในขณะที่โยดะยาสร้างปัญหาดังกล่าว ทางรัฐโยดะยาก็นำไปประกาศนโยบายเปลี่ยนสนามรบเป็นสนามการค้า เพื่อหวังเอาเปรียบประเทศเพื่อนบ้านที่ยากจน พยายามวางตัวเป็นศูนย์กลางความเจริญ ให้ความช่วยเหลือประเทศเมียนมาในด้านต่าง ๆ แต่ก็เพื่อหวังทรัพยากรจากเมียนมา จึงเท่ากับว่าฝ่ายโยดะยาใช้นโยบายตีสองหน้ากับประเทศเมียนมา จึงพอจะสรุปได้ว่า ตัวบทได้สร้างมโนทัศน์ เหตุที่โยดะยาหวังหาประโยชน์ เพื่อใช้เป็นข้ออ้างว่าชาวเมียนมาต้องเฝ้าระวังภัยจากโยดะยา

เพราะโยดะยาเกลียดชังเมียนมา ผู้นำโยดะยาจึงอาศัยเป็นเครื่องมือทางการเมือง โดยปลุกกระแสสร้างความรักชาติเพื่อสร้างความสามัคคีของคนในชาติ แต่ก็ส่งผลกระทบทางลบถึงความสัมพันธ์เมียนมา-โยดะยา ตัวบทกล่าวถึงวิธีสร้างความเกลียดชังเมียนมาโดยฝ่ายโยดะยา อาทิ การปล่อยให้เมืองเก่าอยุธยาอยู่ในสภาพเดิม ผลิตภัณฑ์ประวัติศาสตร์ ผลิตภัณฑ์ละคร นิยาย อนุสาวรีย์ และภาพวาด เพื่อแสดงให้เห็นว่าเมียนมาโหดร้ายไร้เมตตาอย่างโจ่งแจ้ง ผู้ชาวโยดะยาว่าเมียนมาจะมาตีและยกย่องวีรกรรมผู้นำโยดะยานับแต่พระนเรศวร พระสุพรรณกัลยา พระสุริโยไท ชาวบ้านบางระจัน ตัวบทยังกล่าวว่าความเกลียดชังเมียนมานั้นยังแสดงผ่านผู้นำ เจ้าหน้าที่รัฐ สื่อมวลชนโยดะยา และประชาชน เสมือนว่าเมียนมาเป็นศัตรูถาวร ตัวบทได้สร้างมโนทัศน์ เหตุที่โยดะยาเกลียดชัง ก็เพื่อใช้เป็นข้ออ้างว่าชาวโยดะยาไม่ใช่มิตรที่จริงใจ

มโนทัศน์เหตุผลได้ชี้ให้เห็นถึงเหตุที่โยดะยาคุกคามเมียนมาไว้คล้ายกับตัวบทของตำราขมาตฐาน ว่าเป็นเพราะความชิงชังในเชื้อชาติ การขยายอำนาจ และความโลภอย่างเจ้าอาณานิคมและฟาสซิสต์ โดยจงใจเข้าปฏิบัติการเชิงรุกเพื่อทำให้เกิดการแตกแยกระหว่างชนในชาติ แล้วหาโอกาสแทรกเข้ามามีอิทธิพล เพื่อที่จะสูบเอาทรัพยากรของเมียนมากลับคืนประเทศของผู้คุกคาม

4. มายาคติในตัวบท

การเข้าถึงความหมายในระดับมายาคตินั้นมีความแตกต่างจากการอ่านเพื่อค้นหามโนทัศน์ เพราะในการค้นหามโนทัศน์ของตัวบทนั้น ยังเป็นเพียงการค้นพบชุดความหมาย (semantic categories) ของตัวบทในระดับพื้นผิว (surface and superficial level) เท่านั้น สิ่งที่ได้เป็นมโนทัศน์จึงเป็นเพียงหน่วย

ความหมายหลักที่จำแนกตามกระบวนการชุดและกระแสความ และเป็นหน่วยที่สัมพันธ์ต่อกันเป็นใจความของตัวบท ผู้อ่านที่ดีจึงย่อมจะเข้าถึงใจความของตัวบทได้ นั่นคืออ่านแล้วก็เข้าใจอย่างที่เราจะเข้าใจอย่างน้อยก็ทราบว่าตัวบทพูดถึงเกี่ยวกับอะไรและอย่างไร อาทิ ต่อโยดะยา อเมริกา จีนขาว กลุ่มต่อต้านรัฐ ฯลฯ ซึ่งอยู่ในกลุ่มผู้กระทำ และต่อเมียนมา ลาว เขมร ว่า ซึ่งอยู่ในกลุ่มผู้ถูกกระทำ ดังนั้นการค้นพบโนทัศน์จึงเพียงเผยโครงสร้างของตัวบทเท่านั้น เท่ากับว่ายังเป็นการอ่านที่มองไม่เห็นกระบวนการสร้างความหมายในตัวบท เพื่อค้นหาความหมายซึ่งอยู่ในระดับโครงสร้างลึกซึ่งเป็นนามธรรม (deep and abstract level) ความหมายระดับลึกนั้นมักถูกหลงลืมเพราะถูกครอบงำด้วยจารีตสังคัม (conventions) ซึ่งมีอำนาจควบคุมพฤติกรรมและจิตนาการ

ความหมายในโครงสร้างลึกของตัวบท “ภัยโยดะยา” นั้น ย่อมไม่ใช่ความหมายตามเนื้อหาสาระของตัวบท แต่เป็นความหมายตามจารีตทางการเมืองของรัฐพม่า หรือตามจิตนาการ ที่ทำให้ “ความเป็นจริง” นอกกรอบสังคัมพม่ามัว จนเหลือแต่ “ความเป็นจริง” ที่ถูกกำหนดแล้วเท่านั้น ความหมายระดับนี้จึงถูกไว้ด้วยรหัสสังคัม (social code) ซึ่งจำเป็นในกระบวนการสื่อสาร⁴⁵ และด้วยเหตุที่ตัวบทภัยโยดะยานั้นส่อเจตนาปลุกเร้าความรักชาติด้วยการเผยแพร่ภาพของศัตรูเพื่อสร้างภายาคติและฉันทาคติไปพร้อมกัน ดังนั้น “ภัย” ที่เล่าไว้ในตัวบทจึงอาจมีสภาพลับ-ลวง กล่าวคือ ภัยอาจดูเหมือนว่าไม่มี (non-seeming) แต่กลับมีอยู่ (being) จึงอยู่ในสภาพลับ (secret) และภัยอาจไม่มี (non-being) แต่กลับดูเหมือนว่ามีอยู่ (seeming) จึงอยู่ในสภาพลวง (illusion)⁴⁶ ดังนั้น โครงสร้างลึกของตัวบทภัยโยดะยาจึงต้องถูกกำกับด้วยรหัสสังคัมและเป็นมายาคติ (myth)⁴⁷ ที่ความรู้อย่างหนึ่งถูกปลุก (actualized / present) ให้มีนัยสำคัญในสภาพลวง ในขณะเดียวกัน ความรู้อื่นก็ถูกสะกด (virtualized / absent) ให้อยู่ในสภาพลับ⁴⁸ อีกทั้งรหัสสังคัมยังสร้างความเชื่อให้คุ้นเคยโดยไม่ตั้งคำถาม แต่กระนั้นความเชื่อในสังคัมหนึ่งอาจไม่มีนัยสำคัญในอีกสังคัมหนึ่ง และส่งผลต่อปฏิกิริยา อาทิ พระเจ้ามีนัยสำคัญในสังคัมหนึ่ง แต่กลับไม่มีนัยสำคัญในอีกสังคัมหนึ่ง คนอื่นจึงอาจกลัวลี้ภัยพระเจ้า และลี้ภัยเกวียนมีนัยสำคัญในสังคัมโบราณ แต่อาจไม่มีนัยสำคัญแบบเดิมในปัจจุบัน ลี้ภัยเกวียนจึงกลายเป็นรื้อบ้านเป็นต้น ตัวบทภัยโยดะยาจึงอาจก่อความรู้สึกได้/รับไม่ได้ตามความคุ้นชิน และที่สำคัญ จารีตต่างเกิดขึ้นได้ด้วยอำนาจนำในสังคัม และถือเป็นภาคปฏิบัติ (practice) ที่ต้องอาศัยการเรียนรู้/ซึมซับ ความเชื่อจึงมิใช่สิ่งที่เลื่อนลอยไร้ราก หากเป็นมายาคติที่เข้ารหัสซ่อนไว้ในพื้นที่ทางสังคัม ดังนั้น เหตุที่ตัวบท

⁴⁵ รหัสสังคัม เป็นแนวคิดของ Roman Jakobson ในเรื่อง แบบแผนการสื่อสาร (Communication model) ซึ่งจะต้องประกอบด้วย addresser-message-contact-context-code-addressee (ผู้ส่ง-สาร-สื่อ-บริบท-รหัสสังคัม-ผู้รับ) รหัสสังคัมจึงมีส่วนในการกำหนดความหมายของสาร

⁴⁶ อ้างแนวคิด veridiction ซึ่งเป็นกระบวนการเล่า “ความจริง” ในตัวบท โดยอาศัยวิธีค้นความหมายด้วย semiotic square

⁴⁷ เป็นคำของ Roland Barthes เชื่อว่ามายาคติจะฝังอยู่ในจิตไร้สำนึก (unconscious) เทียบได้กับสิ่งที่ไม่คิด (the unthought) ในแนวคิดของ Michel Foucault

⁴⁸ มักเทียบกับไฟสัญญาณจราจร ส้ม-เตรียมหยุด แดง-หยุด เขียว-ไปได้ แต่ละสีจะปรากฏไม่พร้อมกันตามเงื่อนไขเวลา และมี ความหมายตามกฎหมายที่บัญญัติไว้ เพื่อควบคุมการจราจร

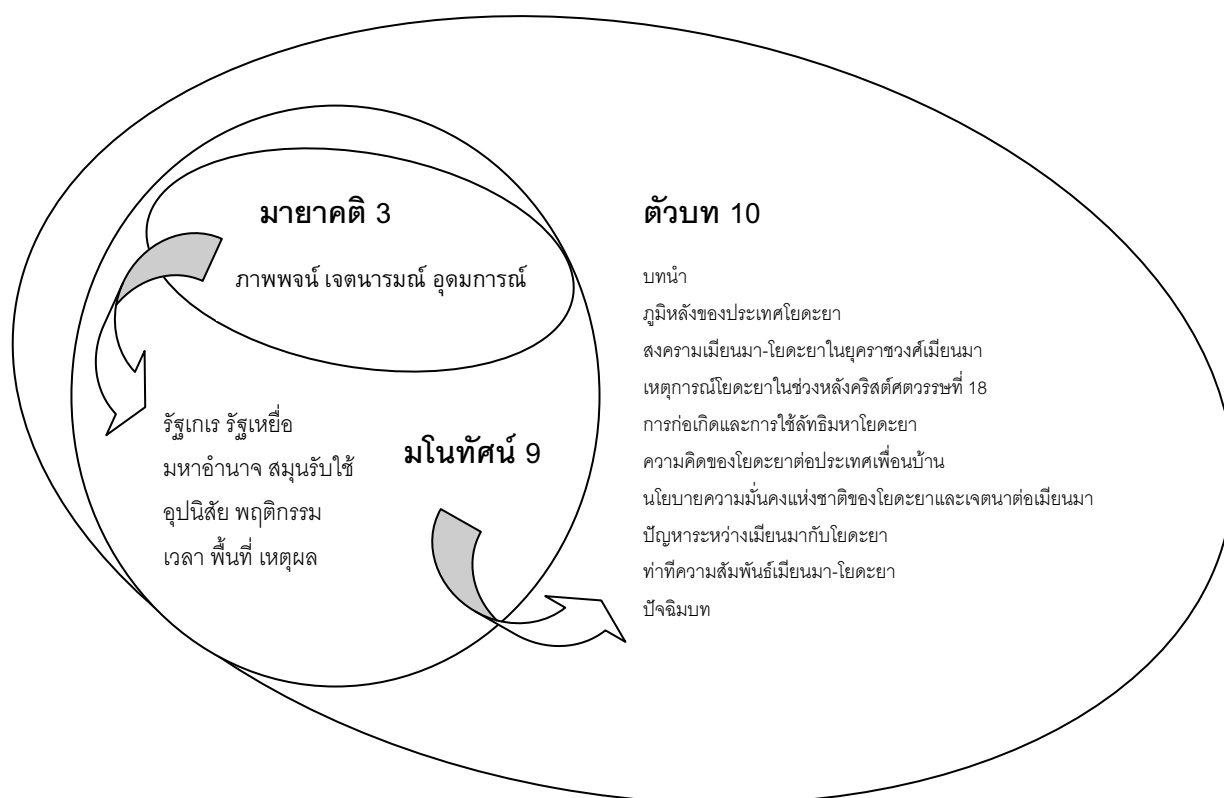
“ภัยโยคะยา” เป็น “ความรู้” ที่ผูกไว้ด้วย “รหัสสังคม” ของรัฐพม่า จึงไม่อาจปลดพันจาก “มายาคติ”

ในการค้นหามายาคติในตัวบทภัยโยคะยานั้น ผู้วิจัยอาศัยการอ่านแบบ “ไม่ชัดตรง” เพื่อพินิจหาความหมายที่ถูกหลงลืม/ละเลยในตัวบท นั่นคือรหัสสังคมหรือกฎเกณฑ์ โดยเฉพาะรหัสจารีตที่ใช้ปลูกอารมณ์ด้วยภาษาเชิงการประพันธ์หรือเชิงกวี⁴⁹ ตัวบทภัยโยคะยานั้น แม้จะถูกเรียบเรียงด้วยภาษาเรียบง่ายต่อความเข้าใจก็ตาม แต่ก็มีรหัสจารีตตกผลึกและคอยประสานโครงสร้างอยู่ในตัวบทให้ตัวบทนั้นแสดงความปรารถนา (desire) ของรัฐพม่าแบบเดียวกับตัวบทอื่นที่ถูกผลิตขึ้นเพื่อปลุกกระแสให้ประชาชนระแวงและระวังต่างชาติ นอกจากนี้ ตัวบทโยคะยายังเป็นตัวบทที่เกิดจากการประกอบสร้างในแบบสหบท (intertextuality) เพราะอ้างอิงส่วนเลี้ยวจากตัวบทที่กำกับด้วยรหัสจารีตของความปรารถนาในเอกภาพ อาทิ ตัวบทพุทธอาณาจักร ตัวบทวีรกษัตริย์ ตัวบทวีรกรรม ตัวบททาสอาณานิคม ตัวบทฟาสซิสต์ญี่ปุ่น ตัวบทการต่อสู้เพื่อเอกราช ตัวบทจักรวรรดินิยม ตัวบทสหภาพ ตัวบทกบฏหลากหลาย และตัวบทภัยจีนขาว เป็นต้น⁵⁰ ส่วนวิธีการค้นหามายาคติในตัวบทนั้น ผู้วิจัยได้ประยุกต์วิธีการวิเคราะห์ตัวบทของ Greimassian⁵¹ กลุ่มสาขาสถาปัตยกรรมยุโรป ที่ใช้ถอดรหัสความหมาย (decode) ของตัวบทโดยจำแนกการอ่านโครงสร้างของตัวบทออกเป็น 3 ระดับ ได้แก่ ระดับวาทนะ (discursive level) ระดับเรื่องเล่า (narrative level) และระดับนามธรรม (abstract level) เพื่อเข้าถึงความหมายแสดงภาพพจน์ (figurative meaning) ความหมายตามเจตนารมณ์ (intentional meaning) และความหมายทางอุดมการณ์ (ideological meaning) ตามลำดับ ความหมายเหล่านี้จะถูกหรืออ่านจากโครงสร้างของตัวบท จึงย่อมเผยรหัสจารีตพม่าในตัวบทภัยโยคะยาของตำราฉบับพิเศษ ดังนั้นภาพพจน์ (figure) เจตนารมณ์ (intention) และอุดมการณ์ (ideology) จึงต่างเป็นมายาคติที่ถูกมองข้าม มายาคติทั้ง 3 ชนิดนั้นจะคอยกำกับกระบวนการสร้างความหมายให้แก่ตัวบทภัยโยคะยา โดยกำหนดให้มีมโนทัศน์หลัก 9 ประเภท ซึ่งมีคำอธิบายเป็นกระบวนการชุดและกระแสความ อันได้แก่ มหาอำนาจ รัฐเกรว สมุนรับใช้ รัฐเหยื่อ อนุปิตัย พฤติกรรม เวลา พื้นที่ และเหตุผล จากนั้น มโนทัศน์ในระดับผิวกับมายาคติในระดับลึกก็จะถูกจัดวางเป็นแกนเรื่อง เพื่อห่อหุ้มด้วยรายละเอียดปลีกย่อยชนิดข้อเท็จจริงและเหตุผล จนกลายเป็นตัวบทภัยโยคะยาจำนวน 10 บทย่อย และเนื่องจากตัวบทดังกล่าวมีเป้าหมายให้เป็นตำราเรียน ตัวบทจึงกลายเป็นกรอบความรู้อันจำกัด ที่บังคับ/อำพรางมิให้ความรู้อื่นหรือความเข้าใจอื่นเป็นที่ยอมรับหรือไม่ก็ถูกผลักให้พ้นไป แบบแผนการสร้างตัวบทภัยโยคะยาอาจแสดงได้ดังนี้

⁴⁹ อ้างแนวคิดของ Julia Kristeva ที่มองว่าหน้าที่ของภาษามีเพียงแคเพื่อการสื่อสาร (communicative function) แต่ยังเป็นเพื่อการสื่อถึงอารมณ์ (Expression of affects and feelings) อาทิ ความสุขและความปรารถนา เป็นต้น

⁵⁰ ตัวอย่างตัวบทดังกล่าว อ่านได้จากหนังสือ “คิดแบบพม่าว่าด้วยชาติและวีรบุรุษในตำราเรียน” (วิรัช นิยมธรรม , 2551)

⁵¹ ผู้คิดค้นวิธีวิทยาแนวนี้คือ Algirdas Julien Greimas (1917-1992) แห่ง Paris School of Semiotics เรียกว่า Greimassian method ปกติวิธีนี้จะเหมาะกับการวิเคราะห์นิทานปรัมปรา แต่ก็สามารถประยุกต์ได้กับตัวบทประเภทอื่น

4.1 ภาพพจน์ของตัวบท

ภาพพจน์ (figure) คือ แบบแผนภาษาที่บ่งบอกความสัมพันธ์ของเหล่ามโนทัศน์ในตัวบท ภาพพจน์จึงเปรียบได้กับไวยากรณ์ที่กำหนดความหมายรวบยอดของมโนทัศน์ทั้งหมดในตัวบท (the concept of cohesive concepts in a text) จากการวิเคราะห์ตัวบทโดยจำแนกออกเป็นมโนทัศน์ตัวแสดงและภาคแสดงนั้น ได้ช่วยเผยโครงสร้างของตัวบทที่กำหนดความโนทัศน์ใดควรจัดอยู่ในกลุ่มเดียวกัน และแต่ละกลุ่มมโนทัศน์นั้นจะทำหน้าที่อะไรได้บ้างในตัวบท หน้าที่ของมโนทัศน์เหล่านั้นแท้จริงก็คือหลักยึดในการสร้างตัวบท และเป็นหลักภาษา (syntax of language) ที่ควบคุมการผูกประโยคให้ได้ข้อสรุปแบบประพจน์ (propositions) ที่เสมือนพิสูจน์แล้วว่า “จริง” หนึ่ง จากการอ่านเพื่อค้นหาโนทัศน์พบว่าประพจน์ที่เป็นตัวแทนของตัวบทในตำราฯฉบับพิเศษจะประกอบด้วยมโนทัศน์ 9 ประเภท แต่มี 3 ประเภทที่เป็นมโนทัศน์หลัก ได้แก่ รัฐเกร รัฐเหยื่อ และพฤติกรรม ประพจน์ที่แสดงภาพพจน์ของตัวบทว่าด้วยภัยโยคยะยา ได้แก่ (ถ้อยคำเข้มคือมโนทัศน์ ถ้อยคำในวงเล็บคือมโนทัศน์ที่อาจละไว้ได้)

(มหาอำนาจ หนุนให้) รัฐเกร (ซึ่งมีอุปนิสัยร้าย) (สนับสนุน สมุนบริวาร) กระทำการคุกคาม รัฐเหยื่อ (ซึ่งมีอุปนิสัยดี) ด้วยพฤติกรรมหนึ่ง (เมื่อเวลาหนึ่ง) (บนพื้นที่หนึ่ง) (ด้วยเหตุผลหนึ่ง) --> ดังนั้น รัฐเหยื่อ (ซึ่งมีอุปนิสัยดี) จึงเดือดร้อน และจำต้องอดกลั้นหรือตอบโต้ รัฐเกร (ซึ่งมีอุปนิสัยร้าย) ด้วยพฤติกรรมหนึ่ง (เมื่อเวลาหนึ่ง) (บนพื้นที่หนึ่ง) (ด้วยเหตุผลหนึ่ง)

หากแทนที่มโนทัศน์ด้วยตัวแสดงและภาคแสดงตามตัวบทโดยยึดประพจน์ข้างต้นเป็นเกณฑ์ ก็จะได้ตัวอย่างประโยคที่ให้ภาพพจน์ต่อโยดะดาเป็นรัฐเกรและเมียนมาเป็นรัฐเหยื่ออย่างลงตัวกับ ตัวบท อย่างไรก็ตาม ถ้อยคำในประโยคอาจไม่คงรูปแบบประพจน์ไว้จนถ้วน ทั้งนี้เพราะเป็นธรรมชาติของ ภาษาที่สามารถปริวรรต (transform) ประโยคในระดับลึกออกมาได้หลายรูปแบบในระดับผิว⁵² ตัวอย่าง ประโยคที่เข้าได้กับประพจน์ อาทิ ในกรณีการกระทำของโยดะดา เช่น อเมริกาหนุนให้โยดะดาสนับสนุน จีนชาวคุกคามเมียนมา ด้วยการส่งเสบียงอาวุธเมื่อช่วงต้นสงครามเย็นในพื้นที่รัฐฉาน เหตุเพราะระแวงภัย คอมมิวนิสต์; โยดะดาอาศัยญี่ปุ่นคุกคามเมียนมาด้วยการยึดเขตเมียนมาเมื่อช่วงต้นสงครามโลกครั้งที่ 2 ในพื้นที่รัฐฉาน เหตุเพราะคลังในลัทธิมหาโยดะดา; ในสมัยหลังสงครามเย็น รัฐบาลโยดะดาห้ามทำประมง ในเขตน่านน้ำของตน เรือประมงโยดะดาจึงต้องลักลอบจับปลาในเขตน่านน้ำของเมียนมา; โยดะดาหวัง ทรัพยากรของเพื่อนบ้านที่ยากจน จึงประกาศนโยบายเปลี่ยนสนามรบเป็นสนามการค้า; ส่วนกรณีของการ กระทำของเมียนมา เช่น เมียนมาตอบโต้โยดะดาด้วยการยกทัพมาตีอยุธยาในสมัยบุเรงนองด้วยเพราะ จักรพรรดิก่อการกบฏ; แม้โยดะดาพ่ายแพ้ แต่บุเรงนองก็ปฏิบัติต่อกษัตริย์โยดะดาอย่างสมพระเกียรติ; เมียนมาให้ความร่วมมือในการส่งมอบชาวโยดะดาที่พลัดเข้าเขตเมียนมาในสมัยหลัง; เหตุที่เมียนมามีจิตใจ แกร่ง อังกฤษจึงต้องทำสงครามกับเมียนมา ต่างจากโยดะดามีผู้นำอ่อนแอ โยดะดาจึงต้องทำสัญญาเสีย เกียรติ; เมียนมาต้องเข้มแข็งทางเศรษฐกิจและการทหาร เหตุเพราะเมียนมาแวดล้อมด้วยชาติมหาอำนาจ อย่าง จีน อินเดีย และโยดะดา; เมียนมาจริงใจจึงอดกลั้นและให้อภัยแก่โยดะดาเพื่อสันติสุข เป็นต้น จะ พบว่าประพจน์ภัยโยดะดาข้างต้นและตัวอย่างการใช้ประพจน์นั้นสะท้อนให้เห็นว่าตัวบทได้พยายามสร้าง ให้การกระทำของฝ่ายโยดะดาทุกพฤติกรรมต่างเป็น “ภัย” ของเมียนมา ส่วนการกระทำของเมียนมานั้นมี ความเหมาะสม เท่ากับว่าประพจน์ได้กำหนดหน้าที่และภาวะของมโนทัศน์ไว้แล้วโดยมิให้กำกวม ฉะนั้น หากผิดไปจากประพจน์ก็ต้องถือเป็นถ้อยแถลงที่ผิดและไม่พึงประสงค์ ประพจน์จึงเป็นแม่แบบทางภาษา เพื่อให้ตัวบทเผยแพร่ภาพพจน์ตามเจตนารมณ์

นอกจากนี้ การกำหนดตัวแสดงให้มีอุปนิสัยและพฤติกรรมไม่ซับซ้อน แบบฝ่ายหนึ่ง ถูก-ดีไปหมด ส่วนอีกฝ่ายผิด-ร้ายไปเสียหมดนั้น ทำให้ตัวบทนี้ไม่เหมาะที่จะถือเป็นประวัติศาสตร์นิพนธ์ที่ ผ่านการวิเคราะห์อย่างเที่ยงตรง ตัวบทจึงไม่ต่างจากนิทานวีรบุรุษตัวร้าย (anti-hero)⁵³ เพราะตัวแสดงเอก สองฝ่ายมีอุปนิสัยและพฤติกรรมแบบพระกับมาร ดังพบว่าตัวพระในตัวบทนั้นประพฤติดีเลิศและเปี่ยม ด้วยมโนธรรม ส่วนตัวมารจะประพฤติผิดครองและเต็มไปด้วยความเห็นแก่ตัว โยดะดาในตัวบทจึงสวม บทอย่างตัวมารที่มีทั้งลูกพี่และลูกสมุน จึงไม่ต่างจากเหล่าร้ายที่คอยโอกาสย่ำยีเหยื่อ ขณะที่ฝ่ายเมียนมา

⁵² อ้างตามแนวคิดไวยากรณ์ปริวรรต (transformational grammar) ของ Avram Noam Chomsky (ค.ศ. 1928-) นักภาษาศาสตร์ ชาวอเมริกา ว่าด้วยผลิตภาพของภาษา (productivity of language) อาทิ หน่วยคำอันจำกัดสามารถสร้างถ้อยคำและประโยคได้ อย่างนับไม่ถ้วน

⁵³ เหตุที่เทียบตัวบทภัยโยดะดากับนิทานวีรบุรุษตัวร้ายนั้น มิได้ตั้งใจจะบอกว่าตัวบทนี้เป็นเพียงเรื่องแต่ง (fiction) แต่เป็นเพราะ ตัวบทผูกติดกับภาพพจน์แบบนิทานคำสอนแทรกคติเตือนสติ เช่นเดียวกับตัวบทตำนานอีกหลายเรื่องในแบบเรียนการอ่านภาษา เมียนมา ชั้น 1-6 แบบเรียนอ่านประวัติศาสตร์เมียนมา ชั้น 3-7 และนิทานเรื่องสกาต้องซา หรือ ศรีธรรณชัยฉบับพม่า (ดูวิรัช, 2549)

นั้นสวมบทตัวพระที่มีประวัติชีวิตดั่งงาม เคยมีอำนาจเหนือรัฐโยดะยา และปรารถนาอยู่อย่างสงบ แต่กลับต้องมาตกเป็นเหยื่อความโลภและความชิงชังของโยดะยา การตกสู่สภาพเช่นนี้ ตัวบทมิได้เผยมูลเหตุอันน่าพิงว่าทำไมเมียนมาจึงอยู่ในฐานะที่โยดะยารังแกได้ ตัวบทจะโทษที่จิตใจแบบฟาสซิสต์และพึงพามหาอำนาจของผู้นำโยดะยา แล้วมุ่งแต่รำพันถึงความดั่งงามของเมียนมาที่ต้องปฏิบัติกับโยดะยาอย่างอดกลั้น อย่างไรก็ตาม เนื้อเรื่องมิได้ดำเนินไปจนจบอย่างนิทาน ที่ว่าตัวมารยอมได้รับผลกระทบและตัวพระยอมได้ผลดีตอบแทน ตัวบทบอกเพียงว่าฝ่ายเมียนมาจะเฝ้าระวังและไม่ยอมก้มหัวให้แก่โยดะยา จึงพอจะเทียบได้กับนิทานคำสอนเพื่อเตือนสติให้ระวังภัยจากผู้ที่อ้างตนว่าเป็นมิตรแท้

อย่างไรก็ตาม แม้ตำราฯฉบับพิเศษนั้นจะถูกจัดอยู่ในหมวดสังคมศึกษา แต่ตัวบทของตำราฯกลับนำเสนอเกินเลยไปกว่าความรู้ที่เหมาะสมกับตำราเรียน เพราะเน้นการเสนอภาพลักษณ์ของโยดะยาว่าเป็นภัยของชาติที่ต้องเฝ้าระวัง ผู้วิจัยจึงเห็นว่าตัวบทควรจะถูกจัดให้อยู่ในกลุ่มตำราประเภทสร้างเสริมอุปนิสัยสำหรับเยาวชนจึงจะเหมาะสม เพราะตำราฯกลุ่มนี้จะว่าด้วยการดูแลตนเอง ความประพฤติ และหน้าที่พลเมือง เนื้อหาประเภทนี้ปรากฏอยู่ในตำราเรียนอ่านภาษาเมียนมา ส่วนอุปนิสัยอันพึงประสงค์ที่ตำราฯฉบับพิเศษให้ความสำคัญนั้นคือสำนึกความเป็นพลเมือง อาทิ ความกล้าต่อสู้กับภัยภายนอก ความอดกลั้นต่อปัญหาที่ผู้อื่นก่อ และการเฝ้าระวังภัยคุกคาม ตัวบทได้นำเสนอให้โยดะยาเป็นภาพตัวแทน (representation) หรือ แบบฉบับ (stereotype) ของภัยต่างชาติ จึงนับว่าตำราฯฉบับพิเศษชุดนี้ได้ซ่อนภาพพจน์ (มโนทัศน์+ประพจน์) โดยอำพรางไว้ด้วยรูปแบบตำราเรียนสังคมศึกษา เพื่อมิให้ตัวบทเป็นนิทานคำสอนที่ใช้สร้างอุปนิสัยหวนเกรงภัยจักรวรรดินิยมแนวใหม่ แก่เยาวชนในยุคหลังสงครามเย็น

ภาพพจน์ของตัวบท “ภัยโยดะยา” จึงอาศัยรูปแบบอย่างประพจน์ที่ใช้กำกับถ้อยแถลงด้วยมโนทัศน์ที่นิยามไว้แล้ว และอาศัยสถานะของตำราสังคมศึกษาเพื่อเล่าเรื่องอย่างความเรียงประวัติศาสตร์ แต่ก็ไม่อาจอำพรางรูปแบบของตำราสร้างเสริมอุปนิสัยไว้ได้

4.2 เจตนารมณ์ของตัวบท

อันที่จริงตัวบทของตำราฯฉบับพิเศษได้แสดงเจตนารมณ์ชัดเจนไว้ในบทนำและปัจฉิมบทว่า เพื่อ “ให้เยาวชนเมียนมาตระหนักว่าภัยของชาตินั้นใหญ่หลวงเพียงใด” อย่างไรก็ตาม เนื่องจากตัวบทเป็นตำราเรียนเพื่อการรล่อมเกลายาวชนให้รักชาติ เนื้อหาในตัวบทจึงย่อมมีมายาภาพอยู่ไม่มากนักน้อย ส่วนในการค้นหาเจตนารมณ์ในระดับที่ลึกไปกว่าที่ตัวบททว่าไว้นั้นจะขอพิจารณาจากกลวิธีของการเล่าเรื่อง

ในตัวบท อาจจำแนกบทบาทผู้แสดง (narrative roles) ได้ 3 ฝ่าย ฝ่ายหนึ่งเป็นตัวเอกทำหน้าที่เป็นผู้กระทำ (subject) คือ โยดะยา อีกฝ่ายหนึ่งเป็นผู้ถูกกระทำหรือเหยื่อ (object/victim) คือ เมียนมา ส่วนอีกฝ่ายนั้นเป็นผู้แย้งการกระทำ (anti-subject) คือ ผู้เล่าเรื่องที่คอยแถลงอยู่นอกตัวบท โดยคอยชี้คุบายของโยดะยาและลบล้างความเชื่อของฝ่ายโยดะยา⁵⁴ ตัวบทบอกชัดว่าโยดะยาเป็นผู้ร้ายที่

⁵⁴ แม้ตัวบทโยดะยาไม่ใช่เรื่องแต่งแบบนิทาน แต่ก็เผยลักษณะ anti-hero หรือ ตัวร้าย (antagonist หรือ villain) อย่างนิทาน

กระทำการต่อเมียนมาด้วยการรุกราน ก่อนทวน และเอาเปรียบ โดยมีเป้าหมายในเชิงคุณค่า (object of value) คือความบรมสุข (euphoria/pleasant) ของโยดะยาในการที่จะครอบครองพื้นที่และผลประโยชน์ของเมียนมา ส่วนเมียนมาคือฝ่ายแบกรับผลกระทบแบบบรมทุกข์ (dysphoria/unpleasant) จากพฤติกรรมของโยดะยา⁵⁵ นอกจากนี้ ตัวทยังเผยตัวช่วย (helper) ที่เชื่อให้โยดะยากระทำการคุกคามเมียนมา อาทิ ญี่ปุ่นในสมัยสงครามโลกครั้งที่ 2 ; อเมริกา จีนขาว ฉาน มอญ และกะเหรี่ยงในสมัยสงครามเย็น; โลกตะวันตกและอาเซียนในสมัยหลังสงครามเย็น อย่างไรก็ตาม ตัวทได้เสนออุปสรรค (opponents) ต่อโยดะยา แต่เป็นเพียงอุปสรรคอันเนื่องจากจิตใจและอุปนิสัยของโยดะยาเอง อาทิ อ่อนแอ รักสนุก ขวยโอภาส ไม่จริงจัง เอาเปรียบ ไม่ฟังตัวเอง ไม่เป็นตัวของตัวเอง ชอบบระแวว อาฆาต และชอบให้ร้ายผู้อื่น ผลของอุปสรรคนี้ แม้ตัวทจะไม่บอกว่าสามารถยับยั้งการกระทำของโยดะยาได้ แต่ก็ทำให้เมียนมาดูมีมโนธรรมหรือมีความชอบธรรมเหนือโยดะยา ดังนั้น เจตนารมณ์ของตัวทจึงเป็นการประณาม/โต้แย้งความไม่ดีของโยดะยาเป็นเจตนาหลัก และยกย่องในความดีของเมียนมาเป็นเจตนาแฝง

ในการประณามโยดะยานั้น ตัวทอ้างถึงอุดมการณ์มหาโยดะยาว่าเป็นแรงจูงใจที่โยดะยาคุกคามเมียนมาตลอดมา โดยเสนอข้อมูลตามยุคสมัย กล่าวคือ ในสมัยตองอู โยดะयरุกรานทวาย มะริด และตะนาวศรีเพื่ออาศัยเป็นเมืองท่าทางทะเล นอกจากนี้โยดะยายังก่อวุ่นวายขึ้นอย่างจักรพรรดิ พระนราธิวาส และเรื่อยมาในต้นสมัยกรุงธนบุรี ต่อมาในปลายสมัยอาณาจักรพม่า พม่าอาศัยญี่ปุ่นจึงทำให้อุดมการณ์มหาโยดะยาเป็นรูปธรรม ด้วยการยึดเอาดินแดนจากฝรั่งเศสและอังกฤษ พอในสมัยสงครามเย็น โยดะยาสร้างพื้นที่กันชนรอบประเทศเพื่อต้านภัยคอมมิวนิสต์ โดยมีอเมริกาให้การสนับสนุน อีกทั้งโยดะยายังร่วมสงครามในพื้นที่อินโดจีนไม่ทางตรงก็ทางอ้อม และลักลอบค้ายาเสพติดและอาวุธสงคราม ในสมัยหลังสงครามเย็น เมียนมาประกาศใช้เศรษฐกิจตลาดเปิด ฝ่ายโยดะยาจึงประกาศนโยบายเปลี่ยนสนาามรบเป็นสนาามการค้า เพื่อพึ่งพาและลักลอบทรัพยากรของเมียนมา นั่นคือ ตัวทพยายามจะบอกว่า ปัจจุบันสิ่งที่โยดะยาต้องการจากเมียนมานั้นคือทรัพยากรธรรมชาติและทรัพยากรมนุษย์ ต่างจากสมัยโบราณ ซึ่งตัวทกล่าวว่าโยดะयरุกรานเมียนมาก็เพื่อหมายจะยึดดินแดน อาทิ ทวายกับมะริดในสมัยตองอู และรัฐฉานในสมัยสงครามโลกครั้งที่ 2 นอกจากนี้ ตัวทยังชี้ให้เห็นว่า โยดะยาผลิตสื่อภาพยนตร์เพื่อปลุกกระแสรักชาติเมื่อมีปัญหาในประเทศอีกด้วย

ในการยกย่องเมียนมานั้น ตัวทอ้างถึงปฏิกฎา 5 ข้อในการอยู่ร่วมกันโดยสันติ ตัวทแสดงให้เห็นว่าเมียนมายึดมั่นในปฏิกฎาดังกล่าว เพื่อแสดงว่าเมียนมาในฐานะผู้ถูกระทำนั้นประพฤติดชอบโดยตลอด นอกจากนี้ยังกล่าวถึงเหตุการณ์ในสมัยอาณาจักรเมียนมาโบราณและประเทศเมียนมาสมัยเอกราชว่าโยดะยาเป็นฝ่ายรุกรานหรือรุกรานเมียนมาก่อนเสมอ และบางครั้งก็ถูกเมียนมากำราบไว้ได้ ตัวทยืนยันว่าที่ผ่านมามีเมียนมาปฏิบัติต่อโยดะยาอย่างเหมาะสม ไม่ว่าจะด้วยน้ำใจหรือด้วยความ

⁵⁵ บรมสุขกับบรมทุกข์เป็นความรู้สึกที่ตัวแสดงได้รับต่างกันจากการกระทำ เช่น พฤติกรรมต่าง ๆ ที่ทำให้โยดะยาได้ประโยชน์ แต่เมียนมากลับเสียประโยชน์ หรือ โยดะยากล่าวโทษเมียนมา แต่เมียนมาต้องอดกลั้น

เด็ดขาดก็ตาม อาทิ ในสมัยบุญเรือนอง คราที่จักรพรรดิถูกจับเป็นองค์ประกันในสงครามข้างเผือก พระเจ้าบุญเรือนองกลับทรงเมตตาให้ผนวชและประทับอย่างสมพระเกียรติ หรือ กรณีบุญเรือนองยกทัพมาตีอยุธยาได้เบ็ดเสร็จ ก็ทรงตั้งธรรมราชาขึ้นเป็นกษัตริย์ ทั้งยังชุบเลี้ยงพระนราชอย่างดีประดุจพระโอรส หรือ กรณีบุญเรือนองส่งราชโอรสมาปกครองเชียงใหม่ ก็ดูแลราษฎรท้องถิ่นโดยมิกดขี่ ส่วนในปัจจุบัน อาทิ กรณีเครื่องบินโยดะยาล่วงล้ำเขตเมียนมาหลายครั้ง หรือ ฝ่ายก่อการกบฏขอลี้ภัยและผู้ค้ายาเสพติดหลบหนีเข้ามา ฝ่ายเมียนมาก็ดูแลส่งมอบแก่ทางการโยดะยา หรือ แม้ว่าโยดะยาจะไม่ปฏิบัติตามปฏิญญา 5 ข้อในการอยู่ร่วมกันโดยสันติและไม่แทรกแซงกัน แต่เมียนมาก็ยังยึดมั่นในปฏิญญานั้นโดยเคร่งครัด และไม่ตอบโต้โยดะยาจนเกินเหตุ

อาจสรุปได้ว่า ตัวบทสร้างโครงเรื่อง (plot) ที่เอนกนักไปที่โยดะยาผู้กระทำ พร้อมกับกำหนดให้ผู้เล่าแย่งการกระทำของโยดะยา เพื่อแสดงการรู้ทันโยดะยา โดยอ้างประวัติศาสตร์ไปอย่างยาวไกล ตัวบทจึงดูจะมีเจตนารมณ์ที่ต้องการให้ผู้อ่านทราบถึงท่าทีของโยดะยาที่มีต่อเมียนมาในอดีต ปัจจุบันและอนาคต โดยทำให้เรื่องราวเกี่ยวกับพฤติกรรมของโยดะยาถูกเปิดเผยในที่แจ้งและเป็นที่ยอมรับโดยพลเมืองของชาติ ซึ่งมีหน้าที่ต้องปกป้องอธิปไตยและศักดิ์ศรีของเมียนมาต่อไป

4.3 อุดมการณ์ของตัวบท

ในตำราฉบับพิเศษนั้น โยดะยาถูกมองเป็นผู้คุกคามทำนองเดียวกับอังกฤษและญี่ปุ่นในตำราฉบับมาตรฐาน นอกจากนี้ คติต่อต้านภัยต่างชาตีก็น่าจะคล้ายคลึงกัน นั่นคือ ตำราฉบับมาตรฐานจะพรรณนาถึงความเลวร้ายของเจ้าอาณานิคมอังกฤษและฟาสซิสต์ญี่ปุ่นจนมาถึงบทสรุปที่ว่า “ไม่ขอยอมเป็นทาสใครอีก” ในขณะที่ตำราฉบับพิเศษจะร่ำพันจนสู่บทสรุปที่ว่า “ไม่ขอก้มหัวให้ใคร” คตินี้ปรากฏชัดในปัจฉิมบท จึงน่าจะถือเป็นอุดมการณ์ที่ตัวบทภัยโยดะยาต้องการถ่ายทอดถึงเยาวชนเมียนมา ส่วนในแง่ความเสี่ยงของบทสรุปทั้งสองนั้น คติต่อภัยอาณานิคมเป็นภัยที่ต้องจดจำ แต่คติภัยโยดะยาเป็นภัยที่ไม่ต้องยอม โยดะยาจึงไม่น่าเกรงกลัวสำหรับเมียนมา แต่เพื่อให้ทราบอุดมการณ์ในตัวบทที่น่าจะถือเป็นจารีตการเล่าเรื่องภัยต่างชาติของพม่านั้น อาจพิจารณาจากโครงสร้างลึกในตัวบทภัยโยดะยา โดยพินิจเนื้อหาและสรุปเป็นแก่นสาระตามประพจน์ของมโนทัศน์ 9 ประเภท ภายใต้กรอบกำหนดตามภาพพจน์และเจตนารมณ์ข้างต้น สาระในระดับลึกขอตัวบทจึงอาจเป็นดังนี้

“โลกภายนอกอย่างโยดะยานั้นอาจนำภัยมาสู่ได้เสมอ เพราะรัฐใหญ่อาจรังแกรัฐเล็ก ด้วยการครอบงำหรือคุกคามโดยอาศัยสมุ้รับใช้ที่เป็นกองกำลังทหาร หรือไม่กี่ใช้อำนาจทางเศรษฐกิจที่เหนือกว่าเพื่อฉวยเอาทรัพยากรและแรงงานในราคาถูก พฤติกรรมของโยดะยาจึงไม่ใช่แบบอย่างที่ดีในฐานะประเทศเพื่อนบ้าน เพราะมักรุกราน ก่อวุ่น และเอาเปรียบ ด้วยการไม่ร่วมมือแก้ปัญหา การกล่าวโทษผู้อื่น และการไม่เคารพปฏิญญาสากลแห่งการอยู่ร่วมกันโดยสันติ อีกทั้งยังก่อให้เกิดพื้นที่เหนือกฎหมายเพื่อการค้านอกระบบและความมั่นคงของฝ่ายเดียว โดยมีเป้าหมายเพื่อรุกล้ำดินแดน สร้างอิทธิพล และมุ่งประโยชน์ โยดะยาจึงเป็นเพื่อนบ้านที่ไม่ดี ส่วนโลกภายในนั้น เมียนมานิยมความสงบและ

ไม่คุกคามประเทศเพื่อนบ้าน หากมีปัญหาเกี่ยวกับโยดะยา ก็จะพยายามแก้ไขด้วยสันติวิธีและรักษาไมตรีต่อโยดะยาเสมอมา เมียนมาจึงต้องอาศัยความอดกลั้นต่อโยดะยาและตอบโต้บ้างตามความเหมาะสมเพื่อมิให้ปัญหามานปลาย อีกทั้งชาวเมียนมาเป็นชาวพุทธและมีผู้นำที่มีคุณธรรม เมียนมาจึงไม่ใช่ชนชาติที่โหดร้ายหรือไร้อารยธรรม เมียนมาจึงไม่ถือว่าโยดะยาเป็นศัตรู”

สาระสำคัญของตัวบทภัยโยดะยาแสดงให้เห็นว่า แม้โยดะยานั้นไม่ใช่มิตรแท้ แต่เมียนมาก็ไม่ถือว่าโยดะยาเป็นศัตรู นับว่าตัวบทได้แสดงคุณธรรมขั้นสูงไว้อย่างน่าชื่นชม อย่างไรก็ตาม คำประกาศที่ว่า “ไม่ขอแก้แค้นให้ใคร” ในปัจฉิมบทนั้นกลับขัดกับแก่นสาระของตัวบทโดยรวม จุดยืนเช่นนี้บ่งบอกว่าเมียนมานั้นมีทวิลักษณ์ที่ขัดแย้งภายใน อาจอุปมาดังว่า “รู้ภัยแต่ใจยังแค้น” ทวิลักษณ์เช่นนี้เป็นท่าทีที่สอดคล้องกับภาคปฏิบัติ (practices) อื่น ซึ่งสะท้อนบุคลิกภาพทางการเมืองการปกครองของรัฐพม่า อาทิ การใช้ไม้นวมนำ-ตามด้วยไม้แข็งเพื่อปิดประตูตีแมวกลุ่มต่อต้านรัฐ การสร้าง/บูรณะพุทธเจดีย์เพื่อสื่อนัยสันติผนวกกับการสร้างอนุสาวรีย์วีรภักตริย์เพื่อสื่อนัยสงคราม ซึ่งดำเนิน/ริเริ่มเรื่อยมาในสมัยรัฐบาลทหาร ส่วนตัวบทในตำราฉบับมาตรฐานที่เน้นพุทธอาณาจักรกับทาสอาณานิคมนั้นก็สื่อการต่อสู้เพื่อสร้างชาติทั้งในแบบเย็นและแบบร้อน เป็นต้น หรือแม้แต่ในวิถีชีวิตก็อาจพบทวิลักษณ์ขัดแย้ง เช่น การเคร่งพุทธแต่ก็ยังเกรงอำนาจ⁵⁶ หรือการทำบุญหวังผลในวิถีพุทธแบบชาวบ้าน เป็นต้น ทวิลักษณ์ที่ขัดแย้งเช่นนี้น่าจะเป็นอุดมการณ์หรือคติชีวิตแบบหนึ่งของพม่า ส่วนจุดร่วมของความขัดแย้งและแตกต่างกันนั้นน่าจะได้แก่คติการเมืองแบบ “พุทธชาตินิยม” เพราะวิถีพุทธถูกผสมผสานจนเป็นเนื้อเดียวกันกับคติชาตินิยมของกองทัพพม่า ทั้งนี้ก็เพื่อรักษาอำนาจทางการเมืองของกองทัพ อาทิ การสร้างพุทธเจดีย์ในพื้นที่พัฒนาโดยรัฐ การบูรณะเจดีย์ชเวดากองตั้งสมัยพระเจ้ามินดง การสร้างพุทธรูปหินอ่อนที่ใหญ่กว่าที่พระเจ้ามินดงเคยสร้าง และการรื้อฟื้นประเพณีโบราณและการฉลองช้างเผือก เป็นต้น อุดมการณ์รัฐจึงอาศัยพุทธวิธีสนองอุดมการณ์ชาตินิยมของกองทัพแห่งชาติ แม้เป็นทวิลักษณ์ที่ขัดขาน แต่ก็เป็นอุดมการณ์ที่รักษาอำนาจอรัฐในรูปแบบเดิมไว้ได้ ดังนั้นตัวบทภัยโยดะยาจึงแสดงที่ท่าสะกดความโกรธตามคติพุทธ แต่ก็มีวายุปลุกความกล้าตามคติชาตินิยมได้โดยเสมือนไม่มีความขัดแย้งในอุดมการณ์

5. บทสรุป

ตัวบทภัยโยดะยาในตำราฉบับพิเศษนั้นนำเสนอข้อเท็จจริงและเหตุผลแบบเบ็ดเสร็จไว้หลายเรื่อง เพื่อให้ผู้อ่านทราบว่าจะอะไรเป็นอะไร อะไรควรอะไรไม่ควร และอะไรคือสิ่งคาดหวัง อาทิ ในส่วนของโยดะยา ตัวบทได้เผยว่าโยดะยาเป็นมาอย่างไร โยดะยาคิดอย่างไร โยดะยาก่อปัญหาอะไร โยดะยาไม่ควรทำอะไร โยดะยาประสงค์อะไร แต่ในส่วนเมียนมานั้น ตัวบทเผยว่าเมียนมามีคุณธรรมอย่างไร และตอบโต้โยดะยาอย่างไร ข้อเท็จจริงทั้งหลายที่ตัวบทยกมาอ้างนั้นต่างยืนยันท่าทีที่ไม่เป็นมิตรของโยดะยาที่มีต่อเมียนมา ขณะเดียวกันก็สะท้อนน้ำเสียงขุนเคืองของเมียนมาเช่นกัน ตัวบทได้แสดง

⁵⁶ นัตเป็นผีท้องถิ่นที่ชาวพม่านับถือกันทั่วไป มีอำนาจให้คุณและโทษ จึงนิยมจัดพิธีบูชาและตั้งศาล อำนาจนี้ต่างจากอำนาจพุทธคุณ ซึ่งชาวพุทธพม่าถือว่าให้แต่คุณต่อผู้ศรัทธา และเพื่อให้คนเข้าได้กับพุทธ ผู้เชื่อจึงวางหนึ่งนัตมิให้เสมอกับหิ้งพระ

ข้อเท็จจริงไว้ 2 มิติของกาลเวลา ได้แก่ ข้อเท็จจริงล่วงสมัยกับข้อเท็จจริงร่วมสมัย สำหรับข้อเท็จจริงล่วงสมัยนั้นเป็นเหตุการณ์พ้นระนาบเวลาปัจจุบัน ตัวยกกล่าวถึงภัยอันเนื่องจากโยคยะ อาทิ โยคยะารุกราณเมียนมาก่อนจึงเกิดสงครามกัน โยคยะาสืบสานความคิดมหาโยคยะเพื่อยึดเอาดินแดนรอบบ้าน โยคยะสร้างความเกลียดชังเมียนมาเพราะอาชญากรรม ดังนั้น ภาพโยคยะล่วงสมัยคือ “มหาโยคยะ” ส่วนข้อเท็จจริงร่วมสมัยนั้นเป็นเหตุการณ์ในระนาบเวลาปัจจุบัน ตัวยกกล่าวไว้มากถึงปัญหาที่กระทบถึงความสัมพันธ์ของสองประเทศ ได้แก่ ปัญหาการสู้รบตามแนวชายแดน (การล่าเขตแดนและกลุ่มก่อการร้าย) ปัญหาการลักลอบค้าทรัพยากร (ประมง ป่าไม้ อัญมณี สินแร่ วัตถุดิบ โบราณวัตถุ และปศุสัตว์) และปัญหายาเสพติด ส่วนปัญหาอื่นต่างเป็นผลพวงจากปัญหาเหล่านั้น อาทิ ปัญหาศูนย์อพยพที่ถูกมองว่าเป็นที่ซ่อนผู้ก่อการร้าย ปัญหาการประท้วงหน้าสถานทูตและการบุกยึดสถานทูตที่ถูกมองว่าโยคยะไม่จริงใจ ปัญหาเส้นเขตแดนที่น่าจะรื้อร้างไปอีกนาน ตลอดจนปัญหาการกระทำทารุณแรงงานเมียนมา ปัญหาสื่อภาพยนตร์ที่ให้ภาพเมียนมาในด้านลบ ปัญหาการค้าชายแดน ปัญหาการเสียดุลการค้า ภาพโยคยะร่วมสมัยจึงอาจเป็น “มิชญาโยคยะ” อย่างไรก็ตาม เหตุที่ตัวยกภัยโยคยะนำเสนอข้อเท็จจริงตามอุดมการณ์ “พุทธชาตินิยม” และมีเจตนารมณ์เพื่อโน้มน้าวปลูกฝังให้หวาดระแวงโยคยะ โดยสร้างภาพอันชอบธรรมและดีงามแก่เมียนมา ส่วนโยคยะนั้นร้ายและน่ากลัว ดังนั้น ตัวยกจึงแฝงมายาคติ เพราะนำเสนอด้วยความลำเอียง (prejudice) เพื่อให้เกิดทัศนคติต่อเมียนมา แต่กลับมีมายาคติต่อโยคยะ จนนำมาสู่ข้อสรุปว่าโยคยะเป็นภัยต่างชาติ และเป็นต้นเหตุของปัญหาภายในของเมียนมาทั้งในอดีต ปัจจุบัน และอนาคต

ในแง่เหตุเกิดตัวยก อาจมองได้ 3 ทาง ได้แก่ โดยสำนึก โดยหน้าที่ และโดยจงใจ เหตุข้อแรกเป็นเพราะพม่ามีสามัญสำนึกระแวงภัย ดังที่ตัวยกภัยโยคยะสะท้อนความหมายในระดับลึก (ภาพพจน์เจตนารมณ์ และอุดมการณ์) ว่าพม่ามองโลกด้วยทวิลักษณ์ตรงข้าม (ดี-ร้าย) และมีทวิลักษณ์ขัดแย้ง (อภัย-แค้น) ตัวยกจึงเสนอภาพ “เราดี-เขาร้าย” โดยมีเจตนาเพื่อปลูกฝังความคิดแบบ “ฉันท์ชาติ-ภยาคติ” ตัวยกภัยโยคยะจึงเป็นเรื่องเล่าอดีตที่แฝงด้วยอคติ เหตุข้อสองเป็นเพราะตัวยกต่างชาติยังมีหน้าที่ ซึ่งคล้ายกับแนวคิดของนิทซ์เช่ (Nietzsche) ที่ว่า “ประวัติศาสตร์เป็นอดีตที่ถูกเลือกขึ้นมาเพื่อตอบสนองความต้องการของปัจจุบัน”⁵⁷ ตัวยกภัยโยคยะจึงเป็นภาพแทน (icon) ภัยต่างชาติที่รัฐพม่าประสงค์จะใช้สื่อร่วมกับสาธารณชน⁵⁸ ตัวยกจึงผ่านการตีความโดยแปลง “ความจริง” ทางปรัชญาให้กลายเป็น “ความ

⁵⁷ อ้างใน สายธารแห่งนักคิดทฤษฎีเศรษฐกิจและการเมืองกับสื่อสารการศึกษา กาญจนา แก้วเทพ และคณะ 2551 หน้า 490 และประวัติศาสตร์อาจถูกมองคล้ายเป็น “สารอันตราย” ที่ผู้บริโภคพึงตระหนัก เพราะ “งานเขียนทางประวัติศาสตร์ที่เป็นกลางอย่างแท้จริง...เป็นเรื่องในอุดมคติ และการนำประวัติศาสตร์ไปใช้นอกเหนือจากการเสนอเรื่องที่เป็นจริง...อาจเป็นเรื่องที่สร้างสรรค์ได้มากเท่ากับการทำลาย” (วินัย พงศ์ศรีเพียร, 2550 หน้า 133)

⁵⁸ เหตุที่เลือกใช้ว่า “ภาพแทน” (icon) แทนที่จะใช้ว่า สัญลักษณ์ (symbol) เพราะภัยโยคยะเป็นสิ่งที่รัฐพม่าพึงออกแบบ และพึงเสนอต่อสังคม จึงยังไม่ถึงกับขี้นมติดั้งเดิม (social convention) อย่างมโนทัศน์ “พม่า” ว่าคือศัตรูในสายตาคนไทย หรือมโนทัศน์ “เจ้าอาณานิคม” หรือ “ฟาสซิสต์” ว่าคือภัยต่างชาติในสายตาพม่า ที่ต่างผ่านการนิยามและปลูกฝังมายาวนาน อย่างไรก็ตาม “โยคยะ” ได้แฝงนัยภัยต่างชาติและเป็นภาพแทน/ภาพเหมือนของศัตรูของรัฐพม่า ที่เพียงรอคอยการผลิตซ้ำเท่านั้น

จริง” ทางการเมือง เพื่อให้เกิด “ความมั่งหวังหรือหวั่นวิตกเกี่ยวกับอนาคต”⁵⁹ อีกเหตุผลหนึ่งเป็นเพราะจิตใจที่จะเชื่อว่าภัยโยคะยา คือ ภาพอดีตที่ชั่วร้าย ตัวบทภัยโยคะยาจึงมีเป็นแค่ปฏิกริยาที่มีต่อไทยเท่านั้น แต่ยังช่วยตอกย้ำตัวบทภัยอาณานิคมที่เคยถูกใช้มาแล้วในสมัยที่กองทัพพม่า นำประเทศสู่ระบอบสังคมนิยม ตัวบทจึง “เป็นเรื่องของการรักษาฐานะทางอำนาจของสถาบันและชนชั้นนำทางการเมือง”⁶⁰ ตัวบทภัยโยคะยาจึงอาจถูกสร้างตามเงื่อนไขแล้วถูกสะกดไว้เพื่อรอเวลาคืนชีพเมื่อถึงคราวเกิดวิกฤตทางอำนาจหรือความสัมพันธ์กับไทย อย่างไรก็ตาม เหตุเกิดตัวบททั้งสามทางนั้นอาจมีเงื่อนไขที่ใหญ่กว่า คือ กระแสการเมืองโลกแบบเสรีนิยมใหม่ (Neo-Liberalism) ผสมกับเหตุที่การเมืองพม่าแบบอุดมการณ์นิยม (ideology) อ่อนพลังลงมากจนทุกฝ่ายต่างประสงค์แนวทางสันติด้วยแนวทางประชาธิปไตยในวิถีตน แต่กองทัพพม่าก็มีอาจทั้งอำนาจนำทางการเมืองและการปกครอง ดังนั้น แนวทางชาตินิยม (nationalism) จึงต้องถูกแปลงโฉมเสียใหม่ จากแค่มี “ศัตรูเอกราช” อย่างเจ้าอาณานิคมอังกฤษและฟาสซิสต์ญี่ปุ่น ก็หันมาสร้าง “ศัตรูเอกภาพ” ซึ่งได้แก่โยคะยาริเกาและภัยใหม่ของพม่า ดังนั้น เหตุเกิดตัวบทภัยโยคะยาก็ย่อมไม่หนีไปจากสำนึกกระแวงภัยและเจตจำนงของกองทัพแห่งชาติ ที่จงใจให้ตัวบทภัยโยคะยามีหน้าที่สร้างความสามัคคีในชาติและยังเสริมตัวบทของตำราฉบับมาตรฐานมิให้พ้นสมัย

ในแง่ของการใช้ตัวบท แม้ตัวบทภัยโยคะยาจะเป็นเพียง “คำร่ำพัน” ถึงอดีตอันยุ่งเหยิง ในมุมมองของภาครัฐพม่าก็ตาม แต่เนื่องจากตัวบทปรากฏในรูปแบบตำราเรียนและมีเป้าหมายเพื่อการกล่อมเกล้า ตัวบทจึงต้องการผู้อ่านหรือคู่สนทนาที่เป็นพลเมืองของรัฐเริ่มจากระดับเยาวชน ส่วนในด้านกระบวนการกล่อมเกล่านั้น พม่ามีสถาบันและองค์กรทางการเมืองมากมาย ที่สามารถเป็นกลไกผลิตซ้ำทางวาทกรรมรัฐหรือกล่าวย้าความหมายที่รัฐสร้างขึ้นมา อันได้แก่ โรงเรียน กองทัพ พลังมวลชนรัฐ และสื่อมวลชนซึ่งรัฐคุมเข้มมาตลอด ดังนั้นการรับรู้และตีแผ่เรื่องภัยโยคะยาจึงอาจเกิดได้อย่างเป็นระบบเพียงรอจังหวะที่เข้าได้กับบริบทของความขัดแย้งทางการเมือง-เศรษฐกิจ-สังคมที่สามารถอ้างไปถึงความมั่นคง ดังที่ตำราฉบับพิเศษได้แจกแจงและคาดการณ์ไว้ในหลายประเด็น โดยเฉพาะการสร้างคามเกลียดชัง การสนับสนุนกลุ่มต่อต้านรัฐ ความไม่จริงใจในการแก้ปัญหา และการก่อปัญหาสร้างผลกระทบทางชายแดน เป็นต้น ตัวบทภัยโยคะยาจึงอาจถือเป็น “อาวุธมวลชน” ที่ฝ่ายรัฐพม่าได้สร้างขึ้นเพื่อค้ำยันความชอบธรรมทางการเมืองให้แก่กองทัพพม่า หรือเพื่ออำพรางอำนาจนำของกองทัพ⁶¹ ดังนั้น การศึกษาตัวบทภัยโยคะยาจึงไม่ควรมองแค่ความน่าเชื่อถือหรือมุงจะทะเลาะกับเนื้อหาของตัวบท แต่จำเป็นต้องอาศัยมุมมองใหม่ที่หลุดพ้นจากมายาคติชาตินิยมของไทยเช่นกัน ทั้งนี้เพื่อสลายความไขว้เขวระหว่าง

⁵⁹ อ้างสำนวนของ ชีระ นุชเปียน 2547 : หน้า 52

⁶⁰ อ้างสำนวนของ ชีระ นุชเปียน, 2551 หน้า 204

⁶¹ นอกเหนือจากตัวบทภัยโยคะยา ตัวบทว่าด้วยภัยต่างชาติที่เกิดขึ้นในสมัยรัฐบาลทหารชุดปัจจุบัน ได้แก่ ตัวบทจีนขาวผู้รุกราน ตัวบทมหาอำนาจอเมริกา ตัวบทของซานซุจี้หุ่นเชิดของตะวันตก ตัวบทภัยคอมมิวนิสต์ที่ไม่ตายลงง่าย และตัวบทผู้ก่อการร้ายสมุนต่างชาติ เป็นต้น

ข้อเท็จจริงกับจินตนาการ และพลิกมิตการรับรู้และความเข้าใจต่อประเทศเพื่อนบ้านให้ไปสู่จุดเน้นใหม่ที่มีอคติน้อยที่สุด

ในแง่ข้อคิด ตัวบท “ภัยโยดะยา” นั้นมีเป้าหมายโดยตรงเพื่อสร้างตัวตนของรัฐไทยให้เป็น “ภัยใหม่” ของพม่า โดยกล่าวหาไทยว่ายังลุ่มหลงในลัทธิมหาโยดะยา และอ้างว่าในอดีตไทยเคยรุกรานพม่าทางดินแดน พอถึงปัจจุบันก็หวังครอบงำความมั่งคั่งและคุกคามความสงบของพม่า อีกทั้งตัวบทยังกล่าวอีกว่าไทยถือพม่าเป็น “ศัตรู” มาตลอด พอในช่วงสงครามเย็น ไทยมองพม่าว่าเอนเอียงไปทาง “คอมฯ” แต่ครั้นสิ้นสงครามเย็น พม่ากลับถูกไทยมองว่าเป็น “ตลาด” หากมองในมุขกลับ นับว่าตัวบทช่วยชี้ว่าภาพลักษณ์ของพม่าในสายตาไทยนั้นมีได้หนึ่ง แต่แปรเปลี่ยนไปตามเหตุปัจจัยภายนอก นับจากปัญหาเรื่องเสียดินแดนในยุคล่าอาณานิคม มาสู่ภัยลัทธิการเมืองขวา-ซ้ายในยุคสงครามเย็น จนไทยได้ปรับตัวตามกระแสโลกาภิวัตน์เมื่อโลกสังคมนิยมตายเกือบสนิท หากว่าไปแล้ว พม่าในสายตาไทยก็น่าจะดูดีขึ้น เพราะได้เปลี่ยนจากภาพศัตรูใกล้ตัวในอดีต แล้วห่างเหินไปบ้าง จนที่สุดก็หันมาเป็นมิตรอย่างใกล้ชิดในสมาคมอาเซียน ส่วนสายตาของไทยซึ่งแปรไปตามกระแสโลกเช่นนี้ ก็มีได้ใช้จ้องมองจำเพาะกับพม่าเท่านั้น แต่ยังเพ่งมองไปยังประเทศเพื่อนบ้านอย่างลาวและกัมพูชาอีกด้วย พม่าจึงน่าจะพอเข้าใจได้ว่ารัฐไทยก็รู้สึกไม่มั่นคงปลอดภัยและจำต้องปรับตัวไปตามกระแสโลกเช่นกัน

อนึ่ง ตัวบทนี้แม้ถูกใช้เพียงเวลาอันสั้น แต่ก็ปลุกมายาภาพภัยต่างชาติให้คงอยู่ โดยมีโยดะยาเป็นแม่แบบให้ จึงถือว่าตัวบทนี้มีประโยชน์ต่อการกำกับท่าทีของประเทศไทยต่อพม่า เพราะทราบแล้วว่าพม่าจ้องมองไทยด้วยสายตาหวั่นระแวง ถึงขนาดสร้างรัฐไทยให้เป็น “รัฐเกร” ที่เป็นภัยต่อ “เอกภาพ” ของพม่า กระนั้นในน้ำเสียงขุ่นเคือง ตัวบทยังอ้างว่าพม่าได้ทำดีที่สุดแล้ว เพื่อมิให้เป็นปัญหาเรื้อรังกับไทย จึงถือว่าทวิลักษณ์ขัดแย้งของพม่าที่เผยความกล้าเผชิญอย่างบรรพชน แต่ก็มีคามอดกลั้นอย่างชาวพุทธนั้น อาจช่วยให้รัฐไทยอุ่นใจได้บ้างว่าพม่าก็ปรารถนาในสัมพันธภาพอันดีกับรัฐไทยเสมอมา อย่างไรก็ตาม ความไม่มั่นคงภายในของพม่ายังเป็นปัจจัยเอื้อให้มีการปลุกกระแสชาตินิยม ดังนั้น การที่จะหาหนทางให้พม่าละความระแวงต่อไทยนั้นจึงยากจะกำหนดได้ แต่ยิ่งดีที่ตัวบทได้สื่อให้ทราบว่ารัฐพม่านั้นยังมีภูมิธรรมพอจะอดกลั้นต่อภัยภายนอกได้อยู่

บรรณานุกรม

แบบเรียนและเอกสารภาษาพม่า

- จ่อถิงนอระถา. เพื่อนบ้านที่ต้องระวังอยู่เสมอ. โรงพิมพ์มิตรดี, ย่างกุ้ง. 2002.
- แกลงข่าว, แผนก. ประมวลข่าวคำชี้แจงปัญหาชายแดนโยดะยา-เมียนมา. 2002.
- (นิรนาม). ประวัติศาสตร์ความสัมพันธ์เมียนมา-อเมริกา. โรงพิมพ์ตานไทกัรตนา, ย่างกุ้ง. 2007.
- ศึกษาธิการ, กระทรวงพม่า. พจนานุกรมเมียนมา. คณะราชบัณฑิตเมียนมา, ย่างกุ้ง. 1991.
- _____. ประวัติศาสตร์โลก. ย่างกุ้ง. 2001.
- _____. ประวัติศาสตร์เมียนมา. ย่างกุ้ง. 2001.
- _____. สังคมศึกษา. ย่างกุ้ง. 2001.
- _____. อ่านภาษาเมียนมา. ย่างกุ้ง. 2001.
- _____. ความสัมพันธ์เมียนมา-โยดะยา. ย่างกุ้ง. 2001.

หนังสือและบทความ

- Barker, Chris. The SAGE Dictionary of Cultural Studies. SAGE Publication, London. 2004.
- Martin, Bronwen and Felizitas Ringham. Key Terms in Semiotics. Continuum. 2006.
- Saussure, de Ferdinand. Course in General Linguistics. Great Britain. 1974.
- Shwe Lu Maung. Burma Nationalism and Ideology. The University Press, Dhaka. 1989.
- กองบรรณาธิการ. ประวัติศาสตร์ติดตอน : บทสำรวจทัศนะ/องค์ความรู้ของไทยต่อเพื่อนบ้าน.
ฟ้าเดียวกัน ปีที่ 1 ฉบับที่ 2 เดือนเมษายน-มิถุนายน 2546.
- กาญจนา แก้วเทพ และสมสุข หินวิมาน. สยารแห่งนักคิดทฤษฎีเศรษฐศาสตร์การเมืองกับสื่อสาร
ศึกษา. ห้างหุ้นส่วนจำกัดภาพพิมพ์, กรุงเทพฯ. 2551.
- ไชยรัตน์ เจริญสินโอฬาร. ภาษากับการเมือง/ความเป็นการเมือง. โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์,
กรุงเทพฯ. 2551.
- ธีระ นุชเปี่ยม. ประวัติศาสตร์ชาติ ประชาชน. จัดตั้งสนิยาจารย์ (วินัย พงศ์ศรีเพียร บรรณาธิการ).
คณะกรรมการชำระประวัติศาสตร์ไทย กระทรวงวัฒนธรรม. 2547.
- _____. ประวัติศาสตร์และความเป็นชาติ (อีกครั้ง). วารสารสมาคมประวัติศาสตร์ฯ ฉบับที่ 30.
2551.
- นพพร ประชากุล. โรลิ่งด์ บาร์ตส์ กับสัญศาสตร์วรรณกรรม, มายาคติ. โครงการจัดพิมพ์คบไฟ,
กรุงเทพฯ. 2547.
- นายต่อ (แปล). มหาราชวงศ์พงษาวดารพม่า. สำนักพิมพ์มติชน, กรุงเทพฯ. 2545.
- นิ นิ เมียนต์ (ฉลอง สุนทรวาณิชย์ แปล). พม่ากับการต่อต้านจักรวรรดินิยมอังกฤษ ค.ศ. 1885-
1895. มูลนิธิโครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์. 2543.

ราชบัณฑิตยสถาน. การเรียกชื่อประเทศพม่าเป็นภาษาไทย. **จดหมายข่าวราชบัณฑิตยสถาน** ปีที่ 1 ฉบับที่ 6 มิถุนายน, 2532.

วินัย พงศ์ศรีเพียร. *ภาคใต้ในบริบทประวัติศาสตร์ไทย*. **สรรพสาระ ประวัติศาสตร์-มนุษยศาสตร์**. ห้างหุ้นส่วนจำกัดสามลดา, กรุงเทพฯ. 2550.

วิรัช นิยมธรรม. *แบบเรียนสังคมศึกษาของรัฐบาลพม่าที่ว่าด้วย “โยดะยา”*. **สารรัฐจักพม่า** ฉบับ 15 , มหาวิทยาลัยนเรศวร, พิษณุโลก. 2544.

_____. *โยดะยานั้นหรือคือผู้แพ้ หากจะคิดแย้งพม่าด้วยมุมมองทางภาษา*. **สารรัฐจักพม่า** ฉบับ 17 , มหาวิทยาลัยนเรศวร, พิษณุโลก. 2545.

_____. *สกาท้องชา : ศรีธนชัยฉบับพม่ากับสหายร้อยเล่มในมุมมองทางสังคมวัฒนธรรม*. **สารรัฐจักพม่า** ฉบับ 23 , มหาวิทยาลัยนเรศวร, พิษณุโลก. 2549.

_____. *คิดแบบพม่า ว่าด้วยชาติและวีรบุรุษในตำราเรียน*. สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยมหาสารคาม, มหาสารคาม. 2551.

ศุกลรัตน์ ธาราคักดี (แปล). *บันทึกกรายวันเกี่ยวกับความเป็นอยู่ในกรุงสยาม. รวมเรื่องแปลหนังสือและเอกสารทางประวัติศาสตร์ ชุดที่ 1*, กรมศิลปากร. 2532.

สมบัติ จันทรวงศ์. **พูดไปสองไพเบี้ย : ทำความเข้าใจกับสิ่งที่นักการเมืองไทยไม่พูด**. โครงการจัดพิมพ์คบไฟ, กรุงเทพฯ. 2549.

สันต์ ท. โกมลบุตร (แปล). **จดหมายเหตุ ลา ลูแบร์ ราชอาณาจักรสยาม**. สำนักพิมพ์ศรีปัญญา, นนทบุรี. 2548.

สุนทร ชุตินทรานนท์ และคณะ. *รายงานการวิจัยฉบับสมบูรณ์ โครงการอุษาคเนย์ในการรับรู้และความเข้าใจของสังคมไทยร่วมสมัย*. สนับสนุนโดยสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย. 2549.

สุรียา สุไลมาน. *ลักษณะต่อต้านจักรวรรดินิยมในเรื่องแต่งของจอร์จ ออร์เวลล์, วารสารวิชาการ คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ ปีที่ 2 ฉบับที่ 2*, 2549.

หม่อง ทินอ่อง (เพ็ชรี สุมิตร แปล). **ประวัติศาสตร์พม่า**. ไทยวัฒนาพานิช, กรุงเทพฯ. 2519.

อุ๋ทอง ประศาสน์วินิจชัย (แปล). *การครอบงำและความหวาดกลัวในสังคมไทย. คณะบุคคลบ้านเรียน น้ำริน, นครปฐม*. 2551. (แปลจาก Limits of Ideological Domination and Formation of Social Consciousness โดย Andrew Turton)

เว็บไซต์

<http://www.prachataiwebboard.com/>

<http://www.phrathai.net/>

<http://en.wikipedia.org/>

<http://www.science.uva.nl/~seop/entries/arendt/>

ความสัมพันธ์ไทย – พม่า ในมุมมองของรัฐบาลพม่า

พรพิมล ตรีโชติ

สถาบันเอเชียศึกษา จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ความนำ

ประเทศเพื่อนบ้านที่มีความสำคัญต่อไทยเป็นอันดับต้นๆ ในขณะนี้ น่าจะเห็นไม่พ้นประเทศพม่า ทั้งนี้เพราะความที่มีพรมแดนติดต่อกันถึง 2401 กิโลเมตร ดังนั้นไม่ว่าพม่าจะขยับตัวอย่างไร ย่อมมีผลกระทบต่อประเทศไทยไม่มากก็น้อย ในเวลาเดียวกันหากไทยจะมีการขยับตัวบ้างผลกระทบต่อพม่าย่อมต้องมีเช่นเดียวกัน ดังนั้นการดำเนินนโยบายต่างประเทศของไทยที่มีต่อพม่าจึงจำเป็นต้องมีความละเอียดอ่อนอย่างสูง ทั้งนี้เพื่อหลีกเลี่ยงความเข้าใจผิดซึ่งกันและกัน อันจะก่อให้เกิดความหวาดระแวง และนำไปสู่ความรุนแรงได้

การดำเนินนโยบายต่างประเทศของไทยต่อพม่านั้นตั้งแต่พม่าได้รับเอกราชจากอังกฤษในปี ค.ศ. 1948 ค่อนข้างจะเป็นนโยบายที่เป็นทางการ แม้ไทยจะไม่มีความสัมพันธ์ที่แน่นแฟ้นกับพม่า แต่ไทยก็รักษาความสัมพันธ์อันดีกับพม่าเสมอมา ซึ่งพม่าเองก็ตอบสนองไมตรีจิตของไทยเป็นอย่างดี ยกเว้นในช่วงที่พม่าก้าวเข้าสู่ยุคสังคมนิยมวิถีพม่า (ค.ศ. 1962 - 1988) ที่พม่าค่อนข้างจะเก็บเนื้อเก็บตัวจากเวทีต่างประเทศ ทำให้ความสัมพันธ์เหินห่างไปบ้าง แต่ก็ยังคงรักษาความสัมพันธ์อันดีต่อกันไว้ได้ จวบจนถึงยุค ค.ศ. 1988 ซึ่งพม่ามีการเปลี่ยนแปลงทางการเมืองที่สำคัญอีกครั้ง ทำให้ชื่อเสียงของรัฐบาลพม่าชุดใหม่ในสังคมโลกมัวหมองไปบ้าง หากแต่ไทยก็ยังคงรักษาความสัมพันธ์อันดีต่อพม่าไว้ได้

อย่างไรก็ตามนับได้ว่าความสัมพันธ์ไทย – พม่า นับตั้งแต่ปี ค.ศ. 1988 จวบจนถึงปัจจุบันเป็นความสัมพันธ์ที่มีปฏิสัมพันธ์ต่อกันมากยิ่งขึ้นหลังจากพม่ายกเลิกนโยบาย “สังคมนิยมวิถีพม่า” ในปี ค.ศ. 1988 การเปลี่ยนแปลงทางการเมือง เศรษฐกิจและสังคมภายในพม่านั้นนับตั้งแต่ ค.ศ. 1988 เป็นต้นมาส่งผลกระทบต่อไทยไม่มากก็น้อย โดยเฉพาะบริเวณชายแดนไทย – พม่า ไม่ว่าจะเป็นเรื่องของการหลั่งไหลเข้ามาของกลุ่มชาติพันธุ์ชนกลุ่มน้อยซึ่งหลบหนีการปราบปรามของทหารพม่า หรือการเข้ามาของนักศึกษาและนักการเมืองพม่าที่ลี้ภัยทางการเมืองเข้ามาในไทย และอาศัยไทยเป็นเวทีต่อต้านรัฐบาลพม่า ประเด็นทางการเมืองภายในของพม่าที่มีผลกระทบเข้ามาในไทยก่อให้เกิดความเข้าใจผิดระหว่างรัฐบาลทั้งสองได้ง่าย ปฏิสัมพันธ์ของไทยและพม่าจึงมักจะวนเวียนอยู่กับประเด็นเหล่านี้ซึ่งพม่าถือว่าเป็นปัญหาความมั่นคงที่สำคัญของพม่า โดยเฉพาะสำหรับรัฐบาลใหม่ของพม่าที่มาพร้อมกับการเปลี่ยนแปลงทางการเมืองในปี ค.ศ. 1988 เนื่องจากผู้นำรัฐบาลชุดใหม่มีภูมิหลังมาจากการต่อสู้กับกองกำลังกลุ่มชาติพันธุ์ชนกลุ่มน้อย ต่างกับผู้นำในช่วงทศวรรษที่ 1960, 1970 และ 1980 ที่เติบโตและมีประสบการณ์กับการต่อสู้กับทหารอังกฤษและญี่ปุ่นเพื่อกอบกู้เอกราช ในขณะที่ผู้นำชุดใหม่มีภารกิจในการสร้าง “เอกภาพ” ของประเทศ อันเนื่องมาจากความขัดแย้งระหว่างรัฐบาลพม่าและกองกำลังกลุ่มชาติพันธุ์ชนกลุ่มน้อย

ความสัมพันธ์ไทย-พม่า นับตั้งแต่ปี ค.ศ. 1988 เป็นต้นมา ซึ่งมีประเด็นที่เกี่ยวข้องไปถึงการปราบปรามกองกำลังกลุ่มชาติพันธุ์ชนกลุ่มน้อยของพม่าตามบริเวณพรมแดนและมีผลกระทบเข้ามาในไทย ประเด็นนี้เกี่ยวข้องไปถึงความไม่ชัดเจนของเส้นเขตแดนที่ยังไม่ได้รับการปักปันเขตแดนอย่างเป็นทางการนับตั้งแต่พม่าได้รับเอกราชจากอังกฤษในปี ค.ศ. 1948 ก่อให้เกิดการล่งล้ำดินแดนของกันและกันโดยไม่ตั้งใจ ประเด็นต่างๆ เหล่านี้ล้วนเป็นปมปัญหาที่เกิดขึ้นตลอดเวลาซึ่งทำให้ความสัมพันธ์ไทย – พม่า ค่อนข้างจะสั่นคลอนและบานปลายไปสู่ความขัดแย้งที่ค่อนข้างจะรุนแรงหลายครั้งหลายครา

นอกจากนั้นนโยบายของไทยที่มีต่อพม่าก็ค่อนข้างที่จะเปลี่ยนแปลงไปตามรัฐบาลที่เข้ามาบริหารประเทศ ก่อให้เกิดความหวาดระแวงแก่รัฐบาลพม่าเช่นกัน โดยที่ไทยเริ่มใช้นโยบาย Constructive Engagement กับพม่าในปี ค.ศ. 1988 แต่พม่าถึงปี ค.ศ. 1994 ก็มีการนำเสนอนโยบาย Flexible Engagement และท้ายที่สุดมาประนีประนอมอยู่ที่ Enhanced Interaction แต่ละนโยบายมีความแตกต่างกันในเนื้อหาสาระ หากแต่พม่าดูเหมือนจะพอใจกับ Constructive Engagement ในขณะที่รัฐบาลชวน 2 มองว่า Enhanced Interaction น่าจะสมเหตุสมผลกว่า หากแต่พม่าแย้งว่าทั้ง Flexible Engagement และ Enhanced Interaction มีท่าทีที่ไทยจะเข้าไปแทรกแซงกิจการภายในประเทศพม่าไม่มากนักน้อย

ประเด็นที่น่าศึกษาอยู่ที่บริบททางการเมืองในพม่า และในประเทศมีส่วนสัมพันธ์อย่างยิ่งกับคุณลักษณะของความสัมพันธ์ไทย – พม่า ดังนั้นจึงกล่าวได้ว่าระดับความเข้มข้นและรูปแบบของการดำเนินนโยบายต่างประเทศของทั้งไทยและพม่าที่มีต่อกันนั้นต่างได้รับอิทธิพลของบริบททางการเมืองไม่มากนักน้อย นอกจากนั้นยังมีปัจจัยเสริมอีกหลายประการที่เข้ามาเป็นตัวช่วยในการกำหนดรูปแบบความสัมพันธ์ อาทิ ทศนคติของผู้นำรัฐบาลที่มีผลต่อการกำหนดนโยบายของแต่ละรัฐบาล โดยเฉพาะในส่วนของไทยที่มีการเปลี่ยนแปลงก็ส่งผลกระทบต่อนโยบายการต่างประเทศของไทยที่มีต่อพม่า ในขณะที่รัฐบาลพม่ามีรัฐบาลเดียว การเปลี่ยนผู้นำมีน้อยครั้งมากเมื่อเทียบกับไทย ดังนั้นนโยบายต่างประเทศของพม่าจึงค่อนข้างชัดเจนและมีความต่อเนื่อง วิวัฒนาการของการดำเนินนโยบายต่างประเทศของพม่าจึงค่อนข้างมั่นคง ในขณะที่นโยบายต่างประเทศของไทยต่อพม่าเปลี่ยนแปลงตลอดเวลา ทำให้รัฐบาลพม่าตั้งข้อสังเกตว่ารัฐบาลไทยมีความจริงจังในการสานสัมพันธ์อันดีกับพมามากน้อยเพียงใด ดังนั้นจึงเป็นเรื่องไม่แปลกที่รัฐบาลพม่าจะคอยเฝ้าระวังท่าทีและรูปแบบการดำเนินนโยบายต่างประเทศของไทยต่อพม่าอย่างพิถีพิถัน เพราะพร้อมทั้งดำเนินการตอบโต้และตอบสนองท่าทีของรัฐบาลไทยอย่างทันทั่วทั้งในทุกกรณีไป และท้ายที่สุดรัฐบาลพม่าก็ได้บทสรุปว่ารัฐบาลไทยยังไม่สามารถพิสูจน์ความจริงจังที่มีต่อพม่าได้เต็มร้อยเมื่อเทียบกับนโยบายต่างประเทศของจีนและอินเดียเพื่อนบ้านอีก 2 ประเทศที่มีความใกล้ชิดกับพม่าไม่น้อยไปกว่าไทย

บทความวิจัยฉบับนี้จึงให้ความสำคัญในการศึกษาบริบททางการเมืองของพม่าและไทย การเปลี่ยนแปลงผู้นำของรัฐบาลและทศนคติของผู้นำรัฐบาลซึ่งสะท้อนออกมาในสถานการณ์การสานสัมพันธ์ การให้ความร่วมมือ ตลอดจนความขัดแย้งในรูปแบบต่างๆ เพื่อชี้ให้เห็นว่า เหตุใดรัฐบาลพม่าจึงมีท่าทีการ

ตอบโต้ที่ก้าวร้าวต่อรัฐบาลไทยทุกครั้งที่มีการตีความขัดแย้ง จนนำไปสู่การปลุกเร้ากระแสต่อต้านไทย (Anti-Thai) ในสังคมพม่าผ่านสื่อมวลชนของพม่าอย่างสม่ำเสมอ จนท้ายที่สุดนำไปสู่การพัฒนาแบบเรียนเสริมในระดับประถมและมัธยมที่ให้เยาวชนพม่าศึกษากันทั่วประเทศตั้งแต่ปี ค.ศ. 2001 เป็นต้นมา แบบเรียนเสริมที่กล่าวนี้มีสาระต่อต้านไทยอย่างเห็นได้ชัด ดังนั้นจึงเป็นเรื่องที่รัฐไทยควรให้ความสนใจว่าแบบเรียนชุดนี้จะส่งผลกระทบต่อความสัมพันธ์ไทย – พม่า ในระยะยาวอย่างไร

1. การเปลี่ยนแปลงทางการเมืองภายในพม่า

1.1 บริบทการเมืองในปี 1988

ปี ค.ศ. 1988 ถือได้ว่าเป็นการเปลี่ยนแปลงครั้งสำคัญของผู้บริหารประเทศชุดใหม่ โดยเริ่มจากวันที่ 23 กรกฎาคม ค.ศ. 1988 นายพล เนวิน ประกาศลาออกจากการเป็นประธานพรรค “โครงการสังคมนิยมวิถิพม่า (The Burmese Socialist Party Program -BSPP)” พร้อมกันนั้นก็ได้ยกเลิกระบบการเมืองแบบพรรคเดียว หลังจากนั้น เส่ง ลวินเข้ารับตำแหน่งประธานพรรค BSPP และประธานาธิบดีแทน นายพล เนวิน ก่อนที่จะลาออกในวันที่ 12 สิงหาคม ค.ศ. 1988

ช่วงเวลาดังกล่าวนี้อเองเป็นช่วงที่การเมืองภายในประเทศอยู่ในภาวะระส่ำระสาย อันเป็นสถานการณ์ที่สืบเนื่องมาตั้งแต่วันที่ 5 กันยายน ค.ศ. 1987 ซึ่งรัฐบาลได้ประกาศยกเลิกธนบัตร ฉบับใบละ 25, 35 และ 75 จั๊ต ซึ่งทำให้ประชาชนทั่วประเทศไม่พอใจรัฐบาลเป็นอย่างมาก เพราะการยกเลิกธนบัตรทั้ง 3 อัตรานี้ เป็นธนบัตรที่มีประชาชนถือครองค่อนข้างมาก การยกเลิกจึงทำให้ประชาชนสูญเสียเงินในครอบครองเป็นจำนวนมาก อีกทั้งรัฐบาลไม่มีมาตรการในการชดเชยให้กับประชาชนอีกด้วย สถานการณ์ในปี ค.ศ. 1987 จึงถือเป็นทุนเดิมที่จุดประกายให้ประชาชนออกมาร่วมเดินประท้วงรัฐบาลร่วมกับนักศึกษาในเดือน มีนาคม ค.ศ. 1988

นายพล เส่ง ลวิน ซึ่งเข้ามารับตำแหน่งแทน นายพล เนวิน ในช่วงความวุ่นวายทางการเมืองในต้นปี ค.ศ. 1988 นั้นถือได้ว่าเป็นบุคคลที่ประชาชนโดยเฉพาะนักศึกษาพม่าเกลียดชัง เนื่องจากเขาเคยมีประวัติสั่งทหารปราบปรามนักศึกษามาก่อนในปี ค.ศ. 1962 เมื่อนักศึกษาประท้วงการยึดอำนาจของ นายพล เนวิน การกลับมาใช้อำนาจอีกครั้งของ เส่ง ลวิน ภายใต้การสนับสนุนของนายพล เนวิน จึงทำให้นักศึกษาไม่พอใจเป็นอย่างมาก และ เส่ง ลวิน ก็ไม่ได้ทำให้นักศึกษาผิดหวังแต่อย่างใด เพราะเขาประกาศให้กฏอัยการศึกในวันที่ 3 สิงหาคม ค.ศ. 1988 ซึ่งเป็นช่วงที่ทั้งนักศึกษาและประชาชนต่างร่วมกันเดินขบวนประท้วงรัฐบาลทั่วประเทศ การประกาศกฏอัยการศึกของ เส่ง ลวิน เร่งเร้าให้ประชาชนในนครย่างกุ้งออกมารวมตัวกันหนาแน่นมากยิ่งขึ้น พร้อมกับประกาศวัน “ดีเดย์” เรียกร้องให้ประชาชนต่อต้านรัฐบาลโดยพร้อมเพรียงกันทั่วประเทศ ซึ่งผลปรากฏว่าประชาชนพม่าต่างร่วมมือกันออกมาร่วมประท้วงรัฐบาลกันเต็มถนนในทุกหัวเมือง¹ เส่ง ลวิน สั่งให้ทหารปราบปรามประชาชนที่อย่างกั้โดยทันที ทำให้

¹ เกียรติชัย พงศ์พานิชย์, พม่าผ่าเมือง (กรุงเทพฯ : มติชน, 2536), หน้า228.

ประชาชนต่างลุกฮือขึ้นมาประท้วงรัฐบาลอย่างหนาแน่นกันยิ่งขึ้น จนกระทั่ง เสง ลวิน ต้องประกาศลาออกจากตำแหน่งในวันที่ 12 สิงหาคม ค.ศ. 1988 พร้อมกับการก้าวขึ้นมาของ ดร.หม่อง หม่อง นักกฎหมายผู้ใกล้ชิดกับนายพล เนวิน ขึ้นมาดำรงตำแหน่งประธานาธิบดีแทน เสง ลวิน

แม้ว่าท่าทีของ ดร. หม่อง หม่อง จะประนีประนอมกับฝ่ายประชาชนมากกว่า เสง ลวิน แต่การเปลี่ยนแปลงนี้ก็สายเกินไปเสียแล้ว เพราะอารมณ์ของประชาชนได้ปะทุเกินขีดที่จะประนีประนอมอีกต่อไป แม้ว่า ดร. หม่อง หม่อง จะแต่งตั้งคณะกรรมการขึ้นมาเพื่อสำรวจความต้องการของประชาชนว่ามีความต้องการวิถีทางการเมืองและเศรษฐกิจของประเทศไปในทิศทางใดก็ตาม หากแต่การประท้วงของประชาชนก็ยังคงดำรงอย่างต่อเนื่องต่อไป พันธะกิจหนึ่งของคณะกรรมการชุดนี้ คือ การเดินสายไปพบปะกับประชาชนทั่วประเทศ เพื่อสำรวจความคิดเห็นของประชาชน และหลังจากการดำเนินการแต่งตั้งได้ 3 วัน คณะกรรมการชุดนี้ก็ประกาศเรื่องการจัดระบบการเมืองของพม่าเสียใหม่ โดยให้มีการยกเลิกระบบพรรคการเมืองพรรคเดียว และให้มีการตั้งพรรคการเมืองหลายพรรคขึ้นแทนที่ แต่เนื่องจากคณะกรรมการชุดนี้ไม่ได้ระบุชัดเจนในเรื่องที่จะให้มีการจัดการเลือกตั้งขึ้นอย่างชัดเจน ประชาชนและนักศึกษาจึงเรียกร้องให้พรรคโครงการสังคมนิยมวิถีพม่า (The Burmese Socialist Program Party) BSPP ระบุให้ชัดเจนถึงอำนาจในการตัดสินใจที่จะไม่ตกอยู่ภายใต้การบงการของพรรคที่นายพล เนวิน ควบคุมกำกับอยู่

2

ข้อเรียกร้องนี้ได้รับการขานรับจากประชาชนทุกภาคส่วน แม้แต่กลุ่มสหภาพนิสิตของพม่าก็ให้การสนับสนุน การเพิ่มจำนวนของประชาชนในทุกอาชีพที่เข้าร่วมการประท้วงรัฐบาลขยายใหญ่ออกไปอย่างมาก ข้าราชการฝ่ายพลเรือนก็ได้ออกมาร่วมเดินขบวนอย่างไม่กลัวเกรงอำนาจรัฐอีกต่อไป เกียรติชัย พงศ์พานิชย์ ระบุว่า ข้าราชการเหล่านี้ได้ “ยกป้าย กรม กอง ของตัวเอง” ออก ในทางเดียวกัน แพทย์ พยาบาล พนักงานห้างร้าน นักเขียน นักดนตรี รวมทั้งนายทหารนอกราชการต่างพากันออกมาร่วมเดินประท้วงกลางถนนใจกลางนครย่างกุ้ง โดยไม่กลัวเกรงอำนาจรัฐ ส่งผลให้รัฐต้องประกาศยกเลิกกฎอัยการศึก ในวันที่ 24 สิงหาคม ค.ศ. 1988 อันเป็นวันที่ประชาชนออกมาเดินขบวนมากที่สุด

พรรค BSPP ได้ประกาศให้มีการประชุมคองเกรสของพรรคขึ้นในวันที่ 12 กันยายน ค.ศ. 1988 เพื่อให้ที่ประชุม ตัดสินใจว่าจะให้มีการลงประชามติเพื่อเลือกระหว่างการมีระบบพรรคการเมืองเดียวหรือการมีพรรคการเมืองแบบหลายพรรค³ หากแต่ประชาชนไม่สนใจในประเด็นนี้อีกต่อไปแล้ว ในทางกลับกัน ประชาชนได้เรียกร้องให้มีการเลือกตั้งขึ้น และให้มีการจัดตั้งรัฐบาลชั่วคราวขึ้นมาควบคุมดูแลการเลือกตั้งให้เป็นไปโดยยุติธรรมและยุบเลิกพรรคการเมืองโครงการสังคมนิยมโดยทันที

10 กันยายน ค.ศ. 1988 พรรค BSPP ได้จัดประชุมคองเกรสขึ้นเพื่อลงมติเพื่อกำหนดทิศทางทางการเมือง ที่ประชุมลงมติให้ใช้ระบบพรรคการเมืองหลายพรรคแทนพรรคเดียว ให้มีการจัดการเลือกตั้งโดยแต่งตั้งคณะกรรมการที่เป็นพลเรือนขึ้นมาควบคุมดูแลให้การเลือกตั้งให้เป็นไปอย่างเรียบร้อย การจัดการ

² เฟิ่งอ้วง, หน้า 229.

³ เฟิ่งอ้วง, หน้า 231.

ประชุมที่จัดขึ้นเร็วขึ้นกว่าที่กำหนดไว้ 2 วัน (12 กันยายน ค.ศ. 1988) ทั้งนี้เพราะ อนุ อติตนาयरรัฐมนตรีของพม่าก่อนถูกรัฐประหารเมื่อเดือนมีนาคม ค.ศ. 1962 ได้ประกาศจัดตั้งรัฐบาลขึ้นมาอีกชุดหนึ่ง เมื่อวันที่ 9 กันยายน ค.ศ. 1988 โดยมี อนุ เป็นนายกรัฐมนตรีและคณะรัฐมนตรีอีก 29 คน พร้อมกันนั้นได้ออกหนังสือไปยังสถานทูตต่างๆ พร้อมทั้งประกาศว่าจะดำเนินการให้มีการเลือกตั้งภายใน 1 เดือน สถานการณ์ในช่วงนี้จึงถือว่าสับสนวุ่นวายเป็นที่สุด พม่าตกอยู่ในสภาพวุ่นวาย รัฐบาลภายใต้การนำของพรรค BSPP ล่มสลายและไม่สามารถบริหารประเทศได้เลย นับตั้งแต่ช่วงที่ประชาชนออกมาเดินขบวน คือประมาณเดือน กรกฎาคม – กันยายน ค.ศ. 1988

“สหพันธ์สหภาพนักศึกษาทั้งหมด” เป็นหัวหอกในการนำขบวนประท้วง ร่วมกับกลุ่มพระสงฆ์ซึ่งสามารถรวมกลุ่มกันได้ถึง 150,000 รูป นักศึกษาใช้วัดเป็นที่ ชุมนุมผู้คนต่อสู้กับตำรวจในท้องที่ ทั้งฝ่ายทหารและตำรวจดูเหมือนจะกลัวประชาชน โดยเฉพาะตำรวจซึ่งถูกส่งมารับมือได้ถูกประชาชนทำร้าย สังหาร และมีการตัดคอ ออกมาเสียบประจานตามถนน หน่วยงานราชการ สถานที่ทำงานเอกชน และห้างร้าน ร้านค้าถูกทำลายและเข้าไปขนย้ายทรัพย์สิน บ้างก็ถูกทำลายเสียหาย ทหาร ตำรวจปราศจากซึ่งอำนาจใดๆ ในการควบคุมประชาชน ตำรวจไม่กล้าแต่งเครื่องแบบเพราะกลัวถูกรุมประชาทัณฑ์ ในท่ามกลางความวุ่นวายนั้น พรรค BSPP และรัฐบาลไม่สามารถควบคุมสถานการณ์ทางการเมืองไว้ได้เลย ดังนั้นถึงแม้ว่า ดร.หม่อง หม่อง ประธานพรรค BSPP และประธานาธิบดีจะมีได้ประกาศยกเลิกพรรค หากแต่ในทางปฏิบัติแล้วก็แทบไม่หลงเหลืออำนาจการบริหารแต่อย่างใด

สถานการณ์ความสับสนวุ่นวายที่ทำท่าจะบานปลายออกไปใหญ่โตนี้ได้เปิดช่องให้คณะนายทหารนำโดย พลเอก ซอ หม่อง ลุกขึ้นมายึดอำนาจจากรัฐบาลของ ดร. หม่อง หม่อง ในวันที่ 18 กันยายน ค.ศ. 1988 และประกาศตนเป็นรัฐบาลชุดใหม่ เรียกตัวเองว่า “สภาฟื้นฟูภาวะเบียบแห่งรัฐ” (SLORC) พร้อมทั้งออกแถลงการณ์ฉบับที่ 1/1988 ระบุถึงเหตุผลและความจำเป็นของการยึดอำนาจในครั้งนี้⁴ และหลังจากนั้นไม่นานก็มีการเคลื่อนทหารจากภายนอกเข้ามาปฏิบัติการในเขตอย่างกว้าง ทั้งนี้การเคลื่อนทหารเข้ามาในเขตเมืองอย่างกว้างนั้นได้ดำเนินการมาตั้งแต่วันที่ 14 กันยายน ค.ศ. 1988 หรือ 4 วันก่อนการประกาศยึดอำนาจ โดยได้ทำการบุกยึดสถานที่ทำการของฝ่ายประชาชน ล้อมจับผู้นำประท้วงไป 200 คน สัญญาณบ่งบอกว่าทหารสามารถกลับมาเป็นฝ่ายควบคุมสถานการณ์ได้อีกครั้ง และหลังจากนั้นทหารก็ใช้นโยบายปราบปรามประชาชนอย่างเต็มรูปแบบ นโยบาย “Shoot to kill” นั่นคือการกระดกระสุนใส่ฝูงชน เพื่อสังหารชีวิตมิใช่เพียงแค่อ้างขึ้นฟ้าเพื่อขู่ให้หวาดกลัว การสังหารโหดติดต่อกัน 3 วัน หลังจากการยึดอำนาจโดย SLORC ได้สั่งการให้ทหารเร่งปราบปรามประชาชนอย่างหนักหน่วงและรุนแรง มีการยิงกระดเข้าฝูงชนที่ชุมนุมประท้วงหน้าสถานทูตอเมริกาจำนวนกว่า 1000 คน ทำให้มีผู้คนล้มตายกันมากมาย ปราบฏาการณ์ “เอาจริง” ของทหารทำให้ประชาชนค่อยๆ หลบซ่อนอยู่ในบ้าน บางส่วนที่เป็นกลุ่มผู้นำต่างทยอยกันหนีภัยออกนอกประเทศ และหลังจากนั้นไม่นานประเทศก็กลับเข้าสู่ความสงบอีกครั้ง โดยมีทหาร

⁴ เฟื่องอ้าง, หน้า 251.

คอยถือป็นควบคุมกำกับอยู่ในทุกๆ ที่ การควบคุม กวาดล้างและละเมิดสิทธิมนุษยชน เริ่มต้นอย่างเป็นทางการ ระบบตั้งแต่นั้นเป็นต้นมา

1.2 ภูมิหลังคณะปฏิวัติ 18 กันยายน 1988 : พลเอก ซอ หม่อง และคณะ

ในหนังสือ “พม่าฝ่าเมือง” เกียรติชัย พงศ์พานิช ได้อธิบายสภาพบ้านเมืองโดยเฉพาะเมืองย่างกุ้ง ในช่วงระหว่างเดือน มีนาคม – กันยายน ค.ศ. 1988 ว่าเป็นช่วงที่สับสนวุ่นวายและไร้ระเบียบ หากแต่เป็นที่น่าสงสัยว่าในช่วงเวลานั้นทหารไปอยู่ที่ไหน? และทำไมทหารจึงไม่มีปฏิกิริยาที่รุนแรงตอบโต้ฝูงชน ต้องรอจนกระทั่งเวลาล่วงเลยไปถึง 5 – 6 เดือน ทหารจึงมีปฏิกิริยาตอบโต้ คือหลังจากการตัดสินใจประกาศยึดอำนาจจาก ดร. หม่อง หม่อง ได้ไม่นาน ทหารก็เริ่มดำเนินการอย่างเด็ดขาดรุนแรงทันที คำตอบอาจอยู่ที่ว่าในช่วงนั้นรัฐบาลพลเรือนภายใต้การควบคุมดูแลของพรรค BSPP ยังคงบริหารประเทศอยู่ และคาดการณ์ว่าเหตุการณ์คงจะไม่รุนแรงเกินกว่าที่รัฐบาลจะสามารถควบคุมได้ รัฐบาลจึงไม่ได้สั่งการให้ทหารออกดำเนินการแต่อย่างใด ในทางกลับกันจากมติที่ประชุมพรรคในช่วงเดือนกันยายนกลับมามีมติที่จะล้มเลิกระบบพรรคเดียวไปสู่พรรคการเมืองหลายพรรค ซึ่งหมายความว่าอำนาจของทหารในทางการเมืองอาจจะลดน้อยถอยลง ซึ่งทำให้ทหารไม่พอใจมติของพรรคและถือโอกาสที่ทุกฝ่ายกำลังสับสนวุ่นวายเข้าจู่โจมทำการปฏิวัติยึดอำนาจก่อนที่จะมีการเปลี่ยนแปลงทางการเมืองต่อไป

คณะทหารภายใต้การนำของ นายพล ซอ หม่อง เป็นนายทหารชุดใหม่ที่ก้าวเข้ามามีอำนาจ อาจจะกล่าวได้ว่าเป็นนายทหารรุ่นที่สอง ในขณะที่นายทหารที่สังกัดพรรค BSPP เป็นนายทหารรุ่นที่หนึ่ง ซึ่งเคยต่อสู้กับญี่ปุ่นและอังกฤษในการเรียกร้องเอกราชมาก่อน นายทหารรุ่นที่หนึ่งซึ่งมีประสบการณ์การรบกับมหาอำนาจเช่น อังกฤษ ญี่ปุ่น และกองทัพก๊กมินตั๋งของจีนคณะชาติ เมื่อสงครามเหล่านี้จบลงด้วยชัยชนะของการได้มาซึ่งเอกราชของพม่าทำให้นายทหารเหล่านี้เป็นผู้นำของกองทัพพม่า ในช่วงหลังของการประกาศเอกราช นายทหารชุดนี้ต่างมีประสบการณ์รบเคียงบ่า เคียงไหล่กับนายพล เนวิน ซึ่งในช่วงแรกหลังการประกาศเอกราช ยังไม่ได้ควบคุมกองทัพพม่าอย่างเบ็ดเสร็จ ตำแหน่งผู้บัญชาการทหารบก ยังเป็นของ พลเอก สมิท ดูน นายทหารสัญญาบัตรกะเหรี่ยง จนกระทั่งมีการปฏิรูปกองทัพกันใหม่ ส่งผลให้ พลเอก สมิท ดูน ลาออกและนายพล เนวิน เข้ามารับตำแหน่งแทน และหลังจากนั้นต่อมา นายพล เนวิน ก็ได้ทำให้กองทัพพม่าเป็นกองทัพของพม่าอย่างแท้จริงนั่นคือไม่รับกลุ่มชาติพันธุ์ ชนกลุ่มน้อย เข้ามาเป็นทหารในกองทัพ

นายทหารกลุ่มที่หนึ่งนี้ยังคงเป็นกลุ่มที่มีอิทธิพลในกองทัพเรื่อยมา เมื่อนายพล เนวิน ปฏิวัติรัฐบาลพลเรือนของ อุ Nu ในวันที่ 2 มีนาคม ค.ศ. 1962 และเปลี่ยนการปกครองมาเป็นระบบสังคมนิยมวิถีพม่า และมีพรรคการเมืองพรรคเดียว คือ พรรคโครงการสังคมนิยมวิถีพม่า (The Burmese Socialist Party Program -BSPP) นายทหารเหล่านี้ก็เข้าไปมีตำแหน่งหน้าที่และบทบาทสำคัญในกองทัพและการเมืองโดยเฉพาะในระยะหลัง นายทหารระดับอาวุโสมักจะได้ดำรงตำแหน่งทางการเมืองในคณะรัฐบาล นอกจากนี้แม้เมื่อเกษียณอายุไปแล้วก็ยังคงมีตำแหน่งในรัฐบาลต่อไป

ภารกิจและประสบการณ์ของนายทหารรุ่นที่หนึ่งจึงมิได้มีความสัมพันธ์กับประเทศไทยอย่าง เป็นสำคัญ นั่นเป็นเหตุหนึ่งที่ตอบคำถามว่า ความสัมพันธ์ไทย – พม่า ในช่วงก่อน ค.ศ.1988 จึงไม่นับว่า สำคัญอะไร เท่าใดนัก ความสัมพันธ์เป็นไปอย่างเป็นทางการ ไม่สนิทแนบแน่น แต่ก็ไม่มีเหตุของความ ขัดแย้งรุนแรงเช่นกัน ทั้งนี้เป็นเพราะผู้กำหนดนโยบายต่างประเทศของพม่าในขณะนั้นไม่ให้ความสำคัญ กับประเทศไทย เท่าใดนัก นอกจากนี้ยังต้องคำนึงว่า นโยบายต่างประเทศของพม่าในระหว่างปี ค.ศ. 1962 – 1988 ยังคงยึดถือนโยบาย “ความเป็นกลาง” และโดดเดี่ยวโดยไม่ยุ่งเกี่ยวสัมพันธ์กับต่างประเทศ ดังนั้นจึงเป็นเรื่องปรกติที่ความสัมพันธ์ระหว่างไทย – พม่า ดำเนินไปอย่างราบเรียบ และไม่นับว่าสำคัญ แต่อย่างใด

อย่างไรก็ตามเหตุการณ์เมื่อวันที่ 18 กันยายน ค.ศ.1988 ถือได้ว่าเป็นการเปลี่ยนแปลงครั้งใหญ่ ในประวัติศาสตร์การเมืองการปกครองพม่าและส่งผลกระทบต่อประเทศไทยในเวลาต่อมา เหตุการณ์ นั้นก็คือการปฏิวัติของนายพล ซอ หม่อง เพื่อล้มรัฐบาลของ ดร. หม่อง หม่อง และประกาศยกเลิกพรรค โครงการสังคมนิยมวิถิพม่าและแต่งตั้งรัฐบาลชุดใหม่ภายใต้ชื่อ “สภาฟื้นฟูภาวะเบียบแห่งรัฐ” ซึ่ง ประกอบด้วยคณะกรรมการที่เป็นนายทหารทั้งหมด 19 คน (รวมทั้ง พลเอก ซอ หม่อง) ขึ้นมาเป็นคณะ ผู้บริหารประเทศต่อไป พร้อมทั้งประกาศให้บรรดาข้าราชการที่ละทิ้งหน่วยงานกลับเข้าไปทำงานกันใหม่⁵ คณะนายทหารชุดนี้ถือได้ว่าเป็นทหารรุ่นที่ 2 (Second Generation) ของกองทัพ ซึ่งมีประสบการณ์ทาง ทหารแตกต่างกับนายทหารรุ่นที่ 1 และมีความไม่พอใจในการทำงานของนายทหารที่ดำรงตำแหน่งสำคัญ ในกองทัพ และรัฐบาลจบจนถึงจังหวะเวลาที่บ้านเมืองเกิดกบฏซึ่งนายทหารรุ่นที่ 1 ก็ไม่สามารถรับมือ กับนักศึกษา ประชาชน และพระสงฆ์ ซึ่งประท้วงรัฐบาลได้ และมีท่าทีว่าจะเสียทีเพลิงพล้ำให้กับฝ่าย ประท้วง นายทหารรุ่นที่ 2 จึงลุกขึ้นมาทำการปฏิวัติ เพื่อควบคุมสถานการณ์ที่มีแนวโน้มจะบานปลาย เพราะเป็นที่ประจักษ์ชัดเจนแล้วว่ารัฐบาล BSPP ในขณะนั้นไม่สามารถควบคุมสถานการณ์ไว้ได้ ดังนั้นใน วันที่ 18 กันยายน ค.ศ. 1988 พลเอก ซอ หม่อง ผู้ดำรงตำแหน่งหัวหน้าเสนาธิการทหารบก พร้อมด้วย พล โท ตัน ฉ่วย รองเสนาธิการทหารบก และคณะนายทหารก็ประกาศยึดอำนาจจากรัฐบาล BSPP และได้ สถาปนาคณะผู้ปกครองชุดใหม่นี้ว่า “สภาฟื้นฟูภาวะเบียบแห่งรัฐ (The State Law and Order Restoration Council - SLORC)”

SLORC ได้ออกแถลงการณ์ ฉบับที่ 1/1988 โดยกล่าวถึงเหตุผลของความจำเป็นในการยึดอำนาจ ครั้งนี้ว่า⁶

1.เพื่อธำรงไว้ซึ่งกฎหมายและความเป็นระเบียบเรียบร้อย ก่อให้เกิดสันติภาพและความ สงบสุขในประเทศ

⁵ ในช่วงของความวุ่นวายภายในประเทศที่นักศึกษาประชาชนลุกขึ้นมาเดินขบวนประท้วงรัฐบาลได้มีการบุก เข้ายึดที่ทำการของรัฐบาลหลายแห่งจนข้าราชการต่างพากันหวาดกลัวที่จะเข้าไปทำงานในขณะที่หลายคนต่างพากัน มาร่วมเดินขบวนไปกับประชาชนและละทิ้งการงานชั่วคราว

⁶ เกียรติชัย พงศ์พานิชย์, อ้างแล้ว, หน้า 231.

2. เพื่อรักษาความปลอดภัยให้เกิดขึ้นและอำนาจให้การคมนาคมเป็นไปโดยสะดวก

3. สภาพพื้นฟูภาวะเบียบแห่งรัฐจะพยายามสร้างสภาพความเป็นอยู่ ในเรื่องอาหาร เสื้อผ้า เครื่องนุ่งห่ม และที่อยู่อาศัยของประชาชนให้มีสภาพดีขึ้น โดยจะให้ความช่วยเหลือแก่ภาคเอกชน และสหกรณ์ในการดำเนินการเรื่องนี้ต่อไป

หลังจากนั้นฝ่ายทหารที่ยึดอำนาจได้ประกาศห้ามประชาชนออกจากเคหะสถานตั้งแต่วันที่ 22.00 น. และมีการเคลื่อนย้ายกำลังทหารตามแหล่งต่างๆ ตลอดจนมีการยิงปืนขึ้นฟ้าเพื่อขู่ขวัญประชาชนและนักศึกษาที่ยังคงออกมาประท้วงตามท้องถนน ทหารที่เคลื่อนย้ายจากในพื้นที่ภาคต่างๆ นอกปริมณฑลอย่างกุ่ม ได้เข้ามาประจำในตัวเมืองหลวงและได้เริ่มสังหารประชาชนที่ประท้วงอย่างโหดเหี้ยม ซึ่งการปราบปรามในรูปแบบเช่นนี้เป็นไปอย่างต่อเนื่อง จนทำให้ประชาชนพากันหวาดกลัวและยุติการออกมาประท้วงรัฐบาล จนในที่สุดวิทยุของรัฐบาลก็ออกข่าวประกาศให้ทุกพื้นที่กลับสู่ภาวะสงบ และประกาศให้เจ้าหน้าที่ของรัฐกลับเข้าทำงานปกติในวันที่ 3 ตุลาคม ค.ศ. 1988

ช่วงปี ค.ศ. 1988 เป็นการแสดงให้เห็นถึงความไร้ประสิทธิภาพของพรรค BSPP และคณะรัฐบาล จนกระทั่งความวุ่นวายของสถานการณ์ประท้วงปะทุขึ้นอย่างรวดเร็ว เพราะไม่มีหน่วยงานใดหรือผู้ใดสามารถเข้ามาบริหารจัดการและแก้ไขปัญหาเหล่านั้นได้ การคุกคามของประชาชนที่มีต่อรัฐบาลสูงขึ้นทุกวัน มีนักศึกษาเข้ายึดสถานที่ราชการสำคัญๆ หลายแห่ง และใช้เป็นหน่วยบัญชาการประท้วงรัฐบาล ในช่วงความวุ่นวายนี้ นายทหารระดับผู้นำ แยกตัวออกจากรัฐบาลและพรรค BSPP และเมื่อตั้ง SLORC ในวันที่ 18 กันยายน ค.ศ. 1988 บรรดาสมาชิกพรรค BSPP ก็กลายสภาพเป็นสามัญชน นายพล เนวิน ได้สูญเสียอิทธิพลไปพร้อมกับ BSPP ไปแล้ว และกลุ่ม SLORC เป็นฝ่ายยึดอำนาจสืบต่อไป นับว่าเป็นการเปลี่ยนมือผู้ปกครองประเทศจากคณะนายทหารรุ่นที่ 1 ที่เกษียณอายุใน BSPP ไปสู่ทหารรุ่นที่ 2 ที่ยังคงมีบทบาทสำคัญในกองทัพแทน

อย่างไรก็ตามก่อนปี ค.ศ. 1988 มีการเปลี่ยนแปลงที่สำคัญในวันที่ 1 เมษายน ค.ศ. 1985 และ 1 เมษายน ค.ศ. 1986 ซึ่งก้าวอย่างสำคัญของการขึ้นมามีอำนาจของนายทหารรุ่นที่ 2

ในปี ค.ศ. 1985 มีนายทหาร 3 นาย⁷ ได้รับแต่งตั้งดำรงตำแหน่งสำคัญ ในคณะรัฐมนตรีจากการเลือกตั้งโดย People's Parliament General Election ในขณะที่ พลเอก ซอ หม่อง ได้รับเลือกให้ดำรงตำแหน่งผู้บัญชาการทหารบก (Commander-in-chief) นายทหารผู้นี้มีประสบการณ์รบกับชนกลุ่มน้อยมาอย่างโชกโชน และเป็น ผบ.ทบ. คนแรกที่ไม่มีความขัดแย้งกับการยึดครองของทหารญี่ปุ่น เมื่อเขาได้รับแต่งตั้งให้เข้าดำรงตำแหน่ง ผบ.ทบ. บรรดานายทหารรุ่นแรกหรือรุ่นที่ 1 (รุ่นรบกับทหารอังกฤษและทหารญี่ปุ่นในยุคอาณานิคม) ได้พ้นหน้าที่ในกองทัพไปหมดแล้ว ปี ค.ศ. 1985 จึงเป็นปีแห่งยุคของนายทหารที่

⁷ Gen Kyaw Htin, Lt-Gen Taung Za และ Lt-Gen L. Kun Hpam ทั้ง 3 คนได้รับการอบรมจบทหารญี่ปุ่น (ช่วง ค.ศ. 1942 - 1945) แต่ พลเอก Saw Maung ได้รับการอบรมจาก OTS

มีประสบการณ์สู้กับกองกำลังชนกลุ่มน้อยแทน นากานิชิ⁸ กล่าวว่า นายทหารรุ่นที่ 1 ที่เกษียณอายุจากกองทัพถึงวัย 60 ปีเหล่านี้ กลับได้รับแต่งตั้งให้เข้าไปดำรงตำแหน่งและมีบทบาทสำคัญในพรรค BSPP แทน ซึ่งพรรคดังกล่าวไม่มีการกำหนดอายุของสมาชิกพรรคเอาไว้⁹ ในขณะเดียวกันกลุ่มนายทหารรุ่นใหม่ที่ยังคงมีบทบาทสำคัญในกองทัพกลับถูกกีดกันไม่ให้มีส่วนร่วมในการกำหนดนโยบายของรัฐ แต่อย่างไรก็ตามนายทหารกลุ่มนี้จะมีบทบาทสำคัญในการป้องกันประเทศด้วยการสู้รบกับกองกำลังชนกลุ่มน้อย กล่าวอีกนัยหนึ่งคือบทบาทสำคัญในการควบคุมกำกับดูแลและบริการบ้านเมืองกลับไปอยู่ในมือของนายทหารเกษียณอายุรุ่นที่ 1 ทำให้นายทหารรุ่นที่ 2 (นำโดย พลเอก ซอ หม่อง และพลเอก ตัน ฉ่วย) ไม่พอใจเท่าใดนัก นากานิชิ สรุปว่า “18 กันยายน ค.ศ. 1988 เป็นการปฏิวัติโดยนายทหารที่ยังมีบทบาทในกองทัพ (นายทหารรุ่นที่ 2) ที่ขับไล่นายทหารเกษียณอายุ (นายทหารรุ่นที่ 1 -รุ่นต่อต้านอาณานิคม)” ถือได้ว่าเป็นการขยายอิทธิพลและยกระดับทหารรุ่นที่ 2 ซึ่งเป็นฝ่ายคุมกำลังนับแต่ปี ค.ศ. 1985 เป็นอย่างซ้ำให้ขยายบทบาทจากกองทัพขึ้นมามีบทบาทอำนาจและความรับผิดชอบ “เต็มสมบูรณ์” ในการกุมบังเหียนรัฐและจัดตั้งรัฐบาลบริหารประเทศ¹⁰

หลัง 18 กันยายน ค.ศ. 1988 พรรค BSPP กลายสภาพจากพรรคเดียวไปเป็นพรรคหนึ่งในระบบหลายพรรค People's Parliament สลายตัวไปโดยปริยาย เจ้าหน้าที่ทำงานเกี่ยวกับพรรคพากันตกงานทั้งหมด นับว่าเป็นการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างประเทศครั้งยิ่งใหญ่อีกครั้ง ตั้งแต่ปี ค.ศ. 1962 เป็นต้นมา และทำให้นายทหารรุ่นที่ 2 ของกองทัพมีอำนาจเบ็ดเสร็จ นับเป็นการเริ่มต้นยุคใหม่ทางการเมืองการปกครองภายใต้ระบบทหารของพม่า

นายทหารชุดใหม่ได้นำพาประเทศไปในทิศทางที่ตรงข้ามกับยุคของ BSPP (ค.ศ. 1962 - 1988) ไม่ว่าจะเป็นการรื้อระบบเศรษฐกิจเสียใหม่ ด้วยการเปิดการค้าและการลงทุนกับต่างประเทศ และเปิดเสรีเศรษฐกิจของภาคเอกชน อนุญาตให้เอกชนเข้ามามีส่วนร่วม ในเวลาเดียวกันก็ได้ขยายบทบาทและศักยภาพของกองทัพ ฟื้นฟูและเพิ่มพูนประสิทธิภาพของกองทัพ ด้วยการส่งสมอาวุธยุทโธปกรณ์ เปลี่ยนแปลงนโยบายต่างประเทศ เพิ่มพูนความเข้มข้นในการควบคุมการเมือง โดยเฉพาะเสรีภาพทางการเมืองภาคประชาชน เพื่อป้องกันการจลาจลภายในประเทศเฉกเช่นที่เกิดขึ้นในปี ค.ศ. 1988

ปัจจัยเหล่านี้มีผลอย่างไรต่อความสัมพันธ์ไทย – พม่า ?

⁸ Yoshihiro Nakanishi, “Patricide by the school boys : The Structural Change of the Military Politics in 1988 in Burma”, A paper presented at the International Workshop on Formal Violence and Democratization in Southeast Asia at Chulalongkorn University on 6 November 2006, p 18.

⁹ ในยุคของนายพล เนวิน ได้สร้างคณะกรรมการขึ้นมาเพื่อทำหน้าที่คัดสรรคนวงในของเข่า เพื่อทำหน้าที่ “ตัดสินใจ” ภายในพรรค และเพื่อสนับสนุนและผลักดัน นายทหารให้ขึ้นมาเป็นอำนาจ กล่าวคือ การให้ออกสายนายทหารระดับผู้นำซึ่งเกษียณอายุขึ้นมามีตำแหน่งรัฐมนตรีหรือสมาชิกพรรค

¹⁰ Nakanishi, p 16.

1.3 ผู้นำใหม่มาพร้อมกับนโยบายใหม่

หากพิจารณาภูมิหลังของคณะนายทหารของพม่า ซึ่งประกอบตัวเป็นรัฐบาลใหม่ ภายใต้ชื่อ “สภาฟื้นฟูกฎระเบียบแห่งรัฐ (The State Law and Order Restoration Council - SLORC)” จะพบว่าล้วนแต่เป็นนายทหารรุ่นที่ 2 ซึ่งเติบโตมากับภารกิจในการต่อสู้กับกองกำลังกลุ่มชาติพันธุ์ชนกลุ่มน้อย ในขณะที่นายทหารรุ่นที่ 1 นั้นจะเติบโตมากับภารกิจในการต่อสู้ในสงครามโลกครั้งที่ 2 ทั้งในการรบร่วมกับญี่ปุ่นในช่วง ค.ศ. 1942 – 1945 และการสู้รบร่วมกับกองทัพอังกฤษและฝ่ายสัมพันธมิตรเพื่อขับไล่กองทัพญี่ปุ่นในช่วงท้ายสงครามโลกครั้งที่ 2¹¹ นอกจากนี้ยังมีประสบการณ์ในการต่อสู้กับกองกำลังของจีนคณะชาติหรือก๊ก มิน ตั๋ง ที่เข้ามาใช้ดินแดนในรัฐฉานเป็นฐานต่อสู้กับรัฐบาลจีนคอมมิวนิสต์ ดังนั้นจะเห็นได้ชัดว่าประสบการณ์ทางด้านการทหารของนายทหารทั้งสองรุ่นนั้นมีความแตกต่างกันอยู่พอสมควร

ในเวลาเดียวกันประเทศพม่าในช่วงที่เปลี่ยนระบอบการปกครองไปสู่ระบอบสังคมนิยมวิถีพม่า (ค.ศ. 1962 - 1988) คณะนายทหารรุ่นที่ 1 ซึ่งมีประสบการณ์การทำสงครามเคียงบ่าเคียงไหล่กับนายพล เนวิน นั้นส่วนใหญ่ต่างได้รับการแต่งตั้งให้มีตำแหน่งทางการเมืองไม่ว่าในคณะรัฐมนตรี สมาชิกสภาปฏิวัติ หรือสมาชิกคณะกรรมการกลางพรรค ทำให้เข้าไปมีส่วนเกี่ยวข้องกับทางการเมืองเป็นส่วนใหญ่ และค่อนข้างจะห่างเหินกับภารกิจของกองทัพ ปล่อยให้เป็นที่ของนายทหารรุ่นที่ 2 ซึ่งข้อแตกต่างนี้ นำไปสู่ความไม่พอใจของนายทหารรุ่นที่ 2 ที่ส่วนใหญ่ต้องใช้ชีวิตอยู่ตามชายแดนและในสนามรบ ต้องเสี่ยงเป็นเสี่ยงตายรักษาความเป็นปึกแผ่นของประเทศ¹² ในขณะที่นายทหารชั้นผู้ใหญ่และนายทหารเกษียณอายุที่มีตำแหน่งในการบริหารด้านการเมืองกลับมีชีวิตที่สุขสบายอยู่ในเมืองหลวง ซึ่งสำหรับนายทหารรุ่นที่ 2 แล้วพวกเขาต่างมีมุมมองว่านายทหารที่อยู่ในระบบการเมืองไม่มีประสิทธิภาพในการบริหารและปกครองประเทศ เห็นได้จากความรู้ประสิทธิภาพในการควบคุมสถานการณ์ช่วงตั้งแต่พม่าเกิดความไม่สงบอันเนื่องมาจากการประท้วงของนักศึกษาและประชาชนในกลางปี ค.ศ. 1988 จนนำไปสู่จุดสิ้นสุดของการบริหารประเทศโดยนายทหารรุ่นที่ 1 ภายหลังการปฏิวัติยึดอำนาจของนายพล ซอ หม่อง และพลโท ตัน ฉ่วย ในเดือนกันยายน ค.ศ. 1988

อย่างไรก็ตามอันเนื่องมาจากภูมิหลังและประสบการณ์การทำงานของนายทหารที่ปฏิวัติและผันตัวเองมาเป็นผู้นำรัฐบาลใหม่ในเดือนสิงหาคม 1988 ซึ่งส่วนใหญ่เติบโตมากองทัพและทำการต่อสู้กับกองกำลังกลุ่มชาติพันธุ์ชนกลุ่มน้อยเป็นสำคัญทำให้ผู้นำชุดใหม่ให้ความสำคัญกับการปราบปรามกองกำลังกลุ่มชาติพันธุ์ชนกลุ่มน้อยเป็นพิเศษ

¹¹ ในช่วงหลังจากปี ค.ศ. 1945 นายทหารพม่าที่เข้าร่วมทำสงครามกับญี่ปุ่นได้เห็นถึงความไม่จริงใจของกองทัพญี่ปุ่นซึ่งเคยสัญญาว่าจะช่วยปลดปล่อยให้พม่าเป็นอิสระจากอังกฤษ หากแต่กองทัพญี่ปุ่นในพม่ากลับแสดงท่าทีว่าจะครอบงำพม่าต่อไปทำให้นายทหารพม่านำโดย นายพล อองซาน เปลี่ยนใจหันกลับมาเป็นพันธมิตรกับอังกฤษและฝ่ายสัมพันธมิตรในที่สุด

¹² ช่วงทศวรรษที่ 1960 เป็นต้นมา กองกำลังกลุ่มชาติพันธุ์ชนกลุ่มน้อยสามารถครอบครองดินแดนในเขตชายแดนได้ค่อนข้างมากทำให้นายทหารพม่าต้องทำการต่อสู้อย่างหนัก

1.4 ภูมิหลังของผู้นำปฏิวัติในปี ค.ศ. 1988¹³

นายพล ซอ หม่อง

ซอ หม่อง เกิดเมื่อวันที่ 5 ธันวาคม ค.ศ. 1928 ที่เมืองมณฑลทะเลย์ จบการศึกษาระดับมัธยมศึกษาเท่านั้น เริ่มเข้าเป็นทหารในกองทัพพม่าในปี ค.ศ. 1947 และได้รับการเลื่อนยศเป็นนายสิบในปีต่อมา

ค.ศ. 1952 สำเร็จการศึกษาจาก Officer Training School (OST) รุ่น 6 และได้รับการแต่งตั้งเป็นร้อยโท

ค.ศ. 1965 - 1967 ได้รับแต่งตั้งเป็นรองผู้บัญชาการกองพันทหารราบที่ 5

ค.ศ. 1967 - 1970 ดำรงตำแหน่งผู้บังคับการกองพันทหารราบที่ 29 และกองพันทหารราบที่ 47

ค.ศ. 1970 - 1972 ดำรงตำแหน่งนายพล (general staff 1) ของกองทัพภาคตะวันตกเฉียงเหนือ

ค.ศ. 1972 - 1975 ดำรงตำแหน่งแม่ทัพภาคตะวันออกเฉียงเหนือ

ค.ศ. 1975 - 1976 ดำรงตำแหน่งผู้บัญชาการกองพันทหารราบที่ 99

ค.ศ. 1976 - 1979 ดำรงตำแหน่งแม่ทัพภาคเหนือ

ค.ศ. 1979 - 1981 ดำรงตำแหน่งแม่ทัพภาคตะวันตกเฉียงใต้

ค.ศ. 1981 - 1983 ดำรงตำแหน่งเจ้ากรมสารบรรณทหารบกในกระทรวงกลาโหม ยศพลเอก

ค.ศ. 1983 - 1985 ดำรงตำแหน่งรองผู้บัญชาการทหารบก

ค.ศ. 1985 - 1988 ดำรงตำแหน่งผู้บัญชาการทหารบก

พลเอกซอ หม่อง เข้าเป็นทหารภายหลังสงครามแปซิฟิกและได้รับการฝึกฝนจากสถาบันการทหาร (OST) เขาได้ไต่เต้าขึ้นมาในกองทัพผ่านการรบกับกองกำลังกลุ่มชาติพันธุ์ชนกลุ่มน้อยในบริเวณชายแดนเกือบทั่วประเทศ เขาเป็นผู้บัญชาการทหารบกคนแรกที่ไม่ได้ผ่านประสบการณ์การรบกับกองทัพญี่ปุ่นที่เข้ายึดครองพม่าในระหว่างปี ค.ศ. 1942 - 1945

ภายหลังการยึดอำนาจจากรัฐบาลพรรคสังคมนิยมวิถีม่า (The Burmese Socialist Program Party - BSPP) ในเดือนกันยายน ค.ศ. 1988 ก็ได้ขึ้นดำรงตำแหน่งประธานสภาฟื้นฟูภาวะระเบียบแห่งรัฐ (SLORC) รัฐมนตรีว่าการกระทรวงกลาโหมและรัฐมนตรีว่าการกระทรวงการต่างประเทศ

พลโท ตัน ฉ่วย

ตัน ฉ่วย เกิดในปี ค.ศ. 1933 ที่เมืองเจ้าเซ (Kyaukse) ในมณฑลมัณฑะเลย์และเข้ารับราชการเป็นทหารในกองทัพเมื่ออายุได้ 20 ปี ใน ค.ศ. 1958 ได้รับราชการในกลุ่มจิตวิทยาสงคราม (Psychological Warfare Department) แต่แล้วก็ขอย้ายตัวเองกลับเข้ารับราชการในกองทัพต่อไป ช่วงที่ได้รับราชการในรัฐกะเหรี่ยงและรัฐฉานเป็นช่วงที่ได้รับการเลื่อนตำแหน่งและยศตลอดเวลา โดยในปี ค.ศ. 1978 ได้รับการเลื่อนยศเป็นพันโท และเมื่ออายุได้ 50 ปีก็ได้รับตำแหน่งแม่ทัพภาคตะวันตกเฉียงใต้

¹³ Bertel Linter, *The Outrage*, (Hong Kong : Review Publishing Company Limited, 1989) pp 262 - 263

(Southwest Region) ซึ่งถือได้ว่าเป็นผู้ดำรงตำแหน่งแม่ทัพภาคที่อายุน้อยที่สุดในขณะนั้น และในปี ค.ศ. 1987 ก็ได้เลื่อนยศเป็นพลโท

สิ่งสำคัญที่แสดงให้เห็นถึงความไม่ธรรมดาของ ตัน ช่วย คือในปี ค.ศ. 1985 นั้น เขาได้รับการเลื่อนยศให้ดำรงตำแหน่งรองผู้บัญชาการทหารสูงสุด (Deputy Commander in Chief) การเลื่อนตำแหน่งในคราวนี้ เขาได้ถูกวางตัวเป็นหนึ่งในสามทหารเสือที่นายพลเนวิน เลือกสรรให้เป็นกำลังหลักของกองทัพ เพื่อเตรียมสำหรับการถ่ายโอนอำนาจหลังการลาออกจากตำแหน่ง นายทหารคนสำคัญอีก 2 คน ได้แก่ พลเอก ซอ หม่อง (ผู้นำรัฐประหารในปี ค.ศ.1988) และพลเอก ตุน จี (สมาชิก SLORC และรัฐมนตรีพาณิชย์) สิ่งที่ได้เห็นได้ชัดเจนนั่นคือ ตัน ช่วย เป็นบุคคลที่ได้รับความไว้วางใจจากนายพลเนวิน ว่าจะสามารถดูแลกองทัพได้ในอนาคต

หากพิจารณาภูมิหลังของผู้มีอำนาจนี้จะเห็นได้ว่าเริ่มเข้าสู่ระบบทหารและการทำสงครามตั้งแต่ช่วงทศวรรษที่ 1950 ซึ่งเป็นช่วงที่สงครามกลางเมืองภายใต้การนำของกองกำลังกลุ่มชาติพันธุ์ชนกลุ่มน้อยกำลังเริ่มขึ้น โดยมีกองกำลังกะเหรี่ยงเป็นกลุ่มแรกที่ประกาศต่อสู้กับรัฐบาลพม่าในยุคนั้น ตามมาด้วยการประกาศตั้งกลุ่มมอญ กลุ่มคะฉิ่น กลุ่มคะเรนนิ และกลุ่มไทใหญ่ ซึ่งอาจกล่าวได้ว่าสงครามกลางเมืองระหว่างกองทัพพม่ากับกองกำลังกลุ่มชาติพันธุ์กลุ่มต่างๆ นั้น เริ่มมาตั้งแต่ทศวรรษที่ 1950 จวบจนถึงปัจจุบัน อันถือได้ว่าเป็นสงครามที่ยืดเยื้อและนำความสูญเสียมาสู่กองทัพและกองกำลังกลุ่มชาติพันธุ์ชนกลุ่มน้อยอย่างเสมอหน้ากันและที่บอบช้ำที่สุดเห็นจะได้แก่ประเทศโดยรวมนั่นเอง

อย่างไรก็ตามภายหลังจากการยึดอำนาจของนายพล ซอ หม่อง และคณะแล้ว สถานการณ์การสู้รบระหว่างกองทัพพม่าและกองกำลังกลุ่มชาติพันธุ์ชนกลุ่มน้อยก็ยังไม่ดีขึ้น กองกำลังกลุ่มต่างๆ กลับมีฐานที่มั่นที่ชัดเจนและเป็นเขตอิทธิพลที่กองทัพพม่ายากจะเข้าถึงพื้นที่ได้ ไม่ว่าจะเป็นพื้นที่อิทธิพลของกองกำลังแห่งชาติกะเหรี่ยง (The Karen National Union - KNU) กลุ่มพรรคมอญใหม่ (The New Mon State Party - NMSP) กลุ่มพรรคคะยาห์ก้าวหน้า (The Kayah National Progressive Party - KNPP) กลุ่มคะฉิ่นอิสระ (The Kachin Independent Army - KIA) และกลุ่มกองทัพไทใหญ่ (The Shan State Army - SSA) เป็นต้น

ในมุมมองของนายทหารพม่าและคณะรัฐบาลใหม่ จึงมองประเด็นเกี่ยวกับกองกำลังกลุ่มชาติพันธุ์ชนกลุ่มน้อยเป็นประเด็นที่เกี่ยวพันกับความมั่นคงและมีความสำคัญกับประเทศอย่างใหญ่หลวง ซึ่งจำเป็นต้องแก้ไขให้ลุล่วงเพราะมีผลกระทบต่อความแตกแยกของประเทศชาติดังนั้นภารกิจที่สำคัญอันดับต้นๆ ของรัฐบาลใหม่ คือ การจัดการปัญหาของกองกำลังกลุ่มชาติพันธุ์ชนกลุ่มน้อยอย่างเด็ดขาด อย่างไรก็ตามอาจกล่าวได้ว่าปัญหาความมั่นคงที่รัฐบาลใหม่เข้ามาจัดการนับตั้งแต่การเข้ามาดำรงตำแหน่งนั้น ไม่ได้มีเพียงเรื่องของกองกำลังกลุ่มชาติพันธุ์ชนกลุ่มน้อยอย่างเดียวเท่านั้น หากแต่ประสบการณ์ในช่วงของความวุ่นวายทางการเมืองในช่วงปี ค.ศ. 1988 ทำให้รัฐบาลใหม่ตระหนักดีว่าประชาชนได้สูญเสียความศรัทธาในกองทัพไปแล้ว นอกจากนั้นยังพบว่า ประชาชน นักศึกษาและพระสงฆ์ ต่างไม่พอใจในการ

เข้ามาบริหารงานของคณะนายทหารอีกด้วย รัฐบาลชุดใหม่จึงตระหนักดีว่าศัตรูใหม่ของกองทัพพม่ามิได้มีเพียงกองกำลังกลุ่มชาติพันธุ์ชนกลุ่มน้อยเท่านั้น หากแต่ยังรวมประชาชนชาวพม่าส่วนใหญ่อีกด้วย

ดังนั้นภาระกิจของรัฐบาลทหารพม่าจึงมุ่งเน้นไปที่ 2 ประเด็นหลัก คือ

1. การปราบปรามกองกำลังกลุ่มชาติพันธุ์ชนกลุ่มน้อยให้สวามิภักดิ์ต่อรัฐบาลพม่า และเข้าสู่กระบวนการทางกฎหมาย
2. การกดดันและสยบประชาชนที่มีความไม่พอใจในรัฐบาลและกองทัพพม่าให้อยู่ในความสงบ และป้องกันเพื่อมิให้ประชาชน นักศึกษา และพระภิกษุสงฆ์ มีความสามารถในการทำทลายอำนาจการปกครองของรัฐบาลพม่า

และทั้งสองประเด็นนี้มีความเกี่ยวข้องกับประเทศไทยในนัยยะสำคัญซึ่งในมุมมองของรัฐบาลและกองทัพแล้ว เห็นว่าการดำรงอยู่ของกองกำลังกลุ่มชาติพันธุ์ชนกลุ่มน้อยต่างๆ ที่มีฐานที่มั่นบริเวณตะเข็บชายแดน โดยเฉพาะอย่างยิ่งชายแดนไทย-พม่า นั้น ส่วนหนึ่งสามารถดำรงอยู่ได้เป็นเพราะได้รับความช่วยเหลือจากทางการไทยทั้งทางตรงและทางอ้อม Maung Aung Myoe¹⁴ ระบุว่า

“ด้วยเหตุผลทางความมั่นคง รัฐบาลไทยได้อนุญาตให้พวก KNU และครอบครัวอาศัยอยู่ในหมู่บ้านชื่อ ซอร์ธา (Saurhta) และต่อมาได้กลายเป็นค่ายซอร์ธา ตั้งแต่ ค.ศ. 1980 รัฐบาลไทยภายใต้การกดดันของ NGO ได้อนุญาตให้มีการตั้งค่ายผู้ลี้ภัยในเขตไทยตามแนวชายแดนไทย-พม่า”

นอกเหนือไปจากการให้ความอนุเคราะห์ต่อครอบครัวของกองกำลังกลุ่มชาติพันธุ์ชนกลุ่มน้อยตามบริเวณชายแดนไทย-พม่า แล้ว รัฐบาลพม่าเห็นว่าทั้งรัฐบาลและกองทัพไทย ตระหนักดีถึงการดำรงอยู่ของกองกำลังเหล่านี้ และได้เปิดไฟเขียวให้กองกำลังเหล่านี้ใช้พื้นที่ไทยเป็นที่หลบภัยในการต่อสู้กับกองทัพพม่าอีกด้วย¹⁵ มุมมองของรัฐบาลพม่าต่อประเด็นนี้เป็นรากฐานสำคัญในการกำหนดนโยบายต่างประเทศของพม่าที่มีต่อไทย เป็นนโยบายที่ตั้งอยู่บนความไม่ไว้วางใจ และมีอคติทั้งนี้ก็เป็นเพราะพม่ามีความประสงค์อย่างแรงกล้าในการแก้ไขปัญหาความขัดแย้งระหว่างกองกำลังกลุ่มชาติพันธุ์ชนกลุ่มน้อยกับกองทัพพม่า หากแต่ในเวลาเดียวกันรัฐบาลพม่ากลับพบว่ารัฐบาลไทยไม่ได้มีท่าทีที่เป็นบวกในการให้ความร่วมมือกับรัฐบาลพม่าในการปราบปรามกองกำลังเหล่านี้ในบริเวณชายแดนไทย-พม่าแต่อย่างใด ด้วยเหตุนี้จึงทำให้ความสัมพันธ์ไทย – พม่า ไม่ราบเรียบและมักมีปัญหาขัดแย้งตามมาบริเวณชายแดนอยู่บ่อยครั้ง

¹⁴ Maung Aung Myoe, *Neither Friend Nor Foe: Myanmar's Relations with Thailand since 1988*, (Singapore: Institute of Defence and Strategic Studies Nanyang Technological University, 2002), p 81.

¹⁵ *Ibid*, p 54.

อย่างไรก็ตามเป็นที่น่าสังเกตว่าความสัมพันธ์ระหว่างไทย – พม่าที่ดูเหมือนว่าจะไม่ราบเรียบนี้ ไม่ได้เกิดขึ้นทันทีทันใดเมื่อ SLORC เข้ามาบริหารประเทศ ในทางกลับกันความสัมพันธ์ระหว่างสองประเทศในช่วงปี ค.ศ. 1988 นั้นนับว่าอยู่ในเกณฑ์ที่ดีมากเพราะไทยเป็นประเทศแรกในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ที่ให้การรับรอง SLORC ในฐานะรัฐบาลใหม่ของพม่า นอกจากนี้ยังมีการไปมาหาสู่เยี่ยมเยียนระหว่างผู้นำไทยและผู้นำพม่าอย่างสม่ำเสมอโดยเฉพาะผู้นำจากกองทัพและรัฐบาลไทยได้เดินทางไปทำสัมพันธไมตรีกับรัฐบาลใหม่ของพม่าบ่อยครั้งมาก ซึ่งทำให้ความสัมพันธ์ระหว่างไทย – พม่าในช่วงระหว่างปี ค.ศ. 1988 – 1992 เป็นความสัมพันธ์ที่สร้างสรรค์และก่อให้เกิดการเชื่อมสัมพันธไมตรีด้านเศรษฐกิจที่ดีต่อกันเป็นลำดับต่อมา

2. การกิจของรัฐบาลใหม่ของพม่า

ภารกิจที่สำคัญของคณะรัฐบาลใหม่ของพม่าหรือ SLORC นั้นได้ประกาศไว้อย่างชัดเจนแล้วว่า จะเร่งรัดเพื่อให้พม่ามีความเป็นปึกแผ่น โดยคณะปฏิวัตินำโดย พลเอกชอ หม่อง ได้ออกแถลงการณ์ฉบับที่ 1/1988 ออกมาเป็นฉบับแรกเพื่อแจ้งเจตน์จำนงของการปฏิวัติในครั้งนี้ว่า¹⁶

1. เพื่อร่างไว้ซึ่งกฎหมายและความเป็นระเบียบเรียบร้อย ก่อให้เกิดสันติภาพและความสงบสุขในประเทศ
2. เพื่อรักษาความปลอดภัยให้เกิดขึ้น และอำนวยให้การคมนาคมเป็นไปได้อย่างสะดวก
3. สภาพพื้นฟูภาวะระเบียบแห่งรัฐ จะพยายามสร้างสภาพความเป็นอยู่เรื่องอาหาร เสื้อผ้า เครื่องนุ่งห่ม และที่อยู่อาศัยของประชาชนให้มีสภาพดีขึ้น โดยจะให้ความช่วยเหลือแก่ภาคเอกชน และสหกรณ์ในการดำเนินเรื่องนี้ต่อไป

ประกาศฉบับแรกนี้แสดงให้เห็นว่ารัฐบาลใหม่ยังคงให้ความสำคัญกับการแก้ไขปัญหาภายในประเทศก่อน โดยเฉพาะในส่วนที่เกี่ยวข้องกับความเป็นอยู่ของประชาชน เพราะถือได้ว่าสภาวะเศรษฐกิจที่ตกต่ำทำให้ความเป็นอยู่ของชาวพม่าเลวร้ายลง เป็นเหตุให้ประชาชนออกมาเดินขบวนประท้วงรัฐบาลเป็นจำนวนมาก ทั้งนี้อาจกล่าวได้ว่าสาเหตุที่แท้จริงมาจากเศรษฐกิจเป็นหลัก ในส่วนของการเรียกร้องให้มีการเปลี่ยนแปลงทางการเมืองนั้นเป็นผลพลอยได้ที่ตามมาเนื่องจากประชาชนเห็นว่าทหารไม่มีความสามารถในทางด้านการบริหารเศรษฐกิจ ทำให้เศรษฐกิจของประเทศตกต่ำจึงทำให้ประชาชนอยากเห็นการเปลี่ยนแปลงผู้บริหารประเทศจากทหารมาสู่พลเรือน ซึ่งต้องเป็นรัฐบาลพลเรือนจากการเลือกตั้งเพราะจะสามารถเข้าใจปัญหาและสามารถแก้ปัญหาได้อย่างแท้จริง ด้วยเหตุนี้จึงเป็นสาเหตุให้คณะรัฐบาลใหม่มุ่งเน้นการแก้ปัญหาที่ด้านเศรษฐกิจ เพื่อให้ประชาชนผ่อนคลายความตึงเครียดและความไม่พอใจในการบริหารงาน

¹⁶ เกียรติชัย พงศ์พานิชย์, พม่าผ่าเมือง (กรุงเทพฯ : มติชน, 2536), หน้า251.

การแก้ไขปัญหของ SLOC ได้แกการออกกฎหมายว่าด้วยการลงทุนของต่างชาติ กฎหมายฉบับนี้เรียกว่า “Foreign Investment Law 1988” เนื้อหาสำคัญของกฎหมายนี้ได้แกการอนุญาตให้ชาวต่างชาติเข้าไปลงทุนในพม่าได้ หลังจากที่ห้ามนักลงทุนต่างชาติเข้าไปลงทุนในพม่าระหว่างการบริหารประเทศภายใต้ระบบ “สังคมนิยมวิถีพม่า” เป้าหมายของการออกกฎหมายฉบับนี้จึงหวังให้เศรษฐกิจของพม่ามีสถานะที่ดีขึ้น ด้วยเงินจากต่างประเทศที่จะไหลเข้ามาลงทุนภายในประเทศ พร้อมกันนั้นก็มีการยกเลิกระบบเศรษฐกิจแบบ “สังคมนิยมวิถีพม่า” และหันกลับมาใช้ระบบเศรษฐกิจแบบการตลาด เปิดโอกาสให้เอกชนเข้ามาเป็นผู้ลงทุนทางด้านเศรษฐกิจได้อีกครั้งหนึ่ง มาตรการดังกล่าวนี้จึงถือได้ว่าเป็นการเปลี่ยนแปลงด้านเศรษฐกิจครั้งสำคัญของพม่าและทำให้ประชาชนพม่ามีความหวังมากขึ้น

นอกจากการเปลี่ยนแปลงทางด้านเศรษฐกิจแล้วรัฐบาลใหม่ของพม่ายังได้เอาใจประชาชนด้วยการประกาศให้มีการเลือกตั้งทั่วไปด้วย ดังนั้นรัฐบาลจึงได้ประกาศให้พรรคการเมืองต่างๆ ที่ต้องการส่งผู้สมัครเข้ารับเลือกตั้งเริ่มไปลงทะเบียนเป็นพรรคการเมืองอย่างเป็นทางการ ปรากฏว่ามีพรรคการเมืองมาลงทะเบียนจำนวนกว่า 234 พรรค โดยหนึ่งในจำนวนนี้มีพรรคการเมืองที่โดดเด่นเป็นพิเศษได้แก่ พรรคสันนิบาตแห่งชาติเพื่อประชาธิปไตย (The National League for Democracy - NLD) ซึ่งมีผู้นำคนสำคัญได้แก่ ติน อู นายพล ออง ยี และ อองซาน ซู จี บุตรสาวของนายพลอองซาน วีรบุรุษของชาวพม่า เป็นเลขาธิการพรรค วันเลือกตั้งทั่วไปได้กำหนดให้มีขึ้นในวันที่ 27 พฤษภาคม ค.ศ. 1990 พลเอกชอ หม่อง ผู้นำรัฐบาลใหม่ของพม่าได้ให้คำมั่นสัญญากับประชาชนว่าทางฝ่ายทหารจะยอมรับผลการเลือกตั้งที่จะมีขึ้นและจะมอบอำนาจให้กับรัฐบาลที่มาจากการเลือกตั้ง จากนั้นทหารจะกลับเข้าประจำหน้าที่ตามเดิม และข้อสำคัญคือจะดำเนินการปราบปรามพวกกบฏซึ่งเป็นชนกลุ่มน้อยให้ราบคาบต่อไป¹⁷

ดังนั้นจะเห็นได้ว่าภารกิจที่สำคัญภายหลังจากการแก้ไขปัญหเฉพาะหน้าของประชาชนภายในประเทศ คือ ปัญหาเศรษฐกิจและปัญหาทางการเมืองแล้ว ภารกิจต่อไปคือการปราบปรามกองกำลังกลุ่มชาติพันธุ์ชนกลุ่มน้อยนั่นเอง สอดคล้องกับปรัชญาทางการเมืองและนโยบายการปกครองของ SLOC ที่ได้วางไว้ว่า¹⁸

1. เพื่อรักษาและดำรงไว้ซึ่งการไม่แบ่งแยกของสหภาพ (Non-disintegration of the Union)
2. การไม่แบ่งแยกความเป็นเอกภาพของประเทศ (Non-disintegration of the Solidarity)
3. การดำรงรักษาไว้ซึ่งอำนาจอธิปไตย (Perpetuation of Sovereignty)

จะเห็นได้ว่าสาระที่เป็นแก่นกลางของปรัชญาทั้งสามข้อของ SLOC ได้แก่ ความพยายามของกลุ่มชาติพันธุ์ชนกลุ่มน้อยและกองกำลังชนกลุ่มน้อยที่จะแยกตัวเป็นอิสระจากการปกครองของรัฐบาล

¹⁷ เฟิงอ้าง, หน้า 261.

¹⁸ พรพิมล ตรีโชติ, “มิติชาติพันธุ์ในความสัมพันธ์ไทย – พม่า” เอเชียปริทัศน์ (ฉบับที่ 2 พฤษภาคม – สิงหาคม 2538) หน้า 29.

กลางพม่า และความพยายามของกองทัพพม่าที่รักษาไว้ซึ่งความเป็นเอกภาพ ความพยายามของกลุ่มชาติพันธุ์ชนกลุ่มน้อยนี้เกิดขึ้นมาช้านานนับถอยหลังไปตั้งแต่พม่าเพิ่งได้รับเอกราชจากอังกฤษในปี พ.ศ. 1948 นับได้ว่าเป็นปัญหาเรื้อรังและยาวนานจบจนถึงปัจจุบัน รัฐบาลพม่าทุกยุคทุกสมัยต่างได้ทุ่มเทพลังกำลังในการแก้ไขปัญหาเรื่องความแตกแยกนี้ โดยเฉพาะการแก้ไขปัญหาด้วยวิธีการปราบปรามด้วยการกำลังทหารกับกลุ่มชาติพันธุ์ชนกลุ่มน้อยต่างๆ อาทิ กะเหรี่ยง คะเรนนี (คะยาห์) มอญ ไทใหญ่ คะฉิ่น ชิ่น อะรากัน เป็นต้น ก่อให้เกิดสงครามภายในที่ยืดเยื้อและเสียเลือดเนื้อกันทั้งสองฝ่าย ดังนั้นจึงเป็นภารกิจสำคัญที่รัฐบาลพม่าจำเป็นต้องเริ่มปราบปรามกองกำลังกลุ่มชาติพันธุ์ชนกลุ่มน้อยเพื่อป้องกันการแบ่งแยกดินแดนออกเป็นส่วนๆ

ดังที่กล่าวมาแล้วเบื้องต้นว่า คณะผู้ปกครองซึ่งเป็นคณะนายทหารที่ก้าวขึ้นมาเมื่อปี ค.ศ. 1988 และแม้กระทั่งจะมีการเปลี่ยนตัวผู้นำในปี ค.ศ. 1992 หากแต่บรรดาผู้นำเหล่านี้ล้วนมีประสบการณ์ในการต่อสู้เพื่อความเป็นเอกภาพของประเทศพม่ามาโดยตลอด ดังนั้นจึงให้ความสำคัญกับภารกิจปราบปรามกองกำลังกลุ่มชาติพันธุ์ชนกลุ่มน้อยเป็นอย่างยิ่ง โดยกลุ่มกองกำลังที่ได้รับความสนใจตั้งแต่ปี ค.ศ. 1988 เป็นต้นมา ได้แก่กลุ่มกองกำลังชาติพันธุ์ชนกลุ่มน้อยบริเวณชายแดนไทย-พม่า ซึ่งได้แก่ กลุ่มกะเหรี่ยง กลุ่มคะเรนนี (คะยาห์) กลุ่มมอญ และกลุ่มไทใหญ่ ดังนั้นเมื่อรัฐบาลพม่าและกองทัพพม่าเข้ามาทุ่มเทพลังกำลังในการปราบปรามกองกำลังกลุ่มชาติพันธุ์ชนกลุ่มน้อยบริเวณชายแดนไทย – พม่า จึงทำให้เกิดการกระทบกระทั่งกันระหว่างทหารไทยและทหารพม่าอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ ทั้งนี้เป็นเพราะเส้นทางพรมแดนไทยพม่ายังมิได้มีการทำข้อตกลงว่าด้วยเรื่องเขตแดนอย่างเป็นทางการแต่อย่างใด ต่างฝ่ายก็ต่างถือแผนที่กันคนละฉบับซึ่งเป็นแผนที่ตั้งแต่เมื่อครั้งสมัยที่พม่ายังอยู่ภายใต้อาณัติของอังกฤษ ดังนั้นจึงมีข้อเรื่องแปลกที่ทั้งทหารไทยและทหารพม่าจะล่องล้ำเขตแดนของกันและกัน โดยไม่รู้ตัว

ในอดีตนั้นเรื่องการล่องล้ำเขตแดนเป็นเรื่องที่มีเคยปรากฏมาก่อน เพราะทหารพม่าไม่เคยเข้ามาตั้งกองกำลังตามแนวชายแดนไทย – พม่า พื้นที่ตามแนวชายแดนส่วนใหญ่อยู่ภายใต้การดูแลและเขตอิทธิพลของกองกำลังกลุ่มชาติพันธุ์ชนกลุ่มน้อยต่างๆ ซึ่งทหารพม่ายังไม่สามารถบงการกองกำลังต่างๆ เหล่านั้นได้อย่างถาวร การทำสงครามของกองทัพพม่า มักจะส่งทหารเข้ามาในเขตของชนกลุ่มน้อยในช่วงหน้าแล้ง และถอนทหารกลับไปในช่วงหน้าฝน ทั้งนี้เป็นเพราะภูมิอากาศและภูมิประเทศไม่เอื้ออำนวย ทหารพม่าไม่คุ้นชินกับภูมิประเทศที่ส่วนใหญ่เป็นป่าทึบและภูเขา ทำให้ไม่สามารถประชิดชนหรือยึดครองพื้นที่จากกองกำลังกลุ่มชาติพันธุ์ชนกลุ่มน้อยที่คุ้นชินกับภูมิประเทศเป็นอย่างดี

ส่วนสาเหตุที่กองทัพพม่าตีพื้นที่อิทธิพลของกลุ่มชาติพันธุ์ในหน้าแล้งเพราะถนนที่ใช้ในการคมนาคมขนอาวุธ เสปียง และลำเลียงทหาร จะใช้ได้เฉพาะในหน้าแล้งเท่านั้น เพราะเป็นถนนลูกรัง ดังนั้นก่อนฤดูฝนจะมาทหารพม่าก็จำเป็นต้องขนอาวุธ เสปียงและทหารกลับเข้าเขตที่ตั้งก่อน เพราะอาจเปลืองพลม้าต่อกองกำลังกลุ่มชาติพันธุ์ชนกลุ่มน้อยได้ เมื่อไม่สามารถตั้งทัพในบริเวณชายแดนได้ จึงเปิดโอกาสให้กองกำลังกลุ่มชาติพันธุ์ชนกลุ่มน้อยเป็นฝ่ายครอบครองพื้นที่

สำหรับประเทศไทยแล้วกองกำลังกลุ่มชาติพันธุ์ชนกลุ่มน้อยมิได้เป็นภัยต่อความมั่นคง ในทางกลับกันกองกำลังเหล่านี้ต่างทำหน้าที่เป็น “แนวเขตป้องกัน (Buffer Zone)” กองทัพพม่าไม่ให้สามารถประชิดชายแดนไทยได้ การดำรงอยู่ของกองกำลังกลุ่มชาติพันธุ์ชนกลุ่มน้อยจึงมีคุณูปการต่อไทยมากกว่าเป็นภัย อย่างไรก็ตามสถานการณ์เช่นนี้ก็หมดไปเมื่อกองทัพพม่าสามารถเอาชนะกองกำลังต่างๆ ได้บ่อยครั้งมากขึ้นและสามารถครอบครองพื้นที่ได้เพิ่มขึ้น จึงทำให้โอกาสที่กองทัพพม่าและกองทัพไทยเผชิญหน้ากันมีมากขึ้นตามลำดับ และโดยเฉพาะกองทัพพมามักจะถูกกองทัพไทยกล่าวหาว่าล่องล่ำลนแดนไทยบ่อยครั้งเนื่องจากในบางครั้งต้องติดตามไล่ล่าหรือตีโอบล้อมกองกำลังกลุ่มชาติพันธุ์ชนกลุ่มน้อยเข้ามาในเขตแดนไทย จึงถูกทหารไทยผลักดันและมีการปะทะกันบ่อยครั้ง

ดังนั้นในการดำเนินการจัดการกับภารกิจหลักของรัฐบาลใหม่ ในการแก้ไขปัญหาความขัดแย้งและการสู้รบกับกองกำลังกลุ่มชาติพันธุ์ชนกลุ่มน้อย จึงทำให้รัฐบาลพม่าเข้ามามีความสัมพันธ์กับรัฐบาลไทยในมิติที่ซับซ้อนมากยิ่งขึ้น เมื่อเปรียบเทียบกับความสัมพันธ์ไทย – พม่า ในยุค “สังคมนิยมวิถีพม่า” (ค.ศ. 1962 - 1988) ซึ่งพม่าเปิดประเทศและยุ่งเกี่ยวสัมพันธ์กับต่างประเทศน้อยมาก โดยเฉพาะกับประเทศไทยแม้ว่าจะเป็นประเทศเพื่อนบ้านที่มีชายแดนติดต่อกัน หากแต่ความสัมพันธ์ก็เป็นไปอย่างหลวมๆ ทั้งรัฐบาลไทยและรัฐบาลพม่ามีการติดต่อกันอย่างเป็นทางการ แต่ก็ไม่มีความสัมพันธ์ที่แน่นแฟ้นสนิทสนมกันแต่อย่างไร ในเวลาเดียวกันก็ไม่ได้มีความขัดแย้งใดๆ จนนำไปสู่กรณีพิพาทหลายๆ ครั้ง เจกเช่น ที่ไทยกับพม่าต้องประสพในช่วงปลายทศวรรษที่ 1990 และ 2000 เป็นต้นมา

อันที่จริงแล้ว อาจกล่าวได้ว่านับตั้งแต่พม่าเปิดประเทศใหม่อีกครั้งในปี ค.ศ. 1988 ความสัมพันธ์ไทย – พม่า อยู่ในเกณฑ์ดีทีเดียว เนื่องจากรัฐบาลไทยในสมัยพลเอกชาติชาย ชุณหะวัณ ให้ความสำคัญกับการสานสัมพันธ์อันดีกับประเทศเพื่อนบ้านโดยเฉพาะพม่าค่อนข้างมาก หากแต่ความสัมพันธ์อันดีอันเป็นจุดเริ่มต้นนั้น ก็ถูกทำลายด้วยบริบททางการเมืองในภูมิภาค และการปรับเปลี่ยนรัฐบาลไทยที่เกิดขึ้นหลายสมัยในระยะเวลาต่อมาที่ทำให้สัมพันธ์ภาพระหว่างไทยกับพม่าไม่ราบรื่นเจกเช่นจุดเริ่มต้น และเป็นที่น่าสังเกตว่าความสัมพันธ์ไทย – พม่า ที่ขึ้นๆ ลงๆ นี้ล้วนสัมพันธ์เกี่ยวข้องกับนโยบายความมั่นคงของพม่าอย่างมีนัยยะสำคัญ

3. ความสัมพันธ์ไทย-พม่า ยุคพลเอก ซอ หม่อง

เมื่อวันที่ 14 ธันวาคม ค.ศ. 1988 คณะผู้แทนไทยนำโดยพลเอก ชวลิต ยงใจยุทธ ผู้บัญชาการทหารบกในขณะนั้น ได้เดินทางเยือนย่างกุ้งและเยี่ยมคารพพลเอก ซอ หม่อง ประธาน SLORC ซึ่งนับได้ว่าเป็นผู้แทนจากต่างชาติประเทศแรกที่เดินทางไปเยือนพม่า ท่ามกลางเสียงประณามรัฐบาลใหม่ของพม่าซึ่งดังมาจากนานาชาติ การเยือนครั้งนี้ถือได้ว่าเป็นการให้เครดิตรัฐบาลทหารเป็นอย่างมากและในขณะเดียวกันก็ถือได้ว่ารัฐบาลไทยให้การยอมรับรัฐบาลใหม่ของพม่าอย่างเป็นทางการ นอกจากจะเป็นการเยี่ยมเยือนอย่างเป็นทางการแล้ว พลเอก ชวลิต ยงใจยุทธ ยังได้แสดงถึงมิตรไมตรีต่อรัฐบาลพม่า และพลเอก ซอ หม่อง อย่างอบอุ่นว่า

“พี่ชายที่รัก (พลเอก ชอ หม่อง) ผมต้องขอออกตัวว่าไม่ทราบว่าจะเรียกท่านว่าอย่างไรดี จะเรียกท่านว่า ฯพณฯ นายกรัฐมนตรี หรือ ฯพณฯ รัฐมนตรีว่าการกระทรวงกลาโหม หรือ ท่านรัฐมนตรีว่าการกระทรวงการต่างประเทศ แต่อย่างไรต้องขอเรียนตามตรงว่านับเป็นความกรุณาของท่านอย่างสูงที่เรียกผมว่า “น้องชาย” ผมทราบดีว่าตัวของ ฯพณฯ และพี่น้องทหารพม่าของผมทุกคนต่างทำงานหนักเพื่อนำพม่าไปสู่ความสงบ ความมีเสถียรภาพ และความเจริญเติบโตก้าวหน้า ด้วยเหตุนี้ผมจึงขอใช้โอกาสนี้แสดงความขอบคุณ ฯพณฯ และบรรดาน้องๆ ทหารพม่าทุกคนสำหรับการต้อนรับที่อบอุ่นในครั้งนี้”¹⁹

สุนทรพจน์นี้แสดงให้เห็นถึงความจริงใจและความปรารถนาดีของพลเอก ชวลิต ยงใจยุทธ ซึ่งถือได้ว่าในฐานะผู้แทนทหารฝ่ายไทยที่ได้ไปเยี่ยมเยียนพม่าในขณะนั้น เวนิกา บุญมาคลี ระบุว่า “กระทรวงการต่างประเทศได้รับทราบถึงการเยือนพม่าของฝ่ายทหาร และไม่มีข้อคัดค้านแต่อย่างใด เพราะเห็นว่าในเมื่อสถานการณ์ในขณะนี้ไม่เหมาะที่กระทรวงการต่างประเทศจะกระทำการใดๆ การไปเยือนของฝ่ายทหารซึ่งถือว่าเป็นเครื่องมือในการดำเนินนโยบายต่างประเทศ อาจก่อให้เกิดผลประโยชน์แก่ชาติไม่ว่าทางใดก็ตาม”²⁰ และจากข้อสัมภาษณ์ของพลเอก ชวลิต ยงใจยุทธ เอง ก็มีความเห็นว่า “การไปครั้งนี้เป็นภารกิจปกติของทหาร ที่จำเป็นต้องสร้างความใกล้ชิดในระดับของทหารด้วยกัน เพื่อให้การแก้ไขปัญหาต่างๆ ทั้งที่มีอยู่ในปัจจุบันและอาจตามมาในอนาคตเป็นไปได้ง่ายขึ้น”²¹ คำสัมภาษณ์ดังกล่าวที่อ้างใน เวนิกา บุญมาคลี แสดงให้เห็นเจตนาของกองทัพไทยในขณะนั้นว่า ทหารสามารถแก้ไขปัญหาระหว่างไทยกับพม่าได้ในระดับหนึ่งทั้งนี้เป็นเพราะรัฐบาลพม่าซึ่งประกอบด้วยนายทหารเป็นส่วนใหญ่สามารถพูดคุยกับทหารด้วยกันได้เป็นอย่างดี Maung Aung Myoe กล่าวว่า “ความร่วมมืออย่างใกล้ชิดระหว่าง 2 ประเทศ โดยเฉพาะระหว่างกองทัพไทยและกองทัพพม่า สามารถช่วยแก้ไขปัญหาที่อาจเปลี่ยนไปเป็นความขัดแย้งระหว่างกองทัพทั้งสองประเทศได้”²²

ดังนั้นอาจกล่าวได้ว่าในช่วงแรกของการเปิดสัมพันธ์ระหว่างไทยกับพม่าอันเป็นช่วงเปลี่ยนกลุ่มอำนาจนำของพม่าในปี ค.ศ. 1988 นั้น ความสัมพันธ์ระหว่างไทยกับพม่ายังสามารถดำเนินไปได้ด้วยดี ทั้งนี้ส่วนหนึ่งต้องยอมรับว่า กองทัพไทยในขณะนั้นได้สานความสัมพันธ์อันดีกับกองทัพพม่าและรัฐบาลพม่า ซึ่งรัฐบาลพม่าเองก็มีความพอใจที่จะติดต่อสัมพันธ์กับกองทัพไทยมากกว่าที่จะสัมพันธ์กับรัฐบาล

¹⁹ Working People's Daily (15 December 1985) อ้างใน Muang Aung Myoe, *Neither Friend Nor Foe: Myanmar's Relations with Thailand since 1988*, p 31.

²⁰ เวนิกา บุญมาคลี, *นโยบายต่างประเทศของไทยต่อสหภาพเมียนมาร์ ในสมัยนายกรัฐมนตรีพลเอกชาติชาย ชุณหะวัณ*, วิทยานิพนธ์รัฐศาสตรมหาบัณฑิต (กรุงเทพฯ : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2536)

²¹ เพิ่งอ้าง

²² Muang Aung Myoe, *Neither Friend Nor Foe: Myanmar's Relations with Thailand since 1988*, p 30.

ไทยผ่านกระทรวงการต่างประเทศ โดยเฉพาะความสัมพันธ์ระดับบุคคลที่ไม่สามารถมองข้ามไปได้ นั่นก็คือความสัมพันธ์ระหว่าง พลเอก ชวลิต ยงใจยุทธ ผู้บัญชาการทหารบกและรักษาการผู้บัญชาการทหารสูงสุด ในสมัยรัฐบาลพลเอกชาติชาย ชุณหะวัณ กับพลเอก ซอ หม่อง ประธานสภาฟื้นฟูภาวะเปื้อนแห่งรัฐ (SLORC) ของพม่าในขณะนั้น

เวณิกา บุญมาคลี ระบุว่า “พลเอก ชวลิต ได้พยายามใช้ความสัมพันธ์ในเชิงส่วนตัวกับนายพล ซอ หม่อง ปรับเปลี่ยนความคิดของผู้นำทางทหารพม่าโดยใช้หลักทฤษฎีนิยมและการค้าเสรีเป็นเครื่องมือเพื่อให้พม่ามีเสรีภาพทางการเมืองและเศรษฐกิจในที่สุด และจากความสัมพันธ์ระหว่างผู้นำทางทหารไทยกับผู้นำพม่า ได้กลายเป็นพื้นฐานที่จะให้ไทยได้รับผลประโยชน์ทางด้านความมั่นคงและเศรษฐกิจจากพม่า โดยอยู่บนพื้นฐานของผลประโยชน์ร่วมกัน”²³

นอกจากการเยือนของคณะนายทหารไทยแล้ว ต่อมาผู้แทนจากกระทรวงการต่างประเทศอันมี ร.ต.ประพาส ลิ้มปะพันธุ์ รัฐมนตรีช่วยว่าการกระทรวงการต่างประเทศในขณะนั้นได้เป็นหัวหน้าคณะผู้แทนไทยไปเยือนพม่าในระหว่างวันที่ 11 – 13 เมษายน ค.ศ. 1989 เพื่อเจรจาในครั้งนี้นำให้มีการลงนามในความตกลงทางการค้าแบบทวิภาคี (Bilateral Trade Agreement) 2 ฉบับ ได้แก่ ความตกลงการค้าและเศรษฐกิจ และความตกลงทางการค้าเกี่ยวกับการส่งเสริมและคุ้มครองการลงทุน ต่อมาในปี ค.ศ. 1990 ได้มีการลงนามในบันทึกความเข้าใจ ว่าด้วยการจัดตั้งคณะกรรมการร่วมมือทางการค้าไทย – สหภาพพม่า เมื่อวันที่ 2 กุมภาพันธ์ ค.ศ. 1990 เวณิกา บุญมาคลี ระบุว่า ทั้งหมดนี้ถือว่าเป็นผลพวงจากการไปเยือนพม่าของ ร.ต.ประพาส ลิ้มปะพันธุ์ ในครั้งนั้น นอกจากนี้ยังเป็นเครื่องบ่งชี้ให้เห็นว่านโยบายของไทยเกี่ยวกับความสัมพันธ์กับพม่าด้วยว่า รัฐบาล (ไทย) ยังคงต้องการดำเนินความสัมพันธ์อันดีกับพม่าต่อไป²⁴

ดังนั้นจึงกล่าวได้ว่าความสัมพันธ์ระหว่างไทยกับพม่าในช่วงสมัยของพลเอก ชาติชาย ชุณหะวัณ นั้น รัฐบาลไทยตลอดจนกองทัพไทยค่อนข้างจะมีความสัมพันธ์สอดคล้องในเรื่องนโยบายต่างประเทศของไทยต่อพม่านั้นก็คือการยึดถือนโยบาย “ความสัมพันธ์อันดีกับพม่า” นั่นเอง ซึ่งก็อาจกล่าวได้ว่าทางรัฐบาลพม่าในขณะนั้นก็ให้การตอบรับต่อท่าทีของรัฐบาลไทยและกองทัพไทยเป็นอย่างดี ดังนั้นจะเห็นได้ชัดว่าในระหว่างปี ค.ศ. 1988 – 1992 นั้น ไทยและพม่ามีความสัมพันธ์กันอย่างใกล้ชิดและมีการแลกเปลี่ยนการพบปะเจรจากันระหว่างผู้แทนประเทศไทยทั้งภาครัฐและเอกชนกับผู้นำพม่าอย่างสม่ำเสมอ อันนำไปสู่การเจรจาความร่วมมือทางเศรษฐกิจหลายประการด้วยกัน อาทิ การได้รับสัมปทานป่าไม้จำนวน 48 แปลง จากรัฐบาลพม่าที่ให้กับบริษัทเอกชนไทย สัมปทานประมงเพื่อจับปลาในน่านน้ำพม่า การเจรจาเพื่อสร้างเขื่อนกันแม่น้ำสาละวินทั้งตอนบนและตอนล่าง ตลอดจนการเข้าไปลงทุนด้านก๊าซธรรมชาติของบริษัท ปตท. สำรวจและผลิตปิโตรเลียม จำกัด (ปตท.สผ) เป็นต้น

²³ เวณิกา บุญมาคลี, อ้างแล้ว, หน้า 61.

²⁴ พรพิมล ตรีโชติ, “มิติชาติพันธุ์ในความสัมพันธ์ไทย - พม่า”, *เอเชียปริทัศน์* (กรุงเทพฯ: สถาบันเอเชียศึกษา, พฤษภาคม – สิงหาคม 2538) หน้า 38- 49.

ทั้งหมดนี้แสดงให้เห็นถึงความก้าวหน้าไปในทางที่ดีของความสัมพันธ์ไทย – พม่า โดยเฉพาะต้องถือว่ารัฐบาลพม่าให้การตอบรับความสัมพันธ์ที่ดีที่ทั้งรัฐบาลและกองทัพไทยแสดงต่อพม่าเป็นอย่างดี อาจกล่าวได้ว่าความสัมพันธ์ไทย – พม่า ไม่น่าจะมีอุปสรรคสำคัญแต่อย่างใด โดยเฉพาะรัฐบาลทหารพม่านั้นดูจะค่อนข้างซบเซาซึ่งต่อการแสดงออกของผู้นำกองทัพไทยในการไปเยือนพม่าในช่วงวิกฤติทางการเมืองระหว่างประเทศ ซึ่งในขณะนั้นหลายประเทศต่างพากันประณามรัฐบาลพม่าในประเด็นของการละเมิดสิทธิมนุษยชนอย่างรุนแรงตั้งแต่เดือนสิงหาคม ค.ศ. 1988 เป็นต้นมา หากแต่กองทัพไทยและรัฐบาลก็ได้แสดงความเป็นตัวของตัวเองในการที่จะเดินหน้าสานสัมพันธ์กับรัฐบาลใหม่ซึ่งนำโดยคณะนายทหารต่อไป

สิ่งหนึ่งที่เป็นข้อสังเกตได้อย่างชัดเจนคือความสอดคล้องต้องกันของนโยบายต่างประเทศต่อพม่าทั้งของรัฐบาลและกองทัพ ซึ่งให้ความสำคัญกับการสร้างโอกาสทางด้านเศรษฐกิจของไทยในพม่าผ่านการดำเนินงานด้านต่างประเทศที่เป็นมิตร ดังจะเห็นได้จากรัฐบาลของพลเอกชาติชาย ชุณหะวัณ นั้นได้ให้ความสำคัญกับการเปิดโอกาสทางเศรษฐกิจในประเทศเพื่อนบ้านของไทยรอบด้าน ซึ่งพม่าคือหนึ่งในนั้น เนื่องจากประเทศพม่าร่ำรวยไปด้วยทรัพยากรธรรมชาติอย่างมหาศาล โดยเฉพาะทรัพยากรทางด้านป่าไม้ ประมง แร่ธาตุและพลังงาน ซึ่งถือได้ว่าเป็นปัจจัยสำคัญของไทยอันมีอาจมองข้ามไปได้ ดังนั้นนโยบายการสานสัมพันธ์อันดีต่อพม่า จึงถือได้ว่าเป็นนโยบายที่รัฐบาลไทยยุค พลเอกชาติชาย ยึดถือมาโดยตลอด และได้รับความเห็นชอบตลอดจนการตอบอย่างจากกองทัพเป็นอย่างดี

ข้อสังเกตประการที่สองได้แก่การที่รัฐบาลได้เปิดโอกาสให้กองทัพเป็นผู้นำในการดำเนินนโยบายต่างประเทศต่อพม่าอย่างค่อนข้างอิสระ ซึ่งทำให้รัฐบาลพม่าค่อนข้างจะพอใจ เนื่องจากรัฐบาลใหม่ของพม่าเป็นคณะนายทหาร ดังนั้นจึงมีความพอใจและสบายใจที่จะได้เจรจาและปรึกษาหารือข้อราชการระหว่างนายทหารด้วยกัน มากกว่าที่จะเจรจากับกระทรวงการต่างประเทศ

ปัจจัยทั้งสองข้อนี้จึงถือได้ว่าเป็นส่วนสำคัญหนึ่งในการสนับสนุนให้ความสัมพันธ์ไทยพม่าช่วงระหว่างปี ค.ศ. 1988 – 1992 เป็นไปด้วยดีและทำให้ทั้งไทยและพม่าสามารถเจริญสัมพันธ์ไมตรีด้านเศรษฐกิจได้อย่างค่อนข้างจะราบรื่น แม้ว่าจะมีเหตุการณ์กระทบกระทั่งบ้างในแนวชายแดนแต่ก็สามารถแก้ไขปัญหาไปได้ด้วยดี เพราะผู้นำฝ่ายทหารของพม่าสามารถติดต่อกับผู้นำฝ่ายทหารของไทยได้อย่างรวดเร็ว อันเนื่องมาจากสายสัมพันธ์อันแนบแน่น

สถานการณ์เช่นนี้ถือได้ว่าการดำเนินลู่ทางมาด้วยดี แม้ว่าจะมีการเปลี่ยนแปลงด้านการเมืองในประเทศไทย เนื่องจากการทำรัฐประหาร ภายใต้การนำของพลเอก สุจินดา คราประยูร เมื่อวันที่ 23 กุมภาพันธ์ ค.ศ. 1991 หลังจากนั้นก็ได้ทำการแต่งตั้ง “คณะผู้รักษาความสงบและเรียบร้อยแห่งชาติ (รชช.)” ขึ้นมาบริหารประเทศเป็นการชั่วคราวก่อนจะมีการโปรดเกล้าฯ แต่งตั้งให้ นายอานันท์ ปันยารชุน มาดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรี เมื่อวันที่ 2 มีนาคม ค.ศ. 1991 ซึ่งนายอานันท์ ได้ดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรีถึงสองสมัยคือระหว่างวันที่ 2 มีนาคม ค.ศ. 1991 – 22 มีนาคม ค.ศ. 1992 และระหว่างวันที่ 10 มิถุนายน – 1 ตุลาคม ค.ศ. 1992

แม้ว่าจะมีการเปลี่ยนแปลงทางการเมืองของไทยหลังการรัฐประหาร ประเทศไทยจะมีรัฐบาลพลเรือนแต่ก็อาจกล่าวได้ว่ามิได้มาจากการเลือกตั้ง อีกทั้งผู้นำกองทัพและคณะนายทหารคนสำคัญ อาทิ พลเอก สุจินดา คราประยูร และพลเอก สุนทร คงสมพงษ์ ที่ถือได้ว่ายังคงเป็นผู้มีอำนาจทั้งในกองทัพและรัฐบาล สถานการณ์ทางการเมืองดังกล่าวนี้จะมีนัยยะสำคัญต่อการดำเนินนโยบายของไทยต่อพม่าที่ยังอยู่ในการกำกับดูแลของทหารซึ่งยังคงยึดนโยบายสานสัมพันธ์กับพม่าอยู่เช่นเดิมไม่ได้เปลี่ยนแปลงไปจากรัฐบาลของพลเอกชาติชาย ชุณหะวัณ แต่อย่างใด

นอกเหนือจากนั้นยังได้มีการกำหนดนโยบายต่างประเทศของไทยต่อพม่าโดยมีการใช้นโยบาย “พัวพันอย่างสร้างสรรค์ (Constructive Engagement)” ซึ่งไทยเองก็ได้ใช้นโยบายนี้เป็นหลักในการดำเนินนโยบายกับประเทศพม่ามาโดยตลอดจนถึงช่วงรัฐบาล นายชวน หลีกภัย (23 กันยายน ค.ศ. 1992 – 13 กรกฎาคม ค.ศ. 1995) นโยบายนี้จึงได้มีการทบทวนใหม่อีกครั้งและเป็นปัจจัยสำคัญในการทำให้นโยบายต่างประเทศต่อพม่าของไทยเกิดการ “สะดุด” และเป็นปฐมเหตุของความขัดแย้งต่างๆ ระหว่างไทยกับพม่า

4. ความสัมพันธ์ระหว่างไทย – พม่า ช่วงหลังการเปลี่ยนแปลงภายในรัฐบาลพม่าในปี ค.ศ. 1992

ความสัมพันธ์ไทย – พม่า เริ่มสะดุดในปี ค.ศ. 1992 ทั้งนี้โดยมีเหตุการณ์ประจวบเหมาะที่เกิดขึ้นภายในปีเดียวกัน คือ การเปลี่ยนแปลงผู้นำคนสำคัญในรัฐบาลทหารพม่า หรือ “สภาฟื้นฟูภาวะเรียบร้อยแห่งรัฐ (SLORC)” พร้อมไปกับการเริ่มต้นของรัฐบาลที่มีพรรคประชาธิปไตยเป็นแกนนำโดยมีนายชวน หลีกภัย เป็นนายกรัฐมนตรี หลังการสิ้นสุดของรัฐบาลภายใต้การกำกับดูแลของ “คณะผู้รักษาความสงบและเรียบร้อยแห่งชาติ (รสช.)” ในประเทศไทย

การเปลี่ยนแปลงทางการเมืองทั้งในไทยและพม่ามีส่วนสำคัญในการกำหนดนโยบายต่างประเทศระหว่างกัน ในส่วนของพม่านั้นการสิ้นสุดอำนาจของพลเอก ซอ หม่อง ได้ทำให้สายสัมพันธ์ที่ดีของผู้นำทหารพม่าต่อผู้นำกองทัพไทยสะดุดลง ในทางเดียวกันการขึ้นมาของรัฐบาลพลเรือนภายใต้การนำของพรรคประชาธิปไตยที่มีบทบาทสำคัญในการต่อต้านรัฐบาลทหารและรัฐบาลที่ได้มาจากการเลือกตั้งของไทยจะมีส่วนสำคัญในการเพิ่มความระมัดระวังที่จะสานสัมพันธ์กับรัฐบาลเผด็จการทหารพม่าจนนำไปสู่การรักษาระยะห่างกับรัฐบาลพม่าในที่สุด

การเปลี่ยนแปลงผู้นำทหารพม่า

ในวันที่ 24 เมษายน ค.ศ. 1992 ได้มีข่าวประกาศแจ้งในหน้าหนังสือพิมพ์ “Working People's Daily” ซึ่งเป็นประกาศทางราชการเลขที่ 8/92 ลงวันที่ 23 เมษายน ค.ศ. 1992 และลงนามโดยพลเอกตันฉ่วย ในฐานะประธาน SLORC ความว่า²⁵

²⁵ Genter Siemers, “Myanmar 1992: Heading for “Guided Democracy?””, *Southeast Asian Affaire* 1993, p 246.

1. สถานภาพทางด้านสุขภาพของพลเอกอาวุโส ซอ หม่อง ค่อนข้างจะแย่อันเนื่องมาจากแรงกดดันจากหน้าที่การงานและความรับผิดชอบต่อประเทศชาติ ดังนั้นบรรดานายแพทย์ผู้เชี่ยวชาญ ต่างลงความเห็นว่าท่านสมควรจะพักผ่อนอย่างรวดเร็ว ทั้งยังให้ข้อเสนอว่าพลเอก ซอ หม่อง ควรจะหยุดทำงานในหน้าที่จนกว่าสุขภาพจะกลับมาดีดังเดิม

2. ข้อเสนอจากคณะแพทย์ผู้เชี่ยวชาญดังกล่าวได้ถูกเสนอไปยังที่ประชุมของ “สภาฟื้นฟูกฎระเบียบแห่งรัฐ (SLORC)” และที่ประชุมสภาฯ ได้มีมติอนุมัติให้พลเอก ซอ หม่อง หยุดพักราชการได้

ต่อมาได้มีการประกาศราชการอีกฉบับหนึ่ง ลำดับที่ 9/92 ลงนามโดย เลขาธิการอันดับหนึ่งของ SLORC คือ พลตรี ชิน หยุน มีใจความว่า “ภาระหน้าที่ของพลเอกอาวุโส ซอ หม่อง ซึ่งบัดนี้ได้ลาพักราชการอันเนื่องมาจากปัญหาสุขภาพได้รับการส่งทอดไปยัง พลเอก ตัน ฉ่วย ดังนั้นจึงอนุญาตให้พลเอกอาวุโส ซอ หม่อง ไม่ต้องผูกพันกับหน้าที่รับผิดชอบต่อไป”²⁶ สะท้อนให้เห็นภาพที่ชัดเจนว่า ผู้ที่มาสวมตำแหน่งประธาน SLORC แทน พลเอกอาวุโส ซอ หม่อง ก็คือ พลเอก ตัน ฉ่วย โดยมีพลโท หม่อง เอ ก้าวขึ้นมารับตำแหน่งรองประธาน SLORC และมี พลตรี ชิน หยุน เป็นเลขาธิการอันดับหนึ่ง

นอกจากจะมีการเปลี่ยนแปลงในระดับผู้นำแล้ว ยังได้มีการเพิ่มจำนวนสมาชิกของ “สภาฟื้นฟูกฎระเบียบแห่งรัฐ (SLORC)” โดยเพิ่มตำแหน่งนายทหารระดับสูงเข้าไปอีก 3 นาย ทำให้สมาชิกของสภาฯ เพิ่มขึ้นเป็น 22 นาย จากเดิม 19 นาย ส่งผลให้สถานภาพของทหารในแวดวงการเมืองของพม่ายิ่งทวีความเข้มข้นมากขึ้น อย่างไรก็ตามมีข้อสังเกตบางประการต่อการเคลื่อนไหวในแวดวงของกองทัพพม่าว่า การเปลี่ยนแปลงในครั้งนี้นี้แสดงให้เห็นนัยยะสำคัญอย่างน้อย 3 ประการด้วยกัน คือ 1) เป็นที่แน่ชัดว่านายทหารรุ่นเดียวกับพลเอกอาวุโส ซอ หม่อง นั้นต่างทยอยเกษียณอายุตัวเองจากกองทัพและราชการทำให้มีทหารรุ่นหนุ่มกว่าเข้ามารับตำแหน่งมากขึ้น 2) จะเห็นได้ວ່านายทหารระดับสูงบางคนถูกย้ายไปดำรงตำแหน่งทางพลเรือนแทนที่จะคุมอำนาจในกองทัพ แสดงให้เห็นว่ามีการสับเปลี่ยนและวางคนของตนไว้ในตำแหน่งสำคัญต่างๆ 3) เห็นได้ชัดว่าพลตรี ชิน หยุน ซึ่งดำรงตำแหน่งเลขาธิการอันดับ 1 และเป็นการแข่งขันท้าทายอำนาจของพลโท หม่อง เอ อยู่ในที่นั้นได้พยายามวางคนของตนเข้าไปในตำแหน่งสำคัญเพิ่มมากขึ้นทั้งนี้เพื่อสร้างฐานอำนาจของตนในอนาคต

สถานการณ์ที่สำคัญของการเปลี่ยนแปลงในปี ค.ศ. 1992 และมีผลต่อความสัมพันธ์ไทย - พม่า คือ การเปลี่ยนตัวผู้นำทางทหารของพม่า ซึ่งในอดีตนั้นพลเอก ซอ หม่อง เป็นผู้นำที่มีทัศนคติที่ดีต่อประเทศไทยและมีสายสัมพันธ์อันดีกับผู้นำกองทัพไทยและนายทหารระดับสูงของไทยหลายนาย การสิ้นสุดอำนาจของพลเอก ซอ หม่อง เท่ากับเป็นการถ่วงโอนการดำเนินนโยบายต่างประเทศต่อไทยไปสู่อำนาจใหม่อันได้แก่ พลเอกตัน ฉ่วย พลโทหม่อง เอ และพลตรีชิน หยุน ผู้ที่ถือว่าทรงอำนาจที่สุดในสภาฟื้นฟูกฎระเบียบแห่งรัฐ (SLORC) ซึ่งทั้งสามคนนี้ต่างให้ความสำคัญกับการปราบปรามกองกำลังกลุ่ม

²⁶ Ibid.

ชาติพันธุ์ชนกลุ่มน้อยภายในประเทศค่อนข้างมาก โดยพลโท หม่อง เอ นั้นกล่าวได้ว่าเติบโตมาจากแม่ทัพภาคที่คร่ำหวอดกับการปราบปรามกองกำลังกลุ่มชาติพันธุ์ชนกลุ่มน้อยมาโดยตลอด ดังนั้นเมื่อได้รับการเลื่อนขั้นให้ก้าวเข้ามาอยู่ในฐานอำนาจอันสำคัญซึ่งได้แก่ตำแหน่ง รองประธาน SLORC ทำให้นโยบายความมั่นคงภายในได้รับการยึดถือปฏิบัติอย่างเคร่งครัดและดูเหมือนว่าจะถูกให้ความสำคัญไว้ในลำดับต้นๆ ก่อนนโยบายทางเศรษฐกิจและการต่างประเทศ

ภูมิหลังของ พลเอก หม่อง เอ นั้นค่อนข้างน่าสนใจเพราะในช่วงการรัฐประหารในปี ค.ศ. 1988 พลโท หม่อง เอ ยังมีได้มีบทบาทสำคัญในสภาฟื้นฟูภาวะเรียบร้อยแห่งรัฐแต่อย่างใด ตำแหน่งที่ได้รับคือเป็นหนึ่งในสมาชิกสภา เท่านั้น แต่หลังจากที่พลเอก ตัน ช่วย เข้ามารับตำแหน่งประธาน SLORC พลโท หม่อง เอ ก็ได้ขึ้นมาดำรงตำแหน่งรองประธาน SLORC อันเปรียบเสมือนมือขวาของพลเอก ตัน ช่วย ก็ว่าได้

เส้นทางการรับราชการในกองทัพของพลเอก หม่อง เอ นั้นเริ่มต้นจากการจบการศึกษาจากวิทยาลัยป้องกันราชอาณาจักร (Defend Service Academy) ในปี ค.ศ. 1959 ด้วยวุฒิปริญญาตรีด้านวิทยาศาสตร์ หลังจากนั้นก็เข้ารับราชการในกองทัพและเลื่อนตำแหน่งมาโดยลำดับจนได้ขึ้นดำรงตำแหน่ง พันโท (Lieutenant colonel) ในกองพันทหารราบที่ 68 (Infantry Battalion) ในปี ค.ศ. 1979 ได้เลื่อนขั้นเป็นพันเอก ต่อมาได้รับตำแหน่งแม่ทัพภาคตะวันออก (Commander of Eastern Region) ในตำแหน่งพลจัตวา อีกสองปีต่อมาในปี ค.ศ. 1992 ได้รับการเลื่อนไปพลตรี และ ดำรงตำแหน่งผู้บัญชาการทหารบก (Army Chief) ในปี ค.ศ. 1993 ดำรงตำแหน่งพลโทและดำรงตำแหน่งรองผู้บัญชาการทหารสูงสุด (Deputy Commander in Chief of Defense Service) และได้รับการแต่งตั้งให้เป็นรองประธานสภาจวบจนถึงปัจจุบัน²⁷

ข้อสังเกตสำหรับภูมิหลังของพลเอก หม่อง เอ คือเป็นทหารที่เติบโตมากับการทำสงครามกับกองกำลังกลุ่มชาติพันธุ์ชนกลุ่มน้อยมาโดยตลอด ซึ่งถ้าหากนำไปเทียบเคียงกับภูมิหลังของพลเอกอาวุโส ตัน ช่วย แล้วจะเห็นว่าเส้นทางการรับราชการในกองทัพคล้ายคลึงกันคือเติบโตมาในสายการรบเป็นสำคัญ และทั้งสองท่านเคยดำรงตำแหน่งแม่ทัพภาคทั้งคู่ ซึ่งต่างมีประสบการณ์ในพื้นที่ชายแดนในเขตรัฐฉาน รัฐกะเหรี่ยง รัฐมอญ และมณฑลตะนาวศรี อันถือได้ว่าเป็นชายแดนที่ติดต่อกับประเทศไทย ดังนั้นดูจะไม่แปลกใจแต่อย่างใดที่ทั้งพลเอกอาวุโส ตัน ช่วย และพลเอก หม่อง เอ ต่างให้ความสำคัญกับการปราบปรามกองกำลังกลุ่มชาติพันธุ์ชนกลุ่มน้อย อีกทั้งยังมีประสบการณ์ที่คร่ำหวอดกับการกิจนี้มาโดยตลอด จึงทำให้เข้าใจสภาพของปัญหาเป็นอย่างดี

ในส่วนของพลเอก หม่อง เอ นั้น ได้รับการกล่าวขานว่าเป็นบุคคลที่เกลียดชังกลุ่มชาติพันธุ์ชนกลุ่มน้อยเป็นที่สุด โดยเฉพาะกลุ่มคะฉิ่น และกะเหรี่ยง นิตยสารอิระวดีระบุว่าเมื่อครั้งรัฐบาลจัดพิธีการส่งมอบอาวุธของกลุ่มกะเหรี่ยงที่ยอมสวามิภักดิ์ต่อทางการพม่าถ่ายทอดผ่านสื่อมวลชนและโทรทัศน์นั้นได้มี

²⁷ Irrawaddy (December 2004), p 14.

ภาพของพลเอก หม่อง เอะ เตินเหยียบย่ำบนธงชาติกะเหรี่ยงเพื่อแสดงความเหยียดหยาม²⁸ ซึ่งทำให้ชาวกะเหรี่ยงทั้งหลายมีความเจ็บช้ำเป็นอย่างยิ่ง²⁹ ดังนั้นจึงเป็นเรื่องที่ไม่แปลกเมื่อพลเอก หม่อง เอะ ได้เข้ามาดำรงตำแหน่งรองประธาน SLORC แล้วได้ให้ความสนใจไปยังการปราบปรามกองกำลังกลุ่มชาติพันธุ์ชนกลุ่มน้อยเป็นสำคัญ โดยเฉพาะกับพื้นที่บริเวณชายแดนไทย – พม่า เป็นพิเศษ

หมายเหตุที่สำคัญของทั้งสองผู้นำคือการไม่มีความสัมพันธ์ส่วนบุคคลกับผู้นำทหารของไทยแต่อย่างใดซึ่งแตกต่างกับช่วงก่อนหน้าที่พลเอกอาวุโส ซอ หม่อง มีความสัมพันธ์ส่วนบุคคลอันดีกับ พลเอกชวลิต ยงใจยุทธ ดังนั้นการเข้ามารับตำแหน่งสำคัญในการกำหนดนโยบายความมั่นคงและนโยบายต่างประเทศพม่าของพลเอกอาวุโส ตัน ช่วย และพลเอกหม่อง เอะ จึงไม่มี “ความรู้สึกพิเศษ” ต่อประเทศไทยทั้งสิ้น นอกเหนือไปกว่านั้นยังมองว่าการที่กองกำลังกลุ่มชาติพันธุ์ชนกลุ่มน้อยยังสามารถดำรงอยู่ได้ก็เนื่องมาจากประเทศไทยให้การสนับสนุนในฐานะส่วนหนึ่งของนโยบายความมั่นคงของประเทศ³⁰

อย่างไรก็ตามนอกจากความเปลี่ยนแปลงในประเทศพม่าแล้ว ประเทศไทยก็เกิดการเปลี่ยนแปลงทางการเมืองเช่นเดียวกัน นั่นคือการประท้วงของประชาชนเพื่อขับไล่พลเอกสุจินดา คราประยูร จากตำแหน่งนายกรัฐมนตรี และการมีอำนาจของคณะผู้นำทหารในการบริหารประเทศ อันนำไปสู่เหตุการณ์นองเลือดในเดือนพฤษภาคม ค.ศ. 1992 และการลาออกจากตำแหน่งนายกรัฐมนตรีของพลเอกสุจินดา คราประยูร ในวันที่ 10 มิถุนายน รวมถึงการหมดอำนาจของคณะผู้รักษาความสงบและเรียบร้อยแห่งชาติ หลังจากนั้นได้มีการโปรดเกล้าฯ ให้นายอานันท์ ปันยารชุน เป็นนายกรัฐมนตรีเพื่อกำกับดูแลให้มีการจัดการเลือกตั้งทั่วไป ซึ่งผลปรากฏว่าหลังการเลือกตั้งทั่วไปในเดือนกันยายน ค.ศ. 1992 พรรคประชาธิปัตย์ได้ขึ้นมาเป็นแกนนำในการจัดตั้งรัฐบาลและนายชวน หลีกภัย ได้เข้าดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรี โดยมี นาวาอากาศตรี ประสงค์ สุ่นศิริ เป็นรัฐมนตรีว่าการกระทรวงการต่างประเทศ และ ดร.สุรินทร์ พิศสุวรรณ เป็นรัฐมนตรีช่วยว่าการกระทรวงการต่างประเทศ

เนื่องจากรัฐบาลของนายชวน หลีกภัย เป็นรัฐบาลที่ได้รับชัยชนะจากการเลือกตั้ง ภายหลังจากเหตุการณ์ต่อสู้กับระบบทหารและเผด็จการของประชาชนไทยเพิ่งจะผ่านพ้นไปไม่นาน ทำให้ประเด็นประชาธิปไตยและสิทธิมนุษยชนเป็นประเด็นที่หลายฝ่ายให้ความสนใจ อีกทั้งพรรคประชาธิปัตย์ก็ได้ใช้ประเด็นนี้ในการหาเสียงเลือกตั้ง ส่งผลให้เมื่อทางพรรคได้รับชัยชนะเป็นแกนนำจัดตั้งรัฐบาลบริหารประเทศจึงต้องยึดถือประเด็นทั้งสองเป็นสำคัญ เนื่องจากเป็นการยากที่จะปฏิเสธได้ว่าการชูประเด็นประชาธิปไตยและสิทธิมนุษยชนเป็นสิ่งที่ทำให้พรรคได้รับเสียงข้างมากในสภาฯ อีกทั้งสมาชิกพรรคประชาธิปัตย์จำนวนหนึ่งทั้งที่ร่วมอยู่ในคณะรัฐมนตรี และไม่ได้ร่วมต่างมีบทบาทสำคัญในการเรียกร้องประชาธิปไตยทางการเมืองในช่วงก่อนและหลังพฤษภาคม ค.ศ. 1992 มาตลอด

²⁸ Ibid.

²⁹ Maung Aung Myoe, p 41.

³⁰ เวณิกการ บุญมาคลี, หน้า 65

หลังการขึ้นมาเป็นนายกรัฐมนตรีของนายชวน หลีกภัย และได้มีการเดินทางเยือนประเทศต่างๆ ภายในภูมิภาค หากแต่นายชวน หลีกภัย หรือคณะผู้นำของไทย ก็ปฏิเสธที่จะเดินทางเยือนประเทศพม่า ซึ่งการกระทำดังกล่าวถือได้ว่าเป็นการไม่ให้เกิดการกระทบกับผู้นำประเทศพม่า ซึ่งแตกต่างกับสมัยของพลเอกชาติชาย ชุณหะวัณ ที่แม้จะมีได้เดินทางไปเยือนด้วยตนเองหากแต่ก็มีคณะผู้นำระดับสูงและผู้นำทางทหารของไทยเดินทางเยือนแทน และเป็นการเดินทางเยือนในช่วงที่ประเทศพม่ากำลังเกิดวิกฤติทางการเมือง และถูกประณามจากนานาชาติ อาจกล่าวได้ว่าการเดินทางเยือนพม่าของพลเอกชวลิต ยงใจยุทธ นั้นเปรียบเสมือนการเปิดศักราชใหม่ของความสัมพันธ์ไทย-พม่า หากแต่การปฏิเสธการเดินทางเยือนพม่าของนายชวน หลีกภัย นั้นเปรียบเสมือนเป็นการปิดฉากความสัมพันธ์อันดีที่เคยได้สร้างมาตั้งแต่ปี ค.ศ. 1988

นอกจากนี้รัฐบาลของนายชวน หลีกภัย ยังมีแนวทางในการดำเนินนโยบายต่างประเทศต่อพม่าด้วยความระมัดระวังเพราะเป็นที่ปรากฏชัดเจนอยู่แล้วว่ารัฐบาลทหารของพม่าและ SLORC เป็นรัฐบาลที่มาจากการทำรัฐประหารของนายทหารและมีการกระทำอันละเมิดต่อหลักสิทธิมนุษยชนอย่างรุนแรง นโยบายของนายชวน หลีกภัย จึงพยายามรักษาระยะห่างจากรัฐบาลพม่าด้วยเหตุผลดังกล่าว พร้อมกันนั้นก็เปิดทางให้กับกลุ่มเคลื่อนไหวเพื่อประชาธิปไตยในพม่า อาทิ กลุ่มนักศึกษา และนักการเมืองที่ลี้ภัยการเมืองจากพม่า รวมทั้งยังมีการเปิดรับผู้หนีภัยจากการสู้รบที่เป็นกลุ่มชาติพันธุ์ ชนกลุ่มน้อย เข้ามาพักพิงในประเทศไทย ซึ่งได้กลายเป็นสาเหตุสำคัญที่ทำให้รัฐบาลพม่า ภายใต้การนำของพลเอกอาวุโส ตันฉ่วย ไม่พอใจรัฐบาลไทยอย่างมาก อีกทั้งรัฐมนตรีช่วยว่าการกระทรวงการต่างประเทศ ดร. สุรินทร์ พิศสุวรรณ ยังกล่าววิพากษ์วิจารณ์รัฐบาลพม่าว่าทำการละเมิดสิทธิมนุษยชนในพม่าอย่างรุนแรงบ่อยครั้ง

ตรงจุดนี้เองทำให้เห็นถึงข้อแตกต่างของนโยบายต่างประเทศของไทยต่อพม่าระหว่างรัฐบาลของนายชวน หลีกภัย กับรัฐบาลของพลเอกชาติชาย ชุณหะวัณ เพราะในขณะที่รัฐบาลของนายชวน หลีกภัย จะเปิดโอกาสให้นักศึกษาและนักการเมืองพม่าเข้ามาหลบภัยนั้น ในช่วงของรัฐบาลพลเอกชาติชาย ชุณหะวัณ มีกระแสข่าวว่าได้ส่งนักศึกษาพม่าที่หลบเข้ามาอยู่ตามบริเวณชายแดนไทยในจังหวัดตาก กลับประเทศพม่าถึงกว่า 300 คน โดยทางเครื่องบินตามข้อตกลงระหว่าง 2 ประเทศในขณะนั้น ซึ่งเป็นสาเหตุที่ทำให้ไทยถูกประณามจากชุมชนโลกในข้อหาที่ส่งนักศึกษาเหล่านั้นไปตายและถูกจำคุก เพราะรัฐบาลพม่าถือว่าคนกลุ่มนี้เป็นผู้ก่อความวุ่นวายในประเทศ

อีกกรณีหนึ่งที่ดูเหมือนจะทำให้รัฐบาลพม่าไม่พอใจรัฐบาลไทยอย่างมาก ได้แก่การอนุญาตให้ผู้ได้รับรางวัลโนเบลสาขาสันติภาพจำนวน 7 คน ซึ่งประกอบด้วยบุคคลสำคัญ อาทิ องค์ดาไล ลามะ ประมุขของรัฐบาลพลัดถิ่นทิเบต นายบ็อบ ออสการ์ อาร์อาร์ อดีตประธานาธิบดีของประเทศคอซอวอ ราชอาณาจักรเดนมาร์ก ตูตู จากแอฟริกา ซึ่งได้เดินทางมาเยือนประเทศไทยกลางเดือนกุมภาพันธ์ ค.ศ. 1993 ตามคำเชิญของศูนย์นานาชาติเพื่อสิทธิมนุษยชนและพัฒนาประชาธิปไตย ซึ่งรัฐบาลไทยได้อนุญาตให้บุคคลเหล่านี้เดินทางไปพบกับผู้หนีภัยจากการสู้รบระหว่างกองทัพพม่ากับชนกลุ่มน้อยชาวพม่า บริเวณจังหวัดตาก และเรียกร้องให้รัฐบาลพม่าปล่อยตัวนางอองซาน ซูจี เป็นอิสระโดยปราศจากเงื่อนไขใดๆ รวมทั้งเรียกร้องให้มีการปล่อยตัวนักโทษการเมืองในพม่าจำนวน 1500 คนอีกด้วย นอกจากนี้กลุ่มผู้ได้รับ

รางวัลโนเบลสาขาสันติภาพยังได้ใช้ไทยเป็นเวทีประณามรัฐบาลพม่าที่ลิดรอนสิทธิ เสรีภาพ และการละเมิดสิทธิมนุษยชนในพม่า

เหตุการณ์ในช่วงเวลาดังกล่าวนี้นำมาซึ่งผลให้ความสัมพันธ์ไทย – พม่าที่เคยดำเนินมาด้วยดีนับตั้งแต่ปี ค.ศ. 1988 เริ่มสั่นคลอนอย่างเห็นได้ชัด รัฐบาลพม่ามีปฏิกิริยาตอบโต้การอนุญาตของประเทศไทยให้กลุ่มผู้ได้รับรางวัลโนเบลสาขาสันติภาพเข้ามาใช้เวทีประเทศไทยประณามรัฐบาลทหารพม่าอย่างเปิดเผย ด้วยการลงข่าวโจมตีการกระทำของรัฐบาลไทยอย่างต่อเนื่องเป็นเวลา 2 เดือนเต็ม ผ่านบทความและบทบรรณาธิการในหนังสือพิมพ์ New Light of Myanmar นอกจากนี้ยังได้เลื่อนกำหนดการเจรจาหลายวาระระหว่าง 2 ประเทศออกไปในหลายครั้ง ตลอดจนการปฏิเสธที่จะรับข้อเสนอของไทยที่จะช่วยฝึกสอนวิชาด้านแผนที่ทางทหารให้กับเจ้าหน้าที่เขตแดนของพม่า หลังจากนั้นเรื่อยมาทางรัฐบาลพม่าก็ได้ดำเนินการหลายประการอันแสดงให้เห็นถึงความไม่พอใจในการดำเนินงานของรัฐบาลไทย โดยท้ายที่สุด พลโท ชิตส่วย รัฐมนตรีป่าไม้ของพม่าได้ประกาศยกเลิกการให้สัมปทานตัดไม้แก่บริษัทไทยจำนวน 47 บริษัท เมื่อสิ้นสุดปี ค.ศ. 1993 และจะไม่ทำการต่อสัญญาให้อีกต่อไป³¹

โดยสรุปจึงอาจกล่าวได้ว่า ปี ค.ศ. 1992 นับเป็นช่วงแรกๆ ที่แสดงให้เห็นถึงความร้าวฉานของความสัมพันธ์ไทย – พม่า โดยมาจากปัจจัยที่ทั้งไทยและพม่าต่างมีการเปลี่ยนแปลงด้านผู้นำทางการเมือง ซึ่งถือได้ว่าเป็นเหตุสำคัญในการเปลี่ยนแปลงการดำเนินนโยบายบริหารประเทศ รวมไปถึงนโยบายต่างประเทศ ในส่วนของรัฐบาลไทยสมัยของนายชวน หลีกภัย มีท่าทีที่ตอบสนองกระแสของชุมชนโลกในการเรียกร้องให้รัฐบาลพม่ามีการเปลี่ยนแปลงทางด้านการเมืองไปสู่ความเป็นประชาธิปไตย นอกจากนี้ยังได้เปิดโอกาสให้องค์กรสิทธิมนุษยชนและองค์กรพัฒนาเอกชน (NGOs) ของต่างชาติเข้ามาเคลื่อนไหวและรณรงค์เพื่อเรียกร้องประชาธิปไตยและสิทธิของประชาชนพม่าในไทยอย่างเปิดเผย ในขณะที่รัฐบาลพม่าโดยพลเอกอาวุโส ตัน ช่วย ที่ขึ้นมาดำรงตำแหน่งแทนพลเอก อวูโล่ ซอ หม่อง ก็มีท่าทีที่แข็งกร้าวตอบโต้ไทย เพราะเห็นว่าไทยมีท่าทีที่ไม่เป็นมิตรต่อพม่า ดังเช่นที่เคยเป็นมาในอดีต กอปรกับประเด็นทางการเมืองที่พม่าให้ความสนใจเป็นพิเศษก็ไม่ได้ได้รับการตอบรับในทางที่ดีตามที่พม่าต้องการจะให้เป็น ในมุมมองของพม่ารัฐบาลไทยกลับมีท่าทีตอบสนองอย่างตรงกันข้าม

5. ประเด็นปัญหาในความสัมพันธ์ไทย – พม่า

ในมุมมองของรัฐบาลพม่า ไทยมักจะเข้ามาแทรกแซงในกิจการสำคัญของพม่าอยู่อย่างน้อย 2 – 3 เรื่องด้วยกัน ซึ่งได้แก่ ประเด็นที่ 1 ปัญหากลุ่มชาติพันธุ์ชนกลุ่มน้อย ซึ่งเป็นปัญหาเอกภาพของรัฐและสัมพันธ์กับความมั่นคงภายใน ประเด็นที่ 2 ซึ่งเป็นปัญหาต่อเนื่องได้แก่การตั้งพื้นที่พักพิงชั่วคราวเพื่อ

³¹ โครีน เพ็ญเกษม, “นโยบายต่างประเทศและการตอบสนองผลประโยชน์ของชาติ : การวิเคราะห์ผลงานด้านต่างประเทศในสมัยรัฐบาลชวน หลีกภัย (ตุลาคม 2535 – 2536)”, *นโยบายต่างประเทศในยุคโลกาภิวัตน์* (กรุงเทพฯ : สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย, 2538) หน้า 24.

รองรับผู้หนีภัยจากการสู้รบซึ่งส่วนใหญ่เป็นกลุ่มชาติพันธุ์กะเหรี่ยงและคะยาห์ รวมไปถึงการตั้งศูนย์มณีนีลลยที่จังหวัดราชบุรี เพื่อรองรับนักศึกษาที่ลี้ภัยทางการเมือง

สำหรับปัญหากลุ่มชาติพันธุ์ชนกลุ่มน้อยนั้นรัฐบาลพม่ามองว่าไทยให้ความช่วยเหลือแก่กองกำลังกลุ่มชาติพันธุ์ชนกลุ่มน้อยบริเวณชายแดนไทย – พม่า ไม่ว่าจะเป็นด้านอาวุธยุทโธปกรณ์ ตลอดจนการให้ที่พักพิง ซึ่งกรณีนี้เกี่ยวข้องกับถึงเรื่องการล่องล้าพรมแดนซึ่งไม่ยังไม่มีมีการปักปันเขตแดนอย่างเป็นทางการทำให้เกิดความเข้าใจผิด และก่อให้เกิดปัญหาติดตามมา ดังกรณีตัวอย่างที่จะนำเสนอในบทความนี้ตอนต่อไป นอกจากประเด็นปัญหาเรื่องเกี่ยวกับความมั่นคงแล้ว รัฐบาลพม่ามองว่าการดำเนินนโยบายต่างประเทศของไทย มีแนวโน้มที่จะเป็นปรปักษ์กับพม่าหรือเป็นไปเพื่อการแทรกแซงกิจการภายในของพม่า โดยเฉพาะกรณีนโยบาย Flexible Engagement ที่นำเสนอโดยรัฐบาลประชาธิปไตย โดย ดร.สุรินทร์ พิศสุวรรณ รัฐมนตรีต่างประเทศสมัยชวน 2 ก็ก่อให้เกิดความไม่พอใจในหมู่ผู้นำพม่าไม่น้อยเช่นกันและนำไปสู่ความบาดหมางใจในอีกหลายๆ กรณี ซึ่งทำให้ความสัมพันธ์ไทย – พม่า อยู่ในสถานภาพที่ไม่สู้จะราบรื่นนัก และล่าสุดได้แก่ปัญหาเรื่องเขตแดนที่ไม่ชัดเจนอันจะนำไปสู่ความขัดแย้งเหนือดินแดนในอดีตโดยไทยกับพม่าเคยมีการขัดแย้งเหนือเนิน 491 ซึ่งมีความเกี่ยวพันกับการปราบปรามกองกำลังกลุ่มกะเหรี่ยงของพม่า หรือกรณีภูเขาโหยงที่สัมพันธ์กับทหารไทยใหญ่ ทั้งสองกรณีมีความสัมพันธ์คาบเกี่ยวระหว่างปัญหาความมั่นคงและปัญหาเรื่องพรมแดน นอกจากนี้ยังมีปัญหาเกาะบริเวณแม่น้ำเมย จังหวัดตาก และกรณีเกาะทั้งสามในทะเลอันดามัน เป็นปัญหาความไม่ลงตัวของเรื่องเขตแดนอันเนื่องมาจากการถือแผนที่คนละฉบับ แต่กรณีทั้งสองก็เป็นกรณีศึกษาที่ไทยควรจะให้ความสนใจ เพราะในอนาคตปัญหาเรื่องการปักปันเขตแดนอย่างเป็นทางการกับประเทศพม่าอาจจะเป็นปัญหาที่จะนำความยุ่งยากมาสู่ไทย หากไม่มีการเตรียมการไว้ล่วงหน้า

กล่าวโดยย่อประเด็นสำคัญที่เป็นปัจจัยสร้างความบาดหมางและความหวาดระแวงของรัฐบาลที่มีต่อไทยนั้น มีอยู่ 2 – 3 ประการ ด้วยกัน คือ

1. รัฐบาลพม่ามองว่าไทยให้ความช่วยเหลือแก่กองกำลังกลุ่มชาติพันธุ์ชนกลุ่มน้อยและครอบครัวที่มีที่มั่นอยู่ตามตะเข็บชายแดนไทย – พม่า
2. รัฐบาลพม่ามองว่าไทยให้ที่พักพิงแก่นักศึกษาและนักการเมืองพม่าที่ลี้ภัยทางการเมือง นอกจากนั้นยังไฟเขียวให้บุคคลเหล่านี้ ตลอดจนองค์กร NGO ต่างชาติเปิดเวทีโจมตีรัฐบาลพม่าในไทย
3. รัฐบาลพม่าหวาดระแวงรัฐบาลไทยมีการกระทำเป็นปรปักษ์กับรัฐบาลพม่าโดยเฉพาะประเด็นทางการเมืองและการละเมิดสิทธิมนุษยชน

ประเด็นทั้งสามนำไปสู่การตอบโต้อย่างรุนแรงของรัฐบาลพม่าที่มีต่อรัฐบาลไทย รวมไปถึงการตั้งข้อสังเกตอย่างเข้มงวดในการปฏิบัติการกิจของเจ้าหน้าที่ไทย ทั้งทหาร ตำรวจ และพลเรือน ตลอดจนภาคเอกชนในบริเวณชายแดน ซึ่งปัจจุบันไทย – พม่า ยังไม่ได้มีข้อตกลงการแบ่งเขตแดนระหว่างกันอย่างเป็นทางการ ต่างคนต่างถือสนธิสัญญาว่าด้วยเขตแดนที่ทำไว้ใน ค.ศ. 1868 ซึ่งเป็นช่วงที่พม่ายังเป็น

อาณานิคมของอังกฤษ การกระทบกระทั่งบริเวณชายแดนจึงมีบ่อยครั้งขึ้น และเป็นอีกปัจจัยหนึ่งซึ่งนำไปสู่กรณีพิพาทระหว่างไทย - พม่า

5.1 ไทยกับการปราบปรามกองกำลังกลุ่มชาติพันธุ์ชนกลุ่มน้อยของพม่า

ในมุมมองของพม่าการที่กองกำลังกลุ่มชาติพันธุ์ชนกลุ่มน้อยบริเวณชายแดนไทย - พม่า สามารถยืนหยัดต่อสู้กับกองทัพพม่าได้มาเป็นเวลายาวนานนั้น ส่วนหนึ่งเป็นเพราะได้รับการสนับสนุนจากไทยทั้งทางตรงและทางอ้อม ด้วยเหตุนี้เมื่อคณะผู้แทนจากไทยนำโดย พลเอกชวลิต ยงใจยุทธ ไปเยือนพม่าในเดือนมกราคม ค.ศ. 1989 พลเอกอาวุโส ซอ หม่อง ประธานสภาฟื้นฟูภาวะเบียดเบียนแห่งรัฐ (SLORC) ได้ยื่นคำร้องขอต่อไทยในประเด็นที่เกี่ยวกับกองกำลังกลุ่มชาติพันธุ์ชนกลุ่มน้อย 4 ประการด้วยกัน³²

- 1) ขอให้รัฐบาลไทยป้องกันมิให้ต่างชาติสามารถเข้าถึงกองกำลังกลุ่มชาติพันธุ์ชนกลุ่มน้อย
- 2) ขอให้รัฐบาลไทยป้องกันมิให้อาวุธในการทำสงคราม ตลอดจนอุปกรณ์ที่ใช้ในการทำสงครามถึงมือกองกำลังกลุ่มชาติพันธุ์ชนกลุ่มน้อย ทั้งนี้เนื่องเพราะรัฐบาลพม่าตระหนักดีว่ากองกำลังเหล่านี้มีอาวุธสงครามใช้อย่างเหลือเฟือ ทั้งๆ ที่ไม่ได้มีโรงงานผลิตอาวุธในพื้นที่แต่อย่างใด
- 3) ขอให้เจ้าหน้าที่ของไทยทำการปลดอาวุธและจับกุมกองกำลังกลุ่มชาติพันธุ์ชนกลุ่มน้อยที่หลบหนีเข้ามาพักพิงในฝั่งไทย และหากเป็นไปได้ขอให้ส่งตัวให้กับกองทัพพม่า โดยพลเอกอาวุโส ซอ หม่อง กล่าวกับ พลเอกชวลิต ว่าทุกครั้งที่ทหารพม่าทำการปราบปรามกองกำลังชนกลุ่มน้อย ทหารไทยจะทำหน้าที่เฝ้าระวังบริเวณเส้นพรมแดนไทยตลอดเวลา ซึ่งทหารไทยสามารถจับกุมและปลดอาวุธ กองกำลังกลุ่มชาติพันธุ์ชนกลุ่มน้อยที่หลบเข้ามาในไทยได้อย่างทันท่วงที
- 4) ขอให้รัฐบาลไทยทำความเข้าใจด้วยว่า ฝ่ายพม่าไม่ได้มีความตั้งใจที่จะล่งล้ำเขตแดนของไทยแต่อย่างใด เพราะบางครั้งก็เป็นเรื่องเข้าใจผิดจึงขอให้เข้าใจฝ่ายพม่าด้วย คำร้องข้อนี้แสดงให้เห็นว่าสำหรับรัฐบาลพม่าแล้วไทยมีส่วนในการให้การสนับสนุนกองกำลังกลุ่มชาติพันธุ์ชนกลุ่มน้อย ดังนั้นจึงต้องการจะให้หยุดการให้ความช่วยเหลือ

Maung Aung Myoe ระบุว่ากองทัพพม่าเข้าใจดีว่ากองกำลังกลุ่มชาติพันธุ์ชนกลุ่มน้อยบริเวณชายแดนไทย - พม่า มีความสัมพันธ์เกี่ยวเนื่องกับนโยบายความมั่นคงของไทย นอกจากนี้ยังมีส่วนสัมพันธ์กับเศรษฐกิจบริเวณชายแดนอีกด้วย³³ นอกจากนี้ยังระบุอีกด้วยว่ากองทัพไทยนั้นให้การสนับสนุน

³² Maung Aung Myoe, p 38.

³³ กองกำลังกลุ่มชาติพันธุ์ชนกลุ่มน้อยบริเวณชายแดนไทย - พม่า จะทำหน้าที่เก็บภาษีสินค้าเข้า - ออกระหว่างไทย - พม่า ทั้งนี้ส่วนหนึ่งเป็นเพราะสินค้าภายในตลาดพม่าขาดแคลนทำให้จำเป็นต้องพึ่งสินค้าจากไทยไปป้อนตลาดมืด และเมื่อพ่อค้าพม่าซื้อสินค้าไทยแล้วก่อนลำเลียงเข้าสู่ตลาดชั้นในของพม่าจำเป็นต้องผ่านพื้นที่อิทธิพลของชน

กองกำลังกลุ่มสหภาพแห่งชาติกะเหรี่ยง (the Karen National Union - KNU) โดยยกกรณีตัวอย่างในการปราบปราม KNU ในพื้นที่ชายแดนไทย – พม่า บริเวณจังหวัดตาก เมื่อเดือนธันวาคม ค.ศ. 1989 เมื่อกองทัพพม่าโจมตีค่ายผาลู (Phalu camp) ของ KNU ทหารพบว่าบรรดาทหารกะเหรี่ยงต่างพากันหลบหนีเข้ามาในเขตไทยอย่างง่ายดาย ทั้งนี้เป็นเพราะเจ้าหน้าที่ของไทยอนุญาตให้ทหารกะเหรี่ยงอาศัยในพื้นที่โดยเสรี นอกจากนั้นยังกล่าวอ้างว่าตลอดระยะเวลาช่วงทศวรรษที่ 1990 กองทัพพม่าจับได้หลายครั้งว่ารัฐบาลไทยยังไม่ยกเลิกนโยบาย “แนวเขตป้องกัน (Buffer Zone)”³⁴ กรณีตัวอย่างที่เห็นได้ชัดในกรณีที่ไทยให้การสนับสนุน KNU เห็นได้แก่กรณีเนิน 491

กรณีศึกษาเรื่องที่ 1 : ความขัดแย้งบริเวณเนิน 491 อำเภอท่าแซะ จังหวัดชุมพร

กรณีศึกษากรณีหนึ่งซึ่งได้ถูกหยิบยกขึ้นมาเป็นตัวอย่างว่าไทยให้การปกป้องช่วยเหลือกองกำลัง KNU ได้แก่ กรณีการยึดเนิน 491 ของทหารพม่า กรณีศึกษานี้พัวพันทั้งประเด็นการให้ความช่วยเหลือกองกำลังกะเหรี่ยงและการอ้างสิทธิเหนือดินแดนโดยทั้งไทยและพม่าต่างอ้างสิทธิเหนือบริเวณเนิน 491 ในขณะที่ฝ่ายทหารพม่าอ้างว่าหากพื้นที่เนิน 491 เป็นของไทย เหตุใดกองกำลังของกะเหรี่ยงจึงสามารถเข้าไปครอบครองได้ กรณีความขัดแย้งเหนือเนิน 491 จึงแสดงให้เห็นจุดยืนของ 2 ประเด็นนี้อย่างชัดเจน

กรณีความขัดแย้งนี้เกิดขึ้นในเดือนกุมภาพันธ์ ค.ศ. 1992 ตามความเห็นของ Maung Aung Myoe ฝ่ายทหารพม่าเป็นฝ่ายยึดเนิน 491 หรือเนิน 1542 (Hill Paint 1542) ตามคำเรียกของพม่า แต่ไทยกลับประกาศว่าเป็นดินแดนของไทย และเรียกร้องให้กองทัพพม่าถอนทหาร ทั้งนี้ทหารพม่าได้ทำการปราบปรามกองกำลังกะเหรี่ยงบริเวณชายแดนไทย – พม่า ในเขตตำบลปกเปียนมาตั้งแต่เดือนมกราคม ค.ศ. 1992 โดยทำการโจมตีค่ายยะวะเฮลยู (Ywahaylu) ที่ KNU ตั้งฐานที่มั่นมาเป็นเวลากว่า 8 ปี นอกจากกลุ่มทหารกะเหรี่ยงก็ยังมีกลุ่มอดีตนักศึกษาพม่ามาตั้งค่ายบริเวณนี้อีกด้วย ค่ายยะวะเฮลยูตั้งอยู่บริเวณเนิน 491 ทหารพม่าสามารถยึดค่ายยะวะเฮลยู ได้ในวันที่ 18 กุมภาพันธ์ ค.ศ. 1992 ในการต่อสู้ครั้งนี้ได้สูญเสียทหารพม่าไป 20 นาย และบาดเจ็บอีก 65 ราย³⁵

แต่หลังจากการยึดเนิน 491 ได้ไม่นานทหารไทยก็ส่งสัญญาณมายังทหารพม่าให้ถอนกำลังออกจากพื้นที่ที่เป็นของไทยโดยอ้างว่าเป็นพื้นที่ในเขตอำเภอท่าแซะ จังหวัดชุมพร หลังจากการส่งสัญญาณแล้วทหารไทยจำนวน 50 นาย ก็เข้ามาในพื้นที่พร้อมทั้งโบกธงไทยและยิงปืนใหญ่มายังค่ายยะวะเฮลยู เป็นระยะๆ ในมุมมองของทหารพม่าแล้วการกระทำของทหารไทยครั้งนี้เป็น “การปกป้องกองกำลังของ KNU ที่กำลังถูกทหารพม่าไล่ล่า”³⁶ นอกจากนี้ยังพบอีกว่าทหารกะเหรี่ยงได้รับอนุญาตให้เข้าไปหลบภัยในเขต

กลุ่มน้อย เช่น กะเหรี่ยง มอญ คะยาห์ เป็นต้น ทำให้กองกำลังเหล่านี้สามารถทำเงินจากการเก็บภาษีนอกระบบได้เป็นจำนวนมาก

³⁴ Maung Aung Myoe, p 40.

³⁵ Ibid, p 100.

³⁶ Ibid

ของไทยโดยที่ยังคงอาวุธไว้พร้อมสรรพ Maung Aung Myoe ระบุว่ากระทำความเช่นนี้แสดงให้เห็นอย่างชัดเจนว่าทหารไทยให้ความคุ้มครองและความช่วยเหลือแก่ทหารกะเหรี่ยง KNU ในส่วนมุมมองของไทย แล้วกรณีความขัดแย้งเนิน 491 เป็นปัญหาของเส้นพรมแดนที่ไม่ชัดเจน ซึ่งไม่เฉพาะที่เนิน 491 เท่านั้น หากยังมีอีกหลายจุดที่จะเป็นต้องมีการแก้ไขอย่างเป็นทางการต่อไป อย่างไรก็ตามกรณีนี้ก็ถือได้ว่าเป็นกรณีที่ความขัดแย้งเกือบจะบานปลายและใช้เวลานานพอสมควรในการแก้ไขปัญหาความขัดแย้งในครั้งนี้

เนิน 491 มีลักษณะเป็นเนินเขา ตั้งอยู่บนสันปันน้ำของเทือกเขาตะนาวศรี ซึ่งใช้เป็นเส้นแบ่งเขตแดนไทย – พม่า ด้านทิศตะวันออกของยอดเนิน 491 เป็นเขตแดนไทย ในพื้นที่ตำบลหงษ์เจริญ อำเภอท่าแซะ จังหวัดชุมพร ส่วนทางด้านทิศตะวันตกเป็นเขตพม่า บริเวณบ้านถ้ำดิน อำเภอปกปโยน ภาคตะนาวศรี เหตุที่เรียกกันว่าเนิน 491 เนื่องจากไม่มีชื่อเนินจึงเรียกตามความสูงของเนินซึ่งวัดได้ 491 เมตรจากระดับน้ำทะเลปานกลาง³⁷

ปัญหาความขัดแย้งบริเวณเนิน 491 จะเริ่มเกิดขึ้นอย่างเป็นทางการเมื่อวันที่ 16 มกราคม ค.ศ. 1992 ทหารพม่าได้ปะทะกับทหารกะเหรี่ยงบริเวณชายแดนไทย – พม่า โดยทหารพม่าได้ถูกโจมตีอย่างหนักจนแยกออกเป็นสองส่วน ส่วนหนึ่งถูกทหารกะเหรี่ยงปิดล้อมไว้ อีกส่วนหนึ่งได้หลบหนีเข้ามาเขตไทย (ภายหลังได้ถูกตำรวจตระเวนชายแดนผลักดันออกไป)³⁸ จนกระทั่งในวันที่ 18 มกราคม ค.ศ. 1992 ทหารพม่าส่วนแรกสามารถฝ่าวงล้อมของทหารกะเหรี่ยงออกมาได้ ในเหตุการณ์ดังกล่าวนี้ทหารกะเหรี่ยงได้ใช้ประโยชน์จากเนิน 491 อย่างได้ผล

เหตุการณ์ล่วงมาจนวันที่ 17 กุมภาพันธ์ ค.ศ. 1992 ทหารพม่าได้เปลี่ยนมาโจมตีเนิน 491 โดยตรงอย่างหนัก จนทหารกะเหรี่ยงจำต้องถอนตัวออกจากเนิน 491 ในวันที่ 18 กุมภาพันธ์ ค.ศ. 1992 ไปรวมตัวที่ค่ายเขาถ้ำดิน และบริเวณช่องชะมั่ว เป็นเหตุให้ทหารพม่าสามารถยึดและวางกำลังบนเนิน 491 ได้

ภายหลังที่ทหารพม่ายึดเนิน 491 ได้นั้น หน่วยเฉพาะกิจตำรวจตระเวนชายแดนที่ 41 ซึ่งได้รับมอบหมายจากศูนย์ควบคุมชายแดนไทย – พม่า ภาค 4 กองทัพภาคที่ 4 ได้ดำเนินการเจรจากับทหารพม่าให้ถอนกำลังออกไป หากแต่ไม่ประสบผลสำเร็จ เพราะทางพม่าอ้างว่าตามแผนที่ที่พม่าใช้นั้น เนิน 491 อยู่ในเขตพม่า และเมื่อทหารพม่าสามารถขับไล่ทหารกะเหรี่ยงออกไปได้แล้ว พม่าจึงมีสิทธิครอบครอง และกล่าวด้วยว่าหากเนิน 491 เป็นของไทยจริง เหตุใดจึงปล่อยให้ทหารกะเหรี่ยงยึดไว้³⁹

ราวกลางเดือนกุมภาพันธ์ ค.ศ. 1992 นั้นเอง ทหารพม่าได้ล้ำเขตแดนเข้ามายังบริเวณบ้านคลองเจริญ อำเภอท่าแซะ ตำบลหงษ์เจริญ อำเภอท่าแซะ จังหวัดชุมพร ได้ถูกตำรวจตระเวนชายแดนในพื้นที่ดังกล่าวจับกุมไว้ได้จำนวนทั้งหมด 23 นาย เป็นนายทหารสัญญาบัตร 1 นาย และตรวจค้นพบหลักฐานจดหมายมีข้อความให้มารับเสียจากบริษัทค้าไม้แห่งหนึ่งของไทย ตรงพิภพที่กำหนดไว้ ซึ่งอยู่ลึกเข้ามา

³⁷ เพิ่งอ้าง, หน้า 16.

³⁸ เพิ่งอ้าง, หน้า 19.

³⁹ เพิ่งอ้าง, หน้า 51.

ในประเทศไทยประมาณ 5 กิโลเมตร⁴⁰ ต่อมาได้ส่งตัวทหารดังกล่าวไปควบคุมตัวไว้ในเรือนจำทหารบกชุมพร ซึ่งศูนย์ปฏิบัติการกองทัพบก ศูนย์ปฏิบัติการชายแดนไทย – พม่า (ศปก. ทบ. /ศปก. ชทพ.) ได้กำหนดนโยบายโดยให้ควบคุมทหารทั้งหมดไว้ จนกว่าจะสามารถเจรจาให้ทหารพม่าถอนกำลังจากเนิน 491 ได้สำเร็จ

หลังจากนั้นได้มีความพยายามในการเจรจาปัญหาเนิน 491 หลายครั้งจากหลายหน่วยงานด้วยกัน ในวันที่ 22 มีนาคม ค.ศ. 1992 กระทรวงการต่างประเทศได้มอบหมายให้เอกอัครราชทูตไทยประจำพม่าเข้าพบ พลตรี ชื่น หยุน เลขาธิการคณะกรรมการฟื้นฟูความสงบเรียบร้อยแห่งรัฐ (SLORC) เพื่อหารือเกี่ยวกับปัญหาเนิน 491 แต่ฝ่ายพม่าบ่ายเบี่ยงขอให้มีการเจรจาเรื่องเนิน 491 ในการประชุมคณะกรรมการชายแดนส่วนภูมิภาคไทย – พม่า ครั้งต่อไป ในทางเดียวกันทางการพม่าได้ส่งเอกอัครราชทูตพม่าประจำประเทศไทย เข้าพบ พลเอก สุจินดา คราประยูร ผู้บัญชาการทหารบกและผู้บัญชาการทหารสูงสุด ในวันที่ 27 มีนาคม ค.ศ. 1992 เพื่อขอให้มีการเจรจาเรื่องเนิน 491 ในการประชุมคณะกรรมการชายแดนส่วนภูมิภาค⁴¹

หลังจากนั้น ในวันที่ 30 มีนาคม ค.ศ. 1992 ได้มีการประชุมคณะกรรมการชายแดนส่วนท้องถิ่นระหว่างไทยกับพม่าที่จังหวัดระนอง ในประเด็นเนิน 491 แต่ยังไม่สามารถตกลงกันได้ และพม่ายังคงอ้างเช่นเดิมว่าเนิน 491 อยู่ในเขตพม่า ในขณะที่ฝ่ายไทยอ้างว่าเนินดังกล่าวเป็นสันปันน้ำเขตแดนไทย – พม่า ดังนั้นศูนย์ปฏิบัติการกองทัพบกในฐานะตัวแทนเจรจาฝ่ายไทย จึงได้รายงานให้ศูนย์อำนวยการร่วมกองบัญชาการทหารสูงสุดหรือกองอำนวยการปฏิบัติการนโยบายชายแดนไทย-พม่าทราบ และขอให้มีการพิจารณาในระดับสูงต่อไป⁴² เป็นผลให้เกิดความคิดที่ควรจะต้องแก้ไขปัญหาดังกล่าวในระดับภูมิภาค โดยให้แม่ทัพภาคที่ 4 ประธานคณะกรรมการชายแดนส่วนภูมิภาคฝ่ายไทยในพื้นที่กองทัพบภาคที่ 4 เจรจากับ พลตรี หม่องเอ ประธานกรรมการชายแดนส่วนภูมิภาคฝ่ายพม่า พื้นที่ภาคตะวันออก

หลังจากนั้นเป็นเวลากว่า 4 เดือน⁴³ จึงได้มีการเจรจาเกี่ยวกับปัญหาเนิน 491 อย่างไม่เป็นทางการขึ้นระหว่าง พลโท กิตติ รัตนฉายะ แม่ทัพภาคที่ 4 กับ พลตรี หม่อง เอ แม่ทัพภาคตะวันออก ของพม่า ในวันที่ 17 – 18 สิงหาคม ค.ศ. 1992 ผลปรากฏว่าทั้งสองฝ่ายไม่สามารถตกลงแก้ไขปัญหาคือ

ปัญหาเนิน 491 จากจุดเริ่มต้นของเหตุการณ์ในเดือน กุมภาพันธ์ ค.ศ. 1992 จนถึงเดือนตุลาคม ค.ศ. 1992 นั้นดูเหมือนจะมีได้เปิดเผยมากหรืออยู่ในความสนใจจากสาธารณชนแต่อย่างใด จนกระทั่งในช่วงกลางเดือนตุลาคม ค.ศ. 1992 ที่เกิดกรณีทหารพม่าจับตัวนายอำเภอเมืองแม่ฮ่องสอน⁴⁴ ชาวและ

⁴⁰ กองทัพพม่าปฏิเสธเรื่องดังกล่าว โดยให้ความเห็นว่าทหารพม่าที่ไทยจับกุมไว้ได้นั้นพลัดหลงเข้ามาในเขตไทยโดยไม่มีเจตนาล่วงล้ำพรมแดนไทยแต่อย่างใด

⁴¹ เพิ่งอ้าง, หน้า 53.

⁴² เพิ่งอ้าง, หน้า 53.

⁴³ มีความเป็นไปได้ที่น้ำจะมีเหตุผลจากความไม่สงบทางการเมืองของประเทศไทยในช่วงเดือนพฤษภาคม

⁴⁴ ดู (ผู้จัดการ, 12 ตุลาคม 1992, หน้า 24. ผู้จัดการ, 14 ตุลาคม 1992, หน้า 20. ผู้จัดการ, 15 ตุลาคม 1992, หน้า 23. ผู้จัดการ, 16 ตุลาคม 1992, หน้า 23.)

ความสนใจเกี่ยวกับความสัมพันธ์ไทย-พม่า ก็ได้รับความสนใจขึ้นมาอีกครั้ง โดยในวันที่ 19 ตุลาคม ค.ศ. 1992 หนังสือพิมพ์ผู้จัดการรายวัน ได้มีการรายงานข่าวเกี่ยวกับการเสริมกำลังของทหารพม่าบริเวณแนวชายแดนไทย – พม่า ด้านอำเภอท่าแซะ จังหวัดชุมพร และบริเวณเนิน 491 ที่ยังคงเป็นปัญหาอยู่

ความหวาดระแวงและวิตกกังวลของฝ่ายไทยเกี่ยวกับการรุกล้ำอธิปไตยดูเหมือนจะได้รับการเน้นย้ำจากการที่กองทัพภาคที่ 4 ได้เรียกผู้ว่าราชการจังหวัดชุมพร กับจังหวัดระนอง เพื่อเตรียมรับสถานการณ์การสู้รบที่อาจเกิดขึ้น “เนื่องจากทหารพม่าจะบุกเข้าตีกองกำลังกะเหรี่ยง จะต้องเดินทัพผ่านประเทศไทย”⁴⁵ ทางด้าน พล.อ. วิมล วงศ์วานิช ผู้บัญชาการบก กล่าวเกี่ยวกับปัญหาเนิน 491 ว่า “ทหารพม่าเรา (ฝ่ายไทย) เจรจากันได้อยู่แล้ว แต่บริเวณที่พม่าอยู่นั้นจะมีข้อสงสัยกันอยู่ว่าเป็นของพม่าหรือของไทย ซึ่งพม่าเองก็ไม่ชัดเจนหากไทยจะขึ้นไปอยู่ร่วมกับพม่าในค่ายที่ยึดได้จากเนิน 491 โดยแบ่งฝ่ายละครึ่ง แต่ทางไทยเห็นว่าไม่มีความจำเป็นจึงสั่งถอนตัว ตนเชื่อว่าอีก 2 วันพม่าคงจะถอย”⁴⁶ เช่นเดียวกับทาง พล.อ.อ. กันต์ พิมานทิพย์ ผู้บัญชาการทหารอากาศ ที่ได้ให้ความเห็นว่า “การเจรจาปัญหาระดับท้องถิ่น น่าจะเป็นไปได้ด้วยความเรียบร้อย เพราะเมื่อวันที่ 20 ต.ค. (2535) ได้พบนายอู๋ หุ่นส่วย เอกอัครราชทูตพม่า ก็บอกว่าไม่มีอะไรน่าเป็นห่วง ทุกอย่างปกติดี”⁴⁷

อย่างไรก็ดีปัญหาเนิน 491 ดูเหมือนจะเป็นเรื่องที่บานปลายและมีแนวโน้มการใช้ความรุนแรง ดังรายงานข่าวในวันที่ 26 ตุลาคม ค.ศ. 1992 ที่ “สำนักงานจังหวัดชุมพรแจ้งว่า นายประยูร พรหมพันธ์ ผู้ว่าราชการจังหวัดชุมพร ได้สั่งการให้ส่วนราชการของจังหวัดชุมพร เตรียมการอพยพประชาชนในแนวเขตแดนบริเวณใกล้เคียงกับแนวเนิน 491 ในเขตชายแดนบริเวณบ้านสันติมิตร ตำบลรับร่อ อำเภอท่าแซะ จังหวัดชุมพร ในเขตหมู่บ้านท้าวาน”⁴⁸ ในขณะที่ รองแม่ทัพภาคที่ 4 ได้กล่าวในการประชุมตัวแทนของกองทัพพบกับตัวแทนของกองทัพภาคที่ 4 ว่า “กองทัพภาคที่ 4 พร้อมทั้งจะดำเนินการทางด้านยุทธการทันที เพียงแต่รอคำสั่งจากผู้บัญชาการทหารบก ซึ่งต้องหารือกับกระทรวงกลาโหม และกระทรวงการต่างประเทศ สภาพที่ตั้งของทหารพม่าไม่มีสภาพพร้อมที่จะเผชิญหน้า การที่พม่าไม่ยอมเปิดการเจรจากับฝ่ายไทยนั้น เพราะหวังผลในการต่อรองให้ไทยกดดันกองกำลังทหารกะเหรี่ยงออกจากดินแดนไทยมากกว่าสู้รบกับไทย”⁴⁹

ช่วงต้นเดือนพฤศจิกายนได้มีการประชุมร่วมกันระหว่างฝ่ายปกครองกับตัวแทนกองทัพภาคที่ 4 เพื่อประเมินความเคลื่อนไหวของทหารพม่าที่ตั้งอยู่บนเนิน 491 ที่ประชุมได้วิเคราะห์สถานการณ์ว่า “การตั้งมั่นอยู่ที่เนิน 491 ของทหารพม่านั้นเป็นการดำเนินการเพื่อใช้ต่อรองกับไทย เกี่ยวกับผลประโยชน์ในการปิดล้อมเส้นทางเศรษฐกิจของกองกำลังชนกลุ่มน้อยกะเหรี่ยงและเป็นการหยั่งเท้าที่ของฝ่ายไทย

⁴⁵ ผู้จัดการ, 21 ตุลาคม 1992, หน้า 23.

⁴⁶ เพ็ญอ้าง, หน้า 21.

⁴⁷ ผู้จัดการ, 23 ตุลาคม 1992, หน้า 23.

⁴⁸ ผู้จัดการ, 26 ตุลาคม 1992, หน้า 23

⁴⁹ เพ็ญอ้าง, หน้า 26.

เกี่ยวกับนโยบายรัฐกันชน (BUFFLE STATE) มากกว่า เพราะพม่าทราบดีว่าผลประโยชน์จากการท่องเที่ยวที่ฝ่ายไทยพยายามเจรจา ให้เปิดบ่อนกาสิโนที่วัดตอเรีย ปอยส การสำรวจก๊าซธรรมชาติที่อำเภอตะมะของการปิโตรเลียมแห่งประเทศไทย (ปตท.) เป็นผลประโยชน์ที่ฝ่ายไทยกำลังต้องการ ประเด็นที่ทหารพม่าให้ความสนใจอยู่ที่ทำไมไทยจึงยินยอมให้กองกำลังกะเหรี่ยงตั้งอยู่ในเขตไทย ตรงบริเวณช่องคมีน อำเภอท่าแซะ จังหวัดชุมพร ตรกรวยต่ออำเภอบางสะพานน้อย จังหวัดประจวบคีรีขันธ์⁵⁰ นอกจากนี้ในวันที่ 3 พฤศจิกายน ค.ศ. 1992 กองทัพภาคที่ 4 ยังได้พยายามต่อรองกับทางพม่าโดยการส่งตัวทหารพม่าจำนวน 23 นายที่ถูกทางการไทยจับกุมตัว ในข้อหาล่วงล้ำพรมแดนไทย ในขณะรบติดพันกับกองกำลังกะเหรี่ยงที่เนิน 491 เมื่อเดือนกุมภาพันธ์ ค.ศ. 1992 ให้กับทางพม่า⁵¹

สำหรับท่าทีของรัฐบาลพม่าเมื่อเห็นว่าสถานการณ์มีแนวโน้มจะบานปลายกลายเป็นความขัดแย้งระหว่างประเทศ ทางฝ่ายพม่าจึงได้มีการติดต่อเชิญ พล.อ.อ. วรรณถ อภิจักรี ผู้บัญชาการทหารสูงสุด เดินทางไปประเทศพม่า เพื่อเยี่ยมคารวะ พล.อ.ตาน ช่วย ผู้บัญชาการทหารสูงสุดของพม่า (ขณะนั้น) ในวันที่ 8 พฤศจิกายน ค.ศ. 1992⁵² แต่ภายหลังได้ขอเลื่อนไปเป็นวันที่ 10 พฤศจิกายน ค.ศ. 1992 เนื่องจากความไม่พร้อมบางประการของทางพม่า⁵³ ซึ่งทางฝ่ายไทยได้ตอบตกลงคำเชิญดังกล่าว

การเยือนประเทศพม่าและเยี่ยมคารวะ พล.อ.ตาน ช่วย ผู้บัญชาการทหารสูงสุดของพม่า ของ พล.อ.อ. วรรณถ อภิจักรี ผู้บัญชาการทหารสูงสุดและคณะนายทหารชั้นผู้ใหญ่ฝ่ายไทย ได้มีการหารือเรื่องเนิน 491 และขอให้ทางพม่าถอนกำลังออกจากเนิน 491 ซึ่ง พล.อ.ตาน ช่วย รับว่าจะให้เจ้าหน้าที่เทคนิคไปสำรวจร่วมกับฝ่ายไทย โดยพม่าจะมอบหมายให้ พล.ต. หม่องเอ หัวหน้าคณะผู้แทนฝ่ายพม่าซึ่งจะมาประชุมคณะกรรมการชายแดนส่วนภูมิภาค ครั้งที่ 7 (ระหว่างวันที่ 16 – 27 พฤศจิกายน ค.ศ. 1992) เป็นผู้นำชาวตีมาแจ้งให้ฝ่ายไทยทราบ⁵⁴

แต่เมื่อมีการประชุมคณะกรรมการชายแดนส่วนภูมิภาค ครั้งที่ 7 โดยฝ่ายไทยมี พล.ท. ยิ่งยศ โชติพิมาย แม่ทัพภาคที่ 1 ผู้อำนวยการศูนย์ควบคุมชายแดนไทย – พม่า ภาค 3 เป็นหัวหน้าคณะ ส่วนฝ่ายพม่ามี พล.ต. หม่อง เอ ผู้บัญชาการกองกำลังภาคตะวันออก เป็นหัวหน้าคณะ กลับไม่มีการนำเรื่องเนิน 491 เข้าหารือในที่ประชุมเป็นเรื่องหลัก หากแต่มีการเจรจาลับระหว่างคณะกรรมการระดับสูงบางส่วน⁵⁵ และได้ข้อสรุปว่าฝ่ายพม่า “ยังยืนยันกรานว่าฝ่ายพม่าไม่ได้รุกรานดินแดนไทย โดยยืนยันจะคงกำลังทหารบนเนิน 491 ต่อไป”⁵⁶ นอกจากนี้ฝ่ายพม่ายังไม่ยอมรับการสำรวจด้านเครื่องมือ GPS ตามที่ฝ่ายไทยเสนอ

⁵⁰ ผู้จัดการ, 2 พฤศจิกายน 1992, หน้า 24.

⁵¹ ผู้จัดการ, 6 พฤศจิกายน 1992, หน้า 24. (ทางผู้จัดการได้ตั้งข้อสังเกตว่าการส่งมอบตัวดังกล่าวเกิดขึ้นก่อนการประชุมคณะกรรมการชายแดนไทย – พม่าที่จะมีขึ้นระหว่างวันที่ 16 – 27 พฤศจิกายน)

⁵² ผู้จัดการ, 5 พฤศจิกายน 1992, หน้า 24.

⁵³ ผู้จัดการ, 6 พฤศจิกายน 1992, หน้า 24.

⁵⁴ ไพศิษฐ์ สังคหะพงศ์, อ้างแล้ว, หน้า 59.

⁵⁵ เพิ่งอ้าง, หน้า 61.

⁵⁶ ผู้จัดการ, 17 พฤศจิกายน 1992 หน้า 23.

เพราะใช้เวลาสั้นเพียง 1 – 2 วันเท่านั้น ฝ่ายพม่าเสนอให้มีการปักปันเขตแดนในระดับรัฐบาล ซึ่งต้องใช้เวลาดำเนินการ⁵⁷ เหตุผลประการหนึ่งที่พม่าอ้างว่ายังไม่สามารถถอนกำลังจากเนิน 491 ได้นั้น “เนื่องจากหน่วยเหนือยังไม่ได้มอบอำนาจตัดสินใจ เพราะเรื่องนี้เป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องกับเส้นเขตแดน ต้องมีการเจรจาในระดับรัฐบาลต่อรัฐบาล”⁵⁸

ความล้มเหลวในการเจรจาแก้ไขปัญหานี้น 491 ดังกล่าวทำให้ “เจ้าหน้าที่ระดับสูงทั้งในรัฐบาลและกองทัพ รู้สึกหนักใจเนื่องจากแรงกดดันในวงการศึกษาและสังคมไทยที่เรียกร้องให้มีการใช้กำลังกดดันทหารพม่าให้ถอนตัวออกไปหลังจากยึดเนินดังกล่าวมานานนับปี”⁵⁹ นอกจากนี้ยังมีรายงานข่าวจากกองทัพภาคที่ 4 แจ้งว่า “ขณะนี้กองทัพภาคที่ 4 ได้เตรียมแผนยุทธการเรียบร้อย และพร้อมจะเปิดแผนเพื่อผลักดันทหารพม่าให้ออกไปจากเนิน 491 ซึ่งขึ้นอยู่กับการตัดสินใจของรัฐบาลว่าจะให้ดำเนินการอย่างไร”⁶⁰ แต่กระนั้นมีความพยายามของคณะกรรมการชายแดนส่วนภูมิภาคไทย – พม่าที่ต้องการเจรจาแก้ไขปัญหาดังกล่าว โดยในวันที่ 30 พฤศจิกายน ค.ศ. 1992 พล.ท. ยิ่งยศ โชติพิมาย แม่ทัพภาคที่ 3 จะนำคณะไปหารือปัญหานี้น 491 อีกครั้งที่กรุงย่างกุ้ง ประเทศพม่า⁶¹ อย่างไรก็ตามก็ได้มีคำสั่งระงับการเดินทางของคณะดังกล่าวในเวลาต่อมา “อันถือเป็นการการประทุ้งและแสดงความไม่พอใจต่อฝ่ายพม่า และเพื่อความปลอดภัยของคณะผู้แทนไทย เนื่องจากสภาพการณ์ของทั้งสองประเทศไม่เป็นที่น่าไว้วางใจ”⁶²

ในวันที่ 30 พฤศจิกายน ค.ศ. 1992 ท่ามกลางความตึงเครียดและมีกระแสข่าวว่าจะมีการใช้กำลังทหารผลักดันพม่าออกจากเนิน 491 นาย อู อ่องจอร์ รัฐมนตรีว่าการกระทรวงการต่างประเทศของพม่าได้เข้าพบ นาวาอากาศตรีประสงค์ สุ่นศิริ รัฐมนตรีว่าการกระทรวงต่างประเทศของไทย ที่โรงแรมดุสิตธานี⁶³ เป็นการส่วนตัว เพื่อปรับความเข้าใจระหว่าง 2 ประเทศ ภายหลังการพบปะกันของทั้งสอง นาวาอากาศตรีประสงค์ ได้แถลงต่อผู้สื่อข่าวว่า “ถึงแม้จะยังไม่มีข้อตกลงระหว่างประเทศทั้ง 2 ในการแก้ไขปัญหานี้น 491 แต่ผมมีความยินดีต่อท่าทีของพม่าในการที่จะให้ความร่วมมือในการแก้ไขปัญหานี้ อย่างไรก็ตามผมเชื่อว่าปัญหาดังกล่าวนี้นสามารถจะแก้ไขได้ในระดับคณะกรรมการชายแดนส่วนภูมิภาคไทย – พม่า ไม่จำเป็นต้องนำไปสู่การเจรจาในระดับชาติ และปัญหานี้น 491 นี้จะไม่ขยายออกไปเหมือนกับปัญหามันร่วมเกล้า”⁶⁴ และในวันเดียวกันนั้นทางฝ่ายทหารก็ได้มีการแถลงการณ์จากเลขาธิการกองทัพบกว่า “ปัญหา

⁵⁷ ไพศิษฐ์ สังคหะพงศ์, อ้างแล้ว, หน้า 62.

⁵⁸ เพิ่งอ้าง, หน้า 62.

⁵⁹ ผู้จัดการ, 21 พฤศจิกายน 1992, หน้า 24.

⁶⁰ ผู้จัดการ, 23 พฤศจิกายน 1992, หน้า 23.

⁶¹ ผู้จัดการ, 23 พฤศจิกายน 1992, หน้า 23.

⁶² ผู้จัดการ, 30 พฤศจิกายน 1992, หน้า 20.

⁶³ ไพศิษฐ์ สังคหะพงศ์, อ้างแล้ว, หน้า 64.

⁶⁴ ไพศิษฐ์ สังคหะพงศ์, อ้างแล้ว, หน้า 64.

เนิน 491 จะได้รับการแก้ไขโดยทางการเมืองมากกว่าการใช้กำลัง แต่กองทัพก็พร้อมเสมอสำหรับการปกป้องอำนาจอธิปไตยของชาติ”⁶⁵

ภายใต้สถานการณ์ความขัดแย้งระหว่างไทยกับพม่าที่อยู่ในภาวะตึงเครียดและคาดกันว่าจะมีการใช้กำลังทหารอย่างแน่นอน ในวันที่ 4 ธันวาคม ค.ศ. 1992 พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวได้มีพระราชดำรัสเนื่องในวโรกาสวันเฉลิมพระชนมพรรษาตอนหนึ่งเกี่ยวกับปัญหาเนิน 491 โดยพระองค์ได้ทรงเน้นย้ำให้ทุกฝ่ายใช้สันติวิธีและการเจรจาทางการทูตในการแก้ไขปัญหา ซึ่งกระแสพระราชดำรัสของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวในครั้งนี้ เปรียบเสมือนเป็นการเตือนสติแก่ผู้มีอำนาจเกี่ยวข้องกับการแก้ไขปัญหาเนิน 491 ทุกฝ่าย ให้หันมาใช้วิธีการแก้ไขปัญหาแบบสันติ และเป็นการลดกระแสชาตินิยมที่ก่อตัวสูงขึ้นในช่วงเวลานั้นด้วย⁶⁶

หลังจากเหตุการณ์ดังกล่าวทางรัฐบาลไทยและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องได้ประสานงานกับทางการพม่าเพื่อเปิดการเจรจาปัญหาเนิน 491 ในการประชุมคณะกรรมการชายแดนส่วนภูมิภาคไทย – พม่า (ครั้งพิเศษ) ในวันที่ 8 ธันวาคม ค.ศ. 1992 โดยฝ่ายไทยได้มอบหมายให้ พล.ท. ยิ่งยศ โชติพิมาย แม่ทัพภาคที่ 3 เป็นหัวหน้าคณะฝ่ายไทย ส่วนทางฝ่ายพม่าได้มอบหมายให้ พล.ต. หม่อง เอ ผู้บัญชาการกองกำลังภาคตะวันออก เป็นหัวหน้าคณะ บรรยายการของการหารือเป็นไปด้วยดี พล.ต. หม่อง เอ ได้แจ้งต่อ พล.ท. ยิ่งยศ ว่า “การประชุมครั้งนี้ไม่มีหัวข้ออะไรใหม่ แต่จะเป็นเรื่องที่พม่าจะให้คำตอบในเรื่องการถอนทหารพม่าออกจากเนิน 491 ซึ่งค้างมาจากการประชุมคณะกรรมการชายแดนส่วนภูมิภาคไทย – พม่า ครั้งที่ 7 ที่จังหวัดเชียงใหม่ เมื่อวันที่ 17 – 20 พฤศจิกายน ค.ศ. 1992 ซึ่งครั้งนี้ฝ่ายพม่าได้ยินยอมที่จะถอนทหารออกจากเนิน 491 โดยฝ่ายพม่าขอสงวนสิทธิ์ในการอ้างเป็นเจ้าของเหนือนดินแดน แต่เป็นการถอนเพื่อที่จะให้บรรยากาศของทั้ง 2 ประเทศดีขึ้น และมีผู้ทางในการเจรจาได้ เพราะฝ่ายพม่าทราบว่าหากไม่มีการถอนทหารจะไม่สามารถเจรจากันได้ และพลังทางการเมืองของไทย ตลอดจนแรงเสริมจากประชาชนชาวไทยจะทำให้ทหารต้องเข้ามาปฏิบัติการ ซึ่งไม่ใช่วิธีแก้ไขปัญหา เมื่อฝ่ายพม่าตกลงถอนทหารแล้ว ได้ขอให้มีการหารือในรายละเอียดว่าจะมีวิธีการอย่างไรต่อไป ซึ่งสร้างความประหลาดใจแก่เจ้าหน้าที่ฝ่ายไทยมาก ไม่คิดว่าฝ่ายพม่าจะยอมถอนทหารง่ายดายเช่นนี้”⁶⁷

นอกจากนี้การประชุมครั้งนี้ยังได้ข้อตกลงจากทั้งสองฝ่ายเกี่ยวกับการแก้ไขปัญหาเนิน 491 ด้วยเช่นกัน คือ

1. ทั้งสองฝ่ายจะปรับย้ายกำลัง หรือที่เรียกว่า Redeployment ให้พ้นจากยอดเนิน 491 เริ่มตั้งแต่วันที่ 15 ธันวาคม ค.ศ. 1992 ใช้เวลา 10 วัน หลังจากวันที่ 25 ธันวาคม ค.ศ. 1992 จะต้องไม่มีกองกำลังของฝ่ายใดอยู่บนยอดเนิน 491

⁶⁵ เพิ่งอ้าง, หน้า 65.

⁶⁶ พิเศษภูมิจึงคะพงค์, อ้างแล้ว, หน้า 69.

⁶⁷ เพิ่งอ้าง, หน้า 72.

2. หลังจากปรับย้ายกองกำลังแล้ว ก็จะจัดให้มีการสำรวจแนวเขตแดนและปักปันเขตแดนบนดิน 491 โดยคณะกรรมการพิจารณาปัญหาเขตแดนไทย – พม่า ซึ่งรัฐมนตรีช่วยว่าการกระทรวงการต่างประเทศของทั้ง 2 ฝ่ายเป็นประธานร่วม⁶⁸

จากกรณีศึกษาเรื่องความขัดแย้งบนเนิน 491 แสดงให้เห็นถึงปัญหาสองปัญหาที่เกี่ยวข้องกัน ได้แก่ ปัญหาการปราบปรามกองกำลังกลุ่มชาติพันธุ์ชนกลุ่มน้อยของรัฐบาลพม่า และปัญหาเส้นเขตแดนที่ยังไม่ได้รับการตกลงอย่างเป็นทางการ ปัญหาความขัดแย้งในครั้งนี้ได้เป็นกรณีพิพาทที่เกือบจะบานปลายส่วนหนึ่งเป็นเพราะปัญหานี้เกิดขึ้นในช่วงที่ พรรคประชาธิปไตยเป็นรัฐบาล โดยมีนายชวน หลีกภัย หัวหน้าพรรคเป็นนายกรัฐมนตรี เรื่องที่ควรจะต้องตกลงกันได้ตั้งแต่ต้นจึงบานปลาย เพราะฝ่ายรัฐบาลไทยขาดบุคคลที่เป็นที่ไว้วางใจของรัฐบาลพม่าที่สามารถเป็นตัวกลางในการประสานความเข้าใจ เจกเช่นช่วงเวลาในสมัยพลเอกชาติชาย ชุณหะวัณ ซึ่งมีพลเอกชวลิต ยงใจยุทธ เป็นตัวกลางในการประสานงานระหว่างไทยกับพม่า ที่รัฐบาลพม่าให้ความเชื่อถือ

อย่างไรก็ตามหลังกรณีศึกษาเหตุการณ์ที่หนึ่งจบสิ้นไปแล้ว เหตุการณ์ที่คล้ายคลึงกันก็เกิดขึ้นบริเวณชายแดนไทย – พม่า อีกครั้ง ซึ่งเหตุการณ์ในครั้งนี้ 2 ได้แก่ ความขัดแย้งบริเวณอำเภอแม่สาย จังหวัดเชียงราย ในครั้งนี้มีกองทัพแห่งชาติไทใหญ่ (Shan State Army - SSA) เป็นคู่กรณีระหว่างพม่ากับกองกำลังกลุ่มชาติพันธุ์ชนกลุ่มน้อย และไทยก็ได้ถูกดึงเข้าไปเป็นคู่กรณีในข้อหาที่ไม่แตกต่างจากกรณี 491 นั่นก็คือ การให้ความช่วยเหลือกองกำลังกลุ่มชาติพันธุ์ชนกลุ่มน้อยที่เป็นปรปักษ์กับรัฐบาลพม่านั่นเอง

กรณีศึกษาเรื่องที่ 2 : ความขัดแย้งชายแดนไทย – พม่า บริเวณอำเภอแม่สาย จังหวัดเชียงราย และบริเวณที่เกี่ยวข้อง

เมื่อวันที่ 10 กุมภาพันธ์ ค.ศ. 2001 กองทัพพม่าได้บุกเสริมกำลังเข้ามาโจมตีกองกำลังกู้ชาติไทใหญ่อย่างต่อเนื่อง มีเสียงปืนดังสนั่นกึกก้องเกือบตลอดทั้งวัน โดยทหารพม่าพยายามจะตีโอบล้อมเพื่อให้ได้เปรียบมากที่สุด อันส่งผลให้กองกำลังจำนวนหนึ่งของพม่าเข้ามาประชิดชายแดนไทยบริเวณอำเภอแม่สาย จังหวัดเชียงราย ทางของไทยโดยได้ยิงกระสุนคืนเพื่อเตือนทหารพม่าให้ถอยห่างออกไปนอกพรมแดน⁶⁹

อย่างไรก็ดีในวันต่อมา (11 กุมภาพันธ์) ได้มีกระสุนปืน ค. และระเบิดจากการปะทะดังกล่าวตกลงมายังฝั่งไทย ส่งผลให้ประชาชนในพื้นที่ที่อาศัยอยู่ใน อำเภอแม่สาย หลายคนได้รับบาดเจ็บอย่างหนัก และในวันเดียวกันนี้ก็ได้เกิดปะทะกันระหว่างทหารไทย โดยทหารพรานกองกำลังผาเมืองชุดกองกำลังนเรศวร กับทหารพม่าที่ข้ามมาจากท่าขี้เหล็ก บริเวณจุดต่อแนวชายแดนวัดกู่เต็งนาโง้ง ต.เวียง

⁶⁸ เพิ่งอ้าง, หน้า 72.

⁶⁹ เดลินิวส์, 11 กุมภาพันธ์ 2001.

พวงคำ อ.แม่สาย จ.เชียงราย ก่อนที่จะมีการปะทะกันเป็นระยะตลอดทั้งวัน และเหตุการณ์ได้ตึงเครียดขึ้นเป็นลำดับ⁷⁰ การปะทะกันดังกล่าวได้ส่งผลให้มีการปิดชายแดนด้านอำเภอแม่สาย จังหวัดเชียงราย และด้านท่าขี้เหล็กของพม่า

จากเหตุการณ์ความรุนแรงที่ดูเหมือนจะขยายวงกว้าง พลโทวันชัย ฉายเหมือนวงศ์ แม่ทัพภาคที่ 3 ได้สั่งเสริม กำลังทหาร จากกองกำลังผาเมือง พร้อมด้วยอาวุธหนัก รถถัง เข้าไปตรึงสถานการณ์ ตามแนว ชายแดน เพิ่มอีกจำนวนหนึ่ง และให้ได้มาตรการเด็ดขาดโต้ตอบทันที หากมีการรุกร้าแผ่นดินไทย เข้ามา ไม่ว่าจะเป็นกองกำลังฝ่ายใดก็ตาม

ทางด้านนายชวน หลีกภัย นายกรัฐมนตรี และรมว.กลาโหม ได้ให้สัมภาษณ์ถึงเหตุการณ์ปะทะกันระหว่างทหารไทย-พม่า ว่า “ขณะนี้ได้มีมาตรการและสั่งการไปแล้ว แต่ไม่สามารถเปิดเผยได้ ส่วนเจ้าหน้าที่กระทรวงการต่างประเทศก็ต้องไปเจรจาประสานงานกับรัฐบาลพม่า”⁷¹

ผลปรากฏว่าในวันที่ 12 กุมภาพันธ์ ค.ศ. 2001 ทหารพม่าได้ขอสงบศึกและขอภัยในเหตุการณ์ที่เกิดขึ้น จากนั้นได้มีการลงนามร่วมกันในสัญญาหยุดยิง และตกลงที่จะเปิดพรมแดนถาวรอีกครั้ง พร้อมกันนี้ทางการพม่าได้ถอนทหารออกจากฐานบ้านปางหนูน ต.เทอดไทย อ.แม่สาย จ.เชียงราย

แต่กระนั้นสถานการณ์ชายแดนไทย-พม่าด้าน อ.แม่สาย จ.เชียงราย ซึ่งมีที่ท่าว่าจะสงบลงได้หลังทั้งสองฝ่ายลงนามในสัญญาหยุดยิงและทหารพม่ายอมถอนกำลังพื้นดินแดนไทย ได้กลับตึงเครียดขึ้นเป็นลำดับ ในช่วงกลางคืนของวันที่ 12 กุมภาพันธ์ ค.ศ. 2001 พม่าได้เสริมกำลังตามแนวชายแดน⁷² ซึ่งทางฝ่ายไทยกองทัพภาคที่ 3 ได้เข้าประสานกับด่านศุลกากร เพื่อขอปิดด่านทันที โดยใช้อำนาจตามกฎหมายการศีก

แต่อย่างไรก็ดีโทรทัศน์แห่งชาติพม่า MRTV ได้รายงานข่าวถึงกรณีการสู้รบระหว่างทหารพม่ากับทหารไทยที่ จ.เชียงราย และรัฐบาลพม่าได้ออกแถลงการณ์ว่า

“การที่พม่าเข้ามายังดินแดนไทย เพราะได้ขอใช้พื้นที่ปราบปรามชนกลุ่มน้อยไทยใหญ่ แต่เกิดการเข้าใจผิดและปะทะกัน ซึ่งปัญหาที่เกิดขึ้นถือว่าเป็นเรื่องเล็กน้อยแต่ พล.อ.สุรยุทธ์ จุลานนท์ ผู้บัญชาการทหารบกไทยแสดงออกเหมือนอยากรบกับพม่า”⁷³ นอกจากนี้ทางการพม่ายังได้ออกแถลงระบุว่า ไทยให้การช่วยเหลือชนกลุ่มน้อยและขัดขวางการปราบปรามยาเสพติดแนวชายแดน ซึ่งทางฝ่ายไทยได้ออกมาปฏิเสธแถลงการณ์ดังกล่าวและยืนยันว่าไทยไม่ได้สนับสนุนชนกลุ่มน้อย⁷⁴

⁷⁰ ไทยโพสต์, 12 กุมภาพันธ์ 2001.

⁷¹ ไทยโพสต์, 12 กุมภาพันธ์ 2001.

⁷² ไทยโพสต์, 14 กุมภาพันธ์ 2001.

⁷³ สยามรัฐ, 14 กุมภาพันธ์ 2001.

⁷⁴ ไทยโพสต์, 15 กุมภาพันธ์ 2001.

จากปัญหาความขัดแย้งที่ดูเหมือนจะไม่สามารถยุติลงได้โดยง่ายทั้งสองฝ่ายจึงจัดให้มีการเจรจาคณะกรรมการชายแดนไทย-พม่า (TBC) ณ ที่ว่าการอำเภอแม่สาย จ.เชียงราย ในวันที่ 15 กุมภาพันธ์ ค.ศ. 2001 โดยการเจรจาดำเนินไปอย่างเคร่งเครียด โดยไม่อนุญาตให้สื่อมวลชนและผู้ไม่มีส่วนเกี่ยวข้องเข้ารับฟัง ผลการประชุมปรากฏว่า “ต่างฝ่ายต่างไม่ยอมรับข้อเสนอกันและกันในทุกปัญหา”⁷⁵

นอกจากนี้ในวันเดียวกันสำนักข่าวเอพีรายงานโดยอ้างจากบทความในหนังสือพิมพ์ “จิมอน” ของทางการพม่าฉบับวันพฤหัสบดีระบุว่า “กลุ่มต่อต้านรัฐบาลทหารพม่าในประเทศไทยและชนกลุ่มน้อยรัฐฉาน เจตนาที่จะสร้างปัญหาขึ้นมาบริเวณชายแดนไทย-พม่า ชนกลุ่มน้อยเหล่านี้ได้รับความช่วยเหลือจากประเทศตะวันตก เพราะเกรงว่าชาวตะวันตกตลอดแนวชายแดนจะไม่ได้ได้รับความสะดวกจากรัฐบาลชุดใหม่ของไทย”⁷⁶ ในทางเดียวกันสำนักข่าวเอเอฟพี รายงานแถลงการณ์ของรัฐบาลพม่าว่า

“กลุ่มต่อต้านรัฐบาลพม่าและกองกำลังติดอาวุธตกอยู่ภายใต้อิทธิพลของประเทศมหาอำนาจตะวันตกที่อาศัยอยู่ในประเทศไทย เป็นผู้ก่อปัญหาที่แท้จริง ซึ่งกลุ่มต่อต้านรัฐบาลพม่าเหล่านี้ ทราบดีว่ารัฐบาลชุดใหม่ของไทยมีนโยบายที่จะเป็นมิตรกับพม่า จึงเกรงว่าตัวเองจะตกเป็นเหยื่อ ดังนั้นจึงใช้ชนกลุ่มน้อยรัฐฉานก่อปัญหาความขัดแย้งชายแดนขึ้นมา”⁷⁷

ต่อมาวันที่ 17 กุมภาพันธ์ ค.ศ. 2001 สำนักข่าวเอเอฟพีได้รายงานอีกว่า สื่อมวลชนของทางการพม่าในกรุงย่างกุ้ง (หนังสือพิมพ์ นิว ไคท์ ออฟ เมียนมาร์) ยังคงวิพากษ์วิจารณ์โจมตีบทบาทของกองทัพไทยในปัญหาความขัดแย้งชายแดน โดยกล่าวหาว่า เป็นพวกเดียวกับกองกำลังค้ายาเสพติดบริเวณแนวชายแดนไทยพม่า “เป็นที่ปรากฏชัดว่า หน่วยทหารของกองทัพภาคที่ 3 ให้การคุ้มครองกลุ่มค้ายาเสพติดและยังตั้งข้อสงสัยว่า กองทัพไทยใช้ทฤษฎีของการรื้อฟื้นนโยบายประเทศไทยที่ยิ่งใหญ่หลังสงครามโลกครั้งที่ 2 โดยมีจุดมุ่งหมายเพื่อผนวกดินแดนส่วนของลาว, จีน และ พม่า”⁷⁸

สำหรับสถานการณ์ชายแดนไทย – พม่า บริเวณ จังหวัดเชียงราย มีรายงานว่าเมื่อวันที่ 20 กุมภาพันธ์ ค.ศ. 2001 ทหารพม่าได้เสริมอาวุธยุทโธปกรณ์เป็นการใหญ่ ในขณะเดียวกันหนังสือพิมพ์ นิว ไคท์ ออฟ เมียนมาร์ ของทางการพม่ายังคงรายงานข่าวโจมตีประเทศไทยอย่างต่อเนื่อง โดยรายงานอ้างคำกล่าว ของ พล.อ.ชิน หยุ่น ผู้นำระดับสูงรัฐบาลทหารพม่าว่า

“รัฐบาลพม่าไม่ได้มีทัศนคติที่ก้าวร้าวต่อเพื่อนบ้านไทยและต้องการที่จะขจัดปัญหาสถานการณ์ขัดแย้งไทย-พม่าอย่างสันติวิธี ขณะเดียวกันก็ระบุว่าพม่าจะไม่ยอมให้กลุ่มต่อต้านรัฐบาลใดๆ ใช้ประเทศไทยเป็นพื้นที่โจมตีพม่า หรือยอมให้ไทยใช้กลุ่มดังกล่าว โจมตีรัฐบาลเพื่อจุดประสงค์ส่วนตัว”⁷⁹

⁷⁵ เดลินิวส์, 16 กุมภาพันธ์ 2001.

⁷⁶ เพิ่งอ้าง.

⁷⁷ เพิ่งอ้าง.

⁷⁸ เดลินิวส์, 18 กุมภาพันธ์ 2001.

⁷⁹ สยามรัฐ, 21 กุมภาพันธ์ 2001.

ภายใต้สถานการณ์ที่ดูจะทวีความรุนแรงขึ้นก็ได้เกิดเหตุการณ์ควบคุมสื่อมวลชนไทยที่เข้าไปทำข่าวบริเวณพื้นที่ความขัดแย้งวันที่ 23 กุมภาพันธ์ ค.ศ. 2001 โดย ระหว่างที่ผู้สื่อข่าวหนังสือพิมพ์สวนกลาง อาทิ เนชั่น, บางกอกโพสต์ และเอพี 4 คน นั่งรถปิคอัพไปทำข่าวปัญหาชายแดนไทย-พม่า โดยผ่านมาทาง ถนนหน้าฐานปะลา และระหว่างที่กลุ่มนักข่าวจอร์จิมณน สายผาหมี-ผาอี ในเขตไทย เยื้องฐานปะลาหลวงของพม่าและกำลังถ่ายภาพอยู่ ได้มีทหารพม่า ราว 10 คนกรูกันเข้าล้อมกลุ่มนักข่าวดังกล่าวไว้ และได้ควบคุมตัวเอาไว้ราว 10 นาที เป็นเวลาเดียวกับที่ ตชด.3271 ที่อยู่ใกล้ๆ กันได้วิ่งออกมาขอให้ปล่อยผู้สื่อข่าว ทำให้ทหารพม่าปล่อยตัวคนทั้งหมด ซึ่งสาเหตุที่ทหารพม่าบุกเข้าจับตัวผู้สื่อข่าวอาจมาจากความไม่พอใจการเสนอข่าวของสื่อมวลชนไทย⁸⁰

ในวันจันทร์ที่ 26 กุมภาพันธ์ ค.ศ. 2001 คณะกรรมการชายแดนไทย-พม่า อ.แม่สาย-ท่าขี้เหล็กของไทย หรือ TBC ได้เดินทางยังโรงแรมท่าขี้เหล็ก ประเทศพม่า เพื่อพบปะเจรจากับคณะกรรมการชายแดนของฝ่ายพม่า การเจรจาใช้เวลาประมาณ 1 ชั่วโมง คณะกรรมการชายแดนทั้ง 2 ฝ่าย จึงเดินทางโดยรถตู้กลับมาเจรจากันอีกครั้งตามข้อตกลงที่ทำการ อ.แม่สาย จ.เชียงราย โดยห้ามผู้ที่ไม่เกี่ยวข้องเข้ารับฟังการเจรจา ซึ่งรอบนี้ใช้เวลาเจรจานานถึง 2 ชั่วโมง การเจรจาจึงยุติ

อย่างไรก็ดีจากเหตุการณ์หนังสือพิมพ์ นิว ไลท์ ออฟ เมียนมาร์ ของทางการพม่ารายงานข่าวโจมตีประเทศไทยว่า ไม่ได้ทำตัวเป็นเพื่อนบ้านที่ดี โดยสนับสนุนกลุ่มค้ายาเสพติด และชนกลุ่มน้อยในพม่า แทนที่จะให้ความร่วมมือกับพม่าในการต่อต้านยาเสพติด

เหตุการณ์ปราบปรามชนกลุ่มน้อยของทางการพม่าดูเหมือนจะมีแนวโน้มรุนแรงกว่าเดิมหลังจาก พล.อ.หม่อง เอ ผู้บัญชาการทหารบกพม่าและรองประธานสภาสันติภาพและพัฒนาแห่งรัฐ ได้สั่งการให้ทหารพม่าใช้ความรุนแรงและเฉียบขาดในการปราบปรามชนกลุ่มน้อยทุกกลุ่ม ภายหลังตรวจสอบสถานการณ์ชายแดน และประชุมนายทหารพม่าที่เมืองราไซ รัฐฉานตอนเหนือ⁸¹ เมื่อวันที่ 6 มีนาคม ค.ศ. 2001

ในขณะที่ฝ่ายไทยหลังจากการประชุมคณะกรรมการชายแดนระดับท้องถิ่น (TBC - Township Border Committee) ไม่ได้ผล พล.อ.สำเภา ชูศรี ผู้บัญชาการทหารสูงสุด “ได้แจ้งให้ผู้ช่วยทูตทหารพม่าประจำประเทศไทยไปแจ้งกับผู้นำรัฐบาลทหารพม่า ให้จัดประชุมคณะกรรมการชายแดนไทย-พม่าระดับภูมิภาค (RBC - Regional Border Committee) โดยเร็วที่สุดหลังจากทางพม่าพยายามเลื่อนมาโดยตลอด เพื่อหารือปัญหาที่ค้างอยู่ในคณะกรรมการระดับท้องถิ่น”⁸²

สังเกตได้ว่าเหตุการณ์ในช่วง ค.ศ. 2001 นี้ เป็นช่วงรอยต่อระหว่างรัฐบาลพรรคประชาธิปัตย์ที่มีนายชวน หลีกภัย เป็นนายกรัฐมนตรี และพรรคไทยรักไทย ที่มี พ.ต.ท. ทักษิณ ชินวัตร หัวหน้าพรรคกำลังจะก้าวเข้ามารับตำแหน่งนายกรัฐมนตรีคนใหม่ของไทย แทนนายชวน หลีกภัย เหตุการณ์การสู้รบครั้งที่ 2 ก็เกิดขึ้นในช่วงที่นายชวน หลีกภัย เป็นนายกรัฐมนตรี เฉกเช่นเหตุการณ์ในปี ค.ศ. 1992 กรณีเนิน 491 จึง

⁸⁰ สยามรัฐ, 24 กุมภาพันธ์ 2001.

⁸¹ ไทยโพสต์, 7 มีนาคม 2001.

⁸² เพิ่งอ้าง.

เป็นหัวข้อที่น่าพิจารณาว่า รัฐบาลพม่านั้นมีความไม่ไว้วางใจรัฐบาลของพรรคประชาธิปไตยเป็นกรณีพิเศษ เหตุการณ์ที่เกิดขึ้นในบริเวณชายแดนจึงขยายใหญ่และบานปลายจนกลายเป็นกรณีพิพาทระหว่างประเทศ

อย่างไรก็ตามเมื่อมีการเปลี่ยนแปลงรัฐบาลของไทยอีกครั้ง โดยพรรคไทยรักไทยก้าวเข้ามาทำหน้าที่บริหารประเทศแทนพรรคประชาธิปัตย์ ทำให้รัฐบาลพม่าไม่แน่ใจว่ารัฐบาลใหม่จะมีท่าทีต่อพม่าอย่างไร หากแต่ พ.ต.ท. ทักษิณ ชินวัตร ก็ไม่ใช่คนแปลกหน้าของรัฐบาลพม่า เพราะเคยดำรงตำแหน่งรัฐมนตรีว่าการกระทรวงการต่างประเทศในปี ค.ศ. 1994 – 1995 และเคยเข้าไปเยี่ยมเยือนรัฐบาลพม่าอย่างเป็นทางการมาแล้วในอดีต กอปรกับบริบทของ พ.ต.ท. ทักษิณ ชินวัตร ก็เคยเข้าไปชิมลางเพื่อการลงทุนด้านโทรคมนาคมในพม่ามาแล้วเช่นกัน หากแต่ไม่ประสบความสำเร็จ นายกรัฐมนตรีคนใหม่ของไทยจึงไม่ใช่คนแปลกหน้าสำหรับรัฐบาลพม่าแต่อย่างไร สถานการณ์ความขัดแย้งบริเวณชายแดนในช่วงรอยต่อของรัฐบาลของไทยจึงเป็นช่วงเวลาอันดีของพม่าที่จะเฝ้าดูท่าทีของรัฐบาลไทยว่าจะมีปฏิกิริยาตอบโต้กรณีความขัดแย้งไปในทิศทางที่ก้าวร้าวหรือประนีประนอม

กรณีศึกษาที่ 3 : ปัญหายาเสพติดและกองกำลังกลุ่มชาติพันธุ์ชนกลุ่มน้อย

ปัญหายาเสพติดเป็นปัญหาที่สำคัญปัญหาหนึ่งในความสัมพันธ์ไทย – พม่า โดยน้ำหนักของปัญหาคูเหมือนจะตกอยู่ที่ฝ่ายไทยซึ่งเป็นฝ่ายได้รับผลกระทบจากขบวนการค้ายาเสพติด ซึ่งมีต้นตอการผลิตอยู่ในเขตสามเหลี่ยมทองคำ ซึ่งเป็นรอยต่อของ 3 ประเทศ คือ พม่า ไทยตอนเหนือ และลาว ซึ่งเดิมเป็นพื้นที่สำคัญในการปลูกฝิ่น ส่วนการผลิตยาเสพติดประเภทเฮโรอีน ยาบ้า หรือแอมเฟตามีน และยาไอซ์ นั้นเชื่อกันว่าเป็นผลิตภัณฑ์ของกลุ่มว้าแดงซึ่งในอดีตเป็นสมาชิกของพรรคคอมมิวนิสต์พม่า และได้จัดตั้งเป็นกลุ่มเคลื่อนไหวทางการเมืองในนามของกลุ่ม United Wa State Army หลังการล่มสลายของพรรคคอมมิวนิสต์พม่าในปี ค.ศ. 1989 สาเหตุที่ได้ชื่อว่า “ว้าแดง” เนื่องจากเป็นอดีตของพรรคคอมมิวนิสต์นั่นเอง

กลุ่มว้าแดงนี้ได้เจรจายาศึก (ceasefire) กับรัฐบาลพม่าในปี ค.ศ. 1989 การเป็นพันธมิตรกับรัฐบาลพม่าทำให้กลุ่มว้าแดงยังคงสามารถรักษากองกำลังติดอาวุธตามใจไว้ได้ นอกจากนั้นยังสามารถดำเนินกิจกรรมด้านเศรษฐกิจภายในกลุ่มของตนได้ โดยรัฐบาลพม่าไม่เข้าไปยุ่งเกี่ยว ตราบใดที่กลุ่มว้าแดงยังคงรักษาสัมพันธภาพอันดีและไม่ทำตัวเป็นปรปักษ์กับรัฐบาลกลาง ด้วยเหตุนี้จึงทำให้เป็นที่เข้าใจกันว่า รัฐบาลพม่าไม่มีเจตจำนงในการปราบปรามขบวนการค้ายาเสพติดในรัฐฉานและเขตสามเหลี่ยมทองคำอย่างจริงจัง เนื่องจากมีข้อตกลงกับว้าแดงดังที่กล่าวมาแล้ว นอกจากนั้นยังเชื่อว่า รัฐบาลพม่าใช้ว้าแดงเป็นกองกำลังปราบปรามกองกำลังกลุ่มชาติพันธุ์ชนกลุ่มน้อยที่ยังไม่เข้าสู่กระบวนการหย่าศึกกับรัฐบาลพม่า ในบริเวณรัฐฉานและชายแดนไทย – พม่า ซึ่งได้แก่กลุ่มไทใหญ่ (Shan State Army - SSA) ภายใต้การนำของเจ้ายอดศึก อันเป็นสาเหตุให้เกิดการสู้รบในบริเวณชายแดนไทย – พม่า บริเวณรอยต่อรัฐฉานและจังหวัดเชียงราย เชียงใหม่ และจังหวัดแม่ฮ่องสอน ซึ่งเป็นเขตอิทธิพลของกลุ่ม SSA อยู่

บ่อยครั้ง และหลายครั้งก็มักจะมีผลกระทบต่อชุมชนไทยบริเวณชายแดน ทำให้ทหารไทยต้องลาดตระเวนบริเวณชายแดนที่เกิดเหตุเพื่อให้ความคุ้มครองประชาชนในท้องที่ การลาดตระเวนของทหารไทยทำให้เกิดการปะทะกับทหารพม่าและทำให้รัฐบาลพม่าไม่พอใจ ดังเช่นกรณีที่เกิดขึ้นในช่วงต้นเดือนมีนาคม ค.ศ. 2001 ซึ่งเป็นช่วงที่ พ.ต.ท. ทักษิณ ชินวัตร เข้ามาดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรีของไทย แทนนายชวน หลีกภัย ความขัดแย้งในครั้งนี้ ยืดเยื้อมาจนถึงเดือนมิถุนายนของปีเดียวกัน จนกระทั่ง พ.ต.ท.ทักษิณ ชินวัตร ตัดสินใจเดินทางไปเยือนพม่าอย่างเป็นทางการเพื่อหาข้อยุติความขัดแย้งที่เกิดขึ้นบริเวณชายแดนตลอดจนหาทางฟื้นฟูความสัมพันธ์ไทย – พม่า ที่ดูเหมือนจะเลวร้ายลง ซึ่งปรากฏว่าการเดินทางของ พ.ต.ท.ทักษิณ ชินวัตร ในครั้งนี้ได้รับการตอบรับที่ดีจากรัฐบาลพม่า และสามารถยุติในกรณีขัดแย้งได้อย่างสันติ ซึ่งนำไปสู่การเปิดด่านการค้าไทย – พม่า ทุกจุด

ปัญหาความขัดแย้งชายแดนไทย – พม่า ซึ่งขยายวงกว้างเข้าไปในปัญหาอาชญากรรมเพิ่มขึ้นมาอีกประเด็นหนึ่งภายหลังจากการขึ้นมาเป็นนายกรัฐมนตรีของ พ.ต.ท.ทักษิณ ชินวัตร (9 กุมภาพันธ์ ค.ศ. 2001) และได้มีนโยบายปราบปรามอาชญากรรมอย่างรุนแรง โดยในการประชุมคณะรัฐมนตรีสัญจรเมื่อวันที่ 8 – 10 มีนาคม ค.ศ. 2001 ได้มีการหยิบยกปัญหาอาชญากรรมเพิ่มขึ้นมาพิจารณาร่วมกันระหว่างเจ้าหน้าที่ที่มีส่วนเกี่ยวข้องหลายฝ่าย พร้อมกันนั้นมีการนำภาพถ่ายการก่อสร้างเมืองยอน ของว่า ที่เจ้าหน้าที่ฝ่ายไทยเชื่อว่า เงินที่ใช้ในการพัฒนาเมืองมาจากการค้ายาเสพติดมาเสนอในที่ประชุมด้วย นอกจากนี้ฝ่ายไทยยังได้ตั้งข้อสงสัยว่ารัฐบาลพม่าเป็นผู้สนับสนุนหรือมีส่วนรู้เห็นกับการผลิตยาเสพติดของชนกลุ่มน้อยหรือไม่ จากการประชุมคณะรัฐมนตรีดังกล่าวนี้ ข้าราชการประชุมร่วมไปจนถึงรัฐบาลพม่าซึ่งทางรัฐบาลพม่าได้ออกแถลงการณ์ตอบโต้รัฐบาลไทยอย่างรุนแรงทันที⁸³

อย่างไรก็ดีท่ามกลางปัญหาความขัดแย้งระหว่างไทย – พม่า เจ้าหน้าที่ท้องถิ่นทั้งสองฝ่ายก็มีความพยายามที่จะเปิดด่านชายแดนเพื่อให้ผู้คนไปมาหาสู่กันอีกครั้ง หลังเหตุการณ์การปะทะกันในเดือนกุมภาพันธ์ 2001 และยืดเยื้อจนถึงเดือนมีนาคม แต่ทว่าทางพม่าไม่ยอมเปิดด่านพรมแดนท่าขี้เหล็กซึ่งอยู่ติดกับด่านแม่สายแต่อย่างใด

การไม่ยอมเปิดด่านชายแดนครั้งนี้ของทางการพม่าดูเหมือนจะมีสาเหตุมาจากความไม่พอใจฝ่ายไทยที่กล่าวหาว่ารัฐบาลพม่ามีส่วนรู้เห็นและมีความสัมพันธ์กับชนกลุ่มน้อยที่ผลิตยาเสพติด โดยสำนักข่าวเอพี รายงานจากกรุงย่างกุ้ง ถึงการที่โฆษกรัฐบาลทหารพม่า ได้ออกมาแถลงว่า “การเปิดชายแดนอีกครั้ง ไม่ได้เป็นวิธีการแก้ปัญหาที่แท้จริง ซึ่งที่ผ่านมาได้มีการเปิดชายแดนหลายครั้งแล้ว แต่ก็ไม่สามารถแก้ปัญหาได้” นอกจากนี้ สำนักข่าวเอพี ยังรายงานอีกว่า “โฆษกรัฐบาลพม่าได้ส่งโทรสารเป็นแถลงการณ์ถึงสำนักข่าวเอพีระบุว่า พม่ากล่าวหาไทยว่าป้ายความผิดเรื่องปัญหาเสพติดไปที่กองทัพว่าแดงว่าเป็นผู้ผลิตยาเสพติด ทำให้ว่าแดงกลายเป็นแพะรับบาปไป การป้ายความผิดในทุกเรื่องที่เกิดผลในประเทสไทย ไม่ได้เป็นวิธีการแก้ปัญหาที่ถูกต้อง”⁸⁴

⁸³ ไทยโพสต์, 13 มีนาคม 2001.

⁸⁴ เพิ่งอ้าง.

เมื่อสถานการณ์ความขัดแย้งระหว่างรัฐบาลและท้องถิ่นมีความรุนแรงขึ้นทางการพม่าจึงมีความพยายามเปิดการประชุมคณะกรรมการชายแดนระดับภูมิภาค เพื่อสร้างความเข้าใจและสถานการณ์ที่ดีขึ้น ทางด้านพล.อ.ชวลิต ยงใจยุทธ รองนายกรัฐมนตรี และรัฐมนตรีว่าการกระทรวงกลาโหม ให้สัมภาษณ์ถึงการแก้ไขปัญหาชายแดนไทย-พม่าว่า “เป็นเรื่องที่ต้องอดทนต่อไปเพราะต้องขอให้มีการประชุมคณะกรรมการชายแดนร่วมระดับภูมิภาคที่จะมีขึ้นในต้นเดือนเมษายนนี้ ทุกอย่างคงจะสงบ”

การประชุมคณะกรรมการชายแดนระดับภูมิภาค ได้รับการยืนยันอย่างเป็นทางการ จาก พล.อ. ยุทธศักดิ์ ศศิประภา ว่าจะมีการประชุมหารือคณะกรรมการชายแดนไทย-พม่าส่วนภูมิภาค(RBC) ที่เมือง เชียงตุง ประเทศพม่า ระหว่างวันที่ 2 – 4 เมษายน ค.ศ. 2001⁸⁵

การประชุมหารือคณะกรรมการชายแดนไทย-พม่าส่วนภูมิภาค(RBC) ได้มีขึ้นระหว่างวันที่ 2 – 4 เมษายน ค.ศ. 2001 ภายหลังจากการหารือ พล.ท.วันชัย ฉายเหมือนวงศ์ แม่ทัพภาคที่ 3 แถลงผลการประชุมคณะกรรมการชายแดนไทย-พม่า ระดับภูมิภาค ว่า “ได้ผลเป็นที่น่าพอใจ 90% ซึ่งต้องรอดูว่า เมื่อตกลงกันแล้วทางพม่าจะปฏิบัติอย่างไร อย่างไรก็ตาม”

พล.ท.วันชัย ฉายเหมือนวงศ์ กล่าวถึงการปิดด่านชายแดนของทั้งสองประเทศว่า “จะมีการเปิดด่านฝั่งพม่าเร็วๆ นี้ ซึ่งพม่าขอให้มีการนำเข้ายุทธปัจจัยตามปกติ หลังจากไทยสั่งระงับ แต่ไทยคงอนุญาตเฉพาะน้ำมัน โดยขายให้ในลักษณะรัฐต่อรัฐเท่านั้น”

แม้ว่าทั้งสองประเทศจะมีแนวโน้มความสัมพันธ์ที่ดีขึ้นและมีความเป็นไปได้ที่จะมีการเปิดด่านชายแดนกันอีกครั้ง หากแต่เวลาผ่านไปหลายสัปดาห์ก็ยังไม่มีความชัดเจนของการเปิดด่านชายแดนของทั้งสองประเทศ และความสัมพันธ์ของทั้งสองดูเหมือนจะสะดุดลงอีกครั้งในช่วงปลายเดือนเมษายน เมื่อทหารกองกำลังผาเมือง กองทัพภาคที่ 3 ที่รักษาการบริเวณด่านแม่สาย จ.เชียงราย ได้สกัดกั้นขบวนรถบรรทุกคอนเทนเนอร์ จำนวน 44 ตู้ ของบริษัทปามาต ที่อ้างสินค้าภายในตู้คอนเทนเนอร์ว่าเป็นอุปกรณ์ติดตั้งโรงไฟฟ้าลิคนัด ไม่ให้ผ่านด่านแม่สายข้ามไปยังฝั่งท่าขี้เหล็ก ประเทศพม่า⁸⁶

จากกรณีดังกล่าว พ.ต.ท.ทักษิณ ชินวัตร นายกรัฐมนตรี ได้ให้สัมภาษณ์ว่า “ทางพม่าไม่ได้มีการติดต่ออะไรเข้ามาและเราก็ถือว่าไม่ใช่เรื่องของทางการพม่า แต่สิ่งของที่ควบคุมได้นั้นเป็นของกลุ่มว่าแดง ขณะนี้ยังไม่ทราบรายละเอียด แต่กำชับไปว่าขอให้มีการกักตู้คอนเทนเนอร์ไว้ก่อน”⁸⁷ อีกด้านหนึ่งในส่วนของทางการพม่ามีรายงานข่าวว่า “พล.อ.หม่อง เอ รองผบ.สส.และผบ.ทบ.ของพม่า ได้แสดงอาการแค้นเคืองต่อปฏิบัติการของทหารไทยอย่างมากที่สกัดกั้นขบวนรถคอนเทนเนอร์ จำนวน 44 คัน ไม่ให้ผ่านด่านแม่สายเข้าเมืองท่าขี้เหล็ก เนื่องจากทำให้การก่อสร้างโรงไฟฟ้าของพม่าต้องล่าช้าออกไปอีก”

นอกจากนี้ พล.อ.หม่อง เอ ได้ประกาศอย่างแข็งกร้าวผ่านสถานีวิทยุท้องถิ่นของพม่าในตัวเมืองท่าขี้เหล็ก โจมตีการกระทำครั้งนี้ของทหารไทย และชาวบ้านอำเภอแม่สายที่ออกมาคัดค้าน โดยพล.อ.

⁸⁵ รอยเตอร์, 21 มีนาคม 2001.

⁸⁶ เดลินิวส์, 22 เมษายน 2001.

⁸⁷ เฟื่องอ้าง.

หม่อง เอ ได้ระบุและให้สัญญาต่อชาวพม่าว่า พม่าจะทำทุกวิถีทางเพื่อลบล้างอุปสรรคการผลิตไฟฟ้าตลอดดังกล่าวเข้ามาในฝั่งพม่าให้จงได้ไม่ว่าจะเป็นขนส่งทางเรือ ทางบก หรือทางอากาศ และจะไม่ยอมให้ผู้ต่อต้านเข้ามาล้มเลิกโครงการสร้างได้เด็ดขาด⁸⁸ แต่ในท้ายที่สุดได้ส่งผลให้บริษัทพม่า เจ้าของขบวนรถบรรทุกคอนเทนเนอร์ดังกล่าวยอมลบล้างสิ่งของกลับไปยังจังหวัดสมุทรปราการเช่นเดิม

หลังจากเหตุการณ์ดังกล่าวท่ามกลางสถานการณ์ความตึงเครียดระหว่างทั้งสองประเทศ กองทัพบกของไทยได้ออกแถลงถึงการสู้รบระหว่างกองกำลังชนกลุ่มน้อยกับทหารฝ่ายรัฐบาลพม่า ตั้งแต่วันที่ 1-6 พฤษภาคม ค.ศ. 2001 มา ว่าได้ส่งผลกระทบต่อนโยบายตามแนวชายแดน เนื่องจากมีกระสุนปืนเข้ามาตกในเขตแดนไทยจำนวนมาก ด้าน อ.ฝาง จ.เชียงใหม่

ต่อมาเมื่อเวลา 12.00 น. วันที่ 4 พฤษภาคม กองกำลังผาเมืองได้ตรวจพบความเคลื่อนไหวของกองกำลังติดอาวุธ ซึ่งทราบภายหลังว่าเป็นทหารพม่าเชื้อสายว้ารูก้าเข้ามาวางกำลังไว้ที่เนินหัวโล้นทางทิศตะวันออกเฉียงใต้ของเขาคันทรง อ.ฝาง จ.เชียงใหม่ ค่าแถลงระบุว่า จก.ม.2 ซึ่งเป็นหน่วยทหารในพื้นที่ที่รับผิดชอบ ได้ประสานไปยังผู้บังคับหน่วยทหารพม่า ให้ถอนกำลังออกจากเขตไทย แต่ไม่ได้รับการตอบสนอง จึงยิงกระสุนควั่น 8 นัด แล้วทอดเวลาให้ฝ่ายตรงข้ามทราบระยะหนึ่ง จากนั้นได้ยิงกระสุนหัวสังหาร 10 นัดไปยังพื้นที่ดังกล่าว ทำให้กองกำลังทหารพม่าทั้งหมดล่าถอยเข้าไปในเขตพม่า จึงได้หยุดยิง

แต่ต่อมาเวลาวันที่ 7 พฤษภาคมได้ตรวจพบกองกำลังชุดดังกล่าวเข้ามายึดพื้นที่เนินเขาหัวโล้นอีก ซึ่งถือว่าการจู่โจมรุกคืบโดยของไทย กองทัพภาคที่ 3 ได้ให้คณะกรรมการชายแดนไทย-พม่าระดับท้องถิ่น (TBC) ยื่นหนังสือประท้วงไปยังฝ่ายพม่าแล้ว แต่ก็ยังไม่ได้รับคำตอบ กองทัพภาคที่ 3 จึงจำเป็นต้องดำเนินการ เพื่อผลักดันให้กองกำลังกลุ่มนี้ถอนออกไปจากเขตไทยโดยเร็ว⁸⁹

สถานการณ์การยึดเนินเขาหัวโล้นของกองกำลังต่างชาติในครั้งนี้ได้ประเด็นความขัดแย้งระหว่างประเทศในเวลา กองทัพภาคที่ 3 เปิดเผยว่า “กองกำลังทหารว้าแดงได้รุกคืบฝั่งไทยมากกว่า 400 เมตร ซึ่งเจ้าหน้าที่ไทยได้เคยยิงเตือนให้ล่าถอยออกไปครั้งหนึ่งแล้ว แต่ก็ไร้ผล จากนั้นได้มีการยื่นหนังสือประท้วงในระดับที่ปี่ซี หรือชุดประสานงานชายแดนระดับท้องถิ่นต่อฝ่ายพม่า เพื่อขอให้หยุดการกระทำดังกล่าว พร้อมขอทราบคำตอบในการถอนกำลังออกไปจากพื้นที่ของไทย แต่ก็ไม่ได้รับการสนองตอบจากฝ่ายพม่าแต่อย่างใด”

ส่งผลให้พล.ท.วันชัย ฉายเหมือนวงศ์ แม่ทัพภาคที่ 3 ได้สั่งการให้หน่วยเฉพาะกิจทหารม้าที่ 2 กองกำลังผาเมือง ระดมยิงปืนใหญ่ และปืน ค. เข้าใส่พื้นที่เป้าหมายคือเขาหัวโล้นอย่างต่อเนื่องนับร้อยนัด เพื่อผลักดันกองกำลังติดอาวุธให้ถอยออกไป หากแต่ไม่สำเร็จ⁹⁰ สำหรับปฏิกิริยาจากทางกลุ่มว้าแดงและ

⁸⁸ แนวหน้า, 24 เมษายน 2001.

⁸⁹ ไทยโพสต์, 8 พฤษภาคม 2001

⁹⁰ เดลินิวส์, 9 พฤษภาคม 2001.

ทางการพม่าที่จังหวัดท่าชีเหล็ก ประเทศพม่า กลุ่มว่าแดง มีการออกแถลงการณ์ถึงฝ่ายไทย ว่า “จะตอบโต้ไทย และต่อสู้ให้ถึงที่สุด หากมีการโจมตีกลุ่มว่าแดง”

ต่อมาในวันที่ 9 พฤษภาคม ค.ศ. 2001 พล.อ.ชวลิต ยงใจยุทธ รองนายกรัฐมนตรีและรัฐมนตรีว่าการกระทรวงกลาโหม กล่าวถึงสถานการณ์สู้รบตามแนวชายแดนไทย-พม่าว่า เป็นการล้ำแดนเข้ามาของกองกำลังเล็กๆ จากประเทศเพื่อนบ้าน ความสัมพันธ์กับพม่าก็ดีขึ้นมากในการเจรจกัน สถานการณ์ความขัดแย้งบริเวณเนินเขาหัวโล้นดูเหมือนจะคลี่คลายลงเมื่อทางการไทยสามารถขับไล่กองกำลังว่าออกจากบริเวณดังกล่าวได้ในวันที่ 10 พฤษภาคม ค.ศ. 2001

อย่างไรก็ตามโฆษกรัฐบาลทหารพม่าได้ออกแถลงการณ์กล่าวหาไทย ภายหลังจากการเข้ายึดเนินเขาหัวโล้นได้เป็นผลสำเร็จของทหารไทยว่า “ทางการไทยได้ส่งเครื่องบินขับไล่ เอฟ-16 ยิงจรวดโจมตีในเขตรัฐฉาน และรัฐกะเหรี่ยงของพม่า ทำให้ราษฎรชาวพม่าที่ตั้งถิ่นฐานใกล้พรมแดนไทย-พม่า ได้รับบาดเจ็บ 6 คน ในจำนวนนี้มีเด็กเล็กรวมอยู่ด้วย 2 คน นอกจากนี้กระทรวงต่างประเทศพม่า ได้ยื่นหนังสือประท้วงอย่างเป็นทางการ กรณีปฏิบัติการโจมตีทางอากาศของไทยต่อพม่า นอกจากนี้ไทยเป็นฝ่ายโหมกระพือให้สถานการณ์ที่ไม่พึงปรารถนาบริเวณพรมแดนของสองประเทศยิ่งทวีความรุนแรงมากขึ้นโดยไม่จำเป็น”⁹¹

พล.อ.ชวลิต ยงใจยุทธ รองนายกรัฐมนตรีและรัฐมนตรีว่าการกระทรวงกลาโหม ได้ให้สัมภาษณ์ถึงแถลงการณ์ของโฆษกรัฐบาลทหารพม่าว่า “คงต้องชี้แจง เพราะอาจมีข้อมูลไม่เพียงพอ หรือมีความไม่เข้าใจในสถานการณ์ขณะนั้น อย่างไรก็ตาม เรื่องนี้คงเป็นการนำข่าวมาต่อกัน เพราะไทยไม่มีความจำเป็นต้องทำไซนิกบูม และสภาพอากาศในวันดังกล่าวไม่สามารถทำได้ นอกจากนี้ การทำไซนิกบูมไม่สามารถทำให้คนบาดเจ็บหรือเสียชีวิตได้”⁹²

แต่กระนั้นในวันที่ 13 พฤษภาคม ค.ศ. 2001 ชุดประสานงานชายแดนไทย-พม่า (TBC) อ.แม่สาย จ.เชียงราย ได้รับหนังสือประท้วงจากทางพม่า 1 ฉบับ ลงนามโดยพ.ท.เอสอ ประธาน TBC พม่า ใจความว่า

“พม่าขอประท้วงไทยที่ทหารไทยได้เข้าไปตั้งฐานปฏิบัติการแถบชายแดนพื้นที่ดอยกลาง อ.แม่สาย จ.เชียงใหม่ โดยพม่าระบุว่ามีการรุกร้าพื้นที่พม่า ถึง 26 ฐาน และอีก 9 ฐาน เป็นการตั้งบนเขตแดนของสองประเทศ จึงแจ้งให้ทหารไทยได้ถอนกำลังทหารทั้งหมดออกไปจากพื้นที่ โดยเฉพาะ 26 ฐานที่รุกร้าพื้นที่พม่าด่วน มิเช่นนั้นทางการพม่าจะใช้กำลังทางทหารผลักดันอย่างแรงต่อไป”⁹³

หลังจากได้รับหนังสือประท้วงดังกล่าวได้มีการเรียกประชุมหน่วยงานที่เกี่ยวข้องทันทีที่กองกำลังผาเมือง โดยที่ประชุมตรวจสอบแล้วเห็นว่าไม่มีการรุกร้าตามที่พม่ากล่าวอ้าง จึงมีมติว่าให้เตรียมพร้อมรับ

⁹¹ สยามรัฐ, 12 พฤษภาคม 2001.

⁹² ไทยโพสต์, 13 พฤษภาคม 2001.

⁹³ สยามรัฐ, 15 พฤษภาคม 2001.

สถานการณ์ และพร้อมที่จะเคลื่อนย้ายกำลังพลได้ตลอด 24 ชั่วโมง⁹⁴ พ.อ.อรรคเดช ทรงวรวิทย์ รอง ผบ.กองกำลังผาเมือง และประธาน ทีบีซี ฝ่ายไทย ได้ส่งหนังสือชี้แจงไปยังคณะกรรมการทีบีซี ฝ่ายพม่า ที่ด้านท่าซี้เหล็ก ตรงข้าม อ.แม่สาย จ.เชียงราย มีใจความว่า "ฐานทหารไทยที่ตั้งอยู่ตามแนวชายแดนด้าน จ.เชียงใหม่ ทั้ง 35 ฐาน ที่พม่าเข้าใจว่ารุกล้ำพื้นที่พม่า นั้น ข้อเท็จจริงอยู่ในเขตไทยทั้งหมด ดังนั้นจึงจะไม่มีการถอนทหารไทยออกจากฐานเหล่านี้แน่นอน"

แต่กระนั้นในวันเดียวกันโฆษกคณะรัฐบาลทหารพม่าแถลงว่า "การทำหนังสือเรียกร้องของพม่า ในครั้งนี้ นับเป็นครั้งที่ 40 แล้ว ที่พม่าต้องทำหนังสือเรียกร้องในทำนองเดียวกัน"⁹⁵

นอกจากการทำหนังสือประท้วงกลับของฝ่ายไทยแล้วกระทรวงการต่างประเทศได้เชิญนายเมียว มินต์ (Myo Myint) เอกอัครราชทูตพม่า มาเข้าพบ และได้มอบเอกสารให้เอกอัครราชทูตพม่า 2 ฉบับ โดยฉบับแรกเป็นหนังสือปฏิเสธกรณีเครื่องบิน F16 และฉบับที่สองเป็นบันทึกช่วยจำประท้วงพม่าที่ทำการละเมิดอธิปไตยของไทย⁹⁶

แต่หลังจากนั้นในวันที่ 17 พฤษภาคม ค.ศ. 2001 สำนักข่าวเอพีรายงานคำพูดของ พล.ต.จ่อวิน รองผู้อำนวยการหน่วยข่าวกรองของพม่า ว่า "ขณะนี้ มีผู้บุกรุกเข้ามาในดินแดนของพม่าเพื่อโจมตีชนกลุ่มน้อย โดยตนได้สั่งให้ทางกองทัพเตรียมพร้อมและจะเข้าร่วมกับกองกำลังว่าแดงในการต่อสู้กับผู้ลี้ภัยที่เข้ามาในเขตแดน ทั้งนี้เพื่อเป็นการรักษาอธิปไตยของพม่า" นอกจากนี้ พล.ต.จ่อ วิน ยังกล่าวด้วยว่า "การพัฒนาชายแดนระหว่างประเทศขึ้นอยู่กับความร่วมมืออย่างจริงจังและเป็นมิตรของประเทศเพื่อนบ้าน แต่ทางฝ่ายไทยกลับตั้งข้อจำกัดในการนำเข้าวัตถุดิบเพื่อการพัฒนาพม่า ซึ่งเห็นได้ชัดว่าไม่มีความเป็นมิตร"

ในวันที่ 23 พฤษภาคม ค.ศ. 2001 ชนะทหารพม่าร่วมกับกองกำลังว่าแดง โจมตีชนกลุ่มน้อยต่างๆที่เป็นปรปักษ์ ทำให้แนวชายแดนไทย-พม่า นั้น ได้มีกระสุนปืน ค. มาตกยังฝั่งไทยที่โครงการหลวงอ่างขาง ต.ม่อนปิ่น อ.ฝาง จ.เชียงใหม่⁹⁷ พล.อ.ชวลิต ยงใจยุทธ รองนายกรัฐมนตรี และรัฐมนตรีว่าการกระทรวงกลาโหม กล่าวถึงกรณีดังกล่าวว่า "การโจมตีดังกล่าวถือว่าอันตรายมาก เพราะห่างจากหมู่บ้านที่อยู่ในโครงการตามแนวพระราชดำริแค่ 1 กิโลเมตรเท่านั้น"⁹⁸ เหตุการณ์ดังกล่าวนี้ได้สร้างความไม่พอใจต่อประชาชนในพื้นที่อย่างมาก โดยในวันที่ 24 พฤษภาคม ค.ศ. 2001 ประชาชนในเขตพื้นที่ 3 อำเภอ ประกอบด้วยอ.ฝาง อ.ไชยปราการ และ อ.แม่เมาะกว่า 10,000 คนได้รวมตัวชุมนุมประท้วงการกระทำของว่าแดง⁹⁹

⁹⁴ เดลินิวส์, 14 พฤษภาคม 2001.

⁹⁵ เดลินิวส์, 16 พฤษภาคม 2001.

⁹⁶ กระทรวงการต่างประเทศ, 16 พฤษภาคม 2001.

⁹⁷ เดลินิวส์, 24 พฤษภาคม 2001.

⁹⁸ ไทยโพสต์, 24 พฤษภาคม 2001.

⁹⁹ สยามรัฐ, 25 พฤษภาคม 2001.

ความขัดแย้งระหว่างไทย – พม่า ดูเหมือนจะทวีความรุนแรงขึ้นเมื่อ หนังสือพิมพ์ The New Light of Myanmar ฉบับวันที่ 23 พฤษภาคม ค.ศ. 2001 ได้ตีพิมพ์บทความโจมตีประเทศไทย โดยกล่าวหาตึงถึงสถาบันพระมหากษัตริย์ของไทยว่า “การที่พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงทำสนธิสัญญาบาวริงกับอังกฤษ ว่าไทยยอมเป็นทาสตะวันตก ขณะที่พม่ายอมต่อสู้เสียเลือดเนื้อเพื่อรักษาเอกราช”

นอกจากนี้ในบทบรรณาธิการของหนังสือพิมพ์ฉบับดังกล่าวยังได้เขียนยกย่องพระเจ้าอลองพญา กษัตริย์ผู้ทรงรวมชาติพม่า และตีกรุงศรีอยุธยาแตกครั้งที่ 2 ว่าเป็นผู้ที่ไม่ยอมแพ้การรุกรานของต่างชาติ และสอนบทเรียนให้กับสยามในอดีต ขณะนี้ทหารพม่าต้องเผชิญกับทหารไทยที่ชั่วร้าย พร้อมกับขบวนการค้ายาเสพติดตามแนวชายแดน ชาวพม่าจะต้องระวังศัตรูที่อยู่ใกล้ซิด คือประเทศไทย ซึ่งมองเห็นพม่าเป็นศัตรูมาตลอด ควรปลุกจิตสำนึกสอนเยาวชนให้เรียนรู้ถึงความชั่วร้ายของเพื่อนบ้าน ทั้งๆ ที่พม่าปฏิบัติดีกับไทยตลอดมา¹⁰⁰

หลังจากการลงตีพิมพ์ข้อเขียนดังกล่าวกระทรวงการต่างประเทศของไทยได้ทำการประท้วงรัฐบาลพม่าอย่างรุนแรง ต่อเอกอัครราชทูตพม่าประจำประเทศไทย ซึ่งทางเอกอัครราชทูตพม่า ได้โต้แย้งว่าบทความดังกล่าวเขียนโดยปัจเจกชน ไม่ได้สะท้อนทัศนคติของรัฐบาลพม่า รัฐบาลและประชาชนชาวพม่า มีความเคารพอย่างสูง (High regard) ต่อสถาบันพระมหากษัตริย์และพระบรมราชวงศ์ของไทย จึงไม่เคยคิดที่จะกระทำการใดที่เป็นการลบหลู่หรือล่วงเกินสถาบันดังกล่าว¹⁰¹

สำหรับปฏิกิริยาจากฝ่ายพม่านั้น เมื่อวันที่ 27 พฤษภาคม ค.ศ. 2001 ทางการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทยพม่า ได้รับรองและปลุกกระดมชาวพม่าห้ามซื้อ-ขายสินค้าไทยทุกชนิดเนื่องจากไม่พอใจฝ่ายไทยเกี่ยวกับสถานการณ์การสู้รบตามแนวชายแดนไทย-พม่า ความขัดแย้งที่เกิดจากการกล่าวหา¹⁰² นอกจากนั้นเมื่อวันที่ 28 พฤษภาคม ค.ศ. 2001 ทางรัฐบาลพม่ายังได้เชิญผู้แทนเอกอัครราชทูตไทยประจำกรุงย่างกุ้งไปพบ เพื่อยื่นหนังสือประท้วงอย่างเป็นทางการ กรณีสื่อมวลชนของไทยนำเสนอบทความที่มีเจตนามุ่งร้ายต่อพม่า และอาจส่งผลกระทบอย่างรุนแรงต่อความสัมพันธ์ระหว่างสองประเทศ อย่างไรก็ตาม ในวันเดียวกันนี้ กระทรวงการต่างประเทศของไทยก็ได้เชิญเอกอัครราชทูตพม่าประจำกรุงเทพฯ มาพบเพื่อยื่นหนังสือประท้วง เหตุการณ์ที่ทหารพม่ายิงปืนใหญ่เข้ามาตกในฝั่งไทย เมื่อวันที่ 22 พฤษภาคมที่ผ่านมา¹⁰³

ท่ามกลางปัญหาความไม่เข้าใจกันในหลายเรื่อง จนทำให้ความสัมพันธ์ระหว่างประเทศตกอยู่ในสถานการณ์ตึงเครียดดูเหมือนสถานการณ์ความสัมพันธ์จะทรุดลงไปอีกเมื่อ พ.ต.โดมศักดิ์ คำแสงใส หัวหน้าชุดประสานงานชายแดนไทย-พม่า อ.แม่สลาย จ.เชียงราย เปิดเผยว่าได้รับโทรศัพท์แจ้งจากฝ่าย

¹⁰⁰ ไทยโพสต์, 25 พฤษภาคม 2001.

¹⁰¹ กระทรวงการต่างประเทศ, 25 พฤษภาคม 2001.

¹⁰² ไทยโพสต์, 28 พฤษภาคม 2001.

¹⁰³ เดลินิวส์, 31 พฤษภาคม 2001.

พม่าว่า “ทางพ.ท.เอ สอ ประธานคณะกรรมการชายแดนไทย-พม่าระดับท้องถิ่น(ทีบีซี) ขอเลื่อนการประชุมทีบีซีออกไปโดยไม่มีกำหนด โดยที่ไม่ได้มีการแจ้งสาเหตุ”¹⁰⁴

ต่อมาในวันที่ 5 มิถุนายน ค.ศ. 2001 ความสัมพันธ์ของทั้งสองประเทศก็ได้ปะทุความรุนแรงขึ้นอีกครั้ง โดยชาวเอพிரายงานว่า รัฐบาลทหารของพม่าได้จัดทำหนังสือประกอบการเรียนวิชาประวัติศาสตร์สำหรับนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 4 ในปีการศึกษา 2544-2545 ที่จะเปิดเรียนในวันจันทร์นี้ เป็นหนังสือที่กล่าวถึงเรื่องความสัมพันธ์ระหว่างไทย-พม่า (ซึ่งจะขอก้าวในรายละเอียดในส่วนต่อไป)

ต่อมาวันที่ 10 มิถุนายน ค.ศ. 2001 นายสุรเกียรติ์ เสถียรไทย รัฐมนตรีว่าการกระทรวงการต่างประเทศ ได้ให้สัมภาษณ์ยืนยันอย่างหนักแน่นว่า รัฐบาลชุดนี้มีนโยบายที่จะรื้อฟื้นความสัมพันธ์กับพม่า แม้จะเกิดความไม่สงบระหว่างไทยกับพม่าในช่วงที่ผ่านมา นายสุรเกียรติ์ เสถียรไทย ยังย้ำอีกว่า พ.ต.ท. ทักษิณ ชินวัตร นายกรัฐมนตรีจะเดินทางไปเยือนพม่าอย่างแน่นอน เพื่อฟื้นฟูความสัมพันธ์ระหว่างสองประเทศให้กลับมาเป็นปกติเหมือนเดิม¹⁰⁵

แต่ก่อนการเยือนประเทศพม่าอย่างเป็นทางการของ พ.ต.ท. ทักษิณ ชินวัตร ทางรัฐบาลได้ส่ง พล.อ.เชษฐา ฐานะจาโร อดีตผู้บัญชาการทหารบก ไปเจรจากับ พล.ท.ชินยุทธ์ ผู้นำทางทหารของพม่า จน พล.ท.ชิน หยัน รับปากที่จะเปิดด่านที่จ.ท่าขี้เหล็กตรงข้าม อ.แม่สาย จ.เชียงราย¹⁰⁶

สำหรับปฏิกิริยาจากฝ่ายพม่าก่อนการเดินทางเยือนประเทศพม่าของนายกรัฐมนตรีไทย หนังสือพิมพ์ฉบับภาษาพม่าชื่อ อาห์ลิน เดลี ได้กล่าวตำหนิเจ้าหน้าที่ของไทยและกองทัพไทยตลอดจนสื่อมวลชนของไทยที่ทำให้เกิดความเข้าใจผิด และสร้างรอยแยกในด้านความสัมพันธ์ระหว่างสองประเทศ นักเขียนคนหนึ่งที่ใช้นามแฝงว่า พอก ส่า เขียนลงในหนังสือพิมพ์พม่าว่า ตนเชื่อมั่นในความสัมพันธ์ระหว่างสองประเทศเพื่อนบ้าน ซึ่งมีสภาพภูมิประเทศคล้ายคลึงกันและพื้นฐานด้านศาสนาเหมือนกัน ควรจะดำเนินไปด้วยความเรียบร้อย และปราศจากอุปสรรคปัญหาใดๆ อย่างไรก็ตาม ไทยควรจะเข้าใจประชาชนพม่าและได้รับผลตอบแทนจากการที่ไทยปฏิบัติ ซึ่งขัดต่อความไว้วางใจทั้งสองฝ่าย¹⁰⁷

นอกจากนี้บทบรรณาธิการของหนังสือพิมพ์ นิว ไลท์ ออฟ เมียนมาร์ ของทางการพม่าฉบับวันที่ 19 มิถุนายน ค.ศ. 2001 กล่าวแสดงความยินดีในโอกาสที่ พ.ต.ท. ทักษิณจะเดินทางไปเยือนพม่า พร้อมทั้งยกย่องพ.ต.ท. ทักษิณว่าเป็นทั้งนักการเมืองที่มีความสามารถและนักธุรกิจที่ฉลาดหลักแหลม ทั้งพม่าและไทยต่างร่วมมือกันมาเป็นเวลานานในการปราบปรามยาเสพติด และความร่วมมือดังกล่าวจะดำเนินต่อไปในบรรยากาศของความร่วมมือฉันท์มิตรในการต่อสู้กับศัตรูร่วมกันของทั้งสองชาติ และเนื้อความในตอนท้ายของบทบรรณาธิการยังได้อวยพรให้นายกรัฐมนตรีประสบความสำเร็จยิ่งๆ ขึ้นไปในการบริหารประเทศ

¹⁰⁴ สยามรัฐ, 29 พฤษภาคม 2001.

¹⁰⁵ แนวหน้า, 11 มิถุนายน 2001.

¹⁰⁶ เดลินิวส์, 15 มิถุนายน 2001.

¹⁰⁷ เดลินิวส์, 17 มิถุนายน 2001.

ยิ่งไปกว่านั้น หนังสือพิมพ์ของทางพม่าทั้งหมด 3 ฉบับ ซึ่งมองกันว่าเป็นกระบอกเสียงของรัฐบาลทหารในกรุงย่างกุ้ง ต่างลงตีพิมพ์ข้อพิพาทชีวิตประจำวันของนายกรัฐมนตรี อย่างละเอียดในหน้าแรกก่อนหน้า ที่นายกรัฐมนตรีจะไปเยือนพม่าอย่างเป็นทางการในตอนเย็นวันนี้ และจะเป็นการเยือนพม่าครั้งแรกในรอบ 4 ปีของผู้นำรัฐบาลไทย¹⁰⁸

ภายหลังจากการเยือนประเทศพม่าของ พ.ต.ท.ทักษิณ ชินวัตร นายกรัฐมนตรีของไทย ระหว่างวันที่ 19 - 20 มิถุนายน ค.ศ. 2001 ผลปรากฏว่า ผู้นำไทยและพม่าบรรลุข้อตกลงในความร่วมมือปราบปรามยาเสพติด และการเปิดด่านชายแดน รวมถึงเน้นการสร้างความร่วมมือกันเพื่อแก้ไขปัญหาขัดแย้งต่างๆ ระหว่างไทยและพม่า หลังจากเกิดปัญหาความไม่สงบบริเวณชายแดนทั้งสองประเทศ โดยในวันที่ 24 มิถุนายน ค.ศ. 2001 ได้มีการเปิดด่านชายแดนและกำลังทหารฝ่ายไทย - พม่า ได้เตรียมถอนกำลังจากชายแดน¹⁰⁹

กล่าวได้ว่าความสัมพันธ์ไทย-พม่า ในช่วง พ.ต.ท. ทักษิณ ชินวัตร ได้รับการเยียวยาและแก้ไขจนกลับคืนสู่สภาพปกติ เจกเช่นความสัมพันธ์ในช่วงรัฐบาลพลเอกชาติชาย ชุณหะวัณ ทั้งนี้เนื่องเพราะ พ.ต.ท. ทักษิณ ชินวัตร และ ดร.สุรเกียรติ์ เสถียรไทย รัฐมนตรีว่าการกระทรวงการต่างประเทศ มีนโยบายเป็นมิตรกับพม่าและต้องการเพิ่มความเข้มแข็งของสัมพันธภาพ โดยเน้นความร่วมมือทางเศรษฐกิจระหว่างไทย - พม่า ให้เพิ่มมากขึ้น ด้วยตระหนักดีว่าพม่านั้นเป็นประเทศที่มีโอกาสด้านเศรษฐกิจ กอปรกับมีชัยภูมิที่ดีที่สามารถเอื้อประโยชน์ต่อการขยายตลาดการค้าของไทยไปสู่ตลาดที่ใหญ่ เช่น จีน และอินเดีย ได้ ดังนั้นการดำเนินนโยบายต่อพม่าในช่วงของ พ.ต.ท. ทักษิณ ชินวัตร จึงค่อนข้างประนีประนอมกับรัฐบาลพม่า ทำให้ความขัดแย้งค่อยๆ ลดลงเข้าสู่สภาพปกติในที่สุด

5.2 ไทยและการให้ที่พักพิงแก่ผู้หนีภัยจากการสู้รบ

ปัจจุบันไทยมีพื้นที่พักพิงจำนวน 9 แห่ง สำหรับเจ้าเป็นที่พักอาศัยของกลุ่มชาติพันธุ์ชนกลุ่มน้อยที่หนีภัยจากการสู้รบระหว่างกองกำลังกลุ่มชาติพันธุ์ชนกลุ่มน้อย และทหารพม่า และเข้ามาหลบภัยในไทย โดยไทยมองว่า เป็นการให้ความอนุเคราะห์ชาวบ้านในพื้นที่ตามชนบทที่อยู่ในเขตการสู้รบ เป็นความช่วยเหลือด้วยเหตุผลทางมนุษยธรรม ปัจจุบันจำนวนผู้หนีภัยจากการสู้รบจะอยู่ที่จำนวนประมาณ 122,094 คน และกระจายอยู่ในพื้นที่พักพิงชั่วคราวในจังหวัดแม่ฮ่องสอน (4 แห่ง) จังหวัดตาก (3 แห่ง) ราชบุรี (1 แห่ง) และกาญจนบุรี (1 แห่ง) ทั้งนี้รัฐบาลโดย ให้อนุญาตให้องค์กร NGO เข้าไปให้ความช่วยเหลืออนุเคราะห์ด้านอาหาร ยา ที่พักอาศัย และเสื้อผ้าแก่ผู้หนีภัยฯ เหล่านี้ นอกจากนี้ยังจัดให้มี การให้บริการด้านการศึกษาแก่เด็กนักเรียนในระดับประถม และมัธยม มีการอบรมอาชีพแก่ผู้ใหญ่และเปิดโอกาสให้มีการสร้างงานเพื่อเป็นการดำรงชีพแก่ผู้อาศัยอยู่ในพื้นที่พักพิงเหล่านั้น โดยองค์กร UNHCR จะ

¹⁰⁸ สยามรัฐ, 20 มิถุนายน 2001.

¹⁰⁹ ไอ เอ็น เอ็น, 25 มิถุนายน 2001.

เข้ามาช่วยเหลือในด้านการจดทะเบียนผู้อยู่อาศัย เพื่อติดตามผลจำนวนครอบครัวและสมาชิกของผู้ที่อาศัยภายในพื้นที่พักพิงชั่วคราว

สำหรับอนาคตของผู้หนีภัยจากการสู้รบเหล่านี้ รัฐบาลโดยหวังว่าจะสามารถเดินทางกลับพม่า ซึ่งเป็นบ้านเกิดเมืองนอนได้ หากแต่ต้องเป็นไปภายใต้การกลับโดยสมัครใจ ปราศจากการบังคับขู่เข็ญจากหน่วยงานใดๆ ทั้งสิ้นอีกทั้งยังจะต้องเป็นการเดินทางกลับ ภายใต้เงื่อนไข ของความปลอดภัยและอย่างมีศักดิ์ศรี ซึ่งรัฐบาลพม่าจะต้องรับประกันความปลอดภัยของบุคคลเหล่านี้ หากแต่จนกระทั่งบัดนี้ยังไม่มีการตกลงกันอย่างเป็นทางการระหว่างรัฐบาลไทยและรัฐบาลพม่าในการจัดการเกี่ยวกับการเดินทางกลับของผู้หนีภัยจากการสู้รบเหล่านี้ ในทางกลับกัน องค์การ UNHCR ได้ตั้งการประสานงานให้ผู้หนีภัยจากการสู้รบเหล่านี้ ได้มีโอกาสเดินทางไปตั้งถิ่นฐานใหม่ในประเทศที่สาม อาทิ เช่น สหรัฐอเมริกา ออสเตรเลีย เป็นต้น

ในมุมมองของรัฐบาลพม่ามองการกระทำของไทย ในการให้ที่พักพิงแก่บุคคลเหล่านี้จำเป็นการให้การคุ้มครองและช่วยเหลือครอบครัวของกองกำลังกลุ่มชาติพันธุ์ชนกลุ่มน้อย เพราะรัฐบาลพม่าเชื่อว่าบุคคลที่อยู่ในค่ายส่วนใหญ่แล้วเป็นสมาชิกครอบครัวของทหารกะเหรี่ยง Maung Aung Myoe ระบุว่าบุคคลต่างๆ ที่อาศัยอยู่ในค่ายนั้น สามารถ แยกแยะออกได้เป็น 3 กลุ่มด้วยกันคือ¹¹⁰

1) เป็นผู้ลี้ภัยจริงๆ คนเหล่านี้เป็นแค่เพียงชาวบ้านผู้บริสุทธิ์ที่อาศัยอยู่ในเขตการสู้รบหรือไม่ก็เขตที่ควบคุมโดยกองกำลังกลุ่มชาติพันธุ์ คนเหล่านี้ไม่ได้อยากเข้ามาอยู่ในค่ายในเมืองไทย หากแต่บางคนก็ถูกบังคับโดยทหารกะเหรี่ยงในขณะที่ยัง คนถูกล้างสมองโดยทหารกะเหรี่ยงว่าทหารพม่า “จะฆ่าและควักหัวใจและต้มชาวกะเหรี่ยงมากิน”¹¹¹ การโฆษณาชวนเชื่อของทหารกะเหรี่ยง KNU ทำให้ ชาวบ้านที่บริสุทธิ์เหล่านี้หวาดกลัวทหารพม่าและพากันหลบหนีเมื่อทหารพม่าเข้าไปในหมู่บ้าน เขาหนีมาเมืองไทยเพราะกลัวตาย

2) กลุ่มที่สองนี้ จะเป็นผู้ลี้ภัยทางการเมือง (political refugees) พวกนี้จะได้แก่ผู้นำ นักการเมืองเคลื่อนไหวทางการเมือง สมาชิกในครอบครัวของกองกำลัง KNU และพวกกบฏกลุ่มต่างๆ เช่น องค์การนักศึกษาพม่า หรือสมาชิกพรรคคอมมิวนิสต์ใหม่ (New mon State Party) ส่วนเหตุผลที่บุคคลกลุ่มนี้ เข้าไปอาศัยอยู่ในค่ายผู้ลี้ภัยเป็นเพราะ 1) รบกับทหารพม่าแล้วแพ้จึงหนีไปหลบภัยและ 2) ใช้ฐานที่มั่นภายในด้วย เป็นที่พักเวลาออกไปดักโจมตีทหารพม่าด้วยลักษณะวิธี “ตีหัวแล้ววิ่งหนี” (hit and run) บุคคลกลุ่มนี้ใช้สถานภาพของผู้ลี้ภัย เพื่อประโยชน์ทางการเมืองและเพื่อความอยู่รอดของตนเอง ด้วยเหตุนี้จึงเป็นเรื่องไม่แปลกที่สื่อของรัฐบาลพม่าอธิบายคุณลักษณะของค่ายในเมืองไทยว่า “เป็นสถานที่ที่อีกทีก็ครึกโครมไปด้วยเสียงของรถโฟล์คลิฟท์และรถมอเตอร์ไซด์ ตลอดจนเสียงดนตรีไทยและเสียงเชียร์มวยจากตู้มวย และวงไก่อชน นอกจากนั้นก็ยังมีการป้องกันเปียร์สิงห์และขวิดเหล่าแม่โขงทอง เป็นภูเขาเลากาอยู่ภายในค่าย

¹¹⁰ Maung Aung Myoe , pp.81-82.

¹¹¹ Nga Khin Nyo, “Pretor of Refugees” in Kyemon (9 May 2001) อ้างใน Maung Aunj Myoe, p.82

เหล่านี้”¹¹² Maung Aung Myoe สรุปว่าในมุมมองของรัฐบาลพม่าบุคคลเหล่านี้ หากินอยู่กับพวก NGO นั้นเอง

3) กลุ่มที่สามได้แก่ พรรคผู้นำและสมาชิกครอบครัวของกลุ่มกองกำลัง กลุ่มชาติพันธุ์กลุ่มต่างๆ ซึ่งข้อความนี้ได้รับการยืนยันจากบทความจากสื่อของรัฐบาลพม่าว่า “ค่ายผู้ลี้ภัยตามพรมแดนไทย - พม่า นั้นเป็นแค่นามสมมุติ เพราะแท้จริงแล้วคนที่อยู่ในค่ายเหล่านั้น ไม่ใช่ใครอื่น หากแต่เพิ่มทหารกะเหรี่ยง KNU และสมาชิกภายในครอบครัวตลอดถึงกลุ่มกองกำลังอื่นๆ ที่เป็นพันธมิตรกับ KNU และพวกที่ทำงาน ผิดกฎหมายต่างๆ เท่านั้น”¹¹³

ดังนั้นในมุมมองของรัฐบาลพม่าแล้ว “ค่ายผู้ลี้ภัยจึงเป็น สถานที่ให้กับกองกำลังกลุ่มชาติพันธุ์ชนกลุ่มน้อย เมื่อโดนถูกทหารพม่าโจมตีพ่ายมา” และเนื่องจากมีความเชื่อว่า กองกำลังกลุ่มชาติพันธุ์ ใช้ค่ายเป็นที่มั่นในการออกไปโจมตีทหารพม่าเป็นระยะๆ ดังนั้นจึงไม่เคยเชื่อว่าจะเป็นสาเหตุที่พักพิงที่แท้จริงของผู้หนีภัยจากการสู้รบหากแต่เป็น “สถานที่ที่พวกกบฏอาศัยอยู่” เท่านั้นซึ่งหากจะพบก็พบได้เพียงที่ประเทศไทยเพียงประเทศเดียวเท่านั้น

ส่วนสาเหตุที่รัฐบาลไทยยังคงเก็บรักษาค่ายเหล่านี้เอาไว้ ก็เพียงเพื่อ “สามารถแสวงประโยชน์ด้านเศรษฐกิจจากกลุ่มบุคคลเหล่านี้ นอกจากนั้นยังได้ “หน้า” กับชาวตะวันตกที่ให้ความคุ้มครองผู้หนีภัย ผลประโยชน์ของไทยอีกประการหนึ่งก็คือสามารถใช้ค่ายเหล่านี้เป็น “เขตกันชน” กับทหารพม่าได้”¹¹⁴ รัฐบาลพม่ามองว่า ไทยสามารถใช้ประโยชน์ได้จากการดูแลค่ายเหล่านี้ “เป็นเรื่องง่ายๆ และปลอดภัยที่จะสรุปเอาว่า นับตั้งแต่สงครามการเมืองในกัมพูชา ประเทศไทยก็ตระหนักดีว่าการตั้งค่ายผู้ลี้ภัย สามารถให้ประโยชน์ทางเศรษฐกิจแก่ไทยอย่างมหาศาล ด้วยการให้การรับรองผู้ลี้ภัยเหล่านี้”¹¹⁵

ด้วยเหตุนี้ รัฐบาลพม่าจึงมองไทยด้วยสายตาหวาดระแวงอยู่ตลอดเวลาที่โดยให้ความอนุเคราะห์ผู้หนีภัยจากการสู้รบเหล่านี้ เพราะมีความเชื่อว่า โดยให้ความคุ้มครองและปกป้องกองกำลังกลุ่มชาติพันธุ์ชนกลุ่มน้อย หากเป็นด้วยเหตุผลทางมนุษยธรรมแต่อย่างไร รายงานของ Maung Aung Myoe ได้อ้างอิงถึงบทความต่างๆ ในหน้าหนังสือพิมพ์ นิตยสาร และสื่อสิ่งพิมพ์ของรัฐบาลพม่า อันสะท้อนให้เห็นถึงมุมมองของรัฐบาลต่อการอนุญาตให้ผู้หนีภัยฯ อาศัยอยู่ในพื้นที่พักพิงชั่วคราวของไทยอย่างชัดเจน มุมมองเหล่านี้ได้รับการยืนยันจากอดีตผู้นำระดับสูงของพม่าคือ พลเอก ชิน หยุน (อดีตนายกรัฐมนตรีพม่าที่ถูกปลดในปี ค.ศ.2004) ซึ่งพูดไว้ในงานฉลองครบรอบ 50 ปีของ UNHCR เมื่อวันที่ 14 ธันวาคม 2000 ไว้อย่างหน้าสนใจว่า¹¹⁶

¹¹² Myo Thit Tun, “Savior” World Renowned Notouity and Other Articles , Yangor : News and Periodical Enterprise, 2000, p.121 อ้างใน Maung Aung Myoe,p.82

¹¹³ Ibid .

¹¹⁴ Maung Aung Myoe, P.84

¹¹⁵ Ibid.

¹¹⁶ Maung Aung Myoe,p.85

“เราต่างตระหนักดีว่าประเทศเพื่อนบ้านของเรา (ประเทศไทย)รับรองเป็นเจ้าของบ้านดูแลพวกที่เรียกว่า “ผู้ลี้ภัยจากพม่า” ในพื้นที่พักพิงบริเวณชายแดนด้านตะวันออก โดยได้มีผลกระทบกระเทือนต่อชาวบ้านในพื้นที่แต่อย่างไร ในส่วนนี้ข้าพเจ้าใคร่ขอแถลงว่า แท้จริงแล้ว ผู้ที่ถูกเรียกขานว่า “ผู้ลี้ภัย” เหล่านี้ต่างเป็นแต่เพียงผู้หนีความผิดทางบ้านเมือง คนเข้าเมืองอย่างผิดกฎหมายกลุ่มกบฏและครอบครัว ที่ทำผิดกฎหมายและเป็นฝ่ายตรงข้ามกับรัฐบาลเท่านั้น ดังนั้นหากใครคิดจะยอมรับและปกป้องบุคคลเหล่านี้ก็จะเป็นการกระทำที่ไม่ยุติธรรมต่อประเทศต้นกำเนิด

กิจกรรมของพวกทำผิดกฎหมาย ที่ดำเนินการมาเป็นหลายทศวรรษและลี้ภัยอยู่ตามบริเวณ ชายแดนนี้ เป็นอุปสรรคต่อการพัฒนาประเทศ (พม่า) และหากกลุ่มกบฏเหล่านี้ กลับคืนประเทศในฐานะผู้ลี้ภัย ก็จะเป็นภัยต่อความสงบและเสถียรภาพของประเทศพม่ารู้สึกซาบซึ้งในบุญคุณของประเทศเพื่อนบ้าน ในความห่วงใยที่มีต่อผู้หนีภัยจากการสู้รบ แต่ประเทศพม่าก็คิดว่า การแก้ปัญหาประเด็นนี้ควรเป็นการแก้ปัญหา แบบทวิภาคี ความช่วยเหลือ ของ NGO ต่างชาติ เป็นเรื่องที่น่ายินดีหาก แต่ความช่วยเหลือเหล่านั้นควรจะจำกัดอยู่แค่เพียงความช่วยเหลือ ในเชิงมนุษยธรรม ไม่ใช้การเข้าไปแทรกแซงทางการเมือง”

จากแถลงการณ์ของผู้นำระดับสูง แสดงให้เห็นว่าประเด็นการให้ความช่วยเหลือ ผู้หนีภัยจากการสู้รบ จากพม่าถูกตีความไปในทางลบ ซึ่งก็ไม่ใช่จะเป็นธรรมแก่รัฐบาลไทยเท่าใดนัก เพราะหากได้สัมผัสกับชีวิตของผู้หนีภัยฯ เหล่านี้ก็จะพบว่า ส่วนใหญ่ก็เผชิญกับความยากลำบาก ในการดำรงชีวิตอยู่ในพื้นที่ของตนจริงๆ การเข้ามาอาศัยอยู่ในพื้นที่พักพิงฯ อย่างน้อยก็ทำให้เกิดความปลอดภัยในชีวิตและบุตรหลานต่างก็มีโอกาส ได้รับการศึกษาและฝึกฝนอาชีพ รัฐบาลไทยเองก็ไม่ได้นิ่งนอนใจ ในการที่เก็บรักษาผู้หนีภัยฯ เหล่านี้ หากแต่การส่งกลับบุคคลเหล่านี้กลับบ้านในขณะที่สถานการณ์การสู้รบในเขตพื้นที่เป็นที่อยู่ อาศัยของกลุ่มชาติพันธุ์ชนกลุ่มน้อย ยังไม่ปลอดภัยดีก็ดูจะเป็นเรื่องขัดต่อมนุษยธรรม ดังนั้น ทางออกของรัฐบาลไทยในขณะนี้คือประสานงานกับ UNHCR ในการดำเนินการให้ผู้หนีภัยจากการสู้รบที่มีความประสงค์ จะเดินทางไปสร้างชีวิตใหม่ในประเทศที่สาม ได้มีโอกาสไปตั้งถิ่นฐานใหม่

ศุภณัฏฐ์น้อย : พื้นที่พักพิงสำหรับนักศึกษาพม่า

นอกจากจะเปิดพื้นที่ให้เป็นพื้นที่พักพิงชั่วคราว ให้กับชาวบ้านที่เป็นกลุ่มชาติพันธุ์ชนกลุ่มน้อย ชาวกระเหรี่ยงและคะยาห์ ที่หลบหนีจากการสู้รบในพื้นที่ในเขตพม่าแล้ว รัฐบาลไทยยังได้ให้ความอนุเคราะห์แก่นักศึกษาพม่าที่หลบหนีภัยทางการเมืองจากรัฐบาลทหารพม่า เข้ามาอาศัยอยู่ในประเทศไทยอีกประการหนึ่งด้วย การกระทำนี้ทำให้รัฐบาลพม่าไม่พอใจ เป็นอย่างมาก เพียงจากมองว่าเป็นการ

ให้ที่พักอาศัย แก่กลุ่มต่อต้านรัฐบาลพม่า อีกทั้งยังเปิดโอกาสให้กลุ่มบุคคลกลุ่มนี้ ใช้ประเทศไทยเป็นเวที เคลื่อนไหว เพื่อต่อต้านรัฐบาลพม่าอีกด้วย

ในส่วนของประเทศไทย นั้นได้ประสานงานกับสำนักงานข้าหลวงใหญ่ผู้ลี้ภัยแห่งสหประชาชาติ (UNHCR) ในการเข้ามาให้การช่วยเหลือและอนุเคราะห์นักศึกษาเหล่านี้ โดยได้รับสถานะภาพ “บุคคลในความห่วงใย” (Person of Concern) จาก UNHCR สำหรับพื้นที่ที่ถูกจัดให้เป็นที่อยู่อาศัยนั้น คือ ศูนย์ผู้ลี้ภัยนักศึกษาพม่าที่ศูนย์มณีลอย จังหวัดราชบุรี รัฐบาลไทยได้จัดส่งเจ้าหน้าที่เข้าไปให้การดูแลในขณะที่ UNHCR จะเป็นผู้รับผิดชอบ ค่าใช้จ่ายในส่วนของนักศึกษาพม่า

พร้อมกันนี้รัฐบาลไทยได้กำหนดนโยบายเกี่ยวกับนักศึกษาพม่าไว้ดังนี้ คือ ¹¹⁷

1) ผ่อนปรนให้นักศึกษาพม่าอยู่ในเขตไทย เป็นการชั่วคราวในพื้นที่ ซึ่งทางราชการได้จัดตั้งขึ้น โดยมีการกำกับดูแลความเคลื่อนไหวมิให้นักศึกษา ใช้ดินแดนไทยเป็นพื้นที่ที่ต่อต้านรัฐบาลของเขา อันจะมีผลกระทบต่อความสัมพันธ์ไทย - พม่า

2) สถานะของนักศึกษายังอยู่ในระดับผู้พลัดถิ่นสัญชาติพม่า แต่โดยเหตุที่เป็นนักศึกษา จึงให้ความช่วยเหลือตามความจำเป็นขั้นพื้นฐาน ได้แก่ อาหาร เครื่องนุ่งห่ม ที่อยู่อาศัย ยารักษาโรค ความรู้และการฝึกฝนอาชีพ

3) ในกรณีที่นักศึกษาฝ่าฝืนไม่ทำตามกฎเกณฑ์พิเศษฐานะของการเป็นผู้พลัดถิ่นสัญชาติพม่า จะกลายเป็นผู้เข้าเมืองผิดกฎหมาย และต้องถูกดำเนินคดีตามกฎหมาย

อย่างไรก็ตามนโยบายนี้ แม้ไทยจะได้รับความชื่นชมยินดีจากชุมชนนานาชาติ ตลอดจน NGO ต่างชาติก็ตาม แต่ในมุมมองของรัฐบาลพม่าแล้วเท่ากับไทยให้การโอบอุ้ม บุคคลที่รัฐบาลถือว่าเป็นผู้ก่อกวนทางการเมือง และเป็นบุคคลที่ทำผิดกฎหมาย และมีการกระทำที่เป็นปรปักษ์กับรัฐบาลพม่า ด้วยเหตุนี้จึงทำให้รัฐบาลพม่ามีความหวาดระแวงและรู้สึกไม่พอใจในรัฐบาลไทยค่อนข้างมาก นอกจากนั้นนักศึกษาพม่าในไทยยังได้ก่อเหตุ บุกยึดสถานทูตพม่า ซึ่งรัฐบาลพม่าเชื่อว่าเป็นการกระทำของนักศึกษาพม่าจากศูนย์มณีลอย อีกทั้งยังมีการวางแผนยึดสถานทูตภายในศูนย์มณีลอยอีกด้วย

ทั้งนี้ รัฐบาลพม่าได้อ้างถึงถึงคำให้การของ Saw Tin Oo ซึ่งถูกเจ้าหน้าที่ทางการพม่าจับกุมตัวได้ที่จังหวัดเมียวดี รัฐกะเหรี่ยง เมื่อวันที่ 1 มีนาคม ค.ศ. 2000 ในปัญหาพัวพันกับกรณียึดสถานทูตพม่าโดยมีรายงานข่าวในหนังสือพิมพ์ว่า ¹¹⁸

“การยึดสถานทูตพม่า เป็นการกระทำที่มีการวางแผน ล่วงหน้าโดยกลุ่มบุคคลที่ร่วมกันวางแผนนั้น ดำเนินการวางแผนและประสานงานภายในศูนย์มณี

¹¹⁷ พลเอก จรัล กุลละวณิช , เอกสารปาฐกถาเรื่อง “นโยบายของไทยเกี่ยวกับผู้ขัดแย้งทางการเมืองพม่า”, ณ ห้องประชุมสารนิเทศ หอประชุมจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, อ้างใน รัชนิดา ยืนยง “ศึกษาเปรียบเทียบนโยบายไทยต่อสหภาพเมียนมาร์ในกับยุคพลเอกเปรม ติณสูลานนท์” หน้า 79 วิทยานิพนธ์ หลักสูตรปริญญารัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยภาควิชาความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย , 2539

¹¹⁸ Myanma Alin (20 May 2000) อ้างใน Maung Aung Myoe,p.13

ลอย โดยทั้งกลุ่มได้วางแผนที่จะเดินทางเข้าป่า ในบริเวณชายแดนไทย – พม่า โดยเฮลิคอปเตอร์ ภายหลังจากยึดสถานทูต จะโดยสารเฮลิคอปเตอร์ 2 ลำโดยจะ
ให้ไปส่งที่ค่ายคามาปาลอร์”

จากการให้การของ Saw Tin Oo ทำให้เจ้าหน้าที่ทางการพม่าค่อนข้างจะมั่นใจว่า “การกระทำ
ของนักศึกษากลุ่มนี้ อยู่ในความรับรู้ของเจ้าหน้าที่ของไทย มาโดยตลอด”¹¹⁹

นอกจากนี้รัฐบาลพม่า ยังไม่พอใจรัฐบาลไทย อย่างมากต่อกรณีที่ไทยจัดการกับปัญหานี้อย่าง
อ้อมอ้อม เพราะสำหรับพม่าแล้ว การยึดสถานทูตพม่า ถือเป็นการกระทำที่ร้ายแรง หากแต่รัฐบาลไทย
กลับปล่อยตัวนักศึกษาไปโดยไม่มีการจับกุมตัวไปไต่สวนแต่อย่างไร¹²⁰

นอกจากนี้ รัฐบาลพม่ายังไม่พอใจกับการออกมาให้สัมภาษณ์ของ พลตรี สนั่น ขจรประศาสน์ผู้
ดำรงตำแหน่งรัฐมนตรีมหาดไทยในขณะนั้นว่า เป็นการกระทำของนักศึกษาพม่า ที่เคลื่อนไหว เรียกร้อง
ประชาธิปไตยในพม่า ไม่ใช่การกระทำของผู้ก่อการร้าย เพราะคนเหล่านี้เป็นเพียงนักศึกษาที่เคลื่อนไหว
เพื่อประชาธิปไตย ไม่ใช่ผู้ก่อการร้ายแต่อย่างไร¹²¹

หลังจากสาเหตุการยึดสถานทูตรัฐบาลพม่า สั่งปิดชายแดน ไทย – พม่า ตลอดแนวพร้อมทั้งส่ง
ทหารมาตรึงบริเวณชายแดนเป็นจำนวนมาก โดยเฉพาะชายแดน ตรงข้ามด่านพระเจดีย์สามองค์ อำเภอ
สังขละบุรี จังหวัดกาญจนบุรี โดยทหารพม่าได้ยกกองพลมาตรึงกำลังที่บ้าน ซีนูตอง หรือกะบิงตอง
บริเวณเดิม 550 มีกำลังทั้งสิ้น 7,000 นาย พร้อมลูกหาบอีก 300 คน เพื่อเข้าตีกองกำลัง KNU บริเวณ
ตอนเหนือบ้านพญาตองซู ตรงข้ามด่านเจดีย์สามองค์ ในช่วงเดือนตุลาคม 1999 พร้อมกันนั้น ทหารพม่า
ได้นำไม้มาปิดล้อม

ช่องทางเดิน เข้า- ออก บริเวณด่านโดยได้ปิดแนวไม้ ลึกเข้ามาในเขตไทย 200 เมตร จากแนวเดิม
จนติดสถานที่ราชการและบ้านเรือนไม่ถึง 2 กิโลเมตร อีกทั้งยังเคลื่อนย้ายกองกำลังเข้ามาประชิดติดพื้นที่
ที่ได้ปักแนวเขตใหม่ หากแต่ไทยไม่ได้ประท้วงอะไรเพราะเห็นว่าพม่ากำลังต่อสู้กับทหารกะเหรี่ยงอยู่และ
ได้ทำหนังสือชี้แจงผ่านสถานทูตในไทย หลังการสู้รบสงบลง¹²²

เพื่อเป็นการแก้ไขสถานการณ์ความสัมพันธ์ไทย-พม่าที่เริ่มตึงเครียดขึ้นมามากมาย นายสุรินทร์
พิศสุวรรณ รัฐมนตรีว่าการกระทรวงการต่างประเทศ ได้เดินทางไปเยือนพม่าอย่างเป็นทางการเมื่อวันที่ 23

¹¹⁹ Maung Aung Myoe, p.14

¹²⁰ เมื่อวันที่ 1 ตุลาคม ค.ศ. 1999 เวลาประมาณ 11.45 น. กลุ่มนักศึกษาพม่าที่อ้างตัวว่าเป็นกลุ่ม The
Burmese Vigorous Student ได้ใช้อาวุธสงครามบุกยึดสถานทูตพม่าที่กรุงเทพฯ และจับตัวประกันซึ่งเป็นเจ้าหน้าที่
สถานทูต คนงานและผู้มาติดต่อทั้งชาวไทยและชาวต่างประเทศไว้ 38 คน รวมทั้งผู้ที่หลบซ่อนตัวอีก 51 คน รัฐบาลไทยได้
ต่อรองกับนักศึกษาพม่าท้ายสุด ตกลงกันได้ที่จะปล่อยตัวประกันทั้งหมดแต่ขอเฮลิคอปเตอร์ไปส่งพวกตนที่ ชายแดนไทย
– พม่า เหตุการณ์จบลงโดยไม่มีผู้บาดเจ็บหรือเสียชีวิต

¹²¹ The Nation , 4 Oct 1999

¹²² ผู้จัดการรายวัน (13 ตุลาคม 2540) : 1,6

พฤศจิกายน ค.ศ. 1999 เพื่อหารือกับเจ้าหน้าที่ระดับสูง โดยได้เข้าพบพลโทชิน หยุ่น เลขาธิการอันดับหนึ่ง ของ SPDC และอู วิน อ่อง รัฐมนตรีว่าการกระทรวงการต่างประเทศของพม่า (ตำแหน่งขณะนั้น) โดยได้หยิบยกประเด็นปัญหาความสัมพันธ์ขึ้นมาเพื่อหารือยกระดับความสัมพันธ์ที่ทำท่าจะเลวร้ายลงให้ดีขึ้น ซึ่งก็ได้รับการตอบสนองที่ดีจากรัฐบาลพม่า โดยได้มีการเปิดด้านการค้าบริเวณชายแดนไทย-พม่า ให้ทำการตามปกติต่อไป

โดยสรุปจะเห็นได้ว่ารัฐบาลพม่าค่อนข้างจะห่วงใยกับการกระทำของรัฐบาลไทย โดยเฉพาะต่อประเด็นที่พม่าถือเป็นความมั่นคงของประเทศไม่ว่าจะเป็นเรื่องของกองกำลังกลุ่มชาติพันธุ์ชนกลุ่มน้อย บริเวณชายแดนไทย-พม่า การให้ที่พักพิงแก่ชาวบ้านที่ลี้ภัยสงครามซึ่งส่วนใหญ่เป็นกลุ่มชาติพันธุ์ชนกลุ่มน้อย ตลอดจนการเปิดพื้นที่ให้การอนุเคราะห์นักศึกษาพม่าที่หนีภัยทางการเมือง เพราะในมุมมองของรัฐบาลพม่า การที่รัฐบาลไทยให้การอนุเคราะห์กลุ่มบุคคลเหล่านี้ก็เท่ากับเป็นการแทรกแซงการภายในของพม่า อีกทั้งยังเป็นการเปิดโอกาสให้กับ “กลุ่มกบฏ” ได้ใช้พื้นที่ประเทศไทยเป็นสถานที่ดำเนินการทางการเมืองต่อต้านรัฐบาลพม่า ซึ่งทำให้รัฐบาลพม่ามีปฏิกิริยาที่รุนแรงต่อรัฐบาลไทยนับตั้งแต่ปี ค.ศ. 1992 เป็นต้นมา

5.3 การเปลี่ยนแปลงนโยบายต่างประเทศของไทยต่อพม่า

ปมคาใจรัฐบาลพม่าที่ทำให้ไม่พอใจรัฐบาลไทยค่อนข้างมาก ได้แก่การเปลี่ยนนโยบายจาก “ความสัมพันธ์อย่างสร้างสรรค์ (Constructive Engagement)” มาเป็น “ความสัมพันธ์อย่างยืดหยุ่น (Flexible Engagement)” ซึ่งนำเสนอโดยนายสุรินทร์ พิศสุวรรณ รัฐมนตรีต่างประเทศของไทยสมัยชวน 2 (ค.ศ.1997-2001) ต่อที่ประชุมประจำปีรัฐมนตรีว่าการกระทรวงการต่างประเทศของอาเซียนที่กรุงมะนิลา ประเทศฟิลิปปินส์ เมื่อวันที่ 24 กรกฎาคม 1998 โดนมีสาระของนโยบายใหม่นี้ว่า

“ประเด็นต่างๆ ที่มีผลกระทบต่อประเทศสมาชิกอาเซียนด้วยกัน อาจจะได้รับการหยิบยกขึ้นมาหารือ โดยไม่ถือว่าเป็นการแทรกแซง และประเด็นที่อาจมีผลกระทบต่อประเทศสมาชิกอื่น หรือต่อภูมิภาคโดยรวม ก็สามารถที่จะหารือกับในอาเซียนได้ทันที โดยมุ่งหวังที่จะแสวงหาทางออกที่น่าพอใจ”¹²³

อย่างไรก็ตามในขณะที่สุรินทร์ พิศสุวรรณ มองว่าการถกเถียงประเด็นที่ประเทศสมาชิกถูกกระทบจากการกระทำจากประเทศสมาชิกด้วยกัน อาจถูกหยิบยกมาปรึกษาหารือได้ ดังเช่นกรณีไทย-พม่า ที่อาจมีผลกระทบจากการเมืองภายในของกันและกันไม่ว่าจะเป็นเรื่องการปราบปรามกลุ่มชาติพันธุ์ชนกลุ่มน้อย จนเป็นเหตุให้มีผู้หนีภัยจากการสู้รบเข้ามาอยู่ในประเทศไทย หรือการกดดันประชาชนของตนจนถึงขั้นการละเมิดสิทธิมนุษยชนอย่างรุนแรงจนทำให้มีประชาชนชาวพม่าทั้งที่เป็นนักศึกษา นักการเมือง ข้าราชการ

¹²³ ไทยโพสต์ (11 สิงหาคม 1998), หน้า 3.

นักวิชาการ ต้องหลบภัยการเมืองมาอยู่ประเทศไทย เป็นต้น นอกเหนือจากนี้ยังมีประเด็นยาเสพติดซึ่งทะลักเข้ามาในประเทศไทยจากชายแดนพม่า ประเด็นเหล่านี้มีผลกระทบโดยตรงต่อประเทศไทยซึ่ง ดร. สุรินทร์ พิศสุวรรณ เห็นว่าเป็นเรื่องที่น่าจะหยิบยกขึ้นมาเจรจาในอาเซียนได้

ข้อเสนอของ ดร. สุรินทร์ พิศสุวรรณ ได้รับการสนับสนุนอย่างแข็งขันจาก ม.ร.ว.สุขุมพันธุ์ บริพัตร รัฐมนตรีช่วยว่าการกระทรวงการต่างประเทศ ซึ่งชี้แจงว่าหลักการ “การเกี่ยวกันอย่างสร้างสรรค์” ซึ่งเป็นหลักการของอาเซียนนั้น ถูกสมาชิกอาเซียนเน้นไปที่การสัมพันธ์เชิงเศรษฐกิจหรือการค้าขายกับพม่าเป็นสำคัญ โดยไม่เคยมีความพยายามที่จะกระตุ้นให้เกิดการเปลี่ยนแปลงที่สร้างสรรค์ในพม่า และไทยก็เป็นประเทศที่ได้รับผลกระทบจากสถานการณ์พม่าเสมอมา เช่นปัญหาชายแดนและยาเสพติด ไทยจึงอยู่ในฐานะที่ควรจะใช้หลักการ “ความสัมพันธ์อย่างยืดหยุ่น (Flexible Engagement)” กับพม่า กล่าวคือสามารถเจรจากับพม่าได้ในเรื่องที่ส่งผลกระทบต่อไทย และหากไม่ได้ผลก็ยอมมีสิทธิขอให้ประเทศอาเซียนอื่นพูดด้วย นอกจากนี้ไทยยังต้องการให้พม่าเป็น “สมาชิกของอาเซียน” และการเป็นสมาชิกของอาเซียนพม่าต้อง “ไม่เป็นอุปสรรค” ต่อความร่วมมือกับประเทศตะวันตก¹²⁴

อย่างไรก็ตามข้อเสนอของไทยถูกคัดค้านจากประเทศอาเซียนทุกประเทศยกเว้นฟิลิปปินส์ เพราะสมาชิกส่วนใหญ่เห็นว่าอาจสื่อความหมายไปในทางที่ว่าอาเซียนต้องการเข้าไปก้าวก่ายกิจการภายในของประเทศอื่น ซึ่งขัดกับหลักการเดิมของอาเซียนอันได้แก่ “การไม่แทรกแซงกิจการภายในของประเทศสมาชิก” (non - intervention) หากแต่ในขณะเดียวกัน หลังจากการอภิปรายปรึกษาหารือที่ประชุมก็ตกลงเปลี่ยนนโยบาย Flexible Engagement ที่อาจดูแข็งกร้าวเป็น Enhanced Interaction หรือ “ปฏิสัมพันธ์เชิงเกื้อหนุน” ซึ่งหมายความว่าต่อไปนี้ประเทศสมาชิกจะมีปฏิสัมพันธ์หรือหารือกันมากยิ่งขึ้นในเรื่องต่างๆ ของภูมิภาค¹²⁵ ถึงแม้ว่าที่ประชุมจะช่วยปรับนโยบายที่ไทยนำเสนอให้ดูนุ่มนวลขึ้น หากแต่ในเวลาเดียวกันมุมมองนี้ไทยถูกมองว่า ไทยกำลังปรับเปลี่ยนนโยบายต่างประเทศของไทยต่อพม่าเสียใหม่โดยอาศัยกรอบของอาเซียนเป็นฐานสนับสนุน เพราะหากพิจารณาดูแก่นสารของนโยบายทั้งสองไม่ว่าจะเป็น Flexible Engagement หรือ Enhanced Interaction ทั้งสองนโยบายสะท้อนให้เห็นหลักการสำคัญว่า 1) นโยบายใหม่นี้เป็นการล้มแนวคิดเรื่องการไม่แทรกแซงกิจการทางการเมืองภายในของประเทศอื่นซึ่งเป็นแนวคิดดั้งเดิมของประเทศในกลุ่มอาเซียนซึ่งเคยใช้มาตั้งแต่ก่อตั้งอาเซียนในปี 1967 หรือประมาณ 30 ปีที่แล้ว 2) นโยบายใหม่นี้สอดคล้องกับการเปลี่ยนแปลงของกระแสโลกที่ว่าด้วย “กระบวนการเป็น

¹²⁴ จุฬารัตน์ เอื้อรักสกุล, “จาก Constructive Engagement ถึง Flexible Engagement กับปัญหาพม่า – อาเซียน และปัญหาทวิภาคีไทย – พม่า” อ้างใน นิสรียา ทองกลับ, “ความสัมพันธ์ไทย – พม่า ในช่วงรัฐบาลชวน หลีกภัย สมัยที่ 2 (พ.ศ. 2540 - 2544)”, วิทยานิพนธ์รัฐศาสตรมหาบัณฑิตสาขาคอมพิวเตอร์ระหว่างประเทศ ปีการศึกษา 2545, หน้า 87 - 88

¹²⁵ อุกฤษฏ์ ปัทมานันท์, “ไทย”, **เอเชียปริทัศน์รายปี** วัชรินทร์ ยงศิริ พรพิมล ตริโชติ และชปา จิตต์ประทุม (บรรณาธิการ) (กรุงเทพฯ : สถาบันเอเชียศึกษา จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2541), หน้า 110 – 111 .

ประชาธิปไตย”(democratization) และเรื่องของ “สิทธิมนุษยชน” (human right) ที่เกิดจากการเปลี่ยนแปลงทางสังคมของประเทศต่างๆ ในภูมิภาคเอเชียและโลก¹²⁶

ข้อเสนอของไทยที่ทำให้รัฐบาลพม่ารู้สึกไม่พอใจเป็นอย่างมาก นอกจากนั้นยังมีความรู้สึกอับอายอย่างรุนแรงเมื่อถูกวิพากษ์วิจารณ์ระบอบการปกครองของพม่าอย่างเปิดเผยจาก ดร.สุรินทร์ พิศสุวรรณ และนายโดมิงโก เชียซอน รัฐมนตรีว่าการกระทรวงการต่างประเทศฟิลิปปินส์ โดยนายเซียซอนได้กล่าวเตือนพม่าว่า หากยังไม่สามารถที่จะจัดการและแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นภายในประเทศของตนให้สงบลงได้ พม่าอาจถูกบีบบังคับจากประชาคมโลกให้เผชิญวิถีทางการเมืองภายในรูปแบบใหม่ ในขณะที่ ดร.สุรินทร์ พิศสุวรรณ ได้วิพากษ์วิจารณ์ระบอบการปกครองของพม่าที่ไม่เป็นประชาธิปไตย และมีการละเมิดสิทธิมนุษยชน¹²⁷

ผู้แทนรัฐบาลพม่าได้ตอบโต้ข้อเสนอของไทยในการประชุมดังกล่าว โดยได้กล่าวถึงจุดยืนของอาเซียนในหลักการ “ไม่แทรกแซงกิจการภายใน” เป็นแนวทางพื้นฐานของอาเซียนที่ได้ส่งผลให้สมาชิกอาเซียนอยู่ร่วมกันอย่างปรองดองมานานกว่า 30 ปี นับตั้งแต่การก่อตั้ง มิใช่เพื่อเอื้อให้ประเทศสมาชิกอาเซียนประเทศใดประเทศหนึ่งใช้ประโยชน์ในการเข้าไปยุ่งกับกิจการภายในของประเทศสมาชิกด้วยกัน¹²⁸ ในมุมมองของรัฐบาลพม่าเห็นว่ารัฐบาลไทยมีความพยายามที่จะเข้าไปแทรกแซงกิจการภายในของพม่าโดยเฉพาะในเรื่องของระบบการปกครองของพม่าซึ่งฝ่ายไทย (ในช่วงรัฐบาลชวน หลีกภัย) ได้วิจารณ์รัฐบาลพม่ามาโดยตลอด นอกจากโดยนักการเมืองแล้วยังเปิดโอกาสให้สื่อมวลชนของไทยวิจารณ์รัฐบาลพม่าอย่างเสรี เป็นเหตุให้ความสัมพันธ์ไทย-พม่า เริ่มเลวร้ายลงเรื่อยๆ เมื่อไทยเริ่มวิจารณ์การเมืองพม่าบ่อยครั้งขึ้น หลังจากการเสนอนโยบาย Flexible Engagement ของ ดร.สุรินทร์ พิศสุวรรณ ในปี ค.ศ. 1998 ความตึงเครียดระหว่างไทย-พม่า ก็เริ่มเปิดฉากขึ้น โดยเฉพาะการปิดด่านชายแดนไทย-พม่า ตามมาด้วยการยึดสถานทูตของนักศึกษาพม่าในเดือนตุลาคม 1999 และการยึดโรงพยาบาลศูนย์ราชบุรีของทหารกะเหรี่ยงกลุ่ม God Army ในวันที่ 24 – 25 มกราคม ค.ศ. 2000¹²⁹

เหตุการณ์ต่างๆ เหล่านี้แสดงให้เห็นว่ารัฐบาลพม่ามีความหวาดระแวงต่อการกระทำของรัฐบาลไทยค่อนข้างสูงนับตั้งแต่ปี 1992 เป็นต้นมา โดยรัฐบาลพม่าเริ่มมีความหวั่นไหวกับข้อวิพากษ์วิจารณ์การเมืองภายในพม่า จากความคิดเห็นต่างๆ ที่แสดงออกโดยนักวิชาการ นักการเมือง และจากหนังสือพิมพ์ไทย และเริ่มมีการตอบโต้จากทางสื่อมวลชนพม่า อาทิ The New Light of Myanmar และสิ่งพิมพ์ของรัฐบาล ซึ่งตีพิมพ์บทความวิพากษ์วิจารณ์ไทยอย่างรุนแรงจนบางครั้งบานปลายไปจนถึงการ

¹²⁶ Far Eastern Economic Review : Asia Year book (1999), p 86.

¹²⁷ Ibid, p 87.

¹²⁸ Muang Aung Myoe, p 13.

¹²⁹ กลุ่มทหารกะเหรี่ยงจำนวน 10 คนเข้าบุกยึดโรงพยาบาลศูนย์ราชบุรีและจับเจ้าหน้าที่แพทย์และพยาบาลและคนไข้เป็นตัวประกัน ทำยี่สิบทหารไทยใช้วิธีปราบด้วยความรุนแรงและผู้บุกยึดถูกสังหารเสียชีวิตทั้ง 10 คน แต่ไม่มีตัวประกันบาดเจ็บหรือเสียชีวิต

วิจารณ์พระมหากษัตริย์ไทยและพระราชวงศ์อย่างจบบ้างซึ่งรัฐบาลไทยก็ได้ทำหนังสือประท้วงผ่านเอกอัครราชทูตพม่าประจำประเทศไทยเพื่อให้มีการขอโทษซึ่งสื่อสิ่งพิมพ์นั้นได้ทำการขอโทษในฉบับต่อมา

130

5.4 ปัญหาการปักปันเขตแดน

ปัญหาสุดท้ายที่เป็นปมปัญหาคาใจรัฐบาลพม่าที่มีต่อรัฐบาลไทยได้แก่การล่งล้ำแดนของกันและกันดังที่กล่าวมาแล้วข้างต้นว่า ประเด็นที่จะเป็นปัญหาระหว่างไทย-พม่า ในอนาคตน่าจะเป็นเรื่องของพรมแดน ทั้งนี้เนื่องจากพม่า – ไทย ยังไม่มีการปักปันเขตแดนอย่างเป็นทางการ นับตั้งแต่พม่าเป็นเอกราชจากอังกฤษในปี ค.ศ. 1948 ทั้งๆ ที่พม่าสามารถแบ่งเขตแดนกับจีนได้อย่างประสบความสำเร็จด้วยดีในปี ค.ศ. 1960 แต่กับไทยแล้วยังไม่มีการเจรจาในเรื่องนี้อีกเลยหลังจากที่มีการประชุมกันในช่วงของรัฐบาลชวน หลีกภัย สมัยที่ 2 ในเดือนพฤษภาคม 1999 และเนื่องจากเส้นพรมแดน – ไทยพม่า มีความยาวกว่า 2401 กิโลเมตร และส่วนใหญ่เป็นเขตป่าและแม่น้ำซึ่งง่ายต่อการล่งล้ำเขตแดนซึ่งกันและกัน โดยเฉพาะในช่วงที่รัฐบาลพม่าปราบปรามกองกำลังกลุ่มชาติพันธุ์ชนกลุ่มน้อยตามบริเวณชายแดนไทย – พม่า การที่กองทัพของไทยและพม่า จะเพื่อยงปล้ำล้ำเขตแดนที่ไม่ชัดเจนนี้จึงมีโอกาสเป็นไปได้สูง ดังเหตุการณ์ความขัดแย้งที่ยกเป็นกรณีศึกษาในจังหวัดชุมพรและจังหวัดเชียงราย

อย่างไรก็ตาม นอกเหนือไปจากกรณีอันเนื่องมาจากการเมืองแล้ว บางครั้งความขัดแย้งด้านดินแดน ก็มีผลมาจากด้านเศรษฐกิจเช่นกัน เนื่องจากทั้งไทยและพม่าต่างมีการพัฒนาเศรษฐกิจภายในประเทศของตนดังนั้นจึงมีการสำรวจพื้นที่อยู่ในครอบครองว่าจะใช้ประโยชน์ในการพัฒนาอย่างไรให้สมประโยชน์ ในประเด็นนี้จึงทำให้เกิดการประท้วงในด้านสิทธิเหนือดินแดนอย่างน้อยที่เป็นกรณีพิพาท แม้จะไม่ใหญ่โตนักแต่ก็เป็นประเด็นที่ไม่อาจจะเลยไปได้ เพราะทั้งสองประเด็นต่างเป็นอุทธารณ์ว่าไทย – พม่า อาจต้องมีความร่วมมือในเรื่องของการแบ่งเขตแดนกันอย่างเป็นทางการในอนาคต ดังนั้นจึงควรมีการพิจารณากรณีศึกษาที่เคยเป็นปมขัดแย้งที่เกิดขึ้นในอดีตเพื่อเป็นหลักเล็งความขัดแย้งที่อาจจะเกิดขึ้นในอนาคต

กรณีศึกษาที่ 1 – ปัญหาความขัดแย้งชายแดนไทย-พม่า บริเวณน่านน้ำบริเวณทะเลอันดามัน

กรณีศึกษาที่ 2 – ปัญหาความขัดแย้งชายแดนไทย- พม่า บริเวณแม่น้ำเมย อำเภอแม่สอด จังหวัดตาก และเมืองเมียวดี ประเทศพม่า

1. ปัญหาความขัดแย้งชายแดนไทย-พม่า บริเวณน่านน้ำบริเวณทะเลอันดามัน

แม้ข้อตกลงอปีโตยและอาณาเขตทางทะเลระหว่างประเทศไทยและพม่าได้ถูกทำสัญญาขึ้นเมื่อวันที่ 25 กรกฎาคม ค.ศ. 1980 และมีการทำสัตยาบันต่อกันในวันที่ 14 กุมภาพันธ์ ค.ศ. 1982 แต่ดูเหมือนว่าพื้นที่ของเกาะหลาม เกาะคัน และเกาะซันก บริเวณปากแม่น้ำกระบุรี จังหวัดระนอง ยังคงมีความไม่แน่ชัดและสร้างปัญหาระหว่างประเทศตามมา

จากกรณีดังกล่าวทำให้เกิดปัญหาความไม่ชัดเจนของพรมแดนระหว่างประเทศในบริเวณของเกาะทั้งสาม ซึ่งทางรัฐบาลพม่าพยายามที่จะสร้างข้อตกลงทางพื้นที่ที่ตรงกันกับประเทศไทยตั้งแต่ปี ค.ศ. 1980 แต่ก็ยังไม่ประสบความสำเร็จเท่าที่ควร ต่อมาในปี ค.ศ. 1985 ทางรัฐบาลพม่าแสดงความจำนงค์ต่อรัฐบาลไทยที่จะมีการหารือในความทับซ้อนทางพื้นที่เกาะทั้งสาม โดยคณะผู้แทนจากกระทรวงการต่างประเทศของไทยที่มีอธิบดีสนธิสัญญาเป็นหัวหน้าคณะได้ทำการหารืออย่างเป็นทางการกับรัฐมนตรีว่าการกระทรวงการต่างประเทศของพม่าที่ย่างกุ้ง สำหรับการหารือดังกล่าวคณะผู้แทนไทยได้อ้างสิทธิในเกาะทั้งสามและได้อ้างข้อตกลงของรัฐบาลอังกฤษในปี ค.ศ. 1937 ที่ให้เกาะจำนวน 6 บริเวณปากแม่น้ำกระบุรีอยู่ในความดูแลของไทย ซึ่งคณะผู้แทนไทยเห็นว่าเกาะที่เป็นปัญหาคือ 3 ใน 6 เกาะที่อังกฤษอ้างถึงว่าเป็นพื้นที่ของไทย

อย่างไรก็ดีทางรัฐบาลพม่าได้ใช้แผนที่และเอกสารทางราชการในสมัยอาณานิคมมาเทียบเคียงกับแผนที่ปัจจุบัน และได้แย้งว่าเกาะทั้งหกเกาะที่ฝ่ายไทยอ้างว่าอังกฤษกำหนดว่าอยู่ในพื้นที่ของไถยนั้นมิได้ครอบคลุมอาณาเขตของเกาะทั้งสาม หากแต่เป็นเกาะที่ตั้งห่างลงไปทางใต้ ซึ่งทางการพม่าได้ส่งหนังสือโต้แย้งแก่คณะผู้แทนไทยในวันที่ 12 กรกฎาคม ค.ศ. 1985 พร้อมด้วยสำเนาเอกสารราชการต่างๆ จากหอสมุดการปกครองอินเดียที่ประเทศอังกฤษและจากหอจดหมายเหตุแห่งชาติของอินเดีย

ต่อมาในเดือนเมษายน ค.ศ. 1989 คณะของรัฐมนตรีว่าการกระทรวงการต่างประเทศได้เดินทางเยือนประเทศพม่าอย่างเป็นทางการ และได้มีการนำเรื่องเกาะทั้งสามเข้าหารือด้วย โดยฝ่ายไทยให้สัญญาว่าจะพยายามหาข้อยุติในพื้นที่ดังกล่าวโดยเร็วที่สุด แต่อย่างไรระหว่างการเยือนประเทศไทยของคณะผู้แทนพม่าในเดือนพฤษภาคม ค.ศ. 1990 เพื่อหารือเกี่ยวกับปัญหาเกาะทั้งสาม ทางฝ่ายไทยกลับให้คำตอบว่าต้องการหารือและเสนอเรื่องกับผู้มีอำนาจตัดสินใจระดับสูงก่อน

ในการประชุมคณะกรรมการเขตแดนร่วมไทย - พม่า (JBC) ครั้งที่กรุงย่างกุ้ง ระหว่างวันที่ 18 - 21 กุมภาพันธ์ ค.ศ. 1993 ทั้งสองฝ่ายได้มีข้อตกลงว่าจะนำกรณีเกาะทั้งสามไปหารือเป็นพิเศษในเวลาที่เหมาะสมต่อไป ซึ่งในการประชุมคณะกรรมการเขตแดนร่วมไทย - พม่า (JBC) ครั้งที่ต่อมาที่กรุงเทพฯ ระหว่างวันที่ 29-30 มีนาคม ค.ศ. 1995 ทั้งสองฝ่ายได้มีการเน้นย้ำให้จัดการหารือร่วมทางเทคนิคระหว่างเจ้าหน้าที่ของทั้งสองฝ่าย

อย่างไรก็ดีในระหว่างนั้นศูนย์อุทกศาสตร์ของกองทัพเรือพม่าจัดทำแผนที่โดยใช้ข้อมูลที่ยังอยู่กับแผนที่ทางทะเลของอังกฤษและอินเดีย โดยทางการพม่าได้ส่งแผนที่หมายเลข 12 (Myeik Archipelago-Myanmar Sakhanthit to Taungsune Island) อันมีพื้นที่ของเกาะทั้งสามรวมอยู่ด้วยให้แก่กรมอุทกศาสตร์ของอังกฤษในวันที่ 2 ตุลาคม ค.ศ. 1996 ซึ่งภายหลังทางฝ่ายอังกฤษได้ตรวจสอบแผนที่ดังกล่าวและในการจัดพิมพ์แผนที่ทางทะเลของอังกฤษหมายเลข 216 ในปี ค.ศ. 1997 ได้กำหนดจุดให้เกาะทั้งสามอยู่ริมขอบชายแดนทางทะเลของพม่า แม้ว่าจะไม่มีการหารือหรือเจรจาอย่างเป็นทางการระหว่างฝ่ายไทยและพม่า แต่ปัญหาเกาะทั้งสามก็ได้ถูกพูดถึงปะและหารือครั้งต่างๆ ของทั้งสองฝ่าย โดยทั้งฝ่ายไทยและพม่าได้ลงความเห็นให้เกาะทั้งสามเป็นพื้นที่ No Man's Land แต่กระนั้นจากความเห็นดังกล่าว

ทำให้เกิดความไม่ชัดเจนอันก่อให้เกิดความตึงเครียดบริเวณชายแดนอันนำไปสู่การปะทะกันระหว่างทั้งสองฝ่ายในช่วงปี 1998 - 1999

เมื่อวันที่ 19 ธันวาคม 1999 เรือตรวจการของพม่าได้พบเห็นเรือประมงฝ่ายไทยจำนวน 15 ลำ ล่วงล้ำเข้ามาในน่านน้ำพม่าบริเวณเกาะ Zadadgyi โดยไม่ได้รับอนุญาต ทางพม่าได้ส่งสัญญาณให้เรือดังกล่าวหยุดเพื่อตรวจค้น แต่เรือดังกล่าวกลับยิงใส่เรือตรวจการของพม่าหนีเข้าสู่น่านน้ำไทย เรือตรวจการไทยที่อยู่ใกล้เคียงได้เข้าไปช่วยเหลือเรือประมงดังกล่าวและยังได้ตอบกับเรือตรวจการของพม่า อันส่งผลให้เจ้าหน้าที่พม่าได้รับบาดเจ็บ 3 นาย ส่วนเจ้าหน้าที่ฝ่ายไทยเสียชีวิต 2 นาย คือ จ่าเอกเฉลิมศักดิ์ จินประโคน และ จ่าตรีอมร พันธุ์เลิศ จากกรณีนี้ “พลเรือโทสมภพ ภูริเดช ผู้บัญชาการกองเรือภาคที่ 3 ได้สั่งการให้เรือรบทุกลำในพื้นที่ และบริเวณใกล้เคียง เข้าไปตรวจสอบและทำการลาดตระเวนอย่างเข้มงวด โดยมีเสนาธิการกองเรือภาคที่ 3 เป็นผู้บัญชาการกองเรือเฉพาะกิจในพื้นที่ เพื่อหาข้อมูลและรักษาสถานการณ์ให้อยู่ในสภาพปกติ”¹³¹

เหตุการณ์ความขัดแย้งของทั้งสองประเทศดูจะไม่ได้รับการกล่าวถึงจากทางรัฐบาลหรือสื่อมวลชนอีกจนกระทั่งเกิดเหตุปะทะกันอีกครั้งในวันที่ 12 มกราคม ค.ศ. 1999 ขณะที่เรือของทางการพม่าชื่อ Yan Naing 510 กำลังออกตรวจการอยู่บริเวณทิศตะวันตกของเกาะ Tha Htay นั้น ได้ปะทะกับเรือของทางการไทยและได้รับความเสียหายเล็กน้อย ทางกรมพม่าได้ยืนยันว่าเรือของทางการไทยดังกล่าวได้ลุล้ำเข้ามาในน่านน้ำพม่า ทางพม่าได้ทำการบันทึกทางการทูตถึงฝ่ายไทยถึงสถานทูตไทยและทางการไทยที่จังหวัดระนองโดย “หวังว่าการปะทะดังกล่าวคงจะไม่เกิดขึ้นอีกและเหตุการณ์ดังกล่าวคงจะไม่กระทบความสัมพันธ์อันดีระหว่างสองประเทศ พร้อมยืนยันว่าทางการพม่ามิได้ลุล้ำน่านน้ำไทยแต่อย่างใด”¹³²

อย่างไรก็ดีในรายงานของฝ่ายไทยในหนังสือพิมพ์ Bangkok Post ได้ให้ข้อมูลที่ต่างออกไปว่า “เรือตรวจการของไทยได้ไล่ตามเรือรบของพม่าหลังจากที่เรือลำดังกล่าวได้ยิงใส่เรือประมงของไทย”¹³³ เรือของทางการไทยได้เข้าทำการช่วยเหลือเรือประมงดังกล่าว แต่ก็ได้ถูกยิงจากเรือตรวจการฝ่ายพม่า ขณะที่กำลังตามล่าเรือประมงติดอาวุธ (ตามที่ได้รับรายงาน) ซึ่งกำลังแล่นเข้าไปในน่านน้ำพม่า ซึ่งทางการไทยได้ตอบโต้กลับไป นอกจากนี้เรือของทางการไทยยังได้รายงานว่าพบเห็นเรือรบของพม่าอยู่บริเวณใกล้เคียงกับจุดเกิดเหตุผลกำลังเข้าทำการช่วยเหลือเรือของทางพม่าที่ได้รับความเสียหาย หลังจากนั้นเรือรบดังกล่าวได้ทำการยิงมายังเรือตรวจการไทย จากความตึงเครียดดังกล่าวได้ส่งผลให้ทางการพม่าส่งเรือตรวจการจำนวน 10 ลำและฝ่ายไทยเสริมกำลังและส่งเรือรบหลวงเจ้าพระยาเข้าประจำการบริเวณใกล้จุดปะทะ

¹³¹ กรมประชาสัมพันธ์, 20 ธันวาคม 1998.

¹³² Bangkok Post, 15 January 1999.

¹³³ Muang Aung Myoe, *Neither Friend Nor Foe: Myanmar's Relations with Thailand since 1988*,

ในวันที่ 18 มกราคม ค.ศ. 1999 กระทรวงการต่างประเทศของไทยได้เชิญเอกอัครราชทูตเข้าพบ และได้ส่งหนังสือประท้วงทางลูกลำน่าน้ำไทยของเรือตรวจการพม่าเมื่อวันที่ 12 มกราคม 2542 โดยในวันเดียวกันนั้นกระทรวงการต่างประเทศของพม่าก็ได้เชิญเอกอัครราชทูตไทยประจำกรุงย่างกุ้งเข้าพบเป็นครั้งที่สอง โดยยื่นหนังสือประท้วงทางการไทยในเหตุการณ์ที่ทางพม่าพบการรุกรานลำน่าน้ำของเรือตรวจการไทยเมื่อวันที่ 16 มกราคม ค.ศ. 1999

อย่างไรก็ดีแม้จะมีการประท้วงทางการทูตจากทั้งสองฝ่าย แต่การปะทะในบริเวณน่านน้ำจังหวัดระนองก็ยังคงเกิดขึ้นอีก ในวันที่ 7 กุมภาพันธ์ ค.ศ. 1999¹³⁴ Muang Aung Myoe นักวิชาการพม่าได้ให้ความเห็นในเรื่องนี้ว่า “ความขัดแย้งในบริเวณดังกล่าวเกิดมาจากการที่เรือประมงไทยลักลอบทางการประมงผิดกฎหมายในพื้นที่ดังกล่าวมาเป็นเวลานานจนเคยชิน ซึ่งไม่เพียงแต่เป็นสาเหตุของความขัดแย้งกับพม่าเท่านั้นหากแต่เกิดขึ้นกับรอยต่อลำน่าน้ำกับประเทศอื่นๆ ด้วย”¹³⁵

นับตั้งแต่การปะทะกันทางทะเลครั้งแรกในวันที่ 19 ธันวาคม ค.ศ. 1998 รัฐบาลไทยได้เสนอให้ฝ่ายพม่าร่วมมือกันจัดตั้งกองเรือตรวจการจากทั้งสองฝ่ายในน่านน้ำที่เป็นปัญหา และเสนอแนะให้มีการจัดสร้างโทรศัพท์สายด่วน (hot line) ระหว่างรัฐมนตรีกระทรวงการต่างประเทศของทั้งสองเพื่อความร่วมมือในการแก้ไขปัญหา ซึ่งแนวคิดดังกล่าวได้นำเข้าสู่การหารือคณะกรรมการเขตแดนร่วมไทย – พม่า (JBC) ที่ย่างกุ้งเมื่อเดือนมกราคม 2542 และการประชุมคณะกรรมการประสานงานชายแดนส่วนภูมิภาค (RBC) ที่ประเทศไทยในปีเดียวกัน

พลอากาศเอกมณฑล อัมพรพิศิษฐ์ ผู้บัญชาการทหารอากาศของไทย ได้กล่าวว่าพลเอกสุรยุทธ์ จุลานนท์ ผู้บัญชาการทหารบกได้หารือถึงความเป็นไปได้ในการกำหนดเส้นแบ่งเขตที่ชัดเจนในน่านน้ำที่เป็นปัญหา รวมถึงการจัดตั้งกองเรือลาดตระเวนร่วมของทั้งสองประเทศ ระหว่างการเยือนย่างกุ้งอย่างเป็นทางการที่จะมีขึ้นในวันที่ 17 กุมภาพันธ์ ค.ศ. 1999¹³⁶

วันที่ 17 กุมภาพันธ์ ค.ศ. 1999 คณะผู้แทนไทยนำโดย พลเอกสุรยุทธ์ จุลานนท์ ผู้บัญชาการทหารบก ได้เดินทางเยือนกรุงย่างกุ้งอย่างเป็นทางการตามคำเชิญของ พลเอก หม่อง เอ โดยคณะผู้แทนไทยได้เข้าเยี่ยมคารวะพลเอก อาวุโส ตานช่วย ด้วย นอกจากนี้ในวันที่ 7 มีนาคม 2542 พลเรือเอกธีระ ห้าวเจริญ ผู้บัญชาการทหารเรือ ได้เดินทางเยือนกรุงย่างกุ้ง โดยมีจุดประสงค์เพื่อเสริมสร้างความสัมพันธ์อันดีระหว่างไทยและพม่า โดยเฉพาะอย่างยิ่งความสัมพันธ์ระหว่างกองทัพเรือของทั้งสองประเทศ ในทางเดียวกันพลเอก Nyunt Thein ผู้บัญชาการทหารเรือของพม่าก็ได้เดินทางเยือนประเทศไทย ระหว่างวันที่ 27 เมษายน ถึง 1 พฤษภาคม ค.ศ. 1999 และเพื่อส่งเสริมความสัมพันธ์อันแน่นแฟ้นระหว่างสองประเทศ รวมถึงสร้างความเข้าใจระหว่างกัน พลอากาศเอก ธนินิตย์ เนียมทันต์ ได้ทำการเยือนประเทศพม่าอีกในวันที่ 6 พฤษภาคม ค.ศ. 1999

¹³⁴ กรมประชาสัมพันธ์, 8 กุมภาพันธ์ 1999.

¹³⁵ Muang Aung Myoe, *Ibid*, p 6.

¹³⁶ Bangkok Post, 29 January 1999.

แม้จะมีความพยายามในการสร้างความสัมพันธ์อันดีจากการพบปะระหว่างผู้นำทางทหารของไทยและพม่า แต่กระนั้นการกระทบกระทั่งระหว่างทั้งสองฝ่ายยังคงดำเนินต่อไป โดยในเดือนธันวาคม ค.ศ. 2000 เรือตรวจการของพม่าได้ยิงเข้าใส่เรือประมงสองลำของไทย และในปัจจุบันดูเหมือนว่าความไม่แน่วแน่ของน่านน้ำระหว่างไทยและพม่ายังคงดำเนินต่อไปและสามารถปะทุออกมาได้ตลอดเวลา

2. ปัญหาความขัดแย้งชายแดนไทย- พม่า บริเวณแม่น้ำเมย อำเภอแม่สอด จังหวัดตาก และเมืองเมียวดี ประเทศพม่า

ปัญหาความขัดแย้งชายแดนไทย – พม่า ด้านแม่น้ำเมย บริเวณอำเภอแม่สอด จังหวัดตาก และเมืองเมียวดี ประเทศพม่านั้น ดูเหมือนจะเป็นสิ่งที่สืบเนื่องมาจากการฉีกเส้นทางไหลของแม่น้ำเมย (ในฐานะพรมแดนธรรมชาติของไทย – พม่า) เปลี่ยนทิศทางการไหลน้ำท่วมใหญ่ในเดือนกรกฎาคม ค.ศ. 1994 อันส่งผลให้เกิดความเปลี่ยนแปลงของพื้นที่และชายแดน 2 จุดใหญ่ด้วยกัน คือ จุดแรกบริเวณทางเหนือขึ้นไปประมาณ 1 กิโลเมตร จากเมืองเมียวดี และอำเภอแม่สอด ที่กระแสน้ำได้ตัดพื้นที่ประมาณ 41 ไร่ (16.3 เอเคอร์) (เรียกกันว่า เกาะคอกช้างเผือก) จากฝั่งพม่ามาอยู่ติดกับพื้นที่ของไทย และจุดที่สองบริเวณที่กระแสน้ำได้เปลี่ยนทิศตัดพื้นที่ประมาณ 359 ไร่ (142 เอเคอร์) (เรียกกันว่า เกาะมะนาว) จากฝั่งไทยไปติดกับพื้นที่ของพม่า และตัดพื้นที่ประมาณ 30 ไร่ (12 เอเคอร์) จากฝั่งพม่ามาอยู่ติดกับพื้นที่ของประเทศไทย จากสองกรณีดังกล่าวทั้งสองประเทศมีความพยายามในการปักปันเขตแดนและขุดร่องน้ำให้กลับสู่สภาพเดิมหากแต่ว่าทางการพม่าต้องการใช้แผนที่ภาพถ่ายในปี ค.ศ. 1989 ในการเป็นแนวขุดร่องน้ำ ส่วนไทยต้องการใช้แผนที่ในปี ค.ศ. 1994 อันส่งผลให้การประชุมเจรจาไม่มีความคืบหน้าเท่าที่ควรและก่อให้เกิดความไม่ชัดเจนของพรมแดนของทั้งสองประเทศอันนำไปสู่การเผชิญหน้ากันของกองกำลังทหารของทั้งสองฝ่าย

นอกจากที่กล่าวมาแล้วดูเหมือนเหตุการณ์ความขัดแย้งที่สืบเนื่องมาจากการเปลี่ยนเส้นทางไหลของน้ำยังได้ผนวกรวมกับความขัดแย้งหลังการสร้างสะพานมิตรภาพไทย-พม่าข้ามแม่น้ำเมย ที่เชื่อมเมืองเมียวดี ประเทศพม่าเข้ากับอำเภอแม่สอด จังหวัดตากของไทย เสร็จสิ้นในเดือนมีนาคม พ.ศ. 2540 ที่ฝ่ายไทยได้ดำเนินการสร้างเขื่อนหินป้องกันตลิ่งแม่น้ำอันส่งผลให้เกิดความหวาดระแวงการเปลี่ยนแปลงของกระแสน้ำเข้าหาพื้นที่เมืองเมียวดี ของทางการพม่า

ในวันที่ 11 พฤษภาคม ค.ศ. 1997 ทางการพม่าที่อำเภอเมียวดี ทำหนังสือประท้วงฝ่ายไทยขอให้ไทยระงับการก่อสร้างเขื่อนหินป้องกันตลิ่งแม่น้ำเมย ด้านฝั่งไทยบริเวณใต้สะพานมิตรภาพไทย-พม่า ซึ่งทางฝ่ายไทยได้แจ้งตอบกลับไปว่า “ไทยไม่ได้ก่อสร้างรูกล้าลำน้ำ จึงไม่ต้องระงับการก่อสร้างตามที่พม่าขอ เพราะพม่าก็สร้างเขื่อนหินริมตลิ่งเช่นเดียวกับไทยเหมือนกัน”

ต่อมาคณะกรรมการชายแดนไทย-พม่า ระดับท้องถิ่นฝ่ายไทย ได้มีบันทึกช่วยจำ ประท้วงทางการเมียวดี ประเทศพม่า กรณีที่พม่าได้สร้างหลักรอกล้าเข้ามากลางแม่น้ำเมยประมาณ 15 เมตรเพื่อต้องการเปลี่ยนเส้นทางของกระแสน้ำให้ไหลเข้าร่องน้ำที่ขุดใหม่ ทำให้เกิดเป็นร่องน้ำลึกหนึ่งสี่ระยะบุว่า การที่ฝ่าย

พม่ากระทำการดังกล่าวนี้ เป็นการกระทำที่ละเมิดข้อตกลงที่ทำร่วมกันไว้ในการประชุม คณะกรรมการชายแดนไทย-พม่า ระดับภูมิภาค (อาร์บีซี) ครั้งที่ 9 เมื่อปี ค.ศ. 1994 ว่าทั้ง 2 ฝ่ายจะไม่สร้างหลักธร แต่แล้วที่ผ่านมา ปรากฏว่าพม่าได้สร้างหลักธรกัลลาแม่น้ำเมยบริเวณบ้านริมเมย ต.ท่าสายลวด อ.แม่สอด จ.ตากทั้งหมด 38 แห่ง แม้ฝ่ายไทยจะได้เคยประท้วงไปแล้วครั้งหนึ่งพม่าก็ยังเพิกเฉย¹³⁷ จากการทำหนังสือประท้วงดังกล่าว ทางกรมพม่าได้หยุดก่อสร้างหลักธรระยะหนึ่ง แต่ดูเหมือนว่าจะไม่มีการรื้อถอนหลักธรทั้งหมดแต่อย่างใด

หลังจากได้รับหนังสือแจ้งจากฝ่ายไทย พันโทไซ โพน ผู้บังคับกองพันทหารราบที่ 275 เมียวดีในฐานะประธานคณะกรรมการชายแดนไทย-พม่าระดับท้องถิ่นพม่า ระบุว่า “จะเร่งดำเนินการให้ชาวพม่ารับทราบต่อไป อย่างไรก็ตามทางเมียวดีได้เตือนไปแล้วครั้งหนึ่งแต่ราษฎรพม่าไม่เชื่อฟังนำเอาสินค้ามาวางขายกันต่อตามปกติ”¹³⁸

ในวันที่ 26 พฤษภาคม ค.ศ. 1997 ทหารพม่าได้สับเปลี่ยนกำลังโดยนำหน่วยรบเคลื่อนที่เร็วเข้ามาประจำการแทนหน่วยเดิมที่เป็นเพียงหน่วย รปภ. นอกจากนี้ยังนำกำลังพลกองพันอาวุธปืนหนักมาประจำการบริเวณเกาะช้างเผือกที่เป็นบริเวณที่ยังไม่มีความแน่ชัดทางด้านพรมแดนหลังน้ำท่วมใหญ่ปี ค.ศ. 1994 ซึ่งทาง พล.ต.ชลอ ทองศาลา ผู้บัญชาการกองพลทหารราบที่ 4 กองทัพภาคที่ 3 ของไทยกล่าวว่า จากเหตุการณ์ดังกล่าวส่งผลให้มีการเผชิญกันระหว่างทหารของไทยและพม่าในระยะเพียงไม่กี่เมตร พลเอกเชษฐา ฐานะจาโร ผู้บัญชาการทหารบก “ได้สั่งให้กองทัพใช้ความอด กลั้นในการยุติความขัดแย้งตามบริเวณแนวชายแดนกับพม่า โดยคำสั่งดังกล่าวได้มีขึ้นหลัง จากมีการเผชิญหน้ากันจากการที่กองทัพของพม่าได้เคลื่อนกำลังเข้ามาในเกาะบริเวณแม่น้ำเมย”¹³⁹

เมื่อมีท่าทีที่อาจเกิดสถานการณ์ความรุนแรงจากการปะทะของทหารทั้งสองประเทศ ทั้งสองฝ่ายได้จัดการเจรจาไทย-พม่า เพื่อแก้ไขปัญหาพิพาทที่ดินริมแม่น้ำเมยขึ้นเป็นเวลา 3 วัน ผลของการประชุม ปรากฏว่า “ทั้งไทยและพม่าสามารถทำความเข้าใจกันได้ เป็นที่น่าพอใจ คือเรื่องการถอนทหาร ทั้งสองฝ่ายเห็นพ้องต้องกันว่าควรถอนทหารออกจากพื้นที่ดังกล่าว แต่ยังไม่ได้กำหนดเวลาที่แน่ชัด ฝ่ายพม่ายินดียุติการขุดไว้ก่อน โดยจะไม่เข้าไปดำเนินการอะไร จนกว่าทั้งสองฝ่ายจะได้ประชุมเจ้าหน้าที่ฝ่ายเทคนิคอีกครั้งหนึ่ง”¹⁴⁰

แต่อย่างไรก็ดีในการประชุมวันต่อมา (28 พฤษภาคม ค.ศ. 1997) ฝ่ายไทยและฝ่ายพม่าผลกลับ ปรากฏว่า “ไม่มีความคืบหน้ามากนัก การประชุมคงยังไม่ได้บทสรุปแน่ชัด จะต้องประชุมต่อวันรุ่งขึ้น เพราะเป็นเรื่องรายละเอียดที่ต้องตรวจสอบเอกสารหลักฐานและข้อมูลต่างๆ”¹⁴¹

¹³⁷ ไทยโพสต์, 12 พฤษภาคม 1997.

¹³⁸ เพ็ญอ้าง.

¹³⁹ รอยเตอร์, 27 พฤษภาคม 1997.

¹⁴⁰ เพ็ญอ้าง.

¹⁴¹ ไทยโพสต์, 29 พฤษภาคม 1997.

การเจรจาไทย-พม่า เพื่อแก้ไขปัญหาคีฬาพิกัดดินริมแม่น้ำเมยจบลงในวันที่ 29 พฤษภาคม ค.ศ. 1997 ผลการเจรจาสรุปได้ว่า

1. ทหารพม่าต้องถอนกำลังออกไปจนถึงเขตประเทศพม่าก่อนแล้วฝ่ายไทยจะถอนกำลังตามทีหลัง
2. อุปกรณ์สนามให้คงไว้ที่เดิมก่อนและให้มาเก็บภายหลังถอนกำลังออกไปและทหารมาขนย้ายอุปกรณ์ จะต้องไม่มีอาวุธ
3. เครื่องจักรกลของพม่าที่อยู่ บนเกาะให้ไว้ที่เดิมจนกว่าคณะกรรมการฝ่ายเทคนิคจะหาข้อสรุปที่ชัดเจนได้¹⁴²

หลังจากการเจรจาปัญหาเขตแดนไทย – พม่า บริเวณแม่น้ำเมย พลเอกเชษฐา ฐานะจาโร ผู้บัญชาการทหารบก ได้กล่าวว่า “ทางฝ่ายพม่าได้หยุดการดำเนินการไว้แล้ว โดยขอให้คณะกรรมการด้านเทคนิคของทั้ง 2 ฝ่ายพิจารณาปรึกษาร่วมกันว่า จะตกลงกันอย่างไร และในขณะนี้กำลังขอให้ทางพม่าส่งแผนที่ที่ทางพม่า จัดทำขึ้นเมื่อปี 2532 เพื่อดูว่าเป็นอย่างไร และทางฝ่ายไทยอาจจะนำแผนที่ปี 2535 ไปเทียบเคียงว่ามีการเปลี่ยนแปลงกันอย่างไร การปรึกษาร่วมกันของคณะกรรมการด้านเทคนิคของทั้ง 2 ฝ่าย จะอยู่บนพื้นฐานของความเป็นจริงทางสนธิสัญญา และข้อเท็จจริงตามหลักการ”¹⁴³

ในวันที่ 10 มิถุนายน ค.ศ. 1997 ได้มีการเจรจาเพื่อหาข้อตกลงปัญหาข้อพิพาทเรื่องร่องน้ำเมย โดยคณะกรรมการด้านเทคนิคของทั้ง 2 ฝ่าย ผลปรากฏว่า “ทางฝ่ายพม่ามิได้นำแผนที่ในปี 2537 ออกมาเจรจาว่าสภาพร่องน้ำเป็นอย่างไร กลับเอาแผนที่ในปี 2532 ออกมาทำการชี้แจง”¹⁴⁴ ซึ่งมีผลทำให้คณะผู้แทนฝ่ายไทยไม่สามารถที่จะดำเนินการตามที่พม่าต้องการได้”¹⁴⁵

ภายหลังความล้มเหลวจากการเจรจาได้มีการประชุมหน่วยงานที่เกี่ยวข้องเพื่อหารือถึงความล้มเหลวที่เกิดจากการเจรจา เนื่องจากมีปัญหาวางประเด็นที่จะต้องนำไปหารือกับนายกรัฐมนตรี เพราะไม่สามารถแก้ไขได้ในระดับคณะกรรมการชายแดน¹⁴⁶

แม้การเจรจาเกี่ยวกับปัญหาข้อพิพาทเรื่องร่องน้ำเมยจะประสบความล้มเหลว หากแต่คณะกรรมการร่วมด้านเทคนิคทั้งสองฝ่ายก็มีการประชุมร่วมกันอีกครั้ง ในวันที่ 30 มิถุนายน ค.ศ. 1997 ซึ่งก็ได้ข้อสรุปเช่นเดียวกับการเจรจาครั้งที่ผ่านมา โดยปัญหาลำคัณณันอยู่ที่ทางการพม่าต้องการใช้แผน

¹⁴² เดลินิวส์, 30 พฤษภาคม 1997.

¹⁴³ สำนักข่าวกรมประชาสัมพันธ์, 3 มิถุนายน 1997.

¹⁴⁴ อย่างไรก็ตามในระหว่างที่ พล.อ. ชวลิต ยงใจยุทธ นายกรัฐมนตรี พร้อมคณะเดินทางเยือนพม่าในวันที่ 17 พฤษภาคม ค.ศ. 1997 ได้มีการรับปากว่าทางการไทยยินยอมที่จะใช้แผนที่ภาพถ่ายปี ค.ศ. 1989 เป็นหลักในการเจรจากับกันเขตแดนและชุดร่องน้ำเมย แต่กระนั้นในการเจรจาระหว่างคณะกรรมการทางด้านเทคนิคและคณะกรรมการชายแดนทางการไทยยังยืนยันที่จะใช้แผนที่ภาพถ่ายในปี ค.ศ. 1994

¹⁴⁵ สำนักข่าวกรมประชาสัมพันธ์, 10 มิถุนายน 1997.

¹⁴⁶ ไทยโพสต์, 12 มิถุนายน 1997.

ที่ภาพถ่ายในปี ค.ศ. 1989 ในการเป็นแนวชุดร่อนน้ำ ส่วนไทยต้องการใช้แผนที่ในปี ค.ศ. 1994¹⁴⁷ ในแง่นี้ได้ส่งผลให้พื้นที่บริเวณดังกล่าวยังคงเป็นปัญหา¹⁴⁸ โดยเฉพาะบริเวณเกาะคอกช้างเผือกที่มีการล่องลำดินแดนกันเสมอ ดังตัวอย่างเช่น เมื่อวันที่ 30 กันยายน ค.ศ. 1997 ทหารรัฐบาลพม่าออกเครื่องแบบจำนวน 15 นาย ลอบเข้ามาซุกหลุมหลบภัยบนเกาะคอกช้างเผือก กลางแม่น้ำเมย¹⁴⁹ และถึงแม้จะมีการเปิดใช้สะพานมิตรภาพไทย – พม่า อย่างเป็นทางการในวันที่ 15 กรกฎาคม ค.ศ. 1997 (ก่อสร้างแล้วเสร็จเมื่อเดือนมีนาคม ค.ศ. 1997) อันดูเหมือนจะส่งผลให้ปัญหาความขัดแย้งระหว่างไทย – พม่า ลดน้อยลง แต่การเปลี่ยนแปลงร่อนน้ำและกระแสน้ำของแม่น้ำเมยอันเป็นพรมแดนธรรมชาติระหว่างไทย – พม่า ก็ดูเหมือนจะเป็นสิ่งที่ยังคงสร้างปัญหาความขัดแย้งระหว่างทางการของทั้งสองประเทศได้ตลอดเวลา

6. ความสุดท้าย

ความสัมพันธ์ไทย-พม่านั้น เป็นความสัมพันธ์ที่ยืนอยู่บนความหวาดระแวงซึ่งกันและกันมาโดยตลอด ในบางโอกาสความหวาดระแวงนั้นถูกลบด้วยความสัมพันธ์ส่วนตัวในระดับผู้นำทั้งสองประเทศ โดยเฉพาะผู้นำทางฝ่ายทหารซึ่งสามารถเจรจากันได้ในระดับหนึ่งดังเช่นความสัมพันธ์ระหว่างพลเอก อาวุโส ซอ หม่อง อดีตประธานสภาฟื้นฟูภาวะเปื้อนแห่งรัฐ (SLORC) (ค.ศ. 1988 -1992) และ พลเอก ขวลิต ยงใจยุทธ อดีตผู้บัญชาการทหารบกในสมัยนั้น จะเห็นได้ว่าในช่วงที่ผู้นำฝ่ายทหารของทั้งสองประเทศมีความสัมพันธ์ที่ดีต่อกัน มีการไปเยี่ยมเยือนและพบปะกันบ่อยครั้ง ความสัมพันธ์ระหว่างประเทศของทั้งสองก็ดำเนินไปด้วยดี แม้ว่าจะมีเหตุการณ์ขัดแย้งบริเวณชายแดนอันเนื่องมาจากการปราบปรามกองกำลังกลุ่มชาติพันธุ์ชนกลุ่มน้อย หากแต่ทั้งสองประเทศก็สามารถแก้ไขปัญหไปด้วยดี

อย่างไรก็ตามในปี ค.ศ. 1992 เมื่อ พลเอกอาวุโส ซอ หม่อง หดจากอำนาจไป ผู้นำชุดใหม่อันได้แก่พลเอกอาวุโส ตัน ฉ่วย ขึ้นมาเป็นประธาน SLORC แทน กอร์ปกับรัฐบาลไทยได้เปลี่ยนมือมาสู่การนำของรัฐบาลพลเรือนพรรคประชาธิปไตย ภายใต้การนำของนายชวน หลีกภัย ซึ่งเป็นรัฐบาลซึ่งชูประเด็นประชาธิปไตยและสิทธิมนุษยชน อันเนื่องมาจากการได้รับชัยชนะจากการเลือกตั้งทั่วไปในปี ค.ศ. 1992 ซึ่งเป็นปีที่ประชาชนไทยเพิ่งจะผ่านการประท้วงรัฐบาลที่มาจากพรรคทหารนำโดย พลเอก สุจินดา คราประยูร มาสดๆ ร้อนๆ โดยประเด็นที่พรรคประชาธิปไตยให้ความสำคัญและนำมาซึ่งชัยชนะคือการชูการปกครองตามระบอบประชาธิปไตย และเมื่อมาเป็นรัฐบาลจึงทำให้ทางพรรคพยายามรักษาระยะห่างจากรัฐบาลพม่าซึ่งถือว่าเป็นรัฐบาลที่มาจากพรรคทหารและมีการละเมิดสิทธิมนุษยชนอย่างรุนแรงภายในประเทศ นอกจากนี้นายชวน หลีกภัย นายกรัฐมนตรีของไทย ยังได้ปฏิเสธที่จะเดินทางเยือน

¹⁴⁷ ดู Muang Aung Myoe, *Neither Friend Nor Foe: Myanmar's Relations with Thailand since 1988*, (Singapore: Institute of Defence and Strategic Studies Nanyang Technological University, 2002), p 112.

¹⁴⁸ Ibid, p 113.

¹⁴⁹ เดลินิวส์, 30 กันยายน 1997.

ประเทศพม่าในฐานะนายกรัฐมนตรีคนใหม่ ก่อให้เกิดกระแสความไม่พอใจในรัฐบาลพม่าที่มองว่า นายกรัฐมนตรีของไทยไม่ให้เกียรติ

ถึงแม้ว่าการดำเนินนโยบายต่างประเทศของไทยต่อพม่าโดยรวมยังคงไม่หลุดไปจาก ความสัมพันธ์อันดีที่สืบเนื่องมาจากสมัยของพลเอกชาติชาย ชุณหะวัณ ไปมากเท่าใดนัก แต่ก็ต้องยอมรับว่า ความสัมพันธ์ระหว่างไทยกับพม่าไม่ได้ราบเรียบเป็นไปด้วยดีเช่นในอดีตตั้งแต่ปี ค.ศ. 1988 ความขัดแย้งบริเวณชายแดนไทย – พม่า อันเนื่องมาจากการต่อสู้ระหว่างทหารพม่ากับกองกำลังกลุ่มชาติพันธุ์ชนกลุ่มน้อยเริ่มทวีความรุนแรงและบ่อยครั้งขึ้น นำไปสู่การกล่าวหาของฝ่ายทหารพม่าและรัฐบาลพม่าว่ารัฐไทยให้ความอนุเคราะห์และช่วยเหลือกองกำลังกลุ่มชาติพันธุ์ชนกลุ่มน้อย โดยเฉพาะเมื่อขาดสายสัมพันธ์ระดับบุคคลในกองทัพของทั้งสองประเทศ ส่งผลให้เรื่องที่ควรจะเจรจกันได้ในเร็ววัน กลับบานปลายไปสู่ความขัดแย้งระหว่างประเทศจนเกือบถึงขั้นประกาศสงคราม

ปมปัญหาที่เป็นประเด็นต่อมาได้แก่การให้พื้นที่พักพิงแก่ผู้หนีภัยจากการสู้รบ ซึ่งเป็นส่วนใหญ่เป็นกลุ่มชาติพันธุ์กะเหรี่ยงและคะยาห์ ไทยให้ความอนุเคราะห์ด้วยเหตุผลทางมนุษยธรรม ในขณะที่พม่ามองว่าไทยกำลังโอบอุ้มสมาชิกในครอบครัวของกองกำลังกลุ่มชาติพันธุ์ชนกลุ่มน้อย ตลอดจนรู้เห็นเป็นใจกับกองกำลังดังกล่าวในการใช้พื้นที่สถานพักพิงชั่วคราวเป็นฐานชุมแอบโจมตีทหารพม่า นอกจากนี้การให้ที่พำนักแก่นักศึกษาพม่าที่ลี้ภัยทางการเมืองด้วยเหตุผลทางมนุษยธรรมเช่นกัน ก็ถูกมองว่าเป็นการให้ท้ายพวกพวเมืองและกลุ่มที่ทำตัวเป็นศัตรูต่อรัฐบาลพม่า จนกระทั่งการบุกยึดสถานทูตพม่าที่กรุงเทพฯ ยังถูกโยงว่ามีการวางแผนล่วงหน้าภายในศูนย์มณีนีลอยุธยาซึ่งเป็นที่พักพิงของเหล่านักศึกษาพม่าเช่นกัน ตลอดจนการปล่อยตัวนักศึกษาพม่าที่บุกยึดสถานทูตก็ถูกรัฐบาลพม่าโจมตีว่าเหตุใดจึงไม่จับกุมตัวเพื่อนำไปสอบสวนต่อไป

ประเด็นต่อมาที่เป็นเหตุก่อให้เกิดความขัดแย้งกันบ่อยครั้งขึ้นโดยทั้งที่บริเวณชายแดนและบน หน้หนังสือพิมพ์ของทั้งไทยและพม่าคือกรณีที่รัฐบาลไทยสมัยของนายชวน หลีกภัย สมัยที่ 2 ได้นำเสนอ การเปลี่ยนแปลงนโยบาย Constructive Engagement ไปเป็น Flexible Engagement โดย รัฐมนตรีว่าการกระทรวงการต่างประเทศของไทยได้เชิญชวนให้อาเซียนปรับนโยบายจาก Constructive Engagement ซึ่งอาเซียนถือเป็นนโยบายต่อพม่า มาเป็น Flexible Engagement เช่นเดียวกับไทย และถึงแม้จะไม่ได้รับการตอบรับจากสมาชิกทั้งหมดของอาเซียน แต่ก็ถือว่าไทยได้เปิด “รอยแผลเป็น” ของพม่าครั้งใหญ่อีกครั้ง ด้วยการวิพากษ์วิจารณ์ระบอบการปกครองของพม่าต่อที่ประชุมรัฐมนตรีต่างประเทศอาเซียน กรุงมนิลา ประเทศฟิลิปปินส์ และนับจากนั้นมารอยร้าวในความสัมพันธ์ไทย-พม่าก็ดูเหมือนจะลงลึกไปทุกทีจนยากจะเยียวยา

รัฐบาลพม่ามีความเห็นว่าการกระทำของรัฐบาลไทยตั้งแต่ปี ค.ศ. 1992 เป็นต้นมา เป็นความพยายามที่แสดงให้เห็นว่าไทยนั้นก้าวถอยและแทรกแซงกิจการภายในของประเทศพม่า อีกทั้งยังเป็นการกระทำที่ไม่หวังดีต่อพม่า ไม่ว่าจะเป็นการเขียนบทเรียนทางประวัติศาสตร์ที่ทำให้พม่าเป็นศัตรูของไทย การสร้างความรู้สึกต่อต้านพม่าถูกแสดงออกในหลายรูปแบบไม่ว่าจะเป็นภาพยนตร์ ละครโทรทัศน์

หนังสือ บทความทางหน้าหนังสือพิมพ์ และวัฒนธรรมสมัยใหม่อื่นๆ ของไทย การทำให้ชาวพม่าเหมือน “ไม่ใช่มนุษย์” (dehumanization) ของสื่อมวลชนไทย และการจ้องมองพม่าในฐานะ “ศัตรูของชาติได้ก้าวไกลเกินกว่าจะหาข้อยุติได้”¹⁵⁰

Muang Aung Myoe แสดงความรู้สึกว่าในฐานะที่สังคมไทยได้ทำการกล่อมเกลามาให้เกลียดชัง หวาดระแวง และไม่ไว้ใจ ชาวพม่าและประเทศพม่าอย่างยาวนานและเป็นระบบแล้วไซ้ร้ ก็นับว่าเป็นการยากที่ความสัมพันธ์อันดีระหว่างไทย-พม่า จะประสบความสำเร็จและถ้ารัฐบาลพม่าจะตอบโต้บ้างก็มีใช่เรื่องแปลกอะไร ด้วยเหตุผลนี้ในปี ค.ศ. 2001 รัฐบาลพม่าจึงได้พิมพ์หนังสือแบบเรียนเสริม (supplementary textbooks) จำนวน 3 เล่ม ว่าด้วย “ความสัมพันธ์ไทย - พม่า” สำหรับนักเรียนประถม และมัธยม ซึ่งได้วาดภาพคนไทยเป็นคน “เกียจคร้าน เป็นทาส (servile) และเหลวไหล (frivolous)” ดังที่ตอนหนึ่งของหนังสือแบบเรียนกล่าวว่า “คนไทยนั้นรักสนุกและชื่นชมความงาม แต่มักจะไม่ค่อยชอบฟังพาดนเองหรืองานหนัก”¹⁵¹

Muang Aung Myoe ยังระบุว่าสำนึกของการ “ต่อต้านไทย” (anti-Thai) ได้เกิดขึ้นแล้วในสังคมพม่าและจะเกิดขึ้นอีกเรื่อยๆ ในอนาคตเพราะสำหรับพม่าประเทศไทยไม่ใช่ทั้งเพื่อน และไม่ใช่ทั้งศัตรู เพียงแต่คนพม่าไม่ไว้ใจคนไทยและไม่เชื่อว่าไทยจะมีความจริงใจให้กับพม่าอย่างแท้จริง ซึ่งหากได้อ่านบทเรียนของพม่าซึ่งถอดความจากต้นฉบับภาษาพม่าของอาจารย์วิรัช นิยมธรรม ที่นำเสนอคู่กับบทความชิ้นนี้แล้ว จะทำให้เข้าใจได้ว่าสังคมพม่าอาจจะก่อให้เกิดสำนึก “ต่อต้านไทย” ได้อย่างมีประสิทธิภาพมากขึ้นในอนาคต เพราะเด็กพม่าได้รับการปลูกฝังให้ดูถูกคนไทยและรังเกียจคนไทยอย่างเป็นระบบผ่านการศึกษาภาคบังคับไม่ต่างอะไรกับเด็กไทยที่ได้รับการปลูกฝังตั้งแต่เยาว์ว่า “พม่าเป็นศัตรูของชาติไทย” ผ่านระบบการศึกษา

จึงเป็นเรื่องที่น่าต้องทำการทบทวนอีกครั้งว่าทำอย่างไรทั้งไทยและพม่าจะสามารถก้าวข้าม “กับดัก” ของอคติเช่นที่เรากำลังเผชิญอยู่ตอนนี้ไปได้ เพราะมันไม่ได้ก่อให้เกิดผลดีแต่อย่างใดต่อทั้งสองประเทศ และหากเราก้าวข้ามปัญหาทางอคติ มายาคติ และทัศนคติเหล่านี้ไปได้แล้ว ทั้งสองประเทศจะสามารถพัฒนาประเทศร่วมกันได้อย่างมีประสิทธิภาพและประสิทธิผลเป็นอย่างดี ทางออกอยู่ที่ไหน? และจะมีหรือไม่? คงเป็นคำถามสุดท้ายของบทความนี้

¹⁵⁰ Muang Aung Myoe, p 151.

¹⁵¹ Muang Aung Myoe, p 21.

บรรณานุกรม

หนังสือภาษาไทย

เกียรติชัย พงศ์พานิช. **พม่าผ่าเมือง**. กรุงเทพฯ : มติชน, 2536.

นิตริยา ทองกลับ. **ความสัมพันธ์ไทย – พม่า ในช่วงรัฐบาลชวน หลีกภัย สมัยที่ 2 (พ.ศ. 2540 - 2544)**. วิทยานิพนธ์รัฐศาสตรมหาบัณฑิตสาขาสัมพันธระหว่างประเทศ ปีการศึกษา 2545
ไพศิษฐ์ สังคะพงศ์. **การตัดสินใจขององค์กรในความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ ศึกษากรณีพิพาท เนิน 491**. สารนิพนธ์สาขาวิชาการศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างประเทศและการทูต คณะรัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

รัชนิดา ยืนยง. **ศึกษาเปรียบเทียบนโยบายไทยต่อสหภาพเมียนมาร์ในกับยุคพลเอกเปรม ติณสูลานนท์**. วิทยานิพนธ์หลักสูตรปริญญารัฐศาสตรมหาบัณฑิต ภาควิชาความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย , 2539.

เวณิกา บุญมาคลี. **นโยบายต่างประเทศของไทยต่อสหภาพเมียนมาร์ ในสมัยนายกรัฐมนตรีพลเอกชาติชาย ชุณหะวัณ**. วิทยานิพนธ์รัฐศาสตรมหาบัณฑิต. กรุงเทพฯ : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2536.

อุกฤษฏ์ ปัทมานันท์. “ไทย”. **เอเชียปริทัศน์รายปี** วัชรินทร์ ยงศิริ พรพิมล ตริโชติ และชปา จิตต์ประทุม (บรรณาธิการ). กรุงเทพฯ : สถาบันเอเชียศึกษา จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2541.

หนังสือภาษาอังกฤษ

Bertel Linter. **The Outrage**. Hong Kong : Review Publishing Company Limited, 1989.

Muang Aung Myoe. **Neither Friend Nor Foe: Myanmar's Relations with Thailand since 1988**. Singapore: Institute of Defence and Strategic Studies Nanyang Technological University, 2002.

บทความภาษาไทย

โคริน เฟื่องเกษม. “นโยบายต่างประเทศและการตอบสนองผลประโยชน์ของชาติ : การวิเคราะห์ผลงานด้านต่างประเทศในสมัยรัฐบาลชวน หลีกภัย (ตุลาคม 2535 – 2536)” **นโยบายต่างประเทศในยุคโลกาภิวัตน์**. กรุงเทพฯ : สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย, 2538.

พรพิมล ตริโชติ. “มิติชาติพันธุ์ในความสัมพันธ์ไทย – พม่า” **เอเชียปริทัศน์**, ฉบับที่ 2 พฤษภาคม – สิงหาคม 2538.

บทความภาษาอังกฤษ

Andrew Selth. "Burma : A Strategic Perspective" Working Paper Service. Asia Foundation, San Francisco, May 2001.

Yoshihiro Nakanishi, "Patricide by the school boys : The *Structural Change* of the *Military Politics* in 1988 in Burma", A paper presented of the International Workshop on Formal Violence and Democratization in Southeast Asia at Chulalongkorn University on 6 November 2006.

Genter Siemers. "Myanmar 1992: Heading for "Guided Democracy?" Southeast Asian Affaire, 1993.

Far Eastern Economic Review : Asia Year book, 1999.

Foundation, May 2001.

Irrawaddy, December 2004.

หนังสือพิมพ์

Bangkok Post, 15 January 1999.

Bangkok Post, 29 January 1999.

The Nation , 4 Oct 1999.

กรมประชาสัมพันธ์, 20 ธันวาคม 1998.

กรมประชาสัมพันธ์, 8 กุมภาพันธ์ 1999.

กระทรวงการต่างประเทศ, 22 ธันวาคม 1998.

กระทรวงการต่างประเทศ, 23 ธันวาคม 1998.

กระทรวงการต่างประเทศ, 16 พฤษภาคม 2001.

กระทรวงการต่างประเทศ, 25 พฤษภาคม 2001.

เดลินิวส์, 30 พฤษภาคม 1997.

เดลินิวส์, 30 พฤษภาคม 1997.

เดลินิวส์, 30 กันยายน 1997.

เดลินิวส์, 11 กุมภาพันธ์ 2001.

เดลินิวส์, 13 กุมภาพันธ์ 2001.

เดลินิวส์, 16 กุมภาพันธ์ 2001.

เดลินิวส์, 18 กุมภาพันธ์ 2001.

เดลินิวส์, 25 กุมภาพันธ์ 2001.

เดลินิวส์, 27 กุมภาพันธ์ 2001.

เดลินิวส์, 13 มีนาคม 2001.

เดลินิวส์, 15 มีนาคม 2001.

เดลินิวส์, 22 เมษายน 2001.

เดลินิวส์, 9 พฤษภาคม 2001.
 เดลินิวส์, 11 พฤษภาคม 2001.
 เดลินิวส์, 14 พฤษภาคม 2001.
 เดลินิวส์, 14 พฤษภาคม 2001.
 เดลินิวส์, 16 พฤษภาคม 2001.
 เดลินิวส์, 24 พฤษภาคม 2001.
 เดลินิวส์, 31 พฤษภาคม 2001.
 เดลินิวส์, 15 มิถุนายน 2001.
 เดลินิวส์, 17 มิถุนายน 2001.
 ไทยโพสต์, 12 พฤษภาคม 1997.
 ไทยโพสต์, 24 พฤษภาคม 1997.
 ไทยโพสต์, 27 พฤษภาคม 1997.
 ไทยโพสต์, 29 พฤษภาคม 1997.
 ไทยโพสต์, 12 มิถุนายน 1997.
 ไทยโพสต์, 13 มิถุนายน 1997.
 ไทยโพสต์, 16 มิถุนายน 1997.
 ไทยโพสต์, 6 ธันวาคม 1997.
 ไทยโพสต์, 11 สิงหาคม 1998.
 ไทยโพสต์, 12 กุมภาพันธ์ 2001.
 ไทยโพสต์, 12 กุมภาพันธ์ 2001.
 ไทยโพสต์, 14 กุมภาพันธ์ 2001.
 ไทยโพสต์, 15 กุมภาพันธ์ 2001.
 ไทยโพสต์, 7 มีนาคม 2001.
 ไทยโพสต์, 13 มีนาคม 2001.
 ไทยโพสต์, 5 เมษายน 2001.
 ไทยโพสต์, 8 พฤษภาคม 2001.
 ไทยโพสต์, 9 พฤษภาคม 2001.
 ไทยโพสต์, 10 พฤษภาคม 2001.
 ไทยโพสต์, 13 พฤษภาคม 2001.
 ไทยโพสต์, 24 พฤษภาคม 2001.
 ไทยโพสต์, 25 พฤษภาคม 2001.
 ไทยโพสต์, 28 พฤษภาคม 2001.

แนวหน้า, 9 มกราคม 1998.
 แนวหน้า, 21 มกราคม 1998.
 แนวหน้า, 24 เมษายน 2001.
 แนวหน้า, 3 พฤษภาคม 2001.
 แนวหน้า, 11 มิถุนายน 2001.
 ผู้จัดการ, 12 ตุลาคม 1992.
 ผู้จัดการ, 14 ตุลาคม 1992.
 ผู้จัดการ, 15 ตุลาคม 1992.
 ผู้จัดการ, 16 ตุลาคม 1992.
 ผู้จัดการ, 19 ตุลาคม 1992.
 ผู้จัดการ, 21 ตุลาคม 1992.
 ผู้จัดการ, 23 ตุลาคม 1992.
 ผู้จัดการ, 26 ตุลาคม 1992.
 ผู้จัดการ, 27 ตุลาคม 1992.
 ผู้จัดการ, 2 พฤศจิกายน 1992.
 ผู้จัดการ, 5 พฤศจิกายน 1992.
 ผู้จัดการ, 6 พฤศจิกายน 1992.
 ผู้จัดการ, 6 พฤศจิกายน 1992.
 ผู้จัดการ, 17 พฤศจิกายน 1992.
 ผู้จัดการ, 21 พฤศจิกายน 1992.
 ผู้จัดการ, 23 พฤศจิกายน 1992.
 ผู้จัดการ, 23 พฤศจิกายน 1992.
 ผู้จัดการ, 30 พฤศจิกายน 1992.
 ผู้จัดการ, 2 ธันวาคม 1992.
 ผู้จัดการรายวัน, 13 ตุลาคม 2540.
 รอยเตอร์, 27 พฤษภาคม 1997.
 รอยเตอร์, 21 มีนาคม 2001.
 สยามรัฐ, 12 กุมภาพันธ์ 2001.
 สยามรัฐ, 14 กุมภาพันธ์ 2001.
 สยามรัฐ, 21 กุมภาพันธ์ 2001.
 สยามรัฐ, 24 กุมภาพันธ์ 2001.
 สยามรัฐ, 26 มีนาคม 2001.

สยามรัฐ, 27 มีนาคม 2001.

สยามรัฐ, 2 พฤษภาคม 2001.

สยามรัฐ, 12 พฤษภาคม 2001.

สยามรัฐ, 15 พฤษภาคม 2001.

สยามรัฐ, 23 พฤษภาคม 2001.

สยามรัฐ, 25 พฤษภาคม 2001.

สยามรัฐ, 29 พฤษภาคม 2001.

สยามรัฐ, 20 มิถุนายน 2001.

สยามรัฐ, 24 มิถุนายน 2001.

สำนักข่าวกรมประชาสัมพันธ์, 11 พฤษภาคม 1997.

สำนักข่าวกรมประชาสัมพันธ์, 29 พฤษภาคม 1997.

สำนักข่าวกรมประชาสัมพันธ์, 3 มิถุนายน 1997.

สำนักข่าวกรมประชาสัมพันธ์, 10 มิถุนายน 1997.

ไอ เอ็น เอ็น, 22 มิถุนายน 2001.

ไอ เอ็น เอ็น, 25 มิถุนายน 2001.

ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

ไทยและลาวเป็นประเทศที่มีความคล้ายคลึงกันในด้านภาษา ศาสนา ขนบธรรมเนียม ประเพณี และวัฒนธรรม ในความคล้ายคลึงดังกล่าวแม้จะเอื้อต่อการสร้างความสัมพันธ์ที่ดีระหว่างกัน แต่ทว่าก็เป็นปัจจัยสำคัญที่ละเอียดย่อน และอาจส่งผลกระทบต่อสัมพันธภาพของทั้งสองประเทศ ซึ่งส่วนหนึ่งเป็นปัญหาที่เกิดจากการขาดความรู้ความเข้าใจอย่างแท้จริงใน “ตัวตน” ของอีกฝ่าย โดยไม่รู้ว่าคู่ปฏิสัมพันธ์มองอย่างไร หรืออนุมานเอาจาก “ภาพ” (Image) ที่ตนมอง ว่าตนเข้าใจในอีกฝ่ายเป็นอย่างดี ทั้งๆ โดยสภาพที่แท้จริงแล้วนั้นอีกฝ่ายอาจไม่ได้คิด มอง หรือรู้สึกอย่างที่ตนคิดก็เป็นได้

การสืบค้นหาคำตอบต่อประเด็นปัญหาที่อาจก่อให้เกิดความรู้สึกไม่ดีต่อกันว่าในสายตาของคู่ปฏิสัมพันธ์มองเรื่องดังกล่าวอย่างไร (Perception) เป็นเรื่องสำคัญ ซึ่งจะทำให้รับทราบถึงปัญหา เนื่องจากระบบความคิด โครงสร้างการเมือง การปกครอง ที่แตกต่างกันทำให้แต่ละฝ่ายอาจมีข้อเท็จจริงหรือเหตุผลจากชุดข้อมูลของตนที่อาจจะถูกหรืออาจจะผิด เพื่อนำไปสู่การหาหนทางในการปรับปรุงสัมพันธภาพของทั้งสองฝ่ายต่อไป

กรณี “เจ้าอะนุ”¹ เป็นตัวอย่างหรือกรณีศึกษา (Case Study) อย่างดีในปัญหาสัมพันธภาพระหว่างไทยและลาว ที่สะท้อนให้เห็นว่า ประวัติศาสตร์ในเรื่องเดียวกัน แต่ในมุมมองของแต่ละประเทศนั้น ชุดการรับรู้ที่คนไทยรับรู้ กับชุดการรับรู้ที่คนลาวรับรู้อาจแตกต่างกันโดยอย่างสิ้นเชิง

แม้ประเด็นเรื่องวีรกรรม “ท้าวสุรนารี” จะถูกตั้งคำถามอย่างท้าทายจากสังคมไทยว่า มีจริงหรือไม่ หรือเป็นเพียงวาทกรรมทางการเมือง (Political Discourse) เจ้าอะนุที่ปรากฏในหน้าประวัติศาสตร์ชาติของไทยในฐานะ “ขบถ” แต่สำหรับในพื้นที่ประวัติศาสตร์ชาติของลาวแล้วถือว่าเจ้าอะนุเป็น “วีรบุรุษ” ที่มีความสำคัญอย่างยิ่งต่อการกอบกู้ชาติ ถึงแม้จะเป็นฝ่ายพ่ายแพ้แต่ก็มีความหมายในเชิงประวัติศาสตร์เฉพาะอย่างยิ่งในกระแสความคิดหลักของพรรคประชาชนปฏิวัติลาวหลังปี 1975 พิจารณาได้จากประวัติศาสตร์ชาติ และตำราเรียนประวัติศาสตร์ เช่น หนังสือประวัติศาสตร์ลาวที่ถูกจัดพิมพ์ขึ้นโดยกระทรวงแถลงข่าวและวัฒนธรรมในปี 2000 รวมทั้งผลงานของนักวิชาการลาว เช่น ดร.มยุรี-ดร.เผยแพร่ เหง้าสิ่ว ดร.สุเนต โพธิสาน ที่เกิดขึ้นการเปลี่ยนแปลงทางการเมืองมาสู่สังคมนิยม ในฐานะเป็นเครื่องมือในการสร้างอุดมการณ์ทางการเมืองภายใต้การชี้นำของพรรค-รัฐ ที่มีความสำคัญยิ่งต่อการสร้างชาตินิยม (Nationalism) และบูรณาการชาติ (National Integration) ให้เป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน ซึ่งเป็นเรื่องจำเป็นอย่างยิ่งภายหลังการเปลี่ยนแปลงทางการเมือง

¹ การเรียกชื่อเจ้าอะนุในภาษาลาวเรียกแตกต่างกัน เช่น เจ้าอะนุวงส์ เจ้าอะนุ เจ้าอะนุวง แต่ในเอกสารนี้จะใช้ว่า เจ้าอะนุ

อย่างไรก็ตาม ชุดการรับรู้เรื่องเจ้าอะนะของคนลาวอาจไม่ได้เป็นเพียงการรับรู้ที่เกิดจากกระแสความคิดหลักที่ผ่านกระบวนการขัดเกลาทางสังคม (Socialization) จากประวัติศาสตร์ชาติ และตำราเรียน โดยพรรค-รัฐของลาวเพียงอย่างเดียว แต่อาจเกิดจากการสังสมหรือตกผลึก (Reproduction) ผ่านความทรงจำทางสังคม (Social Memories) เช่น วัดสี่สະເກດ ซึ่งเป็นสิ่งเดียวที่เหลือรอดจากการถูกเผาทำลายของกองทัพอเมริกัน และวาทกรรม (Discourse) ที่มีอิทธิพลในสังคมลาวนับตั้งแต่อดีต เช่น วรรณกรรม “พื้นเวียง” ซึ่งแต่งขึ้นช่วงหลังจากเหตุการณ์สงครามกู้ชาติของเจ้าอะนะ และนิยมนำมาใช้ขับลำอย่างแพร่หลายในหมู่ชนชาวลาว หรือนิทานพื้นเมืองที่เป็นมุขปาฐะซึ่งเล่าสืบต่อกันมาปากต่อปากจนถึงปัจจุบัน เช่น นิทานเรื่อง “เซียงเมียง” เป็นต้น ซึ่งชุดการรับรู้ของคนลาวเรื่องเจ้าอะนะจากวาทกรรมทางสังคม (Social Discourse) เหล่านี้อาจมีอิทธิพลต่อความรู้สึกนึกคิดของคนลาวไม่น้อยไปกว่าวาทกรรมที่ถูกสร้างขึ้นโดยพรรคและรัฐก็เป็นได้

ดังนั้น การสืบค้นหาคำตอบต่อการรับรู้ ทศนะ ความรู้สึกของลาวว่ามองเรื่องเจ้าอะนะอย่างไร จึงเป็นประเด็นที่น่าสนใจเป็นอย่างยิ่งว่าอะไรคือเหตุผลที่แท้จริงซึ่งซ่อนอยู่เบื้องหลังความไม่พอใจของลาวเมื่อมีการแตะต้องเรื่องดังกล่าว เช่น การแสดงความไม่พอใจของทางลาวต่อกรณีแผนการสร้างภาพยนตร์ไทยเรื่อง “คุณหญิงโม เหตุเกิดที่ทุ่งสัมฤทธิ์” นอกจากนี้การศึกษาถึงการรับรู้ของคนลาวเรื่องเจ้าอะนะผ่านวาทกรรมที่มีอิทธิพลต่อสังคมลาว อาจทำให้ค้นพบคำตอบที่ว่าทำไมคนลาวบางคนถึงรู้สึกกว่าคนไทยข่มเหงเขาตลอดมา ซึ่งเป็นเงื่อนไขของปัญหาด้านความสัมพันธ์ระหว่างสองประเทศที่มีความละเอียดอ่อน และอาจจะไม่ได้เป็นกระบวนการที่เกิดจากการสร้างโดยพรรค-รัฐแต่เพียงอย่างเดียว

สมมติฐานของการวิจัย

แม้พรรค-รัฐของลาวจะมีนโยบาย “ต่อต้าน” ระบบ “กษัตริย์” แต่การที่พรรค-รัฐของลาวจำเป็นต้องใช้ “เจ้าอะนะ” เป็นเครื่องมือในการสร้างอุดมการณ์ “ชาตินิยม” ในฐานะ “วีรบุรุษ” ของชาติ อาจเป็นเหตุผลแท้จริงที่ซ่อนอยู่เบื้องหลังของปัญหาสัมพันธภาพระหว่างไทยและลาวเมื่อมีการแตะต้องเรื่องดังกล่าว เนื่องจากมีผลกระทบต่อการสร้างชาตินิยมของลาว

วัตถุประสงค์

1. เพื่อทราบถึงจินตภาพ (Perception) ในแง่ของการรับรู้ ทศนะ และความรู้สึก ของลาวว่ามองเรื่องเจ้าอะนะ อย่างไร
2. เพื่อเผยแพร่ความรู้ให้คนไทยรับทราบ และเข้าใจถึงจินตภาพของลาวต่อการรับรู้ ทศนะและความรู้สึก ในเรื่อง เจ้าอะนะ
3. เพื่อเป็นประโยชน์ต่อการปรับปรุงสัมพันธภาพระหว่างไทยและลาวบนฐานความรู้ที่แท้จริง ซึ่งจำเป็นต้องเรียนรู้กันและกัน

ประเด็นคำถามที่ต้องการคำตอบ

งานวิจัยนี้ต้องการการสืบค้นหาคำตอบต่อการรับรู้ ทักษะ และความรู้สึก ของลาว ว่ามองเรื่อง “เจ้าอะนุ” อย่างไร โดยต้องการหาคำตอบต่อไปนี้

1. ฝ่ายลาวมองเรื่องเจ้าอะนุอย่างไร แตกต่างจากไทยอย่างไร ความจริงที่ค้นพบจากการวิจัยเป็นอย่างไร
2. อะไรคือเหตุผลที่แท้จริงซึ่งซ่อนอยู่เบื้องหลังความไม่พอใจของลาวเมื่อมีการแตะต้องเรื่องดังกล่าว
3. การปรับปรุงสัมพันธภาพระหว่างไทยและลาวให้ดีขึ้นจากเงื่อนไขเดิมดังกล่าวมีความเป็นไปได้มากน้อยเพียงใด และในสายตาของลาวคาดหวังต่อเรื่องนี้อย่างไร

ระเบียบวิธีวิจัย

เนื่องจากประเด็นที่ยกมาเป็นกรณีศึกษา คือ เรื่องเจ้าอะนุเป็นเรื่องที่มีความซับซ้อนและละเอียดในการทำความเข้าใจอย่างถ่องแท้ ดังนั้นวิธีวิทยา (Approach) ที่ใช้จึงมีลักษณะเป็นสหวิทยา (Interdisciplinary) ที่เกี่ยวข้องหลายสาขา เช่น ประวัติศาสตร์ ความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ สังคมวิทยา และมานุษยวิทยา โดยใช้วิธีการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) ในการเก็บรวบรวมข้อมูล

การเก็บรวบรวมข้อมูล

การเก็บรวบรวมข้อมูล ประกอบด้วย การวิจัยเอกสารที่เกี่ยวข้อง (Documentary Research) เนื่องจากเป็นงานวิจัยที่ตั้งใจอยุ่ในการสืบค้นหาคำตอบต่อการรับรู้ ทักษะ และความรู้สึก ของลาว จึงได้ใช้เอกสารของลาว ซึ่งเกี่ยวข้องกับกรณี เจ้าอะนุเป็นหลัก ทั้งเอกสารชั้นต้น (Primary Sources) และเอกสารชั้นรอง (Secondary Sources) และใช้การสัมภาษณ์แบบเจาะลึก (Indept-Interview) แก่กลุ่มเป้าหมายที่เป็นผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ซึ่งเป็นนักประวัติศาสตร์และนักวิชาการลาวที่มีความเกี่ยวข้อง เช่น อาจารย์มหาลลิต บัวสีสะหวัด ดร.สุเนต โพธิสาน ดร.มะยูรี เห่ง้าสิ่วทน์ และดร. เผยพัน เห่ง้าสิ่วทน์ ท่านนางดวงเดือน บุญยาว วีรวงส์ อาจารย์คำเพ้า พอนแก้ว อาจารย์โสมสี เดชาคำพู ดร.นิวอน ไชยะวง และอาจารย์สะเหลิมลัก พานุดดี เป็นต้น ข้อมูลและข้อค้นพบที่ได้จะถูกนำมาวิเคราะห์ (Synthesize) เพื่อตอบปัญหาตามสมมติฐานการวิจัยที่วางเอาไว้ เพื่อเสนอทางออกในการปรับปรุงสัมพันธภาพระหว่างไทยและลาว และนำเสนอรายงานในรูปของ Concept Paper

ขอบเขตของการวิจัย

เงื่อนไขที่ใช้ในการศึกษากำหนดเริ่มตั้งแต่ปี 1975 ซึ่งเป็นปีที่ลาวเปลี่ยนแปลงการปกครองมาเป็นระบบสังคมนิยมภายใต้การชี้นำของพรรคประชาชนปฏิวัติลาวจนถึงปัจจุบัน

การศึกษาและการนำเสนอในส่วนของลาวจะแบ่งออกเป็น 3 ส่วนคือ

1. ความสัมพันธ์ระหว่างลาวและไทย เพื่อศึกษาถึงพัฒนาการความสัมพันธ์ของลาวและไทย รวมทั้งปัจจัยที่ส่งเสริมและเป็นอุปสรรคต่อความสัมพันธ์ระหว่างลาวและไทย โดยขอบเขตของการวิจัยจะศึกษาพัฒนาการความสัมพันธ์ระหว่างลาวและไทยตั้งแต่ปี 1975 ซึ่งเป็นปีที่ลาวเปลี่ยนแปลงทางการเมืองไปสู่ระบบสังคมนิยม จนถึงปัจจุบัน อันเป็นช่วงเวลาที่ยาวนานที่ลาวและไทยมีความสัมพันธ์ในลักษณะซับซ้อนและมีความน่าสนใจเป็นอย่างยิ่ง เพราะปรากฏทั้งความร่วมมือในการเสริมสร้างความสัมพันธ์และความขัดแย้งในระดับสูงสุด
2. การศึกษากระบวนการและวิเคราะห์ปัจจัยรวมทั้งเหตุผลที่อยู่เบื้องหลังซึ่งพรรคและรัฐของลาว นำ “เจ้า” และ “เจ้าอะนุ” มาใช้ นอกเหนือจากเหตุผลในเรื่องการสร้างชาตินิยมและการบูรณาการชาติ เพื่อสร้างความเป็นเอกภาพท่ามกลางประชากรที่มีความหลากหลายด้านชาติพันธุ์ แม้ว่าพรรคและรัฐ จะต่อต้านระบบกษัตริย์ก็ตาม โดยในกระบวนการดังกล่าวนี้ ไทยเข้าไปมีส่วนสัมพันธ์อย่างไร
3. วิเคราะห์จินตภาพ (Perception) ของทางฝ่ายลาวต่อกรณีเจ้าอะนุที่มีต่อไทย โดยทำการศึกษาผ่านประวัติศาสตร์ชาติ และตำราเรียนประวัติศาสตร์ รวมทั้งผลงานของนักประวัติศาสตร์ลาวเกี่ยวกับกรณีเจ้าอะนุในสมัยสังคมนิยม หลังปี 1975 ซึ่งเป็นวาทกรรมในการสร้างอุดมการณ์ชาตินิยมที่สร้างขึ้นโดยพรรคและรัฐ ควบคู่ไปกับการศึกษาการรับรู้ของคนลาวต่อเรื่องเจ้าอะนุผ่านวาทกรรมทางสังคม เช่น วรรณกรรมพื้นเมือง และนิทานพื้นเมืองเรื่องเชียงเมี่ยง เป็นต้น

ความสัมพันธ์ลาว-ไทย หลังปี 1975-ปัจจุบัน

หลังลาวเปลี่ยนแปลงการเมืองมาเป็นระบบสังคมนิยมภายใต้ชัยชนะของพรรคประชาชนปฏิวัติลาว ในปี 1975 อาจกล่าวได้ว่า ความสัมพันธ์ระหว่างไทยและลาวมีลักษณะขึ้นๆลงๆ ดร.ทองลุน สีสุลิด รองนายกรัฐมนตรีและรัฐมนตรีว่าการกระทรวงการต่างประเทศลาวในปัจจุบัน เคยกล่าวไว้ว่า “หลังจากสปป.ลาวได้รับการสถาปนาขึ้นในวันที่ ๒ ธันวาคม 1975 เป็นต้นมา ความสัมพันธ์ลาว-ไทย เข้าสู่สภาพสับสนตึงเครียด มีบางครั้งบางคราวถึงขนาดใช้กำลังใส่กัน”² กล่าวคือ สัมพันธภาพในลักษณะความร่วมมือมีพัฒนาการตามลำดับจนถึงระดับสูงสุด ขณะเดียวกันความสัมพันธ์ในลักษณะความขัดแย้งก็ขึ้นสู่ภาวะตึงเครียดสูงสุดเฉพาะอย่างยิ่งสมัยรัฐบาลของนายธานินทร์ ไกรวิเชียร ซึ่งดำเนินนโยบายต่อต้านคอมมิวนิสต์อย่างรุนแรง ก่อให้เกิดความตึงเครียดขึ้นบริเวณชายแดนจนทำให้มีการปะทะกันด้วยกำลังทหารหลายครั้งตามตะเข็บชายแดนนับตั้งแต่ปี 1975-1992 และรุนแรงขึ้นตามลำดับ³

² ประชาชน, 27 พฤศจิกายน 1990 น. 5

³ ประชาชน, 11, 12, 13 มิถุนายน 1986 น. 3

สาเหตุหลักมาจากปัญหาความขัดแย้งตามพรมแดนแม่น้ำโขงซึ่งเป็นแนวพรมแดนที่เป็นร่องน้ำลึกกั้นระหว่างสองประเทศ ต้นเหตุมาจากการกำหนดเส้นเขตแดนระหว่างสยามและฝรั่งเศสตามอนุสัญญาปี 1925 ที่ไทยตกเป็นฝ่ายเสียเปรียบจากการกำหนดให้ร่องน้ำใกล้ฝั่งไทยเป็นแนวพรมแดน เนื่องจากร่องน้ำลึกบางส่วนอยู่ในเขตแดนลาวขณะที่บางส่วนอยู่ในเขตแดนไทย ตลอดจนปัญหาการเกิดแผ่นดินงอกเชื่อมเกาะที่ติดอยู่กับฝั่งไทย เมื่อร่องน้ำเดิมตื้นเขินทำให้ไทยต้องใช้ร่องน้ำใหม่ซึ่งอยู่ในเขตแดนลาวจนกระทั่งเกิดปัญหาการละเมิดพรมแดนลาวอยู่เสมอๆ⁴ รวมไปถึงปัญหาการอ้างกรรมสิทธิ์ในพื้นดินที่งอกใหม่ เช่น กรณีปัญหาการอ้างกรรมสิทธิ์ในดอนแดงของทั้งสองฝ่ายในปี 1975 สำหรับลาวถือว่าการกระทำของไทยเป็นการรุกร้าอธิปไตยที่ไทยจำเป็นต้องรับผิดชอบ⁵ หรือความขัดแย้งไทย-ลาว กรณีดอนชิงขู้และดอนสังคี่ในปี 1977 ซึ่งลาวถือเป็นเหตุการณ์ภายในที่ฝ่ายไทยมีส่วนสนับสนุนฝ่ายกบฏหรือลาวฝ่ายขวาที่พยายามยึดดอนชิงขู้⁶ อย่างไรก็ตาม ไทยยังคงมีอิทธิพลด้านเศรษฐกิจต่อลาว เนื่องจากเป็นเส้นทางนำเข้า-ส่งออกที่สำคัญที่สุด และเป็นประเทศคู่ค้ารายใหญ่ที่สุดของลาว ดังนั้นมาตรการประกาศปิดพรมแดนที่ไทยใช้การค้าชายแดนมาเป็นเครื่องมือในการปิดล้อมด้านเศรษฐกิจแก่ลาว จึงทำให้ลาวได้รับความเดือดร้อนเป็นอย่างมาก และเป็นวิธีเดียวที่ได้ผลสำเร็จมากที่สุดในการโต้ตอบและสร้างความกดดันให้แก่รัฐบาลลาว

นโยบายควบคุมของไทยจากการเข้มงวดในการตรวจสินค้าผ่านแดน ซึ่งลาวมีความจำเป็นต้องใช้ไทยเป็นทางผ่านตามบทบัญญัติว่าด้วยเสรีภาพในการผ่านแดนต่อทำนอนุสัญญาบาร์เซโลนา (Convention & Statute of Freedom of Transit, Barcelona) สำหรับประเทศที่ไม่มีทางออกทางทะเล เฉพาะอย่างยิ่งการขนส่งสินค้าผ่านแดนจากประเทศที่สามไปลาว โดยอ้างเหตุผลด้านความมั่นคง ซึ่งได้ก่อให้เกิดความเสียหายกับสินค้าของลาวเป็นจำนวนมาก จากความเดือดร้อนของประชาชนที่ขาดแคลนสินค้าอุปโภคบริโภคและมีราคาสูง ก่อให้เกิดปัญหาสภาพเงินเฟ้อขึ้นในระบบเศรษฐกิจของลาว เนื่องจากขณะนั้นลาวอยู่ในภาวะหลังสงครามจึงมีความจำเป็นต้องการสินค้าเพื่อการยังชีพที่ยังต้องพึ่งพาไทยสูง

ความสัมพันธ์ของทั้งสองประเทศพัฒนาไปในทางที่ดีขึ้นสมัยพล.อ.เกรียงศักดิ์ ชมะนันทน์ เป็นนายกรัฐมนตรี ในปี 1977 ความตึงเครียดบริเวณชายแดนเริ่มน้อยลง ภายใต้นโยบายปรับปรุงความสัมพันธ์กับประเทศเพื่อนบ้านที่เป็นสังคมนิยม หลังการเดินทางไปเยือนลาวของพลเอกเกรียงศักดิ์ ทำให้ความสัมพันธ์ลาวและไทยปรับตัวขึ้นสู่ระดับสูงสุดและไม่ปรากฏเหตุการณ์ความขัดแย้งที่รุนแรงบริเวณพรมแดน โดยเฉพาะข้อตกลงเกี่ยวกับพรมแดนแม่น้ำโขงที่ยึดถือหลักการผ่อนผันผ่อนยาวและรักษาไมตรีจิตมิตรภาพซึ่งกันและกันเป็นหลัก⁷ และการเดินทางมาเยือนไทยของท่านไกสอน พมวิหาน นายกรัฐมนตรีลาวในขณะนั้น และร่วมกันยืนยันเจตนารมณ์ที่จะทำให้แม่น้ำโขงเป็นแม่น้ำแห่งสันติภาพ มิตรภาพ และผลประโยชน์ร่วมกัน รวมทั้งความร่วมมือในการป้องกันการกระทำของผู้ก่อการร้ายที่ใช้พื้นที่

⁴ ชาตลาว, 12 กรกฎาคม 1975

⁵ เสียงประชาชน, 20 พฤศจิกายน 1974

⁶ เสียงประชาชน, 12 เมษายน 1977 น. 1 ; 13 เมษายน 1977 น. 3

⁷ เสียงประชาชน, 8 มกราคม 1979, น. 2

บริเวณชายแดนเคลื่อนไหว ตามข้อตกลงที่จะไม่แทรกแซงกิจการภายในซึ่งกันและกัน⁸ ซึ่งลาวมองว่าแม้แถลงการณ์ร่วมทั้งสองฉบับ ไทย-ลาว ลาว-ไทย จะเป็นผลสำเร็จของนโยบายต่างประเทศอันถูกต้องของลาวและเป็นผลของความสำเร็จของไทยที่ต้องการดำรงคงอยู่โดยสันติกับลาว เพื่อให้สอดคล้องกับความปรารถนาในการรักษาผลประโยชน์ของทั้งสองชาติ แต่สำหรับพวกปฏิการชาตินิยมในลุ่มอำนาจของไทยแล้วเป็นเพียงแต่ตาลปัตร (พัด) บังหน้า เพื่อปกปิดการเคลื่อนไหวอันเป็นปรปักษ์ของเขาต่อลาว⁹

อย่างไรก็ดีลาวยังคงหวาดระแวงฝ่ายไทยมาโดยตลอดทำให้การสนับสนุนพวกต่อต้านรัฐบาลลาวที่บางส่วนอาศัยอยู่ในศูนย์อพยพที่ตั้งอยู่บริเวณแนวชายแดนของไทยและเข้าไปทำการการปฏิบัติการในลาวเนื่องจากซี.ไอ.เอ.ได้อพยพชาวม้งของนายพลวังเปกว่า 30,000 คน มาอยู่ในไทย ขณะที่ไทยระแวงว่า ลาวทำสงครามรับใช้เวียดนามที่มีแผนครอบงำลาวและกัมพูชา เพื่อก่อตั้ง “สหพันธ์อินโดจีน” ขึ้น ทำให้ปัญหาตามพรมแดนระหว่างสองประเทศได้ปะทุขึ้นอีกหลายครั้งบริเวณพรมแดนแม่น้ำโขงในสมัยรัฐบาลพลเอกเปรม ติณสูลานนท์¹⁰ จนนำไปสู่ความขัดแย้งอย่างรุนแรงจากกรณีปัญหาการพิพาทแย่งชิงดินแดนสามหมู่นบ้าน คือ บ้านสว่าง บ้านใหม่ และบ้านกลาง อำเภอบ้านโคก จังหวัดอุดรธานี ซึ่งเป็นพื้นที่ชายแดนติดต่อกับเมืองปากลาย แขวงไซยะบูลี ของลาว ในปี 1984 โดยไทยได้สร้างถนนผ่านเข้าไปในบริเวณสามหมู่นบ้านที่ทั้งสองฝ่ายต่างอ้างว่าเป็นดินแดนของตน¹¹ ทำให้เกิดความขัดแย้งในลักษณะยืดเยื้อ มีการใช้กำลังทหารเข้าปะทะกันหลายครั้ง¹² แม้จะได้มีความพยายามในการแก้ไขปัญหาด้วยการใช้วิธีเจรจาทางการทูตแต่ก็ไม่ประสบผลสำเร็จ¹³ และนับเป็นครั้งแรกที่ทั้งสองประเทศได้ใช้องค์การสหประชาชาติเป็นเวทีในการตอบโต้เพื่อระงับข้อพิพาทดังกล่าว นอกจากความขัดแย้งตามแนวพรมแดนในกรณีปัญหาสามหมู่นบ้านแล้ว ในปลายปี 1987 ความตึงเครียดยังได้ขยายตัวลุกลามเพิ่มขึ้นอีกจุดหนึ่งที่บ้านร่มเกล้า อำเภอชาติตระการ จังหวัดพิษณุโลก ซึ่งเป็นพื้นที่ชายแดนติดต่อกับเมืองบ่อเต็น แขวงไซยะบูลี ของลาว ที่ตั้งอยู่ระหว่างแม่น้ำเหืองกับแม่น้ำเหืองงา เป็นหมู่บ้านชายแดนที่ไทยได้จัดให้ผู้ร่วมพัฒนาชาติไทยตามนโยบาย 66/23 เข้าอยู่อาศัยในรูปหมู่บ้านป้องกันตนเอง โดยทั้งไทยและลาวได้อ้างกรรมสิทธิ์ในพื้นที่ดังกล่าวว่าเป็นของตน¹⁴ และทางลาวยังกล่าวหาว่าไทยได้อนุญาตให้พวกม้งกลุ่มต่อต้านรัฐบาลลาวมาตั้งถิ่นฐานอยู่ จนกลายเป็นสาเหตุที่ก่อให้เกิดความขัดแย้งถึงขั้นใช้กำลังสู้รบกันอย่างรุนแรงตั้งแต่ปี 1987-1988 ทำให้ทั้งสองฝ่ายสูญเสียชีวิตและทรัพย์สินไปเป็นจำนวนมาก¹⁵ ซึ่งได้มีความพยายามระดับสูงสุดของไทยและลาว

⁸ เสี่ยงประชาชน, 8 มกราคม 1979, น. 2

⁹ ผศ.ดร.ทรงคุณ จันทจร แปล, ประวัติศาสตร์ลาว (ดิกด้าบรรพถึงปัจจุบัน), สถาบันวิจัยศิลปวัฒนธรรมอีสาน มหาวิทยาลัยมหาสารคาม, 2551 น. 719

¹⁰ ประชาชน, 11 มิถุนายน 1986, น. 3

¹¹ ประชาชน, 2 มิถุนายน 1984, น. 1

¹² ประชาชน, 6 มิถุนายน 1986, หน้า 1 ; ผศ.ดร.ทรงคุณ จันทจร แปล, อ้างแล้ว, น. 720

¹³ ประชาชน, 14 มิถุนายน 1984, น. 3

¹⁴ ประชาชน, 15 สิงหาคม 1987, น. 2 ; 15 มกราคม 1988, น. 3

¹⁵ ประชาชน, 15 มกราคม 1988, น. 2

ในการเจรจาแก้ไขปัญหาความขัดแย้งจนกระทั่งนำไปสู่การยุติสงครามบ้านร่มเกล้า-บ่อแต่น ด้วยการเจรจาหยุดยิงในเดือนกุมภาพันธ์ 1988¹⁶

หลังจากกรณีปัญหามันร่มเกล้าแล้วความตึงเครียดระหว่างไทยและลาวได้ลดระดับลงเนื่องจากการพยายามปรับความสัมพันธ์ของทั้งสองประเทศทำให้ความสัมพันธ์ระหว่างไทยและลาวพัฒนาไปในทางที่ดีขึ้นเป็นลำดับ¹⁷ ความใกล้ชิดกันทางภูมิศาสตร์ และความผูกพันกันทางประวัติศาสตร์ ศาสนา ขนบธรรมเนียมประเพณี และมรดกทางวัฒนธรรมร่วมกันบนฐานความสัมพันธ์ในลักษณะเครือญาติ รวมทั้งเงื่อนไขสภาวะแวดล้อมทางการเมืองและเศรษฐกิจระหว่างประเทศที่เปลี่ยนแปลงไป หลังจากทีลาวปฏิรูปเศรษฐกิจไปสู่กลไกตลาด ในปี 1986 และเข้าเป็นสมาชิกอาเซียน ในปี 1997 และการปรับปรุงนโยบายของไทยต่ออินโดจีนใหม่ในสมัย พลเอกชาติชาย ชุณหะวัณ เป็นนายกรัฐมนตรี โดยเฉพาะนโยบายขยายความสัมพันธ์ด้านการค้าและการลงทุนกับประเทศเพื่อนบ้าน โดยเปลี่ยนสนามรบให้เป็นสนามการค้า “หันอินดูจันจากสะพานมรดกให้กายเป็นทะเลสาบ”¹⁸ ที่สำคัญ ก็คือ การลงนามในสนธิสัญญามิตรภาพและความร่วมมือระหว่างกัน (Treaty of Amity and Cooperation) ในปี 1992 เพื่อยืนยันว่าจะเคารพเอกราชและไม่แทรกแซงกิจการภายในของกันและกัน รวมทั้งตกลงจะระงับข้อขัดแย้งโดยสันติวิธี และการเสด็จเยือนลาวของพระราชวงศ์และประมุขของประเทศ ด้วยการเสด็จเยือนลาวเป็นครั้งแรกของสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี ในปี 1990 ตามคำกราบบังคมทูลเชิญของรัฐบาลลาว¹⁹ และได้เสด็จเยือนลาวหลังจากนั้นทุกปี รวมทั้งการเยือนไทยของท่านโกสอน พมวิหาน ประธานประเทศลาวขณะนั้น และภริยา อย่างเป็นทางการในฐานะพระราชอาคันตุกะของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวและสมเด็จพระบรมราชินีนาถ ในปี 1992 แต่ที่สำคัญ คือ การเสด็จเยือนลาวของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวและสมเด็จพระบรมราชินีนาถ ในปี 1994 อันเป็นการเสด็จเยือนต่างประเทศในรอบ 27 ปี และทรงเปิดศูนย์บริการช่วยเหลือ-ช่วยเหลือ อันเป็นโครงการในพระราชดำริที่ เมืองนาชายทอง แขวงเวียงจันทน์ หลังทรงเป็นประธานเปิดสะพานมิตรภาพไทย-ลาว ร่วมกับท่านหนุฮัก พุมสะหวัน ประธานประเทศลาวในขณะนั้น

ลาวและไทยได้บรรลุความตกลงและลงนามในสนธิสัญญาสำคัญๆ หลายฉบับ เช่น บันทึกความเข้าใจว่าด้วยความร่วมมือในการควบคุมยาเสพติด วัตถุประสงค์ต่อจิตประสาท และสารตั้งต้น (17 สิงหาคม 2001) บันทึกความเข้าใจว่าด้วยความร่วมมือด้านการจ้างแรงงาน (18 ตุลาคม 2002) สนธิสัญญาว่าด้วยการโอนตัวผู้ต้องคำพิพากษาและความร่วมมือในการบังคับให้เป็นไปตามคำพิพากษาใน

¹⁶ ประชาชน, 7 พฤษภาคม 1988, น. 2

¹⁷ กระทรวงการต่างประเทศ สปป.ลาว, *ความเป็นจริงแห่งการพัวพันไท-ลาว*, 1984, น. 25-31

¹⁸ กระทรวงศึกษาธิการ สถาบันค้นคว้าวิจัยสาธิตการสอนศึกษา, *แบบเรียนประวัติศาสตร์ ชั้นมัธยมศึกษาปีที่หก*, น. 37 ; ประชาชน 25 พฤศจิกายน 1988, น. 3 ; 26 พฤศจิกายน 1988, น. 3

¹⁹ ประชาชน 15 มีนาคม 1990, หน้า 1

คดีอาญา (20 มีนาคม 2004)²⁰ ความตกลงว่าด้วยกรอบความร่วมมือในการพัฒนาเศรษฐกิจไทย-ลาว (20 มีนาคม 2004) และบันทึกความเข้าใจว่าด้วยความร่วมมือด้านการศึกษา²¹ (20 มีนาคม 2004) เป็นต้น

หลัง พ.ต.ท. ดร. ทักษิณ ชินวัตร ก้าวขึ้นเป็นนายกรัฐมนตรี และเยือนลาวอย่างเป็นทางการในฐานะผู้นำรัฐบาล เมื่อมิถุนายน 2001 การดำเนินนโยบายต่างประเทศของไทยต่อลาวในรัฐบาลทักษิณมีลักษณะไม่แตกต่างจากการดำเนินนโยบายต่างประเทศของไทยต่อเพื่อนบ้านอื่นๆ คือ เน้นไปในด้านเศรษฐกิจ ภายใต้กรอบยุทธศาสตร์ความร่วมมือทางเศรษฐกิจของไทยต่อเพื่อนบ้าน เรียกว่า ยุทธศาสตร์ความร่วมมือทางเศรษฐกิจระหว่างไทยกับประเทศเพื่อนบ้าน (Economic Cooperation Strategy among Cambodia, Lao PDR, Myanmar and Thailand : ECS) ซึ่งพ.ต.ท. ดร. ทักษิณ ชินวัตร ได้หยิบยกขึ้นมาหารือกับผู้นำกัมพูชา ลาวและพม่า ในระหว่างการประชุมผู้นำอาเซียนสมัยพิเศษว่าด้วย โรค SARS เมื่อ 29 เมษายน 2003 และต่อมาได้จัดให้มีการประชุมระดับผู้นำว่าด้วยยุทธศาสตร์ความร่วมมือทางเศรษฐกิจระหว่างกัมพูชา ลาว พม่า และไทย (Summit Meeting on the Economic Cooperation Strategy between Cambodia, Lao PDR, Myanmar and Thailand) ขึ้นที่เมืองพุกาม ประเทศพม่า เมื่อ 12 พฤศจิกายน 2003 โดยผู้นำทั้ง 4 ประเทศได้เห็นชอบให้เปลี่ยนชื่อ ECS เป็น ACMES (Ayeyawady-Chao Phraya-Mekong Economic Cooperation Strategy) หรือยุทธศาสตร์ความร่วมมือทางเศรษฐกิจ อิระวดี-เจ้าพระยา-แม่โขง และได้ร่วมกันออกปฏิญญาพุกาม (Bagan Declaration) ที่มีเป้าหมายซึ่งมุ่งเน้นการสร้างความสามารถในการแข่งขัน การส่งเสริมการพัฒนาเศรษฐกิจอย่างยั่งยืน การสร้างงาน สร้างรายได้ และขจัดปัญหาความยากจน อันจะเป็นการลดช่องทางเศรษฐกิจในทั้งสี่ประเทศ ภายใต้ความร่วมมือใน 5 สาขา ได้แก่ การอำนวยความสะดวกด้านการค้าและการลงทุน ความร่วมมือด้านการเกษตรและอุตสาหกรรม การเชื่อมโยงเส้นทางคมนาคมในภูมิภาค ความร่วมมือด้านการท่องเที่ยว และการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ และเพิ่มกลไกความสัมพันธ์แบบทวิภาคี ที่เรียกว่า การประชุมคณะรัฐมนตรีร่วม (Joint Cabinet Meeting) ขึ้น มีนายกรัฐมนตรีของสองประเทศเป็นประธาน การจัดให้มีการประชุมคณะรัฐมนตรีร่วมระหว่างไทยและเพื่อนบ้านในรัฐบาลทักษิณได้กลายเป็นกลไกในการปรึกษาหารือเกี่ยวกับแนวทางความร่วมมือและแก้ไขปัญหาในกรอบทวิภาคีระหว่างไทยและลาวที่เพิ่มขึ้น จากกลไกและเวทีความร่วมมือเดิม ได้แก่ คณะกรรมาธิการว่าด้วยความร่วมมือไทย-ลาว คณะกรรมการร่วมมือรักษาความสงบเรียบร้อยตามชายแดนทั่วไปไทย-ลาว คณะกรรมการเขตแดนร่วมไทย-ลาว คณะกรรมการร่วมทางการค้าไทย-ลาว คณะกรรมการใกล้เคียงข้อพิพาทด้านธุรกิจและการลงทุน การประชุมคณะผู้ว่าราชการจังหวัดและเจ้าแขวงชายแดนไทย-ลาว และสมาคมไทย-ลาว เพื่อมิตรภาพ

²⁰ ในปี 2008 ไทยและลาวยังได้ขยายความร่วมมือด้านการยุติธรรมโดยการแลกเปลี่ยนสัตยาบันสารสนธิสัญญาอินตัมกัโทะ ให้ผู้ต้องคำพิพากษาสามารถอินตัมกลับไปยังประเทศของตนเพื่อรับโทษที่เหลือ หลังจากได้รับโทษจำคุกเป็นเวลาขั้นต่ำสุดตามกฎหมายของอีกประเทศแล้ว

การเปลี่ยนแปลงรัฐบาลของไทยบ่อยครั้ง ในปี 2008 ทำให้ผู้นำรัฐบาลไทยที่เดินทางไปเยือนลาวอย่างเป็นทางการ ประกอบด้วย นายสมัคร สุนทรเวช (30-31 มีนาคม 2008) ซึ่งไปร่วมการประชุมผู้นำกลุ่มความร่วมมือแห่งอนุภูมิภาคแม่น้ำโขง (Greater Mekong Sub-Region) ครั้งที่ 3 และเยี่ยมชมความคืบหน้าของการก่อสร้างทางรถไฟสายจากสะพานมิตรภาพไทย-ลาว จังหวัดหนองคาย ไปยังสถานีรถไฟบ้านดงโพธิ์ รวมทั้งเป็นประธานร่วมการประชุมคณะกรรมการร่วมมือรักษาความสงบเรียบร้อยตามชายแดนทั่วไป ไทย - ลาว (GBC) ครั้งที่ 16 ณ นครหลวงเวียงจันทน์ (31 มีนาคม 2008) ในฐานะรัฐมนตรีว่าการกระทรวงกลาโหมของไทย ร่วมกับพลโท ดวงใจ พิจิต รองนายกรัฐมนตรี และรัฐมนตรีว่าการกระทรวงป้องกันประเทศของลาว เพื่อติดตามผลการดำเนินงาน และรับทราบปัญหาที่เกิดขึ้นตามบริเวณชายแดนของทั้งสองประเทศ นายสมชาย วงศ์สวัสดิ์ (3 พฤศจิกายน 2008) และการเดินทางเยือนลาวอย่างเป็นทางการ เพื่อแนะนำตัวของนายเตช บุนนาค รัฐมนตรีว่าการกระทรวงการต่างประเทศ (12-13 สิงหาคม 2008) โดยรัฐมนตรีว่าการกระทรวงการต่างประเทศของไทยได้เข้าเยี่ยมชมคารวะ พลโทจุมมะลี ไชยะสอน ประธานประเทศ ซึ่งได้กล่าวแสดงความยินดีต่อรัฐมนตรีว่าการกระทรวงการต่างประเทศในโอกาสที่เข้ารับตำแหน่งใหม่ และหวังว่าทั้งสองประเทศจะกระชับความสัมพันธ์อันดีให้แน่นแฟ้นยิ่งขึ้น ทั้งนี้ รัฐมนตรีว่าการกระทรวงการต่างประเทศได้ย้ำคำเชิญของนายสมัคร สุนทรเวช ที่ได้เชิญประธานประเทศเยือนไทยอย่างเป็นทางการ และเข้าเยี่ยมชมคารวะท่านบัวสอน บุบผาวัน นายกรัฐมนตรี และหารือข้อราชการกับ ดร. ทองลุน สีสุลิด รองนายกรัฐมนตรี และ รัฐมนตรีว่าการกระทรวงการต่างประเทศ โดยไทยได้แจ้งให้ลาวทราบถึงความคืบหน้ากรณีปราสาทพระวิหาร ซึ่งลาวแสดงความเห็นด้วยว่า ควรเน้นการเจรจาในกรอบทวิภาคีก่อน และหวังว่าการเจรจาหารือในระดับรัฐมนตรีว่าการกระทรวงการต่างประเทศไทย-กัมพูชา ครั้งที่ 2 ในเดือนสิงหาคม 2008 จะประสบความสำเร็จด้วยดี โดยลาวได้แสดงความยินดีที่ไทยรับตำแหน่งประธานอาเซียน และหวังว่าไทยจะสามารถให้สัตยาบันกฎบัตรอาเซียน โดยไทยได้มอบเงินจำนวน 2 ล้านบาท แก่ลาว สำหรับดำเนินโครงการโรงเรียนเพื่อนมิตร ซึ่งเป็นโครงการความร่วมมือระหว่างกระทรวงการต่างประเทศไทย-ลาว ประจำปี 2008 เพื่อใช้ก่อสร้างอาคารเรียนที่โรงเรียนประถม เมืองไกสอน พมวิหาน ในแขวงสะหวันนะเขต นอกจากนี้ยังได้สนับสนุนลาวในการเป็นเจ้าภาพจัดการแข่งขันกีฬาซีเกมส์ ครั้งที่ 25 ในปี 2009 โดยมอบเงินจำนวน 98 ล้านบาท แก่ลาวเพื่อใช้ซ่อมแซมสนามกีฬาที่เวียงจันทน์ และฝึกอบรมนักกีฬาและเจ้าหน้าที่ของลาว

ความสัมพันธ์ด้านเศรษฐกิจ

ความร่วมมือด้านการค้าและการลงทุน

ในด้านการค้าและการลงทุน การค้าระหว่างไทยและลาวในปี 2008 (มกราคม-สิงหาคม) มีมูลค่า 1,632 ล้านดอลลาร์สหรัฐ ขยายตัวเพิ่มขึ้นร้อยละ 46.92 จากปัจจัยที่เงินกีบแข็งค่าขึ้น และการก่อสร้างเขื่อนไฟฟ้าพลังงานน้ำหลายแห่งนาว ทำให้ต้องนำเข้าอุปกรณ์การก่อสร้างจากไทยจำนวนมาก โดยการส่ง

ของไทยมีมูลค่า 1,212.2 ล้านดอลลาร์สหรัฐฯ เพิ่มขึ้นร้อยละ 44.25 ไทยนำเข้าจากลาวมูลค่า 419.9 ล้านดอลลาร์สหรัฐฯ เพิ่มขึ้นร้อยละ 55.22 ไทยเป็นฝ่ายเกินดุลมูลค่า 792.3 ล้านดอลลาร์สหรัฐฯ เพิ่มขึ้นร้อยละ 39.02 สินค้าส่งออกสำคัญ ได้แก่ น้ำมันสำเร็จรูป รถยนต์ อุปกรณ์และส่วนประกอบ เหล็ก เหล็กกล้าและผลิตภัณฑ์ เครื่องจักรกลและส่วนประกอบ ผ้าผืน เคมีภัณฑ์ ฯลฯ สินค้าสำคัญที่นำเข้า ได้แก่ สินแร่โลหะอื่นๆ เศษโลหะและผลิตภัณฑ์ เชื้อเพลิงอื่นๆ ไม้ซุง ไม้แปรรูปและผลิตภัณฑ์ พืชและผลิตภัณฑ์จากพืช ฯลฯ

ด้านการลงทุนนั้นในระหว่างปี 2000-2008 ไทยลงทุนใน ลาว จำนวนรวม 169 โครงการ มูลค่า 1,355 ล้านดอลลาร์สหรัฐฯ

การให้สิทธิพิเศษด้านภาษีศุลกากรในการนำเข้าสินค้าเกษตรจากลาว

ไทยได้ให้สิทธิพิเศษทางภาษีศุลกากรสำหรับประเทศสมาชิกอาเซียนใหม่ (ASEAN Integration System of Preferences) แก่ลาวอีก 152 รายการ ในปี 2004 เพิ่มจากปี 2003 ที่ลาวได้รับ 27 รายการ รวมเป็น 179 รายการ เพิ่มเติมจากการให้ความช่วยเหลือตามกรอบยุทธศาสตร์ความร่วมมือทางเศรษฐกิจโดยยกเว้นอากรสินค้าเข้าในลักษณะให้ฝ่ายเดียว (One Way Free Trade) แก่สินค้าเกษตรของลาว อีก 8 รายการ ได้แก่ ถั่วเหลือง ข้าวโพดเลี้ยงสัตว์ ละหุ่ง มันฝรั่ง เม็ดมะม่วงหิมพานต์ ถั่วลิสง ข้าวโพดหวาน และลูกเดี๋ย

ความร่วมมือด้านภาษีอากร

ไทยได้ให้ความร่วมมือด้านภาษีอากรโดยยินดียกเว้นการเปิดตรวจตู้สินค้าในการขนส่งสินค้าผ่านแดน แต่จะนำวิธีบริหารความเสี่ยงมาใช้ รวมทั้งอนุญาตให้สินค้าทุกประเภท รวมทั้งบุหรี่ และสุรา สามารถขนส่งเข้า-ออกผ่านแดนไทยได้ทุกจุดผ่านแดน จากเดิมต้องขนส่งผ่านด่านหนองคาย โดยกรมสรรพสามิตได้ออกประกาศให้ด่านศุลกากรพิบูลมังสาหารและด่านศุลกากรหนองคาย เป็นด่านศุลกากรสำหรับนำสุราเข้ามาในไทยเพิ่มเติม ซึ่งจะช่วยส่งเสริมการค้าไทย-ลาวให้ขยายตัวเพิ่มสูงขึ้น

ความร่วมมือในการพัฒนาเครือข่ายคมนาคม

ลาวเป็นประเทศที่ ไทยได้ให้การสนับสนุนงบประมาณความช่วยเหลือโดยเฉพาะการพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานมากที่สุดเมื่อเปรียบเทียบกับประเทศเพื่อนบ้านทุกประเทศ โดยไทยได้ให้การสนับสนุนงบประมาณความช่วยเหลือแก่ลาวเป็นเงินกู้ยืมเงินเพื่อนำไปพัฒนาด้านสาธารณูปโภคต่างๆ เป็นมูลค่ากว่า

2,000 ล้านบาท²² ไทยและลาวยังได้มีการลงนามในข้อตกลงว่าด้วยการก่อสร้างสะพานมิตรภาพแห่งที่ 3 ระหว่างแขวงคำม่วนและจังหวัดนครพนม ซึ่งไทยจะช่วยเหลือด้านการเงินแก่ลาว รวมทั้งการสำรวจออกแบบ และควบคุมการก่อสร้าง

ความร่วมมือด้านไฟฟ้าและพลังงาน

สำหรับความร่วมมือในด้านไฟฟ้าและพลังงานนั้น ปัจจุบันไทยเป็นลูกค้ารายใหญ่ที่ซื้อกระแสไฟฟ้าจากลาวเมื่อปี 1997 ได้มีการลงนามขอซื้อพลังงานไฟฟ้าจากลาวรวม 3,000 เมกะวัตต์ระหว่างปีนั้นจนถึงสิ้นปี 2006 ต่อมาไทยได้แสดงเจตจำนงจะขอซื้อกระแสไฟฟ้าจากเพิ่มขึ้นเป็น 5,000-6,000 เมกะวัตต์ จากที่ได้เคยตกลงซื้อก่อนหน้านี้ในปริมาณ 3,000 เมกะวัตต์ การไฟฟ้าฝ่ายผลิตของไทย ตกลงจะซื้อไฟฟ้าจากลาว 6 โครงการ ได้แก่ เขื่อนน้ำงึม 2²³ เขื่อนน้ำงึม 3²⁴ เขื่อนน้ำงึม 1 เขื่อนน้ำเทิน 1 เขื่อนน้ำเทินหินปูน เขื่อนเซเปียน-เซินน้อย และโรงงานผลิตกระแสไฟฟ้าด้วยพลังงานความร้อนจากถ่านหินหงสาลีกไนต์

²² ได้แก่ โครงการก่อสร้างถนนสายห้วยโก๋น-ปากแบ่ง ระยะทาง 49.22 กิโลเมตร จำนวน 840 ล้านบาท ในลักษณะของการให้เปล่า ร้อยละ 30 และเงินกู้เงินผ่อนปรน ร้อยละ 70 ของวงเงินโครงการ โครงการก่อสร้างเส้นทางเชียงของ-ห้วยทรายหลวงน้ำทา-บ่อเต็น (R3) โดยให้เงินกู้เงินผ่อนปรน ในวงเงิน 1,385 ล้านบาท, โครงการก่อสร้างสะพานข้ามแม่น้ำเหืองเชื่อมอำเภอท่าลี่ จังหวัดเลย กับเมืองแก่นท้าว แขวงไชยบุรี ในรูปเงินให้เปล่าวงเงิน 20.75 ล้านบาท โครงการสร้างทางลาดขึ้น-ลง บริเวณท่าเทียบเรือแขวงคำม่วน ในรูปเงินให้เปล่าวงเงิน 34.365 ล้านบาท โครงการสร้างถนนเชื่อมท่าเทียบเรือแขวงคำม่วน -เส้นทางหมายเลข 13 ระยะทาง 1.85 กิโลเมตร ในรูปเงินให้เปล่าวงเงิน 20.75 ล้านบาท โครงการขุดร่องระบายน้ำและปรับปรุงถนนสาย T2 ที่นครหลวงเวียงจันทน์ ในรูปเงินให้เปล่า ร้อยละ 30 และเงินกู้เงินผ่อนปรน ร้อยละ 70 วงเงิน 160 ล้านบาท โครงการก่อสร้างทางรถไฟหนองคาย-ท่านาแล้ง ซึ่งเป็นทางรถไฟเส้นแรกระหว่างไทย-ลาว ระยะทาง 3.5 กิโลเมตร จำนวน 185 ล้านบาท ในรูปเงินให้เปล่า ร้อยละ 30 และเงินกู้เงินผ่อนปรน ร้อยละ 70 นอกจากนี้การรถไฟแห่งประเทศไทยยังได้มอบรางวัลไฟใช้แล้วพร้อมอุปกรณ์มูลค่า 3.47 ล้านบาทให้แก่องค์การรถไฟลาว รวมทั้งความร่วมมือด้านผู้เชี่ยวชาญและการฝึกอบรมในด้านการเดินรถ โครงการปรับปรุงสนามบินวัดไธ้ จำนวนวงเงิน 320 ล้านบาท ในรูปเงินให้เปล่า ร้อยละ 30 และเงินกู้เงินผ่อนปรน ร้อยละ 70 เป็นต้น

²³ เขื่อนน้ำงึม 2 ตั้งอยู่ที่แขวงเวียงจันทน์ ดำเนินการโดย South East Asia Energy Company (SEAN) Co Ltd มีบริษัท ช.การช่าง จำกัด (มหาชน) ถือหุ้นร้อยละ 28.5 รัฐวิสาหกิจไฟฟ้าลาว ถือหุ้นร้อยละ 25 บริษัทโรงไฟฟ้าราชบุรี จำกัด (มหาชน) ถือหุ้นร้อยละ 25 บริษัททางด่วนกรุงเทพ จำกัด (มหาชน) ถือหุ้นร้อยละ 12.5 บริษัทชลภาคดีเวลลอปเม้นต์ จำกัด กับบริษัทพีทีการชลประทานและก่อสร้าง จำกัด ถือหุ้นร้อยละ 4 และ TEAM Consulting Engineering and Development Co Ltd ถือหุ้นร้อยละ 1 มีบริษัท ช.การช่าง (ลาว) จำกัด เป็นผู้รับเหมาก่อสร้าง มูลค่า 790 ล้านดอลลาร์สหรัฐฯ กำลังผลิต 615 เมกะวัตต์ (MW) สามารถผลิตกระแสไฟฟ้าได้ 2,300 กิกะวัตต์ชั่วโมงต่อปี ตามข้อตกลงดังกล่าว การไฟฟ้าฝ่ายผลิตแห่งประเทศไทยจะซื้อกระแสไฟฟ้าจากเขื่อนน้ำงึม 2 ประกอบด้วยกระแสไฟฟ้าหลัก 2,218 กิกะวัตต์ และกระแสไฟฟ้าสำรองอีก 92 กิกะวัตต์ต่อปี ตลอดระยะเวลาสัมปทาน 25 ปี โดยจะเริ่มจ่ายไฟฟ้าเข้าระบบในปี 2013 กระแสไฟฟ้าที่ผลิตจะเชื่อมต่อเข้ากับระบบไฟฟ้าขนาด 500 กิโลโวลต์ของไทยที่จังหวัดอุดรธานี รวมความยาวของสายส่งไฟฟ้าในเขตไทย 80 กิโลเมตร และในเขตลาว 107 กิโลเมตร

การไฟฟ้าฝ่ายผลิตและกลุ่มผู้ลงทุนในโครงการไฟฟ้าน้ำเทิน 2 (Nam Theun 2 Power Company) ได้ร่วมกัน ลงนามในสัญญา ซื้อ-ขายไฟฟ้าโครงการน้ำเทิน 2 ร่วมกัน เมื่อวันที่ 8 พฤศจิกายน 2003 ภายใต้บันทึกความเข้าใจว่าด้วยความร่วมมือด้านไฟฟ้าไทย-ลาว โครงการไฟฟ้าน้ำเทิน 2 เป็นเขื่อนผลิตกระแสไฟฟ้าพลังน้ำขนาด 1,070 เมกะวัตต์ มูลค่ากว่า 1.3 พันล้านดอลลาร์สหรัฐฯ กำหนดแล้วเสร็จในปี 2008 เกือบทั้งหมดของกระแสไฟฟ้าที่ผลิตได้ คือ 5,636 เมกะวัตต์ จะขายให้กับไทย ซึ่งการไฟฟ้าฝ่ายผลิตได้ลงนามรับซื้อเป็นระยะเวลา 25 ปี มูลค่าประมาณ 5,000 ล้านดอลลาร์สหรัฐฯ และกำหนดจ่ายไฟฟ้าเข้าสู่ระบบการไฟฟ้าฝ่ายผลิตได้ตั้งแต่ปี 2009 เป็นต้นไป โดยมีบริษัทที่จดทะเบียนในตลาดหลักทรัพย์แห่งประเทศไทยจำนวน 2 รายร่วมกันถือหุ้น คือ บริษัทผลิตไฟฟ้าไทยจำกัด (มหาชน) ถือหุ้นร้อยละ 25 และบริษัทอิตาเลียนไทย จำกัด (มหาชน) ถือหุ้นร้อยละ 15 นอกจากนี้ธนาคารเพื่อการส่งออกและนำเข้าของไทย รวมทั้งธนาคารพาณิชย์ของไทยอีก 7 แห่ง อันประกอบไปด้วย ธนาคารกรุงเทพ ธนาคารศรีอยุธยา ธนาคารกสิกรไทย ธนาคารกรุงไทย ธนาคารไทยพาณิชย์ ธนาคารทหารไทย และธนาคารนครหลวงไทย ยังได้มีการลงนามในสัญญาให้เงินกู้เป็นจำนวนกว่า 1,000 ล้านดอลลาร์สหรัฐฯ แก่โครงการดังกล่าวทั้งที่เป็นเงินกู้สกุลดอลลาร์สหรัฐฯ และเงินกู้สกุลบาท และในที่ประชุมยุทธศาสตร์ความร่วมมือทางเศรษฐกิจระหว่างกัมพูชา ลาว พม่า และไทย ณ เมืองพุกาม ประเทศพม่า ไทยและลาวยังได้ลงนามในคำแถลงร่วมว่าด้วยความร่วมมือด้านพลังงาน โดยจัดตั้งคณะกรรมการร่วมว่าด้วยความร่วมมือด้านพลังงาน มีระดับรัฐมนตรีเป็นประธานเพื่อเป็นกลไกในการปรึกษาหารือแลกเปลี่ยนความคิดเห็นและกำหนดนโยบายเกี่ยวกับความร่วมมือในการพัฒนาไฟฟ้าและพลังงานระหว่างกัน การก่อสร้างใช้ระยะเวลาประมาณ 3 ปี

ความร่วมมือด้านการขนส่งทางบก

ลาวและไทยยังได้พัฒนาความร่วมมือในด้านการขนส่งทางบก โดยการเปิดเสรีผู้ประกอบการขนส่งสินค้าผ่านแดนลาว-ไทย ซึ่งทั้งสองฝ่ายจะออกเอกสารอนุญาตรถขนส่งสินค้าระหว่างประเทศ ให้แก่ผู้ที่จะทำการขนส่งสินค้าและอนุญาตให้รถขนส่งสินค้าเข้ามาส่งสินค้าในดินแดนของอีกฝ่ายได้ถึงปลายทางตามมติที่ประชุมของคณะกรรมการว่าด้วยความร่วมมือลาว-ไทย ครั้งที่ 12 เมื่อพฤศจิกายน 2003 โดยเฉพาะประเด็นเรื่องอัตราค่าขนส่ง การผ่อนปรนเรื่องเอกสารศุลกากรและค่าธรรมเนียมที่เกี่ยวข้อง และการอำนวยความสะดวกในการสัญจรของบุคคลและยานพาหนะที่ทั้งสองฝ่ายออกเอกสารประจำรถเพื่อใช้แจ้งและรับตรวจจากเจ้าหน้าที่ในการเข้าออกระหว่างประเทศ โดยไม่ต้องขออนุญาตจากหน่วยงานที่

²⁴ โครงการเขื่อนน้ำจี้ม 3 มีพื้นที่ครอบคลุมบางส่วนของแขวงเชียงขวางและเขตพิเศษไซสมบูน กำลังผลิต 460 เมกะวัตต์ มูลค่า 552 ล้านดอลลาร์สหรัฐฯ รัฐบาลลาวโดย รัฐวิสาหกิจไฟฟ้าลาว ถือหุ้นร้อยละ 23 ผู้ถือหุ้นอีก 3 รายได้แก่ บริษัท เอ็มดีเอ็กซ์ลาว จำกัด ซึ่งเป็นบริษัทร่วมทุนจากไทย ร้อยละ 27 บริษัทมารูเบนี คอร์ป จำกัด จากญี่ปุ่นร้อยละ 25 และ บริษัทไฟฟ้าราชบุรีจำกัด (มหาชน) ของไทยอีกร้อยละ 25

เกี่ยวข้องของคู่ภาคีก่อน สำหรับขอบเขตพื้นที่การใช้รถและระยะเวลาพำนักรถอยู่ในประเทศคู่ภาคีให้ขึ้นอยู่กับเอกสารอนุญาตเข้าเมืองของบุคคลในรถส่วนบุคคลนั้น โดยมีผลตั้งแต่ 1 มีนาคม 2004

ความร่วมมือด้านการท่องเที่ยว

สำหรับความร่วมมือด้านการท่องเที่ยวนั้น การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทยและองค์การท่องเที่ยวแห่งชาติลาวได้ทำความตกลงว่าด้วยความร่วมมือด้านการท่องเที่ยวเป็นในปี 1992 และได้มีความร่วมมือร่วมกันในการพัฒนาการท่องเที่ยวของทั้งสองประเทศ และการเชื่อมโยงการท่องเที่ยวไปสู่ประเทศที่สามในอนุภูมิภาคแม่น้ำโขง และความร่วมมือในกรอบสามเหลี่ยมมรกต (Emerald Triangle) ซึ่งเป็นความร่วมมือในลักษณะสามเหลี่ยมเศรษฐกิจระหว่างไทย, กัมพูชา และลาว โดยเมื่อวันที่ 2 สิงหาคม 2003 ที่เมืองปากเซ แขวงจำปาสัก ลาวได้เป็นเจ้าภาพจัดประชุมรัฐมนตรีต่างประเทศในกรอบความร่วมมือสามเหลี่ยมมรกต และเห็นชอบในปฏิญญาว่าด้วยความร่วมมือด้านการท่องเที่ยวในกรอบสามเหลี่ยมมรกต (Pakse Declaration on Tourism Cooperation in the Emerald Triangle) ที่มีสาระสำคัญในการมุ่งพัฒนาอุตสาหกรรมการท่องเที่ยวเพื่อช่วยกระตุ้นการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจของประเทศสมาชิก ทั้งสามประเทศได้กำหนดพื้นที่ความร่วมมือ ประกอบด้วย จังหวัดอุบลราชธานี และจังหวัดศรีสะเกษ ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือของไทย, จังหวัดพระวิหาร และจังหวัดอุดรธานี ในตะวันตกเฉียงเหนือของกัมพูชา แขวงจำปาสักและแขวงสาละวัน ทางตอนใต้ของลาว โดยรัฐบาลไทยได้ให้ความช่วยเหลือจัดสรรงบประมาณ จำนวน 2 ล้านบาท ในการปรับปรุงศูนย์ประชาสัมพันธ์การท่องเที่ยวสามเหลี่ยมมรกตที่แขวงจำปาสัก รวมทั้งการฝึกอบรมเจ้าหน้าที่ประจำศูนย์ให้กับลาว นอกจากนี้ ททท. ยังได้ให้ความช่วยเหลือในการศึกษาโอกาสในการลงทุนด้านการท่องเที่ยวในแขวงหลวงพระบางและแขวงจำปาสัก รวมทั้งความช่วยเหลือในการสำรวจสิ่งอำนวยความสะดวกในบริเวณพื้นที่ป่าหินของแขวงคำม่วนแก่ลาว

ความสัมพันธ์ด้านความมั่นคง

การสำรวจและจัดทำหลักเขตแดน

ในส่วนของปัญหาความมั่นคงตามแนวชายแดน การสำรวจและจัดทำหลักเขตแดนไทย-ลาว ซึ่งดำเนินการมาตั้งแต่ปี 1997 โดยเขตแดนลาว-ไทย มีระยะทางทั้งสิ้น ประมาณ 1,810 กิโลเมตร แบ่งเป็นเขตแดนทางบก 702 กิโลเมตร และทางน้ำ 1,108 กิโลเมตร ในปี 2008 ได้ทำการสำรวจและจัดทำหลักเขตแดนได้คืบหน้าไปกว่าร้อยละ 90 ตามเป้าหมายนั้นการสำรวจและการจัดทำหลักเขตแดนทางบกจะแล้วเสร็จในปี 2008 และทางน้ำภายในปี 2010

สำหรับหลักเขตที่ยังไม่สามารถตกลงกันได้เป็นพื้นที่ซึ่งต่างฝ่ายมองว่าส่งผลทางด้านจิตวิทยา ความมั่นคงและบูรณภาพแห่งดินแดน หากฝ่ายหนึ่งฝ่ายใดยินยอมให้อีกฝ่ายหนึ่ง โดยเฉพาะบริเวณพื้นที่ เนิน 1428 บ้านร่มเกล้า อำเภอชาติตระการ จังหวัดพิษณุโลก และหมู่บ้าน 3 แห่งในพื้นที่จังหวัดอุตรดิตถ์

ความร่วมมือในการอำนวยความสะดวกด้านการเดินทาง

ลาวและไทยจะได้มีความตกลงร่วมกันในการป้องกันการเข้ามาของผู้ลี้ภัยทางการเมืองจากเกาหลีเหนือแล้ว ในการประชุมคณะกรรมการความร่วมมือป้องกันชายแดนลาว-ไทย ประจำปี 2005 ณ นครหลวงเวียงจันทน์ ลาวและไทยได้ตกลงร่วมกันในการเข้มงวดกวดขันในการรักษาความปลอดภัยตลอดแนวชายแดน เพื่ออำนวยความสะดวกให้กับประชาชนในท้องถิ่นและผู้ประกอบธุรกิจต่อการเดินทาง และการจัดทำระเบียบปฏิบัติชายแดนเพื่อขจัดการเดินทางอย่างผิดกฎหมายและการขนยาเสพติด ตลอดจนมาตรการในการปรับปรุงและจัดการสิ่งแวดลอม รวมไปถึงข้อตกลงที่เกี่ยวข้องกับการจัดกองกำลังทหาร โดยลาวและไทยเห็นชอบร่วมกันที่จะจัดกองกำลังทหารประจำไว้ 3 จุด ตลอดแนวชายแดนด้านแขวงจำปาสัก และตกลงตั้งศูนย์ชายแดนบริเวณจุดผ่านแดนในแขวงบ่อแก้วและไซยะบูลีของลาว และที่บริเวณจังหวัดพะเยา น่าน อุตรดิตถ์ และพิษณุโลก ของไทย โดยกองกำลังของแต่ละประเทศจะดำเนินการตรวจตราและรักษาการณ์ภายในเขตประเทศของตน เพื่อร่วมกันป้องกันการอพยพย้ายถิ่นและห้ามไม่ให้ประชาชนเดินทางข้ามแดนอย่างผิดกฎหมายเข้าไปในไทย การเพิ่มกองกำลังดังกล่าวมีวัตถุประสงค์เพื่อช่วยลดปัญหา ระหว่างทั้งสองประเทศ โดยไทยเห็นว่าข้อตกลงนี้จะป้องกันไม่ให้กลุ่มคนที่ไม่ประสงค์ดีใช้ดินแดนไทยเพื่อรบกวนความสัมพันธ์ระหว่างสองประเทศ ซึ่งฝ่ายลาวจะทำการเพิ่มกองกำลังทันทีถ้ามีเหตุการณ์ไม่สงบเกิดขึ้น ข้อตกลงดังกล่าวยังจะช่วยทำให้ประชาชนลาวและไทยที่มีหนังสือเดินทางถูกต้องตามกฎหมายได้รับความสะดวกรวดเร็วยิ่งขึ้นในการเดินทางไปมาระหว่างกันซึ่งมีเจ้าหน้าที่ประจำเขตปฏิบัติหน้าที่อย่างเข้มงวดกวดขันในการตรวจตราหนังสือเดินทาง ทั้งนี้ยังได้มีการเร่งให้มีการปักปันเส้นเขตแดนอย่างชัดเจน โดยได้มีการเรียกร้องให้ทุกส่วนที่เกี่ยวข้องเข้ามาร่วมจัดทำแผนและระเบียบปฏิบัติต่างๆ เพื่อนำไปใช้ในการกำหนดเขตแดนตลอดแนวแม่น้ำบริเวณชายแดนให้เรียบร้อย นอกจากนี้ในการประชุมคณะกรรมการความร่วมมือชายแดนระดับชาติ และระดับเจ้าแขวงกับผู้ว่าราชการจังหวัด ไทยและลาวยังได้มีความตกลงที่จะกลับเข้าสำรวจเพื่อปักปันหลักเขตแดนในจุดที่มีปัญหาอีกครั้งหลังจากหยุดชะงักมาระยะหนึ่งเนื่องจากยังมีปัญหาที่ค้างค้ำซึ่งไม่สามารถดำเนินการให้สำเร็จลุล่วงได้ พร้อมกับตกลงเปิดด่านถาวรและจุดผ่านแดนชั่วคราวเพิ่มขึ้น โดยยกระดับด่านชายแดนแขวงไซยะบูลีกับ จังหวัดพะเยาและอุตรดิตถ์ จำนวน 3 จุดให้เป็นด่านสากล เพื่อส่งเสริมการค้า การคมนาคมและการท่องเที่ยว ฝ่ายไทยยังได้เสนอเปิดจุดผ่อนปรนไทย-ลาว เพิ่มเติมอีก 5 จุด ได้แก่อำเภอเมือง จังหวัดนครพนม กับเมืองท่าแขก แขวงคำม่วน อำเภอโขงเจียม จังหวัดอุบลราชธานี กับเมืองโขงเซโดน แขวงสาละวัน อำเภอปากคาด จังหวัดหนองคาย กับเมืองท่าพะบาด แขวงบอลิคำไซ อำเภอโพนพิสัย จังหวัดหนองคาย กับเมืองปากกิม แขวงเวียงจันทน์ อำเภอเวียงแก่น จังหวัดเชียงราย กับเมืองห้วยทราย แขวงบ่อแก้ว

ทั้งสองฝ่ายยังคงทำให้แขวงและจังหวัดตามแนวชายแดนได้จัดให้มีการประชุมคณะกรรมการร่วมมือรักษาความสงบเรียบร้อยตามแนวชายแดนระดับแขวงและจังหวัดเป็นประจำทุกปี เพื่อให้เกิดความร่วมมือที่ใกล้ชิดและสามารถยุติปัญหาต่างๆ ได้ในระดับท้องถิ่น โดยสนับสนุนให้แขวงและจังหวัดร่วมกันส่งเสริมการค้า การท่องเที่ยว การแลกเปลี่ยนศิลปวัฒนธรรม กีฬา สาธารณสุข และความร่วมมือในการป้องกันและปราบปรามยาเสพติด นอกเหนือจากการตกลงในความร่วมมืออีกหลายด้าน เช่น การดูแลรักษาและป้องกันตลิ่งพัง การแก้ไขปัญหาการดูดทรายในแม่น้ำโขงและแม่น้ำเหือง การแลกเปลี่ยนนักโทษหรือผู้ที่ถูกจับกุม และแก้ปัญหามลพิษสองสัญชาติ เป็นต้น

ความร่วมมือด้านการป้องกันและปราบปรามยาเสพติด

การจับกุมผู้ลักลอบค้ายาเสพติดรายใหญ่หรือการยึดของกลางจำนวนมากในพื้นที่ชายแดนด้านลาวมีแนวโน้มลดลงอันเป็นผลมาจากนโยบายการปราบปรามอย่างรุนแรงของรัฐบาลไทย รวมทั้งแรงกดดันจากกลุ่มประเทศที่ให้ความช่วยเหลือด้านเศรษฐกิจแก่ลาว ทำให้ลาวต้องแสดงท่าทีให้ความร่วมมือในการปราบปรามผู้ลักลอบค้ายาเสพติดกับไทยจริงจังมากขึ้น การลักลอบค้ายาเสพติดโดยเฉพาะยาบ้าของกลุ่มผู้ค้ารายย่อยเกิดขึ้นประปรายบริเวณชายแดนไทย-ลาวในพื้นที่จังหวัดเลย นครพนม และมุกดาหาร โดยหน่วยงานด้านปราบปรามยาเสพติดไทย-ลาวได้มีความร่วมมือกันอย่างใกล้ชิด และยืนยันถึงพันธกรณีที่ จะร่วมมือกันปฏิบัติต่อไป ทั้งสองฝ่ายได้ตกลงที่จะขยายความร่วมมือในหลายด้านที่สำคัญ ได้แก่ การเห็นควรให้มีการประชุมผู้ว่าราชการจังหวัด-เจ้าแขวงชายแดนไทย-ลาวในเรื่องยาเสพติดเป็นการเฉพาะ และเห็นพ้องที่จะขยายพื้นที่การลาดตระเวนร่วมตามลำน้ำโขงตอนบนในจุดที่จำเป็น และยกระดับความร่วมมือไปสู่การปฏิบัติการร่วมแบบคู่ขนาน (Parallel Operation) หรือการสืบสวนในเป้าหมายร่วม ทั้งนี้ทั้งสองฝ่ายได้เห็นชอบให้จัดตั้งสำนักงานประสานงานปราบปรามยาเสพติดชายแดน (Border Liaison Office) ในพื้นที่จังหวัดอุบลราชธานี-แขวงจำปาสักเพิ่มขึ้นอีก 1 แห่ง ในลักษณะเดียวกับที่จังหวัดเชียงราย ดำเนินการร่วมกันกับแขวงบ่อแก้ว นอกจากนี้ไทยยังได้ให้ความช่วยเหลือในด้านงบประมาณในวงเงิน 24.5 ล้านบาท เพื่อก่อสร้างศูนย์บำบัดและฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติดแก่ลาวที่แขวงจำปาสัก

ความร่วมมือด้านการดำเนินการต่อต้านการค้ามนุษย์

ไทยและลาวได้มีการลงนามในบันทึกช่วยจำเพื่อร่วมกันดำเนินการต่อต้านการค้ามนุษย์โดยเฉพาะสตรีและเด็ก ในการป้องกัน ปราบปราม และส่งกลับ ซึ่งทั้งสองประเทศจะได้จัดตั้งคณะทำงานร่วมกันขึ้น

เพื่อวางแผนการดำเนินงาน ประสานงาน และติดตามผลร่วมกัน ในปี 2008 ไทยและลาวยังได้ร่วมกันลงนามในบันทึกช่วยจำ (MOU) เพิ่มเติมเกี่ยวกับความร่วมมือด้านแรงงานระหว่างสองฝ่าย ซึ่งไทยได้ตกลงยืดเวลาให้ชาวลาวที่ลักลอบเข้าเมืองและทำงานในไทยอย่างผิดกฎหมาย ที่คาดว่าจะเหลืออยู่ประมาณ 14,000 คน ให้ทำงานต่อไปได้อีก 2 ปีจนถึงวันที่ 28 กุมภาพันธ์ 2010 เพื่อให้นายจ้างดำเนินการจดทะเบียนแรงงานให้แล้วเสร็จทั้งหมดปัจจุบันการพิสูจน์สัญชาติแรงงานลาวในไทยเสร็จไปแล้วจำนวน 56,000 คน ยังเหลืออีกประมาณ 40,000 คน ที่ยังต้องพิสูจน์สัญชาติต่อไป จากจำนวนแรงงานลาวในไทยที่คาดว่าจะมีประมาณ 96,000 คน โดยแรงงานลาวที่ผ่านการพิสูจน์สัญชาติแล้วจำนวน 28,316 คน ได้รับใบอนุญาตให้ทำงานในไทย อีกจำนวน 20,000 คน ได้รับหนังสือเดินทางชั่วคราวจากรัฐบาลลาว ให้สามารถเดินทางกลับไปทำงานในไทยได้ อันจะนำไปสู่การเปลี่ยนฐานะให้แรงงานผิดกฎหมายเหล่านี้เป็นแรงงานที่ถูกกฎหมาย ซึ่งเป็นความพยายามในการแก้ปัญหาความร่วมมือกันระหว่างรัฐบาลสองประเทศ อย่างไรก็ตาม กฎหมายไทยยังไม่มี การแก้ไขให้สอดคล้องกับข้อตกลงความร่วมมือที่ลงนามร่วมกันระหว่างรัฐบาลไทยและลาวเมื่อปี 2002 โดยยังไม่มี การเปลี่ยนแปลงพระราชบัญญัติคนเข้าเมือง พ.ศ.2522 เพื่อรองรับการดำเนินการรับแรงงานลาวที่ถูกกฎหมายให้เป็นไปตามข้อตกลง

สภาพปัญหาที่มีผลกระทบต่อความสัมพันธ์ระหว่างไทยและลาว

ปัญหาขบวนการต่อต้านรัฐบาลลาว

แม้ว่าความสัมพันธ์ของทั้งสองประเทศทำให้ความสัมพันธ์ระหว่างไทยและลาวพัฒนาไปในทางที่ดีขึ้นเป็นลำดับแต่สภาพปัญหาที่ยังมีผลกระทบต่อความสัมพันธ์ระหว่างสองประเทศ ซึ่งลาวให้ความสำคัญเป็นปัญหาหลัก ก็คือ ปัญหาขบวนการต่อต้านรัฐบาลลาว เพราะเป็นปัญหาที่กระทบต่อความมั่นคงของลาว แม้ลาวจะไม่เคยยอมรับว่ามีขบวนการต่อต้านรัฐบาลในประเทศเลยนับตั้งแต่ปี 1975 เป็นต้นมา อย่างไรก็ตาม ลาวไม่เคยยอมรับว่ามีฝ่ายต่อต้านรัฐบาล หรือกลุ่มลาวฝ่ายขวา ซึ่งลี้ภัยอยู่ในประเทศที่สาม และได้รับการสนับสนุนจากสหรัฐอเมริกา โดยจัดตั้ง "สภาผู้ต่างหน้าชนชาวลาวนอกประเทศ" ในกรุงปารีส ประเทศฝรั่งเศส และจัดทำ "ทำมะนุนจะบับชั่วคราว" ปี 1997 มีเจ้าฟ้าชายโสริยวงค์สว่าง ดำรงตำแหน่ง "ปะทานแห่งพระยาติงส์ ราชวงศ์ล้านช้างร่มขาว" ในฐานะผู้สำเร็จราชการแผ่นดินแทนสมเด็จพระเจ้ามหาชีวิตลาว และจัดตั้งรัฐบาลพลัดถิ่น มีนายฮ่วมพัน ชัยสิด ดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรี แต่ในสายตารัฐบาลลาวถือว่ากลุ่มดังกล่าว เป็นเพียงกลุ่ม "คนไม่ดี" ที่พยายามก่อวินวิน บ่อนทำลายความสงบเรียบร้อย ความเชื่อที่ไม่เคยเปลี่ยนแปลงของลาว ก็คือ เชื่อว่ายังมีกลุ่มต่อต้านรัฐบาลลาวแฝงอยู่ในบริเวณชายแดนไทย-ลาว และกลุ่มต่อต้านเหล่านี้คือส่วนหนึ่งของกองกำลังในระบอบเก่า "กานที่ฝ่ายไทได้ปะปอยหลือสงเดิมให้ กุ่มคนบ่ดีจำนวนหนึ่งใช้ผืนแผ่นดินของตน เพื่อเป็นบ้านยันข้ามชายแดนข้ามเข้ามาก่อวินวินความสะหงบ

พายในของลาวอยู่บางบ่อน ก็เป็นพืดดีทำอีกอย่างหนึ่งที่ยืนยันถึงทิศะดีมือถือสาปากถือสิน ซึ่งฝ่ายไทยได้ปะติดปะต่อลาวตะหลอดมา”²⁵

กรณีปัญหาผู้ก่อความไม่สงบที่ด้านวังเต๋านั้น เมื่อวันที่ 3 กรกฎาคม 2000 กลุ่มบุคคลทั้งสัญชาติไทยและลาวที่มีท่าทีสับสน ซ้ำซ้อน แขนงนำกองกำลังของขบวนการต่อต้านรัฐบาลลาวซึ่งลี้ภัยอยู่ต่างประเทศเป็นผู้อยู่เบื้องหลัง ได้บุกเข้ายึดที่ทำการกองตรวจคนเข้าเมืองและศุลกากรของลาวที่ด้านวังเต๋ เมืองโพนทอง แขวงจำปาสัก เพื่อแสดงให้เห็นนานาชาติเห็นว่ารัฐบาลลาวขาดความมั่นคงและต้องการปลูกกระแสเรียกร้องการเปลี่ยนแปลงการปกครองกลับไปสู่ระบอบเดิมเมื่อก่อนปี 1974 อีกครั้ง จนเกิดการปะทะกับฝ่ายทหารรัฐบาลลาว ฝ่ายผู้ก่อการถูกสังหาร 5 คน ส่วนที่เหลือ 28 คน ได้หลบหนีเข้าฝั่งไทยและถูกตำรวจไทยจับกุมดำเนินคดี ต่อมาอัยการจังหวัดอุบลราชธานีมีความเห็นสั่งฟ้องกลุ่มชาวไทยและลาวทั้ง 28 คนต่อศาลจังหวัดอุบลราชธานี ในข้อหาเข้าเมืองโดยผิดกฎหมาย นำอาวุธปืนกระสุนปืน และวัตถุระเบิดเข้ามาโดยไม่ได้รับอนุญาต ในการประชุมคณะกรรมการร่วมว่าด้วยความร่วมมือไทย-ลาว คณะกรรมการร่วมว่าด้วยความร่วมมือไทย-ลาว ครั้งที่ 12 ระหว่างวันที่ 26-28 พฤศจิกายน 2003 ที่จังหวัดสุราษฎร์ธานี ผู้แทนฝ่ายลาวได้นำเรื่องดังกล่าวขึ้นหารือเพื่อต้องการทราบผลการดำเนินคดีของฝ่ายไทย ซึ่งลาวมองว่าไม่มีความคืบหน้าเท่าที่ควร พร้อมกับแสดงความวิตกกังวลต่อคำพิพากษาของศาลอาญาว่าเหตุการณ์ดังกล่าวเป็นคดีที่เกี่ยวข้องกับทางทหารเมือง ศาลอุทธรณ์ของไทยได้อ่านคำพิพากษาเมื่อวันที่ 30 ธันวาคม 2003 เห็นฟ้องตามศาลอาญาว่าเหตุการณ์ที่ด้านวังเต๋เป็นการเรียกร้องทางการเมือง จึงมีคำพิพากษาไม่อนุญาตให้ส่งตัวผู้ต้องหาทั้งหมดให้แก่ทางลาวในฐานะผู้ร้ายข้ามแดน กระทรวงการต่างประเทศของไทยได้ส่งมอบผู้ต้องหาสัญชาติลาวทั้ง 16 คน ให้กับลาวที่ด้านวังเต๋ และอ้างว่า ผู้ต้องหาจะต้องถูกจองจำในฐานะคนเข้าเมืองโดยผิดกฎหมายอยู่ โดย ผู้ต้องหาเหล่านี้ไม่ต้องการที่จะกลับลาว และได้ยื่นคำร้องขอสถานะผู้ลี้ภัยไว้กับสำนักงานข้าหลวงใหญ่ผู้ลี้ภัยแห่งสหประชาชาติ (UNHCR) แต่สำนักงานข้าหลวงใหญ่ผู้ลี้ภัยแห่งสหประชาชาติไม่สามารถดำเนินการกระบวนการในการให้ความคุ้มครองได้ โดยให้เหตุผลว่า กระทรวงการต่างประเทศของไทยไม่ได้ทำเรื่องมอบคนเหล่านี้ให้อยู่ในความดูแล ซึ่งต่อมาผู้ต้องหาสัญชาติลาวทั้ง 16 คน ได้ถูกนำไปควบคุมตัวที่เรือนจำเมืองปากเซ แขวงจำปาสัก และพิจารณาไต่สวนคดีที่ศาลแขวงจำปาสักในข้อหาปล้นสถานที่ราชการแทนข้อหาเป็นกบฏอันเป็นคดีทางการเมืองที่ผู้ต้องหาจะต้องถูกพิจารณาคดีในนครหลวง เวียงจันทน์

โดยลาวได้หยิบยกขึ้นในหลายโอกาสว่าปัจจุบันยังมีบุคคลหรือกลุ่มบุคคลผู้ไม่หวังดีต่อความสัมพันธ์ไทย - ลาว ใช้ไทยเป็นฐานหรือทางผ่านเข้าไปก่อความไม่สงบในลาว เห็นได้จากท่าทีของรัฐบาลลาวต่อโครงการอพยพชนเผ่าม้งที่วัดถ้ำกระบอกไปตั้งถิ่นฐานใหม่ยังสหรัฐอเมริกา นั้น ทางลาวได้แสดงความยินดีและคาดหวังว่าการอพยพครั้งนี้จะสร้างความสัมพันธ์ที่ดีระหว่างไทยและลาว เห็นได้จาก

²⁵ ท้าวเชียงดาว, “จะไปหน้าให้เบ้งหลัง ละแหล่งกานฮ่มลาว-ไท ในแง่ของปะหวัดสาต” เสียงแคน ฉบับที่ 10; 12; 13; 14; 15; 16, 1996

คำกล่าวของพลเอกดวงใจ พิจิตร รัฐมนตรีว่าการกระทรวงป้องกันประเทศลาวที่เชื่อว่าชนเผ่าม้งที่วัดถ้ำกระบอกจำนวน 200 คน จาก 15,000 คน ได้ทำการโจมตีและก่อความรุนแรงขึ้นในลาว

นับตั้งแต่ปี 2003 เป็นต้นมาได้เกิดการสังหารผู้นำหัวหน้าขบวนการต่อต้านรัฐบาลลาวในไทยรวมแล้วกว่า 20 คดี บริเวณ จังหวัดนครพนม อุบลราชธานี มุกดาหาร อย่างไรก็ตามทางลาวได้ออกมาปฏิเสธไม่มีส่วนเกี่ยวข้องใดๆ กับกรณีการฆาตกรรมสองสามีภรรยาซึ่งอ้างตัวเองเป็นผู้สืบเชื้อสายราชวงศ์ลาวในฐานะสมเด็จพระเจ้าอนุวงศ์เวียงจันทน์ที่ 4 คือ นายอนุวงศ์ และนางอุไรวัน เสด็จธิดาชาต ชาวอเมริกันเชื้อสายลาว ที่จังหวัดหนองคาย และไม่เคยมีเชื้อพระวงศ์ของลาวมีชื่อดังกล่าว ขณะที่เจ้าหน้าที่ไทยสามารถจับกุมตัวหนึ่งในชุดล่าสังหารสมาชิกขบวนการต่อต้านรัฐบาลลาวซึ่งรับสารภาพว่า ได้ร่วมกันสังหาร.อ.สุกัน และ พ.อ.ชูชาติ หลวงบริบูรณ์ อดีตทหารลาวฝ่ายขวาเสียชีวิตที่จังหวัดอุบลราชธานี โดยยอมรับว่าได้รับค่าจ้างรายละ 1 แสนบาท โดยสังหารเหยื่อมาแล้วถึง 17 ราย ตามจังหวัดชายแดนที่มีอาณาเขตติดกับลาว คำสารภาพของผู้ต้องหาดังกล่าวถูกปฏิเสธจากกระทรวงต่างประเทศลาว ว่าไม่เป็นความจริง เพราะลาวมีกองกำลังไว้เพื่อป้องกันประเทศ ไม่เคยเข้าแทรกแซงประเทศอื่น เหตุการณ์ที่เกิดขึ้นในไทย ลาวถือว่าเป็นเรื่องภายในของไทยและการจะกล่าวหาผู้ใดควรมีหลักฐานที่ชัดเจน

ปัญหาม้งลาวอพยพ

ในส่วนของปัญหาชาวม้งกลุ่มต่อต้านรัฐบาลลาว แม้ในปี 2003 ทางสหรัฐอเมริกาจะได้ประกาศรับม้งที่อาศัยอยู่ที่วัดถ้ำกระบอกจำนวน 15,000 คน ให้เดินทางไปตั้งถิ่นฐานใหม่ในสหรัฐฯ ที่มลรัฐวิสคอนซิน มินเนโซตาและแคลิฟอร์เนีย อย่างไรก็ตามทางการก็ไม่ได้หมายความว่าทำให้เกิดความสงบเรียบร้อยในเขตชายแดนไทย-ลาว เนื่องจากทางสหรัฐฯ และสำนักงานข้าหลวงใหญ่ผู้ลี้ภัยแห่งสหประชาชาติ (UNHCR) และองค์การระหว่างประเทศเพื่อผู้อพยพลี้ภัย (International Organization for Migration) ซึ่งร่วมกันดำเนินการเปิดรับสมัครชาวม้ง ที่วัดถ้ำกระบอก เพื่อเข้าร่วมโครงการคัดเลือกให้เดินทางไปอยู่ที่ประเทศสหรัฐอเมริกา ได้กำหนดเงื่อนไขในการคัดเลือกผู้ที่จะได้รับสิทธิในการเดินทางไปสหรัฐฯ จะต้องอยู่ในบัญชีการสำรวจ และลงทะเบียนไว้กับกองอำนวยการรักษาความมั่นคงภายในปี 2003 และจะต้องพิสูจน์ได้ว่าเป็นม้งที่เดินทางมาจากลาวในระหว่างและหลังสงครามอินโดจีน รวมทั้งต้องเป็นผู้ที่ไม่มีโรคติดต่อหรือสารเสพติดในร่างกาย และประวัติอาชญากรรม ซึ่งมีชนเผ่าม้งเพียง 15,000 กว่าคนที่อยู่ในเงื่อนไขนี้ แต่โดยความเป็นจริงมีม้งที่หลบหนีภัยสงครามจากลาวเข้ามาในไทย มากกว่า 60,000 คน จึงจะมีม้งจำนวนไม่น้อยกว่า 45,000 คน ที่ยังคงต้องตกค้างอยู่ในไทยต่อไป ซึ่งสภาความมั่นคงแห่งชาติได้ประกาศนโยบายอย่างชัดเจนว่าจะไม่อนุญาตให้ม้งพักอาศัยอยู่ที่วัดถ้ำกระบอกอีกต่อไปหลังจากสิ้นสุดการดำเนินงานตามโครงการดังกล่าว และจะดำเนินการโยกย้ายม้งที่เหลือไปอยู่ที่พื้นที่อื่นให้หมดภายในปี 2004 แต่ปัญหาที่สำคัญ ก็คือ ยังไม่ทราบว่าจะทำการโยกย้ายม้งที่ตกค้างจากการคัดเลือกไปอยู่ที่ใด เนื่องจากพื้นที่ที่ได้กำหนดไว้ก่อนหน้านี้ที่จังหวัดตาก เชียงราย นครพนม และนครราชสีมา ได้ถูกมวลชนในพื้นที่คัดค้าน รวมทั้งการแสดงท่าทีคัดค้านจากลาวถึงความกังวลใจหากมีการโยกย้ายม้งเหล่านี้ไปอยู่ที่บ้าน

นาโพธิ์ จังหวัดนครพนม อันเป็นศูนย์อพยพในอดีต เพราะลาวมองว่า การโยกย้ายมั่งไปอยู่ที่ตั้งกล่าวย่อมส่งผลกระทบต่อความสงบเรียบร้อยภายในของลาว และลาวยังได้ปฏิเสธที่รับมั่งเหล่านี้กลับคืนประเทศมาโดยตลอด โดยให้เหตุผลว่ามั่งที่วัดถ้ำกระบอกไม่ใช่ผู้อพยพตามข้อตกลงสามฝ่ายระหว่างไทย-ลาว และสำนักงานข้าหลวงใหญ่ผู้ลี้ภัยแห่งสหประชาชาติ ความหวาดวิตกสะท้อนดังกล่าวให้เห็นได้จากการขอความร่วมมือจากไทย ให้ช่วยระมัดระวังตามแนวชายแดนไม่ให้กลุ่มที่เคลื่อนไหวต่อต้านข้ามจากไทยไปก่อการในลาว ในช่วงการประชุมสุดยอดผู้นำอาเซียน ครั้งที่ 10 ที่ลาวเป็นเจ้าภาพ โดยกระทรวงการต่างประเทศของไทยได้สนองต่อคำขอร้องดังกล่าว ด้วยการขอความร่วมมือไปยังกองทัพและหน่วยราชการในท้องถิ่นที่มีชายแดนติดต่อกับลาวให้เข้มงวดในด้านการรักษาความมั่นคง ลาวมองเรื่องนี้เป็นเพราะมีการโฆษณาชวนเชื่อ ว่า หากเข้าไปอยู่ในประเทศไทยแล้ว มีโอกาสที่จะถูกส่งไปยังประเทศที่สาม จึงทำให้มีการลักลอบอพยพเข้ามาเป็นจำนวนมาก เพราะคนเหล่านี้เชื่อมั่นว่า ประเทศที่สาม จะให้โอกาสแก่พวกเขาได้ดีกว่าที่เป็นอยู่ โดยเฉพาะสหรัฐอเมริกา โดยยังมีการลักลอบหลบหนีเข้าสู่ไทยอย่างต่อเนื่องของมั่งลาวที่หวังจะอพยพไปตั้งถิ่นฐานที่สหรัฐฯ จนกระทั่งต้องรวมชนเผ่ามั่งเหล่านี้ไปอยู่ที่บ้านห้วยน้ำขาว ตำบลเข็กน้อย อำเภอเขาค้อ ในเดือนธันวาคม 2005 มีรายงานว่า ไทยได้ทำการผลักดันมั่งจำนวน 27 คน เป็นเด็ก 26 คน และเป็นผู้ใหญ่ 1 คน ออกไป ซึ่งได้มีการร้องเรียนไปยังองค์การสิทธิมนุษยชนว่ามั่ง 20 คน ได้ถูกคุมขังอยู่ที่เขตพิเศษไซสมบูน ส่วนอีก 7 คน ที่ถูกคุมขังในแขวงบอลิคำไซนั้นเสียชีวิตแล้ว กระทรวงการต่างประเทศลาวได้แถลงว่ารัฐบาลลาวไม่มีส่วนเกี่ยวข้องกับเหตุการณ์นี้ และขอให้ไทยส่งมอบเอกสารในเรื่องนี้เพิ่มเติมแก่ลาว ขณะที่ทางสหประชาชาติได้ออกมาแสดงความกังวลถึงความปลอดภัยของมั่งเหล่านี้ และเสนอความช่วยเหลือในการหาที่อยู่อาศัยให้

ในเดือนมกราคม 2007 Amnesty International ได้เรียกร้องให้รัฐบาลไทยระงับการส่งตัวผู้อพยพชาวมั่งจำนวน 153 คน กลับลาวและอนุญาตให้ย้ายถิ่นฐานไปยังประเทศที่สาม หลังจากที่เจ้าหน้าที่ตำรวจไทยพยายามนำผู้อพยพชาวมั่งออกจากห้องขังที่จังหวัดหนองคาย มีรายงานว่ามีการใช้แก๊สน้ำตาถึงสามครั้งต่อผู้ลี้ภัยชาวมั่งที่ขัดขืน โดยผู้อพยพชาวมั่งได้จับเด็กเป็นตัวประกันและประกาศว่าหากถูกส่งตัวกลับจะฆ่าตัวตาย นอกจากนี้สำนักงานข้าหลวงใหญ่ผู้ลี้ภัยแห่งสหประชาชาติ (United Nations High Commissioner for Refugees) ยังได้แสดงความวิตกกังวลต่อกรณีดังกล่าวและเรียกร้องให้มีการตรวจสอบอย่างเป็นทางการในการแยกผู้สมควรจะถูกจัดสถานะเป็นผู้ลี้ภัย (Refugee) และได้รับการคุ้มครองจากนานาชาติ ขณะที่ทางการไทยมองว่าชาวมั่งเหล่านี้เป็นผู้เข้าเมืองโดยผิดกฎหมาย (Illegal Immigrants) โดยพล.อ.สุรยุทธ์ จุลานนท์ นายกรัฐมนตรีไทยได้ย้ำจุดยืนของไทยที่ต้องผลักดันผู้อพยพชาวมั่งกลับประเทศจากสาเหตุการเข้าเมืองโดยผิดกฎหมาย แต่ก็สามารถย้ายถิ่นฐานไปยังประเทศที่สามได้หากสมัครใจ หลังจากได้รับความมั่นใจจากหลายประเทศ เช่น สหรัฐฯ ออสเตรเลีย แคนาดา และเนเธอร์แลนด์ ในการพิจารณารับผู้อพยพชาวมั่งเหล่านี้ไปตั้งถิ่นฐาน ทำให้กระทรวงการต่างประเทศไทยได้ระงับการส่งผู้ลี้ภัยชาวมั่งกลับ เพื่อเปิดโอกาสให้สมัครใจไปอยู่ประเทศที่สาม โดยได้จัดพื้นที่และอพยพชาวมั่งลาวจำนวน 7,755 คน ออกจากหมู่บ้านห้วยน้ำขาว อำเภอเขาค้อ จังหวัดเพชรบูรณ์ และทำการควบคุมผู้อพยพอาศัยด้วย

การทำบัตรและประวัติ เพื่อป้องกันไม่ให้ผู้ที่ไม่เกี่ยวข้องเข้าไปรวมถึงการชักนำหรือหลอกลวงให้ชาวม้งลาวอพยพมาอยู่ที่บ้านห้วยน้ำขาวเพิ่มขึ้นอีก โดยได้จัดตั้งกลไกตรวจสอบและคัดกรอง (Screening Mechanism) ในการสำรวจและทำประวัติเพื่อคัดแยกครอบครัวชาวม้งลาวสำหรับเตรียมส่งกลับ

คณะกรรมการความร่วมมือรักษาความสงบเรียบร้อยตามแนวชายแดน ไทย-ลาว ได้มีมติตามบันทึกการประชุมคณะกรรมการความร่วมมือรักษาความสงบเรียบร้อยตามชายแดนทั่วไปไทย - ลาว จังหวัดอุดรธานีในปี 2007 ว่าด้วยการจัดส่งชาวม้งลาวที่เข้าไทยโดยผิดกฎหมายกลับคืนสู่ลาว รวมทั้งผู้ที่ถูกกักไว้ที่จังหวัดหนองคาย และที่บ้านห้วยน้ำขาว อำเภอเขาค้อ จังหวัดเพชรบูรณ์ ให้ส่งชาวม้งลาวอพยพจำนวน 7,000 คน กลับประเทศให้เสร็จสิ้นภายในปี 2008 โดยได้ส่งกลับชาวม้งแล้วประมาณ 2,500 คน จากบ้านห้วยน้ำขาว กลับประเทศไปอยู่ที่ศูนย์พักพิงบ้านผาหลัก เมืองกาสี แขวงเวียงจันทน์ โดยทางการลาวได้จัดสรรที่อยู่ ที่ทำกิน สร้างบ้านพัก และสาธารณูปโภคให้บนพื้นที่ 100 ไร่ สำหรับรองรับในเบื้องต้นจำนวน 100 ครอบครัว และพร้อมที่จะขยายออกไปอีกหากมีจำนวนเพิ่มมากขึ้น

ปัญหาการการนำเสนอของสื่อไทย

แม้ว่าปัญหาที่ส่งผลกระทบต่อความสัมพันธ์ระหว่างลาวกับไทยในหลายกรณีจะมีแนวโน้มที่มีพัฒนาการไปในทางที่ดีขึ้นเฉพาะอย่างยิ่งปัญหาด้านความมั่นคง เช่น ปัญหาขบวนการต่อต้านรัฐบาลลาว ปัญหา ม้งลาวอพยพ แต่ปัญหาที่ยังคงมีผลกระทบต่อความสัมพันธ์ระหว่างลาวไทย ก็คือปัญหาการขาดความระมัดระวังในการนำเสนอของสื่อไทย โดยเฉพาะอย่างยิ่งสื่อบันเทิง แม้จะมีบทเรียนในกรณีของนักร้องสาว “นิโคล เทริโอ” และนิตยสาร Spicy จนกระทั่งกรณีของภาพยนตร์ไทยเรื่อง “หมากเตะโลกตะลึง” ซึ่งสร้างกระแสความไม่พอใจต่อชาวลาวเป็นอย่างมากเนื่องจากการนำคนลาวมาล้อเลียนเป็นเรื่องตลก และเนื้อหาบางส่วนของภาพยนตร์ที่นำเสนอที่ไม่เหมาะสม สร้างความรู้สึกเจ็บปวดให้แก่ชาวลาว ที่ผู้สร้างอาจจะคิดว่าสนุก ตลก โดยส่วนใหญ่ไม่สบายใจและหวั่นว่าจะกระทบต่อความสัมพันธ์สองประเทศซึ่งเป็นเรื่องละเอียดอ่อน โดยกระทรวงการต่างประเทศลาวได้เชิญอัครราชทูตที่ปรึกษาไทยเข้าหารือ โดยฝ่ายลาวแสดงความกังวลว่าภาพยนตร์นี้จะส่งผลกระทบต่อความสัมพันธ์สองฝ่าย บริษัท จีเอ็มเอ็มไทยฮับ จำกัด ผู้สร้างภาพยนตร์ดังกล่าว ได้ยอมเลื่อนการฉายออกไป หลังจากเอกอัครราชทูตลาวได้ขอให้แก้ไขโดยไม่ให้ประเทศลาวเข้าไปยุ่งเกี่ยวกับตอนหนึ่งตอนใดของภาพยนตร์เรื่องนี้ ฝ่ายผู้สร้างภาพยนตร์ได้กล่าวขอโทษและแสดงความเสียใจที่ภาพยนตร์ดังกล่าวได้สร้างผลกระทบติดตามมาอย่างมากมาย โดยผู้สร้างไม่ได้มีเจตนาดูหมิ่นประชาชนลาว หรือกรณีที่ท่านหมื่นแก้ว ออละบูลัน รัฐมนตรีกระทรวงแถลงข่าวและวัฒนธรรม ได้ทำหนังสือถึงบริษัท เวิร์คพอยท์ จำกัด (มหาชน) ในวันที่ 8 กุมภาพันธ์ 2007 ขอความร่วมมือให้งดการออกอากาศละคร “เพลงรักสองฝั่งโขง” และขอให้นำบทกลับไปแก้ไขก่อนเพราะหากมีการแพร่ภาพไปแล้วอาจกลายเป็นชนวนเหตุที่ทำให้ชาวลาวเกิดความไม่พอใจ โดยอ้างถึงฉากที่พระเอกมอบดอกจำปาให้นางเอกแต่นางเอกไม่รับ พระเอกรู้สึกน้อยใจจึงโยนดอกจำปาทิ้งลงถังขยะ ซึ่งไม่เหมาะสม เนื่องจากดอกจำปาเป็นดอกไม้ประจำชาติลาว หรือฉากที่แม่นางเอกที่เป็นชาวลาวหนีเข้ามาอยู่เมืองไทยและอุ้มท้องลูก

สาวซึ่งเป็นลูกครึ่งก๊หลาว ก็ไม่มีการกล่าวถึงพ่อว่าเป็นใคร ทางลาวยังระบุว่ามียุทธนาถที่สะท้อนถึงการที่ผู้สร้างไม่เข้าใจวัฒนธรรมลาว และมีท่าทีเหยียดหยามคนลาวทั้งยังมีทพุดภาษาลาวที่ไม่ชัดเจน โดยท่านอ้วน พมมะจัก เอกอัครราชทูตลาวได้เชิญผู้บริหารสถานีโทรทัศน์ช่อง 7 และผู้กำกับละครเรื่องดังกล่าวเข้าพบเพื่อชี้แจงให้ทราบถึงเหตุผลดังกล่าว และขอให้ทางผู้จัดละครช่วยแก้ไขบทให้ถูกต้องและเหมาะสม โดยทางลาวได้เรียกร้องให้สื่อมวลชนไทยทุกแขนง มีความระมัดระวังให้มากยิ่งขึ้นเนื่องจากมีความละเอียดอ่อนเพื่อป้องกันการเกิดความไม่เข้าใจกันระหว่างประชาชนสองประเทศ

โดยปัญหาการขาดความระมัดระวังของสื่อไทยยังคงเป็นปัญหาที่เกิดขึ้นอย่างต่อเนื่องแม้ว่าจะได้มีการพยายามแก้ไขปัญหาดังกล่าวของหน่วยงานที่เกี่ยวข้องมาโดยตลอดเช่นกัน เช่น การที่สื่อของทางการลาว คือ หนังสือพิมพ์เวียงจันทน์ใหม่ ได้ออกมาวิจารณ์การที่สถานีโทรทัศน์ NBT ที่ออกอากาศตอนเย็นวันที่ 18 กรกฎาคม 2008 และหนังสือพิมพ์เดลินิวส์ของไทย ฉบับวันที่ 18 กรกฎาคม 2008 ได้นำเสนอข่าวเกี่ยวกับการรณรงค์สงครามบ้านร่มเกล้า โดยเห็นว่ามีเนื้อหาที่บิดเบือนข้อเท็จจริงเกี่ยวกับความสูญเสียที่เกิดขึ้นในการนำเสนอจำนวนผู้เสียชีวิตและบาดเจ็บเป็นจำนวนตัวเลขอย่างละเอียดทั้งฝ่ายไทยและฝ่ายลาว ซึ่งไม่ทราบว่ามีข้อมูลนั้นมาจากแหล่งใด และไม่เข้าใจว่าทำไมสถานีโทรทัศน์ NBT และหนังสือพิมพ์เดลินิวส์ของไทย มีจุดประสงค์อะไรในการนำเสนอข่าวครั้งนี้ เพราะเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นได้กลายเป็นอดีตไปแล้ว ไม่ควรนำมาเสนอให้เกิดความไม่ไว้วางใจกันอีก ตลอดระยะ 20 ปีที่ผ่านมา ทางลาวไม่เคยหยิบยกปัญหานี้ขึ้นมาพูดเลยหรือเปิดเผยต่อสาธารณชนเพื่อหลีกเลี่ยงความบาดหมางระหว่างประเทศ โดยหวังว่าทางการของทั้งสองประเทศจะมีการปรึกษาหารือเรื่องที่เกิดขึ้นทั้งหมดนี้ และแนะนำให้สื่อมวลชนไทย โดยเฉพาะสถานีโทรทัศน์ NBT และหนังสือพิมพ์เดลินิวส์ของไทย ให้มีจรรยาบรรณในการรักษาความสัมพันธ์ของทั้งสองประเทศด้วย เพื่อไม่ให้เกิดข้อผิดพลาดขึ้นอีก

ปัญหาความหวาดวิตกต่อกระแสการครอบงำของวัฒนธรรมไทย

อาจกล่าวได้ว่า ความร่วมมือทางสังคมและวัฒนธรรมระหว่างไทยและลาวนั้นแทบไม่มีความคืบหน้าแต่อย่างใดนับตั้งแต่ไทยได้มอบรางวัลความตกลงว่าด้วยความร่วมมือด้านวัฒนธรรมให้ลาวพิจารณาในเดือนกันยายน 1996 เพื่อใช้เป็นกรอบและแนวทางในการร่วมมือทางวัฒนธรรมระหว่างกัน สาเหตุที่ไม่มี ความคืบหน้าอาจเกิดขึ้นจากความรู้สึกกังวลต่อกระแสวัฒนธรรมไทยซึ่งเข้าไปสู่สังคมลาวผ่านสื่อต่างๆ ซึ่งสร้างความหวาดหวั่นแก่ลาวว่าจะไม่สามารถอนุรักษ์วัฒนธรรมและเอกลักษณ์ของตนไว้ได้ สะท้อนให้เห็นได้จากความพยายามในการต่อต้านอิทธิพลของวัฒนธรรมไทยเช่นการที่สมาคมสื่อศิลปะลาว (Lao Art Media) และสื่อมวลชนลาวได้เรียกร้องให้ร้านค้า สถานคาราโอเกะและสถานบันเทิงต่างๆ ร่วมกันสนับสนุนธุรกิจบันเทิงในประเทศด้วยการลดการเปิดเพลงไทยและเพลงจากประเทศอื่นๆ ลง และเพิ่มการเปิดเพลงลาวให้มากขึ้น รวมทั้งการที่กระทรวงแถลงข่าวและวัฒนธรรมของลาวได้ออกคำสั่งในเดือนมกราคม ปี 2004 ให้สถานบันเทิงต่างๆ เปิดเพลงลาว ร้อยละ 70 กับเพลงอื่นๆ ร้อยละ 30 เพื่อป้องกันถึงความเป็นชาติเอกราช และมีวัฒนธรรมอันเป็นของตัวเอง นอกจากนี้กระทรวงแถลงข่าวและวัฒนธรรมยังได้ออกคำสั่ง

ในวันที่ 14 พฤษภาคม 2004 ห้ามไม่ให้สถานที่สาธารณะและสถานบริการทั้งหลาย เปิดรายการโทรทัศน์ และทำการฉายวิดีโอภาพยนตร์ที่เป็นของไทยให้ผู้คนหรือลูกค้าดูโดยเด็ดขาด ผู้ที่ฝ่าฝืนไม่เพียงจะถูกตักเตือนเท่านั้น หากยังจะถูกปรับและลงโทษอีกด้วย²⁶ ท่าทีดังกล่าวแสดงออกให้เห็นได้อย่างเด่นชัดถึงการต่อต้านการครอบงำของวัฒนธรรมไทยต่อลาวปฏิภานที่เห็นได้ชัด ก็คือ การที่สื่อของทางการลาวได้เรียกร้องไปยังหน่วยงานที่รับผิดชอบ ให้ควบคุมดูแลการใช้ภาษาของประชาชน ซึ่งปัจจุบันภาษาลาวได้เพี้ยนไปอย่างมาก เนื่องจากอิทธิพลจากไทยที่ทำให้ชาวลาวและแม้กระทั่งสื่อของทางการเองหันไปใช้ภาษาไทยมากขึ้น ทำให้ปัจจุบันประโยคในภาษาลาว รวมทั้งคำสามัญต่างๆ สูญหายไปเป็นจำนวนมาก เนื่องจากการหันไปใช้ภาษาไทยแทน ซึ่งเป็นกระแสการรุกรานภาษาลาว ซึ่งมีที่มาที่ไปจากหลายสาเหตุ โดยเฉพาะอย่างยิ่งสื่อในประเทศใกล้เคียงที่ชาวลาวสามารถรับชมและรับฟังได้ ไม่ว่าจะเป็นวิทยุ โทรทัศน์ หรือ หนังสือพิมพ์ และนิตยสารต่างๆ ของไทย โดยได้เสนอให้สื่อของรัฐปรับปรุงและพัฒนาเพื่อดึงดูดให้ประชาชนหันไปติดตาม นอกเหนือจากการเผยแพร่ภาษาลาวทุกรูปแบบอย่างต่อเนื่องผ่านสื่อวิทยุ โทรทัศน์ หนังสือพิมพ์รายวัน และสิ่งพิมพ์ต่างๆ ดังนั้น แม้ว่าลาวจะให้ความสำคัญกับไทยอย่างมากในฐานะเพื่อนบ้านใกล้ชิด แต่ในความใกล้ชิดที่มีพรมแดนติดต่อกัน มีภาษาพูด ภาษาเขียนที่เกือบเป็นภาษาเดียวกัน มีศาสนา ชาติพันธุ์ ประเพณี และวัฒนธรรม ที่คล้ายกัน ได้กลับกลายเป็นเงื่อนไขที่สำคัญต่อการครอบงำวัฒนธรรมลาว

ปรากฏการณ์เจ้าอะนุในมิติความขัดแย้งด้านสัมพันธภาพระหว่างลาวและไทย

ในปี 2001 ทางบริษัท สหมงคลฟิล์ม จำกัด ได้มีแผนจะร่วมมือกับบริษัท อัครเศรณี โปรดักชั่น จำกัด ของ นายพิศาล อัครเศรณี ในการสร้างภาพยนตร์อิงประวัติศาสตร์ เรื่อง “ยาโม” หรือ “ท้าวสุรนารี” แต่ยังไม่ทันจะได้สร้างก็ถูกกระแสวิพากษ์วิจารณ์ต่อต้านจากทางลาว เนื่องจากภาพยนตร์เรื่องดังกล่าว อาจส่งผลกระทบต่อความสัมพันธ์ไทยและลาว เพราะประวัติศาสตร์ในช่วงดังกล่าวมีความเกี่ยวพันกับวีรกรรมของลาว คือ “เจ้าอะนุ” จนในที่สุดภาพยนตร์เรื่องนี้ได้ถูกระงับการสร้างไป ท่าทีและปฏิภานของการลาวสะท้อนให้เห็นจากการให้สัมภาษณ์ทางโทรศัพท์ของท่านเหี่ยม พมมะจัน เอกอัครราชทูตสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาวประจำประเทศไทยขณะนั้น ในรายการ คม- ชัด-ลึก ทางสถานีโทรทัศน์ยูบีซี ดังต่อไปนี้

“.....ข้าพเจ้าประทับใจเลยว่าเรื่องท้าวสุรนารีนี้ มันจะสะแดงออกไปในแนวใด ที่บิดพันกับวีระกัมของเจ้าอะนุ วง เพราะว่าคนลาวรู้ว่าท้าวสุรนารีนี้แม่นไผ วีระกัมมีน้อยมีหลายข้าใด พวกเฮาผู้ดี แต่พวกเฮาบ่สะแดงออก เพราะว่ามันจะแตะต้องถึงความสัดทาของปะชาชนในโคลาด พวกเฮาเห็นแก่ความเป็นบ้านพี่เมืองน้อง พวกเฮาบ่ไปยุหยอก โดยสะ

²⁶ คำสั่งดังกล่าวไม่ห้ามรายการโทรทัศน์ของต่างประเทศ เช่น บีบีซีของอังกฤษ, ซีเอ็นเอ็นของสหรัฐอเมริกา, ทีวี 5 ของฝรั่งเศส, ซีซีทีวีของจีน และรายการโทรทัศน์ของเวียดนาม

เพราะพวกเขาก็รู้ว่าภาระกัมของยาโมนี้มีน้อยหลายปานใด พวกเขาก็รู้ว่าเจ้าอะนุของพวกเฮนั้นแม่นไผ ครั้นว่าสร้างเรื่องทำวสุระนาลีโดยบ่แต่ต้องเจ้าอะนุ ขำพะเจ้าก็บ่เข้าใจ และขำพะเจ้าก็บ่แม่นนักสินละป็นทางด้านถ่ายหนังนี้ จะออกมาแนวใดถ้าทำสงครามบ่มีคู่ต่อสู้ อันนี้เป็นคำถาม คนลาวรู้ว่าสร้างเรื่องทำวสุระนาลีแล้วมันต้องเกี่ยวพันถึงเรื่องเจ้าอะนุ ซึ่งพวกเฮนับถือเป็นวีระกะสัดผู้หนึ่งที่ต่อสู้เพื่อเอะกลาดของปะเทดตน เพื่อกอบกู้และเต้าโฮมปะชาชนที่ถูกกวาดล้างมานั้นไปล้างสาที่ฮักของตน อันนี้พวกเฮถือว่าเป็นกะสัดที่มีคุณงามความดีต่อปะเทดชาติบ้านเมืองและปะชาชนลาวของพวกเฮ ดังนั้นถ้าเลื่องนี้สร้างขึ้นโดยบ่มีการแต่ต้องถึงวีระบุรุดของพวกเฮ พวกเฮก็ถือว่าเป็นเรื่องท้มมะดา แต่คำถามมีเพียงแต่ว่าจะสร้างแบบใดถ้ามันบ่มีอันเกี่ยวพันถึงเจ้าอะนุ ที่ขำพะเจ้าว่ากันี้ ถ้าทำสงครามต้องมีคู่ต่อสู้ คู่ต่อสู้ของสุระนาลีเวลานั้นมันถูกระยะปะหวัดสาตพอดดีกับระยะปะหวัดสาตของเจ้าอะนุของพวกเฮ และขำพะเจ้าก็ไปเห็นทุ่งสำลิดที่เขียนเป็นเอะกลานไว้ว่านางบุนเหลือเปือเมาทะห่านลาวอยู่ในนั้น ซึ่งขำพะเจ้าอ่านแล้วก็เอาไว้ในใจชื่อๆดอกเพราะว่ามันเฮ็ดให้พวกเราคิดว่าทะห่านลาวในเวลานั้นเป็นหมื่นเป็นแสนจะไปมัวเมากินเหล้าก็บ่รู้ว่าจะหมดจ๊กก็ลิดจึงจะเมากันถึงชะหนาดนั้น แล้วในภาวะสงครามขณะนั้น นักต่อสู้ที่เก่งกล้าคือเจ้าอะนุและแม่ทัพอื่นๆของเจ้าอะนุจะไปลี้มตนจนกินเหล้าเมาเฮ็ดยังบ่ได้จนถูกฆ่าตายแล้วแตกข่านน้ำโม คือตามความเข้าใจนั้น อันนี้พวกขำพะเจ้าคิดว่าคงจะบ่เป็นน้ำที่จะเชื้อปานใด ถ้าหากว่าถ้าทีมเรื่อนนี้ออกมา มันบ่ยุบตบดหรือบ่ความระวางสงสัยต่อเจ้าอะนุของพวกเฮแล้ว ขำพะเจ้าคิดว่าก็เป็นเรื่องของผู้จะสร้าง ขำพะเจ้าเข้าใจดีถึงระบบการปกครองระบบลิตีเสรีฟาบของปะเทดไท พวกขำพะเจ้าก็บ่ได้เรียกร้องให้ยุติในการสร้าง พวกขำพะเจ้านี้สะแดงความเป็นห่วง ความเป็นห่วงนี้ แม่นความเป็นห่วงเรื่องนี้มันไปแต่ต้องจิตใจคนลาวแล้ว คนลาวบ่แม่นจะอยู่ในปะเทดลาวเดี๋ยวนีเท่านั้น คนลาวอยู่ในทั่วโลกก็มี ถ้ามีการสะแดงความรู้สึกแนวใดออกมา พวกเฮในถานะเป็นลัดทะบาน เขาก็ต้องได้พิจารณากันเรียกร้องของปะชาชนคือกัน ตอนนั้นคิดว่ามันจะมีปันหาให้แก่การพัพพันของพวกเฮ ซึ่งว่าพวกเฮพยายามสะแดงความไว้เนื้อเชื่อใจซึ่งกันและกัน เนื่องจากว่าปะหวัดสาตของลาวและไทยติดพันกัน มีระยะที่มีการผิดเถียงกัน มีระยะที่ต่อสู้กันและเฮ็ดให้มีความระวางสงสัยซึ่งกันและกันตลอดมา.....”

ทัศนะของท่านเหียม พมมะจัน นอกจากเห็นว่าประวัติศาสตร์ในช่วงนั้นของไทยมีความเกี่ยวข้องกับกษัตริย์ของลาว คือ เจ้าอะนุ ซึ่งเป็นไปไม่ได้ที่จะสร้างเรื่องดังกล่าวโดยไม่แต่ต้องถึงเรื่อง เจ้าอะนุนอกจากนี้ ท่านยังบอกว่าคนลาวรู้จัก ทำวสุรนารี ดีว่าเป็นใคร มีวีรกรรมมากน้อยเพียงใด แต่ที่ไม่ได้แสดงอะไรออกมา เพราะเกรงว่าอาจจะไปแต่ต้องถึงศรัทธาของปะชาชนในโคราช และเห็นแก่ความสัมพันธ์ในฐานะบ้านพี่เมืองน้อง ในความเห็นของท่านชวนตา ผาลิง²⁷ ขำราชการระดับสูงจากกรมการข่าว กระทรวง

²⁷ ปัจจุบันดำรงตำแหน่งเอกอัครราชทูตสาธารณรัฐประชาธิปไตยปะชาชนลาวประจำปะเทศเยอรมนี

การต่างประเทศลาว ซึ่งมีหน้าที่ในการติดตามข่าวสารเหตุการณ์ภายใน และต่างประเทศ เฉพาะอย่างยิ่งความสัมพันธ์ระหว่างลาวและไทย มองว่าการที่ฝ่ายไทยออกข่าวจะสร้างภาพยนตร์เรื่อง ท้าวสุรนารี ข่าวกจากสื่อมวลชนของไทยเกี่ยวกับการสร้างภาพยนตร์เรื่องดังกล่าวมีความเห็นแตกต่างกัน แบ่งออกเป็น 2 ฝ่าย คือ ฝ่ายหนึ่ง ได้แก่ ฝ่ายธุรกิจเอกชนที่เห็นดีกับการสร้างภาพยนตร์เรื่องนี้ และมีนักการเมืองบางกลุ่มให้ท้าย ขณะที่อีกฝ่ายคัดค้านอย่างสุดขีด ส่วนใหญ่เป็นนักวิชาการที่คำนึงถึงความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ โดยเฉพาะความสัมพันธ์ลาวและไทย และความสัมพันธ์กับประเทศเพื่อนบ้าน ท่านเห็นว่าการสร้างภาพยนตร์เรื่องนี้เกิดจากแนวคิด "ชาตินิยม" ที่ต้องการหารายได้มหาศาลจากกำไรในการสร้างภาพยนตร์ ซึ่งมีที่มาจากความสำเร็จของภาพยนตร์เรื่อง สุริโยทัยและ บางระจัน ท่านยังมองว่า โทรทัศน์ได้ถูกนำมาใช้เป็นเครื่องมือในการปลุกกระแส ชาตินิยมของไทยที่มีภาพและข้อความแต่ต้องถึงประเทศเพื่อนบ้านไม่เฉพาะแต่ลาว โดยไม่คำนึงถึงความสัมพันธ์กับประเทศเพื่อนบ้านแต่อย่างใด

“.....พวกเพื่อนพยายามสร้างอุปเงาเลื่องยิ่งโมขึ้น ต้นตอกก็แม่นแนวคิดของพวกชาตินิยมเป็นต้นเหตุ เชิงแม่นพวกชาตินิยมกลุ่มหนึ่งถือเอาเป็นข้ออ้างเพื่อชอกหลาดได้ โดยเห็นว่า จะสร้างกำไรมหาศาลที่สุดทางด้านการเงิน เนื่องจากอุปเงาเลื่องสุริโยไท เลื่องบางระจัน ได้รับผลสำเร็จอย่างหน้าพอใจที่สุดในการออกฉาย จำหน่าย และกระจายออกทางโทรพาบ ในการใช้เคื่องมือทางโทรพาบ เพื่อเป็นเคื่องมือปลุกกระแสความรู้สึก ชาตินิยมนั้น ยังมีการโคสนาสนินค้าที่มีอุปพาบ และข้อความที่แต่ต้องถึงปะเทดเพื่อนบ้านใกล้เคียง การโคสนาเบียกาข้าง โดยให้ท่านคาราบาว มาฮ้องเพลงใส่ว่าคนไทยต้องเก่ง ต้องทำได้ดังนี้เป็นต้น อันหนึ่งเห็นได้ในกานโคสนาน้ำดื่มเอ็ม 150 มาดื่ม โดยเอาคนไทยผู้หนึ่งสะแดง เอ็ดซึ่งทำคว่าเอาแก้ว เอ็ม 150 มาดื่ม เชิงในขณะเดียวกันก็มีทะหานพะม้าย่างมา เมื่อเห็นคนไทยผู้ที่จับแก้วเอ็ม 150 อยู่ นั้น พวกทะหานพะม้ายักแตกหนี ต่อมาแม่นกานโคสนาเคื่องสำอามิสทีนออกโทระพาบช่อง 3 ช่อง 5 ของไทยเอง โดยมีการสะแดงคูงัยชายคุ่นหนึ่งนุ่งเคื่องเพดชงขาวเวียดนามชีรดใส่รดถีบนี้ก็แม่นเคื่องมือโคดสะนาออกทางโทระพาบที่พวกเพิ่นเอ็ดไปแบบบ่คิดถึงการแต่ต้องความสัมพันธ์กับปะเทดเพื่อนบ้าน.....”²⁸

ท่านขวัญตา ยังเห็นว่า การสร้างภาพยนตร์ที่เกี่ยวข้องกับประวัติศาสตร์นั้น เนื่องจากข้อมูลความชัดเจนในเหตุการณ์ต่างๆได้กลายเป็นอดีตไปแล้ว แม้จะมีการค้นคว้าทางประวัติศาสตร์เกี่ยวกับเรื่องดังกล่าว แต่ปัญหาอยู่ในส่วนที่เป็น “จินตนาการ” ในภาพยนตร์เรื่องนั้นจะปรับใช้ความเป็นใหญ่แบบชาตินิยมหรือไม่

“.....มาสมเทียบับเลื่องสุริโยไทที่พวมกำลังลือชื่อในบัดจุบันนี้ แล้วมาสมเทียบับเลื่องของคุณหญิงโมเบิ่งหนังสือพิมพ์ เดอะ เนชั่น สะบับลงวันที่ 13 สิงหา 2001 เขียนว่า ผู้กำกับสร้างฟิล์มอุปเงา เลื่อง สุริโยไท ท่านมุย ชื่อแท่แม่น หม่อมชาตรี สะเหลิมยุพน ได้อ้างว่า

²⁸ พระเทพพรหมวิธานและอาระยะทัม สะถาบันค้นคว้าวัดทะนะทัม กะชวงทะเหลงข่าวและวัดทะนะทัม, บดลายงานพ้อมด้วยบดปะกอบคำเห็นในงานพบปะทางวิชาการว่าด้วยวิระกัมส์พะเจ้าอะนุงส์ , 2003 น. 89

การสร้างพิมพ์เรื่องนี้ บ่ได้มีจุดประสงค์ประกะแสแนวคิดชาตินิยมแต่อย่างใด ในขณะที่เดียวกัน หนังสือพิมพ์ไทยรัต สะบับลงวันที่ 14 สิงหาคม 2001 เขียนว่า ท่านม่วยหรือหม่อมชาตรี สะเหลิมยุพน ก้าวว่า ก่อนหน้านี้ ตนเองก็บ่เชื่อว่า สุริโยไท มีจริงจนมาลีกลาปะหวัดสาต พงสาวดาน จึงเชื่อวาคือจะมีจริง แต่พะนางมีชื่อแนวไค่นั้น บ่มีการบันทึกไว้ในประหวัดสาต หมายความว่า เลื่องนาง สุริโยไท เป็นเลื่องที่เขียนขึ้นพายหลัง...ท่านม่วยได้กล่าวในตอนท้ายว่า การสร้างพิมพ์สุริโยไท แม่นเป็นผลงานมาจากการค้นคว้าทางประหวัดสาตเป็นส่วนใหญ่ ส่วนที่เหลือ แม่นเลื่องจินตะนาทานขึ้นมา อย่างไคก็ตามประหวัดสาตมีความเป็นมาแนวไค ก็ยังเป็นประหวัดสาตคือเก่า ข้อมูลความชัดเจนในเหตุการณ์ต่างๆได้กลายเป็นอะติดไปแล้ว ดัดแบ่งได้ยาก บ่หาบมีอยู่ว่าผู้จินตะนาทานขึ้นมาจะไปใช้ให้แก่ความเป็นใหญ่แบบชาตินิยมนั้นหรือบ่ แม่นการปะติดกันกะทำตัวจึงเป็นสิ่งที่บ่อกตอนท้าย....”

ขณะที่นักประวัติศาสตร์ลาว เช่น ดร. สุเนต โพธิสาน ที่มีความเชี่ยวชาญเกี่ยวกับประวัติศาสตร์ลาวสมัยล้านช้าง และขณะนั้นดำรงตำแหน่งหัวหน้าพิพิธภัณฑ์ปฏิวัติ กระทรวงแถลงข่าวและวัฒนธรรม เห็นว่า การสร้างภาพยนตร์เรื่องดังกล่าวเป็นการไม่เหมาะสม เพราะเป็นการดูหมิ่นบรรพบุรุษของคนลาว การแตะต้องเกียรติและศักดิ์ศรีของผู้อื่น เป็นสิ่งที่ไทยต้องทบทวน การสร้างภาพยนตร์ที่ดูหมิ่นพระบรมเดชานุภาพของกษัตริย์ลาวในอดีต ไม่ว่าจะทางตรงหรือทางอ้อม เป็นสิ่งที่ไม่สมควรกระทำ เพราะเป็นวีรกรรมที่คนลาวให้ความเคารพนับถือ

“.....ต้องชี้ให้เห็นว่า การสร้างรูปเงาแม่นบ่เหมาะสมกับยุคสมัย เพราะมันแม่นกานหมิ่นปะหมาดบั้นพะบุรุดของลาว มันเป็นการแตะต้องแนวคิดจิตใจของคนลาว แต่ละชาติก็มีเกียรติศักดิ์เท่าเทียมกัน สะนั้นกานทำสิ่งหนึ่งสิ่งไคที่แตะต้องศักดิ์ศรีของผู้อื่นเป็นสิ่งที่ฝ่ายไทต้องทบทวนคั้น จะมาอ้างแต่ไคมีปะชาติปะไค ไผอยาดเฮ็ดหยังก็ได้ มันคงบ่ถีก เพราะปะชาติปะไคต้องมีขอบเขตของมัน มีคูนนะทมของมัน บ่แม่นว่ามีปะชาติปะไคแล้วอยากตีหัวไผไคที่อันนั้น มันบ่แม่นปะชาติปะไคแต่แม่นักเลงอันทะพาน สะนั้นรูปเงาที่หมิ่นพะบรมมะเดชานูปาบของอะติดกะสัดลาว บ่ว่าทางกงและทางอ้อม แม่นบ่ควนเฮ็ดพะวะ วีระก่าอันนี้คนลาวให้ความเคารพนับถือ...”

ดร. สุเนต โพธิสาน มีความเห็นไม่ต่างจากท่านขวัญตา ว่าการสร้างภาพยนตร์เรื่อง ท้าวสุรนารี มาจากแนวคิด “ชาติใหญ่” ซึ่งเอาประวัติศาสตร์ที่ไม่เป็นความจริงมาแต่ง เพื่อเป็นการหลอกลวงให้คนหลงเชื่อ และยังเป็นการทำลายความสัมพันธ์อันดีของทั้งสองประเทศ

“.....การสร้างรูปเงาเรื่องท้าวสุรนารี ของนายพิสาน อักคะละเสระนี จึงเป็นการเดินตามแนวคิดชาติใหญ่ที่ผ่านขะบวนการวิวัตอย่างเป็นระบบมา โดยเอาปะหวัดสาตที่มีความเป็นจริงมาแต่งเป็นการหลอกลวงคนให้เชื่อ ทั้งเป็นการทำลายสายพัพันอันดีของสองประเทศลาว-ไทย แตะต้องจิตใจชนเชื้อชาตลาวทั้งที่อยู่ในลาว อยู่ภาคอีสานไท และอยู่ต่างแดน แตะ

ต้องมีจิตใจรักหอมสันติภาพโดยทั่วไป นักวิชาการของไทยจำนวนไม่น้อยก็กับห็นดีนำงานนั้น
แต่งเลื่องหน้าละอายที่สุด.....”²⁹

ปฏิกิริยาของทางการลาวต่อกรณีดังกล่าวนอกจากจะแสดงความรู้สึกไม่พอใจผ่านช่องทางการทูต
แล้ว ยังพิจารณาได้จากการ จัดงานพบปะสัมมนาทางวิชาการว่าด้วย “วีระกัมพระเจ้าอะนวงส์” ขึ้นใน
ระหว่างวันที่ 15-16 สิงหาคม 2001 โดยมีแผนกประวัติศาสตร์ อารยธรรม สังกัดกระทรวงแถลงข่าวและ
วัฒนธรรม เป็นผู้รับผิดชอบ วัตถุประสงค์เพื่อสร้างความกระจ่างทางประวัติศาสตร์ลาวและไทย และยืนยัน
ว่าประวัติศาสตร์ของใครผิด ของใครถูก “.....ไขความจริง จับเอาความบิดเบือนของฝ่ายกกันข้ามที่แยกปะ
หวัดสาดลาวสะไหมนี้ออกผิดทางมาเข้าทิดทางความเป็นจริงที่ได้อ้างอิงตามกานวิเคาะวิใจทางวิชา
กาน.....” ตามที่นักวิชาการลาวได้ทำการศึกษาจากแหล่งข้อมูลต่างๆ ไม่ว่าจะเป็นเอกสารของลาว ของไทย
ของคณะทูตชาวตะวันตก ที่มาเห็นสภาพความขัดแย้งของลาวและไทย เอกสารประเภทพงศาวดาร เช่น
ตำนานพื้นเมืองลาว หนังสือคำกลอนพื้นเวียง หนังสือคำกลอนพงศาวดารพระเจ้าอะนวงส์ หนังสือตำนาน
ท้าวศรีโคตตะบอง หนังสือท้าวเหลาคำ และเอกสารกลอนสถานที่ เป็นคติปริศนาสอนใจแบบพญา เช่น สาน
ลบบ่สูง สานโสมทิดคิด สานบั้งละหัด สานสุดทิว้าว ฯลฯ มีนักวิชาการที่มีชื่อเสียงของลาว และประชาชนที่
สนใจเข้าร่วม เป็นจำนวนมากกว่า 1,300 คน

เนื้อหาของการสัมมนามุ่งเสนอให้เห็นถึงเอกสารหลักฐานบางชิ้นของไทยที่พยายามบิดเบือนต่อ
เดิม เพื่อหวังผลทางการเมืองโดย “กลุ่มนิยมลัทธิไทใหญ่” ที่หวังกลืนกินชาติที่เล็กกว่าและด้อยพัฒนาด้วย
การเปลี่ยนแปลงประวัติศาสตร์ ดังที่ท่านุมพัน ลัดตะนะวง หัวหน้าสถาบันค้นคว้าวัฒนธรรม กระทรวง
แถลงข่าวและวัฒนธรรมขณะนั้น เห็นว่า

“.....จุดบกพ่องของปะหวัดสาดลาวนั้นเจ็บแสบอย่างแสนสาหัสที่สุดและยังเจ็บซ้ำเข้า
อีกหลายทบหลายเท่าเมื่อปะหวัดสาदनั้นบ่ได้รับความเป็นทัมเท่าที่เป็นจริง ซ้ำบ่นำยังถูกเหยียบ
ย่ำให้ต่ำด้อยน้อยหน้าไปอีก.....”³⁰ “.....ท่ามทางความดีของพะองค์ท่านที่สิงสะถิดในดวงใจ
ของเชื้อชาดลาวทุกคนอยู่นั้น มีบุคคนต่างชาด บ่านไกลเือนเคียงทางฝั่งขวาแม่น้ำของ ที่ยัง
นิยมลัทธิชาดไทใหญ่หวังกินกินชาदन้อย ดูถูกชาदन้อยที่ด้อยพัทธะนาพัทธิกบ้ปะหวัดสาด อ้าง
เอาความบ่จึงมาทับถมพะเกียดติคุณของพะองค์ด้วยการเสกสันบั้นแต่งเอานางโมขึ้นมาเป็นวี
ระสตรีแห่งเมืองโคราดว่าเป็นผู้มาบแพ่งทักของพะองค์ สะไห่ที่พะองค์ทำกานกู้ฮิดสะ
หระพาบคาวนั้น.....”

นักวิชาการลาวส่วนใหญ่เห็นว่าหลักฐานเกี่ยวกับประวัติศาสตร์ลาวสมัยเจ้าอะนุ มีปัญหามากและ
ค่อนข้างสับสน ทั้งยังขาดการใช้เอกสารลาว เช่น พื้นเวียง การใช้เอกสารของเพื่อนบ้าน ซึ่งมีลักษณะ
บิดเบือนที่ฝ่ายไทยได้แต่งเติมเสริมต่อ เมื่อนำมาใช้จึงเกิดความเข้าใจไปตามนั้น ทั้งที่ไม่เป็นความจริง และ
เข้าใจผิดต่อเรื่อง เจ้าอะนุ เช่น เข้าใจว่าคุณหญิงโมมีจริง หรือเข้าใจว่า “เจ้ามันทาตุลาด” “เจ้าติดสะ”

²⁹ พระเนกปะหวัดสาดและอาระยะทัม สะถาบันค้นคว้าวัดทะนะทัม กะซวงกะแถลงข่าวและวัดทะนะทัม, อ้างแล้ว , น.58

³⁰ พระเนกปะหวัดสาดและอาระยะทัม สะถาบันค้นคว้าวัดทะนะทัม กะซวงกะแถลงข่าวและวัดทะนะทัม, อ้างแล้ว , น.

และ “เจ้าน้อยเมืองพวน” เป็นกบฏต่อเจ้าอะนุจริง และยังเห็นว่าเอกสารของลาวเกี่ยวกับเหตุการณ์ ช่วงดังกล่าวเป็นสิ่งหายาก เนื่องจากทำด้วยใบลานจึงได้รับความเสียหายจากดินฟ้าอากาศ แผลง และกาลเวลา รวมทั้งจากสงครามที่กองทัพสยามได้ใช้ช้างจำนวน 7 เชือก ขนเอกสารใบลานลาวจากเวียงจันทน์ไปกรุงเทพฯ ในปี 1745 และใช้ช้างอีก 40 เชือก ขนไปไว้ที่เมืองยโสธร³¹ และในสมัยรัชกาลที่ 5 ทรงมีพระบรมราชโองการให้ข้าหลวงว่าราชการในหัวเมืองลาวรวบรวมใบลานลาว ที่เป็นตำนานและพงศาวดารเมือง เช่น ตำนานเมืองนครจำปาสัก พงศาวดารย่อเวียงจันทน์ คัดลอก และเรียบเรียงส่งเข้ามายังกรุงเทพฯ ซึ่งปัจจุบันได้มีการจัดพิมพ์รวบรวมไว้ในหนังสือประชุมพงศาวดารภาคที่ 70 (เล่ม 43) นอกจากนี้เอกสารเกี่ยวกับเจ้าอะนุ ถือว่าเป็นความลับของสยาม ห้ามไม่ให้นักวิจัยลาวเข้าใช้หอสมุดแห่งชาติของไทย ส่วนนักวิจัยชาติอื่นขึ้นอยู่กับพิจารณา³² ใบลานและเอกสารอื่นๆ ซึ่งหอสมุดแห่งชาติไทยมีส่วนที่เกี่ยวกับเจ้าอุปราชติดสะยังได้ถูกลบออก บางเอกสารที่พิมพ์ออกเผยแพร่ก็ไม่ได้กล่าวถึงเช่นกรณีเรื่อง เจ้ามันทาตุลลาด กษัตริย์หลวงพะบาง ซึ่งได้ส่งคณะทูตลงไปกรุงเทพฯ หลังจากเจ้าอะนุได้หนีไปอยู่เวียดนาม เจ้ามันทาตุลลาดได้สารภาพในขณะนั้นว่า เจ้าอะนุมีแผนการในกอบกู้เอกราชโดยได้ปลุกระดมประชาชนในที่ราบสูงโคราช ผังซ้ายของแม่น้ำโขง หลวงพะบาง และล้านนา เพื่อสร้างความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน แต่การรับสารภาพของเจ้ามันทาตุลลาด ไม่ได้ปรากฏขึ้นก่อนเหตุการณ์ปี 1827 ตามเอกสารของไทย แต่เกิดขึ้นภายหลังสยามได้ยึดครองเวียงจันทน์แล้ว คือ คณะทูตของเจ้ามันทาตุลลาด ไปถึงบางกอกในวันที่ 11 มิถุนายน 1827 และถวายสาสน์ให้แก่กษัตริย์ของสยามในวันที่ 22 มิถุนายน 1827 ได้มีการลบออกจากเอกสารของสยาม ซึ่งในเวลานั้นเจ้าอะนุได้ไปเวียดนามแล้ว และเจ้าน้อยเมืองพวนก็ไม่ได้เป็นกบฏต่อเจ้าอะนุตามที่เอกสารของไทยเขียนไว้ เพราะว่าเมืองพวนและเวียงจันทน์ มีสายสัมพันธ์ที่เกี่ยวเนื่องจากการแต่งงาน โดยเจ้าอะนุและเจ้านันทะเสนได้อภิเษกกับเชื้อสายของเจ้าน้อยเมืองพวน และเจ้าน้อยเมืองพวนก็ได้อภิเษกกับพระราชธิดาของเจ้าอะนุ ดังนั้น เจ้าน้อยเมืองพวนกับเจ้าอะนุจึงเป็นครอบครัวเดียวกัน³³

นักวิชาการลาวยังยอมรับว่าการที่นักวิชาการลาวหลายคนไม่สามารถค้นคว้าประวัติศาสตร์ให้เป็นไปตามข้อเท็จจริงได้ จึงเขียนไปตามแบบเดิม คือ ตามการเผยแพร่ของแหล่งข้อมูลผูกขาดเดียว คือ พงศาวดารกรุงรัตนโกสินทร์ ของ เจ้าพระยาทิพากรวงศ์ (ขำ บุนนาค) ซึ่งมีทัศนะที่รับใช้ราชสำนักสยามว่าเจ้าอะนุเป็นกบฏ และเห็นว่า หนังสือ ปราบกบฏเวียงจันทน์ โดย กรมพระยาดำรงราชานุภาพ ก็มีทัศนะที่รับใช้ราชสำนักสยามเช่นกัน คือ เจ้าอะนุเป็นกบฏ โดยเห็นว่า เอกสารเหล่านี้เป็นประวัติศาสตร์ของเจ้าขุนมูลนาย

“...ประวัติศาสตร์ของเจ้าขุนมูลนายที่แนบใส่ เผยแพร่ให้บูชาประวัติศาสตร์สยาม, วัด
ทะนะท่าสะหยา และสังคมสะหยา แต่ในตัวจริง ประวัติศาสตร์สยาม จึงหมายถึง ประวัติ

³¹ ดร.มะยูรี และดร.เผยแพร่ แห่งสิวิทร์, เจ้าอะนุ 1767-1829 ประชาชนและอาชีวะอะเน (เลื่องเก่า, บันทึนามใหม่), 1988, น. 12

³² คณะพาสานวันนะคะดีและมะนุสสาต มะหาวิทะยาไลแห่งชาต, ตามหาฮอยเจ้าอนุน, 2002, น. 88

³³ พระเนกประวัติศาตและอาระยะทัม สะถาบันค้นคว้าวัดทะนะทัม กะชวงกะแหล่งข่าวและวัดทะนะทัม, อ้างแล้ว , น.59

สาดของเจ้าชีวิตสะหยาม และกิดจะกานของเขาเจ้า วัดทะนะทำสะหยาม หมายถึง วัดทะนะ
ทำที่จับผู้จากเชื้อเจ้าเชื้อจอมอยู่บางกอก และนำเอามาใช้อยู่อ้อมแอ้มบางกอก และสังคมสะ
หยาม หมายถึงสังคมของบางกอกเท่านั้น.... “³⁴

เอกสารไทยที่น่าเชื่อถือได้ในสายตาของนักวิชาการลาว ได้แก่ จดหมายเหตุเรื่องปราบกบฏเวียง
จันทร์ ประชุมจดหมายเหตุเรื่องปราบกบฏเวียงจันทร์ อานามสยามยุทธ ของสร.กุหลาบ และนิราศ
หนองคาย ของนายทิม สุขยางค์ ซึ่งเห็นว่าไม่ได้มีการกล่าวถึงวีรกรรมของ คุณหญิงโม เลย และเอกสารของ
นักวิชาการไทยที่ทำให้เรื่องคุณหญิงโมต้องสะดุดตัวลง ก็คือ รายงานการวิจัย พื้นที่เวียง : การศึกษา
ประวัติศาสตร์และวรรณกรรมอีสาน และเอกสารบรรยายเรื่อง พื้นที่เวียง ของ ธวัช ปุณโณธก และงานของ
ประทีป ชุมพล เรื่อง พื้นที่เวียง : วรรณกรรมแห่งการก่อกำเนิด³⁵ ที่ทำให้คุณหญิงโมถูกท้าทายหรือถูกตั้งคำถาม
มากขึ้น เพราะผู้แต่งพื้นที่เวียงเห็นเหตุการณ์หรืออยู่ในเหตุการณ์ ซึ่งกล่าวว่า เมื่อเจ้าอะนุกทพมาถึงโคราช
กรมการเมืองพากันอ่อนน้อมต่อเจ้าอะนุแล้ว เจ้าอะนุให้เทศน์ไปเวียงจันทน์ เมื่อพระยานครราชสีมาทราบ
เหตุการณ์จึงปลอมตัวเป็นไพร่ปะปนไปกับพวกครัว เมื่อถึงค่ายมูลเค็ง (ทุ่งสำริด) ก็ออกอุบายให้คนไปทูล
เจ้าอะนุ ขอพักครัวเพื่อซ่อมแซมเกวียน พร้อมกับนั้นก็ลอบฆ่าทหารลาว จึงเกิดการต่อสู้กัน แต่ไม่ได้กล่าวถึง
วีรกรรมของ คุณหญิงโมเลย จึงเชื่อว่า พระยานครราชสีมา เป็นผู้วางแผนเองตามพื้นที่เวียงกล่าว นักวิชาการ
ลาวยังได้อ้างงานของ ธวัช ปุณโณธก และประทีป ชุมพล ซึ่งไม่ได้บอกว่ามีคุณหญิงโมเลย

อาจกล่าวได้ว่า งานที่มีอิทธิพลและปลุกกระแสความสนใจในการศึกษาประวัติศาสตร์ลาวสมัย
เจ้าอะนุแก่นักวิชาการลาว คือ งานของ สายพิน แก้วงามประเสริฐ ซึ่งเป็นวิทยานิพนธ์ดีเด่นสาขา
ประวัติศาสตร์ของมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ที่สำนักพิมพ์มติชนนำมาตีพิมพ์ใหม่ในปี 1996 เรื่อง การเมือง
ในอนุสาวรีย์ท้าวสุรนารีที่นำเสนอว่า ท้าวสุรนารี ไม่มีบทบาทตัวจริงในเหตุการณ์ และกลายเป็นข้อที่
นักวิชาการลาวเห็นว่าฝ่ายไทยพยายามบิดเบือนโดยสร้างหลักฐานเท็จ แต่ไม่ใช่เป็นนักวิชาการไทยทั้งหมด
“...เป็นคนเพียงหยิบมือเดียวเท่านั้น ส่วนนักวิชาการไทยหรือคนไทยอีกมากมาย กินจำนวนฮอต 95 % มีจิต
ใจเป็นนักค้นคว้าแท้ มีความรักมิตตะพาบแบบบ้านพี่ เมืองน้อง แท้ อันนี้แม่นเป็นหน้าที่ให้กานชมเชยย่อง
ย่อง....”³⁶

เอกสารไทยซึ่งเป็น “จำเลย” ที่นักวิชาการลาวส่วนใหญ่หยิบยกขึ้นมาใช้อ้างอิงถึงความไม่มีตัวตน
ของ คุณหญิงโม จากงานของสายพิน แก้วงามประเสริฐ ก็คือ พงสาวดารกรุงรัตนโกสินทร์ ของ เจ้าพระยา
ทิพากรวงศ์ โดยเห็นว่า พงสาวดารฉบับนี้เป็นที่มาของการกล่าวถึงวีรกรรม คุณหญิงโม เพียงประโยคเดียว
ว่า ท่านผู้หญิงโมภรรยาปลัดคุมผู้หญิงเป็นทัพหนุน ซึ่งถือว่าเป็นจุดเริ่มเรื่องของคุณหญิงโม ขึ้นให้เห็นเป็น
ภาพเลือนลางว่าคุมผู้หญิงเป็นทัพหนุน แต่ไม่ได้แสดงให้เห็นบทบาทในการต่อสู้ของคุณหญิงโมเลย เป็น
เหตุให้สมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมพระยานริศรานุวัดติวงศ์ ซึ่งมีลายพระหัตถ์ถึงพระยาดำรงราชานุภาพ ลงวันที่ 1

³⁴ ดร.มะยูรี และดร.เผยแพร่ แห่งสัวิทน,อ้างแล้ว, น. 10

³⁵ ดร.มะยูรี และดร.เผยแพร่ แห่งสัวิทน,อ้างแล้ว, น. 11

³⁶ พระเนกปะหวัดสาดและอาระยะทัม สะถาบันค้นคว้าวัดทะนะทัม กะซวงทะเหลงข่าวและวัดทะนะทัม, อ้างแล้ว , น.37

มกราคม 1934 เมื่อทราบว่าการมศิลปากรจะสร้างอนุสาวรีย์ กราบหลุมสมเด็จพระยาดำรงราชานุภาพ ว่า

“...เรื่องคุณหญิงโมนี้ก็ดูประหลาด ดูในพงศาวดาร รัชกาลที่ 3 ซึ่งถวายเป็นแม่เห็น
เพลงอิทธิฤทธิ์อะไร เป็นแต่ว่าคุมผู้หญิงเป็นกองหลังเท่านั้น เป็นอะไรจึงยกย่องกันหนักหนา
ไม่ทราบ...”

แสดงให้เห็นว่า คุณหญิงโมไม่มีบทบาทอันใดที่ควรยกย่องเลย เป็นเพียงนิยายที่สร้างขึ้นเพื่อหวังผล
ทางการเมืองเท่านั้น

“...แม่นบ่มีตัวตน เป็นเพียงนิยายที่สร้างขึ้นเพื่อผลทางการเมือง เพื่อหลอกลวงตนเอง
หลอกลวงคนอีสาน หลอกลวงคนโคราชให้หลงเชื่อ...”³⁷

ส่วน “เพี้ยรามพิไช” ที่เอกสารไทย บอกว่า เป็นนายทหารลาวที่ถูกมอมเมาด้วยสุรา นารี ก็ไม่เป็น
ความจริง น่าจะเป็นชื่อสมมุติ เพราะไม่มีในตำแหน่งนี้ในธรรมเนียมราชการลาว เพราะลาวมักกล่าวชื่อ
ตำแหน่งใหญ่ เช่น เจ้าติตสะ หรือเจ้าสุทิสาน และคำว่า “ท้าวเพี้ย” หมายถึง “ขุนนางอื่น” ซึ่งไม่มีเพี้ยรามพิ
ไช แต่อย่างใด³⁸

แม้งานเขียนของสายพิน จะถูกชาวจังหวัดนครราชสีมา ออกมาประท้วงว่าลบหลู่ต่อสิ่งที่ผู้คนส่วน
ใหญ่เคารพ มีการชุมนุมประท้วงของคนนับหมื่นที่อนุสาวรีย์ท้าวสุรนารี แต่ปฏิเสธไม่ได้ว่า การนำเสนอของ
สายพินถึง เรื่อง การไม่มีบทบาทตัวจริงในเหตุการณ์ของท้าวสุรนารี และเห็นว่าถูกนำมาใช้เพื่อประโยชน์
ทางการเมือง ได้ปลุกกระแสความสนใจแก่นักวิชาการลาวเกี่ยวกับการศึกษาประวัติศาสตร์ลาวสมัยเจ้าอะ
นะ ที่สำคัญ ก็คือ เกิดขึ้นก่อนกระแสการต่อต้านแผนการสร้างภาพยนตร์อิงประวัติศาสตร์ เรื่อง ท้าวสุรนารี
ของไทยในปี 2001 เสียอีก ดังนั้นจึงไม่ได้เป็นเรื่องแปลกที่ว่าทำไมทำที่ต่อการสร้างภาพยนตร์เรื่องท้าวสุ
รนารีของไทย จากเอกอัครราชทูต สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาวประจำประเทศไทยขณะนั้น คือ ท่าน
เหี่ยม พมมะจัน จึงบอกว่า คนลาวรู้จัก ท้าวสุรนารีดีว่าเป็นใคร มีวีรกรรมมากน้อยเพียงใด แต่ที่ไม่ได้แสดง
อะไรออกมา เพราะเกรงว่าอาจจะไปแตะต้องถึงศรัทธาของประชาชนในโคราช

การตอบรับของนักวิชาการลาวเกี่ยวกับการศึกษาประวัติศาสตร์ลาวสมัยเจ้าอะนะในขณะนั้น หลัง
การเผยแพร่งานเขียน เรื่อง การเมืองในอนุสาวรีย์ท้าวสุรนารี ของสายพิน เห็นได้จากการจัดสัมมนา
ประวัติศาสตร์ลาวในหัวข้อ “ตามหาฮอยเจ้าอะนะ” โดยคณะภาษาวรรณคดีและมนุษยศาสตร์
มหาวิทยาลัยแห่งชาติลาว ระหว่างวันที่ 21-23 มกราคม 1997 ที่มหาวิทยาลัยแห่งชาติลาว วิทยาเขตดง
โคก มีผู้เข้าร่วมสัมมนา เช่น ท่านสีชนะ สีสาน อติรัฐมนตรีกะทรวงแกล่งขาวและวัฒนธรรมและที่ปรึกษา
คณะกรรมการสร้างหอพิพิธภัณฑสถาน ไกสอน พมวิหาน ขณะนั้น ดร.บ่อแสงคำ วงดารา ที่ขณะนั้นดำรง
ตำแหน่งอธิการบดีมหาวิทยาลัยแห่งชาติลาว ดร.สมพะวัน อินทวง ห้วนหน้ากรรมาธิการเศรษฐกิจ สภา

³⁷ พระนักประวัติศาสตร์และอาระยะทัม สะถาบันคั่นคว้าวัดทะนะทัม กะชวงละแหล่งข่าวและวัดทะนะทัม, อ้างแล้ว , น.59

³⁸ พระนักประวัติศาสตร์และอาระยะทัม สะถาบันคั่นคว้าวัดทะนะทัม กะชวงละแหล่งข่าวและวัดทะนะทัม, อ้างแล้ว , น.53-

แห่งชาติ ขณะนั้น ฯลฯ มีผู้แทนกระทรวง สถาบันการศึกษา สถาบันค้นคว้า ต่างๆ และสื่อมวลชนเข้าร่วมกว่า 100 คน มีวัตถุประสงค์เพื่อเผยแพร่ความจริง และต้องการให้คนรุ่นหลังเข้าใจถึงปัญหาอย่างถูกต้องในสภาพความเป็นจริงของประวัติศาสตร์ลาวสมัยเจ้าอนุ

“.....ย้อนว่าตำนานเวียงจันทน์หลายๆฉบับที่เพิ่งแต่ถักทอหายไปไหนสักคืน
สยามปกครองแต่ยังได้ถักดัดแบ่งเป็นบางตอน และพิถีพินความจริง แล้วเอามาเผยแพร่ใหม่
เอ็ดให้คนลาวรุ่นหลังนี้ไปถึงกับความจริงในประวัติศาสตร์ลาวสมัยเจ้าอนุวงศ์.....”

นักวิชาการลาวมีความเห็นว่า การสร้างอนุสาวรีย์ท้าวสุรนารี ในปี 1934 โดยจอมพลป.พิบูลย์สงคราม ก็เพื่อสร้าง “มหาอาณาจักรไท ตามความฝันของพวกเขา” นอกจากนั้นการเขียนเรื่อง “นางบุญเหลือ” นั้นหลักฐานทางเอกสารก็อ้างแต่หลักฐานมุขปาฐะ คือ อ้างว่ามีการเล่ากันมา เช่น งานเขียนของพันตรีหลวงศรีโยธา ใช้คำว่า ผมเชื่อว่ามีนางสาวบุญเหลือ จุติระเบิดจริง เพราะมีเรื่องเล่าขานกัน และพูดสอนทหารมาก่อน จากนั้นก็พิมพ์ในปี 1934 เป็นตำราสอนแล้วเอามาลงพิมพ์ในงานเปิดอนุสาวรีย์ท้าวสุรนารี ซึ่งนักประวัติศาสตร์ไม่มีหลักฐานอื่น เห็นแต่งานเขียนของพันตรีหลวงศรีโยธา ที่สร้างตัวละครนี้ขึ้นมาเพื่อให้เห็นว่า เมืองนี้มีหญิงกล้า มีการใช้ชื่อวิทยาลัยท้าวสุรนารีขึ้นมา เพื่อให้สมจริง ซึ่งล้วนแต่เป็นการสร้างหลักฐานเท็จ เพื่อโกหกคนโคราชด้วยตนเอง³⁹ จอมพลป. ยังใช้อนุสาวรีย์เป็นสื่อ โดยใช้ท้าวสุรนารีปลุกกระตือรือร้นให้รักชาติไทย เพื่อต้องการให้คนอีสานเป็นอันหนึ่งอันเดียวกับส่วนกลางของไทย เพราะถึงจะเปลี่ยนแปลงการปกครองแล้วก็ตาม แต่คนอีสานยังรู้สึกว่าเป็นไทย รัฐจึงต้องพยายามทำให้คนอีสานเป็นไทยมากขึ้น เช่น ห้ามเคี้ยวหมาก ห้ามนุ่งซิ่น ให้นุ่งโจงกระเบน และมีคำสั่งให้เผาโบราณที่เป็นอักษรธรรม อักษรลาว เช่นที่วัดสวนดอก จังหวัดเชียงใหม่ เมื่อจอมพลป. พิบูลย์สงครามเป็นนายกรัฐมนตรีสมัยที่ 2 โดยหลวงวิจิตรวาทการเป็นอธิบดีกรมศิลปากร ได้มีการทบทวนประวัติศาสตร์ สมัยที่เสียดินแดนฝั่งซ้ายของแม่น้ำโขงให้แก่ฝรั่งเศส ซึ่งสร้างความเจ็บแค้นแก่ไทยเป็นที่สุด รัฐบาลชุดนี้จึงสร้างกระแสดชาตินิยมอย่างรุนแรง ปลุกกระตือรือร้นชาวไทยขึ้นต่อต้านการที่ฝรั่งเศสได้ยึดเอาดินแดนฝั่งซ้ายของแม่น้ำโขงที่และหวังเอาดินแดนลาวที่อ้างว่าเสียไปคืน โดยอ้างเหตุผลว่า ดินแดนส่วนนี้เป็นของไทยมาเป็นเวลากว่า 200 ปี หลวงวิจิตรวาทการยังแต่งเพลงปลุกใจชาวไทยขึ้นหลายเพลง เช่น จำปาลึก และข้ามโขง และมีนโยบายสร้างศูนย์รวมชาติไทยใหญ่ขึ้นหวังเอาสยามเป็นประเทศศูนย์กลาง รวมเอาประเทศเพื่อนบ้านใกล้เคียงทั้งหมดมาเข้าร่วมศูนย์เป็นประเทศเดียวกับไทย ให้เป็นมหาอาณาจักรใหญ่แห่งเอเชีย ซึ่งเป็นแนวคิดเดียวกับฮิตเลอร์ที่ต้องการรวมเอาคนเยอรมันที่กระจัดกระจายในยุโรปเข้ามาเป็นอาณาจักรเยอรมัน⁴⁰ หลวงวิจิตรวาทการยังแต่งนิยายอิงประวัติศาสตร์ และนำไปเป็นบทละครออกอากาศทางวิทยุกระจายเสียง เพื่อบิดเบือนความจริงทางประวัติศาสตร์ และต่อเติมเสริมแต่งตามแนวคิดชาตินิยม ซึ่งมี

³⁹ พระเนกปะหวัดสาดและอาระยะทัม สะถาบันค้นคว้าวัดทะนะทัม กะซวงกะแหลงข่าวและวัดทะนะทัม, อ้างแล้ว , น.56

⁴⁰ พระเนกปะหวัดสาดและอาระยะทัม สะถาบันค้นคว้าวัดทะนะทัม กะซวงกะแหลงข่าวและวัดทะนะทัม, อ้างแล้ว , น.86-

เรื่องทำสวนาริรวมอยู่ด้วย ทั้งยังกำจัดการเมืองอีสานโดยจับกุมนายเตียง ศิริขันธ์ นายถวิล อุดร นายฟอง สิทธิธรรม ที่เป็นเสรีไทย และเคยช่วยเหลือลาวอิสระ ฆ่าตายในข้อหาแบ่งแยกดินแดน

สมัยจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ เป็นนายกรัฐมนตรี ก็ใช้เรื่อง สุรนารี ในการปลุกระดมชาตินิยม ให้รู้สึกเป็นไทยแก่คนอีสาน ซึ่งเป็นการต่อสู้กันระหว่างความเป็นไทยกับความเป็นลาว นอกจากนี้รัฐสฤษดิ์ ยังนำวีรกรรมไปสร้างกรมทหารราบหญิงสุรนารี ศรีสุริโยทัย เทพสตรี และศรีสุนทร ให้เป็นหน่วยช่วยรบ ทั้งยังได้พยายามทำให้ถูกหลักวิชาการ เช่น ในปี 1957 จังหวัดนครราชสีมาได้สำรวจ ท่งสำริด ซึ่งเชื่อว่าเป็นสถานที่สู้รบในปี 1827 แล้วเขียนเป็นรายงานว่า เป็นสถานที่สู้รบ

สมัยพลเอกเปรม ติณสูลานนท์ เป็นนายกรัฐมนตรี ยิ่งกล่าวถึงคุณหญิงโมหรือทำสวนาริ เป็นประจำ ทั้งจากงานเขียนเป็นเอกสารของนายสมบุรณ์ ไทยวัชรามาศ ผู้ว่าราชการจังหวัด ที่กล่าวรายงานต่อพลเอกเปรม ในพิธีเปิดงานฉลองชัยชนะทำสวนาริ เมื่อวันที่ 23 มีนาคม 1926 และการสร้างอนุสรณ์สถานนางสาวบุญเหลือในบริเวณโรงเรียนบุญเหลือวิทยานุสรณ์ อำเภอจोधอ จังหวัดนครราชสีมา⁴¹ เนื่องจากในช่วงเวลาดังกล่าวความสัมพันธ์ระหว่างไทยและลาวมีปัญหาต่อกัน โดยแต่ละปีจะทำพิธีฉลองอนุสาวรีย์ทำสวนาริขึ้นจนกระทั่งปัจจุบัน และจัดอย่างยิ่งใหญ่ ในปี 1986 เพื่อต่อต้านการฉลองครบรอบ 30 ปี ในการก่อตั้งพรรคประชาชนปฏิวัติลาว การกระทำดังกล่าวในพิธีกรรมหรือทางสื่อสารมวลชน ยังเป็นการเพิ่มการโจมตีคนลาวที่อยู่ฝั่งซ้าย ทั้งเป็นการข่มขู่ทางจิตวิทยาต่อคนลาวอีสาน เพื่อสร้างปมด้อยแก่คนลาวว่าเป็น คนเมาแต่สุราและนารี⁴²

คุณหญิงโมจึงไม่มีตัวตน เป็นเพียงนิยายที่สร้างขึ้น เพื่อผลทางการเมือง เพื่อหวังหลอกลวงตนเอง หลอกลวงคนอีสานและคนโคราชให้หลงเชื่อ ในสายตาของนักวิชาการลาว มองว่า การแก้ไขปัญหาดังกล่าวต้องแก้ไขที่ต้นเหตุ คือ การบิดเบือนความจริง ซึ่งต้องเอาความจริงมาพูดว่าถูกหรือผิด เอาความเป็นมาของสงครามสมัยเจ้าอนุวงศ์มาพูดให้ถูกต้องตามความเป็นจริง และนำไปเผยแพร่ให้กว้างขวาง โดยขจัดความเข้าใจไม่ถูกต้องที่ผ่านมาจากการบิดเบือนประวัติศาสตร์ลาวที่คนไม่ดีของฝ่ายไทยเขียนไว้ “.....ต้องยกให้เห็นว่านางโมมีตัวตน บัรบทุกสัมลิต แม่นมมีมีบทบาทของนางโมจักหน่อยเลย.....”⁴³

ท่านบุณสิง คอนวิชา เลขที่ 2 ฝ่ายวัฒนธรรมของสถานเอกอัครราชทูต สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาวประจำประเทศไทยขณะนั้น ยังมองว่า ปัจจุบันลัทธิ ไทยใหญ่ยังคงดำเนินอยู่ และแสดงออกมาในด้านการศึกษา สื่อมวลชน และประวัติศาสตร์ ฯลฯ เช่น คำว่า ลาวในพจนานุกรมภาษาไทย หมายถึง ชนเผ่าหนึ่งในชนส่วนน้อยของไทยอยู่ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ และฝั่งซ้ายของแม่น้ำโขง และการสอนประวัติศาสตร์ของไทยตั้งแต่ระดับชั้นประถมถึงมัธยมจะเน้นไปที่สมัยรัตนโกสินทร์ เพราะเป็นสมัยที่ศักดินาสยามรุ่งเรืองเข้มแข็ง และมีอาณาเขตกว้างขวาง ทิศนะของคนไทยปัจจุบันจึงมองว่า คนลาวและ

⁴¹ พระเนกปะหวัดสาดและอาระยะทัม สะถาบันคั่นคว้าวัดทะนะทัม กะซวงกะเหลงข่าวและวัดทะนะทัม, อ้างแล้ว , น.55-56

⁴² คณะพาสาววันนะคะดีและมะนุดสาด มะหาวิทะยาไลแห่งชาต, อ้างแล้ว , น. 82

⁴³ พระเนกปะหวัดสาดและอาระยะทัม สะถาบันคั่นคว้าวัดทะนะทัม กะซวงกะเหลงข่าวและวัดทะนะทัม, อ้างแล้ว , น.59

ประเทศลาวเป็นส่วนหนึ่งของไทย ดังที่ปรากฏในสื่อมวลชน เช่น เวลาลาวไปเยี่ยมไทย จะพาดหัวว่า “น้องลาวมาเยี่ยมพี่ไท” ถ้าไทยมาเยี่ยมลาว จะเขียนว่า “เหยียบเมืองลาว” ท่านขุนสิง ยังเห็นว่า ทศนคติที่ถูกปลูกฝังมาเป็นเวลานานในการเหยียบย่ำดูถูก ดูหมิ่นประเทศลาว ประชาชนลาว และคนลาว ยังคงฝังลึกอยู่ในใจของไทย โดยอาศัยสถาบันต่างๆ ในภาคอีสานเป็นเครื่องมือในการดำเนินนโยบายและศึกษาเกี่ยวกับลาว⁴⁴

แม้ว่ากระแสความสนใจในการศึกษาประวัติศาสตร์ลาวสมัยเจ้าอนุของนักวิชาการลาวอย่างจริงจังจะเกิดขึ้นในปี 1996 แต่ในความเป็นจริงแล้ว นักวิชาการลาวบางท่าน เช่น ดร. มยุรี และ ดร. เฝยพัน เห่งาสีวทัน ได้ให้ความสนใจศึกษาถึงปัญหาสงครามสมัยเจ้าอนุ มาตั้งแต่ก่อนปี 1988 โดยนำ เอกสารภาษาไทย เวียดนาม จีน เฉพาะอย่างยิ่งเอกสารตะวันตก ของผู้ที่อยู่ในเหตุการณ์และหลังเหตุการณ์ มาเปรียบเทียบกัน ซึ่งทางการลาวขณะนั้นยังให้การยอมรับในลักษณะแบ่งรับ แบ่งสู้ ในงานของท่าน ทั้งสองต่อเมื่อมีปัญหาเกี่ยวกับประวัติศาสตร์ลาวสมัย เจ้าอนุ จึงจะเชิญมาร่วมให้ความคิดเห็น⁴⁵ โดยดร. มยุรี และ ดร. เฝยพัน ได้วิเคราะห์สาเหตุของสงครามสมัยเจ้าอนุว่าเกิดจาก⁴⁶

การแบ่งหัวเมืองในที่ราบสูงโคราช

เนื่องจากภายหลังสยามส่งกองทัพมาตีเวียงจันทน์ในปี 1778 แล้วไม่สามารถปกครองโดยตรงได้ นโยบายของสยามในการแบ่งแยกหัวเมืองลาวให้ขึ้นกับสยามโดยตรงในปี 1827 ประสบกับความล้มเหลวเนื่องจากเมืองต่างๆ เช่น นครพนม มะหาไซกองแก้ว และคำม่วน ไม่ยอมขึ้นกับสยาม และหลังจากนั้นอีกหลายๆ เมือง เช่น สกลนคร กาฬสินธุ์ ชัยภูมิ ก็ไม่ยอมขึ้นกับสยามโดยตรงเช่นกัน แต่กลับหันไปร่วมกับเจ้าอนุ⁴⁷

การขยายตัวทางเศรษฐกิจของสยาม

การขยายตัวทางเศรษฐกิจของสยามในการส่งสินค้าไปขายยังต่างประเทศ เช่น ข้าว และน้ำตาล ทำให้สยามต้องการข้าทาสและแรงงาน เป็นเหตุให้เจ้าเมืองโคราชยุแหย่ชนเผ่าในลาวให้ลุกฮือขึ้น เพื่อนำกำลังมาปราบและจับเอาคนลาวเป็นทาสไปขายยังกรุงเทพฯ เพื่อผลิตเสบียงอาหาร และนำไปใช้เป็นแรงงานในการขุดคลอง เนื่องจากราคาทาสในสยามได้เพิ่มขึ้นเป็นสามเท่า นอกจากนั้นเมื่อรัชกาลที่ 2 ทรง

⁴⁴ คณะพาสานวันนะคะดีและมนุสชาติ มะหาวิทยาไลแห่งชาต, อ้างแล้ว, น. 126

⁴⁵ สัมภาษณ์ ดร. สุเนต โพธิสาน 20 พฤศจิกายน 2008

⁴⁶ ดร.มยุรี และดร.เฝยพัน เห่งาสีวทัน, อ้างแล้ว, น. 143-150

⁴⁷ พระเนกปะหวัดสาดและอาระยะทัม สะถาบันคั่นคว้าวัดทะนะทัม กะซวงทะเหล่งข้าวและวัดทะนะทัม, อ้างแล้ว, น.8

สวรรคต ไม่มีเงินในพระคลังหลวง จึงต้องการเงิน และทรัพยากรต่างๆที่มีค่าของลาว เช่น ครั่ง กำนยาน และของป่า เช่น เครื่องเทศ ที่มีราคาสูงในศตวรรษที่ 19 เพื่อไปขายแก่ตะวันตก⁴⁸

ไทยอยากยึดเอาการค้าของลาว

ขณะนั้นลาวส่งสินค้าออกไปทางประเทศเขมรและทางแม่น้ำโขงขายให้แก่ เขมร และโคชินจีน ดังนั้นในปี 1814 ไทยจึงตัดเส้นทางการค้า ไม่ให้การค้าของลาวลงไปยังเขมรและไซ่ง่อน ทำให้เจ้าอนุต้องหันไปส่งเสริมการค้ากับจีน โดยผู้ที่ได้รับประโยชน์จากการตัดเส้นทางการค้าที่ผ่านเขมร คือ เจ้าพระยาบดินทร์เดชาที่มีหุ้นส่วนในการค้าทางบกจากลาว และเขมร ซึ่งสร้างอำนาจความมั่งมีให้กลุ่มอำนาจในกรุงเทพฯก่อนครึ่งศตวรรษที่ 17 การขัดผลประโยชน์ครั้งนี้ทำให้สงครามระหว่างสยามและล้านช้างระเบิดขึ้นในปี 1827⁴⁹

การเข้าใจผิดของรัชกาลที่ 3

บางเอกสารยืนยันว่ารัชกาลที่ 3 ทรงเห็นดีกับการนำมาตรการที่ให้คนลาวกลับคืนประเทศทรงอนุญาตให้เจ้าอนุ⁵⁰ เอาคนลาวจากเมืองสระบุรีกลับคืนเวียงจันทน์ แต่แม่ทัพไทยไม่เห็นด้วยในการโยกย้าย จึงมีการไม่เข้าใจกันขึ้น ประกอบกับเวลานั้นสภาพการเมืองที่กรุงเทพฯมีการแย่งอำนาจกันเองในราชสำนัก ทำให้ไม่มีเสถียรภาพ โดยเจ้าฟ้ามั่งกุฎซึ่งเป็นเชื้อพระวงศ์ที่สมควรขึ้นเป็นกษัตริย์ แต่รัชกาลที่ 3 สามารถยึดอำนาจขึ้นครองราชย์เป็นกษัตริย์ ทำให้เจ้าฟ้ามั่งกุฎต้องทรงออกผนวช เจ้าฟ้ามั่งกุฎและพระอนุชา ได้ไปพบทูตอังกฤษ ที่เข้ามาเจรจาเพื่อเปิดการค้ากับสยาม เสนอว่าจะระดมคน 20,000 คน ช่วยทหารอังกฤษยึดเอาสยาม เพื่อโค่นล้มรัชกาลที่ 3 ในขณะที่เจ้าอนุยึดโคราช และพวกตนจะขึ้นครองอำนาจ นอกจากนั้นเจ้าฟ้ามั่งกุฎยังต้องการหลอกล่อให้เจ้าอนุเคลื่อนทัพไปบางกอก เพื่อให้รัชกาลที่ 3 เคียดแค้น และปราบปรามให้เกิดการนองเลือด ซึ่งจะทำให้รัชกาลที่ 3 เสียหน้า⁵¹ เจ้าฟ้ามั่งกุฎยังได้ให้ผู้แทน 3 คน มาพบเจ้าอนุ เพื่อหารือว่าจะทำอย่างไร และในเวลาที่คุณของเจ้าฟ้ามั่งกุฎมาพบ เจ้าอนุก็เกิดเพลิงไหม้เรือรบสยามที่กรุงเทพฯ⁵² ดังนั้นการแตกแยกภายในของไทยจึงมีผลกระทบต่อลาว

นโยบายสักระลอก

⁴⁸ พระเนกปะหวัดสาดและอาระยะทัม สะถาบันคั่นคว้าวัดทะนะทัม กะซวงกะเหลงข่าวและวัดทะนะทัม, อ้างแล้ว , น.16

⁴⁹ ดร.มะยูรี และดร.เผยพัน เห่งาสีวัทน,อ้างแล้ว, น. 29

⁵⁰ ดร.มะยูรี และดร.เผยพัน เห่งาสีวัทน,อ้างแล้ว, น. 103

⁵¹ คณะพาสาวนนะคะดีและมะนุดสาด มะหาวิทะยาไลแห่งชาต, อ้างแล้ว, น. 89

⁵² พระเนกปะหวัดสาดและอาระยะทัม สะถาบันคั่นคว้าวัดทะนะทัม กะซวงกะเหลงข่าวและวัดทะนะทัม, อ้างแล้ว , น.15-

นโยบายสลักเหล็กในปี 1824 ที่ขยายจากบริเวณลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยามายังที่ราบสูงโคราช ซึ่งเป็นนโยบายของสยามที่ต้องการทำให้คนลาวกลายเป็นคนสยาม⁵³ โดยเจ้าอนุวงศ์ได้ทำการปลุกระดมประชาชนตั้งแต่ล้านนาถึงจำปาสักไม่ให้ขายจกรรจ์ไปสลักเหล็กขึ้นล้มมะโนกับสยาม ดังนั้นเมื่อเจ้าเมืองโคราชประกาศให้โคราชเป็นเป้าหมายในการสลักเหล็ก ทำให้เจ้าอนุวงศ์เห็นเป็นโอกาสในการเข้าโจมตีเมืองโคราช และการที่กองทัพลาวนำโดยเจ้าอนุราชติดสะยกทัพไปยังเมืองกาฬสินธุ์นั้นไม่ได้ตั้งใจจะยึดกรุงเทพฯ ดังที่พงศาวดารไทยกล่าวถึง แต่ต้องการจับเจ้าหน้าทีที่มาสลักเหล็กมาทึง

ดร. มยุรี และ ดร. เฝยพัน เห็นว่าในบางเอกสารที่กล่าวไว้ว่า เจ้าอนุราชติดสะ ได้คัดค้านแผนการของเจ้าอนุวงศ์นั้นไม่เป็นความจริง ในขณะที่เจ้าอนุราชติดสะยกทัพไปตีพวกสลักเหล็กนั้น ในเอกสารไทยกล่าวว่า เจ้าอนุราชติดสะได้พบกับพระยาสุริยະภักดี หัวหน้าสลักเหล็กของสยาม ที่เมืองสุวรรณภูมิ และเจ้าอนุราชติดสะได้เปิดเผยความลับให้ทราบว่าจะยกทัพลงไปที่บางกอก ซึ่งตนเองไม่เห็นดีแต่ประการใดแต่ไม่สามารถขัดขวางได้ขอให้พระยาสุริยະภักดีไปกราบทูลให้พระเจ้าแผ่นดินที่กรุงเทพฯ ทรงทราบ และออกหนังสือผ่านทางให้พระยาสุริยະภักดีว่าเป็นผู้ยอมสวามิภักดิ์กับลาว และเอาหนังสือนี้แจ้งต่อเจ้าอนุวงศ์ที่โคราช เจ้าอนุวงศ์หลงเชื่อจึงให้ผ่านไปกรุงเทพฯ แต่ความจริงเรื่องนี้สยามรู้เรื่องจากพระยาไชยวิชิตผู้รักษากรุงเก่าที่ส่งหนังสือไปรายงานต่อกษัตริย์สยามว่าราชทูตทั้งหลายเห็นพวกลาวเมืองเวียงจันทน์มากวาดต้อนครอบครัวชาวเมืองสระบุรีขึ้นไปเป็นอันมาก

นอกจากนี้การที่รัชกาลที่ 3 ส่งสาสน์มาถึงเจ้าอนุวงศ์โดยตรง เพื่อให้เจ้าอนุวงศ์ไปช่วย เนื่องจากการที่พระราชธิดาของเจ้าอนุวงศ์เป็นสนมองค์หนึ่งของรัชกาลที่ 3 ดังนั้นเมื่ออำนาจของรัชกาลที่ 3 คลอนแคลนจึงได้เขียนหนังสือถึงเจ้าอนุวงศ์ว่า เดียวนี้อำนาจของพระองค์พร้อมจะพังทลาย เพราะขณะนั้นอังกฤษได้นำเอาเรือรบจากสิงคโปร์มาถึงเกาะหมากเพื่อบีบให้สยามลงนามในสนธิสัญญากับอังกฤษ ดังนั้นจึงให้เจ้าอนุวงศ์เตรียมกองทัพเพื่อไปช่วยในการต่อต้านอังกฤษให้ทันเวลา ถ้าเรียกเวลาใดให้ลงไปในพื้นที่ ซึ่งปกติแล้วกษัตริย์สยามไม่สมควรเขียนหนังสือถึงเจ้าประเทศราช⁵⁴ จึงเป็นแผนซ้อนแผนของรัชกาลที่ 3 ในการดึงเอาเจ้าอนุวงศ์ลงกรุงเทพฯ เพื่อให้เป็นกบฏและเป็นฝ่ายตั้งรับ เนื่องจากขณะนั้นได้มีกองทัพสยามเคลื่อนกำลังขึ้นไปตามลำน้ำป่าสัก รวมถึงการเรียกกองทัพมอญที่ตั้งทัพอยู่ชายแดนพม่าให้คืนกลับมาตั้งทัพที่อยุธยาและหันหน้าเข้าหาลาว⁵⁵ การปะทะกันระหว่างกำลังประกอบอาวุธของไทยและลาวจึงเป็นการสมทบกันวางแผนระหว่างอังกฤษและไทย อีกแผนหนึ่งเป็นแผนของเจ้าเมืองโคราชซึ่งมีอิทธิพลและต้องการเป็นใหญ่ในบริเวณลุ่มน้ำเจ้าพระยา ขณะที่เจ้าอนุวงศ์ก็มีแผนซ้อนแผนเช่นกันโดยได้เตรียมการกู้ชาติ การรวมกำลัง โดยการส่งทูตไปยังหลวงพระบางถึง 2 ครั้ง ว่า หากช่วยกันปลดปล่อยประเทศชาติสำเร็จแล้ว พระองค์จะลาไปผนวชเหมือนพระเจ้าฟ้ารุ่ง และมอบเมืองลาวให้กษัตริย์หลวงพระบางปกครองแต่เพียงพระองค์

⁵³ ดร. มยุรี และดร. เฝยพัน เหน้สั้ววัณ, อ้างแล้ว, น. 21

⁵⁴ พระเนกปะหวัดสาดและอาระยะทัม สะถาบันคัณควั้ววัดทะนะทัม กะชวงกะเหลงข่าวและวัดทะนะทัม, อ้างแล้ว, น.17

⁵⁵ พระเนกปะหวัดสาดและอาระยะทัม สะถาบันคัณควั้ววัดทะนะทัม กะชวงกะเหลงข่าวและวัดทะนะทัม, อ้างแล้ว, น.9

เดียว เจ้าอะนุยังได้ส่งทูตไปยังล้านนาซึ่งก็เห็นดีเช่นเดียวกัน เจ้าอะนุเห็นเป็นโอกาสดีจึงเอาหนังสือที่
รัชกาลที่ 3 เขียนถึง เพื่อเป็นข้ออ้างในการเคลื่อนทัพลงไปยังโคราช ขณะที่เจ้าเมืองโคราชก็มีแผนของ
ตนเอง โดยหนีออกจากเมืองจึงทำให้โคราชกลายเป็นเมืองที่ว่างเปล่า ปราศจากกำลังทหารเพื่อคอยให้
เจ้าอะนุเข้าเมืองโคราช ซึ่งเป็นแผนซ้อนแผนและมีหลายแผนซ้อนกันอยู่⁵⁶

ดร. มยุรี และ ดร. เฝยพัน ยังเห็นว่าเจ้าอะนุไม่ได้ถูกเจ้าน้อยเมืองพวนซึ่งเป็นลูกเขยของเจ้าอะนุ
จับกุมตามที่เอกสารไทยกล่าวอ้าง เนื่องจากตามพงศาวดารเมืองน่านนั้นเจ้าอะนุถูกฝ่ายสยามโดยกองทัพ
เมืองน่านนำโดยเจ้านานขัตติยะ และกองทัพเมืองลับแลซึ่งนำโดยพระยาลับแล และกองทัพเมืองหลวงพะ
บางซึ่งนำโดยท้าวมหาพน และผู้ที่ทำการจับกุมเจ้าอะนุ ก็คือ “พระยาลับแล” ที่ต่อมาได้รับพระราชทานยศ
เป็น “พระยาอะนุวินาด” และถูกแต่งตั้งให้เป็นเจ้าเมืองเชียงคาน ดร. มยุรี และ ดร. เฝยพัน ยังได้อ้าง
เอกสารตะวันตก ว่า เจ้าอะนุได้ทิ้งคตที่ทวารวดี ในกรุงเทพฯ ระหว่างวันที่ 25-26 มกราคม 1829 ตามคำ
บอกเล่าของทหารอังกฤษ ภายหลังทรงถูกทรมาน โดยเอาเหล็กเจาะตาออก ไม่ให้เสวยข้าวและน้ำ โดยขัง
ไว้ในกรงเหล็กที่ห้อยอยู่เหนือแม่น้ำเจ้าพระยา ตากแดด ตากฝน เท้าห้อยอยู่เหนือน้ำแม้แต่มือก็ไม่สามารถ
หยั่งถึงน้ำได้ ทรงทนเจ็บปวด หิวโหยได้เพียง 7 วันก็ตาย⁵⁷

สำหรับข้อขัดแย้งระหว่างลาวกับสยามนั้นดร. มยุรี และ ดร. เฝยพัน เห็นไม่แตกต่างจากนักวิชาการ
ลาวอื่นๆ ว่าเกิดจากการที่เมื่อลงมาสักการะพระบรมศพของรัชกาลที่ 2 เจ้าอะนุได้ทูลขอพระแก้วมรกตที่
สยามเอาไปจากเวียงจันทน์ในปี 1779 และขอขอพระชนิษฐา คือ นางเขียวค่อม และศิลปินพ่อนำหญิงชาย
รวมทั้งประชาชนที่ถูกกวาดต้อนไปอยู่สระบุรี และสุพรรณบุรีกลับคืน

การที่เจ้าอะนุทูลขอพระแก้วมรกตกลับคืนก็เพื่อหวังปลุกระดมจิตใจคนลาว และเตือนสติให้รู้ว่าภัย
อันตรายได้มาถึงแล้ว โดยเมื่อเจ้าอะนุขึ้นครองราชย์ ได้ทรงบูรณะปฏิสังขรณ์หอพระแก้วที่เมืองศรีเชียงใหม่
และทรงสร้างหอพระแก้วขึ้นใหม่ที่หน้าวัดอุบลมุงตรงข้ามกับฝั่งนครหลวงเวียงจันทน์ในปัจจุบัน นอกจากนี้พระ
ราชโอรส คือ เจ้าราชบุตรโย้ย ได้สร้างหอพระแก้วขึ้นที่จำปาสัก และเจ้าน้อยเมืองพวนก็ได้สร้างหอพระแก้ว
ขึ้นที่เมืองเชียงขวาง เช่นกัน การระดมสร้างหอพระแก้วก็เพื่อเป็นสัญลักษณ์ให้คนลาวคิดถึงพระแก้ว และ
ไม่หลงลืมพระแก้ว “พระแก้วในเวลานั้นจึงหมายถึง ความเป็นเอกราช ความเป็นชาติลาว และความเป็น
ลาวของคนลาวทุกคน”⁵⁸

เหตุที่ลาวตกเป็นฝ่ายเสียเปรียบในการสงคราม เนื่องจากสยามได้ส่งกองทัพใหญ่เคลื่อนเข้าโจมตี
ทั้งสามทิศ และลาวมีกำลังพลน้อยกว่า⁵⁹ ขณะที่สยามเวลานั้นมีประชากรกว่า 5 ล้านคน สามารถระดม

⁵⁶ คณะพาสานวันนะคะดีและมะนุดสาต มะหาวิทะยาไลแห่งชาต, **อ้างแล้ว**, น. 90-91

⁵⁷ พระแนกปะหวัดสาตและอาระยะทัม สะถาบันคั่นคว้าวัดทะนะทัม กะชวงกะเหลงข่าวและวัดทะนะทัม, **อ้างแล้ว**, น.14
; คณะพาสานวันนะคะดีและมะนุดสาต มะหาวิทะยาไลแห่งชาต, **อ้างแล้ว**, น. 96

⁵⁸ พระแนกปะหวัดสาตและอาระยะทัม สะถาบันคั่นคว้าวัดทะนะทัม กะชวงกะเหลงข่าวและวัดทะนะทัม, **อ้างแล้ว**, น.18-
19

⁵⁹ พระแนกปะหวัดสาตและอาระยะทัม สะถาบันคั่นคว้าวัดทะนะทัม กะชวงกะเหลงข่าวและวัดทะนะทัม, **อ้างแล้ว**, น.5

กำลังพลได้ถึง 80,000 คน และช้างศึก 3,000 เชือก ใน 2 วัน ทำให้เจ้าอนุตกอยู่ในฐานะตั้งรับ เนื่องจาก แคว้นต่างๆ ที่ตกเป็นประเทศราชหรือต้องส่งส่วยให้แก่ไทยไม่มีสิทธิมีกองทัพ ทำให้ลาวไม่สามารถมีกองกำลังติดอาวุธได้ และประชาชนลาวขณะนั้นมีจำนวนประมาณ 150,000 คน ซึ่งสามารถเกณฑ์คนมาเป็นทหารได้เพียงร้อยละ 10 หรือ 15,000 คน เท่านั้น⁶⁰ ยุทธวิธีที่เจ้าอนุใช้ในการรบโดยการทำให้ที่ราบสูงโคราชไม่มีคนด้วยการกวาดต้อนผู้คนออกจากที่ราบสูงโคราช เพื่อสกัดกั้นการบุรุกของกองทัพสยาม แต่การระดมผู้คนจากสระบุรี และที่ราบสูงโคราชมาฝึก และสร้างค่ายตามยุทธศาสตร์ต่างๆ เช่น หนองบัวลำพู เพชรบูรณ์ หล่มสัก เขียงคาน นั้นต้องใช้เวลาราว 3 ปี จึงจะสามารถตีได้กองทัพสยามได้ การใช้ยุทธศาสตร์ที่เรียกว่า “หลักการปะทะโดยตรง และหนุนเสริมใช้ดินแดนอันกว้างใหญ่”⁶¹ รวมทั้งการที่ฝ่ายลาวไม่สามารถต่อสู้กับศัตรูได้อย่างเปิดเผย ซึ่งตลอดสงครามก็ยังคงดำรงเป้าหมายดังกล่าวไว้ ทำให้ทหารและประชาชนไร้ทิศทาง และพันธมิตรต่างๆ ก็เริ่มถอนตัว รวมทั้งนโยบายในด้านการรบของฝ่ายลาวที่มีลักษณะเชิงกระด้าง ในการป้องกันโดยการสร้างค่ายสู้รบ ทำให้สยามยิ่งปั่นใหญ่ทำลายค่ายต่างๆ จนราบเรียบ เช่น ที่หนองบัวลำพู เพชรบูรณ์ หล่มสัก นอกจากนี้ สยามซึ่งเป็นประเทศที่ติดทะเลมีความได้เปรียบในด้านเทคโนโลยี และการค้ากับทางตะวันตก⁶² สยามได้ซื้ออาวุธและยุทโธปกรณ์อันทันสมัยจากอเมริกา ปอร์ตุเกส และอังกฤษ ทั้งยังมีที่ปรึกษาทางทหารจากอังกฤษ ญี่ปุ่น และตะวันตกช่วยเหลือเทคโนโลยีในการทำสงครามที่ทันสมัย ซึ่งได้ทำลายระบบป้องกันของเจ้าอนุ จนทำให้ต้องเสียที่มั่นต่างๆ ในการรบ

ในสายตาของดร. มยุรี และ ดร. เฝยพัน มองว่า เป้าหมายในการทำสงครามของสยาม ก็คือ ความพยายามทุกวิถีทางจะปลดลาวออกจากแผนที่ โลก และไม่ให้ลาวมีเชื้อชาติ และอยากให้ลาวหลงลืมเชื้อชาติของตน “.....เพราะว่าข้าเจ้ามาจุดไฟเผาหมดเวียงจันทน์และอ้อมแอ้มเมืองเวียงจันทน์....” และเห็นว่านโยบายนี้ยังคงสืบต่อมาจนถึงศตวรรษที่ 20 ซึ่งหลวงวิจิตรวาทการได้เผยแพร่ต่อพระสงฆ์ซึ่งไปสอบที่กรุงเทพฯ ว่าทุกเอกสารที่เป็นเอกสารเกี่ยวกับคนลาว ให้เอาไปจุดไฟเผาทิ้ง เพื่อให้หลงลืมเชื้อชาติ และไม่ให้มีเชื้อชาติ “.....ทุกเอกสารเกี่ยวกับคนลาว แม้จะเอกสารเดิมให้เอาจุดไฟไหม้ ให้เขาหลงลืมเชื้อชาติ บ่ให้มีเชื้อชาติ.....”⁶³

เจ้าอนุในประวัติศาสตร์ชาติและตำราเรียนประวัติศาสตร์

ความจำเป็นของลาวในการเขียนและสร้างประวัติศาสตร์ชาติ ปรากฏให้เห็นได้หลังจากที่ลาวได้รับเอกราชจากฝรั่งเศสหลังปี 1945 ซึ่งเป็นความพยายามสำคัญอย่างหนึ่งของรัฐบาลสมัยราชอาณาจักรສາເຫຼືອສຳຄັນเกิดจากความพยายามในการสร้างรัฐชาติ (Nation State) และปลูกฝังความรู้สึกชาตินิยม (Nationalism) แก่ประชาชน ให้เกิดความสำนึกว่าตนเป็นพลเมืองของชาติและ เป็นส่วนหนึ่งของ

⁶⁰ พระเนกปะหวัดสาดและอาระยะทัม สะถาบันคั่นคว้าวัดทะนะทัม กะซวงกะແລງຂ່າວและวัดทะนะทัม, *อ้างแล้ว*, น.14

⁶¹ พระเนกปะหวัดสาดและอาระยะทัม สะถาบันคั่นคว้าวัดทะนะทัม กะซวงกะແລງຂ່າວและวัดทะนะทัม, *อ้างแล้ว*, น.11

⁶² พระเนกปะหวัดสาดและอาระยะทัม สะถาบันคั่นคว้าวัดทะนะทัม กะซวงกะແລງຂ່າວและวัดทะนะทัม, *อ้างแล้ว*, น.5

⁶³ พระเนกปะหวัดสาดและอาระยะทัม สะถาบันคั่นคว้าวัดทะนะทัม กะซวงกะແລງຂ່າວและวัดทะนะทัม, *อ้างแล้ว*, น.21

ประเทศชาติ เห็นได้จากลักษณะการเขียนและสร้างประวัติศาสตร์ชาติลาวในสมัยนี้ที่มีลักษณะการนำเสนอให้เห็นว่าลาวเป็นชาติที่มีประวัติศาสตร์ยาวนานและยิ่งใหญ่ในอดีตภายใต้การปกครองของกษัตริย์ ซึ่งเป็นผู้นำในการสร้างความเป็นปึกแผ่นให้กับอาณาจักรลาวล้านช้าง แต่มีบางยุคสมัยที่คนลาวเกิดความไม่สามัคคีกัน ทำให้บ้านเมืองอ่อนแอ และตกเป็นเมืองขึ้นของต่างชาติ ซึ่งเป็นบทเรียนที่คนรุ่นหลังจะต้องเรียนรู้ “.....แผ่นดินลาวที่แตกแยกกันออกเป็น 3 เจ้า หรือ 3 อาณาจักรนั้น ได้ตกเป็นเมืองขึ้นของไทย พร้อมกันในปี พ.ศ.2322 ด้วยความแตกแยกไม่สามัคคีกัน ด้วยความอิจฉาริษยา บังเบียดเคียดแค้นจองเวรกัน พระเจ้าแผ่นดินไทยเกณฑ์เอาราชภรรยาหัวเมืองลาวหลายหมื่นคนลงไปขูดคล่องในกรุงเทพฯ พวกราชภรรยาที่ถูกเกณฑ์ไปนั้นได้รับการทารุณข่มเหงแสนสาหัส และได้ล้มตายลงด้วยอหิวาตกโรคเกือบหมด....”⁶⁴ หรือ “.....กานเป็นเช่นนี้ของปะวัตสาดลาวเฮา ก็ย่อนว่าลาวเฮาบ่มีความถึกต้องปองดองกัน ในที่สูญเสียอย่างฮ้ายแรงแงจึงเกิดขึ้นแก่พระราชอาณาจักรลาว.....”⁶⁵ โดยได้นำเสนอถึงสามารภและความกล้าหาญในการรบของเจ้าอนุที่เคยยกกองทัพไปช่วยไทยรบพม่าหลายครั้งตั้งแต่ยังดำรงตำแหน่งเป็นอุปราช และสาเหตุของสงครามว่าเกิดจากความต้องการในการกอบกู้เอกราชเท่านั้น “การที่พระองค์ทำการกู้เอกราชคราวนั้น พระองค์คิดแต่เพียงจะกู้เอกราชฟื้นฟูประเทศให้กลับคืนเป็นเอกราชเท่านั้น มิได้คิดจะรบเอาประเทศไทย หรือรบรากับประเทศไทย เพื่อแก้แค้นแทนพระราชบิดา” หรือ “ถึงว่าจะตกอยู่ในกานเป็นหัวเมืองขึ้นปานใดก็ตาม ประชาชนลาวก็ยังปลื้มคนดี ยังมีลาวผู้เก่งกล้าสามารถนำพาปวงประชาราตสะดอนทั้งปะเทศลุกขึ้น คือการลุกฮือของประชาชนลาวผู้ฮักชาติอันมีเจ้าอนุเป็นผู้นำและเป็นหัวหน้า....กานกะทำของเจ้าอนุดังก่าวนี้ถึงว่าพะองได้สิ้นพะชนไปแล้วก็ตาม แต่ชื่อเสียงของพะองก็ยังยืนยงคงอยู่ในราชอาณาจักรลาว.....”⁶⁶ และการที่เวียงจันทน์ถูกกองทัพสยามเผาทำลายจนกลายเป็นเมืองร้าง “หรือทำลายกำแพงเมือง ตัดต้นไม้ลงให้หมดไม่ผิดกับการทำไร่ แล้วเอาไฟเผา พระพุทธรูปหลายร้อยหลายพันองค์ถูกไฟเผาจนละลาย กองระเนนระนาดอยู่ตามวัดต่างๆ วัดในนครเวียงจันทน์เหลือเพียงวัดเดียวที่ไม่ถูกไฟไหม้ คือวัดสี่สะเกต การที่พระเจ้าแผ่นดินไทยสั่งให้ทำลายเวียงจันทน์ให้สิ้นซาก ก็เพื่อมิให้เวียงจันทน์กลับคืนเป็นเมืองได้อีก แล้วให้ล้มเลิกอาณาจักรล้านช้างเวียงจันทน์เสีย มิให้มีเมืองและเจ้าครองเมืองอีกต่อไป ราชวงศ์ล้านช้างเวียงจันทน์จึงสิ้นสุดลงเพียงเท่านี้ นครเวียงจันทน์ที่อุดมสมบูรณ์สวยงามจึงเป็นเมืองร้าง”

งานเขียนประวัติศาสตร์ชาติที่สำคัญในสมัยราชอาณาจักร ได้แก่ ประวัติศาสตร์ลาว (1956) ของ มหาสีลา วีระวงศ์ พงศาวดารชาติลาว (1961) ของเจ้าคำหมั้น วงกตรัตนะ พงศาวดารลาว สมัยเป็นเมืองขึ้นของประเทศสยามและประเทศฝรั่ง (1971) ของท้าวขุน อ่อนพม และปิตุภูมิที่ฮัก ของ น.บุปผานูวงศ์ (1970) เป็นต้น และในเขตปลดปล่อยของขบวนการปะเทดลาวเองก็มีงานเขียนประวัติศาสตร์ลาว 9 ภาค

⁶⁴ สีลา วีระวงศ์ เรียบเรียง สมหมาย เปรมจิตต์ แปลเป็นภาษาไทย , **ประวัติศาสตร์ลาว** , (ศิลปวัฒนธรรมฉบับพิเศษ. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์มติชน), พิมพ์ครั้งที่ 3, 2540

⁶⁵ นครคำ บุปผานูวงศ์, **ปิตุภูมิที่ฮักของเขา**, 1970, น. 71

⁶⁶ เพิ่งอ้าง, น.70

อย่างไรก็ตาม งานเขียนประวัติศาสตร์ของ มหาสิลา วีระวงส์ ซึ่งตีพิมพ์ครั้งแรกในปี 1956 เองก็ได้รับการปฏิเสธและวิพากษ์วิจารณ์จากผู้นำทางการเมืองในระดับสูงของลาวในสมัยสังคมนิยมโดยเฉพาะ ท่านพุมิ วงวิจิต เกี่ยวกับปัญหาการใช้หลักฐานที่เขียนขึ้นตามเอกสารไทย แม้มหาสิลา จะเป็นนักวิชาการลาวคนแรกๆที่เริ่มใช้เอกสารของลาวในการเขียนประวัติศาสตร์ที่แตกต่างจากเอกสารหลักฐานของไทย โดยทางการลาวปฏิเสธที่จะให้เป็นหนังสือประวัติศาสตร์ของทางการ และไม่ให้ใช้ชื่อหนังสือว่าประวัติศาสตร์ลาว ทำให้ต้องเปลี่ยนชื่อหนังสือเป็นพงศาวดารลาว แต่บางคนก็ยังเชื่อในเอกสารหลักฐานที่มหาสิลา ใช้ แม้แต่มหาคำ จำปาแก้วมะนี ในระยะเวลาต่อมาก็ดำเนินรอยตามเอกสารหลักฐานของท่าน เพียงแต่มีข้อมูลมากกว่า เนื่องจากมหาคำมีความรู้ภาษาอังกฤษเป็นอย่างดี⁶⁷

หลังชัยชนะของพรรคประชาชนปฏิวัติลาวในปี 1975 การสร้างประวัติศาสตร์ชาติมีลักษณะที่แตกต่างไปจากสมัยราชอาณาจักร คือ การนำเสนอบทบาทการต่อสู้ของขบวนการประชาชนและขบวนการปะเทดลาว ซึ่งพัฒนามาเป็นพรรคประชาชนปฏิวัติลาวในเวลาต่อมา และตัดทอนพื้นที่ประวัติศาสตร์ชาติซึ่งมีเรื่องราวของกษัตริย์เป็นแกนกลางลง มีกษัตริย์เพียง 3 พระองค์ ที่ยังคงมีพื้นที่ในประวัติศาสตร์ชาติ คือ พระเจ้าฟ้างุ้ม พระเจ้าไชยเชษฐาธิลาต และเจ้าอะนุ โดยเฉพาะเจ้าอะนุ ที่พรรคและรัฐให้ความสำคัญเป็นอย่างมากในฐานะ “วีรชน” ผู้นำในการกู้ชาติ และตั้งชื่อหนึ่งในกองกำลังติดอาวุธของขบวนการปะเทดลาวว่า “กองลาดชะวง” และเป็นต้นกำเนิดกองทัพประชาชนลาวปัจจุบันตามชื่อแม่ทัพที่เก่งกล้าซึ่งเป็นพระราชโอรสของเจ้าอะนุ คือ เจ้าลาดชะวง รวมทั้งการที่ ท่านไกสอน พมวิหาน อดีตประธานประเทศ และเลขาธิการใหญ่พรรคประชาชนปฏิวัติลาวในขณะนั้น ได้เขียนยกย่องวีรกรรมของเจ้าอะนุไว้ในตอนหนึ่งของหนังสือ บทเรียนต้นตอ และบางปัญหาเกี่ยวกับทิศทางใหม่ของการปฏิวัติลาว ว่า “...นับแต่สะตะวัดที่ 17 เป็นต้นมาซึ่งเป็นยะเลื่อมของชนชั้นศักดินาผู้ปกครองปะเทดชาติของพวกเขาได้ถักดัดแบ่งโดยศักดินาสะหยาบมารุกรานครอบครอง แต่ประชาชนเขาก็ยังสามัคคีกันลุกฮือขึ้นต่อสู้อย่างเด็ดเดี่ยวเขียวชาดบ่หยุดยั้ง ในนั้นอันเด่นกว่าหมู่แม่่นกานลูกฮือขึ้นในชะหนาดทั่วประเทศโดยแม่่นเจ้าอะนุวง วิละชนแห่งชาติเป็นผู้นำพา.....ถึงแม่่นว่าการลุกฮือขึ้นนั้นปล้ำเล็ดผนักตามแต่แม่นักได้เขียนไว้ในหน้าปะหวัดสาตอันสะหว่างสะไหวของชาติเขาในพาละกิดปกปักฮักสาปะเทดชาติและได้เล้าลือกันมาอยู่ในหมู่ประชาชนเขาจนตะหลอดสู่มือนี่.....”

การนำเสนอศัตรูของชาติในการเขียนประวัติศาสตร์ชาติสมัยสังคมนิยมยังมีลักษณะที่แตกต่างไปจากสมัยราชอาณาจักรอย่างเห็นได้ชัด ก็คือ การเน้นศัตรูของชาติอย่างชัดเจน ศัตรูของชาติในประวัติศาสตร์ชาติสมัยสังคมนิยมที่ปรากฏในหนังสือ และแบบเรียนประวัติศาสตร์ ที่สำคัญ คือ “ศักดินาสยาม” ซึ่งมีบทบาทสำคัญในฐานะ “ผู้รุกราน” และยึดเอาอาณาจักรล้านช้างเป็นเมืองขึ้น อย่างกดขี่ และขูดรีด

นักประวัติศาสตร์ลาวที่มีบทบาทสำคัญในการเขียนประวัติศาสตร์ชาติสมัยสังคมนิยม ได้แก่ ดร. สุนัด โพธิสาน และมหาคำ จำปาแก้วมะนี ภายใต้การชี้นำของผู้นำทางการเมืองระดับสูงของพรรค

⁶⁷ สัมภาษณ์ ดร. สุนัด โพธิสาน 20 พฤศจิกายน 2008

ประชาชนปฏิวัติลาว เช่น ท่านพู่มี วงวิจิต ท่านสีชนะ สีสาน ท่านโอะสะกัน ท่ามะเทวา และท่านสะหมาน วิยะเกด⁶⁸ มีการตั้งหน่วยงานของรัฐเข้ามามีหน้าที่รับผิดชอบโดยตรงในการค้นคว้า ตรวจสอบ และพิมพ์เผยแพร่ โดยในปี 1893 ทางกระทรวงศึกษาภายใต้การชี้นำของท่านพู่มี วงวิจิต ได้แต่งตั้งคณะประวัติศาสตร์ลาวขึ้นและได้เขียนประวัติศาสตร์ลาวเล่ม 3 เสร็จในปี 1989 ซึ่งในช่วงแรกรัฐบาลได้มอบหมายให้มหาคำ จำปาแก้วมะนี เป็นผู้รับผิดชอบเพียงผู้เดียว ต่อมาได้มีการจัดตั้งคณะกรรมการวิทยาศาสตร์สังคมขึ้น มี ท่านสีชนะ สีสาน เป็นประธาน มีสถาบันเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ศึกษาของเวียดนามและนักวิชาการของเวียดนาม เช่น ฟาม ลี๊ก เชื่อง และดัก บิ๊ก ห่า เป็นที่ปรึกษา⁶⁹ อิทธิพลทางการเมืองของเวียดนามที่มีต่อการเขียนประวัติศาสตร์ชาติของลาวเห็นได้จากบางตอนเกี่ยวกับเหตุการณ์ประวัติศาสตร์สมัยเจ้าอะนะที่ถูกนำมาเชื่อมโยงกับความสัมพันธ์ลาวและเวียดนามขณะนั้น “.....สิ่งที่มีความหมายประวัติศาสตร์อีกอันหนึ่ง คือ การช่วยเหลือของประชาชนอานามต่อประชาชนลาวในสมัยเจ้าอะนะวงศ์แตกทัพและไปสร้างที่มั่นอยู่ใกล้เมืองอัน ซึ่งได้ให้ที่พักพำอาศัยเครื่องอุปโภคบริโภคและอื่นๆ และพิเศษสุด คือ กลุ่มขององตาทัน ที่มีความเห็นว่าจะช่วยเหลือลาวอย่างเต็มความสามารถนั้นถึงจะช่วยเหลือลาวไม่ได้อย่างเต็มความสามารถ เพราะถูกขัดขวางจากกลุ่มที่ไม่เห็นด้วย แต่ความจริงใจครั้งนั้นก็มี ความหมายสำคัญต่อประชาชนลาวจนได้กลายเป็นผลสำเร็จของความสัมพันธ์อันแน่นแฟ้นของลาว-เวียดนาม อยู่ในปัจจุบัน.....”⁷⁰

ในปี 1993 งานค้นคว้าประวัติศาสตร์ลาวได้ถูกโอนมาให้กระทรวงแถลงข่าวและวัฒนธรรม มี ท่านโอะสะกัน ท่ามะเทวา ซึ่งเป็นรัฐมนตรี ขณะนั้น เป็นผู้ชี้นำ และสามารถพิมพ์หนังสือประวัติศาสตร์ลาวเสร็จสมบูรณ์ก่อนวันชาติ 2 ธันวาคม ปี 2000 ถือเป็นครั้งแรกที่ชาติลาวมีประวัติศาสตร์แห่งชาติสมบูรณ์แบบที่ไม่ได้เป็นพงศาวดาร โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อ “.....อบรมคนให้เกิดความรักชาติ รักวัฒนธรรม เพื่อมองไปข้างหน้าอย่างมั่นใจภายใต้การนำพาของพรรคประชาชนปฏิวัติลาว.....”⁷¹

ประวัติศาสตร์ชาติลาวที่จัดพิมพ์โดยกระทรวงแถลงข่าวและวัฒนธรรมฉบับนี้มีเนื้อหาไม่แตกต่างจากประวัติศาสตร์สมัยราชอาณาจักร คือ การรุกรานของสยามและการตกเป็นเมืองขึ้นเนื่องจากการขาดความสามัคคีกัน และการถูกกดขี่ ขูดรีดจากสยาม “.....ภายหลังพระเจ้าสุริยวงศาสิ้นพระชนม์แล้ว การนำก็ไม่เป็นเอกภาพเพราะมีการแย่งอำนาจกัน ก็ก้าวไปสู่การแตก แยกออกเป็น 3 อาณาจักร สุดท้ายถูก สยาม เข้ายึดครอง ปล้นสดมภ์มั่งมรดกอันมีค่าของชาติ เช่น คัมภีร์ ฎีกา เงิน ทองคำ นายช่าง ปัญญาชน รวมทั้งพระแก้วมรกต และอื่นๆ โดยเฉพาะประชาชนพลเมือง ได้ถูกกวาดต้อนไปอย่างเป็นขบวนใหญ่ ทำให้เกิดความล่มจมทุกข์ยากไปทุกหย่อมหญ้าชายคาเรือน ที่ยังหลงเหลืออยู่ก็เต็มไปด้วยน้ำหนูน้าตาแห่งความโศกเศร้า อันเกิดจากการกะเกณฑ์แรงงานไปขุดคลองอยู่ที่บางกอก ไปรบกับพม่า และอื่นๆ ความ

⁶⁸ สัมภาษณ์ ดร. สุเนต โพธิ์สาน 20 พฤศจิกายน 2008

⁶⁹ สัมภาษณ์ ดร. สุเนต โพธิ์สาน 20 พฤศจิกายน 2008

⁷⁰ ผศ.ดร.ทรงคุณ จันทจร แปล, อ้างแล้ว, น. 270

⁷¹ พระเนกปะหวัดสาดและอาระยะทัม สะถาบันค้นคว้าวัดทะนะทัม กะซวงทะเหลงข่าวและวัดทะนะทัม, อ้างแล้ว, น.

ทุกขั้รทรมาน ทั้งหมดเหล่านี้ ประชาชนลาวไม่สามารถอดทนได้ จึงต้องลุกขึ้นต่อสู้ในสมัยของเจ้าอะนุง....” โดยเจ้าอะนุงที่ไทยกล่าวหาว่าเป็น “กบฏ” แต่สำหรับลาวแล้วถือเป็น “วีรบุรุษ” ที่มีความสำคัญยิ่งต่อการกู้ชาติ “.....ประชาชนลาวยังไม่สิ้นคนดียังมีผู้เก่งกล้าสามารถนำพาประชากรราษฎรทั้งประเทศลุกขึ้น ได้แก่ การลุกฮือของประชาชนลาวโดยมีเจ้าอาอนุทรวงเป็นผู้นำ และเป็นหัวหน้า จนถูกจับและได้สิ้นพระชนม์ที่บางกอก การกระทำของเจ้าอนุดังกล่าวนี้นี้ ถึงว่า พระองค์ได้สิ้นพระชนม์ไปแล้วก็ตาม แต่ชื่อเสียงของพระองค์ ก็ยังยืนยงคงอยู่ในราชอาณาจักรลาว และยังมีอยู่ในจิตใจของลาวทุกคน เพราะว่าพระองค์เป็นกษัตริย์ลาวองค์หนึ่ง ที่มีความรักชาติบ้านเมือง ดังนั้นในรัชกาลของพระองค์ ได้พยายามแสวงหาทุกวิถีเพื่อนำพาประชาชนลุกขึ้นทำการกู้ชาติคืนมา.....” ประวัติศาสตร์ชาติลาวฉบับที่จัดพิมพ์โดยกระทรวงแถลงข่าวและวัฒนธรรมยังได้นำเสนอถึงความกล้าหาญ และความสามารถในการรบของเจ้าอะนุงที่ได้ดำเนินนโยบายเอาใจสยามอย่างสุดความสามารถ โดยยกกองทัพไปช่วยศึกดินาสยามต้านพม่าหลายครั้ง เมื่อเจ้าอินทวงสิ้นชีวิตในปี 1804 กษัตริย์สยามจึงจำเป็นต้องแต่งตั้ง เจ้าอะนุงให้ครองนครศรีสัตนาคนหุตล้านช้างสืบต่อไป ภายหลังขึ้นเป็นกษัตริย์เจ้าอะนุงได้ยกกองทัพไปตีพม่าที่เชียงแสนและตีกองทัพพม่าแตก ทำให้กษัตริย์สยามเห็นถึงความกล้าหาญของกองทัพลาว ชื่อเสียงของเจ้าอะนุงจึงเป็นที่กล่าวถึง ว่าเป็นนักรบที่มีฝีมือยอดเยี่ยมในบรรดาแม่ทัพหัวเมืองประเทศราชของสยาม โดยเฉพาะประชาชนลาวยิ่งเพิ่มความเชื่อมั่นว่า เจ้าอะนุงจะสามารถนำประชาชนต่อสู้รวบรวมลาวและประกาศเอกราชจากสยามได้สำเร็จ⁷²

นอกจากความสามารถในด้านการรบแล้ว ประวัติศาสตร์ชาติลาวฉบับนี้ยังเสนอถึงพระปรีชาสามารถในด้านอักษรศาสตร์และศิลปการก่อสร้างของเจ้าอะนุงที่ทรงบูรณะพระธาตุพนม พระราชวัง วัดวาอารามต่างๆ และสะพานไม้ข้ามแม่น้ำโขง ที่สำคัญ ก็คือ ทรงสร้างหอพระแก้วขึ้นในปี 1812 เพื่อปลุกกระตือรือร้นของประชาชนลาวให้ลุกขึ้นต่อสู้ และยังมีทรงสร้างวัด สะดะสะหัสสอาราม หรือวัดสี่สะเกตขึ้น ให้เป็นสถานที่ในการทำงานลับทางด้านการเมือง สำหรับสาบานตนแสดงความจงรักภักดีของเจ้าเมืองต่างๆ เพื่อสร้างความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันด้านแนวคิดในการต่อสู้เพื่อกอบกู้เอกราช⁷³

ด้านความสัมพันธ์กับสยามนั้นเจ้าอะนุงได้เอาใจใส่เป็นพิเศษ และหาโอกาสอันเหมาะสมเพื่อกู้เอกราช โดยเจ้าอะนุงได้ส่งช้างเผือกที่มีลักษณะพิเศษลงมาให้กษัตริย์สยาม เพื่อแสดงความจงรักภักดี ในปี 1809 และในปี 1821 สยามได้สั่งให้เจ้าพระยานครราชสีมาและเจ้าอะนุกองทัพไปจับตัวพระสาเกียดโง้ง ซึ่งกองทัพของพระสาได้ยอมมอบตัวต่อกองทัพของเจ้าราชบุตรไย เพราะพระสามีความเชื่อมั่นต่อเจ้าอะนุงจึงยอมให้พาตัวลงไปสู่คดีที่บางกอก เจ้าอะนุงสามารถช่วยพระสาไม่ให้ถูกประหารชีวิต และกษัตริย์สยามได้แต่งตั้งให้เจ้าราชบุตรไยเป็นเจ้านครจำปาสัก การแต่งตั้งครั้งนี้ได้เกิดการโต้เถียงกันอย่างรุนแรงที่กรุงเทพฯ และการลงมากกรุงเทพฯ ในปี 1822 ทำให้เจ้าอนุงได้พบกับคอร์เฟิร์ด ซึ่งเป็นทูตอังกฤษที่ได้รับการแต่งตั้งให้มาเจรจาการค้ากับสยาม ทำให้เจ้าอะนุงทราบถึงนโยบายของอังกฤษที่เตรียมรุกรานสยาม และเป็นช่องทางให้ลาวสามารถประกาศเอกราชได้ ระหว่างที่เจ้าอะนุงเดินทางมาร่วมงานพระราชทานเพลิงพระศพ

⁷² ผศ.ดร.ทรงคุณ จันทจร แปล, อ้างแล้ว, น. 230

⁷³ ผศ.ดร.ทรงคุณ จันทจร แปล, อ้างแล้ว, น. 222-223

รัชกาลที่ 2 ในการเดินทางกลับนครเวียงจันทน์ครั้งนั้น เจ้าอะนุได้รับคำร้องทุกข์จากประชาชนลาวเพิ่มขึ้นอย่างมากมากกว่าเก่า พร้อมกันนี้ บรรดาเจ้าเมืองต่างๆ ในฝั่งขวาของแม่น้ำโขง ก็พากันสนับสนุนเจ้าอะนุให้เป็นผู้นำในการประกาศเอกราช เมื่อเห็นว่าสภาพการณ์อำนวยจากความขัดแย้งทางการเมืองภายในของสยามจากการสืบทอดราชบัลลังก์ตามธรรมเนียมที่ต้องให้เจ้าฟ้ามงกุฎที่เกิดจากอัครมเหสีเป็นผู้สืบทอด แต่ถูกรัชกาลที่ 3 แย่งชิงบัลลังก์ไปได้ ทำให้เจ้าฟ้ามงกุฎต้องหนีไปบวชเพื่อลี้ภัยการเมือง⁷⁴ เจ้าอะนุจึงได้ยกกองทัพเข้ายึดโคราช แต่ต้องยุติแผนการโจมตีกรุงเทพฯ เพราะข่าวนี้ล่วงรู้ถึงรัชกาลที่ 3 แล้ว ส่วนพระยาปลัดเมืองนครราชสีมา พระยาตากบพระยา และพระยาณรงค์สงครามได้วางแผนที่จะลุกฮือเช่นฆ่าทหารเวียงจันทน์หลังจากส่งคนไปรายงานต่อบางกอกแล้ว พระยานครราชสีมาได้วางแผนต่อสู้กับกองทัพ เวียงจันทน์เพื่อแย่งชิงเอาพวกครัวกลับคืนมา โดยวางแผนให้พระยาปลัดเมืองนครราชสีมาเข้าอ่อนน้อมต่อเจ้าอะนุ เจ้าอะนุจึงแต่งตั้งให้พระยาปลัดเมืองนครราชสีมา พระยาตากบพระยา เป็นผู้คุมครอบครัวชาวเมืองโคราชขึ้นมาเวียงจันทน์ มีทหารเวียงจันทน์ควบคุมขึ้นมาจำนวนหนึ่ง พระยาปลัดเมืองนครราชสีมาได้ขอมืดฟ้าและปืนเพื่อหาอาหารกินระหว่างทาง เมื่อพวกครัวมาถึงทุ่งสำริด ก็ขอพักที่นั่นอ้างว่ามีความเมื่อยล้า พระยาปลัดเมืองนครราชสีมา พระยาตากบพระยา และพระยาณรงค์สงคราม ก็หาทางมอมเหล้าทหารเวียงจันทน์ เพื่อให้กองทัพของพระยานครราชสีมาที่ซ่อนตัวอยู่ในป่าสามารถแย่งชิงเอาครอบครัวกลับคืนมาได้สะดวก⁷⁵

หลังจากเจ้าอะนุได้ปราชัยและถูกจับกุมส่งมายังกรุงเทพฯ ทรงถูกคุมขังในกรงเหล็กขนาดใหญ่และมีกรงเหล็กขนาดเล็ก 13 กรง เพื่อใส่พระญาติวงศ์ โดยมีเครื่องมือทรมานต่างๆ เช่น สากสำหรับตำ เบ็ดสำหรับเกาะแขวน หม้อสำหรับต้ม ขวานสำหรับผ่าอก เลื่อยสำหรับเลื่อยแขนขา มีแท่งเหล็กสำหรับเสียบทั้งเป็น มีเชื่อน้ำมันสำหรับกรอกให้กินแล้วเอาไฟเผา ทุกเช้าเจ้าอะนุและพระญาติวงศ์ จะถูกนำออกประจานโดยให้อยู่ในกรงเหล็ก พร้อมทั้งใส่เครื่องจองจำ และให้เจ้านางคำป้อง มเหสีถือพัดกาทหมากเข้าไปพัดพวกราษฎรทั้งชายหญิงได้มามุงดู สถาปนา การทรมานนี้ทำอยู่ได้ 7-8 วัน เจ้าอะนุทนต่อการทรมานไม่ได้จึงทรงล้มป่วยและมีเลือดไหลตลอดเวลา หลังจากนั้น 3 วัน ก็สิ้นพระชนม์⁷⁶

ประวัติศาสตร์ชาติลาวฉบับนี้ยังได้เชิดชูถึงการมีส่วนร่วมต่อสู้ของประชาชนลาวอย่างเด็ดเดี่ยวกล้าหาญ จนศัตรู คือ สยาม ยอมรับว่าสงครามครั้งนี้ฝ่ายลาวมีความเข้มแข็งมาก ถ้าจะเปรียบเทียบกับพม่าที่สยามเคยทำสงครามมาหลายครั้งก็ไม่เท่าการสงครามกับลาวในครั้งนี้ และไม่มีสงครามอื่นๆ ในพงศาวดารหรือจดหมายเหตุใดๆ มาเทียบสงครามกับลาวในครั้งนี้ได้ สิ่งที่ลาวเหนือกว่าสยาม ก็คือ จิตใจรักชาติ และเอกราช ขณะที่สยามมีอาวุธที่ทันสมัยกว่า ซึ่งผู้นำลาวไม่สามารถมองข้อได้เปรียบของศัตรู และความรู้เกี่ยวกับอาวุธทันสมัยก็มีจำกัด มองเห็นแต่จุดอ่อนของศัตรู และความแข็งแกร่งของตนจนเกินไป รวมทั้งการที่ต้องไปพึ่งศักดินาอาณานิคมซึ่งให้ความช่วยเหลือได้อย่างไม่เต็มที่ เพราะศักดินาอาณานิคมเองก็มี

⁷⁴ ผศ.ดร.ทรงคุณ จันทจร แปล, อ้างแล้ว, น. 240

⁷⁵ ผศ.ดร.ทรงคุณ จันทจร แปล, อ้างแล้ว, น. 246

⁷⁶ ผศ.ดร.ทรงคุณ จันทจร แปล, อ้างแล้ว, น. 267

ปัญหาภายในที่ยุ่งยาก⁷⁷ สาเหตุที่สำคัญที่สุดและข้อขัดแย้งความพ่ายแพ้ของสงครามในประวัติศาสตร์ชาติลาวฉบับนี้ ก็คือ ความสามัคคีภายในที่ไม่แน่นแฟ้นเท่าที่ควรระหว่างศักดินาด้วยกันเอง คือ ศักดินาเวียงจันทน์ ศักดินาหลวงพระบาง และศักดินาจำปาสัก ถึงแม้ศักดินาหลวงพระบางจะร่วมกับเจ้าอนุวงศ์ไม่เต็มที่ และภายหลังประสบความพ่ายแพ้ เจ้ามณฑลสุลต่านก็รีบเข้าข้างสยาม ในส่วนของศักดินาเวียงจันทน์เอง เจ้าอุปราชติดสะแม้จะร่วมมือมาแต่ต้นแต่เมื่อมีแนวโน้มจะประสบความพ่ายแพ้สงครามก็เข้าหาแม่ทัพสยามผู้ปกครองเมืองอื่นๆ เช่นพวน น่าน แพร่ ก็มีลักษณะเช่นเดียวกัน ล้วนแต่ไม่มีความจริงใจอันเป็นนิสัยของระบบศักดินาที่เห็นแก่ตัว ถือผลประโยชน์ส่วนตัวสูงกว่าของชาติจึงทำให้การต่อสู้ครั้งนี้ต้องประสบกับพ่ายแพ้ “.....เจ้าครองนครแห่งล้านช้างร่มขาวเวียงจันทน์ได้สิ้นสุดลงในเมื่อรัชกาลเจ้าอนุ นรเวียงจันทน์สมัยนั้นกลาเป็นเมืองร้าง การเป็นเช่นนี้ของปะวัตสาดลาวเฮา ก็ย่อนว่าลาวเฮาที่มีความถูกต้องต้องป้องกัน ในที่สุดความสูญเสียอย่างฮ้ายแสบจึงเกิดขึ้นแก่พระราชอาณาจักรลาว.....”

ข้อสังเกต ก็คือ ในงานเขียนประวัติศาสตร์ชาติฉบับนี้ไม่ได้กล่าวถึงคุณหญิงโม ซึ่งประวัติศาสตร์นิพนธ์ลาวหลายฉบับ เช่น งานของดร.พุดทอง แสงอาคม เรื่อง ชาติลาว คนลาว อดีตและปัจจุบัน ซึ่งตีพิมพ์ครั้งที่ 2 ในปี 2006 และได้รับการตรวจสอบจากท่านโอสะกัน ท่ามะทาว กรรมการกรมการเมืองศูนย์กลางพรรค และรัฐมนตรีว่าการกระทรวงแถลงข่าวและวัฒนธรรม ในการพิมพ์ครั้งที่ 1 และท่านหมื่นแก้ว ออละนูน กรรมการศูนย์กลางพรรค และรัฐมนตรีว่าการกระทรวงแถลงข่าวและวัฒนธรรมในการพิมพ์ครั้งที่ 2 ซึ่งได้กล่าวถึงคุณหญิงโมที่ได้ร่วมกันวางแผนเลี้ยงเหล่าทหารลาว “.....เมื่อคอบคัวบพะยบมาเถิงทุ่งสำริด ท้าวปะลัด เมืองลาดสีมา พ้อมนางโมพากันวางแผนเลี้ยงเหล่าทหารลาว เมาเหล่านอนอยู่ ท้าวปะลัดแคคอบคัวพวกสะหยาม ก็ยิดเอาเป็นทหารลาว แล้วยิงทหารลาวตายเกือบหมด.....” ซึ่งมีเนื้อหาเช่นเดียวกันกับงานเขียนประวัติศาสตร์ของดวงไซ หลวงพะลี เรื่อง สมเด็จพระเจ้าอนุวงศ์ ที่ได้ทำการตีพิมพ์อย่างแพร่หลายเป็นจำนวนหลายครั้ง “.....พอมมาถึงทุ่งสำริด ก็ตั้งพักคอบคัวอยู่ที่นั่น พระยาปลัดกับนางโมและพะยาพมยกกะบัดจึงลวมหัวกันคิดอุบายเลี้ยงเหล่าพวกทหารลาวและดำลวดผู้คุม.....” ดังนั้นการมีบทบาทตัวจริงของคุณหญิงโมในเหตุการณ์ประวัติศาสตร์หรือไม่จึงอาจไม่ใช่เรื่องสำคัญ หากว่าไม่กระทบต่อเจ้าอนุวงศ์ในฐานะที่เป็นวีรบุรุษของชาติ

หลังการเปลี่ยนแปลงการปกครองในปี 1975 รัฐบาลภายใต้การชี้นำของพรรคประชาชนปฏิวัติลาว ได้สร้างจิตสำนึกความเป็นชาติผ่านรูปแบบต่างๆ โดยเฉพาะการศึกษาเป็นเครื่องมือในการส่งผ่านอุดมการณ์ความเป็นชาติสู่ประชาชนโดยมีสถาบันค้นคว้าวิทยาศาสตร์การศึกษาแห่งชาติของกระทรวงศึกษาธิการเป็นผู้รับผิดชอบในการแต่งตำราและแบบเรียน โดยนำเอาประวัติศาสตร์ลาวของพรรคเล่ม 1-3 ไปปรับปรุงเป็นหลักสูตร และเชิญนักวิชาการจากมหาวิทยาลัยและวิทยาลัยสร้างครูเข้าร่วมการประชุมเพื่อตรวจและแก้ไข⁷⁸

⁷⁷ ผศ.ดร.ทรงคุณ จันทกร แปล, อ้างแล้ว, น. 268

⁷⁸ สัมภาษณ์ ดร. นิพนธ์ ไชยะวง และอาจารย์สะเหลิมลัก พานุดดี อาจารย์ประจำสาขาวิชาประวัติศาสตร์ มหาวิทยาลัยแห่งชาติลาว, เวียงจันทน์, 14 ธันวาคม 2008

อุดมการณ์ความเป็นชาติ ความทรงจำของชาติ วีรบุรุษของชาติที่แบบเรียนลาวถูกเลือกให้จำ นอกจากวีรกรรมวีรบุรุษ เช่น พระเจ้าฟ้างุ้ม พระเจ้าไชยเชษฐาธิราชแล้ว ตำราเรียนประวัติศาสตร์ลาวได้เลือกสงครามกู้ชาติจากสยามภายใต้การนำพาของ เจ้าอนุ มาเป็นเหตุการณ์สำคัญทางประวัติศาสตร์จากความขมขื่นที่ถูกกดขี่ ชูดริต และรุกรานจากศัตรูของชาติ คือ ศักดินาสยาม “.....กองทัพสยามได้มาถึงเผาทำลายเมืองเวียงจันทน์แล้วจับกุมเอาปะชาชนลาวพร้อมทั้งเก็บกวาดเอาขับสมบัติ อันมีค่าไปนำอย่างหลวงหลาย ...อาณาจักรลาวล้านช้างที่เคยเป็นอาณาจักรอันกว้างใหญ่ไพศาลและจะเจริญรุ่งเรืองมาแต่สมัยพระเจ้าไชยเชษฐาธิราช เจ้าสุริยวงศา บัดนี้ได้ถูกทำลาย เผาผาจนราบถึง...”⁷⁹ หรือ “.....คนลาวที่ยังเหลือพวกสยามได้เอาไปขูดคลอง อ้อมพระราชวัง อย่างไม่ให้มีเวลาพัก ผู้ใดเหนื่อย พักผ่อนน้อยหนึ่งก็เอาเสื่อหยาบเสียน ดี ธรรมดาอย่างป่าเถื่อนทำให้ประชาชนล้มตายไปเป็นจำนวนมาก ด้วยเหตุนี้คลองดังกล่าวจึงมีชื่อว่าคลองแสนแสบ (ปัจจุบันอยู่บางกอก ประเทศไทย....)” “.....ศักดินาสยามได้กดขี่ขูดรีดปะชาชนลาวอย่างหนักหน่วง ในแต่ละปีทั้งสามอาณาจักรต้องส่งเครื่องบรรณาการ อันมีค่า พร้อมทั้งส่งสาอาทอนที่เก็บได้ จากปะชาชนลงไปถวายให้เจ้าชีวิตที่บางกอก นอกนั้นสยามได้เกณฑ์เอาปะชาชนลาวไปตัดต้นไม้ อยู่สุพันบุลี ไปขุดคลองน้ำอ้อมกำแพงบางกอก ด้วยความลำบากยากอย่างแสนสาหัส จึงถึงขั้นเอ็นคอง น้ำนั้นว่า “คลองแสนแสบ” มาถึงทุกวันนี้.....”⁸⁰ ที่ชี้ให้เห็นว่าเกิดจากการขาดความสามัคคี “.....พายในศักดินาลาว บ่มีความสามัคคีแน่นแฟ้น กุ่มศักดินาลวงพะบาง และกุ่มศักดินาจำปาสัก บ่ให้กันฮ่วมมือ ยังเห็นแก่ตัว ถือผลประโยชน์ส่วนตัว สูงกว่าของปะเทศชาติ จึงเอ็ดให้กันต่อสู้คั้งนี้ปะลาไซ.....”⁸¹ โดยมีวัตถุประสงค์ เพื่อกระตุ้นความรักชาติจากการเสียสละเพื่อชาติบ้านเมืองของเจ้าอนุ ในการปลดแอกจากสยามแม้จะไม่สำเร็จก็ตาม ซึ่งเป็นการปลุกจิตสำนึกความรักชาติในการสร้างความสามัคคีกลมเกลียวและเป็นแบบอย่างกับเยาวชนรุ่นหลัง เช่น “....ถึงว่าปะลาไซ เจ้าอนุ ก็ยังคงเป็นกะสัดลาวที่มีน้ำใจักชาติอันสูงสุด ก้าเสียสละทุกอย่าง เพื่อกอบกู้ปะเทศชาติ นำพาปะชาชนลาว สร้างวีละกัมอันล้ำเลิศ ทั้หมดได้สะแดงถึงมุนเชื้อต่อสู้อันพิละอาดหนาน บ่ยอมจำนนต่อสัดตุ อันได้กายเป็นมุนเชื้อแบบอย่างแก่ชาวชนลาวในต่อมา....”⁸² “....ถึงอย่างใดก็ตามเจ้าอนุวงยังคงเป็นกะสัดลาวที่มีน้ำใจักชาติอันสูงส่ง ก้าเสียสละทุกอย่าง เพื่อกอบกู้ปะเทศชาติ พร้อมทั้งวีละบุลิตที่ักชาติทั้งหลาย นำพาปะชาชนลาวสร้างวีละกัมอันล้ำเลิศ การต่อสู้ก้อเอาเอกกะลาดของเจ้าอนุวงคั้งนี้ ได้มีความหมายปะหวัดสาด ที่ล้ำคั่นต่อชาดลาวที่สุด อันได้สะแดงให้พวกเฮาเห็นมุนเชื้อต่อสู้อันพิลาดอาดหนาน บ่ยอมจำนนต่อสัดตุของปะชาชนลาว เชิงได้ฝังลึกในจิตใจของคนลาวทุกคนและได้กลายเป็นมุนเชื้ออันดีงามสืบเนื่องมาถึงปะจุบัน”⁸³ และ “ถึงว่าขบวนลูกฮื้อขึ้นยึดอำนาจของปะชาชนลาวนำโดยเจาอนุถูกปะลาไซก็ตาม แต่น้ำใจต่อสู้อันพิละอาดหนานและเสียสละ

⁷⁹ กระทรวงศึกษาธิการ สถาบันค้นคว้าวิทยาสาดกานศึกษา, แบบเรียนนิเทศศาสตร์สังคม ชั้นมัธยม ปีที่หนึ่ง, 1996, น. 61

⁸⁰ กระทรวงศึกษาธิการ สถาบันค้นคว้าวิทยาสาดกานศึกษา, เพิ่งอ้าง, น. 51

⁸¹ กระทรวงศึกษาธิการ สถาบันค้นคว้าวิทยาสาดกานศึกษา, เพิ่งอ้าง, น. 62

⁸² กระทรวงศึกษาธิการ สถาบันค้นคว้าวิทยาสาดกานศึกษา, แบบเรียนโลกอ้อมตัวเฮา ชั้นประถม ปีที่สี่, 1997 น.117

⁸³ กระทรวงศึกษาธิการ สถาบันค้นคว้าวิทยาสาดกานศึกษา, ปะหวัดสาด ชั้นมัธยม ปีที่หนึ่ง, 1996, น. 57

อันสูงส่งของประชาชนลาวอันเป็นมูลเชื้อดั้งมามีได้กลายเป็นแว่นแฉ่งอันใสแจ่มในประวัติศาสตร์ของชาวลาว มูลเชื้อดังกล่าวได้รับการเสริมจะขยายในตลอดโดยประชาชนลาวดำเนินการปะติวัติชาติ ปะชาติปะไต เพื่อยาดเอาเอะลาดแห่งชาติ.....”⁸⁴

การใช้การศึกษาเป็นเครื่องมือสำคัญในการส่งผ่านอุดมการณ์ชาตินิยมของรัฐบาลภายใต้การชี้นำของพรรคประชาชนปฏิวัติลาว หลังปี 1975 ได้สร้างชุดการรับรู้ เกี่ยวกับเจ้าอะนู่ให้กับคนลาวรุ่นใหม่ สะท้อนให้เห็นจากกระทู้ในเว็บไซต์หนึ่งของลาวที่ได้รับความนิยมในกลุ่มวัยรุ่น คือ www.mahasan.com/ ซึ่งเห็นได้ชัดว่าข้อความที่ได้ตอบกันมีความสัมพันธ์กับเนื้อหาในตำราเรียนประวัติศาสตร์เกี่ยวกับเหตุการณ์ประวัติศาสตร์สมัยเจ้าอะนู่ เช่น เรื่องคลองแสนแสบ

รายละเอียดคำถาม

คำถาม : “.....คลองแสนแสบ มันเจ็บแสบฝังลึกในสมองเหมือนช็อคหรือป่ะ?...”

รายละเอียด : “....งานตั้งช็อคคลองแสนแสบ เท่าที่โดยมีผู้เฒ่า ผู้แก่ เฒ่าผู้ฟังว่า คองนี้แม่นพวกสบาม มันเกินอาคนลาว ไปขุดและทอระมาน คนเชื้อชาวลาวต้องไปสิ้นชีวิตอยู่คองนั้น บ่น้อย สยามมันบังคับให้ลากแก็ตันตัน ยิงกว่าสดเดระฉาน ย้อนความเจ็บแสบ จึงเรียกเอนว่า คองแสนแสบ มาระยะหนึ่ง พวกกะหายอำนาจลัทธิไทใหญ่มาบั่นช็อคคองนี้ว่า ย้อนตะคองมันมีแมงไม้อาจจะแม่นรินหรือยุง เวลาไปอยู่คองนี้ ถึกแมงมันกัด พาให้แสบคัน ก็เอนว่า คองแสนแสบ....”

ผู้ถาม : เจ็บแสบ

ส่งคำถามเมื่อ : วันเสาร์ที่ 23 กุมภาพันธ์ 2008

คำตอบที่ 2

รายละเอียด : “....คลองแสนแสบนี้ แม่นเจ้าสยามปางนั้นมันมาชนลาวจากฝั่งซ้ายเข้าทุ่งเทบ ย้อนเฮาเสียสงคาม พวกมันกะในที่สุดบังคับพวกเฮาไปล้างไปขุดคองที่บังคับกอกให้พวกมันอย่างเจ็บแสบที่สุด ย้อนบ่มีอุปกอนทันสมัย....การขุดมีการทอระมานหลายย้อนพาจะมันบ่ให้ความสะดวกสบาย ในการสร้างคองนี้พวกทะหานเจ้ามาทุ่งเทบมันกพทอระมานชาวลาวอย่างแสนทอระมานไร้เมะนุสทม์สุดแสน อันมีการตายเป็นหมื่นๆแสนคน จนฮ้องว่า “คองแสนแสบ” คนย้อนชาดอาหานและการตบตีมาบชู้ให้ตายลงแบบบ่แม่นเมะนุส อำย่น้องกันแท้ๆได้ บั้มส่วนมากเขียนโดยคนลาวที่ล้าพัดเหตุกานกับตัวกับตนเองในปางนั้น กมดับสุนมัน (กมลิลปกอน) มันหะกันแก้ง ส่งไว้บให้พิม หรือ ลักพิมออกแล้วมันกะล้างทุกวิถีทางที่จะขัดขวางลงโทษผู้ที่เขียน สะนั้นจึงบมีหลายนอกจากปากต่อปากเล่ากัน อย่าว่าว่าหลาย ให้เข้าว่า “คองแสนแสบก็พอใจในความหมายแล้วว่ามันแสบล้ำไค....”

ผู้ตอบ : คนลาวขอให้ม่ใจ

คำตอบที่ 3

รายละเอียด : “....คลองแสนแสบบ่แม่นสิ่งหนึ่งในอดีตที่พวกหมาสยามมาชอดก้าทำเวนแก่ชาวลาวเฮาแม่นกะทั้งเวียงจันยังถูกพวกมันจูดเผา ยังแต่ชีเฒ่ามาแล้วถึงสองคั้ง....”

⁸⁴ กะชวงลี้กาศาทิกาน สะถาบันค้นคว้วิหะยาสาตกานลี้กาศ, แบบเขียนปะหวัดสาต ช้นอุดม ปีที่หนึ่ง, 1994,น. 236

ผู้ตอบ : ลุงขเมนรู้ป่ะ ???

คำตอบที่ 7

รายละเอียด : “....คงแสนแสบเป็นสัญลักษณ์ของความทารุณโหดร้ายของพวกไทสยามที่มีต่อประชาชนลาวทั่วโลก....”

ผู้ตอบ : คักแสนคัก

คำตอบที่ 13

รายละเอียด : “ คงแสนแสบฝีมือของไผ่ คับบ่ฝีมือของชนชาติปากหวานที่บ่ว่ายามใด ก็อ้างเสมอว่าพี่น้องพวกมันเลย มาฉวยโอกาส เอาคำเหว้าอันม่วนหู มาโป่มข้าชาวลาวเขาที่บ่ว่ายามใดจะเป็นชนชาติที่เชื่อคนชาติอื่นอย่างง่ายดายอยู่แล้ว สะนั้นต่อไปพวกสยามมาปากหวานนำอย่าตายใจทุกครั้งให้คิดเถิงอะติดิด คิดเถิงคงแสนแสบ คิดเถิงชาวลาวเกือบ 50 ล้านคนในดินแดนสยามเข้านบ้านเฮาจะคงจะปลื้มสิ่งนี้ดี....”

ผู้ตอบ : อย่าลืมหื้อ

คำตอบที่ 17

รายละเอียด : “....คงแสนแสบบ่แม่นสิ่งทำอิติที่ไทสยามสร้างขึ้นกับชาวลาวเขาในอดีตยังมีอื่นๆอีกเป็นร้อยเป็นพันเลื่อง จนว่า เดียวนี้เฮาบ่มีสิ่งที่จะบันลยายในที่นี้ได้แล้วได้....”

ผู้ตอบ : ลาว 2 ผึ้ง

คำตอบที่ 18

รายละเอียด : “....เฮียนอยู่ปะวัดสาดแห่งความเจ็บแสบแสนขมขื่นของชาวลาวในอดีตแต่ใดๆมาฮอดบัดจจุบันกะมีแต่สัตตตฤตว์มานตัวเดียวที่ล้ำค่าน ทุกคนลาวควนจดจำไว้ในสมองตลอดไป คือคนสยามนั่นแหละ”....
“บันพระบຸຣຸດของชาวลาวเขาได้รับความเจ็บปวดสุดแสนจนบ่สามาถมาออกเขียนในที่นี้ได้ จากน้ำมืออันแสนโหดร้ายของชาวยุโรปที่บ่ว่ายามใดจะออกปากว่าเป็นบ้านพี่เมืองน้องพวกเขาสืบลงเชื่อกับเหว้านี้อีกต่อไป.... ???

ผู้ตอบ : จีแต่บักเถ้า

หรือเรื่องเกี่ยวกับการไม่มีบทบาทตัวจริงของคุณหญิงโมในเหตุการณ์ประวัติศาสตร์ เช่น

รายละเอียดคำถาม

คำถาม : “....ไทสระบุรี การสะหลองวันไชชนะของนางโม.....”

รายละเอียด : “.....ตามข่าวที่ออกอากาศทางโทรทัศน์ในวันที่ 17 มีนาคม คือเมื่อวานนี้ ว่า พวกเขากำลังกะเกียมงานสะเหลิมสะหลองวันไชชนะของนางโม ขอชวนชวนคนลาวเขาจึงพ้อมใจกันตักบาดบาดน้ำ อุทิศส่วนบุญกุศลไปให้แก่เจ้าอะนวง วีระบุคลของปวงชนลาวพวกเขาด้วย ถึงว่าเพิ่นจะกู้ชาติบ่สำเร็จก็ตาม แต่พวกเขาก็ขอจารึกไว้ในเลือดเถิงความมีน้ำใจฮักชาติอย่างดุจดั่งสูงส่งของพินและการพ้อมปกปักรักษาผืนแผ่นดิน ที่เหลือตอนนี้ไว้ตัวชีวิตขอกัมหัวไว้เอาโลให้แก่วงเวียนของพระองค์ไปสู่สุขคติ.....”

ผู้ถาม : ปูบาเจียง

ชุดการรับรู้เรื่องเจ้าอะนุของคนลาวอาจไม่จำกัดหรือชี้ดวงจำเพาะแต่การรับรู้จากประวัติศาสตร์ชาติและตำราเรียนประวัติศาสตร์ซึ่งเป็นกระบวนการขัดเกลาทงสังคม (Socialization) สำคัญในฐานะเป็นเครื่องมือสร้างชาตินิยม (Nationalism) และบูรณาการชาติ (National Integration) โดยพรรค-รัฐ แต่ยังรวมถึง “พื้นที่แห่งความทรงจำ” (Sites of Memory) ที่แสดงให้เห็นการเลือกความทรงจำและควบคุมว่าควร “จำ” หรือ “ลืม” เหตุการณ์ใด โดยสร้างปฏิบัติการทางสังคมเพื่อค้ำจุนให้ความทรงจำนั้นดำรงอยู่ เช่น อนุสาวรีย์ พิพิธภัณฑ์ การตั้งชื่อสถานที่สำคัญๆ ในนครหลวงเวียงจันทน์ เช่น ถนนเจ้าอนุ บ้านเจ้าอะนุ โรงเรียนมัธยมเจ้าอะนุ และสนามกีฬาแห่งชาติที่เปลี่ยนชื่อมาเป็นสนามกีฬาเจ้าอะนุ แสดงให้เห็นถึงปฏิบัติการทางสังคมในการเลือกความทรงจำที่มีต่อเจ้าอะนุ นอกเหนือจากสถานที่สำคัญทางประวัติศาสตร์สมัยเจ้าอะนุที่เหลือนรอดจากการเผาทำลายของกองทัพสยาม เช่น วัดสี่สะเกด จากเป็นกองบัญชาการกองทัพสยาม และหอพระแก้วที่ถูกทำลายลงและฟื้นฟูบูรณะขึ้นมาใหม่โดยเจ้าสุวณนะพุกมาในปี 1936 และกลายเป็นสถานที่ท่องเที่ยวสำคัญของนครหลวงเวียงจันทน์ในปัจจุบัน บริเวณหน้าสถานที่ทั้งสองแห่งนี้ได้มีป้ายอธิบายความเป็นมาว่า วัดนี้ได้ถูกทำลายลงพร้อมกับเวียงจันทน์โดย “ศึกดินาต่างด้าว” สมัยเจ้าอะนุที่เป็นกษัตริย์องค์สุดท้ายของราชวงศ์เวียงจันทน์ การไม่ระบุตัว “ผู้รุกราน” ซึ่งเป็นศึกดินาต่างด้าว ซึ่งหมายถึง “สยาม” แสดงให้เห็นการเลือกความทรงจำที่จำเป็นต้อง “ลืม” จากหน้าที่ (Function) ของสถานที่ซึ่งเปลี่ยนแปลงไปกลายเป็นสถานที่ท่องเที่ยว “....ปะวัดย๋อวัดสี่สะเกด วัดนี้เ็นว่าวัดสี่สะเกดสร้างตั้งแต่ปี คส 1813 สะใหม่เจ้าอานูวงกะสัดองสุดท่ายแห่งลาดชะวงเวียงจันทน์ สร้างได้ 10 ปี ก็ถึงสงครามศึกดินาต่างด้าวม

รุกรานและม้าวเพาทำลายพ้อมกับทำลายนครหลวงเวียงจัน....” เช่นเดียวกับ หอพระแก้ว ที่ระบุว่าถูกสร้างขึ้นเพื่อประดิษฐานพระแก้วมรกต แต่ไปประดิษฐานอยู่ “ต่างประเทศ” แล้วในปี 1779 “...พระหัตถ์หอพระแก้ว “หอพระแก้วสร้างขึ้นในระบอบราชกาของสมเด็จพระเจ้าไชยเชษฐาธิราช กษัตริย์อาณาจักรลาวล้านช้าง สร้างในคส 1565 เพื่อประดิษฐานของพระแก้วมรกตเท่านั้น แต่ปัจจุบัน นี้องพระแก้วมรกตดังกล่าวได้ถูกไปประดิษฐานอยู่ต่างประเทศแล้วในปี คส 1779.....”

แต่ชุดการรับรู้เรื่องเจ้าอะนะจากสถานที่ทั้งสองของคนลาวบางครั้งอาจไม่ได้ถูกเลือกหรือควบคุมความทรงจำโดยรัฐแต่เป็นความทรงจำที่ “จำ” และเรียนรู้ “อดีต” ของสถานที่ทั้งสองผ่าน “เรื่องเล่า” (Narratives) แม้ความทรงจำในเรื่องดังกล่าวปัจจุบันจะลางเลือนไปตามกาลเวลา เช่น วัดสีสะเกด ที่สร้างขึ้นโดยเจ้าอะนะในปี 1818 เพื่อเป็นสถานที่ทำงานลับทางการเมือง สำหรับสาบานตนแสดงความจงรักภักดีของเจ้าเมืองต่างๆ เพื่อสร้างความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันด้านแนวคิดในการต่อสู้เพื่อกอบกู้เอกราชจากสยาม ในวัดสีสะเกดมีราวเทียนไม้แกะสลักรูปนาคที่สร้างขึ้นสมัยเจ้าอะนะ นาคเป็นสัญลักษณ์ของลาวตั้งแต่โบราณ ชื่อเมืองสีสะเกดน่าจะหมายถึง เมืองของชาวนาค ราวเทียนไม้แกะสลักรูปนาคสองตัวที่ยึดลำตัวออก “โง่หัวขึ้นด้วยความเคียดแค้น” หลังของนาคเต็มไปด้วยเปลวไฟ ส่วนหางทอดเกี่ยวตรงกลางราวเทียนขดเป็นวงหลายรอบ ตรงกลางราวเทียนมีรูปพระอินทร์ เทพเจ้าแห่งฟ้าผ่าและสงครามอยู่บนหลังช้างเอราวัณที่ปกติจะอยู่หน้าสิม (โบสถ์) ของวัด ปลายของราวเทียนที่แหลมเหมือนปลายหอก และพื้นของราวเทียนซึ่งเป็นรูปหินอิฐที่เรียงกันเหมือนกำแพง เป็นศิลปะทางการเมืองที่สื่อให้คนลาวสมัยนั้นรวมกันเพื่อปลดปล่อยชาติจากการเป็นเมืองขึ้นของสยาม นอกจากนั้น สิมของวัดสีสะเกดยังมีนัยทางการเมืองแฝงโดยถูกสร้างให้หันหน้าไปทางทิศตะวันตกเฉียงใต้ 40 องศาเข้าหาแม่น้ำโขงซึ่งทำให้คนลาวสมัยนั้นสะดุ้งทันทีเพราะตรงกับกรุงเทพฯ ต่างไปจากวัดอื่นในเวียงจันที่หันข้างเข้าหาแม่น้ำโขง⁸⁵ และผู้ที่เข้ามาในสิมจะหันหลังให้กับกรุงเทพฯ⁸⁶

พิพิธภัณฑ์เป็นอีกผลิตผลของชาตินิยมที่แสดงให้เห็นการเลือกและแสดงความทรงจำของชาติ พิพิธภัณฑ์ของลาวเกิดขึ้นในสมัยอาณานิคม หลังจาก The Ecole Francaise d'Extreme Orient ก่อตั้งขึ้นที่ไซ่งอน ในปี 1898 และจัดตั้ง Directorate of Museums and Historical Monuments of Indochina เพื่อฟื้นฟูบูรณะและอนุรักษ์โบราณสถานต่าง ๆ ในอินโดจีน The Ecole Francaise d'Extreme Orient ได้เข้ามาตั้งสำนักงานในเวียงจัน และฟื้นฟูบูรณะสถานที่สำคัญ เช่น ทาดหลวง และโบราณสถานต่าง ๆ ในลาว

ในปี 1980 ได้มีการก่อตั้ง Lao Museum of the Revolution ขึ้น และเปลี่ยนชื่อใหม่เป็นหอพิพิธภัณฑ์แห่งชาติ (Lao National Museum) ในปี 1997 บนชั้นที่ 2 ของพิพิธภัณฑ์แห่งนี้มีห้องเล็กๆ ที่แสดงเหตุการณ์ประวัติศาสตร์สมัยเจ้าอะนะ ในชื่อว่า “อาณาจักรล้านช้างทั้ง 3 ได้แยกครอบครองของสยาม ค.ศ. 1779-1893” ภายในห้องจัดแสดงศาสตราวุธที่ใช้ในสงครามสมัยเจ้าอะนะ และมีตู้กระจกซึ่งไม่มีป้าย

⁸⁵ สัมภาษณ์ดร.มะยูรี และดร.เผยแพร่ เหง้าสิริวัณ, เวียงจัน, 15 ธันวาคม 2008

⁸⁶ เทปบันทึกการปาฐกถาสำหรับการประชุมใหญ่ของคณะสังคมนิยมครั้งที่ 4 ที่นครวอชิงตันดีซี ในปี 1997 โดยท่านตะกุนไซโกส

หรือข้อความอธิบายใดๆ ภายในจัดแสดงหนังสือผูกที่ทำด้วยใบลานห่อผ้าขาวไว้ 2-3 สำหรับ มีแผ่นกระดาษเล็กๆ พิมพ์เป็นตัวอักษรลาว ว่า “สมทิด” ซึ่งเป็นวรรณกรรมทางการเมืองลาวที่เขียนขึ้นสมัยเจ้าอนุ ในห้องยังจัดแสดงภาพถ่ายเหตุการณ์ต่างๆ เช่น ภาพฮ่อโจมตี เผา และชุดเอาทรัพย์สินสมบัติจากทาดหลวง ภาพการถูกล่าของทาดหลวงที่เป็นผลจากการรุกรานเวียงจันทน์ของสยาม ภาพหอพระแก้วที่แสดงให้เห็นถึงการที่กองทัพสยามได้กวาดต้อนประชาชน ทรัพย์สินสมบัติ และจุดไฟเผา ภาพซากปรักหักพังของวัดทาง ภาพวัดสีสะเกดซึ่งเป็นวัดเดียวในเวียงจันทน์ซึ่งไม่ถูกทำลาย เพราะถูกใช้เป็นกองบัญชาการของกองทัพสยาม ภาพจำลองหลักศิลาจารึกวัดสีสะเกดที่สร้างในสมัยเจ้าอนุวงศ์ และมีแผ่นป้ายจัดแสดงหัวข้อเรื่อง “40 ปี หลังเหตุการณ์ดังกล่าว” นำเสนอเนื้อหาของบทความที่พิมพ์ในวารสาร Revue des Deux Mondes เรื่อง “เวียงจันทน์และการรุกรานของไทย” โดย Louis de CARNE ผู้แทนกระทรวงต่างประเทศฝรั่งเศส ซึ่งเป็นคณะกรรมการของฝรั่งเศสที่เข้ามาสำรวจแม่น้ำโขงในปี 1867 และซักถามคนลาวบางคนที่ถูกค้ำอยู่เกี่ยวกับประวัติศาสตร์ของเวียงจันทน์ “40 ปี หลังเจ้าอนุวงศ์ หรือภายหลังที่นครหลวงเวียงจันทน์ถูกเผาทำลาย ทำลายจากพวกสยาม ในระยะดังกล่าว ชาติลาวไม่เพียงแต่ถูกสังหารทำลายให้แตกสลายจนหมดความเป็นชาติเท่านั้น แต่จิตใจของคนภายในชาติก็ถูกปล้นสะดม ตกอยู่ในความมืดมนถึงขั้นไม่รู้หัวนอนปลายเท้าของต้นตระกูล และความเป็นชาติของตนว่าเป็นอย่างไร ในที่สุดลี้ภัยไปก็มี บ้างก็ถูกกวาดต้อนไปอยู่บ้านเมืองของเขา และหนีไปอยู่ตามป่าตามเขา บทความบางตอนได้เขียนว่า พวกเขาได้พบกับเชื้อสายของกษัตริย์ ซึ่งเคยปกครองอยู่นครหลวงที่พวกเรากำลังจะขึ้นสำรวจ อีกประโยคหนึ่งว่า วัดสีสะเกดนั้นมีสิ่งของที่หลงเหลือมากกว่าวัดอื่น ความตอนหนึ่งว่า กษัตริย์เวียดนามีท่าที่แข็งข้อละเลยสิ่งใดสิ่งหนึ่งต่อเจ้าชีวิตสยาม ซึ่งอาจเป็นส่วนราชพิธี หรือในตัวเลขเงินส่วยให้แก่สยามก็เป็นได้ ก็เลยถูกติดตามด้วยกองทัพลาว ซึ่งได้รับหน้าที่ให้มาทำลายล้างประชาชนลาวผู้นำสงสารที่นี้ ได้รับการปฏิบัติอย่างโหดเหี้ยมที่ประเพณีพวกเราไม่สามารถเข้าใจได้เลย ประชาชนชาวลาวถูกฆ่าหรือถูกบังคับให้อพยพย้ายออกจากถิ่นฐานเดิมและละนครหลวงของเขาก็ถูกทำลายล้างผลาญเกลี้ยงไม่ผิดกับนครหลวงเวรูลาเดิมที่ถูกทำลายล้างโดยกองทัพโรมัน”

ในห้องนี้ยังมีแผ่นป้ายแสดงเนื้อเพลง “ลาวแคน” ⁸⁷ ซึ่งเป็นเพลงของพวกเชลยชาวลาวที่ถูกจับกวาดต้อนลงมาอยู่ในกรุงเทพฯ ที่ระบายความเคียดแค้น ความร่ำร้อน ความปวดร้าว และทุกข์ยากออกมาเป็นบทเพลง

“...ฝ่ายพวกลาวเป่าแคน แสนสะเหนาะ มาเสบเลาะ เข้ากับแคนแสนสะท้าน
เป็นใจความยามยากจากเวียงจันทน์ ตกมาอยู่เขตขันแคว้นอะโยทะยา.....แสนอดแสนทน
เหมือนดังคนตกนารก มีดมนฝนตก เทียวหยกๆ ถือช่องหนองคอบ เทียวไล่จับกบทุ่งพระ
เม่น เปื้อนเลนเปื้อนตม เหม็นคอบเหม็นคาว จับทั้งอ่างท้องซึง จับทั้งอึ่งท้องขาว จับทั้ง

⁸⁷ ท่านหมูปัน ลัดตะนะวง อดีตหัวหน้าสถาบันค้นคว้าวัฒนธรรม กระทรวงแถลงข่าวและวัฒนธรรม เห็นว่า เป็นเพลงที่ “...พวกไทแต่งขึ้นเย้ยคนลาวที่พวกเขากวาดต้อนเอาไปเป็นทาส...” พระเนกปะหวัดสาดและอาระยะทัม สถาบันค้นคว้าวัฒนธรรม ทัศนะทัศม กะซวงทะเหล่งข่าวและวัดตะนะทัม, อ้างแล้ว , น.3

เหนี่ยวจับทั้งปู จับทั้งหนูทองขาว จับเอามาให้ลื่น เอามาต้มกินกับเหล้า เป็นกัมของเฮา
แล้วเป็น เพาะเจ้าลาวอ้ายเพื่อนเฮย.....”

อนุสาวรีย์เจ้าอะนุ

อนุสาวรีย์ของกษัตริย์ลาวที่ถูกสร้างขึ้นเป็นครั้งแรก คือ อนุสาวรีย์สมเด็จพระเจ้าไชยเชษฐาธิราช ใน ปี 1957 เนื่องในโอกาสฉลองครบรอบ 25 พุทธศตวรรษ อนุสาวรีย์ของกษัตริย์ลาวที่สร้างขึ้นในเวลาต่อมา ก็ คือ อนุสาวรีย์สมเด็จพระเจ้าสีสว่างวัฒนา ในปี 1976 เป็นอนุสาวรีย์ที่โซเวียตรัสเซียบริจาคเงินในการ ก่อสร้าง หลังการเสด็จเยือนโซเวียตรัสเซียในปี 1972 จึงไม่ถูกทำลายหลังการเปลี่ยนแปลงการทางการเมือง ในปี 1975 การสร้างอนุสาวรีย์ที่ปรากฏในลาวหลังปี 1975 เป็นการสร้างอนุสาวรีย์เพื่อรำลึกและเชิดชู วีรกรรมของนักรบในสงครามปลดปล่อยชาติ เช่น อนุสาวรีย์นักรบนักรบนิรนาม และอนุสาวรีย์ของผู้นำที่มี บทบาทในการปฏิวัติ คือ ท่านไกสอน พมวิหาน ซึ่งพรรคและรัฐใช้เป็นสัญลักษณ์ของศูนย์รวมจิตใจของ ประชาชนในชาติให้เชื่อมั่นในพรรค เนื่องจากเป็นวีรบุรุษที่นำพาการเปลี่ยนแปลงประเทศในปี 1975 การ สร้างอนุสาวรีย์และก่อสร้างหอพิพิธภัณฑสถานไกสอน พมวิหาน ขึ้นที่นครหลวงเวียงจันทน์ ในโอกาสการสถาปนา สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาวครบรอบ 20 ปีในปี 1995 หรือหลังจากที่ท่านไกสอนได้เสียชีวิตไป แล้วเป็นเวลา 3 ปี และมีการสร้างรูปหล่อครึ่งตัวของท่านไกสอนไปตั้งไว้ทุกๆแขวงและทุกๆเมืองทั่วประเทศ ลาว

อนุสาวรีย์ของกษัตริย์ลาวที่ถูกสร้างขึ้นหลังสุดในปี 2003 คือ อนุสาวรีย์พระเจ้าฟ้างุ้ม สำหรับ อนุสาวรีย์เจ้าอะนุนั้นตามความเห็นของผู้เข้าร่วมสัมมนาประวัติศาสตร์ลาวในหัวข้อ “ตามหาฮอยเจ้าอะนุน” ในวันที่ 21-23 มกราคม 1997 ได้เสนอให้มีการสร้างอนุสาวรีย์ของบรรพบุรุษลาว เช่น เจ้าฟ้างุ้ม เจ้าสุริยวงศา และเจ้าอะนุ ขึ้น การสัมมนาครั้งนี้ยังได้จัดให้มีการเดินทาง หรือ “การลงพื้นที่ฐาน” เพื่อแสวงหาความจริงของเหตุการณ์ในประวัติศาสตร์สมัย เจ้าอะนุ “.....มีแต่ความจริงอันป่าเถื่อนจากกานบิดเบือนนั้นและปั่น แต่งขึ้นเพื่อเหยียดหยามซึ่งกันและกันเท่านั้นที่จะสามารถสร้างพื้นฐานอันมั่นคงให้แก่การพัวพันถาวรบ้านพี่ เมืองน้องที่แท้จริงระหว่างสองชาดลาวและไทะตลอดไป.....”⁸⁸ จากรูปปั้น อนุสรณ์สถาน และสนามรบ ต่างๆ และรับฟังเรื่องราวจากปากของประชาชนคนไทยที่ถือว่าตนเองมีเชื้อสายลาว ซึ่งผู้เฒ่าผู้แก่ ที่เป็นพ่อ หรือปู่ทวดเคยเล่าให้ฟัง คณะตามหาฮอยเจ้าอะนุน เห็นว่า ผู้ที่ทรยศต่อเจ้าอะนุ ได้ถูกแต่งตั้งให้เป็น “วีรชน” ถูกสร้างขึ้นเป็นรูปปั้น รูปหล่อ เพื่อให้คนไทยรุ่นหลัง เคียดแค้นแก่คนลาวตลอดไป “.....ผู้ที่ทอละยด ต่อเจ้าอะนุนในสมัยนั้นแม้จะถูกแต่งตั้งให้เป็นวีรชน ก็กล้างเป็นฮูปปั้น ฮูปหล่อขึ้นอยู่ตามจุดสำคัญ ต่างๆ เพื่อให้คนรุ่นหลังของไทยเคียดแค้นให้คนลาวตลอดไป....” ส่วนผู้ที่มีความกล้าหาญต่อสู้กับศักดินา สยามเคียงบ่าเคียงไหล่กับเจ้าอะนุกลับถูกถือว่าเป็นกบฏ คณะได้เดินทางไปหลายจังหวัดในภาคอีสาน เช่น ขอนแก่น ซึ่งเป็นที่ตั้งค่ายของเจ้าอะนุ กาฬสินธุ์ซึ่งเป็นที่ตั้งอนุสาวรีย์ของ “พะไซสุนทอน” ที่ถูกแต่งตั้ง

⁸⁸ คณะพาสาวันนะคะดีและมะนุดสาต มะหาวิทะยาไลแห่งชาติ, อ้างแล้ว, น. 15

โดยสยามให้เป็นเจ้าเมืองกาฬสินธุ์ และเป็นผู้ไม่ให้ความร่วมมือในการปลดปล่อยชาติ จึงถูกเจ้าอะฮูประหารชีวิต ในเวลาที่กองทัพสยามปิดล้อมเมืองเวียงจันทน์ คนผู้นี้ได้ทรยศต่อชาติด้วยการนำความลับของเมืองเวียงจันทน์ไปบอกแก่ข้าศึก ทั้งยังนำกำลังพลจำนวนหนึ่งออกจากเมืองเวียงจันทน์ไปอยู่กาฬสินธุ์ และขอขึ้นกับสยามในปี 1789

คณะตามหาฮอยเจ้าอะฮูวงศ์ได้เดินทางไปยังยโสธร และเห็นรูปปั้นครึ่งตัวที่วัดมหาธาตุของ “.....บุกคนผู้หนึ่งชื่อสิง นามสะกุนสิงเสนี นายสิง สิงเสนี ก็คือ พระยาบดินเดชา” นั้นเอง ผู้ซึ่งเป็นแม่ทัพสยามที่โหดเหี้ยม.....” ที่ได้มาตั้งทัพที่ยโสธร และยกกองทัพเข้าปราบปรามขบวนการกบฏชาติของเจ้าอะฮูอย่างป่าเถื่อน ด้วยการปล้นสะดมทรัพย์สินสมบัติและจับเอาพระวงศ์ของกษัตริย์เวียงจันทน์ไปคุมขังประจาน ทรมาน และเช่นฆ่าอย่างโหดเหี้ยม นอกจากนั้นยังกวาดต้อนเอาคนลาวไปเป็นข้าทาส และจุดไฟเผาเวียงจันทน์จนเป็นถ้ำถ่านและกลายเป็นเมืองร้าง โดยผู้เผาผู้แกท่อนดินได้เล่าให้ฟังถึงความโหดร้ายของ “พระยาบดินเดชา” ว่า “....เพื่อลงโทษคนลาวผู้กบฏที่เข้าจับมาได้ฉันแม่ทัพผู้นี้ได้เอาโสมขาวบ้านอ้อมกองไฟที่สุ่มขึ้น และบังคับให้บาดพี่น้องของคนลาวผู้กบฏนั้นจับสองแขนสองขาโยนผู้เกี่ยว ก็เข้ากองไฟทั้งเป็นให้ชาวบ้านได้เบ่งได้เห็น เพื่อสร้างความยำเกรง และยอมจำนนต่อพวกเขา.....”⁸⁹ ที่นครราชสีมา คณะได้ไปดูอนุสาวรีย์คุณหญิงโมหรือท้าวสุรนารี และเห็นว่า พวก “นิยม ลัทธิไทยใหญ่” สมัยจอมพลป.พิบูลย์สงคราม ได้ปั้นเรื่องขึ้น “.....สถาบันท้าวสุรนารีหรือคุณหญิงโมเป็นเพียงสัญลักษณ์แห่งการเหยียดหยามดูหมิ่นเกียรติศักดิ์ของชาวลาวเพื่อดับมอดแนวคิดชาตินิยมของคนลาวไม่ให้ฟื้นคืนตัวขึ้นมาได้....”⁹⁰ คณะยังได้ไปดูอนุสาวรีย์ “สาวบุญเหลือ” ที่ทางการไทยสมัยจอมพลป.พิบูลย์สงคราม ปั้นเรื่องขึ้นว่าเป็นวีรสตรีร่วมกับคุณหญิงโมในการปราบกองทัพลาวล้านช้างจนพ่ายแพ้ ซึ่งพวกนิยมลัทธิไทยใหญ่ได้สร้างเรื่องไม่มีมูลความจริงขึ้นมาว่าเป็นคนรับใช้ของคุณหญิงโม และเป็นผู้ถือคบเพลิงบุกเข้าจุดไฟเผาขบวนเกวียนของกองทัพเจ้าอะฮูจนระเบิดขึ้น โดยเสียสละเป็นสัญญาณให้พวกคุณหญิงโม ตลุมนอนฆ่าทหารลาวจนตายหมด ต่อจากนั้นคณะ ได้เดินทางไปชัยภูมิ เพื่อดูรูปปั้นวีรชนของไทยซึ่งเป็นกบฏต่อเจ้าอะฮูอีกคน คือ “พระยาพัคดีชุมพน (แล)” ที่เจ้าอะฮูแต่งตั้งให้ไปปักหลักเขตแดนระหว่างสยามกับอาณาจักรล้านช้างเวียงจันทน์ แต่ถูกเล่ห์กลของศัตรูเกลี้ยกล่อมให้เป็นพวก ทำให้การปักหลักหมายเขตแดนไม่สำเร็จจึงถูกสั่งให้ประหารชีวิต และเดินทางต่อไปที่ภูซำสารซึ่งเป็นสนามรบและที่ตั้งค่ายของ “พระยานะลิน” ที่ถูกทหารสยามประหารชีวิตด้วยการมัดกับต้นไม้เอาข้างแขวงให้ตาย ซึ่งชาวบ้านเชื้อสายลาวในบริเวณนี้ได้สร้างรูปปั้นที่เรียกว่า “เจ้าจอม” ขึ้นเพื่อเป็นอนุสรณ์ระลึกถึงวีรกรรมในสงครามกบฏชาติ และเป็นที่สักการะบูชา นับถือของคนแถบนั้นจนกลายเป็นเทพารักษ์ แต่ละปีชาวบ้านจะจัดให้มีพิธีฉลองถึง 3 วัน แต่ในสมัยจอมพลป.พิบูลย์สงคราม ได้หาวิธีทำลายโดยการสร้างถนนผ่าน ชาวบ้านเลยยกศาลขึ้นไปตั้งบนเนินห่างจากถนนประมาณ 30 เมตร และยังสืบต่อ

⁸⁹ คณะพาสาวันนะคดีและมะนุดสาต มะหาวิทยาไธแห่งชาติ, อ้างแล้ว, น. 118

⁹⁰ คณะพาสาวันนะคดีและมะนุดสาต มะหาวิทยาไธแห่งชาติ, อ้างแล้ว, น. 121

การทำบุญฉลองเหมือนทุกปีที่ผ่านมา จนในปี 1994 รัฐบาลไทยได้นำทหาร 2 กองพันไปตั้งค่ายถาวร ทำให้ชาวบ้านไม่สามารถทำบุญฉลองประจำปีเหมือนดังที่เคยทำมาแต่ก่อนได้⁹¹

จากการเดินทางของคณะตามหาฮอยเจ้าอนุวงศ์ในไทย ทำให้คณะเชื่อว่าในดินแดนไทยปัจจุบันนั้น เจ้าอนุวงศ์มีชื่อเสียงเป็นที่ยอมรับนับถือจากคนไทยที่มีเชื้อสายลาวอยู่มาก ถ้าคนลาวในประเทศลาวตกลงสร้างอนุสาวรีย์เจ้าอนุวงศ์ที่เวียงจันทน์ คนไทยที่มีเชื้อสายลาวคงจะให้การสนับสนุน

ความคิดเห็นต่อการสร้างอนุสาวรีย์เจ้าอนุวงศ์อาจพิจารณาได้จากกระทู้ในเว็บไซต์ www.mahasana.com/ ของลาว ซึ่งส่วนใหญ่เห็นว่า ควรจะมีการสร้างเพื่อเป็นการระลึกถึงวีรกรรมอันกล้าหาญในจิตใจคนเชื้อสายลาว ที่หมายถึง คนลาว ทั้งฝั่งซ้ายและฝั่งขวาของแม่น้ำโขงและทั่วโลกเพื่อเป็นการสร้างความสามัคคีกันของคนลาว แต่มีบางคนที่ให้ความเห็นว่า การที่รัฐบาลลาวไม่ยอมให้สร้างอาจจะเกิดจากไม่ยอมให้เป็นประวัติศาสตร์บาดแผล และถ้าสร้างอนุสาวรีย์ขึ้น หากคนไทยมาเห็นรูปปั้นแล้วถามว่า ผู้นี้หรือที่ถูกคุณหญิงโมมอมเหล้าและตีจนแตกทัพแล้ว จะตอบว่าอย่างไร

รายละเอียดคำถาม

คำถาม : “.....รูปปั้นเจ้าอนุวงศ์ผู้ว่า ลัดทะบานได้หล่อ หรือมีแผน จะหล่อรูปปั้นของเจ้าอนุวงศ์แล้วบ่? บันดาท่านว่า สมควรต้องหล่อขึ้นบ่? ถ้าหล่อขึ้นจะเอาไว้อยู่ที่ไหน?.....”

รายละเอียด : “.....เคยเสนอเรื่องนี้ต่อทางการลาวเมื่อหลายสิบปีมาแล้วแต่ก็มีการตอบสนองแนวใดตามความเห็น....แผนสมควรที่สุดจะสร้างรูปปั้นเจ้าอนุวงศ์เพื่อสะแดงการสู้รบคุณ ละลึกถึงวีระก่าอาดาหา สุนลวมจิตใจคนเชื้อสายลาวทั่วโลก เป็นเอกะลักของควมสามัคคีกันของคนลาว ส่วนบ่อนสร้างรูปปั้นควรจะ เป็นทางผ่านเข้าเวียงจันทน์จากขั้วมิตะพาบลาวไท สร้างให้เห็นเด่นเป็นสง่า คนลาวจากไซผ่านไปมาก็สามารถ เข้าไปกาบไหว้ได้แล้วแต่ละปีก็จัดให้มีงานบุญสะหลองเต้าโฮมลาวฝั่งซ้าย ฝั่งขวา ให้มาพบพ้อไอ้โหลมล้างลำพัน และควมเป็นเอกะพาบฮ่วมกัน.....”

ผู้ถาม : วรทอง

ส่งคำถามเมื่อ : วันอังคารที่ 18 มีนาคม 2008

คำตอบที่ 10

รายละเอียด : “.....คิดว่าลัดทะบานเขาคือชิบ้อยากให้ปะหวัดสาตบาดหมางให้กายเป็นปะหวัดสาตบาดแผลหรือเปิดบาดแผลของปะหวัดสาตให้คนลาวทั้งสองฝั่งให้มีความละวางแคงใจต่อกันอีก เพราะถ้ามีรูปปั้นเจ้าอนุวงศ์ คนไทยมาเห็น มันจะถามว่าผู้นี้บ่ที่ถูกอีโมกะหล่มอมเหล้า แล้วตีจนแตกทัพ แล้วเขาจะตอบว่าแนวใด?”

ผู้ตอบ : คนขี่เหล้า

คำตอบที่ 13

รายละเอียด : “.....ในปางสงคาม อีโม มีโรงต้มเหล้าบ่ โอ้ย พวกหมาเจ้ากุงเทบมันเขียนหยังกะซีเชื่อมันบ่? อย่าซีเชื่อเด็ดขาด กานนำเอาเหล้ามาให้ทะหานของพะองเฮาที่มีความเป็นลาวในตัวอยู่แล้ว มันเป็นไปได้

⁹¹ คณะพาสาวันนะคะดีและมะนุดสาต มะหาวิทะยาไลแห่งชาติ, อ้างแล้ว, น. 15-20

ยากที่สุด ในยามสงครามทุกคนทุ่มเทชีวิตไปกับงานต่อสู้ สงคามยังบั่นเสียดสิ้นสุดนะ พระองเฮาก็นำเอา
คอบัวชาวลาวมาฮอดโคราชเท่านั้น นะคอนเวียงจนของพะองยังไโกแสนไก ย่างปางนั้น สามเดือนขึ้นไปจึง
ฮอด สะนั้น ในดินแดนที่พะองยังบั่นเพื่อหมั่นว่าปอดไฟ จึงเห็นว่า เป็นสิ่งเหลือวิไลที่สุด ถ้ามันเอาสาว ๆ คน
สยามมาให้ทะหนพะองเสบ อาดจะแม่นเลื่องนี้ แต่ผู้อยู่ในเหตุการณ์เข้าพะเจ้าว่า บมี คอบัวชาวสยามนะ
! “

ผู้ตอบ : ผู้อยู่กับเหตุการณ์

คำตอบที่ 18

รายละเอียด : “.....เห็นดี ควนจะมีตั้งแต่โดนเว และบ่สะเพาะแต่ฮูปปั้นดอก ควนสร้างเป็นพิพิตพัน เจ้าอะ
นวงส์ สักลมการต่อสู้แห่งความเปียด ความเปียดเป็นปีกแผ่นของชาดลาว ข้อยอยากจะเห็นและปาณายาก
ให้มี ถ้าข้อยเป็นเสดถิ มีโอกาตโกงบ้านขายชาดคือผู้อื่น สิ่งแลกที่ข้อยจะเฮ็ด คือ พิตพัน เจ้าฟ้าไซเซด
ถาอะนวงส์.....”

ผู้ตอบ : lao

คำตอบที่ 21

รายละเอียด : “.....ความจริงลัดทะบานก็มีแผนสร้างอยู่แล้ว บันพะบุลุดาวแต่ละท่าน เบิงในปีมะหวัดสา
ลาวเล่มใหม่ก็คงจะฮู้แจ้ง เชิงบอกถึงสถานะที่ที่จะก่อสร้างอีกด้วย แต่ล้าลับฮูปปั้นเจ้าอะนุแล้วคือว่าเนจะ
ตั้งอยู่ข้างโงงแฮมล้านช้าง เบิงซ้ายบ่อนที่ว่างเป่าหันใดได้ท่านเอย เนให้เหตุผลว่าสถานะที่นี้แม่นบ่อนเจ้า
อะนุเดิมต้นไถ่มาสยามออกจากเวียงจัน เลื่องนี้แม่นมีความจริงถึง 80 %.....”

ผู้ตอบ : D Lai

แม้ว่าจะมีความพยายามเสนอเรื่องการสร้างอนุสาวรีย์เจ้าอะนุเป็นระยะเวลาอันยาวนานแล้วก็ตาม แต่
เหตุผลที่ทางพรรค-รัฐยังไม่ได้มีการตอบสนอง อาจจะเป็นเหตุผลด้วยกระบวนการสร้างชาตินิยมของพรรค
และรัฐที่มุ่งสร้างสัญลักษณ์ของศูนย์รวมจิตใจของประชาชนในชาติให้เชื่อมั่นในพรรคผ่านวีรชนของชาติที่มี
บทบาทในการปฏิวัติ เช่น ท่านโกสอน พมวิหาน หรือเจ้าสุพานวง มากกว่า ความสำคัญในเรื่องดังกล่าว
นอกจากการสร้างอนุสาวรีย์และหอพิพิธภัณฑสถานท่านโกสอน พมวิหาน แล้วเห็นได้จากการก่อสร้าง
อนุสาวรีย์เจ้าสุพานวงที่แขวงหลวงพระบาง ซึ่งเป็นโครงการสำคัญของพรรค-รัฐให้เสร็จก่อนงานเฉลิมฉลอง
วันคล้ายวันเกิดครบรอบ 100 ปี ของเจ้าสุพานวงในวันที่ 13 กรกฎาคม 2009 ดังนั้นเจ้าอะนุ แม้จะเป็น
“วีรบุรุษ” ในสงครามกู้ชาติจากสยาม แต่การสร้างอนุสาวรีย์เจ้าอะนุในขณะนี้อาจทำให้แนวทางของพรรค
และรัฐในการสร้างชาตินิยมไม่ชัดเจนและเกิดความไม่เป็นเอกภาพได้

ความพยายามในการสร้างอนุสาวรีย์เจ้าอะนุ จึงเป็นแรงผลักดันของภาคประชาชนเป็นหลัก ซึ่งได้
เคยมีความพยายามสร้างอนุสาวรีย์เจ้าอะนุขึ้นที่บริเวณโรงเรียนมัธยมเจ้าอะนุเดิมใกล้สนามกีฬา
แห่งชาติ ที่ถูกรื้อไปแล้ว แต่ทางรัฐบาลลาวเห็นว่าสถานที่ดังกล่าวมีความไม่เหมาะสมในการสร้างอนุสาวรีย์
เจ้าอะนุ โดยได้มีแผนการระดมเงินบริจาคของคนลาวทั้งที่อยู่ในประเทศและต่างประเทศจำนวนประมาณ

100,000-140,000 ดอลลาร์สหรัฐ⁹² เพื่อร่วมกันสร้างอนุสาวรีย์เจ้าอะนุ และพยายามให้เสร็จทันการเฉลิมฉลองครบรอบ 450 ปีของนครหลวงเวียงจันในปี 2010 สำหรับสถานที่ที่จะก่อสร้างที่ได้รับการพิจารณา คือ บริเวณริมฝั่งแม่น้ำโขงหน้าโรงแรมล้านช้าง โดยทางรัฐบาลจะเข้ามามีส่วนในการควบคุมดูแลการก่อสร้างและออกแบบให้มีความถูกต้องและเหมาะสมต่อไป

เจ้าอะนุในวาทกรรมทางสังคมลาว

ชุดการรับรู้เรื่องเจ้าอะนุของคนลาวอาจไม่ได้เป็นเพียงการรับรู้ที่เกิดจากกระแสความคิดหลักที่ผ่านกระบวนการขัดเกลาทางสังคมจากประวัติศาสตร์ชาติ และตำราเรียนโดยพรรคและรัฐของลาวเพียงอย่างเดียว แต่อาจเกิดจากตกผลึกผ่านวาทกรรม (Discourse) ซึ่งเป็นรูปแบบของความคิดเกี่ยวกับเรื่องใดเรื่องหนึ่ง ที่มีการสืบทอดตั้งแต่อดีตถึงปัจจุบัน ที่แสดงออกผ่านการพูดและการเขียน เช่น วรรณกรรม หรือการถ่ายทอดความทรงจำผ่านการบอกเล่าแบบปากต่อปากหรือมุขปาฐะ เช่น เพลงพื้นบ้าน เพลงกล่อมเด็ก และนิทานพื้นเมือง เป็นต้น

นิทานพื้นเมืองลาวเป็นวาทกรรมทางสังคมที่มีมาแต่ครั้งอดีต ซึ่งชาวบ้านได้ถ่ายทอดและเผยแพร่จากที่หนึ่งสู่ที่หนึ่ง จากรุ่นหนึ่งสู่รุ่นหนึ่ง นอกจากเป็นเรื่องเล่า (Narrative) ที่ให้ความบันเทิง เป็นที่คุ้นเคยกันในวัฒนธรรมนั้นๆ แล้ว ยังสะท้อนภาพสังคม ทศนคติ ความเชื่อ และค่านิยม นิทานพื้นเมืองลาวเรื่อง “เชียงเมี่ยง” เป็นนิทานเรื่องหนึ่งที่มีเนื้อหาเกี่ยวกับเจ้าอะนุ ซึ่งได้รับความนิยมในลาวและถูกถ่ายทอดทั้งในรูปร้อยแก้ว และร้อยกรองว่า ในอดีตเวียงจันกับไทยเป็นศัตรูกัน ไทยยกทัพไปตีเวียงจันหลายครั้ง แต่ก็ไม่ชนะทั้งที่มีกำลังมากกว่า เพราะเวียงจันนั้นมีพระยานาคช่วยเหลือ เมื่อเจ้าเมืองตีกลองขึ้นพระยานาคจะโผล่ขึ้นมาจากน้ำพันพิษใส่ทหารไทยตายหมด กษัตริย์ไทยทราบเรื่องจึงวางแผนให้เชียงเมี่ยงปลอมเป็นหมอมอเข้าไปในเวียงจัน เมื่อได้โอกาสเข้าพบเจ้าเจ้าอะนุ เจ้าเมืองเวียงจัน ได้ทำนายว่าเจ้าอะนุ จะได้รับมรดกที่เป็นเงินฝั้วไว้ที่ครกมอ ซึ่งเชียงเมี่ยงให้คนเอาไปฝังไว้ก่อน เมื่อเจ้าอะนุ ให้คนไปขุดดูก็ได้พบจริงๆ จึงทำให้เกิดความศรัทธาเชื่อถือในหมอมอ ต่อมาเชียงเมี่ยงให้คนทำว่าวดิตถุ แล้วปล่อยขึ้นสูงมากจนมองไม่เห็นได้ยินแต่เสียงธนู เจ้าอะนุแปลกใจมากจึงเรียกหมอมอมาท่านาย หมอมอก็ก็นายว่าจะมีเรื่องเดือดร้อนแก่บ้านเมือง เพราะเสียงนั้นคือภูตผีปีศาจจะลงมากินผู้คน เจ้าอะนุถามว่าจะมีวิธีแก้อย่างไร หมอมอบอกว่า จะต้องไปตัดลิ้นกลอง และให้อูคูพระยานาคเสีย เสียงนั้นก็จะหายไป และภูตผีปีศาจจะไม่ลงมากินผู้คน เจ้าอะนุหลงกลจึงให้คนทำตาม เชียงเมี่ยงก็ให้คนไปตัดสายว่าว เสียงนั้นก็หายไป จากนั้นเชียงเมี่ยงก็ให้สัญญาแก่กองทัพไทยเข้าตีเวียงจัน เจ้าอะนุให้คนไปตีกลองเพื่อให้พระยานาคมาช่วย แต่กลองตีไม่ดัง เพราะไม่มีลิ้นแล้ว และพระยานาคก็ถูกอุดรู จึงไม่ได้ขึ้นมาช่วย ทำให้เวียงจันแพ้แก่ไทย เจ้าอะนุจึงถูกฆ่าตาย และเวียงจันก็ตกเป็นเมืองขึ้นของไทย เรื่องเชียงเมี่ยงยังปรากฏในลำ

⁹² สัมภาษณ์ท่านสมเพียน ไชยะเดต สมาชิกสภาแห่งชาติลาว และผู้อำนวยการ บริษัท ลาวการ์เมนต์ จำกัด 27 ธันวาคม 2008

พื้นเมืองต่างๆ ที่เล่าถึงเรื่อง เชียงเมียงอัฏฐนาถ หลังเมืองเวียงจันทน์ถูกสยามล้อมมา 1 ปี นาคได้พยายามทำลายเขตแดนจากการอัฏฐนาถ นิทานพื้นเมืองเรื่องเชียงเมียงยังพ้องกับนิทานพื้นเมืองของชาวบ้านสีถานใต้และชาวเวียงจันทน์ โดยเล่ากันว่า สมัยก่อนเมืองเวียงจันทน์มีความผูกพันกับพญานาคเป็นอันมาก เชื่อว่ามีเมืองบาดาลของนาคซ้อนกันอยู่กับเมืองเวียงจันทน์ เมืองบาดาลนั้นปกครองโดยพญาสีลัตตนาคราช ระหว่างเมืองนาคและเมืองมนุษย์มีพญานาคเป็นเส้นทางไปมาหาสู่กัน เมื่อชาวเวียงจันทน์มีเหตุร้ายจะตีกลองหมากแค้นเป็นสัญญาณเรียกพญานาคมาช่วย เมืองเวียงจันทน์จึงไม่เคยแพ้สงคราม เพราะอำนาจพญานาค ต่อมาคนสยามปลอมตัวเป็นผ้าขาวมาจำศีลที่นครเวียงจันทน์ ได้แอบลอบถมฐานาค และทำลายกลองหมากแค้นทั้งเป็นเหตุให้ชาวเวียงจันทน์ไม่สามารถเรียกพญานาค และแพ้ก่สยาม สอดคล้องกับอุรังคนิทาน ซึ่งเป็นตำนานการเกิดเมืองเวียงจันทน์ ว่าเกิดจากสุวรรณนาค และบริวารช่วยกันสร้าง ทั้งยังแต่งตั้งพญานาคทั้ง 9 รักษาบ้านเมืองไว้ นิทานเรื่องเชียงเมียงจึงน่าจะมิได้เกิดขึ้นจากจุดประสงค์ในการเล่าเรื่องที่มีแต่ความสนุกสนาน แต่น่าเกิดขึ้นเนื่องมาจากวัตถุประสงค์ที่ใช้เป็นเครื่องมือทางการเมือง เพื่อต่อต้านการรุกรานของสยาม จากเงื่อนไขที่ไม่สามารถทำการต่อสู้อย่างเปิดเผยได้ การนำนิทานมาใช้เป็นกุศโลบายที่ถูกต้องประชาชน และสอดคล้องกับฐานความเชื่อของประชาชนทางพุทธศาสนาซึ่งมีอิทธิพลสูงในสังคมลาว⁹³ เช่น ความเชื่อเรื่องนาค และในแง่การรับรู้ที่สามารถเข้าถึงประชาชนอย่างทั่วถึง แม้จะไม่รู้หนังสือก็ตาม อย่างไรก็ตาม บางครั้งวาทกรรมที่เป็นเรื่องเล่ามาแต่อดีตซึ่งมีลักษณะการถ่ายทอดผ่านการบอกเล่าแบบปากต่อปาก เช่น นิทานพื้นเมืองเรื่อง เชียงเมียง พบว่า มีการถ่ายทอดในโรงเรียน โดยที่ครูเป็นผู้ “เล่า” ให้นักเรียนฟัง⁹⁴ นอกเหนือจากเป็นคติสังคมที่พ่อแม่ใช้อบรมสั่งสอนบุตรหลาน⁹⁵

นอกจากนิทานพื้นเมืองแล้ว วรรณกรรมลาวในสมัยเจ้าอนุและหลังสมัยเจ้าอนุ ยังได้ถูกนำมาใช้เป็นเครื่องมือทางการเมืองในการต่อสู้⁹⁶ เพื่อต่อต้านการรุกรานของสยาม จากเงื่อนไขที่ไม่สามารถทำการต่อสู้อย่างเปิดเผยได้ ลักษณะของวรรณกรรมลาวสมัยเจ้าอนุส่วนใหญ่มีเนื้อหาประณามศัตรูผู้รุกรานแสดงถึงความทุกข์ยากลำบากของประชาชน การล้มตาย พลัดพรากบ้านเกิดเมืองนอน ความเคียดแค้นต่อศัตรูของประชาชน เฉพาะอย่างยิ่งความโหดร้ายทารุณของสยามที่กระทำต่อประชาชนลาว ด้วยการกวาดต้อนเอาครอบครัวและคนลาวไปเป็นทาส โดยปลุกกระดมให้ประชาชนต่อต้านศัตรูผู้รุกราน และกอบกู้ประเทศชาติ วรรณกรรมที่สำคัญในสมัยนี้ ได้แก่ “กาบเมืองพวน” สันนิษฐานว่าผู้แต่งเป็นผู้ที่อยู่ร่วมเหตุการณ์ มีประสบการณ์ในการประพันธ์ สามารถเก็บภาพเหตุการณ์ช่วงปี 1835 ได้อย่างละเอียด⁹⁷ เนื้อหา

⁹³ สัมภาษณ์ ทานคำเพ้า พอนแก้ว , ที่ปรึกษากระทรวงศึกษาธิการและอดีตที่ปรึกษาสมาคมลาว-ไทยเพื่อมิตรภาพ, เวียงจันทน์, 12 ธันวาคม 2008

⁹⁴ สัมภาษณ์ ดร. สุเนต โพธิ์สาน 20 พฤศจิกายน 2008

⁹⁵ สัมภาษณ์ดร.นิวอน ไชยะวง และอาจารย์สะเหลิมลัก พานุดดี อาจารย์ประจำสาขาวิชาประวัติศาสตร์ มหาวิทยาลัยแห่งชาติลาว, เวียงจันทน์, 14 ธันวาคม 2008

⁹⁶ บุญทวี สอคำพันธ์, คนลาว แผ่นดินของลาว จากเวียงจันทน์ถึงประกาศเอกราชลาว, แผนกภูมิศาสตร์ ปะหวัดสาต : มสค เวียงจันทน์, 1996, น. 6

⁹⁷ คณะค้นคว้าพากวิชาวาสาลาว-วันนะคะดี คณะอักษรศาสตร์ มหาวิชยาไลแห่งชาติ, กาบเมืองพวน, 2004. น.7

กล่าวถึงความรุ่งเรืองของเมืองพวนที่ถูกไต่เวียด รุกราน ทำให้เจ้าสาส์ซึ่งเป็นเสนาอำมาตย์ผู้ใหญ่ของเมืองพวนไปขอความช่วยเหลือจากไทยที่หนองคาย โดยพระราชสุรินทร์เจ้าเมืองหนองคาย ได้นำกำลังจำนวนกว่า 1,000 คน ไปเมืองพวน เพื่อบรรเทาภัยไต่เวียด หลังได้รับชัยชนะ พวกสยามได้บังคับกวาดต้อนผู้คนและทรัพย์สินสมบัติไปยังหนองคาย เผาทำลายบ้านเมือง แม้กระทั่งทาดบังพวน ซึ่งเป็นทาดเจดียมิ่งขวัญของเมืองพวน การเทครัวครั้งนี้ได้กวาดต้อนเอาผู้คนไปหมด จนบ้านเมืองและวัดวาอารามร้าง การเดินทางเต็มไปด้วยความยากลำบาก หิวโหย ทั้งยังถูกฆ่าฟันล้มตายตามป่าเขาเป็นจำนวนมาก จนผู้คนที่ถูกกวาดต้อนมาเหลือไม่ถึงครึ่งหนึ่ง และยังถูกบังคับให้ทำงานหนัก เมื่อเสร็จจากที่หนึ่งก็จะย้ายไปอีกที่หนึ่งเรื่อยๆ ทำให้ประชาชนได้รับความลำบาก ไม่ได้พักผ่อน และยังเกิดการขาดแคลนข้าวปลาอาหาร จนทำให้เจ้าสะซึ่งเป็นน้องชายของเจ้าสาส์ต้องพาครัวหนี แต่ก็ถูกพวกสยามไล่ฆ่าฟันตายไปเป็นจำนวนมาก⁹⁸

สภาพดังกล่าว ทำให้เจ้าอะนุ ซึ่งมีความเป็นห่วงใยประเทศชาติ และเคียดแค้นต่อสยาม จึงได้แต่ง “सानลบบ่สุน” ขึ้น โดยसानเป็นวรรณกรรมรูปแบบหนึ่งที่คนลาวนิยมแพร่หลายในอดีต มักเขียนเป็นโคลงกลอน เช่น สานย่นเหาะ สานนกสาลิกา สานม้ามะนิกาบ เนื้อหาของसानลบบ่สุนมีแนวคิดลึกซึ้ง แหวมคม และใช้สำนวนกลอนอันไพเราะ ทั้งใช้คำผญา และคำสุภาพ มีอุดมคติ เหมาะกับคนทุกชั้นทุกเพศทุกวัย สะท้อนเหตุการณ์ประวัติศาสตร์สมัยเจ้าอะนุ ในการเปลี่ยนแนวทางการต่อสู้ลงสู่ใต้ดินเพื่อกอบกู้ประเทศชาติ โดยใช้กำลังอาวุธ และปลุกระดมจิตใจรักชาติ และรวมหมู่เพื่อการต่อสู้⁹⁹ เนื่องจากसानบ่สุนเป็นसानการเมือง เขียนขึ้นในสภาพที่ถูกควบคุมและตรวจตราอย่างเข้มงวด จำเป็นจะต้องปิดบังเป็นความลับไม่ให้สยามรู้¹⁰⁰ จึงไม่สามารถบอกวัน เดือน ปี สถานที่ และชื่อของผู้แต่งได้ แต่นักวิชาการลาวหลายท่าน เช่น มหาสีลา วีระวงส์ เห็นพ้องว่า เจ้าอะนุเป็นผู้แต่งसानลบบ่สุน มีวัตถุประสงค์เพื่อชี้้นำให้ประชาชนเห็นถึงการแผ่ขยายอำนาจของสยาม ทำให้ประเทศชาติตกอยู่ในความมืดมน และระบายความคับแค้นของตนเองออกมา โดยกล่าวถึงถึงความเปลี่ยนแปลงอันระทมของสภาพบ้านเมืองในระหว่างปี 1777 ที่เคยรุ่งเรือง ต้องมาสูญเสียเอกราช จากเงื่อนไขที่ไม่สามารถทำการต่อสู้อย่างเปิดเผยได้ สานลบบ่สุนจึงมีวัตถุประสงค์เพื่อปิด จากการที่सानลบบ่สุนเป็นวรรณคดีชั้นสูงที่มีลักษณะปิดบังเนื้อหาเป็นปริศนาหรือรหัส (Code) ผู้สามารถเข้าใจได้จะต้องเป็นผู้มีการศึกษา และเข้าใจโดยใช้ปัญญา บางคนอ่านตั้งแต่ต้นจนจบหลายเที่ยวก็ไม่สามารถเข้าใจว่าเนื้อหาของसानได้ สานลบบ่สุน แบ่งออกเป็น 3 ภาค สัมพันธ์กันเป็นระบบอันหนึ่งอันเดียวกันไม่สามารถแบ่งแยกจากกันได้ ภาคที่ 1 เรียกว่า บั้นบังระหัด กล่าวถึง สภาพบ้านเมืองบ้านป่วนวุ่นวายทั้งภายในและภายนอก ภาคที่ 2 เรียกว่า บั้นสมทิดคิด กล่าวถึงทิศทางและหน้าที่ของคนลาว ภาคที่ 3 เรียกว่า บั้นสุดทิว้าว กล่าวถึงวิธีการจัดตั้งปฏิบัติให้เหมาะสม เพื่อแก้ไขปัญหา¹⁰¹ โดยหมอลำมักนำเอาคำผญาในसानลบบ่สุนที่มีเนื้อหาเกี่ยวพาราสี มาใช้เป็นกลอนลำ ได้รับความนิยมในหมู่

⁹⁸ คณะพาสวณณะคดีและมะนุดสาด มะหาวิทะยาไลแห่งชาต, **อ้างแล้ว**, น. 66-68

⁹⁹ โสมสี เดชาคำพู, **สันนิทานसानลบบ่สุน**, สำนักพิมพ์และจำหน่ายปั๊มแห่งลัด สปป.ลาว : เวียงจัน, 2001

¹⁰⁰ สัมภาษณ์มหาลาลิต บัวสีสะหวัด, เวียงจัน, 25 ธันวาคม 2008

¹⁰¹ สัมภาษณ์ท่านโสมสี เดชาคำพู, เวียงจัน, 26 ธันวาคม 2008

ประชาชนอย่างแพร่หลายโดยเฉพาะในแขวงภาคใต้ของลาว เช่น แขวงสะหวันนะเขต และในเมืองโขง แขวงจำปาสัก¹⁰² จนกลายเป็นทำนองเรียกว่า “ลำโสม” หรือ “ลำสมทิด” ที่มีทำนองปลูกเร้าอารมณ์เน้นความหนักแน่น และแคนคังทำให้ผู้ฟังรู้สึกสะเทือนใจ แม้หมอลำและผู้ฟังจะไม่รู้ความหมายที่เป็นเนื้อหาของसानลบบ่สุนก็ตาม รู้แต่ว่าสนุก¹⁰³

แม้จะมีผู้ปริวรรตसानลบบ่สุนหลายท่าน เช่น มหาสีลา วีระวงส์ แต่นักวิชาการลาวที่สามารถถอดความหมายจากเนื้อหาของसानลบบ่สุนได้แทบไม่ปรากฏในปัจจุบัน ท่านโสมสี เดชาคำพู ได้ถอดความหมายของसानลบบ่สุนครั้งแรกเป็นกลอนขึ้น ในปี 1960 ในที่มั่นของขบวนการปะเทดลาวที่เวียงไซ โดยนายโชติ เพชรราศี ข้าราชการสถานเอกอัครราชทูตไทยซึ่งประจำอยู่ที่เวียงจันทน์ขณะนั้น เป็นผู้ส่งหนังสือสานลบบ่สุนฉบับที่ มหาสีลา วีระวงส์ เป็นผู้ปริวรรต มาให้จากเวียงจันทน์ และต่อมาท่านโสมสี ได้ค้นคว้าปริศนาในसानลบบ่สุนเขียนเป็นคำอธิบายตีพิมพ์ในโอกาสจัดตั้งกองประชุมใหญ่ลีกาทั่วประเทศขึ้นในปี 1978

วาทกรรมพื้นเวียง กับอิทธิพลต่อชุดการรับรู้เรื่องเจ้าอะนุในสังคมลาว

วรรณกรรมสำคัญอีกชิ้นหนึ่งที่ถูกนำมาใช้เป็นเครื่องมือทางการเมืองหลังสมัยเจ้าอะนุ คือ “พื้นเวียง” ที่เรียกว่า “พื้นเวียงสะไหมเจ้าอะนุเวียงจันทน์” ซึ่งไม่ปรากฏว่าแต่งขึ้นเมื่อใด แต่สันนิษฐานได้ว่า แต่งขึ้นช่วงหลังจากเหตุการณ์เจ้าอะนุ สันนิษฐานว่าน่าจะแต่งขึ้นในศตวรรษที่ 19 หลังการสวรรคตของเจ้าอะนุ เพราะเกือบทุกสำนวนมีการกล่าวถึงการสวรรคตของเจ้าอะนุทั้งสิ้น เนื้อหาของพื้นเวียงสะท้อนให้เห็นว่าผู้แต่งน่าจะอยู่ในเหตุการณ์ครั้งนั้น หรือรู้เหตุการณ์จริง หรือบางเหตุการณ์ก็อาจจะฟังมาจากผู้อื่น วรรณคดีเรื่องนี้มีอยู่หลายฉบับยากที่จะพิจารณาว่าฉบับไหนแท้ แต่อาจพิจารณาสำนวนได้ว่าแต่งขึ้นในยุคใด เพราะแต่ละยุคจะมีลักษณะพิเศษของสำนวน¹⁰⁴ ไม่ปรากฏชื่อผู้แต่ง ซึ่งอาจแต่งโดยผู้แต่งหลายคนในเรื่องเดียวกัน เหตุที่ใช้ชื่อพื้นเวียงสะไหมเจ้าอะนุเวียงจันทน์ ก็เพื่อไม่ให้สับสนกับพื้นเวียงท้าวเหลาคำ ที่คนนิยมมากกว่า และกล่าวถึงเจ้าอะนุเช่นกัน พื้นเวียงมี 2 สำนวน คือ พื้นเวียงสำนวนท้าวเหลาคำ เนื้อหากล่าวถึงเหตุการณ์ทางประวัติศาสตร์บวกลบจินตนาการของผู้แต่ง ลักษณะตัวละครบางส่วนมีเค้าโครงจากนิทานชาดกในพุทธศาสนา สำนวนนี้จึงได้รับความนิยมอย่างแพร่หลาย ส่วนพื้นเวียงสำนวนเจ้าอะนุ มีเนื้อหาที่แตกต่างกัน กล่าวถึงเหตุการณ์จริง ชื่อคนจริง สถานที่จริงสมัยเจ้าอะนุ

พื้นเวียงเป็นวรรณกรรมประเภทกาพย์กลอนเขียนด้วยอักษรไทยน้อย และตัวธรรม จดบันทึกในใบลานที่เรียกว่า หนังสือผูก รูปแบบเป็นกลอนลำ หรือโคลงสาม ลักษณะใกล้เคียงกับวิชชุมาลีของไทยภาคกลาง แต่ลักษณะที่ต่างกัน คือ การไม่เคร่งครัดทางฉันทลักษณ์ ขึ้นต้นด้วยการเชิญให้มาเข้าร่วมฟัง ตัว

¹⁰² สัมภาษณ์ท่านโสมสี เดชาคำพู, เวียงจันทน์, 26 ธันวาคม 2008

¹⁰³ สัมภาษณ์มหาสำลิด บัวสีสะหวัด, เวียงจันทน์, 25 ธันวาคม 2008

¹⁰⁴ สัมภาษณ์มหาสำลิด บัวสีสะหวัด, เวียงจันทน์, 25 ธันวาคม 2008

ละครถูกเปลี่ยนแปลงชื่อ โดยความตั้งใจของผู้ประพันธ์ ที่อาจต้องการหลีกเลี่ยงการเผชิญหน้ากับฝ่ายที่มีอำนาจ เนื้อหากล่าวถึงกรณีพะสาเกียดโง้งเข้ายึดเมืองจำปาสักในสมัยรัชกาลที่ 2 ความรุ่งเรืองของนครเวียงจันทน์ และเหตุการณ์สงครามระหว่างกองทัพล้านช้างของเจ้าอะนุ กับกองทัพไทยในช่วงปี 1824-1825 ในสมัยรัชกาลที่ 3 การทิวศตของเจ้าอะนุ และเหตุการณ์สงครามระหว่างไทย กับญวนทางด้านแม่น้ำโขง โดยเล่าว่านครเวียงจันทน์มีกษัตริย์ชื่อพระอนุรุทธราชเจ้า มีมเหสีฝ่ายขวาชื่อคำปอง มเหสีฝ่ายซ้ายชื่อคำจัน มีพระธาดูปนมเป็นศูนย์รวมจิตใจและที่สักการบูชา ต่อมาเกิดพายุ แผ่นดินแยก และฟ้าผ่าพระธาดูปนมพังพินาศ ซึ่งเป็นลางร้าย จากการที่หลวงยกบัตรเมืองโคราช ขออนุญาตต่อราชสำนักสยามเพื่อปราบพวกข้าที่ดอนโขง หลวงยกบัตรเมืองโคราช ได้ชูตรีด และฆ่าฟันชาวพื้นเมืองล้มตายลงเป็นจำนวนมาก ทำให้พระยาไกร เจ้าเมืองภูซัน ไม่พอใจจึงร้องเรียนต่อราชสำนักสยาม ซึ่งส่งคุณมหาอมาตย์ขึ้นไปไต่สวน แต่ถูกหลวงยกบัตรเมืองโคราชเพ็ดทูลและได้ให้สินบน คุณมหาอมาตย์จึงเดินทางกลับไปรายงานต่อราชสำนักสยาม พระยาไกรจึงได้ฟ้องร้องไปใหม่อีกครั้ง คุณมหาอมาตย์ก็เดินทางกลับไปอีก คราวนี้หลวงยกบัตรเมืองโคราช ได้จัดเครื่องบรรณาการมาถวายราชสำนักสยามด้วย ทำให้หลวงยกบัตรเมืองโคราชได้รับแต่งตั้งเป็นพระยาพรหมภักดี และได้สัญญาว่าเมื่อเจ้าเมืองโคราชถึงแก่กรรมแล้วจะให้พระยาพรหมภักดีขึ้นครองเมืองแทน พระยาพรหมภักดีได้กดขี่ชูตรีดชาวพื้นเมืองมากขึ้นในที่สุดชาวข้าที่มีหัวหน้า ชื่อ เจ้าหัวสา อยู่ที่เขากัดโง้ง เมืองจำปาสัก ได้เผาเมืองจำปาสัก เจ้าเมืองจำปาสักหนีไปพึ่งพระยาพรหมภักดี พระอนุรุทธราช เจ้าเมืองเวียงจันทน์สามารถปราบปรามและจับเจ้าหัวสาได้ เมื่อทำการสอบสวนเจ้าหัวสาสารภาพว่าพระยาพรหมภักดีเป็นผู้ยุยง แต่พระยาพรหมภักดีปฏิเสธ ทำให้พระอนุรุทธราชเจ้าและพระยาพรหมภักดีเกิดขัดแย้งกันจากการสอบสวนแม้พระยาพรหมภักดีจะมีความผิด แต่ราชสำนักสยาม เห็นว่ามีคุณต่อแผ่นดินจึงยกโทษให้ โดยพระอนุรุทธราชเจ้าได้ทูลขอให้ราชบุตรของพระองค์ ครองเมืองจำปาสัก ซึ่งก็ได้รับอนุญาต พระยาพรหมภักดีเห็นว่า พระอนุรุทธราชเจ้ามีอำนาจขึ้นทุกวัน เกรงว่าพวกลาวจะหนีไปเวียงจันทน์หมด ทางออกคือต้องลักเลถมพวกลาวเสียก่อน ทางราชสำนักสยามเห็นชอบจึงโปรดให้หมื่นภักดี หมื่นพิทักษ์ไปเป็นแม่กองลักเลถมพวกลาว เมื่อเจ้าเมืองโคราชถึงแก่กรรม พระยาพรหมภักดีก็ได้รับการโปรดเกล้าฯ ให้ขึ้นเป็นเจ้าเมืองแทนและกดขี่ชูตรีดพวกลาวและข้ามากขึ้น พระอนุรุทธราชเจ้าจึงยกทัพมาเพื่อจับนายกองลักเลถม และเจ้าเมืองที่กดขี่ราษฎรฆ่าเสีย และหมายทำลายอำนาจของพระยาพรหมภักดีด้วย ในที่สุดทัพเวียงจันทน์ก็สามารถตีเมืองโคราชสำเร็จ และกักขังผู้คนไว้ที่ค่ายมูลเค็ง อีกส่วนหนึ่งก็ออกตามตัวพระยาพรหมภักดีโดยมีพระยาไกรเป็นหัวหน้า พระยาพรหมภักดีได้ปลอมตัวเป็นไพร่ ลอบเข้ามาในค่ายมูลเค็ง เพื่อหวังจะหยุดยั้งการกวาดต้อนผู้คนของทัพเวียงจันทน์ และก่อความไม่สงบโดยฆ่าทหารเวียงจันทน์ตายเกือบหมด พระอนุรุทธราชเจ้าทราบข่าวก็โกรธและให้ถอยทัพกลับเวียงจันทน์ ความทราบถึงราชสำนักสยามว่าพระอนุรุทธราชเจ้าเป็นกบฏ จึงโปรดให้พระยามุนินทร์ เจ้าเมืองลือเดช ยกทัพไปปราบจนทัพเวียงจันทน์แตกพ่าย พระอนุรุทธราชเจ้าได้หนีไปเมืองแกว ในที่สุดก็ถูกจับได้ และส่งตัวไปยังกรุงเทพฯ จนกระทั่งถึงแก่ทิวงคตในเวลาต่อมา

พื้นเวียงแม้จะเป็นวรรณกรรมแต่ก็ให้รายละเอียดและแง่มุมที่แตกต่างไปจากพงศาวดารของไทย ที่เป็นข้อเท็จจริง และเรื่องราวในประวัติศาสตร์ หรือเหตุการณ์ที่ผู้ประพันธ์ได้ทราบหรือได้ยินมา โดยการ

เสนอเรื่องราวตามลำดับขั้นตอน และข้อมูลรายละเอียด เช่น ชื่อบุคคล เหตุการณ์ วันเดือนปี ในระยะประวัติศาสตร์เดียวกัน และมีข้อปลีกย่อยบางอย่างที่ไม่มีอยู่ในหนังสือประวัติศาสตร์ทั่วไป สะท้อนให้เห็นภาพการกดขี่ เช่น การลักเลก เพื่อให้คนลาวเป็นพลเมืองสยาม ซึ่งสร้างความไม่พอใจและความวุ่นวายต่อประชาชนลาวที่พากันหนีมาพึ่งเจ้าอะนุ ทำให้เจ้าอะนุซึ่งมีความเคียดแค้นต่อสยามอยู่แล้วยิ่งทวีความเคียดแค้น นำไปสู่สงครามจนถึงขั้นจับอาวุธขึ้นสู้ เพื่อเรียกร้องความเป็นธรรม และถูกปราบอย่างราบคาบ พื้นที่เวียง ยังแสดงให้เห็นว่า เจ้าอนุวงศ์ได้มุ่งหมายจะก่อกบฏต่อกรุงเทพฯ โดยตรง ปัญหาแท้จริงของเจ้าอะนุ ก็คือการกวาดล้างอำนาจอันไม่เป็นธรรมของเจ้าเมืองนครราชสีมา และการการลักเลก แต่เมื่อไม่สามารถควบคุมหัวเมืองต่างๆ ได้ เจ้าอะนุจึงเปลี่ยนใจเป็นการกวาดต้อนชาวลาวกลับเวียงจันทน์

พื้นที่เวียงนิคมอ่านในแง่เอ็นดีหรืองานศพ หมอลำจำนวนไม่น้อยนิยมนำมาร้อง และได้รับความนิยมเทียบเท่าเรื่อง การะเกด สิ้นไซ และแดงอ่อน พื้นที่เวียงนับว่ามีอิทธิพลต่อจิตใจและสร้างความสะเพียใจแก่ประชาชนเป็นอย่างมากโดยเฉพาะบริเวณสองฝั่งแม่น้ำโขงในอดีต พบว่า มีผู้สูงอายุในลาวจำนวนมากยังจำเรื่องพื้นที่เวียงที่เคยฟัง หรือผู้ใหญ่นั่งเล่า และเชื่อว่าเป็นข้อเท็จจริงของเหตุการณ์ทางประวัติศาสตร์ นักวิชาการลาวบางท่าน เช่นมหาสำลิด บัวสีสะหวัด เห็นว่า พื้นที่เวียง เป็นวรรณคดีที่มีลักษณะชวนเงื่อน และมีเป้าหมายการเมือง จากการที่วรรณคดีมีลักษณะดาดสองคม แล้วแต่จะใช้เป็นคุณหรือเป็นโทษ¹⁰⁵ จุดประสงค์เพื่อให้คนสำนึกว่าความจริงเป็นอย่างไร เหตุที่นำวรรณคดีมาใช้ในการต่อสู้ทางการเมือง อาจจะไปด้วยคนต่างชาติ (หมายถึงคนไทย) ไม่สามารถฟังเข้าใจได้¹⁰⁶ เนื่องจากการต่อสู้มีหลายวิธีทั้งปิดลับและเปิดเผย การที่พื้นที่เวียงไม่ได้ถูกหยิบยกขึ้นมาอ่านในที่ประชุมสมัยหลังๆ ทำให้การรับรู้เรื่องเจ้าอะนุจากพื้นที่เวียงในปัจจุบันหมดความสำคัญลงโดยเฉพาะในกลุ่มคนรุ่นใหม่ ปัจจุบันพบว่า ยังมีหมอลำที่นำพื้นที่เวียงมาใช้ขับลำอยู่บ้างในภาคใต้ของลาวแถบเมืองจำพอน และสองคอน ในแขวงสะหวันนะเขต อย่างไรก็ตาม นักวิชาการลาวเองก็ให้ความสนใจในวรรณกรรมพื้นที่เวียงโดยได้มีการศึกษา รายงานการค้นคว้า เรื่อง พื้นที่เวียงสมัยเจ้าอะนุ โดยคณะค้นคว้าภาควิชาภาษาลาว-วรรณคดี คณะอักษรศาสตร์ มหาวิทยาลัยแห่งชาติขึ้นในปี 2004¹⁰⁷

ในส่วนวรรณกรรม เรื่อง ท้าวเหลาค่า-พื้นที่ลาดชะวง¹⁰⁸ หรือพื้นที่เวียงสำนวนท้าวเหลาค่า นั้นได้รับความนิยมแพร่หลายมากกว่าพื้นที่เวียงสำนวนเจ้าอะนุ และมีอิทธิพลเป็นอย่างสูงในบริเวณสองฝั่งแม่น้ำโขงดังที่มหาสำลิด วีระวงส์ ได้เล่าไว้ในประวัติชีวิตของท่านว่า เกิดที่บ้านหนองหมื่นถ่าน จังหวัดร้อยเอ็ด ได้เรียนหนังสือลาว เมื่ออายุ 8 ขวบ สมัยนั้นเรียกว่าหนังสือไทยน้อย โดยมีปู่เป็นผู้สอน ได้เล่านิทานต่างๆ ตลอดจนเรื่องเจ้าอะนุ และเจ้าลาดชะวง ว่า “...พวกเฮาแต่ก่อน ขึ้นส่วยเจ้าอะนุเวียงจันทน์ สยามไปตีเอา

¹⁰⁵ สัมภาษณ์มหาสำลิด บัวสีสะหวัด, เวียงจันทน์, 25 ธันวาคม 2008

¹⁰⁶ สัมภาษณ์มหาสำลิด บัวสีสะหวัด, เวียงจันทน์, 25 ธันวาคม 2008

¹⁰⁷ คณะค้นคว้าภาควิชาภาษาลาว-วันนะคะดี คณะอักษรศาสตร์ มหาวิทยาลัยแห่งชาติ, รายงานการค้นคว้า เรื่องพื้นที่เวียงสะไหมเจ้าอาณู, 2004 วิสาสะกิด โสงพิมพ์ศึกษา

¹⁰⁸ ดร.มะยู่รี และดร.เผยแพร่ พิน เจ้าสิ่วตัน, อ้างแล้ว, น. 37

เวียงจันทน์ได้ จึงได้ขึ้นส่วยสยาม...” ปู่ของท่านเล่าหนังสือพื้นท้าวเหลาคำให้ฟัง ถึงเรื่อง เจ้าเจ้าลาดชะวง รบกับสยามแล้วหนีเข้าป่าไปเรียนมนต์กับฤๅษี¹⁰⁹ แต่ความเห็นของนักวิชาการลาวหลายท่าน เช่น ท่านนางดวงเดือน วีระวงส์ เห็นว่า วรรณกรรมเรื่องท้าวเหลาคำ-พื้นลาดชะวง มีลักษณะสับสน ไม่น่าจะแต่งขึ้นโดยเจ้าลาดชะวง แต่น่าจะมีผู้แต่งขึ้นภายหลัง และมีหลายฉบับ แม้แต่ตัวมหาสิลา วีระวงส์ เอง ในภายหลังก็ไม่ได้ให้ความสนใจต่อวรรณกรรมเรื่องนี้แต่อย่างใด¹¹⁰ มหาสำลิต บัวสีสะหวัด เห็นว่า พื้นเวียงลำนวนท้าวเหลาคำ มีลักษณะเป็นลำนวนใหม่ น่าจะเป็นของทางอีสาน และไม่ได้อยู่ในระดับที่ควรเป็นวรรณคดี ขณะที่นักวิชาการลาวบางท่าน เช่น ท่านโสเมสี เดชาคำพู เห็นว่าเป็นเรื่องเป็นไปไม่ได้ที่ในเรื่องกล่าวถึง การที่เจ้าลาดชะวงจะตัดพระศอพระชนิษฐาของตน¹¹¹ และยังพบว่า มีการนำ เรื่องท้าวเหลาคำ-พื้นลาดชะวง มาใช้เป็นเครื่องมือทางการเมืองในการปลุกระดมของฝ่ายเวียงจันทน์สมัยราชอาณาจักร ซึ่งมีเนื้อหาต่อต้านเวียดนาม และถูกนำไปทำลายหลังปลดปล่อยในปี 1975¹¹²

นอกจากวรรณกรรมปลุกระดมมวลชนแล้ว เพลงไม่ว่าจะเป็นคำกลอน หรือคำเซ็ง ก็ได้ถูกนำมาใช้เป็นเครื่องมือทางการเมือง¹¹³ ซึ่งมีลักษณะปิดลับเช่นกันสำหรับประชาชนลาวที่ถูกกวาดต้อนอพยพจากเวียงจันทน์หลังสงครามเจ้าอนุ ในฐานะเชลยศึกที่ถูกคนไทยใช้ให้ทำงานต่างๆ เพื่อเตือนสติให้ไม่หลงลืมชาติ เช่น คำเซ็งที่ใช้กล่อมเด็กของชาวพวนที่ถูกกวาดต้อนไปจากเชียงขวางที่ว่า “...โอ้โหล่นชาจำปาสีต้น ไผ่ป้ออันซีอันหิ้นผู้เดียว ต้มต้บไก่อของกินคนไท ไทกินแล้วเสียแนวไก่อต้อ กินหมากค้ำคั่วคอกจ้อล่อ.....”¹¹⁴ และเพลงกล่อมลูกที่แสดงให้เห็นถึงความผูกพันต่อเจ้าลาดชะวง “.....บ้างเจ้าบ่าว ปางลาดชะวง ขงเวียงจันทน์ ลาดชะวงเป็นเค้าเวียงจันทน์แล้ว สาวเอยอย่าฟ้าวว่า มันสิไปบาดหล้า แดงข้าง หน่วยปาย” สะท้อนให้เห็นถึงความทรงจำในประวัติศาสตร์ของชาวพวนที่ยากจะลืมได้ นอกจากนี้ประชาชนในภาคอีสานก็ร้องกาบลาดชะวงเหมือนกันกับชาวลาวในหลวงพระบาง แสดงให้เห็นถึงความผูกพันของคนลาวที่มีต่อบ้านเกิดเมืองนอนที่เวียงจันทน์ซึ่งตนได้พลัดพรากจากมา

ปัจจัยมลิต

การที่ลาวเป็นชาติที่เข้าสู่กระบวนการชาตินิยมหลังสุดในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ เนื่องจากจากการที่แบ่งออกเป็น 3 อาณาจักร คือ อาณาจักรล้านช้างหลวงพระบาง อาณาจักรล้านช้างเวียงจันทน์ และอาณาจักรล้านช้างจำปาสัก และหลังได้รับเอกราชจากฝรั่งเศส ก็ประสบกับปัญหาความขัดแย้งจนนำไปสู่สงครามภายในประเทศระหว่างฝ่ายราชอาณาจักร กับฝ่ายขบวนการปะเทดลาว แม้ว่าในทศวรรษ 1930 จะ

¹⁰⁹ มหาสิลา วีระวงส์, *ชีวิตผู้ข้า อัตตะชีวะประวัติ, คำกอนพุทธะทำนาย 16 ข้อ และกอนสำหุมปี 2487*,

¹¹⁰ สัมภาษณ์ ท่านนางดวงเดือน วีระวงส์, เวียงจันทน์, 28 ธันวาคม 2008

¹¹¹ สัมภาษณ์ท่านโสเมสี เดชาคำพู, เวียงจันทน์, 26 ธันวาคม 2008

¹¹² สัมภาษณ์ ท่านคำเพ้า พอนแก้ว 12 ธันวาคม 2008 และสัมภาษณ์ท่านโสเมสี เดชาคำพู 26 ธันวาคม 2008

¹¹³ ดร.มะยูรี และดร.เมยพัน เห่งสิ่วพันธ์, *อ้างแล้ว*, น. 73

¹¹⁴ คณะพาสาวันนะคดีและมะนุดสาด มะหาวิทะยาไลแห่งชาติ, *อ้างแล้ว*, น. 84

มีการสร้างชาตินิยม ที่เรียกว่า “ลาวใหญ่” ขึ้น แต่ก็เกิดขึ้นด้วยแรงผลักดันของฝรั่งเศส เพื่อสร้างอัตลักษณ์ความเป็นลาวให้ต่างกับไทย และต่อต้านลัทธิไทยใหญ่ การเขียนและสร้างประวัติศาสตร์ชาติ หลังจากได้รับเอกราชจากฝรั่งเศสในปี 1945 จึงเป็นความพยายามของรัฐบาลสมัยราชอาณาจักรในการสร้างรัฐชาติ และปลูกฝังความรู้สึกชาตินิยม ที่มีลักษณะการนำเสนอถึงประวัติศาสตร์อันยิ่งใหญ่ในอดีตภายใต้การปกครองของกษัตริย์ในการสร้างอาณาจักรล้านช้าง แต่ความไม่สามัคคีกัน ทำให้อ่อนแอและตกเป็นเมืองขึ้นต่างชาติ ซึ่งเป็นบทเรียนที่คนรุ่นหลังจะต้องเรียนรู้ และเป็นครั้งแรกที่เจ้าอนุปรากฏขึ้นในฐานะ “วีรบุรุษของชาติ” ไม่ใช่ “วีรบุรุษของอาณาจักรล้านช้างเวียงจันทน์” อีกต่อไป เห็นได้จากการเกิดกรณีพิพาทระหว่างฝรั่งเศสกับไทยในปี 1940 ทำให้ลาวต้องเสียดินแดนฝั่งขวาของแม่น้ำโขงให้แก่ไทย รัฐบาลฝรั่งเศสเห็นว่าอาณาจักรหลวงพระบางเสียดินแดนไป เพื่อไม่ให้พระเจ้าสีสะหว่างวงเสียพระทัย จึงจะยกแขวงหัวของและแขวงพวนถวาย และให้เจ้าเพ็ดชะลาดปกครองเวียงจันทน์ในตำแหน่งอุปราช แต่เจ้าเพ็ดชะลาดทรงปฏิเสธเพราะไม่ยอมเข้าเต็มนโยบายที่ผิดพลาดของบรรพบุรุษที่แบ่งประเทศออกเป็นอาณาจักรล้านช้างหลวงพระบางและอาณาจักรล้านช้างเวียงจันทน์ในปี 1707 ทำให้ประเทศลาวเสียเอกราช และคนรุ่นลูกรุ่นหลานเป็นศัตรูกันเหมือนแต่ก่อน¹¹⁵

การที่ลาวเคยแบ่งออกเป็น 3 อาณาจักร มีความเป็นอิสระในการเมือง การปกครอง โดยไม่ขึ้นแก่กันและกัน และยังทำให้เกิดลักษณะความแตกต่างของวัฒนธรรมที่เป็นเอกลักษณ์หรือแบบฉบับของแต่ละท้องถิ่น อาจตอบคำถามได้ว่า ทำไมวาทกรรมทางสังคมเกี่ยวกับเจ้าอนุ เช่น นิทานพื้นเมือง คำกลอน หรือคำแข็ง และวรรณกรรมสำคัญที่เกิดขึ้นสมัยเจ้าอนุและหลังเจ้าอนุ เช่น สานลบบ่สูง พื้นเวียง พื้น ท้าวเหลาค่า-พื้นลาดชะวง จึงไม่มีอิทธิพลในอาณาจักรล้านช้างหลวงพระบาง แต่มีลักษณะแพร่ขยายจากตอนกลาง คือ อาณาจักรล้านช้างเวียงจันทน์ลงไปถึงตอนใต้โดยเฉพาะในอาณาจักรล้านช้างจำปาสัก ที่มีความเกี่ยวพันกับอาณาจักรล้านช้างเวียงจันทน์ ซึ่งรัชกาลที่ 2 ได้ทรงแต่งตั้งให้เจ้าราชบุตรไยพระราชโอรสของเจ้าอนุเป็นเจ้านครจำปาสัก และยังเป็นเขตพื้นที่ที่ได้รับผลกระทบจากการรุกรานของสยามโดยตรง

หลังชัยชนะของพรรคประชาชนปฏิวัติลาวในปี 1975 การสร้างประวัติศาสตร์ชาติได้ตัดทอนพื้นที่ซึ่งมีเรื่องราวที่มีกษัตริย์เป็นแกนกลางลง มีกษัตริย์เพียง 3 พระองค์ ที่ยังคงมีพื้นที่ในประวัติศาสตร์ชาติ คือ พระเจ้าฟ้ารุ่งม พระเจ้าไชยเชษฐาธิลาต และเจ้าอนุ ศัตรูสำคัญของชาติในประวัติศาสตร์ชาติสมัยสังคมนิยมก็คือ “ศึกดินสยาม” ซึ่งมีบทบาทสำคัญในฐานะ “ผู้รุกราน” และยึดเอาอาณาจักรล้านช้างเป็นเมืองขึ้นอย่างกดขี่ ขูดรีด ประวัติศาสตร์ชาติสมัยนี้จึงมีเนื้อหาที่ไม่แตกต่างจากประวัติศาสตร์สมัยราชอาณาจักร คือ การรุกรานของสยามและการตกเป็นเมืองขึ้นเนื่องจากการขาดความสามัคคี การถูกกดขี่ ขูดรีดจากสยาม และอาจตอบคำถามได้ว่าทำไมสำนึกร่วมกันของคนลาวในปัจจุบัน ส่วนใหญ่เกี่ยวกับการปราชัยของเจ้าอนุถึงกลายเป็นเรื่องของการเสียดินแดน ซึ่งหมายถึงดินแดนฝั่งขวาของแม่น้ำโขงซึ่งมีเขตแดนอยู่ที่โคราช และแม่น้ำโขงที่ไหลผ่านไม่ใช่เขตแดนลาว ทั้งๆที่โดยแท้จริงแล้วการเสียดินแดนซึ่งหมายถึงดินแดนบริเวณ

¹¹⁵ สิลลา วีระวงศ์ เรียบเรียง สมหมาย เปรมจิตต์ แปลเป็นภาษาไทย, **เจ้าเพชรราชบุรุษเหล็กแห่งราชอาณาจักรลาว**, (ศิลปวัฒนธรรมฉบับพิเศษ, กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์มติชน), 2522 ; น. 85

ฝั่งขวาของแม่น้ำโขงหรือภาคอีสานของไทยในปัจจุบันน่าจะเกิดขึ้นภายหลังลาวตกเป็นอาณานิคมของฝรั่งเศสในปี 1893 มากกว่า

นักวิชาการลาวส่วนใหญ่ยังเห็นว่าเอกสารหลักฐานเกี่ยวกับประวัติศาสตร์ลาวสมัยเจ้าอนุมี ปัญหา และค่อนข้างมีความสับสน ทั้งขาดการเน้นเอกสารลาว เช่น วรรณกรรมพื้นเวียง เฉพาะอย่างยิ่งการใช้เอกสารของไทยที่นักวิชาการลาวเห็นว่ามิได้ลักษณะปิดเป็นแต่เดิมเสริมต่อ เมื่อนำมาใช้จึงเกิดความเข้าใจไปตามนั้น ทั้งที่ไม่เป็นความจริง และเข้าใจผิดต่อเรื่อง เจ้าอนุ นักวิชาการลาวยังยอมรับว่าการที่นักวิชาการลาวหลายคนไม่สามารถค้นคว้าประวัติศาสตร์ให้เป็นไปตามจริงได้ จึงเขียนไปตามแบบเดิม คือตามการเผยแพร่ของแหล่งข้อมูลจากพงศาวดารกรุงรัตนโกสินทร์ ของ เจ้าพระยาทิพากรวงศ์ ซึ่งมีทัศนะที่รับใช้ราชสำนักสยาม ที่ว่าเจ้าอนุเป็นกบฏ และตกเป็นจำเลยที่นักวิชาการลาวส่วนใหญ่หยิบยกขึ้นมาใช้อ้างอิงถึงความไม่มีตัวตนของท้าวสุรนารีหรือคุณหญิงโม กล่าวได้ว่า งานที่มีอิทธิพลต่อนักวิชาการลาวเกี่ยวกับศึกษาประวัติศาสตร์ลาวสมัยเจ้าอนุ คือ งานของ สายพิน แก้วงามประเสริฐ เรื่อง การเมืองในอนุสาวรีย์ท้าวสุรนารี ที่นำเสนอถึงการไม่มีบทบาทตัวจริงในเหตุการณ์ของท้าวสุรนารี ซึ่งเกิดขึ้นก่อนกระแสต่อต้านแผนสร้างภาพยนตร์อิงประวัติศาสตร์ เรื่อง ท้าวสุรนารี ของไทยในปี 2001 เสียอีก และนักวิชาการลาวหรือผู้เกี่ยวข้องนำมาใช้อ้างอิงว่าฝ่ายไทยพยายามปิดเบือนโดยการสร้างหลักฐานเท็จ

อย่างไรก็ตาม ชุดการรับรู้เรื่องเจ้าอนุของคนลาวอาจไม่จำกัดหรือชี้ตรงจำเพาะแต่การรับรู้จากประวัติศาสตร์ชาติและตำราเรียนประวัติศาสตร์ซึ่งพรรค-รัฐเป็นเครื่องมือสร้างอุดมการณ์ความเป็นชาติ แต่ยังรวมถึงพื้นที่แห่งความทรงจำที่แสดงให้เห็นการเลือกและควบคุมความทรงจำโดยสร้างปฏิบัติการทางสังคมเพื่อค้ำจุนให้ความทรงจำนั้นดำรงอยู่ เช่น อนุสาวรีย์ พิพิธภัณฑสถาน ซึ่งเป็นปฏิบัติการทางสังคมในการเลือกความทรงจำที่มีต่อเจ้าอนุ แต่ชุดการรับรู้เรื่องเจ้าอนุของคนลาวบางครั้งอาจไม่ได้ถูกเลือกหรือควบคุมความทรงจำโดยรัฐแต่เป็นความทรงจำความทางสังคมและประวัติศาสตร์สำนึก (Social Memory and Historical Consciousness) ที่ผ่านเรื่องเล่า (Discourse) แม้จะคล่องตัวไปตามกาลเวลา เนื่องจากกรณีของลาวที่ไม่มีการสร้างภาพยนตร์ หรือเพลงปลุกใจเกี่ยวกับเจ้าอนุ หรือวีรกรรมวีรชนอื่นๆ นอกเหนือจากเพลงปลุกใจที่เน้นถึงวีรกรรมของวีรชนแห่งชาติในช่วงสงครามปลดปล่อย ดังนั้นชุดการรับรู้เรื่องเจ้าอนุส่วนหนึ่งได้ถูกตกผลึกผ่านวาทกรรมซึ่งเป็นรูปแบบของความคิดเกี่ยวกับเรื่องใดเรื่องหนึ่ง ที่มีการสืบทอดตั้งแต่อดีตถึงปัจจุบัน ที่แสดงออกผ่านการพูดและการเขียน เช่น มุขปาฐะ หรือการถ่ายทอดความทรงจำผ่านการบอกเล่าแบบปากต่อปาก เช่น เพลงพื้นบ้าน เพลงกล่อมเด็ก และนิทานพื้นเมืองซึ่งไม่ได้เกิดขึ้นเพื่อความสนุกสนานแต่เพียงอย่างเดียว แต่มีนัยทางการเมืองแฝง เพื่อเป็นเครื่องมือต่อต้านการรุกรานของสยาม เช่น นิทานเรื่องเชียงเมี่ยง นอกจากนี้วรรณกรรมลาวในสมัยเจ้าอนุและหลังสมัยเจ้าอนุ ยังถูกนำมาใช้เป็นเครื่องมือทางการเมืองที่ในการต่อสู้ จากเงื่อนไขที่ไม่สามารถทำการต่อสู้อย่างเปิดเผยได้ วรรณกรรมสำคัญที่ถูกนำมาใช้เป็นเครื่องมือทางการเมืองหลังสมัยเจ้าอนุ เช่น พื้นเวียง เป็นตัวอย่างที่เห็นได้ชัดถึงเป้าหมายทางการเมืองแฝง ซึ่งมีอิทธิพลแก่ประชาชนเป็นอย่างมากโดยเฉพาะบริเวณสองฝั่งแม่น้ำโขง ซึ่งพบว่า มีผู้สูงอายุในลาวจำนวนมากยังจำเรื่องพื้นเวียงที่เคยฟัง หรือผู้ใหญ่ว่าได้ แต่เนื่องจากการที่

พื้นเวียงไม่ได้ถูกหยิบยกขึ้นมาอ่านในสมัยหลังๆ ทำให้การรับรู้เรื่องเจ้าอะนุจากพื้นเวียงในปัจจุบันหมดความสำคัญและลดบทบาทลงโดยเฉพาะในกลุ่มคนรุ่นใหม่ แม้ว่าปัจจุบันจะยังมีหมอลำที่นำพื้นเวียงมาใช้ขับลำกันอยู่บ้างในภาคใต้ของลาว

อดีตของชาติยังเป็นเรื่องที่ถูกสร้างขึ้นเพื่อรองรับ “ชุมชนในจินตนาการ” ที่เรียกว่า “ชาติ” โดยมี “ประวัติศาสตร์ชาติ” เป็นเครื่องยึดโยงจินตนาการของคนในชาติเข้าไว้ด้วยกัน ประวัติศาสตร์ชาติลาวในชุดความทรงจำทางสังคมที่คนลาวรับรู้แม้ว่าจะเป็นประวัติศาสตร์เรื่องเดียวกัน แต่ก็มีลักษณะที่แตกต่างกับประวัติศาสตร์ในชุดที่คนไทยรับรู้จากเอกสารไทยในเรื่องเดียวกัน ดังนั้นแม้พรรค-รัฐของลาวจะมีนโยบายต่อต้านระบบบงกชัตริย์และกระบวนการสร้างชาตินิยมของพรรค-รัฐที่มุ่งสร้างสัญลักษณ์ของศูนย์รวมจิตใจของประชาชนในชาติให้เชื่อมมั่นในพรรคผ่านวีรชนของชาติที่มีบทบาทในการปฏิวัติช่วงสงครามปลดปล่อย เช่น ท่านไกสอน พมวิหาน หรือเจ้าสุพานวง มากกว่า แต่การที่เจ้าอะนุได้ถูกนำมาใช้เป็นเครื่องมือในการสร้างอุดมการณ์ชาตินิยมในฐานะเป็นวีรบุรุษของชาติ ผ่านประวัติศาสตร์ชาติและตำราเรียนประวัติศาสตร์โดยใช้การศึกษาเป็นเครื่องมือสำคัญในการส่งผ่าน ได้สร้างชุดการรับรู้เกี่ยวกับเจ้าอะนุให้กับคนลาวรุ่นใหม่ สะท้อนให้เห็นจากทัศนะ ความคิดเห็นกระแสปะปนในเว็บไซต์ที่ได้รับความนิยมในกลุ่มวัยรุ่นของลาว ซึ่งเห็นได้ชัดว่าข้อความที่ได้ตอบกันมีความสัมพันธ์กับเนื้อหาในตำราเรียนประวัติศาสตร์เกี่ยวกับเหตุการณ์ประวัติศาสตร์สมัยเจ้าอะนุ และเป็นเหตุผลสำคัญที่ซ่อนอยู่เบื้องหลังความไม่พอใจของลาวเมื่อผู้สร้างภาพยนตร์ของไทยจะสร้างภาพยนตร์เรื่องท้าวสุรนารี เนื่องจากมีผลกระทบต่อข้อเท็จจริงจากชุดข้อมูลหรือชุดการรับรู้ที่คนลาวรับรู้ซึ่งแตกต่างจากชุดการรับรู้ที่คนไทยรับรู้

ประวัติศาสตร์เรื่องเดียวกันจึงอาจเป็นเพียงวาทกรรมที่แตกต่างกันซึ่งเกิดขึ้นเพื่อรองรับอุดมการณ์ชาตินิยมของแต่ละประเทศ ดังนั้นแนวทางแก้ไขปัญหาด้านสัมพันธภาพระหว่างสองประเทศที่เป็น “ประวัติศาสตร์บาดแผล” หากตัดเรื่องชาตินิยมออกไปอาจทำให้ลาวและไทยสามารถสร้างเข้าใจกันมากขึ้นก็ได้ ซึ่งตรงกับความเห็นของท่านสมเพียน ไชยะเดต สมาชิกสภาแห่งชาติลาว ที่ได้ให้ข้อคิดว่า เรื่องบางเรื่องเป็นประวัติศาสตร์ ซึ่งเป็นเรื่องเก่าที่ผ่านพ้นไปแล้ว คนในยุคนี้ควรลืมเรื่องดังกล่าวและหันมาแสวงหาความร่วมมือกันเฉพาะอย่างยิ่งในกลุ่มประเทศสมาชิกอาเซียน แม้แต่การร่วมกันเขียนประวัติศาสตร์ของภูมิภาคที่มีลักษณะสร้างสรรค์ รวมทั้งคำกล่าวของท่านสมสะหวาด เล่งสะหวัด รองนายกรัฐมนตรีลาว ในคำนำของหนังสือตามหาสหายเจ้าอนุวงศ์ ที่เห็นว่า การร่วมมือกันนั้น นอกเหนือจากความเป็นมิตรที่ดีต่อกัน ไม่เอารัดเอาเปรียบซึ่งกันและกัน จึงจะสามารถอยู่ร่วมกันอย่างสันติ แต่ถ้ายังยึดถือแนวความคิด “ชาติใหญ่” อยู่ก็จะทำให้เกิดประวัติศาสตร์ซ้ำรอยไม่มีที่สิ้นสุด

“...ไผ่ก็คงเข้าใจดีว่า “การร่วมมือ” ที่ดีที่สุดในยุคสะใหม่นี้ แม้ไม่มีหยังจะนอกเหนือไปจากความเป็นมิตรที่ดีต่อกัน มีแต่ชอกหาความเข้าใจซึ่งกันและกัน ด้วยเหตุด้วยผลและด้วยน้ำใสใจจริงต่อกันเท่านั้น ทั้งบ่ชอกเอาเปรียบเอาลัดกัน พวกเฮาจึงจะอยู่ร่วมกันโดยสันติได้ในโลกใบนี้ ถ้ายังมีประเทศใดอดอ้างว่า ประเทศตน “เป็นใหญ่” หรือ

“เป็นนาย” หมูได้ หรือถ้ายังมีบางบุคคลใดบุคคลหนึ่ง หากยังสืบต่อสืงแนวความคิด “ชาติไทย” ก็จะทำให้ประวัติศาสตร์ซ้ำรอยไปอีกเรื่อยๆ โดยบ่มีวันจะเสีงสุด....”¹¹⁶

¹¹⁶ นะพาสาวันนะคะดีและมะนุคสาด มะหาวีทะยาไลแห่งชาต, อ้างแล้ว, น. 3

บรรณานุกรม

หนังสือภาษาไทย

- มหาคำ จำปาแก้วมณี และคณะ. **ประวัติศาสตร์ลาว**. แปลโดยสุวิทย์ ธีรศาสตร์. (ขอนแก่น : คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น, 2534
- ผศ.ดร.ทรงคุณ จันทจร แปล, **ประวัติศาสตร์ลาว (ดึกดำบรรพ์ถึงปัจจุบัน)**, สถาบันวิจัยศิลปวัฒนธรรมอีสาน มหาวิทยาลัยมหาสารคาม, 2551
- สิลา วีระวงศ์ เรียบเรียง สมหมาย เปรมจิตต์ แปลเป็นภาษาไทย , **ประวัติศาสตร์ลาว** , (ศิลปวัฒนธรรมฉบับพิเศษ. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์มติชน), พิมพ์ครั้งที่ 3, 2540
- สิลา วีระวงศ์ เรียบเรียง สมหมาย เปรมจิตต์ แปลเป็นภาษาไทย , **เจ้าเพชรราชบุรุษเหล็กแห่งราชอาณาจักรลาว**, (ศิลปวัฒนธรรมฉบับพิเศษ. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์มติชน), 2522

หนังสือภาษาลาว

- ไกสอน พมวิหาน. **25 ปีแห่งการต่อสู้และชัยชนะของประชาชนปะติวัดลาว**. เวียงจัน : สำนักพิมพ์จำหน่าย
- กะซวงกานต่างประเทศ สปป.ลาว, **ความเป็นจริงแห่งการพัวพันไท-ลาว**, 1984
- กะซวงกะแหลงข่าวและวัฒนธรรม. **ผู้นำพาสะพานานาจักล้านช้างเอกะพาบพะยาฟ้าร่มแห่งหล้าทอละนี ครบรอบ 650 ปี**. เวียงจัน : โรงพิมพ์แห่งลัด, 2002.
- กะซวงลี้กสาธิการ. **แบบเขียนโลกอ้อมตัวเรา ชั้นประถมปีที่สี่**. เวียงจัน : สถาบันค้นคว้าวิทยาศาสตร์สถานศึกษาแห่งชาติ, 1997.
- กะซวงลี้กสาธิการ. **แบบเขียนวิทยาศาสตร์สังคม ชั้นมัธยมปีที่หนึ่ง**. เวียงจัน : สถาบันค้นคว้าวิทยาศาสตร์สถานศึกษาแห่งชาติ, 1996.
- กะซวงลี้กสาธิการ. **แบบเขียนประวัติศาสตร์ชั้นมัธยม ปีที่หนึ่ง**. เวียงจัน : สถาบันค้นคว้าวิทยาศาสตร์สถานศึกษา, 1994.
- กะซวงลี้กสาธิการ. **แบบเขียนประวัติศาสตร์ ชั้นมัธยมปีที่สาม** เวียงจัน :สถาบันค้นคว้าวิทยาศาสตร์สถานศึกษาแห่งชาติ, 1997.
- กะซวงลี้กสาธิการ. **แบบเขียนประวัติศาสตร์ ชั้นมัธยมปีที่สี่**. เวียงจัน : สถาบันค้นคว้าวิทยาศาสตร์สถานศึกษาแห่งชาติ, 1996.
- กะซวงลี้กสาธิการ. **แบบเขียนประวัติศาสตร์ ชั้นอุดมปีที่หนึ่ง** เวียงจัน :สถาบันค้นคว้าวิทยาศาสตร์สถานศึกษาแห่งชาติ, 1994

คณะค้นคว้าสะพานะกิจปะหวัดสาตลาว (ดร.สุเนต โพธิสาน ทานหนูไซ พุมมะจัน). **ปะหวัดสาตลาว (ดึกดำ บัน-ปะจบัน)**. เวียงจัน : โรงพิมพ์แห่งลัด, 2000.

คณะพาสาวันนะคะดีและมะนุดสาต, มะหาวิทะยาไลแห่งชาติ. **ตามฮอยเจ้าอะนวง.เวียงจัน** : ลัดวิสาหะ เกิดโรงพิมพ์ศึกษา, 1997.

คณะค้นคว้าพาวิชาพาสาตลาว-วันนะคะดี คณะอักษรอนสาต มะหาวิทะยาไลแห่งชาติ, **รายงานการค้นคว้า เรื่องพื้นเวียงสะไหมเจ้าอาณู**, วิสาหะกิด โงพิมพ์ศึกษา, 2004

คณะอักษรอนสาต มะหาวิทยาลัยแห่งชาติ. **กาบเมืองพวน**. เวียงจัน : วิสาหะกิด โรงพิมพ์ศึกษา, 2001.

เจ้าคำ าทหมั้น วงกตรัตนะ. **พงสาวะดาน เมืองพวน**. เวียงจัน : หอสมุดแห่งชาติ, 1969.

ดวงไซ หลวงพะสี. 3 **วีระกะสัดแห่งอาณาจักรลาวล้านช้าง**. เวียงจัน : โรงพิมพ์แห่งลัด, 2000.

นครคำ บุพผานวง, **ปิตุพุมที่ฮักของเฮา**, เวียงจัน, 1970

พะแนกปะหวัดสาตและอาระยะทัม สะถาบันค้นคว้าวัดทะนะทัม กะชวงกะแหลงข่าวและวัดทะนะทัม, **บดลายงานพ้อมด้วยบดปะกอบคำเห็นในงานพบปะทางวิชาการว่าด้วยวีระกัมสพะเจ้าอะนวงส์**, เวียงจัน, 2003

บัวแก้ว จะเลนลั้งสี. **งานปะติวัตลาวและวันนะคะดีปะติวัต**. เวียงจัน : สำนักพิมพ์และจำหน่ายปั้มแห่งลัด สปป.ลาว, 1993.

บุญมี เทบสีเมือง. **สำรวจเนื้อในสิลาจารึกของพระเจ้าอนวงเกี่ยวกับการสร้างวัดสีสะเถดนะคอน เวียงจัน**. เวียงจัน ดาววิไล, 2001.

บุญมี กงมะนี. **วันนะคะดีลาวโดยสังเขป**. ขอนแก่น : มะหาวิทะยาไลขอนแก่น, 1998.

บุญทวี สอคำพันไซ, **คนลาว แผ่นดินของลาว จากเวียงจันลั้งถึงประกาดเอกกะลาด**, แผนกพุมิสาต ปะหวัดสาต : มสค เวียงจัน, 1996

ฝรั่งสิส การเยนหมพัน รัดตะนะวง (แปล). **ท่านเกริต วันวุสตฟ เดินทางมาเวียงจัน 1641 – 1642**. เวียงจัน : โรงพิมพ์นะคอนหลวง, 1997.

มะยูรี และเผยพัน เหง้าสิวัทน. **เจ้าอนู 1767-1829 ประชาชนลาวและอาชีคะเน (เรื่องเก่า ปันหาใหม่)**. เวียงจัน: สำนักพิมพ์จำหน่าย สปป.ลาว 1988.

พุมิ วงวิจิต **ความชงจำของชีวิตเราในระบอบวิวัตแห่งปะหวัดสาตของประเทศลาว**. เวียงจัน : ม.ป.ท., 1987.

สิลา วีระวงส์. **ปะโฮยดของวันนะคะดี**. พิมพ์ที่สอง. เวียงจัน : ไผ่หนามกานพิมพ์, 1996.

โสมสี เดชาคำพู, **สันนิทานสานลบบ่สุน**, สำนักพิมพ์และจำหน่ายปั้มแห่งลัด สปป.ลาว : เวียงจัน, 2001

สุเนต โพธิสาน. **วีระกัมเจ้าอะนวง**. เวียงจัน : โรงพิมพ์แห่งลัด, 2002.

หนังสือภาษาอังกฤษ

Bassenne, Marthe. In Laos and Siam. Bangkok : White Lotus, 1995.

Curtis, Lillian Johnson. **The Laos of North Siam**. Bangkok : White Lotus, 1998.

Fox, Martin stuart. **Laos Politics, Economics and Society**. Lynn Riemeir Pub Inc,Boulder,1986.

The Lao Kingdom of Lan Xang : Rise and Decline. Bangkok : WhiteLotus,1998.

Gunn, Geoffrey C. **Theravadins, Colonialists and Commissars in Laos**. Bangkok :
WhiteLotus,1998.

Harmand, F.J. **Laos and the Hilltribes of Indochina**. Bangkok : White Lotus, 1997.

ไทยในการรับรู้และความเข้าใจของเวียดนาม

มนธิรา ราโท

คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

คนเวียดนามและคนไทยอาศัยอยู่ริมแม่น้ำสายเดียวกัน (แม่น้ำโขง) ดื่มน้ำจากแม่น้ำสายเดียวกัน แม้วันหนึ่งน้ำจะแห้ง ภูเขาจะสึกกร่อน แต่ความรู้สึกของคนเวียดนามและคนไทยจะมั่นคงตลอดไป เพราะพวกเราเป็นเพื่อนบ้านกัน --- โฮจิมินห์

บทนำ

งานวิจัยชิ้นนี้มุ่งศึกษาภาพของไทยในการรับรู้และความเข้าใจของเวียดนาม โดยคำว่า “ไทย” ในที่นี้มีความหมายกว้างและครอบคลุมถึงดินแดน รัฐ ผู้คน และวัฒนธรรมในแง่มุมต่างๆ ที่ปรากฏและสะท้อนผ่านมุมมองและความรู้สึกนึกคิดของเวียดนามหลายภาคส่วนทั้งภาครัฐ นักวิชาการ สื่อมวลชน และประชาชนทั่วไป ในกระบวนการศึกษาค้นคว้านี้ ผู้วิจัยพยายามศึกษามุมมอง การรับรู้ และความเข้าใจของเวียดนามต่อไทยจากเอกสารภาษาเวียดนามซึ่งประกอบด้วยงานเขียนประเภทต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับ “ไทย” เช่น เอกสารทางประวัติศาสตร์ บทความวิชาการ งานวรรณกรรม บันทึกการเดินทาง และสื่อประเภทต่างๆ โดยหวังว่างานเขียนเหล่านี้จะสามารถเติมเต็มองค์ความรู้เกี่ยวกับมุมมองของเวียดนามต่อไทยได้อย่างสมบูรณ์มากยิ่งขึ้น

ในเบื้องต้น ผู้วิจัยพบว่าความขัดแย้งในอดีตระหว่างไทยและเวียดนามและความขัดแย้งในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้โดยรวมนั้นเป็นปัจจัยสำคัญที่ส่งผลต่อการรับรู้และความเข้าใจระหว่างไทยและเวียดนามทั้งในส่วนของการเข้าถึงข้อมูลข้อเท็จจริงและการทำความเข้าใจกับเหตุการณ์ต่างๆ ที่เกิดขึ้น หากแต่นโยบายการเปิดประเทศของเวียดนามในยุคหลังสงครามและการปฏิรูปทางเศรษฐกิจตามนโยบาย “โด่ยเหมย” (Đổi Mới) ส่งผลให้การลงทุนของธุรกิจไทยในเวียดนามเพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็วและต่อเนื่อง ในช่วงหลายปีที่ผ่านมา ตลอดจนการตระหนักถึงความสำคัญและกระแสสำคัญของความเป็นภูมิภาคและความพยายามของภาครัฐและเอกชนของทั้งสองประเทศในการส่งเสริมความรู้ความเข้าใจระหว่างกัน โดยเฉพาะอย่างยิ่งในมิติทางวัฒนธรรมได้ส่งผลให้เกิดการเปลี่ยนแปลงที่ดีต่อความสัมพันธ์ไทย-เวียดนาม และทัศนคติในเชิงบวกต่อกันในภาคประชาชนมากยิ่งขึ้น นอกจากนี้แล้ว ในการศึกษาประวัติศาสตร์ ความสัมพันธ์ของทั้งสองประเทศนั้นชี้ให้เห็นว่าความสัมพันธ์ระหว่างภาคประชาชนอยู่ในระดับดีเสมอมา โดยเฉพาะอย่างยิ่งภาพของไทยจากบันทึกของชาวเวียดนามที่เคยเคลื่อนไหวหรือใช้ชีวิตอยู่ในประเทศไทย ในบางช่วงเวลานั้นบ่งบอกถึงมิตรภาพระหว่างประชาชนได้อย่างชัดเจน

งานวิจัยชิ้นนี้มุ่งศึกษาและวิเคราะห์มุมมองและความเข้าใจของเวียดนามต่อไทย ในการศึกษาชิ้นนี้ ผู้วิจัยให้ความสำคัญกับการรับรู้ ท่าที น้ำเสียง และความรู้สึกของทางฝ่ายเวียดนามซึ่งอาจจะไม่สอดคล้องกับข้อเท็จจริงทางประวัติศาสตร์หรือเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นจริง ในบางเหตุการณ์อาจขัดแย้งกับการรับรู้และความเข้าใจของฝ่ายไทยโดยทั่วไป กรอบของระยะเวลาของการศึกษากว้างและครอบคลุมระยะเวลาตั้งแต่มีการปรากฏหลักฐานชื่อของ *เซียม* หรือ *สยาม* ในประวัติศาสตร์ของเวียดนามจนถึงยุคปัจจุบัน ทั้งนี้ เพื่อให้เห็นถึงพลวัตและการเปลี่ยนแปลงในการรับรู้และความเข้าใจของเวียดนาม อีกทั้งเงื่อนไขของเวลาและเหตุการณ์ทางประวัติศาสตร์ในแต่ละยุคสมัยนั้นยังเป็นปัจจัยสำคัญที่ส่งผลต่อทัศนคติและท่าทีของเวียดนามต่อไทยอีกด้วย

นอกจากนี้ ผู้วิจัยพยายามหยิบยกและแปลข้อความบางส่วนจากภาษาเวียดนามประกอบการวิจัย เพื่อให้ผู้อ่านได้รับรู้ถึงมุมมองที่เวียดนามมีต่อไทยจากข้อมูลโดยตรง อย่างไรก็ตาม ในการแปลและการถอดเสียงภาษาเวียดนามเป็นภาษาไทยนั้นมีความยุ่งยากอยู่บ้างเนื่องจากยังไม่มีระบบการถ่ายเสียงภาษาเวียดนามสู่ภาษาไทยที่เป็นมาตรฐาน และในภาษาเวียดนามเองมิได้กำหนดสำเนียงมาตรฐาน กล่าวคือผู้คนในภาคเหนือ กลาง และใต้ มีสำเนียงพูดต่างกัน แต่ในงานวิจัยชิ้นนี้ ผู้วิจัยพยายามถ่ายเสียงให้ใกล้เคียงกับสำเนียงฮานอย (เมืองหลวง) ให้มากที่สุด

สยาม (ไทย) ในเอกสารทางประวัติศาสตร์ของเวียดนาม

ในเอกสารทางประวัติศาสตร์ของเวียดนามได้มีการบันทึกไว้ว่าไทยและเวียดนามนั้นมีการติดต่อทางการทูตและการค้าขายกันตั้งแต่คริสต์ศตวรรษที่ 12¹ เล วัน ฮิว (Lê Văn Hưu) ได้เรียบเรียงพงศาวดารของอาณาจักร ด่าย เหวียด (ชื่ออาณาจักรของเวียดนามตั้งแต่คริสต์ศตวรรษที่ 11 – 15) ใช้ชื่อว่า *ด่าย เหวียด สือ กี* (Đại Việt Sử Ký) ซึ่งเป็นพงศาวดารฉบับแรกของเวียดนามขึ้นในปี ค.ศ. 1272 มีเนื้อหาครอบคลุมประวัติศาสตร์ของเวียดนามตั้งแต่สมัย เจี้ยว ด่า (Triệu Đà) จนถึงสมัยของจักรพรรดิ ลี เจี้ยวหว่าง (Lý Chiêu Hoàng) แต่ต้นฉบับของพงศาวดารฉบับนี้สูญหายไป ต่อมาในสมัยราชวงศ์เล (Lê) โง สีเลียน (Ngô Sĩ Liên) ได้เรียบเรียง *ด่าย เหวียด สือ กี ต่วน ทือ* (Đại Việt Sử Ký toàn thư) หรือพงศาวดารของด่าย เหวียด ฉบับสมบูรณ์ต่อจาก *ด่าย เหวียด สือ กี* ของเล วัน ฮิว ในพงศาวดารฉบับนี้มีส่วนที่กล่าวถึง “เซียม” (Xiêm) คือชื่อที่เวียดนามให้เรียกไทย (หรือบางแห่งใช้ เซียม ลา หรือ เตียม ลา) ซึ่งแสดงให้เห็นว่าในพงศาวดารของด่าย เหวียด ฉบับแรกโดย เล วัน ฮิว นั้นน่าจะมีการกล่าวถึงไทยแล้ว

นอกจากนี้ ในเอกสาร *ซื่อ เดีย จี* (Đur Đĩa Chí) ซึ่งว่าด้วยภูมิศาสตร์ เป็นผลงานที่วีรบุรุษและปัญญาชนคนสำคัญของเวียดนามคือ เหงวียน จ้าย (Nguyễn Trãi) ได้เรียบเรียงไว้ในปี ค.ศ. 1438 กล่าวถึง “เซียม” ด้วยเช่นกัน มีเนื้อหาดังนี้

¹ Ủy ban khoa học xã hội Việt Nam, Ban Đông Nam Á. *Thư tịch cổ Việt Nam viết về Đông Nam Á phần Xiêm*. Hanoi, 1977. P. 1.

ประเทศเซียมอยู่ทางทะเลใต้ มีพื้นที่กว้างกว่าหนึ่งพันไมล์ เดิมเป็นสองประเทศคือ เซียม และ ลา ห็อก (ละโว้?) ต่อมาประเทศเซียมเข้ายึดครอง ลา ห็อก และรวมเป็นประเทศเดียวกันคือ เซียมลา ... ดินของประเทศลาอุดมสมบูรณ์ ข้าวพันธุ์ดี ผลิตขี้ผึ้งสีเหลือง ส่วนดินของประเทศเซียมแย่ เครื่องบรรณาการประกอบด้วย กระดองเต่า งาช้างสีขาวย...คนเมืองลาใช้ผ้าพันมือและหัวเข้าเหมือนการห่อศพคนตาย ... คนในประเทศเรา (เวียดนาม) ห้ามไม่ให้เลียนแบบภาษาและเครื่องแต่งกายของของจีน จาม ลาว เซียม เขมร เพราะจะทำให้ประเพณีของเราเสียหาย²

อย่างไรก็ตาม หากพิจารณาจากข้อมูลทางประวัติศาสตร์และการจดบันทึกของเวียดนามแล้ว ไทยปรากฏในการรับรู้หรือในเอกสารบันทึกของเวียดนามช้ากว่ากัมพูชาและลาวซึ่งมีอาณาเขตติดต่อกับเวียดนามโดยตรง ในเอกสารของเวียดนามมีการระบุว่าเวียดนามและกัมพูชานั้นมีความสัมพันธ์กันตั้งแต่ในคริสต์ศตวรรษที่ 8 (หรือปี ค.ศ. 722) และมีการสถาปนาความสัมพันธ์อย่างเป็นทางการในสมัยของราชวงศ์ลี่ (Lý) ดังที่มีการระบุไว้ใน *ด่าย เหวียด ลือ กี้ ต่วน ทือ* (Đại Việt Sử Ký toàn thư) ว่า กัมพูชาส่งคณะทูตมายัง ทังลอง (Thăng Long) ชื่อเดิมของฮานอยในขณะนั้น และราชสำนักของเวียดนามให้การรับรองเป็นอย่างดี³ และเมื่อเปรียบเทียบกับลาวแล้ว จะเห็นว่าเวียดนามและลาวนั้นมีความสัมพันธ์อย่างใกล้ชิดมาช้านาน ในบันทึกของเวียดนามกล่าวว่า ในปี ค.ศ. 545 สมัยหว่าน ซวน (Vạn Xuân) แม่ทัพลี่ นาม เด่ (Lý Nam Đé) หลบหนีการไล่ล่าของกองทัพจีนเข้าไปในเขตพื้นที่ของประเทศลาวในปัจจุบัน และได้รับความช่วยเหลือจากชาวลาวเป็นอย่างดี และในยุคต่อมากองกำลังของลาวและเวียดนามได้ร่วมกันต่อสู้กับการรุกรานของกองทัพจีน จนกระทั่ง เล เหล่ย (Lê Lợi) รบชนะจีนในต้นคริสต์ศตวรรษที่ 15 ความสัมพันธ์เวียดนาม-ลาว จึงได้ขยายครอบคลุมความสัมพันธ์ด้านอื่นๆ ด้วยโดยเฉพาะอย่างยิ่งด้านการค้าขาย⁴

ภาพของ “เซียม” ชัดเจนขึ้นในพงศาวดารชุด *ด่าย นาม ถึก หลุก* (Đại Nam Thực Lục) ซึ่งเป็นการชำระประวัติศาสตร์ของขุนนางในสมัยราชวงศ์เหงวียนซึ่งเป็นช่วงเวลาที่ราชสำนักของไทยและเวียดนามมีความสัมพันธ์ใกล้ชิดกันมากขึ้น พงศาวดารฉบับนี้กล่าวถึงภาพของสัมพันธ์และความขัดแย้งระหว่าง “เซียม” และ “ด่าย นาม” ในช่วงเวลาสามศตวรรษ ตั้งแต่ศตวรรษที่ 17 ถึง 19 นอกจากพงศาวดารชุด *ด่าย นาม ถึก หลุก* แล้ว เอกสารอีกหลายชิ้นที่เรียบเรียงในสมัยราชวงศ์เหงวียนยังได้กล่าวถึง “เซียม” หรือ “เซียมลา” ด้วยเช่นกัน เช่น ในเอกสารชื่อ *ด่าย นาม จิง เบียน เหวียด เจวียน* (Đại Nam chính biên liệt truyện) ซึ่งเรียบเรียงโดย เหงวียน วัน ซุง (Nguyễn Văn Xung) ในปี ค.ศ. 1839 ตามคำสั่งของจักรพรรดิ มิงเหม่ง (Minh Mệnh) เหงวียน วัน ซุง เป็นชาวเมืองบันทายมาศ หรือในภาษาเวียดนามคือ ท่าเตียน (Hà Tiên) และเคยอาศัยอยู่ในไทยเป็นเวลา 30 ปี

² อ้างแล้ว หน้า 3.

³ Khoa Chính trị quốc tế và ngoại giao Việt Nam, Bộ môn chính sách đối ngoại Việt Nam. *Ngoại giao Việt Nam từ thuở dựng nước đến trước cách mạng tháng tám 1945*. Hanoi: Học Viện Quan Hệ Quốc Tế, 2001. P. 203.

⁴ อ้างแล้วหน้า 207 -208.

ใน ค่าย นาม จิง เบียน เหลียด เจวียน ระบุว่าประเทศ “เตียม ลา” เดิมเรียกว่าประเทศ ซิก โถ่ (Xích Thô) ต่อมาแบ่งเป็นสองส่วนคือ “เตียม” (Tiêm) และ “ลา ห็อก” (La Hộc) พื้นที่ของเตียมแห้งแล้ง ไม่เหมาะสมสำหรับการปลูกข้าว ส่วนพื้นที่ของ ลา ห็อก นั้นมีความอุดมสมบูรณ์ ชุ่มชื้น การเก็บเกี่ยว ได้ผลดี และในตอนหนึ่งได้กล่าวถึงลักษณะนิสัยของชาวเตียม ดังนี้

นิสัยของชาวเตียมโหดร้าย ชอบโกหก ชอบทำสงครามทางเรือ นับถือพุทธ ตัวอักษรเขียน แนวขวาง ทั้งผู้หญิงผู้ชาย ส่วนใหญ่แล้วเป็นพระและชี แต่ผู้ชายเท่านั้นที่ออกบวช คนที่ ร่ำรวยกลับยังนับถือพุทธศาสนา ทรัพย์สินและทองกึ่งหนึ่งยกให้วัด อากาศไม่ดี เป็นพิษ หรือไม่ก็ร้อน ดินเปียกชื้น ทุกคนอยู่บ้านใต้ถุนสูง ไม่มีเตียง เก้าอี้ ผู้ชายตัดผมสั้น ผู้หญิง ไว้ผมมวยและมีปิ่นปักผมเหมือนกับลูกตุ้ม งานทุกอย่างผู้หญิงเป็นคนตัดสินใจ ใช้เปลือก หอยแทนเงิน ห้ามไม่ให้เก็บเงิน (แร่) ไว้ใช้ส่วนตัว สินค้าที่มีได้แก่ หินมีค่า เพชร พริกไทย ดำ ถั่ว กานพลู เหล็ก⁵

การที่เวียดนามมอง “เตียม” และประเทศอื่นๆ ในภูมิภาคว่าด้อยอารยะกว่าตนนี้เป็นอิทธิพลของจีน หรือ หาน (Hán) ที่มองว่าตนเป็นศูนย์กลางของโลกและมีอารยธรรมสูงส่งกว่าชาติอื่นๆ เวียดนามอยู่ภายใต้ การปกครองของจีนเป็นเวลานานและมีความใกล้ชิดกับวัฒนธรรมจีน รวมทั้งยึดถือจีนเป็นแบบอย่างในการ พัฒนาประเทศของตนในหลายๆ ด้าน จึงมักเปรียบเทียบตัวเองกับจีนและคิดว่าตนเองนั้นเจริญกว่าประเทศ รอบข้าง⁶ แม้แต่ในต้นคริสต์ศตวรรษที่ 20 แนวคิดนี้ยังคงปรากฏให้เห็นอยู่ เช่น ในบันทึกการเดินทางเรื่อง ห่าน หม่าน ซู กี๋ (Hạn Mạn Du Ký) ของเหงวียน บ่า จ้าก (Nguyễn Bá Trác) ที่กล่าวถึงการเดินทางจาก ท่าเรือในเมืองไซ่ง่อนไปยัง สยาม ไต๋ว (จีน) และ เหญิด บ่าน (ญีปุ่น) ระหว่างปี ค.ศ. 1908 – 1914 ซึ่งใน การเดินทางครั้งนี้ ผู้เขียนได้มีโอกาสมาพักที่กรุงเทพฯ เป็นเวลาประมาณ 10 วัน และบรรยายถึงสภาพ ความเป็นอยู่ของกรุงเทพฯ ตั้งแต่เรือได้เทียบท่าว่าเป็นเมืองที่ผู้คนเดินทางเข้าออกได้ตามใจ

เรือจากเกาะโกนโลนใช้เวลาสองวันก็เดินทางมาถึงกรุงเทพฯ เมืองหลวงของประเทศสยาม ข้าพเจ้าจำได้ว่าเป็นเวลา 7 โมงเช้า ของวันที่ 6 เดือนเมษายน (1908) เรือเข้าเทียบท่า ผู้โดยสารขึ้นลงได้ตามใจ ไม่มีใครถามอะไรทั้งนั้น⁷

จากนั้น ผู้เขียนได้พักอยู่กับบ้านคนรู้จักซึ่งเป็นชาวอานนาม (เวียดนาม) ซึ่งได้หนีการจับกุมรัฐบาล อาณานิคมในเวียดนามมาอยู่ที่กรุงเทพฯ เป็นเวลากว่า 7 ปีแล้ว โดยทำอาชีพขายยา ในขณะนั้นมีชาวอาน

⁵ Ủy ban khoa học xã hội Việt Nam, Ban Đông Nam Á. *Thư tịch cổ Việt Nam viết về Đông Nam Á phần Xiêm*. P. 5.

⁶ Đặng Văn Chương, “Quan hệ Xiêm với các nước láng giềng phía đông dưới thời Taksin (1767 – 1782)”. *Nghiên Cứu Đông Nam Á*. Số 5 (50), 2001. P. 52.

⁷ Nguyễn Bá Trác. *Hạn – Mạn Du Ký: Xiêm – Tàu – Nhật Bản (1908-1914)*. Hanoi, 1921, P. 9.

นามจำนวนมากเข้ามาพำนักในกรุงเทพฯ และส่วนใหญ่ประกอบอาชีพเกี่ยวกับยาสมุนไพร ทำสวน ทำนา ช่างไม้ และช่างตัดเย็บ ผู้เขียนได้ให้ข้อมูลว่าชาวอานนามในกรุงเทพฯ ขณะนั้นแบ่งออกเป็นสองกลุ่ม ได้แก่ ชาวอานนามเก่า (Cựu Annam) อยู่บริเวณลำเพ็ญ ส่วนใหญ่นับถือศาสนาพุทธ และชาวอานนามใหม่ (Tân Annam) ซึ่งเป็นกลุ่มชาวคริสต์ที่ลี้ภัยเข้ามาในสยามด้วยเหตุผลทางศาสนา และตั้งถิ่นฐานอยู่บริเวณ สามเสน

ในช่วงระยะเวลาประมาณ 10 วันที่พำนักอยู่ในกรุงเทพฯ นั้น เหวียน บ่า จ้าก ได้ตั้งข้อสังเกตเกี่ยวกับชาวสยามว่าเป็นผู้เลื่อมใสในพุทธศาสนาและสิ่งศักดิ์สิทธิ์มากจนอาจกล่าวได้ว่าถึงขั้น งามายเชื้อ *เรื่องผีและเทพเจ้า* (mê tín qui thần) วัดวาอารามมีให้เห็นอยู่ทั่วไป แต่กระนั้นในทัศนะของ เหวียน บ่า จ้าก พุทธศาสนาในสยามยังไม่พัฒนามากนักเนื่องจากผู้คนส่วนใหญ่ให้ความสำคัญกับการทำบุญใส่บาตรมากกว่าศึกษาคำสอนอย่างจริงจัง เหวียน บ่า จ้าก ได้เปรียบเทียบว่าราชสำนักของสยามนั้นมีความศรัทธาในพุทธศาสนามากกว่าในสมัยราชวงศ์-เจิ่น ซึ่งได้ชื่อว่าเป็นยุคที่พุทธศาสนาเจริญสูงสุดในเวียดนามเสียอีก นอกจากนี้ ผู้เขียนได้แสดงความเห็นว่า ชาวสยามนั้นมีนิสัย *เกียจคร้าน* (biếng nhác) และชอบเล่นการพนัน ดังที่สะท้อนในตอนหนึ่งของบันทึกว่า

พื้นที่อุดมสมบูรณ์ ง่ายต่อการเพาะปลูก แต่เป็นเพราะนิสัยของชาวสยามนั้นมักเกียจคร้าน ทำให้ประชาชนอดอยากอยู่มาก ผู้คนมักอยู่บ้านใต้ถุนสูง ไม่ทำสวนหรือรู้จักปลูกสมุนไพรใดๆ ทั้งสิ้น มีนิสัยชอบเล่นการพนัน รัฐบาลห้ามปรามแต่ไม่สำเร็จ ทำให้พระมหากษัตริย์ต้องออกมาตรการเก็บภาษีบ่อน ด้วยเห็นว่านอกจากประชาชนขึ้นชอบแล้วยังเป็นการเพิ่มรายได้ให้กับรัฐบาลด้วย⁸

นอกจากนี้ ผู้เขียนยังได้ถ่ายทอดภาพของกรุงเทพฯ ไว้อย่างน่าสนใจว่าเป็นเมืองที่มีถนนหนทางกว้างขวาง จำนวนประชากรหนาแน่น อาคารบ้านเรือนออกแบบตามตะวันตก มีทางรถไฟและทางรถไฟซึ่งเรียกได้ว่าเป็น *มหานคร* (nơi đại đô hội) นอกจากนี้แล้ว กรุงเทพฯ ยังเป็นชุมชนการค้าขนาดใหญ่ที่ประกอบด้วยพ่อค้าจากอังกฤษ ฝรั่งเศส และจีนอยู่เป็นจำนวนมาก อีกทั้งยังมีการพิมพ์หนังสือและหนังสือพิมพ์ต่างๆ อย่างแพร่หลาย แต่ถึงกระนั้นเมื่อเทียบกับคนอานนามแล้ว ผู้เขียนยังเห็นว่าระดับการศึกษาของชาวสยามยังด้อยกว่ามาก ส่วนกิจการต่างๆ นั้นต้องอาศัยผู้นำหรือชนชั้นสูงเสียเป็นส่วนใหญ่

กล่าวโดยสรุป ระดับความรู้ของคนสยามยังด้อยกว่าคนอานนาม ชะตากรรมของบ้านเมืองต้องอาศัยการบริหารงานของสมาชิกราชวงศ์เพียงไม่กี่คน แต่อันที่จริงแล้ว

⁸ อ้างแล้ว หน้า 12 – 13.

ความรู้ ความสามารถ การศึกษา และความคิดของคนชั้นสูงเหล่านั้นก็สูงกว่าประชาชนทั่วไปอยู่หลายเท่า⁹

ผู้เขียนนอกจากถ่ายทอดเรื่องราวของผู้คนและสภาพบ้านเมืองที่พบเห็นจากการเดินทางแล้ว ยังอธิบายถึงเกร็ดความรู้ต่างๆ เกี่ยวกับสยามจากเอกสารของจีนด้วย เช่น ผู้เขียนกล่าวว่า ตามตำนานการสร้างเมืองนั้น ประเทศสยามก่อตั้งขึ้นในปี ค.ศ. 573 โดยวีรบุรุษที่ชื่อว่า เฟิด ลา ฟุ อาน (Phật La Phu An) หลังจากที่ยับไล่กองกำลังของชาติต่างๆ ได้สำเร็จ จึงตั้งเมืองที่ ลา บ่าน (La Bẩn) และเรียกชื่อประเทศว่า ไท ซึ่งแปลว่า อิสระ ต่อมาชาวโปรตุเกสได้เดินทางมาถึงและเรียกผู้คนในเขตนี้ว่า กยามา (Gyama) หมายถึง ผู้มีผิวสีเขียวและดำ ซึ่งได้กลายเป็นคำว่า สยาม ในเวลาต่อมา

เมื่อพิจารณาแล้ว ภาพของไทยในการรับรู้ของเวียดนามจากเอกสารทางประวัติศาสตร์และบันทึกการเดินทางในยุคต้น ๆ ค่อนข้างคลุมเครือและไม่เด่นชัดนัก แม้เวียดนามตระหนักถึงการมีอยู่ของไทยในฐานะเพื่อนบ้านที่มีอาณาเขตไม่ห่างกัน หากแต่ไม่มีการปฏิสัมพันธ์หรือการติดต่อกันมากนัก อีกทั้ง การรับรู้และความเข้าใจเกี่ยวกับไทยของเวียดนามนั้นค่อนข้างจำกัดและเป็นความเข้าใจที่ผ่านจากเอกสารของจีนอีกชั้นหนึ่งซึ่งส่วนใหญ่แล้วเรียบเรียงขึ้นจากข้อสังเกตมากกว่าการศึกษาข้อเท็จจริง การที่เวียดนามรับอิทธิพลแนวคิดจากจีนและแยกตัวห่างจากเพื่อนบ้านในบริเวณใกล้เคียงยังส่งผลต่อมุมมองของเวียดนามต่อไทยและประเทศรอบๆ เวียดนามว่าเป็นชาติที่ด้อยอารยะกว่าตนเอง

อย่างไรก็ตาม ประเทศเวียดนามนั้นมีการแบ่งดินแดนเป็น 2 ส่วน คือ เขตเหนือ (Đàng Ngoài) และเขตใต้ (Đàng Trong) มาช้านาน ด้วยข้อจำกัดทางด้านภูมิศาสตร์ ไทยและทางเหนือของเวียดนามนั้นไม่ได้มีความสัมพันธ์ที่ใกล้ชิดกันมากนัก แต่ไทยกลับมีความสัมพันธ์ที่ใกล้ชิดกับตระกูลเหงวียนซึ่งอยู่ทางใต้ของเวียดนามมาช้านาน โดยเฉพาะอย่างยิ่งในช่วงคริสต์ศตวรรษที่ 18 – 19 ที่ไทยเข้าไปมีส่วนร่วมกับการสถาปนาราชวงศ์เหงวียนของจักรพรรดิชาลอง (Gia Long) หรือ องค์เชียงสือ ที่สามารถเอาชนะกลุ่มเตยเซิน (Tây Sơn) และผนวกดินแดนของเวียดนามได้เป็นปึกแผ่น แต่กระนั้นในยุคของราชวงศ์เหงวียนซึ่งเป็นราชวงศ์สุดท้ายและครองราชย์ยาวนานที่สุดนี้เองที่เวียดนามตกเป็นอาณานิคมของฝรั่งเศสเป็นเหตุให้ราชวงศ์เหงวียนตกเป็นจำเลยและถูกมองเป็นผู้ร้ายในประวัติศาสตร์ของเวียดนาม ในขณะเดียวกันกับที่กลุ่มเตยเซินนั้นได้รับการยกย่องว่าเป็นวีรบุรุษ ดังนั้น การศึกษาความสัมพันธ์ของราชวงศ์จักรีและราชวงศ์เหงวียนนั้นจึงมีความน่าสนใจไม่เพียงเพราะเป็นยุคสมัยที่ไทยและเวียดนามมีความใกล้ชิดกันมากขึ้น แต่การประเมินหรือตีความประวัติศาสตร์ยุคเหงวียนและความสัมพันธ์ระหว่างไทยและเวียดนามในยุคนี้ของนักวิชาการเวียดนามยังส่งผลต่อทัศนคติของเวียดนามต่อไทยในยุคต่อๆ มาด้วย

⁹ อ้างแล้ว หน้า 13.

มุมมองที่แตกต่างกันระหว่างไทยและเวียดนามในกรณีขององเชียงสือ

นับตั้งแต่ที่มีการบันทึกเป็นลายลักษณ์อักษรในเอกสารของเวียดนามตั้งแต่คริสต์ศตวรรษที่ 12 ความสัมพันธ์ไทย-เวียดนามนั้นเป็นไปอย่างราบรื่นโดยเฉพาะอย่างยิ่งในด้านการค้า โดยไทยใช้เมืองท่า เวิน โดน (Vân Đồn) ตั้งอยู่ในพื้นที่ของจังหวัด กว่าง นิง (Quảng Ninh) ซึ่งอยู่ในเขตตะวันออกเฉียงเหนือ เป็นตลาดหรือศูนย์กลางการค้าขายกับพ่อค้าจากประเทศต่างๆ เช่น จีน และในช่วงปลายคริสต์ศตวรรษที่ 14 สยามพยายามยกระดับความสัมพันธ์กับจีนและเวียดนามให้แน่นแฟ้นมากยิ่งขึ้นทั้งนี้ อาจจะกล่าวได้ว่า ความสัมพันธ์ระหว่างราชสำนักของไทยกับตระกูลเหงวียนซึ่งอยู่ทางใต้ของเวียดนามเป็นไปด้วยดี สังเกตได้จากการที่สยามส่งหนังสือไปเจรจากับเจ้าตระกูลเหงวียนในเรื่องของการยกเว้นการเก็บภาษีอากรหรือให้ช่วยเหลือพ่อค้าชาวไทยที่ถูกทหารเวียดนามยึดสินค้าในระหว่างที่เดินทางไปและกลับจากประเทศจีน¹⁰ นอกจากนี้ เวลาที่เรือนำเครื่องบรรณาการของไทยไปเมืองจีนนั้นมักพักจอดเรือในเวียดนามเพื่อสะสมเสบียงหรือซ่อมแซมเรือ ในเวลาต่อมายังเป็นแบบอย่างให้เจ้าตระกูลเหงวียนได้ปฏิบัติตามในการนำส่งเครื่องราชบรรณาการให้กับจีนด้วย เนื่องจากแต่เดิมตระกูลเหงวียนซึ่งอยู่ทางใต้นั้นไม่ได้มีการติดต่อกับจีนมากนัก ซึ่งต่างกับเวียดนามในเขตภาคเหนือที่มีพรมแดนติดกับจีนจึงมีความใกล้ชิดกับจีนมากกว่า เวียดนามทางใต้ซึ่งมีพื้นที่อยู่ห่างไกล เช่น ในตอนหนึ่งของจดหมายที่เจ้าชายเหงวียน ฟุก จู (Nguyễn Phúc Chu) เขียนถึง ราชสำนักของจีนนั้นในปี ค.ศ. 1702 ได้ระบุว่า

วันที่ 2 เดือน 9 ปีที่แล้ว ได้ต้อนรับเครื่องบรรณาการจากประเทศ เขียม ลา ซึ่งได้เดินทางผ่านชายแดนประเทศของข้าพเจ้า และได้ทราบว่าเรือดังกล่าวกำลังจะนำเครื่องราชบรรณาการไปมอบให้ราชสำนักจีน ก็ได้บังเกิดความรู้สึกซาบซึ้งใจและได้ช่วยเหลือการนำส่งเครื่องราชบรรณาการ ช่วยซ่อมแซมเรือเล็ก และมอบเสบียงอาหารสำหรับการเดินทางไปกวางตุ้ง¹¹

ตั้งแต่คริสต์ศตวรรษที่ 17 ประเทศเวียดนามประสบกับปัญหาความขัดแย้งภายใน กล่าวคือ ประเทศได้แบ่งออกเป็นสองส่วนคือเหนือและใต้ ตอนเหนืออยู่ภายใต้อิทธิพลของตระกูลจิง (Trịnh) และตอนใต้อยู่ภายใต้อำนาจของตระกูลเหงวียน (Nguyễn) แม้ว่าทั้งสองตระกูลประกาศความภักดีต่อราชวงศ์เล (Lê) ซึ่งปกครองประเทศอยู่ในขณะนั้น แต่พวกเขาได้ต่อสู้ช่วงชิงอำนาจกันอย่างยาวนานจนบ้านเมืองระส่ำระสาย อยู่ในภาวะยากลำบาก ประชาชนประสบกับภัยธรรมชาติและความอดอยากจนเกิดการลุกฮือของกบฏชาวนาในเกือบทั่วทุกพื้นที่ในประเทศ เช่น กลุ่มของเตยเซิน (Tây Sơn) ประกอบด้วยสามพี่น้องจากหมู่บ้านเตยเซิน ได้ปลุกกระดมและรวมกำลังชาวบ้านซึ่งประกอบด้วยชาวนาและพ่อค้าให้ลุกขึ้นมาต่อสู้

¹⁰ Khoa Chính trị quốc tế và ngoại giao Việt Nam, Bộ môn chính sách đối ngoại Việt Nam. *Ngoại giao Việt Nam từ thuở dựng nước đến trước cách mạng tháng tám 1945*. Hanoi: Học Viện Quan Hệ Quốc Tế, 2001. P. 212 - 213.

¹¹ อ้างใน Nguyễn Lương Bích. *Lược sử ngoại giao Việt Nam các thời trước*. Hanoi: NXB Quân Đội Nhân Dân, 1996. P. 179.

กับตระกูลที่มีอำนาจทั้งสองเพื่อยุติปัญหาความขัดแย้งและการแบ่งแยกอำนาจกันในขณะนั้น จนกระทั่งในปี ค.ศ. 1776 กลุ่มเตยเซินสามารถยึดไซ่ง่อนหรือที่เรียกว่า ซา ดิง (Gia Định) ในขณะนั้นได้สำเร็จ เหวียน ฟุก แอ้ง (Nguyễn Phúc Ánh) ได้พำนักจำนวนหนึ่งหนีเข้ามายังประเทศไทยและรู้จักกันในประวัติศาสตร์ไทยในนามของ องค์ชายสิริ ต่อมาในปี ค.ศ. 1786 พวกเตยเซินสามารถเอาชนะตระกูลจิงในตอนเหนือของประเทศไทยได้และเข้ายึดเมืองหลวงฮานอย กลุ่มเตยเซินพยายามบริหารประเทศ ปฏิรูปนโยบายทางด้านจัดเก็บภาษีและแก้ปัญหาที่ดินให้กับประชาชน รวมทั้งรื้อฟื้นราชวงศ์เล่ขึ้นมาใหม่ แต่กลุ่มเตยเซินสามารถปกครองประเทศได้ในระยะเวลาสั้นๆ เท่านั้น เพราะในเวลาต่อมาพวกเขาต้องพ่ายแพ้ให้แก่กองกำลังของ เหวียน ฟุก แอ้ง ซึ่งได้รับความช่วยเหลือจากกองกำลังของฝรั่งเศสและสยาม เมื่อปราบพวกเตยเซินได้แล้ว เหวียน ฟุก แอ้ง สถาปนาตนเองเป็นจักรพรรดิชาลอง (Gia Long) ผู้สถาปนาราชวงศ์เหงวียนแห่งเวียดนามในปี ค.ศ. 1802 จากนั้นพระองค์ได้ย้ายราชธานีจากฮานอยลงมาที่เว้ (ตอนกลางของประเทศ) ซึ่งเป็นครั้งแรกในประวัติศาสตร์เวียดนามที่สามารถรวมกันเป็นหนึ่งเดียวได้โดยไม่ได้แบ่งเป็นเหนือหรือใต้

นักวิชาการเวียดนามตั้งข้อสันนิษฐานว่าเหตุผลที่ เหวียน ฟุก แอ้ง ตัดสินใจหนีมาเข้ายังสยามนั้นเป็นเพราะตำแหน่งที่ตั้งของสยามนั้นไม่ได้อยู่ใกล้เมือง ซา ดิง มากเกินไปจนทำให้กองกำลังของเตยเซินติดตามได้ง่าย แต่ในขณะเดียวกันก็ไม่ได้อยู่ไกลจนเกินไปสำหรับการรวบรวมกำลังเพื่อกลับมากู้อำนาจคืนจากกลุ่มเตยเซินในภายหลัง นอกจากนี้ อีกเหตุผลหนึ่งที่เหงวียน ฟุก แอ้ง ไม่เลือกประเทศอื่นๆ ในใกล้เคียงคือราชสำนักของสยามในขณะนั้นมีความเข้มแข็งมากที่สุดในภูมิภาค อีกทั้งยังแสดงความเต็มใจในช่วยเหลือเจ้าชายตกยากผู้นี้ ดังที่กล่าวในเอกสารของเวียดนามว่า เหวียน ฟุก แอ้ง “ได้รับการต้อนรับเป็นอย่างดีและอบอุ่นราวกับเป็นเจ้าของที่กำลังได้ขึ้นครองราชย์สมบัติ”¹² ทั้งนี้ เราอาจตั้งข้อสันนิษฐานได้ประการหนึ่ง การที่สยามให้การต้อนรับเหงวียน ฟุก แอ้ง นั้นเป็นปฏิกิริยาที่สยามแสดงความไม่พอใจต่อท่าทีของกวางจงที่พยายามชักชวนให้ลาวแข็งข้อต่อสยามดังที่เห็นได้จากในปี ค.ศ. 1787 กวางจงส่งคณะทูตไปยังเมืองเจิน นิง (Trần Ninh) จิ่ง กาว (Trịnh Cao) กวี เหียบ (Quy Hợp) และเวียงจันทน์ หากแต่กษัตริย์ของลาวกลับจับคณะทูตของเตยเซินส่งให้กับสยาม ต่อมาสยามได้มอบตัวคณะทูตเหล่านั้นให้กับเหงวียน ฟุก แอ้ง เมื่อทราบเรื่อง กวางจงสั่งให้แม่ทัพเจิน กวาง เสี่ยว (Trần Quang Diệu) และ บุษย์ ฤชชาน (Bùi Thị Xuân) นำกองกำลังจำนวนสามหมื่นคนไปตั้งมั่นทางเขตตะวันตกเพื่อระงับภัยจากสยามในเขตพื้นที่ของลาว อย่างไรก็ตาม ในประวัติศาสตร์เวียดนาม การกระทำดังกล่าวของกวางจงได้รับการยกย่องว่าเป็นการมองการณ์ไกลในการระงับการคุกคามจากสยาม ส่วนการกระทำของเหงวียน ฟุก แอ้ง นั้นถูกมองว่าเป็นการทรยศหรือต่อต้าน “กองกำลังที่ก้าวหน้า” (lực lượng tiên bộ) ของเตยเซิน¹³

ความช่วยเหลือของราชสำนักไทยต่อเหงวียน ฟุก แอ้ง ได้ส่งผลต่อความสัมพันธ์อันดีและการติดต่อทางการทูตระหว่างไทยและเวียดนาม ในรัชสมัยของพระองค์เวียดนามได้ส่งคณะทูตมาเยือนไทย 4 ครั้ง

¹² Lại Bích Ngọc, “Về việc vua Xiêm RAMA I cứu mang, giúp đỡ Nguyễn Ánh”. *Nghiên Cứu Đông Nam Á*. Số 1 (58), 2003. P. 59.

¹³ Nguyễn Lê Thi, “Mối quan hệ giữa Việt Nam với các nước trong khu vực Đông Nam Á qua thư tịch cổ Việt Nam”. *Về lịch sử Đông Nam Á thời cổ*. Hanoi: Viện Đông Nam Á, 1983. Pp. 229 – 232.

ได้แก่ (1) กุมภาพันธ์ 1803 (2) กุมภาพันธ์ 1807 (3) พฤษภาคม 1809 และ (4) ธันวาคม 1809 และรัชกาลที่ 1 ได้ส่งคณะทูตไปเวียดนาม 8 ครั้ง ได้แก่ (1) สิงหาคม 1802 (2) ธันวาคม 1803 (3) มีนาคม 1806 (4) สิงหาคม 1806 (5) ตุลาคม 1806 (6) กุมภาพันธ์ 1807 (7) ธันวาคม 1809 และ (8) กรกฎาคม 1810 อีกทั้งจักรพรรดิชาลองยังส่งของขวัญมีค่าต่างๆ มาถวายรัชกาลที่ 1 ด้วย นอกจากนี้ในปี ค.ศ. 1789 สยามประสบภัยแล้ง จึงได้ส่งสารมาขอความช่วยเหลือจากเวียดนาม ซึ่งเวียดนามได้ส่งข้าวสารมาช่วยจำนวน 200 เกวียน ในเอกสารของเวียดนาม เจ้าตระกูลเหงวียนได้กล่าวถึงการให้ความช่วยเหลือดังกล่าวว่าเป็นการให้ความช่วยเหลือแก่เพื่อนบ้าน (láng giềng) โดยกล่าวว่า “ประเทศของเรากับเขมรเป็นเพื่อนบ้านที่ดีต่อกันมาแต่เดิม ดังนั้น ประชาชนของเขมรก็เหมือนกับประชาชนของเรา เมื่อเป็นเช่นนี้แล้ว เมื่อเห็นผู้คนอดอยากจะไม่ให้รู้สึกสงสารได้อย่างไร”¹⁴ ในปลายปีเดียวกันนั้น ทางเหงวียน ฟุง แอ้ง ได้แจ้งให้กรุงเทพฯ รู้ข่าวเกี่ยวกับหัวเมืองปัตตานีกำลังเตรียมการกบฏ และในเวลาต่อมาได้อาสายกทัพช่วยไทยปราบกบฏหัวเมืองปัตตานีอีกด้วย เหตุการณ์ได้สร้างความไว้วางใจให้แก่ราชสำนักสยามต่อเวียดนามได้มากขึ้น¹⁵ สะท้อนให้เห็นถึงความพยายามของทั้งสองฝ่ายในการสร้างความสัมพันธ์อันดีต่อกัน

อย่างไรก็ตาม ชาลองได้พยายามแสดงให้เห็นสยามเห็นอยู่ตลอดเวลาว่าแผ่นดินอยู่ในสถานะที่ดีต่อกว่าแต่ไม่ได้ขึ้นกับสยามโดยตรง เช่น การส่งของขวัญจากตะวันตกให้แก่สยามแทนที่เป็นของที่เขาได้ทั่วไปในเวียดนาม เพื่อแสดงให้เห็นว่าตนมีความสัมพันธ์กว้างขวางกับต่างประเทศรวมทั้งตะวันตกด้วย นอกจากนี้ ชาลองยังได้ส่งหนังสือขอให้สยามส่งข้าวสารไปให้ โดยอ้างว่าทางไซ่ง่อนกำลังประสบภัยแล้งเช่นกัน ซึ่งอาจมองได้ว่าเป็นการแกล้งหรือทวงข้าวที่เวียดนามที่เคยส่งมาช่วยเหลือคืนจากสยามบ้าง¹⁶ ความบาดหมางระหว่างสยามกับชาลองนั้นเริ่มเห็นชัดยิ่งขึ้นเมื่อองค์จันของกัมพูชาได้ขอเข้าสวามิภักดิ์ต่อราชสำนักเวียดนามในเดือนกันยายน 1807 ราชสำนักแห่งกรุงเว้ได้ตอบรับคำขอนั้นโดยไม่ลังเล เนื่องด้วยเห็นว่าเป็นโอกาสที่เวียดนามจะได้ถ่วงดุลอำนาจกับไทยในกัมพูชา หลังจากที่รัชกาลที่ 1 สวรรคตในปี 1809 และจักรพรรดิชาลองตัดสินใจส่งกองกำลังทหารเข้าไปในกัมพูชาในเดือนพฤศจิกายน 1810 ความขัดแย้งระหว่างไทย เวียดนามและกัมพูชาเข้าสู่ภาวะที่ตึงเครียดมากขึ้น¹⁷

ความสัมพันธ์อันตึงเครียดระหว่างราชสำนักสยามและราชสำนักเวียดนามที่กรุงเว้ผ่านความสัมพันธ์ของรัชกาลที่ 1 และจักรพรรดิชาลองนั้นต้องชะงักลงเนื่องจากความขัดแย้งและการสู้รบที่ยาวนานเกือบ 10 ปีในดินแดนของกัมพูชาโดยที่ทั้งไทยและเวียดนามนั้นต้องการที่จะเข้าไปมีอำนาจเหนือกัมพูชาหรืออีกนัยหนึ่งเพื่อถ่วงดุลอำนาจซึ่งกันและกันในภูมิภาคนี้นั่นเอง ซึ่งในทัศนะของเวียดนามมองว่าไทยในขณะนั้นแม้เป็นประเทศที่กำลังใหม่แต่พัฒนาอย่างรวดเร็วจนกลายเป็นอาณาจักรที่เข้มแข็งที่สุดในภูมิภาค เวียดนาม

¹⁴ Khoa Chính trị quốc tế và ngoại giao Việt Nam, Bộ môn chính sách đối ngoại Việt Nam. *Ngoại giao Việt Nam từ thuở dựng nước đến trước cách mạng tháng tám 1945*. P. 213.

¹⁵ Nguyễn Duy Chính, “Tương quan Xiêm – Việt cuối thế kỷ 18 (tiếp theo)”. *Tạp Chí Nghiên Cứu và Phát Triển*, số 2 (67), 2007. P. 76 - 77.

¹⁶ อ้างแล้ว หน้า 78.

¹⁷ Dương Duy Bằng, “Quan hệ giữa Việt Nam – Campuchia – Xiêm giai đoạn 1802 – 1834”. *Nghiên Cứu Đông Nam Á*. Số 4 (79), 2006. Pp. 18 – 19.

มองว่าสยามพยายามที่จะขยายดินแดนทางด้านตะวันออกเข้าไปในดินแดนของลาวและกัมพูชาตั้งแต่สมัยของสมเด็จพระเจ้าตากสิน และนโยบาย “มุงตะวันออก” (มุงขยายดินแดนทางด้านตะวันออก) หรือ *ดงเตียน* (Đông Tiên) ดังกล่าวยังดำเนินต่อไปอย่างต่อเนื่องในสมัยรัตนโกสินทร์¹⁸ ดังนั้น ภาพของสยามในเอกสารทางประวัติศาสตร์ของเวียดนามนั้นจึงเป็นเสมือนประเทศล่าดินแดนและเป็นภัยคุกคามต่อประเทศเพื่อนบ้านที่อ่อนแอกว่า เช่น ลาว กัมพูชา ซึ่งเวียดนามเองแม้ประเมินตนเองว่าไม่ได้มีกำลังน้อยกว่าสยามแต่เวียดนามสมควรต้องระมัดระวังตนเป็นอย่างยิ่งเพราะหากสยามสามารถครอบครองดินแดนของลาวและกัมพูชาได้สำเร็จย่อมเป็นผลร้ายต่อเวียดนามมากกว่าผลดี จึงไม่น่าแปลกใจที่เวียดนามพยายามเข้าไปมีบทบาทในกัมพูชา และกัมพูชาในฐานะประเทศที่เล็กกว่าได้อาศัยการทานอำนาจ ระหว่างสยามและเวียดนามหรือพึ่งพาทั้งสองฝ่ายซึ่งเป็นประเทศใหญ่ในภูมิภาคเป็นทางรอดของตน

ในขณะเดียวกัน เวียดนามยังเห็นว่าลาวเป็นจุดยุทธศาสตร์ที่สำคัญต่อความมั่นคงของเวียดนามเช่นกัน แม้แต่จักรพรรดิชาลองยังได้กล่าวว่า เวียงจันทน์นั้นเปรียบเสมือนหัวของเวียดนาม (*phên đầu miền thượng đạo*)¹⁹ ในระหว่างปี ค.ศ. 1805 – 1824 เจ้าอนุของลาวได้ส่งคณะทูตมายังราชสำนักเวียดนามถึงแปดครั้งเพื่อหารือและขอความช่วยเหลือในการต่อต้านสยาม ในปี ค.ศ. 1827 เจ้าอนุพร้อมกับผู้ติดตามจำนวนหนึ่งหนีเข้ามายังเขต ตาม ด่ง (Tam Động) ปัจจุบันเป็นส่วนหนึ่งของจังหวัดเหงะ อาน (Nghệ An) เพื่อขอความช่วยเหลือจากเวียดนาม ราชสำนักของเวียดนามได้พิจารณาว่าควรช่วยเหลือเจ้าอนุรกับสยามหรือไม่ ซึ่งในบันทึกของราชวงศ์เหงะวียนระบุว่าราชสำนักใช้เวลาอย่างมากในการพิจารณากรณีดังกล่าว ความเห็นแตกออกเป็นสองฝ่าย ฝ่ายแรกประกอบด้วยแม่ทัพคนสำคัญเช่น เล วัน เสวียด (Lê Văn Duyệt) ขุนนาง เจิ่น กิม หวาน (Trần Kim Hoán) เห็นว่าเวียดนามควรใช้โอกาสนี้ร่วมมือกับลาวต่อต้านสยามเพื่อกำจัดภัยคุกคามทางด้านตะวันตก เพราะถ้าลาวต้องพ่ายแพ้แก่สยาม เวียดนามก็คงยากที่สงบสุขได้ ส่วนอีกฝ่ายประกอบด้วยพระญาติของจักรพรรดิมีง หม่าง (Minh Mạng) ไม่เห็นด้วยที่จะปะทะกับสยาม ซึ่งนักประวัติศาสตร์เวียดนามในยุคต่อมามองว่าเป็นการตัดสินใจที่ผิดพลาดของราชสำนักเวียดนาม และทำให้เวียดนามพลาดโอกาสที่จะร่วมมือกับลาวต่อต้านสยามซึ่งเป็นภัยคุกคามทางด้านตะวันตกของเวียดนาม²⁰

อย่างไรก็ตาม สายสัมพันธ์อันดีของสยามและเวียดนามที่สร้างขึ้นในสมัยของชาลองและรัชกาลที่ 1 นั้นยังไม่ขาดสะบั้นเสียทีเดียว ทั้งสองฝ่ายพยายามรักษาความสัมพันธ์อันดีต่อกันไว้ เช่น ในเดือนมิถุนายน ปี ค.ศ. 1812 ในรัชสมัยของรัชกาลที่ 2 สยามได้ส่งทูตไปไว้เพื่อร่วมพิธีศพของพระมารดาของจักรพรรดิชาลองและได้ใช้โอกาสนี้ชี้แจงเรื่องที่สยามส่งกำลังทหารเข้าไปในกัมพูชา ซึ่งทางเวียดนามมองว่าที่สยามทำเช่นนี้เพราะสยามไม่ชอบเพิ่มความขัดแย้งกับเวียดนามในเวลาเดียวกันกับที่กำลังมีศึกทางด้านพม่า และ

¹⁸ Đặng Văn Chương, “Quan hệ Xiêm với các nước láng giềng phía đông dưới thời Taksin (1767 – 1782)”. *Nghiên Cứu Đông Nam Á*, số 5 (50), 2001. Pp. 47 – 52.

¹⁹ Khoa Chính trị quốc tế và ngoại giao Việt Nam, Bộ môn chính sách đối ngoại Việt Nam. *Ngoại giao Việt Nam từ thuở dựng nước đến trước cách mạng tháng tám 1945*. P. 227.

²⁰ Nguyễn Lê Thi, “Mối quan hệ giữa Việt Nam với các nước trong khu vực Đông Nam Á qua thư tịch cổ Việt Nam”. *Về lịch sử Đông Nam Á thời cổ*. Hanoi: Viện Đông Nam Á, 1983. Pp. 245 – 248.

เพื่อลดความบาดหมางกับสยาม จักรพรรดิชาลองได้ขอให้องค์จันส่งทูตไปกรุงเทพฯ ตามเดิม เมื่อจักรพรรดิ มิง หม่าง (Minh Mạng) ขึ้นครองราชย์ต่อจากจักรพรรดิชาลอง พม่าได้ส่งทูตมาขอเจริญไมตรีกับราช สำนักเวียดนามและขอให้เวียดนามยุติความสัมพันธ์ทางการทูตกับทางสยาม จักรพรรดิ มิง หม่าง ได้ตอบ ปฏิเสธ ทั้งนี้เพื่อรักษาความสัมพันธ์กับสยามแม้ว่าขุนนางในราชสำนักหลายคนต้องการให้เวียดนาม ร่วมมือกับพม่าก็ตาม²¹ อีกตัวอย่างหนึ่งของความสัมพันธ์อันดีระหว่างสยามและเวียดนามคือการที่ จักรพรรดิ มิง หม่าง ประกาศไ้อาลัยในราชสำนักเวียดนามเป็นเวลาสามวันเมื่อทราบข่าวการสิ้นพระชนม์ ของรัชกาลที่ 2 ในปี ค.ศ. 1824 ซึ่งเป็นครั้งแรกในประวัติศาสตร์เวียดนามที่มีการแสดงไมตรีจิตต่อประเทศ เพื่อนบ้านถึงเพียงนี้ และเป็นการประกาศถึงความเป็นมิตรประเทศกับสยามอย่างชัดเจน²²

แต่ด้วยเหตุที่กัมพูชาดำเนินนโยบายพึ่งพิงทั้งฝ่ายสยามและเวียดนามจนเป็นเหตุให้สยามและ เวียดนามเกิดความขัดแย้งและหวาดระแวงต่อกัน จนนำไปสู่สงครามความขัดแย้งระหว่างสยามกับ เวียดนามในสมรภูมิกัมพูชาหรือที่รู้จักกันในชื่อของอนามสยามยุทธ ตั้งแต่ปลายปี ค.ศ. 1833 จนถึงต้นปี ค.ศ. 1847 ด้วยไทยและเวียดนามต่างมองว่ากัมพูชาเป็นเสมือน “รั้ว” หรือ “รัฐกันชน” ของตนจากอีกฝ่าย หนึ่ง การเผชิญหน้ากันดังกล่าวได้สร้างความเสียหายทั้งไพร่พลและทรัพย์สินให้กับสยาม เวียดนาม และ กัมพูชา และที่ผลพวงร้ายแรงกว่านั้นคือนับแต่นั้นมาสยามและเวียดนามไม่มีความสัมพันธ์ทางการทูตกัน อีกเป็นระยะเวลายาวนาน ทั้งไว้แต่ความหวาดระแวงและการเฝ้าระวังต่อกัน ในขณะเดียวกันนั้น เวียดนาม เข้าไปมีบทบาทในกัมพูชาอย่างเต็มรูปแบบ เช่น ด้านการปกครองและการบริหารราชการ หรือแม้แต่การ แต่งตั้งคณะทูตมายังสยาม นอกจากนี้แล้ว ราชสำนักของเวียดนามมีความพยายามที่ลดทอนอิทธิพลของ สยามในกัมพูชาในทุกๆ ด้าน²³

กัมพูชาเป็นปัจจัยหรือเงื่อนไขที่สำคัญในความสัมพันธ์ของไทยและเวียดนาม เนื่องจากพิจารณา จากสภาพทางภูมิศาสตร์กัมพูชาเป็นประเทศกันชนระหว่างไทยและเวียดนาม ทั้งนี้ เวียดนามเห็นว่า นโยบายของสยามที่มุ่งสนิทกับจีนและขยายดินแดนทางด้านตะวันออก หรือที่เวียดนามเรียกว่านโยบาย ดงเตียน นั้นคุกคามเสถียรภาพของเวียดนาม ความขัดแย้งระหว่างไทยและเวียดนามในประวัติศาสตร์ หลายต่อหลายครั้งเกิดจากปัญหาที่ทั้งสองประเทศพยายามเข้าไปมีบทบาทในกัมพูชา เช่น ในปี ค.ศ. 1750 เจ้าตระกูลเหงวียนคือ เหงวียน ฟุก ควาด (Nguyễn Phúc Khoát) ได้ส่งหนังสือมายังราชสำนักของสยาม เพื่อต่อว่ากรณีที่ยกสยามเข้าไปแทรกแซงกิจการภายในของกัมพูชา²⁴

จากเหตุการณ์ในประวัติศาสตร์ช่วงที่องเชียงสือเดินทางเข้ามาพึ่งพระบรมโพธิสมภารของรัชกาล ที่ 1 นั้นทางไทยมองว่าเป็นการให้ความช่วยเหลือต่อเชื้อพระวงศ์ของเวียดนามและต่อมาเป็นผู้ก่อตั้ง

²¹ Dương Duy Bằng, “Quan hệ giữa Việt Nam – Campuchia – Xiêm giai đoạn 1802 – 1834”. Pp. 20 -22.

²² Đăng Văn Chương, “Những bước thăng trầm trong quan hệ Việt – Xiêm nửa đầu thế kỷ XIX”. *Nghiên Cứu Đông Nam Á*, số 5 (74), 2005. P. 22.

²³ Dương Duy Bằng, “Quan hệ giữa Việt Nam – Campuchia – Xiêm giai đoạn 1834 – 1848”. *Nghiên Cứu Đông Nam Á*, số 3 (96), 2008. Pp. 20 – 30.

²⁴ Khoa Chính trị quốc tế và ngoại giao Việt Nam, Bộ môn chính sách đối ngoại Việt Nam. *Ngoại giao Việt Nam từ thuở dựng nước đến trước cách mạng tháng tám 1945*. P. 211.

ราชวงศ์เหงวียนซึ่งเป็นราชวงศ์สุดท้ายและครองราชย์ยาวนานที่สุดในเวียดนาม หากแต่สถานการณ์ทางการเมืองในประเทศของเวียดนามและสถานภาพของชาลองในประวัติศาสตร์เวียดนามนั้นอาจทำให้การรับรู้และความเข้าใจของเวียดนามและไทยต่อเหตุการณ์ในประวัติศาสตร์ช่วงนี้แตกต่างกัน กล่าวคือในประวัติศาสตร์เวียดนามยุคสังคมนิยมนั้นประเมินชาลองว่าเป็น “กษัตริย์ขายชาติ” (ông vua bán nước) หรือการที่พระองค์อาศัยกองกำลังและความช่วยเหลือจากต่างชาตินั้นเป็น “การชักศึกเข้าบ้าน” (rước voi về giày mã tở) เพื่อโจมตีว่าการที่ชาลองอาศัยความช่วยเหลือจากต่างชาติคือสยามและฝรั่งเศสเป็นสาเหตุที่ทำให้ฝรั่งเศสมีโอกาสเข้ามายึดครองเวียดนามเป็นอาณานิคมและปกครองเวียดนามอยู่เกือบ 100 ปี ดังนั้นชาลองจึงได้ชื่อว่าเป็นผู้ร้ายในประวัติศาสตร์ผู้อาศัยต่างชาติเพื่ออำนาจของตนเอง

ในขณะเดียวกัน จักรพรรดิกวางจุง (Quang Trung) มีชื่อเดิมว่า เหงวียน เหวะ (Nguyễn Huệ) ซึ่งเป็นผู้นำกบฏเตยเซินนั้นกลับได้รับการยกย่องว่าเป็นวีรบุรุษผู้กล้าหาญเพราะได้ลุกขึ้นต่อสู้กับชนชั้นผู้ปกครองและสามารถขับไล่กองทัพจีนจนเวียดนามได้เอกราชคืนจากจีนสำเร็จในปี ค.ศ. 1789 ในช่วงระหว่างปี ค.ศ. 1778 – 1792 ที่กวางจุงปกครองประเทศนั้นพระองค์ได้พยายามปฏิรูประบบการจัดเก็บภาษีที่ดิน แต่ความพยายามดังกล่าวก็ไม่เป็นผลสำเร็จเพราะกวางจุงได้สิ้นพระชนม์ลงก่อนในปี ค.ศ. 1792 อีกเหตุผลหนึ่งที่นักปฏิวัติและนักประวัติศาสตร์สกุลมาร์กซิสต์ในเวียดนามพยายามยกย่องให้กวางจุงเป็นวีรบุรุษของชาติเพราะกวางจุงเป็นเพียงสามัญชนแต่กลับสามารถรบชนะกองทัพของจีนได้สำเร็จ กลุ่มกบฏเตยเซินจึงได้รับการยกย่องว่าเป็นแบบอย่างของการรบแบบกองโจร นักปฏิวัติของเวียดนามได้ใช้เรื่องราวการต่อสู้และความกล้าหาญของกลุ่มชาวนาที่ร่วมรบในกบฏเตยเซินในการปลุกกระดมกองกำลังชาวนาขึ้นมาต่อสู้กับระบบศักดินาและรัฐบาลอาณานิคม นอกจากนี้ การที่กลุ่มเตยเซินเข้ามาบทบาทสำคัญในหน้าประวัติศาสตร์เวียดนามนั้นส่วนหนึ่งก็คงเป็นผลมาจากความพยายามในการสร้างประวัติศาสตร์ของผู้ผลิต (histories of producers) และประวัติศาสตร์ประชาชน (histories of the people)²⁵ กล่าวคือในความสำคัญกับชาวนาซึ่งเป็นประชาชนส่วนใหญ่ของประเทศ

ไม่เพียงเฉพาะแต่จักรพรรดิชาลองเท่านั้นที่ถูกมองว่าเป็นผู้ร้ายในประวัติศาสตร์เวียดนามฉบับมาร์กซิสต์ แม้แต่จักรพรรดิองค์ต่อๆ มาของราชวงศ์เหงวียนล้วนแต่ถูกวิพากษ์วิจารณ์ว่าดำเนินนโยบายบริหารประเทศและการต่างประเทศล้มเหลว เช่น การที่จักรพรรดิ ตี ดีก (Tự Đức) ต่อด้านบาทหลวงนิกายโรมันคาทอลิกอย่างรุนแรงจนนำไปสู่ความขัดแย้งกับชาติตะวันตกนั้นเปรียบเสมือนกับ “ไล่ปลาไปหานาก” (đuổi cá cho rái) กล่าวคือทำให้ผู้นับถือคริสต์ศาสนาในเวียดนามหันไปเข้ากับอาณานิคมฝรั่งเศสมากขึ้น²⁶ ดังนั้น ภาพของชาลองและราชวงศ์เหงวียนในสายตาของนักประวัติศาสตร์เวียดนามสกุลมาร์กซิสต์นั้นจึงอยู่ในฐานะจำเลยผู้เป็นสาเหตุของการที่เวียดนามตกเป็นอาณานิคมฝรั่งเศส อีกทั้งการที่ราชวงศ์เหงวียนไม่สามารถรักษาประเทศไว้ได้นั้นเป็นสัญลักษณ์ของความล้มเหลวของราชสำนักและขุนนางและสร้าง

²⁵ Pelly, Patricia M. *Postcolonial Vietnam: New Histories of the National Past*. Durham and London: Duke University Press, 2002. P. 11.

²⁶ Đông Tùng, “Việt Kiều tại Thái Lan”. *Sử Địa*, 1969. P. 7.

ความชอบธรรมให้กับการปฏิบัติของพรรคคอมมิวนิสต์ที่ให้ความสำคัญกับบทบาทของชาวนาและชนชั้นล่างในยุคต่อมานั่นเอง

นอกจากนี้แล้ว จากมุมมองของนักประวัติศาสตร์เวียดนาม การที่เหงวียน ฟุก แอ้ง เข้าสวามิภักดิ์ต่อราชสำนักสยามนั้นทำให้ดุลยภาพแห่งความสัมพันธ์เวียดนาม-สยามเปลี่ยนไปจากเดิมที่เคยอยู่ในสถานภาพที่เท่าเทียมกันไปสู่ความสัมพันธ์แบบพึ่งพาของผู้ที่ให้ความช่วยเหลือกับผู้ที่ขอรับความช่วยเหลือซึ่งเหงวียน ฟุก แอ้ง คงได้ตระหนักถึงประเด็นนี้เช่นกัน ดังเห็นได้จากจดหมายโต้ตอบของตระกูลเหงวียนกับราชสำนักของไทยที่แม้ว่าตระกูลเหงวียนแสดงความขอบคุณที่ราชสำนักไทยยอมปล่อยชาวประมงของเวียดนามจำนวนหนึ่ง แต่ขณะเดียวกันพยายามแสดงถึงความเข้มแข็งของเวียดนามโดยกล่าวว่าไทยและเวียดนามนั้นเป็น “ประเทศที่อยู่ในระดับเดียวกัน” (*nước bằng hàng với nhau*)²⁷ แต่ถึงกระนั้น นักวิชาการเวียดนามในยุคต่อมามองว่า การที่เหงวียน ฟุก แอ้ง เข้ามาพึ่งราชสำนักสยามนั้นทำให้เวียดนามต้องเป็นหนี้บุญคุณต่อสยาม อีกทั้งเหตุที่รัชกาลที่ 1 ทรงเต็มใจช่วยเหลือเหงวียน ฟุก แอ้ง นั้นเป็นเพราะต้องการรักษาอิทธิพลของตนเองในลาวและกัมพูชา รวมทั้งยังต้องการคานอำนาจกับกลุ่มเตยเซินทางเหนือของเวียดนามด้วยการเลือกเข้าข้างตระกูลเหงวียนซึ่งอยู่ทางใต้²⁸ ดังนั้น เมื่อรับความช่วยเหลือจากสยามแล้ว ความสัมพันธ์ระหว่างสยามและเวียดนามที่เคยอยู่ในระดับเท่าเทียมกันได้กลายสภาพเป็นความสัมพันธ์ในลักษณะของ “เถื่อง ก๊วก” (*thượng quốc*) หรือประเทศที่เหนือกว่า กับ “หะ ก๊วก” (*hạ quốc*) หรือประเทศที่ต่ำกว่า หรืออีกนัยหนึ่งในสายตาของนักชาตินิยมเวียดนามบางคนมองว่า เหงวียน ฟุก แอ้ง ทำให้เวียดนามกลายเป็นประเทศบริวาร (*chư hầu*) ของสยาม²⁹ เห็นได้จากการที่เหงวียน ฟุก แอ้ง ต้องส่งต้นไม้เงินต้นไม้ทองให้แก่ราชสำนักสยามทุกๆ สามปี แม้หลังจากที่ได้สถาปนาราชวงศ์เหงวียนและตั้งตนเป็นจักรพรรดิชาลองแล้วก็ตาม³⁰

ภาพลักษณ์ของไทยในเอกสารของเวียดนามยุคสงครามเย็น

ความขัดแย้งทางอุดมการณ์ทางการเมืองและนโยบายการต่างประเทศของไทยและเวียดนามในยุคสงครามเย็นได้ส่งผลกระทบต่อความสัมพันธ์ไทย-เวียดนามอย่างไม่อาจหลีกเลี่ยงได้ กาเร็ท พอร์เตอร์ (Gareth Porter) วิเคราะห์ว่าในระหว่างปี ค.ศ. 1945 – 1949 ขณะที่เวียดนามพยายามต่อต้านอาณานิคมฝรั่งเศสทุกวิถีทางนั้น เวียดนามไม่ได้มองไทยว่าเป็นศัตรูหรือคู่แข่งแต่อย่างใด นอกจากนี้ ไทยยังเป็นฐานในการปฏิบัติภูษาคติและเป็นประตูสู่การติดต่อกับโลกภายนอกของเวียดนามด้วย แต่ทัศนคติของเวียดนามในทศวรรษที่ 1950 – 1960 เปลี่ยนไป กล่าวคือเวียดนามมองว่าไทยเป็น *ตัวอย่างของลัทธิการล่าอาณานิคม*

²⁷ อ้างแล้ว หน้า 188

²⁸ Lại Bích Ngọc, “Về việc vua Xiêm RAMA I cứu mang, giúp đỡ Nguyễn Ánh”. *Nghiên Cứu Đông Nam Á*. Số 1 (58), 2003. P. 61.

²⁹ Nguyễn Duy Chính, “Tương quan Xiêm – Việt cuối thế kỷ 18”. *Tạp Chí Nghiên Cứu và Phát Triển*, số 6 (65), 2007. P. 58.

³⁰ Nguyễn Duy Chính, “Tương quan Xiêm – Việt cuối thế kỷ 18 (tiếp theo)”. *Tạp Chí Nghiên Cứu và Phát Triển*, số 1 (65), 2008. P. 64.

ใหม่ของอเมริกา (typical example of American neocolonialism)³¹ ส่วนหนึ่งเป็นผลมาจากนโยบายการต่างประเทศของรัฐบาลไทยที่ใกล้ชิดสหรัฐอเมริกาและให้การยอมรับรัฐบาลของจักรพรรดิบ่าว ได้ (Bảo Đại) ในวันที่ 28 กุมภาพันธ์ 1950 (ในสมัยของจอมพล ป. พิบูลสงคราม) นั้นได้สร้างความไม่พอใจให้กับรัฐบาลคอมมิวนิสต์ของเวียดนาม

การศึกษาเอกสารของเวียดนามในช่วงทศวรรษที่ 1960 และ 1970 แสดงให้เห็นว่าภาพของไทยและการรับรู้ของเวียดนามเกี่ยวกับไทยนั้นมีความเกี่ยวข้องกับความสัมพันธ์ในภูมิภาคอย่างไม่อาจที่จะแยกออกจากกันได้ เช่น เอกสารของทางการเวียดนามเรื่อง *ความจริงเกี่ยวกับความสัมพันธ์ไทย-กัมพูชาและไทย-ลาว* (Sự thật về quan hệ Thái Lan – Cam – Pu – Chia Thái Lan – Lào)³² ซึ่งพยายามตอกย้ำภาพของไทยในฐานะของผู้คุกคามแห่งเอเชียตะวันออกเฉียงใต้โดยเฉพาะต่อประเทศกัมพูชาและลาว ส่วนงานเขียนที่เกี่ยวข้องอื่นๆ ได้แก่ บทความเรื่อง “ประเทศไทย อาณานิคมตัวอย่างของลัทธิการล่าอาณานิคมของอเมริกาในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้” (Thái Lan, một thuộc địa kiểu mẫu của chủ nghĩa thực dân mới của đế quốc Mỹ ở Đông Nam Á) ของ หวิญ เหลือ (Huỳnh-Lữ)³³ และบทความเรื่อง “คณะทหารของถนอม-ประภาส เครื่องมือของลัทธิการล่าอาณานิคมใหม่ของอเมริกาในประเทศไทย” (Tập đoàn quân phiệt Tha-Nom – Pra-Phat – công cụ của các chủ nghĩa thực dân mới của Mỹ ở Thái-Lan) ของ เจิ่น หง็อก ดิ่ง (Trần Ngọc Định)³⁴ ล้วนแล้วแต่ตอกย้ำภาพลักษณ์ของไทยในฐานะที่เป็น “อาณานิคม” ของอเมริกาและแสดงให้เห็นว่าไทยอยู่ฝ่ายตรงข้ามกับเวียดนาม แต่กระนั้นผู้เขียนบทความทั้งสองชิ้นนี้ได้พยายามแยกแยะความเป็น “รัฐไทย” ภายใต้การนำของรัฐบาลที่เลือกฝ่ายอเมริกา และ “ประชาชนไทย” ออกจากกัน โดยผู้เขียนมองว่าประชาชนไทยเองได้รับความยากลำบากการปกครองของรัฐบาลทหารที่เลือกฝักใฝ่สหรัฐอเมริกาเช่นกัน แต่อย่างไรก็ตาม ความขัดแย้งทางอุดมการณ์ทางการเมืองของทั้งสองประเทศได้ส่งผลต่อทัศนคติของเวียดนามต่อไทยโดยเฉพาะอย่างยิ่งมุมมอง “ที่เป็นทางการ” ดังจะเห็นได้จากเอกสารของคณะกรรมการด้านสังคมศาสตร์ของเวียดนามที่มีทัศนคติต่อการพัฒนาของไทยว่ามีลักษณะค่อยเป็นค่อยไป ไม่เคยมีการเปลี่ยนแปลงอย่างฉับพลัน โดยไทยเปลี่ยนจากประเทศที่มีการปกครองแบบศักดินาและรวมอำนาจไว้ที่ศูนย์กลางสู่ประเทศทุนนิยมที่ต้องพึ่งพิงมหาอำนาจ ส่วนนโยบายการต่างประเทศของไทยนั้น ใช้วิธีการสมดุลอำนาจของประเทศมหาอำนาจต่างๆ เพื่อความอยู่รอดของตนเอง แต่ท้ายที่สุดแล้ว ไทยก็ไม่อาจพ้นจากการถูกประเทศมหาอำนาจเหล่านั้นใช้เป็นเครื่องมือในการแสวงหาดินแดน³⁵

³¹ Porter, Gareth. “The Vietnamese Perspective on Thailand”. Paper presented at the workshop on *Future ASEAN – Vietnam Relations*. Institute of Security and International Studies, Chulalongkorn University, 7-9 February 1983. Pp. 4 - 5.

³² *Sự thật về quan hệ Thái Lan – Cam – Pu – Chia Thái Lan – Lào*. Hanoi: NXB Sự Thật, 1985. 122 p.

³³ Huỳnh-Lữ, “Thái-Lan, một thuộc địa kiểu mẫu của chủ nghĩa thực dân mới của đế quốc Mỹ ở Đông Nam Á” *Lịch Sử*. 55 (10), 1963. Pp. 21 – 32.

³⁴ Trần Ngọc Định, “Tập đoàn quân phiệt Tha-Nom – Pra-Phat – công cụ của các chủ nghĩa thực dân mới của Mỹ ở Thái-Lan”. *Nghiên Cứu Lịch Sử*. 157, 1974. Pp. 61 – 70.

³⁵ Department of South East Asian Studies, Social Science Committee of Vietnam. *History and Culture of South East Asia: Studies on Thai*, 1981. Pp. 5 – 6.

ส่วนในกรณีของความขัดแย้งระหว่างเวียดนามและกัมพูชานั้น เวียดนามมองว่าไทยฝักใฝ่จีน ทั้งนี้ เวียดนามประเมินว่าที่ตั้งของไทยนั้นสำคัญมากและเป็นตัวแปรที่สำคัญต่อนโยบายของจีนในการต่อต้านอิทธิพลของสหภาพโซเวียตในอินโดจีน เช่น

ประเทศไทยต่างจากประเทศอื่นๆ ในกลุ่มอาเซียน ด้วยเหตุที่ไทยสูญเสียความเป็นกลางและเอียงไปด้านอเมริกาอย่างชัดเจนในการส่งกองกำลังรุกรานอินโดจีน แม้ว่าตอนนั้นไม่มีการคุกคามจากประเทศเพื่อนบ้านด้านตะวันออกเลยแม้แต่หน่อย หากแต่ทฤษฎีโดมิโนทำให้กรุงเทพฯ คิดว่าตนกำลังอยู่ในภาวะอันตราย³⁶

ในช่วงเวลาเดียวกันกับที่เวียดนามต่อต้านนโยบายการต่างประเทศของไทยนั้น นโยบายการต่อต้านคอมมิวนิสต์ของไทยส่งผลต่อทัศนคติเชิงลบของประชาชนชาวไทยต่อเวียดนามเช่นกัน เช่นงานวิจัยของเฉลิมชัย ผิวเรืองนนท์ แสดงให้เห็นถึงความหวาดระแวงของคนไทยต่อคนเวียดนามอพยพในเขตภาคตะวันออกเฉียงเหนือที่มักมองว่าคนเวียดนามอพยพมีความสัมพันธ์อย่างใกล้ชิดและสนับสนุนการดำเนินการของเวียดนามเหนือที่ต่อสู้กับสหรัฐอเมริกาและขยายอุดมการณ์คอมมิวนิสต์ในประเทศไทย ทั้งนี้ ผู้วิจัยได้แสดงความคิดเห็นไว้ว่าปัญหาของคนเวียดนามอพยพส่วนหนึ่งเกิดจากความรู้สึกชาตินิยมของพวกเขาเอง

ปัญหาที่เกิดจากความรู้สึกชาตินิยมในหมู่คนญวนเอง ในแง่ที่ว่าความรู้สึกรักชาติ ความจงรักภักดี ความรู้สึกผูกพันกับประเทศบ้านเกิดเมืองนอนของชาวญวนอพยพ ทำให้คนญวนเหล่านี้สามารถรวมกลุ่มกันได้อย่างเหนียวแน่น แยกตัวออกจากสังคมไทย ในสภาพเช่นนี้ ความไม่เข้าใจกันระหว่างชน 2 เชื้อชาติที่มีต่อกันเป็นไปในลักษณะที่ขัดแย้งกันมากยิ่งขึ้น คนไทยอาจมองภาพพจน์คนญวนมีลักษณะนิสัยคดโกง 'ไวใจไม่ได้' ฯลฯ ในขณะที่เดียวกันคนญวนก็อาจจะมองภาพพจน์คนไทยเป็นศัตรูที่ทำให้การสนับสนุนสหรัฐอเมริกาทำสงครามทำลายชาติเวียดนาม เป็นต้น³⁷

นักวิชาการคนสำคัญของเวียดนามคือ เหงวียน คัก เหวียน (Nguyễn Khắc Viện) ซึ่งมีชีวิตอยู่ในช่วงปี ค.ศ. 1913 – 1997 ได้เล่าไว้ในตอนหนึ่งของบันทึก *คุณธรรมและชีวิต* (Đạo và Đời)³⁸ ถึงการเดินทางมาประเทศไทยในปี ค.ศ. 1981 เพื่อบรรยายเกี่ยวกับประเทศเวียดนามที่จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

³⁶ Nguyễn Khánh Vân, “Mối quan hệ giữa Mỹ và Thái Lan trước những diễn biến ở Đông Dương từ năm 1975 đến nay”. *Về Lịch sử – văn hoá ba nước Đông Dương*. Hanoi: Viện Đông Nam Á, 1983. P. 209.

³⁷ เฉลิมชัย ผิวเรืองนนท์. ทัศนคติคนไทยภาคตะวันออกเฉียงเหนือต่อเวียดนาม : ศึกษาเปรียบเทียบระหว่างจังหวัดที่มีและไม่มีชาวเวียดนามอพยพอาศัยอยู่. กรุงเทพฯ : สถาบันเอเชีย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2524. หน้า 91.

³⁸ Nguyễn Khắc Viện. *Đạo và Đời*. Hanoi: NXB Khoa Học Xã Hội, 2007.

และมหาวิทยาลัยเชียงใหม่ ภาพของไทยที่สะท้อนผ่านมุมมองและการเล่าเรื่องของ เฮงเวียน ดัก เหงียน ไม่แตกต่างจากมุมมองของรัฐบาลเวียดนามต่อไทยในช่วงนั้น นั่นคือ ไทยเป็นเหยื่อของลัทธิจักรวรรดินิยมใหม่ และผลที่ไทยได้รับการเป็นลูกไล่ของจักรวรรดินิยมอเมริกาที่เห็นได้อย่างชัดเจนคือความเสื่อมทรามทางศีลธรรมและปัญหาสังคมอันเนื่องมาจากความไม่เท่าเทียมกันของการพัฒนาในสังคม ดังที่จะเห็นได้จากตอนหนึ่งของบันทึก

เมื่อมาถึงกรุงเทพฯ สิ่งที่ผมสะดุดตา คงไม่ต่างจากสิ่งที่ได้หลายคนคงได้เห็นเมื่อได้มาเมืองนี้ นั่นคือ ถนนกว้างใหญ่ ร้านค้ามากมาย โรงแรม ธนาคารขนาดใหญ่ไม่ต่างจากปารีส แต่ใกล้ๆ กันนั้น มีสลัมขนาดใหญ่ ผู้คนที่อาศัยอยู่ที่นั่นส่วนหนึ่งทำงานอยู่ในโรงงานที่ทันสมัยขนาดใหญ่ แต่ก็มีผู้คนอีกจำนวนไม่น้อยที่ไม่มียานพาหนะเป็นหลักแหล่ง แน่ใจว่ากรุงเทพฯ ไม่มีโรงงานเพียงพอไว้รองรับผู้คนจำนวนกว่า 6 ล้านคน ที่ไหลทะลักเข้ามาในเมืองนี้ ผมพูดว่า “ไหลทะลัก” เพราะในแต่ละวัน ตามสถานีรถไฟขนาดใหญ่ที่วิ่งมาจากเมืองต่างๆ นั้นได้นำพาผู้คนจำนวนเป็นร้อยเป็นพันคนที่มาหางานทำในเมืองหลวง (หน้า 125)

ผู้เขียนได้วิเคราะห์ว่าปัญหาต่างๆ ในสังคมไทย เช่น ชุมชนแออัด โสเภณี หรือ ความเสื่อมทรามทางศีลธรรมต่างๆ นั้น เริ่มขึ้นในสมัยสงครามเวียดนามพร้อมกับการเข้ามาของทหารอเมริกันและนักท่องเที่ยวยาวตะวันตกที่เพิ่มมากขึ้น

ประเทศไทยในยุคที่อเมริกาเข้าโจมตีอินโดจีนนั้นได้กลายเป็นสถานบันเทิงสำหรับทหารอเมริกัน และหลังจากที่สงครามยุติลง ได้มีการพัฒนาสถานที่เหล่านั้นเป็นแหล่งท่องเที่ยว ดังนั้น จากที่เคยรองรับผู้คนเฉพาะกลุ่ม สถานที่เหล่านี้เปิดกว้างมากขึ้น มีผู้มาใช้บริการเป็นจำนวนมาก และมีเงินสกุลต่างชาติไหลเข้ามาบ้างน้อยบ้าง แต่ในขณะเดียวกันได้สร้างแบบอย่างการใช้ชีวิตที่หรูหรา ฟุ่มเฟือย เสเพล สิ่งที่มาครอบงำของนักท่องเที่ยวยาวต่างชาติเหล่านี้เข้ามาด้วยคือ บุหรี่ที่มีกลิ่นหอม เหล้าที่มีรสชาติแรง เสื้อผ้าแบบประหลาด ภาพยนตร์ที่มีเนื้อหาทางเพศ และโสเภณี ดังนั้น ราคาที่ต้องจ่ายให้กับเงินจำนวนสิบหรือร้อยล้านเหรียญสหรัฐนี้ค่อนข้างแพงทีเดียว (หน้า 27)

จากนั้น ผู้เขียนได้กล่าววิจารณ์เส้นทางการพัฒนาประเทศไทยตามแบบทุนนิยมนั้นได้สร้างความเสียหายให้แก่ประเทศชาติอย่างไรบ้าง ดังที่ปรากฏในตอนหนึ่งของเรื่องว่า

ในระดับนานาชาติ ต้องมีการประท้วงประเทศไทยที่ตามหาอเมริกา เอาประเทศของตนเป็นฐานให้ประเทศจักรวรรดินิยมเพื่อทำลายการปฏิวัติและกองกำลังก้าวหน้าแห่งอินโดจีน ปี ค.ศ. 1940 ไทยเข้ากับญี่ปุ่นและเข้ายึดครองสองจังหวัดของกัมพูชา และต่อมาได้

ยอมให้กองกำลังของสหรัฐอเมริกาตั้งฐานทัพเพื่อโจมตีประเทศอินโดจีนสามประเทศ กล่าวโดยสรุปก็คือเส้นทางการพัฒนาแบบทุนนิยมของไทยเข้าข่ายเป็นเมืองขึ้นแบบใหม่ เพราะเพียงแค่เอื้อผลประโยชน์ให้กับผู้คนเพียงไม่กี่คนในประเทศเท่านั้นแต่กลับต้องผลักดันให้ประเทศชาติเข้าสู่สภาวะวิกฤตของความขัดแย้งระหว่างคนจนกับคนรวย ดังนั้นประเทศไทยจึงเสี่ยงที่จะตกเป็นเหยื่อของประเทศมหาอำนาจและศัตรูและนำไปสู่สงครามกลางเมือง (หน้า 129)

ปี ค.ศ. 1975 เป็นปีที่สงครามเวียดนามยุติลงด้วยชัยชนะของเวียดนามเหนือต่อกองกำลังของรัฐบาลเวียดนามใต้และอเมริกา หลังจากนั้น ประเทศเวียดนามที่เคยต้องแบ่งเป็นสองประเทศคือเวียดนามเหนือและเวียดนามใต้ตามข้อตกลงในสนธิสัญญาเจนีวา ปี ค.ศ. 1954 นั้น ได้รวมเป็นประเทศเดียวกันอีกครั้งอย่างเป็นทางการในการประชุมระดับประเทศของพรรคคอมมิวนิสต์ ครั้งที่ 4 เมื่อวันที่ 2 กรกฎาคม ค.ศ. 1976 ภายใต้ชื่อประเทศสาธารณรัฐสังคมนิยมเวียดนาม โดยมีจุดมุ่งหมายที่พัฒนาประเทศตามแนวทางของสังคมนิยมทั้งในภาคเหนือและภาคใต้ อย่างไรก็ตาม ผู้คนในประเทศเวียดนามไม่สามารถเฉลิมฉลองชัยชนะจากสงครามเวียดนามได้นานนักเนื่องจากสถานการณ์ในประเทศยุคหลังสงครามค่อนข้างยากลำบาก โดยเฉพาะอย่างยิ่งเมื่อประเทศสหภาพโซเวียตและจีนได้ลดความช่วยเหลือทางการเงินลง และยังคงประสบกับการปฏิวัติวัฒนธรรมชาติในปี ค.ศ. 1978 ที่ส่งผลให้ผลผลิตทางการเกษตรจำนวนสามพันล้านตันเสียหาย นอกจากนี้ เวียดนามยังประสบปัญหาความขัดแย้งกับประเทศกัมพูชาและจีนในปี ค.ศ. 1979 ส่งผลให้ประเทศอยู่ในภาวะที่ขาดแคลนอาหารอย่างหนัก อาจจะกล่าวได้ว่าภาวะเศรษฐกิจของประเทศอยู่ในภาวะวิกฤตจนผู้คนในทุกสาขาอาชีพเริ่มหมดกำลังใจและสิ้นหวังกับอนาคตของประเทศ ผู้คนในสาขาอาชีพต่างๆ เริ่มละทิ้งงานและหน้าที่ประจำของตนเอง³⁹ เศรษฐกิจของเวียดนามอยู่ในสภาวะที่วิกฤตจนเกิดคำถามเกี่ยวกับแนวคิดสังคมนิยมว่าเป็นสิ่งที่เหมาะสมสำหรับการพัฒนาประเทศหรือไม่

ในปี ค.ศ. 1980 ปัญหาของประเทศเวียดนามเพิ่มความรุนแรงขึ้น ไม่ว่าจะเป็นปัญหาความยากจนที่นำไปสู่ภาวะขาดแคลนอาหารภายในประเทศ ปัญหาการเมืองระหว่างประเทศกับประเทศจีนและกัมพูชา ยังคงตึงเครียดอยู่ นอกจากนี้ รัฐบาลพรรคคอมมิวนิสต์ยังถูกมองว่าขาดนโยบายที่ชัดเจนในการบริหารประเทศ แต่อย่างไรก็ตามปัญหาต่างๆ เหล่านี้ยังไม่วิกฤตเท่ากับปัญหาด้านเศรษฐกิจ ประเทศเวียดนามประสบกับปัญหาเงินเฟ้อและขาดแคลนสิ่งของเครื่องใช้เกือบทุกประเภทแม้แต่โจรสล⁴⁰ ประเทศอยู่ในภาวะที่ขาดแคลนอาหาร เช่น ประชาชนทั่วไปเคยได้รับปันส่วนข้าวสารลดลงจาก 15 เป็น 8 – 10 กิโลกรัมต่อเดือน ส่วนกองทัพลดลงจาก 21 เป็น 18 กิโลกรัมต่อเดือน⁴¹ ปัญหาทางเศรษฐกิจส่วนหนึ่งเป็นผลพวงมาจากยุคสงครามที่ให้ความสำคัญกับการทหารมากกว่าเศรษฐกิจ แต่อีกส่วนหนึ่งถูกมองว่าเป็นผลมาจาก

³⁹ Nguyễn Khắc Viện. *Vietnam: A Long History*. Revised edition. Hanoi: NXB Thế Giới, 1999. Pp. 390-396.

⁴⁰ Pike, Douglas. "Vietnam in 1980: The Gathering Storm?". *Asian Survey*, Vol. 21, No. 1 (Jan 1981). P. 85.

⁴¹ อ้างแล้ว หน้า 86.

ความล้มเหลวในการบริหารบ้านเมืองของรัฐบาล ซึ่งนำไปสู่กระแสความไม่พอใจและสิ้นหวังต่อรัฐบาลพรรคคอมมิวนิสต์และกระแสการต่อต้านระบบสังคมนิยมในหมู่ประชาชนโดยรวมซึ่งเห็นได้ชัดขึ้นตั้งแต่ปี ค.ศ. 1980⁴² เป็นต้นมา แต่กระนั้น เหววียน คัก เหวียน เช่นเดียวกันกับเจ้าหน้าที่ของรัฐและนักวิชาการสายมาร์กซิสต์ พยายามยืนยันและแสดงความเชื่อมั่นต่ออุดมการณ์สังคมนิยม และในหนังสือคุณธรรมและชีวิต – ตัวเรื่อง เขาได้หยิบยกประเทศไทยขึ้นเป็นกรณีศึกษาสำหรับการพัฒนาประเทศตามแนวทางของทุนนิยม

เพื่อนผู้อ่านอย่างเพิ่งร้อนใจที่เห็นผมพูดมากเกี่ยวกับประเทศไทย มองดูประเทศไทยและมองย้อนกลับมาดูประเทศเรา พูดถึงไทยมามากแล้ว สุดท้ายก็ต้องย้อนกลับมาพูดถึงประเทศเราบ้าง ประเทศไทยมีความคล้ายคลึงกับประเทศเวียดนามมากในด้านภูมิศาสตร์ ทุ่งนาที่รายล้อมอยู่รอบนอกของกรุงเทพฯ นั้นไม่ได้ต่างไปจากภาพที่เราเห็นในภาคใต้เลย ป่าเขาที่อยู่ล้อมรอบเชียงใหม่นั้นก็ไม่ว่าอะไรกับพื้นที่ทางเหนือและทางตะวันตกเฉียงเหนือของเรา มองผู้คนที่เดินไปมาบนถนนนั้นก็แทบแยกไม่ออกใครเป็นคนไทย ใครเป็นคนเวียดนาม แต่ที่ต่างจากเราก็คือจำนวนประชากรที่น้อยกว่าเราถึงสิบล้านคน ในขณะเดียวกันพื้นที่ในการเพาะปลูกก็มากกว่าถึงสองเท่าครึ่ง อีกทั้ง พวกเขายังไม่ต้องอยู่ในภาวะสงครามสามสิบถึงสี่สิบปีอย่างเรา ด้วยภูมิหลังเช่นนั้น หากพวกเราจะพัฒนาว่าเราก็คงไม่มีอะไรต้องแปลกใจ แต่จริงหรือที่พวกเขาเหนือกว่าเราในทุกๆ ด้าน? (หน้า 130)

จากนั้น ผู้เขียนยืนยันว่าเส้นทางการพัฒนาแบบทุนนิยมของไทยนั้นไม่ได้ทำให้ประเทศไทยเหนือกว่าประเทศสังคมนิยมแบบเวียดนาม โดยหยิบยกปัญหาสังคมที่พบในประเทศไทยเป็นตัวอย่างประกอบ เช่น ปัญหาการละทิ้งถิ่นฐานบ้านเกิด ปัญหาโสเภณี เป็นต้น

และผมก็อยากเพิ่มเติมว่าอย่างน้อยประเทศของเราก็คงยังไม่มีเด็กผู้หญิงจำนวนหลักหมื่นที่ต้องทิ้งหมู่บ้านไปเป็นโสเภณีในเมืองใหญ่เหมือนในประเทศไทย และเมื่อถึงตรงนี้ ผมก็ยังสามารถตอบคำถามที่ผู้คนจำนวนหนึ่งได้ตั้งไว้ นั่นคือ หลังจากที่ประเทศได้รับอิสรภาพแล้ว เราควรก้าวไปสู่ทุนนิยมหรือไม่ จริงอยู่ที่พวกเรากำลังอยู่ในสภาวะที่ยากลำบาก แต่นี้คงไม่ใช่เหตุผลที่เราต้องเปลี่ยนเส้นทางเดินและก้าวตามทุนนิยม (หน้า 131 – 132)

อย่างไรก็ตามในหนังสือเรื่อง ประเทศไทย: ลักษณะบางประการด้านการเมือง เศรษฐกิจและสังคมวัฒนธรรม และประวัติศาสตร์ซึ่งเหงวียน คัก เหวียน (Nguyễn Khắc Viện) เรียบเรียงขึ้นหลังจากการเดินทางมาเยี่ยมชมและบรรยายพิเศษที่มหาวิทยาลัยหลายแห่งในประเทศไทย ซึ่งได้รับการตีพิมพ์ในปี ค.ศ. 1988 ผู้เขียนได้ระบุในบทนำของหนังสือว่า “ประเทศไทยเป็นกุญแจสู่อาเซียน และอาเซียนเป็นกุญแจของ

⁴² อ้างแล้ว หน้า 87.

ภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้”⁴³ เนื่องจากที่ตั้งของประเทศไทยอยู่ในศูนย์กลางของเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ภาคพื้นทวีป หนังสือเล่มนี้เป็นสะท้อนให้เห็นถึงความสนใจของเวียดนามต่อเหตุการณ์และความเคลื่อนไหวในประเทศไทยโดยเฉพาะอย่างยิ่งในส่วนที่เกี่ยวกับข้อมูลและการพัฒนาด้านเศรษฐกิจซึ่งอาจมองได้ว่าเป็นความพยายามที่จะเพิ่มองค์ความรู้เกี่ยวกับประเทศไทยนอกเหนือไปจากรายงานเกี่ยวกับประเทศไทยประจำปีของสถาบันวิจัยเอเชียตะวันออกเฉียงใต้

ความสัมพันธ์ไทย-เวียดนามในยุคสงครามเย็นนั้นอาจจะดูประหลาดและเวียดนามแสดงทัศนคติเชิงลบต่อไทยอย่างเปิดเผย หากแต่ท่าทีของเวียดนามที่แสดงต่อไทยนั้นไม่ได้มุ่งร้ายหรือมุ่งตรงสู่ประเทศไทยและคนไทยโดยตรง เพียงแต่ต้องการตอบโต้อุดมการณ์ทางการเมืองและนโยบายทางการเมืองต่างประเทศของไทยที่แตกต่างจากเวียดนาม ความพยายามในการโจมตีไทยดังกล่าวพบเห็นในเอกสารของทางราชการงานเขียนของนักวิชาการที่พยายามตอบสนองต่อนโยบายของรัฐบาลซึ่งมีผลอยู่ในวงจำกัด หากแต่ความสัมพันธ์ในระดับภาคประชาชนนั้นยังคงดำเนินไปได้ด้วยดี โดยเฉพาะอย่างยิ่งจากบันทึกและคำบอกเล่าของชาวเวียดนามหรือชาวเวียดนามอพยพที่เคยพำนักอยู่ในไทย เคยใช้ชีวิตอยู่ร่วมกับไทย และได้รับความช่วยเหลือจากคนไทย แม้ว่าในยุคของสงครามเย็นรัฐบาลพรรคคอมมิวนิสต์ผูกขาดการกำหนดมุมมองหรือท่าทีต่อไทย หากแต่ในยุคหลังสงครามและโดยเฉพาะอย่างยิ่งในยุคหลังนโยบายโดยเหมาหย (Đổi Mới) ที่เวียดนามมีนโยบายเปิดประเทศและพัฒนาเศรษฐกิจตามระบบตลาดเสรี ซึ่งส่งผลต่อการเปิดกว้างทางความคิดและมุมมองทำให้เราได้เห็นมุมมองที่แตกต่างกันในแง่มุมต่างๆ รวมทั้งการประเมินเหตุการณ์ในประวัติศาสตร์ เช่น มีการประเมินสถานการณ์ในยุคราชวงศ์เหงวียนอย่างเป็นทางการเป็นธรรมเนียมมากขึ้นและเห็นว่าคุณูปการที่สำคัญของเหงวียน ฟุก แอ้ง คือสามารถรวมประเทศเวียดนามให้เป็นหนึ่งเดียวกันได้และริเริ่มความสัมพันธ์กับชาติตะวันตก เช่นเดียวกันมุมมองของเวียดนามที่มีต่อไทยนั้นเปิดกว้างมากขึ้นจากแง่มุมและประสบการณ์ของปัจเจกบุคคลที่ได้มีโอกาสพบปะและปฏิสัมพันธ์กับคนไทย รวมทั้งผู้ที่เดินทางมาเมืองไทยเพื่อทำงานหรือท่องเที่ยวก็ตาม ทักษะที่หลากหลายเหล่านี้ได้ทำให้ภาพของไทยในการรับรู้และความเข้าใจของเวียดนามในยุคปัจจุบันเด่นชัดและมีนัยเชิงบวกมากยิ่งขึ้น โดยเฉพาะอย่างยิ่งจากความทรงจำของชาวเวียดนามที่เคยอยู่ในประเทศไทย

ไทยในความทรงจำของเวียดนาม

เวียดนาม เป็นคำที่ใช้เรียกชาวเวียดนามที่อาศัยอยู่ต่างประเทศหรือโพ้นทะเล จากบทความของโจว ลอง (Châu Long) ทาง การเวียดนามสรุปการอพยพของชาวเวียดนามเข้าสู่ประเทศไทยว่าประกอบด้วยกลุ่มญวนเก่าและญวนใหม่ กล่าวคือ ญวนเก่า คือกลุ่มที่ติดตามเหงวียน ฟุก แอ้ง เข้ามายังสยามตั้งแต่ปี ค.ศ. 1783 ส่วนใหญ่นับถือพุทธศาสนา และในระยะเวลาต่อมา ได้มีกลุ่มของผู้นับถือศาสนาคริสต์ที่ไม่พอใจนโยบายกีดกันคริสต์ศาสนาของราชสำนักเว้โดยเฉพาะในรัชสมัยของจักรพรรดิหมิง หม่าง

⁴³ Nguyễn Khắc Viện. *Thái Lan: Một số nét về chính trị, kinh tế – xã hội, văn hoá và lịch sử*. Hanoi: NXB Thông Tin Lý Luận, 1988. P. 5.

(Minh Mạng) และจักรพรรดิเตี๋จี้ (Tự Đức) เดินทางเข้ามาในประเทศไทยอีกจำนวนหนึ่งด้วย ญวนเก่าเหล่านี้ตั้งถิ่นฐานอยู่ในพื้นที่ภาคกลางของประเทศไทย เช่น กรุงเทพฯ จันทบุรี

ส่วนกลุ่มญวนใหม่ คือกลุ่มผู้คนที่อพยพหนีการปราบปรามของรัฐบาลอาณานิคมฝรั่งเศสเข้ามาจากฝั่งลาวในปี ค.ศ. 1946 ซึ่งเป็นชาวเวียดนามที่อาศัยอยู่ในลาวและกัมพูชา ญวนใหม่มักตั้งถิ่นฐานในแถบภาคตะวันออกเฉียงเหนือของไทย บางส่วนอยู่ในเขตจังหวัดปราจีนบุรีและอุทัยธานีซึ่งติดกับชายแดนของประเทศกัมพูชา สถานภาพของเหยียดเกี้ยวในไทยแตกต่างกันไปตามนโยบายของรัฐบาลแต่ละยุคสมัย กล่าวคือ ตั้งแต่ปี ค.ศ. 1946 – 1948 ภายใต้รัฐบาลของปรีดี พนมยงค์ จนถึงนายควง อภัยวงศ์ การดำเนินการด้านต่างๆ ของเหยียดเกี้ยวเป็นไปอย่างราบรื่น แต่มาถึงรัฐบาลของจอมพล ป. พิบูลสงครามองค์กรต่างๆ ของเหยียดเกี้ยวต้องเป็นไปอย่างระมัดระวังมากยิ่งขึ้น จากนั้นรัฐบาลไทยมีนโยบายเพิ่มความเข้มงวดต่อการเคลื่อนไหวของเหยียดเกี้ยวในไทยมากยิ่งขึ้น และนโยบายต่อต้านคอมมิวนิสต์ของจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ นั้นมีผลกระทบต่อนโยบายโดยตรงเพราะเหยียดเกี้ยวถูกมองว่ามีความใกล้ชิดกับกลุ่มคอมมิวนิสต์เวียดนาม

ด้วยเหตุผลด้านความมั่นคงรัฐบาลไทยจึงต้องการส่งเหยียดเกี้ยวกลับประเทศ การดำเนินการเพื่อส่งเหยียดเกี้ยวกลับเวียดนามเริ่มขึ้นหลังจากที่บรรลู่ข้อตกลงเมืองว่างกุ้งในปี ค.ศ. 1959 แต่กระนั้นทางเวียดนามเหนือยังคงมีแผนการที่จะรักษาสถานปฏิบัติการในภาคตะวันออกเฉียงเหนือของไทย และต้องการให้แกนนำคนสำคัญหลายคนอยู่ในประเทศไทยต่อไป แต่หลังจากกองกำลังของอเมริกาโจมตีภาคเหนือของเวียดนามอย่างหนัก เหยียดเกี้ยวในไทยเริ่มกังวลและลังเลที่จะกลับเวียดนามเนื่องจากไม่แน่ใจเรื่องความปลอดภัย ข้อมูลที่น่าสนใจประการหนึ่งจากบทความของ โจว ลอง คือ ผลจากสนธิสัญญากรุงเจนีวา ปี ค.ศ. 1954 ที่กำหนดให้แบ่งเวียดนามออกเป็นสองส่วนคือเหนือและใต้ นั้น ทำให้ชาวคริสต์จำนวนหนึ่งเริ่มต้นตัวออกห่างจากขบวนการกู้ชาติในไทยซึ่งมีกลุ่มคอมมิวนิสต์เป็นแกนนำ และก่อตั้งกลุ่มเหยียดเกี้ยวคริสต์ขึ้นแทน ดังนั้น จึงอาจตั้งข้อสังเกตได้ว่าขบวนการกู้ชาติของเวียดนามที่เคลื่อนไหวในไทยนั้นไม่ได้เกี่ยวข้องโดยตรงกับขบวนการคอมมิวนิสต์ทั้งหมด หากแต่เป็นความพยายามที่เรียกร้องเอกราชตามแนวคิดชาตินิยมของคนเวียดนามที่รักชาติซึ่งประกอบด้วยผู้คนจากหลายกลุ่มด้วยกัน แม้แกนนำส่วนใหญ่เป็นสมาชิกพรรคคอมมิวนิสต์แต่ก็มีกลุ่มอื่นๆ รวมอยู่ด้วย เช่น กลุ่มชาวคริสต์ เป็นต้น⁴⁴

หลังจากที่สังคมเวียดนามกลับเข้าสู่ภาวะปกติในยุคหลังสงครามเย็นและหลังจากที่ได้ดำเนินนโยบายการปฏิรูปเศรษฐกิจของประเทศ หรือ *โด่ยเหมย* แล้ว ทศนคติและมุมมองของเวียดนามของไทยก็เปลี่ยนไปด้วย ภาพลักษณ์ของไทยจึงไม่ได้มีแต่ภาพเชิงลบจากยุคของสงครามเย็นเท่านั้น ภาพของการเป็นมิตรประเทศและความช่วยเหลือของไทยที่มีต่อเวียดนามในการรณรงค์เพื่อเรียกร้องเอกราชในดินแดนของไทยนั้นเริ่มกลับเข้ามาสู่การรับรู้ของเวียดนามอีกครั้งด้วยเช่นกัน เช่น ในบทความของ เหงวียน จ่อง โหะ (Nguyễn Trọng Hậu) ได้กล่าวถึงบทบาทความสำคัญของไทยในฐานะที่เป็น “ประตูสู่โลกภายนอกเพียงทางเดียว” (cửa ngõ duy nhất) ของเวียดนามในยุคต่อต้านอาณานิคมฝรั่งเศส เนื่องจากในขณะนั้น (ปี

⁴⁴ Châu Long, “Việt Kiều tại Thái Lan”. *Sử Địa*, 1969. Pp. 137 – 140.

ค.ศ. 1946) ในประเทศไทยได้มีจำนวนคนเวียดนามอยู่เกือบหนึ่งแสนคน ชาวเวียดนามจำนวนมากไหลทะลักเข้ามาจากทางฝั่งลาวเข้าสู่ไทยหลังจากที่ฝรั่งเศสปราบปรามขบวนการกู้ชาติอย่างหนักทำให้ชาวเวียดนามอพยพหนีการปราบปรามเข้ามายังฝั่งไทยจำนวนมาก อีกทั้งรัฐบาลของปรีดี พนมยงค์ ยังแสดงความเห็นใจและให้ความช่วยเหลือต่อชาวเวียดนามที่ได้เข้ามาเคลื่อนไหวในไทย ซึ่งผู้เขียนได้ระบุว่า “การช่วยเหลือของรัฐบาลที่มีความก้าวหน้าภายใต้ปรีดี พนมยงค์ สมควรแก่การได้รับการเคารพและบันทึกไว้” (sự giúp đỡ của Chính phủ tiến bộ Thái Lan thật đáng trân trọng và ghi ơn) ประเทศไทยนอกจากเป็นฐานปฏิบัติการของกลุ่มชาวเวียดนามที่เข้ามาเคลื่อนไหวเพื่อเตรียมการกู้ชาติแล้ว ยังเป็นที่พบปะของกลุ่มผู้รักชาติชาวเวียดนามจากภาคเหนือ ภาคกลาง และภาคใต้ ซึ่งไม่สามารถทำได้ในเวียดนามเนื่องจากนโยบายการปราบปรามอย่างเข้มงวดของรัฐบาลอาณานิคมฝรั่งเศส ประเทศไทยยังเป็นประตูทางออกที่ขบวนการกู้ชาติเวียดนามสามารถติดต่อกับโลกภายนอกได้รวมทั้งเป็นสถานที่คณะผู้แทนของเวียดนามเหนือได้พบปะกับคณะผู้แทนจากชาติต่างๆ รวมทั้งเป็นทางออกของคณะผู้แทนเวียดนามในการเดินทางไปต่างประเทศด้วย แม้แต่การจัดทำหนังสือเดินทางก็ต้องทำในเมืองไทย⁴⁵ นักประวัติศาสตร์ เหงวียน กงแดง (Nguyễn Công Khanh) ได้กล่าวว่า “ในช่วงยี่สิบปีแรกของคริสต์ศตวรรษที่ 20 เขียม เป็นใช้ข้อต่อที่สำคัญของเส้นทางการปฏิวัติระหว่างเวียดนาม ลาว เขียม และกวางโจว”⁴⁶

เหงวียน ถิ ลวาน (Nguyễn Thị Loan) ระบุว่า “เส้นทางตะวันตก” (con đường xuyên tây) นั้นมีความสำคัญในการลำเลียงอาวุธจากไทย (ซึ่งอยู่ทางตะวันตกของเวียดนาม) สู่มรณภูมิรบในภาคใต้ของเวียดนาม ครั้งหนึ่งนักวิชาการและนักปฏิวัติคนสำคัญ เจิ่น วัน เส่า (Trần Văn Giàu) ได้เข้ามาเจรจาขอความช่วยเหลือด้านอาวุธจากปรีดี พนมยงค์ เพื่อนำไปสนับสนุนการสู้รบในภาคใต้ของเวียดนาม บุคคลทั้งสองได้รู้จักกันตั้งแต่สมัยเรียนที่ฝรั่งเศส นอกจากอาวุธที่ได้จากการช่วยเหลือของไทยแล้ว อาวุธอีกส่วนหนึ่งได้มาจากการรวบรวมเงินที่ชาวเวียดนามเกี่ยวร่วมกันสมทบเพื่อซื้อหาเพิ่มเติม ทั้งนี้ อาวุธที่รวบรวมได้เก็บรักษาไว้ที่วัดญวน สะพานขาว ซึ่งเจ้าอาวาสในสมัยนั้นคือ พระอาจารย์ บ่าว เอ็น (Báo Ân) ซึ่งเป็นชาวเวียดนามเช่นกัน จากนั้น ได้มีการนำอาวุธส่งต่อไปยังเกาะกง ในกัมพูชา และนำเข้าไปในภาคใต้ของเวียดนามตามลำดับ จากการสัมภาษณ์ผู้ที่เคยร่วมขบวนการผู้หนึ่งเล่าว่า การหาซื้ออาวุธในประเทศนั้นทำได้ง่ายมาก ส่วนใหญ่ชาวเวียดนามซื้ออาวุธต่อจากทหารไทย ปัญหาที่สำคัญว่าการจัดซื้ออาวุธคือการหาที่เก็บอาวุธ ซึ่งทางแกนนำแก้ปัญหาโดยนำไปฝากไว้ที่วัดญวนสะพานขาวทั้งหมด⁴⁷

เหงวียน วัน ควาน (Nguyễn Văn Khoan) ศึกษาการเข้ามาของชาวเวียดนามในไทยไว้ที่น่าสนใจว่า บาทหลวงชาวฝรั่งเศสคือ Lambert de la Motte เข้ามาในสยามในเดือนเมษายน ปี ค.ศ. 1660

⁴⁵ Nguyễn Trọng Hậu, “Vị trí địa bàn Thái Lan trong các hoạt động đối ngoại của nước Việt Nam Dân Chủ Cộng Hòa những năm 1947 – 1949”. *Nghiên Cứu Lịch Sử*. 3 (312) (IX – X), 2000. Pp. 80 – 84.

⁴⁶ Nguyễn Công Khanh, “Hoạt động của các nhà yêu nước Việt Nam ở Xiêm (Thái Lan) đầu thế kỷ XX sau khi phong trào Đông Du thất bại”. *Quan hệ văn hoá, giáo dục Việt Nam – Nhật Bản và 100 năm phong trào Đông Du*. Hanoi: NXN Đại Học Quốc Gia Hà Nội, 1996. P. 359.

⁴⁷ Nguyễn Thị Loan, “Con đường xuyên tây đưa vũ khí từ Thái Lan về Nam Bộ”. *Có Một Trận Thảm Lặng*. Hanoi: NXB Chính Trị Quốc Gia, 1995. P. 37 – 38.

จากนั้นเดินทางต่อไปยังเวียดนามและได้เดินทางกลับมายังสยามอีกครั้ง บุคคลผู้นี้ต่อมาได้ช่วยให้คนเวียดนามเดินทางเข้ามาค้าขายในสยามได้ในปลายคริสต์ศตวรรษที่ 17 และในต้นคริสต์ศตวรรษที่ 18 ได้มีการติดต่อกันมากขึ้นระหว่างราชสำนักสยามกับเจ้าตระกูลเหงวียนที่อยู่ทางภาคใต้ของเวียดนาม ในปลายคริสต์ศตวรรษที่ 19 บาทหลวงและชาวเวียดนามที่นับถือคริสต์ศาสนานิกายโรมันคาทอลิกได้อพยพมายังสยามมากขึ้นเนื่องจากในเวียดนามมีนโยบายกีดกันทางศาสนา ชาวเวียดนามเหล่านี้อาศัยอยู่ในเขตจังหวัดเชียงใหม่ นครพนม และอุบลราชธานี เป็นต้น ประกอบกับสนธิสัญญาระหว่างฝรั่งเศสกับสยามในปี ค.ศ. 1893 ทำให้ไทยเสียสิทธินอกอาณาเขตและต้องยอมให้พลเมืองของประเทศอาณานิคมของฝรั่งเศสในอินโดจีนเข้ามาค้าขาย โดยสามารถกินแดนลึกเข้ามาในพื้นที่ไทยได้ในเขต 25 กิโลเมตรจากชายแดน ทำให้คนเวียดนามจำนวนหนึ่งเข้ามาค้าขายตลอดจนตั้งรกรากในเขตพื้นที่จังหวัดหนองคายและขอนแก่น

หลังจากที่ขบวนการเกิ่นเวือง (Cần Vương) หรือ “ช่วยกษัตริย์” ของกลุ่มขุนนางรักชาติที่ต้องการเรียกร้องเอกราชจากอาณานิคมฝรั่งเศสและคืนอำนาจให้กับจักรพรรดิของเวียดนามไม่ประสบความสำเร็จ นักปฏิวัติหลายคนต้องหลบหนีเข้ามาในไทย เช่น ปัญญาชนและผู้นำคนสำคัญของขบวนการกู้ชาติ คือ ฟาน โบย โจว (Phan Bội Châu) ได้เข้ามาในไทยสามครั้งคือในช่วงฤดูร้อน ปี ค.ศ. 1908 เดือนมิถุนายน ปี ค.ศ. 1909 และเดือนกันยายน ปี ค.ศ. 1910 และในเวลาต่อมาได้นำนักปฏิวัติรุ่นหลังเข้ามาอีกเป็นจำนวนมาก เช่น ดัง ทุก เหือ (Đặng Thúc Hứa) ดัง กวิ้ง แอง (Đặng Quỳnh Anh) เหงวียน แถ่ง เหียน (Nguyễn Thành Hiến) หว่อง ฮึง (Hoàng Hưng) เป็นต้น พวกเขาเหล่านั้นได้ใช้พื้นที่ในเขตประเทศไทยเป็นที่อยู่อาศัยและหลบภัยเพื่อเตรียมหาโอกาสกลับไปกู้ชาติคืนจากฝรั่งเศสอีกครั้ง สยามกลายเป็นฐานปฏิบัติการที่ค่อนข้างสะดวกและมั่นคงสำหรับกลุ่มชาวเวียดนามผู้รักชาติและในเวลาต่อมาเป็นฐานสำหรับการเคลื่อนไหวของของกลุ่มนักปฏิวัติสายคอมมิวนิสต์จากเวียดนาม ดังที่เห็นได้จากจดหมายที่โฮจิมินห์ส่งไปยังองค์การคอมมิวนิสต์สากลในปี ค.ศ. 1925 นั้นได้แนบแผนที่และรายละเอียดของที่ตั้งของหน่วยปฏิบัติการในสยามไปด้วยและระบุว่าฐานปฏิบัติการที่ค่อนข้างมั่นคง จำนวนผู้ปฏิบัติการมีประมาณห้าสิบคน มีแผนการทำงานที่รัดกุม และยังมีแผนการทำนาเพื่อเป็นเสบียงในระหว่างช่วงเวลาที่ปฏิบัติงานด้วย ฐานดังกล่าวสามารถพัฒนาให้เข้มแข็งขึ้นได้หากได้รับความช่วยเหลือเพิ่มเติมด้านการปลูกฝังอุดมการณ์ทางการเมืองและด้านทุนทรัพย์ โดยเฉพาะอย่างยิ่งที่จังหวัดอุดรธานี มีการก่อตั้งสมาคมเหวียดเกี่ยวขึ้นหลายกลุ่มด้วยกัน นอกจากนี้ โฮจิมินห์ยังได้ระบุว่า การปฏิบัติการดังกล่าวได้รับการสนับสนุนจากประชาชนชาวไทยที่ยินดีให้ความช่วยเหลือ คนไทยมีความเมตตาซึ่งเป็นอิทธิพลของพุทธศาสนาและยังเปี่ยมไปด้วยความเห็นอกเห็นใจต่อชะตากรรมของผู้คนที่ประเทศตกเป็นเมืองขึ้น⁴⁸

เหงวียน วัน ควาน ได้อธิบายเพิ่มเติมว่า การพบปะหรือรวมกลุ่มกันของชาวเหวียดเกี่ยวขึ้นนั้นทำขึ้นตามงานบุญต่างๆ ที่แสวงจัดขึ้นเพื่อป้องกันทางการไทยสงสัย ในเดือนสิงหาคม ปี ค.ศ. 1928 โฮจิมินห์หรือที่เรียกตามนามแฝงว่า “เถว จิน” (Thâu Chín) ได้เดินทางมายังจังหวัดพิบูลย์ ก่อนที่จะเดินทางต่อไปยัง

⁴⁸ Nguyễn Văn Khoan, “Thái Lan – Địa bản liên lạc của các mạng Việt Nam”. Nguyễn Văn Khoan (ed.). *Người Việt ở Thái Lan 1910 – 1960*. Ho Chi Minh: NXB Công An Nhân Dân, 2008. Pp. 31 - 37.

พื้นที่ส่วนอื่นๆ ที่มีชาวเวียดนามอาศัยอยู่ เช่น อุดรธานี สกลนคร ผู้เขียนเล่าว่าการเดินทางของลุงโฮในเมืองไทยนั้นไม่ลำบากนัก ส่วนอาหารการกินนั้นสามารถขอได้จากพระสงฆ์ตามวัดต่างๆ ซึ่งยินดีแบ่งปันให้ไม่เพียงแต่ให้รับประทานจนอิ่มท้องเท่านั้นแต่ยังมอบอาหารให้เป็นจำนวนมากเพื่อใช้เป็นเสบียงระหว่างทางด้วย ซึ่งประสบการณ์เหล่านี้ได้สร้างความประทับใจให้แก่ชาวเวียดนามอพยพไม่น้อยเพราะ “ไม่ใช่แค่รัฐบาล พระสงฆ์ แต่ประชาชนชาวไทยทุกคนแก่และเด็กต่างเต็มใจช่วยเหลือชาวเวียดนาม”⁴⁹ แต่การเคลื่อนไหวของชาวเวียดนามในไทยเป็นไปด้วยความยากลำบากมากขึ้นหลังจากที่รัฐบาลไทยได้เพิ่มความเข้มงวดต่อชาวเวียดนามตามข้อเรียกร้องของรัฐบาลอาณานิคมฝรั่งเศส โดยเฉพาะอย่างยิ่งตั้งแต่ปี ค.ศ. 1933 หรือหลังจากที่รัฐบาลของจอมพล ป. พิบูลสงครามขึ้นปกครองประเทศ แต่ถึงกระนั้นผู้เขียนได้ระบุถึงความซาบซึ้งใจต่อความช่วยเหลือของไทยต่อการเคลื่อนไหวของขบวนการกู้ชาติของเวียดนาม ดังนี้

เพื่อนร่วมชาติชาวเวียดนามในสยามไม่มีวันลืมความช่วยเหลือของราชสำนักสยาม รัฐบาล และประชาชนสยามที่ได้ช่วยเหลือชาวเวียดนาม ให้ที่พักพิงแก่ชาวเวียดนาม ให้ได้มีที่อยู่ ที่เรียน สามารถสืบทอดขนบธรรมเนียมประเพณีของตนและรักษาไว้ซึ่งความภาคภูมิใจของพวกเขาต่อลุงโฮ⁵⁰

เรื่องราวที่เหงวียน วัน ความ ถ่ายทอดไว้นั้นไม่ต่างจากการบอกเล่าของ ห่ง ซุง (Hòng Dung) ที่เล่าถึงสถานการณ์ของเวียดนามในสยามก่อนปี ค.ศ. 1945 ห่ง ซุง ได้เล่าว่าประเทศไทยเป็นประเทศที่อุดมสมบูรณ์และมีความหลากหลายทางชาติพันธุ์ เช่น ไทย เขมร มาเลย์ ซึ่งพิจารณาโดยรวมแล้วคนไทยมีลักษณะนิสัยคล้ายคนเวียดนาม กล่าวคือ

คนไทยเป็นคนซื่อสัตย์ มีน้ำใจโอบอ้อมอารี และพร้อมที่จะให้อภัย นักเดินทางที่เข้ามาในเมืองไทย เมื่อหิวข้าวสามารถเดินเข้าไปในวัดใดก็ได้ ยื่นรอกจนกระทั่งพระฉันเสร็จ จากนั้นจะได้รับข้าวและอาหารอื่นๆ ซึ่งมากพอที่จะทำให้อิ่มท้อง และยังเหลือไว้สำหรับมื้ออื่นๆ ด้วย และด้วยน้ำใจไมตรีของชาวไทยที่คอยช่วยเหลือ ชาวเวียดนามในไทยถึงสามารถทำมาหากินและช่วยเหลืองานของบ้านเมืองได้⁵¹

⁴⁹ อ้างแล้ว หน้า 39.

⁵⁰ อ้างแล้ว หน้า 43.

⁵¹ Hòng Dung, “Tình hình hai nước Việt – Xiêm đến trước năm 1945”. Nguyễn Văn Khoan (ed.). *Người Việt ở Thái Lan 1910 – 1960*. Ho Chi Minh: NXB Công An Nhân Dân, 2008. Pp. 98 – 99.

ดังนั้น จึงอาจกล่าวได้ว่าความสัมพันธ์ในระดับของภาครัฐแม้มีบางช่วงเวลาที่ไม่น่าปรารถนาก็ตาม แต่ความสัมพันธ์ระหว่างภาคประชาชนนั้นเป็นไปด้วยดีเสมอ ความรู้สึกที่ดีต่อกันนั้นได้สะท้อนออกมาอย่างชัดเจนผ่านการบอกเล่า ข้อเขียน หรือบันทึกความทรงจำของชาวเวียดนามที่เคยอาศัยอยู่ในเมืองไทยและได้กลับมาตุภูมิในเวลาต่อมา หรือที่เรียกว่า *เหวียดเกี้ยว ไห่ ฮึง* (Việt Kiều Hài Hương) ในหนังสือ *การรณรงค์เพื่อการกู้ชาติของ เหวียดเกี้ยว ในประเทศไทย* (Cuộc vận động cứu quốc của Việt Kiều ở Thái - Lan) ของ เล หม่ง จิง (Lê Mạnh Trinh) ซึ่งตีพิมพ์ในปี ค.ศ. 1961⁵² แสดงให้เห็นว่าในช่วงต้นของการกู้ชาติในไทยนั้น โฮจิมินห์หวังว่าจะได้รับความช่วยเหลือจากไทย ดังที่สะท้อนในตอนหนึ่งว่า

ลุงโฮมักเตือนชาวเหวียดเกี้ยวให้ขยันขันแข็ง ซื่อสัตย์ รักชาติ ปฏิบัติตามกฎหมายและธรรมเนียมปฏิบัติของคนไทย ลุงโฮพูดถึงความเห็นอกเห็นใจกันระหว่างคนไทยและคนเวียดนาม ลุงบอกว่า เวียดนามเป็นประเทศอาณานิคม ส่วนไทยก็ตกเป็นอาณานิคมไปครั้งหนึ่ง เวียดนามถูกฝรั่งเศสกดขี่ ส่วนไทยก็ถูกฝรั่งเศสบังคับให้ลงนามในสนธิสัญญาที่ไม่เป็นธรรม คนเวียดนามเกลียดฝรั่งเศส คนไทยก็ไม่ได้ชื่นชมฝรั่งเศสแต่อย่างใด ไทยและเวียดนามเป็นประเทศเพื่อนบ้าน และแน่นอนว่าคนไทยมีความเห็นใจต่อขบวนการต่อต้านฝรั่งเศสในเวียดนาม (หน้า 36)

แม้ว่าในช่วงเวลาต่อมา สถานการณ์ทางการเมืองภายในประเทศและในระดับนานาชาติไม่เอื้อให้รัฐบาลไทยสนับสนุนการเคลื่อนไหวเพื่อเรียกร้องเอกราชของเวียดนามได้มากนัก รวมทั้งไทยและเวียดนามมีท่าทีที่ห่างเหินต่อกันตั้งแต่ระดับนโยบายการต่างประเทศจนถึงความสัมพันธ์ทางการทูต แต่ความสัมพันธ์ในภาคประชาชนนั้นพัฒนาไปอย่างต่อเนื่อง ดังเห็นได้จากในตอนหนึ่งที่ เล หม่ง จิง บันทึกไว้ กล่าวคือเมื่อชาวเหวียดเกี้ยวกำลังเตรียมตัวเดินทางกลับประเทศ ทั้งชาวเหวียดเกี้ยวและชาวไทยต่างแสดงความอาลัยที่ต้องแยกจากกันซึ่งสะท้อนให้เห็นถึงมิตรจิตและความผูกพันที่พวกเขามีต่อกัน

ในช่วงเวลาหลายสิบปีที่ได้อยู่ร่วมกับชาวไทย ชาวเหวียดเกี้ยว ได้ปฏิบัติตามคำสอนของลุงโฮที่ให้สร้างมิตรภาพและร่วมกิจกรรมต่างๆ กับคนไทย มีส่วนร่วมในงานสาธารณะและทำตัวเป็นประโยชน์ต่อชุมชน เคารพขนบธรรมเนียม ศาสนาและความเชื่อ รวมทั้งปฏิบัติตามกฎหมายของไทย ดังนั้น ทุกครั้งที่เกิดเรื่องไม่ดีกับคนเวียดนาม คนไทยโดยทั่วไปได้ให้ความช่วยเหลืออย่างเต็มที่ และเมื่อรู้ว่าคนเวียดนามกำลังจะกลับประเทศ พวกเขาต่างแสดงความยินดีที่เห็นว่าเพื่อนได้รับชัยชนะ แต่ในขณะเดียวกันก็รู้สึกอาลัยที่ต้องแยกจาก

⁵² Lê Mạnh Trinh. *Cuộc vận động cứu quốc của Việt kiều ở Thái - Lan*. Hanoi: NXB Sự Thật, 1961.

เพื่อนที่ขยันและซื่อสัตย์ของตน ก่อนที่จะออกเดินทางกลับประเทศ เหวียดเกี๋ยว ได้ร่วมแรงร่วมใจทำประโยชน์และมอบสิ่งปลูกสร้างเพื่อเป็นอนุสรณ์ไว้บนแผ่นดินไทย เช่น ทำถนน หอระฆัง สถานีอนามัย ห้องคลอด ส่วนเพื่อนคนไทยก็ได้มอบสิ่งของ ทองและเครื่องประดับ รูปถ่าย เจ้าหน้าที่ในพื้นที่เข้าเยี่ยมตามบ้าน ที่วัดจัดให้มีพิธีทำบุญและสวดมนต์ให้เหวียดเกี๋ยวเดินทางกลับบ้านโดยสวัสดิภาพ ความรู้สึกของทั้งสองฝ่ายไม่ต่างอะไรกับความรู้สึกของพี่น้องที่ต้องแยกจากกัน (หน้า 83 – 84)

อีกตัวอย่างหนึ่งของความสัมพันธ์ไทย-เวียดนามในระดับภาคประชาชนสะท้อนผ่านการบอกเล่าของ เล ก๊วก ซาน (Lê Quốc Sơn) ผู้เคยมาปฏิบัติการเคลื่อนไหวในประเทศไทย ผู้เขียนเล่าถึงบรรยากาศและความเป็นอยู่ของเหวียดเกี๋ยวในประเทศไทยในช่วงปี ค.ศ. 1928 – 1929 ซึ่งกระจายอยู่ตามจังหวัดต่างๆ เช่น ในกรุงเทพฯ พิจิตร พิษณุโลก และหลายจังหวัดในภาคตะวันออกเฉียงเหนือของไทย รายละเอียดดังนี้

ชุมชนคนเวียดนามในประเทศไทยตอนนั้นมีประมาณสองหมื่นคน ได้อยู่ร่วมกับคนไทยและเคารพกฎหมายของไทย จึงเป็นที่รักของคนไทย ส่วนสภาพความเป็นอยู่และกิจกรรมของเหวียดเกี๋ยว มีลักษณะดังนี้ ในบริเวณภาคกลางของประเทศ ตั้งถิ่นฐานอยู่ใกล้แม่น้ำเจ้าพระยา มีอาชีพทำนาและค้าขาย เพราะฉะนั้นบางคนก็ไถนา ปลูกเผือกมัน ส่วนบางคนก็ขายไม้ขีด ผ้า ยา และอื่นๆ พวกเขามีโรงเรียนสอนภาษาไทยและภาษาเวียดนามสำหรับลูกหลาน ตรงกลางห้องมีภาพถ่ายของกษัตริย์ไทย ต่ำลงมาเล็กน้อยเป็นรูปของ ฝ่ามห่ง ให้ ชาวเหวียดเกี๋ยว เหล่านี้ล้วนแล้วแต่เป็นผู้รักชาติ พวกเขาให้ความเคารพต่อเยาวชนรักชาติผู้ได้พลีชีพเพื่อประเทศชาติ⁵³

เช่นเดียวกันในเรื่องราวจากความทรงจำของ ดัง กวิ้ง แอง (Đặng Quỳnh Anh) ผู้เคยมาทำงานเคลื่อนไหวและใช้ชีวิตอยู่ในเมืองไทยเป็นเวลานาน บันทึกเล่มนี้เรียบเรียงโดยนักเขียน เซิน ตุง (Son Tung)⁵⁴ โดยรวบรวมและร้อยเรียงเรื่องราวของคำบอกเล่าของ ดัง กวิ้ง แอง ซึ่งบันทึกเล่มนี้ได้บอกเล่าถึงความประทับใจที่มีต่อน้ำใจและความช่วยเหลือของคนไทยที่บ้านดง (พิจิตร) ที่ให้ทั้งเงินทอง สิ่งของ และพื้นที่สำหรับเพาะปลูกเพื่อเลี้ยงดูครอบครัว ดังนั้นในยามที่ต้องแยกจากกัน สมาชิกที่อาศัยอยู่ในชุมชนบ้านดงต่างแสดงออกถึงความอาลัยอาวรณ์ที่มีต่อมิตรโดยไม่แบ่งแยกกว่าเป็นคนไทย คนเวียดนาม คนลาว หรือคนจีน ดังที่ปรากฏในตอนหนึ่งของเรื่อง

⁵³ Lê Quốc Sơn. *Chi Đội Hải Ngoại IV (Chi Đội Trần Phú)*. NXB Tổng Hợp Đồng Tháp, 1989. Pp. 11 – 12.

⁵⁴ Sơn Tùng. *Con Người i và Con Đường*. Hanoi: NXB Văn Hoá – Thông Tin, 1993.

หลังจากการประชุม พวกเราช่วยกันเก็บข้าวของเพื่อเตรียมเดินทาง ช่วงนี้ บ้านดงอุ่นวาย เหมือนกับมีใจเฝ้าบ้าน ฉันรีบรวบรวมข้าวของเงินทอง เสบียงอาหาร และเสื้อผ้าให้พวกน้องๆ ที่จะออกเดินทางไปเมืองจีนกับพี่ตุ๋ หลังจากพี่ตุ๋ไปแล้ว ปู่ ภูซวน พี่ดาต และตัวฉันมองหน้ากันน้ำตาคลอเบ้า ฉันเสียใจที่รู้ว่าเราต้องละทิ้งไร่นาที่เราทำมากับมือให้กับพี่น้องคนไทยและคนลาว ที่จริงแล้ว คนไทยและคนลาวที่บ้านดงไม่มีใครอยากได้ข้าวของของเราหรอก พวกเขายากให้พวกเราอยู่ด้วยกันมากกว่า จะได้ช่วยเหลือกันในยามทุกข์ยาก โดยเฉพาะครอบครัวของแม่กิมล้วน คนไทยที่อยู่ใกล้กับค่ายของพวกเรา ผูกพันกับพวกเราเหมือนกับพี่น้องหลานตามกันมาตั้งแต่สมัยที่พวกเรามาอยู่บ้านดงใหม่ๆ วันที่พวกเราต้องออกเดินทาง คนไทย คนลาว คนจีน ออกมาส่งกันพร้อมหน้า อาลัยอาวรณ์ไม่อยากให้พวกเราไป ทั้งบ้านของแม่กิมล้วนเดินมาส่งพวกเราเป็นระยะทางไกลมาก พวกเราได้สัญญากับครอบครัวของแม่กิมล้วนว่าวันหนึ่งข้างหน้าพวกเราจะต้องกลับมาที่บ้านดง (หน้า 78 -79)

และในอีกตอนหนึ่ง ดั่ง กวี๋ว แอง ได้เล่าถึงความช่วยเหลือและความมีน้ำใจของคนไทยที่ทำตะโกไว้ อย่างน่าประทับใจ ดังนี้

ฉันได้กลับมาที่ทำตะโก ครอบครัวแม่กิมล้วนที่พิจิตร รับฉันเป็น “พี่น้องร่วมสาบาน” และแนะนำให้รู้จักกับกำนันที่ตำบลหาดตะกู ชื่อว่ากำนันคุด ที่คอยให้ความช่วยเหลือ เมื่อมีเจ้าหน้าที่ท้องถิ่นให้การรับรอง ฉันทำงานได้อย่างสบายใจและหาทางประสานกับสมาชิกที่ยังมีใจทำงานเคลื่อนไหว... ฉันยังได้ผูกมิตรกับครอบครัวคนไทยจำนวนหนึ่งเพื่อเป็นที่พึ่งในยามยากลำบาก พี่น้องคนไทยมีความเห็นอกเห็นใจและมีจิตใจกว้างขวาง แต่พวกเขาก็เกลียดพวกชอบโกหก ฉันอยู่ที่ทำตะกูได้ไม่นานก็มีพี่น้องและเพื่อนมากขึ้น เช่น น้ำเลียบ พี่ติดพัด...น้ำเลียบกับพี่ติดพัดคิดว่าฉันอยู่ตัวคนเดียวเลยพยายามแนะนำฉันให้กับเศรษฐีของทำตะกู แน่ใจว่าฉันไม่สามารถเลือกเส้นทางนี้ได้ (หน้า 84)

และในอีกตอนหนึ่งของเรื่อง ดั่ง กวี๋ว แอง ได้เล่าถึงการอยู่ร่วมกันของชุมชนที่ประกอบไปด้วยผู้คนหลากหลายชาติพันธุ์ ซึ่งเป็นไปด้วยความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ต่อกัน

พี่น้องคนไทยที่อยู่ข้างเคียง เห็นฉันยกบ้านช่องและที่ทางให้คนอื่นก็คิดว่าฉันติดหนี้หรือมีเหตุจำเป็นต้องขายบ้านช่อง แต่เมื่อรู้ว่าฉันต้องอดออมและยกสมบัติให้กับคนเวียดนามที่เพิ่งมาใหม่ พวกเขาต่างชมว่า “คนญวนช่างดีต่อกันจริงๆ แม่อดีกับคนญวน แล้วยังดีกับคนไทยและคนจีนอีกด้วย” เป็นเพราะได้รับความช่วยเหลือจากคนไทยและพี่น้องเชื้อสายอื่นๆ ที่บ้านดงคอยช่วยเหลือ ไม่ว่าจะเป็นเงินทอง ข้าวของ ฉันถึงสามารถสร้างฐานที่ตั้ง

ใหม่เพื่อเป็นที่เลี้ยงเด็กและสอนหนังสืออยู่ใกล้ๆ กับฐานการผลิตอาหารของคนอื่นๆ ได้
(หน้า 112)

หรือในอีกตอนหนึ่งของเรื่องที่ ดั่ง กวี๋ง แอง ประทับใจในความมีน้ำใจของเพื่อนบ้านชาวไทยที่เป็น
ตระกูลแลบ้านช่องในเธอในระหว่างที่เธอเดินทางไปปฏิบัติที่อื่น

บ่ายวันเดียวกันนั้น ฉันได้เดินทางกลับบ้านดง ก้าวแรกที่ก้าวเท้าเข้าไปในบ้าน คอฉันแห้ง
ผาก และอยากร้องไห้ บ้านเงียบเชียบราวกับเพิงมิงานศพ แต่หัวใจของฉันก็อบอุ่นขึ้นมา
ทันทีที่เห็นเด็กสาวสองคนคือลา และฉัน ลูกสาวของแม่คนที่ช่วยมาดูแลบ้านให้ ฉันโอบ
กอดเด็กสาวสองคนนั้นไว้กับอก แต่ในหูลกลับแว่วเสียงของพี่จิ้น (โฮจิมินห์) ที่เคยพูดไว้ที่
บ้านหลังนี้ “เราอาศัยอยู่บนแผ่นดินของผู้อื่น ถ้าเราครองหัวใจของพวกเขาได้ก็หมายความว่า
เราได้มีบ้านเกิดเมืองนอนอีกแห่งหนึ่งแล้ว” (หน้า 170)

แต่กระนั้น มีบางช่วงบางตอนที่อาศัยอยู่ในผืนแผ่นดินไทยที่ผู้เล่าเรื่องอดรู้สึกถึงความเจ็บช้ำน้ำใจ
จากถ้อยคำของคนไทยไม่ได้ โดยเฉพาะคำเรียกว่า “ญวน” หรือ “แกว” มีแฝงไว้ด้วยนัยยะของการดูถูกดู
แคลนไม่ว่าผู้พูดเจตนาหรือไม่ก็ตาม

พี่น้องเราคงเจ็บปวดทุกครั้งที่ได้ยินถ้อยคำ เช่น “แกวญวนน่าสงสารมาอาศัยบ้านคนอื่น”
ใช้ว่าพวกเราไม่รู้จักทำมาหากิน พวกเราเสียเอกราช จึงต้องเดินทางไปทั่วทิศเพื่อขอความ
ช่วยเหลือ พวกเราเป็นลูกหลานของคุณหญิงจิ้ง คุณหญิงเจียว ของกษัตริย์ราชวงศ์เจิ่น
ของเล เหล่ย เหววียน จ้าย กวางจุง และวีรบุรุษคนอื่นๆ แต่กระนั้นก็ต้องถูกตราหน้าว่า
เป็น “แกว ญวน” ช่างน่าละอายต่อบรรพบุรุษและลูกหลานในอนาคต (หน้า 134)

นักวิชาการและผู้นำพรรคคอมมิวนิสต์คนสำคัญอย่าง เจิ่น วัน เส่า (Trần Văn Giàu) ได้ให้
สัมภาษณ์ไว้ตอนหนึ่งในปี ค.ศ. 1992 ว่า ในขบวนการกู้ชาติของเวียดนามในผืนดินไทยนั้นได้รับความ
ช่วยเหลือเป็นอย่างดีจากสมาชิกของราชวงศ์ พระสงฆ์ พ่อค้าและประชาชน เจ้าหน้าที่ของรัฐ โดยเฉพาะ
อย่างยิ่งนายปรีดี พนมยงค์ และนายเตียง ศิริขันธ์ ส่วนเจ้าหน้าที่บ้านเมืองนั้นมีบางครั้งที่มีแสดงท่าทีข่มขู่
แต่ขณะเดียวกันได้ส่งสัญญาณบอกทางหนีให้⁵⁵ เมื่อเป็นเช่นนั้นแล้ว แม้ว่าบางช่วงเวลาที่อาศัยอยู่ใน
เมืองไทยชาวเวียดนามเกี่ยวข้องเผชิญกับการกดดันจากเจ้าหน้าที่ของรัฐและนโยบายต่อต้านคอมมิวนิสต์ เช่น
การห้ามไม่ให้ประดับรูปถ่ายของโฮจิมินห์ แต่กระนั้น พวกเขาได้แสดงให้เห็นถึงความเข้าใจรวมถึงความเห็น
อกเห็นใจต่อความจำเป็นของรัฐไทยที่ถูกกดดันจากประเทศมหาอำนาจตะวันตก เช่น ฝรั่งเศส หรือ อเมริกา

⁵⁵ Nguyễn Hồng Dung, “Việt Kiều ở Thái Lan trong Những Năm 1947 – 1950 – 1954”. Nguyễn Văn Khoan (ed.). *Người Việt ở Thái Lan 1910 – 1960*. Ho Chi Minh: NXB Công An Nhân Dân, 2008. Pp. 282 – 283.

นอกจากนี้แล้ว จากบันทึกเรื่องราวของชาวเวียดนามในไทยนั้นยังสะท้อนให้เห็นว่าพวกเขาสามารถแยกแยะระหว่างความสัมพันธ์อันดีระหว่างบุคคลในระดับภาคประชาชนที่ไม่จำเป็นต้องสอดคล้องกันกับความสัมพันธ์ในระดับของรัฐเสมอไป เช่น เห่งวียน ห่ง ซุง ได้กล่าวว่า

ความรู้สึกของพี่น้องชาวไทยต่อเวียดนามนั้นนับวันก็ยิ่งแน่นแฟ้นมากขึ้น ด้วยความเห็นใจต่อสถานการณ์ทางการเมือง พวกเขาจึงช่วยเหลือพวกเรา หลายต่อหลายครั้งที่ทหารและเจ้าหน้าที่ท้องถิ่น ได้นำข่าวมาเตือนพวกเราก่อนที่จะมีการเข้าจับกุม พวกเขาต้องทำตามหน้าที่และคำสั่งของเบื้องบน แต่บางครั้งพวกเขายอมขัดคำสั่ง บางครั้งมีเจ้าหน้าที่พระสงฆ์ มาถึงบ้านของเวียดนามเพื่อช่วยเขียนหนังสือและทำเอกสารร้องเรียนให้ พี่น้องชาวไทยบางคนถึงกับซ่อนแกนนำของกลุ่มเวียดนามไว้ที่บ้านของตนในระหว่างที่หลบหนีการจับกุม⁵⁶

ชาวเวียดนามส่วนหนึ่งได้แสดงความเข้าใจต่อการใช้มาตรการที่รุนแรงของรัฐบาลไทยต่อเวียดนามด้วยว่าเป็นเพราะสถานการณ์ในขณะนั้นทำให้ไทยไม่มีทางเลือก ดังเห็นได้จากข้อความที่สะท้อนในบันทึกของ ดง ตุง (Đông Tùng)

ดังที่ได้อธิบายไปแล้วในข้างต้นถึงหน้าที่ของเวียดนามในไทย ผู้อ่านเองคงเข้าใจว่าทั้งประชาชนและรัฐบาลไทยไม่ได้เป็นศัตรูต่อเราแต่อย่างใด หากแต่ยังได้ให้ความช่วยเหลืออย่างเต็มกำลัง แต่คิดแล้ว นาลำบากใจแทน ฝรั่งเศสเป็นประเทศมหาอำนาจจากตะวันตก ตรงกันข้ามกับประเทศไทยซึ่งเป็นประเทศเล็ก และด้วยการที่ฝรั่งเศสมีกำลังมากกว่าได้บังคับให้ประเทศไทยต้องจับกุมแกนนำของกลุ่มปฏิวัติชาวเวียดนามที่ปฏิบัติการอยู่ในประเทศไทย ซึ่งหลายต่อหลายครั้งทำให้รัฐบาลไทยลำบากใจไม่น้อย⁵⁷

ดง ตุง เป็นอดีตผู้ร่วมขบวนการกู้ชาติที่เคลื่อนไหวในประเทศไทย ปี ค.ศ. 1928 ต่อมาถูกรัฐบาลไทยดำเนินการจับตัวส่งให้กับรัฐบาลอาณานิคมฝรั่งเศสในปี ค.ศ. 1933 แต่ในช่วงหลังปี ค.ศ. 1945 เขาได้เดินทางเข้ามาในไทยอีกครั้งและครั้งนี้ปฏิบัติอยู่ในไทยจนกระทั่งปี ค.ศ. 1953 ถึงได้เดินทางกลับประเทศเวียดนาม ข้อความของ ดง ตุง ในส่วนที่เกี่ยวกับไทยที่ได้กล่าวไปแล้วในตอนต้นนั้นเต็มไปด้วยความเข้าใจต่อท่าทีของรัฐไทยต่อขบวนการกู้ชาติของเวียดนาม ซึ่งหากพิจารณาแล้ว จะเห็นว่ามีแตกต่างจากมุมมองที่เขาเคยแสดงไว้ในบทความที่ตีพิมพ์วารสาร *สื่อ เดียะ* (Sử Địa) ซึ่งเป็นวารสารทางด้าน

⁵⁶ Nguyễn Hồng Dung, “Việt Kiều ở Thái Lan trong Những Năm 1947 – 1950 – 1954”. Nguyễn Văn Khoan (ed.). *Người Việt ở Thái Lan 1910 – 1960*. Ho Chi Minh: NXB Công An Nhân Dân, 2008. P. 145.

⁵⁷ Đông Tùng, “Sự Nghiệp Cách Mạng Giải Phóng Dân Tộc của Việt Kiều tại Thái Lan”. Nguyễn Hồng Dung, “Việt Kiều ở Thái Lan trong Những Năm 1947 – 1950 – 1954”. Nguyễn Văn Khoan (ed.). *Người Việt ở Thái Lan 1910 – 1960*. Ho Chi Minh: NXB Công An Nhân Dân, 2008. Pp. 385 – 386.

ประวัติศาสตร์และภูมิศาสตร์ บทความของด่ง ตุง ส่วนใหญ่แล้วมีเนื้อหาเกี่ยวข้องกับเรื่องราวของชาวเวียดนามเกี่ยวในประเทศไทย โดยเฉพาะเนื้อหาของบทความตีพิมพ์ในวารสารฉบับนี้ในช่วง ปี ค.ศ. 1969 นั้นแสดงให้เห็นถึงมุมมองในด้านลบของผู้เขียนต่อไทยอย่างชัดเจน เนื่องจากผู้เขียนได้เน้นถึงรายละเอียดเกี่ยวกับการทำงานของเวียดนามในไทย โดยไม่กล่าวถึงความสัมพันธ์ระหว่างเวียดนามกับคนไทยมากเท่าใดนัก ดังที่เห็นได้จากในตอนหนึ่งของข้อเขียนของเขา ด่ง ตุง กล่าวว่าสาเหตุหลักที่ทำให้เขาไม่สามารถประเมินจำนวนที่แน่ชัดของชาวเวียดนามในประเทศไทยเพราะเวียดนามต้องปฏิบัติงานลับและหลบหนีการติดตามและการควบคุมของรัฐบาลอาณานิคมฝรั่งเศส และเวียดนามไม่ต้องการตั้งหลักปักฐานในไทยเพราะพวกเขาไม่ต้องการต้องทนฟังคำพูดที่ทำให้เจ็บช้ำน้ำใจ เช่น “เจ้าเมืองขึ้น” ซึ่งผู้เขียนเองเมื่อได้ฟังแล้ว รู้สึกเหมือนเอามีดมากรีดที่หัวใจ⁵⁸

อย่างไรก็ตาม อาจตั้งสังเกตได้ประการหนึ่งว่าในบทความของด่ง ตุง ในวารสาร *สื่อ เดียะ* (Sư Địa) ตีพิมพ์ในปี ค.ศ. 1969 นั้นเป็นช่วงเวลาในยุคของสงครามเวียดนามที่ภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้เต็มไปด้วยความขัดแย้งทางอุดมการณ์ทางการเมืองและสถานการณ์ความสัมพันธ์ไทยและเวียดนามโดยรวมอยู่ในภาวะตึงเครียด โดยเฉพาะอย่างยิ่งเมื่อรัฐบาลไทยเลือกที่สนับสนุนอเมริกา ดังนั้นจึงไม่น่าแปลกใจที่ผู้เขียนแสดงความคิดเห็นที่มุ่งวิพากษ์วิจารณ์ไทย เช่น การที่คนไทยเหยียดหยามประเทศเมืองขึ้นอย่างเวียดนาม หรือคนไทยเรียนเก่งน้อยกว่าคนเวียดนาม เช่น

เพื่อให้กลมกลืนกับคนพื้นเมืองและตบตาพวกสายลับฝรั่งเศสให้เลิกติดตามเสียที เวียดนามในไทยพยายามทำตามคนพื้นเมืองทุกอย่างไม่ว่าจะเป็นการกิน การพูด ขนบธรรมเนียมต่างๆ คนแปลกหน้ายากที่จะแยกได้ออกว่าพวกเขาเป็นคนไทยหรือคนเวียดนาม ด้วยเหตุนี้เช่นกันที่พวกเขาไม่ทำอาชีพใดอาชีพหนึ่งเฉพาะอย่าง นอกจากการทำนา เป็นช่าง ค้าขาย และเรียนภาษาเวียดนามแล้ว พวกเขายังเข้าเรียนในโรงเรียนไทยและจบออกมาเป็นวิศวกร หมอ ทหาร ครู ตำรวจ ตามสำนักงานต่างๆ เจ้าหน้าที่ของไทยมักพูดติดปากว่า “คนญวนฉลาด” เพราะคนไทยสู้ไม่ได้ พวกเขาไม่ยอมรับได้อย่างไรในเมื่อโรงเรียนใดที่มีนักเรียนเวียดนาม คนไทยไม่มีทางที่จะได้เป็นที่หนึ่งของห้อง⁵⁹

นอกจากนี้ ด่ง ตุง ยังแสดงให้เห็นถึงความคิดที่แยกไทยออกจากพวก คือกลุ่มมิตรประเทศของเวียดนามอีกด้วย เช่น โดยแสดงความเห็นใจประเทศลาวที่ผู้เขียนมองว่าถูกกระทำจากไทยอย่างต่อเนื่องในประวัติศาสตร์ หรืออีกนัยหนึ่งคือความพยายามชี้ให้เห็นถึงความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันระหว่างเวียดนามและลาว เช่น เล่าถึงเหตุการณ์ในปี ค.ศ. 1828 ที่เวียดนามนำกำลังทหารไปช่วยลาวขณะที่มีปัญหาเผชิญหน้ากับไทย ประนามไทยว่า “ปล้น” (cướp) พระแก้วมรกตมาจากลาว ระบุว่าพื้นที่เขตจังหวัดโคราช

⁵⁸ Đông Tùng, “Việt Kiều tại Thái Lan”. *Sư Địa*, 1969. Pp. 3 – 4.

⁵⁹ อ้างแล้ว หน้า 17.

(นครราชสีมา) และอุดรธานีเคยเป็นของลาว ประชาชนในพื้นที่แถบภาคตะวันออกเฉียงเหนือของไทยพูดภาษา “ลาว” เช่นเดียวกับกับกรณีของพุทธศาสนา ที่แม้ว่าในยุคต่อมาชาวเวียดนามเกี่ยวจํานวนหนึ่งลงความเห็นว่าเป็นปัจจัยสำคัญที่ทำให้คนไทยเป็นดี มีน้ำใจ แต่ในกรณีของด่ง ต่ง กลับมองว่าประเทศไทยนั้นมั่งงายเรื่องพุทธศาสนามาก แต่กระนั้นถือเป็นโชคดีที่ไม่มีเวียดนามเกี่ยวในประเทศไทยออกบวชในพุทธศาสนาเลยแม้แต่คนเดียว⁶⁰ กรณีนี้อาจมองได้ว่าเป็นอิทธิพลของแนวคิดคอมมิวนิสต์ต่อศาสนาในสังคมเวียดนามในยุคก่อนการประกาศนโยบายปฏิรูปเศรษฐกิจในปี ค.ศ. 1986 นั่นเอง สำหรับประเทศไทยนั้นด่ง ต่ง วิเคราะห์สภาพความเป็นอยู่ของประชาชนไม่เดือดร้อนนัก อีกทั้งยังไม่มีเจ้าของที่ดินขนาดใหญ่ที่คอยเอารัดเอาเปรียบชาวนา จึงเป็นคำอธิบายว่าเหตุใดลัทธิคอมมิวนิสต์จึงไม่สามารถขยายตัวและพัฒนาได้ยากในพื้นที่ของประเทศไทย

นอกจากกรณีของ ด่ง ต่ง แล้ว งานเขียนหรือบทความวิชาการที่เกี่ยวข้องกับความสัมพันธ์ไทย-เวียดนามในทศวรรษที่ 1980 นั้นสะท้อนถึงมุมมองในเชิงบวกต่อไทยและอนาคตของความสัมพันธ์ไทย-เวียดนามมากขึ้น เช่น บทความของ ฟาน ถิ ห่ง ขวน (Phan Thị Hồng Xuân) ที่นำเสนอในการประชุมวิชาการเนื่องในโอกาสครบรอบ 30 ปี ความสัมพันธ์ไทย-เวียดนาม (1976 – 2006) ซึ่งจัดโดยสถาบันวิจัยเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ที่เมืองฮานอย เนื้อหาตอนหนึ่งนั้นผู้เขียนกล่าวถึงบทบาทและความสำคัญของเวียดนามเกี่ยวในการสานสัมพันธ์ไทย-เวียดนามให้แน่นแฟ้นมากยิ่งขึ้น ดังนี้

เวียดนามเกี่ยวเป็นอีกหนึ่งปัจจัยสำคัญในการร่วมส่งเสริมความสัมพันธ์ระหว่างภาคประชาชน ความรู้และความเข้าใจเบื้องต้นของประชาชนไทยต่อเวียดนามนั้นเริ่มจากเวียดนามเกี่ยว และเวียดนามเกี่ยวเป็นแกนหลักในการประสานความสัมพันธ์ที่ใกล้ชิดระหว่างผู้คนจากทั้งสองประเทศ⁶¹

ข้อเสนอแนะดังกล่าวน่าสนใจไม่น้อยเนื่องจาก เวียดนามเกี่ยวให้เสียง จํานวนหนึ่งนั้นไม่ได้นำไปแต่ความทรงจำอันดีระหว่างไทยและเวียดนามกลับไปยังบ้านเกิดของตนที่เวียดนามเท่านั้น แต่พวกเขายังได้นำวัฒนธรรมและค่านิยมต่างๆ จากสังคมไทยติดตัวกลับไปด้วย เช่น เจิ่น ดิ่ง ลิว (Trần Đình Lưu) สมาชิกคนหนึ่งของสมาคมมิตรภาพเวียดนาม-ไทย ได้เล่าว่า เมื่อชาวเวียดนามที่กลับมาจากประเทศไทยพบปะสังสรรค์กัน พวกเขาจัดให้มีรำวงและร้องเพลงไทยที่แปลเนื้อมาจากเพลงในภาษาเวียดนามด้วย⁶² ซึ่งเป็นบรรยากาศที่เขาจำลองมาจากประสบการณ์ที่เคยได้รับในช่วงเวลาที่เคยอยู่ในประเทศไทย และสำหรับ เล ถิ กิม เลียน (Lê Thị Kim Liên) แม้ถูกจับขังคุกในกรุงเทพฯ เป็นเวลากว่าหนึ่งปี (ในปี ค.ศ.

⁶⁰ อ้างแล้ว หน้า 12 – 18.

⁶¹ อ้างใน “Tọa đàm khoa học nhân kỷ niệm 30 năm quan hệ Việt Nam – Thái Lan (1976-2006). *Nghiên Cứu Đông Nam Á*. Số 4 (79), 2006. P. 84.

⁶² Trần Đình Lưu, “Việt Kiều ở Thái Lan từ Năm 1964 đến nay”. Nguyễn Hồng Dung, “Việt Kiều ở Thái Lan trong Những Năm 1947 – 1950 – 1954”. Nguyễn Văn Khoan (ed.). *Người Việt ở Thái Lan 1910 – 1960*. Ho Chi Minh: NXB Công An Nhân Dân, 2008. P. 178.

1958) ชาวเวียดนามในจังหวัดสกลนครถูกจับกุมกว่า 300 คน) แต่ความประทับใจและความทรงจำต่อประเทศไทยนั้นไม่ได้จางหาย เธอถึงกับตั้งชื่อลูกสาวคนเดียวของตนว่า ว่า หู่ ใต้ ลาน (Vũ Thái Lan)⁶³ คำว่า ใต้ ลาน เป็นคำที่ชาวเวียดนามเรียกประเทศไทยนั่นเอง ทั้งนี้เพื่อเป็นที่ระลึกถึงช่วงเวลาที่เคยอาศัยอยู่ในประเทศไทย

การยอมรับในนโยบายการต่างประเทศของไทย

ในยุคหลังสงครามเย็น ทศนคติเชิงบวกต่อไทยนั้นยังพบได้ในผลงานวิชาการที่ศึกษาเกี่ยวกับไทยหรือเปรียบเทียบกรณีศึกษาระหว่างไทยกับเวียดนาม ประเด็นหนึ่งที่น่าสนใจเกี่ยวกับมุมมองของนักวิชาการเวียดนามต่อประวัติศาสตร์และพัฒนาการของสังคมไทยนั้นมักให้ความสำคัญกับนโยบายทางการเมืองของไทยซึ่งถูกมองว่าเป็นสาเหตุสำคัญที่ทำให้ไทยเป็นประเทศเดียวในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ที่รอดพ้นจากการตกเป็นประเทศอาณานิคมของตะวันตก ในจำนวนนี้ นักประวัติศาสตร์ ฝ่าม ห่ง ตุง (Phạm Hồng Tung) ศึกษาและวิจยนโยบายการพัฒนาประเทศและนโยบายการต่างประเทศของไทยในช่วงรัชกาลที่ 4 และรัชกาลที่ 5 อย่างละเอียด ทั้งนี้ เพื่อตอบคำถามว่าเหตุใดราชสำนักของสยามนั้นจึงสามารถรอดพ้นจากลัทธิการล่าอาณานิคมของตะวันตกได้ในขณะที่ประเทศเพื่อนบ้านรอบข้างนั้นล้วนแล้วแต่ตกเป็นประเทศอาณานิคมทั้งสิ้น ซึ่งผู้เขียนได้ยกย่องพระปรีชาญาณของกษัตริย์ไทยทั้งสองพระองค์ที่ทรงมองการณ์ไกลและเตรียมพร้อมที่จะรับมือการสถานการณ์อย่างทันท่วงที โดยเฉพาะอย่างยิ่งในการส่งลูกหลานและบุคลากรไปศึกษา ณ ต่างประเทศ และเปิดใจยอมรับแนวคิดใหม่ๆ จากโลกภายนอก ในขณะที่ที่ราชสำนักของเวียดนามนั้นยึดติดกับแนวคิดขงจื้อ ที่เรียกว่า “โน้นหะ หงว่าย ซี” (Nội hạ ngoại di) นั่นคือ ยึดถือว่าตนเองเป็นผู้มีอารยะ ส่วนผู้ใดที่มีวิถีปฏิบัติต่างจากตนนั้นไร้อารยธรรม แนวคิดเช่นนี้เป็นปัจจัยสำคัญที่ขัดขวางการพัฒนาและการปฏิรูปประเทศจนเป็นเหตุให้เวียดนามนั้นไม่สามารถรับมือกับตะวันตกได้ทันการณ์⁶⁴

ผลงานที่น่าสนใจอื่นๆ เช่น บทความของ เหงวียน หงอิก ลาน (Nguyễn Ngọc Lan) นักวิจัยประจำสถาบันวิจัยเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ศึกษา (Viện Nghiên Cứu Đông Nam Á) ได้ประเมินว่าไทยมีบทบาทสำคัญในฐานะที่เป็นผู้ประสานและเชื่อมโยงระหว่างเอเชียและยุโรป พร้อมทั้งนำเสนอความสามารถทางด้านการต่างประเทศของไทย ดังที่ปรากฏในตอนหนึ่งของการศึกษาดังกล่าว ดังนี้

⁶³ Lê Thị Kim Liên, “Gia Đình Tôi theo Cách Mạng theo Bác Hồ”. Nguyễn Hồng Dung, “Việt Kiều ở Thái Lan trong Những Năm 1947 – 1950 – 1954”. Nguyễn Văn Khoan (ed.), *Người Việt ở Thái Lan 1910 – 1960*. Ho Chi Minh: NXB Công An Nhân Dân, 2008. Pp. 190 – 191.

⁶⁴ Phạm Hồng Tung, “Vài nhận định về cuộc cải cách ở Thái Lan (SIAM) dưới các triều vua Monhkut và chulalongkorn từ cái nhìn so sánh khu vực”. *Nghiên Cứu Lịch Sử*. 6 (331) (XI – XII), 2003. Pp. 53 – 62).

ในประวัติศาสตร์การต่างประเทศ ประเทศไทยได้ดำเนินนโยบายการต่างประเทศที่มีความยืดหยุ่น สามารถใช้ประโยชน์จากสถานการณ์ต่างๆ และสร้างโอกาสให้แก่ประเทศของตน รวมทั้งสามารถปกป้องสิทธิและเสรีภาพของประชาชนของตน⁶⁵

ดั่ง วัน เจื่อง (Đặng Văn Chương) วิเคราะห์ว่า มีปัจจัยสองประการที่ทำให้ไทยรอดพ้นจากการเป็นอาณานิคมของตะวันตกได้คือ (1) การใช้ประโยชน์จากลักษณะทางภูมิศาสตร์ของการเป็นประเทศที่อยู่ตรงกลางระหว่างเขตอิทธิพลของมหาอำนาจชาติต่างๆ และ (2) นโยบายการต่างประเทศที่ประสบความสำเร็จ ผู้เขียนได้ยกกรณีศึกษาของความสัมพันธ์ไทย-ฝรั่งเศส และท่าทีของราชสำนักกรุงศรีอยุธยาที่มีต่อการเข้ามาของศาสนาคริสต์เป็นตัวอย่างของความสามารถด้านการทูตของไทยในรัชสมัยของสมเด็จพระนารายณ์มหาราช ดังนี้

เมื่อกษัตริย์ฝรั่งเศสได้ส่งคนมาเกลี้ยกล่อมให้กษัตริย์ของเซียมหันมาเข้ารับตามคริสต์ศาสนา สมเด็จพระนารายณ์ได้ออกประกาศ “ประชาชนคนใดก็ตาม ถ้าต้องการก็สามารถหันไปนับถือคริสต์ศาสนาได้อย่างเสรี (นั่นหมายความว่ากษัตริย์ไม่ห้าม) กษัตริย์เพียงแต่ฝากข้อความไปยังพระเจ้าหลุยส์ที่ 14 ของฝรั่งเศสว่า “การนับถือศาสนานั้นมิได้ขึ้นอยู่กับอำนาจของพระองค์หากอยู่ที่จิตใจของคนผู้นั้น” จากถ้อยคำที่ใช้ในการโต้ตอบของกษัตริย์เซียมนี้ เราเห็นได้กษัตริย์คงจะมั่นใจว่าสำหรับคนเซียมแล้ว พุทธศาสนาได้ฝังรากลึกลงไปเลือดเนื้อของผู้คนจนไม่มีทางที่จะหันไปนับถือศาสนาอื่นได้อีก แต่สิ่งนี้ก็สะท้อนให้เห็นถึงความสามารถในการจัดการอย่างเฉลียวฉลาดและความสามารถในการทูตของสมเด็จพระนารายณ์ที่ “อ่อนโยน” (*mềm mại*) ตามแบบ “วิธีการทูตของไทย” (*kiểu ngoại giao Thái*)⁶⁶

นักวิชาการด้านไทยศึกษาอย่าง เหวียน เตื่อง ลาย (Nguyễn Tường Lai) มองว่า ความสำเร็จด้านการต่างประเทศของไทยนั้นอยู่ที่ความสามารถในการใช้โอกาสจากความขัดแย้งของประเทศคู่เจรจา เช่น ในยุคการล่าอาณานิคม และผันตนเองไปสู่การเป็นประเทศที่อยู่ตรงกลางระหว่างมหาอำนาจอย่าง อังกฤษและฝรั่งเศสได้⁶⁷ เช่นเดียวกัน ดาว มิง ห่ง (Đào Minh Hông) นักวิชาการจากมหาวิทยาลัยแห่งชาติโฮจิมินห์ซิตี้ วิเคราะห์ในทำนองเดียวกันว่า นโยบายการต่างประเทศของไทยในช่วงปลายคริสต์ศตวรรษที่ 19 ถึงต้นคริสต์ศตวรรษที่ 20 มีความหลากหลาย (*đa dạng hoá*) ใช้วิธีการทูตหลาย

⁶⁵ Nguyễn Ngọc Lan, “Vai trò của Thái Lan trong việc liên kết châu Á với châu Âu” *Nghiên Cứu Đông Nam Á*. Số 4 (67) 2004. P. 79.

⁶⁶ Đặng Văn Chương, “Quan hệ Pháp – Xiêm từ 1662 đến 1893”. *Nghiên Cứu Đông Nam Á*. Số 3 (48), 2001. P. 35.

⁶⁷ Nguyễn Tường Lai, “Truyền thống đối ngoại của các vương triều Thái Lan”. *Phương Đông Hợp Tác và Phát Triển*. Hanoi: NXB Đại Học Quốc Gia Hà Nội, 2004. P. 593.

ทาง (đa phương hoá) รวมถึงวิธีการเลือกข้าง (lựa chiều) สมดุลอำนาจ (cân bằng lực lượng) และ อาศัยความขัดแย้งในหมู่ประเทศคู่ตรงข้าม (lợi dụng mâu thuẫn giữa các kẻ thù)⁶⁸ การวิเคราะห์ดังกล่าวไม่ต่างไปจากข้อคิดเห็นของ กิม หงฮัก ทุ จาง (Nguyễn Thị Thu Trang) ซึ่งได้ระบุไว้ในบทความที่เกี่ยวกับอิทธิพลของตะวันตกต่อนโยบายการปฏิรูปประเทศของไทยว่า ประเทศไทยเป็นประเทศเดียวในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ที่มีการดำเนินการปฏิรูปหรือปรับเปลี่ยนนโยบายในการพัฒนาประเทศที่ประสบความสำเร็จมากที่สุดในภูมิภาค⁶⁹

“ไทย” ในบริบทของการพัฒนาของเวียดนาม

ความสัมพันธ์ระหว่างเวียดนามและอาเซียนดีขึ้นหลังจากที่เวียดนามถอนกำลังทหารออกจากกัมพูชาในปี ค.ศ. 1991 ซึ่งส่งผลให้สถานการณ์ความตึงเครียดในภูมิภาคเริ่มคลี่คลายลง ทางฝ่ายเวียดนามเองต้องการที่ปรับความสัมพันธ์กับอาเซียนโดยหวังผลประโยชน์เศรษฐกิจและต้องการดึงดูดนักลงทุนจากต่างประเทศเนื่องจากเวียดนามต้องการลดระดับการพึ่งพิงต่อสหภาพโซเวียต ดังที่สังเกตได้ว่าในปี ค.ศ. 1992 นักวิชาการของสถาบันเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ได้ตีพิมพ์หนังสือเรื่อง *ประเทศไทย การเดินทางสู่สมาคมของประเทศอุตสาหกรรมใหม่* (Thái Lan cuộc hành trình tới câu lạc bộ các nước công nghiệp mới)⁷⁰ ซึ่งสะท้อนให้เห็นว่าเวียดนามเริ่มให้ความสนใจไทยในฐานะของรูปแบบหรือตัวอย่างของพัฒนาทางเศรษฐกิจ

นอกจากนี้ เวียดนามเห็นว่าอาเซียนยังเป็นสะพานเชื่อมเวียดนามกับประเทศตะวันตกซึ่งหมายถึงตลาดในการส่งออกของเวียดนาม ซึ่งในการนี้ ไทยเป็นชาติแรกในกลุ่มอาเซียนที่ริเริ่มการปรับความสัมพันธ์กับเวียดนามภายใต้นโยบายเปลี่ยนสนามรบให้เป็นสนามการค้าของอดีตนายกรัฐมนตรีนพพลเอกชาติชาย ชุณหะวัณ⁷¹ การเปลี่ยนแปลงทางด้านนโยบายการบริหารประเทศและการปรับท่าทีทางด้านการต่างประเทศของเวียดนามนั้นได้ส่งผลดีต่อสถานการณ์ความร่วมมือของภูมิภาคอาเซียนและความสัมพันธ์ระหว่างไทยและเวียดนามด้วย ดังนั้น ในการสำรวจทัศนคติของเวียดนามต่อไทยในยุคปัจจุบันนั้น จำเป็นต้องศึกษาว่าเวียดนามนั้นมองตนเองอย่างไร เพื่อที่จะได้เห็นภาพของ “ไทย” ในการรับรู้และความเข้าใจของเวียดนามในยุคปัจจุบันได้อย่างชัดเจนยิ่งขึ้น

กระทั่ง “ประเทศเวียดนามเล็กหรือไม่” (Nước Việt Nam nhỏ hay không nhỏ) ซึ่งเป็นกระทู้ที่ศาสตราจารย์ เชื่อง จุง ก๊วก (Dương Trung Quốc) นักวิชาการด้านประวัติศาสตร์ผู้เคยดำรงตำแหน่งสมาชิกวุฒิสภาของเวียดนามตั้งไว้บนหน้าหนังสือพิมพ์ *แทง เนียน* (Thanh Niên) ตั้งแต่เดือนมีนาคม ค.ศ.

⁶⁸ Đào Minh Hồng, “Vài nét về quan hệ đối ngoại của nước Xiêm thời kỳ 1851 – 1910”. *Nghiên Cứu Đông Nam Á*. Số 5 (44), 2000. Pp. 48 – 52.

⁶⁹ Kim Ngọc Thu Trang, “Ảnh hưởng của phương Tây đối với công cuộc cải cách ở Xiêm thế kỷ XX”. *Nghiên Cứu Đông Nam Á*, số 5 (98), 2008. P. 45.

⁷⁰ Nguyễn Thu Mỹ – Đặng Bích Hà. *Thái Lan cuộc hành trình tới câu lạc bộ các nước công nghiệp mới*. Hanoi: Sự Thật, 1992. 127 p.

⁷¹ Jayanama, Pinsuda. *Vietnam's Economic Reforms and its International Implications*. M.A. Paper. University of Chicago, 1994. Pp. 40-41.

2006 มีผู้อ่านจำนวนมากให้ความสนใจและร่วมแสดงความคิดเห็นในกระทู้นี้ ทั้งชาวเวียดนามที่อยู่ในประเทศและชาวเวียดนามที่อาศัยอยู่ในต่างประเทศด้วย อีกทั้งผู้ร่วมแสดงความคิดเห็นยังมาจากทุกระดับชั้นและทุกช่วงอายุในสังคม ตั้งแต่อดีตนักปฏิวัติอาวุโส นักวิชาการ นักศึกษา ตลอดจนผู้ใช้แรงงานและเกษตรกร จนกระทั่งในกลางปี ค.ศ. 2007 สำนักพิมพ์ ทง เติน (Thông Tấn) ได้คัดเลือกและจัดพิมพ์ข้อความที่ปรากฏในกระทู้จำนวนหนึ่งโดยใช้ชื่อเดียวกันกับหัวข้อกระทู้⁷² ในการจัดพิมพ์มีการแยกหมวดหมู่ของเนื้อหาที่ปรากฏในกระทู้นี้ออกเป็นสามส่วนด้วยกัน ได้แก่ 1) ส่วนที่ว่าด้วยข้อคิดเห็นเกี่ยวกับประเทศเวียดนามว่าเป็นประเทศเล็กหรือไม่ 2) ด้วยสาเหตุใดบ้างที่ทำให้ประเทศเวียดนามเป็นประเทศเล็ก และ 3) ทำอย่างไรประเทศเวียดนามจึงจะก้าวไปสู่การเป็นประเทศที่มั่งคั่งและเข้มแข็ง (giàu mạnh)

ศาสตราจารย์ เชื่อง จุง ก๊วก ได้เปิดประเด็นด้วยการกล่าวถึงประวัติศาสตร์อันยิ่งใหญ่ของประเทศเวียดนามที่ได้ต่อสู้กับประเทศใหญ่อย่างประเทศจีน อาณานิคมฝรั่งเศส กองกำลังของญี่ปุ่น ตลอดจนได้ชัยชนะในสงครามเวียดนาม แต่กระนั้นเวียดนามคงยังต้องเผชิญหน้ากับปัญหาด้านต่างๆ ที่กำลังรุมเร้าประเทศหลังจากที่เวียดนามเปิดประเทศและดำเนินการปฏิรูปเศรษฐกิจตามนโยบายโด่ยเหมย (Đổi Mới) ได้ประมาณ 20 ปี (2006) เช่น ปัญหาความยากจน ปัญหาคอร์รัปชัน ปัญหายาเสพติด ปัญหาโสเภณี ตลอดจนปัญหาสังคมต่างๆ ที่เกิดจากวิสัยทัศน์ที่คับแคบของผู้คน เมื่อเป็นเช่นนี้แล้ว ศาสตราจารย์ เชื่อง จุง ก๊วก ได้ทิ้งท้ายไว้ในกระทู้ว่าควรประเมินประเทศเวียดนามอย่างไร เวียดนามเป็นประเทศเล็กหรือไม่ ซึ่งในที่นี้ คำว่า “เล็ก” (nhỏ) มิได้หมายถึงขนาดของพื้นที่เท่านั้นหากแต่รวมถึงศักยภาพในการพัฒนาและความมั่นคงของประเทศในด้านต่างๆ ด้วย ดังนั้น หนังสือรวบรวมความคิดเห็นอันเนื่องด้วยกระทู้นี้นอกจากสะท้อนความคิดและความรู้สึกของคนเวียดนามเกี่ยวกับเวียดนามในยุคปัจจุบันและแนวทางการพัฒนาประเทศในอนาคตแล้วยังสะท้อนให้เห็นถึงทัศนคติและความรู้สึกของเวียดนามต่อประเทศต่างๆ รวมทั้งไทยด้วย เพราะแม้ว่าไทยไม่ใช่แบบอย่างของการพัฒนาที่เวียดนามต้องการลอกเลียนแบบเหมือนประเทศญี่ปุ่นหรือสิงคโปร์⁷³ แต่ “ไทย” ปรากฏบ่อยครั้งในการร่วมแสดงความคิดเห็นของคนเวียดนามต่อแนวทางการพัฒนาประเทศของตน ทั้งนี้ ในฐานะที่ไทยเป็น “ตัวเปรียบเทียบ” ของระดับของการพัฒนาที่เวียดนามจะต้องไปให้ถึง ก้าวให้ทัน และแข่งให้ได้ในท้ายสุด ดังที่เห็นได้จากการประเมินศักยภาพในการพัฒนาของเวียดนามนั้นมักปรากฏชื่อของไทยอยู่เสมอในฐานะที่เป็นตัวเปรียบเทียบ โดยเฉพาะอย่างยิ่งการพัฒนาในด้านเศรษฐกิจ เช่น มีการเปรียบเทียบสถิติตัวเลขต่างๆ

ประเทศของเรา (เวียดนาม) ยังเป็นประเทศยากจน ล้าหลัง เมื่อเทียบกับประเทศรอบข้าง รายได้เฉลี่ยต่อคนของเวียดนามอยู่ที่ 600 เหรียญสหรัฐ ไทยอยู่ที่ 2,000 เหรียญสหรัฐ มาเลเซียอยู่ที่ 5,000 เหรียญสหรัฐ ส่วนประเทศเกาหลีใต้ในปี ค.ศ. 1960 เพิ่งมีรายได้

⁷² Việt Nam nhỏ hay không nhỏ. Hanoi: NXB Thông Tấn, 2007. 359 p.

⁷³ เช่น เจิ่น แห้ง (Trần Khánh) ได้มองว่าไทยนั้นเป็นตัวอย่างของการพัฒนาที่ขาดเสถียรภาพและขาดการวางแผนด้านการพัฒนาบุคลากรในระยะยาว ดูเพิ่มเติม ใน Trần Khánh, “Phát triển thiếu bền vững, trường hợp của Thái Lan”. Nghiên Cứu Đông Nam Á. Số 4 (49) 2001. Pp. 62 – 67.

เฉลี่ยต่อคน 100 เหรียญสหรัฐ แต่ปัจจุบันได้เพิ่มขึ้นเป็น 19,000 เหรียญสหรัฐ ในขณะที่เดียวกันยังมีปัญหาสังคมมากมาย แต่ที่ร้ายแรงที่สุดคือปัญหาเรื่องคอร์รัปชันและการใช้ทรัพยากรอย่างสิ้นเปลือง (หน้า 18)

แม้ว่าสื่อมวลชนของไทยมักนำเสนอข่าวการพัฒนาอย่างรวดเร็วของเวียดนามด้วยความกังวลว่าเวียดนามอาจแซงหน้าไทยในด้านของเศรษฐกิจ ในกรณีเดียวกันนี้ ทางเวียดนามเองมีการประเมินถึงระดับการพัฒนาของเวียดนามและเปรียบเทียบกับกรณีของไทยเช่นกัน ทั้งนี้มีการประเมินว่าเวียดนามคงใช้เวลาประมาณ 20 ปี ในการพัฒนาให้ทันไทยและใช้เวลาถึง 40 ปี ที่จะพัฒนาเทียบเท่ากับประเทศสิงคโปร์

เมื่อพิจารณาอย่างรอบด้านแล้ว ด้วยอัตรา GDP ในขณะนี้ และด้วยข้อมูลของ GDP เมื่อห้าปีที่ผ่านมา หากต้องการให้อัตรา GDP ของเวียดนามตามทันประเทศต่างๆ แล้ว ต้องใช้เวลา ดังนี้ ตามทันประเทศอินโดนีเซีย 5 ปี ฟิลิปปินส์ 8 ปี ประเทศไทย 20 ปี มาเลเซีย 24 ปี บรูไน 38 ปี และสิงคโปร์คงต้องใช้เวลามากกว่า 40 ปี และนั่นต้องหมายความว่าประเทศเหล่านี้ต้องมีระดับการพัฒนาดังที่ (หน้า 34)

หรือในอีกตอนหนึ่งมีผู้แสดงความคิดเห็นไว้ว่าเวียดนามอาจต้องใช้เวลาจนถึง 40 ปี ถึงจะพัฒนาทันไทยได้

ประเทศเวียดนามเคยเป็นประเทศแห่งวีรบุรุษดังจะเห็นได้จากประวัติศาสตร์ แต่วันนี้ คนเวียดนามที่รักชาติคนไหนจะไม่เจ็บปวดและอับอายเมื่อได้ฟังนักวิชาการชาวต่างชาติคนหนึ่งประเมินว่า ต้องพัฒนา อีก 40 ปี เวียดนามถึงจะเทียบกับประเทศไทยได้ (หน้า 314)

ในความเห็นของผู้ตอบกระทู้ซึ่งใช้นามแฝงว่า หงอ๊ก มินห์ (Ngọc Minh) นั้นได้อ้างอิงข้อมูลจากศูนย์วิจัยกสิกรไทย และได้ตั้งข้อสังเกตว่าการประเมินของไทยนั้นเป็น การกังวลในเรื่องใกล้ตัว (lo xa) ส่วนการประเมินของเวียดนามนั้นเป็น การกังวลในเรื่องใกล้ตัว (lo gần) หรืออีกนัยหนึ่งคือไทยวิตกกังวลเกินเหตุ ส่วนเวียดนามนั้นมักประเมินสถานการณ์ต่ำกว่าความเป็นจริงหรือคิดเข้าข้างตัวเอง ดังที่ปรากฏในข้อความต่อไปนี้

ศูนย์วิจัยกสิกรไทยเพิ่งออกคำเตือนเรื่องศักยภาพในการแข่งขันของเวียดนาม โดยระบุว่า เวียดนามเป็นคู่แข่งที่สำคัญของไทยในอนาคตอันใกล้ในว่าจะเป็นด้านการเติบโตทางเศรษฐกิจ การค้า การลงทุน การท่องเที่ยว แต่บางทีพวกเขาอาจจะกังวลในเรื่องใกล้ตัว ส่วนเราก็มีวามมองถึงแต่เรื่องใกล้ตัว! ด้านการเติบโตทางเศรษฐกิจนั้น ศูนย์วิจัยแห่งนี้ระบุว่า อัตราจีดีพีของไทยปีนี้จะเพิ่มขึ้นแค่ร้อยละ 4 – 4.5 และได้ทำนายว่าของเวียดนามอยู่

ที่ร้อยละ 8 จริงอยู่ที่ระดับจีดีพีของเวียดนามปีนี้สูงกว่าประเทศไทยหนึ่งเท่าตัว แต่ระยะห่างทางเศรษฐกิจก็ยิ่งกว้างกว่าเดิม เมื่อเทียบกันในปี 2005 อัตราจีดีพีของเวียดนามอยู่ที่ 53 พันล้านเหรียญสหรัฐ ส่วนของไทยอยู่ที่ 173 พันล้านเหรียญสหรัฐ ห่างกันประมาณ 120 พันล้านเหรียญสหรัฐ (หน้า 114)

และในอีกตอนหนึ่งผู้เขียนกล่าวเปรียบเทียบถึงการพัฒนาด้านอุตสาหกรรมการท่องเที่ยว และจำนวนนักท่องเที่ยวที่เดินทางเข้าไปท่องเที่ยวในไทยและเวียดนาม ดังนี้

ส่วนทางด้านการท่องเที่ยว ศูนย์วิจัยนี้ได้แจ้งว่าปริมาณนักท่องเที่ยวชาวต่างชาติที่เดินทางมายังเวียดนามเพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็ว แต่หากเมื่อเราเปรียบเทียบจำนวนนักท่องเที่ยวจากต่างประเทศมายังเวียดนามจนถึงปี 2005 แล้วก็ยังไม่ถึง 3.5 ล้านคน เมื่อเทียบกับจำนวนนักท่องเที่ยวที่เดินทางเข้าประเทศไทยจำนวน 11 ล้านคนแล้วก็คงเห็นว่ายีกนานที่เวียดนามจะตามทันประเทศไทย (หน้า 115)

นอกจากนี้แล้ว ผู้เขียนยังได้ทิ้งท้ายไว้อย่างน่าสนใจว่า “ตัวเลข” นั้นไม่อาจสะท้อนความจริงทั้งหมดถ้าหากผู้ประเมินไม่พิจารณาปัจจัยด้านอื่นๆ ประกอบด้วย

การเปรียบเทียบด้านตัวเลขนั้นอาจทำให้ผู้คนเข้าใจผิดพลาดได้ในเรื่องการคาดการณ์ และในขณะเดียวกันก็อาจทำให้เกิดความหลงตัวเองหากเปรียบเทียบเฉพาะอัตราการเติบโตแต่ไม่พิจารณาขนาดของเศรษฐกิจ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในเรื่องของอัตราจีดีพี และการหลงตัวเองนั้นเป็นศัตรูของการพัฒนา (หน้า 116)

เป็นที่ทราบกันดีว่าในประเทศไทยนั้น ไม่เพียงแต่ข้อมูลจากศูนย์วิจัยกสิกรไทยเท่านั้น นักวิเคราะห์ นักลงทุน นักวิชาการ หรือแม้แต่สื่อมวลชนของไทยต่างให้ความสำคัญและเฝ้ามองการเติบโตทางเศรษฐกิจของเวียดนาม⁷⁴ ข้อมูลจากสำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติได้ระบุว่าเศรษฐกิจของเวียดนามขยายตัวและประสบความสำเร็จในทุกด้าน และได้พยากรณ์ว่า “อัตราการขยายตัวของเวียดนามจะสามารถนำเศรษฐกิจของเวียดนามให้โตเทียบเท่าของไทยได้ระยะเวลา 6 ปี และอาจจะแซงหน้าไทยได้ในอีก 10 ปีข้างหน้า”⁷⁵ อย่างไรก็ตาม ในอนาคตอันใกล้เราคงได้ทราบว่าการสันนิษฐาน

⁷⁴ เช่น “เศรษฐกิจเวียดนาม : คู่แข่งที่ประชิดไทย” ในคอลัมน์ ส่องกล้องเศรษฐกิจ โดย อารมณ์ ชีวะเกรียงไกร กรุงเทพธุรกิจออนไลน์ วันพฤหัสบดีที่ 16 พฤศจิกายน พ.ศ. 2549, และ “เวียดนามเนื้อหอม...ธุรกิจข้ามชาติรู้ม” ในคอลัมน์ ตอมจับกระแส โดย กนกนภา เพิ่มบุญพา กรุงเทพธุรกิจออนไลน์ วันศุกร์ที่ 17 พฤศจิกายน พ.ศ. 2549

⁷⁵ สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. ยุทธศาสตร์ความร่วมมือเพื่อความเป็นหุ้นส่วนทางเศรษฐกิจระหว่างไทยและเวียดนาม. กันยายน 2549. หน้า 6.

แบบ การกังวลในเรื่องไกลตัว (lo xa) ของไทย หรือ การกังวลในเรื่องไกลตัว (lo gàn) ของเวียดนามจะเกิดขึ้นจริง

นอกจากเทียบเคียงกับไทยแล้ว ยังพบว่าคนเวียดนามมักเปรียบเทียบตนเองกับประเทศสิงคโปร์ด้วย ทั้งนี้เป็นเพราะสิงคโปร์เป็นตัวอย่างของประเทศที่ประสบความสำเร็จด้านเศรษฐกิจในภูมิภาคนี้ ซึ่งเป็นที่น่าสังเกตว่ามุมมองของเวียดนามต่อสิงคโปร์นั้นไม่ต่างจากมุมมองของไทยต่อสิงคโปร์มากนัก กล่าวคือ ไทยมักมองสิงคโปร์ว่าเป็นประเทศขนาดเล็ก เช่น เล็กกว่าเมืองภูเก็ต เล็กกว่ากรุงเทพฯ หากแต่ขณะเดียวกันต้องยอมรับความเหนือกว่าทางด้านเศรษฐกิจของประเทศนี้ เวียดนามเองมีความรู้สึกไม่ต่างไปจากไทยนัก เช่น

จริงอยู่ที่ว่าประเทศสิงคโปร์มีพื้นที่เล็กกว่าเมืองโฮจิมินห์ซิตี้ แต่ในด้านเศรษฐกิจแล้ว สิงคโปร์ไม่เล็กเลย แต่หากประเมินว่าเวียดนามพัฒนาตามหลังสิงคโปร์อยู่ 197 ปี ก็ดูสุดโต่งเกินไป...การพัฒนาเศรษฐกิจในประเทศไทยหรือสิงคโปร์ต่างก็อาศัยเงินทุนจากต่างประเทศเป็นหลัก (หน้า 48 – 49)

หลายความเห็นระบุว่าความสำเร็จของสิงคโปร์มาจากการรู้จักเลือกใช้คนที่มีความสามารถเข้ามาทำงานในแขนงต่างๆ ประเทศเล็กอย่างสิงคโปร์จึงมีบทบาทสำคัญในเวทีโลกได้ นอกจากนี้ บางความเห็นได้เปรียบเทียบศักยภาพของการท่องเที่ยวเวียดนามและการท่องเที่ยวของสิงคโปร์ ซึ่งมองว่าเวียดนามมีข้อได้เปรียบในด้านสถานที่ท่องเที่ยวมากกว่า แต่กระนั้นสิงคโปร์กลับเข้มแข็งกว่าในด้านของอุตสาหกรรมการท่องเที่ยว เช่น

ตัวอย่างหนึ่งที่เห็นได้อย่างชัดเจนเกี่ยวกับอุตสาหกรรมการท่องเที่ยวของเวียดนามและสิงคโปร์คือในด้านของสถานที่ท่องเที่ยวแล้ว สิงคโปร์ไม่มีอะไรเหนือกว่าเราเลย หรือบางทีอาจจะด้อยกว่าเราด้วยซ้ำ แต่สามารถพัฒนาการท่องเที่ยวได้ดีกว่าเรามาก และยังสามารถสร้าง “แบรนด์การท่องเที่ยว” ที่มีชื่อเสียงทั้งในระดับภูมิภาคและระดับโลก (หน้า 111)

นอกจากประเทศไทยถูกใช้เป็นตัวเปรียบเทียบทางด้านการพัฒนาทางเศรษฐกิจแล้ว ยังถูกใช้เป็นมาตรวัดด้านการพัฒนาประเทศให้มีอารยะและความทันสมัยด้วย ทั้งนี้เพื่อเป็นการกระตุ้นให้คนเวียดนามปรับเปลี่ยนทัศนคติและพฤติกรรมในการใช้ชีวิตประจำวันมากขึ้น ซึ่งเป็นที่น่าสังเกตว่า ผู้แสดงความคิดเห็นส่วนใหญ่เคยเดินทางมาประเทศไทยแล้ว ดังนั้น มุมมองที่มีต่อไทยนั้นมาจากประสบการณ์ตรงที่เขาพบเห็นด้วยตนเอง เช่น ผู้ตอบกระทู้คนหนึ่งกล่าวว่า

ก่อนที่จะได้เดินทางไปประเทศไทย ฉันเคยสงสัยว่าทำไมถึงไม่มีใครยอมข้ามสะพานลอยวัน แท่ง เลย ที่เมืองไทยและในบางประเทศ บริเวณสะพานลอยเต็มไปด้วยผู้คน ส่วนในประเทศไทยเรา มีสะพานลอยเหมือนกัน แต่ผู้คนยังชอบข้ามถนนด้านล่างมากกว่า (หน้า 112)

อีกตัวอย่างหนึ่งเป็นข้อความที่ระบุว่าส่งมาจากแม่บ้านคนหนึ่ง เธอได้เล่าถึงสินค้าไทยในตลาดเวียดนามซึ่งเป็นสิ่งที่คนเวียดนามทั่วไปคุ้นตากันอยู่แล้ว และความประทับใจจากการเดินทางไปเที่ยวประเทศไทย ดังนี้

เมื่อไปตลาด ได้เห็นว่ามะม่วงเวียดนามสีเหลืองทอง หวานอร่อย ก็ขายได้แค่กิโลละ 5,000 ด่ง ส่วนมะม่วงไทยสีเขียวๆ กลับขายได้ตั้งกิโลละ 15,000 ด่ง แพงกว่ามะม่วงเราถึงสามเท่า ส่วนทุเรียนเวียดนามก็ขายได้กิโลละ 11,000 – 12,000 บาท ส่วนทุเรียนไทยขายอยู่กิโลละ 25,000 ด่ง แต่ถึงกระนั้น ผู้บริโภคยังนิยมซื้อมะม่วงและทุเรียนไทยมากกว่า ซึ่งสะท้อนให้เห็นว่าของเขาคงคุณภาพโดดเด่นกว่าเรา ถ้าไม่เช่นนั้นมะม่วงหรือทุเรียนจากไทยจะ “อยู่รอด” ในตลาดเวียดนามได้อย่างไร เช่นเดียวกัน ไม่ว่าเงาะ มะขาม หรือสินค้าอื่นๆที่ขึ้นชื่อว่าเป็นของไทยทุกอย่างขายราคาสูงกว่าสินค้าของเราทั้งนั้น ซึ่งอันที่จริงแล้ว คนไทยได้นำเอามะขามพันธุ์เปรี้ยวของเวียดนามนั้นแหละไปปรับปรุงพันธุ์เป็นมะขามหวาน ข้าวสารไทยขายได้ราคาสูงกว่าข้าวสารเวียดนาม ในตลาดส่งออกก็เช่นกัน ข้าวไทยขายได้ราคาสูงกว่าข้าวเวียดนามเพราะมีปริมาณข้าวหักน้อยกว่า อะไรคือสาเหตุที่แท้จริง เป็นเพราะพันธุ์พืชหรือเทคโนโลยีกันแน่ ในเมื่อสภาพแวดล้อมในการเพาะปลูกแทบไม่ต่างกันเลย ไม่รู้ว่าบรรดาผู้เชี่ยวชาญด้านการเกษตรและเทคโนโลยีทั้งหลายไปอยู่ที่ไหนกันหมด (หน้า 123)

และในอีกตอนหนึ่ง แม่บ้านคนเดียวกันนี้ได้เล่าประสบการณ์การเดินทางท่องเที่ยวเมืองไทยไว้อย่างน่าสนใจ ดังนี้

ในปี 2005 ฉันได้มีโอกาสไปประเทศไทย สิ่งหนึ่งที่ฉันสังเกตเห็นก็คือไม่ว่าจะเข้าไปตามชอกชอยต่างๆ ของเมืองหลวงกรุงเทพฯ หรือเมืองตากอากาศพัทยา เชียงใหม่ ผู้คนไม่ค่อยใช้รถจักรยานยนต์ แต่ใช้รถยนต์และข้ามถนนบนสะพานลอย ตามตลาดสินค้าไทยเป็นสินค้าหลัก สินค้าต่างชาติแทบจะ “อยู่ไม่ได้” เพราะสินค้าไทยคุณภาพสูงและราคาสมเหตุสมผล (หน้า 124)

ไม่เพียงเท่านั้น ไทยยังเป็นตัวเปรียบเทียบในด้านการพัฒนาด้านการศึกษาของเวียดนามด้วย ดังที่เห็นได้จากหลายความเห็นในกระทู้แสดงถึงความกังวลเกี่ยวกับปัญหาการศึกษาของชาติ รวมถึงการจัดอันดับมหาวิทยาลัยในระดับนานาชาติด้วย

ประเทศเวียดนามเป็นประเทศยากจน มีมหาวิทยาลัยและวิทยาลัยมากกว่า 200 แห่ง แต่ไม่สถานศึกษาแม้แต่แห่งเดียวที่อยู่ในระดับเดียวกันกับมหาวิทยาลัยที่มีชื่อเสียงในประเทศเขตอาเซียนเลย มหาวิทยาลัยระดับโลกนั้นทำงานวิจัยควบคู่ไปกับการผลิตบัณฑิต รวมถึงการสร้างสรรค์นวัตกรรมใหม่ ส่วนในเวียดนาม มหาวิทยาลัยเป็นแค่สถานที่ผลิตบัณฑิต (หน้า 78)

ผู้ตอบกระทู้บางคนได้ยกตัวอย่างเปรียบเทียบคุณภาพการศึกษาของเวียดนามกับประเทศเพื่อนบ้านอื่นๆ ในภูมิภาค รวมถึงไทยด้วยโดยเฉพาะมาตรฐานการศึกษาและหลักเกณฑ์ในการใช้เอกสารอ้างอิง

มหาวิทยาลัยส่วนใหญ่ในภูมิภาคเช่นสิงคโปร์ ไทย ไต้หวัน อินโดนีเซีย มักมีระบบที่ให้คำแนะนำเกี่ยวกับข้อกำหนดในการอ้างอิงเอกสาร นักศึกษาทุกคนเมื่อนำผลการศึกษาหรืองานวิจัยของผู้อื่นมาใช้จำเป็นต้องมีการอ้างอิงแหล่งที่มาและระบุอย่างชัดเจนว่าส่วนใดเป็นความคิดเห็นหรือการค้นพบของตน และส่วนใดอ้างอิงมาจากการงานของผู้อื่น หากผู้ใดละเมิดข้อกำหนดนี้ก็จะถูกพิจารณาโทษให้ยกเลิกหัวข้อการวิจัยนั้นๆ หรือถูกให้พ้นสภาพนักศึกษา แต่ที่เวียดนาม มหาวิทยาลัยต่างๆ ยังไม่มีระเบียบที่ชัดเจนเกี่ยวกับเรื่องนี้ (หน้า 93)

หากพิจารณาอย่างรอบคอบแล้ว ผู้อ่านย่อมเห็นว่าความเห็นบางอย่างนั้นไม่สอดคล้องกับข้อเท็จจริง รวมถึงสถิติหรือข้อมูลบางอย่างที่มีการกล่าวอ้างหรือหยิบยกขึ้นมาอ้างอิงด้วย แต่ความคิดเห็นเหล่านี้ย่อมสะท้อนถึงความรู้สึกและการรับรู้ในบางระดับของผู้คนในเวียดนามที่สัมพันธ์กับไทย อีกประเด็นหนึ่งซึ่งพบเห็นทั่วไปบนหน้าหนังสือพิมพ์และสื่อแขนงต่างๆ ของเวียดนามถือไทยเป็นคู่แข่งที่สำคัญของเวียดนามในการแข่งขันฟุตบอลในระดับภูมิภาค แฟนฟุตบอลชาวเวียดนามนั้นอดอึดใจที่ทีมชาติเวียดนามไม่สามารถเอาชนะทีมชาติไทยในการแข่งขันนัดสำคัญเกือบตลอดระยะเวลา 10 ปี แต่แล้วการรอคอยของแฟนฟุตบอลชาวเวียดนามได้ยุติลงในวันที่ 28 ธันวาคม 2551 ในการแข่งขันฟุตบอลรอบชิงชนะเลิศของฟุตบอลอาเซียน ซูซูกิ คัพ (AFF CUP) ซึ่งทีมชาติไทยสามารถเอาชนะทีมชาติไทยได้ ทันทีที่เสียงนกหวีดของผู้ตัดสินชาวสิงคโปร์ดังขึ้น ผู้ชมในสนามหมัดิงของเมืองฮานอยดังกระหึ่มขึ้นด้วยเสียงโห่ร้องแห่งความยินดี คำคือนั่นกลายเป็นคำคือนที่ไม่หวั่นไหว ผู้คนฉลองชัยตามท้องถนนของเมืองใหญ่ทั่วประเทศ ด้วยการนั่งบนรถมอเตอร์ไซด์ โบกรธงชาติเวียดนามไปมา พร้อมร้องตะโกน "เหวียด นาม โว ดิก" (Việt Nam vô địch)

dịch) หรือเวียดนามแซมเปียน ประวัติศาสตร์หน้าใหม่แห่งวงการฟุตบอลเวียดนามได้เริ่มขึ้นแล้ว ด้วยการโค่นแชมป์หลายสมัยอย่างทีมชาติไทย ซึ่งเวียดนามถือว่าเป็นทีมฟุตบอลที่แข็งแกร่งที่สุดในภูมิภาค

เช้าวันถัดมาบนหน้าหนังสือออนไลน์และกระทู้ตามอินเทอร์เน็ตต่างพูดถึงชัยชนะครั้งนี้ หลายคนกล่าวว่า ไม่สามารถกลั่นน้ำตาแห่งยินดีไว้ได้ และประโยคเช่น "ทีมเวียดนามชนะทีมไทยได้แล้ว" และ "ทีมไทยแพ้แล้ว" มีให้เห็นในเกือบทุกกระทู้ เช่น ผู้ตอบกระทู้ที่ใช้ชื่อว่า ฝาม ห่าย ลิงห์ (Phạm Hải Linh) กล่าวว่า

นี่คือชัยชนะที่มีความหมายสำหรับทีมชาติเวียดนาม เราคงคาดเดาอนาคตของทีมชาติไม่ได้ แต่วันนี้เรามั่นใจได้แล้วว่า ทีมชาติเวียดนามสามารถเอาชนะทีมไทยได้ และเมื่อต้องเผชิญหน้ากับทีมไทยอีกครั้ง พวกเราจะมั่นใจมากขึ้น ส่วนทีมอื่นๆ ในภูมิภาค พวกเขาจะเกรงใจพวกเรามากขึ้นเมื่อต้องแข่งขันกัน คนไทยจะไม่มองว่าเราเป็นทีมรองบ่อนอีกต่อไป ขอแสดงความยินดีต่อชัยชนะในวันนี้ของฟุตบอลเวียดนาม⁷⁶

ผู้ติดตามข่าวชาวไทยอาจแปลกใจว่า เหตุใดฟุตบอลถึงกลายเป็นเสมือนวาระแห่งชาติในเวียดนาม หรือทำไมชัยชนะครั้งนี้จึงมีความหมายสำหรับชาวเวียดนามเหลือเกิน นักฟุตบอลทีมชาติได้รับเข็มรางวัลและเงินอัดฉีดจำนวนมหาศาล มีการจัดงานกาลารดดิเนอร์เพื่อแสดงความยินดีให้แก่นักเตะและทีมผู้ฝึกสอน⁷⁷ โดยเฉพาะอย่างยิ่ง เอ็นริก คาลิสโต โค้ชชาวโปรตุเกส หรือที่ชาวเวียดนามเรียกว่า "ไถ่ โต" (thầy Tô) หรืออาจารย์โต กลายเป็นวีรบุรุษในเพียงคำคืน เช่น ในตอนหนึ่งของหนังสือพิมพ์ออนไลน์ กล่าวว่า "ทั้งประเทศเวียดนามยกย่องคาลิสโตเป็นวีรบุรุษ" (Cả dân tộc Việt Nam tôn vinh Calisto như một anh hùng)⁷⁸ นอกจากนี้ ยังมีการแต่งเพลงเพื่อสดุดีทีมผู้ฝึกสอนและนักกีฬาอีกด้วย⁷⁹

หากเรามองย้อนกลับไปในประวัติศาสตร์เวียดนาม เราอาจจะเข้าใจความรู้สึกและวิถีคิดของคนเวียดนามมากขึ้น รวมทั้งเข้าใจด้วยว่า ที่เวียดนามต้องการชนะไทยนั้นไม่ได้เป็นเพราะเวียดนามเกลียดชังไทย แต่สิ่งที่สะท้อนผ่านการแข่งขันฟุตบอล คือ อิทธิพลของแนวคิดจากยุคอดีตในเรื่องของสงครามและความเป็นชาตินิยม ประวัติศาสตร์เวียดนามเป็นประวัติศาสตร์ที่มีช่วงเวลาแห่งสงครามมากกว่าช่วงเวลาแห่งสันติภาพ เวลานั้นพันปีภายใต้การปกครองของจีน อีกเกือบร้อยปีภายใต้อาณานิคมฝรั่งเศส การปะทะกับมหาอำนาจอย่างสหรัฐอเมริกา ความขัดแย้งในปัญหาก็มีพวชนนำไปสู่การเผชิญหน้ากับจีน แม้ว่าหลังจากยุคสงครามเย็น เวียดนามเป็นประเทศที่มีการเติบโตทางเศรษฐกิจอย่างรวดเร็ว แต่กระนั้นวิถีคิดจากยุคสงครามยังมีให้เห็นอยู่โดยทั่วไป อาทิเช่น การแบ่งแยกอย่างชัดเจนระหว่าง "ตา หว่า ดิก" (ta và

⁷⁶ "Cùng chúc mừng kỳ tích Việt Nam" [http:// vietnamnet.vn](http://vietnamnet.vn), 29/12/2008.

⁷⁷ "Tuyển thủ Việt Nam thể hiện tài lè" [http:// www.vnexpress.net](http://www.vnexpress.net), 08/01/2009.

⁷⁸ "Sân Mỹ Đình tối 28/12: Nghẹn ngào và bay bổng" [http:// thethao.vietnamnet](http://thethao.vietnamnet), 28/12/2008.

⁷⁹ "Cùng chúc mừng kỳ tích Việt Nam" <http:// vietnamnet.vn>, 29/12/2008.

địch) หรือ "มิตรกับศัตรู" "อาย ถัง อาย" (ai thàng ai) หรือใครชนะใคร ดังนั้น เมื่อเปรียบเทียบกับหลายชาติในภูมิภาคนี้ เวียดนามจึงเป็นคนขยันขันแข็ง เอาจริงเอาจังไปกับทุกเรื่อง แม้ในเวียดนามเองยังมีคำกล่าวว่า คนเวียดนามเป็นพวกลัทธิให้ค่ากับความสำเร็จ จนเกิดบรรยากาศแห่งการแข่งขันในเกือบทุกเรื่อง แม้แต่ในชีวิตประจำวันในระหว่างเพื่อนบ้านหรือญาติพี่น้อง แนวคิดชาตินิยมที่รัฐบาลเวียดนามโดยเฉพาะอย่างยิ่งจากพรรคคอมมิวนิสต์ได้พยายามปลูกฝังเพื่อปลุกกระดมมวลชนในการต่อสู้กับกองกำลังต่างชาติในช่วงสงครามนั้น กลับเพิ่มมากขึ้นหลังจากที่เวียดนามสามารถเอาชนะมหาอำนาจอย่างอเมริกาได้ ทำให้สังคมเวียดนามรู้สึกว่าการหากคนเรามีความพยายาม มีความตั้งใจ และไม่ยอมแพ้ต่อโชคชะตาเสียแล้ว ย่อมประสบความสำเร็จเฉกเช่นเดียวกันกับที่ประเทศเล็กๆ อย่างเวียดนามสามารถเอาชนะอเมริกาได้จากนี้ไปคงไม่มีอะไรที่เป็นไปไม่ได้อีกแล้ว

ในการเสนอข่าวกีฬาของเวียดนามนั้น ให้ความรู้สึกเหมือนการเข้าสู่สนามรบ สังเกตได้จากการใช้คำ อาทิเช่น การต่อสู้ หรือมองคู่แข่งเป็นศัตรู ซึ่งเป็นคำที่ใช้แพร่หลายในช่วงสงครามเวียดนาม นายเหงวียนจ๋อง ฮี (Nguyễn Trọng Hỷ) นายกสมาคมฟุตบอลแห่งเวียดนาม กล่าวว่า ชัยชนะนัดนี้ทำให้เขาตื่นตันใจไม่ต่างจากครั้งที่เขาเป็นทหารร่วมรบในสงครามเวียดนามจนถึงวันสุดท้ายที่เวียดนามได้รับชัยชนะเหนืออเมริกา⁸⁰ เช่นเดียวกัน ความรู้สึกของคนเวียดนามทั่วไปจึงเอ่อล้นได้ด้วยความปิติ การที่ฟุตบอลเวียดนามได้ก้าวขึ้นเป็นหนึ่งในแห่งภูมิภาคได้นำความภูมิใจและความมั่นใจกลับมาสู่ชาวเวียดนามอีกครั้ง เช่น ผู้แสดงความคิดเห็นในอินเทอร์เน็ตผู้หนึ่งกล่าวถึงความยินดีเกี่ยวกับชัยชนะในครั้งนี้ว่า

วิเศษมาก! เราเป็นผู้ชนะและได้ต่อสู้อย่างกล้าหาญ ขอแสดงความยินดีกับผู้ฝึกสอนคาโลสโตและลูกศิษย์ของเขาที่ได้ปฏิบัติภารกิจที่ประเทศชาติและประชาชนมอบให้สำเร็จ ในฐานะที่เป็นคนเวียดนาม ผมรู้สึกภูมิใจอย่างบอกไม่ถูก ขอร่วมแบ่งปันความยินดีกับทีมชาติเวียดนามทุกคน ขอขอบคุณอาจารย์โตที่ทำให้เวียดนามเป็นแชมป์ของภูมิภาค ขอขอบคุณนักเตะที่อุทิศตนเพื่อธงชาติของเรา นำความภาคภูมิใจมาสู่ภูมิภาค และเป็นของขวัญปีใหม่ 2009 ที่มีความหมายอย่างยิ่ง พวกเขาได้เขียนหน้าใหม่ของประวัติศาสตร์ฟุตบอลของชาติและยกระดับตัวเองขึ้นไปสู่ระดับทวีปและระดับโลก ยอดเยี่ยมมาก!⁸¹

อย่างไรก็ตาม แม้ว่าเวียดนามมองไทยในฐานะของ “คู่แข่งขัน” หรือ “ตัวเปรียบเทียบ” แต่การแข่งขันดังกล่าวหากตั้งอยู่บนเป้าหมายของการพัฒนาประเทศ ไม่ได้มีจุดมุ่งหมายเพื่อโจมตีหรือสร้างความเสียหายซึ่งกันและกัน นอกจากนี้ กระแสของแข่งขันที่เกิดขึ้นในภูมิภาคยังอาจช่วยส่งผลให้ประเทศไทยในทุกภาคส่วนมีความตื่นตัวและปรับตัวให้ทันกับกระแสของการเปลี่ยนแปลงในภูมิภาคอีกด้วย

80 “Sân Mỹ Đình tối 28/12: Nghẹn ngào và bay bổng” <http://thethao.vietnamnet>. 28/12/2008.

81 “Sân Mỹ Đình tối 28/12: Nghẹn ngào và bay bổng” <http://thethao.vietnamnet>, 28/12/2008.

ความสัมพันธ์ด้านวัฒนธรรม: มิติที่ถูกมองข้าม

เมื่อทบทวนความสัมพันธ์ระหว่างไทยและเวียดนามตลอดระยะเวลาที่ผ่านมาจะเห็นได้ว่าการรับรู้และความเข้าใจของทั้งสองประเทศต่อกันนั้นตั้งอยู่บนพื้นฐานของความสัมพันธ์ทางการเมืองและความสัมพันธ์ด้านการต่างประเทศ หากแต่มิติทางด้านวัฒนธรรมนั้นกลับถูกมองข้าม ทั้งที่ความสัมพันธ์ทางวัฒนธรรมนั้นเป็นความสัมพันธ์ที่สามารถสร้างความเข้าใจต่อกันได้อย่างลึกซึ้งและเข้าถึงจิตใจของผู้คน เช่นในกรณีของความประทับใจของผู้่านชาวเวียดนามต่อ *นิราศภูเขาทอง* ของสุนทรภู่ (2329 – 2398) ซึ่งประพันธ์ขึ้นในราวปี พ.ศ. 2371 ขณะที่กวีอายุได้ 42 ปี เนื้อหากล่าวถึงการเดินทางไปนมัสการเจดีย์ภูเขาทองที่พระนครศรีอยุธยา สุนทรภู่แต่งนิราศเรื่องนี้ด้วยกลอนแปด มีความยาวเพียง 89 คำกลอน แต่นิราศเรื่องนี้ได้ชื่อว่ามีควาไพเราะและมีคุณค่าทางวรรณศิลป์เนื่องจากกวีสามารถแสดงให้เห็นถึงความสามารถในการเลือกใช้ถ้อยคำในการประพันธ์ ในการเดินทางครั้งนี้ สุนทรภู่เดินทางล่องเรือในแม่น้ำเจ้าพระยาพร้อมด้วยลูกชายชื่อพัด และในช่วงหนึ่งของการเดินทาง สุนทรภู่เดินทางผ่านบางโพซึ่งมีชุมชนชาวเวียดนามอาศัยอยู่ กวีได้บรรยายความรู้สึกเมื่อเดินทางผ่าน “บ้านญวน” ดังนี้

ถึงบางโพไ้พระศรีมหาโพธิ์
 รมนิโรธกุหลให้พุนผล
 ขอเดชานุภาพพระศพล
 ให้ผ่องพันภัยพาลสำราญกาย
 ถึงบ้านญวนล้วนแต่โรงแลสะพรั่ง
 มีช่องซังกึ่งปลาไว้ค้าขาย
 ตรงหน้าโรงโพงพางเขาวางราย
 พวกหญิงชายพร้อมเพรียงมาเมืองมอ
 จะเหลียวกลับลับเขตประเทศสถาน
 ทรมานหม่นไหม้ฤทัยหมอง
 ถึงเขมาอารามอร่ามทอง
 ฟังฉลองเลิกงานเมื่อวานขึ้น⁸²

ด้วยบทกวีเพียงไม่บทนี้ได้สร้างความประทับใจให้แก่ เชื่อง ขวน เกื่อง (Duong Xuân Cuong) นักวิชาการชาวเวียดนามซึ่งเคยพำนักอยู่ในประเทศไทยช่วงเวลาหนึ่ง ดังที่สะท้อนในบทความเรื่อง “ภาพลักษณ์ของคนเวียดนามในนิราศภูเขาทองของกวีไทยสุนทรภู่” (Hình ảnh người Việt Nam trong *Nirat Phukhau Thoong* của nhà thơ Thá Lan Xùn thon Phu) บทความนี้ได้รับการตีพิมพ์ในวารสาร

⁸² สุนทรภู่. *นิราศภูเขาทอง*. พิมพ์เป็นที่ระลึกในงานฌาปนกิจศพนางแก้ว ภวภูตานนท์ อัดถาวร เมื่อวันที่ 9 เมษายน 2498. พระนคร. ไม่ปรากฏปีที่พิมพ์. หน้า 5 – 6.

เอเซียตะวันออกเฉียงใต้ศึกษา ปี ค.ศ. 1991 เชื่อง ชวน เกื่อง กล่าวถึงความประทับใจต่อความเห็นอกเห็นใจของกวีที่มีต่อชาวเวียดนามอพยพที่พลัดบ้านเมืองและจากญาติมิตรมาอยู่ต่างถิ่นและมีสภาพจิตใจที่ “ทรมานหม่นไหม้ทุกข์หมอง” เชื่อง ชวน เกื่อง ได้กล่าวถึงความประทับใจที่มีต่อสุนทรภู่และ นิราศภูเขาทอง ดังนี้

ในการศึกษาเบื้องต้นพบว่าบทกวีที่แต่งขึ้นเพื่อบรรยายภาพทิวทัศน์ของกวีเอกของไทย และบุคคลสำคัญของโลกอย่างสุนทรภู่ นั้นทำให้เราสัมผัสได้ถึงความคล้ายคลึงกันประการหนึ่งของวัฒนธรรมเวียดนามและไทย นั่นคือ คนเวียดนามและคนไทยต่างนับถือพุทธ... ปัจจุบันนี้ เอกสารที่ใช้ในการศึกษาเกี่ยวกับความสัมพันธ์ด้านวัฒนธรรมของสองประเทศ นั้นมีจำนวนจำกัด ด้วยเหตุนี้ เอกสารหรือข้อมูลที่มีอยู่น้อยนิดนี้จึงมีคุณค่า บทกวีที่ได้หยิบยกมาจากสุนทรภู่ กวีของไทยนั้น เป็นหลักฐานที่เราอาจจะเรียกได้ว่า “การเริ่มต้นของความสัมพันธ์ด้านวรรณคดีของเวียดนามและของไทย” (sự khởi đầu của mối quan hệ văn học Việt Nam và Thái Lan)⁸³

ความห่างเหินทางด้านวัฒนธรรมและวรรณกรรมระหว่างไทยและเวียดนามนั้นยังสะท้อนผ่านงานเขียนและประสบการณ์ของนักเขียนและนักหนังสือพิมพ์ เหวียน หว่าง เซิน (Nguyễn Hoàng Sơn) ซึ่งได้กล่าวถึงการเดินทางมาร่วมประชุมด้านการหนังสือพิมพ์ที่กรุงเทพฯ ในเดือนตุลาคม ปี ค.ศ. 1995 และในโอกาสนี้เขาได้เยี่ยมชมร้านหนังสือของไทยด้วย เหวียน หว่าง เซิน กล่าวว่าเขารู้สึกเสียใจที่ไม่มีหนังสือเกี่ยวกับเวียดนามในร้านหนังสือไทยเลย เช่นเดียวกันกับที่คนเวียดนามเองรู้เรื่องเกี่ยวกับเมืองไทย โดยเฉพาะอย่างยิ่งด้านวรรณกรรมน้อยมาก ในตอนหนึ่ง ผู้เขียนได้แสดงความคิดเห็น ดังนี้

บางทีแวดวงวรรณกรรมของไทยคงรู้เรื่องวรรณกรรมเวียดนามอย่างคลุมเครือเหมือนกับที่เราเองไม่ค่อยรู้เรื่องวรรณกรรมไทย โดยเฉพาะอย่างยิ่งวรรณกรรมร่วมสมัย ทั้งที่เวลาที่ใช้ในการเดินทางไปมาระหว่างกันแค่ชั่วโมงครึ่งหากโดยสารเครื่องบินคนเวียดนามสามารถมาถึงกรุงเทพฯ แล้ว ส่วนคนไทยเองสามารถมาชมทะเลสาบคืนดาบได้เช่นกัน (ทะเลสาบใจกลางเมืองฮานอย – ผู้วิจัย) ไม่เพียงแต่ด้านเศรษฐกิจ การเมือง แม้แต่ด้านวรรณกรรมเอง ประเทศกำลังพัฒนาต่างถูกคุกคามโดย “มหาอำนาจทางวรรณกรรม” (เช่น อังกฤษ อเมริกา ฝรั่งเศส เยอรมัน รัสเซีย จีน) พวกเราอ่าน เรียน แปลงานของพวกเขาก็แต่ไม่เคยสนใจมากนักที่จะอ่านกันเอง เรียนรู้หรือแปลผลงานของกันและกัน ช่างเป็นเรื่องน่าเสียดายสำหรับคนอ่านเช่นเดียวกันกับคนเขียน⁸⁴

⁸³ Dương Xuân Cường. “Hình ảnh người Việt Nam trong Nirat Phukhau Thoong của nhà thơ Thái Lan Xun thon Phu” trong *Nghiên Cứu Đông Nam Á* (Southeast Asian Studies). Số 2 (3), 1991. P. 51.

⁸⁴ Nguyễn Hoàng Sơn. *Tranh luận văn học*. Hanoi: NXB Văn Học, 2000. Pp. 275 – 276.

ความรู้สึกดังกล่าวไม่ต่างไปจากสิ่งที่ โฮ่ แอง ไข่ (Hò Anh Thái) นักการทูตและนักเขียนรุ่นใหม่ของเวียดนามได้สะท้อนไว้หลังจากการเข้าร่วมประชุมนักเขียนเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ในเดือนตุลาคม ปี ค.ศ. 2001 ที่กรุงกัวลาลัมเปอร์ ประเทศมาเลเซีย กล่าวคือผู้คนในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ต่างศึกษาวรรณกรรมของกันและกันน้อยมาก ในขณะที่วรรณกรรมเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ได้รับความสนใจมากขึ้นในประเทศอเมริกา อังกฤษ หรือฝรั่งเศส ที่มีการศึกษาวิจัยและแปลผลงานจากประเทศเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ซึ่งส่วนหนึ่งนั้น โฮ่ แอง ไข่ วิเคราะห์เป็นเพราะผู้คนในภูมิภาคและนักเขียนเองก็ไม่ได้กระตือรือร้นที่จะเปิดตัวสู่โลกภายนอกมากนัก⁸⁵ อย่างไรก็ตาม ทางเวียดนามนั้นได้ก้าวหน้ากว่าเราไปหนึ่งก้าวแล้ว เพราะอย่างน้อยนักวิชาการและนักเขียนเวียดนามได้ตระหนักถึงความสำคัญว่าการอ่านวรรณกรรมประเทศเพื่อนบ้านนั้นมีบทบาทสำคัญในการสร้างความเข้าใจอันดีต่อกัน ภาพวัฒนธรรม วิถีชีวิต วิถีคิด หรือแม้แต่อารมณ์ความรู้สึกของมนุษย์ที่ถ่ายทอดผ่านตัวบทวรรณกรรมนั้นไม่เพียงช่วยเติมเต็มมิติทางวัฒนธรรมเท่านั้น หากแต่ช่วยให้ผู้คนมีความใกล้ชิดและเกิดความเข้าใจ หรือแม้แต่เห็นอกเห็นใจกันมากยิ่งขึ้น ดังเห็นได้จากตัวอย่างของ *นิราศภูเขาทอง* ตามที่ได้กล่าวไว้ในตอนต้นแล้ว

มุมมองต่อความสัมพันธ์ไทย-เวียดนามในปัจจุบันและในอนาคต

นโยบายการเปิดประเทศและการปฏิรูปเศรษฐกิจในปี ค.ศ. 1986 และนโยบายการพัฒนาประเทศของเวียดนามในยุคต่อๆ มา ได้มีผลต่อการกำหนดท่าทีและนโยบายการต่างประเทศของเวียดนาม อีกทั้งยังส่งผลความสัมพันธ์อันดีระหว่างไทยและเวียดนาม ตัวอย่างเช่น เวียดนามดำเนินการแก้ไขเนื้อหาในรัฐธรรมนูญซึ่งเดิมในปี ค.ศ. 1980 กำหนดท่าทีของเวียดนามในเวทีโลกว่าต้องอยู่ข้างประเทศ “พี่น้องสังคมนิยม” เท่านั้น เช่น สหภาพโซเวียต และเป็นปรปักษ์กับประเทศมหาอำนาจทั้งหลายรวมทั้งจีนด้วย แต่ต่อมาในรัฐธรรมนูญ ปี ค.ศ. 1992 มีการแก้ไขข้อความว่า “เวียดนามต้องการเป็นมิตรกับทุกประเทศในประชาคมโลก ต่อสู้เพื่อสันติภาพ อิสระภาพและการพัฒนาประเทศ” และอีกตัวอย่างหนึ่งของการปรับท่าทีของเวียดนามในด้านการต่างประเทศ เช่น ในการประชุมของพรรคคอมมิวนิสต์เวียดนาม ครั้งที่ 9 เดือนเมษายน ปี ค.ศ. 2001 แนวนโยบายมีเนื้อหาสอดคล้องกัน นั่นคือ “เวียดนามพร้อมที่จะเป็นมิตร เป็นหุ้นส่วนที่เชื่อถือได้ของทุกประเทศในประชาคมโลก” ซึ่งที่ประชุมเห็นพ้องกันว่าเป็นไปตามแนวคิดของโฮจิมินห์ที่มุ่งนโยบาย “เพิ่มมิตร ลดศัตรู” (*thêm bạn bớt thù*)⁸⁶ จึงเห็นได้ว่าหลังจากการปฏิรูปในปี ค.ศ. 1986 เป็นต้นมา เวียดนามให้ความสำคัญกับความร่วมมือระหว่างกันของประเทศในภูมิภาคอาเซียนมากขึ้นซึ่งรวมถึงไทยด้วย

นักวิชาการเวียดนามได้ประเมินแนวโน้มของความสัมพันธ์ไทย-เวียดนามในอนาคตด้วยมุมมองที่เป็นบวกมากขึ้น โดยประเมินจากความร่วมมือของไทยและเวียดนามในช่วงปีที่ผ่านมาเกือบทุกด้าน ได้แก่ ด้านเศรษฐกิจ การต่างประเทศ การท่องเที่ยว รวมทั้งด้านสาธารณสุข เช่น ความร่วมมือในการป้องกัน

⁸⁵ Hò Anh Thái. *Trở thành nhân vật của tôi*. Hanoi: NXB Hội Nhà Văn, 2005. Pp. 313 – 326.

⁸⁶ Bùi Văn Hùng, “Vài nét chính sách đối ngoại của Việt Nam trong thời kỳ Đổi Mới (1986 - 2005)”. *Nghiên Cứu Lịch Sử*. 8 (364), 2006. Pp. 30 – 36.

การระบาดของไข้หวัดนก นอกจากนี้ ยังเป็นที่น่าสังเกตว่า ทั้งสองประเทศให้ความสำคัญกับความร่วมมือทางด้านวัฒนธรรมมากยิ่งขึ้น ผลงานวิชาการของนักวิชาการของเวียดนามสะท้อนถึงการเห็นถึงความสำคัญของความเป็นภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้มากขึ้นต่างจากเดิมที่เน้นความเป็นชาติตามแนวคิดชาตินิยมของยุคสงครามเป็นหลัก นักวิชาการเวียดนามเริ่มมองเห็นถึงลักษณะร่วมกันทางด้านวัฒนธรรมของประเทศในภูมิภาครวมทั้งไทยและเวียดนามมากกว่าเน้นความแตกต่างทางความคิดหรืออุดมการณ์ทางการเมือง เช่น ศาสตราจารย์ ผ่าม ดึ๊ก เชื่อง (Phạm Đức Dương) อดีตผู้อำนวยการสถาบันวิจัยเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ศึกษา (Viện Nghiên Cứu Đông Nam Á) เน้นถึงลักษณะร่วมกันทางด้านภาษาและวัฒนธรรมของพื้นที่ลุ่มแม่น้ำโขง⁸⁷ ศาสตราจารย์ ฟาน ฮุย เล (Phan Huy Lê) นักวิชาการประจำมหาวิทยาลัยแห่งชาติฮานอย (Đại Học Quốc Gia Hà Nội) ศึกษาและวิเคราะห์อิทธิพลของวัฒนธรรมเอเชียใต้หรืออินเดียต่อวัฒนธรรมของประเทศต่างๆ ในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ซึ่งก่อให้เกิดลักษณะร่วมกันของวัฒนธรรมซึ่งปรากฏในแต่ละประเทศ ตั้งแต่วัฒนธรรมยุคก่อนประวัติศาสตร์จนถึงวัฒนธรรมร่วมสมัย นอกเหนือไปจากความคล้ายคลึงกันทางด้านภูมิศาสตร์แล้ว ผู้เขียนเสนอว่าพื้นฐานของวัฒนธรรมเวียดนามนั้นมีลักษณะร่วมกันกับวัฒนธรรมของประเทศอื่นๆ ในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ก่อนที่ประเทศเหล่านี้จะเริ่มรับอิทธิพลของจีนและอินเดีย⁸⁸ เนื้อหาในบทความดังกล่าวสอดคล้องกับการศึกษาของ เจิ่น ถิ ลี (Trần Thị Lý) ซึ่งเสนอว่าวัฒนธรรมไทยและเวียดนามโดยเฉพาะอย่างยิ่งในเขตภาคใต้ของเวียดนามที่ได้รับอิทธิพลของพุทธศาสนานิกายเถรวาทนั้นมีความใกล้เคียงกันมาก⁸⁹

เมื่อไม่นานมานี้ สถาบันวิจัยเอเชียตะวันออกเฉียงใต้เสนอรายงานวิชาการมีเนื้อหาเกี่ยวกับลักษณะนิสัยคนไทยและสังคมไทยตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน (Viện Đông Nam Á. *Thái Lan truyền thống và hiện đại*. Hanoi: NXB Thanh Niên, 1999) และที่น่าสนใจคือเนื้อหาและแง่มุมเกี่ยวกับไทยที่นำเสนอในเอกสารชิ้นนี้ต่างไปจากการนำเสนอเกี่ยวกับประเทศไทยที่สถาบันเคยนำเสนอไว้ก่อนหน้านี้ กล่าวคือ มีลักษณะที่เป็นบวกมากขึ้น คณะผู้วิจัยระบุไว้ในรายงานฉบับนี้ว่า ประเทศไทยเป็นประเทศเกษตรกรรม มีวัฒนธรรมและประเพณีต่างๆ ที่ผูกพันกับวิถีของสังคมเกษตรกรรม ผู้คนมีวิถีชีวิตและวิถีคิดที่เรียบง่าย (giản dị) มีจิตใจดี (nhân từ) และอดทนอดกลั้น (khoan dung) นอกจากนี้แล้ว การได้รับอิทธิพลจากพุทธศาสนาซึ่งส่งผลให้คนไทยเป็นผู้มีน้ำใจและพร้อมที่จะทำความดีเพื่อผู้อื่น มีความสามัคคีและพร้อมที่จะช่วยเหลือซึ่งกันและกัน แนวคิดเรื่อง “น้ำใจ” ทำให้คนไทยเป็นผู้ที่มีจิตใจดี (hào hiệp) อบอุ่น (nòng hậu) และ สนุกสนาน (vui vẻ) สังคมไทยเป็นสังคมที่มีลำดับชั้นและให้ความสำคัญกับสถานภาพทางสังคม เช่น ให้ความสำคัญเคารพกับสมาชิกของราชวงศ์ พระสงฆ์ และผู้อาวุโส ซึ่งคณะผู้เขียนได้

⁸⁷ Phạm Đức Dương, “Mékong – Sông Mệ – Dòng Sông Khoan Dung” *Nghiên Cứu Đông Nam Á*. Số 6 (69) 2004. Pp. 3 – 10.

⁸⁸ Phan Huy Lê, “Việt Nam trong quan hệ với Đông Nam Á và Đông Á”. *Phương Đông Hợp Tác và Phát Triển*. Hanoi: NXB Đại Học Quốc Gia Hà Nội, 2004. Pp. 39 – 47.

⁸⁹ Trần Thị Lý, “Một số chứng cứ về mối quan hệ văn hoá Việt Nam – Thái Lan”. *Nghiên Cứu Đông Nam Á*. Số 2 (31), 1998. Pp. 70 – 74.

กล่าวว่าลักษณะดังกล่าวเป็นปัจจัยสำคัญที่ทำให้สังคมไทยมีความมั่นคงและรอดพ้นจากวิกฤตต่างๆ มาจนถึงทุกวันนี้ ดังที่ปรากฏในเนื้อหาตอนหนึ่งว่า

การให้ความเคารพ (ผู้มีสถานภาพสูงกว่า – ผู้วิจิตร) เป็นวัฒนธรรมที่มีมาแต่อดีตซึ่งยากจะจางหายไปในหมู่คนไทย ในทางปฏิบัติ การให้ความเคารพนี้ยังช่วยให้พวกเขารอดพ้นจากช่วงเวลาแห่งความยากลำบากหลายต่อหลายครั้งเมื่อต้องเผชิญหน้ากับศัตรูเพื่อความอยู่รอดและศักดิ์ศรีของประเทศ ในขณะเดียวกัน วัฒนธรรมการให้ความเคารพนี้ยังเป็นปัจจัยสำคัญอย่างยิ่งในการกระบวนการพัฒนาประเทศให้ทันสมัย⁹⁰

ผลงานวิชาการอื่นๆ ที่น่าสนใจได้แก่ บทความของเหงวียน ถิ หว๋าน (Nguyễn Thị Hoàn) ที่ตั้งข้อสังเกตว่าความร่วมมือระหว่างไทยและเวียดนามนั้นสามารถแบ่งตามขอบเขตความร่วมมือได้ดังนี้คือ (1) ด้านการเมืองและความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ (2) ความร่วมมือด้านเศรษฐกิจ (3) ความร่วมมือด้านวัฒนธรรมและการศึกษา (4) ความร่วมมือด้านเทคนิคและด้านอื่นๆ ซึ่งได้สะท้อนให้เห็นแล้วว่านับตั้งแต่ประเทศไทยและเวียดนามได้สถาปนาความสัมพันธ์ด้านการทูตอย่างเป็นทางการในปี ค.ศ. 1976 นั้น ความสัมพันธ์ของทั้งสองประเทศสามารถ “ก้าวผ่านช่วงเวลาอันยากลำบากและจะพัฒนาต่อไปในอนาคต”⁹¹ นอกจากนี้ ผู้เขียนยังตั้งสังเกตว่าการให้ความช่วยเหลือของรัฐบาลไทยในการฝึกอบรมและให้ทุนการศึกษาแก่ข้าราชการและนักศึกษาของเวียดนามนั้นเป็นปัจจัยสำคัญในการสร้างสัมพันธ์อันดีของทั้งสองประเทศ อีกทั้ง ขอบเขตการพัฒนาควรขยายตัวไปยังความร่วมมือทางด้านวัฒนธรรมด้วย ดังที่ผู้เขียนบทความตั้งข้อสังเกตเกี่ยวกับความร่วมมือของไทยและเวียดนามไว้ดังนี้

เวียดนามและประเทศไทยเป็นประเทศเพื่อนบ้านในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ วัฒนธรรมของทั้งสองประเทศแม้จะไม่ได้เหมือนกันทุกอย่าง แต่มีความคล้ายคลึงกันอยู่มาก ซึ่งง่ายต่อการทำความเข้าใจกันซึ่งกันและกัน การแลกเปลี่ยนทางวัฒนธรรมของเวียดนามและไทยนั้นแม้จะมีมานานแล้ว แต่เพิ่งพัฒนาอย่างจริงจังในช่วงไม่กี่ปีที่ผ่านมา หลังจากที่มีการพัฒนาความสัมพันธ์ทางการเมืองและเศรษฐกิจ ซึ่งไม่ได้จำกัดอยู่แค่ในระดับการแลกเปลี่ยนเท่านั้นแต่ยังพัฒนาไปสู่ความร่วมมืออีกด้วย⁹²

⁹⁰ Viện Đông Nam Á, “Người Thái Lan” Nguyễn Văn Khoan (ed.). *Người Việt ở Thái Lan 1910 – 1960*. Ho Chi Minh: NXB Công An Nhân Dân, 2008. Pp. 29 – 30.

⁹¹ Nguyễn Thị Hoàn, “30 năm quan hệ hợp tác Việt Nam – Thái Lan”. *Nghiên Cứu Đông Nam Á*. Số 5 (74), 2005. Pp. 68 – 72.

⁹² Nguyễn Thị Hoàn, “Vài nét về quan hệ Việt Nam – Thái Lan những năm đầu thế kỷ XXI” *Nghiên Cứu Đông Nam Á*. Số 1 (70) 2005. P. 63.

นอกจากนี้ เหงวียน เสี่ยว ห่ง (Nguyễn Diêu Hùng) ศึกษาและสำรวจสถานการณ์ความร่วมมือระหว่างประเทศของไทยและเวียดนามตั้งแต่ช่วงทศวรรษที่ 90 (คริสต์ศตวรรษที่ 20) ว่าเป็นไปอย่างราบรื่นในทุกด้านโดยเฉพาะด้านการลงทุนและการท่องเที่ยว หากแต่การลงทุนของไทยในเวียดนามนั้นยังไม่มีแผนที่ดีเนื่องจากไทยเป็นประเทศในลำดับที่สองที่มีการถอนใบอนุญาตประกอบการมากที่สุดในจำนวนประเทศต่างๆ ที่เข้าไปลงทุนในเวียดนาม ส่วนหนึ่งเป็นผลมาจากความล้มเหลวของผลประกอบการ⁹³ อย่างไรก็ตาม ความรู้สึกเป็นมิตรประเทศต่อกันนั้นเห็นได้อย่างชัดเจนยิ่งขึ้น

ประเทศเวียดนามและไทยได้ร่วมกันก้าวเข้าสู่คริสต์ศตวรรษที่ 21 ผลประโยชน์ที่ทั้งสองประเทศได้รับในช่วงหลายปีที่ผ่านมาได้แสดงให้เห็นถึงการอยู่ร่วมกันอย่างสันติ ความร่วมมือที่ส่งผลดีต่อการพัฒนาในแต่ละประเทศนั้นย่อมดีกว่าการคงไว้ซึ่งความเป็นอริต่อกันหรือความขัดแย้งซึ่งเกิดขึ้นในช่วงก่อนหน้านี้⁹⁴

บทสรุป

แม้ว่าไทยและเวียดนามมิได้มีพรมแดนติดต่อกัน หากแต่สามารถนับได้ว่าเป็นประเทศเพื่อนบ้านกันและต่างมีบทบาทสำคัญในภูมิภาคนี้ ไทยและเวียดนามมีความสัมพันธ์ติดต่อกันมาอย่างต่อเนื่องและยาวนานตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน แม้ว่าในบางช่วงเวลา สายความสัมพันธ์นี้อาจไม่ราบรื่นและมีการกระทบกระทั่งกันอยู่บ้าง แต่ความขัดแย้งดังกล่าวไม่อาจทำให้สายสัมพันธ์ดังกล่าวขาดสะบั้นลงได้ ดังที่นักปฏิวัติคนสำคัญของเวียดนามคือฟาน โบย โจว (Phan Bội Châu) เคยเปรียบเทียบความสัมพันธ์ระหว่างไทยและเวียดนามไว้ว่า “ความสัมพันธ์ระหว่างเวียดนามกับเวียดนามนั้นเหมือนลิ้นกับฟัน”⁹⁵ และจากการศึกษาเอกสารของทางเวียดนาม เราสามารถสรุปมุมมองของรับรู้และความเข้าใจของเวียดนามต่อไทยว่าตั้งอยู่บนเงื่อนไขและมีแนวโน้ม ดังต่อไปนี้

1) ความขัดแย้งระหว่างไทยและเวียดนามในอดีตได้เกิดจากการเผชิญหน้ากันโดยตรงของทั้งสองประเทศ แต่มักเกิดจากปัจจัยหรือสาเหตุภายนอก เช่น กระแสการต่อต้านการขยายตัวของลัทธิคอมมิวนิสต์ในช่วงสงครามเย็น หรือความตึงเครียดที่เกิดจากปัญหากัมพูชาในช่วงปี ค.ศ. 1979 – 1989 ซึ่งต่างจากความขัดแย้งระหว่างไทยกับประเทศอื่นๆ เช่น ไทยกับกัมพูชา ไทยกับลาว หรือไทยกับพม่า ซึ่งเป็นการเผชิญหน้ากันโดยตรง จึงอาจมองได้ว่าการปรับทัศนคติและเสริมสร้างความเข้าใจอันดีต่อกันในปัจจุบันและอนาคตนั้นไม่ใช่เรื่องยากจนเกินไป เนื่องจากความขัดแย้งหรือความบาดหมางในอดีตนั้นมิได้สร้างรอยร้าวลึกหรือเป็นอุปสรรคสำคัญในการทำ ความเข้าใจกันอีกครั้ง

⁹³ Nguyễn Diêu Hùng, “Quan hệ Việt Nam – Thái Lan từ đầu thập kỷ 90 (thế kỷ 20) đến nay”. *Nghiên Cứu Đông Nam Á*. Số 4 (49) 2001. P. 60.

⁹⁴ อ้างแล้ว หน้า 61.

⁹⁵ อ้างใน Nguyễn Công Khanh, “Hoạt động của các nhà yêu nước Việt Nam ở Xiêm (Thái Lan) đầu thế kỷ XX sau khi phong trào Đông Du thất bại”. *Quan hệ văn hoá, giáo dục Việt Nam – Nhật Bản và 100 năm Phong Trào Đông Du*. P. 355.

2) การรับรู้และความเข้าใจต่อกันระหว่างไทยและเวียดนามในอดีตนั้นมักตั้งอยู่บนพื้นฐานของความหวาดระแวงซึ่งกันและกัน และความพยายามที่แข่งขันกันมีอิทธิพลหรือมีบทบาทสำคัญในภูมิภาคมากกว่าที่จะร่วมมือกันอย่างแท้จริง สังเกตได้จากพัฒนาการของรัฐไทยและเวียดนามในอดีตมีลักษณะคล้ายคลึงกันคือเมื่อสถาปนาหรือรวมเป็นรัฐชาติได้แล้วมักมุ่งขยายดินแดนไปในฝั่งของลาวและกัมพูชา เช่นเดียวกันจนนำไปสู่ความไม่ไว้วางใจต่อกันเนื่องด้วยไม่สามารถประเมินความทะเยอทะยานของอีกฝ่ายหนึ่งได้ และความรู้สึกดังกล่าวดำเนินเรื่อยมาและยังคงทิ้งร่องรอยไว้ในยุคปัจจุบันด้วย

3) ข้อได้เปรียบประการหนึ่งของความสัมพันธ์ระหว่างไทยและเวียดนามคือไทยไม่ได้เป็นคู่ตรงข้ามหลักของเวียดนามในการเขียนประวัติศาสตร์และกระบวนการปลูกฝังชาตินิยมของเวียดนามซึ่งต่างจากคู่กรณีของเวียดนาม เช่น จีน ฝรั่งเศส หรือ อเมริกา แต่ในการประเมินสถานการณ์หรือบทบาทของเวียดนามในระดับภูมิภาคหรือระดับโลกนั้น เวียดนามมักเปรียบเทียบตนเองกับไทยเสมอโดยเฉพาะอย่างยิ่งระดับของการพัฒนาทางเศรษฐกิจหรือบทบาทของประเทศในเวทีอาเซียน ไทยจึงเปรียบเสมือนตัวเปรียบเทียบหรือคู่แข่งของเวียดนามมากกว่าที่จะเป็นเป้าหมายของการเกลียดชังหรือโจมตี

4) การศึกษาเอกสารของเวียดนามที่เขียนขึ้นในยุคหลังสงครามเย็นได้สะท้อนให้เห็นอย่างชัดเจนว่าเวียดนามตระหนักถึงความเป็นจำเป็นในการร่วมกันของประเทศต่างๆ ในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ รวมถึงความร่วมมือกับไทยในด้านต่างๆ เช่น การศึกษา การเกษตร การพัฒนาทางอุตสาหกรรม เป็นต้น การตระหนักถึงความจำเป็นของการร่วมมือกันดังกล่าวทั้งในระดับทวิภาคีและระดับภูมิภาคจะช่วยให้เกิดการปรับเปลี่ยนทัศนคติและแนวโน้มของการร่วมมือกันอย่างแท้จริงได้ในอนาคต

5) พลวัตของมุมมองและทัศนคติของเวียดนามต่อไทยนั้นส่วนหนึ่งเป็นผลมาจากการติดต่อและปฏิสัมพันธ์กันมากขึ้นในยุคหลังสงครามเย็น โดยเฉพาะอย่างยิ่งหลังจากที่เวียดนามเปิดประเทศและปรับนโยบายทางเศรษฐกิจ อีกทั้งยังเป็นผลมาจากการยกเว้นการลงตราวีซ่าที่ทำให้ผู้คนจากทั้งสองประเทศสามารถเดินทางไปมาระหว่างกันได้สะดวกยิ่งขึ้น ดังนั้น การที่ประชาชนทั้งสองประเทศได้สัมผัสถึงวัฒนธรรมและความเป็นอยู่ของกันและกันยิ่งขึ้นย่อมเกิดความเข้าใจและการรับรู้จากประสบการณ์ตรง ดังที่เห็นได้จากความคิดเห็นของนักท่องเที่ยวชาวเวียดนามที่เคยเดินทางเข้ามาในประเทศไทยได้กลับไปบอกเล่าสิ่งพวกเขาพบเห็นและประทับใจ ซึ่งความรู้สึกจากสิ่งเหล่านี้ได้สัมผัสและรับรู้โดยตรงนั้นย่อมส่งผลต่อการเสริมสร้างความเข้าใจต่อกันมากกว่าความพยายามจากภาครัฐ ดังเช่นที่เห็นได้จากกรณีของความทรงจำของชาวเวียดนามที่เคยได้รับความช่วยเหลือจากพี่น้องชาวไทย

หากกล่าวโดยสรุป ภาพรวมของการรับรู้และความเข้าใจของเวียดนามต่อไทยมีความหลากหลายและมีพลวัต ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับผู้มีส่วนร่วมและบริบททางสังคม ประวัติศาสตร์ และการเมือง ที่แปรเปลี่ยนไปตามกาลเวลา หากแต่อย่างน้อยสิ่งหนึ่งที่เราคควรยินดีคือไทยมี “พื้นที่” อยู่ในประวัติศาสตร์ของเวียดนามมาอย่างต่อเนื่องยาวนานตั้งแต่คริสต์ศตวรรษที่ 12 (ซึ่งต่างจากบางประเทศ เช่น พม่า ซึ่งการรับรู้ของเวียดนามต่อพม่าจำกัดมากและเพิ่งเริ่มปรากฏชัดเจนมากขึ้นในช่วงหลังคริสต์ศตวรรษที่ 18) และแม้ว่าภาพลักษณ์ของไทยในประวัติศาสตร์และข้อเขียนต่างๆ ของเวียดนามนั้นติดอยู่กับภาพของการเป็นประเทศ

ที่มีใกล้ชิดกับจีนหรือสหภาพอเมริกา (thân Mỹ) ซึ่งเป็นคู่กรณีของเวียดนาม แต่โดยรวมแล้วเวียดนามมองไทยในฐานะมิตรประเทศและเพื่อนบ้านที่สำคัญในภูมิภาคอาเซียน อีกทั้งยังเห็นถึง "ความจำเป็น" ที่ต้องร่วมมือกับไทยในทุกด้าน แม้ในประวัติศาสตร์ความสัมพันธ์ของทั้งสองประเทศนั้นก็มีบ้างบางครั้งที่เวียดนามแสดงความไม่พอใจต่อบทบาทและท่าทีของไทยต่อเวียดนาม แต่จากการศึกษาข้อมูลของเวียดนามแล้วพบว่า ทำಯที่สุดแล้ว เวียดนามค่อนข้าง "เข้าใจ" ไทย ยิ่งไปกว่านั้น หากเรามองเฉพาะลงไปถึงความสัมพันธ์ทางด้านการค้าขายที่มีมานานและความสัมพันธ์ของภาคประชาชนผ่านชาวเหวียดที่อยู่ในประเทศไทยซึ่งปัจจุบันได้กลายเป็นส่วนหนึ่งของพหุสังคมไทยที่กระจายกันอยู่ตามจังหวัดต่างๆ แล้ว จะพบว่าความสัมพันธ์ดังกล่าวสะท้อนถึงความผูกพันกันอย่างแน่นแฟ้นของความพี่น้องร่วมภูมิภาคและมิตรประเทศต่อกันอันเป็นพื้นฐานที่สำคัญต่อการสร้างสายสัมพันธ์ไทย-เวียดนามในปัจจุบันและอนาคต

อย่างไรก็ตาม สิ่งที่น่ากังวลใจคือในส่วนของไทยเองต่างหาก แม้ว่าในปัจจุบันสังคมไทยมีความตื่นตัวและให้ความสนใจเกี่ยวกับประเทศเพื่อนบ้านรวมทั้งประเทศเวียดนามมากขึ้น แต่คำถามที่ชวนให้ขบคิดต่อไปคือ เรามีความเข้าใจและการรับรู้เกี่ยวกับประเทศเวียดนามมากน้อยเพียงใด สิ่งที่ตกค้างจากความหวาดระแวงและความขัดแย้งในอดีตยังคงเป็นกำแพงขวางกั้นการรับรู้และความเข้าใจของไทยต่อเวียดนามอยู่หรือไม่ และองค์ความรู้ของเราต่อเพื่อนบ้านจะก้าวทันกระแสของความเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วของโลกปัจจุบันหรือไม่

บรรณานุกรม

ภาษาเวียดนาม

- Bùi Văn Hùng, “Vài nét chính sách đối ngoại của Việt Nam trong thời kỳ Đổi Mới (1986 - 2005)”. *Nghiên Cứu Lịch Sử*. 8 (364), 2006.
- Châu Long, “Việt Kiều tại Thái Lan”. *Sử Địa*, 1969
- Dương Duy Bằng, “Quan hệ giữa Việt Nam – Campuchia – Xiêm giai đoạn 1802 – 1834”. *Nghiên Cứu Đông Nam Á*. Số 4 (79), 2006.
- Dương Duy Bằng, “Quan hệ giữa Việt Nam – Campuchia – Xiêm giai đoạn 1834 – 1848”. *Nghiên Cứu Đông Nam Á*, số 3 (96), 2008.
- Đặng Văn Chương, “Quan hệ Pháp – Xiêm từ 1662 đến 1893”. *Nghiên Cứu Đông Nam Á*. Số 3 (48), 2001.
- Dương Xuân Cường, “Hình ảnh người Việt Nam trong Nirat Phukhau Thoong của nhà thơ Thái Lan Xun thon Phu” trong *Nghiên Cứu Đông Nam Á* (Southeast Asian Studies). Số 2 (3), 1991.
- Đặng Văn Chương, “Quan hệ Xiêm với các nước láng giềng phía đông dưới thời Taksin (1767 – 1782)”. *Nghiên Cứu Đông Nam Á*. Số 5 (50), 2001. P. 52.
- Đặng Văn Chương, “Những bước thăng trầm trong quan hệ Việt – Xiêm nửa đầu thế kỷ XIX”. *Nghiên Cứu Đông Nam Á*, số 5 (74), 2005.
- Đào Minh Hồng, “Vài nét về quan hệ đối ngoại của nước Xiêm thời kỳ 1851 – 1910”. *Nghiên Cứu Đông Nam Á*. Số 5 (44), 2000.
- Đông Tùng, “Sự Nghiệp Cách Mạng Giải Phóng Dân Tộc của Việt Kiều tại Thái Lan”. Nguyễn Hồng Dung, “Việt Kiều ở Thái Lan trong Những Năm 1947 – 1950 – 1954”. Nguyễn Văn Khoan (ed.). *Người Việt ở Thái Lan 1910 – 1960*. Ho Chi Minh: NXB Công An Nhân Dân, 2008.
- Hồng Dung, “Tình hình hai nước Việt – Xiêm đến trước năm 1945”. Nguyễn Văn Khoan (ed.). *Người Việt ở Thái Lan 1910 – 1960*. Ho Chi Minh: NXB Công An Nhân Dân, 2008.
- Hồ Anh Thái. *Trở thành nhân vật của tôi*. Hanoi: NXB Hội Nhà Văn, 2005.
- Huỳnh-Lửa, “Thái- Lan, một thuộc địa kiểu mẫu của chủ nghĩa thực dân mới của đế quốc Mỹ ở Đông Nam Á” *Lịch Sử*. 55 (10), 1963.
- Kim Ngọc Thu Trang, “Ảnh hưởng của phương Tây đối với công cuộc cải cách ở Xiêm thế kỷ XX”. *Nghiên Cứu Đông Nam Á*, số 5 (98), 2008.
- Khoa Chính trị quốc tế và ngoại giao Việt Nam, Bộ môn chính sách đối ngoại Việt Nam. *Ngoại giao Việt Nam từ thuở dựng nước đến trước cách mạng tháng tám 1945*. Hanoi: Học Viện Quan Hệ Quốc Tế, 2001.
- Lại Bích Ngọc, “Về việc vua Xiêm RAMA I cưu mang, giúp đỡ Nguyễn Ánh”. *Nghiên Cứu Đông Nam Á*. Số 1 (58), 2003.
- Lê Mạnh Trinh. *Cuộc vận động cứu quốc của Việt kiều ở Thái – Lan*. Hanoi: NXB Sự Thật, 1961.
- Lê Quốc Sản. *Chi Đội Hải Ngoại IV (Chi Đội Trần Phú)*. NXB Tổng Hợp Đồng Tháp, 1989.
- Lê Thị Kim Liên, “Gia Đình Tôi theo Cách Mạng theo Bác Hồ”. Nguyễn Hồng Dung, “Việt Kiều ở Thái Lan trong Những Năm 1947 – 1950 – 1954”. Nguyễn Văn Khoan (ed.). *Người Việt ở Thái Lan 1910 – 1960*. Ho Chi Minh: NXB Công An Nhân Dân, 2008.
- Nguyễn Bá Trắc. *Hạn – Mạn Du Ký: Xiêm – Tàu – Nhật Bản (1908-1914)*. Hanoi, 1921.
- Nguyễn Công Khanh, “Hoạt động của các nhà yêu nước Việt Nam ở Xiêm (Thái Lan) đầu thế kỷ XX sau khi phong trào Đông Du thất bại”. *Quan hệ văn hoá, giáo dục Việt Nam – Nhật Bản và 100 năm phong trào Đông Du*. Hanoi: NXN Đại Học Quốc Gia Hà Nội, 1996.

- Nguyễn Diệu Hùng, “Quan hệ Việt Nam – Thái Lan từ đầu thập kỷ 90 (thế kỷ 20) đến nay”. *Nghiên Cứu Đông Nam Á*. Số 4 (49) 2001.
- Nguyễn Duy Chính, “Tương quan Xiêm – Việt cuối thế kỷ 18”. *Tạp Chí Nghiên Cứu và Phát Triển*, số 6 (65), 2007.
- Nguyễn Duy Chính, “Tương quan Xiêm – Việt cuối thế kỷ 18 (tiếp theo)”. *Tạp Chí Nghiên Cứu và Phát Triển*, số 2 (67), 2007.
- Nguyễn Duy Chính, “Tương quan Xiêm – Việt cuối thế kỷ 18 (tiếp theo)”. *Tạp Chí Nghiên Cứu và Phát Triển*, số 1 (65), 2008.
- Nguyễn Hồng Dung, “Việt Kiều ở Thái Lan trong Những Năm 1947 – 1950 – 1954”. Nguyễn Văn Khoan (ed.). *Người Việt ở Thái Lan 1910 – 1960*. Ho Chi Minh: NXB Công An Nhân Dân, 2008.
- Nguyễn Hoàng Sơn. *Tranh luận văn học*. Hanoi: NXB Văn Học, 2000.
- Nguyễn Khánh Vân, “Mối quan hệ giữa Mỹ và Thái Lan trước những diễn biến ở Đông Dương từ năm 1975 đến nay”. *Về Lịch sử – văn hoá ba nước Đông Dương*. Hanoi: Viện Đông Nam Á, 1983.
- Nguyễn Khắc Viện. *Thái Lan: Một số nét về chính trị, kinh tế – xã hội, văn hoá và lịch sử*. Hanoi: NXB Thông Tin Lý Luận, 1988.
- Nguyễn Khắc Viện. *Đạo và Đời*. Hanoi: NXB Khoa Học Xã Hội, 2007.
- Nguyễn Lê Thi, “Mối quan hệ giữa Việt Nam với các nước trong khu vực Đông Nam Á qua thư tịch cổ Việt Nam”. *Về lịch sử Đông Nam Á thời cổ*. Hanoi: Viện Đông Nam Á, 1983.
- Nguyễn Lương Bích. *Lược sử ngoại giao Việt Nam các thời trước*. Hanoi: NXB Quân Đội Nhân Dân, 1996.
- Nguyễn Ngọc Lan, “Vai trò của Thái Lan trong việc liên kết châu Á với châu Âu” *Nghiên Cứu Đông Nam Á*. Số 4 (67) 2004.
- Nguyễn Thị Hoái, “30 năm quan hệ hợp tác Việt Nam – Thái Lan”. *Nghiên Cứu Đông Nam Á*. Số 5 (74), 2005.
- Nguyễn Thị Hoàn, “Vài nét về quan hệ Việt Nam – Thái Lan những năm đầu thế kỷ XXI” *Nghiên Cứu Đông Nam Á*. Số 1 (70) 2005.
- Nguyễn Thị Loan, “Con đường xuyên tây đưa vũ khí từ Thái Lan về Nam Bộ”. *Có Một Trận Tuyển Thảm Lặng*. Hanoi: NXB Chính Trị Quốc Gia, 1995.
- Nguyễn Thu Mỹ – Đặng Bích Hà. *Thái Lan cuộc hành trình tới câu lạc bộ các nước công nghiệp mới*. Hanoi: Sự Thật, 1992.
- Nguyễn Trọng Hậu, “Vị trí địa bàn Thái Lan trong các hoạt động đối ngoại của nước Việt Nam Dân Chủ Cộng Hòa những năm 1947 – 1949”. *Nghiên Cứu Lịch Sử*. 3 (312) (IX – X), 2000.
- Nguyễn Tương Lai, “Truyền thống đối ngoại của các vương triều Thái Lan”. *Phương Đông Hợp Tác và Phát Triển*. Hanoi: NXB Đại Học Quốc Gia Hà Nội, 2004.
- Nguyễn Văn Khoan, “Thái Lan – Địa bàn liên lạc của các mạng Việt Nam”. Nguyễn Văn Khoan (ed.). *Người Việt ở Thái Lan 1910 – 1960*. Ho Chi Minh: NXB Công An Nhân Dân, 2008.
- Phạm Đức Dương, “Mékong – Sông Mạ – Dòng Sông Khoan Dung” *Nghiên Cứu Đông Nam Á*. Số 6 (69) 2004
- Phạm Hồng Tùng, “Vài nhận định về cuộc cải cách ở Thái Lan (SIAM) dưới các triều vua Monhikut và chulalongkorn từ cái nhìn so sánh khu vực”. *Nghiên Cứu Lịch Sử*. 6 (331) (XI – XII), 2003.
- Phan Huy Lê, “Việt Nam trong quan hệ với Đông Nam Á và Đông Á”. *Phương Đông Hợp Tác và Phát Triển*. Hanoi: NXB Đại Học Quốc Gia Hà Nội, 2004.
- Sơn Tùng. *Con Người i và Con Đường*. Hanoi: NXB Văn Hoá – Thông Tin, 1993.
- Sự thật về quan hệ Thái Lan – Cam – Pu – Chia Thái Lan – Lào*. Hanoi: NXB Sự Thật, 1985.
- Trần Đình Lưu, “Việt Kiều ở Thái Lan từ Năm 1964 đến nay”. Nguyễn Hồng Dung, “Việt Kiều ở Thái Lan trong Những Năm 1947 – 1950 – 1954”. Nguyễn Văn Khoan (ed.). *Người Việt ở Thái Lan 1910 – 1960*. Ho Chi Minh: NXB Công An Nhân Dân, 2008.

- Trần Khánh, “Phát triển thiếu bền vững, trường hợp của Thái Lan”. *Nghiên Cứu Đông Nam Á*. Số 4 (49) 2001.
- Trần Ngọc Định, “Tập đoàn quân phiệt Tha-Nom – Pra-Phat – công cụ của các chủ nghĩa thực dân mới của Mỹ ở Thái-Lan”. *Nghiên Cứu Lịch Sử*. 157, 1974.
- Trần Thị Lý, “Một số chứng cứ về mối quan hệ văn hoá Việt Nam – Thái Lan”. *Nghiên Cứu Đông Nam Á*. Số 2 (31), 1998.
- “Tọa đàm khoa học nhân kỷ niệm 30 năm quan hệ Việt Nam – Thái Lan (1976-2006). *Nghiên Cứu Đông Nam Á*. Số 4 (79), 2006.
- Việt Nam nhỏ hay không nhỏ*. Hanoi: NXB Thông Tấn, 2007.
- Ủy ban khoa học xã hội Việt Nam, Ban Đông Nam Á. *Thư tịch cổ Việt Nam viết về Đông Nam Á phần Xiêm*. Hanoi, 1977.
- Viện Đông Nam Á, “Người Thái Lan” Nguyễn Văn Khoan (ed.). *Người Việt ở Thái Lan 1910 – 1960*. Ho Chi Minh: NXB Công An Nhân Dân, 2008.

ภาษาอังกฤษ

- Department of South East Asian Studies, Social Science Committee of Vietnam. *History and Culture of South East Asia: Studies on Thai*, 1981.
- Jayanama, Pinsuda. *Vietnam's Economic Reforms and its International Implications*. M.A. Paper. University of Chicago, 1994.
- Nguyễn Khắc Viện. *Vietnam: A Long History*. Revised edition. Hanoi: NXB Thế Giới, 1999.
- Pelly, Patricia M. *Postcolonial Vietnam: New Histories of the National Past*. Durham and London: Duke University Press, 2002. P. 11.
- Pike, Douglas. “Vietnam in 1980: The Gathering Storm?”. *Asian Survey*, Vol. 21, No. 1 (Jan 1981).
- Porter, Gareth. “The Vietnamese Perspective on Thailand”. Paper presented at the workshop on *Future ASEAN – Vietnam Relations*. Institute of Security and International Studies, Chulalongkorn University, 7-9 February 1983.

ภาษาไทย

- เฉลิมชัย ผิวเรืองนนท์. **ทัศนคติคนไทยภาคตะวันออกเฉียงเหนือต่อเวียดนาม : ศึกษาเปรียบเทียบระหว่างจังหวัดที่มีและไม่มีชาวเวียดนามอพยพอาศัยอยู่**. กรุงเทพฯ : สถาบันเอเชีย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2524.
- สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. **ยุทธศาสตร์ความร่วมมือเพื่อความเป็นหุ้นส่วนทางเศรษฐกิจระหว่างไทยและเวียดนาม**. กันยายน 2549.
- สุนทรภู่. **นิราศภูเขาทอง**. พิมพ์เป็นที่ระลึกในงานฉานปนกิจศพนางแก้ว ภวภูตานนท์ อดีตถาวร เมื่อวันที่ 9 เมษายน 2498. พระนคร. ไม่ปรากฏปีที่พิมพ์.

เว็บไซต์

www.vnn.vn

www.thanhnien.com.vn

www.tuoitre.com.vn

www.dantri.com.vn

www.nhadan.org.vn

www.tienphong.org

มติชนออนไลน์

กรุงเทพธุรกิจออนไลน์

1) พื้นฐานความสัมพันธ์ไทย-เวียดนาม

ไทยและเวียดนามเป็นชาติเพื่อนบ้านใกล้ชิด ประเทศทั้งสองมิได้มีพรมแดนทางบกเชื่อมต่อกันโดยตรง รวมทั้งไม่มีความเกี่ยวข้องใกล้ชิดทางวัฒนธรรม (รากฐานทางวัฒนธรรมของไทยอยู่ที่พุทธศาสนา นิกายเถรวาท ส่วนเวียดนามเป็นพุทธมหายานผสมผสานกับลัทธิขงจื๊อ) แต่ความสัมพันธ์ระหว่างกันนั้นมีความสำคัญต่อทั้ง 2 ชาติ รวมทั้งสามารถมีผลกระทบต่อภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้โดยรวมด้วย

ไทยและเวียดนามนับเป็นชาติที่มีความเป็นมายาวนานในประวัติศาสตร์ แต่ช่วงเริ่มต้นของการพัฒนาเป็นชาติสมัยใหม่ (Modern Nation) ของทั้งไทยและเวียดนาม เกิดขึ้นในช่วงระยะใกล้เคียงกัน คือ ปลายคริสต์ศตวรรษที่ 18 ต่อกับต้นศตวรรษต่อมา นอกจากนั้น ในช่วงของการเริ่มต้นดังกล่าวนี้ทั้ง 2 ชาติก็ดูจะมีความสัมพันธ์ที่ดีต่อกัน

การก่อตั้งกรุงรัตนโกสินทร์เป็นราชธานีแห่งใหม่ใน ค.ศ. 1782 ถือเป็นความพยายามที่จะรื้อฟื้นทั้งแบบแผนทางการเมืองและวัฒนธรรม รวมทั้งความยิ่งใหญ่ของสมัยอยุธยากลับมา แต่การเข้ามาของตะวันตก ทั้งในลักษณะของจักรวรรดินิยมและอารยธรรมสมัยใหม่ ในช่วงเวลาไม่นานหลังจากนั้น มีส่วนสำคัญในการผลักดันให้ราชอาณาจักรไทยที่เพิ่งจะพัฒนาศูนย์กลางอำนาจแห่งใหม่นี้ ต้องพัฒนามาเป็นรัฐสมัยใหม่ คือ “สยาม” ที่อาศัยรากฐานของอารยธรรมตะวันตกเป็นสำคัญ (นั่นคือ แม้จะมีได้ละทิ้งแบบแผนและจารีตโบราณเสียโดยสิ้นเชิง แต่การเป็นรัฐสมัยใหม่นั้นเป็นไปตามแบบแผนของตะวันตก)¹

เหตุการณ์สำคัญประการหนึ่งในช่วงต้นรัตนโกสินทร์ ซึ่งไม่ว่าจะเกิดขึ้นเพราะโชคชะตาหรือความบังเอิญก็ตามที ก็คือ การที่สยามที่เพิ่งจะก่อร่างสร้างตัว ได้เข้าไปมีส่วนเกี่ยวข้องกับการเกิดขึ้นของเวียดนามสมัยใหม่ (Modern Vietnam) ด้วย กล่าวคือ ราชสำนักที่กรุงเทพฯ ได้เข้าไปมีส่วนในการกอบกู้อำนาจของเหงวียน ฟุก แอ้ง (Nguyen Phuc Anh) ซึ่งคนไทยทั่วไปรู้จักกันในนาม องค์เงี้ยว คือคนจากพวก

¹ การเรียกชื่อประเทศแยกจากชื่อราชธานีก็สะท้อนพัฒนาการของการเป็นรัฐสมัยใหม่นี้ด้วย ในอดีตคนไทยเรียกชื่ออาณาจักรหรือแคว้นของตนตามชื่อราชธานี คือ สุโขทัย อยุธยา และรัตนโกสินทร์ จนกระทั่งพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงแยกชื่อราชธานีจากชื่ออาณาจักร โดยทรงเรียกราชอาณาจักรไทยว่า “สยาม” ชื่อนี้จึงมีการใช้กันสืบต่อมา เช่น รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรฉบับ พ.ศ. 2475 ที่เรียกว่า “รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรสยาม” หรือในหนังสือสัญญาต่างประเทศในเวลาต่อมาก็เรียกชื่อประเทศว่า “ประเทศสยาม” หรือ “ราชอาณาจักรสยาม” ประกอบกับชื่อ “รัฐบาลสยาม” อย่างไรก็ตาม ใน พ.ศ. 2482 รัฐบาลของจอมพล ป. พิบูลสงคราม ได้ออกประกาศ “รัฐนิยม” ฉบับที่ 1 ให้ใช้ชื่อประเทศ ประชาชน และสัญชาติว่า “ไทย” อันเป็นชื่อที่ใช้สืบต่อมาจนปัจจุบัน สำหรับประเด็นคำ “สยาม” และการเปลี่ยนจาก “สยาม” เป็น “ไทย” โปรดดู ชาญวิทย์ เกษตรศิริ “บทความชาญวิทย์: เส้นทางเดินของนาม จากสยามเป็นไทย – นามนั้นสำคัญฉะนี้หรือ?” OK Nation.net มิถุนายน 2550 <http://www.oknation.net/blog/print.php?id=61397>

กบฏไตเซิน (Tay Son Rebellion) แม้ว่าในที่สุด เหวียน แอ่ง จะสามารถรวบรวมกำลังกอบกู้อำนาจกลับคืนมาได้ด้วยตนเองและปกครองเวียดนามในนามจักรพรรดิชาลอง (Gia-long) ใน ค.ศ. 1802 แต่การเข้าไปมีส่วนเกี่ยวข้องของราชสำนักไทยก็ทำให้ไทยและเวียดนาม มีความสัมพันธ์ที่ตึงเครียดตลอดช่วงสมัยของจักรพรรดิพระองค์นี้

ไตเซินเป็นชื่อหมู่บ้านในจังหวัดบิ่ง ดิ่ง (Binh Dinh) อันเป็นสถานที่ก่อกำเริบของการกบฏ ซึ่งดำเนินอยู่ระหว่าง ค.ศ. 1771-1802 กบฏไตเซินมีผลสำคัญในการทำให้เวียดนามที่เคยแบ่งแยกเป็น 2 ส่วน ก่อนหน้านั้น โดยมีตระกูลจิ่ง (Trinh) ครองอำนาจอยู่ทางเหนือ และตระกูลเหงียน (Nguyen) ครองอำนาจอยู่ทางใต้ (เหงียน แอ่ง คือเชื้อสายคนเดียวของตระกูลนี้ที่รอดจากการถูกทำลายล้างโดยพวกกบฏไตเซิน) รวมกันเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันได้ใหม่ แต่พวกกบฏไตเซินก็ไม่สามารถยึดครองอำนาจได้นาน² เหวียน แอ่ง ซึ่งสามารถเอาชนะพวกนี้ได้ในที่สุด จึงได้ปกครองประเทศที่รวมเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน และเรียกชื่อใหม่ว่า “เวียดนาม”³

ความสัมพันธ์ความสัมพันธ์ไทย-เวียดนามสามารถจะมองได้จากหลากหลายมิติ ในอดีตนั้น เมื่อถึงช่วงปลายคริสต์ศตวรรษที่ 18 ต่อกับศตวรรษต่อมา ไทย เวียดนาม และพม่า ได้กลายมาเป็นอาณานิคมที่เข้มแข็งที่สุดในดินแดนภาคพื้นทวีปของเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ความสัมพันธ์ระหว่างอาณานิคมทั้งสาม ซึ่งมีราชวงศ์ที่เข้มแข็งปกครอง คือ ราชวงศ์คองบอง (Konbaung) ในพม่า ราชวงศ์จักรีในไทย และราชวงศ์เหงียน (Nguyen) ในเวียดนาม เป็นไปในลักษณะของการแข่งขันทางอำนาจ อันรวมไปถึงการการะแข่งขันเพื่อแย่งชิงความเป็นใหญ่เหนืออาณานิคมเพื่อนบ้านที่อ่อนแอกว่า โดยเฉพาะลาวและกัมพูชา

อาณานิคมไทยเผชิญกับการคุกคามและการรุกรานของพม่าจนกระทั่ง ค.ศ. 1826 เมื่อพม่าพ่ายแพ้ในสงครามกับอังกฤษครั้งแรก (First Anglo-Burmese War 1823-1826) ในขณะที่ยุทธการของ

² ผู้นำขบวนการไตเซินประกอบด้วยพี่น้อง 3 คน คือ เหวียน หยาก (Nguyen Nhac), เหวียน เหวะ (Nguyen Hue) และ เหวียน หลือ (Nguyen Lu) ต่อมาเหงียน เหวะ ซึ่งมีความสามารถทางทหารมากที่สุดในบรรดาพี่น้องทั้ง 3 คน สถาปนาตนเองเป็นจักรพรรดิทรงพระนามว่ากวาง จุง (Quang Trung) อย่างไรก็ตาม เมื่อจักรพรรดิกวาง จุง สิ้นพระชนม์ลงใน ค.ศ. 1792 ขบวนการนี้ก็อ่อนแอลงจนทำให้ เหวียน แอ่งสามารถกอบกู้อำนาจกลับคืนมาและขึ้นครองราชย์เป็นจักรพรรดิชาลอง

³ ชาวเวียดนามเรียกชื่อดินแดนภายใต้อำนาจของตนว่า ไต เหวียด “Dai Viet” (Great Viet) มาตั้งแต่ ค.ศ. 1054 แม้ว่าในบางช่วงสมัยจะมีการเรียกชื่อเป็นอย่างอื่น (โดยเฉพาะในช่วง ค.ศ. 1839-1945 ใช้ชื่อประเทศว่า “Dai Nam” หรือ “Great South”) แต่ชื่อ เหวียด นาม “Vietnam” (ในภาษาเวียดนามจะเขียนแยกกันเป็น Viet Nam) ที่จักรพรรดิชาลองทรงนำมาใช้เรียกชื่อราชอาณาจักรของพระองค์ และเป็นชื่อที่ใช้เรียกประเทศนี้ในปัจจุบัน ก็อาจจะถือเป็นจุดเริ่มต้นของเวียดนามสมัยใหม่ (modern Vietnam) ซึ่งกลับมารวมกันปึกแผ่นได้ใหม่หลังจากที่ต้องแบ่งแยกจากกันมากว่า 2 ศตวรรษก่อนหน้านี้

⁴ อาณานิคมไทยน้อยในดินแดนนี้ที่เคยมีอยู่มากมายหลายแห่งอยู่ในสภาพอ่อนแอ เช่น กัมพูชาและลาว ล่มสลายหรือถูกผนวกเป็นส่วนหนึ่งของอาณานิคมที่เข้มแข็งกว่า เช่น ล้านนาและมอญ เมื่อถึงต้นคริสต์ศตวรรษที่ 19 ก็เหลือเพียง 3 อาณานิคมที่ทรงอำนาจที่สุด คือ ไทย พม่า และเวียดนาม Norman G Owen (ed), *The Emergence of Modern Southeast Asia: A New History* (Honolulu: University of Hawaii Press, 2005)

ไทยมุ่งไปที่เพื่อนบ้านที่อ่อนแอกว่าดังกล่าว แต่การขยายอำนาจของไทยก็ต้องเผชิญกับเวียดนาม ซึ่งต้องการจะขยายอำนาจและอิทธิพลของตนในลักษณะเดียวกัน การแข่งขันทางอำนาจเพื่อช่วงชิงความเป็นใหญ่ระหว่างไทยกับเวียดนามดำเนินอยู่จนกระทั่งเวียดนามต้องไปใส่ใจกับการคุกคามของจักรวรรดินิยมฝรั่งเศสมากขึ้นตั้งแต่ช่วงครึ่งหลังของคริสต์ศตวรรษที่ 19 ก่อนจะตกไปอยู่ภายใต้อำนาจของมหาอำนาจตะวันตกชาติหนึ่งในที่สุดในช่วงปลายศตวรรษ

จักรวรรดินิยมตะวันตกมีผลทำให้ความขัดแย้งและการช่วงชิงความเป็นใหญ่ระหว่างไทยและเวียดนามยุติลง อย่างไรก็ดี สงครามเย็นที่แผ่ขยายเข้ามาในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ในช่วงหลังสมัยอาณานิคมได้เปลี่ยนรูปแบบความขัดแย้งระหว่างไทยและเวียดนามให้เป็นการเผชิญหน้าทางการเมืองและอุดมการณ์ การมีนโยบายต่อต้านคอมมิวนิสต์เป็นเหตุผลสำคัญที่ทำให้รัฐบาลไทยตัดสินใจเข้าข้างฝ่ายโลกเสรี ซึ่งนำพาไทยเข้าไปมีส่วนในสงครามเวียดนามโดยตรง ความขัดแย้งในช่วงสงครามเย็น ซึ่งยืดเยื้อมาจนถึงทศวรรษ 1980 นี้เอง ที่เป็นบาดแผลฉกรรจ์ในความสัมพันธ์ระหว่าง 2 ชาติ

นับเป็นความโชคดีที่พัฒนาการในช่วงหลังสงครามเย็นมีส่วนสำคัญยิ่งในการช่วยสมานบาดแผลดังกล่าว พัฒนาการเหล่านี้ทำให้เราต้องมองความสัมพันธ์ไทย-เวียดนามในมิติที่แตกต่างไปจากในอดีต มิติที่สำคัญยิ่งประการหนึ่งในโลกยุคโลกาภิวัตน์คือ จากการที่ประเทศต่างๆ ในโลกมีการเปิดพรมแดนและมีความเชื่อมโยงกันในด้านต่างๆ มากขึ้น ความสัมพันธ์ระหว่างประชาชน (people-to-people relations) มีความสำคัญเพิ่มมากขึ้น ความสัมพันธ์ระหว่างชาติจึงต้องอาศัยรากฐานของสัมพันธภาพในระดับนี้มากขึ้นด้วย

ในอนุภูมิภาคุ่มแม่น้ำโขง (Greater Mekong Sub-region) ซึ่งมีไทยและเวียดนามเป็นส่วนหนึ่งอยู่ด้วยนั้น มีการสร้างกรอบความร่วมมือด้านต่างๆ อย่างใกล้ชิด รวมทั้งการพัฒนาโครงสร้างพื้นฐาน เช่น ถนน สะพาน สนามบิน และท่าเรือน้ำลึก ซึ่งมีผลอย่างมากในการขยายการติดต่อด้านการค้า การท่องเที่ยว ตลอดจนการติดต่อแลกเปลี่ยนด้านสังคมและวัฒนธรรมรูปแบบต่างๆ โครงสร้างการติดต่อคมนาคมที่เรียกว่า ระเบียงเศรษฐกิจตะวันออก-ตะวันตก (East-West Economic Corridor) ระเบียงเศรษฐกิจเหนือ-ใต้ (North-South Economic Corridor) และระเบียงเศรษฐกิจใต้ (Southern Economic Corridor) ทำให้การติดต่อระหว่างชาติในอนุภูมิภาค (และเชื่อมโยงไกลออกไปจากอนุภูมิภาคนี้) ในด้านต่างๆ ดังกล่าวมีการขยายตัวอย่างไม่เคยปรากฏมาก่อน

การขยายการติดต่อเชื่อมโยงกันในด้านต่างๆ ที่มีมากขึ้นย่อมก่อให้เกิดการคาดหวังได้ว่า ความเข้าใจระหว่างประชาชนของชาติที่มีการติดต่อเชื่อมโยงกันนั้น จะมีมากยิ่งขึ้นด้วย ปัจจุบันความสัมพันธ์ไทย-เวียดนามกล่าวได้ว่าเป็นความสัมพันธ์ที่ดีอย่างที่ไม่เคยปรากฏมาก่อน กล่าวคือ ไม่เพียงแต่สัมพันธภาพระหว่าง 2 ชาติจะไม่มีปัญหาสำคัญใดๆ เท่านั้น แต่ยังมีขยายการติดต่อร่วมมือในแทบทุกด้านและทุกระดับ โดยเฉพาะในระดับประชาชนต่อประชาชน ออกไปอย่างมากด้วย

อย่างไรก็ดี ทศนคติและความเข้าใจระหว่างชาติ โดยเฉพาะในระดับของมวลชน เป็นเรื่องที่ซับซ้อนและมีความละเอียดอ่อนอย่างมาก ทศนคติและความเข้าใจระหว่างประชาชน 2 ชาติสามารถจะเป็นทั้งผล

(dependent variable) ที่ตามมาจากการขยายการติดต่อสัมพันธ์ และปัจจัยที่ช่วยส่งเสริม (independent variable) ความสัมพันธ์ระหว่าง 2 ชาติให้ใกล้ชิดยิ่งขึ้น

ความสนใจของเราในที่นี้จะมุ่งไปในแง่ของการเป็นผลจากพัฒนาการของความสัมพันธ์ระหว่างไทยและเวียดนามเป็นสำคัญ กล่าวคือ จะเป็นการพิจารณาทัศนคติและความเข้าใจของคนเวียดนามปัจจุบันที่มีต่อไทยในบริบทของพัฒนาการด้านต่างๆ ในสัมพันธภาพระหว่าง 2 ประเทศ โดยเฉพาะตั้งแต่ช่วงสมัยสงครามเย็นจนปัจจุบัน คงจะเป็นการยากที่จะชี้ชัดลงไปว่า พัฒนาการที่เกิดขึ้นนี้เกี่ยวข้องโดยตรงกับทัศนคติและความเข้าใจในแง่ไหน ในเรื่องใด อย่างไร ดังนั้น การกล่าวถึงวิวัฒนาการความสัมพันธ์ไทย-เวียดนามในช่วงระยะเวลาดังกล่าว จึงเป็นเพียงการทำให้การศึกษาวิเคราะห์ทัศนคติและความเข้าใจของคนเวียดนามปัจจุบันที่มีต่อไทยอยู่ในบริบททางประวัติศาสตร์ที่เกี่ยวข้องเท่านั้น และในการเลือกช่วงระยะเวลาที่กล่าวนี้เป็นบริบทเหตุผลสำคัญก็เพราะเป็นช่วงเวลาที่เราเรียกว่า “ร่วมสมัย” ของคนปัจจุบัน บริบททางประวัติศาสตร์ร่วมสมัยของความสัมพันธ์ไทย-เวียดนาม จะแบ่งออกเป็นช่วงสมัยต่างๆ หลายช่วงด้วยกัน

อย่างไรก็ตาม ความสัมพันธ์ไทย-เวียดนามตั้งแต่ช่วงสงครามเย็นเป็นต้นมาเป็นความสับสนเนื่องกับเหตุการณ์ความเป็นมาก่อนหน้านั้นที่ไม่อาจแยกจากกันได้ โดยเฉพาะในกรณีที่ดินแดนสยามตั้งแต่ช่วงปลายคริสต์ศตวรรษที่ 19 ได้กลายมาเป็นส่วนสำคัญยิ่งในเครือข่ายการต่อต้านฝรั่งเศสของชาวเวียดนาม แม้ว่าในเวลาต่อมาท่าทีของไทยที่มีต่อขบวนการกู้ชาติเวียดนามจะเปลี่ยนไป แต่สายใยความผูกพันในช่วงระยะดังกล่าวนี้ ซึ่งเชื่อมโยงไปถึงชุมชนชาวเวียดนามจำนวนมากในสยาม โดยเฉพาะอย่างยิ่งในหลายจังหวัดภาคอีสานตอนบน และได้สูญสลายไปเพราะการปรับเปลี่ยนท่าทีดังกล่าวโดยสิ้นเชิง นับว่ามีความสำคัญยิ่งต่อความสัมพันธ์ระหว่างประเทศทั้งสองทั้งในช่วงเวลานั้นและในเวลาต่อมา ดังนั้น แม้ขอบเขตความสนใจหลักของงานวิจัยเรื่องนี้จะอยู่ที่ความสัมพันธ์ตั้งแต่ประมาณ ค.ศ. 1950 (เมื่อดินแดนเอเซียตะวันออกเฉียงใต้ได้รับผลกระทบจากสงครามเย็น) จนถึงปัจจุบัน แต่บริบททางประวัติศาสตร์ของช่วงระยะเวลากว่าครึ่งศตวรรษก่อนหน้านั้นก็ต้องกล่าวถึงด้วย

2) ไทยกับขบวนการชาตินิยมเวียดนาม

ขบวนการชาตินิยมเวียดนาม ซึ่งก่อตัวขึ้นตั้งแต่ช่วงต้นคริสต์ศตวรรษที่ 20⁵ มีส่วนเกี่ยวข้องกับไทยมาตั้งแต่แรกเริ่ม ปัจจัยทางภูมิศาสตร์มีส่วนสำคัญยิ่งในความเกี่ยวข้องดังกล่าว ในอดีตก่อนการเข้ามาลัทธิ

⁵ การต่อต้านการรุกรานและการปกครองโดยต่างชาติเป็นส่วนสำคัญในประวัติศาสตร์ชาติของเวียดนามมานานนับพันปี อย่างไรก็ตาม สำนึกความเป็นชาติที่ผูกพันกับความปรารถนาที่จะเป็นอิสระและพัฒนาชาติบ้านเมืองให้ก้าวหน้าทันสมัยเป็นปรากฏการณ์ของช่วงต้นคริสต์ศตวรรษที่ 20 นี้เอง ความสำเร็จของการปฏิรูปในญี่ปุ่นซึ่งสามารถเอาชนะรัสเซียในสงครามรัสเซีย-ญี่ปุ่น (Russo-Japanese War) ค.ศ. 1904-1905 และการปฏิวัติในจีนใน ค.ศ. 1911 มีผลอย่างสำคัญในการกระตุ้นความรู้สึกดังกล่าว ความเคลื่อนไหวในลักษณะที่อาจจะเรียกว่าเป็น “ชาตินิยมสมัยใหม่” (modern nationalism) ในเอเชียเกิดขึ้นในช่วงระยะดังกล่าวนี้เอง François Godement, *The New Asian Renaissance: From Colonialism to the Post-Cold War* (London and New York: Routledge, 1997): 42-54

อาณานิคมตะวันตก ชาวเวียดนามมีการติดต่อสัมพันธ์อย่างกว้างขวางกับชาติต่างๆ ในเอเชีย โดยเฉพาะที่มีดินแดนใกล้เคียงกับตน ตั้งแต่ชนชั้นนำ เช่น เจ้าผู้ครองและนักปราชญ์ราชบัณฑิต ไปจนถึงพ่อค้าและกลาสีเรือ ต่างมีส่วนสำคัญในการติดต่อสัมพันธ์ ซึ่งครอบคลุมทั้งเรื่องการค้า วัฒนธรรม และความคิด⁶ ที่สำคัญยิ่งในกรณีของความสัมพันธ์กับสยามก็คือ จากความใกล้ชิดทางภูมิศาสตร์และด้วยเหตุปัจจัยอื่นๆ อีกหลากหลาย เช่น สงคราม ความยากจน และการกดขี่ทางศาสนา (ชาวเวียดนามที่อพยพเข้ามามีจำนวนไม่น้อยที่เป็นคริสต์ศาสนิกชน) ทำให้มีชาวเวียดนามจำนวนมากอพยพเข้ามาตั้งหลักแหล่งในดินแดนประเทศไทยปัจจุบัน⁷ การปรากฏของชาวเวียดนามในดินแดนนี้มีมาอย่างน้อยตั้งแต่สมัยอยุธยา⁸ ดังนั้น สยาม (และจีนซึ่งมีชาวเวียดนามเข้าไปพำนักอาศัยอยู่ไม่น้อยเช่นกัน) จึงอยู่ในความสนใจของนักปราชญ์ที่ต่อสู้เพื่อเอกราชของเวียดนามมาตั้งแต่ต้น ดังข้อสังเกตของ Christopher E Goscha ที่ว่า

...จึงเป็นธรรมดาอยู่เอง ที่นักปราชญ์ชาวเวียดนามจะมุ่งไปที่ประเทศที่ใกล้ที่สุด 2 ประเทศ: ประเทศไทยและจีน กล่าวให้ถูกต้องกว่านั้นก็คือ พวกเขามีเป้าหมายอยู่ที่จีนตอนใต้และภาคตะวันออกเฉียงเหนือของไทย – และชาวเวียดนามที่พำนักอาศัยอยู่ที่นั่น นอกจากนั้น พวกเขายังหันไปทางทะเล – คือ ทะเลจีนใต้และอ่าวไทย ซึ่งมีเส้นทางเดินเรือ ท่าเรือ และกลาสีนักเดินเรือ ที่จะช่วยให้พวกเขาสามารถเดินทางระหว่างฐานที่มั่นนอกอินโดจีนใน

⁶ Christopher E Goscha, *Thailand and the Southeast Asian Networks of the Vietnamese Revolution* (Richmond: Curzon Press, 1999): 2

⁷ จากหลักฐานที่มีอยู่การอพยพของชาวเวียดนามครั้งแรกเกิดขึ้นตั้งแต่สมัยอยุธยาในแผ่นดินสมเด็จพระนารายณ์มหาราช (ครองราชย์ 1656-1688) การอพยพของชาวเวียดนามเข้ามาในช่วงนี้เกิดขึ้นในช่วงที่แผ่นดินเวียดนามมีความขัดแย้งทางอำนาจระหว่าง 2 ตระกูล คือ จิง ที่คุมอำนาจอยู่ทางเหนือและ เหงวียน ซึ่งมีอำนาจอยู่ทางใต้และมีนโยบายต่อต้านการเผยแพร่คริสต์ศาสนา ทั้งการค้าและการกดขี่ด้านศาสนาคงจะเป็นสาเหตุส่วนหนึ่งที่ทำให้ชาวเวียดนามจำนวนหนึ่งอพยพเข้ามาในอยุธยา เมื่อถึงสมัยรัตนโกสินทร์ ในรัชกาลพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช เหงวียน แอ้ง และสมัครพรรคพวกก็หนีภัยกับภูไทเขินเข้ามาขอความช่วยเหลือจากราชสำนักไทย จากนั้นในรัชกาลต่อๆ มาจนถึงรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ก็มีชาวเวียดนามอพยพเข้ามา ด้วยสาเหตุของทั้งภัยสงคราม การกดขี่ทางศาสนา และปัญหาความยากจน เมื่อถึงช่วงปลายคริสต์ศตวรรษที่ 19 หลังจากฝรั่งเศสขยายอำนาจเข้าไปครอบครองเวียดนามได้ทั้งหมด ก็มีการอพยพครั้งใหญ่ของชาวเวียดนามเข้ามาในภาคตะวันออกเฉียงเหนือของไทย ทั้งเพื่อหนีการปกครองของฝรั่งเศส ความอดอยาก และการแสวงหาโอกาสใหม่ในชีวิต Trinh Dieu Thin, "Formation of the Vietnamese Community in Thailand", in Thanyathip Sripana, Theera Nuchpiam and Phan Duc Thanh (eds), *Twenty-Five Years of Thai-Vietnamese Relationship* (Bangkok: Institute of Asian Studies, Chulalongkorn University, 2003): 137-149

⁸ จากการสำรวจของสถานกงสุลฝรั่งเศสในกรุงเทพฯ ใน ค.ศ. 1887 มีชาวเวียดนามในกรุงเทพฯ 5,000 คน จันทบุรี 1,200 คน อยุธยา 500 คน ในเขตจังหวัดนครพนมและสกลนคร 1,000 คน และที่อื่นๆ 500 คน และเมื่อสงครามโลกครั้งที่ 2 ระเบิดขึ้นนั้น มีชาวเวียดนามอยู่ในดินแดนไทยไม่น้อยกว่า 20,000-30,000 คน อย่างไรก็ตาม เราคงไม่มีทางทราบตัวเลขที่แน่ชัด เพราะชาวเวียดนามจำนวนมากไม่น้อยได้ถูกกลืนไปในสังคมไทยแล้ว Goscha, *Thailand and the Southeast Asian Networks of the Vietnamese Revolution*: 20 และ 22-23

กรุงเทพฯ และกวางตุ้ง และตั้งแต่ ค.ศ. 1945 เส้นทางและสิ่งอำนวยความสะดวกเหล่านี้ก็ช่วยให้พวกเขาสามารถขนส่งยุทธสัมภาระที่หาได้ในเอเชียและที่อื่นๆ ไปยังเวียดนามได้

นอกจากความใกล้ชิดทางภูมิศาสตร์ สถานะทางการเมืองของสยามขณะนั้นก็มีส่วนในความเกี่ยวข้องระหว่างสยามและขบวนการชาตินิยมเวียดนามด้วย กล่าวคือ การที่สยามสามารถดำรงสถานะความเป็นเอกราชมาโดยตลอดเป็น “จุดเปรียบเทียบที่เจ็บปวด (และดึงดูดใจยิ่ง) สำหรับผู้รักชาติชาวเวียดนามทั้งหลายไม่ว่าจะมีแนวความคิดใด”¹⁰ และเมื่อประกอบกับการรำลึกถึงความเกี่ยวข้องใกล้ชิดในอดีตแต่ครั้ง เหวียน แอ้ง เข้ามาขอความช่วยเหลือราชสำนักไทยในการกอบกู้อำนาจ การหาทางเข้ามา “ตั้งหลัก” อยู่ในสยามเป็นหนทางที่ดูจะอยู่ในความคิดคำนึงของนักปฏิวัติและผู้รักชาติจำนวนไม่น้อย

ฟาน ดิง ฟุง (Phan Dinh Phung 1847-1896) ผู้นำสำคัญของขบวนการ เก็น เวือง (Can Vuong หรือ “Save the King Movement”) ที่ต่อต้านฝรั่งเศสอยู่ในช่วง ค.ศ. 1885-1888¹¹ เป็นหนึ่งในบรรดานักคิดแรกๆ ของขบวนการชาตินิยมนี้ ซึ่งรำลึกถึงความสำคัญของสยามในแง่ที่จะเป็นแหล่งความช่วยเหลือในการกู้ชาติได้

ฟาน ดิง ฟุง เป็นคนจากจังหวัดห่า ติง (Ha Tinh) ในดินแดนภาคกลางตอนบนของเวียดนาม เขานำการต่อต้านฝรั่งเศสด้วยการก่อตั้งกำลังกองโจรในเขตที่มั่นในเขตจังหวัดเหงะ อาน (Nghe An) และห่า ติง (Ha Tinh) (เรียกรวมเป็น เหงะ ติง - Nghe-Tinh) ในช่วง ค.ศ. 1885-1896¹² เขาพยายามสร้างความเข้าใจแก่ผู้ร่วมขบวนการต่อต้านฝรั่งเศสว่า จะหวังความช่วยเหลือจากราชวงศ์ชิงของจีนที่กำลังมีปัญหากับมหาอำนาจตะวันตกคงไม่ได้ เขาจึงมุ่งความหวังมาที่สยาม โดยเขารู้จักเส้นทางโบราณที่จักรพรรดิชาลองเคยเดินทางมายังภาคตะวันออกเฉียงเหนือของราชอาณาจักรแห่งนี้ นอกจากนั้น เขายังจำได้ว่าพระชนิษฐาองค์หนึ่งของจักรพรรดิชาลอง ได้ถวายตัวเป็นพระสนมของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ ๑ ของ

⁹ เรื่องเดียวกัน: 5-6

¹⁰ เรื่องเดียวกัน: 7

¹¹ เก็น เวือง (Can Vuong) เป็นขบวนการต่อต้านฝรั่งเศสด้วยอาวุธโดยขุนนางชาวเวียดนามหลังจากที่ฝรั่งเศสยึดครองประเทศของเขาได้ทั้งหมดใน ค.ศ. 1883 การต่อต้านเริ่มต้นจากการที่โตน เท็ด เทียต (Ton That Thuyet) (1839-1913) ผู้สำเร็จราชการ นำองค์จักรพรรดิที่ยังทรงเยาว์วัยหนีจากพระราชวังที่เว้ไปยังที่มั่นทางทหารที่อยู่ในเขตภูมิภาคกลางของเวียดนาม ความมุ่งหมายคือขับไล่ฝรั่งเศสออกไปแล้วสถาปนาจักรพรรดิ Ham Nghi ขึ้นครองเวียดนามที่เป็นเอกราช ขบวนการนี้ถือว่าสิ้นสุดลงเมื่อองค์จักรพรรดิทรงถูกจับและเนรเทศไปประทับอยู่ในแอลจีเรีย (แม้ว่าจะยังมีชาวเวียดนามในขบวนการต่อสู้กับฝรั่งเศสต่อมาอีกเป็นเวลาหลายปีก็ตาม) David G Marr, *Vietnamese Anti-colonialism 1885-1925* (Berkeley, California: University of California Press, 1971): 44-76

¹² เรื่องเดียวกัน: 61-68

สยาม (จริงๆ แล้วอาจจะมิได้มีการถวายตัวเจ้านายเวียดนามองค์นี้เป็นพระสนมดังกล่าว)¹³ ราชสำนักไทยจึงอาจจะเป็นแหล่งความช่วยเหลือที่สำคัญอีกแหล่งหนึ่งน้อย¹⁴

ผู้เห็นความจำเป็นที่จะต้องแสวงหาแหล่งอาหารให้แก่ขบวนการต่อต้านของเขา เพราะเขตพื้นที่ป่าเขาในจังหวัดเหงะ ดิงและภาคตะวันออกเฉียงของลาวไม่อยู่ในสภาพที่จะเป็นฐานสนับสนุนทางเศรษฐกิจแก่ขบวนการได้ เขาอาศัยพ่อค้าชาวเวียดนามจากนครพนมในการหารายได้สนับสนุนจากการค้า ภาษีที่ดิน และเงินจากประชากรที่นี้ นอกจากนั้น เขายังส่งออกอบเชยเพื่อแลกกับเหล็กและทองเหลืองที่จำเป็นสำหรับการสร้างอาวุธสำหรับขบวนการต่อต้าน เมื่อถึงประมาณช่วง ค.ศ. 1886 ฝ่ายผลิตอาวุธของผู้สามารถสร้างปืนแบบ “ทำเอง” โดยอาศัยแบบปืนเล็กยาวของตะวันตกได้ 350 กระบอก แต่สิ่งที่ยังขาดอย่างมากก็คือดินปืนและเครื่องกระสุน¹⁵

ผู้เองอาจจะเคยไปพำนักอยู่ในสยาม แต่ผู้ที่ทำหน้าที่จัดหาอาวุธให้แก่เขาคือหญิงสาวชื่อ Co Tham แหล่งจัดหาสำคัญคือท่าอุเทน จังหวัดนครพนม ซึ่งมีชุมชนชาวเวียดนามขนาดใหญ่ การส่งอาวุธเข้าไปในลาวโดยกองทัพไทยใน ค.ศ. 1890 จึงอาจเกี่ยวข้องกับการดำเนินงานของสตรีผู้นี้เอง รายงานเกี่ยวกับการจัดส่งอาวุธครั้งหนึ่งระบุว่า มีการจัดส่งอาวุธถึง 90 ลังจากกรุงเทพฯ ไปยังหลวงพระบาง ประกอบด้วยปืนเล็กยาวแบบยิงเร็วทำจากออสเตเรีย อาวุธเหล่านี้เข้าใจว่าซื้อหามาโดยน้องชายของนายพลคนหนึ่งของสยามซึ่งกำลังศึกษาอยู่ที่วิทยาลัยการทหารแห่งเวียนนา¹⁶ ผู้ได้สั่งให้ผู้ร่วมขบวนการของเขาหาเส้นทางผ่านลาวเพื่อเชื่อมโยงฐานที่มั่นของขบวนการ เกิ่น เวือง ในเขตจังหวัด เหงะ ดิง กับภาคอีสานตอนบนของสยาม เส้นทางหนึ่งเริ่มจากเขตภูเขาใน Vu Quang ในเขตตะวันตกของเวียดนามภาคกลาง ทางการฝรั่งเศสได้ทราบจากผู้ร่วมขบวนการที่ถูกจับได้ว่า ผู้อาศัยพ่อค้าชาวเวียดนามคนหนึ่งจากนครพนมในการติดต่อดำขายกับภายนอกและเก็บภาษีจากหมู่บ้านทำนาในท้องถิ่น¹⁷

ในช่วงปลายทศวรรษ 1880 สยามที่กังวลเรื่องการขยายอำนาจของฝรั่งเศสได้ให้ความช่วยเหลือทางทหารแก่กองกำลัง เกิ่น เวือง ที่ปฏิบัติการอยู่ในเขตภูเขาใกล้กับ Houg Son, Vu Quang และ ดิเียน เปียน ผู่ (Dien Bien Phu) เขตนี้อยู่ภายใต้การควบคุมของผู้ร่วมขบวนการกับผู้ กองทัพสยามจัดหาอาวุธให้แก่กองกำลังเหล่านี้และเคยพบปะกับสมัครพรรคพวกของผู้ ด้วย ในการปะทะกับหน่วยกำลังของ

¹³ Goscha, *Thailand and the Southeast Asian Networks of the Vietnamese Revolution*: 24

¹⁴ ใน ค.ศ. 1908 เจ้าชายเกื่อง เต๋ (Cuong De) เชื้อสายโดยตรงของจักรพรรดิชาลอง ซึ่งพาน โบ้ย โจว (Phan Boi Chau) พรารณนาจะให้ขึ้นมหาราชย์แทนจักรพรรดิ Thanh Thai ที่อยู่ในราชบัลลังก์ขณะนั้น ละทิ้งการศึกษาในญี่ปุ่น (ซึ่งหันไปร่วมมือกับฝรั่งเศสและเริ่มขัดแย้งกับชาวเวียดนาม) แล้วเดินทางมาสยาม ก็เพราะรำลึกถึงความสัมพันธ์ที่ Nguyen Anh เคยมีอยู่กับราชสำนักไทยในอดีต (Marr, *Vietnamese Anti-colonialism 1885-1925*: 154) แม้ว่าว่าเขาจะไม่ประสบความสำเร็จใดๆ ในการเดินทางครั้งนี้ และต้องกลับไปญี่ปุ่นอีกในปีถัดมา แต่การรำลึกถึงเช่นนี้ก็ใช่ว่าจะเป็นอีกกรณีหนึ่งที่เป็นเครื่องบ่งบอกสำคัญถึงท่าทีและการรับรู้ (perception) ของผู้รักชาติชาวเวียดนามสมัยนั้นที่มีต่อสยาม

¹⁵ Goscha, *Thailand and the Southeast Asian Networks of the Vietnamese Revolution*: 25

¹⁶ เรื่องเดียวกัน: 25 และ 52

¹⁷ เรื่องเดียวกัน: 25

ฝรั่งเศสในเขต Huong Son ใน ค.ศ. 1885 และ 1886 ฝ่ายของฝู่งร่วมมือและประสานการดำเนินงานอย่างใกล้ชิดกับกำลังทหารของสยาม แต่การร่วมมือมีจำกัดมาก และยุทธสัมภาระที่ส่งให้แก่ฝ่ายต่อต้าน ซึ่งได้แก่ปืนเล็กยาว ดินปืน และเหล็กหล่อ ก็มีเพียง 4-5 ครั้งเท่านั้น การดำเนินงานทั้งหมดนี้ก็ต้องยุติลงเมื่อผู้จัดซื้ออาวุธหายตัวไปอย่างลึกลับในเขตป่าในลาว¹⁸

นอกจากกำลังของฝู่งจากเวียดนามตอนกลางที่หลบหนีเข้ามาแล้ว ผู้นำขบวนการ เกิ่น เวือง จากภาคใต้ก็ส่งกองกำลังที่เหลือของตนข้ามกัมพูชาและลาวตอนล่างเข้ามาสมทบในฐานที่มั่นชั่วคราวในอุบลราชธานีและศรีสะเกษ แต่กองกำลังเหล่านี้ ซึ่งอาจเข้ามาโดยได้รับอนุญาตจากราชสำนักไทยโดยตรงมิได้พำนักอยู่นานเพราะอาจจะถูกต่อต้านโดยชาวเวียดนามอพยพในเขตจังหวัดในภาคตะวันออกเฉียงและตะวันออกเฉียงใต้ของสยามที่เป็นคาทอลิกและผูกพันกับมิชชันนารีฝรั่งเศสมาตั้งแต่คริสต์ศตวรรษที่ 17 คงจะเป็นเพราะเหตุนี้เองที่ฝ่ายต่อต้านฝรั่งเศสที่หนีเข้ามาในสยามตั้งแต่ช่วงแรกของสมัยอาณานิคมจึงไปรวมกันอยู่ในภาคอีสานตอนบนของสยาม ซึ่งมีชาวเวียดนามที่เป็นคาทอลิกและนิยมฝรั่งเศสอยู่จำนวนน้อยกว่า เสียเป็นส่วนมาก¹⁹

การก่อตั้ง “อินโดจีนของฝรั่งเศส” (French Indochina) ขึ้นใน ค.ศ. 1887 ก่อให้เกิดการปรับเปลี่ยนความคิดและความเข้าใจ (perception) ของชาวเวียดนามเกี่ยวกับเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ออกเป็น 2 แนวทาง ด้านหนึ่งนั้น ผู้ที่ยอมรับและให้ความร่วมมือกับฝรั่งเศสมองความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันของอินโดจีนที่ประกอบด้วยเวียดนาม ลาวและกัมพูชาเป็นหลัก โดยแทบจะตัดสยามและจีนออกไปจากการรับรู้ แต่อีกด้านหนึ่งนั้น ผู้ที่ต่อต้านระบอบอาณานิคมฝรั่งเศสมุ่งไปที่สยาม จีน และญี่ปุ่น²⁰ ในฐานะที่เป็นแหล่งความช่วยเหลือสำคัญในการปฏิวัติของพวกเขา

ดังนั้น เมื่อขบวนการ เกิ่น เวือง สลายลงเมื่อสิ้นคริสต์ศตวรรษที่ 19 ผู้นำและสมาชิกส่วนใหญ่ของขบวนการนี้ได้ติดต่อกับญาติมิตรในลาวและสยามเพื่อหาแหล่งหลบภัยในระหว่างแสวงหาโอกาสใหม่ในชีวิต ผู้ที่สามารถเดินทางเข้ามาในดินแดนสยามได้ตั้งหลักแหล่งเป็นการชั่วคราวอยู่ในจังหวัดในภาคตะวันออกเฉียงเหนือที่อยู่ติดกับแม่น้ำโขง เจ้าหน้าที่ไทยซึ่งไม่ชอบชาวฝรั่งเศสมีความเห็นอกเห็นใจชาวเวียดนามอพยพเหล่านี้ ทำให้คนเหล่านี้มีแหล่งพักพิงเป็นการชั่วคราวก่อนจะหาโอกาสกลับไปต่อสู้เพื่อเอกราชของตนใหม่ ชาวเวียดนามที่มีถิ่นพำนักอยู่ในดินแดนไทยมาก่อน มีส่วนช่วยให้ชาวเวียดนามที่อพยพเข้ามาใหม่สร้างความสัมพันธ์ที่ดีกับทั้งประชาชนคนไทยและฝ่ายเจ้าหน้าที่บ้านเมือง โดยเฉพาะที่อยู่ในจังหวัดสกลนคร นครพนมและอุดรธานี นอกจากนั้น การเข้ามาของชาวเวียดนามในช่วงนี้ยังเป็นการปูทางสำหรับการให้ปัญญาชนคนหนุ่มที่ได้รับการศึกษาอบรมในขบวนการดงตู (Dong Du หรือ “Journey to the East”)

¹⁸ เรื่องเดียวกัน: 25-26

¹⁹ เรื่องเดียวกัน: 25

²⁰ เรื่องเดียวกัน: 28

ซึ่งก่อตั้งโดยฟาน โบย โจว) ได้มีแหล่งพักพิงในสยามก่อนที่จะกลายมาเป็นแกนสำคัญของขบวนการแห่งชาติของเวียดนามในเวลาต่อมา²¹

ฟาน โบย โจว (Phan Boi Chau 1876-1940) เกิดในจังหวัดเหงะ อาน และเคยมีส่วนร่วมในขบวนการเกิ่น เวือง ใน ค.ศ. 1904 โจวและชาวเวียดนามที่เคยเป็นสมัครพรรคพวกในขบวนการนี้จำนวนหนึ่งก่อตั้งขบวนการใหม่ที่เรียกว่า ชุย เติ่น ไห่ (Duy Tan Hoi หรือ Reformation Society)²² เพื่อปฏิรูปภายในและส่งคนไปศึกษาทั้งวิชาการทหารและการเมืองในต่างประเทศ รวมทั้งเตรียมการต่อสู้ด้วยอาวุธ เขาหวังที่จะได้รับความช่วยเหลือจากญี่ปุ่นในเรื่องนี้

ชัยชนะของญี่ปุ่นในสงครามกับรัสเซียสร้างความตื่นเต้นและเป็นกำลังใจให้แก่ชาวเอเชียที่ต่อสู้เพื่อเอกราชอย่างมาก ใน ค.ศ. 1906 โจวนำเจ้าชายเกื่อง เต๋ (Cuong De) ซึ่งเป็นเชื้อสายของราชวงศ์เหงะียนไปศึกษาในประเทศญี่ปุ่น โดยมุ่งหวังว่าเจ้าชายผู้นี้จะขึ้นครองราชย์เป็นกษัตริย์ที่หัวก้าวหน้าหากการต่อสู้เพื่อเอกราชประสบความสำเร็จ ในช่วง 2 ปีต่อมามีคนหนุ่มชาวเวียดนามประมาณ 200 คน ซึ่งส่วนใหญ่เป็นลูกหลานของขุนนางที่เคยต่อต้านฝรั่งเศส ถูกส่งไปญี่ปุ่นด้วย โดยมีการรณรงค์ทั้งประเทศเพื่อหาเงินทุนสนับสนุนการศึกษาของนักศึกษาเหล่านี้ อย่างไรก็ตาม ใน ค.ศ. 1909 ญี่ปุ่นหันไปร่วมมือกับฝรั่งเศสเพื่อผลประโยชน์ด้านการเงินโดยให้การยอมรับชัยชนะของฝรั่งเศส อันหมายถึงการยอมรับสิทธิทางดินแดนต่างๆ ของฝรั่งเศสในเอเชียและขับไล่นักศึกษาเวียดนามออกไป นักศึกษาคนหนึ่งฮาราศิริเพื่อเป็นการประท้วงนโยบายนี้ โจวและเจ้าชายเกื่อง เต๋ต้องหนีภัยไปจีนและสยาม ส่วนสมาชิกคนอื่นๆ ของชมรมชุย เติ่นก็ตกไปอยู่ในมือของตำรวจฝรั่งเศส²³

โจวระบุไว้ในบันทึกความทรงจำในเวลาต่อมาว่า เมื่อถูกเนรเทศจากญี่ปุ่น เขานึกถึงอีก 2 ประเทศคือ จีนและสยาม สิ่งทีกระตุ้นความสนใจของเขาต่อสยามอย่างมาก คือ การเสด็จประพาสยุโรปของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว การปฏิรูปปรับปรุงประเทศที่ประสบความสำเร็จของพระองค์ ความสัมพันธ์ที่ดีของพระองค์กับชาติยุโรป ตลอดจนความสนใจส่วนพระองค์ที่มีต่อความสัมพันธ์ระหว่างสยามกับเวียดนาม แม้ว่าพระองค์เพิ่งจะทรงทำสนธิสัญญายุติความขัดแย้งกับฝรั่งเศสเมื่อ 2 ปีก่อนหน้านั้น แต่ก็ยังทรงพระกรุณาต่อชาวเวียดนามที่ต่อต้านฝรั่งเศสโดยไม่ตัดสัมพันธ์กับบุคคลเหล่านี้²⁴

โจวเดินทางมาถึงกรุงเทพฯ เป็นครั้งแรกในช่วงกลาง ค.ศ. 1908 และมีโอกาสได้เข้าเฝ้าพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวด้วยความช่วยเหลือของที่ปรึกษาทางกฎหมายชาวญี่ปุ่นคนหนึ่ง

²¹ Trinh Dieu Thin, "Formation of the Vietnamese Community in Thailand":146-147

²² ชุย เติ่น ไห่ เป็นเพียงชมรมหรือสมาคมปฏิวัติแห่งแรกที่ ฟาน โบย โจวก่อตั้งขึ้นในช่วงต้นคริสต์ศตวรรษที่ 20 ยังมีสมาคมและชมรมอีกหลายแห่ง ซึ่งก่อตั้งโดย โจวหรือผู้นำชาตินิยมคนอื่นๆ เพื่อเผยแพร่อุดมการณ์ต่อต้านการปกครองอาณานิคม หรือส่งเสริมให้ชาวเวียดนามได้รับความรู้และความคิดใหม่ เช่น ดง ชู และ Viet Nam Cong Hien Hoi (Vietnam Public Offering Society) ที่ โจวก่อตั้งขึ้นใน ค.ศ. 1907 เพื่อเป็นกลไกในการรวมพลังนักศึกษาเวียดนามประมาณ 100 คนที่ศึกษาอยู่ในญี่ปุ่นขณะนั้น โปรดดู Marr, *Vietnamese Anti-colonialism 1885-1925*: 98-155

²³ Nguyen Khac Vien, *Vietnam: A Long History* (Hanoi: Foreign Languages Publishing House, 1987): 180-181

²⁴ Goscha, *Thailand and the Southeast Asian Networks of the Vietnamese Revolution*: 30

ของรัฐบาลสยาม โจวกล่าวไว้ในบันทึกความทรงจำว่า เขาได้รับการสนับสนุนจากเจ้าหน้าที่ชั้นสูงในกระทรวงการต่างประเทศ และจากเจ้านายพระองค์หนึ่ง (เข้าใจกันว่าได้แก่ สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอเจ้าฟ้ากรมพระยานุวาทพันธุ์วงศ์วรเดช พระอนุชาในพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว เสนาบดีกระทรวงกลาโหมขณะนั้น) ในการให้นักศึกษาของเขาเดินทางจากญี่ปุ่นมายังสยาม เขาอ้างว่าการสนับสนุนที่เขาได้รับมานั้นเป็นพระราชประสงค์ของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว²⁵

นักศึกษาชาวเวียดนามหลายคนที่ถูกเนรเทศจากญี่ปุ่นจึงสามารถเดินทางเข้ามาพำนักในสยามได้ใน ค.ศ. 1909 อย่างไรก็ดี แผนการของ โจวในปีต่อมาที่จะใช้สยามเป็นทางผ่านในการขนอาวุธปืนเล็กยาวจำนวน 500 กระบอกจากฮ่องกงไปเวียดนามไม่ประสบผล เพราะฝ่ายกระทรวงการต่างประเทศ ซึ่งห่วงเกรงว่าจะกระทบความสัมพันธ์กับฝรั่งเศสหากฝ่ายนี้รับรู้เรื่องนี้²⁶ คัดค้านอย่างเต็มที่ โจวผิดหวังมาก และเมื่อเดินทางกลับไปฮ่องกงเขาก็มอบอาวุธเกือบทั้งหมดให้แก่กองกำลังของ ชุน ยัต เซน โดยหวังว่าจะได้รับความช่วยเหลือในภายหลัง²⁷

โจวเดินทางกลับมาสยามอีกในช่วงต้น ค.ศ. 1911 (หรือปลาย ค.ศ. 1910) และได้พบกับเจ้านายที่ทรงเคยสนับสนุนเขา และเจ้านายอีกพระองค์หนึ่งในกองทัพไทยที่ทรงจัดหาที่ดินห่างจากกรุงเทพฯ ไปพอสมควร และเครื่องมือทำกินบนผืนดินนั้นให้แก่เขาและสมัครพรรคพวก²⁸ เจ้าหน้าที่ฝรั่งเศสระบุว่าค่ายของโจวแห่งหนึ่งอยู่ในอยุธยา มีประชากรประมาณ 200 คน จากปากคำของผู้ที่ถูกจับได้ใน ค.ศ. 1915 เจ้านายไทยพระองค์หนึ่งทรงมอบที่ดินผืนหนึ่งในศรีสะเกษให้นักปฏิวัติชาวเวียดนามทำกิน นอกจากนั้นทางการไทยยังจัดให้โจวและสมัครพรรคพวก รวมทั้ง ดัง ทุก เหือ (Dang Thuc Hua) ซึ่งจะมีบทบาทสำคัญต่อมา พักอาศัยอยู่ที่หมู่บ้านแห่งหนึ่งชื่อว่า บ้านถ้ำ (Ban Tham) จากการค้นคว้าโดยนักวิจัยชาวไทยและเวียดนาม สถานที่แห่งนี้เข้าใจว่าอยู่ที่ปากน้ำโพ ซึ่งเป็นหนึ่งในบรรดาหมู่บ้าน 3 แห่ง รวมทั้งที่อยู่ในศรีสะเกษและบ้านดง จังหวัดพิจิตร อันเป็นแหล่งเคลื่อนไหวของโจวและสมัครพรรคพวก บ้านถ้ำแห่งนี้เป็นสถานที่ศึกษาอบรมด้านจิตใจหรืออุดมการณ์มากกว่าจะเป็นค่ายทหาร เมื่อถึงช่วง ค.ศ. 1911 มีนักศึกษาที่ถูกเนรเทศจากญี่ปุ่นประมาณ 50 ต้องทิ้งความเป็นปัญญาชนทำนาหาเลี้ยงชีพอยู่ที่บ้านถ้ำแห่งนี้²⁹

ในระหว่างที่พำนักอยู่ในสยาม โจวนอกจากจะต้องทำนาหาเลี้ยงชีพเช่นสามัญชนแล้ว เขายังใช้เวลาครุ่นคิดและเขียนหนังสือด้วย บทกวี 3 ชิ้นของเขาที่เขียนขึ้นในช่วงนี้ คือ กา อ้าย ด่วน “Ca Ai Doan”

²⁵ เรื่องเดียวกัน

²⁶ จากปากคำของเจ้าชายเกื่อง เดกการที่ราชสำนักสยามเห็นชอบเรื่องการขนอาวุธในตอนแรกเป็นเพราะเข้าใจว่าญี่ปุ่นยังให้การสนับสนุนขบวนการต่อต้านนี้อยู่ เมื่อทางการไทยทราบว่า โจวถูกเนรเทศจากญี่ปุ่น ก็เปลี่ยนท่าทีในทันที เรื่องเดียวกัน:

31

²⁷ เรื่องเดียวกัน

²⁸ Marr, *Vietnamese Anti-colonialism 1885-1925*: 151-152

²⁹ Goscha, *Thailand and the Southeast Asian Networks of the Vietnamese Revolution*: 33-34 และธัญญาทิพย์ ศรีพนา และ Trinh Dieu Thin *เหยียดเกี่ยวในประเทศไทยกับความสัมพันธ์ไทย-เวียดนาม สถาบันเอเชียศึกษา จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย* (กันยายน 2548): 37-38

(Love of Community Ballad) กา อ้าย จู “Ca Ai Chung” (Love of Race Ballad) และ กา อ้าย ก๊วก “Ca Ai Quoc” (Patriotic Ballad) ต่อมาได้ถูกนำมาเขียนด้วยภาษาก๊วกหงือ (quoc ngu) (ภาษาเวียดนามที่เขียนด้วยตัวอักษรโรมัน) และนำมาใช้ประกอบดนตรีเผยแพร่ในบรรดาชุมชนเวียดนามในสยามในช่วงทศวรรษต่อมา³⁰ เมื่อเกิดการปฏิวัติขึ้นในจีน โจว จึงเดินทางกลับไปประเทศนี้อีกครั้งเพื่อระดมกำลังกอบกู้เอกราช ด้วยการก่อตั้งชมรมฟื้นฟูเวียดนาม (Viet Nam Quang Phuc Hoi – Society of Vietnam Restoration) โดยมีสาขาดำเนินการในสยามเพื่อระดมทุนสนับสนุนการปฏิวัติ แต่ภารกิจของเขาหลังจากนั้นก็ประสบความยากลำบากและถูกจับจึงต้องยุติบทบาทลงในที่สุด³¹

ขบวนการชาตินิยมเวียดนามในสยามได้รับการฟื้นฟูขึ้นใหม่อีกหลังจากฟาน โป้ย โจวได้จากไปแล้ว การฟื้นฟูดังกล่าวเกี่ยวข้องกับผู้นำสำคัญในการต่อต้านฝรั่งเศสอีกคนหนึ่ง คือ ดัง ทุก เหือ (Dang Thuc Hua 1870-1932) ซึ่งมีพื้นเพดั้งเดิมอยู่ในเหงะ อาน บุคคลผู้นี้เป็นผู้ร่วมขบวนการคนหนึ่งของโจว เมื่อโจวเดินทางไปจีนแล้ว เขาก็รับภาระด้านการฝึกอบรมในสยามสืบต่อมาตั้งแต่ ค.ศ. 1912 เหือและสมัครพรรคพวกเดินทางอย่างไม่รู้จักเหน็ดเหนื่อยไปทั่วประเทศเพื่อสร้างรากฐานของการต่อต้านฝรั่งเศสในบรรดาชุมชนชาวเวียดนามในสยาม ซึ่งรวมไปถึงการพูดคุยและไต่ถามเกี่ยวกับชีวิตความเป็นอยู่ของครอบครัวชาวเวียดนามเพื่อจะได้เข้าใจความต้องการและความคิดของพวกเขาเหล่านี้³²

อย่างไรก็ตาม การดำเนินงานในช่วงนี้ประสบความสำเร็จน้อยมาก และที่สำคัญก็คือ เมื่อสงครามโลกครั้งที่ 1 ระเบิดขึ้นใน ค.ศ. 1914 สยามตัดสินใจเข้าร่วมกับฝ่ายสัมพันธมิตร และถูกกดดันจากฝรั่งเศสให้ติดตามจับกุมสมัครพรรคพวกของฟาน โป้ย โจว บ้านถ้าถูกปิดในช่วงต้นสงคราม เมื่อถึงช่วงปลาย ค.ศ. 1914 ค่ายฝึกอบรมที่ปากน้ำโพก็ต้องย้ายขึ้นเหนือไปอยู่ที่หมู่บ้านเล็กๆ ริมฝั่งแม่น้ำน่านในจังหวัดพิจิตร และเมื่อถึง ค.ศ. 1917 ทางกรมสยามก็สั่งให้ชาวเวียดนามย้ายไปจากบ้านดง เมื่อสิ้นหนทางเหลือก็ต้องขายที่ดินที่ใช้ทำกินและเป็นค่ายปฏิบัติการ จากนั้นรวบรวมนักศึกษาของเขาจำนวนหนึ่งเดินทางไปยังจีนตอนใต้ เหือฟานักอยู่ที่นั่นประมาณ 3 ปี³³

เหือกลับมาบ้านดงในช่วงปลาย ค.ศ. 1919 แต่ก็ต้องพบว่ารากฐานงานกู้ชาติที่สร้างไว้ในสยามช่วงก่อนสงครามพังทลายไปหมดสิ้น แต่ในการกลับมาครั้งนี้เขามาพร้อมกับแนวคิดใหม่ในเรื่องการปฏิวัติ ซึ่งดูจะสอดคล้องกับความคิดของโฮจิมินห์ในการกู้ชาติ นั่นคือ ในความเห็นของเขานั้น ความล้มเหลวของฟาน โป้ย โจวเกิดจากการขาดเป้าหมายและวิธีการในการจัดตั้ง สิ่งที่เขาหยิบยกขึ้นมาเป็นประเด็นในการ

³⁰ Goscha, *Thailand and the Southeast Asian Networks of the Vietnamese Revolution*: 34

³¹ ฟาน โป้ย โจว ถูกทางการจีนจับกุมใน ค.ศ. 1914 และถูกคุมขังอยู่เกือบตลอดช่วงสงครามโลกครั้งที่ 1 ต่อมาใน ค.ศ. 1925 เขาถูกสายลับฝรั่งเศสจับกุมที่เชียงไฮ้ และถูกส่งตัวกลับมายังเวียดนาม แต่ได้รับการปล่อยตัวในช่วงปลายปีเดียวกันนั้น เพราะการประท้วงต่อต้านจากประชาชน เขาใช้เวลา 15 ปีสุดท้ายของชีวิตอย่างเงียบๆ ในวัย จนกระทั่งเสียชีวิตเมื่อวันที่ 29 ตุลาคม 1940 หลังจากญี่ปุ่นบุกเข้ามาในเวียดนามตอนเหนือได้ประมาณ 1 เดือน

³² Goscha, *Thailand and the Southeast Asian Networks of the Vietnamese Revolution*: 45

³³ เรื่องเดียวกัน: 44-46

วิพากษ์วิจารณ์โดยเฉพาะคือ การพึ่งพาประเทศอื่นของขบวนการต่อต้านแทนที่จะจัดตั้งขบวนการขึ้นในบรรดา “เหวียด เกี้ยว” (Viet kieu) หรือชาวเวียดนามที่อยู่นอกประเทศ³⁴

ดังนั้น เพื่อจึงกลับมาให้ความสนใจชุมชนชาวเวียดนามในสยาม และสั่งให้บรรดาสมาชิกพรรคพวกส่งเสริมให้บรรดาชาวเวียดนามเหล่านี้มีความรักชาติยิ่งขึ้น ด้วยการสนับสนุนให้พวกเขาช่วยกันจรรโลงรักษาขนบธรรมเนียมประเพณีของเวียดนาม และพร้อมกันนั้นก็หาทางทำให้ความเป็นอยู่ของพวกเขาให้ดีขึ้น อันจะเป็นหนทางให้ได้รับการสนับสนุนจากพวกเขาเหล่านี้ ตั้งแต่นั้นมาเพื่อรับภาระในการดำเนินงานต่อต้านลัทธิอาณานิคมในสยามทั้งหมดโดยใช้บ้านดงเป็นแบบอย่างของการสร้างฐานปฏิบัติการต่อต้าน

การสนับสนุนของเจ้าหน้าที่ไทยในระดับท้องถิ่นทำให้สานุศิษย์ของเขาสามารถปลูกเรือนใหม่ ทำสวน เลี้ยงสัตว์ และผลิตสินค้าทั้งเพื่อบริโภคและขาย ตลอดปีจะมีเด็กหนุ่มที่เป็นนักศึกษาฝึกอบรมอยู่ที่ค่าย 20-30 คน เด็กหนุ่มเหล่านี้จะอ่านหนังสือพิมพ์และเอกสารการเมืองที่ลักลอบนำเข้ามา เรียนภาษาต่างประเทศ และฝึกฝนวิชาการต่อสู้ป้องกันตัว เมื่อถึงต้นทศวรรษ 1920 บ้านดงก็กลายมาเป็นศูนย์กลางสำคัญของการฝึกอบรมและขบวนการต่อต้านฝรั่งเศสในสยาม โดยมีเครือข่ายกระจายกว้างขวางโดยเฉพาะในภาคอีสานตอนบน เพราะในเขตนั้นนอกจากจะมีชาวเวียดนามอาศัยอยู่เป็นจำนวนมากแล้ว ที่เป็นคาทอลิกก็มีอยู่น้อย และส่วนใหญ่ยังพูดภาษาเวียดนามได้³⁵

ดังนั้น ก่อนหน้าที่โฮจิมินห์จะเดินทางมายังสยามเพื่อรวมพลชาวเวียดนามในการต่อต้านฝรั่งเศส ก็ได้มีชาวเวียดนามผู้รักชาติตั้งฐานที่มั่นขึ้นที่นั่นแล้วด้วยการสนับสนุนโดยปริยายของคนไทยดังกล่าว โฮเองเกือบจะกล่าวได้ว่าเป็นคนแปลกหน้าสำหรับที่นี่ เพราะเขาอยู่ในกลุ่มชาวเวียดนามที่ “มุ่งตะวันตก” (โฮเดินทางไปฝรั่งเศสตั้งแต่ ค.ศ. 1911) ในขณะที่ผู้รักชาติที่เข้ามาดำเนินการในสยามอยู่ในส่วนของผู้ที่ “มุ่งตะวันออก” (ดง ชู) นอกจากนั้น ภารกิจของโฮยังมีใช้เรื่องการกู้ชาติเท่านั้น หากแต่เข้ามาในฐานะของตัวแทนขบวนการคอมมิวนิสต์สากลในการจัดตั้งขบวนการคอมมิวนิสต์ขึ้นในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ด้วย

โฮจิมินห์เดินทางจากมอสโกถึงกว๋างโจว ในเดือนพฤศจิกายน 1924³⁶ เพื่อจัดตั้งสันนิบาตเยาวชนปฏิวัติเวียดนาม (Viet Nam Thanh Nien Cach Mang Dong Chi Hoi) ขึ้นในปีต่อมา องค์กรนี้ คือรากฐานของพรรคคอมมิวนิสต์เวียดนามที่จะได้มีการจัดตั้งขึ้นในเวลาต่อมา และเป็นองค์กรที่โฮจะนำไปต่อยอดเพื่อขยายลัทธิคอมมิวนิสต์จากรากฐานเดิมที่ขบวนการก่อกำเนิดไว้ที่นั่นในสยาม โดยที่ในขณะนั้นกรุงเทพฯ ก็ได้กลายมาเป็นจุดเชื่อมโยงที่มีประโยชน์ยิ่งสำหรับการดำเนินงานของคอมมิวนิสต์ในเอเชีย³⁷

³⁴ เรื่องเดียวกัน: 46

³⁵ เรื่องเดียวกัน: 46-47

³⁶ โฮจิมินห์เดินทางจากกรุงปารีสไปมอสโกใน ค.ศ. 1923 และได้ทำงานกับองค์การคอมมิวนิสต์สากล โดยเข้าร่วมประชุมสมัชชาครั้งที่ 5 ขององค์การนี้ (Fifth Comintern Congress) ในเดือนมิถุนายนปีต่อมา ก่อนที่จะเดินทางมาถึงกว๋างโจวในช่วงปลายปีนั้น โปรดดูประวัติของโฮจิมินห์ใน William J Duiker, *Ho Chi Minh: A Life* (New York: Theia, 2001) และศุภปริดา พนมยงค์ โฮจิมินห์: เทพเจ้าผู้ยังมีลมหายใจ (กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์มิ่งมิตร 2549)

³⁷ Goscha, *Thailand and the Southeast Asian Networks of the Vietnamese Revolution*: 67

โฮส่ง Ho Tung Mau ไปยังค่ายที่บ้านดง จังหวัดพิจิตร ตั้งแต่ ค.ศ. 1925³⁸ และในปีต่อมาก็มีการจัดตั้งสาขาของสันนิบาตเยาวชนขึ้นในสยามใน จากนั้นก็มีการขยายสาขาและหน่วยจัดตั้งออกไปในจังหวัดต่างๆ ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ โดยเฉพาะอุดรธานี สกลนคร และนครพนม ความสำคัญของจังหวัดในภาคนี้ที่มีมากขึ้น เพราะเป็นแหล่งชุมชนใหญ่ของชาวเวียดนามในสยาม ทำให้มีการย้ายศูนย์กลางการดำเนินของสันนิบาตเยาวชนจากบ้านดงไปที่จังหวัดอุดรธานี เมื่อถึง ค.ศ. 1927 ก็มีรายงานจากผู้ปฏิบัติงานที่เดินทางมากรุงเทพฯ ไปยังกว้างใจว่า สาขาของสันนิบาตเยาวชนในสยาม “มีความก้าวหน้าเป็นอันมาก”³⁹

ความแตกแยกระหว่างขบวนการคอมมิวนิสต์จีนและพรรคก๊กมินตั๋งใน ค.ศ. 1927 นำไปสู่การปราบปรามพวกคอมมิวนิสต์อย่างรุนแรง โดยมีผู้ปฏิบัติการชาวเวียดนามถูกจับหลายคน ทำให้ต้องมีการย้ายความสนใจจากกว้างใจมาอยู่ที่สยาม โฮจิมินห์เริ่มส่งผู้ปฏิบัติการที่ไว้ใจได้จำนวนหนึ่งมาที่นี้ ซึ่งรวมทั้งหวาง วัน ฮวาน (Hoang Van Hoan) ซึ่งเป็นสานุศิษย์ของเขาคนหนึ่งในรุ่น ค.ศ. 1926 ที่โฮเคยให้การฝึกอบรมในกว้างใจ หวานเดินทางข้ามแม่น้ำโขงเข้ามาในภาคตะวันออกเฉียงเหนือของสยามในช่วงปลายเดือนพฤษภาคม 1928 ก่อนที่โฮจะมาถึงไม่นานนัก⁴⁰

โฮจิมินห์เดินทางมาสยามครั้งแรกประมาณกลาง ค.ศ. 1928 โดยมาขึ้นบกที่กรุงเทพฯ⁴¹ ก่อนจะเดินทางไปยังบ้านดง⁴² และเดินทางด้วยเท้าต่อไปยังอุดรธานี⁴³ ที่นี้เขาได้พบกับอดีตสานุศิษย์หลายคน

³⁸ บุคคลสำคัญที่เป็นพันธมิตรร่วมงานกับโฮจิมินห์ในระยะแรกในเอเชียมี 3 คน คือ Ho Tung Mau, เล ห่ง เซิน (Le Hong Son) และเล ห่ง ฟอง (Le Hong Phong) สองคนแรกคือผู้ที่เคยได้รับการฝึกอบรมโดยตั้ง ทุก เทื่อ ในสยามมาก่อน *เรื่องเดียวกัน*: 65-66

³⁹ *เรื่องเดียวกัน*: 67-74

⁴⁰ สำหรับเรื่องราวของหวาง วัน ฮวาน ในสยาม และความเคลื่อนไหวด้านการปฏิวัติในช่วง ค.ศ. 1928-1935 โปรดดูหนังสือบันทึกความทรงจำสมัยปฏิวัติของเขาใน Hoang Van Hoan, *A Drop in the Ocean: Hoang Van Hoan's Revolutionary Reminiscences* (Beijing: Foreign Languages Press, 1988): 32-67

⁴¹ สุขปริดา พนมยงค์ กล่าวว่า เมื่อเดินทางมาถึงกรุงเทพฯ โดยทางเรือจากสิงคโปร์ ซึ่งเป็นจุดแวะพักจากยุโรปก่อนจะเดินทางต่อมายังกรุงเทพฯ (โฮจิมินห์เดินทางกลับไปมอสโกอีกครั้งในช่วง ค.ศ. 1927-1928) โฮได้ไปแวะที่วัดโลกนาถเคราะห์ ซึ่งเป็นวัดญวนมีชื่อเป็นภาษาเวียดนามว่า *ตื้อเต้* ตั้งอยู่ถนนราชวงศ์ เพราะมีการติดต่อกับเจ้าอาวาสชาวเวียดนามผู้รักชาติองค์หนึ่ง และมีเครือข่ายติดต่อกับชาวเวียดนามทั้งหลายในสยาม นอกจากนั้นที่ตั้งของวัดยังอยู่ใกล้ศูนย์กลางของหนานหยาง [Nan Yang หรือทะเลใต้ อันเป็นชื่อที่จีนใช้เรียกอาณาบริเวณที่ชุมชนชาวจีนโพ้นทะเลในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้] ในสยาม ทำให้สะดวกที่จะติดต่อทำงานร่วมกัน สุขปริดา พนมยงค์ *โฮจิมินห์: เทพเจ้าผู้ยังมีลมหายใจ*: 54-55

⁴² ที่บ้านดง โฮจิมินห์ “ได้ให้การฝึกอบรมแก่ชาวเวียดนามผู้รักชาติ มีการจัดตั้งกลุ่มสร้างความสามัคคีและตีพิมพ์เอกสารเผยแพร่ เวลานั้นสิ่งพิมพ์ทำขึ้นด้วยความยากลำบาก ต้องใช้การเขียนด้วยมือและคัดลอกกันออกไป การพิมพ์แบบโรเนียวก็ต้องทำด้วยมือทั้งสิ้น” *เรื่องเดียวกัน*: 57

⁴³ สุขปริดา พนมยงค์ กล่าวถึงเรื่องนี้ว่า “การเดินทางของท่านจากพิจิตรไปอีสานในสมัยนั้น ต้องนั่งรถไฟลงมาถึงชุมทางบ้านพาชี แล้วต่อรถไฟสายตะวันออกเฉียงเหนือไปสุดทางที่ขอนแก่น จากนั้นก็ต่อด้วยยานพาหนะต่างๆ ที่พึงมีไปจนถึงจังหวัดอุดรธานี” *เรื่องเดียวกัน*: 60

รวมทั้งหว่าง วัน ฮวาน การดำเนินงานสำคัญในช่วงนี้คือ ร่วมกันจัดตั้งคณะกรรมการจังหวัดอุดรธานี (Udon Provincial Committee) ขึ้น จากจังหวัดนี้โฮเดินทางต่อไปยังนครพนมบนฝั่งแม่น้ำโขงตรงข้ามกับท่าแขกของฝั่งลาว และพำนักอยู่ที่บ้านนาจอก (หรือที่ชาวเวียดนามเรียกว่า “บ้านใหม่”) ซึ่งอยู่ในเขตอำเภอเมือง อยู่หลายเดือนเพื่อติดต่อกับเวียดนามภาคกลาง ทำให้มีผู้ปฏิบัติงานกู้ชาติเดินทางเข้ามารับการฝึกอบรมและกลับไปขยายงานปฏิวัติในเวียดนามต่อไป นอกจากนี้ โฮยังได้ไปพำนักอาศัยชั่วคราวกับชาวเวียดนามในจังหวัดหนองคายและอีกหลายจังหวัดที่อยู่ริมฝั่งแม่น้ำโขง ภารกิจที่เขาได้รับมอบหมายมาจากองค์การคอมมิวนิสต์สากลคือ การเข้ามาดำเนินการจัดตั้งพรรคคอมมิวนิสต์ต่างๆ ในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ อันเป็นนโยบายในแนวสากลขององค์การนี้ในขณะนั้น⁴⁴

ในระหว่างที่พำนักอยู่ในสยามตั้งแต่เดือนกรกฎาคม 1928 จนถึงพฤศจิกายน 1929 โฮจินหมี่มีความเป็นอยู่ใกล้ชิดกับชาวเวียดนามที่นี่ รวมทั้งขอให้เพื่อนร่วมชาติของเขาเคารพประเพณีและวิถีชีวิตของไทย ศึกษาภาษาไทย และพยายามให้ชาวไทยมีความเข้าใจและสนับสนุนภารกิจการปฏิวัติของชาวเวียดนาม⁴⁵ มีผู้สรุปความเป็นอยู่และการปฏิบัติงานของโฮในระหว่างที่พำนักอยู่ในสยามในช่วงนี้ไว้ดังนี้

เหงวียน อ่าย ก๊วก (Nguyen Ai Quoc [Ho Chi Minh]) คลุกคลีกับมวลชนอย่างใกล้ชิด ทุกหนทุกแห่งที่เขาเดินทางไป เขาอดรองเท้า ขุดดิน ตัดต้นไม้ และทำงานทุกอย่างกับชุมชนชาวเวียดนามในประเทศไทย เขาจัดการให้ผู้ปฏิบัติงานได้ศึกษาสถานการณ์ภายในและสถานการณ์โลก รวมไปถึงลัทธิมาร์กซ์-เลนิน และจัดตั้งมวลชนและกิจกรรมใต้ดินอื่นๆ เขาปลูกฝังความรักชาติและเอกภาพในบรรดาชาวเวียดนามโพ้นทะเล สอนให้พวกเขารู้จักรักษาอาการเจ็บป่วย และขณะเดียวกันก็พยายามชักจูงให้เลิกละความเชื่อและการประพฤติปฏิบัติที่มั่งงาย เขาให้การดูแลการศึกษาเล่าเรียนของเด็กๆ ชาวเวียดนามร่วมมือกับชุมชนชาวเวียดนามจัดตั้งโรงเรียน “ให้แก่เด็กๆ ชาวเวียดนามเพื่อว่าพวกเขาจะได้ไม่ได้รับพิษภัยจากความมั่งงายเหล่านั้น”⁴⁶

โฮเดินทางไปจีนในเดือนธันวาคม 1929 เพื่อดำเนินการจัดตั้งพรรคคอมมิวนิสต์เวียดนาม (Vietnam Communist Party – VCP)⁴⁷ หลังจากเสร็จสิ้นภารกิจนี้แล้ว เขาก็เดินทางกลับมาสยามอีกครั้งใน

⁴⁴ เรื่องเดียวกัน: 61

⁴⁵ Nghiem Dinh Vy, “Ho Chi Minh in Thailand”, in Thanyathip Sripana, Theera Nuchpiam and Pham Duc Thanh (eds), *Twenty-Five Years of Thai-Vietnamese Relationship*: 124-125

⁴⁶ โรงเรียนนี้ต่อมามีชื่อเรียกว่า “Minh School” ซึ่งหมายถึงโรงเรียนที่ “ลุงโฮ” เป็นผู้ก่อตั้ง เรื่องเดียวกัน: 125

⁴⁷ พรรคหรือขบวนการคอมมิวนิสต์เวียดนามที่มีการจัดตั้งขึ้นในช่วง ค.ศ. 1928-1929 มีถึง 3 กลุ่มด้วยกัน คือ พรรคคอมมิวนิสต์ของชาวอินโดจีน พรรคคอมมิวนิสต์ชาวอันนัม และพรรคสหพันธ์ชาวคอมมิวนิสต์อินโดจีน โฮจินหมี่ได้พบกับผู้นำสำนักงานตะวันออกไกล (Far Eastern Bureau) ขององค์การคอมมิวนิสต์สากลและได้รับมอบหมายให้รวบรวมกลุ่มคอมมิวนิสต์ต่างๆ เหล่านี้ของเวียดนามให้เป็นพรรคเดียว โฮจัดการประชุมขึ้นในฮ่องกง และที่นั่นพรรคคอมมิวนิสต์เวียดนามก็ถือกำเนิดขึ้นเมื่อวันที่ 3 กุมภาพันธ์ 1930 ศุภปริดา พนมยงค์ โฮจินหมี่: เทพเจ้าผู้ยังมีลมหายใจ: 65-67 อย่างไร

เดือนมีนาคม 1930 เพื่อให้ชาวเวียดนามส่งเสริมการปฏิวัติสยาม ซึ่งรวมไปถึงการจัดตั้งพรรคคอมมิวนิสต์สยาม (Siamese Communist Party – SCP) ขึ้นในเดือนต่อมาด้วย จากนั้นไม่นานเขาก็เดินทางต่อไปยังสิงคโปร์ เพื่อดำเนินการจัดตั้งพรรคคอมมิวนิสต์มลายา (Malayan Communist Party – MCP) ขึ้นในช่วงเดือนเดียวกันนั่นเอง⁴⁸

ข้อที่น่าสังเกตตรงนี้คือ แม้ว่าภารกิจการส่งเสริมการปฏิวัติในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ในฐานะส่วนหนึ่งของการปฏิวัติโลกตามแนวทางขององค์การคอมมิวนิสต์สากลขณะนั้นจะไม่ประสบผลสำเร็จ⁴⁹ แต่สยามโดยเฉพาะดินแดนภาคตะวันออกเฉียงเหนือกลับมีบทบาทสำคัญในความอยู่รอดของพรรคคอมมิวนิสต์เวียดนามในช่วงนั้น

การปราบปรามการลุกฮือของประชาชนในจังหวัดเหงะ ดังใน ค.ศ. 1930 ซึ่งพรรคคอมมิวนิสต์เข้าไปมีส่วนอยู่ด้วย ทำให้ชาวเวียดนามเป็นจำนวนมากต้องหนีเข้ามาในสยามและขอความช่วยเหลือสนับสนุนจากคณะกรรมการจังหวัดของ SCP ในอุตรธานี ซึ่งอยู่ภายใต้การดำเนินงานของชาวเวียดนามที่นี่ ใน ค.ศ. 1931 โฮจิมินห์เองและผู้นำระดับสูงคนอื่นๆ อีกหลายคนของ ICP ก็ถูกจับในฮ่องกง แต่ก็สามารถต่อสู้คดีจนเหลือเพียงความผิดฐานเดียว คือ การหลบหนีเข้าเมืองโดยผิดกฎหมาย ซึ่งจะต้องถูกเนรเทศจากฮ่องกง เขาจึงได้รับการปล่อยตัว ค.ศ. 1933 โดยพยายามขอไม่ให้มีการส่งตัวกลับไปเวียดนาม ซึ่งจะทำให้เขาต้องได้รับโทษประหารชีวิต ในที่สุดหลังจากที่ส่งตัวไปสิงคโปร์แล้ว ถูกส่งตัวกลับมาอีก ทางภาษาอังกฤษจึงจัดเรือยนต์นำเขาออกเดินทางไปยังเมืองเอ๋หมิง เพื่อปกปิดมิให้สายลับฝรั่งเศสทราบเรื่อง จึงเท่ากับว่าโฮที่ถูกจับในฮ่องกงได้หายสาบสูญไปอย่างไร้ร่องรอย⁵⁰

ใน ค.ศ. 1932 จึงมีการจัดตั้งฝ่ายปฏิบัติการช่วยเหลืออินโดจีน หรือ “Indochinese Assistance Section” (Don Duong Vien Tro Bo) เพื่อจัดการเรื่องที่พัวพันรวมทั้งจัดหาเงินค่าใช้จ่ายการเดินทางให้แก่ผู้ปฏิบัติงานที่หลบภัยเข้ามาในสยาม นอกจากนั้น ยังมีการจัดตั้งศูนย์ขึ้นในสถานที่เช่น บ้านใหม่ เพื่อจัดการเรียนการสอนด้านทฤษฎีปฏิบัติ หน่วยงานภายนอกที่จัดตั้งขึ้นนั้นนับว่าเป็นกุญแจสำคัญต่อความอยู่รอดของ ICP ที่กำลังแสวงหาหนทางฟื้นฟูพรรคขึ้นมาใหม่โดยอาศัยดินแดนภาคอีสานของสยามและลาว

ก็ตาม ในเดือนตุลาคมต่อมา องค์การคอมมิวนิสต์สากลก็ให้เปลี่ยนชื่อพรรคคอมมิวนิสต์เวียดนามเป็นพรรคคอมมิวนิสต์อินโดจีน (Indochinese Communist Party – ICP)

⁴⁸ Goscha, *Thailand and the Southeast Asian Networks of the Vietnamese Revolution*: 78-82

⁴⁹ ในกรณีของสยาม สาเหตุสำคัญของความล้มเหลวมาจากการที่ SCP แทบจะมิได้มีความเป็นไทยแม้แต่น้อย ในช่วงต้นทศวรรษ 1930 มีคนไทยเข้าเป็นสมาชิก SCP เพียง 5-7 คนเท่านั้น เมื่อถึง ค.ศ. 1932 SCP มีสมาชิกรวมกับประมาณ 325 คน ในจำนวนนี้เป็นชาวเวียดนาม 55 คน จีนกว่า 20 คน และที่เหลือเป็นชาวจีนไหหลำ และเมื่อมีการเปลี่ยนแปลงการปกครองในเดือนมิถุนายน 1932 “คณะราษฎร” ก็ได้เข้ามาเป็นแนวร่วมกับ SCP พรรคการเมืองพรรคนี้ประกอบด้วยพวกกฎหมายที่เป็นพันธมิตรกับชาวนา ยิ่งไปกว่านั้น ในปีต่อมาสยามได้ออกพระราชบัญญัติการกระทำอันเป็นคอมมิวนิสต์ซึ่งนำไปสู่การจับกุมชาวเวียดนามเป็นจำนวนมากจนก่อให้เกิดความวิตกกังวลว่าจะกระทบกับภารกิจการกู้ชาติของเวียดนามเอง *เรื่องเดียวกัน*: 88-91

⁵⁰ ศุขปริดา พนมยงค์ *โฮจิมินห์: เทพเจ้าผู้ยังมีลมหายใจ*: 68-70

เป็นฐานสำคัญ จนเมื่อถึง ค.ศ. 1934 แล้วนั่นเอง ที่บทบาทและความสำคัญของ Indochinese Assistance Section เริ่มลดลงเมื่อ ICP จัดตั้งหน่วยงานใหม่ในท่ามกลางที่ คือ Overseas Directing Bureau มีผู้กล่าวถึงความสำคัญของการสนับสนุนจาก “ภายนอก” ต่อ ICP ในช่วงสมัยดังกล่าวนี้ไว้ดังนี้

...ภายนอกสำคัญยิ่งต่อความอยู่รอดของขบวนการคอมมิวนิสต์เวียดนามที่อยู่ภายใน หลังจากทีลัทธิคอมมิวนิสต์ต้องประสบชะตากรรมร้ายแรงภายในเวียดนามและทั่วเอเชีย ในช่วง ค.ศ. 1930-1931 จากน้ำมือของกำลังตำรวจชาวยุโรปและเอเชีย...บุคคลกรยังหลงเหลืออยู่ [ของ ICP] ต้องหลบซ่อนตัวอยู่ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือของสยามหรือมิฉะนั้นก็ในจีนตอนใต้...ระหว่างกลาง ค.ศ. 1931 และ 1934 ฝ่ายปฏิบัติการช่วยเหลืออินโดจีนจึงเป็นทางเส้นเชื่อมโยงสายเดียวที่เหลืออยู่ระหว่างหน่วยจัดตั้งของฝ่ายปฏิวัติที่ยังหลงเหลือในเวียดนามฝ่ายหนึ่งและองค์การคอมมิวนิสต์สากลและผู้นำ ICP ที่อยู่นอกประเทศอีกฝ่ายหนึ่ง⁵¹

ในระหว่างสงครามโลกครั้งที่ 2 สถานะของขบวนการคอมมิวนิสต์เวียดนาม (เมื่อถึงช่วงนี้ได้มุงความสนใจไปที่การกู้ชาติเป็นสำคัญ) ดีขึ้น สาเหตุส่วนหนึ่งมาจากนโยบายใหม่ของไทยต่อชาวเวียดนาม ด้วย กล่าวคือ จากการที่ฝรั่งเศสอ่อนแอลงเพราะผลจากสงครามในยุโรปและอินโดจีนถูกญี่ปุ่นยึดครอง ความสัมพันธ์ของไทยกับขบวนการปฏิวัติเวียดนามก็กลับมาคึกคักเข้มแข็งใหม่อีก ตั้งแต่ ค.ศ. 1940 ผู้นำไทยไม่ว่าจะมีแนวคิดทางการเมืองแบบไหนต่างแสดงความเห็นอกเห็นใจขบวนการต่อต้านฝรั่งเศส ไม่ว่าพวกนี้จะเป็นคอมมิวนิสต์หรือไม่ก็ตาม⁵²

รัฐบาลไทยแม้ในช่วงที่ทหารกำลังมีอำนาจ “...ก็มีไมตรีจิตที่ดีต่อชาวเวียดนาม เขมร และลาว เท่ากับร่วมมือกันต่อสู้กับฝรั่งเศส ซึ่งก็เป็นจุดร่วมที่กองกำลังเวียดนามก็ได้เริ่มจัดตั้งและขยายงานการกู้อิสรภาพ”⁵³ จอมพล ป. พิบูลสงคราม ปรารถนาจะได้รับการสนับสนุนของชาวเวียดนามต่อกรณีการเรียกร้องดินแดนที่เคยเป็นของไทยจากฝรั่งเศส จึงได้ผ่อนคลายข้อกำหนดเกี่ยวกับการเข้าเมือง⁵⁴ ปลอยผู้

⁵¹ Goscha, *Thailand and the Southeast Asian Networks of the Vietnamese Revolution*: 93

⁵² เมื่อครั้งที่สยามถูกกดดันจากฝรั่งเศสใน ค.ศ. 1930 ให้กวาดล้างขบวนการต่อต้านชาวเวียดนาม โดยมีการจับกุมคนเหล่านี้เป็นจำนวนมาก แต่รัฐบาลสยามขณะนั้นก็ไม่ยอมส่งตัวชาวเวียดนามที่ถูกจับที่พิพิจิตรเมื่อกลางปีนั้นให้แก่ฝรั่งเศส และโดยการอ้างเหตุว่า “เกิดความเข้าใจผิดของเจ้าหน้าที่ในระบบราชการ” (bureaucratic misunderstanding) ชาวเวียดนามเหล่านี้ส่วนมากก็ถูกปล่อยให้หนีไปจีนตอนใต้ได้ เรื่องเดียวกัน: 115

⁵³ สุขปริดา พนมยงค์ โฮจิมีนทร์: *เทพเจ้าผู้ยังมีลมหายใจ*: 121

⁵⁴ มีรายงานว่า จากการผ่อนเรื่องการเข้าเมือง ทำให้เมื่อถึงต้น ค.ศ. 1941 มี “ผู้ลี้ภัยอินโดจีน” เข้ามาในประเทศไทยถึง 13,000 คน (จำนวนที่เข้ามาจริงๆ คงจะไม่มากเท่านี้) ในช่วง 2 ปีต่อมา ทางของไทยก็ผ่อนคลายท่าทีต่อชาวเวียดนามผู้รักชาติด้วย โดยปล่อยตัวคนเหล่านี้จำนวนมากที่ถูกจองจำไว้ที่เรือนจำบางขวางตั้งแต่ช่วงทศวรรษ 1930 นอกจากนั้น หนังสือพิมพ์ไทยก็แสดงท่าทีสนับสนุนการเรียกร้องเอกราชของประชาชนในอินโดจีนด้วย Goscha, *Thailand and the Southeast Asian Networks of the Vietnamese Revolution*: 120-121

ปฏิบัติการของ ICP จากคุก และสนับสนุนผู้ปฏิบัติการเหล่านี้บางคนซึ่งต่อมาจะมีบทบาทสำคัญในขบวนการเวียดนาม⁵⁵ นอกจากนั้นกลุ่มคนไทยผู้สนับสนุนนายปรีดี พนมยงค์ ก็ได้ร่วมมือกับกำลังของเวียดนามอีกด้วย⁵⁶

ผลกระทบสำคัญประการหนึ่งของสงครามโลกครั้งที่ 2 ต่อประเทศไทย คือรัฐบาลทหารหมดอำนาจโดยมีรัฐบาลพลเรือนที่นำโดยนายปรีดี พนมยงค์ ขึ้นมาใช้อำนาจแทนที่ รัฐบาลปรีดี พนมยงค์ให้การสนับสนุนขบวนการปลดปล่อยแห่งชาติในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ และโดยเฉพาะได้แสดงความเห็นอกเห็นใจขบวนการต่อสู้เพื่อเอกราชในเวียดนาม เมื่อมีการสถาปนาสาธารณรัฐประชาธิปไตยเวียดนาม (Democratic Republic of Vietnam – DRV) นำโดยประธานาธิบดีโฮจิมินห์เมื่อวันที่ 2 กันยายน 1945 รัฐบาลไทยก็สร้างสายสัมพันธ์กับ DRV ในบางด้านด้วย⁵⁷ เช่น รัฐบาลไทยอนุญาตให้เวียดนามเปิดสำนักงานตัวแทนและสำนักข่าวเวียดนามขึ้นที่กรุงเทพฯ มี เหวียน ดึก กวี (Nguyen Duc Quy) หรือที่คนในวงการนี้ทั้งไทยและต่างชาติเรียกว่า “องค์กู่” เป็นหัวหน้าสำนักงาน (สำนักข่าวนี้ต้องปิดลงภายหลังการรัฐประหารในประเทศไทยใน ค.ศ. 1947)⁵⁸

ในเดือนมีนาคม 1946 ฝรั่งเศสได้ร่วมมือกับอังกฤษ⁵⁹ โจมตีเมืองต่างๆ ของลาวที่อยูริมฝั่งแม่น้ำโขง การโจมตีครั้งสำคัญคือที่เมืองท่าแขก ซึ่งอยู่ฝั่งตรงข้ามกับจังหวัดนครพนมของไทย อันเป็นเมืองที่มีชาว

⁵⁵ เวียดนาม หรือสันนิบาตเพื่อเอกราชของเวียดนาม (Viet Nam Doc Lap Dong Minh Hoi – Viet-Minh) ก่อตั้งขึ้นโดยพรรคคอมมิวนิสต์เวียดนามใน ค.ศ. 1941 เพื่อระดมพลังสนับสนุนการกู้ชาติในระดับกว้างทั้งโดยผู้ที่เป็นครอมมิวนิสต์และที่ไม่ได้เป็นครอมมิวนิสต์ ในประเทศไทยตั้งแต่ประมาณ ค.ศ. 1943 มีการก่อตั้งสมาคมกู้ชาติที่เรียกว่า National Salvation Associations (Hoi Cuu Quoc) ในลักษณะที่เป็นองค์กรมวลชนเพื่อเชื่อมโยงชาวเวียดนามกลุ่มต่างๆ เช่น ช่างฝีมือ พระภิกษุ คาทอลิก นักศึกษา คนงาน และอื่นๆ กับแนวร่วมเวียดนาม แต่กว่าจะมีการติดต่อประสานความร่วมมืออย่างเป็นทางการก็ล่วงไปถึงช่วงที่สงครามมหาเอเชียบูรพาใกล้จะยุติแล้ว *เรื่องเดียวกัน*: 126

⁵⁶ ศุขปรีดา พนมยงค์ ได้กล่าวถึง “...สมาชิกแห่งขบวนการเวียดนามผู้หนึ่ง เป็นทหารชั้นประทวน ยศจำสิบเอกในกองทัพบกเมืองลาวเวียดนามประจำอยู่ที่เวียงจันทน์ บุคคลผู้นี้คือ หวูฮูบิ่งห์ (Vu Huu Binh) ซึ่งได้รับคำสั่งจากขบวนการเวียดนามให้ข้ามพรมแดนมาช่วยกองทัพไทยที่เปิดศึกปะทะกับฝรั่งเศสในอินโดจีน เมื่อปลายปี ค.ศ. 1940-1941 จอมพล ป. พิบูลสงครามมีความปิติยินดีเป็นอันมาก และขอพระราชทานยศ นายร้อยตรี ให้ในชื่อและนามสกุลไทยว่า ร้อยตรีสุบิน รักดีไทยช่วยให้กองทัพไทยได้ทราบจุดแข็งจุดอ่อนของฝรั่งเศส อันเป็นประโยชน์ต่อการสู้รบไม่น้อย...เพียง ศิริจันทร์ ได้ชวนร้อยตรีสุบินเข้ามาอยู่ในขบวนการเสรีไทย ดูแลการฝึกชาวเวียดนามให้เตรียมต่อสู้ญี่ปุ่น และขณะเดียวกันก็สร้างกองกำลังเวียดนามเพื่อเข้าสู่สงครามกู้ชาติในประเทศต่อไป...ร้อยตรีสุบินได้กลับไปประจำการในกองทัพประชาชนเวียดนาม และมีบทบาทสำคัญในการรับมือกับกองกำลังบำรุงในศึกเดียนเบียนฟู จนได้รับยศเป็น นายพลตรีแห่งกองทัพ หลังจากนั้นก็ไปรับหน้าที่กองสูลใหญ่เวียดนามประจำประเทศพม่า” ศุขปรีดา พนมยงค์ *โฮจิมินห์: เทพเจ้าผู้ยังมีลมหายใจ*: 121

⁵⁷ Trinh Dieu Thin, “Formation of the Vietnamese Community in Thailand”:149

⁵⁸ ศุขปรีดา พนมยงค์ *โฮจิมินห์: เทพเจ้าผู้ยังมีลมหายใจ*: 122-123 โปรดดูรายละเอียดเรื่องนี้ใน Goscha, *Thailand and the Southeast Asian Networks of the Vietnamese Revolution*: 236-243

⁵⁹ อังกฤษเข้ามาปลดอาวุธทหารญี่ปุ่นในอินโดจีนเมื่อญี่ปุ่นยอมจำนน โดยอังกฤษเข้ามาดำเนินการในเขตที่อยู่ใต้เส้นขนานที่ 16 และกองกำลังจีนคณะชาติจะดำเนินการในเขตที่อยู่เหนือเส้นขนานนี้ อย่างไรก็ดี เมื่อกองกำลังอังกฤษ (ส่วนใหญ่เป็น

เวียดนามอาศัยอยู่เป็นจำนวนมาก จึงเป็นที่มั่นสำคัญของขบวนการกู้ชาติลาว-เวียดนามที่มีการร่วมมือกันอย่างใกล้ชิด ในวันที่ 21 มีนาคม 1946 ฝรั่งเศสได้ใช้ทั้งการโจมตีทางอากาศและรถถังในปฏิบัติการครั้งนี้⁶⁰ ทำให้มีประชาชนเสียชีวิตเป็นจำนวนมาก

[อังกฤษ]...ส่งเครื่องบินโจมตี ‘สปิตไฟร์’ หนึ่งฝูงเข้าทำการโจมตีแหล่งที่มั่นของเวียดนามห์ทั่วประเทศ รวมทั้งการเข้าตีท่าแขก...ต่อขบวนการกู้ชาติลาว-เวียดนามภายใต้การบัญชาการของเสด็จเจ้าสุภานุวงศ์และนายพลสิงคโปร์...ชาวไทยอีกทางฟากหนึ่งของแม่น้ำโขงที่จังหวัดนครพนมเห็นการโจมตีครั้งนี้และด้วยการเอาใจช่วยผู้กู้ชาติ เสด็จเจ้าสุภานุวงศ์ถูกกระสุนปืนบาดเจ็บสาหัส ได้รับการหามลงเรือท่ามกลางท่ากระสุนเพื่อเข้ามาพำนักรักษาตัวยังฝั่งไทยด้วยความปลอดภัย⁶¹

ชาวเวียดนามทั้งจากท่าแขกและเมืองอื่นๆ ที่หลบหนีการโจมตีของฝรั่งเศสครั้งนี้เข้าในประเทศไทยมีเป็นจำนวนมาก กล่าวคือ ไม่น้อยกว่า 50,000 คน (แหล่งข้อมูลบางแหล่งระบุว่ามากถึง 70,000 คน)⁶² คนเหล่านี้เข้ามาพักพิงชั่วคราวในเขตอำเภอและจังหวัดต่างๆ เช่น ท่าบ่อ จังหวัดหนองคาย เลย นครพนม และมุกดาหาร การอพยพเข้ามาใช้เวลา 1 สัปดาห์ โดยแม้จะเป็นการเข้ามาในสถานการณ์ฉุกเฉิน แต่ก็ดำเนินไปอย่างเป็นระเบียบ โดยเฉพาะมิได้สร้างปัญหาความยากลำบากให้แก่ฝ่ายไทยที่เป็นผู้ให้ที่พักพิง⁶³

รัฐบาลปรีดี พนมยงค์ไม่ยอมปฏิบัติตามข้อเรียกร้องของฝรั่งเศสที่ให้ส่งชาวเวียดนามที่หนีเข้ามาเหล่านี้กลับไป แต่กลับสั่งให้เจ้าหน้าที่ระดับจังหวัดจัดตั้งที่พักพิงเพิ่มมากขึ้นตามแนวลำน้ำโขงและให้ความช่วยเหลือด้านต่างๆ รวมทั้งการจัดหา (หรือให้เช่า) ที่ดินหลายผืนสำหรับทำกินและหางานให้ผู้ลี้ภัยเหล่านี้ทำ⁶⁴ เจ้าหน้าที่ไทยที่รับนโยบายจากรัฐบาลสมัยนั้น โดยเฉพาะข้าหลวงจังหวัดนครพนมซึ่งเป็นสมาชิกเสรี

ทหารอินเดีย) เข้ามาในเดือนกันยายน 1945 ผู้บัญชาการกองกำลังก็ทำที่สนับสนุนให้ฝรั่งเศสกลับเข้ามายึดครองอินโดจีนใหม่อีกเพื่อทำหน้าที่แทนทหารอังกฤษ

⁶⁰ ศุขปริดา พนมยงค์ กล่าวว่า ปฏิบัติการของฝรั่งเศส ด้วยความร่วมมือของอังกฤษ มีเป้าหมาย 3 ประการ คือ ประการแรก โจมตีตัดกำลังขบวนการกู้ชาติลาวที่มีเวียดนามห์ร่วมด้วย ประการที่สอง ไม่ต้องการให้ชาวเวียดนามอพยพที่ผ่านไปมาระหว่างนครพนมกับท่าแขกได้รับการฝึกอบรมจากเวียดนามห์ให้มีความเข้มแข็งขึ้น และประการที่สาม ข่มขวัญและข่มขู่รัฐบาลไทยขณะนั้นมิให้สนับสนุนขบวนการกู้ชาติเวียดนามและลาว ศุขปริดา พนมยงค์ ไฮจิเมินท์: เทพเจ้าผู้ยังมีลมหายใจ: 123-124

⁶¹ เรื่องเดียวกัน: 113 อย่างไรก็ตาม เครื่องบิน “สปิตไฟร์” นั้นเข้าใจว่าขับขึ้นโดยนักบินฝรั่งเศส Goscha, *Thailand and the Southeast Asian Networks of the Vietnamese Revolution*: 154-155

⁶² ฤทธิ์ อิทธิประชา ญวนย่าเหล อ้างโดย Trinh Dieu Thin, “Formation of the Vietnamese Community in Thailand”: 150

⁶³ เรื่องเดียวกัน

⁶⁴ Goscha, *Thailand and the Southeast Asian Networks of the Vietnamese Revolution*: 155

ไทย จึงได้ให้การช่วยเหลือผู้ที่หลบหนีมาเหล่านี้เป็นอย่างดี พร้อมกันนั้น ชาวเวียดนามที่พำนักอยู่ในจังหวัดนี้ อยู่แล้ว ก็ได้ช่วยเหลือทางราชการอย่างแข็งขันอีกทางหนึ่งด้วย⁶⁵

ภายหลังการจัดตั้งสาธารณรัฐประชาธิปไตยเวียดนาม รัฐบาลไทยภายใต้การนำของนายปรีดี พนมยงค์ มีการติดต่อกับเวียดนามและได้ให้ความช่วยเหลือด้านอาวุธแก่ฝ่ายนี้ด้วย บุคคลสำคัญคนหนึ่ง ของเวียดนามที่มีการติดต่อกับนายปรีดี พนมยงค์โดยตรง คือ เจิ่น วัน เส่า (Tran Van Giau) ซึ่งถูกส่งมาดำเนินการด้านการจัดหาอาวุธในประเทศไทย เจ้าหน้าที่ไทยที่ติดต่อกับบุคคลผู้นี้ด้วยได้แก่นายเตียง ศิริขันธ์ และนายทองอินทร์ ภูริพัฒน์⁶⁶ ท่าทีแข็งกร้าวของฝรั่งเศสต่อไทยในช่วงนี้ (โดยเฉพาะในปัญหาการคืนดินแดนกัมพูชาให้แก่ฝรั่งเศส) คงจะมีส่วนสำคัญในการส่งเสริมความร่วมมือระหว่างรัฐบาลไทยและเวียดนาม⁶⁷ ความร่วมมือดังกล่าวนี้ยังดำเนินต่อมาตลอดช่วงแรกของสงครามระหว่างฝรั่งเศสกับเวียดนาม หรือสงครามอินโดจีนครั้งที่ 1 (First Indochina War) ซึ่งเริ่มขึ้นในช่วงปลาย ค.ศ. 1946⁶⁸

ความจริงแล้วในช่วงแรกของสงครามครั้งนี้ โดยเฉพาะก่อนที่ความช่วยเหลือจากจีนแก่ฝ่ายเวียดนามจะมาถึง ไทยมีความสำคัญต่อฝ่ายเวียดนามอย่างมาก ประการหนึ่งนั้น ประเทศไทยภายหลังสงครามโลกครั้งที่ 2 เป็นตลาดอาวุธที่ใหญ่มากที่สุดแห่งหนึ่ง นอกจากนั้น ชุมชนชาวเวียดนามในประเทศไทยเป็นทั้งแหล่งสนับสนุนด้านการเงินสำคัญแห่งหนึ่งและเครือข่ายการติดต่อดำเนินงานเพื่อสนับสนุนภารกิจสงครามของเวียดนาม จนกล่าวได้ว่าก่อนที่กองทัพคอมมิวนิสต์จีนจะเดินทางมาถึงพรมแดนเวียดนามเพื่อเปิดแนวหลังที่สำคัญยิ่งให้แก่เวียดนามในเวลาต่อมา นั้นฐานสนับสนุนจากประเทศไทยทั้งใน 2 ลักษณะดังกล่าวได้ช่วยให้เวียดนามสามารถอยู่รอดจนได้ในช่วงวิกฤตของสงครามนี้⁶⁹

อาวุธที่มีอยู่ในประเทศไทยมาจากทั้งอาวุธของญี่ปุ่นจำนวนมากที่นำเข้ามาในประเทศไทยตั้งแต่ช่วงปลายทศวรรษ 1930 อาวุธที่ฝ่ายสัมพันธมิตรทิ้งจากเครื่องบินให้แก่เสรีไทยในช่วงกลาง ค.ศ. 1945⁷⁰ อาวุธที่มาจากทหารญี่ปุ่นที่ถูกปลดอาวุธภายหลังสงครามโลกครั้งที่ 2 และอาวุธที่ลักลอบนำเข้ามาจากคลัง

⁶⁵ ศุขปรีดา พนมยงค์ *โฮจิมินห์: เทพเจ้าผู้ยังมีลมหายใจ*: 124

⁶⁶ Goscha, *Thailand and the Southeast Asian Networks of the Vietnamese Revolution*: 159

⁶⁷ *เรื่องเดียวกัน*: 166

⁶⁸ สำหรับเรื่องราวโดยย่อของสงครามอินโดจีนครั้งที่ 1 โปรดดู Patrick J. Hearden, *The Tragedy of Vietnam*, Second edition (New York: Pearson/Longman, 2005): 27-49 และโดยเฉพาะสำหรับช่วงสำคัญของสงครามครั้งนี้ คือ คี๋กเตียน เบียนฟู (Dien Bien Phu) โปรดดู Michael Maclear, *Vietnam: The Ten Thousand Day War* (London: Thames Methuen, 1981): 43-62 โฮจิมินห์ ประกาศสงครามต่อต้านฝรั่งเศสเมื่อวันที่ 19 ธันวาคม 1946 แต่การสู้รบโดยเฉพาะในดินแดนเวียดนามตอนใต้ ดำเนินมาตั้งแต่เดือนกันยายน 1945 เมื่อฝรั่งเศสกลับเข้ามาในเวียดนาม “ช่วงแรก” ของสงครามจึงน่าจะถือว่าเริ่มตั้งแต่ช่วงนี้

⁶⁹ Goscha, *Thailand and the Southeast Asian Networks of the Vietnamese Revolution*: 181

⁷⁰ อาวุธส่วนใหญ่เป็นอาวุธรุ่นใหม่และทันสมัยที่สุดขณะนั้น เมื่อสงครามโลกครั้งที่ 2 ยุติ อาวุธที่ส่งมาเหล่านี้มีปริมาณรวมกันถึง 175 ตัน ซึ่งมากพอที่จะติดอาวุธให้แก่กำลังพลได้ถึง 100,000 คน *เรื่องเดียวกัน*: 185

อาวุธแหล่งอื่นๆ ทั้งในเอเชียและยุโรป⁷¹ อาวุธที่ฝ่ายสัมพันธมิตรส่งให้แก่เสรีไทยยังมีได้ใช้ปฏิบัติการเพราะสงครามยุติลงเสียก่อนและสัมพันธมิตรก็ได้เรียกร้องให้ส่งคืน อาวุธเหล่านี้ส่วนใหญ่อยู่ในความดูแลของเสรีไทย โดยมีแหล่งเก็บสำคัญอยู่ทั้งในกรุงเทพฯ (ย่านบางซื่อ) และภาคอีสาน

รัฐบาลปรีดี พนมยงค์ ซึ่งเห็นอกเห็นใจและให้การสนับสนุนขบวนการกู้ชาติในเอเชียดังได้กล่าวแล้ว ได้ส่งอาวุธจำนวนหนึ่งให้แก่เวียดนามตั้งแต่ก่อนที่สงครามฝรั่งเศส-เวียดนามจะเปิดขึ้นอย่างเต็มรูปแบบปลาย ค.ศ. 1946 โดยมีการลำเลียงอาวุธจากไทยไปมอบให้แก่ทหารเวียดนามที่จังหวัดพระตะบอง ซึ่งขณะนั้นยังอยู่ภายใต้การปกครองของไทย⁷² โฮจิมินห์ได้มีหนังสือขอบคุณนายกรัฐมนตรีไทย พร้อมทั้งระบุว่า “อาวุธเหล่านี้ประกอบให้กับทหารได้สองกองพัน กระผมจึงใคร่ขอถือโอกาสนี้ ขออนุญาตจากท่านเพื่อเป็นเกียรติโดยให้นามว่า ‘กองพันแห่งสยาม’”⁷³

กลุ่มคนไทยที่มีการติดต่อกับขบวนการกู้ชาติในอินโดจีนความจริงยังมีอีกหลายกลุ่ม เช่น กลุ่มนายควง อภัยวงศ์ ซึ่งมีเครือข่ายการติดต่อกับขบวนการกู้ชาติในกัมพูชา และกลุ่มคนไทยอื่นๆ ก็ให้การช่วยเหลือแก่เวียดนามในเรื่องนี้ด้วยเช่นกัน แม้ว่าการติดต่อกับเวียดนามจะมีลักษณะเป็นการค้าที่เกี่ยวข้องกับทั้งการแลกเปลี่ยนเงินตราต่างประเทศ อาวุธ และเวชภัณฑ์ ด้วยก็ตาม⁷⁴

รัฐบาลหลวงธำรงนาวาสวัสดิ์ ซึ่งขึ้นมามีอำนาจต่อจากรัฐบาลปรีดี พนมยงค์ ในเดือนสิงหาคม 1946 ดำเนินนโยบายสนับสนุนการกู้ชาติของเวียดนามเช่นกัน ในปีต่อมา เนื่องในวันเกิดของประธานาธิบดีโฮจิมินห์ รัฐบาลไทยได้ส่งปืนเล็กยาวสปริงฟิลด์ 10 กระบอก ปืนกลสั้น 10 กระบอก และปืนทอมป์สัน 5 กระบอก รวมแล้วมีมูลค่าประมาณ 40,000 บาท เป็น “ของขวัญ” แก่ท่านประธานาธิบดีและเป็นการแสดงความเห็นอกเห็นใจของฝ่ายไทยต่อการต่อสู้ของสาธารณรัฐประชาธิปไตยเวียดนาม⁷⁵ แม้กระทั่งภายหลังการรัฐประหารในประเทศไทยในเดือนพฤศจิกายน 1947 ฝ่ายไทยก็ยังมีความเป็นมิตรต่อเวียดนาม ท้าที่ดังกล่าวจะเห็นได้ในช่วงต้นปีต่อมา เมื่อจอมพล ป. พิบูลสงคราม เห็นชอบที่จะให้มีการจัดตั้งสมาคมชาวเวียดนามโพ้นทะเลแห่งสยาม (Viet Kieu Association of Siam) พร้อมทั้งมอบเงิน 10,000 บาทเพื่อเป็นทุนสนับสนุนการก่อตั้งสมาคมนี้โดยมีเงื่อนไขว่า จะมีสมาชิกได้ไม่เกิน 200 คน⁷⁶

⁷¹ เกี่ยวกับเรื่องคลังอาวุธในประเทศไทยในช่วงหลังสงครามโลกครั้งที่ 2 โปรดดู *เรื่องเดียวกัน*: 184-189

⁷² ศุขปรีดา พนมยงค์ *โฮจิมินห์: เทพเจ้าผู้ยังมีลมหายใจ*: 126

⁷³ *เรื่องเดียวกัน*

⁷⁴ Goscha, *Thailand and the Southeast Asian Networks of the Vietnamese Revolution*: 187-188; 194

⁷⁵ *เรื่องเดียวกัน*: 188

⁷⁶ ในเดือนกรกฎาคม 1949 สมาคมทหารผ่านศึก (War Veteran's Association) ซึ่งเป็นห้างหุ้นส่วนที่ดำเนินการโดย กลุ่มของจอมพล ป. พิบูลสงคราม (พลโท ผิน ชุณหะวัณ และพล ต.อ. เผ่า ศรียานนท์) ให้สัญญากับผู้แทนของคณะกรรมการฝ่ายจัดหาของเวียดนามในเวียดนามตอนใต้ (Nam Bo Supply Committee) ว่าจะรับซื้อข้าวและยางพาราจากแหล่งในเวียดนามใต้เพื่อไปขายต่อในสิงคโปร์และมลายา การเสนอตัวเป็นคนกลางของฝ่ายไทยในเรื่องนี้คงจะเกี่ยวข้องกับการที่ฝรั่งเศสปิดล้อมเวียดนามในขณะนั้น จนทำให้มีปริมาณข้าวในครอบครองของเวียดนามประมาณล้านตันที่นำออกมาไม่ได้ *เรื่องเดียวกัน*: 183 และ 203

เวียดนามหืออาศัยชาวเวียดนามในประเทศไทยเป็นฐานสนับสนุนสำคัญของการปฏิวัติในช่วงแรกนี้ ไม่ว่าจะเป็นแง่ของกำลังพลในการสู้รบที่มาจากชาวเวียดนามโพ้นทะเลในประเทศไทย⁷⁷ หรือการเป็นช่องทางในการจัดหายุทธภัณฑ์และเวชภัณฑ์ต่างๆ โดยอาศัยเครือข่ายการติดต่อกับทั้งเสรีไทยและกับกองทัพไทย ดังกล่าวแล้ว นอกจากนั้น เวียดนามยังอาศัยเงินสนับสนุนจากชาวเวียดนามจำนวนมากในประเทศไทยด้วย⁷⁸ การดำเนินงานในเรื่องต่างๆ เหล่านี้เป็นไปได้เพราะการสนับสนุนและความเห็นอกเห็นใจของรัฐบาลและประชาชนไทยที่มีต่อขบวนการกู้ชาติเวียดนาม⁷⁹ (แม้จะมีได้ปฏิเสธว่ามีผู้แสวงหาประโยชน์จากการค้า ซึ่งมีทั้งที่เป็นคนไทยและชาวต่างชาติ จากสถานการณ์ขณะนั้นด้วย) อย่างไรก็ตาม ท่าทีของไทยต่อขบวนการกู้ชาติเวียดนามมาถึงจุดเปลี่ยนสำคัญเมื่อสงครามเย็นเข้ามาถึงภูมิภาคนี้

3) ความสัมพันธ์ไทย-เวียดนามช่วงสงครามเย็น

ปรากฏการณ์ของความสัมพันธ์ทางอำนาจที่มีผลกระทบต่อความสัมพันธ์ระหว่างประเทศกว้างขวางที่สุดในช่วงหลังสงครามโลกครั้งที่ 2 คือความขัดแย้งที่เรียกว่า “สงครามเย็น” (Cold War) อันเป็นความขัดแย้งทางการเมืองและอุดมการณ์ซึ่งมีต้นตออยู่ในยุโรป⁸⁰ แต่ต่อมาได้แผ่ขยายออกไปอย่างกว้างขวาง จนกล่าวได้ว่า แทบจะไม่มีดินแดนแห่งใดในโลกที่ไม่ได้รับผลกระทบในลักษณะใดลักษณะหนึ่งจากปรากฏการณ์นี้ สงครามเย็นในลักษณะที่เป็นความขัดแย้งตึงเครียดระหว่างกลุ่มสหภาพโซเวียตกับสหรัฐอเมริกาและพันธมิตรตะวันตก เริ่มปรากฏชัดในยุโรปตั้งแต่ประมาณ ค.ศ. 1946 -1947 แต่ในช่วงนั้น

⁷⁷ หน่วยงานของเวียดนามที่เรียกว่า “แนวตะวันตก” (Western Front) ได้จัดตั้งค่ายฝึกชาวเวียดนามโพ้นทะเลและชาวลาว และกัมพูชาขึ้นหลายแห่งในภาคตะวันออกเฉียงเหนือของไทย โดยมีค่ายหลักบางแห่งดำเนินการอย่างซ่อนเร้นในป่าจังหวัดอุบลราชธานี *เรื่องเดียวกัน*: 206

⁷⁸ เวียดนามหืออาศัยทั้งการเก็บภาษีรายหัวเดือนละ 10 บาทและเงินบริจาคคนละ 20 บาท เพื่อ “การช่วยเหลือในการป้องกันชาติ” เป็นต้น *เรื่องเดียวกัน*: 202

⁷⁹ ทั้งนายปรีดี พนมยงค์ และจอมพล ป. พิบูลสงคราม มีส่วนสำคัญในการช่วยเหลือเวียดนามสร้างเส้นทางลำเลียงด้านตะวันตก เจ้าหน้าที่ทั้งในรัฐบาลและกองทัพได้ช่วยจัดการลำเลียงโดยเรือ รถไฟ และแม้กระทั่งพร้อมจะให้เช่นเครื่องบินขนถ่ายอาวุธจากประเทศไทยสู่อินโดจีน กองทัพเรือซึ่งอยู่ในฝ่ายของเสรีไทยได้จัดหาเรือให้แก่เวียดนามหือในการขนส่งอาวุธ เครื่องมือ และเวชภัณฑ์ไปยังเวียดนาม ทั้งกองเรือตรวจฝั่งและฝ่ายศุลกากรได้เปิดโอกาสให้เวียดนามหือผ่านน่านน้ำไทยโดยไม่เข้าไปแทรกแซงจนกระทั่งถึงช่วงกลาง ค.ศ. 1951 เมื่อพื้นน่านน้ำไทยไปแล้ว ผู้นำทางของเวียดนามหือจึงจัดการเดินเรือต่อไปตามเส้นทางทะเลที่ได้กำหนดไว้ *เรื่องเดียวกัน*: 210

⁸⁰ สาเหตุและความเป็นมาของสงครามเย็นยังคงเป็นประเด็นที่มีการศึกษาค้นคว้าและถกเถียงกันตลอดมา จึงมีหนังสือและผลงานการศึกษาค้นคว้าทางวิชาการอยู่เป็นจำนวนมาก รวมทั้งวารสาร *Journal of Cold War Studies* ซึ่งตีพิมพ์ออกมาตั้งแต่ ค.ศ. 1999 นอกจากนั้น ยังมีแหล่งข้อมูลทาง Internet เพื่อการศึกษาค้นคว้าอยู่หลายแห่ง เช่น

- CNN's "Your Cold War Memories" www.cnn.com/SPECIAL/coldwar
- Cold War International History <http://cwinp.si.ed/default.htm>
- Cold War, Soviet and Related History Documents http://www.csum.edu/A_Shistory/websites/coldwar

ยังมีได้แผ่ขยายมาถึงเอเชีย จุดเปลี่ยนสำคัญที่ทำให้สงครามเย็นแผ่ขยายมาถึงเอเชีย คือชัยชนะของคอมมิวนิสต์บนแผ่นดินใหญ่จีนใน ค.ศ. 1949

เหตุการณ์นี้ก่อให้เกิดความเปลี่ยนแปลงอย่างสำคัญในดุลทางอำนาจระหว่างค่ายคอมมิวนิสต์และฝ่ายตะวันตก สหรัฐอเมริกาเริ่มหวั่นเกรงว่า ชัยชนะของคอมมิวนิสต์ในครั้งนี้จะนำไปสู่การขยายอำนาจต่อไปอีก โดยที่เอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ซึ่งกำลังมีปัญหาความขัดแย้งระหว่างขบวนการต่อสู้เพื่อเอกราชและมหาอำนาจอาณานิคม จะเป็นเป้าหมายหรือกลายเป็นจุดอ่อนที่คอมมิวนิสต์จะขยายอิทธิพลเข้ามาได้จากความหวั่นวิตกดังกล่าวนี้เอง ที่ทำให้สหรัฐอเมริกาเริ่มมาให้ความสนใจและเข้ามาแทรกแซงในที่สุด จนกลายเป็นความขัดแย้ง โดยเฉพาะในกรณีสงครามเวียดนาม ที่ส่งผลกระทบอย่างรุนแรงกว้างขวางในภูมิภาคนี้ ความสัมพันธ์ไทย-เวียดนามได้รับผลกระทบอย่างสำคัญจากความขัดแย้งของสงครามเย็นที่แผ่ขยายเข้ามามดังกล่าวนี้เอง

สหรัฐอเมริกากับสงครามเย็นในเอเชีย

ประธานาธิบดีรูสเวลท์ (Franklin D. Roosevelt) เป็นหนึ่งในบรรดาผู้นำอเมริกันที่ให้ความสนใจเอเชียตะวันออกเฉียงใต้นอกเหนือไปจากฟิลิปปินส์ และก็เข้าใจความสำคัญของพลังชาตินิยมที่กำลังขยายตัวในภูมิภาคนี้⁸¹ อย่างไรก็ดี เมื่อสงครามโลกครั้งที่ 2 ยุติ ท่าทีที่เด่นชัดของสหรัฐอเมริกาก็คือ ไม่ต้องการเข้ามาบีบบังคับเกี่ยวข้องโดยตรงในภูมิภาคนี้ แม้ว่ารัฐบาลสหรัฐจะมีความห่วงกังวลเกี่ยวกับสถานการณ์ในภูมิภาคที่เริ่มจะดูเลวร้ายลงหลังจากสงครามยุติได้ไม่นาน โดยเฉพาะอย่างยิ่งในอินโดจีน แต่ผู้นำสหรัฐก็ยังไม่คิดจะเข้ามาเกี่ยวข้องแทรกแซง ในช่วงแรกนี้สหรัฐอเมริกาดูจะมีท่าทีกำกวมอย่างมากเกี่ยวกับปัญหาอินโดจีน

ท่าทีกำกวมของสหรัฐอเมริกามีต่ออินโดจีนกล่าวได้ว่าเกิดจากกระแสพลังที่ขัดแย้งกัน 3 ทางด้วยกัน คือ 1) พลังต่อต้านลัทธิอาณานิคมของคนอเมริกัน 2) ความกังวลเกี่ยวกับความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันของมหาอำนาจตะวันตก ซึ่งเชื่อมโยงไปถึงสถานะทางอำนาจและอิทธิพลของสหรัฐอเมริกาในยุโรป และ 3) ความหวั่นเกรงเกี่ยวกับการขยายอิทธิพลของคอมมิวนิสต์ในเอเชีย ผู้นำสหรัฐไม่เคยปิดบังท่าทีรังเกียจลัทธิอาณานิคม⁸² แต่ความกังวลว่า “ฝรั่งเศสที่อยู่ในสภาพไม่พอใจและไม่สมหวัง ที่ได้รับความ

⁸¹ โปรดดู “Draft Memorandum for the President, Division of Far Eastern Affairs, 21 April 1945”, Gareth Porter (ed), *Vietnam: A History in Documents* (New York: New American Library, 1981): 20

⁸² ประธานาธิบดีรูสเวลท์ กล่าวเมื่อเดือนมกราคม 1944 ว่า “ฝรั่งเศสครอบครอง...[อินโดจีน]...ซึ่งมีประชากร 30 ล้านคนมาเป็นเวลาเกือบ 100 ปี และประชาชนก็มีสภาพแร้นแค้นยิ่งไปกว่าเดิม...ประชาชาติอินโดจีนจึงควรจะมีชีวิตที่ดีกว่านั้น” ก่อนหน้านั้น ณ ที่ประชุมสหประชาชาติเดือนพฤศจิกายน 1943 รูสเวลท์และสตาลิน (Joseph Stalin) ผู้นำสหภาพโซเวียต ได้เห็นพ้องต้องกันว่า ฝรั่งเศสไม่ควรจะได้รับอนุญาตให้กลับเข้าไปปกครองอินโดจีนอีก พร้อมทั้งมีการกล่าวถึงลู่ทางของการให้อินโดจีนเป็นดินแดนในภาวะทรัสตี (Trusteeship) “Memorandum from President Roosevelt to Secretary of State Hull, 24 January 1944”, Allen W. Cameron (ed), *Viet-Nam Crisis: A Documentary History, Volume I: 1940-1956*

กระทบกระเทือนทางจิตใจและห่วงกังวลเกี่ยวกับอธิปไตยของตน ย่อมจะเป็นสิ่งไม่ดีสำหรับความร่วมมือหลังสงครามในยุโรปและในโลกโดยรวม”⁸³

ด้วยเหตุเพราะมีความขัดแย้งระหว่างความคิดที่จะให้ประชาชาติที่ยังอยู่ภายใต้ระบอบอาณานิคมเป็นอิสระหรือมีโอกาสปกครองตนเองมากขึ้น และการรักษาไว้ซึ่งความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันของมหาอำนาจตะวันตก เพราะเกี่ยวข้องอย่างสำคัญต่อความเข้มแข็งของสถานะของสหรัฐอเมริกาในยุโรปและในโลกนั่นเอง นโยบายของสหรัฐอเมริกาจึงคลุมเครือ ด้านหนึ่งนั้น “สหรัฐอเมริกายอมรับอธิปไตยของฝรั่งเศสเหนืออินโดจีน” แต่อีกด้านหนึ่งก็ปรารถนาที่จะเห็นประชาชาติในดินแดนอาณานิคม “มีโอกาสดำเนินการสำหรับการเข้าร่วมในรัฐบาลของตนมากขึ้น เพื่อจุดประสงค์แห่งการได้ปกครองตนเองในที่สุด”⁸⁴

ความขัดแย้งในท่าทีทางนโยบายของสหรัฐอเมริกายังปรากฏอยู่ในส่วนที่เป็นความกังวลเกี่ยวกับการขยายอิทธิพลของคอมมิวนิสต์ด้วยเช่นเดียวกัน ความเห็นของฝ่ายหนึ่ง ซึ่งสะท้อนอยู่ในฝ่ายที่รับผิดชอบกิจการตะวันออกไกล (ขณะนั้นกิจการเอเชียตะวันออกเฉียงใต้รวมอยู่ในส่วนนี้) ของกระทรวงการต่างประเทศสหรัฐ คือ สหรัฐอเมริกาควรผลักดันให้มหาอำนาจอาณานิคม (เนเธอร์แลนด์และฝรั่งเศส) ยอมผ่อนปรนให้แก่พลชาตินิยม เพราะมิฉะนั้นแล้วก็จะเป็นการเปิดโอกาสให้สหภาพโซเวียตเสริมสร้างอิทธิพลและเกียรติภูมิของตนด้วยการแสดงท่าทีสนับสนุนฝ่ายชาตินิยมที่เรียกร้องเอกราช แต่ความเห็นของอีกฝ่ายหนึ่ง คือฝ่ายกิจการยุโรปกลับเห็นว่า ท่าทีของเนเธอร์แลนด์ และโดยเฉพาะอย่างยิ่งฝรั่งเศสที่ยังไม่ชัดเจนว่าจะสนับสนุนนโยบายสหรัฐในยุโรปหรือไม่ มีความสำคัญต่อสถานะทางอำนาจของสหรัฐอเมริกาอย่างมาก ดังได้กล่าวแล้ว จึงไม่ควรที่จะสร้างความบาดหมางให้เกิดขึ้นกับชาติทั้งสองนี้ด้วยการบีบคั้นมากเกินไปในเรื่องการมอบเอกราชให้แก่อาณานิคม⁸⁵

(Ithaca: Cornell University Press, 1977): 13 และ "Memorandum of Conversation between President Franklin D Roosevelt and Marshall Stalin at the Tehran Conference, 18 November 1943", Porter (ed), *Vietnam: A History in Documents*: 5

⁸³ "Draft Memorandum by G H Blakeslee, Far Eastern Division, Department of State, April 1945", Porter (ed), *Vietnam: A History in Documents*: 12

⁸⁴ "Paper on Post-War Policy towards Southeast Asia and the Pacific Prepared in the Department of State, 22 June 1945", *เรื่องเดียวกัน*: 24-26 เป็นที่น่าสังเกตว่า ในช่วงก่อน ค.ศ. 1949 สหรัฐอเมริกาได้เข้ามามีบทบาทเกี่ยวข้องกับอย่างสำคัญในปัญหาการได้เอกราชของดินแดนอาณานิคมเพียงกรณีเดียวเท่านั้นถ้าไม่นับกรณีฟิลิปปินส์ด้วย คือ การใช้ความพยายามทางการทูตในปัญหาเอกราชอินโดนีเซีย โดยในที่สุดได้ผลักดันให้เนเธอร์แลนด์ยอมมอบเอกราชสมบูรณ์ให้แก่อาณานิคมของตน

⁸⁵ Robert M Blum, *Drawing the Line: The Origins of the American Containment Policy in East Asia* (New York: W W Norton & Co, 1982): 111

ความจริงแล้ว เมื่อถึงช่วงปลายทศวรรษ 1940 ขบวนการคอมมิวนิสต์ในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้จะเคลื่อนไหวอย่างคึกคักและเข้มแข็งมากขึ้น⁸⁶ อย่างไรก็ตาม แม้จะรับรู้และมีความวิตกกังวลเกี่ยวกับสถานการณ์ที่ทรุดลงทุกขณะในลักษณะที่จะทำให้สหภาพโซเวียตแผ่อิทธิพลเข้ามาได้ แต่รัฐบาลสหรัฐก็ยังพยายามรักษาท่าทีกำกวมของตนไว้ และพยายามไม่เข้าไปยุ่งเกี่ยวกับปัญหาอันละเอียดอ่อนของความขัดแย้งระหว่างมหาอำนาจอาณานิคมและขบวนการกู้ชาติ⁸⁷ ในกรณีของอินโดจีนนั้น การคงท่าทีเช่นนี้ไว้ย่อมหมายถึงการหลีกเลี่ยงที่จะบาดหมางกับฝรั่งเศสเป็นสำคัญ

นัยสำคัญของการดำเนินนโยบายเช่นนี้ย่อมได้แก่การไม่ยอมให้การสนับสนุนขบวนการต่อสู้เพื่อเอกราชของเวียดนามด้วย มีหลักฐานว่าระหว่าง ค.ศ. 1945-1946 โฮจิมินห์ร้องขอให้ยังประธานาธิบดีทรูแมน (Harry S Truman) และรัฐมนตรีต่างประเทศสหรัฐ ให้สนับสนุนเอกราชของเวียดนามในลักษณะเดียวกับกรณีของฟิลิปปินส์⁸⁸ แต่ก็ได้มีการสนองตอบใดๆ จากรัฐบาลสหรัฐ การไม่ยอมให้การสนับสนุนเอกราชของเวียดนามย่อมเกี่ยวข้องกับความต้องการที่จะหลีกเลี่ยงความบาดหมางกับฝรั่งเศสดังได้กล่าวแล้วอย่างแน่นอน ซึ่งในทางปฏิบัติก็หมายถึงการยอมรับนโยบายฝรั่งเศสโดยทางอ้อมนั่นเอง⁸⁹ แต่ก็เป็นที่น่า

⁸⁶ ก่อนหน้า ค.ศ. 1948 ขบวนการคอมมิวนิสต์ในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้จะอยู่ในสภาพแตกแยกกระส่ำระสายเพราะขาดนโยบายชี้หน้าที่แน่ชัด แต่เมื่อถึงช่วงนี้ก็เริ่มรวมตัวกันติด สาเหตุส่วนหนึ่งอาจจะมาจากการเรียกร้องของสหภาพโซเวียต (ในเดือนกันยายน 1947 มีการประชุมพรรคคอมมิวนิสต์ขึ้นที่โปแลนด์และมีการจัดตั้ง “Communist Information Bureau” หรือ COMINFORM ขึ้นแทนองค์การคอมมิวนิสต์สากลที่ถูกยุบไปในช่วงสงครามโลกครั้งที่ 2 เมื่อสหภาพโซเวียตร่วมเป็นพันธมิตรกับมหาอำนาจตะวันตก) ให้คอมมิวนิสต์ในดินแดนต่างๆ ทั่วโลกต่อต้านจักรวรรดินิยม ในพม่าและฟิลิปปินส์ คอมมิวนิสต์เริ่มดำเนินการต่อต้านระบอบปกครองที่เพิ่งจะจัดตั้งขึ้นภายหลังการได้รับเอกราชด้วยอาวุธ ในอินโดนีเซีย พรรคคอมมิวนิสต์ซึ่งเคยดำเนินงานในฐานะ “ปีกซ้าย” ในรัฐบาลสาธารณรัฐ ได้แตกหักกับฝ่ายรัฐบาลและก่อการกบฏขึ้นในชวาในเดือนกันยายน-ตุลาคม 1948 ในมลายูกองทัพ “Malay People's Anti-Japanese Army (MPAJA) ที่จัดตั้งขึ้นเพื่อต่อต้านญี่ปุ่นในระหว่างสงครามโลกครั้งที่ 2 ก็ดำเนินการต่อต้านอังกฤษด้วยอาวุธมาตั้งแต่ต้นปีเดียวกันนั้น ทั้งนี้ไม่นับรวมอินโดจีนของฝรั่งเศสที่มีคอมมิวนิสต์เป็นแกนนำแนวร่วมเวียดนามให้ทำสงครามปลดแอกมาตั้งแต่ปลาย ค.ศ. 1946

⁸⁷ ความจริงแล้ว เมื่อปัญหาเอกราชของอินโดนีเซียกำลังจะกลายเป็นปัญหาระหว่างชาติ กล่าวคือ เมื่ออินเดียนีเดียและออสเตรเลียผู้นำปัญหานี้เข้าสู่การพิจารณาของคณะมนตรีความมั่นคงสหประชาชาติในเดือนกรกฎาคม 1947 ก็เป็นการยากที่สหรัฐอเมริกาจะวางตัวอยู่เหนือความขัดแย้ง ดังนั้น หลังจากความเคลื่อนไหวของอินเดียนีเดียและออสเตรเลียครั้งนี้แล้ว รัฐบาลสหรัฐก็เห็นความจำเป็นที่จะต้องปฏิบัติอย่างอื่นได้แก่การเสนอให้มีการประนีประนอม ข้อเสนอได้รับการยอมรับออกมาเป็นข้อมติของคณะมนตรีความมั่นคงในวันที่ 1 สิงหาคม อย่างไรก็ตาม เมื่อกระแสต่อต้านดัตช์ในสหประชาชาติเริ่มรุนแรงมากขึ้น โดยมีอินเดียนีเดีย ออสเตรเลีย และสหภาพโซเวียตให้การสนับสนุนฝ่ายชาตินิยมอย่างแข็งขัน รัฐบาลสหรัฐก็จำเป็นต้องทบทวนท่าทีของตนเสียใหม่ โดยเฉพาะอย่างยิ่ง หลังจากที่เนเธอร์แลนด์ละเมิดการสงบศึกภายใต้การดูแลของสหประชาชาติและไม่ยอมรับข้อเสนองงองค์กรนี้เกี่ยวกับการทำความตกลงประนีประนอม ในที่สุด รัฐบาลสหรัฐก็ใช้การกดดันทางเศรษฐกิจให้ดัตช์ยอมมอบเอกราชให้แก่อินโดนีเซียอย่างเป็นทางการใน ค.ศ. 1949

⁸⁸ *The Pentagon Papers, as Published by the New York Times* (New York: Bantam Books, 1971): 2 and 26

⁸⁹ ในเดือนกันยายน 1948 มีการแถลงแนวนโยบายของสหรัฐอเมริกาโดยละเอียดเกี่ยวกับอินโดจีน ซึ่งระบุว่า เป็นไปไม่ได้ที่จะยึดดินแดนส่วนนี้กลับคืนมาโดยอาศัยกำลังทหาร แต่ในขณะเดียวกันรัฐบาลสหรัฐก็ไม่ต้องการให้ฝรั่งเศสถอนกองกำลังของตนออกมา เพราะจะก่อให้เกิดความปั่นป่วนและความรุนแรงต่างๆ กล่าวอีกนัยหนึ่งก็คือ ในเมื่อสหรัฐอเมริกาไม่อาจที่

สังเกตว่า การไม่ยอมให้การสนับสนุนเอกราชของเวียดนามน่าจะเกี่ยวข้องกับท่าทีของรัฐบาลสหรัฐที่มีต่อตัวโฮจิมินห์เองด้วย หากเปรียบเทียบกับกรณีของซูการ์โน (Sukarno) ผู้นำการกู้ชาติของอินโดนีเซีย ก็ จะเห็นความแตกต่างที่น่าสนใจยิ่ง

การกบฏของคอมมิวนิสต์อินโดนีเซียในชวภาคกลางเมื่อเดือนกันยายน 1948 และการปราบกบฏครั้งนี้ได้ภายในระยะเวลาอันสั้นโดยกองทัพฝ่ายสาธารณรัฐภายใต้การนำของซูการ์โน มีผลที่สำคัญยิ่งในทางสากล กล่าวคือ ไม่เพียงแต่เป็นชัยชนะของซูการ์โนต่อศัตรูภายในขบวนการชาตินิยมเท่านั้น แต่ที่สำคัญคือ เป็นการพิสูจน์ยืนยันว่า เขามีใช่คอมมิวนิสต์ อันเป็นข้อพิสูจน์ที่มีความหมายมากในสายตาดวงตะวันตก ผู้นำสหรัฐความจริงแล้วไม่อยากจะเชื่อคำกล่าวอ้างของฝ่ายดัดจริตที่ว่า ผู้นำการปฏิวัติอินโดนีเซียเป็นคอมมิวนิสต์ แต่ในขณะเดียวกันก็มีความหวั่นเกรงอยู่ตลอดเวลาเกี่ยวกับอิทธิพลคอมมิวนิสต์ที่มีอยู่หรือที่จะมีต่อผู้นำเหล่านี้ ดังนั้น การที่ซูการ์โนกำจัดกวาดล้างคอมมิวนิสต์ที่ก่อการกบฏครั้งนี้จึงมีผลในทางลบถึงความสงสัยเกี่ยวกับท่าทีของผู้นำชาตินิยมอย่างซูการ์โน

ภูมิหลังความผูกพันของโฮจิมินห์กับขบวนการคอมมิวนิสต์สากลความจริงแล้วมิใช่เป็นความลับใดๆ แต่ในขั้นแรกข้อเท็จจริงประการนี้ก็ดูจะมีได้สร้างความหวั่นวิตกขึ้นในวงการรัฐบาลสหรัฐเท่าใดนัก โดยเฉพาะอย่างยิ่งไม่เชื่อว่าคอมมิวนิสต์เวียดนามจะกลายเป็นบริวารของสหภาพโซเวียต⁹⁰ อย่างไรก็ดี หากจะต้องเลือกระหว่างระบอบคอมมิวนิสต์เวียดนามและลัทธิอาณานิคมฝรั่งเศสรัฐบาลสหรัฐย่อมเลือกพันธมิตรของตนแน่นอน เพียงแต่ไม่ต้องการจะถูกกล่าวหาว่าให้การสนับสนุนจักรวรรดินิยมตะวันตกในดินแดนตะวันออกไกลเท่านั้น⁹¹ จึงมีท่าทีกำกวมดังที่ได้เห็น

อย่างไรก็ตาม จุดเปลี่ยนที่สำคัญในท่าทีของสหรัฐอเมริกา ก็คือ ค.ศ. 1949 เมื่อพรรคคอมมิวนิสต์กำลังจะได้รับชัยชนะบนแผ่นดินใหญ่จีน รัฐบาลสหรัฐก็ได้เริ่มวางแผนนโยบายต่อเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ให้ชัดเจนขึ้นตั้งแต่ช่วงต้นปี หน่วยงานข่าวกรองของรัฐบาลได้ประเมินสถานการณ์ในตะวันออกไกลแล้วว่า เป็นสถานการณ์ที่ “เอื้ออำนวย” ต่อฝ่ายสหภาพโซเวียต⁹² ในเดือนกุมภาพันธ์ปีนั้น จึงมีการร่างนโยบายสำหรับเอเชียตะวันออกเฉียงใต้โดยเฉพาะ ซึ่งมีสาระสำคัญคือ การคาดคะเนว่า คอมมิวนิสต์จะเข้ามา

จะให้การสนับสนุนการยึดอินโดจีน และก็ไม่เห็นด้วยกับการถอนทหารฝรั่งเศส ทางเลือกที่เหลืออยู่ในทางปฏิบัติ จึงได้แก่การยอมรับนโยบายฝรั่งเศส (ซึ่งรัฐบาลสหรัฐก็ไม่เห็นด้วย) อย่างวางเฉย “Department of State Policy Statement on Indochina, 27 September 1948”, Porter (ed), *Vietnam: A History in Documents*: 73-76

⁹⁰ Stanley Karnow, *Vietnam: A History*, Revised and updated (Penguin Books, 1991): 186

⁹¹ ด้วยเหตุนี้การให้ความช่วยเหลือฝรั่งเศสจึงเป็นการให้ความช่วยเหลือทางอ้อม รัฐบาลสหรัฐให้ความช่วยเหลือแก่ฝรั่งเศสที่เป็นเงินและอาวุธจำนวนมาก แต่อ้างว่าเป็นการให้ความช่วยเหลือเพื่อการฟื้นฟูบูรณะทางเศรษฐกิจและการป้องกันยุโรปทางยุทธศาสตร์ เป็นที่ทราบดีในวงการรัฐบาลสหรัฐว่า ความช่วยเหลือทั้งทางการเงินและทางทหารเหล่านี้จำนวนมากนำไปใช้เพื่อภารกิจสงครามของฝรั่งเศสในอินโดจีน Hearden, *The Tragedy of Vietnam*: 30-31

⁹² Blum, *Drawing the Line*: 109

คุกคามดินแดนส่วนนี้โดยตรงในไม่ช้า⁹³ และที่น่าสนใจคือ เมื่อถึงช่วงนี้ ก็มีการคาดคะเนที่สะท้อนความเชื่อเกี่ยวกับ “ทฤษฎีล้มตามกัน” (domino theory) ก่อนที่จะมีการนำมาเผยแพร่เป็นที่รู้จักกันกว้างขวางในเวลาต่อมา ร่างนโยบายระบุไว้ตอนหนึ่งว่า

ถ้าเอเซียตะวันออกเฉียงใต้ตกไปอยู่ภายใต้อิทธิพลของคอมมิวนิสต์ เราก็จะพบกับการพ่ายแพ้ถอยร่นทางการเมืองครั้งสำคัญ ซึ่งจะส่งผลกระทบไปถึงส่วนอื่นๆ ของโลกทั้งหมด โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ตะวันออกกลางและออสเตรเลียจะอยู่ในภาวะที่ล่อแหลมอย่างร้ายแรง⁹⁴

ปัญหาที่เริ่มเป็นความกังวลของสหรัฐอเมริกาคือ ชัยชนะของคอมมิวนิสต์บนแผ่นดินแดนใหญ่จีนจะส่งผลกระทบต่อสงครามฝรั่งเศส-เวียดนามในอินโดจีน และนำไปสู่การขยายอำนาจและอิทธิพลของคอมมิวนิสต์ในเอเซียตะวันออกเฉียงใต้ รัฐบาลสหรัฐจึงเริ่มเปลี่ยนท่าทีของตนเกี่ยวกับความขัดแย้งที่กำลังดำเนินอยู่

การเปลี่ยนแปลงในท่าทีครั้งนี้จะเห็นได้จากการเปลี่ยนท่าทีที่มีต่อระบอบปกครองบ่าว ไ่ (Bao Dai)⁹⁵ ก่อนหน้านั้นรัฐบาลสหรัฐไม่เคยแสดงการสนับสนุนบ่าว ไ่อย่างเปิดเผย (แม้ว่าจะกระตุ้นฝรั่งเศสอย่างลับๆ ให้มอบเอกราชแก่รัฐบาลของอดีตจักรพรรดิพระองค์นี้เพิ่มมากขึ้นอีก) แต่ในวันที่ 10 พฤษภาคม 1949 รัฐมนตรีต่างประเทศ ดีน อชีสัน (Dean Acheson) ก็มีโทรเลขไปยังไชนง่อน แสดงความปรารถนาที่จะเห็น “การทดลอง” ตาม “สูตรบ่าว ไ่” (นั่นคือ เป็นทางเลือกที่มีใช้คอมมิวนิสต์สำหรับชาวเวียดนาม) ประสบผลสำเร็จ และแสดงความพร้อมที่จะให้การรับรองและพิจารณาอุทธรณ์ให้ความช่วยเหลือด้านอาวุธและเศรษฐกิจหากจะมีการร้องขอมา โดยมีเงื่อนไขว่า ระบอบปกครองนี้จะต้องไม่มีฐานะเป็น “รัฐบาลหุ่น”⁹⁶

ในวันที่ 2 มิถุนายนปีเดียวกันนั้น กระทรวงการต่างประเทศสหรัฐได้แสดงความยินดีอย่างเป็นทางการในการที่จะมีการสถาปนารัฐเวียดนาม (State of Vietnam) ขึ้น รัฐบาลทรูแมนประกาศยกย่องบ่าว

⁹³ ร่างนโยบายนี้ ซึ่งจัดทำโดยฝ่ายนโยบายและแผน กระทรวงการต่างประเทศ และมีชื่อเรียกย่อๆ ว่า “PPS-51” มีจุดมุ่งหมายที่จะกำหนดนโยบายที่ครอบคลุมเอเซียตะวันออกเฉียงใต้ทั้งหมด ไม่ว่าจะเป็นอินโดจีน เอเชีย อินโดจีน พม่า มลายู ไทย และฟิลิปปินส์ ร่างนโยบายระบุว่า ภูมิภาคนี้เป็นเป้าของการรุกคืบหน้าอย่างประสานสอดคล้องโดยมีสหภาพโซเวียตอยู่เบื้องหลัง ด้วยเหตุที่จีนกำลังจะตกไปเป็นของคอมมิวนิสต์ เอเซียตะวันออกเฉียงใต้จึงกลายมาเป็น “ส่วนสำคัญยิ่ง” ในแนวสกัดกั้น ซึ่งเริ่มจากญี่ปุ่นเรื่อยมาทางใต้จนกระทั่งถึงคาบสมุทรอินเดียน ความมั่นคงปลอดภัยของญี่ปุ่น อินเดีย และออสเตรเลียอยู่ที่การกีดกันอิทธิพลโซเวียตออกไปจากดินแดนส่วนนี้ *เรื่องเดียวกัน*: 112-113

⁹⁴ อ้างใน *เรื่องเดียวกัน*: 112

⁹⁵ บ่าวไ่ (Bao Dai 1913-1997) คือจักรพรรดิองค์สุดท้ายของราชวงศ์เหงวียน ครองราชย์ระหว่าง ค.ศ. 1925-1945 ทรงยอมสละราชสมบัติเมื่อเวียดนามยึดอำนาจในเดือนสิงหาคม 1945 หลังจากทรงรับตำแหน่ง “ที่ปรึกษาสูงสุด” (Supreme Adviser) แก่ระบอบปกครองใหม่ได้เพียง 1 ปีก็ลี้ภัยอยู่ในฮ่องกงและจีน อย่างไรก็ตาม ใน ค.ศ. 1949 ฝรั่งเศสได้เชิญมาดำรงตำแหน่งประมุขของ “รัฐเวียดนาม” (State of Vietnam) ที่ฝรั่งเศสสถาปนาขึ้นในปีนั้น และดำรงตำแหน่งนี้อยู่จนถึง ค.ศ. 1955 เมื่อมีการก่อตั้ง “สาธารณรัฐเวียดนาม” (Republic of Vietnam) ภายใต้การนำของ Ngo Dinh Diem ด้วยการสนับสนุนของรัฐบาลสหรัฐ

⁹⁶ John Clark Pratt (compiler), *Vietnam Voices: Perspectives on the War Years, 1941-1982* (Penguin Books, 1984): 5-6 และโปรดดู Karnow, *Vietnam*: 187-191

ได้อย่างเป็นทางการในฐานะที่เป็น “ผู้รักชาติที่ยิ่งใหญ่” ที่มีคุณค่าพอที่จะเป็นคู่แข่งของโฮจิมินห์⁹⁷ ดังนั้นจึงเห็นได้ชัดว่า แม้กระทั่งก่อนที่คอมมิวนิสต์จะได้รับชัยชนะและก่อตั้งสาธารณรัฐประชาชนจีน (People's Republic of China – PRC) ขึ้นบนแผ่นดินใหญ่จีนเมื่อวันที่ 1 ตุลาคม 1949 รัฐบาลสหรัฐก็มีได้มีท่าทีกำกวมอีกต่อไปแล้ว

เป็นไปได้ว่าการเปลี่ยนท่าทีของรัฐบาลสหรัฐ รวมทั้งการที่ฝรั่งเศสมีนโยบายแข็งกร้าวไม่ยอมผ่อนปรนนี้เอง ที่มีส่วนทำให้โฮจิมินห์หันไปร้องขอการรับรองทางการทูตจากสาธารณรัฐประชาชนจีนและสหภาพโซเวียตในเวลาต่อมา⁹⁸ ซึ่งก็ได้รับการสนองตอบจากสาธารณรัฐประชาชนจีนในวันที่ 18 มกราคม 1950 และจากสหภาพโซเวียตในวันที่ 31 เดือนเดียวกัน เหตุการณ์นี้ทำให้ทัศนะของตะวันตกโดยเฉพาะอย่างยิ่งของรัฐบาลสหรัฐ ที่มีต่อทั้งโฮจิมินห์และระบอบปกครองของเขาเปลี่ยนไปในชั่วข้ามคืน กล่าวคือ ในทัศนะของชาติตะวันตกระบอบปกครองของเขาเป็นส่วนหนึ่งของจักรวรรดิโซเวียตอย่างปราศจากข้อสงสัยใดๆ ต่อไปอีก รัฐมนตรีต่างประเทศสหรัฐ ดีน อธิสัน กล่าวเลยว่า การที่สาธารณรัฐประชาธิปไตยเวียดนามได้รับการรับรองจากสหภาพโซเวียต “ควรจะได้ขจัดภาพลวงตาใดๆ เกี่ยวกับลักษณะ ‘ชาตินิยม’ ของความมุ่งหมายของโฮจิมินห์ให้หมดสิ้นไป และก็เปิดเผยตัวตนที่แท้จริงของโฮในฐานะศัตรูของเอกราชที่แท้จริงของประชาชนในอินโดจีน”⁹⁹

ฝ่ายตะวันตกโดยสหรัฐอเมริกาและอังกฤษได้ตอบโต้ด้วยการประกาศรับรองรัฐบาลบ่าว ได้ ว่าเป็นรัฐบาลของเวียดนามในวันที่ 7 กุมภาพันธ์ 1950 โดยยึดถือความตกลงเอลิเซ่ (Elisée Agreement) เดือนมีนาคม 1949 ระหว่างฝรั่งเศสและบ่าว ได้ ซึ่งให้เอกราชที่ยังไม่สมบูรณ์แก่เวียดนามเป็นพื้นฐานทางกฎหมายสำหรับการให้การรับรองครั้งนี้¹⁰⁰ เมื่อถึงช่วงนี้ก็กล่าวได้ว่า สงครามเย็นได้แผ่ขยายเข้ามาถึงเอเชีย

⁹⁷ Donald F Lach and Edmund S Wehrle, *International Politics in East Asia since World War II* (New York: Praeger Publishers, 1975): 306

⁹⁸ โฮจิมินห์ได้ส่งคำร้องขอเป็นครั้งสุดท้ายแก่ฝรั่งเศสในเดือนตุลาคม 1949 (อันเป็นช่วงเดียวกันกับที่พรรคคอมมิวนิสต์ได้รับชัยชนะบนแผ่นดินใหญ่จีน) ที่จะให้มีการประนีประนอม โดยสัญญาว่า เวียดนามจะวางตัวเป็นกลางในความขัดแย้งที่กำลังขยายตัวระหว่างฝ่ายตะวันตกและค่ายคอมมิวนิสต์ แต่คำร้องขอนี้ก็ได้รับการสนองตอบ จึงทำให้โฮจิมินห์ต้องไปขอการรับรองจากสาธารณรัฐประชาชนจีนและสหภาพโซเวียต Karnow, *Vietnam*: 190

⁹⁹ อ้างใน *เรื่องเดียวกัน*

¹⁰⁰ ภายใต้ความตกลงเดือนมิถุนายน 1948 กับบ่าว ได้ ฝรั่งเศสให้การรับรองเอกราชของเวียดนามที่เป็นส่วนหนึ่งของสหภาพฝรั่งเศส (French Union) ซึ่งรวมลาวและกัมพูชาไว้ด้วย แต่สถานะของโคชินไชน่าที่ฝรั่งเศสปกครองในฐานะอาณานิคมมาตั้งแต่แรกเริ่มเข้ามามีอำนาจในอินโดจีน ยังไม่ชัดเจน ทำให้ผู้รักชาติชาวเวียดนามสงสัยในความตั้งใจของฝรั่งเศส จึงมีการทำความตกลงฉบับที่ 2 ระหว่างฝรั่งเศสและบ่าวได้ เดือนมีนาคมปีต่อมา ภายใต้ความตกลงนี้ฝรั่งเศสให้คำมั่นว่า โคชินไชน่าจะกลับมารวมกับด่งเกีย (เวียดนามตอนเหนือ) และอันนัม (เวียดนามตอนกลาง) แต่ก็กำหนดว่ากิจการทหารและการต่างประเทศของเวียดนามจะอยู่ภายใต้การควบคุมของฝรั่งเศส ด้วยเหตุที่ฝรั่งเศสไม่ยอมให้เอกราชที่แท้จริงแก่บ่าว ได้นี้เองที่ทำให้ผู้รักชาติชาวเวียดนามที่ไม่ได้เป็นคอมมิวนิสต์ส่วนใหญ่ไม่ให้การสนับสนุนอดีตจักรพรรดิพระองค์นี้ Hearden, *The Tragedy of Vietnam*: 32

ตะวันออกเฉียงใต้แล้ว¹⁰¹ และมีผลกระทบอย่างสำคัญต่อนโยบายของไทยต่อทั้งเวียดนามและความขัดแย้งในอินโดจีนโดยรวม

ไทยกับปัญหาอินโดจีน

ใน “ประกาศสันติภาพ” วันที่ 16 สิงหาคม 1945 ภายหลังจากการยอมจำนนของญี่ปุ่น โดยนายปรีดี พนมยงค์ ซึ่งขณะนั้นดำรงตำแหน่งผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ ยืนยันว่า “การประกาศสงครามต่อสหรัฐอเมริกาและบริเตนใหญ่เป็นโมฆะ ไม่ผูกพันประชาชนชาวไทย” นอกจากนั้น คำประกาศยังระบุว่า “บรรดาดินแดนซึ่งญี่ปุ่นได้มอบให้ไทยครอบครอง คือ รัฐกลันตัน ตรังกานู ไทรบุรี ปะลิส เชียงตุง และเมืองพานั้น ประเทศไทยไม่มีความปรารถนาที่จะได้ดินแดนเหล่านี้และพร้อมที่จะจัดการเพื่อส่งมอบเมื่อบริเตนใหญ่พร้อมที่จะรับไป”¹⁰² แต่ “ประกาศ” ฉบับนี้มีได้กล่าวพาดพิงไปถึงดินแดนลาวและกัมพูชาที่ไทยครอบครองอยู่ภายหลัง ค.ศ. 1941 ได้แก่ล้านช้าง จัมปาศักดิ์ เสียมราฐ และพระตะบอง เป็นไปได้ว่า ท่าทีเช่นนี้บ่งบอกถึงความผูกพันและความรู้สึกที่ดินแดนดังกล่าวเป็น “ของเรา” อย่างลึกซึ้ง¹⁰³

แน่นอน นอกจากความรู้สึกผูกพันลึกซึ้งดังกล่าวแล้ว ความเห็นอกเห็นใจที่มีต่อขบวนการชาตินิยมอินโดจีนน่าจะมีส่วนเกี่ยวข้องกับบรรยากาศ “เสรีนิยม” ในประเทศไทยในช่วง ค.ศ. 1945-1947 ด้วย¹⁰⁴ แม้ว่าขบวนการชาตินิยมอินโดจีน โดยเฉพาะอย่างยิ่งในเวียดนาม จะมีคอมมิวนิสต์เป็นแกนนำสำคัญ แต่

¹⁰¹ รัฐมนตรีต่างประเทศสหรัฐ ดิน อชิสัน ระบุอย่างชัดเจนว่า “ทางเลือกที่เผชิญสหรัฐอเมริกาอยู่ คือ สนับสนุนรัฐบาลที่ขอด้วยกฎหมายของอินโดจีน หรือไม่ก็ต้องเผชิญกับการขยายตัวของคอมมิวนิสต์ไปทั่วแผ่นดินใหญ่ของเอเชียตะวันออกเฉียงใต้” อ้างโดย Jay Taylor, *China and Southeast Asia: Peking's Relations with Revolutionary Movements*, Second edition (New York: Praeger Publishers, 1976): 7 และโปรดดู “American Involvement: 1950”, in Harrison E Salisbury (ed), *Vietnam Reconsidered: Lessons from a War* (New York: Harper & Row, Publishers, 1984): 34-37

¹⁰² อ้างใน ชาญวิทย์ เกษตรศิริ *ประวัติการเมืองไทย* (กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์ดอกหญ้า 2538): 349

¹⁰³ ในช่วง ค.ศ. 1941-1946 ไทยปกครองเสียมราฐ (ซึ่งถูกเปลี่ยนชื่อเป็นพิบูลสงคราม) และพระตะบอง รวมทั้งดินแดนลาวที่กล่าวถึงข้างต้นในฐานะจังหวัดของประเทศไทย เมื่อมีการเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรในเดือนกรกฎาคม 1945 และมกราคม 1946 สองจังหวัดนี้ก็ได้เลือกสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรของตนด้วย โดยนายชวลิต อภัยวงศ์ และนายประยูรย์ อภัยวงศ์ ซึ่งเป็นเชื้อสายของผู้ปกครองเสียมราฐและพระตะบองมาแต่ครั้งรัตนโกสินทร์ตอนต้น ได้รับเลือกตั้งเป็นผู้แทนราษฎรของ 2 จังหวัดนี้ทั้ง 2 ครั้ง *เรื่องเดียวกัน*: 366-367 สำหรับท่าทีของไทยต่อลาว โปรดดู Theera Nuchpiam, “Thai-Lao Relations 1950-1965: Cold War Diplomacy”, *รวมบทความประวัติศาสตร์* ฉบับที่ 15 (2536): 56-58

¹⁰⁴ นายปรีดี พนมยงค์ ผู้นำกลุ่มการเมืองที่มีแนวเสรีนิยม เข้ามาดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรีเพียง 3 ครั้งในช่วงสั้นๆ ระหว่างเดือนมีนาคม-สิงหาคม 1946

ไทยก็มีความปรารถนาที่จะเห็นเพื่อนบ้านเป็นอิสระมากกว่า นอกจากนั้น รัฐบาลไทยในช่วงนั้นก็ดูจะให้ความสำคัญต่อหลักการกำหนดใจตนเอง (self-determination) ดังระบุไว้ในกฎบัตรสหประชาชาติด้วย¹⁰⁵

นอกจากบรรยากาศ “เสรีนิยม” ภายในประเทศไทยแล้ว ในขณะนั้นแม้ว่าบรรยากาศทางการเมืองของการเมืองระหว่างประเทศจะเริ่มตึงเครียด โดยเฉพาะอย่างยิ่งในยุโรป แต่ก็ยังไม่ถึงขั้น “ขีดเส้น” เผชิญหน้ากัน ในช่วง ค.ศ. 1945-1947 สหภาพโซเวียตยังสนับสนุน “แนวร่วม” (united front) ระหว่างคอมมิวนิสต์กับผู้รักชาติอื่นๆ ในการเรียกร้องเอกราช¹⁰⁶ แม้ว่านโยบายนี้จะเปลี่ยนไปในช่วงครึ่งหลังของ ค.ศ. 1947 เมื่อมีการจัดตั้ง COMINFORM เพื่อสนับสนุนการปฏิวัติทั่วโลก แต่ก็ดูจะยังไม่มีผลกระทบต่อเอเชียตะวันออกเฉียงใต้มากนัก

จนเมื่อถึงช่วงปลายทศวรรษ 1940 แล้วนั่นเอง ที่มีความสอดคล้องของพัฒนาการในระดับสากลและในที่เกิดขึ้นประเทศไทย ซึ่งน่าจะมีความสำคัญมากกว่าความประจวบเหมาะของช่วงเวลาเท่านั้น และจากการพิจารณาเหตุการณ์ทั้งภายในและภายนอกที่ดูจะสอดคล้องประจวบเหมาะกันเหล่านี้เอง ที่ทำให้เราเข้าใจได้ชัดเจนยิ่งขึ้นว่า เหตุใดไทยจึงเปลี่ยนท่าทีที่มีต่อขบวนการกู้ชาติในอินโดจีน ซึ่งเห็นได้จากการหันไปเข้าข้างฝ่าย “โลกเสรี” (Free World) ในช่วงต้น ค.ศ. 1950

ประเด็นแรกที่เราจะต้องพิจารณาคือท่าทีของไทยที่มีต่อขบวนการคอมมิวนิสต์ ซึ่งขณะนั้นเป็นกำลังสำคัญในการต่อต้านมหาอำนาจอาณานิคมในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ขบวนการคอมมิวนิสต์ไทยได้รับแรงกระตุ้นอย่างสำคัญจากคอมมิวนิสต์เวียดนามในช่วง ค.ศ. 1928-1931¹⁰⁷ ภายหลังจากเปลี่ยนแปลงการปกครองเดือนมิถุนายน 1932 คอมมิวนิสต์ไทยได้เพิ่มการดำเนินงาน โดยเฉพาะอย่างยิ่งการรณรงค์โฆษณาชวนเชื่อโดยอาศัยหนังสือพิมพ์หลายฉบับเป็นสื่อ และมีผลทำให้รัฐบาลต้องออกพระราชบัญญัติต่อต้านคอมมิวนิสต์ฉบับแรกในปีต่อมานั่นเอง

ด้วยการมีพื้นฐานการพัฒนาที่อาศัยแนวทางทุนนิยมและมีนโยบายต่อต้านคอมมิวนิสต์มาโดยตลอด การที่ไทยจะตัดสินใจเข้าร่วมกับฝ่าย “โลกเสรี” เพื่อต่อต้านขบวนการคอมมิวนิสต์ในอินโดจีนเป็นเรื่องที่เข้าใจได้ระดับหนึ่ง อย่างไรก็ตาม ท่าทีของไทยต่ออินโดจีนมีความละเอียดอ่อนมากกว่านั้นมาก เราได้เห็นแล้วว่า ความเกี่ยวข้องผูกพันกับชาติอินโดจีนประกอบกับความรู้สึกต่อต้านฝรั่งเศส ทำให้ชาวไทยมี

¹⁰⁵ โอวาท สุทธิวาทนฤพุฒิ “การเข้าเป็นภาคีของไทยในสนธิสัญญาการป้องกันร่วมกันแห่งเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ (สปอ)” ใน จันทิมา อ่องสุรักษ์ (บรรณาธิการ) *นโยบายต่างประเทศไทยบนทางแพร่ง* (กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ 2533): 88

¹⁰⁶ ในขณะนั้น ผู้นำสหภาพโซเวียตมองเห็นลู่ทางที่พรรคคอมมิวนิสต์จะได้รับชัยชนะและขึ้นมามีอำนาจในยุโรปตะวันตก จึงไม่ต้องการที่จะทำลายลู่ทางดังกล่าวด้วยการปลุกปั่นให้มีการกบฏต่อต้านขึ้นในดินแดนอาณานิคม นโยบายนี้เปลี่ยนไปในช่วงครึ่งหลัง ค.ศ. 1947 เมื่อการฟื้นฟูเศรษฐกิจในยุโรปด้วยความช่วยเหลือของสหรัฐอเมริกาตามแผนมาร์แชล (Marshall Plan) ส่งผลในทางลบอย่างสำคัญต่อความหวังที่พรรคคอมมิวนิสต์จะขึ้นมามีอำนาจ ในฝรั่งเศสคอมมิวนิสต์ถูกขับออกจากรัฐบาลผสมในเดือนพฤษภาคม 1947

¹⁰⁷ Ross Prizzia, *Thailand in Transition: The Role of Oppositional Forces* (Honolulu, Hawaii: University of Hawaii Press, 1985): 7-13

ความเห็นอกเห็นใจขบวนการกู้ชาติในดินแดนนี้โดยพื้นฐาน นอกจากนั้น แม้รัฐบาลไทยจะมีความกังวลเกี่ยวกับการขยายตัวของลัทธิคอมมิวนิสต์ แต่ในช่วงนั้นก็ยังไม่เชื่อกันว่าขบวนการคอมมิวนิสต์ไทยจะเป็นภัยคุกคามความมั่นคงภายในของไทยได้¹⁰⁸ จุดเปลี่ยนสำคัญในท่าทีทางนโยบายของไทยต่อขบวนการกู้ชาติในอินโดจีนที่เกิดขึ้นในช่วงปลายทศวรรษ 1940 เกี่ยวข้องกับเหตุการณ์ต่างๆ ในช่วงนั้นอย่างสำคัญ

เหตุการณ์แรก ซึ่งเป็นเหตุการณ์ภายใน คือ การรัฐประหาร เมื่อวันที่ 8 พฤศจิกายน 1947 ในส่วนที่เกี่ยวกับการเมืองภายในของไทยเองนั้น ความเปลี่ยนแปลงทางการเมืองครั้งนี้จะเป็นจุดเริ่มต้นของยุคสมัย “อำนาจนิยม” ภายใต้ระบอบทหารในประเทศไทย แม้ว่าการรัฐประหารครั้งนี้จะเป็นไปตามสภาพเงื่อนไขของการเมืองภายในของไทย และได้เป็นเหตุให้นำไปสู่การเปลี่ยนแปลงนโยบายไปในแนวทางต่อต้านคอมมิวนิสต์โดยตรง (เราได้เห็นแล้วว่า ทั้งฝ่ายของนายปรีดี พนมยงค์ และฝ่ายจอมพล ป. พิบูลสงคราม ต่างก็มีส่วนให้การช่วยเหลือสนับสนุนเวียดมินห์) แต่ก็เป็นการเปลี่ยนแปลงที่จะเป็นเงื่อนไขสำคัญสำหรับการเปลี่ยนทิศทางนโยบายของไทย นั่นคือ ความเปลี่ยนแปลงไปสู่แนวนโยบาย “ต่อต้านคอมมิวนิสต์” ด้วยการเข้าไปเป็นส่วนหนึ่งของค่าย “โลกเสรี” ในเวลาต่อมา

เหตุการณ์สำคัญต่อมา ซึ่งเกี่ยวข้องกับสถานการณ์ทางสากล คือ ชัยชนะของคอมมิวนิสต์บนแผ่นดินใหญ่จีนซึ่งมีส่วนสำคัญในการก่อให้เกิดบรรยากาศสงครามเย็นในเอเชียตนเอง เหตุการณ์นี้น่าจะมีส่วนไม่น้อยในการทำให้ท่าทีของผู้นำไทยต่อฝ่ายคอมมิวนิสต์เปลี่ยนไปด้วย กล่าวคือ แม้ว่าการคุกคามของคอมมิวนิสต์จากภายในจะยังมิใช่ปัญหาที่สร้างความวิตกกังวลเท่าใดนักดังได้กล่าวแล้ว แต่เมื่อสถานการณ์ทางภายนอกเปลี่ยนไป ผู้นำไทยขณะนั้นก็คงจะเห็นความจำเป็นที่จะต้องประเมินสถานการณ์กันใหม่

ในแง่นี้ เราคงต้องยอมรับว่า ความเข้าใจเกี่ยวกับลู่ทางการขยายอิทธิพลของคอมมิวนิสต์ที่จะเป็นผลมาจากชัยชนะของคอมมิวนิสต์บนแผ่นดินใหญ่จีนไม่น่าจะเป็นเพียงความเข้าใจที่เลื่อนลอย ความหวั่นเกรงอิทธิพลจีนในหมู่ผู้นำไทยความจริงมีมาตั้งแต่ช่วงหลังการปฏิวัติล้มล้างราชวงศ์ชิงใน ค.ศ. 1911 ซึ่งก่อให้เกิดการแพร่ขยายของอุดมการณ์ปฏิวัติอย่างกว้างขวางในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ อิทธิพลส่วนหนึ่งแพร่ขยายมาทางชุมชนชาวจีนในภูมิภาคนี้ ลัทธิคอมมิวนิสต์ก็แพร่ขยายเข้ามาในลักษณะนี้ด้วย

ชัยชนะของพรรคคอมมิวนิสต์จีนส่งผลกระทบแทบจะในทันทีทันใดต่อการสู้รบในอินโดจีน กล่าวคือ “สถานการณ์เปลี่ยนไปโดยสิ้นเชิงใน ค.ศ. 1949 เมื่อจีนคอมมิวนิสต์มาถึงพรมแดนเวียดนาม”¹⁰⁹

¹⁰⁸ พรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทยยังมิได้เริ่มการต่อสู้ด้วยอาวุธจนกระทั่งเดือนสิงหาคม 1965 และการดำเนินการทางการเมือง รวมทั้งการเข้าร่วมในการเมืองระบบรัฐสภาที่กำลังก่อตัวขึ้นในประเทศไทย (ก่อนที่จะถูกปราบปรามอย่างรุนแรงตั้งแต่ปลายทศวรรษ 1950) ก็ไม่ประสบความสำเร็จมากนัก

¹⁰⁹ เมื่อถึงตอนนี้จีนสามารถจัดหาอาวุธต่างๆ รถบรรทุก ตลอดจนที่ปรึกษา ให้แก่เวียดมินห์ ซึ่งสามารถส่งหน่วยกำลังของตนเข้าไปรับภารกิจรบในค่ายใกล้ๆ กับพรมแดนจีน-เวียดนามด้วย และจากจุดนี้เองที่ “กองทัพประชาชนเวียดนาม” ก็สามารถขยายตัวอย่างรวดเร็วจากระดับกองพันมาเป็นระดับกรม และไม่นานก็สามารถขยายได้ถึง 6 กองพล โดยแต่ละกองพลมีกำลังพลถึง 10,000 คน ในจำนวนนี้มี “กองพลหนัก” ที่ประกอบด้วยกรมทหารปืนใหญ่และฝ่ายยุทธโยธาด้วย Karnow, *Vietnam*: 199-200

ดังนั้น ข้อพิจารณาทางภูมิศาสตร์ที่เล็งเห็นสู่ทางการขยายตัวของคอมมิวนิสต์จากจีนผ่านมาทางอินโดจีนสู่ประเทศไทย จึงน่าจะมีอิทธิพลไม่น้อยต่อท่าทีของผู้นำไทยยุคนั้น แฉงการณของจอมพล ป. พิบูลสงคราม เรื่องการรับรองรัฐบาลเวียดนาม (บ่าว ไ่) ลาวและกัมพูชา เมื่อวันที่ 28 กุมภาพันธ์ 1950 คงมิใช่เพียงการหาเหตุผล (rationalization) ให้แก่แนวนโยบายของไทยที่มาถึงจุดเปลี่ยนครั้งสำคัญ

ลัทธิคอมมิวนิสต์...ได้ล่องเข้ามายังประเทศจีน และคืบหน้าต่อมาถึงประเทศญวนใกล้บ้านของเราแล้ว ซึ่งเป็นที่น่าหวาดเกรงว่า ประชาชนในเอเชียอาคเนย์ รวมตลอดประเทศไทย และประเทศอื่นๆ ด้วย จะถูกบีบบังคับและหลอกลวงให้ตกเข้าไปอยู่ภายใต้การปกครองระบอบคอมมิวนิสต์ต่อไป¹¹⁰

อย่างไรก็ดี ท่าทีเช่นนี้ แม้อันหนึ่งนั้นจะสะท้อนความกังวลที่เข้าใจได้เกี่ยวกับสู่ทางการขยายอิทธิพลคอมมิวนิสต์ที่เป็นผลมาชั้ยชนะของพรรคคอมมิวนิสต์จีน แต่ในขณะเดียวกันก็บ่งบอกชัดเจนถึงอิทธิพลของบรรยากาศสงครามเย็นที่แผ่ขยายเข้ามาถึงเอเชียตะวันออกเฉียงใต้แล้ว กล่าวคือ ผู้นำไทยเปลี่ยนทัศนคติที่มีต่อสงครามอินโดจีนจากการเป็นสงคราม*กู่ชาติ*ที่ไทยเคยให้การสนับสนุนด้วยความเห็นอกเห็นใจ (แม้จะมีเรื่องของผลประโยชน์เข้ามาเกี่ยวข้องอยู่ด้วยก็ตาม) มาเป็นความขัดแย้งทางอุดมการณ์ระหว่าง 2 ค่าย อันเป็นทัศนคติที่ยากจะปฏิเสธได้ว่ามาจากอิทธิพลของสหรัฐอเมริกาในช่วงนี้ด้วย¹¹¹ ความเข้าใจที่ปรากฏอยู่ในแฉงการณของจอมพล ป. พิบูลสงคราม สะท้อนความคิดแบบ “ทฤษฎีโดมิโน” ของรัฐบาลสหรัฐในขณะนั้นอย่างมาก ดังนั้น เมื่อถึงช่วงนี้จึงเป็นการยากที่จะระบุว่า นโยบายของไทยที่เปลี่ยนไปเป็นผลมาจากความกังวลเกี่ยวกับภัยคอมมิวนิสต์จริงๆ หรือเกิดจากแรงผลักดันของรัฐบาลสหรัฐเป็นสำคัญ

ช่วงก่อนหน้าที่รัฐบาลจอมพล ป. พิบูลสงครามจะมีแฉงการณรับรองระบอบปกครอง Bao Dai รัฐบาลสหรัฐฯ ได้ส่งทูตพิเศษ Philip C Jessup มาพบกับผู้นำไทย จึงเป็นที่ชัดเจนว่า “สหรัฐฯ เร่งรัดไทยรับรองเป๋าไ่”¹¹² ความจริงแล้วมีกระแสคัดค้านในเรื่องนี้จากหลายฝ่าย¹¹³ เพราะแม้ว่าไทยจะโน้มเอียงไป

¹¹⁰ อ้างโดย กันตธีร์ ศุภมงคล *การวิเทศนโยบายของไทย* (กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์): 457

¹¹¹ ก่อนหน้านั้น คือใน ค.ศ. 1949 เมื่อรัฐบาลสหรัฐตัดสินใจที่จะสนับสนุนกลุ่มชาตินิยมฝ่ายขวาในลาว ซึ่งร่วมกับกลุ่มฝ่ายซ้ายก่อตั้งรัฐบาลพลัดถิ่นอยู่ในกรุงเทพฯ มาตั้งแต่ ค.ศ. 1946 จอมพล ป. พิบูลสงครามก็มีท่าทีต่อต้านฝ่ายซ้ายของลาวมากขึ้น และโน้มน้าวให้ลาวฝ่ายขวายุติความเป็นพันธมิตรกับฝ่ายซ้ายแล้วกลับไปลาวเพื่อเข้าร่วมรัฐบาลแห่งราชอาณาจักรลาวที่ฝรั่งเศสจัดตั้งขึ้น Theera Nuchpiam, “Thai-Lao Relations 1950-1965”: 56

¹¹² หัวเรื่องใน หนังสือพิมพ์สัจจา 23 กุมภาพันธ์ 2493 อ้างโดย ธีรญาทิพย์ ศรีพนา และ Trinh Dieu Thin *เหยียด เกี่ยวในประเทศไทยกับความสัมพันธ์ไทย-เวียดนาม: 90* [เชิงอรรถที่ 43]

¹¹³ หัวเรื่องของหนังสือพิมพ์หลายฉบับในตอนนั้นบ่งบอกถึงกระแสคัดค้านของหลายฝ่ายได้เป็นอย่างดี เช่น “คงว่าไม่ควรรับรองเป๋าไ่” หนังสือพิมพ์สยามนิกร 17 กุมภาพันธ์ 2493 “คึกฤทธิ์ว่าไม่ควรรับรองเป๋าไ่” หนังสือพิมพ์นครสาร 18 กุมภาพันธ์ 2493 และ “4 รมต. พร้อมที่จะลาออกถ้ารัฐบาลรับรองเป๋าไ่ทันที” หนังสือพิมพ์นครสาร 22 กุมภาพันธ์ 2493 อ้างใน เรื่องเดียวกัน

ในทางเป็นปฏิปักษ์กับฝ่ายคอมมิวนิสต์ แต่ไทยก็ยังไม่พร้อมที่จะเข้าไปเกี่ยวข้องกับความขัดแย้งทางอุดมการณ์ของมหาอำนาจ¹¹⁴ มีลู่ทางความเป็นไปได้มากทีเดียวที่เราจะดำรงตนเป็นกลาง ยิ่งไปกว่านั้น ไทยซึ่งต่อต้านลัทธิอาณานิคมก็ตระหนักดีว่า บ่าว ได้เป็นเพียงรัฐบาลหุ่นของฝรั่งเศส ซึ่งประชาชนชาวเวียดนามเองส่วนใหญ่ก็ไม่ยอมรับ¹¹⁵

การประกาศรับรองรัฐบาลบ่าว ได้ ซึ่งเป็นการแสดงออกอย่างแน่ชัดว่า ประเทศไทยได้ตัดสินใจเข้าข้างฝ่ายตะวันตกแล้ว จึงเป็นการตัดสินใจของจอมพล ป. พิบูลสงคราม เองเป็นสำคัญ และปัจจัยที่น่าจะเข้ามามีอิทธิพลต่อการตัดสินใจครั้งนี้ไม่น้อยคือฐานะทางการเมืองของท่านเอง ซึ่งยังไม่มั่นคงนักในทางสากลผู้นำไทยยังไม่เป็นที่ยอมรับและไว้วางใจเพราะเหตุที่เคยร่วมมือกับญี่ปุ่น และภายในประเทศไทยเองก็มีกลุ่มต่อต้านอยู่อีกมาก เช่น ทหารเรือ บางส่วนของกองทัพบก พรรคประชาธิปัตย์ และกลุ่มของนายปรีดี พนมยงค์ แม้กระทั่งในกลุ่มของผู้ก่อการรัฐประหารก็ยังแบ่งเป็นกลุ่มของพลตำรวจเอกเผ่า ศรียานนท์ และกลุ่มของพลเอกสฤษดิ์ ธนะรัชต์ ดังนั้น เพื่อที่จะพยุงฐานะทางการเมืองของตนเอง จอมพล ป. พิบูลสงครามจำเป็นต้องได้รับการยอมรับและการสนับสนุนจากภายนอก โดยเฉพาะอย่างยิ่งการได้รับความช่วยเหลือทั้งทางทหารและด้านเศรษฐกิจเพื่อเสริมสร้างฐานะของตนเอง การเอาใจมหาอำนาจตะวันตกและนำตัวเข้าไปเป็นพันธมิตรกับสหรัฐอเมริกาผู้นำ “โลกเสรี” ขณะนั้น จึงน่าจะสนองจุดประสงค์ดังกล่าวนี้ได้ นายกนต์ธีร์ ศุภมงคล ซึ่งเป็นผู้หนึ่งที่คัดค้านการรับรองรัฐบาลบ่าว ได้ กล่าวถึงท่าทีของจอมพล ป. พิบูลสงครามในเรื่องนี้ไว้ ดังนี้

รัฐบาลไทยหลังสงครามจนกระทั่งเมื่อรัฐประหารปลายปี 2490 มีท่าทีจะรักษาความเป็นกลางไม่เข้าข้างฝ่ายใดในสงครามเย็นระหว่างมหาอำนาจ ครั้นเมื่อจอมพล ป. พิบูลสงคราม เข้าดำรงตำแหน่งใหม่ในเดือนเมษายน 2491 เป็นธรรมดาอยู่เองที่ท่านต้องบำเพ็ญตนให้อังกฤษและสหรัฐอเมริกาเลิคมองท่านในฐานะศัตรูเสียที่ ท่านพยายามเอาใจทุกอย่าง แม้แต่ฝรั่งเศสซึ่งเป็นศัตรูคู่อาฆาตของท่านสมัยเรียกร้องดินแดนอินโดจีนท่านก็ต้องทำดีด้วย¹¹⁶

ไม่ว่าจอมพล ป. พิบูลสงครามจะมีแรงจูงใจอย่างไรในการตัดสินใจด้านนโยบายครั้งสำคัญครั้งนี้ก็ตาม แต่เหตุการณ์ที่เกิดขึ้นหลังจากนั้นก็ดูจะยืนยันข้อกล่าวหาที่ว่า “ไทยเดินตามหลังสหรัฐอเมริกา” ในด้านนโยบายต่างประเทศ โดยเฉพาะอย่างยิ่ง เราจะเห็นพัฒนาการที่ดำเนินควบคู่กันไปของการเข้า

¹¹⁴ นิตยสาร *Time* วันที่ 27 กุมภาพันธ์ 1950 ก็รายงานไว้ในบทความเรื่อง “Mr Jessup & Co” ว่า “...the Bangkok government pointedly let it be known that it would not yet follow the U.S.-British lead in recognizing the French-sponsored Bao Dai government in Indo-China. It would be too risky, in view of Communist opposition”, *Time Partners with CNN* <http://www.time.com/time/magazine/article/0,9171,812057,00.html>

¹¹⁵ กนต์ธีร์ ศุภมงคล *การวิเทศนโยบายของไทย*: 446-447

¹¹⁶ *เรื่องเดียวกัน*: 447

แทรกแซงในอินโดจีนของสหรัฐอเมริกาและการขยายความร่วมมือระหว่างไทยและมหาอำนาจชาตินี้ ค.ศ. 1950 ซึ่งเป็นจุดเริ่มต้นสำคัญของการเข้ามามีบทบาทโดยตรงของสหรัฐอเมริกาในอินโดจีนก็เป็นช่วงเวลาประเทศไทยเข้าไปผูกพันกับตะวันตกในความขัดแย้งของสงครามเย็นด้วย

ในช่วงระยะไม่กี่เดือนหลังจากที่สหรัฐอเมริกาประกาศรับรองรัฐบาลบ่าว ได้ รัฐบาลสหรัฐก็อนุมัติเงินช่วยเหลือทางทหารแก่ฝรั่งเศสจำนวน 10 ล้านดอลลาร์สหรัฐ¹¹⁷ และจัดตั้งหน่วยงานให้ความช่วยเหลือและคำปรึกษาทางทหาร (US Military Assistance and Advisory Group – MAAG) และเมื่อถึงช่วงสิ้นปี สหรัฐอเมริกาก็ทำความตกลงด้านการป้องกันกับฝรั่งเศส รัฐบาลบ่าว ได้ ของเวียดนาม กัมพูชา และลาว ในช่วงระยะเดียวกันนี้ความสัมพันธ์ไทย-สหรัฐก็ใกล้ชิดยิ่งขึ้นทุกที โดยเฉพาะเมื่อสงครามเกาหลีระเบิดขึ้นในเดือนมิถุนายนปีนั้น รัฐบาลไทยก็ไม่ลังเลใจที่จะส่งกองกำลังของไทยไปร่วมรบกับสหรัฐอเมริกาในนามของสหประชาชาติในสงครามเกาหลี

หลังจากนั้น ความช่วยเหลือทั้งทางเศรษฐกิจ การศึกษา วิชาการ และทางทหารจากสหรัฐอเมริกา ก็เริ่มหลั่งไหลเข้ามาในประเทศไทยโดยอาศัยพื้นฐานของความตกลง 3 ฉบับที่จัดทำขึ้นในช่วงเดือนกรกฎาคม-ตุลาคมปีเดียวกัน คือ ความตกลงด้านการศึกษาและวัฒนธรรม ความตกลงร่วมมือทางเศรษฐกิจและวิชาการ และความตกลงให้ความช่วยเหลือทางทหาร ข้อตกลงต่างๆ เหล่านี้เป็นการปูทางให้ประเทศไทยเข้าไปเป็นพันธมิตรทางทหารกับสหรัฐอเมริกาในเวลาต่อมา¹¹⁸ มีผู้ตั้งข้อสังเกตไว้ว่า วิกฤตการณ์อินโดจีนในช่วงทศวรรษ 1950 ได้นำไปสู่ความพยายามร่วมกันระหว่างสหรัฐอเมริกาและประเทศไทย อันเป็นภารกิจร่วมกันในการต่อต้านคอมมิวนิสต์ (an anti-communist crusade)¹¹⁹ ดังนั้น แม้ว่าสงครามเกาหลีจะยุติลงใน ค.ศ. 1953 แต่ภารกิจดังกล่าวนี้ก็ยังคงดำเนินต่อไป โดยเฉพาะเมื่อนโยบายต่อต้านคอมมิวนิสต์กลายมาเป็นการรับรู้ (perception) เกี่ยวกับ “การคุกคาม” ของคอมมิวนิสต์ว่าเป็นเรื่องร้ายแรงจริงจัง

การรับรู้ครั้งสำคัญคือเมื่อเวียดนามห์ ซึ่งเริ่มได้รับความช่วยเหลือโดยตรงจากจีนตั้งแต่ปลาย ค.ศ. 1949 ดังกล่าวแล้ว ได้รุกเข้าไปในลาวใน ค.ศ. 1953 เพื่อช่วยเหลือสนับสนุนขบวนการคอมมิวนิสต์ลาว และรุกเข้าไปในกัมพูชาในปีต่อมา แม้ว่าการรุกรานดังกล่าวจะเป็นส่วนหนึ่งของแผนของរបของเวียดนามห์

¹¹⁷ หลังจากนั้นมาสหรัฐอเมริกาก็เป็นผู้แบกรับค่าใช้จ่ายส่วนมากของฝรั่งเศสในสงครามอินโดจีน ในช่วง ค.ศ. 1950-1954 สหรัฐอเมริกาให้ความช่วยเหลือแก่ฝรั่งเศสในการทำสงครามเป็นเงินถึง 3.5 พันล้านเหรียญสหรัฐ William S Turley, *The Second Indochina War: A Short Political and Military History, 1954-1975* (Boulder, Colorado: Westview Press, 1986): 16-17

¹¹⁸ Wiwat Mungkandhi, “Thai-American Relations in Historical Perspective”, in Karl D Jackson and Wiwat Mungkandhi (eds), *United States-Thailand Relations* (Berkeley, California: Institute of east Asian Studies, University of California, Berkeley, 1986): 14

¹¹⁹ เรื่องเดียวกัน

ก่อนที่จะเผชิญศึกฝรั่งเศสที่เดียนเบียนฟู¹²⁰ แต่ใน “การรับรู้” และความเข้าใจของผู้ชาวไทย ความเคลื่อนไหวของคอมมิวนิสต์ในช่วงนี้ (ยังไม่นับการรณรงค์โฆษณาชวนเชื่อที่นับวันจะรุนแรงขึ้นโดยเฉพาะจากจีน) เป็นการแสดงการคุกคามอย่างสำคัญ¹²¹ ดังคำกล่าวของอดีตนักการทูตสำคัญคนหนึ่งของไทย

เหตุการณ์เหล่านี้รัฐบาลไทยถือว่าร้ายแรงมาก และกระทบต่อความมั่นคงของประเทศโดยตรง ถึงกับต้องประกาศภาวะฉุกเฉินในเก้าจังหวัดชายแดนภาคอีสาน และส่งกำลังไปเสริมโดยเห็นว่า ปฏิบัติการของทหารเวียดมินห์ดังกล่าว เท่ากับเป็นการกระตุ้นและสนับสนุนการแทรกซึมและก่อวินาศกรรมทำลายในประเทศไทย โดยเฉพาะอย่างยิ่งในภาคอีสาน ซึ่งประชาชนชาวไทยในภาคนี้มีความสัมพันธ์ใกล้ชิดเป็นพิเศษกับประชาชนลาว ยิ่งไปกว่านั้นยังมีชาวญวนอพยพอยู่อีกหลายหมื่นคน และชาวญวนเหล่านี้ส่วนใหญ่เป็นที่ทราบกันดีว่า มีความจงรักภักดีต่อโฮจิมินห์ผู้นำของเวียดนามเหนือ¹²²

เมื่อรัฐบาลไทยขอให้คณะมนตรีความมั่นคงแห่งสหประชาชาติพิจารณาเรื่องนี้ แต่ถูกสหภาพโซเวียตใช้สิทธิยับยั้งในเดือนพฤษภาคม 1954 ก็เป็นเครื่องบ่งชี้อย่างหนึ่งว่า ประเด็นนี้กลายเป็นเป็นส่วนหนึ่งของความขัดแย้งในสงครามเย็น ไทยจึงขอให้สมัชชาสหประชาชาติพิจารณาข้อเรียกร้องนี้แทนคณะมนตรีความมั่นคง หนังสือที่ พลตรี พระเจ้าวรวงศ์เธอ กรมหมื่นนคราธิปกพงศ์ประพันธ์ รัฐมนตรีต่างประเทศของไทยขณะนั้น ทรงมีไปถึงเลขาธิการสหประชาชาติ มีข้อความที่สะท้อนโลกทัศน์และของไทยและสีสันของความขัดแย้งของสงครามเย็นอย่างเด่นชัด

¹²⁰ ในช่วงปลาย ค.ศ. 1953 ขบวนการปะเทดลาวและพันธมิตรเวียดมินห์ได้เปิดฉากการรบที่ประสบความสำเร็จอย่างมาก เรียกว่า “Winter-Spring Campaign” ดังที่ Geoffrey Gunn สรุปว่า “หลังจากที่ ‘ปลดปล่อย’ ไหลเจา และโอบล้อมเดียนเบียนฟูไว้แล้ว กำลังผสมกองทัพรบประชาชนเวียดนามและปะเทดลาวก็มุ่งสู่ทิศตะวันตกมายังแม่น้ำโขงและยึดครองท่าแขก [อยู่ตรงข้ามกับจังหวัดนครพนม] เมื่อวันที่ 27 ธันวาคม” กองกำลังเหล่านี้เข้าควบคุมพื้นที่ป่าเขาที่อยู่ระหว่างท่าแขกและสะพานนะเขตจนกระทั่งถึงเดือนกุมภาพันธ์ปีต่อมา แลปฏิบัติการทางทหารครั้งนี้ก็ทำให้ฐานที่มั่นฝ่ายปะเทดลาวเข้มแข็งยิ่งขึ้นโดยเฉพาะในบรรดาชนกลุ่มน้อยที่เป็นชาวเขา Geoffrey C Gunn, *Political Struggle in Laos (1930-1954)* (Bangkok: Editions Duang Kamol, 1988): 272-273 ไหลเจา (Lai Chau) ก็คือ “เมืองไล” และเดียนเบียนฟูก็คือเมือง “แ่ง” ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของบรรดาหัวเมืองที่ประกอบกันเป็นดินแดนที่ไทยเคยเรียกว่า “สิบสองจุไทย” หรือ “สิบสองเจ้าไทย” (เพราะมี 12 เมืองหลักที่เป็นอิสระต่อกัน) ดินแดนนี้เป็นถิ่นของคนไทยดำและผู้ไทขาว ตั้งอยู่บริเวณชายแดนตะวันตกเฉียงเหนือของเวียดนามติดกับลาวที่แขวงพงสาลี หลวงพระบาง และหัวพัน (คำว่า “เจา” ก็คือคำเดียวกับคำว่า “โจว” ในภาษาจีนที่แปลว่า “เมือง”) สำหรับเรื่องราวของชาติพันธุ์เหล่านี้ โปรดดู สุมิตร ปิติพัฒน์ *ศาสนาและความเชื่อไทดำในสิบสองจุไทย สาธารณรัฐสังคมนิยมเวียดนาม* (กรุงเทพฯ: สถาบันไทยคดีศึกษา มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ 2545)

¹²¹ ปฏิบัติการทางทหารของเวียดมินห์ครั้งนี้มีผลในแง่ของการกระตุ้นความหวุ่นเกรงด้านความมั่นคงดั้งเดิมของไทย เพราะเข้าใจว่า เข้ามาตามเส้นทางโบราณที่ชาวเวียดนามเคยใช้ผ่านเข้ามาในเขตแม่น้ำโขงมาโดยตลอดเป็นเวลากหลายศตวรรษมาแล้ว

¹²² โอวาท สุทธิวาทณฤพุฒิ “การเข้าเป็นภาคีของไทยในสนธิสัญญาการป้องกันร่วมกันแห่งเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ (สปอ)”: 91

...กำลังทหารต่างชาติที่เป็นปฏิปักษ์ต่อประเทศไทย และซึ่งเคยได้รับการสนับสนุนทั้งด้าน วัสดุและด้านการเมืองจากภายนอกอาณาเขตอินโดจีนเหล่านี้ มุ่งจะล้มล้างรัฐบาลอัน ชอบด้วยกฎหมายของลาวและกัมพูชา และให้ฝ่ายเวียดนามเข้าเป็นใหญ่ในประเทศทั้งสองนี้ ในเวลาเดียวกัน ฝ่ายเวียดนามและผู้ร่วมมือต่างชาติก็ได้โหมการรณรงค์โฆษณาชวนเชื่อให้ร้ายประเทศไทยด้วยการกล่าวหาที่ร้ายแรงและไม่เป็นความจริง พร้อมกับเร่งเร้ากลุ่มบุคคลในประเทศไทยที่ยอมตัวตกอยู่ภายใต้บังคับของตน ให้ทวิการก่อความบ่อนทำลาย เป็นการเชื่อมโยงกับสงครามที่กำลังดำเนินอยู่ทางชายแดนด้านตะวันออกและ ตะวันออกเฉียงเหนือของประเทศไทย...¹²³

ความจริงสถานะทางทหารของฝรั่งเศสในอินโดจีนเริ่มทรุดหนักลงตั้งแต่ช่วงต้นทศวรรษ 1950 ในช่วงฤดูใบไม้ร่วงของ ค.ศ. 1950 กำลังของเวียดนามภายใต้การนำของเหงอ เหงวียน ซ้าบ (Vo Nguyen Giap) ประสบชัยชนะในการสู้รบหลายครั้ง และอีก 2 ปีต่อมา เมื่อรัฐบาลสหรัฐยกระดับฐานะของผู้แทนทางการทูตของตนในรัฐเวียดนาม (เวียดนามใต้) กับกัมพูชาขึ้นเป็นสถานเอกอัครราชทูต ฝรั่งเศสก็เกือบจะอยู่ในสภาพจนมุมแล้ว ก่อนที่จะคืนหน้าเป็นครั้งสุดท้ายในเดือนธันวาคม 1953 ตาม “แผนนาวาร์” (Navarre Plan) ตามชื่อของนายพลองรี นาวาร์ (Henri Navarre) ผู้บัญชาการทหารของฝรั่งเศสในอินโดจีนขณะนั้น ซึ่งนำไปสู่ความพ่ายแพ้ครั้งสำคัญที่เดียนเบียนฟูในเดือนพฤษภาคมปีต่อมา¹²⁴

หลังจากเวียดนามหันมาช่วยต่อฝรั่งเศสในการรบที่เดียนเบียนฟู ซึ่งตามมาด้วยข้อตกลงเจนีวาในเดือนกรกฎาคม 1954 ไทยก็เข้าร่วมเป็นพันธมิตรทางทหารกับสหรัฐอเมริกาและพันธมิตรภายใต้สนธิสัญญาพันธมิตรที่เรียกว่า “กติกามานิลา” (Manila Pact) ซึ่งมีการลงนามกันในเดือนกันยายนปีเดียวกัน พร้อมทั้งอนุญาตให้องค์การสนธิสัญญาร่วมป้องกันเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ (Southeast Asia Treaty Organisation – SEATO หรือ สปอ) ที่จัดตั้งขึ้นตามสนธิสัญญานี้ มีที่ทำการอยู่ในกรุงเทพฯ ในคำแถลงต่อรัฐสภาเมื่อวันที่ 17 มกราคม 1955 จอมพล ป. พิบูลสงคราม ได้ย้ำความเข้าใจเดิมของรัฐบาลไทยเกี่ยวกับการคุกคามของคอมมิวนิสต์จากอินโดจีน โดยชี้ว่า “...ในญวนเหนือก็ดีและในที่อื่นๆ ในอินโดจีนก็ดี เหล่านี้ล้วนแต่เป็นฐานทัพของฝ่ายคอมมิวนิสต์ที่จะเข้ามารุกรานประเทศไทยเราในวันข้างหน้า...ทางรัฐบาล...จึงได้ตกลงเข้าร่วมสัญญาซีโต้...”¹²⁵

จะเห็นได้จากการกำหนดแนวทางนโยบายหลักดังกล่าวนี้ว่า ท่าทีของไทยต่อเพื่อนบ้านและสถานการณ์ในอินโดจีนเปลี่ยนไปจากช่วงก่อนหน้านั้นโดยสิ้นเชิง แม้ว่าแนวนโยบายเช่นนี้จะมีอิทธิพลของสหรัฐอเมริกาเข้ามาเกี่ยวข้องอยู่ด้วยอย่างมาก แต่ในขณะเดียวกันรัฐบาลไทยขณะนั้นก็ดูจะกังวลเป็น

¹²³ อ้างใน เรื่องเดียวกัน: 92

¹²⁴ สำหรับสรุปรายละเอียดของการยุทธ์ครั้งสำคัญนี้ โปรดดู Maclear, *Vietnam: The Ten Thousand Day War*: 43-62

¹²⁵ อ้างใน โอวาท สุทธิวาทณฤพุมิ “การเข้าเป็นภาคีของไทยในสนธิสัญญาการป้องกันร่วมกันแห่งเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ (สปอ)”: 96

พิเศษต่อการที่คอมมิวนิสต์จะเข้ามามีอำนาจในลาวและกัมพูชา ผู้นำไทยเห็นว่า ชัยชนะของเวียดนามที่ไต่เต้านับเป็นก้าวแรกที่จะนำไปสู่การยึดครองอินโดจีนทั้งหมด¹²⁶ อันเป็นความเชื่อที่ดำรงอยู่จนกระทั่งปลายทศวรรษ 1960 ความคิดที่อยู่เบื้องหลังท่าทีเช่นนี้ก็คือ หากดินแดนลาวและกัมพูชาตกอยู่ภายใต้อิทธิพลคอมมิวนิสต์ไม่ว่าจะเป็นเวียดนามหรือจีนก็ตาม ก็จะเป็นฐานสำหรับการแทรกซึมบ่อนทำลายของฝ่ายคอมมิวนิสต์ในประเทศไทย¹²⁷

ดังนั้น โดยเฉพาะภายหลังชัยชนะของเวียดนามต่อฝรั่งเศสและการจัดทำข้อตกลงเจนีวาที่รัฐบาลทั้งของสหรัฐอเมริกาและไทยต่างก็มองว่าเป็นชัยชนะของฝ่ายคอมมิวนิสต์ ผู้นำไทยขณะนั้น ก็คงจะเห็นว่า ผลเสียหายใดๆ ที่เกิดขึ้นจากการละทิ้งความเป็นกลางของไทยต่อปัญหาอินโดจีนสามารถทดแทนได้ด้วยผลได้จากทั้งพันธมิตรของสหรัฐอเมริกาและพันธมิตรที่จะเข้ามาปกป้องเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ให้พ้นจากภัยของคอมมิวนิสต์ และจากความช่วยเหลือมหาศาลที่ไทยจะได้รับสหรัฐอเมริกาทั้งทางเศรษฐกิจและการทหาร (ทั้งนี้ยังไม่ต้องกล่าวถึงผลได้ทางการเมืองในแง่ของการเสริมสร้างฐานะทางการเมืองภายในของฝ่ายตนและขีดอำนาจทางการเมืองของฝ่ายตรงข้าม)¹²⁸

ข้อจำกัดของพันธมิตรภายใต้ระบบพันธมิตรทางทหารที่จัดตั้งขึ้นต่อการป้องกันเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ปรากฏชัดตั้งแต่ช่วงครึ่งหลังทศวรรษ 1950 เมื่อสถานการณ์สู้รบระหว่างฝ่ายขวาและฝ่ายซ้ายในลาวรุนแรงขึ้นจนเป็นสงครามกลางเมือง¹²⁹ ไทยได้ร้องขอให้องค์การ สปอ เข้ามามีบทบาทตั้งแต่ความรุนแรงเริ่มขึ้นใน ค.ศ. 1955 แต่ สปอ ไม่ยอมเข้าแทรกแซงใดๆ แม้ว่าฝ่ายซ้ายซึ่งได้รับการสนับสนุนจากทั้ง

¹²⁶ ดั่งนักหนังสือพิมพ์อาวุโสคนหนึ่งกล่าวว่า “เมื่อเวียดนามขับตยี่ฝรั่งเศสที่ไต่เต้านับเป็นก้าวแรกที่จะนำไปสู่การยึดครองอินโดจีนทั้งหมด พวกนี้มิใช่แต่ยึดเวียดนามได้เท่านั้น แต่รวมไปถึงลาวและกัมพูชาด้วย” Theh Chongkhadikij, *Bangkok Post*, 14 September 1969 อ้างโดย Nguyen Quoc Toan, “The ‘Ho Chi Minh Factor’ in Thai-Vietnamese Relations” (Unpublished MA Thesis in Southeast Asian Studies, Chulalongkorn University, Bangkok, 2008): 90

¹²⁷ นอกจากนั้น จากความคิดเช่นนี้ผู้นำไทยก็ดูจะเชื่อด้วยว่า การนำคอมมิวนิสต์เข้ามาร่วมรัฐบาลก็เท่ากับเป็นการยอมจำนนต่อฝ่ายคอมมิวนิสต์ เพราะจะนำไปสู่การยึดอำนาจโดยคอมมิวนิสต์ในที่สุดนั่นเอง รัฐบาลไทยจึงไม่ยอมรับรัฐบาลผสม (ที่มีคอมมิวนิสต์เข้าร่วม) ของลาวและแม้กระทั่งรัฐบาลที่มีแนวนโยบายเป็นกลางแบบ “ไม่ฝักใฝ่ฝ่ายใด” (คบค้าทั้งฝ่ายคอมมิวนิสต์และตะวันตก) ของกัมพูชาภายหลังเอกราชที่มีสมเด็จพระนโรดมสีหนุเป็นผู้นำ สำหรับผลกระทบของสงครามเย็นในกรณีความสัมพันธ์ไทย-ลาว โปรดดู Theera Nuchpiam, “Thai-Lao Relations 1950-1965”: 55-71 ส่วนในกรณีความสัมพันธ์ไทย-กัมพูชา โปรดดู อีระ นุชเปี่ยม “ไทยและกัมพูชาหลังสมัยอาณานิคม” ใน วินัย พงศ์ศรีเพียร (บรรณาธิการ) *ความย้อนแย้งของประวัติศาสตร์ พิพจน์พนธ์เชิดชูเกียรติ ศาสตราจารย์หม่อมเจ้าสุภัททิศ ดิศกุล* (กรุงเทพฯ: คณะกรรมการชำระประวัติศาสตร์ไทยฯ สำนักเลขาธิการนายกรัฐมนตรี 2539): 129-158

¹²⁸ Nguyen Quoc Toan, “The ‘Ho Chi Minh Factor’ in Thai-Vietnamese Relations”: 90-91

¹²⁹ ลาวภายหลังเอกราชแตกแยกออกเป็น 3 ฝ่าย คือ ลาวฝ่ายขวา (กลุ่มลาวที่นำโดยบุคคลอย่างเช่น เจ้าบุญอุ้ม ณ จัมปา คักดี และ นายพลภูมิ หน่อสุวรรณ) ลาวฝ่ายเป็นกลาง (ผู้นำสำคัญคือ เจ้าสุวรรณภูมา) และลาวฝ่ายซ้าย (ผู้นำสำคัญที่เปิดเผยตัวและเข้ามามีส่วนร่วมทางการเมืองในตอนนั้นคือ เจ้าสุภานุวงศ์ และภูมิ วงศ์จิตร ส่วนผู้นำสำคัญในขบวนการปะเทดลาวที่เป็นแกนนำของลาวฝ่ายซ้ายและใช้การต่อสู้ทางทหาร ได้แก่ ไกสอน พมวิหาน และ หนุ่ย ทุมสะหวัน) มีความพยายามที่จะจัดตั้งรัฐบาลผสมสามฝ่ายแต่ไม่สำเร็จ จนกลายเป็นสงครามกลางเมืองดังกล่าว

เวียดนามเหนือ¹³⁰ และสหภาพโซเวียต ที่เข้าไปช่วยเหลือด้านการลำเลียงทางอากาศ จะค่อยๆ ขยายการควบคุมพื้นที่ได้อย่างกว้างขวางแทบทั้งประเทศ¹³¹

อย่างไรก็ดี เมื่อขบวนการปะเทดลาวรุกคืบหน้าทางทหารเข้ามาถึงเขตตะวันตกเฉียงเหนือของลาว ที่อยู่ใกล้พรมแดนไทยในเดือนมีนาคม 1962 รัฐบาลสหรัฐก็เห็นความจำเป็นที่จะต้องลดความวิตกกังวลของไทยในเรื่องนี้ รัฐมนตรีต่างประเทศของทั้ง 2 ประเทศขณะนั้น คือ นายดีน รัสก์ (Dean Rusk) และนายถนัด คอมันตร์ มีความเห็นร่วมกันว่า จะต้องตีความพันธกรณีภายใต้ความสนธิสัญญาร่วมป้องกันเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ หรือสนธิสัญญามานีลา ทั้งในแง่ทวิภาคีและพหุภาคี กล่าวคือ ในเชิงทวิภาคีนั้น สหรัฐอเมริกามีพันธกรณีที่จะต้องให้ความช่วยเหลือแก่ไทยเมื่อมีความจำเป็น ไม่ว่าจะโดยความตกลงของประเทศคู่สัญญาอื่นๆ หรือไม่ก็ตาม¹³² ความเห็นร่วมกันนี้เองที่เป็นที่มาของแถลงการณ์ร่วมถนัด-รัสก์ (Thanat-Rusk Communiqué) ที่มีการลงนามกันในเดือนนั้น¹³³

การยืนยันพันธกรณีของสหรัฐอเมริกาที่มีต่อไทยได้รับการทดสอบครั้งสำคัญในช่วงระยะเพียง 2 เดือนต่อจากนั้น กล่าวคือ ในเดือนพฤษภาคม 1962 ขบวนการปะเทดลาวสามารถยึดแขวงหลวงน้ำทา (Luang Nam Tha) ทางภาคตะวันตกเฉียงเหนือตอนบนของลาวได้จากลาวฝ่ายขวา ที่สหรัฐอเมริกาและไทยให้การสนับสนุน ความล้มเหลวทางทหารครั้งนี้ ซึ่งสะท้อนความไร้ประสิทธิภาพโดยสิ้นเชิงของลาวฝ่ายนี้ สร้างความวิตกกังวลแก่ผู้นำไทยอย่างมาก เพราะเป็นการรุกเข้ามาใกล้พรมแดนไทยอย่างมากของฝ่ายคอมมิวนิสต์

¹³⁰ ผลจากข้อตกลงเจนีวาที่แบ่งเวียดนามออกเป็น 2 ส่วนเป็นการชั่วคราวที่เส้นขนานที่ 17 ทำให้ฝ่ายเวียดนามเหนือต้องถอยไปตั้งมั่นอยู่ในเวียดนามตอนเหนือ ซึ่งตามข้อตกลงถือว่าเป็น “regroupment zone” ของฝ่ายนี้ แต่เมื่อการเลือกตั้งทั่วไปในเดือนกรกฎาคม 1956 ตามข้อตกลงมิได้เกิดขึ้น และในเดือนตุลาคมปีก่อนหน้านั้นเวียดนามตอนใต้ก็ได้รับการสถาปนาเป็น “สาธารณรัฐเวียดนาม” (Republic of Vietnam) เวียดนามจึงแบ่งออกเป็น 2 ประเทศ โดยเรียกเวียดนามตอนเหนือที่เป็นคอมมิวนิสต์ว่า “เวียดนามเหนือ” หรือ DRV และเวียดนามตอนใต้ว่า “เวียดนามใต้”

¹³¹ ลาว กัมพูชาและเวียดนาม ซึ่งเป็น 3 ประเทศที่มีโอกาสถูกแทรกซึมบ่อนทำลายและแทรกแซงจากภายนอกมากที่สุด มิได้เป็นส่วนหนึ่งของระบบพันธมิตรนี้ ข้อตกลงเจนีวา ค.ศ. 1954 ต้องการให้อินโดจีนมีสถานะเป็นกลาง จึงห้ามมิให้ทั้ง 3 ประเทศเข้าไปมีส่วนร่วมในระบบพันธมิตรทางทหารใดๆ อย่างไรก็ตามก็ดี สนธิสัญญามานีลามิพิฐสารต่อท้ายที่คลุมเครือ ซึ่งกำหนดให้กัมพูชา ลาว และเวียดนาม เป็นเขตพิเศษ ที่หากถูกคุกคามก็จะถือว่าเป็นภัยต่อ “สันติภาพและความมั่นคง” ของชาติที่ลงนามในสนธิสัญญา จึงเปิดโอกาสให้องค์การ สปอ เข้าแทรกแซงได้ในบางกรณี “Publisher’s Note”, *Foreign Office Files: United States of America Series Two: Vietnam, 1959-1975 Part 4: SEATO, Southeast Asia General and Thailand, 1959-1963* (Adam-Matthew Publications) http://www.adam-matthew-publications.co.uk/digital_guides/fo_files_usa_part_4/Publishers-Note.aspx

¹³² เรื่องเดียวกัน

¹³³ ดูเพิ่มเติมเกี่ยวกับเรื่องนี้ใน แถมสุข นุ่มนนท์ “แถลงการณ์ร่วมถนัด-รัสก์ ค.ศ. 1962” *วารสารธรรมศาสตร์* ปีที่ 9 เล่มที่ 2 ตุลาคม-ธันวาคม 2522: 69-104

สหรัฐอเมริกา มีปฏิริยาต่อวิกฤตการณ์ในลาวครั้งนี้อย่างรวดเร็วและเข้มแข็ง ด้วยการส่งกองกำลังเฉพาะกิจนาวิกโยธิน 2,000 คนมายังประเทศไทยโดยเข้าไปประจำการอยู่ในเขตพื้นที่ติดกับแม่น้ำโขงเพื่อเผชิญกับกำลังของฝ่ายคอมมิวนิสต์โดยตรง และจากนั้นอังกฤษ ออสเตรเลีย และนิวซีแลนด์ก็ส่งกองกำลังของตนตามมา ปฏิบัติการครั้งนี้ไม่เพียงแต่มีผลในแง่ของการยืนยันพันธกรณีด้านความมั่นคงของสหรัฐอเมริกาที่มีต่อไทยเท่านั้น แต่ยังมีส่วนนำไปสู่การเจรจาและการทำความเข้าใจ 14 ข้อเรื่องการให้ลาวเป็นกลางด้วยการจัดตั้งรัฐบาลผสมขึ้นในเดือนมิถุนายน 1962 ประกอบด้วยลาวฝ่ายขวา ฝ่ายเป็นกลาง และฝ่ายซ้าย โดยมีเจ้าสุวรณภุมานำลาวฝ่ายเป็นกลางเป็นนายกรัฐมนตรี นับเป็นรัฐบาลผสมชุดที่ 2 ของลาว (แต่รัฐบาลผสมชุดนี้ก็อยู่ได้ไม่นานเช่นเดียวกับชุดแรก ที่จัดตั้งขึ้นใน ค.ศ. 1957)¹³⁴

อย่างไรก็ดี ประเด็นที่มีความสำคัญที่สุดในความสัมพันธ์ไทย-สหรัฐในช่วงนี้เกี่ยวข้องกับสถานการณ์ในเวียดนาม ที่กำลังรุนแรงมากขึ้น และสหรัฐอเมริกาก็เริ่มเข้าไปแทรกแซงทางทหารโดยตรงในเวียดนามมากขึ้น¹³⁵ เมื่อถึงจุดนี้รัฐบาลสหรัฐมองเห็นว่า จะต้องรักษาเวียดนามใต้ไว้เป็นปราการป้องกันการขยายตัวของคอมมิวนิสต์ กล่าวคือ การสูญเสียเวียดนามใต้จะส่งผลในแง่ของการ “ล้มตามกัน” ของชาติอื่นๆ ในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ดังที่รัฐมนตรีต่างประเทศจีน รัสก์ได้ย้ำเหมือนกับผู้นำสหรัฐอีกหลายๆ คนว่า การสูญเสียเวียดนามใต้ “จะทำให้การพิจารณาถกเถียงใดๆ เกี่ยวกับความสำคัญของเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ต่อโลกเสรี ไม่มีความหมาย”¹³⁶ ส่วนผู้นำไทยขณะนั้นก็มีความวิตกกังวลอย่างมากเกี่ยวกับการขยายอำนาจของคอมมิวนิสต์ในลาวและกัมพูชา ซึ่งเชื่อว่าจะมีผลกระทบมาถึงไทย ดังได้กล่าวแล้ว

ไทยกับสงครามเวียดนาม

ในช่วงตั้งแต่สหรัฐอเมริกาเริ่มขยายการแทรกแซงทางทหารในเวียดนามด้วยการเพิ่มจำนวนบุคลากรทางทหารของตนครั้งสำคัญในประเทศนี้ใน ค.ศ. 1962 ความร่วมมือทางทหารระหว่างไทยและสหรัฐอเมริกาก็เพิ่มมากขึ้นด้วย ในเดือนมีนาคม 1963 รัฐบาลไทยและสหรัฐลงนามในข้อตกลงด้านโลจิสติกส์ (Special Logistics Agreement Thailand – SLAT) ข้อตกลงนี้ทำให้สหรัฐอเมริกาเข้ามาช่วยเหลือเรื่องการปรับปรุงเส้นทางขนส่งและพัฒนานครราชสีมาเป็นศูนย์การส่งกำลังบำรุงที่สำคัญ¹³⁷ และ

¹³⁴ สำหรับการเมืองเรื่องการให้ลาวเป็นกลาง (neutralization of Laos) โปรดดู Theera Nuchpiam, “Thai-Lao Relations 1950-1965”: 67-71

¹³⁵ โปรดดูประเด็นเรื่องนี้เพิ่มเติมใน วีระ นุชเปียม “การขยายการแทรกแซงของสหรัฐอเมริกาในสงครามเวียดนาม” วารสารสังคมศาสตร์ ปีที่ 27 ฉบับที่ 3 ธันวาคม 2533: 1-27

¹³⁶ *The Pentagon Papers*: 81

¹³⁷ Wiwat Mungkandi, “Thai-American Relations in Historical Perspective”: 17

ภายหลัง “เหตุการณ์อ่าวตังเกี๋ย” (Tonkin Gulf Incident)¹³⁸ ในเดือนสิงหาคมปีต่อมา ซึ่งถือว่าเป็นจุดเริ่มต้นของการเข้าแทรกแซงทางทหารโดยตรงของสหรัฐอเมริกาในเวียดนาม บุคลากรทางทหารของสหรัฐอเมริกาที่เข้ามาประจำอยู่ในประเทศไทยก็เริ่มเพิ่มขึ้นอย่างมาก

ช่วงครึ่งหลังทศวรรษ 1960 เป็นช่วงที่สหรัฐอเมริกาขยายสงครามในเวียดนามออกไปจนแทบจะเป็นสงครามเต็มรูปแบบ โดยมีการเพิ่มจำนวนบุคลากรทางทหารของสหรัฐอเมริกาจากไม่ถึง 1,000 คน ในช่วงต้นทศวรรษมาเป็นเกือบ 500,000 คนใน ค.ศ. 1967¹³⁹ ในช่วงนี้รัฐบาลไทยให้การสนับสนุนสหรัฐอเมริกาอย่างเต็มที่ แน่นนอน ในการให้สหรัฐอเมริกาใช้แผ่นดินไทยเพื่อภารกิจการสงครามของตน โดยอนุญาตให้ทั้งกำลังทหาร อาวุธ และเครื่องบินรบจำนวนมากเข้ามาประจำอยู่ในประเทศไทย รัฐบาลไทยย่อมหวังประโยชน์จากความช่วยเหลือทางเศรษฐกิจและการทหารจำนวนมากเป็นการตอบแทน¹⁴⁰ นอกจากนี้ การขยายกิจกรรมทางทหารของสหรัฐอเมริกาในประเทศไทยก็เป็นเครื่องบ่งบอกอย่างสำคัญว่ามหาอำนาจชาตินี้มีอิทธิพลต่อการตัดสินใจของรัฐบาลทหารของไทยขณะนั้นอย่างมาก

อย่างไรก็ตาม เราก็ไม่ควรจะปฏิเสธในขณะเดียวกันว่า ผู้นำไทยขณะนั้นก็ดูจะมีความเชื่อเช่นเดียวกับรัฐบาลสหรัฐในเรื่องความจำเป็นที่จะต้องรักษาเวียดนามใต้ไว้เพื่อเป็นปราการต่อต้านการขยายอำนาจของคอมมิวนิสต์ ดังที่รัฐมนตรีต่างประเทศนัด คอมันตร์ กล่าวว่า “ดินแดนที่เป็นกุญแจสำคัญคือเวียดนามใต้...หากพ่ายแพ้การต่อสู้ในเวียดนามใต้ ลาวก็จะล้มไปด้วย...รวมทั้งกัมพูชา”¹⁴¹ ดังนั้น

¹³⁸ ทางทหารสหรัฐอ้างว่า เรือพิฆาตของตน 2 ลำถูกโจมตีโดยเรือตอร์ปิโดของเวียดนามเหนือในเขตอ่าวตังเกี๋ย รัฐบาลสหรัฐจึงตอบโต้อย่างรุนแรงด้วยการโจมตีทางอากาศต่อฝ่ายนี้ แม้ว่าในเวลาต่อมาจะมีข้อสงสัยเกี่ยวกับข้อเท็จจริงของเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นมากก็ตาม แต่ก็ถือว่าเป็นจุดเริ่มต้นของการเข้าไปแทรกแซงทางทหารโดยตรงของสหรัฐอเมริกาในเวียดนาม โดยรัฐสภาได้ผ่านข้อมติ “Tonkin Gulf Resolution” เปิดโอกาสให้รัฐบาลดำเนินการในเรื่องนี้ได้อย่างเต็มที่ โปรดดู Hearden, *The Tragedy of Vietnam*: 96-99

¹³⁹ ในเดือนมกราคม 1961 เมื่อเคนเนดี (John F Kennedy) เข้ารับตำแหน่งประธานาธิบดีสหรัฐ ที่ปรึกษาทางทหารของสหรัฐอเมริกาที่ประจำอยู่ในเวียดนามใต้มีจำนวนไม่ถึง 700 คน แต่เมื่อสิ้นปีแรกของเคนเนดีจำนวนก็เพิ่มเป็นกว่า 3,000 คน และจากนั้นก็เริ่มเพิ่มขึ้นเป็น 9,000 คนในเดือนมกราคม 1963 และเพิ่มเป็นกว่า 16,000 คนเมื่อสิ้นปี อย่างไรก็ตาม การขยายสงครามครั้งสำคัญเกิดขึ้นในช่วงสมัยของประธานาธิบดีจอห์นสัน (Lyndon B Johnson) ซึ่งประกาศในเดือนกรกฎาคม 1965 ที่จะเพิ่มกำลังทหารสหรัฐในเวียดนามเป็น 125,000 คน เมื่อสิ้นปีจำนวนทหารก็เพิ่มเป็น 185,000 คน และเพิ่มขึ้นถึงกว่า 485,000 คนเมื่อสิ้น ค.ศ. 1967 ทั้งนี้ยังไม่รวมถึงการทุ่มเทด้านกำลังอาวุธต่างๆ หลากหลาย โดยเฉพาะในการทำสงครามทางอากาศในช่วง ค.ศ. 1965-1966 สหรัฐอเมริกาเสียเครื่องบินรบไปถึง 500 เครื่องและค่าใช้จ่ายโดยตรงอีกกว่า 1 พันล้านเหรียญสหรัฐ *เรื่องเดียวกัน*: 75, 120, และ 124

¹⁴⁰ ตั้งแต่ก่อนหน้าที่จะมีการขยายสงครามในเวียดนาม คือ ในช่วง ค.ศ. 1954-1962 ไทยได้รับความช่วยเหลือในด้านสิ่งอำนวยความสะดวกทางทหารเป็นจำนวนมากจากสหรัฐอเมริกา รวมทั้งการปรับปรุงและก่อสร้างฐานทัพต่างๆ ในประเทศไทยเพื่อเสริมสร้างความเข้มแข็งในการป้องกันประเทศ Nongnuth Kimanonth, “The US Foreign Aid Factor in Thai Development, 1950-1975”, in Hans H Indorf (ed), *Thai-American Relations in Contemporary Affairs* (Singapore: Executive Publications PTE Ltd, 1982): 142

¹⁴¹ อ้างโดย Nguyen Quoc Toan, “The ‘Ho Chi Minh Factor’ in Thai-Vietnamese Relations”: 96

เมื่อสงครามเวียดนามขยายตัวเพิ่มความรุนแรงมากขึ้น รัฐบาลไทยที่ได้ตัดสินใจเข้าร่วมกับฝ่าย “โลกเสรี” ตั้งแต่ต้นทศวรรษ 1950 จึงเห็นความจำเป็นที่จะต้องให้การสนับสนุนสหรัฐอเมริกาในการใช้ปฏิบัติการทางทหารยับยั้งการรุกคืบหน้าของฝ่ายคอมมิวนิสต์

ตั้งแต่ ค.ศ. 1965 ประเทศไทยจึงกลายเป็นฐานสำคัญของปฏิบัติการทางทหารของสหรัฐอเมริกาในเวียดนาม ช่วง ค.ศ. 1964-1968 นับเป็นช่วงที่สหรัฐอเมริกาเข้ามามีบทบาทบนแผ่นดินไทยมากที่สุด กล่าวคือ เมื่อสงครามเวียดนามขยายออกไป การใช้ฐานทัพและสิ่งอำนวยความสะดวกทางทหารในประเทศไทยก็เพิ่มมากขึ้นตามไปด้วย ใน ค.ศ. 1966 รัฐบาลไทยอนุญาตให้ 606th Air Command Squadron ของกองทัพอากาศสหรัฐมาประจำในไทยและช่วยฝึกอบรมกองทัพอากาศไทยในด้านการต่อต้านการก่อการร้าย และกองทัพบกสหรัฐก็จัดตั้ง US Army Support Command, Thailand (SUPTHAI) เพื่อสนับสนุนภารกิจนี้ของกองทัพอากาศ จากนั้นใน ค.ศ. 1967 สหรัฐอเมริกาก็ประกาศว่าจะส่งเครื่องบินทิ้งระเบิด B-52 มาประจำการที่อุตะเถา ถึง ค.ศ. 1969 จำนวนบุคลากรทางทหารสหรัฐที่มาประจำในประเทศไทยเพิ่มขึ้นเป็น 46,000 คน¹⁴² ความช่วยเหลือของสหรัฐอเมริกาที่ให้แก่ไทยในช่วงที่สหรัฐอเมริกาเข้าไปมีบทบาทอย่างเต็มตัวในสงครามเวียดนามระหว่าง ค.ศ. 1962-1974 มีมูลค่ารวมทั้งสิ้น 1,010.9 พันล้านเหรียญสหรัฐ¹⁴³

สหรัฐอเมริกาใช้ฐานในประเทศไทยปฏิบัติการทางอากาศเพื่อลาดตระเวนและเพื่อการโจมตีทั้งทางยุทธวิธีและยุทธศาสตร์เหนืออินโดจีน ฐานทัพอากาศ 7 แห่งในประเทศไทยที่ใช้ปฏิบัติการกิจดังกล่าว ได้แก่ ฐานทัพที่อุดรธานี นครพนม อุบลราชธานี นครราชสีมา อุตะเถา ดอนเมือง และตาคลี รัฐบาลไทยยังอนุญาตให้มีการติดตั้งเครือข่ายระบบการติดต่อคมนาคมและข่าวกรองตลอดแนวตะวันออกและตะวันออกเฉียงเหนือของดินแดนไทย¹⁴⁴ นอกจากนั้นประเทศไทยก็ยังเป็นแหล่งพักผ่อนหย่อนใจ (rest & recreation sites) สำหรับทหารอเมริกันด้วย

ความเคลื่อนไหวสำคัญของไทยอีกประการหนึ่งในช่วงนี้คือการตัดสินใจส่งกองกำลังทหารไทยไปร่วมรบในสงครามเวียดนาม การตัดสินใจครั้งนี้ดูจะมีเหตุผลทางการเมืองมากกว่าทางทหาร กล่าวคือ การสนับสนุนภารกิจสงครามของสหรัฐอเมริกาในด้านการใช้ฐานทัพและสิ่งอำนวยความสะดวกอื่นๆ ในประเทศไทยเป็นความจำเป็นทางทหารเป็นสำคัญ แต่การที่รัฐบาลสหรัฐขอให้ไทยเข้าร่วมในสงครามเวียดนามโดยตรงด้วยการส่งกำลังรบเข้าไปดังกล่าวมีความสำคัญในแง่ของการแสดงให้เห็นว่า สงครามเวียดนามเป็นภารกิจร่วมกันของพันธมิตรต่อต้านคอมมิวนิสต์ (พันธมิตรอื่นๆ ของสหรัฐอเมริกา เช่น ออสเตรเลีย เกาหลีใต้ และฟิลิปปินส์ เข้าร่วมสงครามเวียดนามด้วย)

¹⁴² Nongnuth Kimanonth, “The US Foreign Aid Factor in Thai Development, 1950-1975”: 142

¹⁴³ Khien Theeravit, “The United States, Thailand, and the Indochinese Conflict”, in Indorf (ed), *Thai-American Relations in Contemporary Affairs*: 154

¹⁴⁴ Nguyen Quoc Toan, “The ‘Ho Chi Minh Factor’ in Thai-Vietnamese Relations”: 96

รัฐบาลทหารของไทยส่งกำลังทหาร 1 กองพลประกอบด้วยหน่วยรบกว่า 20,000 คนไปยัง เวียดนามใต้ เหตุผลของฝ่ายไทยคือ “การทำศึกนอกบ้าน” นั่นคือ ต่อสู้กับคอมมิวนิสต์ก่อนที่จะมาถึง พรมแดนไทย แต่ในขณะเดียวกันผู้นำไทยขณะนั้นก็คงจะเห็นความจำเป็นที่จะต้องยอมตามสหรัฐอเมริกาที่ ให้หลักประกันด้านความมั่นคงของไทยอยู่ เพราะถึงช่วงนี้ไทยคงจะเห็นว่าความมั่นคงของไทยขึ้นอยู่กับ ความสำเร็จหรือความล้มเหลวของภารกิจสงครามของสหรัฐอเมริกาในเวียดนามเป็นสำคัญ¹⁴⁵

นอกจากส่งทหารเข้าไปร่วมรบในเวียดนามโดยตรงแล้ว ไทยยังให้ความร่วมมือกับสหรัฐอเมริกาใน การเข้าไปแทรกแซงในลาวและกัมพูชาด้วย สหรัฐอเมริกาสงสัยลาวเพราะความสำคัญทางยุทธศาสตร์ของ ลาวเป็นหลัก ในความคิดของผู้นำสหรัฐ ถ้าหากคอมมิวนิสต์เข้าครอบครองลุ่มแม่น้ำโขงในลาวก็จะสามารถ เพิ่มความกดดันแก่เวียดนามใต้และประเทศไทย ดังนั้น รัฐบาลสหรัฐจึงเห็นความจำเป็นของการจัดตั้งและ รักษาไว้ซึ่งระบอบปกครองที่ต่อต้านคอมมิวนิสต์ในลาว อันเป็นที่ที่สอดคล้องกับความต้องการของไทย ดังได้กล่าวแล้ว ส่วนในกรณีของกัมพูชาสหรัฐอเมริกาก็ไม่ไว้วางใจและไม่ยอมรับนโยบาย “ไม่ฝักใฝ่ฝ่ายใด” ของรัฐบาลเจ้านโรดมสีหนุ

ลาวมีขบวนการคอมมิวนิสต์ที่เข้มแข็งและดำเนินการมาตั้งแต่ต้นทศวรรษ 1950 โดยมีฐานที่มั่น สำคัญอยู่ที่ซำเหนือ (Sam Neu) และพงสาลี (Phongsaly)¹⁴⁶ ดินแดนทั้งสองนี้เป็นเขตติดต่อกับเวียดนาม เหนือ ซึ่งเป็นผู้ให้การช่วยเหลือสนับสนุนขบวนการคอมมิวนิสต์ลาวมาตลอด สหรัฐอเมริกาและไทย พยายามอย่างยิ่งที่จะสนับสนุนลาวฝ่ายขวาให้ขึ้นมาเป็นอำนาจเพื่อต่อต้านคอมมิวนิสต์ โดยเข้าไปแทรกแซง เพื่อให้การช่วยเหลือสนับสนุนลาวฝ่ายขวาโดยตรงแม้กระทั่งในช่วงที่ลาวมีรัฐบาลที่นำโดยผู้นำฝ่ายเป็น กลาง¹⁴⁷

ใน ค.ศ. 1961 รัฐบาลไทยส่งกองกำลังเข้าไปปฏิบัติการในลาว และในปีต่อมารัฐบาลสหรัฐ โดย การดำเนินการของ CIA ได้จัดตั้งกองกำลังชาวม้งที่เรียกว่า “กองทัพลับ” (Secret Army) ซึ่งมีฐานฝึกที่ลอง แจ้ง (อยู่ในแขวงเชียงขวาง)¹⁴⁸ ขึ้นต่อสู้กับฝ่ายคอมมิวนิสต์ นอกจากนั้น ตั้งแต่กลาง ค.ศ. 1964 นักบินไทย ก็ได้เข้าร่วมปฏิบัติการโจมตีทางอากาศต่อที่มั่นของคอมมิวนิสต์ในประเทศนี้

¹⁴⁵ Wiwat Mungkandi, “Thai-American Relations in Historical Perspective”: 17

¹⁴⁶ เมืองซำเหนือเป็นเมืองหลวงของแขวงห้วยพัน อยู่ทางตะวันออกเฉียงเหนือของลาวถัดไปจากแขวงเชียงขวาง ส่วนพงสาลี เป็นทั้งชื่อเมืองและชื่อแขวงที่อยู่เหนือสุดของลาว ดินแดนทั้งสองนี้อยู่ในเขตภูเขาสูงติดต่อกับพรมแดนเวียดนาม

¹⁴⁷ สหรัฐอเมริกาไม่เคยไว้วางใจลาวฝ่ายเป็นกลาง และดำเนินการในลักษณะที่เป็นการบ่อนทำลายรัฐบาลเจ้าสุวธรรมมา ผู้นำลาวฝ่ายเป็นกลางที่ขึ้นมาดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรีหลายครั้งในช่วง ค.ศ. 1956-1975 ไม่ว่าจะเป็นรัฐบาลผสมที่มี คอมมิวนิสต์เข้ามาร่วมด้วยหรือไม่ก็ตาม โปรดดูสรุปการดำเนินงานของสหรัฐอเมริกาในลาว โดยที่เฉพาะเกี่ยวข้องกับ ปฏิบัติการของ CIA ใน “CIA Activities in Laos”, *Wikipedia, the free encyclopedia* http://en.wikipedia.org/wiki/CIA_activities_in_Laos

¹⁴⁸ บางฝ่ายเชื่อว่า ฐานที่มั่นแท้จริงของกองกำลังพิเศษหรือ “กองทัพลับ” นี้อยู่ที่อุดรธานีในประเทศไทยนั่นเอง โดยเป็นที่ รู้จักกันในนาม “HQ333” Wilfred Burchett, *Second Indochina War: Cambodia and Laos Today* (London: Lorrimer Publishing, 1970): 130

เมื่อเวียดนามเหนือเพิ่มปฏิบัติการทางทหารในลาวทั้งเพื่อสนับสนุนขบวนการคอมมิวนิสต์ลาวและเพื่อปกป้องเส้นทางแทรกซึมของคอมมิวนิสต์เวียดนามที่ผ่านลาวลงไปยังเวียดนามใต้ ที่เรียกกันว่า “เส้นทางโฮจิมินห์” (Ho Chi Minh Trail) กองกำลังของไทยที่เข้าไปปฏิบัติการในลาวก็เพิ่มมากขึ้น ข้อมูลของฝ่ายคอมมิวนิสต์ระบุว่า กองกำลังของไทยในเดือนกุมภาพันธ์ 1973 เมื่อมีการหยุดยิงและมีการจัดตั้งรัฐบาลผสมขึ้นใหม่ (นับเป็นชุดที่สามและชุดสุดท้าย) มีจำนวนถึง 30,000 คน ไม่นับทหารอีกจำนวนหนึ่งที่ไม่ทราบตัวเลขแน่ชัดและกองกำลังที่ถูกผนวกเข้าไปเป็นส่วนหนึ่งของกองทัพลาว¹⁴⁹

ในกรณีของกัมพูชานั้น การที่ไทยและสหรัฐอเมริกาไม่ยอมรับนโยบายเป็นกลางไม่ฝักใฝ่ฝ่ายใดของเจ้านโรดมสีหนุผู้นำกัมพูชา¹⁵⁰ น่าจะเป็นเพียงความไม่พอใจที่ไม่สามารถผลักดันให้กัมพูชาสนับสนุนตะวันตกเป็นสำคัญ สหรัฐอเมริกาไม่พอใจท่าทีของผู้นำกัมพูชาอย่างมาก และตั้งแต่ช่วงปลายทศวรรษ 1950 รัฐบาลสหรัฐก็เริ่มตั้งเงื่อนไขข้อผูกพันความช่วยเหลือที่ให้แกกัมพูชามากขึ้น ในขณะที่ความสัมพันธ์ระหว่างกัมพูชากับไทยก็มีความตึงเครียดบาดหมางจากปัญหาพรมแดนที่เรื้อรังและกระทบความสัมพันธ์อยู่ตลอดเวลา เมื่อความเป็นกลางของกัมพูชาก้าวหน้าไปเป็นความใกล้ชิดสนิทสนมกับจีนและเวียดนามเหนือมากขึ้น ความขัดแย้งกับสหรัฐอเมริกาและพันธมิตร (ไทยและเวียดนามใต้) ก็ยิ่งมากขึ้นด้วย¹⁵¹

กัมพูชาตัดความสัมพันธ์ทางการทูตกับไทยใน ค.ศ. 1961 และยุติการรับความช่วยเหลือจากสหรัฐอเมริกาในอีก 2 ปีต่อมา ความขัดแย้งไม่ลงรอยดังกล่าวนี้ขยายกว้างออกไปพร้อมๆ กับการขยายตัวของสงครามเวียดนาม และเมื่อถึงจุดแตกหักราวกลางทศวรรษ 1960 กัมพูชาก็ตัดความสัมพันธ์ทางการทูตกับสหรัฐอเมริกา และ “ความเป็นกลาง” ของกัมพูชาก็กลายมาเป็นการสนับสนุนฝ่ายคอมมิวนิสต์ในเวียดนามอย่างเปิดเผย¹⁵² ดังนั้น ท่าทีสุดท้ายก่อนที่เจ้านโรดมสีหนุจะถูกโค่นล้ม เครื่องบินสหรัฐก็ละเมิดอธิปไตยกัมพูชาด้วยการทิ้งระเบิดลงในเขตที่เชื่อว่าเป็นแหล่งพักพิงของคอมมิวนิสต์

¹⁴⁹ อย่างไรก็ดี ตามข้อมูลของคณะกรรมการชุดหนึ่งของวุฒิสภาสหรัฐ กำลังทหารของไทยในลาวช่วงนั้นมีประมาณ 12,000-20,000 คน Ganganath Jha, *Foreign Policy of Thailand* (New Delhi: Radiant Publishers, 1979): 112

¹⁵⁰ เจ้านโรดมสีหนุเคยกล่าวยืนยันระหว่างการเยือนสาธารณรัฐประชาชนจีนในเดือนกุมภาพันธ์ 1956 ว่า “กัมพูชาเป็นกลาง...สปอ ได้บอกแก่เราว่า เราจะได้รับความปลอดภัยป้องกันโดยอัตโนมัติ เราปฏิเสธการคุ้มครองเช่นนี้ ซึ่งมีแต่จะนำความเสื่อมเสียมาให้แก่เรา” อ้างใน Evelyn Colbert, *Southeast Asia in International Politics, 1941-1956* (Ithaca: Cornell University Press, 1977): 337

¹⁵¹ เจ้านโรดมสีหนุเคยสงสัยว่า สหรัฐอเมริกา ไทยและเวียดนามใต้ อยู่เบื้องหลังความพยายามที่จะทำร้ายประหารโค่นล้มตนใน ค.ศ. 1958 และนอกจากนั้นก็เข้าใจว่าไทยให้การสนับสนุน “เขมรเสรี” ซึ่งเป็นกลุ่มชาวกัมพูชาที่เกณฑ์มาจากเวียดนามใต้

¹⁵² ใน ค.ศ. 1967 รัฐบาลกัมพูชาอนุญาตให้คอมมิวนิสต์เวียดนามขนถ่ายอาวุธเข้าไปในเวียดนามโดยผ่านทางเรือสีหนุวิลล์ของกัมพูชา (มีการทำสนธิสัญญาพันธมิตรลี้ลับระหว่างกันใน ค.ศ. 1966) นอกจากนั้นยังเป็นที่น่าสังเกตด้วยว่า ในช่วงเวลาดังกล่าวนี้อะการเมืองภายในกัมพูชาก็โน้มเอียงไปในทิศทาง “ซ้าย” อย่างชัดเจน ไม่ว่าจะเป็นการแพร่ขยายของสื่อสิ่งพิมพ์ฝ่ายซ้าย หรือการมีปัญญาชนหัวก้าวหน้าเข้าไปมีบทบาทในคณะรัฐบาล

การให้ความร่วมมือสนับสนุนสหรัฐอเมริกาในสงครามเวียดนามที่กำลังขยายตัวทำให้พรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทย ซึ่งประกาศการต่อสู้ด้วยอาวุธในเดือนสิงหาคม 1965 มีข้ออ้างเพื่อความชอบธรรมในการที่จะปลดปล่อยไทยจากอำนาจครอบงำของสหรัฐอเมริกา และในเดือนพฤศจิกายนปีเดียวกันก็ประกาศจัดตั้ง “ขบวนการต่อต้านอเมริกันในประเทศไทย” (Anti-American Movement in Thailand) ในลักษณะที่เป็น “หน่วยติดอาวุธประชาชนหน่วยแรก” ดังนั้น เมื่อรัฐบาลไทยถือว่าพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทยเป็นการคุกคามอย่างร้ายแรงต่อความมั่นคงของไทย ผู้นำในฮานอยก็มองว่า ขบวนการคอมมิวนิสต์ไทย “เป็นพลังส่วนเดียวเท่านั้นที่สามารถจะนำการปฏิวัติได้”¹⁵³

ไทยกับสถานการณ์หลังสงครามอินโดจีน

นโยบายต่างประเทศของไทยถูกกำหนดขึ้นในบรรยากาศของสงครามเย็น ในช่วงที่โลกถูกแบ่งออกเป็น 2 ค่าย โดยไทยได้ตัดสินใจ “เลือก” ฝ่าย “โลกเสรี” ไม่ยอมเดินตามแนวนโยบายเป็นกลางแบบ “ไม่ฝักใฝ่ฝ่ายใด” อย่างชาติเอเชียหลายต่อหลายชาติ ดังนั้น เมื่อสถานการณ์เปลี่ยนไป โดยเฉพาะอย่างยิ่งเมื่อสหรัฐอเมริกาซึ่งไทยได้ให้ความร่วมมือ และได้พึ่งพาอย่างมากในด้านต่างๆ เปลี่ยนท่าทีหันมาหาทางยุติสงครามเพื่อจะถอนตัวออกไปจากภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ประเทศไทยย่อมอยู่ในฐานะลำบากและจำเป็นต้องหาทางปรับท่าทีเสียใหม่ไปตามสถานการณ์

สถานการณ์ที่เกิดขึ้นคือ รัฐบาลสหรัฐภายใต้การนำของประธานาธิบดีนิกสัน (Richard M Nixon) ที่เข้ามารับตำแหน่งในเดือนมกราคม 1969 ได้ประกาศนโยบายที่จะถอนตัวออกไปจากเวียดนามในเดือนกรกฎาคมต่อมา ที่รู้จักกันในชื่อ “หลักการนิกสัน” (Nixon Doctrine) แม้ว่าการสู้รบในอินโดจีนจะดำเนินสืบต่อมาอีกหลายปี แต่รัฐบาลสหรัฐก็สามารถบรรลุข้อตกลงหยุดยิงกับฝ่ายคอมมิวนิสต์ได้ในที่สุดเมื่อเดือนมกราคม 1973 ดังนั้น ลู่ทางที่ไทยจะต้องเผชิญก็คือ โอกาสที่จีนและเวียดนามจะก้าวขึ้นมามีบทบาทสำคัญในภูมิภาคโดยที่ไทยจะต้องเผชิญกับ 2 ชาตินี้ตามลำพัง ดังนั้น ปัญหาของไทยคือ จะปรับตัวเข้ากับสภาวะแวดล้อมที่กำลังจะเปลี่ยนไปนี้อย่างไร โดยเฉพาะอย่างยิ่งจะหารูปแบบการอยู่ร่วมกับจีนและเวียดนามได้อย่างไร

ภารกิจนี้คงจะยากลำบากอย่างยิ่งหากขณะนั้นสถานการณ์โลกไม่ได้อยู่ในช่วงการเปลี่ยนแปลงสำคัญด้วย ความขัดแย้งจีน-โซเวียตที่ดำเนินมาเป็นเวลานานก่อนหน้านี้ได้ปะทุเป็นความรุนแรงในช่วง ค.ศ. 1969 ผลสำคัญที่ตามมาคือ จีนเริ่มเห็นว่าภัยคุกคามจากสหรัฐอเมริกาที่กำลังลี้มเหลวในอินโดจีนลดน้อยลงไป ในขณะที่การคุกคามของสหภาพโซเวียตนำหวาดหวั่นและเป็นจริงเป็นจังมากขึ้น จีนจึงเริ่มหาทางทำความเข้าใจกับสหรัฐอเมริกา ซึ่งก็กำลังแสวงหาลู่ทางที่จะถอนตัวออกไปจากเวียดนามโดยไม่ต้องเสียหน้ามากนัก อย่างที่ ดร. เฮนรี คิสซิงเจอร์ ที่ปรึกษาด้านความมั่นคงของประธานาธิบดีนิกสันเรียกว่า

¹⁵³ Nguyen Quoc Toan, “The ‘Ho Chi Minh Factor’ in Thai-Vietnamese Relations”: 93

“สันติภาพอย่างมีเกียรติ” ภายใต้สถานการณ์นี้เองที่ทั้ง 2 ฝ่ายหันมาคืนดีกัน โดยประธานาธิบดีนิกสันได้เดินทางไปเยือนจีนในเดือนกุมภาพันธ์ 1972

ความเปลี่ยนแปลงของสถานการณ์โลกช่วงนี้ มีความหมายสำคัญต่อการปรับตัวของไทยขณะนั้นอย่างมาก ประการหนึ่งนั้น การเปลี่ยนท่าทีของจีนทั้งในแง่ของการทำความเข้าใจกับสหรัฐอเมริกาและการลดทอนที่ก้าวร้าวรุนแรงทางการทูตของช่วงสมัยปฏิวัติวัฒนธรรมที่ดำเนินอยู่ประมาณช่วง ค.ศ. 1966-1968 รวมทั้งการที่รัฐบาลสาธารณรัฐประชาชนจีนได้เข้าไปนั่งในสหประชาชาติแทนรัฐบาลจีนคณะชาติ ทำให้เป็นการง่ายที่ไทยจะปรับท่าทีเข้าหาจีน นอกจากนั้น การที่จีนและสหภาพโซเวียตขัดแย้งกันมีผลทำให้ความสัมพันธ์จีน-เวียดนามเสื่อมทรามลงไปด้วย ลู่ทางที่ไทยจะต้องเผชิญกับทั้งจีนและเวียดนามโดยลำพังจึงมีน้อยลง และหากไทยสามารถทำความเข้าใจกับสหภาพโซเวียตที่มีแนวโน้มที่จะมีอิทธิพลในบรรดาชาติอินโดจีนมากขึ้นได้ การแสวงหาแนวทางการอยู่ร่วมกับชาติเหล่านี้ก็ควรจะง่ายขึ้น

ในช่วงต้นทศวรรษ 1970 เวียดนามยังคงโจมตีไทยอย่างรุนแรง ซึ่งเป็นที่เข้าใจได้ เพราะไทยยังให้การสนับสนุนสหรัฐอเมริกาในสงครามอินโดจีนอยู่ ความพยายามของไทยที่จะให้มีการปรับท่าทีเข้าหากัน เช่น ด้วยการให้มีการเจรจาระหว่างผู้แทนสหภาพไทยและเวียดนามในปัญหาผู้อพยพชาวเวียดนาม ไม่ประสบผล เวียดนามย่ำแย่จนไขว่คว้าหาพันธมิตรความร่วมมือระหว่างไทยและสหรัฐอเมริกาในการ “รุกกราน” อินโดจีนก่อนที่จะมีการเจรจากัน อย่างไรก็ตาม ในช่วงระยะเวลาที่สำคัญยิ่งนี้เอง ก็เกิดความเปลี่ยนแปลงภายในไทยเอง ซึ่งมีส่วนสำคัญในการปรับตัวเพื่อให้เข้ากับสถานการณ์ทั้งในโลกและในภูมิภาคที่เปลี่ยนไปครั้งนี้ด้วย

การโค่นล้มรัฐบาลทหารของกลุ่มถนอม-ประภาสโดยพลังนักศึกษาและประชาชนในเดือนตุลาคม 1973 ซึ่งยังผลให้มีรัฐบาลพลเรือนเข้ามาบริหารประเทศในช่วง ค.ศ. 1973-1976 เกิดขึ้นในช่วงจังหวะที่สำคัญยิ่ง เพราะเอื้อต่อการเตรียมการของไทยเพื่อรับกับชัยชนะของคอมมิวนิสต์ในอินโดจีน รัฐบาลของนายสัญญา ธรรมศักดิ์ที่เข้ามาแทนที่รัฐบาลทหารในช่วง ค.ศ. 1973-1975 ได้แสดงออกอย่างแนชัดที่จะให้มี “ดุลแห่งผลประโยชน์” ของมหาอำนาจต่างๆ¹⁵⁴ ด้วยการลดความร่วมมือทางทหารกับสหรัฐอเมริกา และหาทางพัฒนาความสัมพันธ์กับทั้งจีนและสหภาพโซเวียต เมื่อรัฐบาลที่มาจากการเลือกตั้งนำโดย ม.ร.ว. คึกฤทธิ์ ปราโมช ขึ้นมามีอำนาจในเดือนมีนาคม 1975 การพัฒนาความสัมพันธ์กับจีนและสหภาพโซเวียตก็ได้รับการผลักดันอย่างเต็มที่ จนทำให้สามารถสถาปนาความสัมพันธ์ทางการทูตกับสาธารณรัฐประชาชนจีนในเดือนกรกฎาคมปีนั้นเอง

แม้ว่าความพยายามในการพัฒนาความสัมพันธ์กับสหภาพโซเวียตจะไม่ประสบความสำเร็จเท่าที่ควร¹⁵⁵ แต่ความสำเร็จในการสถาปนาความสัมพันธ์ทางการทูตกับจีน นับเป็นเงื่อนไขสำคัญยิ่งสำหรับการที่

¹⁵⁴ Theera Nuchpam, “Thailand and the Great Powers: A Thai Perspective on Security-Dominated Relations”, in Jackson and Wiwat Mungkandhi (eds), *United States-Thailand Relations*: 262-263

¹⁵⁵ ความสนใจของสหภาพโซเวียตอยู่ที่การเสริมสร้างความสัมพันธ์กับเวียดนามเพื่อปิดล้อมจีนมากกว่าจะสนใจลู่ทางที่ไม่ค่อยแน่นอนเกี่ยวกับความสัมพันธ์ที่อาจจะพัฒนาขึ้นได้กับไทยและอาเซียน และหากสหภาพโซเวียตพยายามที่จะพัฒนา

จะต้องเผชิญกับเวียดนามภายหลังสงครามอินโดจีน นอกเหนือไปจากการนำไปสู่ความเข้าใจกันในระดับหนึ่งเกี่ยวกับความสัมพันธ์ของจีนที่มีอยู่กับพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทย¹⁵⁶ ความเคลื่อนไหวของฝ่ายไทยเพื่อเตรียมลู่ทางปรับความสัมพันธ์กับเวียดนามเกิดขึ้นแทบจะในทันทีที่ที่คอมมิวนิสต์ได้รับชัยชนะในอินโดจีน¹⁵⁷ โดยเฉพาะการเจรจากับรัฐบาลสหรัฐเพื่อให้มีการถอนทหารอเมริกันและอุปกรณ์ทางทหาร เช่น สถานีเรดาร์ ออกไปจากประเทศไทยภายในเดือนกรกฎาคม 1976 เพื่อไม่ให้ฝ่ายเวียดนามใช้เป็นข้ออ้างเพื่อโจมตีไทย และเพื่อเป็นการเตรียมลู่ทางไว้สำหรับการสถาปนาความสัมพันธ์ทางการทูตระหว่างกัน¹⁵⁸

ภายหลังชัยชนะของฝ่ายคอมมิวนิสต์ในเวียดนาม “รัฐบาลปฏิวัติชั่วคราว” (Provisional Revolutionary Government) ที่เข้าควบคุมเวียดนามได้ไว้ในตอนนั้น ได้ส่งคณะทูตประกอบด้วยบุคคลากรระดับล่างมากรุงเทพฯ (นับเป็นคณะทูตชุดแรกที่รัฐบาลนี้ส่งไปต่างประเทศอย่างเป็นทางการ) เพื่อพิจารณาลู่ทางในการสถาปนาความสัมพันธ์ทางการทูตกับประเทศไทย ปัญหาที่เป็นอุปสรรคสำคัญในขณะนั้นอยู่ที่เรื่องเครื่องบินรบและยุทธโศปกรณ์ที่สหรัฐอเมริกาขนย้ายหนีมาประเทศไทยก่อนที่เวียดนามได้จะถูกยึดโดยฝ่ายคอมมิวนิสต์ และเวียดนามเรียกร้องให้ไทยส่งกลับคืนไป นอกจากนี้ การสถาปนาความสัมพันธ์ทางการทูตระหว่างไทยกับจีนก็สร้างความไม่พอใจแก่ฝ่ายเวียดนามด้วย (เวียดนามเป็นฝ่ายเปิดเผยให้ทราบในภายหลัง) อย่างไรก็ตาม เมื่อถึงกลาง ค.ศ. 1976 เมื่อมีการถอนทหารอเมริกันไปจากประเทศไทย (รวมทั้งสัญลักษณ์ของการคงอยู่ของสหรัฐอเมริกาในประเทศไทย เช่น สถานีเรดาร์) อันมีผลเท่ากับเป็นการขจัดข้ออ้างของเวียดนามที่จะใช้กล่าวหาโจมตีไทย¹⁵⁹ การปรับความสัมพันธ์ก็กลายเป็นความจริงขึ้นในที่สุด เมื่อวันที่ 6 สิงหาคม ปีเดียวกันนั้น

เป็นที่น่าสังเกตว่า ภายหลังชัยชนะใน ค.ศ. 1975 เวียดนามเองก็ดูจะมีท่าทีต้องการที่จะอยู่ร่วมกันโดยสันติกับเพื่อนบ้าน เพราะกำลังพะวงอยู่กับการฟื้นฟูบูรณะประเทศเป็นหลัก ท่าทีของเวียดนามในช่วงนี้

ความสัมพันธ์นี้ขึ้นจริงๆ ก็อาจจะก่อให้เกิดความหวาดระแวงขึ้นในบรรดาผู้นำเวียดนามด้วย สัมพันธภาพระหว่างไทยและสหภาพโซเวียต ที่มีความสัมพันธ์ทางการทูตระหว่างอยู่แล้วตั้งแต่ ค.ศ. 1946 จึงไม่ก้าวหน้าไปกว่าที่เป็นอยู่มากนัก

¹⁵⁶ กล่าวคือ ไทยยอมรับหลักการของจีนที่แยกความสัมพันธ์ระดับรัฐบาลต่อรัฐบาลออกจากความสัมพันธ์ระหว่างพรรคต่อพรรค แม้ว่าฝ่ายไทยจะยังคงมีความหวาดระแวงและต่อต้านปราบปรามคอมมิวนิสต์โดยไม่เปลี่ยนแปลงก็ตาม Theera Nuchpiam, “Thailand and the Great Powers: A Thai Perspective on Security-Dominated Relations”: 69, 272-273

¹⁵⁷ เขมรแดงยึดพนมเปญและเมืองสำคัญๆ ในกัมพูชาได้เมื่อวันที่ 17 เมษายน 1975 กองกำลังเวียดนามเหนือยึดไซ่ง่อนได้ในวันที่ 30 เมษายนต่อมา และแม้ว่าคอมมิวนิสต์ที่ร่วมอยู่ในรัฐบาลผสมชุดสุดท้ายของลาวจะยึดอำนาจเบ็ดเสร็จในเดือนธันวาคมปีเดียวกันนั้น แต่ก็กุมอำนาจที่แท้จริงไว้ตั้งแต่เมื่อมีการจัดตั้งรัฐบาลผสมชุดนี้ใน ค.ศ. 1973 แล้ว

¹⁵⁸ เงื่อนไขประการหนึ่งที่เวียดนามกำหนดขึ้นสำหรับการปรับปรุงความสัมพันธ์กับไทยก็คือ ไทยต้องยุติความร่วมมือกับสหรัฐอเมริกาใน “การรุกรานประเทศเพื่อนบ้าน” ดังได้กล่าวแล้ว

¹⁵⁹ Alan Dawson, “implications of a Long-Term Conflict on Thai-Vietnamese Relations” in William S Turley (ed), *Confrontation or Co-existence: The Future of ASEAN-Vietnam Relations* (Bangkok: Institute of Asian Studies, Chulalongkorn University, 1985): 148

จึงมีส่วนอย่างมากในการสร้างความเข้าใจกับไทย แม้การรัฐประหารเดือนตุลาคม 1976 จะทำให้พัฒนาการในความสัมพันธ์ไทย-เวียดนามชะงักลงระยะหนึ่ง แต่ท่าทีของเวียดนามในช่วงนี้ก็ไม่น่าจะมีผลไม่น้อยต่อความก้าวหน้าในความสัมพันธ์ที่จะเกิดขึ้นต่อมาเมื่อมีการเปลี่ยนรัฐบาลใหม่อีกในประเทศไทย นั่นคือ แม้ว่าเวียดนามจะเห็นว่าการรัฐประหารเดือนตุลาคม 1976 เป็นการกลับมาของ “พวกปฏิวัติ” ขวจัดที่สนับสนุนสหรัฐอเมริกาที่เปรียบได้กับการโค่นล้มรัฐบาลของเจ้านโรดมสีหนุใน ค.ศ. 1970 แต่แทนที่เวียดนามจะตอบโต้ด้วยการให้การสนับสนุนพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทยและขยายแนวรบด้านอินโดจีนออกไป เช่น ในกรณีกัมพูชาก่อนหน้านี้ เวียดนามกลับมีท่าทีระมัดระวังในส่วนที่เกี่ยวกับพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทย¹⁶⁰

จริงอยู่ ความสัมพันธ์ของเวียดนามกับพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทยได้เริ่มเสื่อมทรามลงเพราะความขัดแย้งระหว่างจีนกับเวียดนามที่รุนแรงขึ้น แต่ถึงกระนั้นการที่ภายหลังการรัฐประหารเดือนตุลาคม 1976 เวียดนามมิได้ฉวยโอกาสเข้ามาแทรกแซงในการต่อสู้ด้านอาวุธของคอมมิวนิสต์ไทย ก็น่าจะมีผลไม่น้อยต่อความสำเร็จในการเจรจาแลกเปลี่ยนเอกอัครราชทูตกันใน ค.ศ. 1977 นั่นเอง และภายหลังการเดินทางมาเยือนกรุงเทพฯ ของนายกรัฐมนตรีฟาม วัน ด่ง (Pham Van Dong) ของเวียดนามในปีต่อมา ความสัมพันธ์ระหว่าง 2 ประเทศก็กล่าวได้ว่า กลับเข้าสู่ภาวะปกติ แม้ว่าในช่วงนั้นฝ่ายไทยอาจจะยังไม่ได้ตระหนักว่า นี่เป็นความสำเร็จทางการทูตที่จะมีผลเพียงชั่วระยะเวลาสั้นๆ เท่านั้น และเป็นความสงบก่อนที่พายุใหญ่จะมา

เห็นได้ชัดว่า เมื่อไทยกับเวียดนามปรับเข้าใจและสถาปนาความสัมพันธ์ทางการทูตระหว่างกันได้ ลู่ทางที่ไทยและเพื่อนบ้านที่เป็นคอมมิวนิสต์จะอยู่ร่วมกันได้อย่างสันติก็แจ่มใสมากขึ้น อย่างไรก็ตาม ฝ่ายไทยอาจจะยังมิได้ตระหนักในขณะนั้นว่าการทูตของเวียดนามได้รับแรงผลักดันส่วนหนึ่งจากความขัดแย้งกับจีนอยู่ด้วย กล่าวคือ ทั้งจีนที่ได้ปรับความสัมพันธ์กับไทยไปแล้วก่อนหน้านี้และเวียดนามกำลังอาศัยการทูตสร้างสันทรมิตรเพื่อหา “แนวร่วม” สนับสนุนจุดยืนของตนในความขัดแย้งระหว่างกันที่กำลังใกล้จะถึงจุดแตกหัก

การรุกทางการทูตครั้งสำคัญของเวียดนาม คือการเดินทางมาเยือนไทยและอาเซียนใน ค.ศ. 1978¹⁶¹ ในการเดินทางมาเยือนไทยเมื่อต้นเดือนกันยายน ผู้นำเวียดนามเสนอทำสนธิสัญญามิตรภาพและความร่วมมือกับประเทศไทย และแม้ว่าข้อเสนอนี้จะไม่ได้รับการตอบรับ แต่ฝ่ายเวียดนามก็ยืนยันว่า จะไม่มีวันให้ความช่วยเหลือกองโจรหรือผู้นำคอมมิวนิสต์ไทย¹⁶² การให้การยืนยันเรื่องนี้ นับเป็นความสำเร็จ

¹⁶⁰ ตามคำกล่าวอ้างของ Nguyen Co Thach เวียดนามได้ปฏิเสธคำขอความช่วยเหลือด้านอาวุธของพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทย Gareth Porter, “Vietnam’s Evolving Policy towards Thailand”, in Turley (ed), *Confrontation or Co-existence: The Future of ASEAN-Vietnam Relations*: 41

¹⁶¹ ในช่วง ค.ศ. 1976 เวียดนามสถาปนาความสัมพันธ์ทางการทูตกับมาเลเซีย ฟิลิปปินส์ และไทย ส่วนอินโดนีเซียและพม่า เวียดนามมีความสัมพันธ์ทางการทูตมาแต่เดิมตั้งแต่ช่วงทศวรรษ 1950

¹⁶² สยามจดหมายเหตุ ปีที่ 3 (37) 8-14 กันยายน 2521: 1017-1018

ทางการทูตของเวียดนามในแง่ของการสร้างภาพพจน์ในทางบวกต่อทั้งไทยและอาเซียน (ฝ่าม วัน ด่งได้ยืนยันในลักษณะเดียวกันอีกหลังจากนั้นในระหว่างการเยือนฟิลิปปินส์ในช่วงเดือนเดียวกัน) โดยที่ไม่ต้องเสียค่าทดแทนใดๆ เลยเพราะเวียดนามซึ่งกำลังถึงจุดแตกหักกับจีนที่ให้การสนับสนุนพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทยอยู่ ไม่มีอะไรจะสูญเสีย ไม่ว่าจะในทางการเมืองหรืออุดมการณ์ จากการประกาศอย่างตรงไปตรงมาเช่นนั้น¹⁶³

แน่นอน ทั้งไทยและอาเซียนยังสงวนท่าทีต่อการรุกทางการทูตของเวียดนาม เพราะยังไม่ต้องการที่จะก่อให้เกิดความเข้าใจว่า กำลังโน้มเอียงไปทางเวียดนามในช่วงที่ความขัดแย้งระหว่างเวียดนามกับจีนและกัมพูชาประชาธิปไตย (ระบอบปกครองของเขมรแดงที่ขึ้นมามีอำนาจในกัมพูชากายหลังเดือนเมษายน 1975) เป็นที่ประจักษ์ชัดแล้ว¹⁶⁴ ไทยและอาเซียนอยู่ในฐานะที่จะดำรงความเป็นกลางในความขัดแย้งทั้งระหว่างจีนกับเวียดนามและเวียดนามกับกัมพูชาประชาธิปไตย ซึ่งเชื่อมโยงไปถึงความขัดแย้งจีน-โซเวียตอีกระดับหนึ่ง¹⁶⁵ โดยเฉพาะอย่างยิ่งหากสหรัฐอเมริกายังดำรงสถานะ “เป็นกลาง” ในความขัดแย้งดังกล่าว อาเซียน รวมทั้งไทยที่ยังมีพันธกรณีด้านความมั่นคงกับสหรัฐอเมริกา (แม้จะเป็นพันธกรณีที่มีปัญหาด้านความน่าเชื่อถืออย่างมาก) ก็ยังไม่มีแรงจูงใจใดๆ ที่จะละทิ้งท่าทีเป็นกลางของตนเอง

นี่คือสถานการณ์ที่ดำรงอยู่จนกระทั่งเกือบจะสิ้น ค.ศ. 1978 แต่หลังจากนั้นแล้ว ความเปลี่ยนแปลงสำคัญได้เกิดขึ้น ซึ่งลบล้างเงื่อนไขที่ไทยและอาเซียนจะรักษาท่าที “เป็นกลาง” ไม่เข้าไปเกี่ยวข้องโดยตรงกับความขัดแย้งนั้นได้ ความเปลี่ยนแปลงประการแรกคือ การที่สหรัฐอเมริกาเปลี่ยนท่าทีที่

¹⁶³ การแข่งขันทางการทูตระหว่างจีนและเวียดนามในช่วงนี้ปรากฏชัดเจนเมื่อเติ้งเสี่ยวผิงผู้นำจีนเดินทางมาเยือนหลายประเทศในกลุ่มอาเซียนในเดือนพฤศจิกายนปีเดียวกัน แม้ว่าผู้นำจีนจะมีได้แสดงท่าทีแน่วแน่เช่นเวียดนามในกรณีของขบวนการคอมมิวนิสต์ในประเทศเหล่านี้ แต่ก็ยืนยันว่าจะไม่ยอมให้ความผูกพันระดับพรรคเข้ามามีอิทธิพลแทรกแซงความพยายามที่จะปรับปรุงความสัมพันธ์ในระดับรัฐ William R. Heaton, “China and Southeast Asian Communist Movements: Decline of Dual Track Diplomacy”, *Asian Survey*, August 1982: 781

¹⁶⁴ ในเดือนตุลาคม 1977 กัมพูชาประชาธิปไตย ซึ่งโดดเดี่ยวตนเองจากโลกภายนอกมาโดยตลอดนับตั้งแต่ขึ้นมามีอำนาจในกัมพูชาในเดือนเมษายน 1975 ก็ส่งเลียง ซารี (Ieng Sary) รองนายกรัฐมนตรีและรัฐมนตรีต่างประเทศ ไปเยือนบางประเทศในอาเซียน ผู้แทนกัมพูชาประชาธิปไตยแถลงจุดยืนว่า แม้จะมีความเห็นอกเห็นใจขบวนการปลดปล่อยของประเทศต่างๆ แต่ก็มิได้ให้การสนับสนุนขบวนการเหล่านี้ โดยเฉพาะอย่างยิ่งพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทย การปฏิวัติในแต่ละประเทศจะต้องเป็นการดำเนินการของประชาชนในชาตินั้นๆ กัมพูชาประชาธิปไตยดำเนินนโยบายที่ “อิสระและไม่ฝักใฝ่ฝ่ายใด” อันเป็นแนวทางที่สอดคล้องกับเจตนารมณ์ของอาเซียน ที่จะให้เอเชียตะวันออกเฉียงใต้เป็นเขตสันติภาพเสรีภาพ และความเป็นกลาง (Zone of Peace, Freedom and Neutrality – ZOPFAN) แนวทางของทั้งกัมพูชาและอาเซียนจะช่วยจรรโลงสันติภาพในภูมิภาค Justus M. van der Kroef, *Communism in Southeast Asia* (London: Macmillan, 1981): 239-240

¹⁶⁵ ดังนั้น ในทำนองเดียวกัน แม้ว่าอาเซียนจะรู้สึกวิตกกังวลกับความใกล้ชิดสนิทสนมระหว่างเวียดนามกับสหภาพโซเวียต แต่ชาติต่างๆ ในกลุ่มนี้ก็ไม่เห็นความจำเป็นที่จะเข้าข้างฝ่ายจีน ที่พยายามจะย้าเตือน ดังคำกล่าวของเติ้งเสี่ยวผิงในระหว่างการเยือนชาติในอาเซียนว่า เวียดนามคือ “ควบาแห่งบูรพาทิศ” ที่กำลังดำเนินการตามแผนการขยายอำนาจของสหภาพโซเวียตในภูมิภาคนี้ *เรื่องเดียวกัน*: 234

อาจจะเรียกได้ว่า “เป็นกลาง” แล้วหันไปทางฝ่ายจีนอย่างค่อนข้างแน่วแน่ ซึ่งมีผลทำให้เวียดนามต้องหันไปพึ่งพาและผูกพันกับสหภาพโซเวียตมากขึ้น การตัดสินใจของรัฐบาลสหรัฐครั้งนี้ ซึ่งอยู่ในช่วงสมัยของประธานาธิบดีคาร์เตอร์ (Jimmy Carter) ได้สร้างบรรยากาศของการแบ่งฝักแบ่งฝ่ายขึ้นใหม่ในภูมิภาค ความเปลี่ยนแปลงอีกประการหนึ่ง ซึ่งสำคัญที่สุด คือการที่เวียดนามใช้กำลังโค่นล้มระบอบกัมพูชาประชาธิปไตยเมื่อสิ้น ค.ศ. 1978 การใช้กำลังของเวียดนามในครั้งนี้สร้างผลกระทบในแง่ของการคุกคามโดยตรงต่อความมั่นคงของไทยที่เป็น “ประเทศด่านหน้า” ของอาเซียนในอินโดจีน และในแง่หนึ่งเองที่เป็นการทำลายเงื่อนไขสำหรับการที่อาเซียนจะอยู่อย่างลอยตัวหรือเป็นกลางในความขัดแย้งรุนแรงครั้งใหม่ในภูมิภาคนี้

ความขัดแย้งระหว่างเวียดนามและกัมพูชาเป็นประเด็นที่มีความสลับซับซ้อนและมีความเป็นมายาวไกลในอดีต¹⁶⁶ ความขัดแย้งระหว่าง 2 ชาติเกิดขึ้นเกือบจะในทันทีที่สงครามอินโดจีนยุติใน ค.ศ. 1975 อย่างไรก็ตาม ปัจจัยที่เป็นตัวเร่งสำคัญที่สุดของความรุนแรงในช่วงปลาย ค.ศ. 1978 จนถึงช่วงต้นปีต่อมา ที่มักเรียกกันว่า “สงครามอินโดจีนครั้งที่ 3” (Third Indochina War) ก็คือการแข่งขันทางอำนาจที่เกี่ยวข้องนอกเหนือไปจากคู่อริโดยตรงในความรุนแรงดังกล่าว

ความตึงเครียดรุนแรงในความสัมพันธ์เวียดนาม-กัมพูชา ซึ่งเพิ่มมากขึ้นตั้งแต่ต้น ค.ศ. 1977 เชื่อมโยงไปถึงความขัดแย้งจีน-เวียดนามที่เป็นปัญหาสลับซับซ้อนและมีความเป็นมายาวนานในประวัติศาสตร์เช่นกัน อย่างไรก็ตาม ในช่วงหลังสงครามเวียดนามความไม่พอใจของจีนที่เคยเป็นพันธมิตรที่ให้ความช่วยเหลือแก่เวียดนามอย่างมากในระหว่างสงคราม อยู่ที่ว่าที่เวียดนามหันพึ่งพาและใกล้ชิดสนิทสนมกับสหภาพโซเวียตที่เป็นศัตรูสำคัญของจีนมากขึ้น ความขัดแย้งตึงเครียดที่กลายมาเป็นสงครามอินโดจีนครั้งที่ 3 จึงน่าจะถือว่าเป็นปฏิกิริยาลูกโซ่ตอบโต้ซึ่งกันและกันในความขัดแย้งหลายระดับดังกล่าวนั่นเอง

เมื่อสิ้น ค.ศ. 1977 กัมพูชาประชาธิปไตยตัดความสัมพันธ์ทางการทูตกับเวียดนาม และประกาศในเวลาต่อมาว่าเวียดนามเป็น “ศัตรูหมายเลขหนึ่ง” แทนจักรวรรดินิยมอเมริกา¹⁶⁷ ในเดือนกันยายน 1978 พลพต (Pol Pot) นายกรัฐมนตรีและผู้กุมอำนาจสูงสุดของกัมพูชาประชาธิปไตยเดินทางไปเยือนจีน ทำให้ฝ่ายเวียดนามซึ่งกำลังมีความตึงเครียดขัดแย้งกับจีน มีความหวาดระแวงเพิ่มขึ้น และเมื่อความตึงเครียดกับจีนรุนแรงขึ้นพร้อมๆ กับการคุกคามทางพรมแดนจากกัมพูชา เวียดนามก็กล่าวหาว่า กัมพูชาประชาธิปไตยเป็นเครื่องมือของจีนกดดันและบ่อนทำลายเวียดนาม¹⁶⁸

สภาพความกดดันจากภายนอกความจริงแล้วเกิดขึ้นในช่วงที่เวียดนามกำลังประสบปัญหาทางเศรษฐกิจครั้งสำคัญ ท่าทีที่ยังเย็นชาของรัฐบาลสหรัฐมีผลทำให้ชาติตะวันตกอื่นๆ รวมทั้งญี่ปุ่นลังเลที่จะให้

¹⁶⁶ ไบรด์ดู ธีระ นุชเปี่ยม “เวียดนามกับปัญหากัมพูชา” *เอเชียปริทัศน์* ฉบับที่ 10 เล่มที่ 2 พฤษภาคม-สิงหาคม 2532: 14-42

¹⁶⁷ Joseph R Pouvatthy, “Cambodian-Vietnamese Relations”, *Asian Survey*, April 1986: 447

¹⁶⁸ *The Truth about Vietnamese-Chinese Relations over the Past Thirty Years* (Hanoi: Ministry of Foreign Affairs, Socialist Republic of Vietnam, 1979): 64-65

ความช่วยเหลือทางเศรษฐกิจแก่เวียดนาม ซึ่งมีแผนพัฒนาเศรษฐกิจช่วงหลังสงครามที่หวังพึ่งพาความช่วยเหลือจากต่างประเทศอย่างมาก การโจมตีของกองกำลังกัมพูชาประชาธิปไตยตามหมู่บ้านชายแดนเวียดนาม-กัมพูชาก็มีผลในทางขัดขวางทำลายโครงการ “เขตเศรษฐกิจใหม่” (New Economic Zones) ซึ่งเวียดนามนำมาใช้เป็นมาตรการในการเพิ่มผลผลิตทางการเกษตร การแก้ไขปัญหาการว่างงานในเมือง และการควบคุมพลเมืองของตน

สถานการณ์เช่นนี้เองที่มีส่วนสำคัญในการผลักดันให้เวียดนามตัดสินใจใช้กำลังล้มล้างระบอบกัมพูชาประชาธิปไตยและจัดตั้งรัฐบาลที่สนับสนุนตนขึ้นมาแทนที่ในช่วงปลายเดือนธันวาคม 1978 ต่อกับเดือนมกราคมปีต่อมา เวียดนามอาจจะอ้างได้ว่า ฝ่ายกัมพูชาประชาธิปไตยเป็นฝ่ายโจมตีก่อนเข้าไปในดินแดนเวียดนาม อันถือเป็น “การล่อลวงละเมิดที่เปิดโอกาสให้ใช้การตอบโต้ทางทหารได้ตามจารีตระหว่างประเทศ”¹⁶⁹ อย่างไรก็ตาม ปฏิบัติการของเวียดนามก่อให้เกิดปฏิกิริยาต่อต้านทั้งในการทูตและการทหาร กล่าวคือ ในขณะที่อาเซียนเห็นว่าเวียดนามล่อลวงละเมิดอธิปไตยของกัมพูชา ปฏิกิริยาสำคัญที่สุดมาจากจีนที่ปฏิบัติการ “สงครามสังคมนิยม” เวียดนามในช่วงเดือนกุมภาพันธ์-มีนาคม 1979

อย่างไรก็ดี ทั้งปฏิบัติการทางทหารของจีนและการต่อต้านทางการทูตจากจีนและอาเซียนโดยอาศัยสหประชาชาติเป็นเวทีสำคัญ ไม่สามารถยับยั้งความมุ่งมั่นของเวียดนามได้¹⁷⁰ เป้าหมายเฉพาะหน้าของเวียดนามได้แก่การกำจัดกวาดล้างเขมรฝ่ายต่อต้านที่มีกัมพูชาประชาธิปไตยเดิมเป็นกำลังสำคัญและรอเวลาที่จะครอบงำครองที่ตนจัดตั้งขึ้นมา คือ “สาธารณรัฐประชาชนกัมพูชา” (People's Republic of Kampuchea) ในพนมเปญจะได้รับการยอมรับโดยประชาคมโลกในที่สุด เวียดนามดูจะมีความเชื่อมั่นใน “ความชอบธรรม” แห่งการกระทำของตนมาก และมีท่าทีแข็งกร้าวต่อปัญหานี้เกือบตลอด 1 ทศวรรษหลังจากนั้นโดยไม่ยอมผ่อนปรนประนีประนอมใดๆ¹⁷¹ โดยได้กล่าวย้ำตลอดมาว่า สถานการณ์ในกัมพูชา “เปลี่ยนแปลงกลับกลายไม่ได้แล้ว” (irreversible) ประชาคมโลกมีแต่จะต้องยอมรับสภาพความเป็นจริงที่เกิดขึ้นเท่านั้น

¹⁶⁹ Michael Vickery, *Cambodia 1975-1982* (Boston, MA: Southend Press, 1984): 196

¹⁷⁰ ทั้งขนาดของกำลังที่ใช้ (เป็นไปได้ว่าเวียดนามประเมินกำลังของกัมพูชาประชาธิปไตยสูงเกินไป) ตลอดจนการพยายามเข้าไปครอบงำกัมพูชาในเวลาต่อมา ทำให้เวียดนามถูกเพ่งเล็งว่าการกระทำครั้งนี้เป็นความพยายามที่จะเข้าไปมีอิทธิพลเหนืออินโดจีน ในประเด็นนี้โปรดดู Nayan Chanda, “Vietnam and Cambodia: Security and Domination”, in Joseph J Zasloff (ed), *Post-War Indochina: Old Enemies and New Allies* (Washington, DC: Foreign Service Institute, US Department of State, 1988)

¹⁷¹ เล ดึก เกาะ (Le Duc Tho) ผู้นำสำคัญคนหนึ่งของเวียดนามขณะนั้น ยืนยันในการให้สัมภาษณ์ผู้แทนพรรคคอมมิวนิสต์ฝรั่งเศสที่ไปเยือนกรุงฮานอยหลังจากที่เวียดนามได้ใช้กำลังโค่นล้มระบอบกัมพูชาประชาธิปไตยว่า เวียดนามจะถอนทหารออกไปจากกัมพูชาที่ต่อเมื่อระบอบปกครองกัมพูชาที่เวียดนามจัดตั้งขึ้นมาไม่ถูกคุกคามโดย “พวกขยายอำนาจและคิดครองความเป็นเจ้าที่ปักกิ่งและพวกปฏิวัติอื่นๆ” และก็ต่อเมื่อระบอบปกครองดังกล่าวนั้นเห็นว่า กองกำลังเวียดนามไม่มีความจำเป็นที่จะอยู่ในกัมพูชาอีกต่อไปแล้ว *Far Eastern Economic Review*, 11 January 1980: 18

เหตุการณ์ในช่วง ค.ศ. 1978-1979 ทำให้สภาวะความสัมพันธ์ในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้แตกแยกออกเป็น 2 ฝ่ายอีกครั้งหนึ่ง ฝ่ายหนึ่งคือ เวียดนามที่ได้รับการสนับสนุนจากประเทศในกลุ่มสหภาพโซเวียต และฝ่ายไทยและอาเซียนที่ได้รับการสนับสนุนจากจีนและสหรัฐอเมริกา เมื่อเผชิญกับท่าทีแข็งกร้าวไม่ยอมประนีประนอมของเวียดนาม อาเซียนก็ดูจะไม่มีทางเลือกนอกจากจะร่วมมือกันกดดันทางการทูตต่อเวียดนามโดยอาศัยสหประชาชาติเป็นเวทีสำคัญดังกล่าวแล้ว ลักษณะสำคัญของการทูตของอาเซียน คือ ดำเนินการให้สหประชาชาติคงการรับรองกัมพูชาประชาธิปไตย (ต่อมาคือ “รัฐบาลผสมกัมพูชาประชาธิปไตย” ประกอบด้วยเขมรสามฝ่าย) เพื่อโดดเดี่ยวเวียดนามจากประชาคมโลก

ความกังวลเป็นพิเศษของไทยและอาเซียน คือ การที่เวียดนามมีกำลังทหารเป็นจำนวนมากกัมพูชา (ในระยะต่อมาเวียดนามพยายามชี้ให้เห็นว่าเป็น “อาสาสมัคร” ที่เข้าไปปฏิบัติการกิจทางประวัติศาสตร์แห่งการช่วยเหลือเพื่อนบ้านอินโดจีนจากการคุกคาม)¹⁷² สถานการณ์นี้เป็นการคุกคามด้านความมั่นคงต่อไทยโดยตรง ดังนั้น คำเรียกร้องของอาเซียนตลอดช่วงระยะของการยึดครองกัมพูชาก็คือ ให้เวียดนามถอนทหารออกไป รวมทั้งข้อเสนอเพื่อหาทางเจรจาในลักษณะต่างๆ แต่สิ่งที่ฝ่ายเวียดนามยืนยันหนักแน่นตลอดมาเช่นกันก็คือ เวียดนามจะถอนทหารออกไปก็ต่อเมื่อสิ้นสุดการคุกคาม ซึ่งหมายรวมถึงเรื่องการใช้พรมแดนไทยส่งผ่านความช่วยเหลือไปให้ฝ่ายต่อต้านในกัมพูชา¹⁷³

ไทยซึ่งเป็น “ประเทศด่านหน้า” ได้รับผลกระทบโดยตรงจากความรุนแรงในกัมพูชามากเป็นพิเศษ นอกจากปัญหาผู้ลี้ภัยจำนวนมากที่ไทยต้องรับภาระและปัญหาความมั่นคงชายแดนที่เกิดจากการสู้รบในกัมพูชาแล้ว สถานการณ์ที่เกิดขึ้นยังมีนัยสำคัญต่อยุทธศาสตร์ด้านความมั่นคงของไทยด้วย กล่าวคือนับเป็นครั้งแรกที่ลาวและกัมพูชาไม่ได้เป็นดินแดนกันชนระหว่างเวียดนามและไทย การมีกองกำลังเวียดนามไม่ต่ำกว่า 150,000 คนในกัมพูชาและอีกประมาณ 50,000 คนในลาวตอนนั้น ทำให้ในแนวคิดทางยุทธศาสตร์ดั้งเดิมของไทยการคุกคามจากเวียดนามสามารถเป็นไปได้ทั้งในลักษณะของการรุกรานโดยตรงด้วยกำลังทหารและการแทรกซึมบ่อนทำลาย¹⁷⁴

เมื่อมองจากแนวคิดนี้ เป้าหมายทางนโยบายที่สำคัญของไทยจึงได้แก่การให้เวียดนามถอนทหารออกไปจากกัมพูชาแล้วจัดตั้งรัฐบาลที่เป็นอิสระอย่างแท้จริง โดยเฉพาะอย่างยิ่งที่จะเข้าใจผลประโยชน์ด้าน

¹⁷² “Statement on the Presence of Volunteers from the Vietnamese Army in Kampuchea, Vientiane Summit, 23 February 1983”, *Documents on the Kampuchean Problem, 1979-1985* (Bangkok: Ministry of Foreign Affairs, Thailand, 1985): 165-166

¹⁷³ โปรดดูข้อเสนอของแต่ละฝ่ายในช่วงนี้ใน *เรื่องเดียวกัน*: 1-72

¹⁷⁴ แนนอนเวียดนามได้ลดความสำคัญของพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทยในฐานะที่เป็นพลังปฏิวัติลง และหันมาสนใจการต่อสู้ทางการเมืองของกลุ่มพลังที่ไม่ใช่คอมมิวนิสต์ ซึ่งเวียดนามเรียกว่า “พลังประชาธิปไตย” หรือ “พลังประชาธิปไตยก้าวหน้า” เช่น นักศึกษาและองค์กรเยาวชนต่างๆ ขบวนการแรงงาน รวมทั้งข้าราชการและนักการเมืองที่สนับสนุนการเรียกร้องให้มีการถอนทหารอเมริกันออกไปจากประเทศไทย ความสำเร็จของการเรียกร้องดังกล่าว ทำให้เวียดนามเห็นช่องทางความเป็นไปได้ของการปฏิวัติต่อต้านจักรวรรดินิยมในประเทศไทยโดยไม่ต้องมีการต่อสู้ด้วยอาวุธและการนำโดยพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทย Porter, “Vietnam’s Evolving Policy towards Thailand”: 34-35, 37-41

ความมั่นคงของทั้งไทยและเวียดนาม ขึ้นในประเทศนี้ อย่างไรก็ตาม ด้วยเหตุที่เวียดนามยืนยันอยู่ตลอดเวลาว่า สถานการณ์ในกัมพูชา “เปลี่ยนแปลงกลับกลายไม่ได้แล้ว” โดยพร้อมที่จะเผชิญกับการต่อต้านกดดันจากภายนอกทุกรูปแบบเพื่อจะกำจัดกวาดล้างฝ่ายต่อต้านให้หมดไป สถานการณ์แห่งการเผชิญหน้าจึงเกิดขึ้น นั่นคือ รัฐบาลไทยก็ไม่มีทางเลือกอื่นนอกจากการใช้มาตรการต่างๆ ด้วยความร่วมมือและสนับสนุนของอาเซียน จีน และสหรัฐอเมริกา เพื่อโดดเดี่ยวและบีบคั้นเวียดนามในด้านต่างๆ

ตั้งแต่ประมาณ ค.ศ. 1980 เป็นต้นมา อาเซียนและโดยเฉพาะอย่างยิ่งไทย ซึ่งเผชิญกับการคุกคามทางทหารครั้งสำคัญเมื่อเวียดนามรุกร้าเข้ามาในดินแดนไทยที่โนนหมากมูน (ปัจจุบันอยู่ในจังหวัดสระแก้ว) ในเดือนมิถุนายนปีนั้น จึงเริ่มร่วมมือกับจีนอย่างใกล้ชิด (โดยเฉพาะในการอำนวยความสะดวกให้การส่งความช่วยเหลือจากจีนให้แก่กองกำลังกัมพูชาประชาธิปไตย) โดยมีสหรัฐอเมริกาให้การสนับสนุนอีกแรงหนึ่งในการเรียกร้องกดดันเวียดนามทางการทูต¹⁷⁵ สหรัฐอเมริกามีท่าทีแข็งกร้าวมากขึ้นในช่วงสมัยของประธานาธิบดีเรแกน (Ronald Reagan) ซึ่งตัดสินใจที่จะให้ความช่วยเหลือที่ไม่ใช่ด้านอาวุธแก่กลุ่มต่อต้านที่ไม่ใช่คอมมิวนิสต์ในกัมพูชา คือ กลุ่มเจ้าสิทธิหนูและเขมรเสรี ตาม “คำเรียกร้องโดยตรงของอาเซียน”¹⁷⁶

การเผชิญหน้าระหว่าง 2 ฝ่ายที่อยู่ในภาวะชะงักงันจากการยืนยันในท่าทีของแต่ละฝ่ายดำรงอยู่ตลอดมาจนกระทั่งประมาณกลางทศวรรษ 1980 เมื่อทั้งอาเซียนและเวียดนามเริ่มหันมาพิจารณาวิธีการเจรจาเพื่อหาทางยุติปัญหา ความเปลี่ยนแปลงของสถานการณ์ทั้งภายในและภายนอกภูมิภาคมีผลอย่างสำคัญต่อการคลี่คลายปัญหากัมพูชา นอกจากความสำเร็จระดับหนึ่งในการกวาดล้างฝ่ายต่อต้านในกัมพูชาในช่วง ค.ศ. 1984-1985 ปัญหาเศรษฐกิจภายในเวียดนามก็ดูจะมีส่วนสำคัญในการผลักดันให้ผู้ผู้นำในสถานอัยแสวงหาทางเลือกใหม่ในการยุติปัญหากัมพูชา การที่ต้องเผชิญกับการถูกโดดเดี่ยวจากโลกตะวันตกต่อไปในขณะที่ปรากฏชัดแล้วในช่วงนั้นว่า สหภาพโซเวียตจะตัดความช่วยเหลือลง เป็นสิ่งที่ผู้นำเหล่านี้จะต้องคิดคำนึงอย่างหนัก¹⁷⁷ นอกจากนั้น ความสัมพันธ์จีน-โซเวียตที่เริ่มคลี่คลายก็มีความสำคัญว่า

¹⁷⁵ สหรัฐอเมริกาได้ให้การสนับสนุนอาเซียนมาโดยตลอด แม้ว่าในการสนับสนุนแนวทางของอาเซียนนั้นรัฐบาลสหรัฐจะเน้นการต่อต้านการกลับมาใช้อำนาจใหม่ของกัมพูชาประชาธิปไตยด้วยก็ตาม เหตุผลส่วนหนึ่งก็คือ ภายหลังจากโค่นล้มระบอบปกครองกัมพูชาประชาธิปไตยโดยเวียดนามด้วยการสนับสนุนช่วยเหลือจากสหภาพโซเวียต เอเชียตะวันออกเฉียงใต้ก็กลับมาเป็นส่วนหนึ่งของยุทธศาสตร์ระดับโลกของสหรัฐอเมริกา โดยถือว่าอาเซียนเป็น “เสาหลัก” สำคัญแห่งหนึ่งในการต้านทานอิทธิพลคอมมิวนิสต์ อย่างไรก็ตาม ด้วยเหตุแห่งประสบการณ์จากสงครามเวียดนามและปัญหาเศรษฐกิจภายใน รัฐบาลสหรัฐเลือกที่จะให้การสนับสนุนทางการทูตแก่อาเซียนให้ปัญหากัมพูชามากกว่าจะเข้ามาเกี่ยวข้องโดยตรง โปรดดู Pamela Sodhy, “US Post-Vietnam War Policy and the Kampuchean Dilemma, 1975-1989”, *Contemporary Southeast Asia*, December 1989

¹⁷⁶ *เรื่องเดียวกัน*: 303

¹⁷⁷ ตลอด 1 ทศวรรษนับตั้งแต่มีการลงนามในสนธิสัญญามิตรภาพและความร่วมมือ (Treaty of Friendship and Cooperation) กับเวียดนามใน ค.ศ. 1978 สหภาพโซเวียตได้ให้การสนับสนุนเวียดนามอย่างเหนียวแน่นและคงเส้นคงวา แต่เมื่อเผชิญกับความจำเป็นด้านต่างๆ โดยเฉพาะอย่างยิ่งความเสื่อมทรุดทางเศรษฐกิจภายในและความล่าช้าทางด้านเทคโนโลยีของสหภาพโซเวียตเอง ทำให้ผู้นำใหม่ของสหภาพโซเวียต คือ นายกอร์บาชอฟ (Mikhail Gorbachev) ที่ขึ้นมา

มหาอำนาจทั้งสองไม่ปรารถนาจะให้ปัญหากัมพูชาดำรงอยู่เป็นอุปสรรคของการปรับความสัมพันธ์ระหว่างกัน¹⁷⁸

ความคลี่คลายสำคัญของสถานการณ์ในช่วงนี้คือการปรับเปลี่ยนท่าทีของเวียดนามและพันธมิตรของตนในกัมพูชาโดยเฉพาะในแง่ของการหันมายอมรับแนวทาง “การปรองดองแห่งชาติ” (national reconciliation) และเมื่อประกอบกับการลดท่าทีของฝ่ายต่อต้าน โดยเฉพาะความพยายามของเจ้าสีหนุในการแสวงหาสู่ทางการเจรจาเพื่อบรรลุลความตกลงยุติปัญหา¹⁷⁹ สิ่งที่เราเรียกว่า “กระบวนการสันติภาพกัมพูชา” (Kampuchean peace process) เริ่มต้นขึ้นอย่างจริงจัง

การเจรจาระหว่างเจ้าสีหนุกับนายฮุนเซน (Hun Sen) นายกรัฐมนตรีของสาธารณรัฐประชาชนกัมพูชา นับเป็นความเคลื่อนไหวที่เป็นรูปธรรมที่สุดในช่วงระยะแรกของกระบวนการสันติภาพ¹⁸⁰ แม้จะยังไม่ปรากฏผลเด่นชัด โดยเฉพาะในแง่ของความคืบหน้าของการบรรลุข้อตกลงใดๆ แต่ก็มี การทำความเข้าใจและการแสดงท่าทีที่เป็นการปูทางไว้สำหรับการตกลงในประเด็นปัญหาที่เป็นสาระสำคัญต่อไป โดยเฉพาะการยอมรับหลักการของการจัดตั้งรัฐบาลผสมสี่ฝ่ายและการที่นายฮุนเซน เปลี่ยนชื่อ “สาธารณรัฐประชาชนกัมพูชา” มาเป็น “รัฐกัมพูชา” (State of Cambodia) พร้อมกับเปลี่ยนธงชาติกัมพูชาใหม่เพื่อให้เป็นที่ยอมรับของอีกฝ่ายหนึ่งด้วย

การเจรจาในช่วงต่อมา โดยเฉพาะการประชุมอย่างไม่เป็นทางการที่จาการ์ตา (Jakarta Informal Meeting) ในเดือนกรกฎาคม 1988 และต่อมาในเดือนกุมภาพันธ์ 1989 ทำให้เห็นสู่ทางและความหวังที่จะตกลงกันด้วยวิธีการเจรจาต่อรอง แม้ว่าจะเป็นไปอย่างยืดเยื้อยาวนานก็ตาม¹⁸¹ การประชุมที่จาการ์ตาอาจจะถือว่าการปูทางสำหรับการประชุมนานาชาติในปัญหากัมพูชาที่กรุงปารีสในช่วงเดือนกรกฎาคม-

อำนาจในเดือนมีนาคม 1985 ต้องหันมาใช้นโยบายปฏิรูปทั้งทางเศรษฐกิจและการเมือง ซึ่งรวมไปถึงการทบทวนความสัมพันธ์ที่มีต่อโลกคอมมิวนิสต์และชาติในโลกที่สามที่สหภาพโซเวียตเคยให้ความสำคัญอย่างยิ่ง เมื่อถึงปลายทศวรรษ 1980 สหภาพโซเวียตก็ต้องตัดความช่วยเหลือทางเศรษฐกิจแก่เวียดนามที่ประมาณกันว่ามีมูลค่าไม่ต่ำกว่า 500 ล้านดอลลาร์สหรัฐต่อปี ธีระ นุชเปียม เวียดนามหลัง 1975 (กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์ดอกหญ้า มูลนิธิโครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์ 2537): 164-169

¹⁷⁸ ตั้งแต่ ค.ศ. 1982 จีนได้กำหนดให้การถอนทหารเวียดนามออกไปจากกัมพูชาเป็นเงื่อนไขประการหนึ่งในการปรับเข้าใจกับสหภาพโซเวียต

¹⁷⁹ Gareth Porter, “Towards a Kampuchean Peace Settlement: History and Dynamics of Sihanouk’s Negotiations”, *Southeast Asian Affairs 1988* (Singapore: Institute of Southeast Asian Studies, 1988)

¹⁸⁰ การเจรจาดังกล่าวนี้นับหลายรอบด้วยกัน เริ่มตั้งแต่การเจรจาที่กรุงปารีสในเดือนธันวาคม 1987 จากนั้นมีการพบปะเจรจากันอีก 2 ครั้งที่ฝรั่งเศส คือ ในเดือนมกราคมและพฤศจิกายน ปีต่อมา หลังจากนั้นมีการพบปะเจรจาที่จาการ์ตาในเดือนพฤษภาคม 1989 ก่อนที่จะกลับไปเจรจาที่ปารีสอีกในเดือนกรกฎาคมต่อมา และท้ายที่สุดมีการเจรจากันที่กรุงเทพฯ ในเดือนพฤษภาคม 1990

¹⁸¹ โปรดดูรายละเอียดการเจรจาในกระบวนการสันติภาพกัมพูชาที่ดำเนินอยู่ตั้งแต่ปลาย ค.ศ. 1987 จนกระทั่งบรรลุลความตกลงที่ปารีสในเดือนตุลาคม 1991 ใน ธีระ นุชเปียม *การพัฒนาเศรษฐกิจและการเมืองกัมพูชา* (กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์คบไฟ 2542): 160-169

สิงหาคม 1989 เมื่อถึงช่วงนี้ชาติมหาอำนาจได้เข้ามามีบทบาทสำคัญในกระบวนการสันติภาพกัมพูชา แต่ที่น่าสังเกตก็คือ ในช่วงนี้เองที่ฝ่ายไทยเริ่มเปลี่ยนท่าทีทางนโยบาย ซึ่งจะมีผลสำคัญต่อความสัมพันธ์กับเวียดนามต่อมา การเปลี่ยนแปลงท่าทีดังกล่าวเห็นได้จากการเรียกร้องของพลเอกชาติชาย ชุณหะวัณ นายกรัฐมนตรีของไทยขณะนั้น ให้มีการ “เปลี่ยนสนามรบเป็นสนามการค้า” ซึ่งแสดงให้เห็นถึงท่าทีที่ประนีประนอมมากขึ้นอย่างชัดเจนของฝ่ายไทย

การเร่งความพยายามทางการทูตในช่วงปลายทศวรรษ 1980 เพื่อยุติปัญหา กัมพูชาจริงๆ แล้วเกิดขึ้นในท่ามกลางกระแสความเปลี่ยนแปลงสำคัญของโลกขณะนั้น โดยเฉพาะการล่มสลายของระบอบคอมมิวนิสต์ในยุโรปตะวันออก การปรับความเข้าใจกันระหว่างจีนและสหภาพโซเวียตและที่สำคัญมหาอำนาจที่เกี่ยวข้องหมดความอดทนที่จะให้ปัญหา กัมพูชายืดเยื้อต่อไปอีก สภาวะเช่นนี้เองที่กดดันให้เวียดนามและฝ่ายต่างๆ ในกัมพูชาให้ยอมรับความตกลงสันติภาพ

การถอนทหารเวียดนามออกไปจากกัมพูชาในเดือนกันยายน 1989 นับเป็นสัญญาณบ่งชี้ ลู่ทางดังกล่าวอย่างชัดเจนขึ้น และในเดือนสิงหาคมต่อมา คณะมนตรีความมั่นคงก็ได้จัดทำกรอบ (Framework Document) กำหนดแนวทางความตกลงทางการเมืองสมบูรณแบบเสนอต่อคู่กรณีในลักษณะที่เปรียบเสมือนการยื่นคำขาดว่า ข้อเสนอเป็นโอกาสสุดท้ายที่จะบรรลุสันติภาพด้วยการตกลงเจรจา แนวทางความตกลงดังกล่าวนี้ได้รับการยอมรับโดยเวียดนามและกัมพูชาฝ่ายต่างๆ ในที่สุด เพื่อเป็นพื้นฐานของ “ความตกลงทางการเมืองสมบูรณแบบในความขัดแย้งกัมพูชา” (Agreements on a Comprehensive Political Settlement of the Cambodian Conflict) ที่ลงนามโดย 19 ชาติ เมื่อวันที่ 23 ตุลาคม 1991¹⁸²

ความตกลงนี้เองที่นำไปสู่ “การเกิดใหม่” ทางการเมืองของกัมพูชาหลังจากมีการเลือกตั้งทั่วไปภายใต้การควบคุมของสหประชาชาติในเดือนพฤษภาคม 1993 นอกจากนั้น ความตกลงในปัญหา กัมพูชายังทำให้ความสัมพันธ์ไทย-เวียดนามที่อยู่ในภาวะของความขัดแย้งเผชิญหน้ามาโดยตลอดภายหลัง ค.ศ. 1979 มีโอกาสได้กลับเข้าสู่ภาวะ “ปกติ” อย่างแท้จริง

4) ความสัมพันธ์ไทย-เวียดนามช่วงหลังสงครามเย็น

ความสัมพันธ์ไทย-เวียดนามพัฒนาก้าวหน้าอย่างรวดเร็วภายหลังการยุติปัญหา กัมพูชา ไทยสนับสนุนเวียดนามอย่างกระตือรือร้นในการเข้าเป็นส่วนหนึ่งของอาเซียน ซึ่งเวียดนามได้เป็นสมาชิกอย่าง

¹⁸² ความตกลงนี้ประกอบด้วยข้อตกลง 3 ฉบับและเอกสารที่เรียกว่า “Final Act” ข้อตกลงฉบับแรกเป็นการตกลงแก้ไขปัญหาย่างสมบูรณแบบและกำหนดแนวทางสำหรับการดำเนินงาน “รักษาสันติภาพ” (peace-keeping) ครั้งใหญ่ที่สุดที่เคยดำเนินการมาของสหประชาชาติ โดยผ่านหน่วยงานที่จัดตั้งขึ้นเพื่อทำหน้าที่ชั่วคราวในการปกครองบริหารกัมพูชา เรียกว่า “United Nations Transitional Authority in Cambodia – UNTAC”) ข้อตกลงฉบับที่ 2 ว่าด้วยเรื่องอธิปไตย เอกราช บูรณภาพทางดินแดนและความเป็นกลางของกัมพูชา ข้อตกลงฉบับที่ 3 เป็นการประกาศเจตนารมณ์ที่จะฟื้นฟูบูรณะประเทศ ส่วน “Final Act” มีลักษณะเป็นบทกล่าวนำความตกลงทั้ง 3 ฉบับ

เป็นทางการใน ค.ศ. 1995 จากนั้น เมื่อเวียดนามปรับความสัมพันธ์กับมหาอำนาจที่ยังมีบทบาทสำคัญในภูมิภาคนี้ โดยเฉพาะอย่างยิ่ง จีนและสหรัฐอเมริกาใน ค.ศ. 1991 และ 1995 ตามลำดับ ความสัมพันธ์ระหว่างชาติในภูมิภาค รวมทั้งความสัมพันธ์ไทย-เวียดนาม ก็เข้าสู่สมัยของความร่วมมือใกล้ชิด ความหวาดระแวงไม่เป็นมิตรที่เคยมีอยู่ระหว่างไทยกับเวียดนามก็ค่อยๆ เสื่อมคลายลงไปอย่างรวดเร็ว

จะเห็นได้อย่างชัดเจนว่า ความเปลี่ยนแปลงของสถานการณ์ทั้งในโลกและในภูมิภาคมีผลก่อหนุนการสร้างสัมพันธ์ภาพใหม่ระหว่างไทยและเวียดนามอย่างมาก นอกจากนั้น พัฒนาการที่เกิดขึ้นในแต่ละประเทศ คือ การใช้นโยบายปฏิรูปในเวียดนามตั้งแต่ปลาย ค.ศ. 1986 และความเติบโตทางเศรษฐกิจของไทยที่ทำให้กลุ่มการเมืองที่มีฐานสำคัญอยู่ที่พ่อค้าและนักธุรกิจขึ้นมาใช้อำนาจมากขึ้นในช่วงปลายทศวรรษ 1980 ก็มีผลสำคัญในการนำพาให้สัมพันธ์ภาพไทย-เวียดนามเข้าสู่ยุคใหม่อีกครั้ง¹⁸³ ที่สำคัญไม่น้อยเช่นกันก็คือ โลกทัศน์และทัศนคติของผู้นำในทั้ง 2 ประเทศก็เปลี่ยนไปจากเดิมอย่างมาก กล่าวคือ ในขณะที่ผู้นำของไทยอย่างเช่น พลเอกชาติชาย ชุณหะวัณต้องการให้ไทยหลุดพ้นจากปัญหาภัยพินาศนั้น ผู้นำแนวปฏิรูปที่ได้ขึ้นมาใช้อำนาจในเวียดนามตั้งแต่ เหงวียน วัน ลินห์ (Nguyen Van Linh) และโด่ เหมื่อย (Do Muoi) มาจนถึงรุ่นต่อๆ มาต่างก็ต้องการที่จะขยายความสัมพันธ์ของเวียดนามให้กว้างขวางมากขึ้น โดยเฉพาะได้แสดงความปรารถนาที่จะเข้ามาเป็นส่วนหนึ่งของอาเซียนตั้งแต่ช่วงปลายทศวรรษ 1980¹⁸⁴

ยุคใหม่ของสัมพันธ์ภาพไทย-เวียดนามเริ่มต้นในเชิงสัญลักษณ์โดยการแลกเปลี่ยนการเยือนระหว่างนายกรัฐมนตรีหวอ วัน เกียต (Vo Van Kiet) ของเวียดนามและนายกรัฐมนตรีอานันท์ ปันยารชุนของไทย¹⁸⁵ นายกรัฐมนตรีเวียดนามเดินทางมาเยือนไทยในเดือนตุลาคม 1991 และนายกรัฐมนตรีไทยก็ได้เดินทางไปเยือนเวียดนามเป็นการตอบแทนในมกราคมปีต่อมา จากการเริ่มต้นครั้งนี้ นอกจากไทยและเวียดนามจะประสบความสำเร็จในการแก้ปัญหาที่ค้างคามายาวนาน เช่น ปัญหาประมงและเขตน่านน้ำที่ทับซ้อนกัน ตลอดจนปัญหาชาวเวียดนามโพ้นทะเลที่พำนักอยู่ในประเทศไทยแล้ว ประเทศทั้งสองยังได้ทำความตกลงระหว่างกันเป็นจำนวนมาก (จนถึงขณะนี้ได้มีการลงนามในความตกลงไปแล้วกว่า 20 ฉบับ)

¹⁸³ David Stifel, "Vietnam's Reform Process: Implications for Thailand", *TDRI Quarterly Review*, Vol 7 (2), June 1992: 3-9

¹⁸⁴ กวี จงกิจถาวร กล่าวไว้ในรายงานเนื่องในวาระครบรอบ "สามสิบปีความสัมพันธ์ไทย-เวียดนาม" [ลงพิมพ์หลายตอนในหนังสือพิมพ์คมชัดลึกระหว่างเดือนกรกฎาคม-สิงหาคม 2549] ว่า เขาได้ทราบจากเหงวียน โก ถก (Nugyen Co Thach) รัฐมนตรีต่างประเทศของเวียดนาม ตั้งแต่ ค.ศ. 1988 ว่าในที่สุดแล้วเวียดนามก็จะเข้ามาเป็นส่วนหนึ่งของอาเซียน กวีเห็นว่าท่าทีในเชิงบวกเช่นนี้เองของผู้นำเวียดนามที่ส่งผลต่อพัฒนาการของความสัมพันธ์ไทย-เวียดนามและเวียดนาม-อาเซียนในเวลาต่อมา

¹⁸⁵ โปรดดูสรุปพัฒนาการความสัมพันธ์ไทย-เวียดนามช่วงหลังปัญหาภัยพินาศใน ัญญาทิพย์ ศรีพนา "25 ปีแห่งการสถาปนาความสัมพันธ์ทางการทูตไทย-เวียดนาม (1976-2001)", *เอเชียปริทัศน์* ปีที่ 22 (3) กันยายน-ธันวาคม 2544: 14-

และในจำนวนนี้ที่สำคัญคือ ข้อตกลงเรื่องการยกเว้นการตรวจลงตรา (visa) ซึ่งสะท้อนมิตรภาพและสันทไมตรีที่มีต่อกันระหว่างประชาชนของทั้ง 2 ประเทศ¹⁸⁶

การขยายการติดต่อสัมพันธ์ย่อมทำให้ทำที่และทัศนคติที่มีต่อกันของประชาชนไทยและเวียดนามมีโอกาพัฒนาไปในทิศทางของการมีความเข้าใจและความเป็นมิตรเพิ่มมากขึ้นด้วย การสำรวจทัศนคติของคนไทยผู้มีความเกี่ยวข้องกับสนใจในความสัมพันธ์ไทย-เวียดนามเมื่อไม่นานมานี้บ่งชี้ชัดเจนว่า แม้จะห่วงเกรงเวียดนามในฐานะคู่แข่งทางการค้า การลงทุน และอื่นๆ แต่ก็มิได้มองเพื่อนบ้านชาตินี้ไปในแง่ที่จะเป็นภัยคุกคามไม่ว่าจะในลักษณะใด การกล่าวถึงเวียดนามในฐานะที่เป็นคู่แข่งมีนัยของการย้ำเตือนคนไทยด้วยกันเองว่า ขณะนี้เวียดนามกำลัง “หายใจรดต้นคอ” ไทยแล้ว หากไทยไม่เร่งปรับตัว ก็จะถูกเวียดนามพัฒนาล้ำหน้าเหมือนอย่างที่เคยเพื่อนบ้านบางชาติ เช่น สิงคโปร์และมาเลเซีย ได้แซงหน้าไทยไปแล้ว¹⁸⁷

ความเคลื่อนไหวที่น่าสนใจอย่างยิ่งในความสัมพันธ์ไทย-เวียดนาม คือ ความตื่นตัวของคนไทยที่จะรู้เรื่องราวของประเทศเวียดนามอย่างจริงจังมากขึ้น ที่ผ่านมานั้นคนไทยรู้เรื่องราวเกี่ยวกับเพื่อนบ้านน้อยมาก รวมถึงขาดบุคลากรที่รู้ภาษาเพื่อนบ้านถึงระดับที่ใช้การได้ ไม่ว่าจะเป็นในด้านการติดต่อราชการ การค้า หรือการศึกษาค้นคว้าทางวิชาการ อย่างไรก็ดี ในช่วงประมาณกว่า 1 ทศวรรษที่ผ่านมา ปรากฏกระแสความตื่นตัวสนใจศึกษาค้นคว้าเกี่ยวกับเพื่อนบ้านชาตินี้ในหมู่นักวิชาการไทยอย่างเป็นที่น่ายินดียิ่ง ทั้งนี้ยังไม่นับความสนใจของสื่อบางแขนง เช่น หนังสือพิมพ์บางฉบับ ที่มีคอลัมน์ “อินโดจีน” ที่ลงข่าวประจำไม่แต่เฉพาะเรื่องการเมืองและเศรษฐกิจ แต่รวมไปถึงด้านสังคมและวัฒนธรรม เช่น ภาพยนตร์ ดารา ฯลฯ

กระแสความตื่นตัวสนใจทางวิชาการก็เป็นไปในลักษณะนี้ด้วย กล่าวคือ ความสนใจเดิมที่มีอยู่ค่อนข้างน้อยจำกัดอยู่ที่ประเด็นเรื่องราวทางประวัติศาสตร์และความมั่นคงเป็นสำคัญ เหตุผลส่วนหนึ่งคงมาจากแนวโน้มที่จะมองเวียดนามเป็นศัตรู แต่ปัจจุบันความสนใจได้ขยายครอบคลุมประเด็นทางสังคม วัฒนธรรม และที่สำคัญที่สุดมีความต้องการที่จะเรียนรู้ภาษาเวียดนามอย่างจริงจังในหมู่นักวิชาการไทยที่สนใจเรียนรู้เรื่องราวของประเทศนี้

บรรยากาศช่วงหลังสงครามเย็นที่นำไปสู่การยุติปัญหาความขัดแย้งต่างๆ ในภูมิภาคมีผลสำคัญต่อการสร้างบรรยากาศทางวิชาการดังกล่าว ไทยและเวียดนามเปิดกว้างมากขึ้นทั้งในการติดต่อสัมพันธ์ด้านต่างๆ และการเรียนรู้ซึ่งกันและกัน นอกจากนั้น การที่เวียดนามมีพัฒนาการทางเศรษฐกิจรวดเร็วไปอย่างรวดเร็ว และก้าวเข้ามามีบทบาทสำคัญในสังคมโลกและภูมิภาค จนเป็นที่จับตามองของประเทศต่างๆ ก็ทำให้สังคมไทยต้องหันมาให้ความสนใจเพื่อนบ้านชาตินี้เพิ่มมากขึ้นเช่นเดียวกัน

จุดเปลี่ยนผ่านสำคัญคือเมื่อสิ้นทศวรรษ 1980 นั้นเอง ความสัมพันธ์ไทย-เวียดนามเริ่มคลี่คลายไปในทางที่ดีขึ้นในช่วงนี้ ดังที่ได้เห็นแล้ว แต่กระแสความสนใจทางวิชาการที่โดยปกติมักจะนำหน้ากระแส

¹⁸⁶ ข้อตกลงนี้ ซึ่งลงนามกันเมื่อวันที่ 9 พฤษภาคม 2000 และมีผลบังคับใช้ในวันที่ 9 กรกฎาคมต่อมา ทำให้ชาวไทยและเวียดนามสามารถเดินทางเข้าไปในประเทศของอีกฝ่ายหนึ่งและพำนักอยู่ได้ 1 เดือนโดยไม่ต้องใช้วีซ่า

¹⁸⁷ โปรดดูรายงานการสำรวจเรื่องนี้ใน Theera Nuchpiam, “Thai Stake-holders’ Perceptions and Thai-Vietnamese Relations”, *Asian Review*, Vol 20, 2007: 85-123

สังคมโดยทั่วไปก็ดูจะเริ่มมาก่อนหน้านั้นแล้ว กระแสความสนใจดังกล่าวเริ่มโดยนักศึกษาระดับบัณฑิตศึกษาทั้งในไทยและต่างประเทศ¹⁸⁸

ทวีพร วาสกุล และ สุต จอนเจดสิน เป็นคนไทย 2 คนที่ศึกษาเฉพาะทางด้านเวียดนามจนจบการศึกษาระดับปริญญาเอกและมีความรู้ภาษาเวียดนามอย่างดี ทวีพรจบที่มหาวิทยาลัยคอร์เนล (Cornell University) ตั้งแต่ทศวรรษ 1980 ส่วนสุตจบที่ SOAS (School of Oriental and African Studies, University of London) ในช่วงทศวรรษต่อมา แม้จะเป็นที่น่าเสียดายที่ขณะนี้ทั้งสองคนมิได้อยู่ปฏิบัติงานในประเทศไทย แต่ก็ยังถือว่าเป็นผู้เชี่ยวชาญของไทยในด้านเวียดนามอย่างแท้จริง

ในประเทศไทยวิทยานิพนธ์ปริญญาโทสาขาประวัติศาสตร์เอเชียตะวันออกเฉียงใต้ของ เชิดเกียรติ อุตถากร (ปัจจุบันเป็นข้าราชการกระทรวงการต่างประเทศ) เรื่อง “ขบวนการคอมมิวนิสต์เวียดนาม” ซึ่งเสนอต่อบัณฑิตวิทยาลัยของมหาวิทยาลัยศิลปากรใน พ.ศ. 2532 นับเป็นผลงานทางวิชาการชิ้นแรกๆ เกี่ยวกับเวียดนามในช่วงนี้ วิทยานิพนธ์เรื่องนี้ต่อมาได้รับการตีพิมพ์โดยมูลนิธิโครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์ด้วยการสนับสนุนของสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.) เมื่อ พ.ศ. 2540 ใน พ.ศ. 2436 เชิดเกียรติ ยังจบการศึกษาระดับปริญญาโทอีกสาขาหนึ่งจากคณะรัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ โดยเขียนวิทยานิพนธ์เรื่อง “ความเปลี่ยนแปลงทางการเมือง เศรษฐกิจ และนโยบายต่างประเทศของเวียดนามภายหลังการประชุมสมัชชาพรรคคอมมิวนิสต์ครั้งที่ 6 (ค.ศ. 1986)”

นอกจากผลงานที่เป็นวิทยานิพนธ์ดังกล่าวแล้ว ยังมีผลงานค้นคว้าของนักวิชาการไทยที่แม้บางคนจะมีชื่อ “Vietnam specialists” โดยแท้ เพราะส่วนใหญ่ (ยกเว้นธัญญาทิพย์ ศรีพนา) แล้วไม่รู้ภาษาเวียดนาม แต่ก็ถือว่าการบุกเบิกที่สำคัญในด้านนี้ ตัวอย่างเช่น (เรียงตามปีที่ผลงานนั้นๆ ปรากฏ)

โกสุมภ์ สายจันทร์ จักรวรรดินิยมกับการปฏิวัติสังคมนิยมเวียดนาม (2532)

ธีระ นุชเปียม อินโดจีนภายใต้ระบบคอมมิวนิสต์ (2534)

ภูวดล ทรงประเสริฐ อินโดจีนในคริสต์ศตวรรษที่ 20 (2535)

ธีระ นุชเปียม เวียดนามหลัง 1975 (2537)

ธัญญาทิพย์ ศรีพนา เมื่อเวียดนามปฏิรูป (2541)

เขียน ธีระวิทย์ เวียดนาม: สังคม เศรษฐกิจ ความมั่นคง การเมือง และการต่างประเทศ (2542)

นอกจากผลงานตีพิมพ์ในลักษณะดังกล่าวแล้ว ยังมีผลงานในลักษณะอื่น เช่น บทความตีพิมพ์ในวารสาร หรือที่รวมพิมพ์เป็นเล่มหนังสือ และงานวิจัยที่รวมพิมพ์กับเรื่องอื่นๆ ที่เกี่ยวข้อง เช่น การค้าไทย-อินโดจีน (2535) ตีพิมพ์โดยสถาบันเอเชียศึกษา จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย โครงการที่น่าสนใจอีกโครงการหนึ่งคือ โครงการศึกษาค้นคว้าเกี่ยวกับเวียดนามในด้านต่างๆ โดยนักวิชาการเวียดนามเอง โครงการนี้เป็นความร่วมมือระหว่าง สกว. ผู้ให้ทุนสนับสนุน และสถาบันเอเชียศึกษา ผลงานที่เป็นผลผลิตจากโครงการนี้ ซึ่งมีการนำเสนอต่อที่ประชุมสัมมนาที่จัดขึ้นในประเทศไทยใน พ.ศ. 2539 แม้จะมีชื่อผลงานของนักวิชาการไทย

¹⁸⁸ ข้อมูลรายละเอียดเรื่องนี้ส่วนหนึ่งได้จาก พรเพ็ญ ฮั่นตระกูล “เวียดนามสู่สหประชาชาติใหม่” วารสารคณะอักษรศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร ปีที่ 22 (2) ธันวาคม 2542-พฤษภาคม 2543

แต่เกิดจากความต้องการของฝ่ายไทยที่จะเรียนรู้เรื่องราวด้านต่างๆ เกี่ยวกับเวียดนาม ดังนั้น ประเด็นเรื่องและแนวทางการศึกษาฝ่ายไทยจึงเป็นฝ่ายกำหนด โครงการในลักษณะเดียวกันนี้ที่เกิดจากดำริของไทยอีกโครงการหนึ่งคือ การจัดทำ พจนานุกรมไทย-เวียดนาม/เวียดนาม-ไทย โดย เหยียน จี ธง นักวิชาการชาวเวียดนาม

เมื่อเข้าสู่สหัสวรรษใหม่ กระแสความสนใจเรื่องเวียดนามในหมู่นักวิชาการไทยก็ยังเติบโตขยายตัว พ.ศ. 2544 เป็นวาระครบรอบ 25 ปีการสถาปนาความสัมพันธ์ทางการทูตระหว่างไทยและเวียดนาม สถาบันเอเชียศึกษา จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ได้ร่วมกับสถานเอกอัครราชทูตเวียดนามประจำประเทศไทย และสถาบันวิจัยในประเทศเวียดนาม จัดสัมมนาทางวิชาการเพื่อเป็นการรำลึกถึงวาระดังกล่าวนี้ ผลงานของนักวิชาการทั้งไทยและเวียดนามที่มีการนำเสนอในที่ประชุมสัมมนา ได้นำมารวบรวมตีพิมพ์โดยสถาบันเอเชียศึกษาในชื่อ *Twenty-Five Years of Thai-Vietnamese Relationship* (2003) โดยมี Thanyathip Sripana, Pham Duc Thanh และ Theera Nuchpiam เป็นบรรณาธิการ

ผลงานการศึกษาค้นคว้าที่มาจากนักวิชาการที่ถือว่าเป็น “Vietnam specialists” ก็มีปรากฏอย่างต่อเนื่อง ผลงานวิจัยสำคัญที่ได้รับการตีพิมพ์เรื่องหนึ่ง ที่เป็นการร่วมมือระหว่างนักวิชาการไทยและเวียดนาม คือ ธัญญาทิพย์ ศรีพนา และ จิ่ง เสี่ยว ถิ่น (Trinh Dieu Thin) *เหวียดเกี่ยวในประเทศไทยและความสัมพันธ์ไทย-เวียดนาม* (2548) ผลงานเรื่องนี้ได้รับรางวัลในฐานะผลงานวิจัยดีเด่นของจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ผลงานตีพิมพ์โดยการสนับสนุนของ สกว. ที่ถือเป็นงานศึกษาค้นคว้า “original research” อีกเรื่องหนึ่ง คือ ธัญญาทิพย์ ศรีพนา *นโยบายต่างประเทศของเวียดนามหลังปี 1986: กรณีนโยบายของเวียดนามต่อไทย* (2550)

นักวิชาการไทยที่เป็น “Vietnam specialist” อีกคนหนึ่งที่มีผลงานออกมาอย่างต่อเนื่องเช่นกัน คือ พรเพ็ญ อันตระกูล ซึ่งมีผลงานครอบคลุมกว้างทั้งด้านเศรษฐกิจ การเมือง สังคม วัฒนธรรม ภาษา และวรรณกรรม ผลงานเหล่านี้พรเพ็ญได้รวบรวมเป็นรูปเล่มหน้า 569 หน้า ในชื่อ *มังกรเหินฟ้า: เวียดนาม อดีตปละปัจจุบัน* (2550)

ผลงานที่ทรงคุณค่าที่ควรกล่าวถึงด้วยในที่นี้ คือ ศุขปริดา พนมยงค์ โฮจิมินห์: เทพเจ้าผู้ยังมีลมหายใจ (2549) ผู้เขียนเป็นบุตรชายของ ดร. ปรีดี พนมยงค์ และเคยได้พบกับโฮจิมินห์ เป็นผู้รู้ภาษาเวียดนามอย่างดี และหนังสือเรื่องนี้เป็นผลมาจากทั้งการศึกษาค้นคว้าและประสบการณ์ส่วนตัว เพราะฉะนั้นจึงสามารถให้ข้อมูลบางอย่างที่คนทั่วไปมักไม่ทราบ รวมทั้งแก้ไขความเข้าใจผิดบางอย่างเกี่ยวกับโฮจิมินห์ด้วย

นอกจากผลงานจากการศึกษาค้นคว้าของนักวิชาการไทยแล้ว เป็นที่น่ายินดีว่า เริ่มมีผลงานแปลจากภาษาเวียดนามปรากฏในภาษาไทยด้วย ผลงานแปลของ มนธิดา ราโท *บันทึกของ ดั่ง ถู่ย เจ็ม แพทย์หญิงผู้กล้าหาญในสนามรบเวียดนาม* (2549) ถือเป็นการขยายขอบเขตความสนใจของไทยออกไปในวรรณกรรมด้วย (แม้เรื่องนี้จะเป็นเรื่องจริง แต่ผลงานเขียนนับเป็นวรรณกรรมสำคัญเรื่องหนึ่ง) งานแปลอีกเรื่องหนึ่ง คือ *พัฒนาการความสัมพันธ์ไทย-เวียดนาม 1976-2000* ซึ่งเป็นวิทยานิพนธ์ปริญญาเอกของ ดร.

หว่าง คัก นาม (Hoang Khac Nam) นักวิชาการชาวเวียดนาม ผลงานแปลและตีพิมพ์เรื่องนี้ได้รับการสนับสนุนจากสถานเอกอัครราชทูตไทย ณ กรุงฮานอย

การค้นพบที่น่าจะถือว่าสำคัญในการศึกษาบริบททางประวัติศาสตร์ของความสัมพันธ์ไทย-เวียดนามเพื่อเป็นพื้นฐานของการวิจัยเรื่อง “ไทยในการรับรู้ของเวียดนาม” ก็คือความสนใจของไทยมักมุ่งไปที่ความขัดแย้งหรือทำที่เป็นศัตรูระหว่างไทยกับเพื่อนบ้านชาตินี้ กล่าวคือ เราให้ความสนใจช่วงสมัยที่ทั้งสองประเทศแข่งขันกันมีอำนาจเหนือเพื่อนบ้านอีกชาติหนึ่ง ซึ่งอ่อนแอกว่า คือ กัมพูชา ตั้งแต่ประมาณช่วงคริสต์ศตวรรษที่ 18 ถึงประมาณกลางศตวรรษต่อมา หลังจากฝรั่งเศสเข้ามามีอำนาจในเวียดนามและอินโดจีนทั้งหมด การแข่งขันทางอำนาจระหว่างไทยและเวียดนามก็ยุติลง จากนั้นความสัมพันธ์ระหว่าง 2 ชาติก็กลับมาเป็นประเด็นความสนใจครั้งใหม่ในช่วงระหว่างสงครามเย็น โดยไทยเข้าข้างฝ่าย “โลกเสรี” เพื่อต่อต้านคอมมิวนิสต์ไทยและเวียดนามก็กลับมาเผชิญหน้าเป็นศัตรูกันอีกครั้งหนึ่ง

อย่างไรก็ดี เรื่องราวที่ได้รับความสนใจแม้กระทั่งในบรรดานักวิชาการไทยค่อนข้างน้อย หรืออาจจะลืมไปเลย ก็คือเรื่องราวตั้งแต่ช่วงปลายคริสต์ศตวรรษที่ 19 จนกระทั่งถึงประมาณ ค.ศ. 1950 ช่วงระยะเวลาดังกล่าว เป็นช่วงเวลาของการต่อสู้เพื่อเอกราชของชาวเวียดนาม และที่สำคัญที่สุดคือ ตลอดช่วงระยะเวลาดังกล่าวนี้อ ไทยเข้าไปมีส่วนร่วมอย่างสำคัญทั้งในด้านการให้ความช่วยเหลือสนับสนุนการต่อสู้ของชาวเวียดนาม หรืออย่างน้อยก็แสดงความเห็นอกเห็นใจ จนกล่าวได้ว่าก่อนที่พรรคคอมมิวนิสต์จะได้รับชัยชนะบนแผ่นดินใหญ่จีน ใน ค.ศ. 1949 และเริ่มให้ความช่วยเหลือสนับสนุนการปฏิวัติของชาวเวียดนามโดยตรง ประเทศไทยเกือบจะเป็นช่องทางเดียวที่เวียดนามสามารถจะติดต่อกับโลกภายนอกได้เพื่อแสวงหาความช่วยเหลือสนับสนุนทั้งด้านการทูตและด้านอาวุธและยุทธสัมภาระ ทั้งที่ได้จากการมอบให้ของไทยโดยตรง (อาวุธที่ฝ่ายสัมพันธมิตรส่งมอบให้ขบวนการเสรีไทยในช่วงปลายสงครามโลกครั้งที่ 2) และจากการซื้อหาจากแหล่งต่างๆ ผ่านประเทศไทย

ดังนั้น จึงเห็นได้ว่า ความสัมพันธ์ไทย-เวียดนาม มิได้มีแต่ความขัดแย้งหรือการมีทำที่เป็นศัตรูต่อกัน มาโดยตลอด เพียงแต่ทำที่ต่อต้านคอมมิวนิสต์ รวมทั้งความต้องการที่จะเอาใจมหาอำนาจตะวันตก (โดยเฉพาะสหรัฐอเมริกา) ในช่วงหลัง ค.ศ. 1950 ทำให้ไทยเห็นว่าการต่อสู้ของชาวเวียดนามที่อยู่ภายใต้การนำของขบวนการคอมมิวนิสต์เป็นส่วนหนึ่งของการขยายตัวของลัทธิคอมมิวนิสต์ นอกจากนั้น ภายหลังสงครามเวียดนามไทยยังเข้าไปมีบทบาทสำคัญในความขัดแย้งในปัญหากัมพูชาตั้งแต่ ค.ศ. 1979 จนถึง ค.ศ. 1989 ซึ่งฝ่ายไทยมองว่าเป็นปัญหาที่มีผลกระทบร้ายแรงต่อความมั่นคงของไทย ดังนั้น ความสัมพันธ์ในช่วงนี้จึงเป็นส่วนที่มักจะได้รับความสนใจมากเช่นกันในการศึกษาสัมพันธ์ภาพระหว่าง 2 ประเทศ ทั้งๆ ที่ความจริงนั้นสัมพันธภาพนี้มีสายใยแห่งมิตรภาพอยู่อย่างมั่นคงและยาวนานด้วย ดังที่ได้เห็นแล้ว และคงจะโดยพื้นฐานแห่งมิตรภาพดั้งเดิม (ที่ผูกพันไว้ด้วยการมีชุมชนชาวไทยเชื้อสายเวียดนามจำนวนมากในประเทศไทยอีกชั้นหนึ่ง) นี่เอง ที่การฟื้นฟูความเป็นมิตรเกิดขึ้นได้อย่างไม่ยากเย็นนักในปัจจุบัน

บรรณานุกรม

หนังสือ (ภาษาไทย)

- กันต์ธีร์ ศุภมงคล **การวิเทศนโยบายของไทย** (กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์)
- ชาญวิทย์ เกษตรศิริ **ประวัติการเมืองไทย** (กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์ดอกหญ้า 2538)
- ธีระ นุชเปี่ยม **เวียดนามหลัง 1975** (กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์ดอกหญ้า มูลนิธิโครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์ 2537)
- ธีระ นุชเปี่ยม **การพัฒนาเศรษฐกิจและการเมืองกัมพูชา** (กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์คบไฟ 2542)
- ศุภปรีดา พนมยงค์ **โฮจิมินห์: เทพเจ้าผู้ยังมีลมหายใจ** (กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์มิ่งมิตร 2549)
- สุมิตร ปิติพัฒน์ **ศาสนาและความเชื่อไทดำในสิบสองจุไทย สาธารณรัฐสังคมนิยมเวียดนาม** (กรุงเทพฯ: สถาบันไทยคดีศึกษา มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ 2545)

หนังสือ (ภาษาอังกฤษ)

- Robert M Blum, **Drawing the Line: The Origins of the American Containment Policy in East Asia** (New York: W W Norton & Co, 1982)
- Wilfred Burchett, **Second Indochina War: Cambodia and Laos Today** (London: Lorrimer Publishing, 1970)
- Allen W Cameron (ed), **Viet-Nam Crisis: A Documentary History, Volume I: 1940-1956** (Ithaca: Cornell University Press, 1977)
- Evelyn Colbert, **Southeast Asia in International Politics, 1941-1956** (Ithaca: Cornell University Press, 1977)
- Documents on the Kampuchean Problem, 1979-1985** (Bangkok: Ministry of Foreign Affairs, Thailand, 1985)
- William J Duiker, **Ho Chi Minh: A Life** (New York: Theia, 2001)
- François Godement, **The New Asian Renaissance: From Colonialism to the Post-Cold War** (London and New York: Routledge, 1997)
- Christopher E Goscha, **Thailand and the Southeast Asian Networks of the Vietnamese Revolution** (Richmond: Curzon Press, 1999)
- Geoffrey C Gunn, **Political Struggle in Laos (1930-1954)** (Bangkok: Editions Duang Kamol, 1988)
- Patrick J Hearden, **The Tragedy of Vietnam**, Second edition (New York: Pearson/Longman, 2005)
- Hoang Van Hoan, **A Drop in the Ocean: Hoang Van Hoan's Revolutionary Reminiscences** (Beijing: Foreign Languages Press, 1988)

- Ganganath Jha, **Foreign Policy of Thailand** (New Delhi: Radiant Publishers, 1979)
- Stanley Karnow, **Vietnam: A History**, Revised and updated (Penguin Books, 1991)
- Justus M van der Kroef, **Communism in Southeast Asia** (London: Macmillan, 1981)
- Donald F Lach and Edmund S Wehrle, **International Politics in East Asia since World War II**
(New York: Praeger Publishers, 1975)
- Michael Maclear, **Vietnam: The Ten Thousand Day War** (London: Thames Methuen, 1981)
- David G Marr, **Vietnamese Anti-colonialism 1885-1925** (Berkeley, California: University of California Press, 1971)
- The Pentagon Papers, as Published by the New York Times** (New York: Bantam Books, 1971)
- Gareth Porter (ed), **Vietnam: A History in Documents** (New York: New American Library, 1981)
- John Clark Pratt (compiler), **Vietnam Voices: Perspectives on the War Years, 1941-1982**
(Penguin Books, 1984)
- Ross Prizzia, **Thailand in Transition: The Role of Oppositional Forces** (Honolulu, Hawaii: University of Hawaii Press, 1985)
- Harrison E Salisbury (ed), **Vietnam Reconsidered: Lessons from a War** (New York: Harper & Row, Publishers, 1984)
- Jay Taylor, **China and Southeast Asia: Peking's Relations with Revolutionary Movements**,
Second edition (New York: Praeger Publishers, 1976)
- The Truth about Vietnamese-Chinese Relations over the Past Thirty Years** (Hanoi: Ministry of Foreign Affairs, Socialist Republic of Vietnam, 1979)
- William S Turley, **The Second Indochina War: A Short Political and Military History, 1954-1975**
(Boulder, Colorado: Westview Press, 1986)
- Michael Vickery, **Cambodia 1975-1982** (Boston, MA: Southend Press, 1984)
- Nguyen Khac Vien, **Vietnam: A Long History** (Hanoi: Foreign Languages Publishing House, 1987)

บทความ (ภาษาไทย)

แถมสุข นุ่มนนท์ “แถลงการณ์ร่วมถนัด-รัสก์ ค.ศ. 1962” **วารสารธรรมศาสตร์** ปีที่ 9 เล่มที่ 2 ตุลาคม-ธันวาคม 2522

ัญญาทิพย์ ศรีพณา “25 ปีแห่งการสถาปนาความสัมพันธ์ทางการทูตไทย-เวียดนาม (1976-2001)”,
เอเชียปริทัศน์ ปีที่ 22 (3) กันยายน-ธันวาคม 2544

ธีระ นุชเปี่ยม “เวียดนามกับปัญหากัมพูชา” **เอเชียปริทัศน์** ฉบับที่ 10 เล่มที่ 2 พฤษภาคม-สิงหาคม 2532

ธีระ นุชเปี่ยม “การขยายการแทรกแซงของสหรัฐอเมริกาในสงครามเวียดนาม” **วารสารสังคมศาสตร์** ปีที่ 27 ฉบับที่ 3 ธันวาคม 2533

ธีระ นุชเปี่ยม “ไทยและกัมพูชาหลังสมัยอาณานิคม” ใน วินัย พงศ์ศรีเพียร (บรรณาธิการ) **ความยากย้อนของประวัติศาสตร์ พิพจน์พนธ์เชิดชูเกียรติ ศาสตราจารย์หม่อมเจ้าสุภัทรดิศ ดิศกุล** (กรุงเทพฯ: คณะกรรมการชำระประวัติศาสตร์ไทยฯ สำนักเลขาธิการนายกรัฐมนตรี 2539)

พรเพ็ญ อันตระกูล “เวียดนามสู่สหัสวรรษใหม่” **วารสารคณะอักษรศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร** ปีที่ 22 (2) ธันวาคม 2542

โอวาท สุทธิวาทนฤพุฒิ “การเข้าเป็นภาคีของไทยในสนธิสัญญาการป้องกันร่วมกันแห่งเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ (สปอ)” ใน ฉันทิมา อ่องสุรักษ์ (บรรณาธิการ) **นโยบายต่างประเทศไทยบนทางแพร่ง** (กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ 2533)

บทความ (ภาษาอังกฤษ)

Nayan Chanda, “Vietnam and Cambodia: Security and Domination”, in Joseph J Zasloff (ed), **Post-War Indochina: Old Enemies and New Allies** (Washington, DC: Foreign Service Institute, US Department of State, 1988)

Alan Dawson, “implications of a Long-Term Conflict on Thai-Vietnamese Relations” in William S Turley (ed), **Confrontation or Co-existence: The Future of ASEAN-Vietnam Relations** (Bangkok: Institute of Asian Studies, Chulalongkorn University, 1985)

William R Heaton, “China and Southeast Asian Communist Movements: Decline of Dual Track Diplomacy”, **Asian Survey**, August 1982

Khien Theeravit, “The United States, Thailand, and the Indochinese Conflict”, in Hans H Indorf (ed), **Thai-American Relations in Contemporary Affairs** (Singapore: Executive Publications PTE Ltd, 1982)

Nongnuth Kimanonth, “The US Foreign Aid Factor in Thai Development, 1950-1975”, in Hans H Indorf (ed), **Thai-American Relations in Contemporary Affairs** (Singapore: Executive Publications PTE Ltd, 1982)

Gareth Porter, “Vietnam’s Evolving Policy towards Thailand”, in William S Turley (ed), **Confrontation or Co-existence: The Future of ASEAN-Vietnam Relations** (Bangkok: Institute of Asian Studies, Chulalongkorn University, 1985)

Gareth Porter, “Towards a Kampuchean Peace Settlement: History and Dynamics of Sihanouk’s Negotiations”, **Southeast Asian Affairs 1988** (Singapore: Institute of Southeast Asian Studies, 1988)

Joseph R Pouvatthy, “Cambodian-Vietnamese Relations”, **Asian Survey**, April 1986

Pamela Sodhy, "US Post-Vietnam War Policy and the Kampuchean Dilemma, 1975-1989",

Contemporary Southeast Asia, December 1989

David Stifel, "Vietnam's Reform Process: Implications for Thailand", **TDRI Quarterly Review**, Vol 7 (2), June 1992

Theera Nuchpiam, "Thai-Lao Relations 1950-1965: Cold War Diplomacy", **รวมบทความประวัติศาสตร์ ฉบับที่ 15** (2536)

Theera Nuchpiam, "Thailand and the Great Powers: A Thai Perspective on Security-Dominated Relations", in Jackson and Wiwat Mungkandi (eds), **United States-Thailand Relations** (Berkeley, California: Institute of East Asian Studies, University of California, Berkeley, 1986)

Theera Nuchpiam, "Thai Stake-holders' Perceptions and Thai-Vietnamese Relations", **Asian Review**, Vol 20, 2007

Trinh Dieu Thin, "Formation of the Vietnamese Community in Thailand", in Thanyathip Sripana, Theera Nuchpiam and Phan Duc Thanh (eds), **Twenty-Five Years of Thai-Vietnamese Relationship** (Bangkok: Institute of Asian Studies, Chulalongkorn University, 2003)

Nghiem Dinh Vy, "Ho Chi Minh in Thailand", in Thanyathip Sripana, Theera Nuchpiam and Pham Duc Thanh (eds), **Twenty-Five Years of Thai-Vietnamese Relationship**:

Wiwat Mungkandi, "Thai-American Relations in Historical Perspective", in Karl D Jackson and Wiwat Mungkandi (eds), **United States-Thailand Relations** (Berkeley, California: Institute of East Asian Studies, University of California, Berkeley, 1986)

วิทยานิพนธ์

Nguyen Quoc Toan, "The 'Ho Chi Minh Factor' in Thai-Vietnamese Relations" (Unpublished MA Thesis in Southeast Asian Studies, Chulalongkorn University, Bangkok, 2008)

Websites

CNN's "Your Cold War Memories" www.cnn.com/SPECIAL/coldwar

Cold War International History <http://cwinp.si.edu/default.htm>

Cold War, Soviet and Related History Documents

http://www.csur.edu/A_Shistory/websites/coldwar

Time Partners with CNN <http://www.time.com/time/magazine/article/0,9171,812057,00.html>

Foreign Office Files: United States of America Series Two: Vietnam, 1959-1975 Part 4: SEATO, Southeast Asia General and Thailand, 1959-1963 (Adam-Matthew Publications)

http://www.adam-matthew-publications.co.uk/digital_guides/fo_files_usa_part_4/Publishers-Note.aspx

Wikipedia, the free encyclopediahttp://en.wikipedia.org/wiki/CIA_activities_in_Laos

แหล่งข้อมูลอื่นๆ

สยามจดหมายเหตุ ปีที่ 3 (37) 8-14 กันยายน 2521: 1017-1018

Far Eastern Economic Review, 11 January 1980

ภาพตัวแทนของคนไทยและเมืองไทยที่ปรากฏในวรรณกรรมเขมร

ไกล์รุ่ง อามระดิษ

คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ชาวกัมพูชาทั้งประเทศเกลียดคนไทย (ที่เป็น) เหมือนปลิงคอยดูดเลือดชาติอื่น

หนังสือพิมพ์ศรีอมรินทร์, 18 มกราคม 2003

ดาวประกายพริก (สุวณันท์ คงยิ่ง) ก็คือ ดาวโจร

นายกรัฐมนตรีฮุน เซน, 27 มกราคม 2003

คำ “สยาม” เขมรไหนก็รู้ได้

คำ “สยาม” มีความหมายว่า

เป็นโจรปล้นชาติปล้นศาสนา

ปล้นแดนเขมรจากัมพูชา

หนังสือพิมพ์เกาะสันติภาพ, 23 กรกฎาคม 2008

เราไม่รู้ด้วยซ้ำว่าเขาเกลียดชังเราขนาดไหน กระทั่งเขามองว่าเราเป็นปีศาจร้ายที่ไปทำอะไรเขา..ก็ไม่ได้ตัวกันจริงๆ ถึงเวลาแล้วที่เราต้อง “รู้ตัว” แล้วว่าเรากลายเป็นปีศาจร้ายของเพื่อนบ้านขึ้นมาได้อย่างไร

เหตุการณ์เผาสถานเอกอัครราชทูตไทย ณ กรุงพนมเปญที่เกิดขึ้นเมื่อวันที่ 29 มกราคม ค.ศ.2003 เป็นเหตุการณ์ที่คนไทยส่วนใหญ่คาดไม่ถึง คำกล่าวข้างต้นของนักวิชาการไทยสะท้อนให้เห็นว่าประชาชนโดยทั่วไปไม่เคยตระหนักมาก่อนว่าเพื่อนบ้าน “เกลียดชัง” เรา ในขณะที่ผู้ที่มีความตระหนักอยู่บ้างก็ประเมินระดับความลึกซึ้งของความรู้สึกต่อต้านไว้ต่ำกว่าที่เป็นจริงมาก หลังจากเหตุการณ์ความรุนแรงเกิดขึ้นหนึ่งสัปดาห์ นักวิชาการ สื่อมวลชน และข้าราชการในสายงานความสัมพันธ์ระหว่างประเทศของไทยได้ให้คำอธิบายสาเหตุของการเกิดเหตุการณ์จลาจลไว้ว่าเป็นผลมาจากปัญหาการเมืองภายในกัมพูชา ประกอบกับปัญหาความสัมพันธ์ระหว่างสองประเทศในด้านการเมือง เศรษฐกิจ และวัฒนธรรมในปัจจุบัน รวมทั้งการแสดงท่าทีดูถูกดูหมิ่นชาวกัมพูชาของคนไทย¹ อย่างไรก็ตาม คำอธิบายที่ครอบคลุมรอบด้านนี้ก็ดูจะยังไม่สามารถตอบข้อสงสัยเกี่ยวกับอารมณ์ความรู้สึกของชาวกัมพูชาได้ว่าเหตุใดความรู้สึกเกลียดชังคนไทยจึงรุนแรงถึงเพียงนั้น นั่นจึงหมายความว่าคำอธิบายที่เกี่ยวเนื่องเฉพาะเหตุปัจจัยในปัจจุบันยังไม่

¹ ปัญหาการเมืองภายในกัมพูชา คือนักการเมืองใช้สื่ออย่างบิดเบือนปลุกเร้าความรู้สึกชาตินิยมเพื่อต่อสู้ช่วงชิงอำนาจก่อนการเลือกตั้ง ส่วนปัญหาความสัมพันธ์ไทย-กัมพูชาด้านการเมือง เศรษฐกิจ และวัฒนธรรม เช่น ปัญหาการปักปันเขตแดน การลักลอบนำเข้าโบราณวัตถุจากกัมพูชาออกไปขายในตลาดโลก การลักลอบตัดไม้ การดำเนินกิจการของนักธุรกิจไทยในลักษณะเอาัดเอาเปรียบชาวกัมพูชาและเป็นเหมือนเจ้าอาณานิคมในทางเศรษฐกิจ การพยายามทำให้วัฒนธรรมไทยมีอิทธิพลครอบงำวัฒนธรรมเขมรผ่านสื่อประเภทต่างๆ ดูรายละเอียดทั้งหมดได้ใน ชลธิรา สัตยาวัฒนา, บรรณาธิการ, บทเรียนจากเหตุการณ์ความรุนแรงในกัมพูชา, กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยรังสิต, 2546.

เพียงพอ และคาดเดาได้ว่าความรู้สึกอันรุนแรงนี้ต้องเป็นสิ่งที่ได้รับการปลูกฝังและสั่งสมมาเป็นระยะเวลา ยาวนานพอสมควร

เมื่อลองหันมาพิจารณาถ้อยคำที่เป็นหัวใจของการกระตุ้นอารมณ์ความรู้สึกต่อต้านไทยใน เหตุการณ์จลาจลครั้งนั้น จะพบว่าเนื้อหาหลักคือการเสนอภาพคนไทยและประเทศไทยในลักษณะเป็น “ปลิงดูดเลือด” หรือ “โจร” ที่ชอบแย่งชิง อ้างสิทธิ์ หรือขโมยสิ่งมีค่าต่างๆของชาวกัมพูชา ประเด็นที่น่าสนใจ ก็คือจุดเริ่มต้นของเหตุการณ์เผาสถานทูตไทยนี้มาจากการเสนอ “ข่าวลือ” ซึ่งได้รับการพิสูจน์ชัดเจนแล้วว่า ไม่ได้ตั้งอยู่บนฐานของความเป็นจริง² เป็นไปได้ว่าโครงเรื่องหลักของข่าวลือนี้ต้องสร้างขึ้นมาจากความทรงจำร่วมเกี่ยวกับคนไทยที่ฝังลึกอยู่ในใจของชาวกัมพูชาทั่วไปมาเป็นเวลานาน ไม่เช่นนั้น ไฉนจึงจะสามารถ กระตุ้นความรู้สึกชาตินิยมในหมู่ประชาชนได้อย่างสัมฤทธิ์ผลถึงเพียงนี้³ ต่อมาเมื่อเกิดความขัดแย้งจาก การขอขึ้นทะเบียนปราสาทพระวิหารเป็นมรดกโลกใน ค.ศ.2008 ภาพของไทยในฐานะ “โจร” และ “ปลิงดูด เลือด” ก็ปรากฏขึ้นอีกในต้วบทต่างๆรวมทั้งต้วบทวรรณกรรมของกัมพูชาที่ผลิตขึ้นในช่วงนั้นด้วย

ด้วยเหตุนี้อารมณ์ความรู้สึกที่มีต่อกันระหว่างประชาชนของสองประเทศเป็นปัจจัยที่สำคัญยิ่งประการหนึ่ง ในการดำเนินความสัมพันธ์ระหว่างเพื่อนบ้าน งานวิจัยชิ้นนี้จึงมุ่งค้นหาคำตอบว่าภาพของชาวไทยและ ประเทศไทยในมุมมองของกัมพูชานั้นเป็นอย่างไรในความสัมพันธ์ระหว่างประเทศทั้งสอง นอกจากภาพ ความเป็น “โจร” หรือ “ทากดูดเลือด” แล้ว ยังมีภาพอื่นอีกหรือไม่ทั้งในด้านลบและด้านบวก นอกจากนั้น ยัง มุ่งพิจารณาว่าภาพที่ปรากฏทั้งหมดนั้นเกิดขึ้นได้อย่างไร ตั้งแต่เมื่อใด และดำรงอยู่อย่างต่อเนื่องหรือมี ความเปลี่ยนแปลงหรือไม่ อย่างไร โดยงานวิจัยชิ้นนี้ศึกษาภาพของชาวไทยและประเทศไทยในมุมมอง ของกัมพูชา โดยใช้ต้วบทวรรณกรรมที่บอกเล่าหรือเขียนขึ้นโดยชาวเขมรทั้งมุขปาฐะและลายลักษณ์ตั้งแต่ สมัยคริสต์ศตวรรษที่ 20 เป็นต้นมาจนถึงปัจจุบันเป็นข้อมูลหลักในการศึกษา

² หนังสือพิมพ์รัศมีอังกฤษ ซึ่งเป็นหนังสือพิมพ์ฝ่ายรัฐบาล ลงข่าวว่าสุนันท์ คงยิ่ง ดาราภาพยนตร์ไทยซึ่งได้รับความนิยม สูงในกัมพูชาและเป็นที่รู้จักในนาม “ดาวประกายพริ้ว (ดาวพระศุกรี)” ให้สัมภาษณ์ว่า “เธอจะยอมรับเชิญไปปรากฏตัวที่ กัมพูชา ก็ต่อเมื่อกัมพูชาคืนนครวัดให้ไทยเสียก่อน” ทั้งยังดูหมิ่นชาวกัมพูชาโดยพูดว่า “หากเธอเกิดใหม่ ขอเกิดเป็นสุนัข ก็ยิ่งดีกว่าเกิดเป็นชาวเขมร” ทันทีที่มีข่าวนี้ในหนังสือพิมพ์ นักศึกษามหาวิทยาลัยได้นำข้อความเหล่านี้ไปทำเป็นใบปลิว แจกจ่าย ทำให้พวกนักศึกษาโกรธแค้นมาก ความโกรธยิ่งรุนแรงมากขึ้นเมื่อนายกรัฐมนตรีฮุน เซนกล่าวให้สัมภาษณ์ โทรทัศน์ขณะไปปฏิบัติภารกิจที่กำปงจามว่า “ดาวโจรมีค่าน้อยกว่าต้นหญ้าสักกอหนึ่งที่ขึ้นที่นครวัด โทรทัศน์ในกัมพูชา ควรลดหรือหยุดฉายละครไทย โดยเฉพาะละครที่สุนันท์แสดง” ADHOC (Cambodian Human Rights and Development Association), “Monitoring report on the riots against the Thai Embassy in Phnom Penh from 29-31 January 2003”, 3 February 2003, quoted in Alexander Hinton, “Khmerness and the Thai ‘Other’: Violence, Discourse and Symbolism in the 2003 Anti-Thai Riots in Cambodia,” *Journal of Southeast Asian Studies* 37, 3 (October 2006), pp.446.

³ แม้จะปรากฏชัดเจนแล้วว่าผู้เข้าร่วมการประท้วงในวันที่ 29 มกราคมจำนวนหนึ่งมาจากการจัดตั้งของพรรคประชาชน กัมพูชาของนายกรัฐมนตรีฮุน เซน แต่จากคำให้สัมภาษณ์ของนักศึกษาชาวพนมเปญ 2 คนที่ไปสังเกตการณ์การประท้วง และอยู่ในจุดที่เกิดเหตุพบว่า ผู้เข้าร่วมประท้วงอีกจำนวนมากเป็นนักเรียนนักศึกษาที่มาร่วมด้วยความรู้สึกรักชาติอย่าง แท้จริง และอีกจำนวนไม่น้อยเป็นผู้สนับสนุนพรรคฝ่ายค้าน Ibid, pp.452-453.

ขอบเขตของการศึกษาและกรอบความคิดที่ใช้ในการศึกษา

สำหรับตัวบทวรรณกรรมที่ใช้เป็นข้อมูลในการศึกษา ผู้วิจัยคัดเลือกโดยยึดตามความหมายของคำว่า วรรณกรรม หรือ วรรณคดี ที่ใช้ในความหมายกว้าง คือเป็นงานประพันธ์ที่ผู้แต่งแสดงความรู้สึกนึกคิดออกมาอย่างมีศิลปะ โดยใช้ภาษาเป็นสื่อในการถ่ายทอด หมายรวมถึงที่เป็นลายลักษณ์และที่จดจำสืบทอดกันมาซึ่งเรียกว่า มุขปาฐะ⁴ ตัวบททั้งหมดที่ใช้เป็นข้อมูลมีครบทั้ง 4 ประเภทใหญ่ตามการแบ่งประเภทอันเป็นสากลนิยม คือ ประเภทบันเทิงคดี ได้แก่ ตำนาน นิทาน และนวนิยาย ประเภทสารคดี ได้แก่ ชีวประวัติ อัตชีวประวัติ และโอวาทคำสอน ประเภทร้อยกรองหรือกวีนิพนธ์ ได้แก่ นิทานคำกลอน และบทร้อยกรองขนาดสั้น และประเภทบทละคร ได้แก่ บทละครบาสัก⁵ ในการกล่าวถึงวรรณกรรมแต่ละเรื่อง รวมทั้งการยกข้อความจากตัวบทมาใช้ประกอบการวิจัย ผู้วิจัยจะแปลข้อความทั้งหมดออกเป็นภาษาไทย ยกเว้นชื่อบุคคลและสถานที่ จะใช้วิธีถอดชื่อตามหลักการถอดคำภาษาเขมรที่ให้ไว้ในภาคผนวก ส่วนในรายการอ้างอิงหนังสือภาษาเขมร การแปลชื่อหนังสือเป็นภาษาอังกฤษหรือฝรั่งเศสเป็นไปตามที่ผู้ประพันธ์เลือกใช้และปรากฏในหนังสือ

เหตุผลที่ผู้วิจัยเลือกใช้ตัวบทวรรณกรรมเป็นข้อมูลในการศึกษามีหลายประการ ประการแรก ความสัมพันธ์กัมพูชา-ไทยไม่ได้ถูกบันทึกไว้ในเอกสารหลักฐานทางประวัติศาสตร์เพียงอย่างเดียวเท่านั้น ตัวบทวรรณกรรมทั้งร้อยแก้วและร้อยกรองนับเป็นอีกพื้นที่หนึ่งที่เสนอความสัมพันธ์ระหว่างสองประเทศไว้น้อย จากการสำรวจประวัติวรรณกรรมเขมรสมัยศตวรรษที่ 20 พบว่าเหตุการณ์ระหว่างกัมพูชาและไทยที่นักประพันธ์เลือกมานำเสนอในรูปของวรรณกรรมอิงประวัติศาสตร์มีทั้งงานที่กล่าวถึงการสงครามในช่วงหลังสมัยเมืองพระนครและความขัดแย้งในสมัยที่กัมพูชาตกเป็นอาณานิคมฝรั่งเศส⁶ แม้วรรณกรรมอิงประวัติศาสตร์เหล่านี้จะสร้างขึ้นจากหลักฐานประวัติศาสตร์ แต่เนื่องจากหน้าที่โดยตรงของวรรณคดีคือการถ่ายทอดประสบการณ์ทางอารมณ์ ตัวบทวรรณกรรมเหล่านี้จึงเป็นพื้นที่ให้นักประพันธ์ได้ถ่ายทอดท่าทีและอารมณ์ความรู้สึกต่อเหตุการณ์ต่างๆ ผ่านกลวิธีทางวรรณศิลป์ได้อย่างกว้างขวางกว่าบันทึกประวัติศาสตร์ และหากเราพิจารณาว่าบันทึกและตำราประวัติศาสตร์เป็นตัวบทที่ผลิตโดยและเสนอมุมมองของภาครัฐ งานวรรณกรรมเหล่านี้ก็อาจนับได้ว่าเป็นตัวบทที่เสนอมุมมองของภาคประชาชนได้ในระดับหนึ่ง

ประการที่สอง ตัวบทวรรณกรรมที่เสนอเรื่องราวระหว่างกัมพูชา-ไทยมิได้มีเพียงตัวบทที่นำเสนอเหตุการณ์ความขัดแย้งระหว่างสองประเทศเท่านั้น แต่ยังมียานอีกกลุ่มที่นำเสนอความสัมพันธ์ในสถานการณ์ปกติ หรือเสนอเรื่องโรแมนติกผ่านตัวละครและฉากของทั้งสองประเทศ จึงทำให้การศึกษาภาพ

⁴ ราชบัณฑิตยสถาน, *พจนานุกรมศัพท์วรรณกรรมอังกฤษ-ไทย*, (กรุงเทพฯ: ราชบัณฑิตยสถาน, 2545), หน้า 242.

⁵ วรรณกรรมแบ่งตามสาขานิยมได้เป็น 4 ประเภทใหญ่ คือประเภทเรื่องแต่งที่เรียกว่าบันเทิงคดี (Fiction) เช่น นิทาน นวนิยาย เรื่องสั้น ฯลฯ ประเภทเรื่องจริงที่เรียกว่าสารคดี (Non-fiction) เช่น ชีวประวัติและอัตชีวประวัติ จดหมายเหตุความทรงจำ สารคดีท่องเที่ยว ฯลฯ ประเภทร้อยกรองหรือกวีนิพนธ์ (Poetry) และประเภทบทละคร (Drama) กุหลาบ มลลิกะมาส, *วรรณกรรมวิจารณ์*, (กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยรามคำแหง, 2528), หน้า 40.

⁶ Khing Hoc Dy, *Ecrivains et expression littéraires du Cambodge au XXème siècle* (Paris: L'Harmattan, 1993), pp.51-52, 149.

ชาวไทยและประเทศไทยในมุมมองของกัมพูชาไม่จำกัดอยู่แต่ในบริบทของความขัดแย้งเหมือนกับที่ปรากฏเป็นส่วนใหญ่ในงานประวัติศาสตร์

ประการที่สาม จากการศึกษาเบื้องต้นของผู้วิจัย โดยเฉพาะในกรณีความขัดแย้งในปัจจุบัน เช่น เหตุการณ์เผาสถานทูตในค.ศ.2003 และ การขอขึ้นทะเบียนปราสาทพระวิหารเป็นมรดกโลกใน ค.ศ.2008 พบว่างานวรรณกรรมมีอิทธิพลสำคัญยิ่งในการปลูกฝังความทรงจำร่วมเกี่ยวกับชาวไทยของชาวกัมพูชา โดยเฉพาะตำนานและนิทานคำกลอนเรื่องพระโคพระแก้ว⁷ ซึ่งแต่งขึ้นเพื่ออธิบายความเสื่อมของอาณาจักรเขมรโดยรวมอันเป็นผลมาจากการโจมตีของกองทัพสยามหลายครั้งนับตั้งแต่สมัยพระนครเป็นต้นมา⁸ สิ่งที่พบจากการสำรวจเบื้องต้นเป็นเครื่องยืนยันว่าตัวบทวรรณกรรมคือข้อมูลสำคัญอย่างหนึ่งในการศึกษาภาพคนไทยและเมืองไทยในมุมมองของกัมพูชา

ในการศึกษาภาพตัวแทนของเมืองไทยและคนไทยในวรรณกรรมเขมร ผู้วิจัยจะแบ่งช่วงเวลาการศึกษาออกเป็น 3 ช่วงคือ ภาพที่ปรากฏในวรรณกรรมเขมรสมัยอาณาจักรเขมร สมัยหลังจากกัมพูชาได้รับเอกราช และสมัยปัจจุบัน เหตุที่กำหนดขอบเขตการศึกษาตั้งแต่สมัยอาณาจักรเขมรฝรั่งเศสมาจนถึงปัจจุบันเป็นเพราะตัวบทวรรณกรรมเขมรที่มีเนื้อหากล่าวถึงชาวไทยโดยตรงเริ่มปรากฏเป็นครั้งแรกในสมัยอาณาจักรเขมรฝรั่งเศส⁹ ตัวบทที่คัดเลือกมาทั้งหมดเป็นตัวบทที่แต่งขึ้นในยุคสมัยต่างๆทางการเมืองกัมพูชาแทบทุกยุคตั้งแต่สมัยอาณาจักรเขมรมาจนปัจจุบัน มีเพียงสองยุคเท่านั้นที่ผู้วิจัยไม่สามารถหาตัวบทวรรณกรรมที่กล่าวถึงเมืองไทยและคนไทยได้คือ สมัยสาธารณรัฐเขมรซึ่งปกครองโดยนายพลลอนนอลเพราะวรรณกรรมในยุคนั้นถูกทำลายและสูญหายไปอย่างมากมายเมื่อเขมรแดงบุกเข้ายึดกรุงพนมเปญ และสมัยกัมพูชาประชาธิปไตยซึ่งไม่อนุญาตให้มีกิจกรรมทางวรรณกรรมใดๆเกิดขึ้นเลยในประเทศ¹⁰ หลังจากวิเคราะห์ภาพเมืองไทยและคนไทยที่ปรากฏในวรรณกรรมยุคต่างๆแล้ว ผู้วิจัยจะอภิปรายถึงบทบาทของวรรณกรรมในการสร้างความทรงจำร่วมเกี่ยวกับไทย

⁷ ในบทร้อยกรองเกี่ยวกับปราสาทพระวิหารที่ลงพิมพ์ในหนังสือพิมพ์เกาะสันติภาพระหว่างเดือนกรกฎาคม-สิงหาคม 2008 มีการอ้างถึงตำนานเรื่องนี้ในร้อยกรองหลายบท นอกจากนั้น ในบทสัมภาษณ์นักศึกษาชาวกัมพูชาสองคนที่เข้าไปสังเกตการณ์การประท้วงในวันที่ 29 มกราคม 2003 ทั้งคู่แสดงทัศนะเกี่ยวกับเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นระหว่างสองประเทศโดยเชื่อมโยงกับตำนานเรื่องพระโคพระแก้ว โปรดดู Alexander Hinton, op.cit, p.458.

⁸ ตำนานและนิทานคำกลอนเรื่องนี้จะได้รับการวิเคราะห์อย่างละเอียดต่อไป

⁹ อันที่จริง อาจจะมีวรรณคดีโบราณที่แต่งก่อนสมัยอาณาจักรเขมรได้กล่าวถึงชาวไทยเอาไว้บ้าง แต่เนื่องจากวรรณคดีเขมรที่จารลงบนใบลานถูกทำลายและสูญหายไปมากในสงครามระหว่างคริสต์ศตวรรษที่ 15 ถึง 17 งานวรรณคดีเก่าที่หลงเหลืออยู่ส่วนใหญ่จึงเป็นนิทานคำกลอนที่นำเนื้อเรื่องมาจากชาดก เรื่องรามเกียรติ์ และวรรณคดีคำสอนขนาดสั้นๆเท่านั้น ดูรายละเอียดเกี่ยวกับวรรณคดีโบราณของกัมพูชาใน Khing Hoc Dy, *Contribution à l'histoire de la littérature khmère, vol. 1: L'époque classique (XVe-XIXe siècle)*, (Paris: L'Harmattan, 1990).

¹⁰ ดูรายละเอียดเกี่ยวกับการทำลายวรรณกรรมเขมรและการห้ามทำกิจกรรมทางวรรณศิลป์ในสมัยกัมพูชาประชาธิปไตยได้ใน Klairung Amratisha, "No More Precious Wealth: Literature and Politics in Cambodia since the Khmer Rouge Era", *Asian Review*, 14, 2001, pp.37-82.

สำหรับกรอบแนวคิดที่ใช้เป็นแนวทางในการศึกษาภาพของเมืองไทยและคนไทย ผู้วิจัยเห็นว่าแนวคิดเรื่อง ภาพตัวแทน (Representation) ที่เสนอโดย สจ๊วต ฮอลล์น่าจะเป็นแนวทางที่เหมาะสมกว่าการศึกษาภาพสะท้อน เพราะภาพตัวแทนหมายถึงภาพจำลองสิ่งใดสิ่งหนึ่งซึ่งนำเสนอผ่านวรรณกรรมหรือประติมากรรมทางวัฒนธรรมอื่นๆ ในฐานะที่ภาพจำลองนั้นสร้างขึ้นจากการคัดเลือก ประดับ ขั้บเน้น คุณลักษณะบางอย่างจากความเป็นจริงตามคติความเชื่อและค่านิยมบางประการ รายละเอียดต่างๆ ที่ปรากฏในภาพตัวแทนหนึ่งๆ จึงร่วมกันทำหน้าที่สื่อความหมายและคุณค่าอย่างใดอย่างหนึ่งในเชิงสังคม-วัฒนธรรมเกี่ยวกับสิ่งนั้นๆ ภาพตัวแทนมิได้เป็นเครื่องบ่งชี้ว่าความจริงเป็นเช่นไร เพราะมิใช่ภาพถ่ายหรือภาพสะท้อน แต่บ่งให้ทราบว่า ผู้คนในสังคมมีความเชื่อ และให้ความหมายและคุณค่ากับสิ่งที่ถูกนำเสนออย่างไร¹¹ คำว่า representation ในทัศนะของฮอลล์มิได้สื่อความหมายถึงผลผลิตที่ประกอบสร้างขึ้นสำเร็จแล้วเพียงอย่างเดียว แต่ยังหมายรวมถึงกระบวนการการนำเสนอด้วย ฮอลล์อธิบายว่ากระบวนการนำเสนอภาพตัวแทนมี 2 ระดับ ระดับแรกคือการนำเสนอภาพตัวแทนในความคิดจิตใจ ซึ่งคือกระบวนการกลั่นกรองและตีความความจริงต่างๆ ที่เกิดขึ้นรอบตัวเราให้เป็นความรู้หรือความคิดหนึ่งในจิตใจ ส่วนระดับที่สองก็คือการนำเสนอภาพตัวแทนภายนอก ซึ่งเป็นการสื่อความรู้หรือความคิดในใจออกมาให้ผู้อื่นได้รับรู้ผ่านระบบสัญลักษณ์ เช่น ภาษา การนำเสนอภาพตัวแทนซึ่งผ่านกระบวนการกลั่นกรองความจริงถึง 2 ระดับนี้ทำให้เห็นได้ว่าการนำเสนอภาพตัวแทนไม่ได้เป็นการถ่ายทอดสิ่งต่างๆ อย่างตรงไปตรงมา แต่เป็นกระบวนการที่มีการประกอบสร้างความหมายแอบแฝงอยู่ กล่าวคือ นักเขียนหรือผู้นำเสนอภาพตัวแทนนั้นเป็นผู้ “ใส่” ความหมายลงไปในการนำเสนอ ผู้เขียนจึงมีความสำคัญมากเพราะเป็นผู้วางกรอบและให้ความหมายกับสิ่งต่างๆ รอบตัว¹²

แนวคิดเรื่องภาพตัวแทนมีความสัมพันธ์อย่างแยกไม่ออกกับแนวคิดสำคัญอีกประการหนึ่งคือแนวคิดเรื่องวาทกรรม (discourse) ของมิเชล ฟูโกต์ (Michel Foucault) ซึ่งหมายถึงคำพูดหรือข้อเขียนเกี่ยวกับเรื่องใดเรื่องหนึ่งที่ “ผู้ทรงคุณวุฒิ” ในด้านต่างๆ ผลิตขึ้นและเผยแพร่ออกไปในสังคมยุคใดยุคหนึ่ง¹³ ฟูโกต์อธิบายว่ายุคสมัยแต่ละยุคสมัยจะมีกรอบความรู้ (episteme) ของตน กรอบความรู้คือกรอบที่กำกับเครือข่ายของความรู้ ความเชื่อ วิธีคิด วิธีเข้าใจ สิ่งต่างๆ ในยุคหนึ่งๆ กรอบความรู้เป็นเป้าหมายของคำพูดและข้อเขียนในเรื่องต่างๆ ที่ไหลเวียนไปมาในสังคมซึ่งก็คือสิ่งที่เขาเรียกว่าวาทกรรม วาทกรรมในประเด็นต่างๆ ซึ่งหลอมขึ้นมาจากกรอบความรู้ของยุคนั้นๆ มีจุดกำเนิดจาก กลุ่มคนที่สังคมเชื่อว่าสามารถเข้าถึงความจริง ทำให้คำพูดของคนกลุ่มดังกล่าวเป็นที่เชื่อถือ ทฤษฎีของ ฟูโกต์ได้แสดงให้เห็นว่าความจริงอันเป็นสากลและอากาลิโกนั้นไม่มี สังคมแต่ละยุคสมัยล้วนแต่อุปโลกน์

¹¹ เสนาะ เจริญพร, ผู้หญิงกับสังคมในวรรณกรรมไทยยุคทองสุก, (กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์มติชน, 2548), หน้า 299.

¹² สรุปความจาก Stuart Hall, “The Work of Representation”, in *Representation: Cultural Representations and Signifying Practices*, ed. by Stuart Hall (London: Sage, 1997), pp.15-25.

¹³ นพพร ประชากุล, “ฟูโกต์กับการสืบสาวความเป็นมาของสมัยใหม่” ใน มิเชล ฟูโกต์, ร่างกายใต้บังคับการ: ปฐมบทแห่งอำนาจในวิถีสมัยใหม่, แปลโดย ทองกร โภคธรรม, (กรุงเทพฯ: โครงการจัดพิมพ์คปไฟ, 2547), หน้า (4).

ชุดความรู้ของตัวเองขึ้นเป็นความจริงทั้งสิ้น¹⁴ วาทกรรม อำนาจและความรู้จึงเป็นสิ่งที่มีความสัมพันธ์กันอย่างใกล้ชิดที่สุด คืออำนาจนั้นเองที่สร้างความรู้ขึ้นมา ในสังคมยุคหนึ่งๆ จะมีวาทกรรมในประเด็นต่างๆ อยู่จำนวนหนึ่งที่แพร่หลายอย่างกว้างขวาง อิงกับกรอบความรู้อันเป็นที่ยอมรับของคนส่วนใหญ่ และอาศัยช่องทางที่เข้าถึงมวลชนได้อย่างใกล้ชิด เรียกว่าเป็นวาทกรรมกระแสหลัก ซึ่งมีที่มาจากผู้ครองอำนาจในสังคมยุคนั้น วาทกรรมอื่นๆ ที่อิงกับกรอบความรู้ที่แตกต่างออกไปถือว่าเป็นวาทกรรมกระแสรอง ซึ่งอาจจะเป็นวาทกรรมโต้แย้งหรือวาทกรรมทางเลือกอื่นก็ได้

ด้วยความคิดเช่นนี้ วรรณกรรมจึงไม่ใช่สิ่งที่เสนอความจริงเกี่ยวกับมนุษย์ แต่เป็นการนำเสนอความจริงที่ผู้เขียนเชื่อเนื่องจากอยู่ในกรอบวาทกรรมหนึ่งๆ ภาพตัวแทนในวรรณกรรมจึงเป็นภาพจากมุมมองของผู้เขียนซึ่งเกี่ยวพันกับกรอบวาทกรรมอย่างใดอย่างหนึ่ง การศึกษาวาทกรรมและภาพตัวแทนยังเกี่ยวโยงกับการศึกษาตัวตนของผู้นำเสนอซึ่งเรียกกันว่า อัตลักษณ์ (identity) ด้วย ประเด็นเรื่องอัตลักษณ์เริ่มปรากฏให้เห็นชัดในโลกสมัยใหม่ที่มนุษย์ได้ตระหนักถึงตำแหน่งแห่งที่อันหลากหลายของตน เช่นในฐานะปัจเจกบุคคล หรือในฐานะพลเมืองของชาติใดชาติหนึ่ง¹⁵ และนำไปสู่การกำหนดเขากำหนดเราโดยมักผ่านการสร้างภาพเหมารวม (stereotyping) กระบวนการสร้างและนำเสนออัตลักษณ์โดยมากเกิดจากการหาความแตกต่างระหว่าง “ความเป็นตัวเรา” และ “ความเป็นคนอื่น” ซึ่งมักทำให้เกิดเป็นข้อตรงข้าม¹⁶ อัตลักษณ์ในแง่หนึ่งก็คือการนำเสนอภาพตัวแทนของผู้นำเสนอหรือผู้เขียนนั่นเอง ในกรณีของการศึกษาภาพตัวแทนของชาวไทย การทำความเข้าใจเกี่ยวกับอัตลักษณ์ของผู้นำเสนอในฐานะชาวเขมรมีความสำคัญต่อการเข้าใจเรื่องการยอมรับและสนับสนุนหรือต่อรองและต่อต้านวาทกรรมหลักในสังคมเขมรแต่ละยุคสมัย ซึ่งจะทำให้เกิดความเข้าใจภาพตัวแทนของชาวไทยในฐานะ “คนอื่น” ได้ชัดเจนขึ้น

ภาพตัวแทนของไทยในวรรณกรรมเขมรสมัยอาณานิคมฝรั่งเศส (ค.ศ.1863-1953)

กัมพูชาเป็นชาติที่มีประวัติความเป็นมาอันเก่าแก่ยาวนานที่สุดชาติหนึ่งในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ในสมัยอาณาจักรพระนคร (สถาปนาขึ้นเมื่อค.ศ.802) ซึ่งเป็นช่วงเวลาแห่งความรุ่งโรจน์ในประวัติศาสตร์ กัมพูชา กษัตริย์ผู้ยิ่งใหญ่หลายพระองค์ได้ขยายอาณาเขตออกไปอย่างกว้างขวาง กินอาณาบริเวณครอบคลุมดินแดนส่วนใหญ่ของประเทศไทย ลาว และเวียดนามในปัจจุบัน อาณาจักรพระนครเริ่มเสื่อมลงในคริสต์ศตวรรษที่ 15 แม้เหตุผลของความเสื่อมจะมีหลายประการ แต่ตำราประวัติศาสตร์ส่วนใหญ่มักให้ความสำคัญกับเหตุการณ์ในค.ศ.1431 เมื่อกองทัพสยามจากอยุธยาเข้าตีเมืองพระนครได้สำเร็จ และมัก

¹⁴ เรื่องเดียวกัน, หน้า (10) – (12).

¹⁵ ดูรายละเอียดเกี่ยวกับแนวคิดเรื่องอัตลักษณ์ได้ใน อภิญาญา เฟื่องฟูสกุล, *อัตลักษณ์: การทบทวนทฤษฎีและกรอบแนวคิด*, (กรุงเทพฯ: สำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ, 2546).

¹⁶ สรุปความจาก Stuart Hall, “The Spectacle of the ‘Other’”, in *Representation: Cultural Representations and Signifying Practices*, ed. by Stuart Hall (London: Sage, 1997), pp.234-238.

เห็นว่าอาณาจักรพระนครเสื่อมลงเพราะอาณาจักรอยุธยาอำนาจแข็งแกร่งมากขึ้นเรื่อย ๆ¹⁷ ช่วงเวลา 150 ปีหลังจากนั้น กัมพูชานอกจากจะประสบปัญหาภายในอันเกิดจากการแย่งชิงราชสมบัติในหมู่พระราชวงศ์ ยังต้องทำสงครามกับไทยอยู่เป็นประจำ ทำให้ต้องย้ายเมืองหลวงหลายครั้ง ในช่วงศตวรรษที่ 17-18 กัมพูชากลายเป็นรัฐที่ตั้งอยู่ระหว่างรัฐใหญ่ 2 รัฐซึ่งเป็นศัตรูกันคือสยามและเวียดนาม กษัตริย์กัมพูชามักแก้ปัญหาโดยการเอาใจฝ่ายใดฝ่ายหนึ่ง หรือวางตัวเป็นกลางแล้วพยายามขอความช่วยเหลือจากอำนาจภายนอก

ในช่วงกลางทศวรรษ 1850 สมเด็จพระหริรักษ์รามธิบดีหรือพระองค์ด้วงทรงขอความช่วยเหลือไปยังฝรั่งเศสเพื่อให้ถ่วงดุลระหว่างไทยกับเวียดนามแต่ไม่สำเร็จ เมื่อพระองค์ด้วงสวรรคตในปี ค.ศ.1860 เกิดการจลาจลภายในเพราะรัชทายาทคือพระองค์นโรดมไม่ได้รับความนิยมมากนัก เมื่อเหตุการณ์สงบลง พระองค์ได้ขึ้นครองราชย์ด้วยการสนับสนุนจากสยาม ต่อมา ในเดือนสิงหาคม ค.ศ.1863 สมเด็จพระนโรดม ทรงทำสัญญายินยอมให้กัมพูชาเป็นรัฐในอารักขาของฝรั่งเศส¹⁸ ในการศึกษาภาพตัวแทนของไทยในวรรณกรรมเขมรสมัยอาณานิคม ผู้วิจัยจะแบ่งช่วงการศึกษาออกเป็น 2 ช่วง คือ ภาพของไทยที่ปรากฏในวรรณกรรมที่แต่งขึ้นในช่วงแรกของสมัยอาณานิคม และภาพที่ปรากฏในวรรณกรรมที่แต่งขึ้นในช่วงหลังของสมัยอาณานิคม

วรรณกรรมเขมรในช่วงแรกของสมัยอาณานิคม

วรรณกรรมเขมรเรื่องแรกที่มีเนื้อหาเกี่ยวข้องกับเมืองไทยและชาวไทยโดยตรงคือ ตำนานเรื่องพระโคพระแก้ว ชาวเขมรส่วนใหญ่เชื่อว่าตำนานเรื่องนี้กล่าวถึงเหตุการณ์ประวัติศาสตร์ในช่วงปลายคริสต์ศตวรรษที่ 16 เมื่อกองทัพอยุธยาเข้ายึดกรุงละแวกได้สำเร็จ การเสียกรุงละแวกและการสูญเสียสิ่งมีค่ามากมาย “ทำให้ชาวเขมร นักประพันธ์ และนักประวัติศาสตร์แต่งตำนานขึ้นเพื่อสั่งสอนลูกหลานเขมรในชั้นหลังให้โศกเศร้าเสียใจต่อการสูญเสียมรดกของบรรพบุรุษตน”¹⁹ นอกจากนั้น นักประวัติศาสตร์และนักมานุษยวิทยาของกัมพูชายังเห็นว่า การเสียกรุงละแวกเป็น “หายนภัย” ที่ยิ่งใหญ่เสียจนทำให้เกิดการสร้างตำนานเรื่องพระโคพระแก้วขึ้นเพื่ออธิบายเหตุผลของการเสียกรุงครั้งนี้ และตำนานเรื่องนี้ได้รับการเล่าขาน

¹⁷ คุวาละเอียดเกี่ยวกับกัมพูชาสมัยหลังอาณาจักรพระนครได้ใน บทที่ 5 ของเดวิด แชนด์เลอร์, *ประวัติศาสตร์กัมพูชา*, แปลโดย พรรณงาม เถาธรรมสาร สดใส ชันติวรพงศ์ และ วงเดือน นาราสัจจ์. (กรุงเทพฯ: มูลนิธิโครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์, 2540).

¹⁸ เรื่องเดียวกัน, หน้า 219.

¹⁹ “ព្រះគោព្រះកែវក្នុងស្ថានចិត្តរបស់ខ្មែរ: ជាឃ្លាំងឥទ្ធិក្បួនខ្មែរដែលបាត់បង់នៅលង្វែក” *កោះស្ថិតិភាព* 40, 5957, 5 កុម្ភៈ 2007 [“Preah Ko Preah Keo in the Mind of the Khmers: The Storehouse of Sacred Texts Lost at Lovek” *Kosanthepheap daily*, 40, 5957, 5 February 2007].

ไปทั่วทั้งประเทศสืบต่อกันมาเป็นศตวรรษ²⁰ ตำนานเรื่องพระโคพระแก้วที่เล่าสืบต่อกันมานี้ แม้สำนวนของแต่ละท้องถิ่นจะมีรายละเอียดที่แตกต่างกันไป แต่มีเนื้อเรื่องหลักคล้ายคลึงกันคือพระมหากษัตริย์สยามมีพระประสงค์อยากได้รูปปั้นพระโคและพระแก้ว ซึ่งในท้องของรูปปั้นพระโคมีคัมภีร์สรรพวิทยาการทั้งหลาย จึงหาวิธีการต่างๆ จนกระทั่งยัดเอาพระโคพระแก้วไปเมืองสยามได้สำเร็จ²¹ สารสำคัญที่ทุกสำนวนสื่อไปยังผู้ฟังตรงกันคือ ชาวสยามต้องการยึดครองสิ่งมีค่าของกัมพูชา อาจกล่าวได้ว่า ภาพของชาวเขมรที่ถูกนำเสนอในตำนานทุกสำนวนคือผู้มีอารยธรรมมีความรู้สูง ส่วนชาวไทยนั้นคือ ผู้ที่ขาดปัญญาความรู้ จึงต้องการแย่งชิงสมบัติทางปัญญาของกัมพูชา กล่าวอีกนัยหนึ่งก็คือ ไทยเป็นผู้รุกรานและไฝ่สงคราม ส่วนกัมพูชาเป็นผู้รักสงบที่ถูกรุกราน

ตำนานมุขปาฐะเรื่องพระโคพระแก้วได้รับการจดลงเป็นลายลักษณ์และตีพิมพ์เผยแพร่เป็นครั้งแรกโดยนักค้นคว้าชาวฝรั่งเศสชื่อ กุสตาฟ จานโน (Gustave Janneau) ซึ่งบันทึกตำนานเรื่องนี้ไว้ในตำราเรียนภาษาเขมรของเขาชื่อ *Manuel Pratique de Langue Cambodgienne*²² โดยบันทึกไว้ทั้งภาษาเขมร บทแปลเป็นภาษาฝรั่งเศส และการถ่ายถอดเสียงอ่านภาษาเขมรด้วยตัวอักษรโรมัน หนังสือเล่มนี้ตีพิมพ์เมื่อ ค.ศ.1870 ตำนานเรื่องพระโคพระแก้วฉบับของ Janneau เล่าถึงเมืองละแวกอันกว้างใหญ่และเจริญรุ่งเรืองในเมืองมีรูปปั้นสองรูปชื่อว่าพระโคและพระแก้ว ในท้องของรูปปั้นพระโคมีคัมภีร์ศักดิ์สิทธิ์ทำด้วยทองคำซึ่งรวบรวมความรู้และวิธีการทุกอย่าง กษัตริย์สยามมีพระประสงค์อยากได้รูปปั้นพระโคพระแก้วจึงยกทัพมาตีเมืองแต่ไม่ประสบความสำเร็จ พระองค์จึงให้ทหารยิงเหรียญเงินเข้าไปในป่าไผ่หนาที่บิบล้อมรอบเมืองละแวก เมื่อชาวเขมรตัดทำลายป่าไผ่เพื่อเก็บเอาเหรียญ กษัตริย์สยามจึงยกทัพมาอีกครั้งและโจมตีเมืองได้สำเร็จ ยึดเอาพระโคพระแก้วไปเมืองสยามได้ ในตอนท้ายของตำนาน ผู้บันทึกได้เขียนข้อความด้วยตัวอักษรขนาดใหญ่เพื่อการเน้นว่า “พวกเขาเปิดท้องรูปปั้นก็ได้คัมภีร์ซึ่งซ่อนอยู่ ได้ศึกษาเล่าเรียนพระ

²⁰ Ang Chouléan, Eric Prenowitz and Ashley Thompson, *Angkor: Past-Present-Future*, (Phnom Penh: Apsara Authority, the Royal Government of Cambodia, 1998), p.91.

²¹ สำนวนที่เล่าสืบต่อกันที่ละแวกเล่าว่าเมื่อพระองค์จีนที่ตั้งเมืองละแวกเป็นราชธานี พระองค์ทรงสร้างรูปปั้นพระโคสำริดเพื่อบรรจุตำราและคัมภีร์ศักดิ์สิทธิ์ พระโคนี้เดินและบินได้ ชาวความมหัศจรรย์ของพระโครู้ไปถึงหูชาวสยาม พระมหากษัตริย์สยามทรงต้องการพระโคไปไว้ที่เมืองตน จึงส่งจากรบรุษมา หรือบ้างว่าส่งทหารปลอมตัวมาเป็นพ่อค้าที่ละแวก พ่อค้าปลอมวางแผนจับพระโค แต่พระโครู้ตัวเสียก่อนจึงบินหนีไปซ่อนในป่าไผ่ของกรุงละแวก Ngoun Kimly, *The Legend of Preah Ko Preah Keo and Its Influence on the Cambodian People's Perception of the Thais*, Unpublished MA Thesis, Chulalongkorn University, 2006, p.72. สำนวนของท้องถิ่นอื่น เช่น ที่พระตะบองเล่าว่า มีรูปปั้นพระโคสำริด ในท้องของพระโคมีวัวตัวเล็ก เมื่อพวกสยามเข้าไปใกล้รูปปั้น พระโคนั้นหนีลงไปในสระน้ำ บางสำนวนก็ว่า มีรูปเคารพของเจ้าแม่อยู่ที่หมู่บ้านแห่งหนึ่ง เมื่อกองทัพสยามมาโจมตีกัมพูชา ชาวเขมรปฏิบัติต่อรูปเคารพไม่ได้ เจ้าแม่จึงไปเข้าฝันพวกสยามบอกวิธีทำลายรูปเคารพ ทำให้พวกสยามขโมยพระโคซึ่งพวกเขาได้ไต่ตามมาเป็นเวลานานไปได้ Éveline Porée-Maspéro, *Etude sur les rites agraires des Cambodgiens* Vol.1, (Paris: Mouton, 1972), p.111.

²² Gustave Janneau, *Manuel Pratique de Langue Cambodgienne*, (Saigon: Imprimerie Impériale, 1870), p.85-86.

คัมภีร์นั้น ด้วยเหตุนี้ ชาวสยามจึงมีความรู้เหนือชาวกัมพูชา ชาวกัมพูชาจึงโง่เขลา ชาดคนมีความรู้เพื่อทำสิ่งต่างๆ ไม่เหมือนคนชาติอื่นๆ” (หน้า 86)

ตำนานเรื่องพระโคพระแก้วที่บันทึกไว้เป็นลายลักษณ์ครั้งแรกนี้ นอกจากจะย้าสารสำคัญเรื่องความต้องการที่จะยึดครองสมบัติมีค่าของกัมพูชาแล้ว อีกภาพหนึ่งที่ปรากฏให้เห็นอย่างชัดเจนในตำนานสั้นๆนี้คือ แม้ความสามารถในการสู้รบของชาวสยามอาจจะมีได้เหนือกว่าชาวเขมร แต่ผู้นำสยามฉลาดในการรู้จักใช้เล่ห์เหลี่ยมกลอุบายหรือวิธีการที่ไม่ซื่อตรงเพื่อให้ได้สิ่งที่ตนต้องการ ซึ่งตรงกันข้ามกับชาวเขมรที่ต่อสู้โดยตรงไปตรงมาและมีคุณธรรม ส่วนภาพของชาวสยามที่ปรากฏเพิ่มขึ้นมาจากการตีความของผู้บันทึกชาวฝรั่งเศสซึ่งได้เน้นข้อความไว้ในตอนท้ายเรื่อง คือสยามทำให้กัมพูชาขาดวิชาความรู้เพื่อที่จะพัฒนาบ้านเมืองให้เจริญก้าวหน้า ซึ่งนับเป็นผลกระทบที่รุนแรงที่สุดต่อกัมพูชา กล่าวได้ว่าสยามเป็นต้นเหตุแห่งความเสื่อมและตกต่ำอ่อนแอของกัมพูชานั้นเอง การตีความของชานโนเช่นนี้สอดคล้องและเป็นเหตุผลต่อทัศนะของเจ้าอาณานิคมฝรั่งเศสโดยรวมที่มองกัมพูชาในสมัยศตวรรษที่ 19 ว่าเป็น "ดินแดนแห่งความป่าเถื่อนเสื่อมโทรมและไร้อารยะ" และชาวเขมรในยุคนั้นเป็น "คนโง่และขี้เกียจ"²³ แต่ก็มี "มีจิตใจอ่อนโยน รักสงบ ไม่เห็นแก่ตัว และมีคุณธรรม"²⁴ ภาพของกัมพูชาในศตวรรษที่ 19 เป็นภาพที่ขัดแย้งโดยสิ้นเชิงกับอารยธรรมอันสูงส่งของเมืองพระนครที่นักโบราณคดีฝรั่งเศสได้ค้นพบ²⁵ การตีความของชานโนจึงดูจะเป็นคำตอบที่ดีที่สุดของความตกต่ำเสื่อมโทรมของกัมพูชาในศตวรรษที่ 19

ภาพด้านลบของสยามได้รับการขยายความและเน้นย้ำให้ชัดเจนยิ่งขึ้นในวรรณกรรมเรื่อง *คำสอนตามาส*²⁶ ซึ่งแต่งขึ้นเมื่อค.ศ.1907 สามปีหลังจากพระเจ้าสีสุวัตติซึ่งมีความสัมพันธ์อันดียิ่งับฝรั่งเศสขึ้นครองราชย์ ผู้แต่งคือ มาส (ภาษาเขมรอ่านว่า เมียะฮ์) มีอายุกว่า 80 ปีและได้เห็นชีวิตความเป็นอยู่ของชาวเขมรถึง ๕ แผ่นดินตั้งแต่รัชกาลสมเด็จพระอุทัยราชา (พระองค์จันทร์) จนถึงรัชกาลสมเด็จพระสีสุวัตติ แต่งคำสอนนี้ "ไว้ให้ลูกหลานในภายหลังจดจำกันทุกคนและบอกเล่ากันต่อไป" (หน้า 13) สิ่งที่ตามาสต้องการให้ลูกหลานจดจำและบอกเล่ากันต่อไปนั้นคือ สภาพชีวิตอันยากลำบากของชาวเขมรระหว่างและหลัง

²³ Courrier de Saigon, 1 June 1873, p.2 and Archives d'outremer Aix-en-Provence, Amiraux 10 3216, report from the Governor General of Cochinchina to the Minister of the Navy and Colonies, 15 April 1882 quoted in Klairung Amratisha, "Rebuilding the Empire: The French Image of Cambodia and the Emergence of Modern Khmer Novel" in *Europe-Southeast Asia in the Contemporary World: Mutual Images and Reflections 1940s-1960s*, Piyanart Bunnag, Franz Knipping, and Sud Chonchirdsin, eds, (Baden-Baden: Nomos Verlagsgesellschaft, 2000), p.262.

²⁴ Penny Edward, "Imaging the Other in Cambodian Nationalist Discourse Before and During the UNTAC Period", in *Propaganda, Politics and Violence in Cambodia*, ed. Steve Heder and Judy Ledgerwood, (Armonk, New York: M.E.Sharpe, 1996), p.54.

²⁵ อองรี มูโฮต์บันทึกไว้ว่าเมื่อเขาค้นพบนครวัด เขารู้สึกเหมือนกำลังถูกพาออกจาก "ความมืดสนิทแห่งความป่าเถื่อนของกัมพูชาปัจจุบัน" ไปสู่ "แสงอันบรรเจิดจ้าของอารยธรรมอันสูงส่ง" ของอาณาจักรพระนคร Henri Mouhot, *Travels in the Central Parts of Indo-China (Siam, Cambodia and Laos) during the Years 1858, 1859, and 1860*, (London, 1864), p.282.

²⁶ ฆาส. *ขณุกาสาฬส*. ภูมุตต: ขณุกาฬสฬส . 2007. [Meas. Recommendations de Ta Meas. Phnom Penh: Editions Angkor, 2007.]

สงครามอานามสยามยุทธ²⁷ จนกระทั่งฝรั่งเศสเข้ามาช่วยยุติสภาพทุกข์เวหนานั้น และนำความสงบสุขและความเจริญรุ่งเรืองในด้านต่างๆมาสู่กัมพูชา

ตามาส ผู้สืบเชื้อสายมาจากเจ้าเมืองละแวกและสูญเสียญาติพี่น้องส่วนใหญ่ไปในสงคราม นำเสนอภาพของสยามว่าเป็นหนึ่งในสอง “มหาศัตรู” ผู้ทำให้กัมพูชาเกิดความเดือดร้อนแตกแยก ประชาชนลำบากยากจน ตกอยู่ในสภาพบ้านแตกสาแหรกขาด เกิดทุกข์เวทนาแสนสาหัส ศาสนาและศิลปวัฒนธรรมถูกทำลาย “เมืองในเวลานั้นแตกแยกอึดอัดขัดสน ในหมู่บ้านหนึ่งๆ จะหาเงินสัก 1 เรียลก็ไม่มี [ประชาชน] หนีทิ้งนาไร่สวนเพาะปลูกไม่มีการปลูกไถคราดดำนาน...เพราะกลัวญวนสยามมันมากำแพงเกี่ยวเอาข้าวในนา ต้นมะพร้าวหักและต้นไม้กินผลทั้งหลายตัดทิ้งกว่าครึ่ง แล้วในหมู่บ้านซึ่งปู่ซึ่งพ่อของข้าท่านเคยเห็น รู้จักจากเดิมมีบ้าน 150 หลังจากนั้น เห็นอยู่แต่บ้าน 60 หลัง 50 หลัง 25 หลัง ส่วนราษฎรที่อยู่ในเมืองก็น้อยกว่าเดิม พวกสมณชีพรามณ์ก็เกิดทุกข์เวทนาเพราะมันบุกปล้นพระวิหารอารามขนเอาพระพุทธรูปองค์ใดซึ่งเป็นทองเป็นเงินเป็นสำริด แล้วมันเผาพระวิหารวัดอารามเป็นจำนวนมากทั้ง...หาเรียนธรรมอรรถศาสตร์บาลีไม่มี ไฟไหม้เสียหายอันตรายบ้าง สยามมันลักเอาบ้าง ญวนมันทำลายเสียหายบ้าง” (หน้า 14-15)

นอกจากนั้น สยามยังมีความต้องการที่จะ “เอาเมืองเขมรเข้ารวมในเมืองของมันเรื่อยไป เพียงแต่มันรวมเข้าไม่ทันได้เพราะมัน (สยามและญวน - ผู้วิจัย) เป็นศัตรูกันและแบ่งกันไม่ได้ด้วยมันใครได้ทั้งหมดเหมือนกัน” (หน้า 15) พฤติกรรมเช่นนี้ของ “มหาศัตรู” ทำให้พระมหากษัตริย์ทรงเกรงว่า “เมืองเขมรจะพินาศอันตรายและสิ้นสุดหมดเชื้อสายเขมร เกรงมีอยู่แต่สยาม” (หน้า 15) ความหวาดเกรงว่าสยามจะกลืนชาติเขมร ทำให้สมเด็จพระหริรัถยวราธิบดี (พระองค์ด้วง) ทรงตัดสินพระทัย “ขอพึ่งฝรั่งเศสให้ช่วยทำนุบำรุงการพระราชศัตรูญวนที่เมืองไพนคร และการพระราชศัตรูสยามเป็นต้น เพราะมีข้าหลวงมาเยินเคียดพระองค์อยู่ในเมืองอุดงจิมชั้ย ทรงมีพระทัยอับอายอยากให้หลุดจากมือสยามนั้นมาก” (หน้า 16)

ผู้แต่ง คำสอนตามาส ยังเสนออีกด้วยว่า หากสยามไม่สามารถยึดดินแดนกัมพูชาได้โดยตรง ก็จะใช้วิธีการทางอ้อมคือให้ที่พึ่งพิงและให้การสนับสนุนแก่พระราชวงศ์เขมรซึ่งเป็นกบฏ ดังเช่นกรณีของพระองค์เจ้าสิริวัฒนา พระราชบุตรองค์ที่ 3 ในพระองค์ด้วง “คิดก่อการขบถตั้งเป็นกองทัพแล้วหนีไปหลบในเมืองสยาม ส่วนกษัตริย์สยามทรงบงกชให้แต่เจ้าสิริวัฒนายกกองทัพเข้ามารบกับพระบาทสมเด็จพระนโรดมในกัมพูชา เหมือนเมื่อพระราชวงศ์เขมรทั้งหลายซึ่งขบถตั้งแต่เดิมเรื่อยมานั้นมักหนีไปหลบพึ่งบุญสยาม สยามมักช่วยสนับสนุนเรื่อยมา” (หน้า 21)

²⁷ สงครามระหว่างสยามและเวียดนามที่ทำศึกกันที่ในดินแดนกัมพูชาระหว่าง ค.ศ.1833 - 1846 ก่อนหน้านั้นกัมพูชาถูกสยามและเวียดนามผลัดกันรุกรานและยึดครองโดยอยู่เบื้องหลังการแย่งชิงราชสมบัติของพระราชวงศ์เขมร หลังสงครามยุติ รัชกาลที่ 3 ทรงจัดการอภิเษกให้พระองค์ด้วงเสด็จขึ้นครองราชย์ ณ กรุงอุดงจิมชั้ย เมื่อ ค.ศ. 1847 ดูรายละเอียดเกี่ยวกับอิทธิพลของสยามและเวียดนามและสงครามในกัมพูชาในคริสต์ศตวรรษที่ 19 ใน ถนอม อานามวัฒน์, ความสัมพันธ์ระหว่าง ไทย, เขมร และญวนในสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น, (กรุงเทพฯ: ศรีสภา, 2516).

ในการนำเสนอภาพสยามให้เป็นหนึ่งใน “มหาศัตรู” ที่พยายามจะยึดครองแผ่นดินทั้งทางตรงและทางอ้อม รวมทั้งนำความตกต่ำเสื่อมสูญมาสู่กัมพูชา ผู้แต่ง *คำสอนตามาส* ได้นำเสนอภาพเหล่านี้ควบคู่ไปกับการเชิดชูฝรั่งเศสในฐานะผู้ปกป้องคุ้มครองชาติเขมรให้ดำรงอยู่ได้ ทั้งยังเป็นผู้ทำนุบำรุงให้กัมพูชามีความเจริญก้าวหน้า โดยบรรยายว่าฝรั่งเศสได้ “ทำหนังสือสัญญาให้ญวนและสยามถอยออกไปจากเมืองเขมร ปลอ่ยให้เขมรอยู่ในการทำนุบำรุงของราชการฝรั่งเศสซึ่งเป็นมหานครใหญ่แทน แล้วห้ามปรามเมืองสยามเมืองญวนไม่ให้ยกทัพมาโจมตีเอากรุงกัมพูชาต่อไป ตั้งแต่ได้ราชการฝรั่งเศสมาทำนุบำรุง กรุงกัมพูชาก็ได้สมบูรณ์โสภณ ไม่มีศัตรูไหนมาเบียดเบียนย่ำยี และอาณาประชาราษฎร์ก็หาความสุขสบายตามโดยสุจริต ซื่อตรง ไม่มีกังวลงลัวเกรงจะหนีศึกสงครามเลย” (หน้า 22-23)

วิธีการเสนอภาพเปรียบเทียบ เป็นอีกวิธีหนึ่งที่เน้นย้ำความเป็นผู้รู้กรานและทำลายกัมพูชาของสยามได้อย่างชัดเจนที่สุด “ตอนนั้นประมาณ 50 ปีมาแล้ว เมืองเรานั้นไม่มีอะไรเลย สยามและญวนมันมาเบียดเบียนกดขี่ข่มเหงเราจนเกือบจะสิ้นชื่อไปด้วย แต่เดี๋ยวนี้มีคนเขารู้จักเราทั่วโลกแล้วจากผลิตผลสินค้าเราคือ ข้าว ฝ้าย พริกไทย และปลาจากทะเลสาบหนองบึงคลองเราซึ่งแต่เดิมไม่ค่อยส่งออกป็นอกประเทศ มีแต่พ่อค้าจีนมาซื้อ แต่เดี๋ยวนี้มีเรือกลไฟนำไปถึงเมืองมะนิลา จีน ญี่ปุ่น ชาว และประเทศยุโรป” (25) เช่นเดียวกับการสรรเสริญฝรั่งเศสในฐานะผู้นำดินแดนที่เสียให้แก่สยามในอดีตกลับคืนมาสู่กัมพูชา ก็ช่วยย้ำเตือนผู้อ่านถึงความพยายามของสยามที่จะกลืนประเทศตน “ส่วนสยามเนื่องจากฝรั่งเศสขู่เข็ญมันมอบเขตพระตะบอง มงคลบุรี ศรีโสภณ เสียมเรียบ ซึ่งอยู่ด้านหนึ่งของทะเลสาบทั้งหลายคืนให้เรา ส่วนเขตเกาะกงซึ่งอยู่ริมทะเลทางตะวันตกสยามมันก็มอบคืนมาให้เราด้วย ส่วนเขตตวันเลทวีป มลูปูร์ซึ่งอยู่ทางทิศเหนือของนครเขมรเราสยามมันก็มอบคืนมาให้ อีกเมืองหนึ่งซึ่งฝรั่งเศสเอาเมืองลาวได้มาจากมือสยาม แล้วเขาก็มอบเขตสึงแตงคืนมาให้เขมร ถ้าไม่มีฝรั่งเศสเช่นนี้แล้ว เราจะเอาเขตทั้งนั้นคืนมารวมเข้าในเมืองเขมรไม่ได้เลย ครั้นนั้นเมื่อ 50 ปีก่อน เรามีบาปกรรมมันสาปเราให้สูญชื่อไปเป็นเมืองขึ้นสยาม แล้วแผ่นดินนครเราก็ไปเป็นแผ่นดินสยาม ส่วนทุกวันนี้ เขตเราก็ใหญ่และยิ่งจะใหญ่ขึ้น ส่วนนครเราก็ยิ่งเจริญเป็นมหานครใหญ่” (หน้า 32)

อาจกล่าวได้ว่าภาพด้านลบของสยามที่ปรากฏในวรรณกรรมเขมรในช่วงแรกของสมัยอาณานิคมเป็นภาพที่ถูกสร้างขึ้นโดยเจ้าอาณานิคมฝรั่งเศสหรือผ่านการควบคุมจัดการของฝรั่งเศส การบันทึกเรื่องพระโคพระแก้วไว้เป็นลายลักษณ์เป็นครั้งแรกรวมทั้งการเน้นการตีความของฝรั่งเศสเป็นหลักฐานที่ชัดเจน นอกจากนั้น เรื่อง *คำสอนตามาส* ซึ่งเป็นหนังสือภาษาเขมรเรื่องแรกที่จัดพิมพ์ขึ้นในกัมพูชาและมีจำนวนพิมพ์ถึง 10,000 เล่มนั้น มีผู้อุปถัมภ์การจัดพิมพ์คือ อาเดมาร์ เลอแกลร์ (Adhémar Leclère) อดีตข้าหลวงฝรั่งเศสประจำประเทศกัมพูชา²⁸ จึงอาจกล่าวได้ว่าวรรณกรรมเรื่องนี้เป็นการโฆษณาชวนเชื่อให้

²⁸ ឃឹង ហុក ឌី. “អារម្ភកថា” ក្នុង មាស. *បណ្ឌិតាមាស*. ភ្នំពេញ: បណ្ណាគារអង្គរ, 2007, ទ.6-8.

[Khing Hoc Dy, “Introduction” in Meas, *Recommendations de Ta Meas*, (Phnom Penh: Editions Angkor, 2007), pp.6-8.] การนำแท่นพิมพ์เข้ามาใช้ในกัมพูชาเริ่มมาตั้งแต่ปลายคริสต์ศตวรรษที่ 19 แต่จำกัดเฉพาะการพิมพ์เอกสารภาษาฝรั่งเศสของราชการอาณานิคมเท่านั้น งานเขียนในภาษาเขมรทั้งหมดยังเผยแพร่โดย

ชาวเขมรเกลียดชังสยามและเวียดนาม และชื่นชมยินดีกับฝรั่งเศส การสร้างภาพให้สยามเป็น “มหาศัตรู” ผู้ต้องการที่จะยึดครองแผ่นดินและทรัพย์สินที่มีค่าของกัมพูชาโดยใช้เล่ห์เหลี่ยมกลอุบายนั้นก็เพื่อเป็นการลดอำนาจอิทธิพลของสยามเหนือกัมพูชาที่ยังแข็งแกร่งมากในขณะนั้น เห็นได้จากคำอธิบายของเลอแกลร์เองในหนังสือ *Histoire du Cambodge* ที่เขาเป็นผู้แต่ง “ทหารเรือฝรั่งเศสเข้ามาที่อุงคฺ์จึงจับได้ว่า กษัตริย์นโรดมบิตบังอะไรไว้ ที่อุงคฺ์ กษัตริย์สยามมีอำนาจมากกว่าพระเจ้านโรดม ลากรองดิเยร์ตัดสินใจว่าปล่อยไว้ไม่ได้ ถ้าทิ้งไว้อิทธิพลของสยามจะยิ่งมากขึ้น จะทำให้เกิดอันตรายต่อกัมพูชา ซึ่งก็เท่ากับเกิดอันตรายต่อฝรั่งเศส (เพราะขณะนั้นฝรั่งเศสเข้าปกครองดินแดนทางตอนใต้ของเวียดนามแล้ว – ผู้วิจัย)”²⁹

นอกจากนั้น การเน้นภาพสยามเป็นผู้รุกรานและเป็นสาเหตุแห่งความตกต่ำเสื่อมถอยของกัมพูชา รวมทั้งการนำเสนอภาพกัมพูชาที่เสื่อมทรามอ่อนแอ ไม่สามารถปกป้องตนเองได้ยังเป็นการยืนยันสิทธิอันชอบธรรมของฝรั่งเศสในการเข้าปกป้องกัมพูชาจากมหาศัตรู และนำความเจริญจากตะวันตกมาช่วยฟื้นฟูกัมพูชาจากความตกต่ำด้วย ดังพบว่าข้อความหลายตอนใน *คำสอนตามาส* มีความคล้ายคลึงแทบจะเป็นข้อความเดียวกับในหนังสือของเลอแกลร์ เช่น “กรกฎาคม 1863 ลากรองดิเยร์มาเฝ้าพระเจ้านโรดม เสนอให้กัมพูชาเป็นรัฐในอารักขาของฝรั่งเศสซึ่งอยู่ใกล้ชิดกว่าและจะป้องกันกัมพูชาให้พ้นจากศัตรูคือเวียดนามและสยาม รับรองว่าพระราชอาณาจักจะดำรงอยู่ต่อไปสำหรับลูกหลานเขมร”³⁰ เมื่อพิจารณาหนังสือเรื่อง *Histoire du Cambodge* ของเลอแกลร์อย่างละเอียดจะพบว่ามีความที่สะท้อนทัศนะว่าฝรั่งเศสเข้ามาเพื่อเป็นผู้ปกป้องและฟื้นฟูกัมพูชาโดยตลอดเล่ม ตำราประวัติศาสตร์ฉบับอาณานิคมนี้เริ่มกล่าวถึงตั้งแต่อาณาจักรแรกของกัมพูชาซึ่งได้พัฒนาต่อมาจนกลายเป็น “มหาอาณาจักร” พระนครอันยิ่งใหญ่รุ่งเรืองแต่ต่อมาภายหลังเกิดความเสื่อมโทรมเพราะถูกเพื่อนบ้านคือสยามรุกรานจนเสียเมือง และกัมพูชาตกอยู่ในสภาพตกต่ำเสื่อมถอย การเข้ามาปกครองกัมพูชาของฝรั่งเศส นอกจากจะเป็นการปกป้องกัมพูชาจากเพื่อนบ้านผู้รุกรานแล้ว ยังเป็นการนำอารยธรรมที่ดีเลิศของตะวันตกเข้ามาช่วยฟื้นฟูกัมพูชาให้กลับเจริญขึ้นใหม่ กล่าวได้ว่า ทั้ง *คำสอนตามาส* และ *Histoire du Cambodge* ล้วนเป็นส่วนหนึ่งของ “วาทกรรมอาณานิคม” เพราะได้สนับสนุนกรอบความรู้ที่ว่าคนขาวสูงส่งเจริญกว่าเผ่าพันธุ์อื่น จึงมีพันธกิจในการนำความเจริญไปให้ผู้ที่ยด้อยกว่า³¹ นอกจากนั้น ทัศนะของเจ้าอาณานิคมฝรั่งเศสที่ว่า การเข้ามาปกครองกัมพูชาเป็นการ

การจารลงบนใบลาน การทำงานของตามาส ซึ่งไม่เคยมีชื่อเสียงว่าเป็นกวีมาก่อน รวมทั้งตัวบทก็ไม่ได้มีคุณค่าในเชิงวรรณศิลป์แต่อย่างใด ได้รับการจัดพิมพ์เป็นเล่มแรกและมีจำนวนมากถึง 10,000 เล่ม ย่อมแสดงว่าเป็นงานที่แต่งขึ้นเพื่อประโยชน์ในการปกครองของเจ้าอาณานิคมอย่างชัดเจน ดูรายละเอียดเรื่องการพิมพ์หนังสือในสมัยอาณานิคมได้ใน

Jacques Nepote and Khing Hoc Dy, “Literature and Society in Modern Cambodia” in Tham Seong Chee, ed, *Essays on Literature and Society in Southeast Asia*, (Singapore: Singapore University Press, 1981), pp.62, 76-77.

²⁹ Adhémar Leclère, *Histoire du Cambodge depuis Le 1er siècle de Notre Ère*. (Paris: Librairie Paul Geuthner, 1914), pp.453-454.]

³⁰ Ibid.

³¹ นพพร ประชากุล, “การวิจารณ์ในแนวหลังอาณานิคม: อาวุธที่ถูกเมินในกระแสวิชาการของโลกที่สาม” *ยกอักษรร ย้อนความคิด เล่ม 2 ว่าด้วยสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์*, (กรุงเทพฯ: อาน, 2552), หน้า 418.

ปกป้องกัมพูชาจากเพื่อนบ้านป่าเถื่อนผู้รุกราน มีความสอดคล้องกับอุดมการณ์ชาตินิยมของชาติตะวันตกในช่วงก่อนและระหว่างสงครามโลกครั้งที่ 1 อย่างชัดเจน ดังที่เอริค ฮอบสบอร์มอธิบายว่า อังกฤษและฝรั่งเศสเข้าร่วมสงครามโลกครั้งที่ 1 ไม่ใช่ด้วยเหตุผลเพื่อต้องการความยิ่งใหญ่และการครอบครองชาติอื่น แต่เพราะเห็นว่าตนเป็น “เหยื่อ” ของการรุกรานจากศัตรูที่มาคุกคามเสรีภาพและอารยธรรมอันสูงส่งของตน การเข้าร่วมสงครามของฝรั่งเศสเป็นการกระทำเพื่อปกป้องประชาธิปไตยและเสรีภาพจากอำนาจของกษัตริย์ ทหาร และคนป่าเถื่อนอย่างเยอรมนี³² ดังนั้น การปกป้องกัมพูชาซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของอาณัติการฝรั่งเศสก็คือการปกป้องอารยธรรมโบราณอันสูงส่งจากผู้ “ไร้อารยะ” อย่างสยาม

น่าสังเกตว่า ในช่วงแรกของสมัยอาณานิคม ยังไม่ปรากฏงานเขียนของนักประพันธ์เขมรเองที่เสนอภาพด้านลบของไทยโดยปราศจากการชี้นำหรืออคติของฝรั่งเศส ทั้งนี้ อาจจะเป็นเพราะการที่ฝรั่งเศสดำเนินการให้สยามยกดินแดนพระตะบอง เสียมเรียบ ศรีโสภณให้แก่กัมพูชา ทำให้ประชาชนกัมพูชา รู้สึกว่าตนปลอดภัยจากการคุกคามของสยาม

วรรณกรรมเขมรในช่วงหลังของสมัยอาณานิคม

ตั้งแต่ต้นทศวรรษที่ 1930 กระแสความรู้สึกชาตินิยมในกัมพูชาเริ่มปรากฏชัดเจนผ่านศูนย์กลางสำคัญ 3 แห่งคือหนังสือพิมพ์นครวัด วิทยาลัยสิสุวัถ์ และพุทธศาสนบัณฑิตยซึ่งเป็นที่รวมตัวของชนชั้นกลางรุ่นใหม่ที่ได้รับการศึกษาดี สถานการณ์ที่ขบวนการชาตินิยมในอินโดจีนเริ่มมีท่าทีต่อต้านการปกครองของฝรั่งเศสอย่างเปิดเผยในช่วงต้นทศวรรษที่ 1940 ทำให้ฝรั่งเศสสั่งปิดหนังสือพิมพ์นครวัดและจับกุมสมาชิกขบวนการชาตินิยมจำนวนหนึ่งไปคุมขัง กระแสความรู้สึกต่อต้านฝรั่งเศสรุนแรงยิ่งขึ้นเมื่อสงครามโลกครั้งที่สองขยายตัวเข้ามาในอินโดจีนและรัฐบาลไทยสมัยจอมพล ป. พิบูลสงคราม คว้าโอกาสที่ฝรั่งเศสยอมให้ญี่ปุ่นยึดครองกัมพูชาดำเนินการเรียกร้องดินแดนพระตะบอง เสียมเรียบ ศรีโสภณกลับมาเป็นส่วนหนึ่งของไทย เหตุการณ์ครั้งนี้สร้างความขมขื่นใจให้กับชาวกัมพูชาเป็นอย่างยิ่ง เพราะเห็นว่า “ฝรั่งเศสไม่ได้พยายามที่จะปกป้องคุ้มครองกัมพูชาอย่างจริงจังแต่อย่างใด”³³ ภายหลังสงครามโลกครั้งที่สองสงบลง ไทยต้องคืนดินแดนเหล่านี้แก่กัมพูชาตามอนุสัญญาวอชิงตันใน ค.ศ.1946

ใน ค.ศ.1952 ไม่นานหลังจากที่กัมพูชาได้ดินแดนคืนจากไทย บรรณาธิการก็ได้จัดพิมพ์นิทานคำกลอนเรื่อง *พระโคพระแก้ว*³⁴ ซึ่งรวบรวมจากคัมภีร์โบราณฉบับต่างๆ³⁵ ผู้แต่งชื่อ เกา ได้แจ้งไว้อย่างชัดเจน

³² Eric Hobsbawm, *The Age of Empire 1875-1914*, Reprinted edition, (London: Abacus, 2003), p.163-164.

³³ เขียน ชีระวิทย์ และสุณัย ผาสุก, *กัมพูชา: ประวัติศาสตร์ สังคม เศรษฐกิจ ความมั่นคง การเมือง และการต่างประเทศ*, (กรุงเทพฯ: สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัยและสถาบันเอเชียศึกษา จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2543), หน้า 20-21.

³⁴ เกา. *พระโคพระแก้ว*. กรุงเทพฯ: บณฺณการิยธิติ . 1952.